JOHANN WILHELM
ZINKEISEN

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

YEDİTEPE

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

Hammer'den farklı olarak Zinkeisen'in eserini orijinal ve değerli kılan nokta, olaylarla çağdaş Batı kaynaklarını ayrıntılı biçimde kullanmasıdır. Zinkeisen, yayınlanmış belge koleksiyonlarını ve çağdaş kronikleri kullanır. Zinkeisen'in eseri, geniş bir perspektif içinde kullandığı kaynaklar dolayısıyla bugüne kadar değerini korumuştur. Özellikle, şimdiye kadar hiçbir Türk tarihçisinin yabancı kaynakları bu ölçüde kullanmadığı göz önüne alınırsa, eserin Türkçe çevirisi tarih edebiyatımız için büyük kazançtır.

Prof. Dr. Halil İnalcık

Johann Wilhelm Zinkeisen, altmış yıllık bir ömrün içine bizce Osmanlı İmparatorluğu tarihçiliğinin en önemli eserini sığdırmış bir yazardır. Zinkeisen'in Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa bölgesindeki tarihi çok önemlidir. Balkanlar ve Avrupa tarihinin içinde Osmanlılığı bence bugüne kadar geçilemeyecek şekilde doğru yorumlamıştır ve esaslı bilgiler vermektedir. Zinkeisen'i okumadan Osmanlı tarihini mütalaaya almak, tetkik etmek mümkün değildir. Bu yüzden Zinkeisen'deki bilgilerin bu tercüme ile yeni nesil tarihçilere ve öğrencilere aktarılacağına hiç şüphem yoktur ve bu çok büyük bir ufuk açacaktır.

Prof. Dr. İlber Ortaylı

JOHANN WILHELM ZINKEISEN

YEDİTEPE

ISBN 978-605-4052-65-3

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

1

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kökeni ve İstanbul'un 1453 Yılında Fatih Sultan Mehmed Tarafından Fethine Kadar Büyüme Dönemi

YEDİTEPE

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ - 1

JOHANN WILHELM ZINKEISEN

Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa,* I, Hamburg 1840.

Editör
Erhan Afyoncu

Editör Yardımcıları
Ahmet Önal-Uğur Demir

Çeviri
Nilüfer Epçeli

Latince ve İtalyanca Çeviri: Erendiz Özbayoğlu
Fransızca Çeviri: Mustafa Daş
Yunanca Çeviri: Levent Kayapınar
İspanyolca Çeviri: Özlem Kumrular
İngilizce Çeviri: Nilüfer Epçeli

Çeviri Kontrol
Kemal Beydilli

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

© Yeditepe Yayınevi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-4052-65-3 (cilt 1)
ISBN: 978-605-4052-64-6 (takım)

Yeditepe Yayınevi: 150
Araştırma İnceleme Dizisi: 128

1. Baskı: Eylül 2011

Baskı Hazırlık
İrfan Güngörür, Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

kitapadresi.com
internetteki kitap adresiniz

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sk. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi.com | bilgi@yeditepeyayinevi.com

OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ

(1299-1453)

1

JOHANN WILHELM ZINKEISEN

Çeviri
Nilüfer Epçeli

Çeviri Kontrol
Kemal Beydilli

Editör
Erhan Afyoncu

YEDİTEPE

İstanbul 2011

Nilüfer Epçeli

Aslen Edirneli olan Nilüfer Epçeli 1968'de Almanya'da doğdu. İlk ve ortaöğretimini Almanya'da tamamlayarak, Türkiye'ye kesin dönüş yaptıktan sonra 1994 yılında Türkçe-Almanca-İngilizce dillerinde profesyonel çevirmenlik hayatına başladı. İstanbul Üniversitesi Alman Dili Eğitimi-İngiliz Dili Eğitimi Çift Anadal mezunu olan Nilüfer Epçeli halen Trakya Üniversitesi'nde akademik hayatına devam etmektedir.

Çevirileri:

Almanca – Türkçe

- Nicolae Jorga, *"Osmanlı Tarihi, Cilt I-V"*, Yeditepe Yayınevi (2005).
- Nicolae Yorga, *"Yenilmez Türk ve Kanuni Sultan Süleyman"*, Yeditepe Yayınevi (2007).
- Nicolae Yorga, *"Büyük Türk: Fatih ve Dönemi"*, Yeditepe Yayınevi (2007).
- Friedrich Nietzsche, *"İnsanca Pek İnsanca 2"*, Say Yayınları (2008).
- Peter Lauster, *"Tüm Kalbinle Yaşa: Duygularını Yeniden Keşfet"*, Gülser Epçeli ile birlikte, Omega Yayınları (2008).
- Johann Wilhelm Zinkeisen, *"Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Cilt I-VII"*, Yeditepe Yayınevi (2011).
- Franz Taeschner, *"Osmanlı Kaynaklarına göre Anadolu Yol Ağı"*, Bilge Kültür Sanat Yayınları (2010).
- Hans Joachim Störig, *"Vedalardan Tractatus'a Dünya Felsefe Tarihi"*, Say Yayınları (2011).
- Richard Ungermann, *"Osmanlı-Rus Savaşı 1768-1774"*, Yeditepe Yayınevi (yayın aşamasında).

Türkçe – Almanca

- Ali Karaca, *"Reformen in der Türkei zugunsten der armenischen Bevölkerung und wahre Fakten über die Umsiedlung bzw. die so genannte 'Deportation'"* (2004).
- Erhan Afyoncu, *"Das Osmanische Reich: Unverhüllt"*, Yeditepe Yayınevi (2007).

İngilizce – Türkçe

- Osho (Bhagwan Shree Rajneesh), *"Yoga, Bireyin Doğusu"*, Say Yayınları (2006).
- Friedrich Nietzsche, *"Güç İstenci"*, Say Yayınları (2009).
- Hester Donaldson Jenkins, *"Pargalı İbrahim Paşa"*, Yeditepe Yayınevi (2011).

Türkçe – İngilizce

- Erhan Afyoncu, *"The Ottoman Empire: Unveiled"*, Yeditepe Yayınevi (2007).
- ACT İstanbul Danışmanlık, *"Competition and Regulation in Turkish Electricity Market"*, (2007-özel basım).

İÇİNDEKİLER

Erhan Afyoncu, Zinkeisen'in Osmanlı Tarihi Yayınlanırken..... IX
Prof. Dr. Halil İnalcık'ın Takdimi..... XIII
Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın Takdimi XV
Erhan Afyoncu, Johann Wilhelm Zinkeisen'in Hayatı ve Eserleri XVII

ÖNSÖZ.....XXIX
GİRİŞ 1

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM
ANADOLU'DA 1299 YILINDA I. OSMAN TARAFINDAN KURULUŞUNA KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN TÜRK TARİHİ..... 9

1) Türklerin En Eski Boylar Tarihine Genel Bakış. Hunlar (Hiung-Nu), Göktürkler (Thu-Kiu), Karluklar? (Hoei-He) ve Uygurlar..... 9
2) Karluk Batı Hakanlığı — Oğuzlar, Selçuklular 19
3) Osman Gazi ve Boyu 45

İKİNCİ BÖLÜM
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BURSA'NIN, İZMİT'İN VE İZNİK'İN FETİHLERİ SAYESİNDE ANADOLU'DA İÇTE SAĞLAMLAŞMASI VE BİTİNYA'NIN VE KARESİ BÖLGESİNİN TAMAMEN İLHAKI: 1340 YILINA KADAR OSMAN GAZİ VE ORHAN GAZİ DÖNEMLERİ 61

1) Osmanlı İmparatorluğu'nun Bursa'nın Fethine Kadarki Genişlemesi, Osman Gazi'nin Ölümü ve Orhan Gazi'nin İlk Zaferleri ve Fetihleri 61
2) İzmit'in ve İznik'in Düşüşü; Bitinya'nın ve Karesi Bölgesinin Tamamen İlhakı 77
3) Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin İlk Düzenleyicisi Olarak Orhan Gazi 91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ORTAÇAĞ DOĞU AVRUPA'SININ TARİHİNE BAKIŞ. BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN 14. YÜZYIL ORTALARINDAKİ DURUMU 103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLILARIN 1357 YILINDA GELİBOLU'YA YERLEŞMELERİNE KADAR AVRUPA'YA AKINLARI VE YAĞMALARI 141

BEŞİNCİ BÖLÜM
OSMANLI'NIN AVRUPA'DA YAYILMASI. SIRBİSTAN'DA VE BULGARİSTAN'DAKİ İLK SAVAŞLAR. SULTAN I. MURAD'IN 1389 TARİHLİ KOSOVA MEYDAN MUHAREBESİ'NDE ÖLÜMÜNE KADAR ANADOLU'DAKİ GELİŞMELERE BİR BAKIŞ 165

1) Osmanlı Kuvvetlerinin 1362 Yılında Filibe'nin Fethine Kadar Avrupa'daki İlerleyişi 165
2) Sırplarla İlk Düşmanca Temaslar ve 1375 Yılında Sırplarla ve Bulgarlarla Yapılan Barışa Kadar Kuzeyde ve Güneyde Devam Eden Fetihler 170
3) Osmanlı'nın Makedonya'da ve Sırbistan'da Devam Eden Fetihleri ve Sultan I. Murad'ın Bizans Hanedanıyla İlişkileri 177
4) Anadolu'daki Durumlara Bakış. Devletin Bu Yönde Genişletilmesi. 1386 Tarihli Konya Muharebesi 183
5) Sultan I. Murad'ın 1389 Tarihli Kosova Meydan Muharebesi'nde Ölümüne kadar Avrupa'daki Son Seferleri 189
6) Sultan I. Murad'ın İçteki İdaresi ve Karakteri 199

ALTINCI BÖLÜM
SULTAN I. BÂYEZİD'İN 1402 TARİHLİ ANKARA SAVAŞI'NA KADAR AVRUPA'DA VE ANADOLU'DAKİ ZAFERLERİ VE FETİHLERİ 203

1) Sultan I. Bâyezid'in İlk Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki Durumu. Sırp Barışı. Sultan I. Bâyezid'in Bizans Hanedanıyla İlişkileri. Osmanlı'nın Bulgaristan, Eflak, Bosna ve Macaristan'a 1396 Tarihli Niğbolu Meydan Muharebesi'ne Kadar Akınları, Seferleri ve Fetihleri 203
2) Yıldırım Bâyezid'in Saltanatının İkinci Yılında Avrupa'daki Durumlar. Bizans İmparatorunun Sıkıntıları ve Osmanlı'nın Yunanistan'da ve Mora Yarımadası'ndaki İlk Seferleri 236
3) Osmanlı'nın 1386 Tarihli Konya Zaferi'nden 1402 Tarihli Ankara Mağlubiyetine Kadar Anadolu'daki Durumlar. Sultan I. Bâyezid'in Esareti ve Ölümü 256
4) Devletin İç İşlerinde Sultan I. Bâyezid; Karakteri ve Şahsiyeti 284

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI GÜCÜNÜN SULTAN I. BÂYEZİD'İN OĞULLARI VE HALEFLERİ ALTINDA GEÇİCİ OLARAK ÇÖKMESİ VE SULTAN I. MEHMED'İN 1421 YILINDA ÖLÜMÜNE KADAR AVRUPA'DA VE ANADOLU'DA OSMANLI NÜFÛZUNUN TEKRAR KURULMASI 291

1) Ankara Savaşı'ndan Timur ve Kuvvetlerinin 1403 Yılında Geri Çekilmesine Kadar Anadolu'daki Durum 291
2) Yıldırım Bâyezid'in Oğulları Arasında Osmanlı Hakimiyetinin 1413 Yılında Sultan I. Mehmed Tarafından Yeniden Kurulmasına Kadar Anadolu'daki ve Avrupa'daki Kardeş Kavgaları 301
3) Osmanlı Devleti'nin Her İki Kıtada 1421 Yılındaki Ölümüne Kadar Sultan I. Mehmed Yönetiminde Yeniden Yükselişi ve Güçlenmesi. Venedik Cumhuriyeti ile İlk Düşmanca Temaslar ve Osmanlıların Denizde 1416 Tarihli Gelibolu Deniz Muharebesi'nde İlk Önemli Yenilgileri..... 333
4) Fetret Devri Ve Sultan I. Mehmed'in Tek Başına Hükümdarlığı Sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun İçteki Durumları Hakkında Bilgiler. I. Mehmed'in Karakteri ve Kişiliği 371

SEKİZİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN AVRUPA'DA SULTAN II. MURAD YÖNETİMİNDE YAYILMASI. 1444 TARİHLİ VARNA MUHAREBESİ'NE KADAR MACARİSTAN, YUNANİSTAN VE ARNAVUTLUK SEFERLERİ 377

1) Sultan II. Murad'ın Konstantiniyye'nin 1422 Yılında Kuşatılmasına ve 1424 Yılında İmparator Ioannes ile Barış Antlaşmasına Kadar Bizans Hanedanıyla İlişkileri. Düzmece Mustafa'nın ve Şehzâde Mustafa'nın Akıbeti..... 377
2) Sultan II. Murad'ın Kuzeydeki Sınır Komşuları Eflak, Sırbistan ve Macaristan'la İlişkileri. Selanik'in Fethine ve Venedik Cumhuriyeti İle 1430 Tarihli Barışa Kadar Batıda Yunanistan Ve Arnavutluk Seferleri..... 402
3) Arnavutluk'taki Fetihler. Yanya'nın Teslim Edilmesi. Eflak, Sırbistan, Macaristan ve Komşu Ülkelerle Anlaşmazlıklar. Temmuz 1444 Tarihli Segedin Barışı'na Kadar Yanoş (Ioannes) Hunyadi Ve Zaferleri 429
4) Sultan II. Murad'ın Cülusundan Sonra Anadolu'daki Durumlara Bir Bakış. Cüneyd Bey'in Akıbeti ve Karaman Savaşları. Menteşe ve Germiyan Osmanlı İmparatorluğu'na Dahil Ediliyor. Doğu Sınır Eyaletlerinde

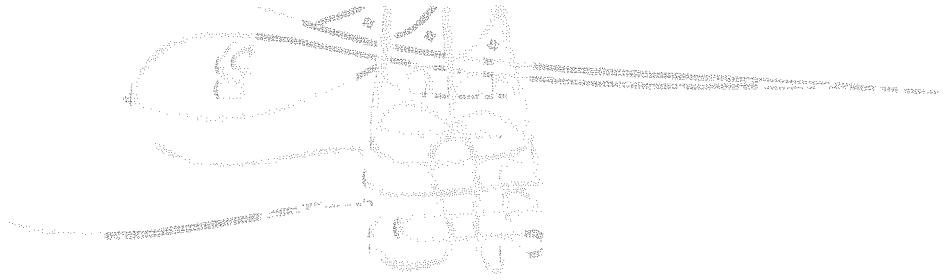
Türkmenlerle Anlaşmazlıklar. II. Murad'in Oğlu Mehmed Lehine Tahttan İlk Feragati.....470
5) Kral Vladislav Segedin Barışı'nı Bozuyor. Müttefikleriyle İlişkileri. 1424 Tarihli Barıştan Sonra Bizans'taki Durumlara Geriye Dönük Genel Bir Bakış. Bulgaristan Seferi ve Kasım 1444 Varna Savaşı 484

DOKUZUNCU BÖLÜM
SULTAN II. MURAD'IN 1451 YILINDA ÖLÜMÜNE KADAR MACARİSTAN, YUNANİSTAN VE ARNAVUTLUK SEFERLERİ 525
1) Macaristan'ın 1448 Tarihli II. Kosova Savaşı'na ve Sultan II. Murad'ın 1451 Yılında Ölümüne Kadar Macaristan'ın Durumu..... 525
2) Sultan II. Murad'ın 1446 Yılında Yunanistan ve Mora Seferi. Bu Bölgelerin Önceki Durumu. İmparator Ioannes'in ve II. Murad'ın Ölümlerine Kadar Bizans'la Anlaşmazlıklar..... 547
3) İskender Bey döneminde Arnavutluk'un durumu. Geçmişi ve II. Murad'la savaşları..... 564
4) Sultan II. Murad'ın Vefatı. İçerideki İdaresi ve Karakteri.....588

ONUNCU BÖLÜM
FATİH SULTAN MEHMED'İN İLK HÜKÜMDARLIK YILLARI. BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN SON AKIBETLERİ VE İSTANBUL'UN 1453 YILINDA FETHİ.....593
1) II. Mehmed'in Cülusu. Batılı Prenslerle, Bizans İmparatoruyla Ve Karamanoğulları Beyiyle İlk İlişkileri.....593
2) İmparator Konstantin'le yapılan barışın bozulması. Konstantiniyye kuşatması ve fethi.....602

İLK KİTABA İLİŞKİN SON DEĞERLENDİRMELER.....635
Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Dönemlerinde İç Yaşamına Dair Genel Görüşler. Sürekliliğinin Maddi ve Manevi Güvenceleri ve Batı'yla İlişkileri.....635

Dizin 643

Zinkeisen'in Osmanlı Tarihi Yayınlanırken

Yeditepe Yayınevi'yle 2005 Mayıs'ında Osmanlı tarihi ile ilgili önemli bir işe imza atarak Nicolae Jorga'nın 5 ciltlik *Osmanlı Tarihi*'ni Türkçe'ye kazandırmıştık. Jorga'nın eserini yayınlarken girişte bu eseri bitirmemizin verdiği cesaretle Johann Wilhelm Zinkeisen'in devasa *Osmanlı Tarihi*'nin de tercümesine başladığımızı ve birkaç yıl içerisinde neşredeceğimizi bütün meslektaşlarıma müjdelemiştim. Ancak büyük ve çalışkan bir ekibin insanüstü gayretle çalışmasına rağmen, birkaç yılda yayınlarız diye yola çıktığımız Zinkeisen'in *Osmanlı Tarihi*'nin yayına hazırlanması 6 yıl sürdü.

Türk Tarih Kurumu, Kültür Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren birçok eseri Türkçe'ye kazandırdı. Ancak devlet kurumları son yıllarda bu alanda maalesef fazla yayın yapmadılar. Özel yayınevleri, devlet kurumlarının yerini alarak son yıllarda Osmanlı tarihiyle ilgili birçok kitabı yayınladılar. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle Avrupa ilişkileri açısından en önemli Osmanlı tarihi olmasına rağmen Johann Wilhelm Zinkeisen'in *Geschichte des Osmanischen Reiches* isimli 7 ciltlik eseri ne devlet kurumları ne de özel yayınevleri tarafından bir türlü çevrilmemişti.

Yirmi küsur yıl önce Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde karşılaştığım Prof. Dr. İlber Ortaylı hocam Hammer'in önemli bir tarihçi olduğunu, ancak Zinkeisen'in eserinin daha önemli olduğunu anlattığında bu eserin Türkçe'ye kazandırılması gerektiği aklıma girmişti. Sonraları Prof. Dr. Halil İnalcık hocamın eserlerinden Zinkeisen'i daha fazla tanımaya başladım. Johann Wilhelm Zinkeisen

eserini hazırlarken Türk tarihçilerinin haberdar olmadığı ve ulaşmalarının çok zor olduğu kaynakları kullanmıştı. Zinkeisen'in Osmanlı tarihiyle ilgili son derece önemli bu eseri hem gotik Almanca olduğu, hem de Almanca'nın dışında Yunanca, İtalyanca, Latince, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca geniş alıntıları ihtiva ettiği için Türkiye'de çok az kullanılmış ve çok az bilinen bir eserdi. Bu yüzden mutlaka çevrilmesi gerekliydi.

1988'de yüksek lisans yapmaya başladığımda Prof. Dr. Mücteba İlgürel hocam bir Almanca profesörünün Zinkeisen'in eserini yayınlamak için Türk Tarih Kurumu'na müracaat ettiğini, ancak örnek çeviri getirmesi istendikten sonra mütercim adayından bir daha ses çıkmadığını anlattı. Sonraki yıllarda Zinkeisen'in çevirisi için bir teşebbüs de rahmetli Prof. Dr. Nejat Göyünç hocamdan geldi. Nejat Göyünç hocamızın önerisiyle Kültür Bakanlığı eserin yayınlanması için harekete geçti. Ancak mütercimlerden gelen tercüme beğenilmeyince bu teşebbüs de boşa çıktı. İlerleyen yıllarda Türk Tarih Kurumu başta olmak üzere resmi ve özel birçok yayınevine bu eserin çevrilmesi için her türlü desteği vereceğimizi söylememe ve teşvik etmeme rağmen hiç kimse tercümeyi düşünmedi bile.

Zinkeisen'in Avrupa arşivlerini didik didik ederek 20 yıldan fazla bir sürede kaleme aldığı Osmanlı tarihinin Türkçe'ye kazandırılmaması Türk tarihçiliğinin bir ayıbı olarak kalmaya devam ediyordu. Jorga'nın eserini 2005'te Türkçe'ye kazandırınca bu işin altından kalkabileceğimizi anladık. Ancak Jorga'nın eserinin birkaç yıl süren yayın aşamasının getirdiği bir yorgunluk da üzerimizdeydi. Genç ve heyecanlı meslektaşlarım Ahmet Önal ve Uğur Demir bu işin üstesinden gelebileceğimizi ve kendilerinin her türlü yükün altına gireceklerini ifade ettiler. Onların heyecanı bana da yorgunluğumu unutturdu. Yeditepe Yayınevi sahibi Mustafa Karagüllüoğlu, değerli mütercimimiz Nilüfer Epçeli ve tercümenin kontrolünü yapacak Prof. Dr. Kemal Beydilli de tamam deyince Zinkeisen'in tercümesine 2005 yılında başladık. Çalışkanlığına herkesin şapka çıkardığı mütercimimiz Nilüfer Epçeli yaklaşık üç yılda eserin ana metniyle İngilizce dipnotların tercümesini bitirdi. Böylesine devasa bir eseri bırakın tercüme etmeyi, bilgisayarda yazmak bile oldukça meşakkat isterken, bu çevirinin altından layıkıyla kalkan Nilüfer Epçeli'ye bütün Türk tarihçileri adına tekrar tekrar teşekkür ediyorum. Adı, Türk tarihçiliğinde altın harflerle yazılacaktır.

Almanca metinle, İngilizce dipnotların tercümesi bitmişti ama karşımızda yeni ve altından kalkması kolay olmayan bir mesele vardı. Gerek metinde gerekse dipnotlarda Yunanca, Fransızca, Latince, İtalyanca ve İspanyolca kısımlar vardı. Bu kısımlar ise eserin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Değerli hocamız Prof.

Dr. Erendiz Özbayoğlu oldukça fazla olan Latince ve İtalyanca kısımları, kıymetli meslektaşlarım Doç. Dr. Mustafa Daş yine fazla bir yer tutan Fransızca kısımları, Doç. Dr. Levent Kayapınar Yunanca kısımları, Doç. Dr. Özlem Kumrular da İspanyolca kısımları çevirerek tercümenin tamamlanmasını sağladılar. Hepsine bu önemli tercümeye yardımcı oldukları için ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Tercüme bittikten sonra değerli hocam Prof. Dr. Kemal Beydilli çevirinin tamamını okuyup, aslıyla karşılaştırdı. Aylarca uğraşarak, yanlış veya eksik çevrilmiş yerleri tek tek düzeltti. Çok iyi bir tercümenin ortaya çıkmasını sağladığı için kendisine ne kadar teşekkür etsek, azdır.

Eserin tercümesi ve kontrolleri bittikten sonra iki değerli meslektaşım Ahmet Önal ve Uğur Demir'in yardımlarıyla tercüme metin tekrar tekrar okunarak gerekli düzeltmeler yapıldı. Zinkeisen'in eserinde birçok isim ve terim Almanca'da kullanılan şekillere çevrildiği için oldukça uğraşmak gerekti. Yer isimleriyle, şahıs isimlerini ve terimleri elimizden geldiği ölçüde Türkçe'deki kullanımlarına uygun hâle getirdik. Doktora tezlerinin yüküne rağmen insanüstü bir gayretle çalışan Ahmet Önal ve Uğur Demir'in emekleri olmasaydı bu tercümenin yayınlanması bir hayal olarak kalabilirdi. Hiçbir teşekkür emeklerinin yerini tutamaz.

2010 yılına gelindiğinde dizin yapılmaya başlandı. İrfan Güngörür, Fatih Gürcan, Veysel Göğer, Uğur Demir ve Ahmet Önal'ın gayretleriyle yaklaşık bir yıl süren bir uğraştan sonra dizin bitirildi. Hepsine ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Dizini hazırlarken metinlerde kontrol sırasında atladığımız birçok isim ve terimi de düzeltme fırsatı bulduk.

Eserin mizanpajını yapan İrfan Güngörür defalarca, sabırla tashihlerimizi girip, bizimle birlikte yıllarca Zinkeisen çilesi çekti. Kendisine teşekkür etmek zevkli bir borçtur. Eserin kapaklarını yapan Sercan Arslan ve Ersan Güngör ile metinlerin tashihinde yardımlarını gördüğüm Aykut Can'a da teşekkür ediyorum.

Yeditepe Yayınevi sahibi değerli dostum Mustafa Karagüllüoğlu'na sabırla, ama birçok yayıncının hiçbir zaman göstermeyeceği bir sabırla, altı yıl boyunca sesini çıkarmadan eserin bitmesini bekleyip, gerektiğinde her türlü desteği vererek Osmanlı tarihçiliği için böylesine önemli bir eserin yayınını sağladığı için bütün tarihçiler adına teşekkür ediyorum. Yaptığı hizmetler Türk tarihçileri tarafından hiçbir zaman unutulmayacaktır.

Değerli hocalarım Prof. Dr. Halil İnalcık ve Prof. Dr. İlber Ortaylı'ya Zinkeisen'in eseri için birer takdim yazıp yazamayacaklarını sorduğumda, yoğun tempolarına rağmen beni kırmayıp, Türk tarihçiliğine büyük bir hizmet

yaptığımızı söyleyerek eserin önemini belirten birer takdim kaleme aldılar. Hocalarıma minnettarım.

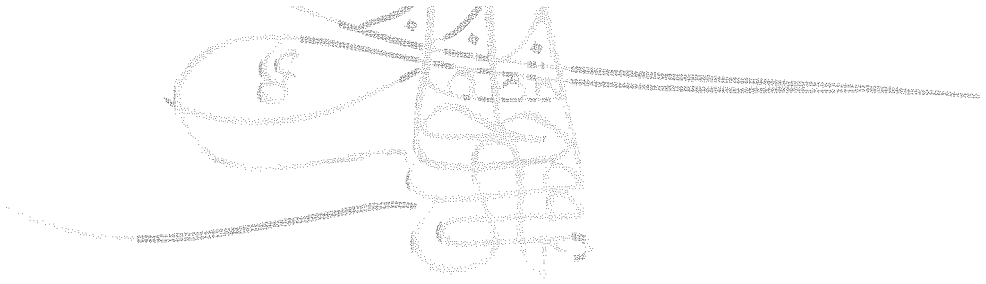
Bu tercümenin yayınlanmasında emeği geçen herkese bir kez daha teşekkür ederken, Zinkeisen'in eserinin yayına hazırlanması sırasında yıllar boyunca kendilerini ihmal ettiğim eşim Fatma Afyoncu ile yıllar boyunca metinleri elimden düşmediği ve bu yüzden evimizde de hep gündemde olduğu için "Zinkeisen ne baba" diye soran oğullarım Bekir Buğra Afyoncu ve Ahmet Berke Afyoncu'ya da bana rahat bir çalışma ortamı hazırladıkları için teşekkür ediyorum.

Eserin çevirisi sırasında Zinkeisen'in yazdıklarını hiçbir atlamaya ve sansüre tabi tutmadan, birebir Türkçe'ye kazandırmaya gayret ettik. Zinkeisen'in, yazdıklarında rastladığımız önemli yanlışları ise dipnotlarda belirtik. Ayrıca metin içerisinde bir ilave yapmamız gerekiyorsa [ ] içerisinde gösterdik.

Osmanlı tarihçiliğinin en önemli eserlerinden biri olan, ancak gerek hacmi, gerek gotik Almanca'yla yayınlanmış olması, gerekse de birçok dil kullanılmasından dolayı çevirisi oldukça zor olan ve bu yüzden şimdiye kadar sadece çevrilmesi gerekli denilmekten ileriye geçilmeyen Zinkeisen'in *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* gibi oldukça önemli bir eserin özel bir yayınevi tarafından yayınlanması, Türk tarih yayıncılığının çok önemli bir yere geldiğini gösteren önemli bir başarıdır.

Jorga'dan sonra Zinkeisen'i de yayınlayarak Türk tarihçiliğine önemli bir katkı yaptığımızın farkındayız. Ancak bizde proje ve Türk tarihçiliğine hizmet aşkı bitmez. Zinkeisen'den sonra Osmanlı tarihinin en önemli kaynaklarından olan Venedik elçilerinin raporlarını (*Le Relazioni Degli Ambasciatori Veneziani Al Senato durante il Secolo decimosesto*) çevirtmeye başladık. Bunlar, 2011 yılı sonlarından itibaren yayınlanmaya başlayacak. Balyos raporlarının ardından yine çalışkan mütercimimiz Nilüfer Epçeli'nin çevirmeye başladığı Kennetlı Setton'ın Vatikan ve İtalyan arşivlerine dayanan dört ciltlik büyük araştırma mahsulü devasa ve son derece önemli eserini yayınlamayı planlıyoruz. "*The Papacy and the Levant, 1204-1571*", 2012 sonlarında veya 2013 başlarında yayınlanacak. Zinkeisen'in eserini hazırlamanın verdiği yorgunluğu üzerimizden atabilirsek daha sonraki yıllarda Hammer'in eksik çevrilmiş *Osmanlı Tarihi*'ni yeniden ve tam olarak yayınlamaya niyetliyiz.

Erhan Afyoncu
Kozyatağı-Ağustos 2011

Takdim

Büyük Osmanlı tarihinin asıl kaynakları kuşkusuz Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, kadı sicilleri, vakıflar ve müftülük arşivleridir. Bu belge hazineleri kullanılmadan bu tarih hakkıyla yazılamaz. Ancak, Avrupa arşiv ve kütüphaneleri Osmanlı tarihi üzerinde muazzam bir malzeme yığını saklamakta ve Türk araştırıcılar ancak şimdilerde bu kaynaklara el atabilmektedirler. Avrupa arşivleri ve vekâyinâme kolleksiyonları, Avrupalı tarihçiler tarafından oldukça etraflı araştırmalara konu olmuştur. İlk araştırıcılar, XV-XVI. yüzyılda Angielello, Giovio, Sansovino gibi İtalyan tarihçilerdir. Bu bakımdan Avusturyalı tarihçi J. W. Zinkeisen, kuşkusuz başta gelir.

J. von Hammer *Geschichte des Osmanischen Reiches'*den (X cilt, 1827 Peşte) sonra J. W. Zinkeisen devâsâ bir Osmanlı Tarihi (VII. cilt, *Geschichtle des Osmanischen Reiches in Europa,* Gotha 1840-1863) yayınladı. Hammer, bir oryantalist olarak eserinde Osmanlı kaynaklarını esas tuttuğu halde Zinkeisen, Osmanlı-Avrupa ilişkilerini ana-konu yaptı. Avusturyalı tarihçi, Genel Osmanlı tarihi ilk dönem için, Bizans ve İtalya tarihlerini Hammer'i ve Hoca Sa'deddin'in Bratutti tarafından yapılan İtalyanca çevirisini izlemiş, ancak birçok yanlışları tekrarlamıştır. Bununla beraber Hammer'e bakarak, Zinkeisen'in çok daha iyi bir tarihçi olduğuna kuşku yoktur (Hammer, Doğu kaynaklarının bir çevirmeni olmaktan ileri gidememiştir. Avusturya ile ilişkilerde Viyana devlet arşivindeki bazı belgeleri kullandığı doğrudur). Örneğin, Zinkeisen Fâtih'in harap bir şehir olarak aldığı İstanbul'un (yeni bir Türk-İslâm şehri olarak) temellerini attığını ve iskânında büyük çaba gösterdiğini belirtmiştir. Fakat Fâtih'in bir Rum Patrik'i atamasındaki ana amacını anlayama-

mıştır. Yunan kaynaklarını kullanarak Patriklik hakkında naklettiği ayrıntılar (çeviri II, 10-11) değerlidir.

Hammer'den farklı olarak Zinkeisen'in eserini orjinal ve değerli kılan nokta, olaylarla çağdaş Batı kaynaklarını ayrıntılı biçimde kullanmasıdır. Zinkeisen, yayınlanmış belge kolleksiyonlarını ve çağdaş kronikleri kullanır (bu arada A. von Gevay, *Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte im XVI und XVII Jahrh.,* III cilt, Viyana 1838-1842; Charrière, *Négociations de La France Daus le Levant*, Paris 1848-1860).

Zinkeisen'in eseri, 19. yüzyıl ortalarında yazılmış olmakla beraber, geniş bir perspektif içinde kullandığı kaynaklar dolayısıyla bugün de değerini korumaktadır. Özellikle, şimdiye kadar hiçbir Türk tarihçisinin yabancı kaynakları bu ölçüde kullanmadığı göz önüne alınırsa, eserin Türkçe çevirisi tarih edebiyatımız için büyük kazançtır.

Zinkeisen'den yaklaşık yarım yüzyıl sonra N. Jorga (Iorga), Osmanlı Tarihi üzerinde yeniden 5 ciltlik bir genel tarih yayınladı: *Geschichte des Osmanischen Reiches,* Gotha 1908-1913. Jorga'nın tarihini ötekilerden ayrıt eden özellik, İtalyan arşivlerinde çalışarak topladığı orjinal belgeleri eserinde kullanmasıdır (bu belgeler VI. cilt halinde Bükreş'te yayımlanmıştır: *Notes et Extraits pour servir à léhistoire des Croisades*). Jorga'nın beş ciltlik eseri gibi Zinkeisen'i de Türkçeye kazandıran değerli tarihçi, Erhan Afyoncu ve mesai arkadaşlarını burada kutlamak bir ödevdir.

Prof. Dr. Halil İnalcık

Takdim

Johann Wilhelm Zinkeisen, altmış yıllık bir ömrün içine bizce Osmanlı İmparatorluğu tarihçiliğinin en önemli eserini sığdırmış bir yazardır. Doğu dillerini bilmiyor, daha ilginci Türkçeyi de. Araştırmalarında Türkçe kaynaklar, arşiv vesikaları ve vekayinâmeler yeralamaz. Hatta bu konuda sonraki tarihçilerden Romanyalı Nicolae Jorga'nın bile gerisindedir. Jorga hiç değilse birtakım vesikaları tercüme ettirmiş, tercüme edilen vekayinâmeleri harfiyen takip etmişti. Fakat Zinkeisen'i bence hepsine üstün kılan bir tarafı var. Kendi dünyasını yani Batı dünyasını bütün ikincil kaynaklardan ve de geniş ölçüde Viyana, Venedik ve diğer ülke arşivlerinden tarayarak ortaya çıkarıyor. İşte bu, 19. yüzyılın ortasında yazılan bir Osmanlı tarihine çok büyük bir değer kazandırmaktadır ve bu nedenle Zinkeisen'i şahsen bütün araştırma hayatımda kullanmışımdır. Mesela 1711 Prut Barışı hakkında ne Hammer'de ne de başka bir kaynakta yeterli belgeyi bulamazsınız. Hâlbuki Zinkeisen burada antlaşmanın bütün alt vesikalarını, mahiyetlerini "ratio-legis" dediğimiz bütün unsurların hepsini tespit etmektedir. O kadar ki Kırım Hanlığı'nın 1711 tarihli bir üniversalyasını araştırdığım zaman Zinkeisen'de daha birtakım yan belgelerin yer aldığını görmüştüm.

Görünüşte Alman bölgesinin tipik Batılı bir tarihçisidir. Önemli ikinci eserinin doğrudan doğruya modern Yunanistan tarihi ile ilgili olduğunu söylemeliyiz. Bu eser de bir an evvel Türk diline kazandırılmalıdır. Burada bence Yeditepe Yayınevi çok önemli bir hizmet yerine getiriyor.

Zinkeisen'in Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa bölgesindeki tarihi çok önem kazanır. Yazarın alanı Avrupa bölgesidir doğru. Maşrık ülkeleri ile ilgili

hemen hiçbir şey söylemiyor. Çünkü oradaki vesikaları ve vekayinâmeleri bilmesi mümkün değildir. Ama Balkanlar ve Avrupa tarihinin içinde Osmanlılığı bence bugüne kadar geçilemeyecek şekilde doğru yorumlamıştır ve esaslı bilgiler vermektedir. Buradaki arşiv vesikalarının bazılarına bugün artık ulaşmamız da mümkün değildir. O bakımdan Johann Wilhelm Zinkeisen'in eseri büyük önem kazanır.

Zinkeisen, 1803'te doğmuş, çok genç yaşta doktora derecesini almış ve 1831'de üniversitede yer alamadığı için Privat-Doçent dediğimiz bir Alman akademik rütbesiyle ekmeğini kazanmak durumunda kalmıştır. Kazanmak durumunda kalmıştır diyoruz çünkü Privat-Doçente maaş verilmez. O takdirde gazetecilik yapmıştır. Eski dönemin gazetecilerini de göz önüne getiriniz. Toynbee bile gazeteciydi. Her halde bugünkülerle kıyaslanamayacak insanlar ve Zinkeisen bu arada da bu muazzam bu eseri meydana getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi Heerens ve Ukerts koleksiyonu yayınları arasından çıkmıştır.

Joseph von Hammer'in dehası ve geniş bilgisi Osmanlı tarih etütlerini bu dönemde kapsamaktadır. Hatta çağdaş bilimsel Bizans araştırmalarının bir anlamda öncüsü diyebileceğimiz Tirollü Fallmerayer bir Hammer hayranıdır ve Bizans tarihini kaleme alırken onun Osmanlı tarihinden etkilenmiştir. Muhtemelen Zinkeisen için çağdaşları arasında böyle bir etki yaptığını söyleyemeceğiz ama hiç şüphesiz ki daha çok uzun zaman Zinkeisen'i okumadan Osmanlı tarihini mütalaaya almak, tetkik etmek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle Yeditepe Yayınevi'ne ve Mütercim Nilüfer Epçeli'ye teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Açıkça söylemek gerekir bizim tarihçi çevrelerimizde Alman edebiyatına, Almanca tarih kaynaklarına çok müracaat edilmiyor. Eskiden daha çok edilirdi. Bu nedenle Zinkeisen'deki bilgilerin bu tercüme ile yeni nesil tarihçilere ve öğrencilere aktarılacağına hiç şüphem yoktur. Ve bu çok büyük bir ufuk açacaktır.

Prof. Dr. İlber Ortaylı

Johann Wilhelm Zinkeisen'in Hayatı ve Eserleri[1]

Erhan Afyoncu

Johann Wilhelm Zinkeisen, 12 Nisan 1803'te Altenburg'da doğdu. Jena ve Göttingen'de önce ilâhiyat, sonra tarih okudu. Eğitimini tamamladıktan sonra Dresden'de Blochmann Enstitüsü'nde öğretmen olarak çalıştı. Daha sonra Münih'te yaşadı. 22 yaşındayken 11 Eylül 1825'de Jenea Akademisi'nde *Commentatio Historico-Critica de Francorum Maiore Domus* (Franklar'ın Maiore Domus'una Dair Tarihsel-Eleştirel İnceleme) isimli doktorasını savundu. Üst düzey bir saray görevi olup (saray nazırlığı) devlet yönetiminde büyük rol oynayan "maior domusluğu" Franklar'ın krallığının ilk dönemlerinden alıp, VIII. yüzyıla kadar nasıl güçlenip krallığı ele geçirdiğini incelediği doktora tezi Jenea'da 1826'da basıldı. 1831 yılı başlarında Leipzig Üniversitesi'nde Tarih ve Devlet Bilimleri bölümünde İtalya'daki İlkçağ halklarından Samnitler'in tarihini genel olarak ele alıp, Etrüskler gibi İtalya halklarıyla karşılaştırdığı *Samnitica, Dissertatio Historico-Critica (Samnitler'in Tarihi, Tarihsel-Eleştirel İnceleme*) isimli teziyle doçent oldu. Burada görev

1 Zinkeisen'in hayatı (Ernst Friedländer, "Zinkeisen, Johann Wilhelm", *Allgemeine Deutsche Biographie*, Band 45, Duncker & Humblot, München 1900, s. 331-334)'ten geniş olarak özetlenmiştir. Zinkeisen'in hayatı hakkında yazılanlar genelde bu yazıya dayanmaktadır (Bk. H. J. Kornrupmf, , "Zinkeisen, Johann Wilhelm", *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropa*, Band IV, München 1981,s. 490-492).

yaparken 1832'de "Geschichte Griechenlands/Yunanistan Tarihi" adlı eserinin ilk cildini yayınladı. Daha 29 yaşındayken yayınladığı bu eseriyle dikkatleri üzerine çekti. 1833 Haziran'ında Saksonya Altenburg Dükü'nün elinden profesörlük unvanını aldı.

Üniversitede hocalık yaptığı zamanlarda Avrupa'nın siyasi ve kültürel tarihine ait çok değişik derslerin hocalığını yapmıştı. Leipzig Üniversitesi'nde 1831-1832 yılları arasında şu dersleri vermişti[2]:

Güz 1831 16. yüzyıl başlarından itibaren 1815 tarihli ikinci Paris Barış Antlaşması'na kadar Avrupa'nın ve sömürgelerinin tarihi, Heeren, *Handbuch der Geschichte des Europäischen Staatensystems* (en yeni baskı) adlı eserine dayanarak.

Güz 1831 Yeni tarihe dair kaynakça incelemesi üzerine ön girişle ve 843 tarihli Verdün Antlaşması'na kadar devam eden anlatımı ile birlikte Eginhard, *Leben Karl des Grossen nach dem Ausgang von Pertz* adlı eseri üzerine.

Bahar 1832 Ortaçağ'ın başlarından zamanımıza kadar yakın zamanın Avrupa tarihi.

Bahar 1832 Yunanlılar'ın eski tarihinin ayrıntılı olarak ele alınmasından sonra M.Ö. 146 yılında Akhaia Birliği'nin çökmesinden Başkan J. Capo d'Istria'nın ölümüne kadar yeni Yunan tarihi.

Güz 1832 Vestfalya Barış Antlaşması'na ve Stuartlar'ın 1660 yılında tekrar başa getirilmesine kadar Almanya, Fransa ve İngiltere'de Reformasyon ve 16.-17. yüzyıllarda bundan kaynaklanan savaşların tarihi.

Bahar 1832 Kültür ve edebiyat ağırlıklı Ortaçağ tarihi.

Güz 1832 Ortaçağ'da dram şiirinin tarihine girişle birlikte Shakespeare ve zamanı ve ardından Shakespeare'nin Kral Lear eserinin açıklanması.

Zinkeisen yazacağı eserler için bir müddet Paris'te yaşayıp, araştırmalar yaptı. Zinkeisen, Paris'te geçirdiği süre içerisinde ikinci cildini yayınlamadığı, "Yunanistan Tarihi"nin üçüncü ve dördüncü ciltlerini yayınladı. Yine "Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa/Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Tarihi" adlı en önemli eserinin birinci cildini de kaleme alıp, neşretti.

2 http://histvv.uni-leipzig.de/dozenten/zinkeisen_jw.html.

Zinkeisen, yayınladığı Yunanistan Tarihi vesilesiyle 1834'te Atina Üniversitesinden bir teklif almış, ancak Yunanistan'daki şartları kendisi için cazip görmediğinden teklifi reddetmişti. Versailles, Lafayette, Jakobenler Cemiyeti ve Fransa'daki durumlar hakkındaki birçok makalesi de 1836-1840 yılları arasında Augsburg Allgemeine Zeitung ve Raumer'in Tarih Cep Kitabı'nda, Minerva'da ve başka yerlerde yayınladı.

1839'da evlendi ve bir çocuğu oldu. 1840 Eylül'ünde Paris'teyken Prusya Dış İlişkiler Bakanlığı tarafından Leopold Ranke'nin arabuluculuğuyla baştan sona kadar yeniden yapılandırılması düşünülen Prusya Resmi Gazetesi'nin yazı işlerinde görev alması için davet edildi. Yine Ranke'nin arabuluculuğuyla ardı ardına Göttingen, Heidelberg ve Kiel üniversitelerinden Tarih ve Devlet Bilimleri bölümünde profesörlük teklifleri geldi. Bu sırada Cotta Yayınevi de Zinkeisen'i çok uygun koşullar altında Augsburg Allgemeine Zeitung Gazetesi'nin müdürlüğüne getirmeye çalışıyordu.

Ranke ve diğer yüksek mevkideki insanların telkinleri üzerine Zinkeisen çok önemli fedakârlıklarda bulunarak, resmi gazetede görev alması yönündeki daveti kabul etti. Ailesiyle birlikte Berlin'e taşındı. Zinkeisen teklifi kabul ettiğinde öncelikli amacı, yazı işlerini tamamen devralmadan bilhassa yöneteceği ve kontrol edeceği dış siyaset bölümüyle yazı işlerine katılmaktı. Ancak 1840 Aralık ayı başlarında basın işlerinden sorumlu bakanların huzuruna çıktığında, 1 Ocak 1841'den itibaren Resmi Gazete'nin tüm yönetimi sorumlu yazı işleri müdürü olarak Zinkeisen'e verildi. Bütün önemine rağmen bu görev Zinkeisen'i maddi olarak sıkıntıya sokan geçici bir makamdı. Zinkeisen'in tayinine rağmen resmi gazetenin sıkıntıları bitmedi.

Yaklaşık bir buçuk yıl süren toplantı ve tartışmaların sonunda, 1 Temmuz 1843'ten tarihinden itibaren Resmi Gazete'nin yerine Prusya Kralı'nın onayıyla "gazetenin bağımsızlığını dışa karşı da belgelendirmek amacıyla" bir Kraliyet Enstitüsü ilan edilen Allgemeine Preußische Zeitung adlı gazete yayınlanmaya başladı.

Gazetenin görevi yine Prusya'ya savunmak ve anavatanın enstitülerine ilgiyi canlandırmaktı. Zinkeisen yine yazı işleri müdürlüğüne getirildi, ama yine devlet memuru kabul edilmeyip, şahsi durumunun ileride düzeltileceği söylenerek teselli edildi. Bu arada Allgemeine Preußische Zeitung'un Dr. Hermes'in yönetimindeki bölümün kontrolü de Zinkeisen'e verildi. Böylece iç ve Alman

meseleleri ile ilgili makaleler Zinkeisen'in onayından geçiyordu. Bir süreliğine bir yandan da küratör vekilinin işlerini de yürüttü.

1848'de dönemin Devlet Bakanlığı tarafından doğrudan saraydan gönderilen, 15-19 Mart olayları hakkında bir makaleden dolayı 20 Mart günü hava daha aydınlanmadan sabahın erken saatlerinde evine (Schulgartenstraße 4/Königgrätzer Straße, Potsdamer Tor) silahlı bir kalabalık saldırdı. Saldırganlar, tehdit ederek Zinkeisen'e zorla makaleyi yazanın adını söylemesini istediler. Zinkeisen bunu kabul etmeyince, burnuna bir tabanca dayandı. Kendisine dikte edilen ve ertesi gün "gönüllü" açıklaması olarak tüm gazetelerde yayınlanacak açıklamayı hemen yazmadığı takdirde, öldürmekle tehdit edildi. Evinin camlarına ateş edildi. Korkan eşine ise açılan ateşin sevinç ateşi olduğu söylendi.

Zinkeisen'e zorla şu açıklama yaptırılmıştı: "Huzuruma gelen Berlinli vatandaşlardan müteşekkil bir heyet nezdinde 81 sayılı gazetede Berlin altında yayınlanan, 15-19 Mart olayları ile ilgili makalenin Bakanlık tarafından Allgemeine Preußische Zeitung'da yayınlanmak üzere gönderildiğini gönüllü olarak ilan ederim. Olayları tamamen çarpıttığından, bu makaleyi savunmam mümkün değildir".

Bu olaylardan sonra, 21 Mart sabahı Zinkeisen derhal saraya çıkarak, gerek makamı gerekse ailesi için koruma sağlayamadıkları takdirde, istifasını kabul etmelerini istedi. Ancak istekleri gerçekleşmedi. İhtilâl fırtınası dinmemişti. Aynı sabah Zinkeisen'i ele geçirmek üzere silahlı daha büyük bir kalabalık bu defa yazı işleri müdürlüğünün bulunduğu yere hücum etti. Zinkeisen bu olaydan ancak tesadüf eseri kurtuldu. İstifasının kabulünü isteyerek, akşam olmadan yedi kişilik ailesi ile birlikte Berlin'den ayrıldı.

Zinkeisen gittikten sonra Allgemeine Preußische Zeitung hızla çöktü. Zinkeisen kısa bir süre sonra Berlin'e dönerek istifasının kabulünü talep ettiğinde, istenen değişikliği bir an önce yapması ve yeni kurulacak enstitünün başına geçmesi istendi.

Prusya Resmi Gazetesi'nin resmi kısmı hükümetin merkezi idareler aracılığıyla çıkartılan fermanları, ilanları, kanunları, vs. ihtiva edecek ve Devlet Bakanlığı'nın kabul edilmiş organı olacaktı. Resmi olmayan kısmı ise günlük olayları güvenilir kaynaklara göre verecekti. Zinkeisen'e bundan böyle devlet memuru statüsünün kabul edileceği ve düzenleneceğine dair güvence de

verilmişti. Bu durum üzerine Zinkeisen'in 1848 Mayıs'ı sonlarında "Staatsanzeiger" adlı Resmi Gazete'nin müdürlüğünü kabul etti. Resmi Gazete'nin müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı tarafından Dışişleri Bakanlığı'na devredildi. Ancak olaylar yüzünden enstitü yapılandırılamadı. 1849 Nisan'ında Resmi Gazete'nin yönetimi Devlet Bakanlığı'na devredildi ve Edebiyat Bürosu'nun yönetimi ile birleştirildi.

Zinkeisen, eski ve yeni Resmi Gazete'nin başmüdürlüğünün dışında da hükümete faydalı olmaya da çalışmıştı. Berlin'e gelir gelmez kralın emri ve onayıyla Madrid ve Dışişleri Bakanlığı arasında bir bağlantının kurulmasını sağlamış ve bu konuda sekiz yıl boyunca arabuluculuk yapmıştı. Kraliçe II. İsabel'in tartışmalı hükümdarlığının Prusya tarafından tanınması mümkün olmadığı ve bu yüzden de İspanya ile herhangi bir diplomatik ilişki kurulamadığından, bu bağlantı hükümete önemli faydalar sağlamıştı. Madrid'den bakanlığa gelen ve büyük siyasi önem taşıyan mesajların hepsi şifre anahtarı yalnızca Zinkeisen'de olduğu için elinden geçmişti.

1851'de aniden Resmi Gazete'nin siyasi gazete olarak kapatılmasına karar verilene kadar Zinkeisen, Resmi Gazete'nin yazı işleri başmüdürlüğünü üç yıl daha sürdürdü. Gazete kapatıldıktan sonra Zinkeisen, düşük bir maaşla emekli edildi. Zinkeisen, bakanların görüşüne göre yazı işleri müdürlüğü sırasında "gayretli, dürüst, iyi niyetli ve tüm bilgilere sahip biri olarak kendini kanıtlayan adam" olarak tanımlanmıştı.

Zinkeisen emekli olduktan sonra Berlin'de bilimsel ve edebi çalışmalarına devam etti. Üzerindeki yüklerin azalmasıyla birlikte ardı ardına eserlerini yayınladı. 1863'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Tarihi isimli eserinin yedinci cildini yayınladı. 1852 ve 1853 yıllarında "Jakobinerklub/Jakoben Cemiyeti" adlı eserini, 1854 yılında ise "Drei Denkschriften über die Orientalische Frage/Şark Meselesi Hakkında Üç Muhtıra" adlı eserini yayınladı.

Zinkeisen, Osmanlı Tarihi'nin son cildini yayınlayamadan 5 Ocak 1863'de Berlin'de öldü.

ESERLERİ

1- Geschichte Griechenlands vom Anfange geschichtlicher Kunde bis auf unsere Tage, Leipzig 1832, 1840 (Başlangıç Tarihinden Bugüne Yunanistan Tarihi)

Zinkeisen, bu eserinde Eskiçağ'dan başlayarak, Osmanlı hâkimiyeti dönemi ve 1835'te Kral Otto'nun tahta çıkışına kadar Yunanistan tarihini anlatır. Dört cilt olarak planladığı eserinin birinci, üçüncü ve dördüncü ciltlerini yayınlamış, ancak ikinci cildini neşredememiştir.

2- Der Jakobiner-Klub: Ein Beitrag zur Geschichte der Parteien und der politischen Sitten im Revolutions-Zeitalter, Berlin 1852-1853 (Jakobenler Kulübü: İhtilâl Çağında Siyasi Partiler ve Siyasi Gelenekler Tarihi):

Zinkeisen, bu eserinde iki cilt halinde Fransız İhtilâli'nden önce 18. yüzyılın ortalarından itibaren Fransa'da oluşmaya başlayan küçük birlikleri ele alarak, Jakobenler Kulübü'nün hangi şartlar altında geliştiğini ve Fransız İhtilâli sırasında ve sonrasında nasıl bir rol oynadığını anlatır.

3- Drei Denkschriften über die orientalische Frage von Papst Leo X, König Franz I von Frankreich und Kaiser Maximilian I aus dem Jahre 1517, Gotha 1854 (Papa X. Leo, Fransa Kralı I. Fransuva ve Kayser I. Maksimilian'den Şark Meselesine Dair 1517 Tarihli Üç Muhtıra):

Bu eserde, ekinde orijinal metinleri verilen üç muhtıra, Zinkeisen tarafından tercüme edilerek, yorumlanmıştır. Birincisi, Papa X. Leo'nun Türklere karşı savaşta Hristiyan hükümdarlara gönderdiği bir muhtıra olup, diğer ikisi Fransa Kralı I. Fransuva'nın ve Kayser I. Maksimilian'ın bu muhtıraya verdikleri cevaplardan oluşur. Dönemin üç devletinin ve hükümdarlarının Şark Meselesi ile ilgili politikalarını ve planlarını açığa çıkartmaktadır.

4- Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa, Gotha 1840-1863 (Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Tarihi):

Dünyanın gördüğü iki büyük imparatorluktan biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini yazmak için zor ve uzun soluklu çalışmalar gereklidir. Birçok farklı ülkenin kütüphane ve arşivlerinde uzun soluklu mesailer olmadan Osmanlı tarihi kaleme alınamaz. Bu yüzden bugüne kadar birçok Osmanlı tarihi yazılmasına rağmen üç kişinin çalışması klasikleşmiştir. Bunların başında da Osmanlı tarihçiliğinin bugün dahi genel şablonunu oluşturan Joseph von Hammer gelir.

Hammer'i daha öncekilerden ve klasikleşen sonraki iki tarihçiden (Zinkeisen ve Jorga) ayrı tutan en önemli özelliği Osmanlı Türkçesine vâkıf olması ve bu özelliği sayesinde Osmanlı tarihinin ana kaynaklarını kullanabilmesidir. Osmanlı kaynaklarının yanında birçok Batılı kaynağı da kullanan Hammer'in kaleme aldığı Osmanlı Tarihi, Osmanlı tarihçiliğinin bugünkü iskeletini oluşturmuştur. Özel konular haricinde Hammer'in Osmanlı tarihçiliği için oluşturduğu genel tablo hâlâ kullanılmaktadır.

Osmanlı tarihi hakkında klasik hâle gelen ikinci ve en önemli çalışma ise Johann Wilhelm Zinkeisen'in bugün yayınlamaktan övünç duyduğumuz Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'dir. Zinkeisen, Hammer'in aksine Osmanlı Türkçesini bilmiyordu. Ancak Hammer'e nazaran Batılı kaynakları ve arşivleri daha fazla ve teferruatlı olarak kullanan bir tarihçidir. 1861'e kadar getirmeyi planladığı fakat 5 Ocak 1863'teki ölümü yüzünden ancak 1812'ye kadar getirebildiği yedi ciltlik Osmanlı Tarihi birçok açıdan iddialı bir eserdir. Zinkeisen yedi ciltlik eserini 30 seneye yakın bir sürede tamamlamış, bu süre zarfında birçok Batı kütüphanesini ve arşivini inceleme imkânı bulmuştur.

Zinkeisen, 1832'de basılan "Geschichte Griechenlands (Yunanistan Tarihi)" adlı çalışması ile daha 29 yaşında iken temayüz etmiş, dikkatleri çekmiş ve bu çalışması sayesinde o dönemde hazırlanmakta olan "Avrupa Devletleri Tarihi" projesine, Osmanlı tarihini kaleme almak üzere dâhil edilmiştir. Zinkeisen, Paris kütüphane ve arşivlerindeki uzun bir ön çalışmadan sonra birinci cildi kaleme almış ve bu cilt 1840'da Hamburg'da Friedrich Perthes Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Sonraki ciltler de 1854'ten itibaren Friedrich Andreas Perthes ismini alan aynı yayınevi tarafından Gotha'da neşredilmiştir[3]. Ölümünden önce hazırlayıp, önsöz yazdığı son cilt olan yedinci cilt ise ölümünden sonra 1863'te yayınlanabilmiştir.

3 1822'de baba Friedrich C. Perthes ve 1840'da oğlu Andreas H.T. Perthes tarafından Almanya'nın Thüringen Eyaleti'ne bağlı Gotha şehrinde kurulan yayınevlerinin, "Friedrich Andreas Perthes" adıyla birleştirilmesi ile 1 Ocak 1854'te kurulmuştur. Gotha ve Hamburg'da faaliyet göstermiştir. 1 Temmuz 1874'ten itibaren Andreas H. T. Perthes tarafından oğlu Emil F. M. Perthes'e geçmiştir. Yayınevi, 1890'da anonim şirkete dönüştürülmüş, 1890'da Emil Perthes yayınevinden ayrılmıştır. 1937'de yayınevi tamamen kapatılmıştır. Yayınevi programında tarih, teoloji, eğitim ve edebi eserler, okul kitaplarına, çocuk ve gençlik kitaplarına ve dini yayınlara ağırlık verilmiştir.

"Avrupa Devletleri Tarihi" projesi içinde Osmanlı tarihini yazmak üzere işe başlayan Zinkeisen, Batı tarihi içinde Türkler'in ancak Şark Meselesi ile anlam kazandığına inanan ve bütün ciltleri bu anlayış etrafında kaleme alan bir tarihçidir. Türk, ona göre Batı için ancak bir problem, "halledilmesi" gerekli bir meseledir. Zinkeisen bu yüzden zaman zaman tarafsızlığını kaybederek, Osmanlılar'ın Balkanlar'da kaybettiği ufak mağlubiyetleri büyütmüş, Türkler'in kazandığı zaferlerde ise kaleminden yas damlaları dökülmüştür.

Zinkeisen, birinci ciltte kaleme aldığı önsözde "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki kısmı gerek doğası, gerekse kökeni ve genel yapısı bakımından Avrupa'daki devletler topluluğundan farklı bir dünya düzenine aittir" tespitinde bulunarak Osmanlı İmparatorluğu tarihinin Batı tarihi içindeki yerine nasıl baktığını ortaya koymuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa tarihi içinde yabancı bir unsur olarak görmesini ise şu şekilde ifade etmiştir: "Yeni Avrupa dünyası, genelde er veya geç bütün Avrupa halklarının yaşamına nüfûz eden ve devletlerine aynı karakteri veren iki büyük esasa dayanmaktadır: Ahlaki açıdan Hristiyanlığa ve biçimsel görünüşüyle canlandırıcı bir etkiye sahip Kavimler Göçü aracılığıyla Roma dünyasının yıkıntılarından ortaya çıkan birbirine eşit durumlara".

Zinkeisen'e göre Osmanlı İmparatorluğu, Batı tarihi içinde bir batı imparatorluğu olarak ele alınamazdı. Osmanlı İmparatorluğu, bu gelişmeye öncelikle kökleri başka bir zamanda ve başka bir dünyada olduğu; ikinci olarak Avrupa devletlerinin arasına ancak Avrupa'daki halkların hayatı belirli bir biçim ve kendilerine özgü bir yön aldığı bir sırada katıldığı için yabancı" kaldığından bu asla mümkün değildi. Böyle düşünmesine rağmen Zinkeisen neden Osmanlı tarihini Batı tarihi içinde ele almıştı? Aslında Zinkeisen için cevap gayet basitti: Osmanlı Tarihi, Batı tarihi içinde ancak Şark Meselesi olarak yani bir problem olarak ele alındığı takdirde bir anlam ifade ediyordu. Batı ile Osmanlı'nın tarihi Zinkeisen'e göre bir mücadelenin tarihi olmuştu ve buna o genel olarak Şark Meselesi adını veriyordu.

Zinkeisen, Osmanlı tarihini, padişahların hükümdarlık dönemlerine göre değil Batı devletleriyle olan siyasî ilişkilerdeki değişimi ve dönüşümleri esas alarak büyüme, gelişme, tedrici gerileme ve nihai çöküş dönemleri şeklinde tasnif etmiştir. Siyasî, diplomatik ve askerî ilişkileri, tabii ki Batı ile olan ilişkileri, esas alarak inşa ettiği eserinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik,

sosyal ve kültürel yapısı ile doğu ve güney siyaseti Zinkeisen için ikinci derecede önemli konular olarak ele alınmıştır. Ekonomik, sosyal, devlet teşkilatı ve kültürel yapı ile ilgili özellikle üçüncü ciltte, daha çok Venedik balyoslarının raporlarına istinaden verdiği bilgiler ise önemlerini hâlâ korumaktadırlar. Diğer ciltlerde ise bölüm aralarında bu konulara temas edilmiştir.

Zinkeisen, Hammer'in Osmanlı Tarihi'ni aşmayı hedeflemiş ve bunda da özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ile ilişkileri açısından büyük oranda başarılı olmuştur. Hammer'in eseri karşısında saygı ile eğilmekle birlikte beşinci ciltte kaleme aldığı önsözde de belirttiği üzere Hammer'in yeni "kapanmış mezarına bir taş atmak yerine, verdiği hizmetleri de değerlendirme özgürlüğünü" 25 yıldır Osmanlı tarihine dair kaynakları mütalaa etmesi hasebiyle kendisinde görmüştür. Hammer'in en büyük eksikliği olarak eserini daha çok Osmanlı kaynaklarına göre ve belirli bir plan olmadan kaleme almasını göstermiştir. Kendisinin ise Osmanlı kaynaklarından ziyade, Batılı kaynaklara göre eserini kaleme aldığını belirtmiştir. Osmanlı kaynaklarının taraflı ve eksik oldukları kanaatindedir. Doğu kaynaklarında ya Batı dillerindeki tercümelerini kullanmaktan veyahut da daha çok Hammer'in verdiği bilgileri nakletmekten ileri gidememiştir. Hammer'e yönelik bu eleştirilerinde kısmen haklılık payı olmasına rağmen Hammer'in de bazı önemli Batı kaynaklarını ve elçi raporlarını kullandığı da inkâr edilmemelidir.

Zinkeisen, Hammer'i Osmanlı kaynaklarını takip etmekle ve bunları aynen nakletmekle eleştirmesine rağmen kendisi de Batılı kaynakları takip ettiği ve bunları büyük oranda aynen naklettiği için Nikolea Jorga tarafından eleştirilmiştir. Jorga Osmanlı tarihini yayınlarken aldığı tenkitler üzerine eserinin üçüncü cildine yazdığı önsözde şu ifadeyi kullanmıştır: "Eserim, kimi zaman Zinkeisen'in eseri ile kıyaslanmaktadır. Seleflerimi eleştirmek beni ezelden beri utandırmıştır. Ancak bu gibi sistematik eleştiriler karşısında Zinkeisen'in – ki bir kelime Türkçe bilmezdi ve Doğu'ya her yönden hep yabancı kalmıştır – Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini yazmadığını söyleme zorunda kalıyorum. Kaynaklarında mevcut bilgileri bir araya toplayarak, bunları kamuoyuna sunmuştur, ancak gerek kapsamı, gerekse eğilimleri açısından onlara tamamen bağlıdır. Sadece Bizans kroniklerine, Venedik raporlarına, İngiliz Roe'nin yazışmalarına, Prusya'nın elçilik yazışmalarına, vs. göre yazmaktadır. Eserinde denge yoktur ve her türlü sistem eksiktir. Organik bir bütün değildir ve Zinkeisen çok rahat olan kronolojik şemayı reddettiğinden, sadece

yazdığı "tarihi" kullananlar bu eserin içinde gezinmenin ne kadar zor olduğunu anlayabilirler" [4].

Jorga'nın bu tenkidine rağmen şu durumu belirtmek gerekir ki metot olarak Jorga'nın eseri Zinkeisen'e göre daha sağlam olmakla birlikte tarihçiler için Zinkeisen'in eseri daha zengin ve teferruatlı bilgileri ihtiva etmektedir. Çünkü Zinkeisen, konu ile ilgili en güvenilir kaynakları kullanmaya çalışmış ve bunlardan ya metin içinde ya da dipnotlarda uzun alıntılar yapmıştır. Jorga ise kaynaklardan daha az alıntı yapmış ve konunun özünü vermeyi hedeflemiştir.

Yaklaşık 30 sene devam eden Batı kütüphane ve arşivlerindeki çalışmalar Zinkeisen'e daha önce temas edilmemiş birçok hususu bulma veya daha iyi anlama imkânı vermiştir. Zinkeisen, kendisinin de belirttiği üzere, daha önce kullanılmamış ve maalesef günümüz Türk tarihçisi için de bir kısmının bugün bile yeni olduğu kaynakları birinci cildin ortalarından itibaren kullanmaya başlamıştır. İkinci ve üçüncü ciltlerin orijinalliği sağlayan en önemli kaynaklar Venedik balyosların raporlarıdır. Bunu, diğer Batı kaynaklarıyla zenginleştirmiştir.

Dördüncü ciltten itibaren ise, yine Venedik balyoslarının raporları kullanılmakla birlikte, diğer ülke elçilerinin raporları ağırlık kazanmaya başlamıştır. Örneğin dördüncü ciltte en fazla atıf yapılan kaynaklardan biri 1621-1628 yılları arasında İstanbul'daki İngiliz Elçisi Thomas Roe'nun mektuplarını ihtiva eden "Negotiations in his Embassy to the Ottoman Porte, 1621-28" adlı eserdir. Bir diğer önemli kaynağı ise Paul Ricaut'un "Histoire des trois derniers empereurs turcs, depuis 1623 jusqu'en 1679" isimli eseridir. Ancak Girit'te Venedik'in kurduğu sistemin anlatıldığı uzun bölümde en önemli kaynak doğal olarak Venedik kaynaklarıdır. Altıncı ve yedinci ciltler için özellikle Berlin Devlet Arşivi'ndeki Prusya elçilerinin yazışmaları adım adım takip edilmiştir. Ayrıca Viyana ve Paris'deki arşivlerden de istifade etmiştir.

Zinkeisen, 1840'da yayınladığı Osmanlı tarihinin birinci cildinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önce Hunlar'dan başlayarak kısaca Osmanlılar'dan önceki Türk tarihi hakkında bilgi vermektedir. Bu kısa bölüm oldukça eksik ve yanlış bilgileri ihtiva eder. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan

4 Nicolea Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s. 10.

1453'te İstanbul'un fethine kadar Osmanlı tarihini ele alır. Kuruluş döneminde fazla kaynak bulamadığı için Zinkeisen'in eserinin en zayıf kısımları buralarıdır. Daha ziyade Hoca Sadeddin'in tarihinin tercümesiyle Bizans kroniklerini kullanır. Yıldırım Bâyezid döneminden itibaren yavaş yavaş Avrupa kaynaklarını kullanmaya başlamasıyla birlikte eserde teferruatlı bilgiler verilmeye başlanır.

1854'te yayınladığı ikinci cilde İstanbul'un fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden inşası ve iskânıyla başlayıp, Fatih'in bitip tükenmek bilmeyen fetihlerini anlatır. İkinci Bâyezid ve Yavuz Sultan dönemlerini Avrupa'yla ilişkilerin çok fazla olmaması yüzünden kısaca geçtikten sonra Kanunî döneminde Avrupa'yla ilişkileri anlatmaya başlar. Kanunî dönemini teferruatlı olarak anlattıktan sonra İkinci Selim dönemini ele alıp, 1574'te bu cildi bitirir. 1855'te yayınladığı üçüncü cildin yaklaşık üçte birinde Osmanlı devlet teşkilatını anlatır. Daha sonra 1574'te Üçüncü Murad'ın cülusundan başlayıp 1623'te Birinci Mustafa'nın tahttan indirilmesine kadar olan süredeki hadiseleri inceler.

1856'da yayınladığı dördüncü ciltte Dördüncü Murad'ın tahta çıkmasından başlayıp, 1669'da Kandiye'nin fethine kadar gelir. Bu ciltte özellikle Girit'in fethini çok teferruatlı olarak anlatır. 1857'de yayınladığı beşinci ciltte 1669-1774 yılları arasındaki hadiseleri anlatır. 1859'da yayınladığı altıncı ciltte 1774-1802 yılları arasındaki hadiseleri oldukça teferruatlı olarak incelemiştir. 1863'te yayınlanan yedinci ciltte ise önce 1790'lı yılların ortalarından başlayıp Mısır meselesini anlattıktan sonra, 1802-1812 arasındaki hadiseleri teferruatlı olarak kaleme almıştır. Altıncı ve yedinci ciltler özellikle Osmanlı diplomasi tarihi açısından muazzam ciltlerdir. Yayınladığı ciltlerin sonuna da kaleme aldığı dönemle ilgili son derece önemli belgeler ve açıklamalar koymuştur.

Zinkeisen, eserinin yedinci cildine 1862 Ekim'inde yazdığı önsözde "Eserimizin kısa bir süre sonra hazır olacak sonraki ve nihaî cildi, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Sultan Abdülaziz'in 1861'deki cülusuna kadar gelen, geniş kapsamlı kaynaklarını bu cilde aktaramadığımız zengin ve Avrupa devlet düzenini derinden etkileyen yakın tarihini içerecektir" demiştir. Ancak 5 Ocak 1863'te vefat etmesi yüzünden eserinin sekizinci cildi yayınlanmamıştır. 1861'e kadar gelecek sekizinci cildin hazırlıklarının ne aşamada kaldığını da maalesef bilemiyoruz. 1863'te yayınevinin Zinkeisen'in Osmanlı tarihinin yedi cildinin indeksini yayınlaması, sekizinci cildin malzemesinin toplandığını ancak yazılmadığı için yayına hazır olmadığını düşündürtmektedir.

ÖNSÖZ

Bu esere, "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa Tarihi*" adını vermiş olmakla beraber, aslında burada genel olarak yalnızca konunun zorlu malzemeleri üzerinde yapılan çalışmalara dayanan tespitlere yer vereceğiz. Bu eserde öncelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletleriyle ilişkilerini ve Osmanlı'nın diplomatik konumunu, ikinci olarak da özellikle bu ilişkilerin etkisi altında olmak üzere iç yaşamını daha kesin bir biçimde belirlemek ve göstermek istedik. Böyle bir eser lüzumsuz bir çalışma olmakla suçlanamayacaktır ve kanaatimizce, bu konuda özel bir savunmaya da gerek duymamaktadır. Özellikle değindiğimiz tespitler doğrultusunda Osmanlı tarihi sahasında ciddi bir araştırma için hâlâ çok verimli bir alan mevcuttur. Burada söylenebilecek birçok şey, bugüne kadar söylenmemiştir, ya da bunlar bir kez daha incelendikten ve daha yakından aydınlatıldıktan sonra, çok daha farklı bir biçim kazanmakta, çok daha büyük bir ilgi uyandırmakta, ayrıntılar daha açık bir hâle gelmekte, bütün ise şimdiki zamanı geçmişe bağlayan pratik bir gelişmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'un 1453 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından fethine kadarki en eski tarihini kapsayan bu ilk ciltte, Avrupa Hristiyan dünyasının Osmanlılarla ilişkilerini belirleyen durumlara özel bir dikkatle eğildim ve daha derine inen bir anlatıma yer verdim. Bu sebepten ötürü Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini yeniçağlardan bugüne kadar devam ettirmeye çalışacağım. Bunu yaparken Avrupa'daki Osmanlı tarihiyle Avrupa'nın dışında kalan yerlerdeki Osmanlı tarihi arasında bir ayırım yapamayacağımız kesindir. Görünüşte böyle birşey maddi açıdan mümkün olsa bile,

bir ciddi tarih çalışmasında pratik bütünlüğü ilke olarak kabul eden tutarlı bir tarih mantığı zaten buna izin vermez. Devletin, Anadolu'daki ve Avrupa'daki durumlarının birbirine bağlantılı olduğu ve sürekli olarak birbirini etkilediği daha eski tarihinde, böyle bir ayırım zaten mümkün değildir.

Bu esere laf olsun diye değil, sunduğu bütün zorlukların farkında olarak başladım. Bu zorlukları sadece araştırmanın hep amaca ulaşmak için bir araç olan maddi yönünde değil, daha ziyade tabiri caizse araştırmanın manevi unsurunda aramaktayım. Bana göre bu zorluklar, özellikle tuhaf ve Avrupa Hristiyan dünyasından çok farklı bir çevrede dünya tarihi için çok büyük bir önemi olacak şekilde gelişen bir halkın ruhuna, iç yaşamına tamamen girme imkânsızlığında yatıyor. Bizler, o çevreye yabancı fikirlere, bu fikirlerden kaynaklanan bir bakış açısıyla ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletlerindeki düşmanca konumunun bir sonucu olarak yüzyılların mirası hâline gelen önyargılarla başlamak zorundayız. Aynı şekilde bir halkın bu iç yaşamı, varlığının manevi unsurunu, harici tarihinin temel şartını oluşturur; ve kezâ harici akıbetlerin ve devletle halkın iç yaşamının sunulmasındaki uyumunda mükemmeliyete erişen daha yüksek bir tarihi pragmatizm* ulusal bireyselliğinin doğru tespit edilmesine bağlıdır. Osmanlı İmparatorluğu tarihi, bu açıdan başka hiçbir Avrupa devletiyle kıyaslanmayacak derecede aşılması gereken zorluklar sunmaktadır. Beklentilere cevap verip veremeyeceğimi, başlangıçta değil, bu eser tamamlandıktan sonra verilecek âdil bir karar belirleyecektir.

Uzun çabaların, geniş kapsamlı ön çalışmaların sonucu olan bu eser, yabancı araştırmalara değil, kendi araştırmalarıma dayanmaktadır. Eseri hazırlarken, elimde olduğu kadarıyla türetilmiş kaynaklara değil, orijinal kaynaklara bağlı kalmaya çalıştım. Çalışmam bunu kanıtlayacaktır. Bugüne kadar kullanılması gerektiği gibi kullanılmamış zengin basılı malzemenin yanısıra, bu başkentte her ciddi bilimsel çabaya gösterilen cömertlik sayesinde, buradaki kütüphanelerde ve arşivlerde çoğunlukla henüz kullanılmamış sonsuz el yazmaları hazinesini de kullanabildim. Ne var ki bu el yazması kay-

---

* Zinkeisen bu kelimeyi, hadiseleri, oluşumlarını gerçeğe uygun şekilde ele alıp kesintisiz anlatma olarak algılamakta ve bu anlamda kullanmaktadır. Pragmatik kelimesi tercümede aynen bırakılmıştır. Bu açıklama için bk. Klaus Kreiser, "Clio's Poor Relation: Betrachtungen zur Osmanischen Historiographie von Hammer- Purgstall bis Stanford Shaw", Das Osmanische Reich und Europa 1683 bis 1789: Konflikt, Entspannung und Austausch, Wien 1983, s.31 (çev.).

naklar ancak bundan sonraki ciltlerle ilgili olduğundan ve ancak o zaman önem kazanacaklarından, daha detaylı bilgileri sonraki cilde ertelemeyi uygun gördüm.

Kurallarımdan biri, kaynakları sürekli olarak belirtmektir; konunun dayandığı en önemli yerlerin kelimesi kelimesine verilmesi, bazıları tarafından rahatsız edici bir ilave olarak kabul edilecek olsa bile, kendi imkânlarıyla meseleyi tamamen deşmenin zorluğu karşısında, okuyucuların çoğu belki bu kuralımı o denli olumlu karşılayacaklardır. Buna karşın bu eserin doğasına ve karakterine tamamen aykırı olacağından, kasıtlı olarak ve özenle edebi not yığınlarından ve metni eleştirilerle doldurmaktan özellikle kaçındık. Özellikle elimde basılı ve el yazması olarak yüzlercesi bulunan ve "Türk yazıları" olarak adlandırılan yazıları belirtmeyi baştan beri gereksiz gördüm. Bu tuhaf edebiyatın asıl ihtişamlı dönemi 16. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Osmanlı İmparatorluğu tarihinden ziyade, genelde siyasi el ilanlarının tarihi için önemli ve bu açıdan ilginçtirler. Ancak bu yazıları da her yerde belirtmeyi ve Osmanlı İmparatorluğu tarihi açısından önem taşıdıkları yerde kullanmayı da ihmal etmeyeceğim.

Burada Hammer'in "*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*" ve bu eserle ilişkisi hakkında çok detaylı bir açıklama yapmak bana düşmez. Ciddi bilimsel eleştiriler ve kamuoyunun görüşü, cüretkâr bir şekilde rakipleri belirmiş gibi görünse de, sözü edilen esere tarih literatüründe bu konu hakkında ikinci bir eserin elinden alamayacağı bir yer kazandırmıştır. Bölümlerinin birçoğunda sunumsal tarihten çok kaynak çalışması olan bu eser, her detaylı araştırmaya gösterilmesi gereken saygıyla ve ihtiyatla tarafımca da özellikle kaynak olarak kullanılmıştır. Özellikle bu bakış açısına istinaden ve sadece bilimin menfaati için, Hammer'in eserinde genel olarak kullandığı daha önce hiç kullanılmamış Doğu kaynaklı el yazmalarından elde edilen en büyük kazancın, özellikle daha eski zamanlar için genel olarak kabul edildiğinden çok daha az önemli olduğu ve Osmanlı tarihiyle ilgili Batı kaynaklarında basılmış ve basılmamış olarak, belki de söz konusu eserin asıl planında daha geniş kapsamlı kullanılması öngörülmemiş zengin notların ve gerçeklerin bulanabileceği hususunda bir açıklama yapma hakkına sahip olduğumu düşünüyorum. Kısmen Galland'ın çok değerli el yazması çevirisinden kullandığımız Sadeddin, eski Osmanlı tarihinin her zaman en iyi Doğulu kaynağı olarak kalacaktır ve bu özelliğiyle Hammer'in eserinin de temelini oluşturmaktadır.

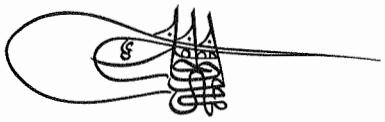
Aynı alanda yapılan bir araştırmanın, özellikle de farklı bakış açılarına dayanıyorlarsa, çok sık başka sonuçlara, farklı görüşlere neden olması konunun doğası gereğidir. Gerçeğin menfaatine yapılmışsa, bu özellikle belirtilmiştir. Buna karşın, bu gibi eserlerin ele alınmasında çok doğal olan kendine özgü incelemelerle kolayca yaratılabilecek dar kafalı polemiklerden, önümüze ne kadar çok fırsat çıktıysa, o denli sakındık, zira bu tarihin onuruna aykırıdır ve bilime hiçbir kazanç getirmemektedir. Böyle birşeyin kendi kaderinde olduğunu düşünen herkes, mümkün olduğunca aklının dürüstlüğü ve ruhunun özgürlüğüyle asla kapanmayan ve asla tamamlanmayan devletler tarihinin büyük dünya yapısına bir katkıda bulunsun: Böylece verdiği çabaların ödülü olarak en azından kendisi için, zamanların ve halkların üzerinde bir yere sahip olan tarihe gerekli saygıyı gösterdiğinin bilincine de sahip olabilir.

Bu eserin görünür tasnifine gelince, bunu ikincisi bir yıl içinde yayınlanacak dört cilt hâlinde tamamlamayı düşünüyorum.

Mesafelerin çok uzak olması yüzünden baskısı üzerinde herhangi bir nüfûza sahip olamadığımdan, daha baştan gözönünde bulundurulmasını rica ettiğim arka sayfadaki basım hataları o denli özenle takip edilecektir. Başka yönlerden de mesafelerin dezavantajları vardı. Örneğin Francis'in s. 57'deki notu yazılmış ve basılmıştı ki, bu tarihçinin daha sonra sürekli olarak kullandığım Bonn baskısı elime geçti. Ne yazık ki bu baskısı da, tıpkı ait olduğu Bizans kaynakları külliyatının tamamının, kendi içinde ne kadar büyük bir hizmet teşkil etse de *Kiebuhr*'un düşündüğü ve başlattığı şekilde yürütülmemesi gibi, eksikleri vardır. Zira yanlış hatırlamıyorsam, *Kiebuhr*'un geniş kapsamlı düşünen ruhu, bu külliyatla Eski Çağ'ın sınırlarını aşarak, nihayet Ortaçağ'ın karanlıklarına da ışık tutma yetkisine sahip olduğunu düşündüğü Alman filolojisinin onuruna bir anıt dikmek istemişti. Ancak Parisli Cizvitlerin ve Dominikenlerin hataları ne kadar çok tekrar ve tekrar basılmıştır!

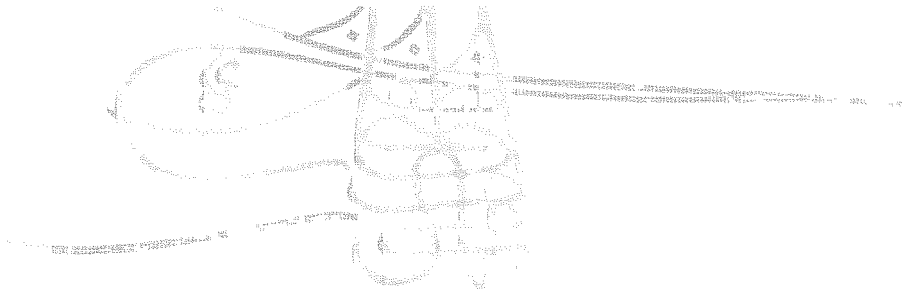
Gerek bu çalışmamda, gerekse diğer incemelerim esnasında yerel kütüphanelerde ve arşivlerde çalışanlardan ve buraların idarecilerinden gördüğüm fevkalade yardımlardan ötürü, kendilerine burada teşekkür etmeyi zevkli bir vazife addederim.

Paris, Temmuz 1840
J. W. Zinkeisen

BİRİNCİ KISIM

VENEDİK CUMHURİYETİ VE AVUSTURYA İLE 1573 YILINDA YAPILAN BARIŞA VE SULTAN II. SELİM'İN 1574 YILINDA ÖLÜMÜNE KADAR BİRİNCİ, İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ KİTAPLAR

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki kısmı gerek doğası, gerekse kökeni ve genel yapısı bakımından Avrupa'daki devletler topluluğundan farklı bir dünya düzenine aittir. Zaman içerisinde eski Roma İmparatorluğu'nun yok edilişine neden olan büyük değişimlerden doğan Yeni Avrupa dünyası, genelde er veya geç bütün Avrupa halklarının yaşamına nüfûz eden ve devletlerine aynı karakteri veren iki büyük esasa dayanmaktadır: Ahlaki açıdan Hristiyanlığa ve biçimsel görünüşüyle canlandırıcı bir etkiye sahip kavimler göçü aracılığıyla Roma dünyasının yıkıntılarından ortaya çıkan birbirine eşit durumlara.

Hatta kıtamızı kendi içinde ayrılmış bir bütün hâline getiren coğrafyadan ziyade bu iki unsur, Avrupa devletlerinin birbirini takip eden mücadele ve huzur, anlaşmazlık ve uyum dönemlerinde yüzyıllar boyunca belirli prensiplere dayandırılan karşılıklı ilişkiler ve genel olarak birbirine uygun menfaatler sistemine dönüşen birliğini gerekli kılmıştır. Avrupa devletlerinin oluşumu ve gelişimi, farklı aşamalarda Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı kaldığı büyük dünya gelişimiyle aynı döneme rastlar. Osmanlı İmparatorluğu, bu gelişmeye öncelikle kökleri başka bir zamanda ve başka bir dünyada olduğu; ikinci olarak Avrupa devletlerinin arasına ancak Avrupa'daki halkların hayatı belirli bir biçim ve kendilerine özgü bir yön aldığı bir sırada katıldığı için yabancı kalmıştır.

İki kıtanın ve iki çağın sınırındaki Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'daki devletlerin bağımsız gelişimlerinde payı yoktu. İçinde eski dünyanın yıkıntılarını barındırıyordu ama bu yıkıntıların yanında özümsediği yeni Avrupa ya-

şamının tohumlarını bağımsız bir gelişime sürükleyecek yaratıcı güce sahip değildi. Tohumları, başka bir kadere sürüklenecek olan bu çorak toprakların kucağında döllenmeden öldüler. Bu topraklar, Batı'nın ve Doğu'nun yaşamı ve oluşumu arasında sürekli değişimleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tarihini oluşturan mücadelenin sahnesi olacaktı. Yeni dünya tarihinin en büyük ve en dolu içeriğine sahip bu mücadele, bakış açılarını ve etmenleri gerektirmektedir ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu eserde tarif edeceğimiz tarihi bunlara göre yazılacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nu bir taraftan kendi içinde, kendine özgü içsel gelişimi içerisinde incelerken, diğer taraftan genelde ve özelde Avrupa kıtasındaki devletler ile karşılıklı ilişkiler içinde Avrupa devletlerinin bir parçası olarak inceleyeceğiz. İlk bakış açısı bizi Asya'ya götürmektedir. Burada Osmanlı İmparatorluğu'nun, genel olarak Türklerin tarihinden başlayarak, Osmanlı'nın Anadolu'daki hükümdarlığının kuruluşuna ve Avrupa'ya geçişlerine kadar tarihini takip edeceğiz. Ayrıca Anadolu'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun erken çağlarında harici büyümesine ve dahilî organizasyonuna tanık olacak ve yakın zamandaki gelişimlerini de; Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tarihiyle yakından veya uzaktan ilişkili olduğu oranda gözönünde bulunduracağız. Bu eserin planına göre Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki konumuna nisbetle ikinci planda olmasına rağmen, Asya'da ve Afrika'daki topraklarının tarihi de tamamen gözardı edilmeyecektir.

Ne var ki bu eserdeki anlatımın temeli Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki akıbeti ve Avrupa devletleriyle olan ilişkileridir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun dört büyük dönemi olan büyüme, gelişme, tedrici gerileme ve nihai çöküş dönemleri de buna göre ortaya çıkmaktadır. Bu dönemlerin temel taşları olarak sadece Osmanlı padişahlarının hükümdarlık sürelerini değil, daha ziyade Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu karşısında tarihsel konumları açısından güvenilir dayanaklar sağlayacak hadiseleri saptamayı uygun görmekteyiz. Bu ayrım prensibine dayanarak, farklı kapsamlarda, ancak eşit sayıda kitaplarda ve aynı oranda yer ve zaman dilimleri açısından harici bir sınırlamaya bakmaksızın, aşağıdaki sıraya göre ele alacağımız 12 dönem arasında ayrım yapmaktayız:

Birinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun Kökeni ve İstanbul'un 1453 Yılında Fatih Sultan Mehmed Tarafından Fethine Kadar Büyüme Dönemi.

İkinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun Venedik Cumhuriyeti ve Macar Kralı'yla 1502 ve 1503 Yılında Yapılan Barışa Kadar Avrupa'da Genişlemesi.

Üçüncü Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun Venedik Cumhuriyeti ve Avusturya ile 1573 Yılında Yapılan Barışa ve Sultan II. Selim'in 1574 Yılında Ölümüne Kadar Gelişme Dönemi.

Dördüncü Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun Gerileme Dönemi ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı Yönetimi Üzerinde Artan Ağırlığı. İngiltere'nin ve Fransa'nın Lehistan'la Barışa ve Sultan I. Mustafa'nın 1623 Yılında Ölümüne Kadar Avrupa'nın Doğusundaki Olaylar Üzerinde Artan Etkisi.

Beşinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun daha da gerilemesi ve Karlofça'da Kayser, Lehistan, Rusya ve Venedik ile yapılan Barış Antlaşmalarına Kadar Geçici Olarak Yeniden Canlanması 1699-1700.

Altıncı Kitap: 1739 Tarihli Belgrad Barışı'na Kadar Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa'nın Diğer Kısmı Arasında Değişken İlişkiler ve Rusya'nın Doğudaki Siyaset Üzerinde Gittikçe Artan Etkisi.

Yedinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun İçteki Sürekli Huzursuzluklar ve Dışa Karşı Eylemsizlik Nedeniyle Tükenişi. 1774 Tarihli Küçük Kaynarca Barışı'na kadar Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Belirleyici Ağırlığı.

Sekizinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'nın Üstün Gücüne Karşı Semeresiz Savaşı ve Fransa ile 1802 Tarihli Barış Antlaşmasına Kadar Batı Avrupa'nın Siyasetine Tekrar Karıştırılması.

Dokuzuncu Kitap: Osmanlı İmparatorluğu Çözülmenin Eşiğinde. Eyaletlerdeki Vaziyetler ve Hareketler. Sultan III. Selim'in Başarısız Olan Reformları. Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi Tutumu ve 1812 Tarihli Bükreş Barışı'na Kadar Rusya ile Yeni Savaş.

Onuncu Kitap: Sultan II. Mahmud Döneminde Osmanlı İmparatorluğu; 1821 Yılında Yunan Ayaklanmasına Kadar Diplomatik Müzakereler ve İçteki Huzursuzluklar.

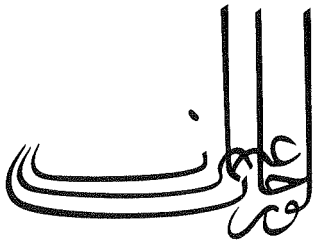
Onbirinci Kitap: 1829 ve 1832 Yıllarında Yunanistan Krallığı'nın Kurulması ve Edirne Barışı'na Kadar Yunan Kurtuluş Savaşı ve Rusya Savaşı.

Onikinci Kitap: Osmanlı İmparatorluğu'nun Yakın Zamandaki Akıbeti. Sultan II. Mahmud ve Reformları. Cezayir'in Kaybı. Yunanistan, Mısır ve

Fransa'nın Kuzey Afrika'daki Hâkimiyetine Bakış. Şimdiki Avrupa Siyasetinde Tarihsel Konumundaki Şark Meselesi*.

Burada eserimizin temelini ve bölümlerini oluşturacak kitaplar hakkında genel bir bilgi vermekle yetiniyoruz. Kitapların uygun sayıda bölümlere ayrımı, baskı sırasında belirtilecektir. Bu esnada esas alınacak hususlar, içeriğine göre konuların doğası ve bunların hariçten kolayca anlaşılabilmesi olacaktır.

* Bu plana rağmen yazar 1863'te öldüğü için eser tamamlanamamıştır. Zinkeisen'in eseri yalnızca 1812 Bükreş Antlaşması'na kadar gelmektedir (çev.).

BİRİNCİ KİTAP

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kökeni ve İstanbul'un 1453 Yılında Fatih Sultan Mehmed Tarafından Fethine Kadar Büyüme Dönemi

BİRİNCİ BÖLÜM

ANADOLU'DA 1299 YILINDA I. OSMAN TARAFINDAN KURULUŞUNA KADAR OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN TÜRK TARİHİ

1) Türklerin En Eski Boylar Tarihine Genel Bakış. Hunlar (Hiung-Nu), Göktürkler (Thu-Kiu), Karluklar? (Hoei-He) ve Uygurlar

Osmanlı adı altında fetihlerle Asya'nın batısına ve Avrupa'nın doğusuna yayılan; kavimler göçüne sebep olan Türklerin ana yurdu Orta Asya'nın yüksek dağlarıdır. Güneyde Kafkaslar, Hazar Denizi, Oxus Nehri, Himalaya Dağları ve Çin İmparatorluğu'na; doğuda Ural Dağları'nın etekleri, Küçük Altay Dağları silsilesi, Sayan Dağları'na; Don Nehri ve Pasifik Okyanusu arasında Ohotskik Denizi'ne (Tunguz Denizi) kadar uzanan bu dağlık bölgelere bağlanan engin arazide bulunan bütün halklar arasında, en eski zamanlarda Hint-Cermen ırkları yanında ilk sıra Türklere aittir. Ancak birçok kola ayrılan kavimlerin tarihi üzerindeki karanlık ve erken dönem tarihlerinin eleştirel olarak ele alınmasını hayli zorlaştırmış ve birçok yanlışlığa ve karışıklığa sebep olmuştur. İsabetle ifade edildiği üzere[1], İslâm'a geçişleri, Araplarda ve İranlılarda olduğu gibi, Türklerde de eski tarihin tamamını, *Kur'an* tarafından onaylanmayan herşeyin sadece yanlış olmakla kalmayıp, Allah'ın kanunuyla zorunlu kılınan inanca da aykırı olduğu ilkesinden ötürü yok saymıştır. Ancak yakın zamanda yapılan araştırmalar, özellikle Çin

1 Klaproth, *Asia polyglotta*, s. 1.

kaynaklarının yardımıyla Osmanlı'nın ana kavmi olan Türklerin en eski tarihine ışık tutmayı başarmıştır.

Bu kaynaklara göre Türkler, anayurtları Çin, Altay Dağları ve Baykal Gölü arasındaki toprakları kapsayan bölge olarak tanımlanması gereken ve sıkça karıştırıldıkları ve aynı kavimler arasında sayıldıkları[2] Tatarlardan ve Moğollardan kesin olarak ayrı tutulması gereken bağımsız bir kavimdir. Zira tarihsel ihtimallere göre Türkler, son büyük sel baskınlarından sonra Büyük Altay Dağları vadilerinden ve Tangnu'nun[3] karlı dağlarından komşu düzlüklere inmişler ve çok geçmeden güneybatıya ve güneydoğuya yayılmışlardı. Görünüşe göre çok erken zamanlarda Çin'in Çan-Si ve Çen-Si eyaletlerinin kuzeyine yerleşmişler ve daha sonra doğuda Çağatay veya Kuzey Çin, batıda Aral Gölü ve Harizm, kuzeyde Sibirya ve güneyde Tibet ve Buhara'yla sınırlanan Orta Asya'nın engin bozkırlarına Türkistan adını vermişlerdi.

Ancak ilk kaynaklarda "Türk" adıyla anılmıyorlardı. Çinlilerin kullandıkları en eski toplu isimleri, çeşitli zamanlarda çeşitli biçimlerde rastladığımız, temelde ise hep aynı kalan ama Batılı yazarların Hunları Türklerle karıştırmalarına neden olan "Hiung-Nu" adıydı. Bu Hunların karanlık kavimler tarihi Milat'tan çok önceydi. Hunlar ahlaki ve manevi sertliği, savaşçı cesareti ve şahsi yiğitlikle birleştiren bir göçebe halkıydı. En eski zamanlarda bunların sadece çok küçük bir kısmının sabit yerleşimleri vardı; büyük çoğunluğu atlı topluluklar hâlinde başbuğları yönetiminde sürüleriyle ülkeleri dolaşır ve özellikle Çin İmparatorluğu'nun kuzeydeki sınır eyaletlerini sık sık akınlarla rahatsız ederlerdi. Güçleri ancak farklı boylar ortak hükümdarların etkisiyle birlik hâlinde biraraya geldikten sonra korkunç bir boyut aldı. Çin kaynaklarına göre bu birleşmenin temelini, Çin imparatorluk hanedanı Hia'dan gelen ve bu boyun son imparatoru olan babasının ölümünden sonra 500 kişilik bir toplulukla Hunlara sığınan ve bunlar tarafından kral ilân edildikten sonra, hükümdarlığını birçok boyu kapsayacak şekilde genişleten bir prens atmıştı. Bu olayın bizim zaman hesabımızdan yaklaşık 1200 yıl önce meydana geldiği söylenmektedir.

---

2 Bu karışıklığın sebepleri ve yanlışlıkları için bk. Klaproth, *Tableaux historiques d l'Asie*, s. 154. Aynı yazar, *Asia polyglotta*, s. 208. Ritter, *Erdkunde*, Cilt I, 2. Bölüm, 2. Baskı, Berlin 1832, s. 274-283.

3 Kosogol Gölü'nden batıya doğru Obsa Gölü'nün kuzeyinde Küçük Altay Dağları'na uzanan dağ silsilesi bu adı taşımaktadır. Klaproth, *Asia polyglotta*, s. 147, 210.

Hunların yeni kurulan bu imparatorluğu batıdaki ve doğudaki savaşlar ve fetihlerle güce ve iktidara erişene kadar bin yıl daha geçer. Milat'tan Önce 2. yüzyıl başlarında bu Hunlar hükümdarları Mete yönetiminde Çin İmparatorluğu'nun en tehlikeli düşmanlarıdırlar. Birçok savaşta kesin bir üstünlük gösterirler ve güçlerinin doruğuna çıkarlar. Ancak ikinci yüzyılın ortalarından itibaren, M.Ö. 141 yılı dolaylarında, birkaç başarılı savaştan sonra onları sınır eyaletlerinden daha da batıya süren Çin İmparatoru Hiana-Wu-Ti'nin hükümdarlığıyla devletlerinin çöküşü başlar. Çinlilere ve Çinliler tarafından ayaklandırılan komşu kavimlere karşı devam eden, ancak genelde başarısızlıkla sonuçlanan savaşlar, hüküm süren boyun kendi içindeki anlaşmazlıklar ve yıkıcı hastalıklar Milat'tan önceki birinci yüzyıl içerisinde Orta Asya Türklerinin en eski devletinin sonunu getirmiştir. Milat dolaylarında tamamen Çin hükümdarlığına bağımlı hâle gelmişlerdi. Kısa bir süre sonra bu devleti kendi içinde bölen ve zayıflatan ihtilallerden istifadeyle ışığı altında Hunlar bir kez daha güçlerini ve bütünlüklerini kazanmışlardır ama birinci yüzyılın ortalarında onları savaş, veba ve birçok talihsizliğe uğradıktan bir süre sonra, birbirlerine karşı düşman olacak Güney ve Kuzey Hakanlığı'na ayrılmış olarak buluyoruz.

Çinlilerin hakimiyeti altındaki Güney Hunlar, Çinlilerle birleşerek, birinci yüzyılın sonlarına doğru düşmanlarının üstünlüğü karşısında sürekli yenilgiye uğrayan ve batıya doğru sürülerek, önce Eski Sogdiana'ya (Farsçası: Sughuda) ve daha sonra, beşinci yüzyılın ortalarında sürekli anlaşmazlıklar yaşadıkları komşu kavimlerin arasına karışarak, kuzeybatıya doğru daha da ilerleyerek yerleşen ve nihayet tarihten silinen kuzeydeki soydaşlarının devletini yok etmeye çalışmışlardır. Kuzey Hunların bu göçleri Orta Asya'daki kavimler göçünün en büyük dönemlerinden birini temsil eder. Birinci yüzyılın sonlarına doğru Yukarı Amur Nehri'nin kolları ile Selenga ve Altay Dağları arasında terkettikleri topraklar, o dönemlerde kısa bir süre sonra güçlenen ve sayıca çoğalan ve Güney Hunların düşmanları hâline gelen Tunguz ve Moğol kökenli kavimler tarafından işgal edilmiştir.

Aynı zamanda güneyde Çinlilerin baskısıyla sürülen ve iç savaşlardan dolayı zayıflayan Güney Hun Hakanlığı da varlığını sürdürememiştir. Son hükümdarları 216 yılında Çinliler tarafından esir alındı ve halkın tamamı, Çin imparatorunun hakimiyetini tanıyan yerel reisler yönetiminde kurulan boylara ayrıldılar. Dördüncü ve beşinci yüzyıllarda bu boy beylerinden bazıları, 460 yılı dolaylarında Orta Asya'daki kavimler kalabalığında beylerin ve hatta

Hunların adı yok olana kadar geçici olarak bağımsız olmuşlardır. Hunlar o tarihten itibaren başka kavimlerin arasına karışarak tarihten silindiler ya da daha sonra yeni bir isim altında, başka bölgelerde yeni devletlerin kurucuları olarak münferit topluluklar hâlinde ortaya çıktılar[4].

Türklerin Orta Asya'daki hükümdarlıklarının ve büyüklüklerinin bu ilk döneminden ikinci döneme geçişlerini, ayrıca Çinlilerin yabancılarla ilgili olarak muhafaza edip aktardıkları masalsı söylencelerle öğrenmekteyiz. Hun adının tarihten ve Çinlilerin yıllıklarından silindiği dönemlerle hemen hemen aynı zamanlarda Türk ismi ilk kez Hunların dağılmasından sonra, söylenenlere göre, Altay Dağları'nın veya Altın Dağları'nın eteklerine yerleşen sadece 500 ailelik küçük bir boyun adı olarak ortaya çıkar. Bu ismin Çinler arasında kullanılan en eski biçimi Thu-kiu'dur (Göktürk) ve bu boyu eteklerine yerleştiği dağın miğfer şeklindeki biçimiyle bağlantılı hâle getirilir. Zira Thu-kiu, Çin dilinde miğfer anlamına gelmekte ve bu kelime bugün bile biraz değişmiş olarak Türkçe'de tegieh [takke] olarak ifade edilmektedir. Ancak Thu-kiu, Çinlilerin Türk sözcüğünü telaffuz ederlerken değiştirmiş veya farklılaştırmış oldukları şekli olması muhtemeldir. Bu isim, Batı'da aynı kökenden gelen boyların hepsinin ortak adı olarak kabul edilmiş ve yaygınlaştırılmıştır[5].

Göktürklerin en eski tarihini tanınmaz hâle getiren ya da tezyin ve tafsil eden efsanelerden uzaklaşarak, öncelikle tarihi açıdan, komşu Avar (Juan-Juan)[6] boyunun ezici hâkimiyeti altında kaldıktan sonra ancak altıncı yüzyılın ortalarına doğru siyasi açıdan önem kazandıklarına dair kanıtlanmış gerçeklere bakalım. Zira bu dönemlerde başlarında 552* yılında Çinlilerin yardımıyla Avarların hakimiyetinden kurtulan ve yeni bir devletin kurucusu olarak bağımsızlığını ilân eden Bumin (Thu-men) adında bir başbuğ bulunuyordu. Ba-

4 Hunların tarihi hakkında bildiğimiz herşey, Klaproth'un söz konusu eserlerinde bulunmaktadır: *Asia polyglotta*, s. 210 vd. ve daha detaylı olarak: *Tableaux Historiques*, s. 100-113. Karşılaştırma için bk. Abel Rémusat, *Recherches sur les langues tartartes*, s. 8-11, özellikle adın kökenbilimi hakkında.

5 Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 9-12 ve 325-326. Klaproth, *Asia polyglotta*, s. 212. *Tableaux historiques*, s. 115. Çin gelenekleri burada, biri miğferin şeklini dağa, diğeri de Göktürklerin yaşadığı şehre atfeden, aslında sonuçta aynı şeyi söyleyen iki efsaneye ayrılmaktadır.

6 Bu Avarlar, Sien-Pilerin Hunlar ile karışmış bir boyuydu. Karşılaştırma için bk. Klaproth, *Talbeaux historique*, s. 99.

* Zinkeisen, bu tarihi sehven 522 olarak vermiştir (çev.).

ğımsızlığını ilân ettikten sonra "han" ünvanını almış ve yönetiminin daha ilk yılında hükümdarlığını birkaç komşu kavmi kapsayacak şekilde genişlemişti. İrtiş Nehri kaynaklarının kıyısında kurulan bir çadırda yaşardı ve saltanatının bir işareti olarak çadırının önünde daima altın dokumalı kurt kafasıyla süslenmiş bir bayrak dalgalanırdı[7]. Ancak hükümdarlığı çok kısa sürdü. Saltanatının ikinci yılında oğlu Kara (İlci) Han başa geçti ve Avarlara karşı başarıyla savaştı ama o da sadece kısa bir süre hüküm sürebildi ve ölümünden önce kendi oğlunu gözardı ederek, kardeşi Mukan Han'ın tahta geçmesini emretti.

Yaklaşık 20 yıllık bir hükümdarlıktan sonra Mukan Han, Türk Devleti'ni gücünün ve büyüklüğünün doruğuna çıkarttı. Daha ilk yıllarda Avarlardan kalanlar teslim oldular ve Mukan Han'ın bu sefer de silahlarını aynı başarıyla daha batıda yaşayan göçebe boylarına yöneltti. Ceyhun ve Seyhun nehirleriyle Hazar Denizi'ne kadar uzanan ve kuzeyde Sibirya, güneyde Tibet ve Çin ile sınır olan ve doğuda Büyük Okyanus'a kadar uzanan bütün topraklar Göktürklerin devasa hakanlığına dahil edildiler[8]. Türklerin gücüne ve büyüklüğüne dair itibarı o dönemden sonra sadece Asya'da yayılmakla kalmayıp, ilk kez Avrupa'ya ve kısa bir süre sonra elçiler aracılığıyla İrtiş Nehri kenarındaki Büyük Han'la dostane ilişkiler içerisine girecek olan Bizans imparatorunun sarayına da ulaştı.

562 yılında en batıdaki Göktürklerin Bizans İmparatorluğu ve o dönemlerde Karadeniz ve Tuna Nehri'nin kuzeyinde Macaristan'a kadar ilerleyen Avarların hanı arasında bir ittifakı önlemek amacıyla Bizans İmparatoru I. Jüstinyenos'a gönderdikleri bir elçi topluluğundan bahsedilmektedir. Muhtemelen Göktürklerin artan gücünden dolayı Avrupa'ya doğru sürülen bu Avarlar[9], Türklerin hâlâ en büyük düşmanları idiler. Göktürkler birkaç yıl sonra Volga Nehri'yle Azak Denizi arasındaki bölgeyi ele geçirdikten sonra, 568 yılında o dönemin Bizans İmparatoru II. Jüstinos'dan Avarlara imparatorluk sınırları içerisinde yerleşebilecekleri toprakların tahsis edilmemesini talep etmek üzere, Konstantiniyye'ye ikinci bir elçi topluluğu geldi. Aynı dönemde Bi-

7 Kurt başı, genel olarak Orta Asya Türklerinin en eski semboliğinde çok önemli bir yer tutmaktadır; bu Türklerin kökenini bir kurda dayandıran efsanelerle çok yakın ilişki içindedir. Karşılaştırma için bk. Klaproth, *aynı eser*, s. 113.

8 Daha iyi anlayabilmek için, Asya'nın 565 yılındaki durumuna gösteren Klaproth, *Tableau historique*, Harita No. 11 ile karşılaştırınız.

9 Klaproth, *Tableau Historique*, s. 116'da Avarların muhtemelen Göktürkler tarafından sürgün edilen Juan-Juanlar olabileceği görüşündedir.

zans imparatoru ve Büyük Han arasında bir savunma ve saldırı anlaşması yapıldı ve büyük han bu anlaşmayı Asya'daki en büyük düşmanları olan Sasani hükümdarı ve Çin imparatoru arasında kurulan ittifaka karşı kullanmak niyetindeydi. Bizans İmparatoru II. Jüstinos, anlaşmanın pekiştirilmesi için bir yıl sonra, 569 yılında Bizans'ın önemli şahsiyetlerinden biri olan Zemarkos'u, İrtiş Nehri kaynaklarının yakınında, Altay Dağları'nın vadilerinden birinde yer alan sabit ordugâhında bulunan Büyük Han'a elçi olarak gönderdi[10]. Ancak Bizanslılar ve Türkler arasındaki bu ilk ilişkiler önceleri sonuçsuz kaldı.

Büyük Han'ın, kuzeyden zaten büyük bir tehdit altında olan Roma İmparatorluğu için kolayca tehlike oluşturabilecek silahlı birlikleri o dönemlerde genelde İran'a; zengin ve sık sık yenilenen hediyeler sayesinde güvensiz de olsa bir barış sağlayan Çin'e karşı savaşıyorlardı. Bunun dışında Göktürk Hakanlığı kısa bir süre sonra Orta Asya'nın en büyük devletlerin akıbetine uğradı: Kendi büyüklüğünün yükü altında ezildi ve zamanla Türk hakanlığını oluşturan parçalara dağılmaya başladı. Mukan Han'ın (öl.572) halefi döneminde Türk hakanlığının iki parçaya ayrılması gerekti ve her iki parçanın başına, İrtiş Nehri kenarındaki Büyük Han'ı hükümdarları olarak kabul eden birer han geçti. Bir süre sonra, 581 yılı dolaylarında Göktürklerin geniş topraklara sahip devletinde, başlarında eski hanedanın mensupları olan hanlar bulunan ve kendilerini Büyük Han'ın vasalları olarak gören, ancak aynı zamanda Göktürk Devleti'nin gücünü içte anlaşmazlıklar sayesinde kırmak isteyen Çinlilerin de tahriklerine kulak asan, dört ayrı hanlık görülmektedir. Çinliler kısa bir süre sonra arzularına kavuşurlar. Göktürklerin Batı Hakanlığı daha 586 yılında, tamamen Çin İmparatorluğu'na bağımlı hâle gelen Doğu Hakanlığı'ndan ayrıldı. Doğu Hakanlığı yine de Çin İmparatorluğu'yla ve yıkıntılarından yeni devletler kurmaya başlayan diğer Türk boylarıyla sürekli savaş hâlinde yaklaşık 150 yıl dayandı. Göktürklerin Doğu Hakanlığı'nın Çinliler tarafından Hoei-heler (Karluklar) olarak adlandırılan başka bir Türk boyunun sürekli büyüyen gücü karşısında nihai olarak battığı tarih, 744 yılı olarak belirlenmektedir.

Göktürklerin çok daha uzak olmasına rağmen, yine de Çin imparatorunun etkisinden tamamen kurtulamayan, özellikle de İran'la yaptığı sürekli savaşlarda

10 Bu elçi heyetleri Deguignes, *Histoire Générale des Huns T.I.P.*, 2. Liv. V. s. 386 ve devamında daha detaylı anlatılmakta olup, Klaproth, *Tableau historique*, s. 116'da bu eseri takip etmiştir.

gücünü tüketen Batı Hakanlığı da bu arada benzer akıbetlere uğrayarak sonuna yaklaşıyordu. Daha batıda yerleşik Thu-ki-çi adında başka bir Türk boyu, 702 yılında ordusuyla Batı Göktürklerin topraklarına girdi ve hanlarını Çin'e kaçmaya zorladı. Çinliler bunun üzerine bir yıl sonra Batı Asya'daki hâkimiyetlerini Göktürklerin başına yeni bir han getirerek tekrar kurmaya çalıştılar ama bu han aynı yıl içinde yok olup gitti. İçte çökmüş ve dışta özellikle Arapların baskısı altındaki Batı Hakanlığı bunun üzerine Göktürklerden, yaklaşık 50 yıl daha hüküm sürecek olan Thu-ki-çi'lerin yönetimine geçti. Göktürklerin eski devletine ait topraklarının büyük bir bölümü daha sonra doğudan batıya doğru ilerleyen Karlukların eline geçti. Bu olay, Altay Dağları'nda Göktürk Devleti kurulduktan yaklaşık 200 yıl sonra, 8. yüzyılın ortalarına doğru gerçekleşti[11].

Karlukların Göktürk Devleti'nin yıkıntıları üzerinde yükselmesiyle Orta Asya Türk devletlerinin bizi Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihine çok daha yaklaştıran üçüncü dönemine giriyoruz. Zira öyle görünüyor ki, bu Karluklar daha sonra münferit boylar olarak Oğuzların, Selçukluların ve Osmanlıların filizleneceği kavimdir.

Tıpkı Göktürklerin adı gibi, Karlukların adı da küçük bir Türk boyunun kendisiyle kan bağı bulunan ya da hakimiyeti altına aldığı boylara topluca verilen bir addır. Sürekli temaslardan dolayı tanıdıkları ilk Müslüman kavim oldukları için, Çinliler bu adı İslâm'ı kabul eden bütün Türkler için kullanmışlardır[12]. Doğu Karluk Hakanlığı'nın tarihi bizi çok az, hatta hiç ilgilendirmediğinden, hakkında birkaç genel bilgi vermekle yetineceğiz.

Karluklar, tıpkı Göktürkler gibi, Hunların Göktürk Devleti'nin çökmesinden sonra Selenga Nehri kıyılarına yerleşen bir koluydu. Asıl yerel isimleri kay-

11 Orta Asya'nın daha eski Türk imparatorluklarının tarihi, ki bize uzaktır, özellikle Deguignes tarafından V. ve VI. ciltlerde, ayrıca Klaproth, *aynı eser*, s. 113-120'de anlatılmıştır. Bu imparatorlukların büyümesini, çöküşünü ve değişimlerini anlayabilmek için Klaproth'un eserlerine ait haritalarda bu döneme ait tabloları karşılaştırınız.

12 Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 322 vd. Çinliler, Hoei-tseu ve Hoei-hu isimlerini de aynı amaçla kullanmakta olup, biçim değiştirmiş Youan-he, Ou-hu, Ou-ki ve Oui-ke sözcükleri de bunun için kullanılmaktadır. Örneğin Klaproth, *aynı eser*, s. 121 ve 130 gibi bazı dil araştırmacıları, bu durumu Karlukların ve ileride daha detaylı olarak bilgi vereceğimiz Uygurların ya da Doğu Türklerin varlığı için delil göstermişlerdir. Karluk adının anlamı açısından Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 298, Not 2'de şöyle demektedir: "Hoe-ihou adının bozuk biçimi olan bu ad, yolları üzerinde izlerde kaynaklanmış olabilir. Batıya gidip aradıkları dini yurtlarına getiren Hoei-hou'ya olan bir gönderme muhtemeldir".

bolmuştu. Önceleri zayıf ve önemsiz olmalarına rağmen, zamanla aynı soydan gelen ondört boyla birleşerek, Gobi Çölü'nün kuzeyinden Selenga Nehri boyunca Baykal Gölü ve Yenisey kıyılarına kadar uzanan toprakların tamamını işgal ettiler. Batıya doğru Göktürk Devleti'nin batmaya yüz tuttuğu topraklara doğru genişliyorlardı. Yedinci yüzyılın ilk yarısından itibaren Karluk hanları Çin'deki büyük Thang hanedanının vasalları olmuşlardı ve bu hanedan çökmeye başladığında, Çin'in kuzey bölümünün bir kısmını ele geçirerek, Göktürklerin Doğu Hakanlığı üzerinde kendi devletlerini kurdular.

Karlukların 8. yüzyılda ilhak ettikleri boylar arasında yine Hunların bir kolu olan ve o dönemde Kâmil ve Turfan dolaylarında yerleşik Uygurlar da vardı. Uygur adıyla Karluk adı (Hoei-hu, Du-hu ve Dui-ke şeklinde) arasında kimi benzerlikler ve bu iki boyun dil ve köken açısından akrabalıkları, tarihte bu iki boyun karıştırılmasına ve birçok karışıklıklara neden olmuştur. Aralarında ayrım yapabilmek için gözönünde bulundurulması gereken husus, Uygur adının çok erken dönemlerde bir geniş, bir de dar anlama sahip olduğudur. Bunlardan biri Uygur adını baştan beri kullanan boya ait iken, diğeri de Uygurlar tarafından ele geçirilen toprakları kendi egemenlikleri altına aldıktan sonra, genel olarak Karlukları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir[13].

Çinliler Uygurlardan ilk kez Milat'tan yaklaşık 100 yıl önce bahsetmektedirler. O dönemlerde Hunların hükümdarlığını kabul eden çeşitli hakanların yönetiminde iki küçük boya ayrılmaktaydılar. Miladın ilk yüzyıllarında ise önce Çinlilerin hakimiyeti, daha sonra tekrar Hunların hakimiyeti altına girmişler ve sonunda Orta Asya'nın tamamının akıbetine uğrayarak, Göktürk Devleti'ne dahil edilmişlerdi. Yedinci yüzyılda toprakları, Göktürklerin gücünün azalmasıyla tekrar, 4. yüzyıldan itibaren bu boya Kao-Çang adını veren Çinlilerin eline geçmişti. Başkentlerine Sinçeou, yani Batı Şehri adını vermişlerdi. Kendi hanları tarafından yönetilmelerine rağmen, daha önce de bahsettiğimiz gibi, 8. yüzyılın ortalarına doğru Karlukların hakimiyetine girene kadar tamamen Çin'e bağlı bir hâlde yaşadılar. Karluk Devleti'nin dağılmasından sonra ise hanları bir süre-

13 Uygur isminin iki anlamının karıştırılmasından dolayı meydana gelen yanlışlıkları özellikle Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 285 ve 323'te göstermiştir. Klaproth ise aynı eserinde her iki boyun varlığını kanıtlamaya çalışırken, Karlukların tarihine ait olan, ancak daha sonra isimleri de onlara geçince Uygurlara devredilen gerçeklere dayanma yanlışlığını yapıyor. Benzer karışıklıklar tabii ki tam tersi için de geçerlidir. Klaproth'un esas yanlışı bu yüzden Uygurlara çok fazla geniş bir yayılma alanı vermesi ve böylece örneğin daha batıdaki Oğuzları da Uygurlar hâline getirmesidir.

liğine daha bağımsız bir yönetim yürüttülerse de tekrar güçlü Khi-tan hanedanının vasalları hâline gelerek, sonunda 13. yüzyıl başlarında (1209) Cengiz Han yönetiminde herşeyi yok eden Moğol istilası sırasında yenildiler[14].

Uygurlar, Orta Asya Türk boyları arasında sadece siyasi önemlerinden dolayı değil, aksine akrabalık bağları bulunan diğer göçebe boylarından farklı olarak sahip oldukları özgün bir eğitimden dolayı itibar kazandılar. Budizm'le birlikte Çin'den aldıkları bilimsel eğitim, Uygurlar tarafından muhafaza edilerek, çok erken dönemlerde Doğu Türk boylarının manevi yaşamının gelişimi üzerinde önemli bir etken hâline geldi. Dilleri ve yazıları, onları Türk boylarının ana kollarından biri hâline getiren biçimsel bir kesinlik kazandı. Uygurların daha sonra Moğolların hakimiyetine girmesinden sonra, Cengiz Han'ın bu topraklarda hüküm süren oğlu Çağatay Han'dan dolayı "Çağatay" dili olarak da adlandırıldı. Bu dil, zamanla Osmanlıca'ya dönüşecek Selçuklu dilinin eski kolu olarak görülmelidir. Dolayısıyla Osmanlıca ve Uygurca arasında kesin bir akrabalık vardır. Uygurca en arı haliyle gelişmiş eski Türkçe'dir ve Osmanlıca mümkün olan en üst mükemmeliyet derecesinde gelişmiş yeni Türkçe'dir. Ancak Osmanlıca bugünkü Osmanlılar arasında hâlâ gelişmekte iken, Uygurca hakkındaki kaynakların bittiği 15. yüzyıl sonlarında eriştiği gelişim basamağında kalmıştır. Halk dili olarak bugün, Uygurların halefleri olarak Özbek adını ancak daha sonraları, hanlarından biri olan Özbek Han'dan dolayı alan Özbekler arasında kullanılmaktadır[15].

---

14 Klaproth, *aynı eser*, s. 121-124.

15 Uygurların dili, yazısı ve edebiyatı birçok kez geniş kapsamlı eleştirisel incelemelere konu olmuştur. Burada Klaproth'un Uygurların dili ve yazısı hakkındaki çalışmasını hatırlatmak isteriz, Paris 1820; ayıca Klaproth'un diğer iki eserinde (*Asia Polyglotta* ve *Tableau historique*) bu konu hakkında söylediklerini karşılaştırın. J. J. Schmidt'in aynı çalışmanın keskin bir eleştirisi için bk. "Fundgruben des Orients", Cilt VI. Kitap 3; ve daha sonra aynı yazar bu kavgayı "Forschungen im Gebiete der älteren religiösen, politischen und literarischen Bildungsgeschichte der Volker Mittelasiens", St. Petersburg 1824 eserinde tekrar ele almıştır; bunun üzerine yine iki tartışma yazısı yayınlanmıştır: Klaproth, "Beleuchtung und Widerlegung der Forschungen u.s.w." ve Schmidt, "Würdingung und Abfertigung der Klaproth'schen Beleuchtung", Leipzig 1826. Schmidt, Uygurların Türk olmadıklarını, aksine Tibetli olduğunu ve Göktürklerin Moğol olduklarını söylemektedir. Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 249'dan itibaren Uygurların diline uzun bir inceleme ithaf etmiştir. Uygurları, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 3'te herhangi bir değişiklik yapmadan Türklerden sayan Hammer'in, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst* (Osmanlı Şiir Sanatı), I, 8'de Uygurların Türk kökenli olmadıklarını iddia eden ve onları Moğol ya da Tibetli yapmaya çalışan Schmidt'in görüşüne eğilim göstermekte olduğunu belirtmek isteriz.

Karluklar, elde ettikleri zaferlerden sonra bile eski göçebe hayatlarının sadeliğini ve sertliğini muhafaza ettikleri için, Uygurlar doğudan gelen bu efendileri üzerinde kolayca nüfûz sahibi olabilmişlerdi. Eğitimle birlikte bir müddet sonra onlarda da lüks yaşam ve geleneklerin çöküşü baş göstermeye başladı ve Çin İmparatorluğu ile sürekli temasla beslenerek, 8. yüzyılın ikinci yarısından sonra doğudaki hükümdarlıklarını çökertmeye başladı. Bundan dolayı meydana geldiği söylenen bir taht mücadelesi Doğu Karluklarının hanını 780 yılında Çin imparatorunun vasalı hâline getirdi. Kuzeyde Kırgız boyu ya da diğer adıyla Hakas ya da Kia-kia-ssular arasında yeni ve daha tehlikeli bir düşman ortaya çıkarken, Çin hakimiyeti altında Çinlilerle birlikte güneyde Tibetlilerin gittikçe artan gücüne karşı başarıyla savaştılar. Kırgızlar ise daha 840 yılında çok sayıda birliklerle Doğu Karlukların topraklarına akın ettiler ve boyun eğmek istemeyen herkesi ya batıya ya da Çin İmparatorluğu'nun kuzey sınırına kadar sürdüler. Karluklar Çin İmparatorluğu'nun vasalları olarak burada ancak birkaç yıl daha dayanabildiler. Zira 848 yılında Kırgızların yeni bir akınına maruz kaldılar ve doğudaki hükümdarlıklarının son izleri de böylece silindi[16].

Karlukların Doğu Hakanlığı'nın çöküşüyle birlikte Orta Asya'nın doğusundaki Türk boylarının tarihinden ayrılıyoruz. Burada verilen en genel bilgiler bile gelişimlerinin çeşitli aşamalarında batıdaki Türklerle ilişkilerini göstermek için yeterlidir. Türklerin doğudaki devletleri hakkında bilgi sahibi olmak, Türk unsurunun Asya'daki diğer kavimlerle en eski ilişkilerini anlamak, dolayısıyla daha sonraki Batı Asya ve Avrupa Türklerinin tarihini anlamak için önem taşımaktadır. Sonuç olarak Asya Türklerinin sahip olduğu gücün, ortaya çıktığı ve oluşmaya başladığı dönemlerden itibaren Çin İmparatorluğu'nun nüfûzu altında geliştiğini görüyoruz. Dolayısıyla bu nüfûzun, özellikle dil ve gelenek açısından daha sonra batıya yerleşen Türkler arasında da etkili olduğunu gözönünde bulundurursak, Bizans tahtını yerinden oynatan Türkler ve hükümdarlıklarının merkezini Altay Dağları'nın eteklerine, İrtiş Nehri kıyılarına taşımış olan Türkler arasında detaylı bir karşılaştırmaya izin vermektedir. Bu eserin devamında belki bu konuya daha sık dikkat çekme fırsatı bulacağız[17].

16 Detaylı: Deguignes, *aynı eser*, II, 1-27.

17 Hakkında birkaç önemli bilgi Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 302 ve devamında verilmektedir.

2) Karluk Batı Hakanlığı — Oğuzlar, Selçuklular

Sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Karluklar hükümranlıklarını Göktürklerin Batı Hakanlığı'nın topraklarını kapsayacak şekilde genişlettiler. Doğu Hakanlığın toprakları Kırgızlar tarafından harap edildiğinde, birlikleri Seyhun Nehri kıyılarına, Aral Gölü'ne ve Hazar Denizi'ne kadar uzandı. Çin yıllıkları onları burada gözden kaybetti. Çin yıllıklarında bu devlet hakkında mevcut bilgileri, yerel efsanelerle ve Doğulu yazarların yazılarıyla karşılaştırdığımızda, Karlukların doğuda kısa bir süre sonra "Türkmen" adıyla anılmaya başlanan bu batı kanadı arasında kökenlerinden ve tarihlerinden dolayı Osmanlılarla bağları olan Oğuzları ve Selçukluları kolayca ayırt edebiliriz.

Türk efsanelerine göre Hz. İbrahim zamanında yaşadığı söylenen Oğuz Han'a kadar geri götürülen Oğuzlar[18], söz konusu dönemde Ceyhun ve Seyhun arasındaki toprakları işgal etmişlerdi. Burada İranlılarla ve Araplarla sürekli düşmanlık içinde yaşıyorlardı. Bu savaşlar ise ancak 9. yüzyıl sonlarında doğru İranlı Sâmânî hanedanı, Oğuzların topraklarına sınır olan Maveraünnehir bölgesini işgal ettikten sonra önem kazandı. Önceleri sanki Samaniler daha güçlüymüş gibi görünüyordu. Daha sonra ise Oğuzlar Samanilerin içteki mücadelelerini kendi lehlerine çevirmeyi başardılar ve böylece bir o tarafın, bir diğer tarafın yanında yer alarak, Maveraünnehir'de belirleyici bir üstünlük kazandılar. 999 yılında Buğra Han Harun, Buhara'yı aldı ve bir müddet sonra (1018) haleflerinden biri olan, Şerefü'd-devle lakaplı Nasır İlig Han*, Ceyhun Nehri'nin diğer tarafındaki toprakların tamamını ilhak etti. Tarihlerinin başlıca anları gerek Selçukluların, gerekse Osmanlıların tarihiyle kesişen Oğuzlar, bunun üzerine Selçuklularla ilk kez temas hâline girdiler. Bu yüzden Oğuzları burada takip etmeye devam etmek zorundayız. Zira Türk unsurunun ana akımından zamanla ayrılarak çeşitli yönlere doğru kendilerine bağımsız bir yol çizen kollar arasında öncelikle Anadolu'dan geçerek bizi İstanbul Boğazı'nın kıyılarına ve Tuna Nehri'nin kıyılarına götüren kolu takip etmek zorundayız.

---

18 İsimler hakkında karşılaştırma için Klaproth, *Asia Polyglotta*, s. 217 ve *Tableau historique*, s. 121. Araplarda bunlara Goz veya Gûz denmektedir ve Çince biçimleri Kiu-Su veya Ku-su bunlara uygundur.

* Zinkeisen, bu isimi sehven Arslan Han Ebu'l-muzaffer bin Ali olarak zikretmektedir (çev.).

Ne var ki Selçuklular tarihine geçmeden önce, eski Türklerin Oğuzların Ceyhun ve Seyhun kıyılarındaki hükümdarlığı sırasında İslâm'la tanışmalarından sonra yeni ve büyük bir dönemin başladığı dini yaşamları hakkında da birkaç bilgi vermek gerekir. Orta Asya'nın en eski Türk göçebe boylarının tarihini ve dini yaşamını kaplayan sisler arasından görebildiğimiz kadarıyla Türklerin ilk Tanrı anlayışının, herşeyin yaratıcısı olarak ulu ve görünmez bir varlığın kavramı ve ona itaat eden iyi ve kötü ruhların var olduğunun kabul edilmesiyle idealleştirilmiş kaba bir doğa anlayışı olduğunu söyleyebiliriz[19]. Dört element olan ateş, hava, su ve toprağı kutsal sayıyorlardı ama aynı zamanda "Gökyüzünün Ruhuna" at, boğa ve koç kurban ediyorlardı. Hun hanları, tıpkı Çin imparatorları gibi, "Gökyüzünün Oğulları" (Tengri-kutu) olarak adlandırıyorlardı ve "Toprak Tanrısı" (Po-Tengri) Göktürklerde özel kurbanlar ve bayramlarla yüceltiliyordu.

Görünüşe göre zamanla tek Tanrı kavramı iyice yerleşti. Çin ve İran arasında yerleşik Türk boylarında ise Budizm yayılmaya başlamıştı. Budizm özellikle Uygurlar arasında çok erken zamanlarda kök salmış ve Çinlilerin himayesi altında özenli bir muamele görmüştür. Buradan muhtemelen kısa bir süre sonra daha batıda yaşayan boylar arasına da yayıldı ve böylece Maveraünnehir'de yerleşik Oğuzlar da Budizm'e yabancı kalmadılar. Ayrıca Hristiyanlık fikrinin halkın inancı üzerinde herhangi bir etkisinin olduğu kanıtlanamasa bile, doğudaki halklarla batıdaki halklar arasındaki temasların artmasıyla birlikte Türklerin Hristiyanlık'la da karşılaştıkları varsayılabilir. Selçuklularda İslâm'a geçmeden önce dinlerinin temeli olarak "Kök Tengri", yani "Gök Tanrı" olarak adlandırdıkları tek bir Tanrı'ya inandıklarını görmekteyiz ki, bu kavramda Abel Rémusat, Göktürklerdeki Göklerin Ruhu'nu ya da Göklerin Tanrısı'nı gördüğünü isabetli bir ihtimal olarak ileri sürmüştür.[20]

Müslümanlarla ilk temas eden ve İslâm hakkında bilgi edinen ilk Türkler şüphesiz Oğuzların Maveraünnehir'deki yerleşik boylarıydı. Dokuzuncu yüzyılda Araplar ve İranlılar tarafından çok sayıda Türk köle olarak İran'a

19 Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 296: "Elbette Yukarı Asya'nın diğer Tatarları ve Türklerin dini hakkında farklı kaynaklardan bize ulaşan bilgiler onların basit ve aynı zamanda genel nitelikte bir külte itaat ettiklerini kabul etmeye yöneltiyor. Bu kültte mutlak Tanrı fikri ruhlara inançla gölgelenmekteydi".

20 Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 297, Not 5: "Moğolca Köke'nin mavi demek olduğuna ve Türkçe koek'ün ise gökyüzünü ifade ettiğine dikkat etmek gerekir. Köken itibarıyle bu iki kelime arasında bir bağ olacaktır ve bu anlamlar birinden diğerine geçmiş olabilir!".

götürülmüşlerdi. İslâm'a geçtikleri takdirde, devlet kadrolarında yüksek mevkilere gelebilecekleri için, İslâm'ı kabulleri daha kolay olmuştu. Ayrıca Tanrı'ya tapınmak için sabit bir yere bağlı olmayan göçebe halklar, genelde sabit yerleşim yerlerine sahip olmalarından dolayı Tanrıları için de sabit bir yer ayıran ve Tanrılarına sürekli bağlı kalan yerleşik halklar kadar geleneksel inançlara bağlı değildirler. Aynı şekilde Saksonyalılar ancak Şarlman'ın kanlı din değiştirme hırsı karşısında koruyucu Tanrılarından vazgeçerken, Galya'ya gelen Frenklerin Hristiyanlığa kazandırılması için Klodwig'in yemin etmesi yetmiştir.

Görünüşe göre aynı şekilde Müslümanlık da Oğuzlar ve komşu Türk boyları arasında 10. yüzyılın başlarından itibaren hızlı bir gelişim göstermişti. Hicrî takvimin dördüncü yüzyılının ortaları dolayında, yani Hicrî 349 yılında ya da Milat'tan sonra 960 yılında Oğuz Hanı Saltuk? (Salue) Han 2 bin aile ile birlikte İslâm'a geçti. O tarihten itibaren Çanak Han veya Kara Han adını taşımaya başladı ve "Türkmen" adının oluşumu da Türkler tarafından bu olaya dayandırılmaktadır. Şöyle ki, bu adı sadece "Türk" ve "İman" sözcüklerinin bir bileşimi olarak görmektediʳler. Buna göre Türkmenler göre henüz İslâm'a geçmeyen soydaşlarından farklı olarak İslâm'a geçen Türklerdir.

Ne var ki bu İslâm'a geçiş Kara Han yönetime geldikten sonra hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Yavaş yavaş gerçekleşen genişleyişi detaylı olarak takip edilememektedir. Gönüllü olarak gerçekleşmediği yerde muhtemelen silah zoruyla gerçekleştirilmiştir. Böylece Kara Han'ın haleflerinden Ahmed Han bin Ebu Nasr 11. yüzyılın başlarında soydaşlarının büyük bir bölümünü silah zoruyla kendine ve İslâm'ın Oğuz hanları arasında ilk ve en çok çabayı gösteren koruyucularını ve destekleyicilerini bulan kanunlarına tâbi kılmıştı. Kara Han'ın oğlu Musa Han daha kendi zamanında camiler, manastırlar ve okullar kurmuştu ve daha sonraları, 1030 yılı dolaylarında Kadir Han Yusuf, *Kur'an* eğitimini destekleyip, ödüllendirirerek cömertliğiyle adını ölümsüzleştirdi. Moğol hükümdarlığı zamanında Türklerin bütün göçebe boyları ve ilhak ettikleri şehirlerin çoğu İslâm'a geçmişlerdi. Sadece Buhara şehirlerinde daha uzunca bir süre İslâm öncesi halk inancı ısraʳla muhafaza ediliyordu ve bunun izleri Budist fikirlerle karışan bir Müslümanlık şeklinde bugün de muhafaza edilmiştir, ancak sonunda onun da yerine geçmiştir[21].

21 Bu din ilişkileri hakkında karşılaştırma için bk. Deguignes, *aynı eser*, I, bölüm 2, s. 375. Abel Rémusat, *aynı eser*, s. 297-299. Klaproth, *aynı eser*, s. 130.

Selçukluların Asya'daki imparatorluğu, kurulduktan kısa bir süre sonra iki esas kola ayrıldı. Bunlardan İran Selçuklu Devleti, İran ve Bağdat Halifeliği'ni, Türkiye Selçuklu Devleti ise Anadolu ve Bizans İmparatorluğu'nun Asya'daki eyaletlerini kapsıyordu. Aynı imparatorluğun İran Körfezi'nde Fars ve Kirman ile Suriye'de Halep ve Şam bölgelerine ayrılan yan kollarını burada gözardı edip, sadece iki ana devletin, varlıklarının zayıf izleri Osmanlıların gittikçe artan gücü karşısında yok olduğu ana kadar büyümesini, genişlemesini ve yok oluşunu ele alacağız. İran Selçuklu Devleti amacımıza biraz daha uzak da olsa, daha geç ortaya çıkan Türkiye Selçuklu Devleti'nin kökünü oluşturduğu ve gölgesinde Osman Gazi'nin hanedanı, yani üç kıtaya yayılan bir imparatorluğun kurucusu hiç farkettirmeden güç, büyüklük ve itibar kazandığı için burada gözardı edemeyiz.

Bir Türk boyu olan Gaznelilerin Horasan'da Sultan Mahmud yönetiminde hükümdarlıklarının zirvesine ulaştıkları ve Buğra Han Buhara'yı Oğuzların merkezi hâline getirdiği bir dönemde, yani 10. yüzyılın sonlarına doğru, batıya sürülen Karlukların henüz zayıf ama savaşçı ve yiğit bir göçebe topluluğu olan Selçuklular, otağlarını Buhara yakınlarında Nur Buhara diye adlandırılan bir yere kurmuşlardı. Adını bu boya veren Selçuk Bey, burada başlangıçta akrabalık bağı olan Oğuz beyleriyle iyi ilişkiler içinde yaşadı ama çıkan anlaşmazlıklar sonucu onlardan ayrıldı ve Buhara'dan Cend'e geri dönerek, burada üç oğlu Mikail, Arslan ve Musa ile birlikte Buhara'daki güçlü soydaşlarıyla aralarında olan düşmanlık devam ederken, hanedanının kısa bir süre sonra İran'ın büyük bir bölümünü kapsayacak olan bağımsız hükümdarlığının ilk tohumlarını attı. Ancak bu gelişimin en erken dönemlerini takip etmemiz mümkün değildir. Selçuk Bey'in oğulları ve torunlarıyla onlara bağlı boyların tarihi, tarihler ve isimlerin sıkça karıştırılmasından dolayı biraz karanlık ve karmaşıktır. Kesin olarak bildiğimiz tek şey, Gazneli Mahmud'un 1025* yılında Selçukluların bir bölümünden Ceyhun Nehri'ni geçip, Horasan'a yerleşmelerini istediğidir. Anlaşılan o ki, Gazneli Mahmud Selçukluları burada halifenin komşu eyaletlerdeki valilerine karşı savaşlarda yardımcı kıtalar olarak kullanmak istemişti. Ne var ki Selçuklular yeni müttefiklerinin isteğine boyun eğmeyecek kadar güçlerinin ve bağımsızlıklarının bilincindeydiler. Zira Ceyhun Nehri'ni geçer geçmez, çeteler hâlinde çevreye akın ettiler ve her yeri yakıp yıkarak İsfahan,

* Zinkeisen, bu tarihi sehven 1034 olarak vermektedir (çev.).

Maraga, Hemedan ve Musul'a kadar ilerlediler ve bir taraftan İran Körfezi'ndeki Büveyhileri rahatsız ederken, diğer taraftan Gazneniler ile anlaşmazlıklara ve kanlı mücadelelere geriştiler.

Selçukluların fetihlerden ziyade ganimete yönelik bu ilk plansız akınları kalıcı sonuçlar doğurmamıştır. Bir süreliğine rahat durdular ve Gazneliler ile barış içinde yaşadılar, tâ ki onların bölgeden ayrılmalarını isteyen Tus valisinin tahrikine gelerek, 1037 yılında hızlı bir şekilde arka arkaya bu şehri, Nişabur'u ve Herat'ı işgal edip, Gaznelilere büyük bir yenilgi yaşatana kadar. İran Selçuklu Devleti ancak bu tarihten sonra sağlam bir zemin üzerinde korkulan bir güce erişti. Mikail Bey'in oğlu ve Selçuk Bey'in torunu Tuğrul Bey, ilk Selçuklu sultanı ilân edildi ve Nişabur'da Gaznelilerin tahtına çıktı. Buradan başlayarak kısa bir süre sonra 1040 yılında, güçsüz Halife el-Kaim bi-Emrillah tarafından Gaznelilere karşı yardıma çağrıldıktan sonra, hükümdarlığını Horasan'ın tamamına yaydı ve Selçukluların yan kolları Kirman, Tabaristan, Sicistan, Herat ve Kürdistan'a doğru yayılırken, 1042 yılında Bağdat'ı (Babil?.) ve Harizm bölgesini ele geçirip, ayrıca Cibal'e girdi, o zamanlar hâlâ Büveyhilerin elinde olan Hemedan ve Rey'i zabt edip, tahkim ettirdi ve silahlarını başarılı bir şekilde Hulvan'a kadar taşıdı.

Yıllar boyunca Vaspurakan bölgesi için Bizans İmparatoru [IX.] Konstantinos Monomakhos'un birliklerine karşı yapılan savaşlarda bu kadar başarılı olamayan Tuğrul Bey, 1050 yılında silahlarını yine güneye çevirdi. 1051 yılında Büveyhilerin elinden İran'ın başkenti İsfahan'ı aldı ve saltanatının merkezi hâline getirdi. Başkaldıran kölelerinden biri olan Besasiri tarafından başkentiyle birlikte hükümdarlığının son kalıntılarını da kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalan Halife el-Kaim bi-Emrillah'ın ısrarlı ricaları üzerine birkaç yıl sonra, yani 1055 yılında tekrar Bağdat önlerine geldi, burada hâlâ Büveyhilere bağlı olan halkın kısa süren direncinden sonra şehre zaferle girdi; Büveyhilerin son hükümdarını hapse attıktan sonra güçsüz halifenin yanısıra iktidarı eline aldı. Bir sonraki yıl, yardım almak üzere Mısır halifesine başvuran Besasari'ye karşı başarıyla savaştı, Besasari tarafından işgal edilen Musul ve Sincar'ı geri aldı ve 1057 yılında ikinci kez zaferle Bağdat'a girdi.

Tuğrul Bey burada törenlerle halifenin elinden Emirü'l-ümera, yani Emirlerin Emiri ünvanını aldı. Halife Devleti'nde en büyük gücü ve itibarı temsil eden bu ünvan, Tuğrul Bey'den önce yendiği Büveyhilere aitti, dolayısıyla da

hem zaferinin ödülü; hem de verdiği hizmetlerden dolayı Tuğrul Bey'in hakkıydı. Zabt ettiği toprakların kendisine bırakıldığının sembolik bir işaretini de taşıyan bu ünvan, Türklerin Asya'daki hükümdarlıklarının halifeler tarafından resmen tanınmasının ilk örneği olarak ayrıca özel bir yere sahiptir.

Halife, Tuğrul Bey'i şehre zaferle ayak bastıktan hemen sonra, üzerinde Hz. Muhammed'in siyah kaftanı ve elinde Peygamber'in kutsal asasıyla siyah bir örtünün arkasındaki tahtında oturmuş olarak sarayında karşıladı. Tuğrul Bey, birkaç saniyeliğine tahtın basamaklarında dimdik durdu, sonra eğilerek yeri öptü ve halifenin yanında kendisi için hazırlanan tahta oturdu. Hemen ardından okunan bir fermanla halife, Tuğrul Bey'i Allah'ın kendisine bahşettiği bütün toprakların sınırsız efendisi ve bütün Müslümanların emirinin ortağı (Kasım Emirü'l-müminin)* ilân etti. Ferman okunduktan sonra Tuğrul Bey'e üst üste yedi kaftan giydirildi, Halife Devleti'nin yedi farklı eyaletinden yedi köle hediye edildi ve başına altın işlemeli ve misk kokulu bir sarık sarıldı. Arabistan ve İran üzerindeki hakimiyetinin işareti olarak halifenin elinden iki sarık ve iki kılıç aldı ve yeri tekrar öpmek yerine halifenin kendisine uzattığı sağ elini iki kez öpmesiyle, Tuğrul Bey'i resmî olarak Doğu'nun ve Batı'nın hakanı ilân eden bu kutsal tören sona erdi. Tuğrul Bey'in adı bu törenden önce de Doğu'da hutbelerde halifenin adının yanında okunuyordu ki, Doğu geleneklerine ve Müslüman inancına göre bu gücün ve itibarın onayını gösteren bir şerefti.

Tuğrul Bey, hayatının son yıllarını içteki asilerle savaşarak ve Bizans İmparatorluğu'nun doğu eyaletlerine yapılan seferlerle geçirdi. Bir süreliğine Bağdat'ı tekrar ele geçiren Besasiri, daha 1060 yılında Selçukluların silahlarına yenildi ve ısrarlı direnişini hayatıyla ödemek zorunda kaldı. Fırat boylarında, Vaspurakan'da, Ermenistan'da ve Gürcistan'daki bütün topraklar tekrar tekrar Tuğrul Bey'in birliklerinin akınına uğradılar ve Bizans İmparatorluğu birlikleri Tuğrul Bey'e neredeyse hiçbir yerde ciddi bir direniş gösteremedikleri için, ölümünden kısa bir süre önce, bundan böyle Selçuklu Devleti'nin kuzeydeki en uç noktası olacak Ani'yi ele geçirmeyi başardı. Tuğrul Bey'in hareketli yaşamı, 1063 yılında halifenin genç kızıyla evlendikten birkaç gün sonra, 75 yaşında sona erdi.

---

* Zinkeisen bu ünvanı sehven Müslümanların Emiri (Emirü'l-müminin) olarak zikretmektedir (çev.).

Tuğrul Bey'in sağlam bir zemin üzerine kurduğu Selçuklu Devleti, bir dizi yetenekli hükümdar yönetiminde devamlılığın en büyük dayanağı ve güvencesini buldu. Bu hükümdarlardan birincisi Tuğrul Bey'in on yıldır Horasan valiliğini yürüten ama Selçuklu sultanı olarak başkenti Rey'e taşıyan yeğeni Alparslan'dı. Amcasının icraatları ve "güçlü aslan" anlamına gelen adına yakışır şekilde, kendisinden önce Tuğrul Bey'in başarılı bir şekilde takip ettiği zaferler ve fetihler yolunda devam etti.

Saltanatının ilk yıllarında hanedanının Maveraünnehir'de ve Suriye'de henüz sağlam olmayan hükümdarlığını sağlamlaştırdıktan sonra, muzaffer birliklerini başarılı bir şekilde Kilikya, Kapadokya ve Frigya'ya kadar gönderdi, Kayseri'ye saldırıp yağmaladı, geçtiği toprakları harap etti ve Roman Diyojen'in 1071 yılında 100 bin piyade ve süvari birlikleriyle kendisini Fırat kıyısından geri püskürtüp, sınır boylarındaki Malazgirt Kalesi'ni elinden aldıktan sonra başkenti Rey'i teslim etmesini de talep ederek, Alparslan'ı şanına yakışmayan bir barışa zorlamak istemesine kadar, üç yıl boyunca Bizans imparatorunun birliklerine karşı sürekli savaşlar verdiği Anadolu'da kaldı. Alparslan bu gibi talepleri kaldıramazdı. Bizans imparatorunun özgürlüğüne mâl olan kanlı ve nihai bir muharebede intikamını aldı. Daha önce ayağını güya ensesine dayadığı imparatora, kendi karargâhında ünvanına lâyık bir şekilde muamele etti ama onu ancak resmî bir anlaşmayla sadece fidye olarak bir milyon altın ve ayrıca haraç olarak her yıl 160 bin altın ödemeye mecbur edene kadar değil, hâlâ Bizans İmparatorluğu'nda esir olarak bulunan askerlerini de karşılıksız geri verene kadar serbest bırakmadı. Ancak Romen Diyojen'in yokluğunda Konstantiniyye'de Mihail Parapinakes'e [VII. Mihail Dukas] Bizans İmparatorluğu'nun mor kaftanını kazandıran taht değişikliği, bahtsız imparatoru Alparslan'a karşı yükümlülüklerini yerine getirmekten alıkoydu. Daha yoldayken Ermenistan kralının eline düştü, gözleri dağlandı ve kısa bir süre sonra hayata bir manastırda veda etti.

Bu, Alparslan için Anadolu'ya tekrar akın etmek için bir fırsattı ve burada birçok zafere imza atarken, oğlu Melikşah Gürcistan'ı ilhak etti. Batıda bu şekilde kendini güvenceye aldıktan sonra, Alparslan atalarının toprakları olan Türkistan'ı kendi topraklarıyla birleştirmek üzere bütün gücüyle tekrar doğuya yöneldi. 200 bin atlının başında Ceyhun Nehri'ni geçti ve seferini tam Barzam Kalesi'ni ele geçirerek açmıştı ki, kalenin öfkeli Harizmli komutanı Yusuf Harizmî'nin hançeriyle ölümcül bir yara aldı ve henüz büyük umut-

larla dolu olarak 1072 yılında hayata veda etti. Sadece dokuz yıl altı ay hüküm sürmüştü ama bu kısa sürede bile adı, imparatorluğunun sınırlarının ötesinde yiğit, asil, adil ve ılımlı bir hükümdarın adı olarak yayılmıştı. Her yerde Sadüddevle, yani devletin saadeti lakabıyla anılıyordu ve her yerde şanından ve yüceliğinden söz ediliyordu ve tahtının önünde Asya'nın 1200 hükümdarının yerlere kadar eğildiği söyleniyordu.

Saltanatının daha ilk yılında halefi olarak tayin ettiği oğlu Melikşah, babasının ölümünden hemen sonra, özellikle hanedanının en sadık hizmetkârı olan veziri Nizamülmülk aracılığıyla Alparslan'ın halefi ilân edildi ve Bağdat halifesinden kabulüyle birlikte Celalü'd-devle, yani devletin ve dinin celali ünvanını aldı. Ancak tahtında huzur içinde oturabilmek için tahtını önce, kendisine kanlı bir muharebede yenilen ve esir düşüp, kısa bir süre sonra zehirle ortadan kaldırılan amcalarından birine karşı silahla savunmak zorunda kaldı. Melikşah bunun üzerine atalarının topraklarında sınırsız bir hükümdarlığa erişti. Halife el-Kaim bi-Emrillah'ın 1075 yılında ölümünden sonra Bağdat'a yeni bir halife tayin ederken, komutanlarını Suriye ve Mısır üzerine gönderdi, Antakya ve Kahire'ye kadar ilerledi, Halep* ve Şam'ı işgal etti, o dönemlerde henüz belirli bir bağımsızlığa sahip olan ve kendi aralarında sürekli kavga içinde yaşayan emirleri hakimiyetini kabul etmeye zorladı ve kendini Horasan hükümdarı ilân etmek isteyen kardeşi Tutuş'a karşı başarıyla mücadele etti. 1087 yılında uzunca bir süre Bağdat'ta kaldı ve buradan 1088 yılında, hacca gitmek üzere Mekke'ye doğru, hacıların iyiliği için yaptığı hayırlar ve yararlı tesislerle adını ölümsüzleştirerek yola çıktı. Geri döndükten sonra, 1089 yılında ordusuyla birlikte Ceyhun Nehri'ni geçti, Buhara'yı ve Semerkand'ı işgal etti, Maveraünnehir bölgesinin tamamını ilhak etti ve Kaşgar sultanıyla Talas, Balasagun ve İsficab hanlarını büyük imparatorluğunun vasalları hâline getirdi.

Ne var ki Melikşah'ın hükümdarlığı sadece seferlerinden ve fetihlerinden dolayı değil, daha ziyade veziri Nizamülmülk'ün barışçı yönetimi yüzünden de İran Selçuklu Devleti tarihinin en dikkate değer dönemlerinden birini teşkil eder. Zira daha Alparslan zamanında aynı makamda bulunan bu vezir, Türklerin daha eski tarihinde görülen en ihtiyatlı devlet adamlarından ve en olağanüstü bilginlerinden biriydi. Özellikle imparatorluğun en önemli şehirlerinde, İsfahan'da, Nişabur'da, Belh'te, Herat'ta, Musul'da, Bağdat'ta, vesairede medreseler

* Zinkeisen sehven Hums yazmıştır (ed).

kurarak halkının eğitimi ve bilimsel İslâm'ın araştırmaları açısından ölümsüz hizmetler vermiştir. Özellikle "Nizamiyye" adını verdiği Bağdat'taki medrese uzun bir süre Müslümanlar tarafından daha sonra kurulan medreseler için bir model teşkil etmiştir. Nizamülmülk ayrıca şairlerin ve bilginlerin de en etkin hamilerinden birisi idi. Bir tarih ve bir Siyasetnâme gibi birkaç kusursuz eser telif etmiş olarak bunların arasında itibarlı bir yer edindi. Ancak bahtsız bir olay devlete ve bilime verdiği hizmetleri nankörlükle ödüllendirdi. Selçukluların en büyük hükümdarlarından biri olan Melikşah'ın şanlı saltanatının son yıllarına gölge düşüren, Melikşah'ın eşi Terken Hatun tarafından alevlendirilen aile mücadelelerine karıştırılan Nizamülmülk, efendisinin gözünden düştü ve bundan kısa bir süre sonra, kendisinin halefi olacak vezir tarafından tutulan bir Haşşişî'in hançeriyle hayatı 1092 yılında kendisine yakışmayan bir şekilde sona erdi.

Melikşah da bu korkunç olaydan sonra çok uzun yaşamadı. Aynı yıl içinde Bağdat'ta hayatının 39. yılında ve saltanatının yirminci yılında hayatını kaybetti. Selçuklu Devleti, Melikşah'ın hükümdarlığı döneminde tek bir sultanın yönetiminde bir imparatorluk olarak en geniş sınırlarına yayılmıştı. İleride de göreceğimiz gibi, Süleyman Şah daha Melikşah'ın sağlığında Türkiye Selçuklu Devleti'nin bağımsız hükümdarlığının temelini atmıştı ve Melikşah'ın ölümünden hemen sonra, aile içinde imparatorluğun bölünmesiyle sonuçlanan taht mücadelesi başladı.

Melikşah'ın dört oğlunun en büyüğü olan Berkyaruk, kardeşlerine karşı yürüttüğü bir dizi mücadelede babasının tahtına çıkmayı başarmış olamakla beraber, kendisini bu büyük imparatorluğun yükünü tek başına taşıyabilecek kadar güçlü hissetmiyordu. Berkyaruk, 1097 yılında Horasan'ı bu yüzden kardeşi Sencer'e ve kısa bir süre sonra Harzem'i Harizm Şahlarının atası Muhammed bin Anuştigin Garça'ya? verdi ve kardeşleriyle amansız bir mücadeleden sonra imparatorluğun doğudaki toprakları Azerbaycan'ı ve Irak'ı da 1103 tarihinde yapılan barışın bedeli olarak en küçük kardeşi Mehmed'e bırakmak zorunda kaldı.

O tarihten itibaren, Türkiye Selçuklu Devleti hızlı bir şekilde güç ve iktidar kazanırken, İran Selçuklu Devleti büyük adımlarla çöküşüne doğru ilerlemeye başladı. Berkyaruk'un 1104 yılında ölümünden sonra Selçuklu sultanı ünvanını alan Mehmed Tapar, hareketli saltanatının en büyük bölümünü rakiplerine ve

vasallarına, aynı soydan gelen Konya sultanlarına ve daha o dönemlerde imparatorluğun tam göbeğinde korkunç bir güce erişen Haşşişîlere karşı mücadelelerle geçirdi. Çoğunlukla başarılı da olsa, bu mücadelelerle kendi gücünü öylesine zayıflattı ki, aynı dönemde batıdan gelerek Suriye'yi zapteden Haçlılara karşı sadece çok zayıf bir direnç gösterebildi. 1118 yılında hayata veda etti ve her yönden tehdit altındaki imparatorluğu ancak kısa bir süre tahtta kalmayı başaran 14 yaşındaki oğlu Ebu'l-Kasım Mahmud'a bıraktı.

Yaklaşık 20 yıldır Horasan'da hüküm süren ve burada sonsuz zenginlikler toplayan Sencer, kardeşinin ölümünden haberdar olduktan hemen sonra kendini sultan ilân ettirdi, güçlü bir orduyla İran'a girdi, Mahmud'u Rey'de kanlı bir muharebede geri püskürttü ve İran'ın küçük bir bölümüyle babasından miras kalan egemenliğin sadece bir gölgesini kazandıran bir barışı kabul etmeye zorladı. Mahmud, bundan böyle Irak'ta amcasının hakimiyeti altında, Musul'un ve Azerbaycan'ın sahibi olan ve aynı zamanda sultan ünvanını taşıyan kardeşi Mesud'la, Suriye'deki Haçlılarla ve ısrarla direndikten sonra, güçlü bir haraç vermeye ve bütün silahlarını teslim etmeye zorladığı Bağdat Halifesi Müsterşid ile sürekli mücadele hâlinde 13 yıl daha hüküm sürdü.

1131 yılında ölümünden sonra kardeşi Mesud Irak'ta hüküm sürmeye başladı ve 1138 yılında kızkardeşi Fatıma'yı Bağdat halifesi ile evlendirerek bu mücadeleleri sona erdirip, karşılığında zaferinin ödülü ve hükümdarlığının işareti olarak adının hutbelerde okunması şerefine erişene kadar, halifeye karşı mücadelesine devam etti. Ancak Mesud da bu hükümdarlığı sadece Selçuklu Devleti'nin asıl sultanı, yani sultanların sultanı olarak kabul edilen ve aynı zamanda Hindistan'ın kuzey sınırında Gur boyundan Behram Şah'a karşı başarıyla savaşan ve Maveraünnehir'de isyan eden Semerkand'ı tekrar teslim olmaya zorlayan amcası Sencer'in hakimiyeti ve adı altında yürütüyordu.

Zafer Sencer'in yüzüne ilk kez, 1141* yılında Harizmşahları tarafından hileyle batıya çağrılan Karahıtaylara (Kitanlar) karşı Maveraünnehir sınırında silahlarıyla karşı gelmeye çalıştığında yüzüne gülmedi. Korkunç bir muharebede sadece ordusunun tamamını değil, bütün eşyalarını ve haremini de kaybederken, birkaç sadık adamıyla birlikte zorlukla Horasan'a kaçabildi. O dönemlerin en muhteşem şairlerinden biri olan Ferideddin el-Kâtip teselli olarak Sencer Şah için şu dizeleri yazdı: "Ulu sultan! Mızrağın bugüne kadar kocaman

* Zinkeisen, bu tarihi sehven 1140 olarak vermektedir (çev.).

bir dünyayı kurdu ve kılıcın kırk yıl boyunca bütün düşmanlarından intikamını aldı. Şimdi bir bahtsızlığa uğradıysan, bunun gökyüzünden geldiğini unutma ve yalnızca Tanrı'nın hep aynı durumda kaldığını hatırlayarak teselli bul". Ne var ki Sencer Şah için bu teselli yeterli değildi ve kısa bir süre sonra tekrar Harizm'e girdi ve Harizm Şahı'nı hakimiyetini tanımaya zorladı.

Sencer Şah'ın ve Selçuklu Devleti'nin birkaç yıl sonra Oğuzlara karşı savaşlarında alacağı yenilgi çok daha büyük olacaktı. Karahıtaylar tarafından Kaşgar'dan Horasan'a doğru sürülen ve Bizanslılar tarafından Uz veya Türkmen olarak da adlandırılan bu Oğuzlar, bir süreden beri Belh yakınlarında barış içinde yerleşik bir hayat sürüyor ve sadece sürüleriyle ilgilenerek Selçuklu sultanlarına haraç ödüyorlardı, tâ ki yönetme hırsıyla yanıp tutuşan Belh Valisi Emir Kamaç 10 bin kişilik bir ordunun başında onlara saldırıp, onları gitmeye zorlamaya çalışana kadar. Oğuzların direnişi korkunç ve çaresizdi. Valinin ordusu kanlı bir muharebede birkaç saat içinde yok oldu ve vali bizzat Sencer Şah'a sığınıp ondan yardım isterken, Oğuzlar komşu eyaletlere akın edip, şehirleri ve köyleri yakıp yıktılar, erişebildikleri bütün Müslüman medreselerini harap ettiler ve savunmasız halka, öfkelendirilen barbarların yapabilecekleri her türlü kötülükte bulundular. Tehlike büyüktü ve acilen yardım gerekiyordu. Sencer Şah birkaç hafta sonra 100 bin askerle birlikte Belh'e geldi ve yapılanların karşılığını istedi. Barışçıl bir çözüm bulmak için başlatılan müzakereler sonuçsuz kaldı. Oğuzlar barışın bedeli olarak köleler ve büyük paralar teklif ettiler ama boşuna. Sencer Şah nihai kararın silahlarla belirlenmesini istiyordu. Muharebe derhal başladı. Sencer Şah'ın ordusunun neredeyse tamamı Oğuzların öfkesine yenilirken, Sencer Şah kaçmak için zaman bile bulamadı. Önceleri ona gereken itibarı gösteren ama daha sonra özgürlüğünün bedeli olarak başkenti Merv'i vermeyi reddedince, dört yıl süren bir esaret boyunca kaderin acımasızlığını her haliyle hissettiren en amansız düşmanlarına esir düştü.

Horasan'ın tamamı bu süre içinde Oğuzların akınlarına maruz kaldı. Nişabur ve başka birçok şehir Oğuzların eline düştü. Sadece güçlü kaleler tarafından korunan Herat ve Dağıstan?, her yerde hüküm süren yıkıcı talanlardan kurtuldu, zira, bu barbarlarda talan etme zevkine en kaba biçimiyle bir fanatizm de eklendiğinden, bu talanlar daha da korkunç oluyordu. Zira bu Oğuzlar, Türklerin henüz İslâm'a geçmemiş boylarına aittiler ve bu yüzden Peygamber'e inananları ateşle ve kılıçla putperestliğe döndürmek için gönde-

rildiklerine inanıyorlardı. Nihayet Sencer Şah'ın en kararlı emirleri ordunun kalanını toplamayı başardılar ve en azından Nişabur, Tus, Nisa, Rey ve diğer şehirlerden birçoğunu işgalcilerinin elinden kurtarmayı başardılar. 1156 yılında esaretinden geri dönen Sencer Şah'a Oğuzların kendisine ve hanedanına sürdükleri lekenin intikamını almak nasip olmadı, zira başkenti Merv'e döner dönmez, 73 yaşında hayata veda etti.

Sencer Şah'la birlikte İran Selçuklu Devleti'nin ihtişamı ve büyüklüğü bir daha geri dönmemek üzere yok oldu. Tarihi bundan sonra, imparatorluğun çeşitli kesimlerinde gücü ele geçirmeye çalışan ve ülkeyi kısa bir süre sonra, düşmanları için çok kolay bir ganimet teşkil edecek bir anarşi ve sefalet durumuna getiren küçük emirler arasında sürekli cereyan eden bir dizi mücadelelerle devam eder. Sencer Şah'ın ölümünden sonra İran'daki Selçuklu sultanlarının adlarından daha yaklaşık kırk yıl boyunca bahsedilmektedir. Ulusun şanı ve hanedanın ihtişamıyla bağlantılı eski isimler önemsiz bir biçimde birbirini hızlı takip ederek tekrar ortaya çıkmaktadır ama hiçbiri varlığından bir iz bırakmamış, hiçbiri büyük olaylarla anılmamıştır. Selçukluların İran'da sultan ünvanını taşıyan son hükümdarı, Selçuklu Devleti'nin kurucusu gibi Tuğrul adını taşıyordu ve iktidarı ellerine geçirmelerinden yaklaşık 158 yıl sonra 1195 yılında hayata veda etti.

Selçukluların hakimiyeti altındaki toprakların en büyük bölümü o tarihten itibaren önce Harizm, İran'ın tamamı ve Suriye ile Anadolu'nun büyük bir bölümü Moğolların eline geçene kadar, egemenlikleri neredeyse Suriye'nin tamamına ve Anadolu'nun büyük bir bölümüne yayan Harizmşahların eline geçti[22]. Aynı Moğol istilası daha sonra, tarihsel gelişimine asıl amacımıza uygun olarak daha geniş bir yer ayıracağımız Osmanlıların ilk dönemlerine ait tarihine giden yolu bulmak için kökenlerini araştıracağımız Türkiye Selçuklu Devleti'ni de vurdu.

Selçukluların bu daha genç kolunun hükümdarlığını Anadolu'yu kapsayacak şekilde genişleten atası, İsrail Bey'in oğlu ve Selçuk Bey'in torunu Kutalmış'tı. Daha Alparslan'ın 1064 yılında İran'daki ilk hükümdarlık yılları sırasında Selçuklu Devleti'nin batıdaki eyaletlerinde bağımsız bir hükümdar

22 İran Selçukluları tarihi hakkında sadece imalarda bulunabileceğimiz için, Deguignes'in aynı eserin X. cildinde belirttiği ve bizim de esas olarak takip ettiğimiz daha detaylı bilgilere başvurunuz.

olarak ortaya çıkmaya çalışmış, ordusunun başında Azerbaycan'a akın etmiş ama Rey önlerinde bizzat Alparslan tarafından yenilince, kaçarken hayatını kaybetmişti. Babası öldükten sonra bir süreliğine Alparslan'a ve onun halefi Melikşah'a haraç ödeyen ama daha sonra silahlarla bağımsızlığını kazanmaya çalışan, ancak Melikşah'a yenilen ve cüretkârlığını hayatıyla ödeyen en büyük oğlu Mansur da babasıyla aynı kaderi paylaştı. Ancak Emir Kutalmış'ın daha küçük oğlu Süleyman, Başvezir Nizamülmülk'ün araya girmesiyle ordu komutanı ve adı geçen sultanın vasalı olarak Anadolu'ya gönderildi ve burada daha 1081 yılında zaferle, o tarihten itibaren bu yeni Türk Devleti'nin başkenti kabul edilen İznik'e kadar ilerledi. Gerçi Bizans İmparatoru [I.] Aleksios Komnenos onu bir süre sonra tekrar Bitinya'dan çıkartmayı başarmış ve Süleyman Şah'ı Anadolu'nun doğudaki kısmıyla sınırlandıracak bir barışa zorlamıştı ama Aleksios ordusunu batıya göndermek zorunda kaldığı için, bu barış çok kısa sürdü. Süleyman Şah, İznik'i tekrar ele geçirdi ve aynı zamanda 1085 yılında Antakya'yı aldı ama bu olay onu komşu Halep ve Şam Emirleri ile savaşlara sürükledi ve bir sonraki yıl kimilerine göre savaşarak, kimilerine göre intihar ederek hayatını kaybetti.

Ölümü, hükümdarlığı zamanında Anadolu'nun çeşitli eyaletlerinde vali olarak hüküm süren ve artık bağımsızlıklarını isteyen küçük emirlerin ayaklanması için bir fırsattı. Aralarından en güçlüsü olan Ebu'l-Kasım İznik'i ele geçirdi, Marmara Denizi'ne ulaştı, hatta Konstantiniyye'ye bile saldırmayı düşündüğü söyleniyordu ki, Bizans İmparatoru [I.] Aleksios, kara ordusu Anadolu'ya akın edip, İzmit'i ve İznik'i tekrar geri alırken, Ebu'l-Kasım'ın denize açılmaya hazır gemilerini ateşe veren bir filo gönderdi. Ebu'l-Kasım bunun üzerine İznik valiliğini tekrar geri alabilmek için, değerli hediyelerle birlikte Sultan Melikşah'ın huzuruna çıktı ama Sultan Melikşah arabuluculuk yapmak yerine Ebu'l-Kasım'a geri dönüş yolunda saldırma emrini verdi ve tereddüt etmeden boğdurttu.

Bundan kısa bir süre sonra Sultan Melikşah da hayata veda edince, Süleyman Şah'ın babalarının ölümünden sora İsfahan'da yarı esaret yaşamı sürmüş olan oğulları Davud ve Kılıç Arslan 1092 yılında Anadolu'ya geri geldiler ve yerini Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olarak Konya'ya bırakan İznik'i bir kez daha ele geçirdiler. Bu ismi taşıyanlardan ilki olan Kılıç Arslan zamanında Selçukluların Bizans İmparatorluğu'na karşı konumları gittikçe daha büyük bir tehlike hâline geliyordu. Zira 1097 yılında Haçlıların eline ge-

çen İznik'i kaybettikten sonra Haçlılara karşı bizzat başarılı bir şekilde savaşırken, Kapadokya'da hüküm süren Danişmentlilerin elinden Malatya'yı ve Karaman'ı alırken, Musul'u ele geçirirken ve İran Selçuklu Devleti sultanlarına bağımlılığını son izlerini de İran Selçuklu sultanlarının yerine hutbelerde kendini adını okutarak silerken; Kılıç Arslan'ın hakimiyetinden sıyrılmaya çalışan pekçok bey çeşitli küçük gemilerle Akdeniz'in ve Ege Denizi'nin sularında dolaşmaya, Klazomenai'yi ve Foça'yı, Sakız Adası'nı ve Midilli (Lesbos/ Metelino) Adası'nı, İzmir'i, Efes'i (Selçuk/Ayasuluğ) ve Rodos'u ele geçirdiler ve bir kez daha Konstantiniyye'yi tehdit etmeye başladılar. Ne var ki Bizans imparatorunun donanması ve ordusu o dönemlerde Türklerin bu plansız fetihlerine ve akınlarına henüz direnecek durumdaydı. Sakız Adası, İzmir, Ayasuluğ, Rodos, Sard, Alaşehir (Philadelphia), Denizli (Laodicea) ve birçok şehir kısa bir süre sonra İznik Rum İmparatoru Ioannes Dukas tarafından tekrar geri alındı, Türklere ait gemilerin çoğu yok edildi veya dağıtıldı ve binlerce esir alınıp, Siklatlar'a dağıtıldı.

Kılıç Arslan'ın gittikçe büyüyen gücü sadece bu taraftan büyük bir dirençle karşılaşmakla kalmayıp, doğuda da birkaç bey, Kılıç Arslan'ın hükümdarlığına silahlarla dur demek üzere ittifak kurdular. Kılıç Arslan, onlara karşı savaşmakta hiç tereddüt etmedi. Ancak Habur Nehri* kıyılarında yapılan muharebede en önemli anda adamları tarafından yalnız bırakıldı, yenildi ve kaçarken adı geçen nehrin sularında ölüme gitti (1107).

Bu kaza Türkiye Selçuklu Devleti'ni büyük bir tehlike altına soktu. Kılıç Arslan'ın iki oğlundan büyüğü olan Melikşah, babasının yerine geçti ama devletin büyük bir bölümünü, daha Sultan I. Kılıç Arslan zamanında Anadolu'da çeşitli eyaletlerin bağımsız hükümdarları olarak ortaya çıkan beylere bırakmak zorunda kaldı. Aynı zamanda batıda da Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un birlikleri hiç beklenmedik şekilde ilerliyordu. Anadolu, Konya surlarının önlerine kadar tekrar Bizanslıların eline geçti ve Melikşah, 1116 yılında ölümünden kısa bir süre önce İmparator Aleksios tarafından kendisine teklif edilen barışı kabul etmek zorunda kaldı.

Ne var ki ne bu fetihler, ne de bunları güvence altına alması beklenen barış uzun sürmedi. Zira Melikşah, kardeşi Mesud'un yönetme hırsına yenik düşmüş ve Bizans tahtı Aleksios'tan [II.] Ioannes Komnenos'a geçmişti ki, Selçuklularla

* Zinkeisen, sehven Aras Nehri demektedir (çev.).

Bizans birlikleri arasında düşmanlıklar tekrar baş gösterdi ve bir o tarafın bir bu tarafın zaferiyle aralıksız devam etti. Sadece zaman zaman yapılan belirsiz bir barış Türklerin akınlarını birkaç aylığına durduruyordu. Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu şartlar altında içte sağlamlığa erişmesi mümkün görünmediği gibi, dışarıdan düşmanlarının saldırılarına da başarıyla direnmesi söz konusu değildi. Yine de Sultan Mesud, saltanatının son dönemlerinde hem Anadolu'da, hem de Suriye'de Haçlılara karşı büyük bir başarıyla savaştı ve işgal ettikleri birçok şehri geri aldı.

1156 yılında tahta geçen ama babasının vasiyetine göre devletin bir kısmını eniştesi Yağıbasan'a* bırakan oğlu II. Kılıç Arslan İzzeddin, gerek Bizans imparatoruna, gerekse Haçlılara karşı savaşlarına devam etti; Malatya, Sivas, Kayseri ve nihayet Kapadokya'nın tamamını ele geçirdi ve batıda Türkiye Selçuklu Devleti özellikle Komnenoslu İmparator Manuel'in ölümünden sonra Bizans imparatorlarının gücü zayıfladığı oranda topraklarını genişletirken, Sultan Selahaddin'le devleti doğudan güvence altına alan bir barış imzaladı. II. Kılıç Arslan saltanatının son dönemlerinde sadece "sultan" ünvanını kendine saklayarak, devleti on oğlu arasında bölüştürmek gibi bir hataya düştü ve böylece devleti dışa karşı zayıflatmakla kalmayıp, devleti içte oğulları arasında sürecek bir kardeş kavgasının olumsuz sonuçlarına da maruz bıraktı. Düşüncesizce alınan bu karar, baba olarak II. Kılıç Arslan'ı da etkiledi. Zira devletten kendisine verilen paydan memnun olmayan oğullarından Kutbeddin, zorla Konya'ya girdi, babasını esir aldı ve kendisini veliahd ilân etmeye zorladı. Buna öfkelenen diğer kardeşler derhal silahlarına sarıldılar. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti uzun yıllar boyunca kardeş kavgalarına sahne oldu. Acımasız kaderi tarafından takip edilen II. Kılıç Arslan, uzun bir süre çaresizce oradan oraya dolaştı ve nihayet oğullarından Keyhüsrev kendisini tekrar kabul etti ve kısa bir süre sonra, 1193 yılında hayatından bezmiş bir şekilde ebedi huzura kavuşacağı Konya'ya geri getirdi.

Kardeş kavgası babalarının ölümünden sonra da devam etti. Zira II. Kılıç Arslan'ın oğullarından hiçbiri babalarının devletinden kendilerine düşen paydan memnun değildiler ve herbiri hükümdarlığı alabilecek kadar güçlü olduğunu düşünüyordu. Geniş topraklara yayılmış Türkiye Selçuklu Devleti, kardeşler arasında şöyle bölüştürülmüştü: Giyaseddin Keyhüsrev başkent

---

* Zinkeisen, bu ismi sehven Yağı-Arslan olarak vermektedir (çev.).

Konya'da Likaonya (Lycaonien) ve Pamfilya topraklarında; Rükneddin Süleyman Tokat'ta; Kutbeddin Malatya, Kayseri ve Şebinkarahisar'da (Colonia); Muhiddin Ankara'da; Mugiseddin Elbistan'da; Nasreddin Berkyaruk Niksar'da ve Sencer Şah Amasya'da hüküm sürüyordu. Ne var ki aralarında baş gösteren mücadele, toprakların burada detaylı olarak takip edemeyeceğimiz şekilde sürekli el değiştirmesine neden oluyordu.

Aralarında en talihli olan Rükneddin gibi görünüyordu. Kutbeddin'in ölümünden sonra Sivas'ı ve Kayseri'yi aldı, Keyhüsrev'i Konya'dan sürdü ve böylece Mugiseddin'in Elbistan'ı devrettiği Keyhüsrev burada da tutunamayıp, Halep'te, Ermenistan'da ve Trabzon'da boşuna yardım aradıktan sonra, oğulları Alâeddin Keykubad ve İzzeddin Keykavus'la birlikte Bizans imparatorunun sarayında 11 yıl geçireceği Konstantiniyye'ye kaçarken, Rükneddin babasından kalan toprakların büyük bir bölümünü ele geçirdi. Diğer kardeşlerine ve yeğenlerine karşı bu arada mücadelesine devam eden Rükneddin, 1202 yılında ölümünde, dağılan devletin tek mirasçısı olarak geride 11 yaşındaki oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı bıraktı.

Keyhüsrev, kardeşinin ölüm haberi üzerine Selçuklu Devleti'nde hükümdarlık hakkını silah zoruyla elde etmek üzere derhal Anadolu'ya geri geldi. Aksaray ve Konya Keyhüsrev'in tarafına geçti, adamları tarafından terkedilen genç Kılıç Arslan esir alındı ve bu tarihten itibaren hiçkimse Keyhüsrev'in Konya tahtındaki hakkına ve Selçuklu sultanı ünvanına itiraz etmeye cesaret edemedi. Sekiz yıl daha süren hükümdarlığı sırasında birçok şanlı olaya imza attı. Batıda Haçlılara ve İznik Rum imparatoruna karşı başarıyla savaştı ve doğuda silahlarını zaferle Ermenistan'ın kalbine kadar taşıdı, Akdeniz sahillerinde Antalya'yı, Ermenistan'da Karakas'ı fethetti ve Menderes Nehri kenarındaki Antakya'da (Antiochia) İznik Rum İmparatoru [I.] Theodoros Laskaris'e karşı verdiği başarılı bir muharebede 1211 yılında hayatını kaybetti[23].

Tahta çıkan en büyük oğlu İzeddin Keykavus, tıpkı babası gibi, tahtını birkaç yıl boyunca amcası [Erzurum Meliki Mugiseddin] Tuğrulşah ve Ankara'da hüküm süren kendi kardeşi Alâeddin Keykubad'a karşı savunmak zorunda kaldı. İkisini de esir almayı başardı. Amcası ısrarlı direnişinin bedelini hayatıyla; kardeşi ise Fırat boylarında Malatya yakınlarında Ulukışla'da (el-Minşar)

23 Nikiferos Gregoras, I, 3-4'te ölümünü detaylı olarak anlatmaktadır; buna göre onu adam adama yere yıkan Theodoros Laskaris'in kendisiydi.

ağır bir esaretle ödemek zorunda kaldı. Babasının ölümünün öcünü almak zorunda olduğu Theodoros Laskaris de İzzeddin Keykavus tarafından esir alındı ama hayatını büyük bir fidye ve küçük imparatorluğunun sınırındaki birkaç şehir ve kale vererek kurtarabilecek kadar şanslıydı. İzzeddin Keykavus ayrıca Kıbrıslı Frenkler tarafından işgal edilen Antalya'yı geri almayı başardı, Karadeniz'de Sinop'u ve Ermenistan'da Lulue'yi fethetti ama Samsat (Samosata) Beyi Efdal ile birleşerek, Sultan Selahaddin'in torunu Aziz'in elinden almaya çalıştığı Halep'e düzenlediğ bir seferde Telbaşir, Urfa (Edessa) veya Ruha'da ve Harran'da sağlam bir şekilde tutunan el-Cezire Hâkimi Melik Eşref 'e karşı başarısız oldu. Bahtsızlıklar ve zorluklarla mücadelede çökmüş ve tükenmiş bir şekilde Mezopotamya'dan döndükten kısa bir süre sonra, 1222 yılında Sivas'ta ölümcül bir hastalığa yenik düştü.

İzzeddin Keykavus'ın henüz reşit olmayan oğullarına karşı isyan eden birlikler tarafından Ulukışla'daki hapishaneden çıkartılıp, Konya'da tahta oturtulan kardeşi Alâeddin Keykubad'ın 15 yıllık hükümdarlığı, Selçukluların yok olmaya yüz tutan büyüklüğünün son ihtişam devriydi. Hızlı yükselen güçleri karşısında Selçuklu Devleti'nin ve Selçuklu isminin bir yüzyıl geçmeden ebediyen yok olmasına neden olan Osmanlı tarihinin ilk başlangıcı da bu döneme aittir. Zira Alâeddin Keykubad'ın Harizmşah Celaleddin'e karşı silahlarını başarıyla çevirdiği bu dönemde, ileride de göreceğimiz gibi, Osman Gazi'nin Horasan'dan sürülen dedesi Süleyman Şah, 50 bin kişilik boyuyla Ermenistan'a gelerek, Erzincan ve Ahlat dolaylarına yerleşmiştir. Batıda ne İznik Rum imparatoru, ne de Haçlılar tarafından rahatsız edilmediği için, Alâeddin Keykubad da topraklarını aynı dönemde aynı yöne doğru genişletmeye çalışmıştır.

Ermenistan Beyi Melik Eşref ile barış ve dostluk ittifakı kuran Alâeddin Keykubad, saltanatının ilk yıllarını el-Cezire Hâkimi Melik Kâmil Muhammed'e ve Artuklu hanedanından Diyarbakır (Amid) Beyi Mesud bin Salih'e karşı mücadelelerle geçirdi ve her ikisinin elinden de bazı müstahkem yerleri aldı. 1229 yılında yine Melik Eşref 'in desteğiyle 20 bin atlıdan oluşan bir orduyla, doğuda Cengiz Han'a ve Moğollarına karşı direnirken, batıda Alâeddin Keykubad'a ve Selçuklara isyan eden Harizmşah Celaleddin Mengüberti'ye karşı sefere çıktı. Celaleddin Mengüberti Ahlat Kalesi'ni daha önce eline geçirmişti ki, Alâeddin Keykubad'a karşı Erzincan yakınlarında Yassı Çemen'de ölümcül bir yenilgi aldı. Kısa bir süre sonra Ahlat da Alâeddin Keykubad'ın eline geçti. Ne var ki bu zafer kaybedenlere olduğu kadar, kazananlara da felaket getirdi. Zira

bir taraftan Alâeddin Keykubad'ın gücünü kırarken, diğer taraftan aynı zamanda Selçukluların kısa bir süre sonra hiçbir engelle karşılaşmadan akın eden Moğollara karşı en güçlü korumasını yok ediyordu. Moğolların küstahlığı ve üstünlüğüyle ancak Alâeddin Keykubad'ın kararlılığı ve cesareti boy ölçüşebilirdi.

Moğolların sürekli tehdidi altında, saltanatının son yıllarında, Sultan Selahaddin'in yeğeni olan ve güçlü bir orduyla ve bütün beylerinin eşliğinde Azrak Nehri'ne kadar ilerleyen Mısır hükümdarı Melik Kâmil'e karşı başarılı bir savaş yürüttü. Melik Kâmil, buradan en iyi komutanlarından, Hama Valisi Melik Muzaffer'i 2 bin 500 askerle birlikte Diyarbakır'a yerleşmek üzere Fırat Nehri'nin diğer kıyısına gönderdi. Burada Alâeddin Keykubad'ın saldırısına uğrayıp, geri püskürtülen Melik Muzaffer, kalan az sayıda askeriyle birlikte Harput'a kaçtı, burada Alâeddin Keykubad tarafından derhal kuşatmaya alındı ve Melik Kâmil yardım göndermeye cesaret edemediği için, kısa bir direnişten sonra teslim olmak zorunda kaldı. Bunun üzerine cesareti kırılan Melik Kâmil, Mısır'a geri dönerken, Alâeddin Keykubad Urfa'yı, Harran'ı, Rakka'yı, yakınlarına adını bizzat verdiği Kubadiye'yi kuracağı Erzincan'ı, Çemişgezek'i ve başka şehirleri ele geçirdi. Ne var ki bunlara sadece kısa süreliğine sahip oldu. Zira Konya'ya daha henüz dönmüştü ki, Melik Kâmil tekrar Mısır'dan akın etti ve bunların büyük bir bölümünü geri aldı. Alâeddin Keykubad, doğuya yeni bir sefere çıkamadan ölümün pençesine düştü. Anlatılanlara göre kendi oğlu tarafından zehirlenerek 1237 yılında hayata veda etti.

Alâeddin Keykubad, Türkiye Selçuklularının en büyük hükümdarlarından biri olarak itibarını sadece silahlarının başarısından dolayı edinmemiştir. Barış sanatının ve dinin de en önemli koruyucularından ve destekleyicilerinden biri olmuştur. Hüküm sürdüğü ve ilhak ettiği şehirlerin büyük bir kısmı, örneğin başkent Konya, Sivas, Amasya, Anamur, vesaire emri üzerine cami, medrese, okul ve kervansaray gibi birçok resmî binalarla süslenmiştir ve Moğol istilasından dolayı doğudan batıya kaçan İslâm bilginlerine, bizzat sanatın ve bilimin bir hayranı olduğu için kucak açmıştır. Yine de bu şekilde Türkiye Selçuklu Devleti'ne ve hanedanına vermeye çalıştığı canlılık çok kısa sürmüştür.

Oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev, babasının kanıyla lekelenmiş tahtı, kendini ve devletini dev adımlarla yok oluşa doğru sürükleyen en alçakça ahlak-

sızlıklarla ve en iğrenç sefahatla lekeledi[24]. Hükümdarlığının tamamı, babasının zamanından kalma bir dizi görkemli anılarına kıyasla cesaret kırıcı bir tezat oluşturan utançtan, bahtsızlıktan ve alçalmalardan oluşan bir dönemdi. Tahta çıktıktan hemen sonra, öfkesine hâkim olamayarak liderlerinden birini idam ettirdiği için, hizmetinde bulunan Harizmli paralı askerler arasında isyan çıktı. Askerler öfkeyle karargâhlarından ayrıldılar, birkaç şehre girerek bunları talan ettiler ve ganimetleriyle birlikte Urfa ve Harran dolaylarında onlara yeni yerleşim yerleri tahsis eden Halep beyine sığındılar.

Bu saldırı daha henüz sona ermişti ki, Amasya dolaylarında yeni bir öğreti bahanesiyle Baba İlyas adında cüretkâr bir maceraperest, silahlı bir çete topladı ve bu çetenin başına geçerek, ülke topraklarını her yönde yakıp yıktı, şehirleri ve köyleri talan etti, onu gerçek peygamber olarak kabul etmeyen bütün insanları öldürdü ve nihayet Frenk paralı askerlerden oluşan bir birliğin yardımıyla yenilerek, çetenin elebaşlarıyla birlikte esir alınıp, başı kesilene kadar, Gıyaseddin Keyhüsrev'in askerlerini bile birkaç kez yenmeyi başardı*.

Bu şartlar altında Türkiye Selçuklu Devleti'nin içteki zorlukları günden güne artarken, dıştan da konumu en tehlikeli düşmanlarından biri olan Moğollar tarafından tehdit ediliyordu. Bizanslı tarihçilerin raporlarına göre İznik Rum İmparatoru [III.] Ioannes Dukas Vatatzes, topraklarının tamamında dolu depoları sayesinde erzak temin ederken, aynı dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'nin birkaç yıl boyunca büyük kıtlığa maruz kaldığına da şüphe yoktur. Selçuklu kadınlar, erkekler, çocuklar akın akın Bizans topraklarına gelerek, buldukları bütün tahılları, hayvanları ve erzakları büyük bedeller karşılığında satın aldılar ve para yerine değerli eşyalarının büyük bir bölümünü Rumların eline ve imparatorun hazinesine bıraktılar[25].

---

24 Georg Acropolita c. 41'de onu yanlışlıkla İzzeddin Keykavus'un bir oğlu hâline getirmekte ve şu tanımı yapmaktadır: "İlk zamanlarda iyi idi. Ancak daha sonra kötü oldu. Çünkü içki içmekten, ahlaksızlık yapmaktan, uygunsuz ve kanunsuz aşk ilişkilerine sahip olmaktan ve her zaman mantık ve genel olarak insan doğası ile pek ilişkisi olmayan zavallı insanlarla düşüp kalkmaktan mutluluk duyuyordu".

* İsyanın fiili liderliğini Baba İlyas'ın müridi ve halifesi Baba İshak yapmıştır (çev.).

25 Nikiferos Gregoras, II, 6: "Türklerin gerek altın ve gümüş, gerekse kumaş ve her türlü hoş, ferah ve lüks dolu sayısız zenginlikleri Romalıların eline geçiyordu. Ve o zaman biraz buğday karşılığında insanların çoğunun sahip olduğu lüks araç gereçleri değiş tokuş yaptığını görmek mümkündü. O esnada kümes hayvanlarına, bunların yanısıra büyükbaş hayvanlara ve keçilere dahi sahip olduklarının üstünde bir değer biçiliyordu

Aynı dönemde doğudaki Moğol tehlikesi günden güne artıyordu. 1243 yılında Moğollar Ermenistan'a girdiler ve neredeyse hiç direnişle karşılaşmadan Erzurum'u işgal ettiler. Gıyaseddin Keyhüsrev, çaresizlik içinde öncelikle Frenk paralı askerlerinden oluşan küçük bir ordu topladı ve acilen devletinin doğu sınırına yönelerek, Erzincan'da Moğollarla karşılaştı. Zaferle çıktığı birkaç küçük mücadeleden sonra ordusunun tamamı nihai bir muharebede yenildi. Kalanlar, savunmasız halkın korkunç düşmanın gelişine dair haberlerle korkuya ve paniğe kapıldığı batıya kaçtılar. Bir süre sonra her yönden Moğolların istilasına uğrayan devletinin akıbetiyle hiç ilgilenmeyen Gıyaseddin Keyhüsrev, önce Kayseri'ye ve burada kendini güvende hissetmeyince, Ankara'ya sığındı. Sivas, Ahlat ve Diyarbakır düşmana gönüllü olarak teslim oldular ve burada yaşayan insanların özgürlüğünü sahip oldukları bütün eşyaları ve hazineleri teslim ederek satın aldılar. Daha fazla direnen Erzincan ve Kayseri, fatihlerin gücüne yenildiler ve Erzincan yerle bir edilirken, Kayseri talan edildi ve surları yıkıldı.

Ankara'da tehlike altında olan Gıyaseddin Keyhüsrev, önce Konstantiniyye'de II. Balduin'e yardım için başvurdu ve herhangi bir anlaşmaya varamayınca İznik Rum İmparatoru Ioannes Dukas Vatatzes'ten yardım istedi. Birkaç müzakereden sonra iki imparator arasında aynı yıl içinde her iki imparatorun Menderes boylarındaki Çarşamba'da (Tripolis) bizzat buluşmaları sırasında törenle onaylanan bir dostluk anlaşması sağlandı[26]. Ne var ki Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu anlaşmada tek kazancı, batı açısından gönlü rahat bir şekilde dikkatini devletinin doğusundaki meselelere çevirebilmesiydi. Doğuda artık silahlı bir direniş düşünülemiyordu bile. Konya'ya geri döndükten hemen sonra, Gıyaseddin Keyhüsrev de ağır bir haraç karşılığında Moğollardan, tükenmiş devletin bağımsızlığının son izlerini de yok eden ve çok da güvenli olmayan bir ba-

(normal fiyatlarının çok çok üzerinde satılıyorlardı). Ve bu şekilde kısa süre içinde Romalıların evleri barbar zenginliği ile doldu ve daha çok da imparatorluk hazineleri paranın bolluğu karşısında ağzına kadar doluydu". Sadece yumurtaların satışından, imparatoriçeye değerli taşlar ve incilerle bezenmiş zengin bir taç alınacak kadar kazanç sağlandı ve bu taç daha sonra Yumurta Tacı diye adlandırıldı. Ioannes Dukas'ın yaptırdığı mühimmat depolarından ve bunların kuruluşundan Georg Pachymeres, Michael Paleologos II, s. 25'te de bahsetmektedir.

26 Georg Acropolita c. 41; Nikiferos Gregoras, II, 6. Selçukluları Moğol istilasının ön surları hâline getiren bu barış, Ioannes Dukas için de o dönemde kuvvetlerini batıya yöneltmek zorunda olduğu için o denli bir ihtiyaçtı.

rış satın aldı. Ermenistan'da Tarsus'a yapılan bahtsız bir sefer II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sönük saltanatının sonunu getirdi. Anlatılanlara göre, kendi beyleri tarafından boğularak 1247 yılında öldü.

Tahta birlikte çıkan iki henüz reşit olmayan oğulları IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. İzzeddin Keykavus Türkiye Selçuklu Devleti'ni, babalarının zayıflığı yüzünden düştüğü sefaletten kurtarabilecek güçte değillerdi. Aralarında derhal baş gösteren taht mücadelesi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden hemen sonra hakimiyetini tanımalarını isteyen Moğol hanının etkisi altında devletin ikiye bölünmesine neden oldu ve bu bölünme sırasında daha küçük olan üçüncü kardeşleri II. Alâeddin Keykubad'a da küçük bir pay vermek zorunda kaldılar. İzzeddin Keykavus Konya, Ankara, Aksaray ve Antalya'yı* kapsayan batı eyaletlerini alırken, Rükneddin Kılıç Arslan da başlıca şehirleri Sivas, Kayseri, Malatya, Erzincan ve Erzurum'dan oluşan doğu eyaletlerini aldı. Ne var ki her ikisi de özellikle İzzeddin Keykavus'tan bizzat huzuruna gelip, bağlılık yemini etmesini isteyen büyük Moğol hanına tamamen bağımlıydılar. İzzeddin Keykavus, yokluğunda topraklarının kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan'ın eline geçebileceğinden korktuğu için, bu talebi yerine getirmeyi reddetti ve kardeşi Alâeddin Keykubad'ı hana göndermekle yetindi. Ne yazık ki, Alâeddin Keykubad yolda öldü.

İzzeddin Keykavus, Büyük Han'ın öfkesine ve kardeşinin hırslı planlarına hemen maruz kalmamak için, öncelikle kardeşini ortadan kaldırmaya karar verdi. Ne var ki ihanete uğrayarak, kardeşini öldürme planı açığa çıktı. Rükneddin Kılıç Arslan kendisini öldürmek için gönderilen katilden kılık değiştirerek kurtuldu, acilen Kayseri'ye geldi ve buradan yola çıkarak, ağabeyinden intikam almak üzere büyük bir orduyla Konya önlerine geldi. Ancak talihi burada ters döndü; yenildi ve ağabeyine esir düşerek, muhkem bir kaleye hapsedildi.

Ancak İzzeddin Keykavus'un hükümdarlığı çok kısa sürdü. İzzeddin Keykavus, bir Moğol birliğinin saldırısına uğrayıp yenilmiş bir hâlde Sard'da Theodoros Laskaris'ten himaye ve yardım isterken, kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan Moğollar tarafından hapisten çıkartıldı ve kendisine Türkiye Selçuklu Devleti'nin tamamı üzerindeki hükümdarlık verildi. Babasının Selçuklu sultanlarıyla yaptığı ittifak anlaşmasını daha önce yenilemiş olan[27] [II.] Theodoros Laskaris,

* Zinkeisen sehven Antakya demektedir (çev.).

27 Nikiferos Gregoras, III, 2.

İzzeddin keykavus'u gerçi nazik bir biçimde karşıladı ama İznik sarayındaki varlığının Moğollara akınlarını imparatorluğunun kalbine kadar genişletmek için bir bahane teşkil edebileceğinden korkarak, İzeddin Keykavus'tan bir an önce kurtulmak istiyordu. İzzeddin Keykavus bunun üzerine Rum askerlerinden oluşan küçük bir yardımcı kıtayla tekrar topraklarına geri döndü ve Büyük Moğol Hanı Hulagü ile yaptığı bir dizi müzakereden sonra, yine Büyük Han'ın hakimiyetini tanımak şartıyla topraklarını geri aldı. Ne var ki bu durum da uzun sürmedi.

Rükneddin Kılıç Arslan'ın taht üzerindeki hakkını Selçuklu topraklarına akın etmek için bahane olarak kullanan bazı Moğol birlikleriyle meydana gelen yeni olaylar, iki kardeşin meselesini bir kez daha hakem olarak, devletin yeniden bölünmesine karar veren Büyük Han'ın huzuruna getirdi. İzzeddin Keykavus'a bu sefer Selçuklu Devleti'nin Kayseri'den itibaren Ermenistan sınırına kadar doğu kesimi, Rükneddin Kılıç Arslan'a da Aksaray'dan İznik Rum İmparatorluğu'na kadar uzanan batı kesimi verilecekti. Bu bölünme [IV.] Ioannes Laskaris ve [VIII.] Mihail Paleologos'un İznik'te hüküm sürdükleri 1259 yılı dolaylarında gerçekleşti. Bunun üzerine bir süreliğine bölgeye hâkim olan barışın, yine de Moğolların demir pençesi altında ezilen Selçuklu Devleti'ne herhangi bir kazanç getirmesi mümkün değildi.

Herşey nihai çözülmeye doğru gidiyordu. İzzeddin Keykavus, hem Moğolların zincirlerini, hem de böyle bir alçalmayı kabul etmek istemeyen beylerinin öfkesini taşıyamayacak kadar zayıftı. 1261 yılında annesini, eşlerini ve çocuklarıyla sadık hizmetkârlarını yanına alarak, o dönemde tekrar Konstantiniyye'yi ele geçiren Ioannes Laskaris ve Mihail Paleologos'a sığınmak ve yardım aramak üzere kendi topraklarından ayrıldı. Mihail Paleologos, Konya'da bir süreliğine yanında kaldığı İzzeddin Keykavus ile dostane bir ilişki içinde olmasına rağmen[28], İzzeddin Keykavus'un bir yardımcı orduya veya imparatorluk sınırları içinde kendisi ve ailesi için yerleşebilecekleri bir yere dair taleplerini yerine getirmeye meyilli değildi. Selçuklu sultanının Hristiyanlığa yönelik her fırsatta sergilediği gerçek ya da sahte sevgisi[29] bile Mihail Paleologos'un intikamından çekindiği büyük Moğol hanı karşısında duyduğu korkuyu aşma-

28 Mihail Paleologos'un Konya'ya kaçışının nedenini ve burada kalışını daha detaylı olarak Nikiferos Gregoras, III, 2'de anlatmaktadır.

29 Nikiferos Gregoras, IV, 4; Bonn baskısı, vol. I, s. 94.

sını sağlayamadı. Bu barbarların adı bile onda büyük bir dehşet ve panik yaratıyordu ve henüz yeniden ele geçirdiği konumunun belirsizliğinde en büyük korkusu, doğuda hiçbir şekilde başa çıkamayacağı bir savaştı[30].

Bu yüzden İzzeddin Keykavus'u boş vaatlerle oyalayıp, daha güvende olacakları bahanesiyle ailesini yarı esarette sıkı bir gözetim altında tutulacakları İznik'e gönderirken, el altından Büyük Han Hulagü ile haberleşti ve İzzeddin Keykavus'u Moğollar topraklarını tamamen ele geçirene kadar yanında tutma vaadi karşılığında barış sözünü aldı. Ne var ki Konstantiniyye'deki sarayda imparatorlara yakışacak şekilde muamele gören İzzeddin Keykavus, bu hileyi kısa bir süre sonra anladı ve intikam planları yapmaya başladı. Doğulu yazarların ifadelerine göre, içinde bulunduğu çaresizlikle Konstantiniyye tahtını eline geçirme planları bile kurmuştu. Ancak bu amaçla kurulan komplo daha harekete geçirilemeden ortaya çıktı, bu komploya dahil olan iki sadık hizmetkârının gözleri dağlandı ve İzzeddin Keykavus'un kendisi sözde bir onur kıtası tarafından sürekli gözetim altında tutulduğu Enez Kalesi'ne sürgün edildi.

Ancak burada da Bizans imparatorunun en tehlikeli iki düşmanı, Bulgaristan Kralı Konstantin ve Kıpçak ve Kırım Tatarlarının hanıyla irtibata geçme ve Bizans imparatoruna, o dönemde gittiği Teselya'dan dönüş yolunda saldırmaya ve mümkünse esir almaya ikna etme yolunu buldu. Ne var ki bu darbe de sadece kısmen başarılı oldu. İmparatorun ordusu gerçi Balkan Dağları'nın derin vadilerinde sayıca büyük bir Tatar ve Bulgar birliğinin saldırısına uğradı ve neredeyse tamamen yok edildi ama imparator takipçilerinden kaçmayı başardı, değişik yollardan denize ulaştı ve burada Frenklere ait bir gemi onu alarak, Konstantiniyye'ye geri götürdü.

Bizans imparatorunun izniyle, ancak imparatoru düşmanlarının eline daha kesin bir şekilde düşürme niyetiyle bizzat Teselya'ya gitmiş olan İzzeddin Keykavus, bu arada imparatora ait hazinelerle Enez'e dönmüştü. Geniş bir bölgeyi talan ederek Trakya'nın tamamına ve Makedonya'ya yayılmış olan, hatta Konstantiniyye önlerine kadar ilerlemiş olan Tatarlar ve Bulgarlar, İzzeddin Keykavus'un hemen arkasından geldiler, direnişle karşılaştıkları için şehri kuşatma altına aldılar ve şehirdeki insanlar Selçuklu sultanını ve Bizans impara-

30 Pachymeres, Michael Paleologos II, 24: "Çünkü o kadar korkunç görünüyordu ki, onlara karşı sadece savaşı bile düşünmeleri onun adından dahi korkmalarına yetiyordu".

torunun hazinelerini teslim edene kadar buradan ayrılmadılar. İzzeddin Keykavus, oğlu Mesud'u da alarak, kurtarıcılarıyla birlikte Kırım'a gitti, burada Kırım hanının yardımıyla topraklarını tekrar geri alabilmek umuduyla hanın kızıyla evlendi ama kısa bir süre sonra, umutlarını gerçeğe dönüştüremeden Kırım'ın başkenti Bahçesaray'da öldü.

Hazinesinden Enez'de kalanlar Bizans imparatorunun hazinesine aktarıldı. Kocası kaçtığından beri bütün ailesiyle birlikte Karaferye'deki (Berrhoae/Beroia) zindanlarda esir tutulan ilk eşi, sadakatsizliğinden ve ölümünden haberdar olduktan sonra intihar etti. Hâlâ Bizans imparatorunun elinde esir olan oğullarından biri ve hizmetkârlarının hepsi, muhtemelen zorla Hristiyanlığa geçti ve kısa bir süre sonra hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolacakları orduya dahil edildiler. İzzeddin Keykavus ve Selçuklu tahtı üzerindeki hakkı, kibirli bir şekilde beklenen yardımın geleceğini umut ederek bir süre daha Bahçesaray'da kalan oğlu Mesud ile devam eden hanedanı, böylece sona erdi[31].

1267 yılında, neredeyse aynı dönemde İzzeddin Keykavus'ın kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan da en az ağabeyi kadar utanç içinde bahtsız hayatına veda etti. İzzeddin Keykavus'un Konstantiniyye'ye kaçışından beri Moğol bir valinin gözetimi altında sultan ünvanını taşıyarak ata topraklarındaki hükümdarlığın sadece zayıf bir görüntüsünü muhafaza edebilmişti. Ne var ki sonunda büyük Moğol hanını topraklarında bağımsız bir hükümdarın gölgesi bile rahatsız etmeye başladı; bu yüzden Rükneddin Kılıç Arslan'ı boğdurdu ve yerine dört yaşındaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i sallantıda olan tahta çıkarttı. Bu çocuk yaklaşık 15 yıl boyunca kendisine hükmedenlerin keyfi davranışlarının ve hanedanını yok oluşa götüren felaketin oyuncağı oldu.

En tehlikeli düşmanlarından biri, İzzeddin Keykavus'ın babasının ölümünden kısa bir süre sonra Bahçesaray'dan ayrılan ve Karadeniz üzerinden Kastamonu'ya gelen ve Moğol hanının yardımıyla babasının mirasını geri almak için acilen Moğol hanının yanına giden oğlu Mesud'du. O dönemlerde Moğolların başında bulunan Abaka Han, ısrar etmesi üzerine Türkiye Selçuklu Devleti'nin tekrar Süleyman Şah'ın soyundan gelen kardeşler arasında

31 İzzeddin Keykavus'ın son seneleri, burada atlamak zorunda kaldığımız birçok teferruatlarla Bizans tarihçileri tarafından geniş olarak anlatılmaktadır. Karşılaştırma için bk. Pachymeres, II, 24; III, 25. Nikiferos Gregoras, IV, 1, 6; V, 5. Phrantzes, I, 20 [İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları- Chronicon Minus-, çev. Levent Kayapınar, İstanbul 2009].

ikiye bölünmesine rıza gösterdi. Gıyaseddin Keyhüsrev'e başkent Konya ile birlikte batıdaki topraklar ve Mesud'a Sivas, Malatya ve Erzincan ile birlikte doğudaki topraklar verildi. Ne var ki bu paylaşım Abaka Han'ın halefi Argun Han'ın hoşuna gitmedi. Başa geçtiği 1283 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev'i Kırın hanlarıyla şüpheli bağlantılar kurduğu bahanesiyle ortadan kaldırttı ve Mesud'a çökmüş ve kendi içinde parçalanmış devletin görünüşte tek hükümdarlığını verdi.

Ancak hükümdarlığın o dönemlerde artık hiçbir anlamı yoktu. Zira Türkiye Selçuklu Devleti artık sadece kendi beyleri idaresinde bağımsızlık ve topraklarını genişletme mücadeleleri veren bir dizi küçük beylikten oluşuyordu. Moğolların yavaş yavaş azalan gücü bile bu küçük devletleri dizginleyecek ve Türkiye Selçuklu Devleti'ni bir kez daha bütünleştirecek güçte değildi. II. Mesud 15 yıllık hükümdarlığı sırasında gerçi bu beylerin bir kısmına karşı başarılı bir şekilde savaştı ve ata topraklarının kalıntılarından kendine bağımsız bir devlet kurma yoluna gitti ama Mesud da, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu topraklarında tekrar kurulmasını istemeyen Moğolların ağır baskısı altında, sonunda düşmanlarının üstünlüğüne yenildi.

Mesud, 1297 yılında isyan eden beylerden biriyle yapılan muharebede hayatını kaybettikten sonra[32], yeğenlerinden Alâeddin Selçukluların Anadolu'daki hükümdarlığını tekrar kurmaya çalıştı. En büyük atalarının şanına yakışır bir şekilde on yıl boyunca düşmanlarına karşı savaştı, Osman Gazi'nin de yardımıyla kendisine isyan eden beylerden birkaçını boyunduruğu altına aldı ve direnişi karşısında öfkelenen Moğol hanı Alâeddin'i oğlu Gıyaseddin ile birlikte 1307 yılında öldürtüp, böylece Anadolu topraklarında Selçuklu adını ve hakimiyetini ebediyen ortadan kaldırana kadar, Moğollara karşı bile kararlı bir tutum sergiledi. Bu kahraman soyun son üyesi, II. Mesud'un oğlu Gazi Çelebi'nin Kastamonu ve Sinop beyi olarak daha 50 yıl boyunca atalarının şanına adi deniz korsanlığıyla leke sürdüğü söylenmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu şekilde sona yaklaştığı bir dönemde, bu devletin yıkıntıları üzerinde, savaş ve anarşi altında, etrafı batıda Bizans İmparatorluğu'yla ve doğuda Moğollarla sarılı olarak kısa bir süre sonra Anadolu'nun orta kısmının tamamını kapsayan bir dizi bağımsız beylik oluş-

32 Doğu kaynaklarına göre; Bizanslılara göre öldürüldü; Nikiferos Gregoras, V, 5 özellikle şöyle der: "Farkettirmeden bazı katiller üzerine atıldılar".

muştu. Sayıları da tıpkı kapsadıkları topraklar gibi, zamanın ve hükümdarlarının değişimine bağlı olduğundan, gerek Batılı, gerekse Doğulu yazarlar tarafından farklı ve kesinlik olmadan aktarılmaktadır. Yine de bu konuda mevcut bilgiler karşılaştırıldığında, büyük bir kesinlikle 14. yüzyılın başlarında Türkiye Selçuklu Devleti'nin yerine, aşağıda genel dağılımları gösterilen ve çoğu hükümdarlarının adlarını alan on kadar devlet geçtiği söylenebilir:

Likaonya, Kilikya'nın bir bölümü ve Alaşehir dolaylarına kadar Frigya, Türkiye Selçuklu Devleti'nin eski başkenti Konya ile birlikte, bu küçük Türk beylikleri arasında o dönemin en güçlü beyi ve yükselmekte olan Osmanlı boyunun en tehlikeli düşmanı olan Karamanoğulları Beyliği'ne bağlıydı. Bu topraklara komşu olan ve İzmir Şehri'ni de kapsayan Lidya veya Mayonya'da Saruhanoğulları ve Aydınoğulları beyleri hüküm sürüyordu. Menteşeoğulları, hükümdarlıklarını Karya'dan Ayasuluğ'a (Efes), Prinene'ye ve Manisa'ya kadar genişletmişlerdi. Likya ve Pamfilya'nın güney sahil şeridi Tekeoğulları beyinin işgali altındaydı. Pisidya ve İsavriya'da Hamidoğulları yönetimi ele geçirmişti. Kuzeyde Misya, Çanakkale Boğazı'na kadar Kalem Bey ve oğlu Karesioğulları Bey'in yönetimindeydi. Germiyanoğulları Kuzey Frigya'da hüküm sürüyordu. Paflagonya'da ve Bitinya'nın doğu kısmında, Ereğli'den Kastamonu ve Sinop'a kadarsa daha önce de bahsettiğimiz gibi, Selçukluların son üyesi Gazi Çelebi 50 yıl boyunca hüküm sürecekti. Doğu Karadeniz kıyılarına o dönemde Umur Bey'in oğulları ve İsfendiyaroğulları [Candaroğulları] yerleşmişti. Son olarak Osman Gazi'nin gücü, o dönemlerde, Bizans İmparatorluğu'nun en doğudaki sınırını ve en son zayıf öncü noktasını oluşturan Uludağ'a kadar Galatya ve Bitinya'nın büyük bölümlerini kapsıyordu[33].

33 Anadolu'daki bu küçük beylikler hakkında daha detaylı, ancak birbirinden de farklı ve karışık bilgiler, sadece Türk ve diğer Doğu kaynaklarında bulunmaktadır. Deguignes, *aynı eser*, cilt II, kitap XI, s. 76'da ve cilt IV, s. 339'da isimlerini değiştirerek, bunlardan onbirini saymaktadır. Belki daha fazla bilgi, Hammer tarafından kullanılan kaynaklardan öğrenilebilir (Karşılaştırma için, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 571, s. 40, Not). Bizanslı tarihçilerden oluşan Batılı yazarlar, bu konuda tamamen yetersizdir; rakamları, isimleri ve zamanları karıştırmaktadırlar ve verdikleri bilgileri yanlış yazarak da güvensiz hâle getirmektedirler. Nikiferos Gregoras, VII, 1'de sadece beş, Dukas, bölüm II'de altı ve Chalkokondylas, I, 7'de (Paris baskısı) yedi devlet belirtmektedir. Pachymeres, Andronikos IV, s. 20'de sadece genel bilgi vermektedir. Phrantezs, I, 22'de selefleri gibi, altı devlet belirtmektedir. — Burada ayrıca Phrantzes'ten yaptığım alıntılarda eleştiri götürmeyen Alter baskısına (Viyana 1796. Fol.) değil, çok

Bu beyliklerden birçoğunun tarihi karanlık ve karışıktır; büyük veya genel bir önemi yoktur. Ancak zamanla içinde kaybolup gidecekleri Osmanlıların tarihiyle ilişkileri açısından ilgi uyandırmakta ve dünya tarihi açısından önem kazanmaktadırlar. Osmanlıların, Anadolu'da Osman Gazi'nin (I. Osman) hükümdarlığını kurmasına kadar geçen tarihine genel bir bakış, daha sonraki hadiseleri anlamamız için gerekli bilgileri verecektir.

3) Osman Gazi ve Boyu

İçte süre gelen olağanüstü bir gelişmenin olumlu havası ve hariçte oluşan talihli şartlar içinde Türklerin daha önceki bütün devletlerini güç, şan ve süre açısından aşan Osmanlı Devleti'nin ilk tarihsel dönemleri tıpkı diğer Türk devletleri gibi, daha sonraki zamanlarda adlarıyla bazı olağanüstü anıların birleştirildiği münferit kahramanların faaliyetleriyle ilgili karanlıkta kalan bir efsaneden başka birşey sunmamaktadır. Bu anılar ancak Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'ın, Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın Konya'da Türkiye Selçuklu Devleti üzerinde hüküm sürdüğü dönemde, yani 13. yüzyılın ikinci çeyreğinde ortaya çıkışıyla tarihi açıdan bir zemin kazanmaktadır. En güvenilir tanıkların[34] ifadelerine göre, Oğuzların Kayı boyundan

iyi olan Paris elyazmasına (Ek No. 80) sadık kaldığımı ve bu baskıya göre Bizanslıların Bonn koleksiyonu için yeni bir baskının sözverildiğini ve bildiğim kadarıyla bunun hazırlanmış olup, ancak henüz yayınlanmamış olduğunu belirtmek isterim. Bu elyazmasının basılı metinle karşılaştırmasında, bu eserin daha erken zamanlarda belki de Phrantzes'in kendisi tarafından yapılmış iki farklı yayınının mevcut olduğunu farkettim. Öyleyse bu elyazması daha yakın zamanda iyileştirilmiş yayının bir kopyasıdır. Zira daha eski elyazması ancak 1762 yılında başlanıp 1763 yılında tamamlanan ve hazırlandığı yer olan Mora'da, daha doğrusu Arkadia'da bulunan ya da daha sonraki akınlar sırasında kaybolan bir elyazmasının kopyasıdır. 1774 yılında Balyabadra'nın Fransız konsolosu Bay Ferraud tarafından satın alınarak Paris'e gönderilmiştir. Phrantzes'in işbirliği altında bu tarih kitabının iki kez gözden geçirilmesi ihtimali hakkındaki görüşlerimi başka bir yerde daha detaylı olarak açıklayacağım. Burada belirtilen yerde elyazması Alter başlıksında geçen "Πρινήνην" (Prininin) yerine belki daha iyi olan "Πέργαμον" (Pergamon)'u vermektedir.—

34 Sadeddin, çevirisi Bratutti, s. *Chronica dell'origine e Progressi della casa Ottomana.* Part. Prim. Viyana 1649, s. 1. — Annales Sultanorum Othmanidarum edid. Leunclavius, Francof. 1596, Fol. s. 7. — Bizanslılardan sadece Phrantzes, I, 19'da Süleyman Şah'ı ismen anmıştır; ancak söylediklerinin ne bir anlamı, ne de tarihsel temeli vardır.

Kaya Bey'in [Kaya Alp] oğlu Süleyman Şah o dönemlerde büyük bir göçebe boyunun başı olarak Horasan bölgesinde Mâhân dolaylarında oturuyordu. Cengiz Han yönetiminde doğudan buraya akın eden Moğollar tarafından yerinden edilerek, 50 bin kişinin başında batıya doğru yola çıktı, Azerbaycan bölgesine girdi ve hiçbir engelle karşılaşmadan Yukarı Ermenistan'da Erzincan ve Ahlat dolaylarına kadar geldi ve halkıyla birlikte buraya yerleşti. Kimilerine göre bu göç 1224 yılında, kimilerine göre de yaklaşık on yıl önce Miladî 1214 ya da Hicrî takvime göre 611 yılında gerçekleşti. Ancak Süleyman Şah Oğuzlarıyla birlikte burada sadece birkaç yıl kaldı. Moğolların gittikçe artan güçleri, hatta bundan daha çok, savaş ve seferlere alışık bir halkın yaşadığı ancak görünüşe göre toprağın çok az işlendiği bu bölgede[35] hüküm süren kıtlık, beş yıl sonra obasının tamamıyla mümkünse tekrar Horasan'a geri dönmek üzere buradan tekrar yola çıkmasına neden oldu. Bu sefer Fırat kıyılarını takip etti ve Halep dolaylarına başarıyla henüz varmıştı ki, Caber Kalesi yakınlarında nehri geçmek gibi cüretkâr bir olayı hayatıyla ödedi. Atıyla birlikte akıntı tarafından alınıp götürülen Süleyman Şah, 1231 yılında nehrin sularında hayatını kaybetti ve bugün bile anısına "Türk Mezarı" olarak adlandırılan bir yere onun için bir türbe yapıldı.

Süleyman Şah'ın zamansız ölümü ulusunun kaderini belirledi ve soyunun ortaya çıkmasında da önemli bir rol oynadı. Zira ölümünden sonra, birlik içinde anavatana geri dönüşü devam ettirmek yerine, obanın tamamı Süleyman Şah'ın dört oğlu yönetiminde herbiri kendi kaderine doğru yol alan iki parçaya bölündü. Süleyman Şah'ın iki oğlu Sungurtekin ve Gündoğdu Beyler yönetiminde daha büyük olan parçası tekrar doğuya yöneldi ve huzuru atalarının topraklarında aradı. Daha küçük olan parçası ise diğer iki oğlu Dündar ve Ertuğrul Beyler yönetiminde kahramanlıklara, şana ve hazinelere duydukları hırsla batıya doğru bilinmeyen bir geleceğe sürüklendi. Birinci parçası liderleriyle birlikte bir süre sonra tarihin sayfalarından silinmiş ve diğer parçasının kaderi de Osmanlıların Anadolu'daki hükümdarlığının asıl kurucusu Ertuğrul Bey'in adıyla anılmıştır. Zira görünüşe göre, Fırat boylarındayken kendisiyle aynı kaderi paylaşmaya razı olan kardeşi Dündar Bey'in ölümünden dolayı onu kaybetmiş ve böylece ordunun yönetimini tek başına üstlenmek zorunda kalmıştı.

35 Sadedin, *aynı eser*: "Hayvanlar için yem olmadığından, o yabanî yerlerde kalmak mümkün olmadı".

Sonraki ozanlar, Ertuğrul Bey'in tarihi anlatımlarla sağlam bir zemine oturtulan şanını, Doğu'nun ve Doğu uluslarının ruhuna uygun olarak süslemiş ve yüceltmiştir. Buna göre hanedanının Konya'da hüküm süren Selçuklu Devleti'nin yıkıntıları arasından yükseleceği, zamanının en itibarlı iki şeyhi, Korkud Ali ve Muhyiddin-i Arabî tarafından önceden söylenmişti ve eğer bu kehanet Ertuğrul Bey'in benliğini bunu gerçekleştirecek faaliyetlere itmişse, bu, kahramanlık günlerinin başlangıcında hanedanın gelecekteki büyüklüğünü gösteren iki rüyadan belki de çok daha etkili olmuştur. Rüyalarından birinde, oğlu Osman'ın doğumundan kısa bir süre önce hanesinden coşkun bir pınarın fışkırdığını ve gittikçe büyüyen bir hızla, dünyanın tamamını saran bir nehre dönüştüğünü gördü. Ertuğrul Bey, uyandıktan sonra en deneyimli şeyhlerin birinden bu rüyayı yorumlamasını istedi. Aldığı cevap: "Korkma" oldu. "Soyun Allah tarafından kutsanmıştır. Kısa bir süre sonra bir oğlun olacak ve bu oğul kâinatın bütün ülkelerini kapsayan bir imparatorluğun kurucusu olacak". Efsanenin ikinci rüya ile ilgili olarak aktardıklarına göre, Ertuğrul Bey daha sonra seferlerinden birinde dindar bir mollanın evinde konakladı. Yatmaya gittiğinde başucunda bir *Kur'an* gördü ve öyle kutsal bir heyecanla doldu ki, bütün gece boyunca gözünü *Kur'an*'dan alamadı ve sabaha doğru hafif bir uykuya dalana kadar, elleri birleşik ve başı eğik, ayakta durarak dua etti. Uykuya daldığında bir hayal gördü ve yarı uyanık hâlde cennetten gelen şu sözleri işitti: "Ey Ertuğrul! Sözümü dinledin ve saydın, ben de senin haneni kutsayacak ve yükselteceğim. Şanı ve ihtişamı yüzyılların sonuna kadar sürecek büyük bir imparatorluğa sahip olsun"[36]. Bu sade anlatımın dini anlamı ve ilahi vaatlere duyulan inanç, Osmanlıların en eski tarihinin karakteristik özelliklerinden biridir ve halkın ruhu üzerindeki manevi etkisi, belki de Osmanlıların hızlı çıkışı ve daha sonraki büyüklüğüne önemli bir katkıda bulundu.

Ertuğrul Bey'in Anadolu'daki ilk seferleri ve fetihleri hakkında, tarihi içeriği yaklaşık olarak aşağıda belirtildiği gibi olan çeşitli efsaneler aktarılagelmiştir. Ertuğrul Bey, babasının ölümünden hemen sonra, kardeşleriyle birlik içinde olarak tekrar Fırat Nehri'ni takip etti ve bu nehrin kaynaklarının yakınlarında Erzurum'un doğusundaki Sürmeli Çukur'a (Sürmeli Keykubad Vadisi) ve eski

36 Muradjea d'Ohsson, *Tableau Général de l'empire Othoman*, vol. I, Paris 1788, 8. baskı, s. 349. Leunclavius, *aynı eser*, s. 8 ve Phrantzes, I, 21, bu rüyaları biraz farklı anlatmakta olup, özellikle Osman Gazi'nin başka yerel tarihçiler tarafından aynı şekilde anlatılan rüyasını yanlışlıkla Ertuğrul Gazi'ye atfetmektedirler.

Phasiana (Van Gölü'nün kuzeyi) yerleşim yerlerine geldi[37]. Burada, daha önce de bahsettiğimiz gibi, asıl kuvvetler doğuya geri dönerken Ertuğrul Bey'in sadece 400 çadırla birlikte bir süre daha burada kalmasına neden olan ayrılık meydana geldi. Ne var ki kısa bir süre sonra komşu boylarla düşmanca ilişkiler ve kanlı mücadeleler içine girdi ve onlara karşı genelde başarıyla savaşmış ve hükümdarlığını Kayseri ve Halep arasındaki bölgenin büyük bir bölümüne yaymış olsa da, bir süre sonra kendini daraltılmış hissetti ve daha batıda kendisi ve yanındakiler için güvenli yerleşim yerleri aramaya başladı. Bu olay, Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad'la irtibata geçme nedeniydi. Alâeddin Keykubad'dan geniş toprakları dahilinde sakin bir yerleşim yeri talebinde bulunarak, Selçuklu hükümdarına, bu güçlü beyin yardımını alma beklentisiyle sultan tarafından dostane bir şekilde kabul edilen ve Ertuğrul Bey'le boyuna Ankara bölgesinin batı sınırında Karacadağ olarak adlandırılan dağlık bölgenin tahsis edileceği talimatıyla geri gönderilen, bir elçi heyeti gönderdi. Ertuğrul Bey, anlatılanlara göre sadece 500 yiğit savaşçıyla[38] derhal buraya yerleşti ve bu tarihten sonra, o dönemlerde her taraftan Türkiye Selçuklu Devleti'ne akın eden Moğollara karşı mücadelesinde I. Alâeddin Keykubad'ın en sadık müttefiklerinden biri oldu. Bu mücadelelerden birinde Alâeddin Keykubad neredeyse kendisinden çok üstün bir Moğol kuvvetine yenilme tehlikesiyle karşı karşıyaydı ki, talihli bir rastlantı Ertuğrul Bey'i muharebe alanının yakınlarına getirdi. Anlatılanlara göre, muharebe alanı hangi ordunun kime ait olduğunu anlamaya izin vermiyordu ama Ertuğrul Bey hiç tereddütsüz ve silah arkadaşlarının bütün itirazlarına rağmen daha küçük orduya yardım etmeye karar verdi. Zira "zayıf olanı takip etmek, zayıfların işidir ve kazananı desteklemek, kaybedenlerin işidir" diye düşünüyordu[39]. Ertuğrul Bey'in bu asil kahraman cesareti sallantıda olan muharebeyi, değerli yardımının bir ödülü olarak kendisine ordusunun yönetimini ve Ankara eyaletinin tamamının muhafızlığını emanet eden Alâeddin Keykubad'ın lehine çevirdi[40].

37 Leunclavius, s. 7. Bratutti, s. 2.

38 Bratutti, s. 2: "Kendisi ile birlikte 500 cesur ve gözüpek savaşçı götürerek".

39 Bratutti, s. 2: "Zayıf bir kişinin izini sürmek zayıf kişinin işidir ve kazananı desteklemek kaybedenin işidir".

40 Ertuğrul Gazi'nin seferleri hakkındaki farklı geleneksel anlatımların temel farklılıkları, birilerinin bu olayı Ankara eyaleti sınırlarına yerleşmeden önceki zamana dahil etmeleri ve bunun nedeni olarak görmeleri ve diğerlerinin bu yerleşimden sonrasına dahil etmeleridir. Sadeddin ve Cantemir (*Histoire de l'empire Othoman*, vol. I, Paris 1743, s. 24) tarafından desteklenen sonuncu tez, başka kriterlerin yokluğunda en azından daha makul olanı gibi görünmektedir.

Ertuğrul Bey, böylesine güçlü bir orduya bir kez sahip olduktan sonra, çok geçmeden güç ve bağımsızlığa yükseldi ve adını Anadolu'nun tamamında duyurdu. Zira doğuda Alâeddin Keykubad'ın hizmetinde Moğollara karşı başarıyla savaşırken, İznik Rum İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerinde kendine bir devlet edinmek için silahlarını batıya çevirdi. Burada eline geçirdiği ve Alâeddin Keykubad tarafından kendisine bırakılan ilk yer, Porsuk Çayı kenarında İnönü yakınlarındaki Karacahisar oldu. Buradan yola çıkarak, Alâeddin Keykubad'ın ordusunun başında birçok kez Sakarya Nehri'ni ve Temnos Dağı geçitlerinden geçerek, Bitinya'ya akın etti, Rumları Ermenibeli'nde ve Bursa surları önünde yendi ve zorlukla Gelibolu'ya kaçmayı başardıkları deniz kenarına kadar takip etti. Alâeddin Keykubad bunun üzerine güveninin bir işareti olarak, Türkiye Selçuklu Devleti'nin bu taraftaki sınırlarını oluşturan Domaniç ve Ermenibeli savunmasını Ertuğrul Bey'e teslim etti; ona ve oğullarına timar ve mülk olarak, Karahisar'a ilaveten dağın eteklerinde birkaç başka yeri de bıraktı. O dönemlerde ayrıca Rumlara ve Tatarlara karşı zaferlerinin anısına, Temnos Dağları ve Sakarya Nehri arasında Ertuğrul Bey'in yerleştiği bölgeye Alâeddin Keykubad'ın emri üzerine ilk kez Sultanönü adının verildiği söylenmekte olup, bu bölge bugüne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun beşiği olarak kalmıştır.

Ne yazık ki, kaynakların azlığından dolayı Ertuğrul Bey'in batıya doğru seferlerinin ne yönü ve genişliği, ne de hüküm sürdüğü bölgenin kapsamı tam olarak belirtilememektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun en eski tarihini güvenilirliği olmayan kaynaklardan alan daha sonraki Bizans tarihçileri Halkondil (Chalkokondylas) ve Francis (Phrantzes), verdikleri bilgilerin eleştirisel olmayan genelliğinde muhtemelen tarihi gerçekliği ihlal ederek, Ertuğrul Bey'in Siklatlar'da yangınlar ve talanlarda bulunduğunu, Çanakkale Boğazı'nı geçip, Trakya'ya girdiğini, Enez'i ve Peritheorion'u zorladığını, hatta daha sonra Evripos'a (Euripos), Yunanistan'a (Hellas) ve Mora Yarımadası'na (Peloponnesos/Peloponezya) kadar uzandığını ve batıdaki ülkelerden binlerce Hristiyan köle ve paha biçilmez hazineleri Asya'ya getirdiğini anlatarak[41], özellikle Ertuğrul Bey'e haleflerinin dönemlerine ait faaliyetler ve olaylar yüklemektedirler. Buna karşı olabilirlik sınırları içinde kalmak istiyorsak, Ertuğrul Bey'in

41 Chalkokondylas, I, 6; Phrantzes, I, 21. Ancak birincisi şunu eklemektedir: "Bazılarının söylentilerine dayanarak, o iktidarı ele geçirdiğinde durumunun böyle mi ya da farklı bir şekilde mi olduğunu bütün ayrıntısıyla anlatabilecek durumda değilim".

seferlerini henüz Anadolu topraklarının dışına taşımadığını, dolayısıyla özellikle Francis'in bilgisizliğiyle onu ilk Osmanlı deniz kahramanı olarak göstermesinin gerçek olmadığını büyük bir kesinlikle varsayabiliriz[42].

Neticede Ertuğrul Bey, İznik Rum imparatoru ve Bizans imparatoruyla o dönemlerde Anadolu'nun batı kısmının tamamını, yani Menderes ve Sakarya boylarını, Pamfilya'yı, Karya'yı, Lidya'yı, Bitinya'yı ve Paflagonya'yı, Pahimeres'in (Pachymeres) ifadesine göre bir "İskit çölüne" çevirmiş olan[43] Türkiye Selçukluları arasındaki sürekli mücadelelere yabancı kalmamıştır. Aksine adı, başkentin korkusu ve eyaletlerin belası olan Türk komutanları arasında en fazla korku salan adlardan biriydi[44]. Özellikle hayatının son dönemlerinde, Rumlar Konstantiniyye'de hükümdarlığı tekrar geri kazandıktan sonra, bu Türk savaşları gittikçe daha tehlikeli olmaya başlamıştı. Mihail Paleologos ve Yaşlı [II.] Andronikos, Türklerin ilerleyişini durdurmak için Anadolu'ya defalarca büyük ordular gönderdiler, Tralles gibi şehirleri ve kaleleri tahkim ettiler, çok az başarıyla da olsa özellikle Sakarya Nehri boyuna istihkâmlar kurdular ve güneyde bir süre sonra herşeyi kaybederken, sürekli savaşlar altında en azından Bitinya'da bir süre daha tutunabildiler[45].

Her halükârda Ertuğrul Bey hiçbir şekilde henüz Ermenibeli'nin ötesine ve Sakarya Nehri'nin diğer kıyısına ayak basmamıştı. Hatta Selçuklu sultanının vasalı olarak hükümdarlığını Sultanönü bölgesinin hangi şehirlerine, kalelerine ve bölgelerine yaydığı bile tam olarak söylenememektedir. Bildiğimiz tek şey, Sultan Alâeddin Keykubad kendisine Türkiye Selçuklu Devleti'nin batı sınırlarının savunmasını emanet ettiğinden beri, Ertuğrul Bey'in himayesi altında çok geçmeden canlı bir şehir hâline gelen, Bizanslıların Thebasion'u olan Söğüt'ün, hanesinin merkezi ve oturduğu yer hâline geldiğidir[46]. Buradan muhtemelen yerel kaynakların ifadelerine göre ölümünden kısa bir süre önce ele

42 Phrantzes, I, 21: "Denizde ve deniz işlerinde kabiliyetli olmasından dolayı herkes tarafından tercih edilmekte idi. Çünkü Türk soyu deniz faaliyetleri konusunda becerikli değildi. Ancak o, denize açılabildiğinden ötürü o sıradakendisine başkaları imreniyordu".

43 Pachymeres, Michael Paleologos VI, s. 29.

44 "Herkes için korkunçtu", Phrantzes, I, 21.

45 Pachymeres, Michael Paleologos VI, s. 20, 21, 29; Nikiferos Gregoras, V, 5; VI, 10; Phrantzes, I, 3.

46 Chalkokondylas, I, 6-7.

geçirdiği Kütahya dolaylarına kadar Domaniç ve Ermeni dağlarının güney kesiminin tamamında hüküm sürüyordu[47].

Yarım yüzyıldan fazla bir süre boyunca boyunun başında kaldıktan sonra, hayatının doksanıncı yılında, Hicrî 687 veya Miladî 1288 yılında kahramanlıklarla dolu hayatına veda ettiği yer yine Söğüt oldu. Bu şehrin yakınlarındaki mezarının kalıntıları bugün bile Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü karşısında kurucularının şanına ve büyüklüğüne karşı minnettarlıklarla dolu anılarla teselli arayan dindar insanların uğrak yeridir. Ertuğrul ve Süleyman Şah'ın mezarları zaferlerin ve fetihlerin yolunda yapılan ilerlemelerin temel taşları olarak kalmıştır ve bir daha Ertuğrul Bey'in Sakarya Nehri kıyılarındaki mezarıyla babası Süleyman Şah'ın Fırat boylarındaki mezarı arasındaki mesafeye benzer bir mesafe, şanslarının kalıcı birer anıtı olarak Osmanlı'nın iki sultanının mezarlarını bir daha asla ayırmamıştır.

Ertuğrul Bey 1288'de zaferle ve şanla hayatına veda ettiğinde, oğullarından muhtemelen Miladî 1258 ya da Hicrî takvime göre 657 yılında Söğüt'te dünyaya gelen[48] en büyüğü Osman, en iyi yıllarına ve talihli bir kadere nail olacağı bir kahramanlık yoluna girmişti bile. Zira Osman Gazi'nin karanlıkta kalan gençlik yılları, tıpkı Ertuğrul Bey'in çocukluğu gibi, en eski Osmanlı ozanlarının ve tarihçilerinin hayallerine konu olmuştur ve bizler, tarihini anlatmak istediğimiz halkın gerçeği ve rivayeti birbirine karıştırdıkları bariz bir şekilde anlaşılan ruhunu karakterize edebilmek için, daha sonraki halk inancının konusu olarak en azından sübjektif bir değer kazanan bu hayalleri gözardı edemeyiz.

Osman'ın doğumunun, Ertuğrul Bey'in gördüğü rüyayla bağlantılı hâle getirildiğini daha önce de belirtmiştik. Osman'ın en erken çocukluğu çok itibarlı bir adam olan Şeyh Molla Hünkâr'ın dindar duaları ve kutsal bir adam olarak kabul edilen münzevi Kumral Abdal'ın heyecanlı kehanetleriyle doludur. Ertuğrul Bey, bir gün Molla Hünkâr'ın Osman için dua etmesini bizzat istemiş ve Molla Hünkâr, Osman'ı büyük bir şefkatle kabul edip şu sözlerle kutsamıştır: "Allah seni kutsasın. Zenginliğin en ihtişamlı zenginliklerden olsun, silahlarının ve boyunun bahtı, soyunun ve haleflerinin benim soyuma ve

47 Cantemir, *aynı eser*, I, s. 26, Sadeddin'e istinaden.

48 Chalkokondylas, bunu en azından Söğüt ile ilgili şu sözleriyle ima etmek istemektedir: "Ondan duyduğum kadarıyla iyi biliyorum ki Osman Ertuğrul bu sülalenin ilk çocuğu idi".

haleflerime bağlılığı kadar uzun sürsün". Molla Hünkâr'ın soyu, görkemli bir şekilde gerçekleşen bu duanın hatırına Osmanlı padişahları tarafından her zaman değerli tutulmuştur ve Osmanlı İmparatorluğu'nda en itibarlı tarikatlardan, Molla Hünkâr tarafından kurulan Mevlevî Tarikatı'nın şeyhleri ve dervişleri bugün de büyük saygı görmektedirler[49].

Yenişehir yakınlarında münzevi hayatı yaşayan Kumral Abdal'ın kehaneti ise daha da görkemliydi. Günün birinde vecd hâlinde iken, rüyasında İlyas Peygamberi gördüğünü ve Osman'a bütün teşebbüslerinin başarılı geçeceğini bildirmesini istediğini anlatmak için, Osman Gazi'nin huzuruna geldi. Doğu'nun en parlak güneşi olacak ve soyu yedi iklimde, yani dünyanın her yerinde hüküm sürecekti. Bu kehanette çok sevinen Osman Gazi, bu dindar adama bir kılıç ve bir kâse hediye etti ama Kumral Abdal sadece kâseyi kabul etmekle yetindi. Osman Gazi daha sonra en görkemli günlerini yaşarken, Kumral Abdal'ın kutsal haberini hatırladı, ona zengin hediyeler bahşetti ve onuruna Yenişehir yakınlarında, önemli vakıfları bugün de mevcut olan bir medrese kurdu[50].

Osman Gazi'nin gençliğiyle ilgili tarihi süsleyen bütün talihli kehanetlerden hiçbiri, daha sonraki dönemlerin şairleri tarafından, Osman Gazi'nin önceleri Eskişehir yakınlarındaki İtburnu'nda oturan Şeyh Edebali'nin evinde gördüğü rüyadan daha fazla yüceltilmemiştir, zira bu rüya ilk kahramanlıklarından biri ve en ateşli aşkıyla bağlantılıdır. Dindar insanlar arasında olmayı seven Osman Gazi, çok dindar ve çok bilgili bir adam olarak büyük saygı gören Şeyh Edebali'yi sık sık ziyaret etmiş ve akıl danışmıştı ki, bir akşam şeyhin gençliği ve güzelliği dillere destan kızı Mal Hatun'u* gördü ve ona büyük bir aşkla bağlandı. Ona sahip olma arzusuyla babasından istedi. Ne var ki ne Mal Hatun, ne de babası sınıf farkının çok fazla sorun yaratacağı ve Osman Gazi'nin tutkusunun evliliğin sürekliliği için yeterli görünmediği böyle bir evliliğe razı olmadılar. Ayrıca Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Bey de bu evliliğe

49 Muradjea d'Ohsson, *aynı eser*, I, 351. Molla Hünkâr'ın adı aslında Mevlana Celaleddin Rûmî'dir ve bu yüzden kurduğu tarikatın adı da Mevlevî Tarikatı olmuştur.

50 Muradjea d'Ohsson, *aynı eser*, I, 352. Hammer'in, *Osmanlı Tarihi*, I, 52'de takip ettiği bazı Doğu kaynakları, Kumral Abdal'ın bu kehanetlerini, Osman Gazi'nin Ermeni Dağı geçitlerinde, daha sonra bu talihli kehanetin anısına Kumral Abdal Tekkesi'nin kurulduğu geçitte başının üzerinde bir şah akbabanın görülmesine bağlamaktadırlar.

* Şeyh Edebali'nin kızının isimi Rabia ya da Bâlâ Hatun olup, Mâl veya Mâlhun Hatun Ömer Bey isimli birisinin kızıdır (çev.).

sıcak bakmıyordu. Osman Gazi, çaresizlik içinde aşk acısını Eskişehir beyine anlattı ama onda teselli bulacağı yerde sadece sadakatsizlik ve ihanet buldu. Zira Osman Gazi'nin Mal Hatun'un çekiciliği hakkında anlattıklarından dolayı Mal Hatun'a kendisi de aşık olan Eskişehir beyi de kızı babasından istedi ama tıpkı Osman Gazi gibi olumsuz cevap aldı. Eskişehir beyinin öfkesinden Osman Gazi'nin aşk ateşinden daha fazla korkan Şeyh Edebali, bunun üzerine Eskişehir bölgesinden ayrıldı ve Ertuğrul Bey'in yönetimi altındaki Söğüt yakınlarına taşındı. Bunun sonucu Osman Gazi ve Eskişehir beyi arasında nefret, düşmanlık ve uzun süren amansız bir kavga oldu. Ama sonunda galip gelen Osman Gazi oldu. Zira bir gün İnönü beyinin ziyaretine gittiğinde, Eskişehir beyi Uludağ eteklerindeki Orhaneli (Edrenos) yakınlarındaki Harmankaya Kalesi'nin beyi Köse Mihal ile birlikte Osman Gazi'ye saldırmaya yeltendiğinde, Osman Gazi kardeşi Gündüz Alp ile birlikte aniden hücuma geçti, Eskişehir beyini kaçırdı ve daha sonra Müslümanlığa geçen ve Osman Gazi'nin en sadık dostlarından ve silah arkadaşlarından biri olacak Köse Mihal'i esir aldı. Adına atfen Mihaloğulları diye anılan soyu, tıpkı Molla Hünkâr'ın soyu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda en saygın ailelerden biri hâline geldi ve Osmanlı ihtişamının son zamanlarına kadar soyunu sürdürdü.

Bu arada genç Osman Gazi'nin yiğitliği, Şeyh Edebali'nin aman vermez düşüncesini değiştirmeye yetmedi. Osman Gazi'nin Şeyh Edebali'nin evinde gördüğü tuhaf bir rüyadan dolayı kızını nihayet Osman Gazi'ye vermeye razı olana kadar iki yıl daha geçti. Osman Gazi, gerçek dini yaymak üzere verilen mücadelede hakkın ve adaletin yolunda Allah'a bütün kalbiyle dua ettikten sonra derin bir uykuya daldı. Birden Şeyh Edebali'nin yanında yattığını ve göğsünden çıkan bir ayın büyüyerek kısa bir süre sonra dolunay olarak kendi kucağına düştüğünü ve ayın kaybolduğu yerde aniden geniş dalları olan, lezzetli meyvelerle dolu olağanüstü bir ağacın yetiştiğini gördü; ağacın gölgesinde bütün dağları ve vadileri, zengin yaylaları ve ferahlık veren nehirleriyle bu muhteşem ağacın koruması altında varlıklarını sevinçle sürdüren çalışkan bir halkla canlanmış şehirleri ve köyleriyle birlikte kainat yatıyordu. Osman Gazi, bu cezbedici görüntünün hazzıyla uyandı ve derhal Şeyh Edebali'ye giderek, bu muhteşem rüyayı yorumlamasını istedi. Genç Osman'ın anlattıklarını şaşkınlıkla dinleyen Şeyh Edebali, bunu kendi hanesinin Osman Gazi'nin hanesiyle birleşmek için ve Osman Gazi'nin kucağından yükselecek ortak soylarının artan büyüklüğü için bir işaret olduğunu kolayca anladı. "Bahtı açık oğul", dedi bir süre

düşündükten sonra; "Bu rüyayla hükümdar ve bundan böyle damadım olacağını bildiririm"[51]. Yaşlı Ertuğrul Bey bile hanesine böylesine büyük bir talihi vadeden rüyanın bu yorumuna boyun eğdi. Osman Gazi'nin güzel Mal Hatun'la evlenmesine izin verdi ve Ertuğrul Bey'in Söğüt'te hayata gözlerini yumduğu Miladî 1288 ya da Hicrî 687 yılında, Orhan Gazi'nin doğumu Şeyh Edebali'nin rüya tefsirini gerçeğe dönüştürecek kahramanlar dizisini başlattı[52].

Osman Gazi'nin gençlik zamanına dair rivayetlerden gerçeğe dönecek olursak, Ertuğrul Bey'in muhtemelen daha hayatta olduğu dönemlerde Osman Gazi'yi, diğer iki kardeşi Gündüz Alp ve Sarubatu Savcı Bey'den kayırdığını ve onu sadece topraklarının mirasçısı olarak değil, Sultanönü bölgesindeki komutasının hissedarı ve halefi olarak tayin ettiğini söyleyebiliriz. Anlatılanlara göre ilk başlarda çok fazla talihli olmasa da[53], Osman Gazi yine de babasının ve boyunun kahramanlarının kendisine gösterdiği güvene lâyık olduğunu gösterdi. İlk kahramanlıkları, Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküşü ve Bizans imparatorunun çaresizliği karşısında aynı şekilde birçok bağımsız küçük devlet kurmak üzere isyan eden komşu şehirler ve kalelere; belki de çoğunlukla Domaniç Dağı'nın ve Sakarya Nehri'nin ötesindeki ıssız topraklara yapılan bazı plansız akınlarla sınırlıydı.

1285 yılında, yani babasının ölümünden üç yıl önce, söylenenlere göre sadık adamlarından oluşan sadece 70 kişilik küçük bir çeteyle Domaniç Dağı'nın kuzey eteklerinde, Bursa ve Kütahya yolu üzerinde, Türkler tarafından daha sonra İnegöl olarak anılacak küçük İnegöl Kalesi'nin beyini, o dönemlerde Osman Gazi'nin henüz en büyük zenginliği olan sürüsüne, ilkbaharda yaylalara çıktığında ve sonbaharda tekrar döndüğünde birçok kez yaptığı adaletsizlikten dolayı cezalandırmak üzere yola çıktı. İlk saldırı başarısız oldu. Zira Osman Gazi'nin planından haberdar olan İnegöl beyi, Ermenibeli'nde onları bekledi ve Osman Gazi önceden haberdar olmayıp, çaresini bulamamış ve sadece küçük bir kayıpla kaçmayı başaramamış olsaydı, belki de Osman Gazi'yi ya-

51 Bu rüya zamanla tabii ki bütün yerel tarihçiler tarafından şiirsel anlamda süslenmiştir. Karşılaştırma için bk. Sadeddin, çev. Bratutti, s. 6; Muradjea d'Ohsson, *aynı eser*, I, 353; Hammer, I, 47. Bizanslılar arasında sadece Phrantzes, I, 21'de kulaktan dolma ya da güvenilir olmayan kaynaklara göre karmaşık bir anlatım vermektedir.

52 Kimilerine göre Orhan Gazi'nin doğum yılı on sene önce, 1279'dadır. Biz hiç tereddütsüz Hammer, I, 55'i takip ediyoruz.

53 Chalkokondylas, I, 7'de bunu görünüşe göre birkaç sözle ima etmek istemiştir.

nındaki adamlarıyla birlikte tamamen yok etmiş olurdu. Ancak Osman Gazi birkaç gün sonra İnegöl bölgesinde, Ermenibeli yakınlarındaki Kulacahisar Kalesi'ne cüretkâr bir saldırıda bulunarak bu yenilginin öcünü aldı. İntikamı bu sefer en azından kansızdı. Zira kalede yaşayanlar hiçbir yerde direniş göstermediler ve sakince evlerini talana açtıktan sonra, galipleri köle yapılmak üzere iyi niyetle takip ettiler.

Bu haber, bunun üzerine o dönemlerde tekrar Rumların eline geçmiş olan Melangeia ya da nâm-ı diğer Karacahisar beyi ile birleşerek Osman Gazi'ye karşı ittifak kuran İnegöl beyinin öfkesini ve şiddetini daha da artırdı. Kulaca Kalesi'ni aldığından beri sayısı önemli ölçüde artan savaş gücüne sahip Osman Gazi, onları cüretkârca savaşa davet etmekten çekinmedi. Kulaca'nın güneyindeki İkizce (Eğrice?) muharebe başladı. Çarpışma sıcaktı ve her iki tarafta büyük kayıplar verildi. Osman Gazi'nin kardeşlerinden biri olan Sarubatu Savcı Bey, muharebe alanında kaldı ve şehidliğinin bir çam ağacı altındaki yeri daha uzun bir süre dindar anılarla kutsal sayıldı[54]. Osman Gazi'nin ilk kez burada yenilen Hristiyanlara karşı yaptığı söylenen gaddarlıkları, belki de daha sonraki Osmanlıların insanlığın sınırlarını aşmış fanatizmi için karakteristik olan doğa dışı bir barbarlığa duyulan eğilimden değil, daha ziyade savaşanların şiddetiyle açıklanabilir.

Meydan muharebesindeki bu ilk zafer, Osman Gazi'nin soydaşları arasındaki gücünü ve itibarını kat kat artırdı. Bu anı kullandı ve derhal, daha önce de bahsettiğimiz gibi, beyinin İnegöl beyine İkizce'de yardım ettiği Karacahisar önlerine geldi. Başlarda Alâeddin Keykubad tarafından bizzat desteklenen kuşatma kısa sürdü ve istenen başarıya ulaştı. 50 yıl önce Ertuğrul Bey tarafından bir kez işgal edilmiş Melangeia ya da nâm-ı diğer Karacahisar, 1288 yılında, Ertuğrul Bey'in ölümünden az bir süre önce, kısa süren bir direnişten sonra Osman Gazi'nin eline geçti ve bir süre sonra hızla büyüyen saltanatının merkezi hâline geldi. Zira bir sonraki yıl, hâlâ adına silahlarını taşıdığı Alâeddin Keykubad, başkomutanlık ve asalet alâmetlerini, sancağı, davulu ve tuğu törenle göndererek, değerli hizmetleri için bir ödül olarak kendisine Karacahisar ve Eskişehir bölgelerini verdi.

---

54 Orada yakılan ve yaydığı ışığa daha sonra mistik bir anlam verilen ışıklara uygun olarak "Kandil Çamı" olarak adlandırılmıştır. Sadeddin, *aynı eser*, s. 7. Sarubatu Savcı babasının yanına, Söğüt yakınlarına defnedildi.

Osman Gazi bunun üzerine boyunun merkezini Söğüt'ten, bundan böyle yeni ismiyle anılacak olan ve Osman Gazi'nin himayesi altında çok geçmeden Sultanönü bölgesinin en canlı şehirlerinden biri hâline gelen Karacahisar'a taşıdı. Alâeddin Keykubad'ın onayıyla burada İslâm'ı yaydı, kiliseleri camiye dönüştürdü, İslâm hukukuna ve Müslüman geleneklerine göre adalet dağıttı ve dualar okuttu ve Karacahisar'ı, hükümdarlığı kaderinde varmış gibi görünen, yeni canlanan bir imparatorluğun odak noktası hâline getirmek için gerekli herşeyi yaptı. Osman Gazi akıllıca davranarak, Türkiye Selçuklu sultanının vasalı olarak aslında sadece görünüşte olan bağımlılığını, çökmekte olan bu devletin harabeleri üzerinde kendi gücünü daha da emin bir şekilde yükseltmek için en etkin araçlardan biri hâline getirmeyi tercih etmemiş olsaydı, elindeki büyük sayıda silahlı güçle çökmekte olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin diğer eyaletlerindeki rakipleri gibi daha o zamanlar kendini Sultanönü bölgesinin bağımsız hükümdarı ilân edebilirdi.

Olayların gidişatı ve silahların sürekli başarısı, Osman Gazi'nin sakince devam eden bir gelişmeyle korunmuş devletinin, sonunda rakiplerinin devletlerini hızlı bir şekilde yükselten ve aynı hızla tekrar çökmesine neden olan fırtınadan başarıyla çıkmasını sağlayan hesaplarını desteklemiştir. Karacahisar'a yerleştiği ilk dönemlerde görünüşe göre öncelikle kendisine emanet edilen bölgenin iç işleriyle uğraşan Osman Gazi genelde sakin kaldı. Sadece bir kez dostu ve silah arkadaşı, Uludağ eteklerindeki Sarukia yakınlarındaki Harmankaya'nın bağımsız beyi Köse Mihal'le birlikte Sakarya Nehri'ni geçti, akınlarını Taraklı Çayı boyunca Taraklı, Göynük ve Mudurnu (Modrene) üzerinden kuzeydoğuda Bolu'ya kadar genişletti ama ganimetleriyle birlikte derhal Karacahisar'a geri döndü ve burada yine birkaç yıl boyunca neredeyse sadece filizlenmeye başlayan hükümdarlığının içte tahkimiyle uğraştı.

Bu arada büyüyen gücü, Osman Gazi'nin henüz iyi ilişkiler içinde bulunduğu komşu Rum beyler arasında kıskançlığa, korkuya ve birçok endişeye neden oluyordu[55]. Osman Gazi'den kurtulmak istiyorlardı, ancak silahlarla

55 Osman Gazi'nin büyüyen gücüne karşı kıskançlığın yanısıra o dönemlerde muhtemelen kör gibi bir din düşmanlığı da başladı; en azından Sadeddin (Bratutti, s. 9), bunu Bilecik beyi hakkında özellikle söylemektedir: "Ama Bilecik beyi, zıt inanç ve din yüzünden, ayrıca Osman'ın başardığı mutlu gelişmelere ve elverişli talihine karşı duyduğu kıskançlıkla harap oluyor, bu duygu içini kemiriyor, onun zenginliğine ve mutluluğuna katlanamıyordu".

açıkça saldırmaya cesaret edemediklerinden hileye ve ihanete başvurdular ama amaçlarına ulaşamadılar. Kendisine sürüleri yaylalara çıktığında eşyalarının en değerli kısmını emanet ederek gösterdiği güvenin büyüklüğünden dolayı Osman Gazi'ye o denli daha kolay ihanet edebileceğini umut eden Bilecik ya da nâm-ı diğer Belokoma beyi, Osman Gazi'yi bizzat ele geçirmek, bölgesine akın etmek ve kalelerini işgal etmek amacıyla kurulan bir komplonun başına geçti. Bilecik beyinin Yarhisar beyinin kızıyla, Osman Gazi'nin de davet edildiği, nikahı beklenen bir fırsattı. Ne var ki bu darbe yapılamadan, Osman Gazi dostu Köse Mihal tarafından bu komplo hakkında bilgilendirildi ve sadece bizzat bu ihanetten kurtulmak için değil, hainlerden derhal intikam almak için de zamanı ve gerekli araçları buldu. Durumun lehinde olması da kendisine yardımcı oldu.

Bilecik komutanı, Osman Gazi'yle daha önce hazinelerinin erkekler tarafından değil, sadece kadınlar ve çocuklar tarafından kaleye getirilmesi ve tekrar alınması şartıyla yaz mevsimi boyunca emanete alacağına dair anlaşmaya varmıştı. Osman Gazi bu hususu iyi hesaplanmış bir savaş hilesi için kullandı. Bilecik beyinin düğün davetini kabul etti ve düğün bittikten sonra hemen yaylalara çıkacağı bahanesiyle en yiğit savaşçılarından kırkını kadın olarak giydirerek, bir gün önce hazinelerini kaleye taşıttırdı. Hâlbuki bu sefer sözde hazineler, sadece adamlarının kaleye herhangi bir sorunla karşılaşmadan girdikten sonra kaleyi işgal etmek için kullanacakları silahlardan oluşuyordu. Bilecik beyi her yerden gelen misafirler için yeterince yeri olmamasından dolayı düğünü biraz daha uzaktaki bir düzlükte yapmak ve bu yüzden kaleye sadece az sayıda bir muhafız kıtası bırakmak zorunda kaldığından, bu darbe daha da kolay oldu. Herşey tam istediği gibi gitti. Zira Osman Gazi zengin hediyelerle ve görkemli bir maiyetle düğün yerine gelirken ve Bilecik beyi tarafından ihanetini örtmek için çokca onurlandırılırken, Osman Gazi'nin 40 adamı kalenin muhafızlarına saldırdı ve kaleyle orada bulunan bütün hazinelere el koydular.

İhtiyatı elden bırakmayarak akşamdan adamlarıyla birlikte kendi çadırlarına geri dönen Osman Gazi, darbenin başarılı olduğunu öğrendiği anda, sahte bir kaçışla Bilecik beyini dostları ve diğer komplocularla birlikte pusuya düşürdü, etraflarını sardı ve korkunç bir kıyımla onları sadece birkaçı kalana kadar yok etti[56]. Maiyetiyle birlikte kaleye kaçan yeni gelinin ve arkadaşlarının

56 Sadeddin, *aynı eser*, s. 11: "Hemen hepsi keskin kılıca yem oldu".

esir alınması bu kanlı düğünü tamamladı ve Osman Gazi'ye zafer tacını kazandırdı. Osman Gazi, genç ve güzel bir Rum kızı olan yeni gelin Holofira'yı (Nenufar) ya da Türkçe adıyla Nilüfer'i derhal 12 yaşındaki oğlu Orhan'a eş tayin etti[57]. Babasının kalesi Yarhisar daha ilk denemede Osman Gazi'nin eline geçerken, komutanlarından biri olan Turgut Alp daha batıdaki Angelokoma'ya ya da nâm-ı diğer İnegöl'e yöneldi ve burayı da neredeyse kılıcına hiç gerek duymadan işgal etti[58].

Böylece Osman Gazi Miladî 1299, Hicrî 699 yılında ilk kez Domaniç Dağı'nın ötesine yerleşmiş oldu. O tarihten sonra görünen o ki, Selçuklu sultanının vasalı olarak sadık bir şekilde muhafaza ettiği ve kendi silahlarıyla genişlettiği bölgedeki bağımsız hükümdarlığına artık hiçkimse karşı çıkmıyordu. Zira adı geçen üç kaleyi işgal ettikten kısa bir süre sonra son Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad da atalarından kalan devletinin harabelerinin altında yok oldu. Dolayısıyla Osman Gazi de artık rakiplerine karşı, silahlarının uzandığı yere kadar kendini bağımsız bir hükümdar ilân etmekte ve sultan ünvanıyla birlikte hükümdarlığın harici işaretlerini de benimsemekte artık bir sakınca görmüyordu. Ne var ki Osmanlı İmparatorluğu tarihinin bu önemli anının üzerinde de hiçbir zaman tam olarak açıklığa kavuşturulamayacak bir belirsizlik hüküm sürmektedir.

Kimilerine göre Osman Gazi, Selçuklu sultanı kendisine beylik işaretlerini gönderdikten sonra, Karacahisar'a yerleşir yerleşmez egemenlik haklarını en azından kısmen icra etmişti. Kimilerine göre de ancak yukarıdaki olaydan sonra egemenlik haklarını kullanmaya başlamıştı. Herşeye rağmen adının ancak bundan sonra hutbelerde okunmaya başlandığı ve bazılarının verdiği bilgilere göre kullandığı para basına hakkını ancak oğlu ve halefi Orhan Gazi'nin kullandığı

57 Daha sonra Orhan Gazi'nin oğulları Sultan I. Murad'ın ve Şehzâde Süleyman'ın annesi olmuştur. Bursa yakınlarından geçen ve ondan Nilüfer adını alan çayın üzerine bir köprü yaptırdı ve Müslümanlığa geçerek, birçok hayır işleri ve kutsal binalar yaptırarak kendini gösterdi. Bursa'daki en önemli camilerden birini de yaptırmıştır. Sadeddin, *aynı eser*, s. 12.

58 Sadeddin, *aynı eser*, s. 9-12. Bu hadiselerin kronolojik sırası hakkında kesin bir bilgiye sahip olmayan Bizanslılar, bunları Osman Gazi'nin daha sonraki zaferleri ve fetihleriyle karıştırmaktadırlar. Özellikle Pachymeres (Andronikos V, s. 21; Bonn baskısı, s. 287), Bilecik'in fethini daha sonraki bir zamana atmakta ve bambaşka durumlarla ilişkilendirmektedir. Buna göre, Osman Gazi burada paha biçilmez hazineler bulmuştu ve zenginliği de esas olarak buna dayanmaktadır.

şüphe götürmez. Ayrıca kendi iradesiyle mi, yoksa yoldaşlarının en itibarlılarının ve en güçlülerinin talebi ve isteği üzerine mi kendini yeni bir devletin sultanı olarak ilân ettiği tam kesin değildir. Akraba olan boyların başlarında bulunan beylerin Osman Gazi'nin başa getirilmesi için verdikleri onay gönüllü olmaktan çok, daha ziyade zorunlu ve şartlara uygun bir onay da olsa, kaynakların çoğu sonuncusunu göstermektedir. Hatta Halkondil'e göre[59] Osman Gazi, Alâeddin Keykubad'ın çöküşünden sonra başa getirilişini, çöken Türkiye Selçuklu Devleti'nin en güçlü vasallarının, ortak fetihlerin bölüşülmesi şartıyla birbirlerine yardım vadettikleri bir anlaşmaya borçluydu. Böyle bir anlaşma gerçekten yapılmış olsaydı bile Osman Gazi'nin gücü ve üstünlüğü artık bu anlaşmaya uymuyordu. Muhtemelen münferit olarak çok zayıf olan küçük vasallar ve çete liderleri, karışıklıklara direnebilmek için Osman Gazi'nin ittifakını bir kurtuluş aracı olarak bizzat kendileri aramışlardı. İster gönüllü olsun, ister zorunlu, vasalları olarak kısa bir süre sonra Osman Gazi'ye bağımlı hâle geldiler[60]. İleride de göreceğimiz gibi, onların yardımıyla devletini çok geçmeden her yönden genişletmeye başladı. Tıpkı Osman Gazi gibi, kendilerini kendi devletlerinin bağımsız hükümdarları olarak ilân eden en güçlü vasallar ise uzun bir süre Osman Gazi'nin ve haleflerinin en tehlikeli düşmanları olarak kaldılar. Öykümüzün devamı, Osmanlı İmparatorluğu'nun herşeyi kapsayan genişliğinde zamanla onların da izlerinin nasıl kaybolduğunu öğretecektir.

Şimdilik Hicrî takvimle 7., Miladî takvimle 13. yüzyılın son yılının yerel kronograflar ve tarihçiler tarafından çok erken dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki kuruluşunun en önemli dönemi kabul edildiğini tarihi bir gerçek olarak kabul ediyoruz[61]. Bu dönemle birlikte incelememiz için yeni bir kesit başlamaktadır. Zira bundan böyle dünya tarihi açısından daha yüksek bir önem kazanan Osmanlı İmparatorluğu tarihi aynı zamanda tarihi açıdan daha kesin bir önem ve daha bağımsız bir özellik kazanmaktadır.

---

59 Chalkokondylas, I, 7.

60 Sadeddin, *aynı eser*, s. 12: "Sonra, o krallığın vasallarının ve çete liderlerinin büyük bir bölümü, Sultan Osman'ın himayesinin gölgesi altına girerek, huzur ve güvenlik içinde yaşamak için ona itaat, sadakat ve saygı sözü verdiler".

61 Daha ayrıntılı kronolojik bir bakış açısı için Hammer, I, s. 575 ve s. 61 Not ile karşılaştırınız.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN BURSA'NIN, İZMİT'İN VE İZNİK'İN FETİHLERİ SAYESİNDE ANADOLU'DA İÇTE SAĞLAMLAŞMASI VE BİTİNYA'NIN VE KARESİ BÖLGESİNİN TAMAMEN İLHAKI: 1340 YILINA KADAR OSMAN GAZİ VE ORHAN GAZİ DÖNEMLERİ

1) Osmanlı İmparatorluğu'nun Bursa'nm Fethine Kadarki Genişlemesi, Osman Gazi'nin Ölümü ve Orhan Gazi'nin İlk Zaferleri ve Fetihleri

Osman Gazi'nin önceleri bağımsız bir bey olarak hüküm sürdüğü bölge, başlangıçta oldukça dar sınırlarla çevriliydi. Sultanönü bölgesi veya Ermeni Dağı'nın güney kısmı dışında Bitinya'nın güneyinde Ermeni Dağı'nın ve Domaniç Dağı'nın silsilesiyle Uludağ'ın ya da nâm-ı diğer Keşişdağı'nın güneydoğusundaki dağ silsilesinin çevrelediği vadiden başka bir yeri kapsamıyordu. Domaniç Dağı ve Ermeni Dağı bu vadiyi batıdan doğuya doğru neredeyse aynı büyüklükte iki parçaya ayırıyordu. Bu vadinin uç sınır noktaları güneyde Karacahisar ve kuzeyde Yenişehir'di. Zira bu son şehir de Bilecik'in fethinden kısa bir süre sonra, nasıl olduğunu bilmediğimiz bir şekilde Osman Gazi'nin eline geçmişti. Doğuda Sakarya Nehri, batıda Uludağ ve Domaniç Dağı'nın güneye doğru uzanan ve Murat Dağı adını alan kolu, Anadolu'daki en eski Osmanlı Devleti'ni sınırlıyordu. Rum ve Türk kale beylerinin yıllarca kavgaları ve mücadeleleri sürmüş ve tükenmiş bu açık toprak-

ların büyük bir kısmı muhtemelen ıssızdı ve çok az yardımcı kaynağa sahipti. Şimdilik en büyük zenginliği yılın büyük bir bölümünde Osman Gazi'nin ve adamlarının muazzam sürülerini besleyen doygun yaylalarıydı. Sadece birkaç şehirde, örneğin Söğüt ve Karacahisar'da, Osman Gazi'nin himayesi altında daha canlı bir hayat baş göstermeye başlamıştı.

Ne var ki Osman Gazi'nin coşkun ruhu zamanla bu küçük devlette kendini daralmış hissetmeye başlayacaktı. Cüretkâr düşünceleri ve gençliğinin kehanetleri Osman Gazi'yi batıya doğru itti. Ancak genişlemenin yanısıra, yeni kurduğu hükümdarlığın tahkimini de çok önemsiyordu; bu yüzden silahlarına tekrar davranmadan önce, işgal ettiği yerleri adamları arasında dağıttı ve en sadık olanları en önemli şehirlere ve kalelere sancakbeyi tayin ederek buraları güvence altına aldı. Böylece bağımsız hükümdarlığının ilk yılı olan 1300 yılında oğlu Orhan Gazi'ye Karacahisar sancakbeyliğini verdi ve onu böylece devletin güney sınırının savunucusu hâline getirdi. Osman Gazi'nin kardeşi Gündüz Alp'e, Eskişehir Şehri ve bölgesi; Aykut Alp'e İnönü ve Yundhisar; Hasan Alp'e Yarhisar ve Turgut Alp'e fethettiği İnegöl verildi. Bilecik'i gelirleriyle birlikte talebelerinin geçimini sağlamak üzere kayınpederi Şeyh Edebali'ye verdi. Ayrıca eşini ve diğer oğlu* Alâeddin'i de oraya yerleştirdi. Tüm bunları düzenledikten sonra, devletin merkezini Karacahisar'dan batıya doğru fetih yolunda adeta bir öncü olarak görerek, kendine bizzat merkez seçtiği Yenişehir'e taşıdı. Bundan böyle devletin başkenti burası olacaktı ve burayı başkentliğe lâyık hâle getirmek için şehri sadece genişletmek ve yeniden tahkim etmekle kalmayıp, resmî binalar, kışlalar, camiler ve kaplıcaların inşasıyla şehrin güzelleştirilmesi için de çok şey yaptı[1]. Ne var ki Yenişehir de sadece kısa bir süre için Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kaldı. Zira bir insan yaşamı kadar yıl geçmemişti ki, Osman Gazi ve Orhan Gazi silâhlarını deniz kıyılarına kadar taşımışlar ve zafer işaretlerini Bursa, İzmit ve İznik surlarına dikmişlerdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu topraklarında bu denli hızlı büyümesinin nedeni bir taraftan Osman Gazi'nin kahramanlığı ve ordusunun yiğitliğiydi ama diğer taraftan da belki de daha ziyade bakışını, umutlarını ve silahlarını yönlendirdiği topraklardaki durumdu. Bitinya, Konstantiniyye'de Rum imparatorlar tekrar başa geçtiğinden beri Bizans İmparatorluğu'nun en fazla

* Zinkeisen, sehven kardeşi demektedir (çev.).

1 Sadeddin, *aynı eser*, s. 12-13.

ihmal edilen ve deyim yerindeyse tamamen kendi kaderine terkedilen bölgelerinden biriydi. İmparatorluğu bu taraftan tehdit eden tehlikeyle birlikte, göründüğü kadarıyla sadece Konstantiniyye'nin muhteşem güzelliklerini tekrar ele geçirdikten sonra fakir İznik'i ve civarını kısa bir süre sonra hem gözden, hem de hafızalarından kaybeden Paleologosların ve valilerinin umarsızlığı büyüyordu. Mihail Paleologos ve Yaşlı Andronikos güçlerini ve şanlarını batıda genişletmek istiyorlardı ve bu yüzden en iyi birlikleri Trakya'da, Makedonya'da ve Yunanistan'da tükenirken, doğu, yani Bitinya'nın henüz Osman Gazi'nin ele geçiremediği bölümleri, neredeyse tamamen savunmasız ve yardımsız kaldı. Sadece güçlü surları olan Bursa, İznik ve İzmit gibi büyük şehirlerde ve tahkim edilmiş kalelerde, tıpkı bütün diğer göçebe halklar gibi muhtemelen Osmanlılar da en azından başlangıçta tahkim edilmiş yerlere başarıyla saldırmak ya da nihai darbelerle ele geçirmek için yeterli kaynak bulamadıkları için, daha uzunca bir süre tutunmayı başaran çok az sayıda muhafız bırakılmıştı.

Buna karşı açık alanlar ve burada çok seyrek yerleşmiş insanlar Osmanlıların talanlarına ve şiddetlerine çoktan maruz kalmıştı, zira imparatorların ilk zamanlarda, örneğin Sakarya Nehri boylarına ve güneydeki dağ geçitlerine kurdurdukları tabyalar ve burçlar, kuruldukları kadar hızlı yok oldular, dolayısıyla savunmasız kalan halkın tek çaresi ya boyun eğmek ya da herşeyini alarak kaçmaktı. Bizanslıların Anadolu'daki Rumların batıya doğru sürekli göçüne dair bizzat aktardıkları, Osman Gazi'nin öncelikle hükümdarlığını yayacağı toprakların durumunu üzücü bir şekilde gözler önüne seriyor. Hiçkimse artık kendini iç kesimlerde ve Osmanlı kalelerinin yakınında güvende hissetmiyordu. Herkes deniz kıyılarına doğru kaçıyor ve burada başkente en yakın kalelere sığınıyordu. Bu kalabalıkta kalacak yer bulamayanlar, anavatan topraklarından ayrılmayı tercih ediyor ve Avrupa'ya geçiyorlardı. Pahimeres'in anlatımına göre[2], bu göçler geçen her yılla birlikte daha da fazlalaştı ve anlaşıldığı kadarıyla Bitinya'nın tamamı boşalana kadar ya da tamamen Osman Gazi'nin eline geçene kadar da durmadı.

Sadece zaman zaman başkentin kendisi bariz bir tehdit altında olduğu zamanlarda çaresiz tebaanın yakarışları imparatorların kulaklarına kadar ulaştı. O zaman Konstantiniyye'ye yakın bölgelerden acilen birkaç birlik topluyor, Asya'ya geçiyor, değişken sonuçlarla bazı silahlı mücadelelere giriyor ve bir

2 Pachymeres, Andronikos IV, 20-21.

karış toprağı tekrar geri alamadan Avrupa'ya geri dönüyorlardı. Daha sonra da göreceğimiz gibi, Yaşlı Andronikos ancak neredeyse herşey kaybedildikten sonra Bitinya'da sabit bir ordu bulundurma kararını verdi[3]. Ama herşey karar aşamasında kaldı ve bu yüzden Osman Gazi ve oğlu Orhan'ın zaferleri ve fetihleri için meydan boş kaldı. Tabii ki asıl istediği, artık hiçkimsenin sahip olmasına karşı çıkmadığı çorak topraklar ve terkedilmiş köyler değil, daha ziyade henüz Bizans imparatoruna ait şehirler ve kalelerdi. Arzularının ve silahlarının öncelikli hedefi bunlardı.

Osman Gazi'nin Yenişehir'e yerleştikten sonra bu türde yaptığı ilk fetih, Yenişehir'in güneyinde tahkim edilmiş Köprühisar'dı. Daha önceki zamanlarda da birkaç kez başarısız bir şekilde denedikten sonra, kaleyi bu sefer birkaç saldırıdan sonra almayı başardı ama Osman Gazi bu zaferin anısını, Köprühisar'ın alınmasına mantıksız ve tehlikeli olduğu gerekçesiyle karşı çıkmaya cüret etmesine sinirlenerek, kendi eliyle attığı bir okla yere serdiği yaşlı amcası Dündar Bey'i öldürerek lekeledi.

Osman Gazi Köprühisar'dan derhal kuzeye yöneldi, hiçbir direnişle karşılaşmadan o tarihlerde henüz Sakarya Nehri'nin taşmasıyla harap olan bölgeleri geçti ve o dönemlerde Rumların işgali altındaki birkaç küçük kalenin adeta bir öncü olarak hizmet verdiği İznik ve İzmit yakınlarına kadar geldi. İznik yakınlarındaki Marmara kılıç çekmeye bile gerek kalmadan teslim oldu. Hâlâ orada oturan Rum vali, Osman Gazi yaklaştığında onu karşılamaya gitti, önünde yere çöktü, ayaklarını öptü ve onaylandığının bir işareti olarak Osman Gazi'nin elinden bir hilat aldı. Osman Gazi akınına kuzeye doğru devam ederken, muhtemelen bir haraç karşılığında vasal olarak komutanlığına sakince devam etti[4].

İlk ciddi direnişle İznik yakınlarında kısa bir süre sonra Koyunhisar olarak da anılacak Bapheus'da (Baphaeon) karşılaştı. 27 Haziran 1301* tarihinde Bizanslı Heteriarkos (Häteriarch)** Muzolan burada zayıf ordusuyla Osman

3 Nikiferos Gregoras, VIII, 6; Bonn baskısı, vol. I, 317.

4 Sadeddin, s. 13: "Böylece Mermera (Marmara?) geçidine yaklaştı; onun hükümdarı teslim olup sultanın ayaklarını öptüğünde sultan tarafından iyilikle kabul edildi, şeref giysisiyle yüceltildi ve hükümdarlığına geri gönderildi".

* Prof. Dr. Halil İnalcık Koyunhisar (Bapheus) savaşının tarihini 27 Temmuz 1302 olarak tespit etmiştir (çn.).

** Muhafız kumandanı (çn.).

Gazi'nin karşısına çıktı. Mücadele amansızdı ve her zamanki taktiğini takip ederek, Rumları sahte bir kaçışla yakınlardaki bir dağ geçidine çekerek, burada kolayca yok edince zafer Osman Gazi'nin lehine döndü. Mouzalon ise ancak kendi hayatını tehlikeye atarak onu Osmanlıların elinden kurtaran sadık adamlarından birinin kararlılığı sayesinde ölümden veya esaretten kurtulabildi[5]. Çok önemli olmasa da ve Osman Gazi, bu zaferi yeğenini, Gündüz Alp'in oğlu Aydoğdu'yu kaybederek pahalıya ödemiş olsa da[6], bu zafer adeta Osmanlı silahlarının Kuzey Bitinya'daki üstünlüğünü belirledi.

Özellikle bu tarihten sonra her yerden, Paflagonya'dan ve Menderes kıyılarına kadar her yerden ganimet peşinde olan gönüllü kalabalıklar akın akın Osman Gazi'nin yanına geliyordu ve Osman Gazi'nin ordusu günden güne büyürken, Mouzalon Bizans ordusunun kalıntılarından ancak 2 bin kadar asker biraraya getirebiliyordu ve bu birliklerle yine de sayıca çok üstün, zafer sarhoşu düşmanının bir kez daha karşısına çıkmaya cüret ediyordu[7]. Mouzalon, bu çaresizliğin son darbesine bütün umudunu koymuştu ama büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Zaten tükenmiş ve cesareti tamamen kırılmış Bizans piyadeleri Osmanlı süvarilerinin ilk hücumunda geri çekildi; herkes dağılarak yakınlardaki İzmit'e kaçtı ve bu şehrin surlarının arkasında himaye ve kurtuluş aradı; sadece az sayıda Katalan süvarisi henüz direniş gösteriyordu ve en azından utanç verici kaçışı siper ediyordu; aralarından birçoğu yiğitliklerinin ödülü olarak Osmanlı'nın elinden ölümle tanıştı ve Osmanlılar bunun üzerine vahşi çeteler hâlinde ülkenin her yerine akın ederek, erişebildikleri herşeyi, insanları, hayvanları, eşyaları ya ateşle ve kılıçla yok ettiler ya da köleliğe veya çadırlarına sürüklediler. Henüz hasatla uğraşan ve bu yüzden tarlalara dağılmış olan savunmasız halk toplanmaya bile vakit bulamadığından, herhangi bir direniş beklenemezdi. Kaçabilenler, İzmit'e giden kalabalığı takip ediyordu ve her an eşyalarından kalanlarıyla birlikte ağlamalar ve sızlamalar eşliğinde yerlerinden kovulmuş köylülerden oluşan kalabalıkların geldiği görülebiliyordu. Ne yazık ki gerek şehirde, gerekse ci-

5 Pachymeres, Andronikos IV, 25; Roma baskısı, s. 225, 228.

6 Sadeddin, s. 15'te Aydoğdu'nun ölümünü Osman Gazi'nin birkaç yıl sonra Bursa valisine ve müttefiklerine karşı yaptığı bir savaşa atfetmektedir.

7 Pachymeres, [Andronikos IV, Roma baskısı], s. 229: "Çünkü onun etrafındaki asker o kadar çok arttı ki netice itibarıyla akınlarda yetenekli yardımcılar olarak Menderes Nehri'nde bulunan başka Persler de onun müttefiki idi".

vardaki kalelerde sadece çok azı koruma ve yer bulabildi; büyük bir kitle surların dışında, sahil kenarında sürekli olarak Osmanlıların saldıracağı korkusu altında, bakışlarını umutsuzca selamet ve kurtuluş getirmesini bekledikleri Avrupa'ya çevirmiş vaziyette çadır kurmuştu[8].

Bu arada Osman Gazi'nin birlikleri ülkenin her yerinde ilerliyorlardı ve başka birşey bulamadıkları yerde, atlarına yem yaptıkları yığınlarla yeni biçilmiş ekine el koyuyorlardı. Böylece Bitinya bölgesinin Bursa ve İznik önlerine ve İzmit'in varoşlarına kadar her yerinin birkaç ay içinde Osmanlılar tarafından bir çöle dönüştürüldüğü anlatılmaktadır, ancak açıkça söylemek gerekir ki, Osmanlılar söylenenlere göre muhafız kıtalarının hücuma geçerek, arkadan saldırabilecekleri korkusuyla akınlarını henüz adı geçen son şehrin ötesine taşımamışlardır[9]. Ayrıca Osman Gazi bütün komşu eyaletlerden gelerek buraya toplanan bu kalabalıkla Bursa, İznik ve İzmit gibi büyük şehirlere henüz ciddi bir saldırıda bulunmayı düşünmüyordu ve bu yüzden muhtemelen hükümdarlığını içte sağlamlaştırmak için tekrar Yenişehir'e döndü.

Topraklar yine de komşu Türk beylerinin askerleriyle birlikte çok geçmeden Bitinya'dan başlayarak en yakın eyaletlere de akın eden ve burada tahkim edilmiş yerlerin surlarının önlerinde geniş bir bölgeyi talan eden, katleden ve yok eden askerlerinin yıkımlarına ve eşkiyalıklarına maruz kaldı[10]. Bu korkunç durum, Osman Gazi'nin hükümdarlığını kalıcı fetihlerle kuzeyde sağlam bir zemin üzerine oturtmak üzere tekrar silahlarına sarılmasına kadar birkaç yıl devam etti. Ancak bu arada fethettiği veya hükümdarsız kalan toprakları ileride de güvence altına alabilmek için, bu toprakların büyük bir kısmını muhtemelen timar olarak boyunun reisleri arasında bölüştürdü ve böylece topraklarını yavaş yavaş genişleterek, devletinin dayanıklılığını ve sürekliliğini en iyi şekilde güvence altına aldı.

---

8 Pachymeres, Andronikos IV, 25-26,; [Roma baskısı], s. 230-231.

9 Pachymeres, Andronikos IV, 25-26; [Roma baskısı],s. 230-231: "Ancak belki henüz işgal düşünmeksizin İzmit'in aşağı bölgelerine de saldırıyorlardı. Çünkü daha yakından bir saldırı yapmak onları korkutuyordu ve henüz el değmemiş kutsal mekânların bulunmasından dolayı şehrin kenar mahallerinden uzak duruyorlardı".

10 Aynı yer: "Çünkü felaket sadece burada değildi. Ayrıca imparatorun vakit geçirdiği doğuya doğru Edremit'e kadar olan yerlerde de (aynı durum) mevcuttu. Ve bütün yerler müstahkem kaleler dışında düşmanlara açıktı. Ve ... yaşanan hadise korkunç ve teselliisi olmayan birşeydi. Çünkü birkaç ay içinde herşey tamamiyle yok oldu".

İznik bu dönemde çeşitli kez ama her seferinde başarısız bir şekilde saldırıya uğradı. Muhafız kıtaları açık alana çıkmaya cesaret ettiklerinde, genelde şehrin etrafını saran kuvvetler tarafından kayıplar verdirilerek geri püskürtüldüler; ama Osmanlı süvarilerinin şiddeti, yüksek ve güçlü surların önünde kırılıyordu. Sadece en azından muhafız kıtalarını şimdilik sindirmek ve dizginlemek için, Osman Gazi'nin bu arada o dönemlerde İznik yakınlarında küçük bir dağ kalesi inşa ettirdiği ve buraya muhafız kıtasının ilk komutanının ismine uygun olarak Tâz/Drâz Ali (Dargan/Dardağan) adını verdiği söylenmektedir. Ancak başkaları tarafından bu kalenin inşası daha sonraki bir zamana aktarılmakta ve Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye atfedilmektedir[11].

Osman Gazi dikkatini öncelikle İznik'ten ziyade, öfkesini ayrıca cüretkâr bir meydan okumayla tahrik eden Bursa'ya yöneltiyordu. Bursa komutanı Hadrianos, 1307 yılında Orhaneli, Beled-i Yunus (Madenos/Batanos), Kite ve Kestel gibi küçük komşu kaleler arasında Osman Gazi'ye birleşik güçlerle saldırmak ve gücünü mümkün olduğu yerde nihai bir darbeyle yok etmek amacıyla bir ittifak meydana getirmişti. Ne var ki Osman Gazi tetikteydi ve düşmanları daha toparlanamadan savaşa girişti. Birkaç dalgalanmadan sonra burada da zafer yine Osmanlılarındı. Hadrianos Bursa'ya kaçarak kurtuldu; Kestel komutanı muharebe alanında hayatını kaybetti ve Kite komutanı Ulubad'a kaçabildi ama Osman Gazi'nin isteği üzerine derhal teslim edildi ve tıpkı Kestel gibi, Osmanlılar tarafından herhangi bir direnişle karşılaşmadan işgal edilen kalesinin önünde idam edildi. Ulubad komutanı bu ihanetin ödülü olarak Osman Gazi'den, haleflerinin Ulubad Suyu (Rhyndacum) Nehri üzerinde Ulubad'a giden köprüye asla ayak basmayacakları sözünü aldı. Anlaşmanın bu maddesine uzunca bir süre uyuldu ama bu maddenin ana fikrini aşmaktan daha kolay birşey yoktu. Zira Osmanlılar ne zaman Ulubad'a yaklaşsalar, nehri veya yakınlardaki Ulubad Gölü'nü gemilerle geçtiler[12].

Hadrianos'un yenilgisinden sonra Osman Gazi, Bursa'nın Kite Kalesi'ne ve Nilüfer Çayı'yla Ulubad Suyu birleştiği yere kadar tüm civarını topraklarına kattığından ve timar olarak sipahileri arasında bölüştürdüğünden, Ulubad'a girmek kaçınılmazdı. Zira Osman Gazi de çok iyi biliyordu ki, bu sadece top-

11 Sadeddin, s. 13.

12 Sadeddin, s. 14, 15. Ulubad, Hammer tarafından bir defasında belirtildiği gibi eski Apollonia değil, adından da anlaşılabileceği gibi Lopadion'dur. Sadeddin, Osman Gazi'nin yeğeni Aydoğdu'nun burada yapılan muharebede hayatını kaybettiğini söylemektedir.

raklarının iyiliğini güvence altına almanın değil, sonunda elinde harap edilmiş eyaletlerden ve ıssız köylerden başka birşey bırakmayacak olan birliklerinin eşkiyalıklarını, talanlarını ve zorbalıklarını önlemenin de en iyi yoluydu. Özellikle belirtmek isteriz ki, Bursa civarındaki topraklarını bölüşürken, timar sahiplerine artık çok seyrek bulunan yerli halka karşı esirgeyerek davranmalarını ve yasal olarak sahip oldukları topraklara hiçbir şekilde dokunmamalarını sıkıca tembih etmişti. En azından Osman Gazi şahsi nüfûzunun uzandığı yerlerde sıkıntıya ve sefalete düşen ve Bizans imparatorları tarafından tamamen terkedilmiş olan Rumların zorunlu olarak kendisine tâbi olmalarını sağladı[13]. Ne var ki iradesinin ve silahlarının gücü daha öteye uzanamadı ve böylece birliklerinin denize kadar daha uzaktaki bölgelere akın etmeleri ve yerel halka karşı Osmanlıların adını her yerde yerel halkın korkusu ve dehşeti hâline getiren en korkunç zorbalıklarda ve zulümlerde bulunmaları gayet doğaldı.

Osman Gazi yine de Bursa'ya karşı birşeyler yapmaya henüz cesaret edemiyordu. Düzenli bir kuşatma veya beklenen başarıyı getirecek bir hücum için gerekli araçları yoktu. Bu yüzden şimdilik şehrin ve bölgenin etrafını gittikçe daha da daraltmak ve muhafız kıtalarının teminini mümkün olduğunca zorlaştırmakla yetiniyordu. Bu amaçla birkaç yıl sonra, 1317 yılında, şehir bölgesinde biri şehir kapılarının hemen önünde, diğeri de birkaç mil daha batıda, Nilüfer Çayı'nın denizden erzak temininin en kolay şekilde kesilebileceği alt kısmında olmak üzere, şehre belli bir dereceye kadar hüküm sürecek ya da en azından gözlem altında tutacak iki küçük kale inşa ettirdi. Kaplıca Kalesi diye anılan ilki, Osman Gazi'nin yeğenlerinden Aktimur'a, adına atfen Balabancık diye anılacak olan ikinci kale de en yiğit ordu komutanlarından biri olan Balaban'a emanet edildi[14]. Bursa, bu sıkıntılı ve zor şartlara rağmen neredeyse on yıl direndi.

Bunun sebebi, kısmen Osman Gazi'nin düzenli ordusunu henüz tek bir noktada yoğunlaştıramamasında, aksine akınlarını ve fetihlerini kuzeyde İznik ve İzmit yönünde de devam ettirmek istemesinde yatmaktaydı. Zira o dönem-

13 Sadeddin, s. 16: "Sonra o yörenin köylerini çok sayıda timara bölerek timarları atlı askerlere tahsis etti, yoksul tâbilere acı çektirmemeleri ve onların evlerinde sükûnet ve huzur içinde yaşamlarını sağlamaları için ciddiyetle emir verdi, öyle ki, o tâbiler sultanın büyük adaletini ve bağışlayıcılığını gördüler, iyi yönetiminden çok memnun kaldılar ve kendiliklerinden onun hükmü ve emri altına girdiler".

14 Sadeddin, s. 16.

lerde bu yönden ilerleyen, Bizans İmparatoru Yaşlı Andronikos'un çaresizlik içinde kızkardeşi Maria'yı Moğol hanıyla evlendirerek ittifak kurduğu Moğolların tehdidi altındaydı. Osman Gazi, tıpkı Bizans imparatorunun paralı askerlerinden korkmadığı gibi Moğol askerlerinden de korkmamasına rağmen, ihtiyatlı davrandığını ve hiçbir şeyle, özellikle de kibirli tehditlerle sindirilemeyeceğini göstermeyi uygun buldu.

Bu yöndeki küçük kalelerden birçoğu çok geçmeden art arda kısmen gönüllü teslimiyet, kısmen kısa bir direnişten sonra Osman Gazi'nin eline geçti. Böylece 1308 yılında güneyde Uludağ eteklerindeki Kubuklea ya da nâm-ı diğer Lüblüce dağ kalesi ihanet sayesinde Osmanlıların eline geçerken[15], kuzeyde İznik'in öncü kalesi olan Trikokia ya da nâm-ı diğer Koçhisar, az sayıdaki muhafız kıtası ısrarla direndikten sonra, ele geçirildi. Bu direnişin sonucunda kalan muhafız kıtaları arasında korkunç bir kıyım yapıldı. Tıpkı daha sonra Bursa önlerindeki Kaplıca gibi, İznik önlerindeki Koçhisar da o dönemlerde Osmanlı Devleti'nin en önemli askerî mevkilerden biri hâline getirildi, yeniden tahkim edildi ve güçlü bir muhafız kıtasıyla donatıldı[16]. Osmanlıların fetihleri buradan Melas ve Sakarya nehirleri boyunca devam etti. Osmaneli (Lefke), Geyve (Kavaia), Mekece ve Akhisar çok az veya hiç direniş göstermediler; komutanları ya teslim oldular ve Osman Gazi'nin vasalları olarak komutanlığa devam ettiler ya da iş son noktaya gelmeden kaçarak kendilerini kurtardılar.

Sırasıyla aynı yönde Tekfurpınarı, Karaçepüş, Geyve bölgesinde küçük birer yer olan Dende, Nifcehisar ve Karagöz, ayrıca Absuyu (Hypsu), Karatigin, İznik'in kuzeyinde Kiliki, Tuzpazarı, Kapucuk, Keresteci, Akyazı ve İzmit'in ötesinde, Osmanlı birliklerini bu bölgeye ilk yerleştiren komutanın adına atfen Kocaeli diye anılan Akova bölgesine kadar başka birçok daha önemsiz kalecikler ve dağ kaleleri aynı akıbete maruz kaldılar. Bursa'nın her yönden kuşatma altında tutulduğu bir dönemde, İznik'in ve İzmit'in de etrafı Osmanlı gözlem kuleleriyle sarıldı. Osman Gazi tabii ki burada da fethedilen toprakları orada bulunan tahkim edilmiş yerlerle birlikte ordu komutanlarına timar olarak tahsis etti ve yerel halkı esirgemelerini ciddi bir biçimde tavsiye etti. Bu ordu komutanları arasında en yeteneklileri olarak o dönemlerde Osman Gazi'nin ordusunun başkomutanlığını emanet ettiği oğlu Orhan Gazi'nin yanında, o ta-

15 Pachymeres, Andronikos VII, s. 9.

16 *Aynı eser*, VII, s. 33.

rihlerde Müslümanlığa geçen eski dostu ve silah arkadaşı Köse Mihal'in, Abdurrahman Gazi'nin, Konur Alp'in ve Akça Koca'nın adı geçmekteydi. Bunlar yavaş yavaş İzmit'in ötesine kadar toprakların tamamını işgal ettiler ve Osman Gazi'nin iradesine uygun olarak genç Orhan Gazi'nin sürekli yoldaşları ve sadık akıl hocaları olarak kaldılar[17].

Konstantiniyye'de bu arada hâlâ Moğollardan yardım bekliyorlardı ve görünüşe göre onlara duydukları güvenden dolayı Osmanlıların Bitinya'daki ilerlemeleriyle hiç ilgilenmiyorlardı. Hâlbuki Moğolların yaptığı tek şey, bir kez güneyden Osmanlı Devleti'ne akın etmeyi denemek ve mümkünse Karacahisar Kalesi'ni ele geçirmeye çalışmak oldu. Ne var ki, daha önce de belirttiğimiz gibi, Osman Gazi'nin kendisine devletin güney sınırını koruma görevini verdiği Orhan Gazi'nin yiğitliği bu planı bozdu. Moğollar henüz şehir surlarının önüne gelmiş ve orada ticaret yapan tüccarları soyuyorlardı ki, Orhan Gazi daha ilk haber aldığı anda Eskişehir'den yola çıkarak buraya geldi, Çavdarhisar (Oynaşhisarı) pazaryerinde onları yendi ve Moğolların en itibarlı reisleri, zincirlerle ve elleri bağlanarak, çok geçmeden Osman Gazi'nin merhametinden dolayı tekrar özgür kalacakları Karacahisar'a getirilirken, kaçarak kurtulanları tekrar sınırın ötesine püskürttü[18].

O tarihten sonra Bizans'ta artık Moğolların yardımından bahsedilmiyordu, ancak bu tarafa bağlanan umut ne kadar tükeniyorsa, öyle anlaşılıyor ki, Bursa, İznik ve İzmit valilerinin yardım için yakarışları Bizans imparatorunun sarayında o denli artıyordu[19]. Bu yakarışlar, o dönemlerde aynı zamanda Türk birliklerinin de Bizans'a doğru hücum etmesinden, özellikle de denizlerde oldukça tehlikeli ve tehdit edici bir hal almaya başlamasından dolayı da tamamen gözardı edilemezdi.

Mudanya Körfezi'nin girişindeki küçük İmralı Adası, Osman Gazi'nin emri üzerine daha 1308 yılında ele geçirilmişti. Neredeyse aynı zamanda muhtemelen daha güneyde sahil boylarındaki Karesioğulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları ve Menteşeoğulları beyliklerinden gelen 30 kadar başka Türk gemileri

17 Sadeddin, s. 16-23'te adı geçen yerlerin fetihlerini ve Osman Gazi'nin komutanlarıyla silah arkadaşları arasında paylaşımını detaylı olarak anlatmaktadır. Daha fazla detay için buraya bakmanızı tavsiye ederiz.

18 *Aynı eser*, s. 20.

19 Sadeddin, s. 22: "... öyle ki İznik hükümdarı, Konstantinopolis hükümdarına şikâyette bulundu ve ondan yardım istedi"; Pachymeres, Andronikos V, s. 9.

Sakız Adası'na saldırdılar, adanın her yerini talan ettiler ve ellerine geçirdikleri yerel halkı ya oracıkta hemen öldürdüler ya da paha biçilmez bir ganimetle birlikte köleliğe sürüklediler. Sadece çok azı kaleye kaçabildi. Bir kısmı kadınları, çocukları ve taşınabilir mallarıyla muhtemelen Yunanistan'a sığınmak üzere 40 yük gemisine kaçtılar. Ama çıkan bir fırtına, hepsinin battığı İskire (Skiros) Adası'na vurdu. Bizans'tan buraya gönderilen yardım yerine vardığında herşey bitmişti. Türk korsanlar uzaklaşmışlar ve varlıklarından korkunç talanlardan başka hiçbir iz bırakmamışlardı[20]. Türk korsanlar daha önce de Prens Adaları'na (Kızıl Adalar)[21], Sisam (Samos) Adası'na, Kerpe (Karpathos) Adası'na, Rodos'a, Siklatlar'a, hatta Trakya ve Makedonya kıyılarına benzer saldırılarda bulunmuşlardı. Ege Denizi'nin daha küçük adalarının büyük bir bölümünün daha o zaman ıssızlaştığı ve bu gibi akınların bir kez başladıktan sonra her yıl yenilendiği ise hiç şüphe götürmez[22].

Anadolu Yarımadası'nın durumu daha da kötüydü. Zira Osmanlılar Bitinya'da akınlarını ve talanlarını hiçbir engelle karşılaşmadan İstanbul Boğazı kıyılarına kadar genişletirken[23] ve hiç de nadiren olmayacak şekilde özellikle bayramlarda halk ayinlere katıldığında deniz kıyılarının yakınında bulunan kalelere ani baskınlar düzenlerken[24], daha güneydeki eyaletlerde hüküm süren beyler hükümdarlıklarını gittikçe deniz kıyılarına doğru genişletiyorlardı, göz görebildiğince açık alanları harap ediyorlardı, şehirleri ve köyleri ateşe veriyorlardı ve yerel halka karşı korkunç zorbalıklarda bulunuyor veya onları köle olarak yanlarında götürüyorlardı. O dönemlerde ya fethedilen ya da büyük tehdit altında bulunan en önemli şehirler arasında Kenchrea, Menderes kıyılarındaki Çarşamba, Alaşehir, Sard, Ayasuluğ, Tire anılmaktadır[25].

---

20 Pachymeres, Andronikos VI, s. 17: "Oradaki kaleye sığınanlar dışında pekçok Sakızlı öldü".

21 *Aynı eser*, IV, 24, s. 224

22 *Aynı eser*, IV, 29, s. 237: "...eskiden iskân edilen (=insanların yaşadığı) yerleri neredeyse insansız hâle getirdiler". Nikiferos Gregoras, VIII, 10; Bonn baskısı, I, 351: "Bu yıllar içinde Türkler gemiler inşa etmeye, korkusuzca ve yoğun olarak denizlere açılmaya ve Makedonya'ya, Trakya'ya akınlar düzenlemeye başladılar ve adalara yönelik olarak büyük ve küçük akınlar gerçekleştirdiler ve her yere saldırarak kötünün kötüsü sonuçlara yol açtılar vs".

23 Pachymeres, Andronikos, V, 9, s. 269; VII, 34, s. 447

24 *Aynı eser*, V, 21, s. 286

25 *Aynı eser*, V, 16, 21, 23, 25, 26, 27 ve VII, 13; Nikiferos Gregoras, VIII, 11, s. 361

Asya'dan kovulan ve büyük yığınlar hâlinde Bizans surlarının altında ve varoş mahallelerinde toplanan halkın sefaleti, Türk tehdidinin yanında veba ve açlık da baş gösterince zirveye ulaştı. Ne yazık ki, bu sefaleti kendi gözleriyle izlemek zorunda kalan ve kendisi de artık başkentte güvence içinde olmayan Bizans imparatoru, barbarların ilerleyişini durduracak ve tebaanın sefaletini azaltacak imkânlara sahip değildi. Hazine boştu ve ordu çökmek üzereydi, zira hazinenin ücretleri bile ödeyemeyecek durumda olduğunu bildiklerinden, hiçkimse artık askerlik hizmeti vermek istemiyordu. İmparator Andronikos, hazineyi tekrar doldurmak ve kısmen mevcut ihtiyaçları karşılamak, kısmen de barbarlara ödenmesi gereken haraçları ödeyebilmek için vergileri yükseltti ve böylece hazineyi belki geçici olarak rahatlattı ama bu uygulama zamanla zaten tükenmiş ve vergi memurlarının baskıları altında ezilen eyaletleri çökertecekti[26]. Muhtemelen yaratılan bu imkânlar da yetmedi. Zira çok geçmeden Bizans imparatorunun para sıkıntısından dolayı atalarından kendisine miras kalan takılarının bir kısmını satmak zorunda kaldığı söylenmektedir[27].

Bu şartlar altında Anadolu'da Osmanlılara ve soydaşlarına karşı savaşacak ordunun tekrar kurulması açısından da çok fazla şey beklenemezdi. Gerçi Yaşlı Andronikos Ege Denizi'ni ve kıyı şeritlerini korumak için 20 adet üç kürekli gemiden oluşan kalıcı bir filo donatmak ve Bitinya'da sürekli olarak 1000 atlıdan oluşacak daimî bir kuvvet oluşturmak niyetindeydi ama Nikiferos Gregoras'a göre Tanrı buna bile izin vermemişti ve böylece herşey tabii ki genel bir karışıklık içinde kaçınılmaz sona doğru gitmişti[28]. Görünen o ki, Bizans imparatoru bu arada bir kez olsun İznik'in büyük baskı altındaki vali-

26 Orduyu ve hazineyi güçlendirmek için bu ve başka araçlar hakkında: Pachymeres, Andronikos V, 9, s. 270. Nikiferos Gregoras, VIII, 6, s. 317. Daha o dönemlerde devletin bir kuralı hâline gelen, komşu barbarlardan barışı para karşılığında satın almak gibi talihsiz sistem hakkında burada uygun bir karşılaştırma yapılmaktadır: "Ve sonra damarlarını pekçok yerinden kesti ve onların gelip kanını içerek kendi damarlarına akıtmalarına müsaade ederek kurtlardan dostluğu satın almak isteyen birisi gibi hareket etti". Aynı zamanda hazinenin yıllık gelirini bir milyon altına çıkartmayı başardıkları belirtilmektedir.

27 Nikiferos Gregoras, VIII, 10: "Burada imparatorluğa ait paralar az olduğundan eski imparatorların değerli eşyaları ihtiyaçtan dolayı alınıp satıldı".

28 Nikiferos Gregoras, VIII, 6, s. 318: "Ancak belki de Tanrı da kendisinin bildiği sebeplerden dolayı istemediği için ansızın herşey bu malum karışıklıktan dolayı tıplı bir küpün düşmesi gibi yerle bir oldu".

sine biraz yardım göndermeye çalışmıştı. Zira bu dönemde bir Bizans filosunun Konstantiniyye'den yola çıkarak Yalova'ya geldiği ve muhtemelen İznik'e karayolundan ulaşacak birlikler indirdiği anlatılmaktadır. Ne var ki bu birlikler daha harekete bile geçmemişlerdi ki, Orhan Gazi'nin silah arkadaşlarından biri olan Abdurrahman Gazi onlara emrindeki birliklerle saldırarak, ya acımasız bir şekilde katletti ya da zorla kitleler hâlinde ölüme gittikleri denize sürdü. Sadece küçük bir bölümü gemilere kaçabildi ve bu yenilginin haberini Bizans imparatorunun sadece daha fazla endişelenmesine ve dehşete kapılmasına neden olduğu Konstantiniyye'ye taşıdı[29].

Bursa'yı, İznik'i veya İzmit'i yine de kurtarabilme umudu bu tarihten sonra tamamen terkedildi. Zira talihleri yaver gitse bile, bu yerlerle uzun zamandan beri kopan bağlantıyı düzenli bir erzak temini sağlayacak şekilde tekrar kurmak mümkün olamazdı. Halkın sıkıntısı ve muhafız kıtalarının cesaretsizliği Osman Gazi'nin ordusunun bu şehirler etrafına çektikleri çember daraldıkça artıyordu. Yine de bolca erzakla donatılmış olarak beklenebileceğinden daha uzun direndiler. Osman Gazi sonunda bizzat bu yararsız kuşatmadan yorulmuştu ve en azından Bursa'yı nihai bir darbeyle topraklarına katmaya karar verdi.

Balabancık ve Kaplıca kaleleri kurulduktan sonra artık hiçbir erzak temin edilemeyen Bursa'da sefalet son haddine varmıştı ve artık ciddi bir direniş beklenemezdi. Herşeyin kaybolmuş gibi göründüğü bir anda Genç [III.] Andronikos bir kez daha bu şehrin düşüşünü tamamen durduramasa da, en azından bir süreliğine ertelemek gibi cüretkâr bir fikre kapıldı; acilen Konstantiniyye'ye döndü, Bizans imparatoruna durumun vahametini anlatarak şehrin erzak temini için gerekli kaynakları tedarik etmesini sağlamaya çalıştı ve tavsiyesine uyulduğu takdirde, bir ordunun başında bizzat Zeytinbağı'na (Trigleia) geçeceğine ve kendi hayatını tehlikeye atarak, tekrar erzak temin edildiği takdirde surlarının yardımıyla uzunca bir süre daha tutunabilecek olan Bursa'ya ulaşacağına dair vaatte bulundu. Ne var ki Bizans imparatoru, ister korkudan, ister daha muhtemel olanıyla, böyle bir cüretkârlık için gerekli kaynaklara sahip olmamasından, bu öneriyi kabul etmek istemedi ve bu yüzden daha sonra Genç Andronikos'un Bursa'nın barbarların eline geçmesinin asıl nedeninin bu olduğuna dair acı ithamlarına maruz kalmak zorunda kaldı[30].

29 Sadeddin, s. 23. Bizanslılar bu yenilgiden bahsetmemektedirler.

30 Kantakuzen, I, 45; Bonn baskısı, vol. I, s. 220: "Bu onu kuşatmakta olan barbarların Bursa'yı ele geçirmelerinin temel sebebi sayıldı".

Konstantiniyye'de daha Zeytinbağı'na gemiyle birlik gönderilsin mi, gönderilmesin mi şeklinde kavgalar yapılırken, Osman Gazi'nin silahlı gücünün tamamı Bursa'ya doğru ilerliyordu. Yaşlılığından ve hastalıktan dolayı geride kalan Osman Gazi, başkomutanlığı oğlu Orhan Gazi'ye bırakmıştı. Yanında danışman ve dost olarak Köse Mihal, Turgut Alp, Şeyh Mahmud ve Şeyh Edebali'nin yeğeni Ahi Hasan vardı. Yapılan harp divanında herkes Bursa'yı teslim olmaya zorlamadan önce Uludağ eteklerinde Bursa için güneyde henüz koruma teşkil eden Orhaneli'nin işgal edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Orhaneli gerçi Orhan Gazi yaklaştığında direnecekmiş gibi görünüyordu ama Osmanlıların daha ilk hücumunda kalenin komutanı dağlara kaçtı ve burada düşmanları tarafından takip edilirken, çaresizlik içinde bir kayadan düştü ve öldü. Şehir bunun üzerine talana açık hâle geldi ve surları yıkıldı; ancak Orhan Gazi'nin kesin emri üzerine yerel halka karşı şartlar elverdiğince esirgeyerek davranıldı.

Orhaneli'nin akıbeti, Bursa'nın nihai akıbeti üzerinde muhtemelen etkisiz kalmadı. Zira Orhan Gazi, açlıktan ve hastalıklardan dolayı son noktaya kadar gelen bu şehrin önüne zafer işaretlerini daha yeni dikmişti ki, Bursa'nın komutanı çok basit şartlar altında kendisinin ve ailesinin gitmesine izin verildiği takdirde, Bursa'yı teslim etmeye hazır olduğunu beyan etti. Orhan Gazi bu şartları kabul etti ve Bursa komutanıyla yıllar önce dost olan Köse Mihal'i aracı tayin etti. Kısa süren müzakerelerden sonra, Bursa komutanına 30 bin altın fidye karşılığında eşi, çocukları ve taşınabilir mallarıyla birlikte serbest geçiş ve bunun dışında Sakız Adası ya da Gemlik'e kadar kendisine refakat edileceği konusunda anlaşmaya varıldı. Belirlenen şartlar her iki tarafça dürüstçe yerine getirildi ve Bursa komutanı böylece Gemlik'te gemiye binip, Avrupa'ya geçerken, Orhan Gazi zaferle çok geçmeden Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentine yükseltilen bu şehre giriş yaptı[31].

Bursa'nın 1326 yılında kansız bir şekilde fethi, Osman Gazi'nin icraatlarla dolu hükümdarlığını yücelten büyük olaylar dizisini sona erdirmektedir. Osman

31 Bursa'nın fethi hakkında sadece yerel tarihçilerde detaylı bilgiler bulunmaktadır. Karşılaştırma için bk. Sadeddin, s. 23 vd. Leunclavius, Annales, s. 9. Bizanslılar, bu olay hakkında genel bilgilerle yetinmektedirler. Mesela, "Daha önce açlık tarafından kuşatılan Bursalıların kenti daha sonra ele geçirildi", Nikiferos Gregoras, VIII, 15, s. 384'te bu konu hakkında söylenen tek şeydir. Aynı şekilde Chalkokondylas, I, 8'de Bursa'nın fethini Osman Gazi'ye atfetmektedir. Phrantzes, I, 22'de başka hiçbir yerde belirtilmeyen bir durumu, Orhan Gazi'nin Bursa seferi sırasında sağ ayağından yaralandığını belirtmektedir.

Gazi, en büyük dileklerinden birini yerine getiren bu zafer haberini ölüm döşeğinde aldı. Babasının ölümünün yakın olduğunu öğrenen Orhan Gazi, derhal yanına geldi ve etrafı en sadık silah arkadaşlarıyla çevrili hâlde, ölmekte olan babasının son dileklerini ve uyarılarını aldı. Daha sonraki tarihçilerin iyi niyetli hayal gücünün ve hitabet süslemelerinin de burada büyük bir payı olduğunu varsayarsak, Osman Gazi'nin bu durumda söylediği rivayet edilen sözlerini burada sessizce geçebiliriz. Ancak oğlunu ve halefini son nefesinde alçak gönüllülüğe, adalete, Allah korkusuna ve Peygamber'in kanunlarına göre gerçek dinin korunmasına ve mümkün olduğunca yayılmasına davet etmesi, Osman Gazi'nin de fikir ve düşüncesine uygundu.

Osman Gazi, 27 yıl hüküm sürdükten sonra, Söğüt'te 70 yaşında hayata veda etti[32]. Ancak son arzusuna uygun olarak burada babasının yanına değil, Bursa'daki kale kilisesinin daha sonra "Gümüşlü Kümbet" adını alacak şapeline gömülmek istedi. Tıpkı Ertuğrul Gazi'nin mezarı gibi, Osman Gazi'nin mezarı da, budununu bir yüzyıldan az bir zamanda Fırat Nehri kıyılarından Anadolu'nun tamamını geçerek, Marmara Denizi kıyılarına kadar götürecek zafer yolunda bir anıt olacaktı. Bu mezar Osmanlılar tarafından yakın çağlara kadar kutsal sayılmıştır ve bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nda en fazla ziyaret edilen yerlerden biridir. Ancak şu anda eski ihtişamının kaybıyla birlikte eski kutsallığından da birşeyler kaybediyormuş gibi görünmekte ve adeta Osman Gazi'nin kurduğu devletin bir görüntüsü gibi, tamamen çökmeye yüz tutmuş bulunmaktadır*.

Zamanın çok gerilerde olması ve kaynakların belirsizliği Osman Gazi'nin karakteri ve kişiliği hakkında yeterli olabilecek bir görüntü oluşturmamıza izin vermemektedir. Temel özellikleri, anlatmaktan çok, burada ima etmeye çalıştığımız hikâyesinde saklıdır ve diğer ayrıntılar, tarihi gerçeklik sınırları içerisinde birkaç sözcükle kısaca verilebilir. Osman Gazi (I. Osman), boyunun şanı ve halkının büyüklüğüyle gurur duyan ve gençliği kılıcının gücüne, büyük miktarda kişisel yiğitliğe, derin bir dini inanca, Peygamber'in sözlerine ve vadettiklerine duyduğu sağlam bir inanca, asil bir ruha ve büyük imparatorlukların kurucularının çoğuna özgü sade geleneklere dayanan bir göçebe reisiydi. Osman Gazi

32 Chalkokondylas, I, 8'de Osmanı Gazi'nin öldüğü yer olarak gerçekten de Bursa'yı belirtmektedir. Osman Gazi'nin ölüm döşeğinde oğluna verdiği nasihatler için bk. Sadeddin, s. 26 ve daha detaylı olarak Cantemir, *Histoire de l'empire Othoman*, I, 44.

* Osman Gazi'nin türbesini Sultan Abdülaziz tamir ettirmiştir (çev.)

hiçbir şekilde çoğunlukla talihli bir anın plansız kazancına ya da zafer sarhoşluğuyla yapılan görkemli bir silahlı faaliyete yüzyıllar sürecek bir geleceği ve gelecek nesillerin kalıcı yargısını kurban eden basit fatihler sınıfına dahil değildi. Doğuda Selçuklu Devleti'ni yok eden ve batıda Bizans İmparatorluğu'nu dev adımlarla nihai yok oluşuna doğru sürükleyen sefaletin ortasında, Osman Gazi kendisinin ve boyunun kaderinde var olan, birşeylerin yeniden düzenlenmesi gerekliliğinden derinden etkilenmişti. Zira büyük bir yiğitlikle şimdiki zamanın çok ötesine geçen siyasi bir bakışı birleştirmişti. Önünde, unsurları ruhunda ve silahlarının gücünde yatan yeni bir dünya, yeni bir yaşam uzanıyordu.

Fetihlerinin planlı ilerleyişi ve her yerde boyunduruğu altına aldıklarına karşı takınılmasını istediği esirgeyici tutum, içinde düzen, adalet ve ölçülülük duygusu yaşadığının en iyi delilidir. Adını lekeleyen münferit zorbalıklar hem şartların şiddeti, hem de karakterinin özgünlüğü ve ulusunun geleneklerinde tatmin edici bir açıklama bulmaktadır. Osman Gazi'nin yiğitliği ve yüksek seciyesi, onun kadar şanlı ve büyük rakipleri tarafından bile onaylanmaktadır[33]. Daha sonraki zamanlarda Osmanlıların en amansız düşmanları olan Rumların gözünde değerini düşürmek için kullanılan kibirli hükmetme tutkusu ve ölçüsüz açgözlülük iddiaları[34], hayat tarzının sadeliğinden ve oğullarına bıraktığı mirasın azlığından bahseden en inanılır tanıkların Osman Gazi hakkındaki tasvirlerine kesinlikle uymamaktadır. Bıraktığı miras altın ve gümüş veya Osmanlıların sürekli bir ganimet avı sayesinde edindikleri hazineler değil, sadece birkaç süssüz kaftan, çok eskilerden kalma sadelikte birkaç ev eşyası, birkaç cins at, Sultanönü'nde babadan kalma yerlerin sürülmesi için gerekli birkaç manda ve Domaniç Dağı'yla Ermeni Dağı'nın yaylalarında otlayan, ancak daha sonra Bursa yakınlarındaki Uludağ'ın eteklerine taşınan ve padişahın bugün bile orada otlayan koyunlarının ataları olduğu söylenen birkaç sürü iyi cins koyundu.

Osman Gazi'nin dış görünüşü hakkında güvenilir ifadelerden ziyade geleneklere dayanarak yapılan mahdud anlatımlar, görünüşü hakkında kesin bir

33 Chalkokondylas, I, 8: "Ve edindiğimiz bilgilere göre o her konuda çok cesurdu. Ve bu sayede özellikle dâhi sayılıyordu ve onun soyundan gelenler, Osman'ın çocukları, şimdi bile aynı sıfat ile anılmaktadır".

34 Phrantzes, I, 22: "Osman iktidar hırsına sahip ve aynı zamanda açgözlü biri olarak yerinde durmadı, diğerlerinin sınırlarına tecavüz ederek onları haksızlığa uğratmak suretiyle onlara ait olan pekçok yeri kendisinin yaptı".

görüntü vermeye yeterli değildir. Sadece olağandışı uzun kollara, siyah saçlara ve esmer bir tene sahip olduğunu biliyoruz. Daha gençliğinde kendisine verilen ve doğu ülkelerinde talihli kehanetlere işaret eden bir onur ünvanı olarak görülen Kara Osman lakabını, esmer tenine borçludur.

2) İzmit'in ve İznik'in Düşüşü; Bitinya'nın ve Karesi Bölgesinin Tamamen İlhakı

Orhan Gazi'nin çok geçmeden babasının mezarının bulunduğu yerde tahtını kurduğu Bursa'nın fethinden sonra Osmanlı silahlarının bir sonraki hedefi tabii ki İznik ve İzmit oldu. Herbir tarafı herhangi bir erzak teminini ya da Bizans'la herhangi bir bağlantıyı mümkün kılmayacak şekilde sarılı olmasına, dolayısıyla yerel halkın çektiği sefaletin ve çaresizliğin gün geçtikçe artmasına rağmen, bu iki yer, Osmanlıların henüz hiçbir şey yapamadığı surlarının kalınlığı sayesinde beklenilenden çok daha uzun süre dayandı. Orhan Gazi ayrıca İzmit'i ve İznik'i fethetmeden önce, Bitinya'nın kuzeyde Karadeniz, güneyde İzmit Körfezi ve batıda İstanbul Boğazı'yla çevrili en kuzeyindeki yarımadayı güvence altına almayı daha uygun buluyordu. Gerçi Osman Gazi'nin birlikleri, daha önce de gördüğümüz gibi, buralara kadar ilerlemişler ve özellikle Konur Alp ve Akça Koca yönetiminde Sakarya Nehri'nin doğusundaki Akyazı, Konrapa, Yalova, Ermenipazarı, Ayanköy ve Kandıra kalelerini işgal etmişlerdi[35] ama Konstantiniyye'den en ciddi direnişin beklenebileceği daha batıya doğru olan yerlere henüz sağlam ayak basmamışlardı ve önemli bir yer alamamışlardı. Orhan Gazi gözlerini öncelikle her ikisi de iyice tahkim edilmiş hâlde, Konstantiniyye'den İzmit'e giden ordu yolunu koruyan Samandıra (Semendra) ve Aydos'a yöneltti.

İktidarının ilk zorluklarıyla uğraşmak zorunda kalan Orhan Gazi bu yüzden henüz Bursa'dayken emri üzerine en iyi ordu komutanlarından dördü, Akça Koca, Konur Alp, Abdurrahman Gazi ve Karaca Bey [Kara Ali Bey?] birlikleriyle İstanbul Boğazı'na doğru hareket ettiler ve Samandıra'yla Aydos'un kuşatmasına başladılar. Bu iki kaleyi ele geçirmek için gerekli bütün kaynaklardan yoksun olarak, ya açlıktan dolayı teslim olmaya zorlamak ya da ani bir baskın düzenlemek için uygun fırsatı beklemek üzere, onları her yönden

35 Sadeddin, Bratutti'ye göre, s. 27, ancak burada belirtilen isimler anlaşılamayacak kadar bozulmuştur.

kuşatma altına almakla yetindiler. Akça Koca ve Konur Alp birlikleriyle gözetim altında tuttukları Samandıra'da çok geçmeden böyle bir fırsat yakaladılar. Zira bir gün kalenin kapıları açıldı ve kaleden yakınlardaki mezarlığa doğru bir cenaze alayı çıktı; bu, şehrin komutanının oğlunun cenazesiydi. Cenaze alayı şehir kapılarından daha 100 adım kadar gitmemişti ki, Osmanlılar saklandıkları yerden çıktılar ve her yönden şehirle bağlantısını kestikten sonra, cenaze alayına saldırdılar. Böyle bir durumda direniş düşünülemezdi bile. Acı içindeki insanların bir kısmı acımasızca öldürüldü, Samandıra komutanı canlı olarak Osmanlıların eline düştü ve şehrin kendisi bir kılıç darbesine bile gerek kalmadan teslim oldu. Ne Bizans imparatoru, ne de Aydos komutanı Orhan Gazi'nin karşılığında Samandıra komutanının özgürlüğünü sunduğu fidyeyi ödemek istemediler. Aksine komutanı silah zoruyla kurtarmaya çalıştıkları söylenmektedir. İzmit komutanı nihayet istenen fidye parasını buldu. Samandıra Şehri ve bölgesi ödül olarak Akça Koca'ya timar olarak verildi ve adına atfedilen Kocaeli bölgesinin adı, o günden itibaren İstanbul Boğazı'na kadar yayıldı[36].

Akça Koca bunun üzerine Samandıra'da kalırken, Konur Alp ve Abdurrahman Gazi Aydos önlerine geldiler. Burada da aynı zorluklarla karşılaştılar. Kılıç, yay ve okla yüksek ve güçlü surlara karşı birşey yapılamazdı. Ancak tıpkı Samandıra'da talihlerinin yaver gitmesi gibi, Osmanlıların bu sefer de ihanet yardımlarına koştu. Gerçek burada Doğulu romantizmin şiirselliğiyle süslenen bir hikâyeyle ortaya çıkmaktadır ki, bu hikâyeye göre Aydos komutanının kızı, rüyasında gördüğü bir yüzden dolayı heyecanlanarak, Abdurrahman Gazi'yi gönlünün eşi olarak seçerek, Osmanlılara gece yapılan bir baskın sayesinde kaleyi ele geçirme fırsatını vermiştir. Abdurrahman Gazi, yanında 80 seçkin delikanlıyla birlikte ve sevgilisinin yardımıyla surları aştı, kapıdaki nöbetçileri öldürdü, şehrin anahtarlarını ele geçirdi, kapıları açtı ve kendi adamlarını içeri soktuktan sonra, muhafız kıtalarını öldürdü. Uykuda saldırıya uğrayan kale komutanının kendisi, kızı ve paha biçilmez bir hazineyle birlikte Orhan Gazi'nin yanına gönderildi. Abdurrahman Gazi'ye zaferinin ödülü olarak güzel hain, eş olarak verildi. Oğlu, Konstantiniyye'de uzun bir süre dehşet ve korku salan ve tıpkı bir zamanlar Hannibal'in Romalı kadınlar tarafından kullanılması gibi, Rum kadınlar tarafından çocuklarını susturmak ve itaat et-

36 Sadeddin, s. 27-28.

melerini sağlamak için kullanılan Kara Abdurrahman, daha sonraki Osmanlı tarihinin en muhteşem kahramanlarından biri oldu[37].

Samandıra'nın ve Aydos'un alınmasından sonra, sıra İzmit Körfezi'nin her iki tarafındaki hakkında çok az veya hiç bilgiye sahip olmadığımız küçük sahil yerlerinin ilhakına geldi. En uzun süre direniş gösterenler arasında olduğu için özellikle İzmit yakınlarında küçük sahil kalesi Hereke'nin adı geçmektedir. Orhan Gazi sonunda kaleyi anlaşmaya vararak teslim olmaya zorlayana kadar baskı altında tutan en iyi ordu komutanlarından biri olan Kara Ali'yi oraya gönderdi. Muhafız kıtasına serbest çıkış hakkı verildi ve yerel halk, Orhan Gazi'nin tebaası olarak rahat ve huzur içinde bırakıldı[38]. Muhtemelen aynı zamanda Orhan Gazi'nin başka bir ordu komutanı olan Karamürsel, İzmit Körfezi'nin güney sahil kesiminin fethini, kendi adını taşıyacak olan Karamürsel'i ve kaplıcalarıyla ünlü liman şehri Yalova'yı ele geçirerek tamamladı. Timar beyi olarak, bundan böyle oradaki sahillerin koruması için küçük bir filo muhafaza etmeyi vadetti, dolayısıyla Konstantiniyye, İzmit ve İznik arasındaki deniz yolu bağlantısı da tamamen kopmuş oldu[39].

Orhan Gazi, bu şartlar altında daha fazla dayanması artık mümkün olmayan İzmit üzerine 1326'da bizzat yürüdü. Samandıra seferinden dolayı İzmit çevresini ve araziyi iyice tanıyan Abdurrahman Gazi rehberlik ediyordu. Şehrin bütün çevresine derhal tuğlarını diken ve bütün girişleri kapatan Osmanlıların gelişi yerel halkı korkuya ve dehşete düşürdü. Muhafız kıtalarının komutanı Kaloyan (Kaloyuannis) ya korkudan ya da şehrin artık ciddi bir biçimde direnmesi mümkün olmadığından, birliklerinin en iyi kısmıyla birlikte uygun bir fırsatta yakınlardaki Bapheus ya da nâm-ı diğer Koyunhisar'a kaçtı ve kuşatmacıların arkasına geçerek, onları mümkün olduğunca rahatsız etti. Orhan Gazi, bu saçmalıkları bir an önce sona erdirmek için, süvarilerin bir kısmını Kara Ali yönetiminde derhal kuşatmaya alınan Koyunhisar'a gönderdi. Görünen o ki, Kaloyan çaresizlik içinde hücuma geçmek istemiş, kaleden çıkmış ve bir oka hedef olarak birliklerinin başında hayatını kaybetmişti. Başı, onu kanlı bir zafer işareti olarak İzmit kapılarına astıran Orhan Gazi'ye gönderildi. Bu görüntü ve Kaloyan'ın ölümünden sonra teslim olan Koyunhisar'ın düştüğüne

37 Sadeddin, s. 29-32. Bizanslılarda Samandıra ve Aydos'un fetihleri hakkında bilgi bulunmamaktadır; bu fetih Osman Gazi'nin ölümünden sonraki bir yıla aittir.

38 Sadeddin, s. 37.

39 Sadeddin, s. 36-37.

dair haberler, İzmit halkının son umutlarını da yok etti. Kaloyan'ın şehirde kalan kızkardeşi Maria, sadık hizmetkârlarından birini zengin hediyelerle Orhan Gazi'ye gönderdi ve kendisine maiyetiyle birlikte Konstantiniyye'ye serbestçe geçiş hakkı verilmesi şartıyla şehri teslim etmeyi önerdi. Orhan Gazi bu öneriyi derhal kabul etti, Maria'ya maiyetiyle birlikte gemilere kadar yanına refakatçi verdi ve İzmit'i kolayca işgal etti.

Bu şehri aldıktan sonra yaptığı ilk şey, kısa bir süre önce ele geçirilen Aydos'u yıkmak ve orada bulunan halkı İzmit'e getirtmek oldu. Bunun dışında bu şehirde eski Bizans imparatorlarının hükümdarlıklarının anısını en kısa zamanda silmek için gerekli herşeyi yaptı. Osmanlı'nın zafer işaretini diktiği her yerde olduğu gibi, burada da Hristiyan kiliselerin ve şapellerin en azından büyük bir kısmı camilere ve mescidlere dönüştürüldü. Orhan Gazi ayrıca orada bulunan kiliselerden birinde, etraftaki köylerin gelirlerinin bir kısmını da tahsis ederek, bir medrese kurdu. Ancak burada da, göründüğü kadarıyla hiçkimse Müslümanlığa geçmeye zorlanmadı ve anlatılanlara göre, şehrin ve çevresinin hâlâ çok kalabalık Rum halkına karşı mümkün olduğunca esirgeyici davranıldı[40].

İzmit'in zaten uzun zamandır beklenen kaybı, Konstantiniyye'de çok az etki bıraktı. Güçlerini Bulgarlara karşı yapılan savaşlarda ve kendi aralarındaki mücadelelerle tamamen tüketen iki imparator, Yaşlı ve Genç Andronikos, Anadolu'daki eyaletlerin kaybıyla ve adeta başkenti tehdit eden Osmanlı silahlarının ilerleyişiyle pek fazla ilgilenmiyorlardı. Ancak Genç [III.] Andro-

40 Sadeddin, s. 32-35'te çevre halkı için özellikle şöyle denmektedir: "O dönemde İzmit bölgesi çok kalabalık ve bayındır bir bölgedir, çünkü Osmanlıların başarılı ilerleyişlerinden kaçan gayrimüslimler o ülkeye gidiyor ve sığınıyorlardı, onu güçlü ve denizin yakınlığı yüzünden, gerektiğinde zamanında kaçabilmek için, bir yay gibi, uygun bir yer olarak değerlendiriyorlardı. Çünkü çok güzel termal suları olan hamamların bulunduğu Yalova adında çok sağlıklı bir yer vardı". Bizanslı tarihçiler İzmit'in fethi hakkında fazla bilgi sahibi değildirler. Nikiferos Gregoras, XI, 6, s. 545'te sadece genel olarak düşmanın üstünlüğünün baskısı altındaki şehrin açlıkla teslim olmaya zorlandığını belirtmektedir. Ancak bu olayı Osmanlı tarihçilerinden 12 yıl öncesine, yani 1338 yılına atmaktadır. Fakat bu bilgi, Hammer'in *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 580'de önerdiği gibi, İzmit'in Osmanlılar tarafından iki kez fethedildiğine dair bir görüşe varmamızı sağlayamayan bir yanlışlıktır. [Fakat, 151 nolu dipnotta, kendisi de şehrin iki defa fethedildiğini varsaymaktan başka seçeneğin olmadığını belirtiyor (çev.)].

nikos 1328 yılında tahta tek başına çıktıktan ve Avrupa'da Konstantiniyye'nin surlarına kadar her yeri dolaşan Türk korsanlarının akınları daha da sıklaştıktan sonra, bir kez daha ciddi bir şekilde Osmanlılara Anadolu'da saldırmayı ve en azından Paleologların eski başkenti olup, Bizans İmparatorluğu'nun bu taraftaki tek önemli sınır kalesi İznik'i cüretkâr bir darbeyle kurtarmayı düşündüler[41].

Bizans imparatoru bu niyetle 1330 yılı başlarında Mezotinya'nın, yani Bitinya'nın en batısındaki kısımlarının [bugünkü Kocaeli havalisi] valisini, Anadolu'ya yapılacak bir seferin planını görüşmek üzere Konstantiniyye'ye çağırdı. Adı Kontofres olan ve gençliğinden beri Osmanlılarla bağlantı hâlinde olup, geleneklerini ve özellikle savaş yönetim biçimlerini çok iyi bilen bu vali, Bizans imparatoruna başarılı olmak istiyorsa, seferi hızlandırmasını tavsiye etti; zira sıcaklar başladığında Osmanlılar vadilerdeki çadırlarını söküp, sürüleri ve bütün mallarıyla birlikte yenilmeleri artık mümkün olmayan dağlara çekiliyorlardı. Bizans imparatoru bu tavsiyeye kulak verdi, zaten zaman çok dar olduğundan Makedonya ve daha uzaktaki yerlerdeki birlikleri ve İstanbul civarlarında Trakya'da, Dimetoka'da, Edirne'de (Adrianopolis), vesairede karargâh kurmuş olan bütün kuvvetleri topladı ve Mayıs ayı sonunda doğrudan Üsküdar'a geçti. Ordusunun çekirdeği toplam 2 bin gerçekten seçkin, iyi donatılmış ve savaşa hazır askerden; kalanı, birçok küçük kayıkla karşıya geçen ve saldırmaya hazır oldukları kadar, kaçmaya da hazır bir vaziyette herhangi bir çarpışma sırasında sadece büyük bir engel teşkil edecek gelişigüzel biraraya gelmiş, silahları kötü köylülerden ve zanaatkârlardan oluşuyordu[42].

Bu arada bu vahşi birlikler Osmanlıları ilk görünüşte yine de biraz korkuttu. Zira Bitinya'ya henüz varmışlardı ki, düzlüklerde orada burada dağınık yaşayan insanlar çadırlarını söküp, sürüleriyle birlikte dağlara mümkün olduğunca uzağa kaçtılar. Ne var ki Orhan Gazi'yi korkutamadılar. Bizans imparatorunun gemiden indiğini haber alır almaz, en iyi ordu komutanlarını birlikleriyle birlikte bölgenin iç taraflarına açılan dağ geçitlerine gönderdi ve kendisi de yanına 3 bin piyade ve atlı alarak, Mezotinya sahilindeki dik ve zor ulaşılan

41 İmparatorun en azından İznik'i kurtarmayı düşündüğünü Nikiferos Gregoras, IX, 9'da özellikle belirtmektedir.

42 Aynı yer: "Pekçokları âdi ve ahlaki değerlerden yoksundu. Ve bu yüzden cenkte savaş istemeyecekleri belli idi. ... rakiplerini kaçırtmak ya da onları yenmek konusuna gelince bu umurlarında değildi".

yamaçlara konuşlandı. Bizans imparatoru bu topraklara ayak bastığı üçüncü gün düşman birliklerini uzaktan küçük Tavşancıl (Philokrene) sahil şehri civarındaki yüksekliklerde gördü[43]. Hemen ilerlemek fazla cüretkâr olacağından, bu şehrin yakınlarına karargâh kurdu ve gece yapılan harp divanında komutanlarıyla, meydan muharebesinde karşı karşıya gelmek üzere, ertesi sabah Osmanlıların mümkün olduğu yerde düzlüklere inmelerini sağlamak üzere anlaşmaya vardı. Osmanlılar meydan muharebesini kabul etmeseler bile, en azından ondan korkmadıklarını göstermiş olacaklardı ve hiçbir utanç duymadan Bizans'a geri dönebilirlerdi.

Şafakla birlikte Bizans imparatoru sabah muharebe işaretini verdi ve birliklerinin derhal yoğun saflar hâlinde ilerlemesini emretti. Orhan Gazi bu hareketin farkına varır varmaz, en iyi birliklerinden 3 bin askeri Bizans ordusunun arkasına ve her iki kanadına sakladı ve önce herhangi bir çatışmaya girmeden, Rumları sadece tahrik edecek ve mümkünse sahte bir kaçışla, asıl kuvvetlerin üzerlerine hücum edeceği ve kolayca yok edeceği bir tuzağa çekecek küçük bir bölük hafif piyadeyi, daha sonra da at üzerinde 300 seçkin okçuyu öne gönderdi. Ancak bu hile bu sefer başarılı olmayacaktı. Bizans imparatoru da belki de Kontofres'in Orhan Gazi'nin planını anlatması üzerine, sadece 300 atlı seçti ve bunları Heteriarkos Eksotrohos komutasında, en azından Kantakuzenos'un anlattıklarına göre, ateşli bir konuşmayla heyecanlandırmaya çalıştıktan sonra, düşmana karşı gönderdi. Bu durumda genel bir muharebe söz konusu bile olamazdı. Çarpışma sadece Rumların gün içinde birkaç kez, Bizanslıların anlattıklarına göre gerçi defalarca geri püskürtülen ve bazı kayıplar veren ama sonunda arazinin durumundan dolayı avantajlı olarak konumlarını ve böylece belirleyici bir üstünlüğü koruyabilen Osmanlılara tekrar tekrar saldırmalarıyla sınırlı kaldı. Orhan Gazi'nin birlikleriyle işgal ettiği böl-

43 Kantakuzen, II, 6-8; Bonn baskısı, vol. I, 341-363, Mezotinya'daki bu başarısız sefer için ana kaynaktır; ancak bariz yanlışlıklar ve kasıtlı saptırmalar anlatımında açıkça görülmektedir. Örneğin imparatorun Orhan Gazi'yle ilk karşılaşmasının Üsküdar'dan sadece dört saat uzaklıktaki sahil yeri Maltepe'de olduğunu belirtirken, çatışmanın bitiminde sahneyi oradan oldukça uzakta olan Tavşancıl'ın kapılarının önüne atmaktadır. Bu konuda Nikiferos Gregoras'ın, IX, 9; Bonn baskısı, vol. I, 434'teki daha kısa, ancak daha hassas olup, bu hadiselerin hepsini Tavşancıl civarına taşıyan anlatımını takip etmeyi yeğliyorum. Ayrıca imparatorun bu yenilgisini nakleden Phrantzes, I, 7 ve Chalkokondylas, I, Paris baskısı, 11'de sadece Tavşancıl'dan bahsetmektedirler. Osmanlı kaynaklarında bu konuda hiçbir şey bulunmamaktadır.

genin tamamı hatırı sayılır yükseklikler, derin ovalar ve bir sürü doğal çukurlarla öyle kaplanmıştı ki, Bizans imparatoru ordusunun tamamıyla genel bir taarruza cesaret edemezdi.

Ancak akşama doğru Orhan Gazi günün meşakkatinden ve kızgın güneşten dolayı yorulan Rumlar üzerine genel bir hücumda bulunduğunda, mücadele biraz daha genel bir karakter kazanmaya başladı. Her iki tarafta bu sefer en vurucu birliklerin en büyük kısımları muharebe alanındaydı. Osmanlılar şiddetle ve korkunç naralar atarak Rumlara saldırdılar ama bir süreliğine neredeyse adam adama mücadele ettikten sonra, bir kez daha dağ yamaçlarına geri püskürtüldüler. Batmaya yüz tutmuş güneş, geri çekildiklerini gizliyordu ve Bizans imparatoru da bu yüzden birliklerini karargâhına geri çekmek istediğinde, Osmanlı süvarileri bir kez daha dağlardan çıkarak, Rumlara hiç beklemedikleri bir anda arkadan saldırdılar ve gece saatlerine kadar süren korkunç bir muharebede büyük bir yenilgiye uğrattılar. Karmaşanın ortasına atılmaya cesaret eden Bizans imparatoru, kalçasından bir okla hafifçe yaralandı, attan düştü ve görünüşe göre Osmanlılara esir düşmekten son anda kurtuldu.

Gece boyunca Rumların karargâhında korku ve dehşet hüküm sürdü. Gözcü olarak sadece 300 kişiyi geri bırakan Orhan Gazi'nin her an ordusunun tamamıyla karargâha saldırmasından ve orada bulunan herkesi öldüreceğinden korkuyorlardı. Bizans imparatorunun akıbeti hakkında yanlış ve en azından bir kısmı kasten yayıldığı düşünülen şayialar bu korkunç karışıklığı daha da artırıyordu. Kimisi Bizans imparatorunun muharebe sırasında Osmanlılar tarafından öldürüldüğünü, kimisi korkudan kaçtığını ve Konstantiniyye'ye giden bir gemiye bindiğini söylüyordu. Hâlbuki imparator sadece yarasını iyileştirmek için kendini Tavşancıl'a taşıtmıştı. Karargâhta ise bu arada karışıklıklar bütün gece boyunca devam etti. İmparatorun adamları sürüler hâlinde yakın sahillerdeki gemilere kaçarak kendini kurtardılar ve sahile ulaşamayanlar ya da gemiye binemeyenler, şehre kaçtılar ve şehir kapılarının önündeki kalabalık öylesine arttı ki, birçok insan adeta ezildi. Hatta kimileri çaresizlik içinde surlara tırmanmayı bile denedi ve bu yolla ya gerçekten başarılı bir şekilde şehre girdiler ya da onlara tutunan başkaları tarafından zorla tekrar aşağı çekildiler, sırtüstü aşağı düştüler ve yerde ölü olarak kaldılar. Kimilerininse korkudan anında ruhlarını teslim ettikleri de söylenmektedir.

Ordunun neredeyse tamamı dağınık bir şekilde kaçarak karargâhı terkettikten sonra, Megas Domestikos* Kantakuzenos bir kez daha kaçanları durdurmayı ve düzeni tekrar kurmayı denedi, Bizans imparatorunun yanına geldi ve varlığıyla askerlerini sakinleştirmek ve bu rezalete bir son vermek üzere, en azından bir kez daha karargâhın girişinde görünmesini sağlamaya çalıştı. Ancak artık çok geçti. Megas Domestikos, Bizans imparatorunun emri üzerine derhal karargâha geri döndü ama artık kimse onu dinlemiyordu. En azından kaçışa bir düzen getirmek amacıyla birlikleri dört bölüme ayırdı ve henüz Bizanslılara ait Dakibyza, Niketiatos, Ritzion ve Philokrene[44] kalelerine gönderdi.

Gün doğumunda Orhan Gazi'nin geride bıraktığı 300 Osmanlı atlısı boş karargâhı ve Bizans birlikleri arasındaki büyük karışıklığı gördüklerinde, hiçbir engelle karşılaşmadan terkedilmiş çadırlara girdiler, aralarında imparatorun aceleden unutulan atları da olmak üzere, içeride bulunan herşeyi aldılar ve sadece 100 kişi olmak üzere Tavşancıl'a doğru hareket eden topluluğun peşine takıldılar. Bu arada olaylardan haberdar olan Orhan Gazi tarafından yeni birliklerle desteklenerek, kaçanları talihsiz bir biçimde o saatte, sözde anahtarları kaybettikleri için ama daha muhtemel olarak insan kalabalığı karşısında şehrin daha geceden dolup taşacağından endişe ettikleri için, kapıları kilitli olan Tavşancıl önlerine gelmeden yakaladılar. Bu karmaşada Rumlar tarafından bir direniş beklenemezdi, özellikle de seyislerin, yük hayvanlarının ve araçların her hareketi neredeyse imkânsız hâle getirdiği düşünülürse. Osmanlılar bu yüzden derhal savunmasız bu kalabalığa saldırdılar, birçok Rum'u öldürdüler, aralarında en fazla seyisler olmak üzere, çok sayıda esir ve 400 at aldılar ve şehir yakınlarına karargâh kurdular. Bizans birliklerinin kalanı, şehir kapıları nihayet açıldığından, zamanında şehre sığınabildiler ama daha ertesi gün yine pahalıya ödedikleri bir taarruzda bulundular. Ölülerin arasında ilk gün, her ikisi de Megas Domestikos ve tarihçi Kantakuzenos'un akrabası olan Manuel Tarhaniyotis ve Nikiferos Kantakuzenos ve ikinci gün, genel bir şüpheye göre, çarpışma sırasında intikamdan ya da bilinçsizlikten dolayı bir Rum tarafından öldürüldüğü söylenen Heteriarkos Eksotrohos bulunuyordu. Bizans imparatoru, daha kaçışın başladığı gece gemilere bindirilerek emniyete alınmış ve derhal Konstantiniyye'ye dönmüştü. Ordusundan kalanlar yavaş yavaş Tavşancıl'da

* Büyük başkumandan (çev.).

44 Bugünkü Gebze, Eskihisar, Darıca ve Tavşancıl kaleleri.

toplandılar ve mümkün olduğunca çabuk derhal karşıya, Bizans'a geçirildikleri Üsküdar'a döndüler. Orhan Gazi, onları geri çekilirken rahatsız etmeye gerek görmedi ve bu yüzden bütün gücüyle derhal Tavşancıl'ın yenilmesiyle birlikte artık son kurtuluş umudunu da kaybetmiş İznik'e doğru yola çıktı[45].

Osmanlı tarihçilerinin ifadelerine göre[46], Bizans imparatoru gerçi aynı dönemde Konstantiniyye'den İznik'e bir kez daha yeni birlikler, cephanelik ve erzak götürecek bir filo göndermişti ama gemiler daha Yalova'ya gelip, birlikleri karaya bırakır bırakmaz Orhan Gazi'nin kendi oğlu Süleyman Paşa emrindeki bir grup Osmanlı'nın saldırısına uğradılar, dağıtıldılar ve kısmen öldürüldüler, kısmen de köleliğe sürüklendiler. Bu olay ve Mezotinya'daki başarısız sefer, Bizans imparatorunun sadece İznik'i kurtarmak değil, İstanbul Boğazı'nın diğer yakasına tekrar yerleşmeye yönelik son denemeleriydi. Bitinya'nın içinde hâlâ Rum muhafız kıtaları bulunan diğer küçük kalelerinin bir önemi olmadığından, kaderlerine terkedildiler, ancak İznik'in kuşatmadan kurtarılması için şimdi Konstantiniyye'de tabii ki ne cesaret, ne de kaynak kalmıştı. Dolayısıyla Orhan Gazi'nin burada da işi kolay oldu.

Komşu Karatigin ve Tâz/Drâz Ali kalelerinin Osmanlı muhafız kıtalarının uzun süredir baskısı altında olan ve bunun yanında açlık ve hastalıklardan dolayı tükenmiş ve çaresizliğe kapılmış İznik halkı, direniş göstermeyi denemedi bile. Orhan Gazi'nin birliklerinin görüntüsü, en yiğit olanları bile korkuttu. Orhan Gazi'ye, kalenin muhafız kıtalarına serbest geçiş hakkı verilmesi şartıyla kalenin teslimini önermeye karar verildi. Orhan Gazi bu şartı derhal kabul etti ama öyle görünüyor ki, bu arada İznik halkını ve Bizans birliklerini kendi hükümdarlığı altındaki akıbetleri konusunda o kadar sakinleştirmiş ki, kendilerine tanınan özgürlük hakkını sadece küçük bir kısmı kullandı ve şeh-

45 Kantakuzenos'un ve Nikiferos Gregoras'ın Tavşancıl'daki çatışmalar hakkında verdikleri bilgileri uyumlu hâle getirmek mümkün değildir. Şahit olarak bizzat konuşan Kantakuzenos, anlatımında bariz hatalar yapmıştır. Her iki tarafın çeşitli çatışmalardaki kayıplarının orantısı, gülünç denecek kadar saptırılmıştır. Verdiği rakamlara, tıpkı imparatorun, kendisinin ve hatta Orhan Gazi'nin ağzından anlattığı şatafatlı sözlere kesinlikle inanmamak gerekir. Nikiferos Gregoras'ın anlatımı daha sadedir ama en azından gerçeğe daha uygundur. Phrantzes ve Chalkokondylas, imparatorun Tavşancıl'daki yenilgisinin sadece bazı bireysel olaylarına değinmektedirler.

46 Sadeddin, s. 43. Aynı yazar, daha önce de gördüğümüz gibi, Yalova'ya yapılan benzer bir çıkartma denemesinden bahsetmektedir. Burada aynı şey iki kez anlatılmış olabilir mi?

rin komutanıyla birlikte Konstantiniyye'ye gitmek üzere gemilere bindi. Çoğunluk İznik halkıyla birlikte Orhan Gazi'yi karşılamaya giderek, sadakat ve itaat yemini etti[47].

Tıpkı İzmit'te olduğu gibi, Orhan Gazi İznik'te de şehre giriş yaptıktan hemen sonra kiliseleri ve şapelleri camiye ve mescide çevirtti, bir manastırı, çok geçmeden İslâm'ın en seçkin hocalarını çağırdığı bir medrese hâline getirdi ve iyi bir örnek teşkil etmek üzere, açıldığı ilk gün fakirlere yemekleri bizzat dağıttığı ve akşamları kandillerini kendi eliyle yaktığı bir imaret yaptırdı[48]. Çok dikkate değer bir durum ve aynı zamanda Orhan Gazi'nin İznik halkıyla iyi geçinmek istemesinin bir işareti olarak, kuşatma sırasında açlık, veba veya düşman silahları altında hayatlarını kaybeden Rumların yaşlı eşlerini ve kızlarını, bu kadınlara ve kızlara ait sarayları mülk edinmeleri ve şehri korumak amacıyla şehirde kalmaları şartıyla maiyetinde buna rıza gösteren soylu askerlere eş olarak bıraktığı anlatılmaktadır[49].

Böylece Orhan Gazi tarafından her şekilde teşvik edilen ve desteklenen İznik de on yıllık bir baskının sıkıntısından ve sefaletinden çıkarak, çok geçmeden Osmanlı Devleti'nin en canlı ve en zengin şehirlerinden biri hâline geldi. Burası, aynı zamanda Osmanlıların, Orhan Gazi'nin hükümranlığını resmen kabul etmek için hiçbir çaba gösterilmediğinden ötürü belirli bir bağımsızlığa sahib sadece birkaç küçük şehir ve kalenin bulunduğu Bitinya'daki hâkimiyetinin kilit taşıydı. Diğer yerlerin yanında Sakarya Nehri'nin kuzeyinin ötesinde Taraklı, Göynük ve Mudurnu şehirlerinin bulunduğu bölge, Osman Gazi'nin Köse Mihal'le birlikte buraya bir akın düzenlediği zamanlardan beri Osmanlıların akınlarına maruz kalmamıştı. Ancak İznik alındıktan üç yıl sonra, 1333 yılında, Orhan Gazi'nin en büyük oğlu Süleyman Paşa, adı geçen şehirleri babasının topraklarına katmak amacıyla bu bölgeye bir sefer düzen-

47 Sadeddin, s. 43-45. Bizanslı tarihçiler İznik'in fethinden ya hiç ya da sadece yüzeysel olarak bahsetmektedirler. Sadece Nikiferos Gregoras, IX, 9; Bonn baskısı, s. 458'de şehrin açlıkla teslim olmaya zorlandığını belirtmekte ve başka hiçbir yerde anlatılmayan bir olaydan, fetihten sonra birçok aziz resminin, kutsal kitapların ve iki kutsal kadın resminin Konstantiniyye'ye getirildiğinden ve burada satışa sunulduğundan bahsetmektedir.

48 Sadeddin, s. 45, 46. İslâm'ın bu ve benzer kutsal vakıflar ve hayır işleri hakkında, bu kitabın Osmanlı'nın genel olarak dini yaşamından bahsedeceğimiz sonunda daha fazla bilgi verilmiştir.

49 Sadeddin, s. 45.

ledi. Osmanlı silahlarının varlığı bile bu amaca hızlı ve kan dökmeden ulaşmak için yeterliydi. Zira Süleyman Paşa, birlikleriyle beraber kendini sadece uzaktan bile gösterdiğinde, adı geçen üç şehrin komutanları onu karşılamaya geldiler, teslim oldular, sadakat ve itaat yemini ederek, kendileri ve halkları için himaye ve esirgeme istediler. İstekleri sorunsuz olarak yerine getirildi, şehirler esirgendi ve Süleyman Paşa, elde edemedikleri ganimet için tazminat olarak askerleri arasında rütbelerine ve verdikleri hizmetlere göre, civardaki toprakları paylaştırdı[50].

Bir yıl sonra Orhan Gazi, babasının yaşlı silah arkadaşı Timurtaş'ı* sadece 500 seçkin askerle birlikte Mudanya Körfezi'nde, daha önceleri de bir kez saldırıya uğrayan ama daha sonra gözardı edilmiş olan, iyi tahkim edilmiş Gemlik ya da nâm-ı diğer Kibotos üzerine gönderdi. Muhafız kıtası direnmeyi denedi; ama Timurtaş birliklerine yeni olgunlaşmış hasada el koymalarını emretti ve şehri daha sonra bir kış boyunca hiçbir yönden erzak temin edemeyecek şekilde kuşattı. Şehir halkının sıkıntısı böylece daha kış boyunca had safhaya ulaştı ve Orhan Gazi, kuşatmayı desteklemek için ilkbaharda bizzat buraya geldiğinde, şehir halkının sefaleti ve çaresizliği kısa sürede öyle boyutlara ulaştı ki, kendilerini bir ay sonra şehri teslim etmek zorunda hissettiler. Orhan Gazi'nin hakimiyetinin tanınması ve muhtemelen yıllık haracın ödenmesi karşılığında şehir halkı özgürlüğüne ve mallarına sahip oldu ve bunun dışında da rahatsız edici başka baskılara maruz kalmadı[51].

Görünen o ki, haraç karşılığında tâbi olma sistemi, özellikle daha küçük sahil şehirlerinde genel olarak kullanılıyordu. Bu sistem, onları sonunda ne kazananlar, ne de kaybedenler için hiçbir yarar getirmeyecek tamamen yok olmaya karşı korumak için en kolay ve en etkili araçtı[52]. Bu boyun eğmenin, Bitinya sahil şeridinin Osmanlı Devleti tarafından tamamen ilhakına kadar

50 Sadeddin, s. 46-48.

* Gemlik, Kara Timurtaş Paşa'nın babası Kara Ali Bey tarafından fethedilmiştir (çev.).

51 Sadeddin, s. 48.

52 Bitinya sahil şehirlerinin haraca tâbi oluşunun İznik'in alınmasından sonra neredeyse genel hâle geldiği özellikle Nikiferos Gregoras, IX, 13; Bonn baskısı, vol. I, 458'de belirtmektedir: "Barbarlar artık korkusuzca Bitinya sahillerine yerleştikten sonra geriye kalmış olan az sayıdaki küçük köylere çok ağır vergiler koydular ki bunları (köyleri) tamamen yok etmemişlerdi. Oysa bunu kolayca ve kısa süre içinde yapmaları mümkündü".

ilerleyişi hakkında sadece oraya buraya dağılmış çok az sayıda haber bulunabilir. 1338 yılının ilkbaharında İzmit Körfezi'nin güney kısmında sözde Bizans İmparatorluğu'na ait olup, tahkim edilmiş iki sahil şehri olan Anahor'un [İnehor?] ve Armutlu'nun ilhakı tamamlandı. Kaleler sadece Orhan Gazi'nin yararlı ve amaca uygun bulduğu oranda muhafaza edildi; çoğunun sadece surları yok edildi ya da surları tamamen yıkılıp yerle bir edildiler[53]. Böylece bu dönemde temelde tek amaçları Bizans muhafız kıtaları için gözlem yeri hizmetini görmek olan birçok küçük sahil kaleleri ortadan kalktı.

Bu şekilde 1340 yılında kadar Bitinya'nın tamamı Orhan Gazi'nin birlikleri tarafından ilhak edilirken ve Konstantiniyye Şehri yakınlarındaki sahil şehirleri hariç olmak üzere, güneyde Uludağ, kuzeyde Karadeniz ve doğuda Sakarya Nehri'yle sınırlanan Sultanönü bölgesinin güney sınırından İstanbul Boğazı'na kadar uzanan toprakların tamamı Osmanlı sultanının hükümdarlığını tanırken, daha önce de gördüğümüz gibi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kalıntıları üzerinde bir dizi küçük bağımsız devletler kuran diğer Türk beyleri bağımsızlıklarını hâlâ koruyorlardı. Gerek Osman Gazi, gerekse Orhan Gazi onlarla bugüne kadar iyi anlaşıyorlardı ve Karesioğulları beyinin kardeşinin hüküm sürme tutkusu, Orhan Gazi'ye topraklarını kuzeyde Bitinya üzerindeki hükümdarlığını genişlettiği bir dönemde bu tarafta da güneye doğru genişletme fırsatını vermemiş olsaydı, bu dostluk muhtemelen böyle sürüp gidecekti.

İlk bağımsız beyi tarafından adı konulan Karesioğulları Beyliği, eski Misya'yı kapsıyordu ve bu yüzden güneybatıda Osmanlı Devleti'ne sınırdı. Belki de bizzat Osmanlılarla Bizans imparatoruna karşı savaşmak ve Bitinya üzerindeki hükümdarlığı almaya cesaret edebilecek zengin ve güçlü bir adam[54] olan son Karesioğulları Beyi Aclan Bey*, Osmanlı gücü yükselmeye başladığı dönemlerde, Osmanlı beyi ile bir barış ve dostluk ittifakı kurmuştu ve adeta bu ittifakın güvencesi olarak oğullarından en küçüğü olan Dursun'u, eğitimini ta-

53 Sadeddin, s. 57'de Anahor'a ve Armutlu'ya boyun eğdirildikten sonra şöyle denmektedir: "Benzer şekilde, başka kentlerin ve kalelerin garnizon komutanları ile müdafiler, o yörelerin çok iyi tahkim edilmiş kentlerinin ve kalelerinin anahtarlarını, o çok bağışlayıcı sultanın şanlı saray erkânına hemen teslim yoluna gittiler; sultan, yararlı ve kullanışlı olduklarına inandığı kaleleri elinde tutarken diğerlerini yıkıp yok etti".

54 Sadeddin, s. 51: "Büyük bir zenginliğe ve askerî güce sahip olmakla, o eyaletin mutlak efendisiydi".

* Zinkeisen bu ismi sehven Arslan olarak zikretmektedir (çev.).

mamlaması için Orhan Gazi'nin yanına göndermişti. 1335 yılındaki* vefatından sonra Karesioğulları Beyliği'nin yönetimi, görünüşe göre tebaanın sevgisini kazanmayı pek başaramayan en büyük oğluna geçti[55]. Saltanatının daha ilk yılında en itibarlı vasalları arasında, başına kendi veziri Hacı İlbey'in geçtiği ve amacı, hükümdarlığı Orhan Gazi'nin sarayında yaşayan küçük kardeşine kazandırmak olan bir komplo kuruldu. Bu yüzden Dursun'a derhal gizli bir heyet gönderildi ve Dursun da yapılan önerilere olumlu yanıt vermeye hazırdı ama önce Orhan Gazi'ye danışmayı ve onu her halükârda güvence altına almayı uygun buldu. Bu amaçla, kendisine babasından miras kalan diğer topraklar, özellikle de Kızılca Tuzla'yı, Pınarhisar'ı ve Ayazmend'i elinde tutarken, babasının topraklarında bulunan Edincik (Aydıncık), Manyas, Balıkesir, Bergama, Tırhala ve Edremit'i kısmen kendisiden talep ettiği yardımlar karşılığında, kısmen de gelecekteki sadakatin ve dostluğun bir işareti olarak teklif etti[56]. Orhan Gazi hiç tereddüt etmeden bu teklifi kabul etti ve bir ordunun başında Dursun'a anavatanına refakat etti.

Orhan Gazi daha yoldayken Ulubad Gölü civarında, yaklaşmakta olduğunu duyduklarında komutanları derhal onu karşılamaya gelerek, hakimiyetini ve haraç ödemeyi kabul eden Ulubad, Kirmastı, Mihaliç, Gölyazı (Galyas) ve Karaağaç (Gilyos/Kilyos) şehirlerini ve kalelerini aldı. Silahlarından önce giden şanı, Aclan Bey'in Karesioğulları saltanatının merkezi olan Balıkesir'e kadar giden yolu açtı. Aclan Bey'in orada bulunan oğlu ve halefi, Orhan Gazi'nin yaklaşmakta olduğunu duyunca derhal devletinin güneydeki en uç sınırı olan Bergama'ya kaçtı ve kendini buraya kapattı. Orhan Gazi, Balıkesir'de himayesi altındaki Dursun'a tâbi olan vasalların bağlılıklarını kabul ettikten sonra, kaçan Karesioğulları beyinin arkasından gitti ve derhal Bergama'yı kuşatma altına aldı. Ne var ki kardeş kavgasını uzatmak istemediğinden, iş çığırından çıkmadan Dursun'u müşavirleri ve silah arkadaş-

---

* Aclan Bey 1345 yılında vefat etmiş olup, geride Süleyman ve Dursun adında iki oğlu kalmıştır (çev.).

55 *Aynı eser*, s. 51: "Eyaletin erkân ve eşrafı, liyakatsizliği ve çok yaşlı oluşu yüzünden ondan tiksiniyorlardı ve hiç memnun değildiler".

56 Sadeddin, s. 52. Burada adı geçen şehir isimlerinin Ortaçağ'ın hani şehirlerine verildiğini tespit etmek tam olarak mümkün değildir. Kesin olarak bildiğimiz, Edincik'in Cycicus, Edremit'in Adramyttium ve Bergama'nın Pergamos olduğudur. Balıkesir, Tırhala ve Manyas şehirleri, Hammer'e göre, Perperena, Atarneus ve Lyrnessus'tur. Ancak bunlar da tam kesin değildir.

larıyla birlikte yanına çağırdı ve ciddi bir konuşmayla ağabeyiyle herbirinin babalarından kalan topraklardan bir kısmını alacağı bir anlaşmaya varmasını sağlamaya çalıştı. Dursun, bu öneriye karşı çıkmadı ve ağabeyiyle müzakerelerde bulunmak üzere derhal şehrin önüne geldi. Ancak ağabeyi ona bir cevap yerine surlardan aşağı kendi eliyle Dursun'u daha orada yere yığan bir ok gönderdi. Bu kardeş cinayetine öfkelenen halk, katile karşı ayaklandı, derhal Orhan Gazi'nin yanına geldi ve ondan intikam ve kanlı öç almasını istedi. Orhan Gazi derhal eyaletin tamamında haberciler aracılığıyla Karesioğulları Beyliği'nin sona erdiğini ve topraklarının tamamının bundan böyle Osmanlı Devleti'nin bir parçası olduğunu ilân ettirdi. Osman Gazi'nin hakimiyetini tanıyan istihkâmların komutanları, ordu komutanları ve memurlar makamlarını, rütbelerini ve konumlarını aynen muhafaza edeceklerdi. Buna karşın eski Karesioğulları beyine bağlı kalan ve itaat edenler ise hayatlarını ve mallarını kaybedeceklerdi. Orhan Gazi'nin ordusunun da orada bulunmasıyla desteklenen bu tehditkâr talep etkisini gösterdi. Eyaletin bütün şehirleri ve istihkâmları kapılarını açtılar ve Orhan Gazi'nin iradesine boyun eğdiler.

Sadece Dursun'un katili çaresizce direnerek Orhan Gazi'nin gazabından kurtulabilmeyi umut ediyor ve Bergama'yı teslim etmeyi reddediyordu. Ancak beyleri uğruna Orhan Gazi'nin öfkesini kendi üzerlerine çekmeye hiç de eğilimli olmayan halk, el altından Orhan Gazi'yle irtibata geçtiler ve şehri belli bir süreye kadar teslim etme vaadinde bulundular. Orhan Gazi'nin affına emin olduktan sonra Karesioğulları beyine şehri gönüllü olarak teslim etmesi için baskı yapmaya başladılar; kabul etmediği takdirde, kendisini buna zorlayacaklardı ve zincire vurarak, utanç içinde suçu ve inatçılığı için cezasını verecek olan Orhan Gazi'nin huzuruna çıkartacaklardı. Karesioğulları beyinin böyle bir durumda artık direnmesi mümkün değildi. Karesioğulları beyi teslim oldu, derhal Orhan Gazi'nin huzuruna çıktı, önünde yere çöktü, suçunu itiraf etti ve tek ceza olarak ülkeden ayrılma ve iki yıl sonra vebadan hayata veda edeceği Bursa'ya gitme cezası aldı.

Karesioğulları Beyliği topraklarının tamamı, bu arada Bergama teslim edildikten hemen sonra Osmanlı Devleti'ne dahil edildi ve Orhan Gazi'nin en büyük oğlu Süleyman Paşa'nın yönettiği toprakların bir bölümü hâline geldi. Bunun dışında herşey eskisi gibi kaldı. Hacı İlbey, iki Osmanlı veziri Ece [Halil] Bey'in ve Evrenos Bey'in desteğiyle eyaletin en üst yönetimine getirildi,

istihkâm komutanları ve memurlar yeniden onaylandılar ve beyler daha önce de sahip oldukları timarları işletmeye devam ettiler.

Orhan Gazi, Bergama'nın düşüşünden sonra, her zamanki çabasıyla hükümdarlığını son yıllarda bu kadar genişleyen devletine amacına uygun bir düzen kazandırarak, içten sağlamlaştırmaya adadığı Bursa'ya geri dönmüştü[57]. Zira Orhan Gazi, yönetim ve idare konularında daha kesin düzenlemeler ve kurumlarla Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğü ve sürekliliği için temelleri atan padişahların ilkiydi. Bu yüzden kendisinin ve oğullarının Avrupa topraklarındaki zaferlerine ve fetihlerine geçmeden önce, bu açıdan uzun süren saltanatının ilk yarısında gerek kendisi, gerekse kendi yönetimi altında yapılanlara genel bir göz atmak istiyoruz. Bu cildin sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk döneminde devletin teşkilat kanunu ve devlet idaresinin pragmatik açıdan ele alındığı özel bir bölümde, bu konuya tekrar geri döneceğiz.

3) Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin İlk Düzenleyicisi Olarak Orhan Gazi

Osmanlı teşkilat kanununun en eski unsuru, en ilkel ve en kaba biçimiyle Doğu tarzındaki timar sistemiydi. Nasıl ki Ertuğrul Gazi'ye ve Osman Gazi'ye Türkiye Selçuklu sultanları tarafından fethettikleri Sultanönü bölgesi ve Domaniç Dağı'yla Ermeni Dağı'nın ötesindeki dağlık bölge timar olarak verilmişse, Osman Gazi de bağımsızlığını elde ettikten sonra, işgal ettiği toprakları timar olarak en sadık ve en itibarlı silah arkadaşları arasında bölüştürmüştü. Osmanlı Devleti'nin Osman Gazi'nin fetihleriyle genişlemesi üzerine, tabii ki öldüğü sırada oldukça biçimsiz ve parçaları önceleri sadece zayıf bir bağla birarada tutulan bir bütünü oluşturan bu timarların sayısı da artmıştı.

Bu arada özellikle Bursa'nın fethinden sonra, fethedilen toprakların idaresine bütünlük ve sağlamlık getirecek en etkili araç olarak, daha kesin bir düzenleme getirme ihtiyacı gittikçe daha hissedilir hâle gelmişti. Bu ihtiyacı karşılamak için, daha bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nin tamamı, biri toprakların güneydoğu kısmı, yani Osmanlıların ilk merkezi olan Sultanönü bölgesi ve diğeri Osmanlı toprağının kuzeybatı kısmını ya da bütün sahil şeridini kapsayan ve fatihi Akça Koca'ya atfen Kocaeli diye anılan bölge olmak üzere, iki bü-

57 Karesioğulları Beyliği'ne yapılan sefer, Sadeddin, s. 51-56'da detaylı olarak anlatılmaktadır.

yük askerî bölgeye ya da nâm-ı diğer sancağa bölünmüştü. Osman Gazi'nin en yaşlı ve en itibarlı silah arkadaşlarından ikisi, adı geçen Akça Koca ve Konur Alp, sözü edilen iki bölgenin ilk sancakbeyleriydiler: Kocaeli sancakbeyi Akça Koca'ydı, Sultanönü sancakbeyi Konur Alp'ti. Bursa'nın fethinden sonraki ilk yıllarda bu ikisinin hayata veda etmesinden sonra, Orhan Gazi iki oğlunu sancakbeyliğine getirdi: Kocaeli sancakbeyi en büyük oğlu Süleyman Paşa oldu ve Sultanönü sancakbeyliğine Osman Gazi'nin öldüğü yıl doğan ve daha sonra Orhan Gazi'nin halefi olacak, henüz beş yaşındaki Murad getirildi. İzmit ve İznik, fethedildikten sonra Kocaeli sancakbeyliğine bağlanırken, Osmanlı Devleti'nin bu tarafa doğru genişlemesi üzerine, Bursa yine Murad'ın emrine verilen ve kendisine atfen "Hüdâvendigâr" diye adlandırılan üçüncü bir sancağın başkenti hâline getirildi. Bu yeni sancak denizden düz bir çizgi üzerinde doğuya doğru daha eski iki sancağın arasından geçen bölgenin tamamını kapsıyordu ve böylece Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki en eski bölge paylaşımını tamamlıyordu.

Bölge paylaşımı, tabii ki devletin teşkilat kanununun ve devlet idaresinin öncelikle İslâm hukukuna, hadislere, Sünni kurallara ve dört büyük imamın ya da İslâm'ın dört mezhep kurucularının kararlarına ve Orhan Gazi zamanında, İslâm kanunlarında muhtemel boşlukları ve eksiklikleri, zamanın ihtiyaçlarına uygun olarak çıkartılan özel düzenlemelerle doldurmak ve kapatmak amacıyla bunlara eklenen örfî yasamaya dayanan ilk biçimleriyle bağlantılıydı. Bu düzenlemelere, asla çelişki içinde olmaması gereken İslâm hukukunun aksine, Yunanca'dan gelen, ancak Batı'da bu terime atfedilen kilise hukukundan farklı olarak daha ziyade özel Osmanlı devlet hukukunu kapsayan "Kanun" adı verilmiştir.

Osmanlı Devleti için çıkartılan bu türdeki ilk kanunlar, Orhan Gazi'nin ilk hükümdarlık yıllarına ait olup, küçük kardeşi Alâeddin'in eseridirler. Çok zeki ve siyasetle askerî alanda çok derin bilgiye sahip bir adam[58] olan Alâeddin, Osman Gazi'nin ölümünden hemen sonra, gönüllü olarak babasından miras kalan bütün paylarından feragat ederek, Bursa yakınlarındaki Kite Ovası'ndaki bir köye yerleşmiş ve görünüşe göre kendini burada ağabeyinin gözleri önünde büyüyen devletinin amaca uygun olarak düzenlenmesine dair düşüncelere adamıştı. Ancak İzmit alındıktan kısa bir süre sonra, yapılan son fetihlerini

58 Sadeddin, s. 38: "Büyük bir sağduyu sahibi ve öngörülü, yine, siyasi ve askerî işlerde çok ünlü bir beydi".

kutlamak ve aynı zamanda devletin bağımsızlığı, sürekliliği ve genişletilmesi için önemli saydığı bazı devlet kurumlarının[59] gerekliliğine dikkatini çekmek üzere, ağabeyinin sarayına geldi. Bu arada özellikle dikkat çektiği konular: Para basma, kıyafet düzeni ve ordu düzeniydi.

Orhan Gazi, kardeşinin fikirlerini ve önerilerini derhal kabul etti ve bunların yürütülmesi ve uygulanması konusunda kardeşinden yardım beklediği için, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez olmak üzere, kardeşine vezir rütbesini verdi[60]. Ağabeyinin isteklerine boyun eğen Alâeddin, Osmanlıların ilk veziri olarak makamını 1333 yılındaki ölümüne kadar sürdürdü ve halefi yeğeni, yani Orhan Gazi'nin en büyük oğlu Süleyman Paşa oldu. Bu en eski iki vezirin gücü ve özellikleri hakkında kesin birşey söylenememektedir, zira belirli temeller ve biçimlere dayandırılmamaktadırlar ve vezirlik makamı ancak Orhan Gazi'nin haleflerinin zamanında göreceğimiz güce ve itibara sahip olmuştur[61]. Bildiğimiz tek şey, Şehzâde Alâeddin'in ağabeyinin devletindeki konumunun ve gücünün, ancak I. Murad'ın saltanatının sonuna doğru bahsi geçen veziriazamların konumu ve gücüyle hiç ya da çok az ortak özelliğe sahip olduğudur; zira Alâeddin'in faaliyetleri sadece devletin iç düzenlemeleriyle sınırlıydı ve komşu devletlerle düşmanca ya da dostça ilişkiler üzerinde doğrudan bir etkiye sahip değildi.

Şehzâde Alâeddin'in öncelikle para basma konusuna verdiği önemin nedeni, İslâm'da, hükümdarın adının Cuma hutbelerinde okunmasının yanısıra, ilk sırada para basma hakkının geldiği egemenlik haklarına dayanıyordu. Bu egemenlik haklarından biri olan Cuma hutbelerinde hükümdarın adının geçmesinin, Türkiye Selçuklularından Osmanlı hükümdarlarına ne zaman intikal ettiği tam olarak bilinmemektedir. Daha eski Osmanlı tarihçilerinin bu tarihi çok daha erken zamanlara alma ve böylece Osmanlı padişahlarının egemenlik-

59 Sadeddin, s. 39: "Bazı iyi ve övgüye değer kanunlar".

60 Sadeddin, s. 39: "ona vezirlik mevkini sundu". Şehzâde Alâeddin'in gerçekten vezir olduğu yıl hakkında Osmanlı tarihçileri birbirleriyle çelişkiye düşmektedirler. Kimisi Hicrî 726, başkaları Hicrî 728 yılını belirtmektedirler ki, böylece idaresi sadece dört ilâ altı yıl arasında sürmüştür; zira ölümü Hicrî 732 yılıdır. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 82 ve 108 notlar.

61 Daha sonra tekrar bu konuya döneceğiz ve şimdilik sadece Muradjea d'Ohsson, *aynı eser*, VII, 151'e bakmanızı tavsiye ederiz ama Osmanlı İmparatorluğu'ndaki vezirlik makamının oluşumu burada Sultan I. Murad dönemine atfedilmektedir. Muradjea d'Ohsson, vezir sözcüğünü "coadjuteur", Hammer ise "Lastträger" olarak çevirmektedir.

lerini adeta birkaç yıllığına uzatma gayretleri, bu konudaki gerçeği çok erken zamanlarda çarpıtmıştır. Kimilerini göre Osman Gazi bu egemenlik hakkını, bağımsızlığını ilân etmeden tam onbir yıl önce, 1289 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı III. Alâeddin Keykubad'ın kendisine Karacahisar'ı timar olarak vermesiyle birlikte kazanmış ya da kendine mâl etmişti; başkalarına göre de, ki bu daha muhtemeldir, ancak 1300 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra bu egemenlik hakkını kullanmaya başlamıştı.

Birbirinden farklı anlatımlardan dolayı Osmanlı hükümdarlarının para basma hakkını kullanmalarıyla ilgili mevcut olan aynı şüpheler ise Şehzâde Alâeddin'in önerileri ve düzenlemeleri hakkındaki daha kesin haberler yardımıyla daha kolay ortadan kaldırılabilmektedir. Zira bazı tarihçiler ilk Osmanlı parasının otaya çıkmasını Osman Gazi'nin ilk hükümdarlık yılına dahil ederlerken, Şehzâde Alâeddin'in çabaları aksine Orhan Gazi'nin saltanatının üçüncü yılında Osmanlı Devleti'nin hemen her yerinde hâlâ Konya'daki Türkiye Selçuklu sultanlarının otoritesi altında ve onların adıyla basılan paraların kullanıldığını kanıtlamaktadır. Hatta Osman Gazi sanki ilk zamanlarda bazı anlaşmalarla para basma hakkından Konya'da hâlâ mevcut darphane lehine tamamen feragat etmiş gibi görünmektedir. En azından Şehzâde Alâeddin, Orhan Gazi'nin dikkatini özellikle bu hakkın bir hükümdarın hakimiyetinin ve saygınlığının ne denli ayrılmaz bir parçası olduğuna çekerken, özellikle bu gibi anlaşmaların, şayet Osman Gazi tarafından gerçekten yapılmışlarsa, oğulları ve halefleri üzerinde bağlayıcı bir güce sahip olmadıklarına ve Osman Gazi bu öncelik hakkını bir süre kullanmamışsa buna kâfirlere karşı sürekli yürüttüğü savaşların neden olduğuna, dolayısıyla bu konuya ayıracak zamanı bulamadığına dikkat çekmiştir[62]. Kesin olan şey, Alâeddin'in ağabeyini kendi darphanesini kurmaya çok fazla ikna etmek zorunda kalmamış olmasıdır; zira daha Hicrî 728 yılında (1328), yani Alâeddin'in vezirliğinin ilk yılında, tarihçi Sadeddin'in kesin ifadesine göre, Orhan Gazi'nin adını taşıyan ilk altın ve gümüş sikke basıldı ve Osmanlı Devleti'nin her yerine dağıtıldı[63].

62 Sadeddin, s. 39: "Osman Gazi her ne kadar antlaşmalara bağlı kalsa da, bu konuda diğer Selçukluların gönlünü almak ve onlara hoş görünmek istedi. Bunu yapmakla oğullarına ve vârislerine karşı önyargılı ve unutkan davranmadı. Beyliklerinin devriminden sonra geçen kısa zamanı gözönünde tuttu, hem de kâfirlere karşı sürdürdüğü savaşlarla meşgul olduğundan bu ayrıntıya vb. dikkat edemedi".

63 Sadeddin, s. 40: "Buradan, 728 yılında tahttaki sultanın ulu adıyla altın ve gümüş darbedilmeye başladı".

Nasıl ki Alâeddin egemenlik hakkının önemli bir kısmını oluşturduğu için para basma hakkının kullanımına önem veriyorsa, belirli bir kıyafet düzeninin uygulanmasıyla ilgili çabaları da, muhtemelen yükselmekte olan Osmanlı Devleti'nin en temel direklerinden biri olarak gördüğü mevkilerin ve sınıfların sıkı bir ayrımı hakkındaki görüşleriyle bağlantılıydı. Özellikle kıyafet aracılığıyla harici bir ayrım ayrıca Doğu geleneklerinde vardı ve Alâeddin muhtemelen Rumlarla sık sık gerçekleşen temasların ve Bizans İmparatorluğu'nun görkemli başkentinin yakınlığının halkının eski ciddiyeti ve sadeliği üzerinde olumsuz bir etki bırakmaya başladığı için, kıyafet düzenlemesinde o denli ısrar etmek zorunda olduğunu düşünüyordu. Görünüşe göre zengin süslemeli, değerli Bizans kıyafetleri ve başlıkları Osmanlılar arasında çok erken dönemlerde kullanılmaya başlanmıştı ve bu konularda yozlaşmayı önlemek için, Alâeddin muhtemelen sınıf ayrımına bir düzen ve ordunun kıyafetlerine bir birlik ve yekdüzelik getirmek amacıyla kıyafetlerde tam bir reform yapmak istiyordu[64].

Ne var ki bu konuda önerdiği ve bizzat uygulamaya çalıştığı her neyse, öncelikle sadece kısmen uygulamaya geçirildi. Özellikle Doğu geleneklerinde ezelden beri sadece sınıfların değil, ulusların da ayrımı için en önemli ayırıcı işaret olarak kullanılan başlıklar üzerinde duruldu. Bugüne kadar Rum ve İtalyan geleneklerine göre, genelde hiçbir ayrım yapılmadan al kaftanlar giyiliyor ve kırmızı, açık sarı ve beyaz başlıklar takılıyordu[65]. Alâeddin, en asil ve en kusursuz[66] renk olarak beyazı ordunun ve padişahın en yakınındaki adamların başlık rengi olarak seçti. Bunun en eski biçimi külah şeklindeydi ve imal edildikleri kumaş, Bilecik'te bunun için özel olarak inşa edilen bir imalathaneden gelen bir tür keçeydi. Sadece padişahlar ve beyler, onlar da yalnızca törenlerde, bu külah şeklindeki başlıkların etrafına sarılan ve bu başlığa, bir sarığın şeklini veren bir kumaş sarıyorlardı ki, bunlar Bursa'da ilk padişahların mezarlarında hâlâ görülür[67].

---

64 Sadeddin, s. 39: "İkinci olarak giyim kuşamda reform yapılmalıydı. Demek ki, askerlerin kıyafeti, ayırt edici bir işaret konulmakla farklı ve aralarında ayrım olmalıydı; ünlü kişilerin giysisi, alelade kişilerinkiyle aynı ve tek biçimde olmamalıydı ve sadık orduyla kâfir ordusu arasında kuşku ve belirsizlik olmamalıydı".

65 Sadeddin, s. 40: "kırmızı, sarı ve beyaz başlıklar kullanılıyordu".

66 Aynı yer: "çünkü beyaz renk, bütün diğer renklerin en soylusu ve seçkiniydi".

67 Bu mezarlara göre en eski sarıkların resimleri çeşiti eserlerde bulunabilir, örneğin Marsigli, *Stato militare dell' imperio Othomano cet.*, I, 64.

Ne var ki Alâeddin'in bu konuda yürürlüğe koyduğu hükümler sadece Yıldırım lakaplı Sultan I. Bâyezid zamanına kadar yürürlükte kaldı. Ordunun gittikçe büyümesi karşısında ayrım yapabilme amacıyla birliklerin kıyafetlerine daha fazla çeşitlilik getirme zorunluluğu, o dönemlerde başlıkların renginde ve biçimlerinde de bazı değişikliklere neden oldu. Sipahiler ve padişahın maiyeti beyaz başlıkları kullanmaya devam ederken, beylerin maiyeti kırmızı başlıklar takıyordu. Daha sonraları, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethinden sonra, eski sadelik başlıklar açısından da her yerde gittikçe yayılan lüksün karşısında kayboldu. Beyaz sarıklar ve beyaz başlıklarla sadece yeniçerilerin kullandığı kırmızı başlıklar gerçi muhafaza edildi ama özellikle altından olmak üzere, birçok süslemelerle doldurulduldular. Yeniçeri ağası, daha Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa zamanından beri kendisine mahsus silindir şeklinde, I. Murad zamanından beri padişahlar tarafından da kullanılan, üsküf adı verilen bir başlık takıyordu ve basit yeniçerilerin taktığı keçe başlıkların kendine özgü biçimiyle, ileride daha fazla bilgi vereceğimiz bu dikkat çekici birliğin oluşumuyla ilgiliydi[68].

Gerçekten Alâeddin'in idaresi sırasında dikkat ettiği üçüncü ve belki de en önemli konu, daha önce de belirttiğimiz gibi, unsurları açısından hâlâ Ertuğrul Gazi'nin ilk zaferlerini ve fetihlerini borçlu olduğu eski göçebe topluluklarını andıran orduya bir düzen getirilmesiydi. Bugüne kadar bu vahşi askerlerin kaba yiğitliklerini amacına uygun bir düzenlemeyle artırma ve meydan muharebelerinde ve kalelerin kuşatılmasında düzenli bir savaş yönetimi için daha yararlı hâle getirme çabasına girilmemişti. Osmanlı ordusunun çekirdeği bu yüzden hâlâ timar hizmetlerinden ve ganimet tutkusundan dolayı birbirlerine çok zayıf bağlarla bağlı olup, şiddetleri kırsal halkın korkuya ve dehşete kapılmasına neden olan ama iyi tahkim edilmiş şehirlerin surlarına karşı çok az ya da hiçbir şey yapamayan hafif atlı sipahilerden oluşuyordu. Daha önce de gördüğümüz gibi, Bitinya şehirlerinin ve kalelerinin çoğu hileyle Osmanlılar eline düşmemiş miydi, ya da ancak uzun süren bir kuşatmadan sonra açlıktan dolayı teslim olmak zorunda kalmamış mıydı? Alâeddin müstahkem mevkilerin zabtının ancak iyi organize edilmiş bir piyade sınıfıyla mümkün olabileceğini kolayca farketti ve derhal böyle bir teşkilatın kurulmasını önerdi. Orhan Gazi, fikrini onayladı ve uygulama aşamasında daha da emin olmak

68 Osmanlı başlıklarının çeşitleri hakkında Sadeddin, s. 40, 41'de bazı bilgiler vermektedir.

için savaş konusunda çok tecrübeli olan bir adama, Bilecik Kadıaskeri Çandarlı Kara Halil'e de danıştı. Sonunda aynı silahlarla donatılacak ve iyi bir ücret alacak seçkin genç Türklerden oluşan bir birlik kurarak, ilk denemeyi yapmaya karar verdiler.

Çandarlı Kara Halil, bu teşkilatı yönetmeyi üstlendi. Muhtemelen bunun için Bizans piyadelerini de örnek almıştı. Zira yaya veya piyade sözcüğü nasıl ki en azından kısmen Yunanca'yı hatırlatıyorsa, aslî olarak onbaşılar, yüzbaşılar ve binbaşılar altında on, yüz ve bin kişilik bölümlere ayrılmaları da sanki Batılı ordu düzeninden alınmış gibiydi[69]. Aldıkları ücret, adam başı bir akçe olarak belirlendi[70] ama sadece aktif olarak hizmet verdikleri zamanlarda ödeniyordu, zira sayıları 20 bin kişiye kadar çıkan bu birlikler, en azından sürekli olarak silah altında olmamaları açısından daimi bir orduyu oluşturmuyorlardı. Sefer bittiğinde terhis edilirlerdi, ücretleri kesilirdi ve vergiden tamamen muaf tutulan topraklarını işlemelerine izin verilirdi; yine de ordu yollarının tamiri ve muhafazası, ordu erzaklarının ve eşyalarının taşınması, vesaire gibi bazı küçük timar hizmetlerinde yardımcı oluyorlardı. Bu durum onları daha kurulduklarında kendine özgü bir paralı asker teşkilatına dönüştürdü ve belki de içlerinde çok geçmeden tamamen tasfiye edilmelerine neden olacak direniş ve isyan ruhunun gelişmesine neden oldu. Zira görünüşe göre, teşkilat kurulduktan birkaç ay sonra, muhtemelen aldıkları ücretlerden dolayı cesaretlenerek, çok ağır taleplerde bulunmaya başlamışlar ve Orhan Gazi'de ne savaşta, ne de barışta yararlı olarak kullanılamayacaklarına ve sonunda sadece büyük bir güç olacaklarına dair bir kanaat bırakmışlardı[71]. Bu yüzden tekrar dağıtıldılar ama en azından kısmen, gelirleri daha sonra yeniçerilerin emekliye ayrı-

69 Sadeddin, Bratutti çevirisi, s. 41'de: "Subaylar ve komutanlar, yani on asker üzerine onbaşı, 100 asker üzerine yüzbaşı ve 1000 asker üzerine binbaşı tayin edildi ve piyade (pedoni) olarak adlandırıldılar" diyerek, Batı terminolojisini kullanmaktadır.

70 Aynı yer: "Onların herbirine günlük bir Osmanî tahsis edildi, dört Osmanî bir dirhem olarak". Bu altının tutarını belirlemek bu yüzden zordur. Bir akçe, Hammer (*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 580 Not s. 91) tarafından gümüş miktarı yaklaşık 20 Kreuzer olarak belirlenen bir dirhemin dörtte biri kadardı ki, buna göre adı geçen kıtaların günlük ücreti yaklaşık 4 Kreuzer'di; Hammer'e göre bu, 18. yüzyıl sonlarında Avusturya kıtalarına ödenen 4 Kreuzer ile karşılaştırıldığında çok yüksek bir meblağdı.

71 Sadeddin, aynı yer: "Kralın gerek savaşta gerekse barışta kötülükten başka birşey gözetmediğini görerek".

lan en yaşlı subaylarına tekaüt olarak verilecek zeamet ve timar kabul edilen topraklarına sahip olmaya devam ettiler[72].

Ancak kendi Türk piyade birliğini kurma yolunda başarısız olan bu ilk deneme, Osmanlı şanının ve büyüklüğünün en önemli desteklerinden biri olarak uzun bir süre Avrupa'nın dehşeti ve daha yeni savaş tarihinde söz edilen en olağanüstü görüntülerden biri olan yeniçeri teşkilatının kurulmasına neden oldu. Yerel piyadelerin yerine sadece zorla İslâm'a döndürülen Hristiyan çocuklarından oluşan bir teşkilat kurma fikri, görünüşe göre yukarıda adı geçen Bilecik Kadıaskeri Çandarlı Kara Halil'den geldi. Bu fikir dini fanatizmden ziyade zeki bir kurnazlığa ve doğru kavranan bir zorunluluğa dayanıyordu. Zira Çandarlı Kara Halil'in gözlerini efendisinin Hristiyan tebaasına dikmesine neden olan şey, herşeyden önce Türkmenlerin o güne kadar yaşadıkları göçebe hayattan dolayı piyade askeri olarak düzenli bir savaş hizmeti için kullanılmaya kesinlikle müsait olmamalarıydı. Gerçek dinin gücü tabii ki burada, uygulaması insanlığın sınırlarını zorlayan bir tedbirin kötü taraflarını kapatacak bir örtü görevini görecekti. Açılışı, bunun için özel görevlendirilen subaylar tarafından Orhan Gazi'nin sarayında ailelerinin elinden zorla alınan ve İslâm'ı kabul etmeye zorlanan bin kadar Hristiyan çocukla yapıldı. Aynı zamanda sadık hizmetleri karşılığında memuriyetlerin ve onurlu makamların verileceğine dair vaatlerle onları efendilerinin menfaatlerine bağlamaya çalışıyorlardı[73]. Ücretleri önceleri piyadelerin ücretiyle eşit olarak belirlendi ama görünüşe göre bireylerin hizmetlerine ve becerikliliklerine göre artıyor ya da azalıyordu[74].

Hristiyan çocuklardan oluşturulan Türk piyadeleri, dindarlığıyla bilinen ve Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde çok yaygın olup, büyük itibar gören Bektaşî Tarikatı'nın kurucusu Derviş Hacı Bektaş tarafından kutsandı ve "Yeniçeri" adını aldı. Bu yeni piyade birliğinin, en büyük ihtimalle 1330 yılı olarak belirlenen[75] kuruluşundan kısa bir süre önce, Orhan Gazi bir gün aralarından küçük

72 Muradjea d'Ohsson, *aynı eser*, VII, 308.

73 Sadeddin, *aynı eser*, s. 42: "İlerlemek isteğiyle ve daha üst görev ve derecelere terfi etme umuduyla, iyi ve sadık hizmet sunabilmek için var güçleriyle gayret göstersinler".

74 Sadeddin, *aynı eser*, s. 42: "Ücretleri, günlük bir Osmani'den fazla artırıldı, herbirinin yeteneğine ve becerisine vb. göre".

75 Yeniçeri ocağının ne zaman ve nasıl kurulduğu hakkında, ancak yakın zamanda kesin bilgiler elde edilebilmiştir. Örneğin Chalkokondylas'taki en eski anlatım (L. I, s. 8, Paris baskısı) ocağın kuruluşunu Osman Gazi zamanına indirmekte olup, Osmanlı or-

bir birlik eşliğinde Hacı Bektaş'ın oturduğu Amasya yakınlarındaki Suluca Karahöyük Köyü'ne geldi ve duasını, bir bayrak ve bu yeni birlik için bir isim istedi. Bu dindar adam ricasını yerine getirerek, keçeden beyaz üstlüğünün kolunu bu askerlerden birinin başına koydu, onlara "Yeniçeri" adını verdi ve onlara ebediyen zafer, şan ve selamet diledi. Bu kutsama töreninin anısına yeniçerilerin başlıkları, diğer bütün Osmanlı başlıklarından, adeta Hacı Bektaş'ın uzanan kolunu simgeleyen, arkaya doğru uzanan geniş beyaz bir şeritten dolayı ayrılan kendine özgü biçimini almıştır. Hacı Bektaş, bu olaydan sonra kendileri de sadece Bektaşî lakabını almakla kalmayıp, Bektaşî Tarikatı'nın tamamını en azından şekle göre 99 ortaya dahil eden yeniçerilerin hamisi olarak kabul edilmiştir[76].

Bu olağandışı teşkilatın hızla gelişme olasılığı, muhtemelen kısmen kuruluşu sırasında belki gerçekten uygulanmış olabilen, kısmen de daha sonraki Hristiyan nefretinden dolayı uydurulan ya da en kötü haliyle yansıtılan şiddetli tedbirlerden[77] ziyade, Bizanslı efendilerinin çaresizliğinden dolayı en umutsuz terkedilmişliğe ve en derin sefalete gömülen Hristiyan halkın Orhan Gazi'nin planlarına uymaya hazır olmasında yatıyordu. Zira Sadeddin'in ısrarla ifade ettiği gibi, genç Hristiyanlar direnmekten uzak, aksine yüksek ücret ve başka avantajlardan dolayı zamanla gönüllü olarak, hatta ailelerinin isteğiyle yeniçeri ocaklarına yazılıyorlardı[78]. Buna rağmen yeniçerilerin sayısı Orhan Gazi ve hemen sonraki halefleri döneminde oldukça sınırlı kaldı. Ancak Fatih Sultan Mehmed döneminde 12 bin kişi olarak belirlendi. Ayrıca yeniçeri ocağının ilk daha kesin düzenlemeleri de bu döneme ait olup, bu yüzden onları burada fazla incelemeyeceğiz. Bu cildin sonunda bu konular hakkında daha ayrıntılı

---

dusu hakkındaki en iyi yazar olan Marsigli (Stato militare dell' imperio ottomano, T. I., s. 67), yeniçeri ocağının kuruluşunu Sultan I. Murad zamanına çektiğinde ve gerçeği muhtemelen bazı masalımsı ikincil durumlar yüzünden saptırdığında bilgisizliğini ortaya koymaktadır. Cantemir, De la Croix, hatta Gibbon gibi daha yeni zaman yazarların hepsi, bu yanlış görüşü takip etmektedir. Karşılaştırma için bk. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 93 ve 581.

76 Muradjea d'Ohsson, *aynı eser*, VII, s. 311.

77 Örneğin Marsigli aynı eserinde, insanca duygulara karşı katılaştırmak ve kâfirlere karşı savaş için daha elverişli hâle getirmek için, Hacı Bektaş'ın yeniçeri olarak belirlenen ilk Hristiyan çocuklarının gözü önünde birçok Hristiyanı öldürttüğünü söylemektedir; ancak bu ve buna benzer bilgilerin neye dayandığını tespit etmek çok zor.

78 Sadeddin, s. 42: "Sonra kâfirlerin oğulları, bunların büyük görevlere geldiklerini ve dolgun ücret aldıklarını görerek, hizmete kabul edilmek istiyorlardı ve onların babaları işe alınmalarının sağlıyorlardı".

bilgi vereceğiz. Ancak yeniçeri ocağının kökeni, Orhan Gazi döneminin önemli hadiselerinden biri olduğundan, burada bundan söz etmeden geçemezdik.

Orhan Gazi'nin ve kardeşi Alâeddin'in orduyla ilgili çabaları sadece yeniçeri teşkilatının kurulmasıyla sınırlı değildi. Görünüşe göre daha o zamanlar, azeb veya bekâr diye anılan ve düzensiz topluluklar hâlinde orduyu takip eden yayalar için de birşeyler yapılıyordu. Ancak daha sonra bu topluluğun hizmet vermek yerine sadece bir bela olduğu anlaşıldı ve kısmen kürekçi olarak padişahın kadırgalarına, kısmen daha büyük seferlerde orduyu takip eden nakliye efradına istihkâmcı olarak yollandılar. İleride Osmanlı ordusunun bu silahlı gücünden de bahsedeceğiz.

Osmanlı süvarilerinin gücü o döneme kadar, daha önce de bahsettiğimiz gibi, padişahın timarlı beyleri tarafından sağlanan düzensiz topluluklardan oluşuyordu. Bunlara akıncı deniyordu ve kendilerini en iyi ani baskınlarda ve şiddetli saldırılarda gösteriyorlardı. Düzenli meydan muharebelerinde ve kuşatmalarda ise işe yaramıyorlardı. Onların yanında bu yüzden o dönemlerde, muhtemelen Alâeddin'in çabaları üzerine, tıpkı yeniçeriler gibi ücret alan ve başlangıçta hafif ve ağır sipahiler olmak üzere, iki bölüme ayrılan düzenli bir süvari birliği organize edildi. Başlangıçta sadece 2.400 kişiden oluşan bu kıtalar, Halife Hz. Ömer tarafından oluşturulan Peygamber sancağı [sancak-şerif] muhafaza birliği örneğine göre, daha sonra Yavuz Sultan Selim döneminde yerine Peygamber'in sancağı geçene kadar, büyük imparatorluk sancağının emanet edildiği dört sipahi bölüğü oluşturuyorlardı. Başlangıçtaki ayrımına uygun olarak dört bölük (bölükât-ı erbaa) adını alan bu teşkilat sonraları önce 4 bin, daha sonra da 16 bin kişiye kadar çıkartıldı. Ne var ki gücünün artmasıyla birlikte, teşkilatlarında daha sonra inceleyeceğimiz bazı reformları da beraberinde getiren yozlaşmalar da baş gösterdi[79].

Ayrıca Orhan Gazi'nin ilk hükümdarlık yıllarında yukarıda bahsi geçen piyadelerle neredeyse eşit seviyede olan olağandışı bir timarlı sipahi sınıfı da oluşturulmuştur. Tıpkı diğerlerinde olduğu gibi, bunlar da toprakları açısından vergiden muaftılar ve bu yüzden de müsellem olarak anılıyorlardı. 3 bin kişiden oluşuyorlardı ve 100 kişiye komuta eden yüzbaşılar ve 1000 kişiye komuta edip sancakbeyi ünvanını taşıyan binbaşıların emrindeydiler[80]. Böylece Osman-

79 Muradjea d'Ohsson, *aynı eser*, VII, 364 vd.

80 Sadeddin, s. 43.

lıların silahlı gücü Orhan Gazi zamanında, Alâeddin'in düzenlemelerinden ve reformlarından sonra genel olarak üç unsurdan oluşuyordu: Ne timar sahibi olan, ne de ücret alan düzensiz atlı ve yaya birlikler, timarlı sipahiler ve piyadeler ve nihayet çekirdeğini çok geçmeden yeniçerilerin oluşturacağı organize edilmiş düzenli ve ücretli süvariler ve piyadeler. Orhan Gazi'nin Alâeddin'in yardımıyla bunların teşkilatlandırılması için yaptıkları tabii ki sadece haleflerinin daha sonra geliştireceği bir temel sayılabilir; yine de özellikle bu temel, Osmanlıların Anadolu'daki henüz genç hükümdarlıkları için önemli bir kazançtı; genişlemelerinin en iyi aracı ve sürekliliklerinin en büyük güvencesiydi.

Alâeddin, düzenlemeleri sırasında özellikle egemenlik haklarının sağlamlaştırılmasına ve ordunun düzenlenmesine eğilerek, boyunun hükmetmek üzere seçildiği devletin doğası ve ihtiyaçlarını doğru tespit ettiğini ve değerlendirdiğini kanıtlamıştı. Osmanlı Devleti'nin ilk önemli devlet adamı olarak, haklı olarak imparatorluk tarihinde yiğitliklerinden ve silahlarının talihinden dolayı kalıcı bir isim kazanan kahramanların arasında sayılabilir. Zira daha önce de gördüğümüz gibi, Anadolu'nun o dönemlerde bir dizi küçük bağımsız beyliğin kurulmasına neden olan parçalanmışlığında, iki kıtanın kapılarında ve iki büyük imparatorluğun kalıntıları üzerinde yükselmeye başlayan bir imparatorluğun bütün geleceği, hükümdarın gücünün ve itibarının sağlamlaştırılmasına dayanıyordu. Bu geleceğe atılan bir bakış, Alâeddin'e Osmanlıların silahlı gücünün daha organize hâle getirilmesi gerekliliğini göstermişti; sonuç olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun en eski tarihinin en olağandışı anlarından birini oluşturan düşüncelerini ve faaliyetlerini bu konu üzerinde yoğunlaştırdı.

Alâeddin'in etkinliğini ve nüfûzunu Osmanlı Devleti idaresinin ve organizasyonunun başka bölümlerine de genişletip genişletmediği hakkında fazlaca bilgi yoktur. Erken ölümü (1333) belki de planlarını daha da genişletmesini engellemiştir. Tek bildiğimiz Orhan Gazi'nin Alâeddin daha yaşarken, özellikle de ölümünden sonra cami, medrese, mektep ve dini vakıfların inşasına özel ilgi gösterdiğidir. Ancak bu konulardan daha sonra bu bağlamda bir inceleme yapacağımız zaman konuşmayı amacımıza daha uygun buluyoruz. Şimdilik Osmanlı İmparatorluğu'nun bizi Asya'dan Avrupa'ya götüren, dolayısıyla amacımıza daha da yaklaştıran harici tarihine geri dönüyoruz. Daha sonraki zamanların daha iyi anlaşılabilmesi için, Ortaçağ Doğu Avrupa'sının eski tarihine bir göz atmak kaçınılmazdır ve böyle bir geriye bakışın yeri de tam burasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTAÇAĞ DOĞU AVRUPA'SININ TARİHİNE BAKIŞ. BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN 14. YÜZYIL ORTALARINDAKİ DURUMU

Doğu Avrupa'nın Osmanlıların kıtası olacak kısmı, Ortaçağ'da olağandışı akıbetler altında olağandışı bir karakter kazanmıştı. Doğası gereği adeta kendi içinde bir bütün oluşturacak şekilde yapılandırılmış olmasına rağmen, içinde yaşayan halkın, geleneklerinin, durumlarının, dillerinin, eğitimlerinin ve menfaatlerinin öğelerinden ötürü, Avrupa'da doğudan gelen en güçlü düşmanının ilerleyişine karşı tek başına Hristiyan dünyasının öncü kalesi olabilecek bir bütünlük kurmak asla mümkün olmamıştı. Binlerce yıldır bu güzel topraklardan akıp geçen bütün kavimler, bütün ihtilaller hemen her yerde sadece talanların izlerini bırakırken, eski yaşamın sefil kalıntılarının yanında yeni bir yaşamın oraya buraya saçılan tohumları, çorak zeminde hiçbir yerde sağlam kök salamamış ve hiçbir yerde kalıcı bir gelişme gösterememiştir.

Konumu ve akıbetleri açısından Batı'dan ayrılan Doğu Avrupa'nın ayrıca Avrupa devlet yaşamının ilerleyen oluşumunda hiç ya da çok az payı vardı. Batıda eski Roma dünyasının kalıntıları üzerinde yeni unsurların kaosu altında zamanla bağımsızlıklarıyla birlikte aynı zamanda sürekliliklerinin güvencesine ve geleceklerinin kesinliğine sahip devletler yükselmişti; doğuda ise, kendi içinde bölünmüş eyaletlerin sefaleti üzerinde, derin bir zaruret içine düşmüş, çok geçmeden kendisiyle sınırlı kalarak, adının gücünden ve muhteşem bir geçmişe dair olağanüstü anılardan başka hiçbir şey sunamayan bir başkentin eskimiş ihtişamı yükseliyordu.

Ortaçağ boyunca Tuna Nehri kenarından Ege Denizi'ne, Karadeniz'den Adriyatik Denizi'ne ve İyon Denizi'ne kadar uzanan olağanüstü topraklar, verimli bir doğanın bütün zenginliğiyle, küçük bağımsız devletlerin kurulmasına elverişli dağ ve ova karışım bölgeleri, muhteşem adalar dünyasıyla, yok edici etkisi altında kalıcı bir durumun oluşamayacağı, hiçbir yeni unsurun egemenlik kuramayacağı ve hiçbir şeyin sağlamlıkla ve kesinlikle oluşturulamayacağı sürekli değişimlere sahne olmuştu. Yüzlerce yıl boyunca tesadüflerin biraraya getirdiği unsurların içte uyumsuzluğu ve dışta batıdaki gelişmelere karşı takınılan düşmanca bir tutum, Avrupa devletleri tarihiyle ilişkisi içinde incelediğimiz takdirde, Bizans İmparatorluğu tarihinin temel özellini oluşturur. Söz konusu uyumsuzluk özellikle halktan, münferit bölgelerin zamanla oluşan zihniyetinden ve manevi yaşamlarından kaynaklanıyordu ve dini yaşamın derinliklerine bile uzanıyordu. Ona karşın Bizans İmparatorluğu'nun adeta yaşama prensibini oluşturan, Konstantiniyye'deki imparatorluk tahtının en büyük desteği olan usûl, âdet ve düzenin değişmezliği ve kesinliği zamanla bütünleştirici ve muhafaza edici gücünü kaybetmişti. Konstantin'in imparatorluğunu nihai bir darbe değil, yüzyıllar süren bir çözülme yavaş yavaş kaçınılmaz sona doğru sürüklüyordu ve nasıl ki halkının ortak menfaatleri kalmamışsa, hariçten düşmanların üstünlüğüne karşı ortak bir direniş de artık mümkün değildi.

Ortaçağ dönemlerinde Avrupa devletleri tarihinin belki de en tuhaf bölümlerinden biri olan Doğu Roma İmparatorluğu tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da kuruluşu için çifte öneme sahiptir. Bu tarihin detaylı bir anlatımı bu eserin amacı ve kapsamı açısından mümkün değildir; ancak kısaca ana hatlar hâlinde aynı zamanda 14. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı gücünün Avrupa topraklarında yavaş yavaş yerleşmesinin ve hızla büyümesinin sebeplerini de gösterebilmek için, temel aşamalarını burada hatırlatmak zorundayız. Başkentteki yaşam ve Bizans İmparatorluğu'nun bütün saray ihtilalleriyle, zamanla kemikleşmiş bir seremonide birbirine geçen Doğu ve Batı biçimleri karışımıyla, kalıtsal bir despotluğun çaresizliği altında geleneklerin ve ruhların umutsuzca yozlaşmasıyla Bizans İmparatorluğu tarihi tabii ki bu bağlamda ikincil bir öneme sahiptir. Buradaki amaca uygun olarak Bizans İmparatorluğu'nun tarihinde öncelikle iki olayı gözönünde bulundurmalıyız: İlk olarak halkın ve bölgesel şartların, farklı kökenlerden barbar halkların göçü ve kısmen yerleşimi yüzünden değişmesi ve ikinci olarak eyaletlerin tarihsel gelişimleri ve zamanla yozlaşması açısından durumu ve idaresi. Ancak bu iki

noktayla ilgili olarak sadece genelde geçerli olabilecek değişmelerin sınırları içinde kalmak zorundayız.

Birinci nokta bizi, daha üçüncü yüzyıl ortalarında imparatorlar Decius ve Gallus'un hükümdarlığı sırasında İllirya, Moezya* ve Trakya'ya akın eden ve münferit akınlarla, örneğin daha 253 yılında Karadeniz kıyılarına ve Anadolu sahillerine kadar ulaşan Gotların akınlarına götürür. Çekirdekleri Gotlardan oluşan vahşi barbar çeteleri o tarihten sonra neredeyse her yıl Roma İmparatorluğu'nun doğudaki bu bölümüne akın ediyorlardı ve talanlarının izlerini bırakarak, her yerde dehşet ve korku saçıyorlardı. İmparator Baletanius'un ilk yılında Trakya'nın ve Makedonya'nın her yerine akın ettiler ve Selanik'e ilk başarısız saldırıyı gerçekleştirdiler. Hellas'ın tamamı o dönemde kuzeyden gelen barbarlara karşı savaşmak için bir kez daha ayaklandı. Zaten çok az sayıda halkı kalmış Hellas'ta bulunan bütün birlikler Termopiller'de biraraya toplandı; Atina, Sylla döneminden beri yıkılmış duran surlarını tekrar yeniledi ve Derbent (İsthmus), tıpkı Kelt savaşları zamanındaki gibi, Kenchrea'dan Lechaon'a kadar uzanan bir surla yeniden tahkim edildi. Güneydeki eyaletler o dönemlerde uzun yıllar boyunca dokunulmaz kalırken, kuzeyde Balkan Dağları'nın ötesinde akınlar devam ediyordu ve karşı yönde batıda İllirya'ya, doğuda ise aynı dönemde İzmit'in, İznik'in, Bursa'nın ve birçok başka şehrin bu gibi barbar çetelerinin saldırısına uğradığı, talan edildiği ve yakılıp yıkıldığı Anadolu'ya kadar uzanıyordu.

Ancak birkaç yıl sonra, Trebellius Pollio'nun ifadesine göre, Gallenius şehvet sarhoşluğu içinde dünyanın hükümdarlığını bir çocuk oyunu gibi yürüttüğü dönemlerde, yeni bir kuzey barbarları akını tıpkı azgın seller gibi, imparatorluğun doğu eyaletlerine akın etti ve durdurulamayan bir ilerleyişle en güneydeki kıyı ülkelerine kadar uzandı. Bizans ve Christopolis ve o dönemlerde eski büyüklüklerinden sadece ölümsüz isimlerin şanına sahip olan en canlı eski klasik şehirler Gördüs (Korintos), Sparta, Arhos (Argos), Tegea ve hatta Atina, 267 yılında Gotları ilk kez surlarında ve kapılarında gördüler. Akının yaklaştığını duyduklarında savunmasız halkları tarafından terkedilen bu şehirlerin çoğu, o dönemlerde kül oldu. Sadece Atinalılar, bildiğimiz kadarıyla bu utancın öcünü bir kez daha aldılar ve ganimet hırsıyla sefih bir hayattan dolayı tükenmiş barbarlara, şehir yakınlarında tarihçi Derippos

* Plevne ve Tırnova bölgesi Balkanları.

yönetiminde şanlı bir yenilgi yaşattılar. Bu, geri çekilmek için bir işaretti ve barbarlar dehşete kapılınca, bu tamamen dağınık bir kaçışa dönüştü. Kısmen Çanakkale Boğazı'nı geçerek Ege Denizi'ne ulaştıkları, Limni ve İskire gibi adaları yakıp yıktıkları gemilerle kaçtılar; kısmen de karayoluyla Kuzey Yunanistan, Teselya ve Epir üzerinden tekrar vatanlarına ulaşmaya çalıştılar. Ne var ki birçoğu İllirya'da ve Trakya'da onlara karşı aceleyle biraraya getirilen ve başlarında nihayet Gallenius'un bizzat geçtiği lejyonlar tarafından öldürüldüler ya da aynı zamanda Venerianus'un yönetimi altında Çanakkale Boğazı'nın girişinde gezinen küçük bir Roma filosu tarafından dağıtıldılar.

İki yıl sonra, 269 yılında yeni bir grup tekrar Çanakkale Boğazı'nı geçerek, Yunan sularına akın etti, Kassandra (Kassandria) ve Selanik'i taciz ederek, Teselya'nın ve Hellas'ın çeşitli noktalarından karaya ayak bastılar. Yine birkaç adanın limanına demir attılar ama geri çekilirken daha Çanakkale Boğazı'na varamadan büyük bir kısmı Roma gemileri ve o dönemlerde bölgede yaygın veba tarafından yok edildiler. Bu olay, İmparator Claudius'un kuzeyden ilerleyen başka bir grup Got'u Yukarı Moezya'da Raissus yakınlarındaki ölümcül meydan muharebesinde yendiği ve Romalıların kılıçlarına kurban olmayan Gotları köle olarak imparatorluğun doğu eyaletlerinin çeşitli yerlerine gönderdiği dönemde meydana gelmişti.

Gotların Raissus'ta 270 yılındaki bu yenilgisi Roma İmparatorluğu'na karşı tutumları üzerinde etkisiz kalmadı. Zira İmparator Aurelianus da Gotları sonraki yıllarda defalarca Trakya'da ve İllirya'da Tuna Nehri'nin ötesine sürmeyi ve imparatorluğun doğusunda ve batısında meydana gelen yeni anlaşmazlıklardan dolayı, onlara 274 yılında Tuna Nehri'nin ötesinde İmparator Trayan tarafından fethedilen Daçya'yı vermek zorunda kalana kadar, onları haraç ödemeye mecbur etmeyi bile başardı. O tarihten sonra Roma İmparatorluğu bu taraftan yaklaşık 100 yıl boyunca rahatsız edilmedi. Gotlar anlaşmaya uygun olarak ya da paralı asker olarak lejyonlarda imparatorun hizmetine girerken, sadece zaman zaman münferit ganimet düşkünü çeteler Trakya'ya ve Makedonya'ya akın ediyorlardı ama her seferinde kayıplar vererek, Tuna Nehri'nin ötesine sürülüyorlardı.

Öyleyse Got akınlarının bu ilk dönemi aslında Tuna Nehri'nin bu tarafındaki topraklarda yaşayan halkın değişimi ve bölgesel ilişkiler açısından henüz önemli ve kalıcı bir etkiye sahip değildi. Sadece orada burada, kuzey sınır eyaletlerinin insandan yoksun bölgelerinde eski nüfusun yanında hiç farket-

tirmeden, imparatorun barışçıl tebaa olarak muhtemelen verdikleri vergilerden dolayı kendilerine müsamaha gösterilen küçük Got kolonileri kurulmuş olabilir. Got akınlarının ikinci ve çok daha önemli dönemi, Hunların 376 yılında Avrupa'ya akınıyla başlar.

Bu barbarların baskısı altında söz konusu yılda Batı Gotlar Tuna Nehri'ni geçerek, İmparator Valens'in rızasıyla kadınları, çocukları ve taşınabilir mallarıyla birlikte Daçya Ripensis eyaletine ve Moezya ile Trakya'nın bir bölümüne yerleştiler. Ancak Tuna Nehri'ni geçerken, Gotlar ve orada bulunan Roma lejyonları arasında, Gotların daha güneydeki eyaletlere akın etmesiyle sonuçlanan anlaşmazlıklar yaşandı. O dönemlerde Trakya ve Makedonya dışında özellikle imparatorluğun henüz en verimli kısımlarından biri olan Teselya da Gotların talanlarına maruz kaldı ve neredeyse tamamen insandan yoksun bırakıldı. Ancak 378 Ağustos'unda İmparator Valens'in de hayatını kaybettiği Edirne Muharebesi'yle Edirne ve İstanbul'a yapılan başarısız bir saldırıdan sonra, tekrar kuzeye çekildiler ve İmparator [I.] Theodosios onları hükümdarlığı boyunca seleflerinin kendilerine tahsis ettiği eyaletlerde tutmayı başardı. Batı Gotlar halkının tamamı Edirne Muharebesi'nin daha dördüncü yıldönümünde imparatorun hizmetine girdi.

İmparator Theodosios'un 395 yılında ölümü ve bunun üzerine Doğu ve Batı İmparatorlukları hükümdarları Rufinus ve Stilicho arasında çıkan anlaşmazlıklar, Alarich yönetiminde 395 yılı daha sona ermeden İstanbul önlerine gelen, daha sonra Trakya ve Makedonya'yı geçerek Teselya'ya ilerleyen, Termopiller'i aşarak Yunanistan'a akın eden ve burada İstife (Thebes) dışında bütün şehirlere saldıran, talan ve harap eden, herhangi bir engelle karşılaşmadan Derbent'i geçen ve aylarca neredeyse bütün şehirlerinin, Gördüs'ün, Arhos'un, Sparta'nın ve daha küçük yerlerin talanlarına ve ganimet hırslarına maruz kaldığı Mora Yarımadası'nda dolaşan bu topluluğun tekrar akın etmesi için yeni bir fırsattı. Burada münferit çeteler hâlinde vahşice dolaşırken, 396 yılı başlarında Stilicho vurucu bir orduyla Derbent'e geldi, Gördüs'ten yola çıkarak, yarımadanın iç kısımlarına akın etti ve Elis ve Arkadya sınırındaki Pholoe Dağı yaylalarında, bir dizi küçük çatışmalardan dolayı zayıflamış olan Gotların etrafını sardı. Ne var ki Alarich, Romalıların ihmali yüzünden ordusundan kalanlarla birlikte bir kez daha sonunu getirecek olan bu olaydan kurtulmayı başardı. Talihli bir anda Derbent'e kadar ulaştı, buradan batıya yöneldi, Ahelos'tan yukarı çıktı ve ancak Epir'in yüksek dağlıklarında durdu. Gotlar bu-

radan yola çıkarak çevreyi rahatsız edip her yeri yakıp yıkarken, İmparator Arkadios, Alarich ile utanç verici bir biçimde 398 yılında bu barbar reisini, Doğu Roma İmparatorluğu'nun en batısındaki eyalet olarak o dönemlerde İllirya'nın dışında Yunanistan'ın tamamını ve Mora Yarımadası'nı da kapsayan İllyricum eyaletinin başkomutanı hâline getiren bir anlaşmanın yapılmasını sağlayacak müzakereler başlattı.

O tarihten sonra Alarich bu bölgelerde dört yıl boyunca imparatorun valisi olarak istediği gibi hüküm sürdü, kanı emilen ülkeye ve yarı yıkık hâlde şehirlere ağır bir vergi uyguladı, başka kaynakların eksikliğinden dolayı Şair Claudian'ın birkaç basitçe yazılmış mısralarından anlayacağımız gibi, köleliğe alçaltılan halka, Batı'ya boyun eğdirmek için kullanmayı düşündüğü silahlar yaptırdı ve nihayet bu fakir toprakları yine çaresizliğine ve umutsuzluğuna terketti. İllirya'da dört yıl süren bu barbar hükümdarlığı hakkında yeterli bilgimiz olmadığından, ne yazık ki bu dönemde halkın değişimi ve bölgesel durumlar hakkında bazı gerçek iddialarda bulunamayız. Yine de genel olarak bu açıdan da iyice etkisiz kalmadıklarını ve daha önce Moezya'da, Trakya'da ve Makedonya'da olduğu gibi, İllirya'da ve Epir'in kuzeyinde de ıssız bölgelere gizlice yerleşen ve böylece bu bölgelerde daha sonraki dönemlerde de görebildiğimiz halk, gelenek ve dil karışımlarının temelini atan kimi barbar topluluklarının kaldığını varsayabiliriz.

Yeni durumların burada ilk başlarda nasıl geliştiğini tabii ki bilemeyiz, çünkü dünyaya akın eden Alarich'in Doğu Roma İmparatorluğu'ndan geçişinden sonra bu bölgelerin talihi ve talihsizliği hakkındaki bilgilerin üzerinde aynı şekilde bir karanlığın görüldüğü otuz yıllık bir sessizlik meydana geldi. Doğu Roma İmparatorluğu'nun kuzeydeki eyaletlerine de temas eden Atilla'nın dünyaya akını bu karanlığa tekrar hafif bir ışık getirdi. Zira İmparator II. Theodosios (Genç Theodosios) uzun zamandır Hunlara ödediği haracı ne düzenli olarak ödeyebilecek, ne de Atilla'nın istediği gibi artırabilecek duruma geldiğinde, bu barbarlar hiçbir engelle karşılaşmadan Tuna Nehri'ni geçtiler, birkaç yıl boyunca Moezya'da, Trakya'da ve Makedonya'da dolaştılar, hatta Teselya'ya akın ettikleri ve Termopiller'e kadar geldikleri bile söylendi ve yolda buldukları herşeyi tahrip ettikten, öldürdükten, tükettikten sonra, Theodosios büyük bir meblağ altın ve yine büyük bir meblağda yıllık haraç sözüyle utanç verici olduğu kadar güvensiz de bir barış satın alana kadar buradan ayrılmadılar.

Özellikle bu dönemden itibaren, Atilla batıya doğru çekildikten sonra, Milat'tan sonra beşinci yüzyıl ortalarında Adriyatik Denizi'nin kıyılarından Karadeniz'in batı sahillerine ve Tuna kıyılarından Ege Denizi'nin kuzey sahillerine kadar, eski halkın seyrek kalıntılarının yanında, tarihi bir incelemede farklı unsurlar arasında isim, köken, yer, gelenek ve dil açısından bir ayrım yapılmasını, gerçekte de muhtemelen olduğu gibi, mümkün kılmayan barbar halkların bir karışımı bulunmaktadır. Zira bu karanlık dönemlerden kalan az sayıda güvenilir olmayan kaynakların bütün halk isimlerini, Gotları, Gepidleri, Herulları, Sarmatları, Slavları, Hunları, Alanları ve Bizanslı Helenleri karıştırmakta gösterdikleri özensizlik, bir dereceye kadar o dönemlerde bu bölgelerde gerçekten var olan halk karışıklığının aslına uygun bir resmini sunmaktadır. Genel olarak barbarların Doğu Roma İmparatorluğu'nun Avrupa'daki topraklarına yerleşimleri hakkında kesin olarak söylenebilecek şeyler şöyledir: Söz konusu bölgenin doğu kısmında, Atilla'nın en küçük oğlu İrnek yönetimi altında bir Hun, Şin (Schynen) ve Alan topluluğunun yerleştiği Aşağı Moezya'da ve Doğu Trakya'da beşinci yüzyılın ortalarında halkın temel unsuru Hun kavmindendi; daha batıya doğru, Yukarı Moezya'da, Makedonya'da, Dardanya'da, Daçya'da eski Roma kavminin yanısıra özellikle Gepidler, Sarmatlar ve Herullar bulunurdu ve daha yukarılara, Tuna Nehri boyunca Vindobona bölgesine kadar neredeyse hiç karışmamış bir hâlde Doğu Gotlar yerleşmişti. Daha güneye doğru İllirya'da, Epir'de, özellikle de Draç [Dyrrhachium/Durazzo] ve Teselya bölgesiyle Kuzey Yunanistan'da o dönemlerde, daha önce de bahsettiğimiz gibi, muhtemelen Alarich'in seferi sırasında buraya yerleşen Got kolonileri vardı.

Beşinci yüzyılın ikinci yarısında Doğu Roma İmparatorluğu'na yerleşen bu barbarlar arasında baş gösteren hareket, Kral Theodomir yönetiminde Panonya'nın bir kısmını işgal eden Doğu Gotlardan kaynaklandı. Daha 473 yılında, Bizans tahtında İmparator II. Leon (Yaşlı Leon) otururken, bu barbarlar Doğu Roma İmparatorluğu'nun az nüfuslu ve kötü savunulan Tuna eyaletlerine akın ettiler, neredeyse hiç engellenmeden Aşağı Moezya'ya kadar ilerlediler ve imparatoru onlara sadece fethettikleri toprakların sahipliğinin değil, imparatorun müttefikleri olarak Aşağı Tuna boylarının savunmasının da verildiği bir barışa zorladılar. Barbarlar için sadece imparatorluğun zayıflığını ve hükümdarlarının çaresizliğini gösteren bu ittifaktan çok az şey, en az da istenen huzur ve güven beklenebilirdi. Zira Kral Theodomir'in ha-

lefi Theodorich, Konstantiniyye sarayında imparatorluğun parçalanmış halini görmüştü ve halkının başına geçtiğinde bu durumu kendi yararına kullanmayı iyi bildi.

Gerçi başlangıçta İmparator Zenon ile iyi ilişki içindeydi, onu rakibi Basiliskos'a karşı destekledi ve Aşağı Tuna boylarında imparatorluğa düşman barbarları dizginledi; ama sonunda o da maskesini çıkarttı, imparatorun düşmanlarıyla irtibata geçti, bahane bulmak için imparatoru anlaşmaları ihlal etmekle suçladı ve İmparator Zenon'un kendisine önerdiği avantajlı yeni bir uzlaşmayı küçümseyerek reddetti. Öyleyse kararı silahlar verecekti. İmparator Zenon, iyi donatılmış bir ordunun başında bizzat sefere katıldı ama seferin başında kolayca elde edilen küçük avantajlardan dolayı kendini çok hızlı bir şekilde azamet ve ihmale kaptırdı. İmparator başkente geri döndü ve isyana meyilli orduyu kış karargâhlarına göndermek zorunda kaldı. Theodorich bunun üzerine Doğu Gotlarıyla alanı boş buldu, kolayca Trakya'da ve Makedonya'daki karargâhlarından buraya akın etti, Stobi'yi ve Ereğli'yi (Heraklea) yakıp yıktı ve Selanik önlerine kadar herşeyi kılıcıyla ve ateşle yok etti, nihayet halkı tarafından terkedilen Epidamnus'a yerleşti ve burada kışı geçirerek, bazı birliklerle Teselya'daki Yenişehir'e (Larissa) kadar uzandı. Ancak daha güneye muhtemelen inemedi; zira İllirya'nın başkomutanı, zeki ve yetenekli bir adam olan Sabinianus, onu arkasından takip eden küçük bir güçle öyle iyi dizginlemeyi başardı ki, muhtemelen dönüş yolunun kesilebileceği korkusundan Termopiller'in ötesine geçmeye cesaret edemedi. Her zamanki gibi, burada da mücadele imparatorun aleyhine yine Daçya'nın ve Moezya'nın bir bölümünü Doğu Gotlara kazandıran bir barışla bitti. Buradan yola çıkarak, yine münferit topluluklar hâlinde bir süreliğine Bizans kapılarının önüne kadar bu topraklarda dolaştılar; ama sonunda bu kavim akımı da, bilindiği gibi, Bizans İmparatorluğu'nun şansına beşinci yüzyılda gerçekleşen kavimler göçünün yöneldiği batıya doğru devam etti.

Doğu Gotların Bizans İmparatorluğu'nda yaklaşık 20 yıl kalmalarının (473-493), hiçbir iz bırakmadan geçip gitmediğini kesinlikle varsayabiliriz. Özellikle Daçya ve Moezya haricinde daha güneyde, Epidamnus civarlarında Theodorich'in ordusundan, muhtemelen daha sonra bu bölgelere gelen diğer barbar kitleleri arasında kaybolup giden Doğu Gotların kaldığı şüphe götürmez.

Aynı dönemlerde güneyden Genserich komutasında Vandalların akınları, hiç şüphesiz Bizans İmparatorluğu halkının zamanla değişimi üzerinde daha

önemsiz bir etkiye sahipti. Bu akınlar 466 ve 475 yılları arasında gerçekleşmiş olup, birincisinde İllirya'nın, Yunanistan'ın ve Mora Yarımadası'nın batı kıyılarının birkaç yerine plansız bir çıkartmayla ve ikincisinde Güney Epir'de Preveze'nin (Nikopolis) kısa süreliğine işgaliyle sınırlıydı. Görünüşe göre sadece yağmayı ve yıkımı düşünen Vandallar, gerçi bazı yerlerde ülkenin iç kısımlarına da akın ettiler, birçok savunmasız insanı köle olarak gemilerine götürdüler ve ilk seferinde öfkelerini insanlık dışı bir şekilde talihsiz Zenta (Zante/Zakynthos) Adası'na kustular ama bu Vandal kökenli deniz korsanlarının Bizans İmparatorluğu'nun bu bölgelerine yerleştiklerine dair hiçbir iz yoktur.

Bunun dışında bu Vandal akınlarını ve Doğu Gotların Büyük Theodorich yönetimindeki seferlerini Cermen kökenli barbar halkların Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı son teşebbüsleri olarak kabul edebiliriz. Zira Totila yönetimindeki Doğu Gotların daha sonra altıncı yüzyıl ortalarında İyon Adaları'na ve Akhaya (Akhaia) Prensliği'nin batı sahillerine karşı akını, birkaç adanın harap edilmesi ve birkaç kıyı şehrinin talan edilmesinden başka bir sonuç getirmemiştir. Böylece yukarıda adı geçen Doğu Gotlar, Doğu Roma İmparatorluğu halkının değişim tarihindeki ilk büyük dönemi kapatmaktadırlar. Bu dönemde Got-Germen unsuru egemenken, altıncı yüzyılın başından 8. yüzyılın ortalarına kadar geçen zamanı kapsayan sonraki dönemin özelliği, sonuçları itibariyle Doğu Gotların, Batı Gotların ve bunlarla akraba olan diğer kavimlerin seferlerinden ve yerleşimlerinden çok daha büyük bir öneme sahip Slavların göçleri ve yerleşmeleridir. Zira Gotlar ve bunlarla akraba diğer kavimler imparatorluğun çeşitli bölgelerinde gerçekten koloniler kurmuş olsalar da, daha sonraki zamanlarda Doğu Roma İmparatorluğu'nun maruz kalacağı kavim akımları altında asla kimliklerini muhafaza etmelerini sağlayacak bağımsız ve özgün bir gelişmeye ulaşamamışlardır. Ya tamamen yok oldular ya da halkın eski veya daha sonra gelen yeni unsurlarıyla öylesine kaynaşmışlardır ki izleri artık kesin bir biçimde kanıtlanamamaktadır.

Gotlar döneminden Roma İmparatorluğu'nun tekrar insanlarla dolduğu Slavlar dönemine geçişini adeta Bulgarların altıncı yüzyılın birinci çeyreğinde Tuna Nehri üzerinden akınları oluşturmaktadır. İmparator [I.] Anastasios'un saltanatının onuncu yılında (501) ilk kez bir Bulgar topluluğu Moezya'da ve Trakya'da yıkıcı ve talan edici bir biçimde dolaştı. Birkaç yol boyunca talihsiz sınır eyaletleri Bulgarların talan tutkusuna maruz bırakıldılar. Ancak daha ileri, İllirya'ya ve başkente doğru hareket etmeye başladıkları anda, talanlarına bir

son vermek için başarısız bir deneme yapıldı. Küçük Zurta Nehri yakınlarında yapılan bahtsız bir muharebe, sadece başkentin kurtulması düşünülerek, o tarihten itibaren eyaletlerin tamamının talanlarına açık bırakıldığı Bulgarlar lehine bitti. İmparator Anastasios o dönemlerde, ölümünden kısa bir süre önce, başkenti korumak için, Marmara Denizi'ndeki Silivri'nin (Selymbria) uzun ve iyi tahkim edilmiş surlarını Karadeniz kıyısındaki Derkon civarlarına kadar uzattırdı. Parayla satın alınmış dalkavuk Filistinli (Kaisareialı) Prokopios'un pohpohlayıcı sözlerinin bile örtemediği utanç verici korkaklığın bir eseri olarak en azından bir süreliğine amacını yerine getirdi. Başkente dokunulmadı ama eyaletler barbarların gazabı altında inliyordu.

O tarihten itibaren hiç durmayan ve münferit olarak kanıtlanamayan daha küçük akınların dışında, özellikle İmparator Anastasios'un son yılı olan 517'de bu Bulgarlar tarafından harekete geçirilen bir kavimler göçünün Doğu Roma İmparatorluğu'nun batı eyaletlerine akın ettiğini biliyoruz. Bu her zamanki gibi özellikle Makedonya'yı, İllirya'yı ve Epir'i vurdu, burada yerleşik Gotları Teselya düzlüklerine ve Termopiller'in geçitlerine kadar sürükledi ve bir süreliğine ülkede yıkımlara neden olduktan sonra, genel olarak hüküm süren sefalette izini daha detaylı takip edemeyeceğimiz şekilde nihayet yine kayboldu.

Görünüşe göre İmparator I. Justinos'un dokuz yıllık hükümdarlığı çok daha sakin geçti. En azından bu dönemde (518-527), muhtemelen Bizans İmparatorluğu'nda da meydana gelen ve kendi içinde belki önemsiz de olsa, I. Justinos'un hükümdarlığını bu açıdan da Bizans İmparatorluğu tarihindeki en tuhaf dönemlerden biri hâline getiren büyük Slav akınlarından önce gelen kavim hareketleri hakkında kesin bilgiler tamamen eksiktir.

İmparatorun bu tarihlerden önce Tuna Nehri'nin bu tarafında haklarında sadece belirsiz bilgiler bulunan Slavlar konusundaki endişeleri, onları saltanatının ilk yıllarında başarılı bir şekilde henüz nehrin diğer tarafındaki yerlerinde tutmaya çalışmak için gösterdiği özenden anlaşılmaktadır. O dönemlerde en iyi birlikler ve en yetenekli komutanlar Tuna boylarına gönderildi. I. Justinos'un saltanatının daha ilk yılında Ant kavminin bir Slav ordusu nehri geçmek istemiş ama büyük kayıplarla geri püskürtülmüştü. Ne var ki bu yenilgi, o tarihten itibaren her yıl Tuna Nehri üzerinden buraya cüretkâr gruplar gönderen, ancak nehrin bu kıyısında bir türlü tutunmayı başaramayan barbarların öfkesini daha da artırmıştı. Ancak 533 yılında, imparatorun ordusunun sonunu getiren talihsiz bir muharebeden sonra, onları yerlerinde tutması bek-

lenen burçları geçebildiler. Ne var ki onların da akınları başlangıçta imparatorluğun sadece her ilerleyişleriyle birlikte orada yerleşik barbarları her yıl daha çok güneye sürdükleri en kuzeyindeki eyaletlerle sınırlıydı.

540 ve 541 yılları özellikle Prokopios'un genel olarak Hun olarak adlandırdığı Slavların akınlarının daha çok genişlediği ve oldukça yıkıcı bir karaktere sahip olduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir. Başka barbarlarla birleşerek, birçok topluluk hâlinde o dönemlerde sadece İllirya'da, Moezya'da ve Trakya'da her yöne doğru başkent surlarının önlerine kadar her yeri dolaşmakla kalmamış, Makedonya'nın güneyine de ulaşarak, burada Kassandra'yı ele geçirmişler, Avrupa'dan Asya'ya geçmişler, Teselya'ya akın etmişler, Termopiller'i Öta Dağı'nın zorlu yollarından geçerek aşmışlar ve görünüşe göre ancak Derbent'in iyi savunulan istihkâmlarında sert bir direnişle karşılaşmışlar. Prokopios'un Slavların talanları ve savunmasız halka karşı zorbalıkları hakkında çizdiği resim korkunçtur. Bizanslı Helenler ya da daha önceki zamanlarda buraya yerleşmiş barbarlar olmak üzere, köle olarak Tuna Nehri'nin ötesine götürülen talihsiz insanların sayısı 120 bin olarak belirtilmektedir.

Gelecekte böylesine büyük felaketleri önlemek ve barbarlara kalıcı bir set çekmek için, İmparator [I.] Jüstinyenos muhtemelen bu dönemlerde batıdan doğuya doğru imparatorluğun Avrupa'daki kısmının tamamını geçen üçlü tahkimat çizgisini çektirmişti. İlk ve en kuzeydeki istihkâm dizisi, Singidon'dan başlayarak Tuna Nehri boyunca Karadeniz'e kadar uzanır ve başlıca noktalar olarak örneğin yeni tahkim edilmiş Biminacium ve Ratiaria şehirlerine temas ederdi; ikinci bir tahkimat çizgisi Dardanya ve Moezya'dan geçerek, Balkan Dağları boyunca uzanıyor ve yine yeni tahkim edilmiş Ulpiana, Tauresium, Germana ve Sardika şehirlerini birbirine bağlıyordu ve nihayet Epir'den başlayarak, Makedonya ve Trakya üzerinden, Trakya'daki Chersonesos'un yeni burçları ve Marmara Denizi'nde Tekirdağ (Rhaedestus), Ereğli ve Silivri gibi tahkim edilmiş kıyı şehirleriyle birlikte, Anastasios'un yeni burçlarla donatılmış uzun suruna kadar güney eyaletleri ve başkent için mükemmel bir koruma oluşturan üçüncü bir istihkâm sırası uzanıyordu. Bunun dışında bu çizgiler arasındaki topraklar ayrıca sayısız hisar ve tahkim edilmiş gözetleme kuleleriyle donatıldı ve daha güneyde, Hellas'a doğru, zamanla eski koruma mevkilerinin harabelerinden bir dizi yeni tahkim edilmiş şehir ve savunma mevkileri yükseliyordu. Bunlar arasında adları özellikle geçen Kesriye (Kastoria) Denizi'ndeki adanın üzerindeki Jüstinyenospolis, İllirya'nın ve Kuzey Yunanistan'ın ana gi-

rişi Ereğli'nin geçitlerindeki istihkâmlar, Teselya şehirleri Gomphi, Yenişehir, Çatalca (Pharsala), Metropolis, Tırhala (Trikkala), Demetrias, Thebae, vesaire; ayrıca Termopiller ve onların ötesindeki eski Helen şehirleri Platea, Theben, Atina, Gördüs ve nihayet hisarlarla ve gözlem kuleleriyle yeni bir ana tabyaya sahip olan Derbent.

Tabii ki çok zaman alan ve kısmen uygulamaya girmeden sadece planlanan bütün bu istihkâmların inşasıyla aslında düzenli bir savunma sisteminin oluşturulması için gerekli para ve donanım mevcut olmadığı sürece hiçbir şey kazanılamazdı. Biliyoruz ki, imparatorluğun hazinesi ve zaten zayıflamış olan halkı aynı dönemde doğuda ve batıda, İran'da ve İtalya'da ezelden beri süren savaşlarla meşguldü ve Prokopios tarafından özellikle ifade edilen tek kaynağa göre, söz konusu istihkâmlarda görevlendirilecek muhafız kıtalarının durumunu, Termopiller'in savunulması için gerekli 2 bin kişiyi tamamen fakirleşmiş Yunanistan'ın temin etmek ve bunların ücretlerini ve geçimlerini sağlamak için, tiyatro gelirlerini ve eskiden beri Akhaya eyaletine ve imparatorlar tarafından imtiyaz tanınan birkaç başka şehre bırakılan az sayıdaki diğer devlet gelirlerini bundan böyle hazineye teslim etmek zorunda kalması gerçeğinden öğrenebiliriz.

Anlayabildiğimiz kadarıyla muhtemelen sadece Tuna geçitleri yeterli sayıda muhafız kıtalarıyla mümkün olduğunca korunuyordu. İç taraftaki istihkâmlar ve dağ geçitlerinde bunlarla irtibat hâlindeki dağ burçları, tıpkı Yunanistan'da olduğu gibi, daha kuzeydeki eyaletlerde yine genelde halka ve düzensiz topluluklar hâlinde biraraya toplanan köylülere bırakılmıştı. O dönemlerde bunlardan beklenecek olan şeylerin ne olduğunu, birçok bölgede halkın yarısını öldürmüş ve yanlarında götürmüş olan barbarların arkasından çıkan ve tam 52 yıl boyunca dünyayı saran vebanın Konstantiniyye'de kalan halkın üçte ikisini, diğer eyaletlerdekilerin ise yarısını yok ettiğini hatırlarsak, kolayca tasavvur edebiliriz. Buna örneğin 551 yılında özellikle Yunanistan'da büyük yıkımlara neden olan ve birçok insanın hayatını alan deprem; aynı korkunçlukta denizin taşmasından dolayı Teselya ve Boetya sınırındaki sel ve başka bölgelerde çaresiz halkı maddi yönden çok manevi yönden çökerten başka doğal afetler de eklendi.

Ayrıca İmparator Jüstinyenos'un bu savunmasız istihkâmlarının Slavların seferlerini gerçekten durdurabileceği gerçekten de var sayılamaz. Daha 546 yılında onları tekrar Trakya'da görüyoruz; iki yıl sonra İllirya'yı Epidam-

nus kapılarına kadar her yerde dolaştılar; 550 yılında Trakya'nın güney sahillerine kadar gelip, Konstantiniyye'den 12 günlük mesafede, Trakya'nın ilk sahil şehri olan Toperos'u işgal ettiler ve bütün erkekleri katledip, beraberlerinde vatanlarına götürmek üzere kadınları ve çocukları zincire vurana kadar terketmediler. Bir yıl sonra, Selanik tarafından geri püskürtülerek, o dönemlerde henüz iyi bir muhafız kıtasının görevli olduğu ve onları büyük kayıplara uğratarak defettiği uzun surların önüne kadar geldiler. Tuna Nehri'nin bu tarafına muhtemelen hiç yerleşmediler, zira geçtikleri toprakların tamamı onlara yıkılmış şehirler ve köyler, harabeye dönüşmüş istihkâmlar ve Prokopios'un özellikle belirttiği gibi, yığınlarca etrafta yatan öldürülmüş halkın cesetleriyle kirlenmiş, harap olmuş tarlalardan başka birşey sunamıyordu.

Buna rağmen Slavların akınları her yıl yenileniyordu ve diğer barbarların akınlarıyla planlı ya da belki de sadece tesadüfen bağlantı hâlinde oldukları için gittikçe daha tehlikeli hâle geliyorlardı. Örneğin Got kralı Totila'nın bu döneme ait yukarıda adı geçen Yunanistan akınının, aynı zamanda kuzeyde İllirya'dan, Dardanya'dan ve Epir'den Hellas'a girmek için Gepidlerin topraklarından geçen Slavlarla yapılan bir anlaşma gereği gerçekleştirildiği şüphe götürmemektedir. Daha sonra, 558 yılında, Slavların Tuna eyaletlerindeki talanları, üç bölüm hâlinde Hellas'a, Trakya'da Chersonesos'a ve başkente yönelen ama her yerde başarılı bir şekilde geri püskürtülen ve böylece çoraklaşmış imparatorluğun tekrar insanla doldurulması üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olmayan Zaber Han yönetimindeki Hun akanıyla aynı zamana rastlıyordu.

İmparator Jüstinyenos'un daha son yılı olan 565'da Avarlarla anlaşmazlıklar başladı; bu anlaşmazlıklar halefi II. Jüstinos döneminde kanlı düşmanlıklara neden oldu ve bu barbarların imparatorun müttefiki olarak yıllık 80 bin altın haraç aldıkları utanç verici bir uzlaşmayla sona erdi. Karşılığında Slavları Aşağı Tuna boylarında dizginleyeceklerdi ve bu şartı yerine getireceklerine güvenen imparator, Tuna istihkâmlarında zaten zayıf olan muhafız kıtalarının sayısını daha da azaltmak gibi bir hataya düştü. Bunun sonucu, Avarlar silahlarını batıya doğru yöneltirken, 578 yılında anlatılanlara göre 100 bin kişilik bir Slav topluluğunun tekrar Tuna Nehri'ni geçmesi, birkaç topluluk hâlinde Moezya'ya, Trakya'ya ve Makedonya'ya dağılması, hiçbir yerde ciddi bir direnişle karşılaşmaması, hatta Hellas'a kadar girmesi oldu. Ancak bunların gerçekte nereye kadar ilerlediklerini tamı olarak kanıtlayamamaktayız. Slavlar imparatorluk topraklarında her yeri yakıp yıkarken, imparator sonunda tekrar

Avarların yardımına başvurdu. Ancak Avarlar, imparatorun beklentilerinin aksine Slavları bu topraklardan tekrar çıkartmak yerine, Slavların Tuna Nehri'nin ötesinde neredeyse tamamen boşalmış kasabalarına ve küçük köylerine akın ettiler, çoğunu kılıçla ve ateşle yıktılar, civardaki ekili toprakları harap ettiler ve ganimetlerle dolu olarak derhal yerlerine geri döndüler. Tahmin edebileceğimiz gibi, ancak geri dönüş yolunda güneyden geri dönmekte olan Slavların bir bölümüyle karşılaştılar, onları yendiler ve Bizans İmparatorluğu'ndan Tuna Nehri'ni geçerek yanlarında götürmek istedikleri esirleri kurtardılar.

Bunun dışında bu arada imparatorluğun daha güneyindeki bölgelerinde de bulunmuş olması gereken Slavların akıbeti hakkında daha kesin bilgi yoktur. Muhtemel olan, bunlardan büyük bir kısmının, asıl kuvvetlerin bir kez dağıldıktan sonra, Bizans İmparatorluğu'nun insandan yoksun bölgelerinde kaldığıdır; dolayısıyla genel olarak büyük bir kesinlikle detaylı herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, Güney Tuna eyaletlerinden Yunanistan'a kadar ilk Slav yerleşimlerinin bu döneme ait olduğu varsayılabilir. Zira Slavların bu en eski yerleşimi hiç farkedilmeden gerçekleşmişti ve halkın değişimiyle bölgesel durum üzerindeki etkisi kendini ancak başlangıcının ve zamanla gelişiminin artık tarihsel bir kesinlikle kanıtlanamadığı dönemlerde gösterdi. Sağlamlık ve daha kalıcı bir karaktere hiç şüphesiz ancak daha sonraki zamanlarda, yeni Slav toplulukları imparatorluğa akın edip, daha önce buraya yerleşen soydaşlarının yanına yerleştiklerinde kazandı.

Yeni Slav akınlarına neden olacak ilk hareket, Konstantiniyye sarayıyla sürekli anlaşmazlıklar içinde, daha İmparator [I.] Tiberios döneminde, 582 yılında Sirem [Syrmium] sınır kalesini ele geçiren, sonra İmparator Mavrikios'un ilk hükümdarlık yıllarında kendisine tahsis edilen haracın aşırı derecede artırılmasını isteyen ve bu artış hemen sağlanmayınca derhal en yakınlardaki Tuna kalelerini işgal eden güçlü Avar hanından geldi. Bunun üzerine başka bir çare kalmayınca, imparator nihayet haracın 80 bin altından 100 bin altına çıkartılmasını kabul etti. Ne yazık ki imparatorluğun huzuru ve Avar hanının barışçıl tutumu bu artışla sağlanamamıştı. Zira Avar hanı zahiren sakin görünerek, adamlarıyla Tuna boylarında bulunurken, yine Moezya'yı ve Trakya'yı İmparator Anastasios'un uzun duvarına kadar dolaşan ve ancak büyük çabalarla geri püskürtülen sayısız Slav topluluklarını nehrin öbür tarafına sürdü. Kendisiyse çok geçmeden aşağı Tuna boylarına doğru hareket etti, orada iyi savunulamayan Ratiaria, Bononia, Acys, Silistre (Dorystolon/Silistria), Sal-

daga, Marcianopolis ve Tropaeum kalelerini ele geçirdi ve burada Romalıların imparatorluğuna akın etmelerini sağlamak üzere, Tuna boylarından henüz uzakta, kuzeyde yaşayan Slavlarla irtibata geçti.

Bu çabaları muhtemelen bu bağlamda ancak kısmen istenen başarıyı sağladı. Zira tarihsel kesinlikle söyleyebileceğimiz kadarıyla Slavlar arasındaki hareketler henüz Tuna Nehri'nin sol kıyısına yerleşmiş olup, doğuya doğru Karadeniz kıyılarında oturan Slav boylarıyla sınırlı kaldı. Bunların büyük bir bölümü Avar hanına bağlıydı onun çağrısına belki de gönüllü olmaktan çok zorunlu olarak cevap veriyorlardı. Bu dönemden sonra ayrıca neredeyse sürekli olarak Avarlarla birlikte aşağı Tuna boylarından imparatorluk topraklarına akın ederlerken, daha yukarılarda, Singidon ve Sirem dolaylarında Avarlar tarafından, hanın Slavlardan ve Avarlardan oluşan ordularını Tuna ve Sava nehirlerinden geçirecek gemileri inşa etmek için kullanılıyorlardı.

Bu barbarların güney ülkelerine doğru akınları o dönemden sonra bir daha durmamış olup, çeşitli yönleri ve en yakın sonuçları açısından hiçkimsenin veremeyeceği bilgilerin eksik olmasından dolayı kesin bir biçimde takip edilememektedir. Bu kavmin ana kollarından biri başkente yöneldi; ama genelde ya eyaletlerin henüz iyi tahkim edilmiş şehirlerinin surlarında ya da başkentin burçlarında kırıldı ve buradan birkaç kol hâlinde batıdaki eyaletlere yayıldı. Trakya, Makedonya, İllirya, Epir ve Teselya her zamanki gibi bundan en fazla etkilenen yerler oldu; bu akınların çoğunlukla sadece yıkıcı bir etkisi oldu; ancak görünüşe göre birkaç durumda tükenmiş olan toprakları için verimli bile oldular. Zira birkaç yerde, kuzeyden ezelden beri süregelen akınlarda bir kesilme yaşandıktan sonra, eski halkın yerinde silahlarını bırakmış, eski halktan kalanların yanında barış içinde yaşayan, bunlarla zamanla kaynaşan, köyler kuran, ıssız kalmış şehirleri tekrar dolduran, toprakları işleyen ve zanaatkârlık yapan, genelde Slav kökenli bir nüfus görmekteyiz.

Slavların Bizans topraklarına yerleşmeleri açısından belirleyici olan ilk dönem şüphesiz altıncı yüzyılın son on yılından başlayarak 7. yüzyılın ortalarına kadar geçen zamanı kapsayan dönemdi. 590 yılı civarında bazı Slav toplulukların Hellas'a kadar ilerlediklerini, daha sonra Derbent'i geçtiklerini ve farkedilmeden ve imparatorlar tarafından ya da yerel halkın direnmesine yol açacak bir neden olmadan Mora Yarımadası'nın insandan yoksun bölgelerine yerleştiklerini varsaymak için sebeplerimiz vardır. Zira bu yerleşmeler, kaynaklarda geçen birkaç belirsiz değinmeden dolayı inanabileceğimiz gibi, zorla herşeyi

yakıp yıkan akınların sonucu olarak değil, aksine göç eden kavmin yıldan yıla büyüyen gücünden dolayı yerel halkla sonunda anlaşmazlıklara, düşmanlıklara ve savaşlara neden olana kadar, yıldan yıla bunlara başkaları da eklenen münferit yerleşmelerle gerçekleşmişti. İmparatorluğun daha güneydeki eyaletlerinde, Mora Yarımadası'nda ve Hellas'ın kuzeyindeki bazı bölgelerdeki Slav yerleşimlerinin gelişim süreci muhtemelen böyleydi. Zira daha kuzeydeki eyaletlerde barbar savaşının sürmesi, Slavların yerleşmesinde hâlâ büyük bir engel teşkil ederken, bu savaştan artık çok az ya da hiç etkilenmeyen güneyde, halkın ve bölgesel durumların değişimi, yeni şekillenmenin çeşitli aşamalarında tam olarak takip edilemeyen, çok daha hızlı bir kesinlik kazandı. Bizans İmparatorluğu'ndan 200 yıldan fazla bir zaman boyunca neredeyse tamamen kopmuş bir vaziyette, sonunda yine de imparatorlukla birleşmesini sağlayan Slav savaşlarını gördüğümüz 8. ve 9. yüzyıllarda yeni bir oluşum içine giren Mora Yarımadası için, bu gelişmenin başlangıcını büyük bir kesinlikle altıncı yüzyılın sonları olarak belirleyebiliriz.

Ne var ki bu duruma gelene kadar, ileride göreceğimiz gibi, burada sadece kısaca değindiğimiz durumlar hakkında çok daha net ve kesin görüşler sağlayacak, çok daha önemli başka Slav akınları da gerçekleşmişti. Altıncı yüzyılın sonlarına kadar [Avar Hanı] Bayan Han imparatorluğa akınlarını neredeyse kesintisiz olarak devam ettirdi, bir taraftan Dalmaçya'ya akın ederken, diğer taraftan Trakya'da Drizipara'yı ele geçirdi, Karadeniz kıyılarında Tomi'yi kuşattı ve başkenti tam tehdit etmeye başlamıştı ki, birlikleri arasında cesaretini kıran ve askerlerinin en iyi kısmını yok eden yıkıcı bir bulaşıcı hastalık baş gösterdi. İmparator Mavrikios bu fırsatı, Avar hanının tabii ki haracın tekrar artırılması karşılığında, bundan böyle yine imparatorluğun kuzeydeki sınırını oluşturacak olan Tuna üzerinden geri gitmesini sağlayacak bir barış yapmak için kullandı. 600 yılında yapılan bu barış anlaşmasında Tuna Nehri'nin bu tarafında, Bizans İmparatorluğu sınırları içinde Slav veya Avar yerleşimlerinden hiç bahsedilmemektedir; aksine imparatora, takdiri tamamen kendisine ait olmak üzere, Tuna Nehri'nin öte tarafında Slavlara savaş açma ve ordu gücüyle bölgelerine girme izni verildi; zira Yukarı Tuna boylarında yerleşik bu Slavların bu barış anlaşmasında hiçbir payı yoktu. İmparator bu hakkını kullanarak, Tuna boylarındaki lejyonlarını hemen 7. yüzyılın ilk yıllarında birçok kez nehrin diğer tarafına gönderdi, burada Slavlarla ve onlara en yakın Gepidlerle başarıyla savaştı ama bu yüzden, kendi birlikleri arasında çıkan bir is-

yanın sonucu olarak, Tuna Nehri üzerinden geri çekilmeye zorlayan Avarlarla tekrar anlaşmazlıklara düştü.

Daha sonra, uğursuz hükümdarlığı imparatorluğun üzerinde bir lanet gibi çöken İmparator Phokas döneminde, Asya'da süregelen ve silah gücünün tamamını meşgul eden ve çok geçmeden büyük bir bölümünü yok eden ezeli savaşlar sırasında Tuna boylarında düzenli bir savunma sisteminin tekrar kurulması ne kadar az düşünülebiliyorsa, o dönemlerde yine büyük sayıda Slav ve Avar topluluklarının Tuna Nehri'ni geçerek, hiçbir engelle karşılaşmadan örneğin Dalmaçya'da Draç civarlarına kadar olduğu gibi, imparatorluğun en batısındaki bölgelere yerleşmiş olmaları o denli muhtemeldir. Zira çok geçmeden İmparator Herakleios zamanında bu kıyı şeridinin büyük bir bölümü Hırvatlar ve Sırplar tarafından işgal edildiğinde, burada, daha önce de bahsettiğimiz gibi, 600 yılında yapılan barış anlaşmasında Tuna Nehri bu barbarlar ve Bizans İmparatorluğu arasında sınır olarak belirlendiğinden, göç zamanları daha önceki dönemlere ait olması mümkün olmayan Avar yerleşimleri vardı.

İmparator Herakleios'un saltanatının ilk 15 yılında yine Slavların da her seferinde dahil olduğu Avar seferlerinden sıkça bahsedilmektedir. Bu seferler sadece zaman zaman yapılan güvenilmez bir barışla kesiliyordu. Ancak görünüşe göre Avar halkı da sürekli savaşlardan dolayı yavaş yavaş yok oluyordu. Zira güçlü Avar hanı 626 yılında gücünün tamamıyla Konstantiniyye'ye bir kez daha başarısız bir şekilde saldırdıktan sonra, sonunda gücünü kaybeder, gücü ve adı da o dönemlerde gittikçe daha sık imparatorun en güçlü düşmanları ve müttefikleri olarak ortaya çıkan Slavların ve Bulgarların artan nüfûzu altında kaybolup gider.

Slav boylarının Bizans İmparatorluğu topraklarında tesadüfi ve düşmanca akınların sonucu olarak değil, aksine İmparator Herakleios tarafından anlaşmalar gereği bizzat onaylanan yerleşimleri de muhtemelen bu dönemlere aittir. Güvenilir bir yazar olan [İmparator VII.] Konstantinos Porphyrogennetos'un belgelere dayanan ifadelerine göre, İmparator Herakleios o dönemlerde henüz Karpat Dağları'nın ötesinde yerleşik putperest Slav boylarından Hırvatlarla irtibata geçmiş ve orada yaşayan Avarları ya yerlerinden sürdükleri ya da kendilerine tâbi ettikleri takdirde, Dalmaçya'da yerleşim yerleri vaadinde bulunmuştu. Bu Hırvatların en azından bir kısmı imparatorun talebine uyarak, herhangi bir engelle karşılaşmadan Dalmaçya'ya akın etti, birkaç yıl süren bir yok etme savaşında orada yerleşik Avarları öldürdü, kaçırdı ya da ken-

dine tâbi etti ve görünüşte Bizans imparatorunun tahakkümü altında ülkenin efendisi hâline geldi.

Başlangıçta Dalmaçya'da da, tıpkı Karpatlar'ın ötesindeki anavatanlarındaki gibi, kaynaklarda Frenk kökenli beyler olarak anıldıkları için Hırvat boyuna ait olmayan birkaç bey tarafından yönetiliyorlardı. Ancak çok geçmeden bunlara karşı ayaklandılar, yedi yıl süren bir savaşta özgürlüklerini kazandılar, Romalı din adamları tarafından eğitilerek, Hristiyanlığı kabul ettiler, anavatanlarındaki boyların durumuna uygun olarak ülkenin tamamını 11 "zupanya"ya, yani boy reisleri tarafından yönetilen bölgelere böldüler, vaftiz sırasında kutsal Roma Kilisesi nezdinde asla kendi bölgeleri dışında savaş yapmayacaklarına dair yemin ettikten sonra, barışçıl zanaatlara yöneldiler, şehirler ve köyler kurdular, kıyı ticareti yapmaya başladılar, zenginleştiler ve güç kazandılar ve doğudan buraya doğru ilerleyen Bulgarlara karşı kendilerini uzunca bir süre savundular. Ülkenin iç kısımlarında sıkça meydana gelen çatışmalar, güçlerinin ve zenginliklerinin daha sonraki zamanlarda yok olmalarının en önemli sebeplerinden biriydi.

Yaklaşık olarak Hırvatların Dalmaçya'ya yerleştikleri dönemler, Sırpların da Bizans İmparatorluğu'na göç ettikleri dönemlerdir. Sırplar, kendi anavatanlarında Hırvatlarla sınır komşusuydular ve hükümdar hanedanında bir miras paylaşımından dolayı yarısının göç etmeye zorlandığı söylenmektedir. Bu yüzden İmparator Herakleios'tan Bizans İmparatorluğu topraklarında yerleşebilecekleri yerler istediler ve kendilerine öncelikle Selanik civarlarında insandan yoksun bazı yerler verildi. Ne var ki burada sadece çok kısa bir süre kaldılar, imparatordan tekrar başka bir bölgede yerleşebilecekleri yerler istediler ve nihayet Hırvatlara tahsis edilen bölgenin güneyinde, Epir sınırlarına kadar Dalmaçya'nın, Dardanya'nın, İllirya'nın ve Yukarı Moezya'nın bir bölümünü kapsayan ve o tarihten beri Sırbistan diye anılan, Avarlar tarafından tamamen harap edilmiş bölgeye yerleştiler. Burada onları daha sonra çeşitli bölgelerden alınan isimlere uygun olarak, Zaklumit, Terbuniat, Kanalit, Diokletian ve Pagan olarak tekrar görüyoruz. Bunlar tıpkı Hırvatlar gibi, en azından kısmen Romalı misyonerlere vaftiz oluyorlar, Bizans imparatorunun hakimiyetini kabul etmekle beraber çok geçmeden özgürlüklerini kazanıyorlar ve dışarıdan Bulgarların akınlarına, içte hükümdar boyları arasında anlaşmazlıklar ve kanlı çatışmaların refakat ettiği dönemlere kadar bağımsızlıklarını koruyorlardı.

Böylece İmparator Herakleios döneminde zamanla Drava (Drau), Sava ve Tuna nehirleri boyunca ve Adriyatik Denizi kıyıları boyunca Daçya'nın, Makedonya'nın ve Yeni Epir'in kuzey ve batı sınırlarından itibaren İstriya'ya kadar uzanan bölgenin tamamı Slavlaştırıldı. Sadece Dalmaçya'da önemli birer liman şehri olan Ragusa, Aspalathus, Tetrangurium, Diadora, Arba, Bekla ve Opsara Bizans imparatoruna bağlı kaldılar ve ancak daha sonra, Makedonyalı İmparator [I.] Basileios döneminde Slavlara haraç ödemeye başladılar. Bu yüzden güneyde artık Epir'in kuzeyindeki yüksek dağlar, Teselya, Makedonya ve Trakya esas olarak, çok geçmeden doğuya doğru, İmparator [IV.] Konstantinos Pogonatos döneminde 678 yılında büyük Bulgar akını zamanında yedi Slav boyunun adı altında tamamen Slav kökenli halkın yaşadığı Daçya Ripensis'i ve Aşağı Moezya'yı da kapsayan bu Slav yerleşimlerinin doğal sınırını oluşturuyordu. O dönemlerde, Sırplar Selanik'te yaşarken bir sefer düzenledikleri Kuzey Teselya'da yine münferit bazı Sırp yerleşimleri de mevcuttu.

Bu Slavların Bizans İmparatorluğu'na yerleşmelerinden sonra ortaya çıkan huzur, en eski durumları hakkında bizi büyük bir belirsizlik içinde bırakmaktadır. Ancak güçlerinin artmasıyla birlikte bölgelerini güneye doğru genişletmeye dair uyanan doğal bir isteğin sonucu olarak Konstantiniyye'deki imparatorlarla yeniden anlaşmazlıklar meydana geldiğinde, Bizans İmparatorluğu'yla ilişkileri hakkında birkaç küçük bilgiye sahip oluyoruz. Bildiğimiz kadarıyla İmparator II. Konstans, 657 yılında onlara karşı başarılı bir şekilde savaşan ilk imparatordu ama güçleri aynı zamanda kuzeyden akın eden Bulgarlarla meşgul ve felç olmamış olsaydı, belki de onlara karşı hiçbir şey yapamayacaktı. Her halükârda İmparator Konstantinos Pogonatos döneminde, 678 yılında ilk önemli Bulgar akınına neden olan anlaşmazlıklar daha bu dönemde başlamıştı.

Söz konusu yılda Bulgar tehlikesi özellikle Aşağı Tuna boylarına yakın yaşayan Slav boylarını vurdu. İmparator gerçi Bulgarları, Tuna Nehri'ni geçip, ülkenin iç kısımlarına kadar ilerledikten sonra, tekrar nehrin diğer tarafına sürmeyi başardı ama çoğunlukla paralı barbar askerlerden oluşan lejyonlar artık kalıcı bir direniş gösteremiyorlardı. İmparatorun Tuna Nehri'nin sol kıyısındaki karargâhına yapılan cüretkâr bir saldırı, Bulgarlara imparatorluğa giden yolu açtı. Bizans birlikleri kaçarak, Tuna Nehri'nin ötesine sürüldüler; Bulgar birlikleri de hemen arkalarından geldiler, iyi savunulmayan Tuna kalelerine saldırdılar, her yerde şehirleri, kasabaları ve küçük köyleri yakıp yıktılar, en yakında yerleşik savunmasız Slav boylarını boyundurukları altına aldılar ve fe-

tihlerini, Bizanslılar daha direnmeyi bile düşünemeden, savunma olarak kendilerine daha yeni tâbi ettikleri Slavları görevlendirdikleri Bulgar sınır eyaletleri kurarak, batıda Avarlara karşı ve güneyde Bizans İmparatorluğu'na karşı koruma altına aldılar. Bizans imparatorunun hemen ağır bir haraç karşılığında satın aldığı utanç verici bir barış, Bulgarların hiç rahatsız olmadan Tuna Nehri ve Balkan Dağları arasında Aşağı Moezya ve Stitya arasında uzanan ve çok geçmeden Bulgaristan adını alan bölgede kalmalarını sağladı.

Yukarıda ikinci dönemin en önemli özelliklerinden biri olarak tanımladığımız Slav göçleri ve yerleşimleri bu dönemde de henüz tamamlanmamış olmasına rağmen, Bulgarların Tuna Nehri'nin bu tarafına Bizans imparatorlarının imparatorluğun önemli bir bölümünü ebediyen kaybetmelerini sağlayacak şekilde yerleşmesiyle Bizans İmparatorluğu halkının ve bölgesel durumlarının değişiminde üçüncü bir dönem başlamaktadır. Zira saltanatının daha ilk yıllarında (686 ve 687) Rhinotetmos lakaplı İmparator II. Jüstinyenos'u muhtemelen zayıf babasının zamanında Bulgarların baskısı altında, hiç engellenmeden Teselya'ya kadar ilerleyen sayısız Slav boyuyla yine savaş hâlinde görüyoruz. Bu sefer, Bizans silahları bütün beklentilerin ve alışılmışın aksine başarılı oldular. Bu bölgedeki bütün Slavlar ya zorla râm edildiler ya da imparatorun hakimiyetini gönüllü olarak kabul ettiler. Bunların en büyük bölümü, sözde iyi silah kullanabilen 30 bin kişi, imparatorun emri üzerine Avrupa'dan Asya'ya gönderildi ve burada, adeta doğudan ilerlemekte olan Araplara karşı bir öncü olarak görev yapacakları, insandan yoksun Opsikion (Obsequium) bölgesine yerleştirildi. Daha küçük bölümü ise Makedonya'da kaldı ama buradan Trakya'ya giden geçitleri savunmak üzere, daha kuzeye Karasu (Struma/Strymon) Nehri'nin dağlık bölgesine yerleştirildi.

Uzunca bir süre Slavların Bizans İmparatorluğu'ndaki yerleşimleri hakkında öğrenebildiğimiz tek kesin gerçek budur. İmparatorluğun daha sonraki 50 yıl boyunca maruz kaldığı veba, ikona fırtınası, kâfir avı ve Arap savaşı gibi talihsizlikler altında, kuzeydeki sınır ülkelerde yerleşik Slavlar ve Bulgarlar arasındaki hareketler hiç farkedilmedi ya da gözardı edildi. Muhtemelen Karasu Nehri boyunca yerleşik Slavlar, Bulgarlar tarafından daha önce küçük topluluklar hâlinde tekrar güneye doğru sürülmüşlerdi ki, 8. yüzyılın ortalarında, sözde İmparator [V.] Konstantinos Kopronimus'in uğursuz saltanatının altıncı yılında (746-747), çok geçmeden Makedonya'nın kuzeydeki dağlık bölgelerinden başlayarak, Mora Yarımadası'nın en uç noktasındaki Taygetus ovalarına

kadar imparatorluğun güneyindeki bütün eyaletleri kapsayan yeni bir büyük Slav akını meydana geldi. Ne yazık ki kaynaklarımızın belirsizliği ve yetersizliği, bizi bu son büyük Slav akınının türü, yönü ve kapsamı hakkında karanlıkta bırakmaktadır. Genelde sadece o dönemlerde bu barbarlara hiçbir yerde ciddi bir direniş gösterilmediğini, dolayısıyla örneğin Mora Yarımadası'nda olduğu gibi, insanlardan yoksun bölgelere el koyduklarını, buraya tıpkı eskiden buraya yerleşen soydaşları gibi çok geçmeden alıştıklarını, toprağı işlediklerini, barışçıl zanaatlar yürüttüklerini ve yerel halkla huzur içinde yaşadıklarını varsaymamıza neden olan başarılarına göre değerlendirme yapabiliriz.

Bu durumları detaylı olarak takip edemesek de, bu Slav akını daha sonraki gelişmeler için güvenle dayanabileceğimiz bir zemin oluşturmaktadır. Bizans İmparatorluğu'nun büyük bir bölümünün Slavlaştırılması, 8. yüzyılın ortalarına doğru tamamlanmış kabul edilebilir, zira halkın ve bölgesel durumların değişimi üzerinde önemli bir etki bırakmış olabilecek daha sonraki Slav göçleri ve akınları kanıtlanamamaktadır. Halkın Slav unsuru o dönemlerde özellikle Tuna Nehri'nin Karadeniz'den Adriyatik Denizi'ne kadar kapsayan bölgede egemendi ama Bulgarların yerleştiği doğu bölgelerindeki Slav halkı, yerel halktan kalanların veya daha sonra gelen Avarların Slavların üstünlüğü karşısında neredeyse tamamen yok olduğu batı bölgelerdeki kadar yoğun değildir. O dönemlerde daha güneyde Meriç Nehri boyunca, bu nehre Maritza adını veren Slav kolonileri yerleşmiş olmasına rağmen, Balkan Dağları doğuda esas olarak Slav yerleşimlerinin güney sınırını oluşturuyordu. Makedonya'da ve daha batıda ise Slav kökenli halk, deniz kıyılarına kadar ülkenin tamamını kaplıyordu; yine de tabii ki her yerde aynı yoğunlukta değildi. Kuzey Makedonya'da, Sırbistan'da, Hırvatistan'da, Dalmaçya'da ve Kuzey Epir'de, güney eyaletlerinde, daha sonraki Arnavutluk'ta, Teselya'da, Akarnaniya'da ve Hellas'ta olduğundan daha saf ve daha bağımsızken, Mora Yarımadası'nda daha yoğun görülüyordu. Ancak kısmen iyi tahkim edilmiş sahil şehirlerine sahip kıyı şeridi neredeyse kesintisiz olarak, çekirdekleri yüzyılların talihsizliklerinden dolayı iç kesimlerden sürülen Bizanslı Helenlerin ya da Romalı yerleşimcilerin haleflerinden oluşan yerel halkın elinde kaldı.

Yerlerin farklılıklarına uygun olarak, Bizans topraklarına yerleşen Slavların siyasi durumları da baştan beri farklılık gösteriyordu. Daha önce gördüğümüz gibi, doğuda çok erken dönemlerde Bulgarların üstünlüklerine yenildiler, dolayısıyla baskıcı bir tâbiyet altında yaşıyorlardı. Daha batıdaki eyaletlerde,

Sırbistan'da ve Hırvatistan'da ise bir kez kazandıkları bağımsızlıklarını anavatanlarındaki boy yasalarını uygulayarak korudular ve bu yasaları güney eyaletlerinde, Yunanistan'da ve Mora Yarımadası'nda da Slav bağımsızlığının en iyi koruyucusu oldu. Bizans imparatorları tarafından bağımsız kabul edilmeyen bu Slav boylarının artan gücü anlaşmazlıklara ve uzun süreli savaşlara neden olarak, sonunda, en azından esas olarak, Bizans'a tâbi olmak zorunda kalmadan önce, birçok bölgede belirli bir dereceye kadar sağlamlık kazanmıştı.

Bizans İmparatorluğu'ndaki Slav yerleşimlerinin durumlarına uygun bir ışık tuttukları ve aynı zamanda halkın bu Slav unsurunun belirli bir gelişime ulaştıktan sonra, varlığını kendi özgünlüğüyle muhafaza edememesinin ve sonunda daha güneydeki eyaletlerde neredeyse tamamen ortadan kaybolmasının sebeplerini içerdiği için bu savaşları burada gözardı edemeyiz.

Konstantinos Kopronimos döneminde gerçekleşen ve muhtemelen birkaç yıl süren göçlerden sonraki ilk dönemlerde Slavlar oldukça sessizdi ve yabancı topraklarda yerleşmeleri sırasında yerel halk tarafından çok az ya da hiç rahatsız edilmediler. Bizans, aynı dönemlerde başkenti birkaç kez ciddi bir şekilde tehdit eden Bulgarlarla öylesine meşguldü ki, imparatorluğun uzak bölgelerindeki Slavları yerlerinden etmek ya da kendilerine tâbi kılmakla uğraşamazlardı. Aksine adı geçen imparatorun daha 762 yılında, savaşlarında o dönemlerde henüz pek başarılı olamayan Bulgarların baskıcı hükümdarlığından kaçan sözde 280 bin kişilik bir Slav boyunu imparatorluğa kabul ettiğini ve Bitinya'ya yerleştirdiğini görüyoruz. Aynı imparator birkaç yıl önce, 758 yılında, Makedonya'da Bulgarların baskısından dolayı Karasu Nehri'ni takip ederek, zamanla denize kadar ulaşan, burada gemiler inşa eden, en yakındaki adalar olan Semadirek'e, İmroz'a ve Bozcaada'ya saldıran ve korumasız birçok ada insanını beraberlerinde götüren Slavlara karşı başarılı bir sefer yürütmüştü. Bu olumsuz gelişmeler muhtemelen kaynaklarda fazla genelleştirilmiş ifadelerle belirtildiği gibi, Makedonya'daki bütün Slav boylarının boyunduruk altına alınmasıyla sonuçlanan seferin en önemli sebeplerinden biriydi.

Ancak 25 yıl sonra, 783 yılında İmparatoriçe İrene'nin hükümdarlığı zamanında, daha güneyde Teselya'da, Hellas'ta ve Mora Yarımadası'nda yerleşik Slavlara karşı resmî bir sefer yapıldı. Bu sefer muhtemelen karadan gerçekleştirilerek, Makedonya'dan, Teselya'dan, Hellas'tan geçerek Mora Yarımadası'na kadar uzandı ve istenen başarıyı da muhtemelen getirdi. Zira o tarihten iti-

baren bu bölgelerdeki bütün Slavların tâbiyetlerinin bir işareti olarak imparatoriçeye düzenli haraç ödedikleri kesin bir dille ifade edilmektedir. Bu boyunduruk altına alma, söz konusu tarihte gerçekten silah zoruyla elde edilmiş olsa da, hiçbir şekilde güvence altında değildi ve sadece Slavlar Bizanslı kumandanlar tarafından korku ve tâbiyet altında tutuldukları sürece devam etti. Çok geçmeden onları tekrar Mora Yarımadası'nda, tek başlarına kaldıkları için sadece çok zor bir direniş gösteren Helen sahil şehirleriyle açık bir çatışma içinde buluyoruz. Özellikle Mora Yarımadası'ndaki Balyabadra (Patras) Şehri 9. yüzyılın başlarında, her taraftan baskı altında olan yerel halkın zaferi ancak hamileri Aziz Andreas'ın işe karışmasıyla ve Bizanslı Gördüs komutanının acil yardımıyla kazanabildiklerine inandıkları böyle bir çatışmaya karşı koymak zorunda kalmıştı.

Haklarında detaylı bilgilerin eksik olduğu benzer çatışmalar, büyük bir ihtimalle başka bölgelerde de meydana geldi; bunlar davanın doğasında var olan şeylerdi ve açık alanlarda yaşayan Slav halkın tahkim edilmiş şehirlerdeki yerel halka karşı düşmanca tutumlarının doğal ve zorunlu bir sonucuydu; ama bu aynı zamanda Slavların sadece kısmen ve erken dönemlerde Bizanslı tarihçilerin belirsiz genellemeleriyle inanmamızı istedikleri kapsamda olmamak üzere boyunduruk altına alındıklarını kanıtlamaktadır. Aksine isyan ateşinin özellikle Mora Yarımadası'ndaki Slavlar arasında neredeyse sürekli devam ettiğini ve yıllar geçtikçe daha da çok yayıldığını ve daha tehlikeli bir karaktere büründüğünü biliyoruz.

Ancak İmparator III. Mihail döneminde, Balyabadra Şehri'nde cereyan eden olaylardan yaklaşık 30 yıl sonra Bizans'ta, Slavları ciddi bir biçimde boyunduruk altına almayı düşünebildiler. Trakya'da ve Makedonya'da toplanan güçlü bir ordu, Mora Yarımadası'nın komutanlığına getirilen Theoktistos yönetiminde Teselya'yı ve Hellas'ı geçerek Mora Yarımadası'na girdi, söylendiğine göre daha kuzeydeki bütün Slav boylarını boyunduruk altına aldı, güneye doğru Pentedaktylos'un veya Taygetus'un kanyonlarına kadar ilerledi ve burada yerleşik iki Slav boyu olan Milinglerden ve Eperitlerden en azından onları Bizans imparatoruna bağlı hâle getirecek yıllık haraç ödeyeceklerine dair söz aldı. Ne var ki görünüşe göre özgürlüklerine alışık olan bu dağ insanları bu haracı hiçbir zaman ciddiye almamışlardı. Baştan beri hiç ya da çok düzensiz ödendi ve daha sonra bu, çok geçmeden oldukça tehlikeli bir karaktere bürünecek sürekli anlaşmazlıkların bir nedeni oldu.

Örneğin 10. yüzyılın ilk yarısında, İmparator I. Romanos döneminde, 930 yılı civarlarında Mora Yarımadası komutanı ile Taygetus'ta yerleşik Slav boyları arasında, Slav boyları tarafından ödenen haracın kısa bir süreliğine artırılmasına neden olan ve dokuz ay süren kanlı bir çatışma başladı. Ancak imparator, Slavların talebi üzerine bu zammı geri aldı ve eski haracı ödemeleri karşılığında kendi yasalarına göre kendilerini idare etmelerine ve kendi komutanları altında ordularını yönetmelerine izin verdi.

Yarımadanın iç kesimlerindeyse bu tarihten sonra Slavların ilhakı daha kesin bir karaktere büründü. Zira Bizans burada Slavların sadece siyasi bağımsızlıklarını yok etmekle kalmayıp, sonunda Bizans-Helen unsurunda neredeyse hiç iz bırakmadan kaybolan milli özgünlüklerini de zamanla kaybettirdi. Batı eyaletlerinde bu unsurun hakimiyetini güvence altına almak için kullanılan en önemli araç, henüz inançsız olan Slavların Bizanslı ruhbanlar tarafından Hristiyanlaştırılmalarıydı ve bu Hristiyanlaştırılma büyük bir ihtimalle Makedonyalı İmparator Basileios'un hükümdarlığı zamanında, yani 9. yüzyılın ikinci yarısında tamamlandı. Zira bu dönemlerde, kesin olarak bildiğimiz gibi, sadece kuzeyde İllirya'da, Dalmaçya'da, Hırvatistan'da ve Sırbistan'da yaşayıp, kısmen Romalı ruhbanlar tarafından vaftiz edildikten sonra, tekrar putperestliğe geri dönen Slavlar değil, Bulgarlar da Hristiyanlaştırıldı. Bu Hristiyanlaştırmanın güneye doğru Slavlar arasında hızla yayıldığı, ayrıca bu dönemlerde Mora Yarımadası'nın en uçtaki dağlık bölgelerinde yaşayan Mainotların da o tarihe kadar muhafaza ettikleri eski Helen putperestliklerinin son kalıntılarını da Hristiyanlıkla değiştirdikleri gerçeğiyle kanıtlanmaktadır.

Durum ne olursa olsun, kesin olan birşey varsa o da zamanla milliyetlerini, anavatanlarındaki geleneklerini, hatta dillerini bile kaybettikleri bir boyunduruk altına giren Slav halkının ülkenin durumu üzerinde olumlu bir etki bıraktığıdır. Zira Slavların yerleştiği her yerde daha sonraki zamanlarda, örneğin sekizinci, dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda Mora Yarımadası'nda olduğu gibi, yeni canlı bir hayat ve daha sonra rahatsız edici ve yıkıcı olan zorlayıcı durumlar ortaya çıkmamış olsaydı çok daha büyük bir gelişmeye neden olacak olan belirli bir refah seviyesi görüyoruz. Yıkıcı etkiler arasında ise bir bakıma Bulgar savaşlarını ve dokuzuncu ve 10. yüzyıldaki Arap savaşlarını sayabiliriz.

Dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Bulgarların seferleri Trakya ve Makedonya ile sınırlı kaldı. Önemli eyalet şehirlerinden birçoğu, hatta başkentin kendisi de defalarca tehdit altında kaldılar ya da fethedilip kısmen harap edi-

lirken, Bizanslı komutanları ara sıra onları kendilerine tahsis edilen yerlere sürmeyi ve orada onlara Bizans silahlarının gücünü hissettirmeyi başardılar. İmparator III. Mihail zamanında (860) Bulgar topraklarına yapılan böyle bir sefer Bulgarların Hristiyanlaştırılmasıyla sonuçlandı ama barış anlaşması yaptıktan sonra Balkan Dağları'nın bu tarafında Debeltus'a kadar uzanan bölgeyi aldılar ve buraya "Zagora", yani dağın ardındaki ülke adını verdiler.

Ancak bu barış aslında savaşın devam etmesi için yine bir teşvik aracıydı. Bulgarları Hristiyanlık ve Bizanslı papazlar ve keşişlerle barışçıl tutma çabaları, eylemlere ve topraklarının genişletilmesine duydukları hırstan dolayı başarısız kalıyordu. Egemenliklerini önce batıya doğru genişletmeyi denediler ve bu niyetle kimi zaman başarılı, kimi zaman da başarısız olarak Sırplara karşı savaştılar ama özellikle 10. yüzyılın başlangıcından itibaren tekrar Bizans İmparatorluğu'na yöneldiler ve prensleri Simeon yönetiminde 913 yılında Konstantiniyye kapılarının önüne geldiler, 915 yılında bir süreliğine Edirne'yi işgal ettiler, 917 yılında sınırı geçerek kendilerini takip eden Bizans ordusunu ölümcül bir muharebede neredeyse tamamen yok ettiler, 922 yılında Edirne'yi ikinci kez işgal ettiler ve buradan yola çıkarak Trakya'yı ve Makedonya'yı talan ettikten sonra, bizzat Bizans imparatorunun elinden aldıkları hediyelerle barış yapmaya ve eve dönmeye razı oldukları Konstantiniyye'nin varoşlarına kadar ilerlediler.

Aynı zamanda başka bir Bulgar topluluğu batıya doğru yıkıcı akınlarına devam ederek Sırbistan'ı yavaş yavaş insandan yoksun ıssız bir yere çevirdi ve daha sonra güneye yöneldi. 933 yılında böyle bir Bulgar akını Makedonya'dan, Teselya'dan ve Hellas'tan geçti, her yerde açık arazileri harap etti ve bu tarihten itibaren civarında bir Bulgar kolonisi gördüğümüz iyi tahkim edilmiş Preveze'ye bile akın etti. Ancak Bulgarlar şimdilik daha güneye ilerlemediler. Zira sonraki kırk yıl boyunca kendi topraklarında kısmen kuzeyden akın eden Peçenekler ve Ruslar tarafından ve kısmen Bizans imparatorları [II.] Nikiferos Phokas ve [I.] Ioannes Tzimiskes tarafından öylesine baskı altında tutuldular ki, birkaç yıllığına Bizans imparatorunun hakimiyetini kabul etmek zorunda kaldılar.

Ancak yukarıda adı geçen ikinci imparatorun ölümünden sonra Bulgarlar tekrar özgürlüklerini kazandılar, kral ve lider olarak seçtikleri asil Bulgar soyundan genç bir delikanlı olan Samuel yönetiminde sınırları geçtiler ve Trakya'ya, Makedonya'ya, Teselya'ya ve Hellas'a bir kez daha akın ettikten sonra, 978 yı-

lında hiçbir engelle karşılaşmadan Mora Yarımadası'na girdiler. Yarımadada kısa süreliğine kaldıktan sonra geri dönerlerken, özellikle Teselya talanlarına maruz kaldı. O dönemlerde özellikle Yenişehir fethedildi, talan edildi ve Bulgar topraklarının iç kesimlerine köle olarak götürülen halkından neredeyse tamamen mahrum bırakıldı.

Konstantiniyye'de Bulgarlardan yaptıkları için öç almaya karar verilene kadar tam sekiz yıl geçti. İmparator II. Basileios'un 987 ve 989 yıllarında Bulgarlara karşı bizzat yapmaya karar verdiği iki sefer başarısızlıkla sonuçlandı ve Bulgarları sadece Bizans İmparatorluğu'nun daha güneydeki eyaletlerine yeni akınlar yapmaya tahrik etti. Örneğin Samuel 995 yılında ikinci kez gücünün tamamıyla Teselya'ya akın etti, Hellas'ı ve Mora Yarımadası'nı talan etti ve sonsuz ganimetlerle geri dönerken, Sperchius kıyılarına kadar tam gelmişti ki, taşan nehrin sularından dolayı durmak zorunda kalarak, kendisinin de ancak kıl payı kurtulduğu ağır bir yenilgi aldı.

O tarihten sonra Bulgarların asıl kuvvetleri, Preveze ve Draç arasındaki koloniler ile Teselya'da münferit olarak bulunan Bulgar yerleşimleri haricinde Bizans İmparatorluğu'nun kuzeyindeki sınır ülkelerine yoğunlaştı. Uzun zamandan beri Bardarius olarak anılan Vardar (Axios/Arius) Nehri'nin bu tarafında ve diğer tarafındaki Makedonya ve Yeni Epir'in, Dardanya'ın, Daçya'nın ve Yukarı Moezya'nın iç kesimleri Bulgaristan'ın çekirdeğini oluştururken, eski Sardika'nın yerini alan Triaditza, eski Ratiaria yakınlarında Tuna Nehri kenarındaki Bidena, Pernicum, Ustrumca (Strumnitza/Strumica), Acheis ve Presga en önemli Bulgar şehirlerin oluşturuyordu. Bulgarların Karaferye, Servia, Edessa (Vodena) ve aynı bölgede bir dizi daha küçük istihkâmlar gibi, Güney Makedonya'da ve Teselya'da hâlâ ellerinde bulundurdukları az sayıda şehir 11. yüzyıl başlarında İmparator II. Basileios tarafından tekrar ellerinden alındı ve aynı imparatorun çok geçmeden talihle olduğu kadar yetenek ve dayanıklılıkla da yürüttüğü neredeyse 20 yıllık bir savaş Bulgarların güçlerini öylesine tüketti ki, Bulgaristan'ın tamamı 1019 yılında tekrar Bizans İmparatorluğu'na ilhak edildi.

Bir 20 yıl kadar Bizanslı yöneticilerin ve muhafız kıtalarının yönetimi altındayken, eski kral soyunun halefi olarak ortaya çıkan cüretkâr bir maceraperest tekrar halkını kurtarmaya çalıştı ve bunda bir dereceye kadar da başarılı oldu. Zira ülkeyi bir kez isyana teşvik ettikten ve Bizans muhafız kıtalarının büyük bir bölümünü öldürdükten ya da kaçırdıktan sonra, güçlü bir ordunun

başında zaferle Selanik dolaylarına kadar ilerledi, buradan iki birliğini Epir'e ve Yunanistan'a gönderdi, Draç'ı işgal etti, Theben'de görkemli bir zafer kazandı ve Preveze'yi tekrar Bulgar eyaleti hâline getirdi. Ancak bir yıl sonra içte çıkan anlaşmazlıklar bu zaferin meyvelerini yok etti. İmparator V. Mihail 1041 yılında Bulgaristan'a akın etti, yalnız kalmış asi toplulukları kolayca dağıttı ya da yok etti, liderlerini Konstantiniyye'ye esir olarak getirdi ve ülkeyi bir kez daha Bizanslı yöneticilerin keyfi idaresine bıraktı. Bizans İmparatorluğu'nun güney eyaletlerindeki yerleşimleri asla kalıcı olmayan Bulgarlarla çatışmaların sonu şimdilik buydu. Buna karşı Bulgarlar halkın özgün ve bağımsız bir unsuru olarak özellikle Tuna Nehri'yle Balkan Dağları arasındaki bölgede tutunabildiler.

Bulgarların kuzeye yerleştikleri dönemlerle neredeyse aynı zamanda güneyde Araplar Ege Denizi'ndeki bazı adalarının tekrar insanla doldurulması açısından geçici bir etki kazandılar. Arapların Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'daki kısmına ilk saldırıları 7. yüzyılın ortalarına aittir. Daha İmparator II. Konstans döneminde (641-668) Rodos ve Kıbrıs adaları Araplar tarafından işgal edilmişlerdi. Halefi Konstantinos Pogonatos döneminde Konstantiniyye arka arkaya yedi yıl boyunca kuşatma altına alındı (668-675) ve Araplar 8. yüzyıl başlarında (716-718) tekrar başkentin önlerine geldiler ve ancak "Rum ateşi" yardımıyla geri püskürtülebildiler. Aynı yüzyıl içinde silahlarını özellikle batıya yönelttiler; ancak 9. yüzyılın hemen başlarında onları yine Balyabadra önlerinde, Epir'de ve Rodos'ta, İyon Denizi'nin ve Ege Denizi'nin birkaç adasında ve nihayet 823'te yerleştikleri Kıbrıs adasında görüyoruz.

Buradan yola çıkarak neredeyse her yıl Siklatlar'a ve Bizans'ın kıyı şeritlerine akınlarda bulunuyorlardı; bu akınların kalıcı sonuçları olmadı ve ancak Makedonyalı İmparator Basileios zamanında daha ciddi ve tehlikeli bir görünüm kazandı. İmparator III. Mihail'in son yıllarında Afrika sahillerinden gelen bir Arap topluluğu Dalmaçya'ya yerleşmeye çalışmış, o dönemlerde Bizans İmparatorluğu'ndan ayrılan sahil şehirlerini fethetmiş, özellikle de Ragusa'yı zorlamıştı. Ancak İmparator Basileios tahta çıktıktan hemen sonra onlara karşı bir filo hazırlatmıştı ki, bu filoyu öğrenen Araplar tekrar gemilerine binip, batıya Lombardiya'ya doğru hareket ettiler. Neredeyse aynı dönemde başka bir Arap filosu Tarsus'tan yola çıkarak Eğriboz'a saldırmış ama büyük kayıplar vererek geri püskürtülmüştü.

Bu tarihten sonra özellikle Girit Adası'ndaki Araplar gittikçe daha cüretkâr bir hal almaya başladılar. Biz onları bir Çanakkale Boğazı'nda, bir Mora Yarımadası'nda bir süreliğine özellikle Modon (Methone), Balyabadra, Gördüs, vesaire civarlarında görürken, batıdaki Araplar tekrar İyon sularına akın ederek, Kefalonya ve Zenta adalarına saldırıyorlardı. Ancak Bizans donanması o dönemlerde her yerde belirgin bir üstünlük sağlıyordu ve Arapların çok geçmeden batıda Sicilya Adası'nda kazandıkları avantajlar bile o dönemde Bizans sularında güçlerini tekrar canlandırmaya yetmedi.

Ancak İmparator VI. Leon'un huzursuzluklarla dolu ilk hükümdarlık yıllarında Arapların Bizans İmparatorluğu'na karşı önemli seferlerde bulunduğunu görmekteyiz. Sisam kuşatıldı, ele geçirildi ve talan edildi; Ege Denizi'nin birkaç küçük adası aynı akıbete uğradı; Konstantiniyye'ye bile yeniden bir saldırı denendi ve 9. yüzyıl daha bitmeden, 896 yılında o dönemlerde Kuzey Yunanistan'ın en kalabalık ve canlı şehirlerinden biri olan Demetrias Arapların eline geçti ve insanlarının neredeyse tamamı öldürüldü. 10. yüzyılın hemen başlarında, 901 yılında Limni Adası aynı akıbete uğradı. O dönemlerde Arapların kılıçlarından kaçabilenler, mallarıyla birlikte komşu anakaraya geçtiler ve tıpkı Demetrias gibi, canlı bir trafik sayesinde refaha, hatta lükse kavuşan Selanik'te yoğunlaştılar. Limni harap edildikten üç yıl sonra, 904 yılında, şehrin yakınlarına vahşi bir Arap topluluğu çıktı, şehre girdi, direnen bütün insanları acımasızca öldürdü ve kalan erkekleri, kadınları ve çocukları büyük bir ganimetle birlikte Girit'e köleliğe sürükledi.

Ancak bu, Arapların bu taraftan Bizans İmparatorluğu'na yaptıkları son ciddi akındı. Zira Kandiye'deki [Girit Adası] Araplar ara sıra Ege Denizi'nin adalarına ve sahil şehirlerine geçici akınlarda da bulunsalar ve Bizans donanmasının İmparator Konstantinos Porphyrogennetos yönetiminde Girit'e yaptığı ilk saldırılar başarısız da olsa, Arapların gücü 10. yüzyılın ortalarına doğru gittikçe azalmaktaydı ve kahraman Nikiferos Phokas ve Ioannes Tzimiskes'in 961 yılında Girit'i kaybetmeleriyle sonuçlanan zaferleri Arapların tamamen yıkılmasına neden oldu. Afrikalı Arapların Ege Denizi'ne yaptıkları küçük akınlar her ne kadar 11. yüzyılın ortalarına kadar söz konusu olsa da, Siklatlar'ın sadece birkaç küçük adasıyla sınırlıydı ve birkaç basit yağmadan başka sonuçları yoktu. 11. yüzyıl bitmeden izleri Bizans sularında tamamen kaybolduğundan, Arap unsurunun Bizans İmparatorluğu'na Ortaçağ'da tekrar insanların yerleştirilmesi konusunda geçici bir etkisinden

bahsediyorsak, bu etki sadece izleri çok daha sonraki zamanların fırtınaları altında bile yeterince açık görülen Girit'te yaklaşık 150 yıl süren egemenlikleriyle sınırlıdır.

Peçeneklerin ve Bizans İmparatorluğu'na Hellas'a kadar uzandığı söylenen birkaç akından sona 1065 yılında Balkan Dağları'nın ötesine ve İmparator [X.] Konstantinos Dukas'ın rızasıyla Güney Makedonya'nın terkedilmiş bölgelerine yerleşen Uzları saymazsak, Osmanlı'nın Çanakkale Boğazı'nın bu tarafındaki Bizans topraklarına yerleşmesine kadar, genel olarak Doğu Avrupa'da halkın ve bölgesel durumların değişimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olup, bahsedilmesi gereken sadece üç büyük görüntü kalır: Haçlı Seferleri ve Konstantiniyye'de Latin imparatorluğunun kurulmasının sonucu olarak Bizans İmparatorluğu'nda oluşturulan Batı prenslikleri, Eflak göçleri ve Arnavutların yayılması.

Bu eserin konusuyla ilgisi olmayan detaylara girmeden, ilk grup hakkında sadece Batlıların hakimiyetini silahlarla Bizans İmparatorluğu'na yayma konusundaki ilk teşebbüslerin, 11. yüzyılın ilk yarısında Aşağı İtalya'ya yerleşen Normanlar tarafından başlatıldığını ve özellikle Yunanistan'da, Konstantiniyye yakınlarında ve İyon Denizi ile Ege Denizi adalarındaki Frenk yerleşimlerinin 13. yüzyıla ait olduğunu hatırlatmak isteriz.

Normanların ilk kahramanlarından, Apulya ve Kalabriya Dükü Robert Guiscard'ın sürgün edilen İmparator Mihail Parapinakes'i tekrar tahta çıkartmak bahanesiyle daha 1080 yılında ordusuyla birlikte Epir sahillerine geldiği, birkaç küçük adayı kolayca işgal ettiği ve bazı tatsızlıklardan sonra nihayet önemli bir yer tutan Avlonya (Aulona/Valona) ve Draç sahil şehirlerini fethettiği bilinmektedir. Guiscard buradan yola çıkarak, hiç zaman kaybetmeden ve Konstantiniyye direnişe geçemeden, fetihlerini iç kesimlere doğru Selanik bölgesine kadar genişletti ama bu arada İtalya'da baş gösteren olaylardan dolayı İtalya'ya geri dönmek zorunda kaldı. Oğlu Boemund seçkin şövalyelerden oluşan küçük bir toplulukla Yunanistan'da kaldı ve bir süre daha başarılı bir şekilde İmparator [I.] Aleksios'un üstün gücüne direndi. Makedonya'dan Teselya'ya akın etti, Kesriye'yi, Tırhala'yı, Yanya'yı (Yanina) ve birçok küçük mevkii fethetti ama Yenişehir kuşatması sırasında ihanetten dolayı geri çekilmek zorunda kaldı ve bunun sonucunda fethettiği yerlerin tamamını kaybetti. Bunun üzerine 1084 yılında yine Robert Guiscard'ın bizzat yönetimi altında yapılan ikinci bir seferde, yine Korfu (Corcyra/Corfu) ve Kefalonya adalarıyla

Avlonya ve Buthrotum sahil şehirleri Normanların eline geçti ama Guiscard'ın anı ölümü, fetihlerini bir sonraki yılın başında geri vermeye zorladı.

Boemund'un Tarent prensi olarak ilk Haçlı Seferi sırasında Epir'e yaptığı sefer de Draç'ın ve çevresinin geçici olarak işgalinden başka bir sonuç getirmedi. Ancak yaklaşık yarım yüzyıl sonra, 1146 yılında, Normanların Sicilya Kralı Roger yönetiminde Bizans İmparatorluğu'na akınları daha geniş bir bölgeye yayıldı ve daha tehlikeli bir görüntü sergiledi. Bu akınların en önemli sebeplerinden biri, oğlunu Komnenos soyundan bir prensesle evlendirme konusunda yapılan görüşmelerin başarısız olmasıydı ya da en azından bu Kral Roger tarafından bahane olarak kullanıldı. O dönemlerde bütün muhafız kıtalarından yoksun Yunanistan her yönden saldırıya açıktı. Bu yüzden silahlarını doğrudan buraya yöneltti, 60 gemiyle Korfu önlerine geldi, hâlinden memnun halkla kısa süren müzakerelerden sonra kaleyi kılıcını bile çekmeden ele geçirdi, daha sonra Mora Yarımadası'nın etrafını dolaştı, iyi savunulan Benefşe'ye (Monemvasia) başarısız bir şekilde saldırdı, tekrar batı sahiline döndü, Mora Yarımadası'nın birkaç yerine çıkartma yaptı ve nihayet iç kesimlerde de şansını denemek üzere donanmasının tamamıyla Gördüs Körfezi'ne girdi. Hiçbir yerde direniş beklenemezdi. Donanma sakin bir şekilde Krissa Limanı'nda kalırken, kara ordusu derhal Böotya'ya girdi, Theben'e giden yoldaki bütün mevkileri işgal edip, talan etti ve o dönemlerde imparatorluğun en zengin şehirlerinden biri olan Theben'i hazinelerinden ve halkının büyük bir bölümünden mahrum bıraktı. Buradan doğruca en önemli ticaret şehirlerinden biri olarak aynı şekilde yüksek bir refah düzeyine sahip Gördüs'e yöneldiler. Kalesi, gönüllü teslimiyetle Normanların eline geçti ve Normanlar burada kısa bir süre kaldıktan sonra, aralarında çok sayıda Thebenli ve Gördüslü ipek dokumacıları da olmak üzere, çok büyük ganimetlerle birlikte gemilerle İtalya'ya döndüler. Sadece Korfu Kalesi'nde yedi yıl boyunca, ancak barış yapıldıktan sonra İtalya'ya geri dönen Normanlı bir muhafız kıtası kaldı.

Yunanistan'a yapılan bu Norman akınları kalıcı sonuçları olmayan geçici bir görüntü olarak değerlendirilecek olsa da, Bizans İmparatorluğu'nun kaderi üzerinde en azından Haçlı Seferleri'nin sonucu olarak ortaya atılan Doğu Avrupa'yı fetih yoluyla Batı Avrupa ile birleştirme fikrini Batı'da gitgide daha canlı bir bilince dönüştürmesi açısından etkilidir. Bu fikri gerçekleştirmek için özellikle Venedik, Ceneviz, Pisa, Amalfi, vesaire gibi İtalyan deniz devletleri tarafından 13. yüzyıldan önce yapılan teşebbüsler burada bahis konusu

olamayacak kadar önemsizdir. Ancak Konstantiniyye'de Latin imparatorluğunun kurulması, Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'daki diğer kısımlarında Frenk hakimiyetinin başlangıcını da tanımlamaktadır. Tarihi, esas olarak beş kola ayrılmaktadır: Konstantiniyye'deki Latin İmparatorluğu, Selanik Krallığı, Theben ve Atina Düklüğü, Akhaya ve Mora Prensliği ve nihayet Venediklilerin Siklatlar'da ve Yunanistan anakarasının bazı sahil şehirlerindeki hükümdarlığı. Bu eserdeki amacımız, bunları sadece halkın ve bölgesel durumların değişimi üzerindeki etkilerine göre incelememize izin vermektedir.

Konstantiniyye'deki imparatorluktan başlayacak olursak, ömrünün tamamı boyunca sadece başkentin surları ve görüntüsüyle sınırlı kalması, nüfûzunu kendisine bırakılan eyaletlere yaymasına izin vermemişti. Bulgarlarla sürekli savaşlar ve Anadolu'ya kaçan Rumlardan dolayı baskı altında ve tükenmiş bir vaziyette, Batı'dan getirilerek bu yabancı topraklara dikilen kurumlarıyla birlikte zayıf imparatorlar, Bizans İmparatorluğu'nun tarihi üzerinde kalıcı bir nüfûz bırakabilmek için gerekli maddi gücü ve manevi duruşu asla yakalayamadılar. Konstantiniyye'nin imparatorlar tahtında 57 yıl (1204-1261) süren hükümdarlıkları temelde nasıl ki sonuçları hiçlik ve felaket doluysa, doğaya da o denli aykırıydı ve bu yüzden burada, sadece Batı'nın eğitimini ve yaşamını Doğu Roma İmparatorluğu'nun çorak topraklarına başarısız bir şekilde aktarma teşebbüsü olarak tanımlanabilir.

Bu teşebbüs, Selanik Krallığı'nın üs olarak kullanıldığı batı eyaletlerinde de daha başarılı olamadı ama sonuçları biraz daha kalıcı oldu. Zira Montferrat Kontu Bonifacius bölünen imparatorluğun kendisine düşen payını alır almaz hükümdarlığını Selanik'ten yola çıkarak komşu eyaletlere de yaymaya çalıştı. Makedonya'nın neredeyse tamamı çok geçmeden eline düştü, Teselya'da Yenişehir kısa süreli bir direnişten sonra işgal edildi, Frenklerin ilerleyişini durdurmak için Termopiller'de toplanan bir Rum ordusu daha ilk saldırıda dağıldı, Theben ve Atina tek bir kılıç darbesi bile vurulmadan galiplerine eline düştü ve Eğriboz gönüllü olarak egemenliklerini kabul etti. Derbent'i bile hiç sorunsuz aştılar ve ancak Gördüs'ün ve Anabolu'nun (Napoli di Romania) iyi savunulan surları önünde Batılı şövalyelerin gücü kırıldı. Bonifacius, bu arada kuzeyde gelişen olaylar yüzünden geri dönmek zorunda kalmasaydı, muhtemelen burada da başarılı olacaklardı. Bonifacius'un Bulgarlara karşı 1207 yılında hayatını kaybettiği talihsiz bir muharebe, Frenklerin Makedonya'daki hükümdarlıklarını daha güce ve sağlamlığa erişemeden tekrar sona erdirdi.

Bonifacius'un kendisine lâyık olmayan halefi Dimitrios, sadece Konstantiniyye İmparatoru Flandernli Henri'nin yardımıyla kendi kardeşinin hak iddialarına karşı tutunabildi; İmparator ve İznik'ten kovulan İznik Rum imparatoru soyuyla irtibat hâlinde olan Epir Despotu Theodoros arasındaki anlaşmazlıklar, bir savaşa neden oldu ve bu savaşın sonucunda Theodoros kısa aralıklarla Teselya'yı, Bulgaristan'ın güneyinin bir kısmını ve neredeyse Makedonya'nın tamamını fethetti ve Selanik'e bizzat girip, burada derhal kral olarak taç giyerken, bundan böyle İznik Rum İmparatorluğu'nun bir parçası kabul edilen Epir despotluğunu [II.] Mihail Angelus'a verdi (1226). Ancak Theodoros birkaç yıl sonra fethettiği yerlerin büyük bir bölümünü, neredeyse Epir'in tamamını da ele geçiren Bulgarlarla yaptığı savaşlarda tekrar kaybetti. Sadece Selanik Theodoros'un ailesinin elinde kaldı ama sonunda İznik Rum İmparatoru Vatatzes tarafından tekrar Bizans İmparatorluğu'na ilhak edildi ve o tarihten sonra, Konstantiniyye'nin geri alınmasından önce hükümdarlıklarını tekrar Epir ve Kuzey Yunanistan'a kadar genişleten Paleologların Avrupa'daki topraklarının bir parçası oldu. Dolayısıyla burada da Frenk kökenli halk ve Batı yaşam tarzı kalıcı ve nüfûzlu bir unsur hâline gelemedi; geldikleri gibi hızla kayboldular ve geçici varlıklarından sadece daha sonraki zamanların fırtınaları tarafından çok geçmeden tamamen yok edilen az sayıda zayıf izler bıraktılar.

Bu yüzden Batı yaşam tarzı Bizans İmparatorluğu'nun güneydeki eyaletlerinde, Hellas'ta, Mora Yarımadası'nda ve Yunan adalarında daha derin kök saldı. Montferrat Kontu Bonifacius ordusuyla birlikte Gördüs ve Anabolu önlerine geldiği dönemlerde, Batı'nın Doğu üzerindeki hak taleplerini silah zoruyla Mora Yarımadası'nda geçerli kılmaya yönelik ilk başarılı denemeyi yapmaya cesaret eden, Champagne düklerinin asil soyundan gelen Guillaume de Champlitte (Wilhelm von Champlitte) yönetiminde Balyabadra civarına çıkartma yapan bir Frenk şövalye topluluğu oldu. Bu şehri herhangi bir direnişle karşılaşmadan işgal ve buradan yola çıkarak komşu topraklara akın etti. Arka arkaya hızla Andranida'yı, Gördüs'ü, Arhos'u ve civarlardaki mevkileri işgal fethederek, sadece Kont Bonifacius tarafından Makedonya'ya geri döndükten sonra Attika'da ve Böotya'da kurulan Frenk prensliklerinin derebeyi olarak tayin edilmekle kalmayıp, kendisine şehirlerle Elis ve Mesenya'nın büyük arazi sahipleri tarafından yarımadanın tamamının o dönemlerde ismi olan Mora'nın efendisi ve hükümdarı ünvanı verildi. İç kesimlere ve Modon, Koron, Kalamata, Arkadya, vesaire gibi daha uzaktaki sahil şehirlerine yapılan birkaç

akın, hemen sonraki yıllarda kısa bir mücadeleden sonra, Taygetus eteklerine kadar yarımadanın tamamını boyunduruk altına alınışını tamamladı.

Fethedilen topraklar, Frenk geleneklerine göre, buraya göçen şövalyeler arasında timar olarak paylaştırıldı ve çok geçmeden Champlitte Fransa'ya geri dönmek zorunda kalınca, prensliğin tamamının hakimiyeti bu toprakların fethi sırasında en büyük hizmetleri vermiş olan Geoffrey de Billehardouin'e (Gottfried von Billehardouin) geçti. Böylece 1206 yılından itibaren burada Batı yaşam tarzı çok geçmeden daha kesin biçimler altında yerel geleneklere ve tarza karşı sert ve düşmanca sayılabilecek kendine özgü bir biçim aldı. Frenk feodal yasalara göre, ülkenin korunması ve savunulması için askerlik hizmeti uygulandı, Kudüslü Haşişiler kanun kitabına göre adalet dağıtıldı ve geleneksel Latin dinsel töreniyle ruhani konularda kilise hukuku ve Roma'daki papalık makamının kararları çok erken dönemlerde uygulanmaya başladı. Hâlbuki tüm bunlar yerlilerin öfkeli ruhlarını, kendi aralarında güçlerini Rumlara karşı verdikleri mücadeleden çok daha fazla tüketen çatışmalar içindeki bu Batılı şövalyelerin kibri ve gelenekleriyle barıştırmaya yaramıyordu.

Geoffrey de Billehardouin, bu mücadeleyi hükümdarlığının daha ilk yılında başarılı bir şekilde sürdürdü, hükümdarlığını özellikle güneye doğru Lacedaemon'u kapsayacak şekilde genişletti ve 1216 yılındaki ölümünden kısa bir süre önce, hakimiyetinin sağlamlaştırılması için önemli olan Arhos ve Gördüs kalelerini kazandı. Oğullarından ikisi, Geoffrey ve Guillaume özellikle Atina'nın büyük efendisi ve daha sonraki dükü, Böotya'daki Bodonitza kontu ve Eğriboz hanedanı mensupları gibi yarımadanın üzerindeki ve dışındaki derebeyleriyle çeşitli anlaşmazlıklar ve sürekli çatışmalar altında, zaten sallantıda olan hükümdarlıkları üzerinde Konstantiniyye'de Latin hükümdarlığının yok olduğu dönemlerden sonra bile hak iddia ettiler. Ne var ki Guillaume ölümünden çok kısa bir süre önce, Epir despotuna karşı yürüttüğü ve esir düştüğü bahtsız bir savaştan sonra, özgürlüğünü ve Mora'daki hükümdarlığını, örneğin o dönemlerde çok önemli olan Benefşe, Manya (Maina) ve Leuctra kaleleri gibi, topraklarının büyük bir bölümünün kaybıyla satın almak zorunda kaldı.

Guillaume'un ölümünden sonra Akhaya ve Mora Prensliği, kızı İsabella'nın Anjoulu Charles'ın oğlu Philipp ile evlenmesinden sonra Sicilya Krallığı'nın vasallık hizmetine girdi ve yıldan yıla gittikçe daha da daralırken, 14. yüzyılın ortalarına kadar, Phillip'in ölümünden sonra Florent de Hainau ve Savoylu Philipp olmak üzere, iki kez daha evlenen İsabella'nın halefine kaldı ve böylece

Savoy dükleri de daha sonra Akhaya Prensliği üzerinde hak iddia etme hakkına sahip oldular. İleride, Akhaya Prensliği tarihinin Osmanlı İmparatorluğu tarihine doğrudan temas ettiği döneme geldiğimizde, bu prensliğin daha sonraki akıbeti hakkında daha anlatacağımız çok şey olacaktır.

Baştan beri derebeylik bağıyla Akhaya prenslerine belirsiz bir tâbiyet bağlı olan Atina Düklüğü'nün daha eski tarihi de buna benzer küçük durumlarla doludur. 13. yüzyılın sonralarına kadar Fransız de Laroche ailesinin elinde kaldı ve daha sonra bu soydan gelen son dükün İsabella adındaki kızının Brienne Kontu Hugo ile evlenmesinden sonra, onların oğlu Brienneli Walter'e geçti ve 14. yüzyılın başlarında Teselya'daki Katalanlar, Böotya'ya ve Attika'ya akın edip, Brienne hanedanından kalan son dükle girdikleri bir çatışmada Theben'i ve Atina'yı ele geçirene kadar bu ailenin elinde kaldı. Katalanların liderlerinden biri olan Roger Deslau, Atina dükü ünvanını aldı ve bir süreliğine silahlarının gücüyle tutunabildi. Hâlbuki ölümünden sonra taht varislerinin çokluğundan dolayı Katalanlar Atina Düklüğü'nü 14. yüzyıl boyunca Atina'yı valilerinin idaresine terkeden Sicilya Kralı Frederik'e vermek zorunda kaldılar. Bu yüzyıl daha bitmeden, 1386 yılında, o dönemlerde Gördüs'e ve Mora'da başka birkaç bölgeye sahip olan Floransalı Reniero Acciajouli ve Attika ile Böotya'da topraklara sahip olup, Atina'daki Katalanlarla irtibat hâlinde olan Soula Düşesi Helena arasında çıkan bir anlaşmazlığın sonucunda, Acciajouli'nin eline düştü ve onun halefi, aşağıda göreceğimiz gibi, Atina'nın ve Attika'nın, tıpkı Yunanistan'ın kalan bölgeleri gibi Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edildiği 15. yüzyılın ortalarına kadar çeşitli anlaşmazlıklar altında dayanabildi.

İyon Denizi'ndeki ve Ege Denizi'ndeki Yunan adaları, Konstantiniyye'de Latin hükümdarlığının kurulmasından kısa bir süre sonra, Mora Yarımadası'nın bazı sahil şehirleriyle birlikte çoğunlukla Venediklilerin eline geçmişti. Buraları ya Venedik Cumhuriyeti'nin malıydılar ve Venedik adına valileri tarafından idare ediliyorlardı ya da efendileri olarak Cumhuriyet'in hakimiyetini tanımaları şartıyla, bütün riskleri kendilerine ait olmak üzere, Cumhuriyet'in bu yerleri işgal etmelerine izin verildiği Venedik aristokrasisinin çeşitli ailelerinin eline geçmişti. O dönemde bu şekilde masrafları devlete ait olmak üzere, Korfu ve Girit (Kandiye) adaları, Modon ve Koron sahil şehirleri ve daha sonra Eğriboz işgal edilip, kolonileştirilirken, Andıra (Andros), İstendil (Tenos), Mykonos, İskire, Skopelos, Midilli, Mürted (Keos/Zia), Zenta ve Kefalonya gibi daha küçük adaların büyük bir kısmının mülkiyeti, kısmen Venedik'in hakimiye-

tini gerçekten kabul eden, kısmen de Konstantiniyye imparatoruna veya Akhaya prensine sadakat yemini etmeyi daha uygun bulan münferit Venedikli şövalyelere geçti.

Ancak aralarında sadece o dönemlerde zengin olan Nakşa'yı ele geçirmeyi ve buradan yola çıkarak hükümdarlığını komşu Para (Paros), Antiparos, Santorin, Anaphe, Kimolos, Milo, Siphanto ve Polykanndros adalarına yaymayı başaran Marino Sanudo büyük bir güç hâline geldi. Bu büyük bir güce bir kez sahip olduktan sonra, Venedik'le bağlarını tamamen kopardı ve kendisini Siklatlar'ın bağımsız dükü olarak tanıyan Konstantiniyye imparatoruna yöneldi. Bu soyun dükleri Paleologlar ve Osmanlı Devleti ile mücadeleleri sırasında kimi zaman gerek Venedik'e, gerekse Ceneviz'e katılmak zorunda kalmalarına rağmen, daha sonraki zamanların fırtınaları sırasında daima belirli bir güç ve bağımsızlık seviyesini korumuşlardır. Nakşa Düklüğü'nün yok oluşu ancak Osmanlı'nın 16. yüzyılda genişleme dönemine aittir. Buna karşın Ege Denizi'nin diğer adalarındaki Venedikli asilzâdelerin hükümdarlıkları kısmen çok az sürmüştü. Zira Midilli, Mitylene, Sakız (Chios), Sisam, İkaria ve İstanköy (Kos) gibi adaların birçoğu, daha 13. yüzyılın ortalarında Ioannes Vatatzes tarafından tekrar İznik Rum İmparatorluğu topaklarına dahil edilmişti. 14. yüzyıl ortalarında Osmanlılar Anadolu'dan Avrupa'ya düzenli geçişlere başladıkları dönemlerde, Frenklerin Bizans İmparatorluğu'ndaki hükümdarlığı bu yüzden başkent yakınlarında ve Ege Denizi kıyılarında birkaç münferit yerleşim haricinde sadece üç noktada kendini muhafaza edebilmişti: Çok dar sınırlar içindeki Akhaya Prensliği'nde, Atina Düklüğü'nde ve Ege Denizi'nin Venedikliler tarafından işgal edilmiş adalarında. Halkın ve bölgesel durumların değişimi üzerindeki etkilerinin önemsiz olmadığını göstermek için delile gerek yoktur. Ancak bu konudaki dezavantajlarını saymak, avantajlarını saymaktan çok daha kolay olsa gerek. Zira bir tarafta ülkenin maddi gücü, fethin türü ve Batılı şövalyelerin açgözlülüğü ve kendi aralarındaki kavgalardan dolayı zamanla tükenme noktasına gelirken, diğer tarafta yabancı geleneklerin, göreneklerin ve dilin zorla dayatılması ve Batı kültürünün uygulanması bu eyaletlerin sinirleri zaten yıpranmış insanlarının Osmanlı'ya karşı zafer kazanmasını sağlayabilecek tek şey olan güçlerini ve manevî tutumlarını tamamen yok etmişti.

Yukarıda Osmanlı'nın Avrupa'ya yerleşmesinden önce Bizans İmparatorluğu için önemli bir rol oynayan iki görüntü olarak ayrıca gösterdiğimiz Ef-

lakların göçleri ve Arnavutların yayılması hakkında burada sadece birkaç söz söylemekle yetineceğiz. İsimleri muhtemelen Slav kökenli olan ve kolayca sürdürdükleri göçebe tarzı hayata atfedilebilen Eflaklar, erken Ortaçağ'ın kavim göçleri sırasında Trakya'nın, Makedonya'nın ve Teselya'nın dağlık bölgelerine çekilen ve burada hiç farkettirmeden tekrar güç ve iktidar kazanan eski Trakya halkından kalanların halefleridir. Bu bölgelerin diğer kavimlerinden gelenekleri, tarzları ve dilleriyle tamamen ayrı olan bağımsız bir kavim olarak yeni isimleri altında ilk kez 11. yüzyılda geniş bir bölgeye yayılmış bir şekilde Balkan Dağları'nın, Rodop Dağları'nın ve Pindus Dağı'nın çok geçmeden sürüleriyle birlikte komşu ovalara inecekleri daha yüksek vadilerinde görülmektedirler. Göçebe çobanlardılar, belli bir refah düzeyine sahiptiler ve en iyi askerler arasında sayıldıkları Bizans ordusunda da kısmen hizmet veriyorlardı.

Ellerine bir kez silah geçirdikten sonra, gelecek yüzyıllarda özellikle Trakya'da ve Makedonya'da öyle tehlikeli bir güç hâline geldiler ki, örneğin İmparator Yaşlı Andronikos 13. yüzyılın ortalarında, Konstantiniyye önlerine kadar gelen kavimlerini, iklimin olumsuzluğu ve Bizans valilerinin gazabı altında çok geçmeden büyük bir bölümünün yok olduğu Anadolu'ya zorla göç ettirmek zorunda kaldı. Ancak Bulgarlarla birleşen kavimlerinin çekirdeği, Trakya'nın ve Makedonya'nın dağlık bölgelerinde tutundular ve bu eyaletlerin Osmanlı tarafından ilhakına kadar genelde Bulgarların değişken akıbetini paylaştılar. Kendilerini en saf ve en bağımsız şekilde muhafaza edenler ise daha güneyde Teselya Dağları'nda yaşayan ve 12. yüzyılda Teselya'nın iç kısımlarının "Büyük Eflak" olarak anılmasına neden olacak kadar ovalara yayılan Eflaklar oldu ki, bu isim daha sonra sıkça Teselya'nın tamamını kapsayacak şekilde genişletildi. 13. yüzyılda Teselya'yı hükümdarların sürekli değişimine maruz bırakan Epir despotları, Selanik'in ve Akhaya'nın Frenk hükümdarları ve İznik Rum imparatorları arasındaki kavgalarda bile Eflaklar belirli bir bağımsızlığı muhafaza ettiler. Ancak 14. yüzyılda Büyük Eflak bir kez daha İmparator Genç Andronikos tarafından Bizans İmparatorluğu'na dahil edildi. Aynı dönemde kuzeyde Sırpların ağır baskısı altında olmasına rağmen, Kantakuzenos de burasını neredeyse sürekli bağımlı kılmayı başarmıştı ve Büyük Eflak sadece Osmanlılar tarafından ilhakından (1362 yılında) önceki son dönemlerde birkaç yıllığına Nikiferos adında Atolya'dan sürgün edilen bir despotun hakimiyeti altındaydı. Yine de Güney Teselya'nın küçük bir bölümü, ileride de göreceğimiz gibi, Yıldırım Bâyezid'in Bizans İmparatorluğu'nun bu eyaletlerini fethini

tamamladığı döneme (1394) kadar Frenk bir ailenin hakimiyeti altında kaldı. Bu Eflaklar bugüne kadar, Hilâl'in hakimiyeti altında bile Teselya halkının ana unsurlarından biri olarak kalmıştır. Tuna Nehri'nin ötesinde, bugünkü Eflak'ta ve Boğdan'daki soydaşlarını uygun bir zamanda tekrar ele alacağız.

Böylece Teselyalı Eflaklar ve Epir'deki Arnavutlar arasında bir pararellik kurulabilir. Özellikle ülkenin eski İllirya halkının kalıntıları olarak kabul edebileceğimiz Arnavutlar, büyük bir ihtimalle eski dönemlerin akınları altında farkedilmeden ve rahatsız edilmeden, onları ilk kez 11. ve 12. yüzyıllarda Arnavut adı altında gördüğümüz küçük dağlık bölgede kendini muhafaza edegelmiştir. 12. yüzyılın ikinci yarısında Arnavutların bölgesi, tahminen Albanon dağ kasabasının çevresi ve Scombi Nehri kıyıları boyunca uzanan dağlık bölgeyle sınırlıydı. Buradan yola çıkarak, 13. yüzyılda Frenkler, Epir despotları ve Bizans imparatorları arasındaki mücadelelere karışarak, önce kuzeye doğru yayıldılar ve özellikle Kesriye dolaylarındaki dağlar olmak üzere, Makedonya'nın bazı bölgelerine yerleştiler. Kendi reisleri yönetiminde neredeyse sürekli olarak bağımsız yaşadılar, Bizans imparatorlarına veya despotlara paralı asker olarak hizmet ettiler ve sadece kısa sürelerle bir o hükümdarın, bir bu hükümdarın hakimiyetini tanıdılar. Daha güneydeki bölgelere yayılmaları ise ancak bir sonraki yüzyıla aittir ki, yüzyıl daha geçmeden onları sadece Teselya Dağları'nda değil, Akarnaniya'da ve Atolya'da da buluyoruz. Ancak bu dönemlerde de Osmanlılarla birçok kez temas ve sürtüşme hâline girmiş olmaları, onların tarihini aşağıda uygun yerlerde tekrar ele almamıza ve detaylı olarak takip etmemize neden olmaktadır[1].

Amacımıza uygun olarak burada Bizans İmparatorluğu halkının ve bölgesel durumlarının Ortaçağ'daki değişimleri konusunda özet olarak sunduklarımız, Doğu Avrupa'nın Anadolu'dan buraya akın eden Osmanlılara karşı olum-

1 Doğu Avrupa nüfusunun Osmanlıların buraya yerleşmesinden önceki değişimi hakkındaki bu kısa özette her türlü derin eleştirisel incelemeden ve kaynaklardan delil göstermekten özellikle kaçındım. Yeri burası değildi ve özet hâlinde olmasına rağmen yine de uzun olan, bu bana göre vazgeçilmez bilgileri daha da uzatmış olurdu. Yine de kaynaklara bakmak isteyen varsa, eserim olan *"Geschichte Griechenlands"* (*Yunanistan Tarihi*), (I, Leipzig 1832) adlı çalışmaya bakabilir ki, bu eserin ikinci bölümü, Bizans İmparatorluğu'ndaki Latin hükümdarlığının daha detaylı bir sunumunu vermenin yanısıra, Eflakların ve Arnavutların tarihi hakkında da daha derin eleştirisel incelemeler içermektedir. Eserimin bu bölümüne eşlik eden, Doğu Avrupa'nın 13. yüzyıldan 14. yüzyıla kadarki durumunu gösteren ve tamamlanmış olan haritanın amacı, ayrıca ülkenin Ortaçağ dönemindeki etnografik yapısını da göstermektedir.

suz konumlarını doğru ışıkta göstermeye yetecektir. Tesadüfün biraraya getirdiği ve unsurları açısından bir bütün oluşturması mümkün olmayan, hatta üstünde bir de yüzyılların talihsizliği ve çaresiz bir yönetimin laneti gezinen bu kavimler kitlesinin Avrupa'yı kurtarmak için bu durumda aslında gerekli olan ortak direnişi göstermesi mümkün değildi. Şimdi verilmesi gereken mücadele, münferit parçaların, manevi ve maddi güçten dolayı çok daha üstün olan düşmanın toplu gücüne karşı çaresiz bir mücadelesiden başka birşey olamazdı. Sadece örneğin Epir'deki Arnavutlar, Teselya'daki Eflaklar ve Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın ve Helen anakarasının bazı dağ halkları gibi, muhafaza edilen gelenekler ve sürekli bağımsızlık altında henüz canlı bir gücün mevcut olduğu yerlerde az da olsa başarı beklenebilirdi. Ancak en eski Osmanlı tarihinin en ilginç hadiseleri arasında saymamız gereken bu münferit kahramanca çabaları, Doğu Avrupa'da hüküm süren kaderin terazisine çok hafif düşmüştür. Bu çabalar, Avrupa'nın içinde bulunduğu çaresizliğin Anadolu unsuruna kolay bir zaferi daha önceden güvence altına alan bir mücadelenin sonucu üzerinde etkili olamadılar.

Zira bu zaferi en azından zorlaştırabilecek veya geciktirebilecek güçlü bir direniş için gerekli maddi olanaklar da yoktu. Özellikle birlik içinde güçlü bir eyaletler yönetimi ve amacına uygun, kararlı bir savunma sistemi eksikti. Kendi kaderlerine terkedilmiş bir hâlde bu açıdan herşey zaten kaçınılmaz bir çözülmeye doğru gidiyordu. Doğası açısından salt askerî olup ülkenin iyi organize edilmiş savunmasına dayanan eski Bizans anayasası, Latin İmparatorluğu'ndan ve Frenk hükümdarlığından önce bozulmuş ve Paleologlar döneminde bu anayasayı tekrar uygulamaya koymak için yapılan bütün teşebbüsler ya çok az ya da hiçbir sonuç vermemişti ve bu anayasayı tekrar eski hâline getirmek için gerekli unsurlar eksik olduğundan sadece adıyla sınırlı kalmıştı. Bu yüzden imparatorlar tercihen sadece başkenti ve dolaylarını korumak zorunda kaldıklarından, eyaletler ister istemez ellerindeki bütün imkânları kendilerini savunmak için kullanmak zorunda kaldılar, dolayısıyla zaten zayıf olan güçleri çok daha çabuk tükendi ve yok oldu. En zor anlarında aslında Batı'dan yardım gelmesi gerekiyordu, ancak bu kitabın devamında bu umutların da ne oranda ve neden tükendiğini öğreneceğiz. İmparator Genç Andronikos 1339 yılında papalık makamına boşuna başvurdu ve neticede Batı Avrupa güçleri Bizans İmparatorluğu'nu tamamen kaderine terketmek istiyormuş gibi görünürken, Bizans'ın sallantıdaki tahtını ele geçirmek isteyen Ioannes Kantakuzenos, bu amacına ulaşmak üzere bizzat Orhan Gazi'ye yardım etmesi için el uzattı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLILARIN 1357 YILINDA GELİBOLU'YA YERLEŞMELERİNE KADAR AVRUPA'YA AKINLARI VE YAĞMALARI

Anadolu Türklerinin Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa eyaletlerine yaptıkları ilk plansız saldırılar Osmanlıların ve başlarında bulunan beylerin saldırıları değildi. Türk korsanlarının Trakya ve Makedonya kıyılarına yönelik daha önceki münferit teşebbüslerine ve 14. yüzyıl başlarında Katalanlara bağlı Türkmenlerin seferlerine geri gitmeden, sadece Türklerin Avrupa'ya akınlarının Yaşlı Andronikos ile Genç Andronikos arasındaki mücadelede yardımcı kıtalar olarak Bizans İmparatorluğu'nun güçsüzlüğünü yakından görme fırsatı buldukları dönemlerden sonra daha da sıklaşmaya başladığını hatırlatmak isteriz.

Böylece örneğin 1326 yılında bir Türk yaya topluluğu Trakya'ya çıkartma yapmış ve Dimetoka'ya kadar ilerlemiş ama en azından Kantakuzenos'un ifadesine göre, tesadüfen zayıf az sayıda bir süvari birliğiyle oraya gelen İmparator Genç Andronikos tarafından iç kesimlere ilerleyemeden tamamen yok edilmişti. İmparator, çıkan çatışma sırasında ayağından ağır bir yara almış ve maiyetinde bulunan Kantakuzenos kendini ancak mucizevî bir şekilde çatışma sırasında kurtarabilmişti[1]. Birkaç yıl sonra, 1331 yılında güya Karesioğulları Beyliği'nden 70 gemiyle Çanakkale Boğazı'nı geçip, Trayanopolis ve Karaferye dolaylarını ateşe veren bir topluluk da aynı akıbete uğramıştı. İmparator acilen komşu şehirlerden küçük bir ordu toplamış, Anadolulu bu barbarlara

1 Kantakuzen, I, 42; Bonn baskısı, I, 206.

saldırmış ve bunların büyük bir bölümünü, sözde 1500 kişiyi, direnmek için toplanamadan öldürmüş ve kalan kısmını, hiç durmadan derhal Anadolu'ya döndükleri gemilere kadar sürmüştü[2].

Muhtemelen Çanakkale Boğazı'nın diğer tarafında bir yerleşmenin söz konusu olmadığı benzer akınlar Trakya anakarasının çeşitli bölgelerinde her yıl tekrarlandı ve gittikçe batıya doğru yayıldı. Daha bir yıl sonra, 1332 yılında, Tekirdağ ve Silivri arasında bir Türk sipahi birliği çıkartma yaptı ve iki kol hâlinde güneyde Tekirdağ dolaylarını ve kuzeyde Kissos, Polybolos ve Akonites dolaylarındaki toprakları talan etti. Bu topluluk güya bir Bizans ordusunun yaklaşmakta olduğunu öğrenir öğrenmez ganimetleriyle birlikte tekrar Anadolu'ya döndü; diğer koluysa Tekirdağ dolaylarında tamamen yok edildi[3]. Neredeyse aynı zamanda 60 gemiden oluşan başka bir Türk filosu Kassandra Körfezi'ne girmiş ve bu dönemde ordusuyla birlikte Selanik'te bulunan imparator, onlara saldırıp, ölümcül bir muharebede sadece çok azı kalmak üzere onları yok edene kadar, eski Sermylia harabelerinin yakınlarında geniş bir bölgeyi talan eden birlikleri karaya çıkartmıştı. Sadece küçük bir kısmı, kesif ormanların gizliliğinde, Anadolu'ya geri dönmek için kullandıkları ikisi dışında hepsini ateşe verdikleri gemilerine kaçabilmişti[4]. Görünen o ki, huzuru bozan bu olaylar benzer münferit akınlarla sınırlı kaldığı sürece imparator bunlara pek önem vermemişti; gelecek için hiçbir endişe duymayarak, henüz düzenli çatışmalara alışık olmayan barbarlara karşı kazandığı kolay zaferlerle yetiniyordu. Ancak zamanla bu akınlar tehlikeli bir hal almaya başladı. Artık münferit macera-perestlerin plansız teşebbüsleri olmaktan çıkmış, genç Osmanlı Devleti'nin o dönemlerde en güçlü düşmanları ve rakipleri olan Türk kökenli Anadolu beylerinin resmen organize olmuş seferleri hâline gelmişti. Özellikle 1335 yılında İzmir, Ayasuluğ ve diğer İyonya şehirlerinde hüküm süren Umur Bey, 75 gemiden oluşan bir filo hazırlayıp, önce Semadirek Adası'na saldırdı, buradan Trakya'ya geçerek Gümülcine (Poros) civarlarına yerleşirken, barbarların bu akınını haber alan imparator, birliklerini toplayıp buraya geldi ve Kumutzena (bugünkü Gümülcine?) yakınlarına karargâh kurdu. Panagia diye anılan bir yerin yakınlarında bu iki ordu karşı karşıya geldi. Nihai bir muharebe kaçınılmaz görünüyordu. Ancak yanında sadece süvariler bulunan imparator, arazi-

2 *Aynı eser*, II, 14, 25; Bonn baskısı, I, 390, 427.

3 Kantakuzen, II, 22; Bonn baskısı, I, 435.

4 *Aynı eser*, II, 25; Bonn baskısı, I, 455.

den dolayı avantajlı olmasına rağmen, sayıca çok üstün Türk yayalarına saldırmaya cesaret edemedi ve takviye kuvvetlerinin gelmesini beklemek istedi; diğer taraftan Türk komutanlar gayri müsait bir arazide askerî güç açısından üstünlüklerini kullanmayı henüz bilmiyorlardı. Böylece her iki ordu bir gün boyunca hareketsiz karşı karşıya bekledi; akşam saatlerinde aralarında bir söz düellosu başladı ve bunun sonucunda barbarlar gemilerine geri çekildiler. Bu kansız zaferden memnun kalan imparator, rahatça çekilmelerine izin verdi ve hiç vakit kaybetmeden Dimetoka'ya geri döndü[5].

Bunun üzerine bu tarafta uzunca bir süre sakinlik baş gösterdi. Hatta imparatorun bu dönemde Midilli ve Foça'ya yerleşen Cenevizlilerle mücadele etmek üzere Lidya'nın ve İyonya'nın büyük bir bölümünde hüküm süren güçlü Saruhanoğulları ve Aydınoğulları beyleriyle bir dostluk ve savunma ittifakı yaptığı söylenmektedir[6]. Yine de Anadolu'dan gelen Türk korsanlarının akınları devam ediyordu ve gün geçtikçe daha fazla rahatsızlık vermeye başladı. Bir sürü küçük Türk korsan gemisi sürekli olarak Ege Denizi'nde dolaşıyor, Batılı ticaret gemilerine saldırıyor, daha küçük savunmasız adaları talan ediyor, İyon sularına kadar geliyor ve anakaranın birçok noktasına hiçbir direnişe rastlamadan çıkartma yapıyordu[7]. Bu akınlara en fazla maruz kalanlar, Çanakkale Boğazı'na yakın kıyı şeritleriydi[8].

Bizans imparatorunun, Türk Aydınoğulları ve Saruhanoğulları beyleriyle aslında güvencesiz dostluğu da Orhan Gazi'nin ve Osmanlı'nın Konstantiniyye sarayıyla o güne kadarki ilişkileri üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Bizanslı tarihçilerin anlatımlarına göre, daha 1333 yılında sözde İznik kuşatması zamanında[9], İmparator Andronikos ve Orhan Gazi arasında, Orhan Gazi'nin imparatorun dostu olarak bundan böyle Bizans yönetimi altındaki bütün şehirleri rahat bırakacağına dair bir taahhütte bulunduğu bir barış antlaşması

5 Kantakuzen, II, 28; Bonn baskısı, I, 470.

6 *Aynı eser*, II, 29; Bonn baskısı, I, 480.

7 Nikiferos Gregoras, XI, 1; Bonn baskısı, I, 523: "Herhangi bir lidere sahip olmaksızın sanki dost bir ülke topraklarına çıkıyorlarmış gibi sık sık bölgenin iç kısımlarına (denizden) çıkartmalar gerçekleştiriyorlardı".

8 *Aynı eser*, XI, 3; Bonn baskısı, I, 535

9 İzmit'in fethinin Bizanslılar tarafından Osmanlı tarihçilerinden çok daha sonraki zamana atıldığını söylemiştik. İzmit'in fethi, Osmanlılara göre 1326 yılında, Bizanslılara göre 1338 yılında gerçekleşmiştir. Bu bariz farkı açıklayabilmek için, sonunda bu şehrin iki kez kuşatılıp, fethedildiğini varsaymaktan başka bir çare kalmamaktadır.

yapılmıştı. Kantakuzenos'un anlattıklarına göre, bu barışın dürüstlüğünün bir simgesi olarak Doğu geleneklerine göre her iki hükümdar arasında zengin hediyeler alınıp verilmiş: Orhan Gazi tarafında atlar, av köpekleri, kilimler ve pars kürkleri; imparator tarafında gümüş kupalar, yün ve ipek kaftanlar ve gösterilen itibarın ve iyi niyetin özel bir delili olarak imparatorun kendi elbiselerinden biri[10].

Tek delil olarak Kantakuzenos'un ifadesine dayanarak kesin birşey söyleyemeyeceğimiz böyle bir barış, gerçekten yapılmış olsa bile Bizans İmparatorluğu'nun gittikçe zayıflaması ve Osmanlı gücünün ise gittikçe artması karşısında zaten çok geçmeden bağlayıcılığını kaybederdi. Bir kez Anadolu'nun en önemli üç şehrine: Bursa'ya, İznik'e ve İzmit'e sahip olduktan sonra, Orhan Gazi'nin silahlarını Çanakkale Boğazı'nın ötesine taşıma fikrine karşı koyması mümkün değildi ve bu yüzden, Sadeddin'in ifadesine göre, gece gündüz Rumların bu güzel topraklarını nasıl fethedebileceğine ve kendi topraklarına katabileceğine dair bir yol göstermesi için Allah'a dua ediyordu[11]. Bizans imparatorunun Orhan Gazi'nin en tehlikeli rakipleriyle dostane ilişkileri istenen fırsatı yarattı ve zaten sallantıda olan barışın resmen ihlalini hızlandırdı.

Zira yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Karesi topraklarının fethinden hemen sonra, Orhan Gazi 1337 yılında Konstantiniyye yakınlarına bir çıkartma yapma teşebbüsü için 36 gemilik bir filo hazırladı. Bu hadiselerin tek kaynağı olan Bizans tarihçilerine güvenecek olursak, Osmanlı'nın Avrupa'ya bu ilk geçişi geçici bir akın olmayıp, bir talan, hatta belki de Çanakkale Boğazı'nın ötesinde kalıcı bir yerleşim ve imparatorluğun başkentine bir saldırı niteliğindeydi. Anlatılanlara göre, Orhan Gazi'nin planı, bu çıkartmayı yapmak için özel olarak tayin edilmiş birlikleri, Anadoluhisarı (Hieron) ve Marmara Denizi olmak üzere, iki noktadan birden Avrupa'ya geçirmek, o dönemde hasatla meşgul olan Konstantiniyye çevresindeki şehir halkına ve kırsal kesimdeki insanlara aniden saldırmak ve onları alıp götürmek, daha sonra şehre en yakın iki hisar olan Karasu (Athyras) ve Bigados (Epibatos) hisarlarını ani bir baskınla ele geçirmek ve buradan

10 Kantakuzen, II, 24; Bonn baskısı, I, 446: "Orhan'ın, imparatorun dostu olması ve henüz Romalıların elinde olan doğunun şehirlerine dokunmayacağı şartıyla barış ve dostluk gösterilerinde bulunuyorlardı".

11 Sadeddin, çev. Bratutti, s. 59: "...Yunanistan'ı fethetmek için kavurucu bir istek vardı içinde ve bunu yapabilecek bir yol göstermesi için gece gündüz Allah'a yalvarıyordu".

yola çıkarak başkente saldırmak ve zorlamaktı[12]. En azından zamanı çok iyi seçilmişti, çünkü neredeyse aynı sıralarda Truva civarlarında hüküm süren başka bir Türk boyu Çanakkale Boğazı'nı geçmiş, Trakya'da Chersonesos'u (Gelibolu Yarımadası) talan etmiş ve iç kesimlere doğru ilerlemişti ki, açık alanda bir muharebeye cesaret edemeyecek kadar az birlik toplayan imparator, bu Türklerin büyük bir bölümünün yok olmasını, kalanların ise hemen Anadolu'ya geri dönmelerini sağlayan bir anlaşma yapılmasını sağlayan bir tuzak kurdu. Dolayısıyla Orhan Gazi saldırıyı özellikle o güne kadar hiçbir düşman akınına maruz kalmadığından çok az savunma tesislerine sahip olması muhtemel bir bölgeye düzenleyeceğinden, imparatorun güçlü bir direniş için gerekli yeterli araçlara sahip olamayacağını düşünmüştü[13]. Görünüşe göre o dönemlerde ayrıca Midilli'nin ve Foça'nın işgalinden dolayı imparatorla gergin ilişkiler içinde olan ve imparatorun müttefiki olarak yukarıda adı geçen Türk beylerine karşı düşmanca tutumlarından dolayı Orhan Gazi'nin doğal dostları hâline gelen Galatalı Cenevizlilerin de yardım edebileceğini hesaba katıyordu[14].

İmparatorun o dönemlerde bulunduğu Konstantiniyye'de bu arada herkes öylesine kaygısız bir hâlde yaşıyordu ki, Osmanlıların hazırlıkları ve planları hakkında ancak gelişlerinden birkaç saat önce haberdar oldular. Mudanya Körfezi'nin güney sahilindeki Zeytinbağı Limanı'ndan buraya gelen bir gemi, Orhan Gazi'nin ertesi gece ya da en geç bir gece sonra Avrupa'ya geçeceği haberini getirdi. Ne yazık ki, o günlerde başkentte neredeyse hiçbir askerî birlik yoktu. İmparator bir iddiaya göre acilen sadece 60 kişi toplayabildi ki, bunlar Megas Domestikos Kantakuzenos emrinde mümkünse barbarların karaya çıkmasını engellemek üzere acilen Ennakosia'ya giderken, imparator o dönem-

12 Nikiferos Gregoras, XI, 4; Bonn baskısı, I, 534 ve Kantakuzen, II, 34; Bonn baskısı, I, 505 birbirini tamamlamaktadır. Kantakuzenos ayrıca bu sefer için tayin edilen kıtaların donanımlı olduğunu belirtmektedir: "Kısa süre içinde geri dönmeyeceklerine, gizli yağmalamalar yapmayacakları ve herkesin korkusuzca malını mülkünü tasarruf edeceğine dair...".

13 Nikiferos Gregoras, aynı yer, "Artık Romalılar düşmanla baş edebilecek güce sahip değillerdi. Çünkü para yokluğundan ve sık sık gerçekleşen düşman saldırıları sebebiyle güçsüzleştiler ve mahvoldular".

14 Aynı yer: "Galata'nın Latinleriyle aynı düşüncelere sahip olmakla kraliçe şehrin (İstanbul'un) fethine ilişkin olarak onların ümitleri daha az olacaktı". En azından Orhan Gazi'nin Galata'daki Cenevizlilerin herhangi bir engel çıkartamayacaklarından emin olduğunu anlayabiliyoruz.

lerde limanda bulunan tek deniz gücüyle, yani 3 adet mürettebatsız üç kürekliyle Osmanlı'ya denizin ortasında saldırmak ve Anadolu'ya geri püskürtmek için denize açıldı. Ancak bu gülünç savunma tedbirleri hedeflerinde tamamen başarısız oldular. Zira Osmanlılar gece yarısı 24 gemiyle Konstantiniyye'ye 110 stadion* uzaklıktaki Büyük Çekmece'ye (Rhegum) çıkartma yaptılar, derhal civardaki köylere akın ettiler, evleri ateşe verdiler, savunmasız yerli halkı öldürdüler ve kadınlarla çocukları korkunç naralar atarak gemilere sürüklediler. Burada yükselen alevler, imparatora ve Megas Domestikos'a barbarların gelişini haber verdi. Kantakuzenos bir an bile tereddüt etmedi, derhal 70 atlıyla buraya geldi, gün doğmadan etrafa küçük topluluklar hâlinde dağılmış Osmanlılara saldırdı ve onların büyük bir bölümünü toplanamadan veya gemilere kaçamadan öldürdü. Aynı anda imparator da denizden geldi, Osmanlı'nın 14 gemisini zaptetti ve küçük çatışmalar hâlinde öğlene kadar süren mücadeleye katılmak üzere, yanındaki az sayıda birlikle karaya çıktı. Muharebe alanında yaklaşık 1000 kişi ölürken, 300 kişi esir olarak götürüldü. İddiaya göre Bizanslılardan hiçkimse ölmemişti ki, çok büyük sayıda at kaybettikleri açıkça ifade edildiğine göre, buna inanmak çok zordur. Kantakuzenos'a göre Osmanlı'nın 10 gemisi, Nikiferos Gregoras'a göre ise sadece 3 gemisi Anadolu'ya kaçabildi. İmparatorun onları kaçarken yakalama teşebbüsü başarısız oldu, çünkü Bizanslıların ağır kadırgalarının Osmanlı'nın hafif yelkenlilerine erişmesi zordu. Gerçi ertesi gece 9 gemiden oluşan küçük bir Osmanlı filosu gelerek, imparatorun üç küreklilerine saldırıda bulunmayı denedi ama bunlar da ağır bir çatışmadan sonra, birisi hariç olmak üzere, Bizanslıların eline düştü ve Osmanlı'nın önemli ailelerine mensup mürettebata sadece yüksek bir fidye karşılığında evlerine dönme izni verildi[15].

Barbarların sadece Tanrı'nın izniyle olabileceğine inanılan bu yenilgisi Konstantiniyye'de tarif edilemez bir sevinç yarattı. İmparator, bu zaferi bir

---

* 1 stadiou = 185 metre

15 Kantakuzen ve Nikiferos Gregoras, bu hadiseleri anlatırken bazı noktalarda önemli farklılıklar göstermektedirler. Gregoras'a göre örneğin ana filo, birkaç noktada birden demir atan 36 gemiden oluşuyordu. Osmanlı'nın geri çekilmesinden sonra 35 gemi boş olarak geride kalmış, dolayısıyla imparatorun eline geçmişti. Buna karşın imparatorun sadece iki adet üç küreklisi vardı. Her iki yazar bu arada zaferi, olayın akışını biraz şüpheye düşüren bazı ikincil durumlarla birlikte anlatmaktadırlar. Osmanlıların Arupa'ya ilk geçişleri hakkında sadece Bizans kaynaklarına sahip olduğumuzu ve hiçbir Türk tarihçinin bunlardan bahsetmediğini de unutmamalıyız.

şükran töreniyle yüceleştirmek üzere büyük bir alayla yürüyerek Kutsal Bakire Kilisesi'ne giderken, başkent civarlarını gelecekteki Osmanlı'nın veya soydaşlarının yeni akınlarına karşı güvence altına almak için uygun savunma tedbirleri almayı düşünmedi bile. Bunu düşünmek yerine, bu olaylar meydana geldikten kısa bir süre sonra ertesi bahar imparatorla birlikte İllirya seferine katılan ve paha biçilmez ganimetlerle zenginleşerek derhal Anadolu'ya geri dönen 2 bin Türk paralı askeri hizmetine aldı[16]. Bu olay, bunların soydaşlarını Bizans topraklarına yeni akınlar yapmaya tahrik etti ve müteakip yıllarda bu akınlar öylesine sıklaştı ki, Nikiferos Gregoras bile artık bunlardan bahsetmeye gerek görmedi[17].

Türklerin ayrıca bu dönemlerde Trakya'ya münferit akınları hakkında daha detaylı bilgi, bu durumların genel olarak değerlendirilmesi için sadece ikincil bir öneme sahiptir. Bizim amacımız için, başarısız olan ilk denemeden dolayı cesaretini hiç kaybetmeyen Osmanlı'nın da bu gelişmede büyük bir katkısı olduğunu hatırlatmak yeterlidir. Özellikle 1340 yılında tekrar 8 bin kişilik bir Osmanlı ordusu Avrupa'ya akın etti, hiçkimse direniş göstermediği için Moezya'ya kadar geniş bir bölgeyi talan etti, her yerde büyük miktarlarda ganimet elde etti ve Çanakkale Boğazı'nın bu tarafında uzun bir süre geçirdikten sonra, Anadolu'ya dönmeye çok da büyük bir heves göstermedi[18]. Ancak Bizans imparatoru herşeye rağmen çok geçmeden 1341 yılında sadece Orhan Gazi'yle değil, mevcut anlaşmalara bakmaksızın tekrar Trakya'ya akın eden, kıyı şeridini talan eden ve Kantakuzenos'un yönetimi altındaki Bizans birliklerine iki kez yenilene kadar geri dönmeyen Saruhanoğulları beyiyle de barışı yeniledi.

[VI. Ioannes] Kantakuzenos, zayıf [V.] Ioannes Paleologos'un yanında ikinci hükümdar olarak Bizans tahtını eline geçirdikten sonra, Osmanlı'nın ve soydaşlarının Bizans İmparatorluğu'yla ilişkileri daha avantajlı ve daha belirgin bir hal aldı. Ne var ki Kantakuzenos'un tutunmak için yardımına başvurduğu

16 Nikiferos Gregoras, XI, 6; Bonn baskısı, I, 545: "... sonuç itibarıyla Türkler fakir iken kısa süre içinde çok zengin olarak elleri dolu bir şekilde kendi topraklarına döndüler".

17 Aynı yer: "Bu yüzden, bu artık herkes tarafından bilinen ve sıradan birşey olmasından dolayı bütün ayrıntısıyla anlatmaktan çekiniyorum".

18 Nikiferos Gregoras, XI, 7; Bonn baskısı, I, 548: "Bunlar (Türkler) gece gündüz yağmalamaktan ve bütün ganimetlerini Asya'ya (Anadolu'ya) taşımaktan usanmadıklarından Trakya'nın hâkimi olmaya fırsat bulamıyorlardı. Çünkü onlara karşı koyabilecek hiçbir güç yoktu".

ilk Anadolu Türk beyi Orhan Gazi değil, en güçlü rakibi Aydın Beyi Umur Bey oldu. Umur Bey, Kantakuzenos'u tam dört yıl arka arkaya bütün silah gücüyle destekledi. İlk yılı olan 1342 yılında sözde 28 bin kişiyi taşıyan 380 yelkenliden oluşan bir filoyla Meriç Deltası'na girdi, derhal Dimetoka'ya kadar ilerleyerek burayı birliklerinin bir bölümüyle işgal etti ve asıl kuvvetleriyle birlikte Kantakuzenos'un peşisıra Sırbistan'a doğru ilerlemeyi düşünüyordu. Ancak bozguncu söylentiler ve mürettebatının bir bölümünün ölümüne neden olan olumsuz hava şartlarından dolayı acilen geri dönmek zorunda kaldı[19].

Umur Bey'in 1343 yılının baharında 300 yelkenli gönderdiği bir sonraki sefer de talihsiz geçti. Bir fırtına filoyu Ege Denizi'nde dağıttı ve kısmen Eğriboz'a kadar attı. Sadece 200 gemi yavaş yavaş tekrar biraraya geldi ve Selanik yakınlarındaki Klopa'ya demirledi. Burada karaya çıkartılan birlikler bir ay boyunca civarı talan ettiler, insanları, hayvanları ve taşınabilir malları yanlarında götürdüler, direniş gösteren çok sayıda insanı öldürdüler ve büyük bir bölümü gemilere geri dönerken, Umur Bey sadece 6 bin kişiyle Kantakuzenos'a Dimetoka'ya kadar eşlik etti ve burada karargâh kurarak kışı geçirdi. Konstantiniyye'de bu arada Umur Bey'i Kantakuzenos'dan ayırmak ve Anadolu'ya geri gitmesini sağlamak için herşey deneniyordu. İmparatorun annesi Savoylu Anna ve Kantakuzenos'un en amansız rakibi Büyük Amiral Apokaukos, Umur Bey'e geri dönmesi için 10 bin altın önerdiler. Umur Bey ise bu öneriden haberdar olan Kantakuzenos'a, bu parayı ileride kendisini daha iyi destekleyebilmek için kullanacağına ikna etmeyi başardıktan sonra, yapılan öneriyi kabul etmekte hiç tereddüt etmedi. Ayrıca geçinmek için gerekli paraları gittikçe azalan birliklerinin huzursuzluğu ve topraklarını Batılı bir donanmaya karşı savunma gerekliliği de Umur Bey'i Anadolu'ya dönmeye zorluyordu. Bu yüzden yakında yeni ve daha fazla yardım gönderme vaadiyle Kantakuzenos'un yanından ayrıldı[20].

Ne var ki Anadolu'da baş gösteren olaylar bu vaadin yerine getirilmesini tamamen engellemese de oldukça zorlaştırdı ve geciktirdi. Zira Batı'nın birleşik güçlerle, Türklerin büyüyen deniz gücünün Batı'nın ticareti aleyhine Rum sularında verdikleri zararlara dur demek için yaptıkları ilk ciddi teşebbüs bu

19 Kantakuzen, III, 56; Bonn baskısı, II, 344.

20 Bu sefer, bu eser için ilginç olmayan bütün yan durumlarıyla birlikte Kantakuzen, III, 63-66 ve 70; Bonn baskısı, II, 383 vd. ve Nikiferos Gregoras, XIII, 10 ve XIV, 1; Bonn baskısı, II, s. 671 vd. ve s. 692 ve devamında detaylı olarak anlatılmıştır.

döneme aitti. Papanın, Venedik Cumhuriyeti'nin, Kıbrıs kralının ve Rodos Şövalyeleri'nin 24 gemilik birleşik bir filosu Umur Bey'in başkenti İzmir önlerine geldi, savunması zayıf liman kalesini ele geçirdi ve orada bulunan gemilerin tamamını ateşe verdi[21]. Bu şekilde tekrar Kantakuzenos'un yanına gitmek için gerekli araçlardan yoksun kalan Umur Bey, ertesi yıl olan 1345 yılında Avrupa'ya geçmek için Çanakkale Boğazı'na karadan gitmek zorunda kaldı. Saruhanoğulları beyi, yaptıkları anlaşmaya istinaden 20 bin atlıyla topraklarından geçmesine izin verdi, hatta eski zamanlardan beri Kantakuzenos ile dostça ilişki içinde bulunan oğlu Süleyman'ı da yanına verdi.

Avrupa'ya geçişleri sorunsuz gerçekleşti. Umur Bey derhal Dimetoka önlerine geldi, burada birliklerinin kuzeye doğru akınlar yapmalarına izin verdi ve daha sonra Kantakuzenos'u o dönemlerde Güney Makedonya'ya ve Trakya'nın birkaç kıyı şehrine yerleşen Sırplara ve Bulgarlara karşı mücadelesinde destekledi. Perithorium'u kuşatmadan kurtardıktan sonra Konstantiniyye'ye yöneldi ama ancak Apamea'ya (Küçük Çekmece dolayları) kadar gelmişti ki, Saruhanoğulları beyinin oğlu Süleyman ölümcül bir hummaya yakalandı ve hayatını kaybetti. Umur Bey, bu ölümün kendi suçu olduğuna dair yayılan dedikoduları bizzat orada bulunup önlemek için Anadolu'ya geri dönmek zorunda kaldı. Zira Saruhanoğulları beyinin bu fırsatı intikam bahanesiyle topraklarına girmek ve savunmasız şehirleri işgal etmek için kullanacağından endişe ediyordu[22].

Umur Bey böylece Avrupa'ya yapılan yararsız seferlerle güçlerini yıldan yıla daha da tüketirken, Anadolu'da hükümdarlığını yaymak ve sağlamlaştırmakla meşgul olan Orhan Gazi oldukça sakin duruyordu. Son yıllarda her ne kadar bazı ganimet düşkünü Osmanlı topluluğu Avrupa'ya geçmiş olsa da, Orhan Gazi'nin bu gibi akınlarda hiç payı yoktu ve esas itibariyle Kantakuzenos ile yapılan son barışa sadık kalıyordu. Gerçi hayallerinin hedefi olan Avrupa'yı hiçbir zaman gözden kaybetmedi ama atalarının Osmanlı gücünü zamanla yapılacak kalıcı fetihlerle genişletme sistemine sadık kalarak, güçlerini yararsız teşebbüslerle boşuna tüketmekten özellikle kaçınıyordu.

Orhan Gazi'yi tekrar Bizans'ın mücadelelerine çekme teşebbüslerinin ilki, işgalci Kantakuzenos'a karşı Orhan Gazi'nin yardımını kullanmayı umut eden, genç Paleolog'un annesi İmparatoriçe Anna'dan geldi. Orhan Gazi, Konstantiniyye'den

21 Kantakuzen, III, 68; Bonn baskısı, II, 420.

22 Kantakuzen, III, 89; Bonn baskısı, II, 500 vd.

gönderilen bir elçi heyeti aracılığıyla iletilen önerileri dinledi. İmparatoriçe, yüksek bir tutarda paranın yanısıra Orhan Gazi'ye ayrıca Osmanlıların Kantakuzenos taraftarları arasından esir alınan Rumları Bizans İmparatorluğu'nda istedikleri gibi köle olarak satın alabilmelerini ve satabilmelerini ya da istedikleri takdirde bunları hiçbir engelle karşılaşmadan Üsküdar'a veya istedikleri herhangi bir yere götürebilmelerini öneriyordu. Bununla tatmin olan Orhan, iddiaya göre, hemen imparatoriçe ve halk tarafından onur gösterileri ve sevinç nidalarıyla karşılanıp, başkentte kısa bir süre kaldıktan sonra diğer birliklerle birlikte Kantakuzenos'un üzerine sevkedilen 10 bin kişilik bir yardım birliğini Konstantiniyye'ye göndermiş. Ne var ki bu konudaki raporlara göre bu sefer, başarılı olmamış ve birçok çatışmada galip gelen Kantakuzenos'un lehine sonuçlanmış. Görkemli zaferler ve zengin ganimetler bekleyen Osmanlılar kendilerini başka bir şekilde tazmin etmeyi bilmişler ve en yakındaki köylere saldırmışlar, buradaki savunmasız halkı erkek, kadın, çocuk, rahip ve keşiş ayrımı yapmadan zincire vurmuşlar ve imparatoriçenin kendilerine tanıdığı hakka dayanarak, bu insanları köle olarak satmak üzere topluluklar hâlinde Konstantiniyye'ye getirmişler. Burada barbarlar tarafından kamçı darbeleri arasında bir süre sokaklarda dolaştırıldıktan sonra, bir kısmı sadece acıma duygusundan dolayı satın alınmış ve serbest bırakılmış. Alıcı bulamayan talihsizlerin büyük bir bölümü ise onları beraberinde Anadolu'ya götüren Osmanlı'nın elinde kalmış ve ülkenin iç kesimlerinde köle olarak satılarak, çok geçmeden kaybolmuş[23].

Böylece imparatoriçe bu sefer Osmanlı'nın yardımıyla amacına ulaşamamış olmasına rağmen, Kantakuzenos'un Orhan Gazi'nin imparatoriçenin müttefiki olarak zamanla en tehlikeli rakibi olacağını[24], dolayısıyla herşeyin Orhan Gazi'yi imparatoriçenin davasından ayırmaya ve kendi menfaatleri için kazanmaya bağlı olduğunu farketmemesi mümkün değildi. Çok geçmeden

23 Osmanlı'nın Bizans İmparatorluğu'na yaptığı bu seferi anlatan tek yazar: Dukas, Hist. Byz., bölüm VIII, Paris baskısı, s. 14 vd. Kantakuzen ve Nikiferos Gregoras, sanki imparatoriçe ve Orhan Gazi arasında sadece müzakereler yapılmış gibi, hatta herhangi bir ittifak kurulmuş olsa bile, Orhan Gazi'nin bunun sonucunda vermesi gereken yardımı, Kantakuzen'in metinde birazdan ele alacağımız engellemesinden dolayı sağlanmamış gibi göstermektedirler.

24 Nikiferos Gregoras, XV, 5; Bonn baskısı, II, 762: "... güç konusunda Pers satrapların kibirliliğine sahip ve aynı zamanda onların komşusu durumunda olmaları yüzünden bizzat kendisinin gerçekleşmesini sağlayacağı Bizanslılara yönelik askerî faaliyetlerin bu arada çok hatalı olabileceğini kastederek...vs".

eline böyle bir fırsat geçti. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi, ilk kez 12 yaşında Bilecik beyinin kızıyla evlendirilen (1299 yılında) yaşlı Orhan Gazi, uzun zamandır Kantakuzenos'un genç ve güzel kızı Teodora'yı eş olarak istiyordu. Mücadelelerden galip çıkan Kantakuzenos'la bir ittifakı imparatoriçenin yararsız dostluğundan daha avantajlı gören zekice düşünülmüş bir siyaset, bu istek üzerinde en az Orhan Gazi'nin bu zamansız eğilimi kadar etkiliydi. Bu isteğin yerine getirilmesini kalıcı bir ittifakın şartı ve güvencesi hâline getirmek için bundan sonra atılan adımların Orhan Gazi'den mi, yoksa Kantakuzenos'dan mı geldiği gerçekte tam olarak bilinmemektedir. Olayların durumundan dolayı anlatımı gerçeğe daha yakın görünen Dukas'a göre, bundan böyle kendisini ordu gücüyle desteklediği takdirde, resmî bir elçi heyetiyle kızını ve çeyizi olarak büyük miktarda parayı ilk öneren Kantakuzenos'tu[25]; Nikiferos Gregoras'a ve hadiselerin akışını affedilebilecek bir şekilde kendi itibarı ve gücü lehine göstermeyi uygun bulan Kantakuzenos'a göre, Orhan Gazi kızını bizzat istemiş ve Kantakuzenos'a talebini kabul ettiği takdirde tüm gücüyle bütün düşmanlarına karşı yardım edeceğini vadetmişti[26]. Belki de bu farklı ifadelere, her iki tarafın da aynı zamanda istekte bulundukları, Kantakuzenos'un kendisini daha avantajlı konuma getirmeyi bildiği ve Orhan Gazi'nin talebini yerine getirme zorunluluğunu zekice bir ertelemeyle gizlemeyi bildiği yolunda bir orta yol bulunabilir. Zira Kantakuzenos herşeyin buna bağlı olduğunu, dolayısıyla büyük bir fedakârlığın ağır gelmemesi gerektiğini çok iyi biliyordu.

Bu yüzden Orhan Gazi'nin kendisine gönderdiği ilk habere hemen cevap vermedi. Elçi heyetini sadece zengin hediyeler ve Orhan Gazi'ye kararını çok geçmeden özel bir elçi heyetiyle bildireceğine dair vaatlerle geri gönderdi. Bunun üzerine önce hepsi bu güçlü barbarla ittifak kurulması ve kızını onunla evlendirmesi lehinde görüş bildiren dostlarına ve müşavirlerine akıl danıştı. Hatta

25 Dukas, IX, Paris baskısı, 16. Buna göre Orhan Gazi böyle bir evlenme teklifini hiç beklemiyordu bile.

26 Nikiferos Gregoras, *aynı eser*, s. 763'te Kantakuzen'i, Orhan Gazi'yi damatlığa kabul etmeye ihtiyaç duyuyormuş gibi göstermektedir: "Eskiden beri güçlü ve ateşli bir arzuyla istediği sevdiğini elde edememesi durumunda akla gelebilecek en büyük tehlikeleri bile göze alarak korkunç tehditler savuruyordu" . Kantakuzen, III, 95; Bonn baskısı, II, s. 585: "Önerisinin kabul edilmesi durumunda Romalıların herhangi bir düşmanına karşı onlarla (Romalılarla) hevesle ittifak yapma sözü veriyordu. Çünkü artık dost ve müttefik değil evlat idi ve nereye gitmesi emredilirse memnuniyetle kendisi ve bütün ordusu hizmet edecekti".

Kantakuzenos'un özel olarak akıl danıştığı Umur Bey bile bu ittifakın avantajlarını açıkça belirtmekte sakınca görmedi. "İmparatorluğun düşmanlarına karşı çok şey yapabilecek durumda olan Osmanlı'nın dostluğu ve akrabalığı", diye cevap verdi, "her halükârda büyük yarar getirecektir. Zira şu anda imparatoriçeye ve taraftarlarına karşı herhangi bir yardıma ihtiyaç duymasa da gelecekte imparatorluğun bir kez tamamına sahip olduktan sonra, ortaya çıkacak karışıklıklarda Bizans İmparatorluğu'nun birçok şehrini ve bölgesini ele geçiren komşu beylere karşı mücadelesinde ona o denli ihtiyacı olacaktı. Ayrıca Trakya'ya olan yakınlığından dolayı Avrupa'ya her an için hiçbir zorlukla karşılaşmadan geçebilecek durumda olduğundan, Orhan Gazi'yle yapılacak bir ittifakı, kendisiyle yaptığı bir ittifaka bile tercih etmeliydi. Kantakuzenos'un bunun dışında böyle bir barbarla böylesine yakın bir akrabalık ilişkisi kurmaya yönelik herhangi bir şüphesi varsa bile, önceki zamanlarda da birçok imparatorun tebaasının iyiliği için kızlarını barbarlarla evlendirdiklerini unutmamalıydı, dolayısıyla hiçkimse şimdi aynısını yaptığı için kendisini suçlayamazdı"[27]. Kantakuzenos, bu ve buna benzer ikna edici sebepler olmasaydı da olumsuz bir cevap vererek Orhan Gazi'nin öfkesini kendi üzerine çekmeye cesaret edemezdi. Zira görünen o ki, Orhan Gazi talebini ve isteğini Kantakuzenos'a olumsuz bir cevap vermenin tehlikelerini yeterince gösteren tehdit edici bir dille bildirmişti[28]. Bu yüzden onayını vermekte fazla gecikmedi ve Orhan Gazi'yi resmî bir elçi heyeti aracılığıyla gelini gerekli onurlarla evine götürmek üzere davet etti.

Orhan Gazi bu davete uyarak derhal içinde görkemli bir süvari birliğin ve devletin ileri gelenlerinin bulunduğu 30 gemilik bir filoyu Avrupa'ya gönderdi. Kantakuzenos de aynı zamanda eşinin ve kızlarının eşliğinde, ordusunun tamamıyla birlikte Osmanlı filosunun yakınlarına demir attığı Silivri'ye geldi. Bu şehrin yakınlarındaki bir düzlükte sonraki günlerde Bizans saray geleneklerine göre bu gibi durumlarda yapılan gelin töreni gerçekleştirildi. Bu geleneksel törene uygun olarak, gelin[29] bu amaçla kurulan ve zengin altın işlemeli

27 Kantakuzen, *aynı eser*, s. 586. Kantakuzen burada, Umur Bey'in ağzından, Orhan Gazi'yle bir ittifak kurmak için gerekçelerini sıralıyor olabilir.

28 Nikiferos Gregoras, *aynı eser*, s. 763: "Bu yüzden kimi zaman ittifak konusunda ümitler vererek kimi zaman da tehditlerle korkutmaya çalışarak arzuladığı hedefine gittikçe daha fazla yaklaşıyordu".

29 İsimleri konusunda Bizanslılar bile çelişkiye düşmektedirler, Kantakuzen, *aynı eser*, s. 588'de adını Teodora olarak belirtmektedir; Nikiferos Gregoras, *aynı eser*, s. 763'te Maria demektedir.

kumaşlarla süslenen bir tribünün üzerinde, toplanan halkın önüne çıktı. İmparator bu törene saray maiyetiyle birlikte at üzerinde katıldı; İmparatoriçe diğer iki kızıyla birlikte yakınlarda kurulan imparator çadırında kaldı. Verilen bir işaret üzerine gelini son ana kadar topluluğun bakışlarından gizleyen kilimler düştü ve gelin, etrafında diz çöken harem ağalarının ellerinde tuttukları meşalelerin ışığında imparatorluk gelin kıyafetlerinin bütün ihtişamı içerisinde göründü. Bu törene coşkulu bir müzik eşlik ediyordu ve müzik kesildiği anda gelinin güzelliğini ve zarafetini öven koro şarkıları yükseliyordu. Bu sevinçli olayın görkemleştirilmesi için imparator tarafından verilen ziyafetler günlerce sürdü ve görünüşe göre Bizanslılar ve Osmanlılar arasındaki yeni dostluğu pekiştirmekte büyük bir rol oynadı[30]. Bu ziyafetler bittikten sonra genç prenses törenle Anadolu'ya götürüldü ve Orhan Gazi, vaadine uygun olarak, o andan itibaren İmparatoriçe Anna ile ittifakını bozdu[31].

Orhan Gazi'nin 1346 yılında Bizanslı bir prensesle evlenmesi Osmanlı'nın en eski gelenekleri tarihi açısından en az siyasi açıdan olduğu kadar dikkate değerdir. Zira bu olay, Rumlar ve Osmanlılar arasında özellikle dini açıdan daha sonraki zamanlarda sıkça gerçekleşen temaslarda ve sürtüşmelerde Müslüman unsurunun Hristiyan unsuruna karşı ve Batı'daki eğitimin Doğu'daki eğitime karşı düşmanca tutumunun gittikçe daha da kesinleşmesinden dolayı benzer ilişkilere izin vermeyen ayrımın henüz nefret dolu keskin karakterine bürünmediğini açıkça kanıtlıyordu. Kantakuzenos bu fırsatta özellikle genç Bizanslı prensesin Orhan Gazi'nin sarayında Hristiyanlığa daima sadık kaldığını ve Müslümanlığa geçmesini sağlamak için yapılan bütün teşebbüsleri inancının sağlamlığı sayesinde her zaman tehlikesiz olmasa da başarıyla engellediğini belirtmektedir. Prenses, bu bağlamda çevresi üzerinde bile önemli bir nüfûza sahipti, Hristiyan halkın gittikçe artan dönekliğine karşı başarılı bir şekilde mücadele ediyordu ve insanlık görevlerini atalarının inancını muhafaza etme çabalarıyla birleştirerek, daha önce Osmanlı'nın eline düşen birçok Hristiyan köleyi satın alıp, Avrupa'ya göndererek özel bir başarı kazandı[32].

30 Bu törenlerin tarifi için bk. Kantakuzen, *aynı eser*, s. 587.

31 Nikiferos Gregoras, *aynı eser*, s. 763: "Kraliçe Anna tarafından ileri sürülen barış anlaşmasını hemen reddetti. Ve bundan böyle Kantakuzenos korkmuştu ve gayri muharipti".

32 Kantakuzen, *aynı eser*, s. 588.

Yaşlı Orhan Gazi'nin genç eşi bu bağlamda ne yaparsa yapsın, Orhan Gazi en azından başlangıçta onun Kantakuzenos ile istediği gibi iyi ilişkiler içinde yaşamasını engellemiyordu. Nikâhtan sonraki yıl, Orhan Gazi, Kantakuzenos'u o dönemde eline geçirdiği Konstantiniyye'nin fethinden dolayı tebrik etmek üzere Üsküdar'a bizzat geldi. İki hükümdarın bu buluşması da bir dizi ziyafetler, avlar ve toplantılarla görkemleştirildi; Orhan Gazi daha sonra gemide kalırken, eşi ve dört üvey oğlu maiyetleriyle birlikte prensesin annesinin, babasının ve kardeşlerinin eşliğinde üç günlüğüne Konstantiniyye'ye gittiler ve herbiri Kantakuzenos'tan zengin hediyeler alarak, derhal Bitanya'ya geri döndüler[33].

Orhan Gazi çok geçmeden sözünü yerine getirerek Kantakuzenos'u Sırplara karşı destekleyecek 10 bin kişilik bir yardımcı kıtasını Avrupa'ya gönderdi[34]. Bu birliğin başında Orhan Gazi'nin oğulları Süleyman Paşa ve kardeşleri bulunuyordu. Ancak şimdi bile barbarlardan alınan yardımın zamanla nelere yol açacağı ve sonunda zaten her taraftan baskı altında olan Bizans İmparatorluğu için ne gibi tehlikeler getirebileceği açıkça görülüyordu. Zira genç Mateos Kantakuzenos yönetimindeki ordu Christopolis'in tabyalarla korunmuş dar geçitlerinden geçerek, o dönemde Sırpların eline düşmüş olan Migdonia'ya henüz girmişti ki, Osmanlılar itaat etmeyi reddettiler ve Sırplara karşı savaşmak yerine savunmasız şehirlere ve köylere akın ederek, burada herşeyi yağmaladılar ve talan ettiler, birçok insanı öldürdüler ve daha sonra paha biçilmez ganimetler ve esir alınan çok sayıda Rum'la hiçbir engelle karşılaşmadan Anadolu'ya geri döndüler.

Kantakuzenos bu sadakatsizlik hakkında büyük bir sitemde bulundu[35] ama buna rağmen çok geçmeden, 1349 yılında Şehzâde Süleyman Paşa yönetiminde kendisine Makedonya'dan sürmek istediği Sırplara karşı yapılacak bir seferde eşlik etmek üzere Çanakkale Boğazı'nı geçen 20 bin atlıdan oluşan bir yardımcı kıta istemek zorunda kaldı. Ne var ki Osmanlı'nın yardımı bu sefer de amacına ulaşmadı. Zira imparatorun ordusuyla başkentten ancak birkaç günlük yürüyüş mesafesi kadar uzaklaşmışlardı ki, Orhan Gazi oğluna

33 Kantakuzen, IV, 4; Bonn baskısı, vol. III, s. 28.

34 Dukas, *aynı eser*, s. 17'ye göre Orhan Gazi Kantakuzen'e nikâhtan önce 5 bin kişilik bir yardımcı kıta göndermişti.

35 Kantakuzen, IV, 5; Bonn baskısı, III, 32: "Müttefik olacak ordu artık alçak gönüllü değildi. Çünkü kendileriyle savaşma kararı aldıklarını mahvetmeyi başarmıştı".

komşu beyler tarafından tehdit edildiğine, dolayısıyla sipahilere kendi topraklarını savunmak için ihtiyaç duyduğu için birlikleriyle birlikte derhal Bitinya'ya dönmesine dair gizlice bir emir gönderdi; yine de bu ani dönüşten dolayı imparatoru öfkelendirmemek için mümkünse uygun bir bahane bulmalıydı. Görünüşe göre bu açıdan çok da endişeli olmayan Şehzâde Süleyman Paşa derhal yola çıktı, Meriç Nehri'ni aştı, Moezya'nın ve Trakya'nın bir bölümünü yağmalarla ve talanlarla geçti ve insanlarla hayvanlardan oluşan zengin ganimetlerle tekrar Anadolu'ya geldi[36].

Bu dönemden önce, 1348 yılında başka bir Osmanlı topluluğu, muhtemelen Orhan Gazi'nin bilgisi dışında, Trakya'ya akın etmiş ve iki kol hâlinde Vize (Bizya) civarlarını ve Halkidikya (Kalkidik) Yarımadası'nın bir kısmını harap etmişti. Ne var ki sayıca çok zayıf olan her iki kol bu seferlik Bizans birliklerinin üstünlüğü karşısında yenilmişlerdi. Sadece 1400 yayadan oluşan kollardan biri, Halkidikya Yarımadası'nın girişinde Mateos Kantakuzenos tarafından neredeyse tamamen yok edildi; 1200 sipahiden oluşan diğer kol ise Mesena'da yapılan ağır bir çatışmadan sonra imparatora bizzat teslim oldu ve Bizanslıların kılıçlarından kurtulan kısmın serbestçe Anadolu'ya geri dönmesine izin verildi[37].

Öte yandan aynı günlerde Anadolu Türklerinin Trakya'daki yağmaları ve talanları devam ediyordu, hatta son yıllarda kapsam ve yayılma alanı açısından da artmıştı. Zira Orhan Gazi Kantakuzenos'un tarafına geçtikten hemen sonra, İmparatoriçe Anna tekrar Saruhanoğulları beyine ve Anadolu'nun diğer bağımsız beylerine başvurmuş ve onlardan büyük bir yardımcı kıta istemişti. Yaklaşık 6 bin kişiden oluşan bu birlik, daha 1346 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçmiş ama Avrupa topraklarına ayak basar basmaz imparatoriçenin davasına hizmet etmek yerine, her yeri imparatoriçeye mi, yoksa Kantakuzenos'a mı ait olduğuna bakmaksızın, dolaşıp harap eden ve esir alınan Rumları topluluklar

36 Kantakuzen, IV, 16-17; Bonn baskısı, s. 111 ve 115. Kantakuzen burada ayrıca Orhan Gazi'nin genç İmparator Ioannes Paleologos'u cinayetle ortadan kaldırmayı önerdiğini söylemektedir. Ancak bu husus çok inandırıcı gelmiyor ve sonunda sadece Kantakuzen'in genç imparatoru iyi bir bahaneyle güvenli bir gözetim altında tutmak niyetiyle yaydığı bir dedikoduya dayanmaktadır.

37 Nikiferos Gregoras, XVI, 7; Bonn baskısı, II, s. 835-839'da ve Kantakuzen, IV, 10; Bonn baskısı, III, s. 53-67'de Osmanlı'nın bu aslında önemli olmayan akınlarının detaylı olarak anlatılması, Konstantiniyye'de o dönemlerde bu akınlara verilen önemi kanıtlamaktadır.

hâlinde imparatoriçenin himayesi altında Konstantiniyye'ye getirerek büyük paralar karşılığında satan kollara ayrılmış[38].

Bu perişanlık sonucunda savunmasız halkın üzerine çöken yük tarif edilemez boyutlardaydı. Barbarlar tıpkı vahşi hayvanlar gibi gece gündüz Trakya'nın savunmasız şehirlerine akın ediyorlardı, orada burada dağınık yaşayan köylülerin elinden mallarını ve hayvanlarını alıyorlardı ve öyle ileri gittiler ki, çok geçmeden tarlaların ekilmesi için gerekli hayvanların yokluğundan dolayı büyük toprak parçaları ekilmeden kalmaya başladı ve yıllar geçtikçe daha da çoraklaştı[39]. Bunu en ağır hisseden Bizans hazinesi oldu. Zira bu gibi durumlar altında düzenli vergilerin ödemesi imparatorluğun büyük bir bölümünde tamamen kesildiğinden, sürekli savaşlarla her gün artan ihtiyaçlarda para sıkıntısı çok geçmeden büyük boyutlara ulaştı ve sadece en acil giderleri karşılamak için bile başkentin kiliselerindeki aziz resimlerini ve diğer değerli eşyaları sökmeye ve el altından satmaya ya da hemen Bizans darphanesinde nakit paraya çevirmeye başladılar[40].

Bizans İmparatorluğu'nun yıldan yıla daha da bu artan sefaleti altında Orhan Gazi'nin hükümdarlığını Çanakkale Boğazı'nın ötesinde yapılacak kalıcı fetihlerle Avrupa'ya yayma planı çok geçmeden daha kesin bir karar halini aldı. Bu planı yerine getirme görevini, atalarının kahramanlıklarından dolayı halkının şanıyla gurur duyan ve Trakya'ya daha önce yaptığı seferler sayesinde bölgeyi tanıdığı için bu görevi derhal kabul eden oğlu Süleyman Paşa'ya verdi. Babasıyla yaptığı görüşme sırasında, Allah'ın yardımı ve Orhan Gazi'nin duasıyla düşmanlarının elinden tacı ve asayı almaya muvaffak olacağından emin olduğunu belirtiyordu ki, bu ifade arzularının ve umutlarının hedefinin daha o zamanlar başkentin fethinden ve Bizans tahtını devirmekten başka birşey olmadığını açıkça kanıtlamaktadır[41].

Gece vakti Edincik yakınlarındaki Balkız/Temaşalık (Cyzicus) harabelerinde, yok olan büyüklüklerin en muhteşem anıtları arasında, ruhunu bu zorlu teşeb-

38 Nikiferos Gregoras, XV, 5; Bonn baskısı, II, s. 763.

39 Nikiferos Gregoras, XV, 1; Bonn baskısı, II, s. 747.

40 *Aynı eser*, s. 748

41 Sadeddin, *aynı eser*, s. 59: "Eğer Tanrı bana lütfuyla yardımcı olursa ve babamın dilekleri isteklerim doğrultusunda yol alırsa, bu çetin ve aşılması güç teşebbüsü gerçekleştirmek ve bileğimin gücüyle düşmanların elinden tacı ve krallık asasını çekip almak için umutluyum".

büsü tamamlamak için kuvvetlendirdikten sonra, önce karargâhının en ileri gelenleri Ece Bey, Gazi Fazıl, Evrenos Bey ve Hacı İlbey'le Bizans İmparatorluğu'nu ne şekilde ve nasıl fethedebileceğine ve bunu mümkünse en kısa zamanda nasıl tamamlayabileceğine dair akıl danıştı. Üzerinde anlaşmaya vardıkları konu, özellikle Çanakkale Boğazı'nın ötesinde, ülkenin iç kesimlerine doğru ilerlemek için kullanabilecekleri bir üssün olması gerektiği oldu. Gelibolu'dan sadece bir buçuk saat uzaklıktaki Çimpe[42] (bugünkü adıyla Çini ya da Çemenlik) sahil kalesi, bunun için adeta biçilmiş bir kaftan gibi duruyordu. Ece [Halil] Bey ve Gazi Fazıl, toplantı bittikten sonra aynı gece küçük bir sandala binip, kalenin konumu ve garnizonu hakkında şahsen gerekli bilgileri toplamak üzere, tehlikeler altında Avrupa'ya geçtiler. Şanslarına karaya ayak basar basmaz kıyı boyunca uzanan üzüm bağlarında bir Rum'a rastladılar ve onu bağlayıp Anadolu'ya götürerek, Süleyman Paşa'nın huzurunda hem tehditlerle, hem de iyilikle Çimpe Kalesi hakkında bildiği herşeyi anlatmasını sağladılar. Rum'un anlattıklarına göre kale çok iyi savunulmuyordu, girişi kolay ve tehlikesizdi; ayrıca Osmanlılara oraya giden yolu da göstermeyi önerdi. Ne var ki o anda kaleyi ele geçirmek için gerekli birlikleri karşıya taşıyacak gemileri olmadığından[43], Süleyman Paşa acilen öküz derilerinden yapılmış şeritlerle birbirine bağlanan kaba ağaç kütüklerinden iki büyük sal yaptırdı ve ertesi gece bu salların üzerinde en cesur 80 yoldaşıyla birlikte Trakya'ya geçti. Bu cüretkâr teşebbüs beklentilerin aksine başarılı oldu. Geçiş başarılı oldu ve kale daha gün doğmadan hiçbir direnişle karşılaşılmadan ani bir baskınla ele geçirildi. Gece uykularında baskına uğrayan az sayıdaki halk zincirlere vuruldu ve köle olarak Anadolu'ya götürülerek, Orhan Gazi'nin ordusuna dahil edildi. Süleyman Paşa daha ilk gece komşu limanlarda bulunan gemilerle Anadolu'dan 300 kişilik bir birlik daha getirtti ve üç gün içinde Çimpe'nin Osmanlı garnizonu 3 bin kişiye çıktı[44].

Osmanlıların Avrupa'ya bu ilk ve biraz da maceraperest yerleşimleri 1356 yılında Konstantiniyye'de Osmanlıları ciddi bir şekilde zorla kovma teşebbüsü-

42 Sadeddin çevirisinde bütün isimleri değiştiren ve özünden uzaklaştıran Bratutti, bu kaleye Simeni demektedir; doğru isim Kantakuzen, IV, 33; Bonn baskısı, III, s. 242'de verilmiştir: Τζύμπη (Çimpi).

43 Cantemir, *Histoire de l'empire Othoman*, vol. I, s. 75'te Bizans imparatorunun emriyle ölüm cezası altında gerek Anadolu'dan Avrupa'ya, gerekse Avrupa'dan Anadolu'ya Çanakkale Boğazı'ndan gemiyle geçmenin yasak olduğunu belirtmektedir. Ancak bu bilginin neye dayandığını kesin olarak söyleyemem.

44 Sadeddin, *aynı eser*, s. 58-63.

nün düşünülemeyeceği bir dönemde gerçekleşti. Osmanlılardan beklediği yardımlar konusunda hayal kırıklığına uğrayan, uzun bir zamandır Orhan Gazi'yle oldukça gergin ilişkiler içinde yaşayan, özellikle de Orhan Gazi'nin kendisine karşı isyan eden Galata'daki[45] Cenevizlileri ve genç Ioannes Paleologos'u destekleyerek gösterdiği ikili oyununu affedemeyen Kantakuzenos, Çimpe Kalesi'nin Süleyman Paşa tarafından fethinden hemen sonra, istemese de genç imparatora karşı tekrar Orhan Gazi'nin yardımına başvurmak zorunda kaldı. Orhan Gazi talebini kabul etti ve Süleyman Paşa'nın yönetiminde Enez yakınlarında karaya çıkan, ölümcül bir muharebede Ioannes Paleologos'un Sırp ve Bulgar yardımcı kıtalarını neredeyse tamamen yok eden ve Moezya ile Trakya'da geniş bir bölgeyi talan edip yağmaladıktan sonra ganimetlerle birlikte tekrar Anadolu'ya geri dönen 10 bin atlı gönderdi[46].

Ancak bu akın da geçtikten sonra Kantakuzenos silahlarıyla kovmaya cesaret edemediği Osmanlıların anlaşmaya uyarak Çimpe Kalesi'ni boşaltmasını sağlamaya çalıştı. Özel bir elçi aracılığıyla Orhan Gazi'ye Osmanlıların Bizans İmparatorluğu topraklarında bulunan bir kaleyi işgal etmelerinin bütün haklara ve aralarındaki dostluğa aykırı olduğunu ve bu yüzden kalenin tekrar kendine teslim edilmesini ve Osmanlı muhafız kıtalarının tekrar Anadolu'ya çağrılmasını istediğini bildirdi. Orhan Gazi bunun üzerine bunun oğlu Süleyman Paşa'nın işi olduğunu ve kalenin boşaltılması için en azından uygun bir tazminat hakettiğini bildirince, Kantakuzenos derhal 10 bin altın ödemeyi kabul etti. Öneri kabul edildi ve para anında Çimpe Kalesi'nin boşaltılmasına önayak olacak bir vekilini Avrupa'ya yollayan Süleyman Paşa'ya gönderildi. Böylece işler tam yoluna girmiş gibi görünüyordu ki, kale boşaltılacakken, Kantakuzenos'un anlattıklarına göre, Trakya sahillerinin tamamını kapsayan korkunç bir deprem orada bulunan şehirlerin ve istihkâmların çoğunu ya temelden yok etti ya da en azından bunlarda savunulmaları artık mümkün görünmeyen bir hasara yol açtı. Evlerinin yıkıntıları altında ölmeyen az sayıda insan, kötü hava şartları, yağmur, kar ve acı soğuklar yüzünden öldüler ya da Çimpe'den yola çıkarak surlarından yoksun ve insanları tarafından terkedil-

45 Cenevizliler, Osmanlılarla dostane ilişkiler içine giren ve onlardan yardım alan ilk Batılı güçtü; Kantakuzen, IV, 31; Bonn baskısı, III, s. 228'de özellikle belirttiği gibi:"Büyük paralar vermek suretiyle ve bu iyiliğin sonsuza kadar unutulmayacağına dair Cenevizlilerin meclisine sözvererek...". Aşağıda bu konuya tekrar döneceğiz.

46 Kantakuzen, *aynı eser*, s. 248.

miş yerlere akın eden ve yıkıntıların ortasına zafer işaretlerini diken Osmanlıların eline düştüler.

Gelibolu da o dönemlerde bu şekilde çok çekmiş ve halkı tarafından terkedilmiş bir hâlde Osmanlıların eline düşmüştü[47]. Ancak Kantakuzenos dışında hiçbir yazarın bu depremden ve sonuçlarından bahsetmediğini[48] ve Gelibolu'nun fethinin Türk tarihçileri tarafından farklı bir şekilde anlatıldığını ve gösterildiğini belirtmek isteriz. Sadeddin'e göre Süleyman Paşa tarafından Çimpe'te bırakılan Osmanlı komutanları Gelibolu'yu almadan önce, dolayısıyla da Kantakuzenos'un sebep olarak gösterdiği depremden önce, çevredeki fetihlerini genişletmeye çalıştı ve yakınlarda bulunan, güya Ayasolonia adında[49] bir kıyı kalesini gece yapılan bir baskınla ele geçirdiler. Gelibolu'nun kendi güvenliği için endişe eden Kalopoulos adındaki Bizanslı komutanı bunun üzerine küçük bir ordu toplamış ve gittikçe daha çok ilerleyen Osmanlıları karşılamaya gitmişti. Osmanlıların baskın çıktıkları talihsiz bir çatışma onu, Süleyman Paşa'nın Ece Bey ve Fazıl Gazi yönetimindeki birlikleri tarafından derhal kuşatılan şehre acilen geri dönmeye zorladı. Osmanlılar daha kuşatma sırasında sıkça komşu küçük kalelerin muhafız kıtalarıyla çevredeki egemenliklerini daha da genişletmeye yarayan çatışmalara girdiler. Gelibolu'nun fethinden önce, özellikle Gelibolu beyinin Kalakonia adında bir akrabası olan komutanı Osmanlıları oldukça uğraştıran, ancak sonunda yine de Osmanlıların eline düşen ve kendi kalesinin kapıları önünde asılan Konur Kalesi teslim olmuştu. Görünüşe göre bu yerin ele geçirilmesi Gelibolu'nun fethini oldukça hızlandırdı. Daha fazla dayanamayan Kalopoulos, insanlarıyla birlikte Konstantiniyye'ye serbest geçiş hakkı verilmesi şartıyla teslim oldu[50].

---

47 Kantakuzen, IV, 38; Bonn baskısı, III, s. 276 vd: "Gelibolu barbarların tahkim ettiği Trakya'nın en meşhur kıyı kentlerinden birisidir. Burası da diğerlerine nazaran daha önce düştü. Ancak halkı orada bulunan çok sayıdaki gemiye binmek suretiyle kurtuldu".

48 Sadece Chalkokondylas, I, 17'de bu konu hakkında bilgi vermektedir ama sadece genel olarak ve kesin bir açıklama yapmadan. Kantakuzen tarafından önerilen tazminat tutarını 60 bin drahmi olarak belirtmektedir.

49 Cantemir, *aynı eser*, s. 76'da kaleye bu adı vermektedir. Bratutti, *aynı eser*, s. 63'te bu adı Ayaslovina olarak saptırmaktadır. O bölgelerin o dönemlerdeki topografyası konusundaki belirsizlikten dolayı böyle konularda gerçek tam olarak tespit edilememektedir.

50 Sadeddin, s. 63-65.

Osmanlı tarihçileri Gelibolu'nun Hicrî 759 veya Miladî 1357 yılındaki kuşatmasını ve düşüşünü bu şekilde tarif etmektedirler. Kantakuzenos'un ifadesine göre aynı dönemde Trakya kıyı şeridinin maruz kaldığı felaketin de etkisi olduğu söylenebilse dahi, bu etki, Bizanslı tarihçinin Bizans silahlarının Osmanlılara karşı mücadeledeki çaresizliğini düşmanca bir unsurun kaçınılmaz üstün gücüyle gizleme niyetiyle göstermeye çalıştığı derecede önemli değildi. Zira Çimpe Kalesi'ni ele geçirdikten sonra çok geçmeden Anadolu'da hüküm sürdüğü Karesi Beyliği'nin başkenti Biga'ya geri dönen Süleyman Paşa Avrupa'daki silahlarının gelişmelerinden haberdar olur olmaz bizzat tekrar Trakya'ya geçti, ordusunun orada bulunan bölümünü yeni kuvvetlerle takviye etti, tahkim edilmiş yerlerin çöken surlarını tekrar kurdurdu, özellikle de tamamen yeni surlarla çevrilen ve güçlü bir muhafız kıtasıyla donatılan Gelibolu'nun sağlamlaştırılması ve savunmasına özen gösterdi[51]. Ayrıca boyunun Avrupa'daki yeni kurulan hükümdarlığını, Osmanlı topluluklarını kadınları, çocukları ve mallarıyla birlikte Anadolu'dan Avrupa'ya gönderip, kısmen yerel halk tarafından terkedilmiş şehirlere ve kısmen açık alanlardaki sahipsiz topraklara yerleştirerek, sürekli olacak şekilde güvence altına almaya çalıştı. Böylece daha o dönemlerde Osmanlı'nın en ileri gelen soyları Gelibolu'ya yerleşmek zorunda kalırken[52], diğer taraftan fethedilen şehirlerdeki Rum asilzâdeler Bizanslı muhafız kıtalarıyla birlikte çoğunlukla zorla Anadolu'ya yerleştirildi[53]. Fethedilen toprakları, daha sonra çok daha geniş bir kapsamda uygulanacak, yerel halkın en güçlü ve en nüfûzlu kısmının mübadele edilmesiyle kolonileştirme sistemi Osmanlı'nın Avrupa'daki saltanatının temellerinden biri olarak kabul edilmektedir. Basit halk, hadiselerin yeniden düzenlenmesine daha kolay uyum sağlayabilen ve bunun dışında o dönemlerde hüküm süren sefaletten dolayı ezilmiş ve Bizans'a itaate alışık kitle, bu sistemden etkilenmedi ve zaten çok az olan malına sahip olmaya devam etti. Tabii ki yine de ezelden beri bu eyaletlerde hüküm süren

51 Kantakuzen, IV, 38; Bonn baskısı, III, s. 279: "Gelibolu'ya daha çok ihtimam gösterdi. Yukarıdaki surları tamir etti ve onları eskisinden daha iyi hâle getirdi".

52 Aynı yer: "Pekçok soydaşını çoluk çocuğu ile birlikte yerleştiriyor ve şehirleri iskân ediyordu. Ve yıkık ve harap olanları yeniden inşa ediyordu ve ileri gelenlerinden pekçoğunu Gelibolu'ya yerleşmek zorunda bıraktı".

53 Gelibolu'nun ele geçirilmesinden önce işgal edilen ilk iki kale hakkında Sadeddin, s. 63'te bunu kesinlikle söylemektedir: "Sonra o iki kalenin kâfir soylularını ve askerlerini eşleri ve çocuklarıyla birlikte Carasia'ya nakletti, tâbileri evlerinde rahat bıraktı".

barbar akınlarından en fazla zarar görenlerin özellikle halkın bu sınıfı olduğunu ve bu yüzden özellikle de açık alanda olmak üzere, sadece çok zayıf ve dağınık olabileceğini kavrayabiliyoruz.

Bir kez Gelibolu'yu ele geçirdikten sonra, Süleyman Paşa hükümranlığını çok geçmeden çevrede her yöne doğru genişletti. Bolayır, Malkara, İpsala ve Tekirdağ daha aynı yıl içinde neredeyse hiçbir direniş göstermeden ardı ardına hızlı bir şekilde, akınlarını Meriç Nehri boyunca Hayrabolu ve Çorlu civarlarına kadar genişleten ve sıkça Moezya'ya da talanlarda ve yağmalarda bulunan Osmanlıların eline düştü[54]. Bu şekilde işgal edilen toprakların boşaltılması söz konusu bile olamazdı, zira Süleyman Paşa sadece silahlarının uzandığı yerlerde koloniler kurmakla kalmayıp, fetih sırasında önemli hizmetlerde bulunan çeşitli komutanların başında bulunduğu düzenli ve amaca uygun bir idareyi yürürlüğe koydu. Ece Bey ve Fazıl Gazi, Gelibolu ve çevresinin yönetimine getirildiler. Şehrin yakınlarında bulunan bir düzlük bugün bile ikilinin adını taşımakta ve her ikisinin mezarı da burada kutsal sayılmaktadır[55]. Süleyman Paşa daha sonra bu iki eyaletin yönetimini bizzat üstlendi ve kuzeydeki toprakların yönetimini Konur'a yerleşen ve buradan yola çıkarak komşu bölgelere akınlar düzenleyen Hacı İlbey'e teslim etti.

Osmanlıların hızla büyüyen gücüne silahlarıyla karşı koyamayacak ve onları mümkünse fethettikleri şehirlerden tekrar kovamayacak kadar zayıf olan Kantakuzenos, bir kez daha kolayca tahmin edilebileceği gibi başarısız olan müzakerelere sığındı. Orhan Gazi'ye Çimpe Kalesi'nin bu konuda yapılan anlaşmaya ve ödemiş olduğu tazminata rağmen boşaltılmamış olduğunu yakışıksız bulduğunu bildirdi; şimdi ise mevcut barışa rağmen, Osmanlılar hiçbir hakları olmadığı hâlde, geri verilmelerini ısrarla talep etmek zorunda olduğu birçok başka yeri de işgal etmişlerdi. Görünüşe göre başlangıçta bu gibi sitemlerine kulak asılmıyordu ve ancak Kantakuzenos defalarca elçi heyetleri gönderdikten sonra, Süleyman Paşa, kendisine, işgal edilen şehirleri silah zoruyla fethetmediğini, aksine depremden dolayı halk tarafından ter-

54 Sadeddin, s. 66, 67. Kantakuzen II, *aynı eser*, s. 279: "Büyük bir orduyla saldırarak ve şehirleri fethedip bütün ülkeyi ele geçirerek Misia halkında büyük üzüntüye yol açtı".

55 Sadeddin, s. 66: "Onların mezarları oralarda ünlüdür ve iyi bilinir". Ovanın adı Eceova'dır ve Bratutti tarafından Campagna Ageana olarak çevrilmektedir.

kedilen harabeleri ele geçirdiğini ve kimsenin bunda bir hak iddia etmediğini açıkça bildirdi. Kantakuzenos bunun üzerine Osmanlı'nın fethedilen şehirlere kapıdan mı, yoksa yıkılan surlardan mı girdiği önemli olmadığından, bunun herhangi bir fark yaratmadığını söyledi; şu anda önemli olan sadece mevcut anlaşmalara istinaden fethedilen topraklar üzerinde yasal bir hak iddia edip edemeyeceğini bilmekti. Orhan Gazi gerçi bunun üzerine imparatora birliklerini çok geçmeden geri çekme sözü vermişti ama bunu dürüstçe söylemiş olsa bile, Süleyman Paşa fethedilen toprakları boşaltmaya o denli direndi ve babasının vaatlerini aşmak ve engellemek için yollar buldu. Uzun süren sonuçsuz müzakerelerden sonra nihayet Kantakuzenos'un Osmanlı birliklerinin Bizans şehirlerinden çekilmesini 40 bin altın karşılığında satın almayı önerdiği bir anlaşmaya varıldı. İzmit Körfezi'nde Orhan Gazi ve Kantakuzenos'un dışında Süleyman Paşa'nın da katılacağı bir toplantıda, bu anlaşmanın şartları ve boşaltmanın zamanı görüşülecekti. Kantakuzenos birkaç üç kürekli hazırlattı ve belirlenen zamanda karalaştırılan yere geldi. Ancak ne Orhan Gazi, ne de Süleyman Paşa gelmediler. Orhan Gazi, tehlikeli bir hastalıktan dolayı İzmit'e gelemeyeceğini bildirdi ve bundan şüphelenen Kantakuzenos bir kez daha elçiler aracılığıyla sözünü tutmaya davet ettiğinde, Orhan Gazi onu iyileşeceği zamana erteledi ve böylece imparator boş vaatlerle hiçbir şey başaramadan Konstantiniyye'ye geri dönmek zorunda kaldı. Süleyman Paşa ise babasının sessiz rızasıyla fethedilen topraklara rahatsız edilmeden sahip olmaya devam etti[56].

Böylece Osmanlı'nın Avrupa'daki hükümdarlığı 1357 yılında Trakya'da Chersonesos'un ve en yakın kıyı şeridinin, doğuda Konstantiniyye'ye doğru Tekirdağ bölgesine kadar, batıda Meriç Nehri boyunca İpsala'ya kadar ve kuzeyde Çorlu ve Hayrabolu bölgesine kadar uzanan toprakların fethiyle başladı. Çanakkale Boğazı'nın ötesinde Osmanlı'nın bu en eski bölgesinin başkenti Gelibolu, o dönemlerde Bizans İmparatorluğu'nun henüz en önemli şehirlerinden biriydi ve avantajlı konumundan dolayı nadir görülen bir refaha sahipti. Zira burası doğu ve batı, güney ve kuzey arasındaki ticaretin ana antrepolarından biriydi ve Avrupa'nın anahtarı kabul ediliyordu. Orhan Gazi'nin, buranın devletinin geleceği için arz ettiği önemin farkında olduğundan, Kantakuzenos'un

56 Kantakuzen, IV, 39; Bonn baskısı, III, s. 279 vd: "İmparator, barbarlara elçiler göndermesine rağmen Süleyman şehirleri elinde tutmaya devam ediyordu ve onları terketme lafını duymak bile istemiyordu".

kibirli itirazlarına ve görünüşte görkemli önerilerine dayanarak, bu anahtarı tekrar geri vermeye niyeti yoktu[57].

Ancak Orhan Gazi Avrupa topraklarına asla ayak basmadı; yeni yerlerin yönetimini, artmakta olan şanı yaşlılığının umudu olan oğlu Süleyman Paşa'ya bıraktı. Ne var ki Süleyman Paşa'nın zeki ve ileri görüşlü idaresi kısa sürdü. Zira Gelibolu'yu fethettiğinin ertesi yılı olan 1358 yılında Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da sağlamlaştırılmasına ve genişletilmesine dair planların tam ortasında zamansız bir ölüme maruz kaldı. Türk tarihçilerinin birbirini tutan ifadelerine göre, Bolayır dolaylarında bir av sırasında talihsiz bir şekilde attan düşerek hayatını kaybetti. Süleyman Paşa, Osman Gazi'nin soyundan Çanakkale Boğazı'nın ötesinde mezarı bulunan ilk şehzâdeydi. Naaşı Bolayır'da yaptırdığı camiye defnedildi ve burası o tarihten itibaren Osmanlı'nın en fazla ziyaret edilen yerlerinden biri oldu[58]. Zira Osmanlı'nın Avrupa'daki saltanatının kurucusu olarak hatırası daima kutsal sayılmıştır ve adı Osmanlı'nın şanının ve büyüklüğünün dayandığı faaliyetlerin kahramanlarıyla birlikte anılmaktadır. Mezarı, tıpkı Ertuğrul Gazi'nin ve Osman Gazi'nin mezarları gibi, zaferleri sayesinde kendilerine yeni ve parlak bir yol açan Osmanlı silahlarının ilerleyişi için en önemli temel taşlarından biri kabul edilebilir. Zira Süleyman Paşa'nın külleriyle kutsanan topraklar, Osmanlılar tarafından bir daha terkedilemedi; sonsuza kadar boyunun mirası olarak kalmak zorundaydı.

Yaşlı Orhan Gazi, oğlunu kaybetmenin yarattığı acıya dayanamadı. Oğlunun öldüğünü duyduğu anda ağıtlar yaktı, yemeden içmeden kesildi, saltanatının bütün haşmetini bir tarafa bıraktı ve kalan günlerini dua ederek geçirmek üzere, dünyadan elini ayağını çekti. Orhan Gazi böylece acılar içinde daha aynı yıl ya da ertesi yıl, oğlu Süleyman Paşa'nın ölümünden sadece iki ay sonra, 75 yaşında, saltanatının 35. yılında hareketli hayatına veda etti. Me-

57 Sadeddin, s. 65'te Gelibolu'yu şöyle belirlemektedir: "Yunanistan ve İtalya geçidi: doğudan ve batıdan gelen kervanların ve tüccarların uğrak yeri: Chietta, Kırım, Rusya ve başka kuzey ülke gemilerinin transit geçiş yeri; birçok eyalete nüfûz etmek ve vasal yapmak için kilit noktası". Orhan Gazi'nin Gelibolu'yu ve Avrupa'daki diğer yerleri geri vermekte gerçekten ciddi olmadığı, diğer Anadolulu Türk beylerine Gelibolu'nun fethini resmi zafer mektuplarıyla bildirmiş olması da kanıtlamaktadır. Karşılaştırma için bk. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, s. 148 ve s. 586. s. 149 Not.

58 Şehzâde Süleyman'ın ölümü ve cenazesi hakkında bk. Sadeddin, *aynı eser*, s. 70; Leunclavius, *Annales Turc.*, s. 21. Chalkokondylas, I, 16'ya göre Şehzâde Süleyman normal bir ölümle hayatını kaybetmiştir. Müellifin anlatımı bu gibi hatalarla doludur.

zarı, tıpkı babasının mezarı gibi, bundan böyle hanedanının gömüldüğü yer olan Bursa'dadır[59]. Orhan Gazi, burada dindar insanların kendisine gösterdiği saygıyı silahlarının şanından çok, devlet içindeki idaresinin bilgeliğine borçludur. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceğini, kardeşi Alâeddin ile birlikte amacına uygun kanunlar ve idareyle güvence altına almaya çalışan ilk hükümdardır ve bu açıdan başardıkları, haleflerinin şu anda çökmekte olan Osmanlı hükümdarlığının üç kıtadaki gururlu devlet yapısını mükemmelliğe varan bir şekilde inşa ettikleri temel olarak kalmıştır. Orhan Gazi, adil ve merhametli olduğu kadar, keskin bir zekâya ve asil bir ruha ve atalarından miras kalan kişisel yiğitlik faziletine sahipti. Dindarlığı da her yerde anılmaktadır ve İslâm'a uygun büyük miktarda vakıflar, camiler, mescidler, medreseler ve imaretler, gücünü genişletirken aynı zamanda gerek Allah'ın yardımına, gerekse kılıcının kuvvetine ve ordusunun vahşi fanatizmine güvendiğini kanıtlamaktadır.

Eski bir resme göre Orhan Gazi güçlü ve tıknaz bir yapıda, kızıla çalan sarı saçlı, sakallı, mavi gözlü, anlamlı ve iyi huylu yüz hatlarına ve kırmızı, sağlıklı bir yüz rengine sahip bir adamdı. Sağ yanağındaki bir ben, Doğu tarzına göre güzel biçimli başının erkeksi güzelliğini daha da vurguluyordu[60].

Orhan Gazi, ölümünden kısa bir süre önce, hükümdarlığını ve orduların komutasını 1359 yılında, 41 yaşında babasının yerine Osmanlı Devleti'nin başına geçen ikinci oğlu Murad'a verdi[61].

59 Sadeddin, s. 73-76; Phrantzes, I, 24'te Orhan Gazi'nin hükümdarlık süresi 57 yıl 9 ay ve 12 gün olarak belirtilmiştir!

60 Cantemir, *aynı eser*, I, 81.

61 Sadeddin, s. 76'da Orhan Gazi de ölüm döşeğinde oğlu Murad'a nasihatlerde bulunuyor; ancak tarihi açıdan bu kullanılmaya uygun değildir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN AVRUPA'DA YAYILMASI. SIRBİSTAN'DA VE BULGARİSTAN'DAKİ İLK SAVAŞLAR. SULTAN I. MURAD'IN 1389 TARİHLİ KOSOVA MEYDAN MUHAREBESİ'NDE ÖLÜMÜNE KADAR ANADOLU'DAKİ GELİŞMELERE BİR BAKIŞ

1) Osmanlı Kuvvetlerinin 1362 Yılında Filibe'nin Fethine Kadar Avrupa'daki İlerleyişi

Süleyman Paşa'nın ani ölümü ve babasının hemen ardından hayata veda etmesi, Bizans imparatorunun çökmekte olan gücünün tekrar yerine gelmesini etkileyemedi ve Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerleyişini durduramadı. Zira yıllardır mücadelelere sahne olan tahtı kısa bir süre önce ele geçiren Ioannes Paleologos, bu uygun fırsatı Osmanlılar tarafından işgal edilen yerleri tekrar geri almak için kullanmayı düşünmezken, saltanatının ilk zamanlarında güçlü Karamanoğulları beyiyle giriştiği bir mücadele yüzünden Anadolu'da kalan I. Murad'ın sancakbeyleri Avrupa'daki akınlarına devam ediyorlardı ve gün geçtikçe Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Boğazı'nın ötesindeki sınırlarını genişletiyorlardı[1]. I. Murad'ın otuz yıllık hükümdarlığını Osmanlı Devleti'nin en eski tarihinin en parlak dönemleri hâline getiren fetihler dizisi, ancak Avrupa topraklarına ayak basmasıyla başlar.

1 Sadeddin, s. 83.

Sultan I. Murad, saltanatının ikinci yılı olan 1361 yılında fetih planlarıyla dolu hâlde ve yanında büyük ve iyi donatılmış bir orduyla birlikte Gelibolu yakınlarına geldi, özellikle ağabeyi Süleyman Paşa'nın mezarını ziyaret etti ve hatırasını bu esnada hayır işleri için kurulan birkaç vakıfla onurlandırdı[2] ve daha sonra silahlarını derhal çevrede henüz boyunduruk altına alınmamış müstahkem mevkilere yöneltti. Gelibolu yakınlarında, erken dönemlerin barbar akınları altında bağımsız bir Bizanslı komutanın hüküm sürdüğü sağlam bir kıyı kalesi, daha o dönemlerde muhtemelen kuşatma aletleriyle oldukça iyi donatılmış Osmanlılara gönüllü olarak teslim oldu[3]. Trakya'daki Chersonesos'un kuzeyindeki bütün bölgeler, yukarıda gördüğümüz gibi, daha önce Çorlu dolaylarına kadar ellerine geçmişti. İyi tahkim edilmiş Çorlu'nun kendisi ise bütün saldırılara ve teslim ol çağrılarına cesaretle direnmişti. Bu yüzden I. Murad silahlarını önce buraya yöneltti. Direnişleri hâlâ çaresizdi ama çok kısa sürdü. Komutanları savaşarak ve bir okla gözlerinden birini kaybederek kuşatmacıların eline geçti, kanlar içinde I. Murad'in önüne getirildi ve derhal idam edilirken, taarruzla alınan şehir, yağmaya açık hâle geldi ve en azından kısmen yıkıldı. Başka bir komşu kasaba olan Misinli (Messene), teslim olarak kendini kurtardı; Çorlu'dan sadece bir günlük mesafedeki Burgaz ise halkı tarafından terkedildikten sonra, Osmanlılar tarafından işgal edildi ve temelden yıkıldı[4].

Aynı zamanda Sultan I. Murad'ın ordu komutanları da fetihlerini kuzeye doğru genişletiyorlardı. Hacı İlbey, Malkara'dan (Migalgaria) yola çıkarak, I. Murad daha gelmeden Edirne yakınlarına kadar gelmiş ve bu şehrin kapıları önünde Meriç boyunda bulunan Burgaz Kalesi'ni almış olup, bu kaleye o tarihten itibaren Hacı İlbey Burgaz (Lüleburgaz) adı verildi. Çok geçmeden Bizans İmparatorluğu'nun Meriç boylarındaki en önemli kalelerinden biri olan

2 Sadeddin, s. 81: "Orada çok sadaka dağıttı ve o saygıdeğer yer için büyük bir gelir ayırdı".

3 Sadeddin, s. 81. Bu yerin adı tam olarak tespit edilememektedir. Bratutti, adını yanlış bir şekilde "Citta di Nettuno Neptunus'un (Deniz Tanrısı) şehri" olarak çevirmektedir ve Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 163'te eski Aigospotamos olduğunu sandığı bu kalenin adının Rabetos veya Bontos olması gerektiğini düşünmektedir.

4 Sadeddin, s. 82. Burgaz, İstanbul-Edirne arasındadır ve Edirne yakınlarındaki Hacı İlbey Burgaz ve Karadeniz'de Misivri yakınlarındaki Burgaz'dan ayırt edilebilmek için Çatalburgaz diye adlandırılmaktadır. Hammer, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, I, s. 591.

Dimetoka da gece vakti komutalarının özgürlüğünü kaybettiği bir çatışmadan sonra Hacı İlbey'in eline geçti. Şöyle ki, Dimetoka komutanın oğlu, surlardan baktığında, vahşi bir hücumla ilerleyen Osmanlıların arasında babasını zincirler içinde gördüğünde, cesaretini kaybetti, her türlü direnişten vazgeçti ve babasının hayatı karşılığında şehri bütün hazineleriyle birlikte galiplere teslim etti. Bu arada Evrenos Bey İpsala'dan yola çıkarak, güneye doğru akına çıkmış ve bu yönde küçük Keşan Kalesi'ni işgal etmişti.

Bunun üzerine I. Murad'ın ordu komutanlarıyla Çatalca'da (Çatalburgaz) yaptığı harp divanında, öncelikle Edirne'nin fethedilmesi gerektiğine karar verildi. I. Murad'ın ilk beylerbeyi Lala Şahin Paşa yönetiminde güçlü bir ordu derhal buraya doğru yola çıktı ve I. Murad, ilk taarruzda teslim olan Babaeski'ye kadar artçı birliklerle onu takip etti. Ancak Edirne önlerinde Lala Şahin Paşa beklenmedik bir direnişle karşılaştı, zira bu önemli yerin komutanı, iddiaya göre Hadrianos adında biri, Osmanlı'nın yaklaştığını haber alır almaz hâlâ büyük sayıda mevcut muhafız kıtaları ve çevreden toplayabildiği bütün birliklerle Osmanlı'yı karşılamaya çıkmış ve şehir yakınlarında savaşa girişmişti. Muharebe ağır ve kanlı geçti; zafer Osmanlılardan yanaydı. Rumların büyük bir bölümü muhârebe alanında kaldı ya da kaçarak, barbarlara esir düştü. Hadrianos, ordusundan kalanlarla, derhal kuşatma altına alınan şehre kaçtı. I. Murad, zaferin haberini alır almaz bizzat şehrin önlerine geldi ve burada olduğunun bir işareti olarak şehrin çevresine sancaklarını dikti. Düşmanın üstünlüğü ve komşu şehirlerin akıbetine dair anılar kuşatma altında olanların cesaretini kırdı. Hadrianos, çaresizlik içinde eşi, çocukları ve malının en iyi parçalarıyla bir sandala atladı ve Meriç Nehri'nin taşmasının da yardımıyla gece vakti Enez'e kaçtı. Bizans İmparatorluğu'nun bu taraftaki en iyi istihkâmı olan Edirne, ertesi gün galiplerin merhametine teslim oldu. I. Murad burada sadece kısa bir süre kaldı, Lala Şahin Paşa'ya birliklerinin, şehrin ve çevresinin komutanlığını verdi ve Dimetoka'ya geri dönerek, bu şehri Osmanlı'nın Çanakkale Boğazı'nın ötesinde ilk başkenti hâline getirdi[5].

5 Sadeddin, s. 85-86. Osmanlı tarihçileri tarafından da sadece genel olarak anlatılan bu olaylara Bizanslılar neredeyse yüzeysel olarak bile değinmemektedirler. Örneğin Chalkokondylas bu hususta öylesine güvensizdir ki, Edirne'nin düşüşünü ve Filibe'nin düşüşünü (I, 16) yanlış bir şekilde Şehzâde Süleyman'ın zamanına taşımaktadır. Hâlbuki Edirne'nin fethi erken zamanlarda Rum halk şiirine konu olmuş gibi görünüyor. Edirne'yle ilgili olan ve aynı döneme ait olduğu söylenebilen oldukça güzel bir ağıt,

I. Murad, karargâhı için gerekli binalarla meşgul olarak burada kalırken, komutanları Lala Şahin Paşa ve Evrenos Bey fetihlerine kuzeye ve güneye doğru rahatsız edilmeden devam ediyorlardı. Herşey, şehirler ve köyler, tahkim edilmiş yerler ve açık araziler ellerine geçti ve Osmanlı tarihçilerinin ifadelerine göre, kansız zaferlerle kazanılan altınlar, gümüşler, değerli eşyalar, köleler ve güzellikleriyle nam salmış kadınlardan oluşan ganimetler paha biçilmezdi[6]. Evrenos Bey'in bu şekilde aynı yıl ya da ertesi yıl Edirne'nin güneyinde eline geçirdiği önemli yerler arasında, muhtemelen galipler tarafından başlangıçtan beri bu şehirleri din ve hayır işleri için birçok resmî binalar kurarak güzelleştirmek amacıyla hususi bir ihtimam gösterildiği için, özellikle Gümülcine'nin ve Vardar'ın isimleri geçmektedir.

Lala Şahin Paşa bu arada Edirne'den yola çıkarak kuzey yönüne doğru Meriç Nehri bölgesini dolaşmış, [Eski] Zağra gibi birçok yeri işgal etmiş ve hiç durmadan, şehrin önünde kısa süren bir çatışmadan sonra eline düşen Filibe'nin surları önüne kadar gelmişti. Şehrin savunması için gerekli

yakın zamanda bu şiiri Kandiye'de bir Rum'un ağzından yazan Robert Poshlen aracılığıyla ünlü olmuştur. Bk. Robert Poshlen, *Travels in Crete*, II, Londra 1837, s. 166. Şiir şöyledir:

"Eflak'ın bülbülleri ağlıyor
Batıdaki kuşlar da ağlıyor
Ağır ağır ağlıyor hıçkırarak ağlıyor
Öğlen vakti ağlıyor

Ağır yara almış olan
Yılın üç bayramında
Yağmalanmış olan
Edirne için ağlıyorlar

Hristuyenada (Noelde) mum için
Vaiada (Paskalya öncesi Pazar) hurma yaprağı için
Ve Paskalya'nın Pazarında da
Hriostos Anesti (İsa'nın dirilişi) için"

Son sözler, Edirne'deki Hristiyanların başlangıçtan beri dinlerini icra etme konusunda sınırlamalara tâbi tutulduklarını kanıtlamaktadır.

6 Sadeddin, s. 87: "O iki ünlü gazi yavaş yavaş birçok şehri ve yeri boyunduruk altına aldılar; melek gibi güzel çok sayıda genci ve genç kızı, büyük miktarda altın ve gümüş ele geçirerek sonsuz sayıdaki düşman ganimetini yağmaladılar".

tedbirleri aldıktan ve buraya güçlü bir muhafız kıtası yerleştirdikten sonra, Edirne'ye geri döndü ve I. Murad'a Osmanlı kuvvetlerinin ilerleyişine dair sevinçli haberler getirdi. Gün geçtikçe büyüyen bir bölgenin öncüsü olarak Bizans İmparatorluğu'nun en zengin şehirlerinden biri olan Filibe'ye sahip olmanın ne kadar önemli olduğunun bilincinde olan I. Murad, derhal bu şehrin yeni tesislerle genişletilmesine dair emirler verdi ve şehrin içinden geçen Meriç Nehri üzerine, yapımı ve bakımı için birçok kölenin kullanıldığı taş bir köprü yaptırdı[7].

Görünüşe göre, Konstantiniyye sarayında bu dönemlerde eyaletlerin akıbeti ve imparatorluğun ve önemli şehirlerinin kaybıyla çok fazla ilgilenmiyorlardı. Zira Osmanlı'nın sürekli akınları yüzünden eyaletler ve başkent arasındaki irtibatlar çoktan koptuğundan, onlara sahip olmak zaten çok büyük bir anlam taşımıyordu ve Bizans hazinesine çok fazla kazanç getirmiyordu. Kaynaklarımızın eksikliğinden dolayı ne yazık ki Bizans imparatoru ve Sultan I. Murad arasındaki ilişki hakkında fazla bilgi edinemiyoruz. Ancak büyük bir ihtimalle Edirne'nin ve Filibe'nin fethinden kısa bir süre sonra, Bizans imparatorunun Osmanlı'nın fethedilen şehirlerde ve bölgelerdeki hakimiyetini sessizce ve zorunlu olarak kabul ettiği ve I. Murad'ın bunun karşılığında kendisine başkenti rahat bırakacağını ve bütün düşmanlarına karşı sadık yardımlarını vadettiği bir barış ve dostluk anlaşması yapıldı[8]. Kesin olan birşey varsa o da Bizans imparatorunun bu seferlik kaybettiği toprakları kısmen veya tamamen ne silah zoruyla, ne de müzakerelerle geri almaya çalıştığıdır. Bizans imparatorunun çaresizliği bu açıdan genç Osmanlı Devleti'nin en güvenli korumasıydı. Osmanlı Devleti'ni tehlikeye atan ve yok oluşuyla tehdit eden fırtına, kuzeyde yükseliyordu ama I. Murad bu fırtınayı da zafer dolu bir güçle bastırmayı başardı. Gençliğinin gücü, düşman unsurlara karşı mücadelede büyük bir hızla erkeksi bir güce ve yenilmezliğe dönüştü.

---

7 Sadeddin, s. 89. Filibe'nin zenginliği, o dönemlerde özellikle Sadeddin'in hazineye tek başına dört milyon akçe kazanç getirdiğini hesapladığı engin çeltik tarlalarında yatıyordu.

8 Bu konu hakkında küçük bir ima gerçekten de Phrantzes, I, 11; Bonn baskısı, s. 46'da şu sözlerde bulunabilir: "Böylece sonunda Murad ve imparator yaşamlarının sonuna kadar dostluk ilişkisi kurdular, anlaşmalara ve dostluğa sadık kalmak için karşılıklı yeminler ettiler. Ve birinin diğerinin yardımcısı olması konusunda anlaştılar". Ancak Phrantzes'in bu barışı Sultan I. Murad'ın Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan fetihlerinden sonra yapılmış gibi göstermesi, şüphe uyandırmaktadır.

2) Sırplarla İlk Düşmanca Temaslar ve 1375 Yılında Sırplarla ve Bulgarlarla Yapılan Barışa Kadar Kuzeyde ve Güneyde Devam Eden Fetihler

Güneyden ve kuzeyden gelen barbar akınları altında yaşlanmakta olan Bizans İmparatorluğu'nun zayıf güçleri gittikçe yok olurken, daha kuzeyde son yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu sınırları içerisinde yeni devletler kuran halklar arasında hâlâ Batı'nın Osmanlı'ya karşı mücadelesinde başlıca umut beslediği taze ve canlı bir hayat akıyordu. Zira Osmanlılar fetihlerini batıya doğru genişletmeyi düşünüyorlarsa, özellikle Adriyatik Denizi kıyılarından Makedonya'daki ve Trakya'daki dağlık bölgeler boyunca Karadeniz kıyılarına kadar kesintisiz uzanan bölgede Arnavutlardan, Sırplardan, Eflaklardan ve Bulgarlardan oluşan yoğun bir halk kitlesinin oluşturduğu duvarı aşmak zorundaydılar. Burada öncelikle Bizans İmparatorluğu'nun yıkıntılarına dair yapılan mücadelede Doğu'nun mu, yoksa Batı'nın mı kazanacağına karar verilecekti; şayet yüzyıllar boyunca Avrupa'ya korku salması ve Haç'a karşı gelmesi istenmiyor ise Hilâl'in vahşi gücünün burada kırılması gerekiyordu. Bu halklar münferit olarak güçlü bir direniş göstermek için gerekli kaynaklara sahiptiler; bu kaynaklar güçlerinin bilincinde, ruhlarının bağımsızlığında, yüzyıllardır gösterdikleri yiğitlikte ve devletlerinin ruh ve biçim açısından kesinlik ve sağlamlık kazanmış düzeninde yatıyordu. Ne var ki henüz direnişlerine birlik ve dayanıklılık getirecek ortak menfaatler eksikti. Edirne'nin ve Filibe'nin düşüşü, birlik olmanın gerekliliğini daha da canlı bir şekilde farketmelerine neden oldu ve güney yönünden ilerleyen Osmanlılara karşı prenslerinin ilk ittifaklarını kurmalarını sağladı.

Filibe'nin teslim olmasından hemen sonra, şehrin Rum komutanı Sırplara sığınmış ve ricalarda bulunarak, Osmanlı'ya karşı bir sefer düzenlemesini ve mümkünse onları Bizans İmparatorluğu'ndan kovmasını sağlamaya çalışmıştı. Bunu tek başına yapamayacak kadar zayıf olan Sırp Kralı V. [Stefan] Uroş [Kral Vukaşin], komşu devletlere başvurdu ve kısa bir süre içinde Macaristan Kralı Layoş'u (Ludwig/Ludovik), Bosna kralını ve Eflak prensini ortak düşmana karşı silah ittifakı kurmaya ikna etti. Müttefiklerin büyük bir ordusu birkaç hafta içinde hazır hâle geldi ve Filibe'nin etrafından dolaşarak, derhal hızlı bir yürüyüşle, o dönemlerde Lala Şahin Paşa'nın sayıca az asıl Osmanlı kuvvetleriyle birlikte bulunduğu Edirne üzerine yü-

rüdü. Sayıca çok üstün olan düşmanın yaklaştığına dair ilk haberden sonra, Lala Şahin Paşa, uzun süre önce Anadolu'ya geri dönmüş I. Murad'dan hızlı ulaklarla derhal takviye istedi. Ancak aynı dönemde Anadolu'da Biga (Pegae/Bipha) kuşatması yüzünden engellenen I. Murad, bu talepleri daha yerine getiremeden, müttefikler ordusu Edirne'ye iki yürüyüş mesafesi kadar yaklaşmış ve şehrin üst kısımlarında, Meriç Nehri kenarına konuşlanmıştı. Sırpların şehre kararlı bir saldırısına on kat daha zayıf olduğu ileri sürülen Osmanlı'nın başarılı bir şekilde dayanması muhtemelen mümkün olmazdı; böylece Lala Şahin Paşa onları karşılamaya ve silahlarının talihini bir meydan muharebesinde denemeye karar verdi. Askerlerinin üstün sayısına güvenen düşmanın endişesizliği beklenmedik bir şekilde yardımlarına yetişti. Zira Lala Şahin Paşa'nın ordunun bir bölümüyle bilgi almak üzere gönderdiği Hacı İlbey, müttefik birliklerin gece gündüz vahşi bir havada içki ziyafetlerinde vakit geçirdiklerini ve şaraptan sarhoş olarak silahlarını kullanamayacak duruma geldiklerini öğrenir öğrenmez, yanındaki küçük sipahi birliğini dört bölüme ayırdı ve gece vakti dört ayrı noktadan aynı zamanda düşman karargâhının üzerine saldı. Osmanlılar korkunç zafer naraları altında uykudan veya şaraptan dolayı sersemlemiş askerlere saldırdılar, yerlerinden bile kalkamadan birçoğunu öldürdüler ve kaçanları zorla Meriç Nehri'nin büyük birçoğunluğunun utanç içinde hayatını kaybedeceği sularına sürdüler. Esirlerin sayısı da oldukça büyüktü; sadece çok azı kralların maiyetinde vatanlarına hızla geri dönerek kaçabildiler. Bu tarihten sonra bugüne kadar "Sırpsındığı", yani Sırp Bozgunu adını alan muharebe alanı ertesi sabah yığınlarca ölüyle ve akan kanlarla kaplıydı. Bu arada bu görkemli askerî faaliyetin şanını Hacı İlbey çok pahalıya ödemek zorunda kaldı. Zira zafer içinde paha biçilmez ganimetlerle Edirne'ye henüz dönmüştü ki, Lala Şahin Paşa onu kıskançlıktan zehirleyerek ortadan kaldırdı[9].

9 Sadeddin, s. 91-94 ve Leunclavius, s. 13'te Sırpların ve müttefiklerinin bu yenilgisi, birbirinden biraz farklı olarak detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Batılı kaynaklarda, özellikle de Macar yazarlarda bu konu hakkında o kadar az bilgi bulunmaktadır ki, çoğu zaman bu kaynakları gözardı etme hakkını kendimizde buluyoruz. Karşı delil olarak, Kral Layoş'un geri dönüşünden sonra ettiği bir yemine dayanarak kurulan ünlü hac şehri Marienzell ile bağlantı kurulmuştur. Ancak bu nokta tarihi kesinlik açısından kanıtlanmamıştır. Hacı İlbey'in öldürülmesini Sadeddin şu oldukça saf soruyla haklı çıkartmaya çalışmaktadır: "Sonuçta o kim ki, zamanın elinden zehir kadehini içmemiş olsun?".

Sırpların ve müttefiklerinin 1363 yılının yaz aylarındaki bu ilk yenilgisinin üzerinden bir yıldan fazla geçtikten ve bu zaman içerisinde Bursa'da yaptırmakta olduğu binalarla meşgul olduktan sonra I. Murad Avrupa'ya geri döndü. Aynı dönemlerde eski adı Didymotechon'u bırakıp, bugünkü adını alan Dimetoka'ya gelişi, Bizans İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde yeni fetihlerin işaretiydi. I. Murad Edirne'nin kuzeyinde bulunan Çirmen Kalesi'ni bizzat, hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan ele geçirdi ve güya bir rüyanın sonunda Tunca Nehri'nin kıyılarında muhteşem bir saray yaptıracağı Edirne'ye geri döndü ve 1365 yılında başkenti bu şehre taşıdı[10]. Edirne o tarihten sonra İstanbul'un fethine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun Çanakkale Boğazı'nın ötesindeki başkenti olarak kalmıştır ve Bursa'yla dönüşümlü olarak padişahların ve saray efradının sürekli ikametleri olmuştur.

I. Murad, Avrupa'da beş yıl kalarak, zafer dolu silahlarının gelişmelerini bizzat yönetti. Ordusu artık üç ana bölüme ayrılmıştı. Bölümlerden birinin başına bizzat geçip, doğuya Karadeniz'e doğru hareket ederek, daha ilk yılında birbiri ardına kısa bir direnişten sonra henüz bağımsız olan Aydos, Karınova (Karnâbâd), Süzebolu ve Hayrabolu (Chariopolis) şehirlerini ele geçirdi ve bunlara ertesi bahar, Konstantiniyye'ye sadece iki günlük mesafedeki Kırkkilise (Kırklareli), Pınarhisar ve Vize şehirlerini de ekledi[11]. Timurtaş Paşa komutasındaki diğer bölüm, kuzeye yönelip, Tunca Nehri boyunca ilerleyerek, Yanbolu ve Yenice Kızılağaç'ı ele geçirirken, Lala Şahin Paşa yönetimindeki üçüncü bölüm batıya doğru Balkan Dağları boyunca ilerledi ve aralarında İhtiman ve Samakov'un da bulunduğu şehirler fethetti[12]. Bu seferlerin karakteri hep aynıdır. Açık arazide artık hiçbir yerde direniş gösterilmediğinden, Osmanlılar derhal iyi veya kötü savunulan şehirlerin önüne geliyorlar, orada yaşayan halkı anlaşmayla ya da silah zoruyla teslim olmaya zorluyorlar, evleri yağmalıyorlar, kısmen yok da ediyorlar ve halkın bir kısmını köle olarak götürüyorlardı. Her yerde geride bir Osmanlı garnizonu bırakılıyordu ve bu garnizonun koruması altında, ıssız kalan şehirler kesintisiz topluluklar hâlinde Anadolu'dan akın eden yeni göçmenlerle tekrar doluyordu.

Osmanlı Devleti'nin batı istikametindeki müstahkem mevkii o dönemlerde hâlâ I. Murad'ın, Edirne'yi başkent hâline getirdikten sonra ana karargâh ola-

10 Sadeddin, s. 98-100.

11 *Aynı eser*, s. 102-104.

12 *Aynı eser*, s. 100, 104.

rak Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'nın yönetimine verdiği Filibe'ydi. Bu yüzden I. Murad Anadolu'ya geri döndükten sonra, batıdaki dağlık bölgelere yönelik akınlar buradan yola çıkılarak yapılıyordu. Samakov ve çevresi, daha önce de bahsettiğimiz gibi, bu yöndeki ilk önemli fetihti. Bu yere sahip olmak, özellikle aynı zamanda bu bölgede biraraya gelen Balkanların, Argentara Dağı'nın ve Despot Dağı'nın (Rodop Dağları) birleşme notası olarak hizmet veren geçitleri ya da derbentleri güvence altına aldığı için önemliydi[13].

Osmanlı'nın bu dağlık bölgelere yerleşmesinin sonucu, Sırplarla ve Bulgarlarla yeni çatışmalardı. Sırp Kralı Lazar [Grebliyanoviç], daha Samakov'dan önce Osmanlılara büyük bir orduyla ama başarısız bir şekilde direnmişti. Lala Şahin Paşa 1371 yılında daha da batıya doğru ilerleyince, Köstendil'de karşısına Konstantin [Dragaş] adında erken zamanların akınları sırasında buraya dikkat çekmeden yerleşen bağımsız bir Bulgar kralı çıktı. Bu kral da direniş göstermeye yeltendi ama Anadolu'dan tekrar Avrupa'ya geçmiş olan I. Murad'ın bizzat şehre yöneldiğini duyunca, onu hediyeler ve şehrin anahtarlarıyla karşılamaya geldi ve kendisini gönüllü olarak merhametine teslim etti. Belirli bir haraç karşılığında padişahın vasalı olarak kalenin sahibi olarak kalmaya devam etti[14].

Osmanlı'nın hakimiyeti bu şekilde gittikçe daha batıya doğru genişlerken, Bizans imparatoru ertesi yıl olan 1372 yılında Konstantiniyye'den yola çıkarak, başkent yakınlarında I. Murad'ın birliklerinin işgali altındaki şehirleri tekrar geri almak için çaresiz bir teşebbüste bulundu. Asıl saldırı Konstantiniyye'den sadece iki günlük mesafede bulunan Vize'ye yönelecekti, çünkü imparator özellikle muhteşem konumu ve temiz havasından dolayı ezelden beri Bizans sarayının en sevilen ikamet yerlerinden biri olan bu şehrin kaybını içine sindiremiyordu[15]. Ancak bu teşebbüsün tamamı Bizans birliklerinin şehrin çevresinde

13 Sadeddin, s. 104'te Lala Şahin Paşa'nın bu iyi tahkim edilmiş geçitlerde muhtemelen Sırpların sert direnişiyle karşılaştığını özellikle belirtmektedir: "Demek ki dağların dar ve zor bir geçidine ve derbend denilen kilitli bir kapıya ulaştığında daha öteye geçemedi; oradan umutsuzca dağların kilidine ve o derbend kapısına saldırdılar, onun duvarını yıktılar" vb.

14 Sadeddin, s. 105-106: "Padişahın haraçlısı ve vasalı yapıldığından, yeniden krallık lütfuna ulaştı ve krallığa iade edildi.

15 *Aynı eser*, s. 103: "İstanbul ile Edirne arasındaki bütün yerlerin en güzeli, bu kadar güzel ve sağlıklı bir havaya sahip, insanların ömrünü uzatır, insanları neşelendirir. Bu şehir İstanbul hükümdarının bir gezinti ve eğlence yeri oldu". Vize, Bizanslıların Bizyası'dır.

birkaç kez yararsız bir şekilde dolaşmalarıyla sınırlı kaldı. Zira Sultan I. Murad, Bizans imparatorunun planlarından haberdar olur olmaz Gelibolu'ya bizzat geçti, Malkara'da Avrupa'da bulunan bütün birliklerinin büyük bir geçit resmini izledi ki, bu geçit Bizans komutanlarının geri çekilmesine yetecek derecedeydi ve bu bölgede geçirdiği zamanı Çanakkale Boğazı'nda ve Enez Körfezi'nde henüz ele geçirilmemiş birkaç yeri almak için kullandı. Konstantiniyye'den sadece iki günlük yürüyüş mesafesinde olup, I. Murad'ın büyük ordusunun bir bölümüyle geldiği İnceğiz, üç günlük direnişini eli silah tutan halkın tamamının öldürülmesiyle ödedi; sadece kadınlar ve çocuklar esir olarak götürüldü. Başka bir komşu kale olan Bolovina (Apollonia/Tanrı Yıktığı) aynı şekilde 14 gün direndi ve sadece I. Murad'ın aslında vazgeçtiği bir anda surlarının bir kısmının kendiliğinden yıkılmasıyla Osmanlıların eline geçti. Lala Şahin Paşa aynı zamanda ordunun başka bir bölümüyle İpsala bölgesinde bulunan Ferecik'i işgal etmişti ve bunun üzerine çevrede henüz ilhak edilmemiş daha küçük yerlerin çoğu kendiliğinden teslim olduğundan, bu bölgelerin egemenlik altına alınmasına neredeyse Konstantiniyye dolaylarına kadar tamamlanmış gözüyle bakılabiliyordu[16].

I. Murad silahlarını derhal tekrar batıya çevirdi. Asıl kuvvetler, Evrenos Bey eşliğinde ve veziriazamlığa getirilen Kadıasker Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa yönetiminde 1373 yılı baharında Meriç Nehri'nin aşağı kısmını geçti ve hızlı bir yürüyüşle Serez'e kadar Güney Trakya'nın tamamını ve Makedonya'yı dolaştı. Özellikle Burla (Burlak), İskeçe (İsketa), Maronia, Kavala, Drama, Zihne (Zchna), Avrethisar, Karaferye ve nihayet Serez'in kendisi gibi bu yöndeki bütün önemli şehirler kolayca alındı ve etraflarındaki açık araziler galiplerin hakimiyetini kolayca tanıdılar, çünkü bu barışçıl insanlara evlerine ve mallarına sahip olmaya devam edecekleri vadedildi[17].

Kuzeye doğru, Rodop Dağları'nda ve Axios ya da nâm-ı diğer Vardar Nehri ovalarında aynı dönemde muhtemelen Slav veya Eflak kökenli, Dragaş ve Boğdan adında iki prens hükümdarlığı ele geçirmişlerdi. I. Murad, ertesi yıl olan

16 Sadeddin, s. 107-109.

17 *Aynı eser*, s. 110: "ve o köylüleri okşayarak herbirini kendi yerinde bıraktı; sonra büyük bir kolaylıkla ve hoşlukla o halklarla anlaştı, bu halklar daha önce tâbi olmak ve itaat etmekten çok uzaktılar; bundan sonra bizzat kendileri tâbi olmak, padişahın kölesi ve vasalı hâline gelmek istiyorlardı". Bizanslılar arasında sadece Chalkokondylas, I, 18'de bu seferden genel olarak bahsetmektedir.

1374 yılında, muhtemelen Serez'den yola çıkarak, bu ikisine karşı, her ikisinin de hiç kan dökülmeden boyunduruk altına girmesiyle sonuçlanan bir sefer düzenletti. Her ikisi de padişahın hakimiyetini tanıdılar, hatta bunun dışında onu müttefikleri olarak çok sayıda atlıyla desteklemeyi taahhüt ettiler[18].

Ertesi yıl olan 1375 yılında Sırp Kralı Lazar ve Silistre ile Niğbolu (Nicopolis) bölgelerinde hüküm süren Bulgar Kralı Şişman'a karşı verilen mücadele biraz daha zorlu ama yine de çok başarılı geçti. Zira Osmanlılar Samakov yakınlarındaki dağ geçitlerine yerleştikten sonra, kendilerini buradan tekrar uzaklaştırmak isteyen Sırplar tarafından sürekli olarak rahatsız edilmişlerdi[19]. I. Murad ise bu saçmalıklara daha fazla tahammül edemezdi ve nihai bir darbeyle bunu bir an önce bitirmek istiyordu. Bu yüzden Anadolu'nun yönetimini oğlu Şehzâde Bâyezid'e bıraktı, yeni donatılmış bir ordunun başında Gelibolu'ya geçti, hızlı yürüyüşlerle Trakya'nın tamamını geçti ve her yeri yakıp yıkarak Sırbistan'a akın etti. Lazar, burada karşısına çıkmak yerine birlikleri ve değeri olan taşınabilir mallarından alabildikleriyle iç kesimlere doğru çekildi ve arkasında tarlaların harap edilmesine[20] göz yumdu ve tahkim edilmiş yerlere sığınamayan halkı dağlara ve en uzak dağ vadilerine kaçmaya zorladı. Bu şekilde ıssız kalan topraklarda I. Murad tabii ki çok geçmeden kalabalık ordusu için erzak sıkıntısı çekmeye başladı ki, ordusu her türlü sıkıntı ve fedakârlıklar altında, özellikle de kışın kapıda olduğuna bakılırsa, gün geçtikçe daha da eriyordu[21]. Kral Lazar'ın hazinesiyle ve çevreden topladığı büyük miktarda erzak stoklarıyla birlikte birliklerinin bir kısmını geride bıraktığı iyi tahkim edilmiş Niş (Nissa) Şehri'ne kararlı bir saldırı, bu çaresizlikte tek kurtuluş olarak görülüyordu. Kuşatma derhal başladı. Herşeyleri buna bağlı olan Sırplar, kendilerini aslanlar gibi savundular. Surlardan yapılan veya kuşatma altındakilerin çeşitli hücumları sırasında meydana gelen bir dizi kanlı çatışmalarda her iki tarafın kayıpları aynı derecede büyük, aynı derecede yeri doldurulamazdı[22] ama Osmanlılar sonunda yine de üstünlükleri sayesinde avantaja sahiptiler.

18 Chalkokondylas, I, 19.

19 Sadeddin, s. 111: "Sırbistan'ın aşağı tabaka inançsızları, sadakatin ülkesinini işgal etmek ve oraya akınlar düzenlemek için her türlü gayreti gösterdiler".

20 Aynı yer: "Yiyecek içeceklere ve ekilmiş tarlalara, meyveliklere zarar verdiler".

21 *Aynı eser*, s. 112: "Kalabalık ordu, büyük eksiklikler ve erzak kıtlığı yüzünden zayıflamıştı ve çok büyük rahatsızlıklara ve acılara katlanmış olarak Krallık Sarayı'na yakardılar".

22 Sadeddin, s. 112: "Öyle büyük çatışmalar ve savaşlar yapıldı ki, her iki tarafta da sonsuz sayıda insan telef oldu".

25 gün süren kuşatmadan sonra, kaleyi ele geçirdiler ve yağmaya açtılar. Burada çevrenin bütün zenginliğini yığılmış hâlde buldular ve altın, gümüş, değerli aletler, zengin kumaşlar, silahlar ve savaş aletleriyle insanlar ve hayvanlar için özellikle I. Murad'ın açlıktan dolayı tükenmiş birliklerine çok iyi gelen gıda maddelerinden oluşan ganimetler paha biçilmezdi. En itibarlı ve güzellikleriyle göze batan halktan erkekler ve kadınlar köle olarak götürüldü. Kral Lazar, bu önemli yeri kaybettikten sonra, uzun süreli direniş gösterecek cesareti ve kaynaklarını kaybetmişti. Bu yüzden zengin hediyelerle donatılmış bir elçi heyetini I. Murad'a gönderdi ve padişahın hakimiyetini tanıması, her yıl 1000 libre* gümüş tutarında haraç ödemesi ve Osmanlı ordusuna 1000 atlı tahsis etmesi şartıyla hiç sorunsuz kabul edilen bir barış önerdi. Niş ise Osmanlı'nın elinde kaldı, yeniden tahkim edildi ve güçlü bir muhafız kıtasıyla donatıldı[23].

Sırbistan'daki savaşın bu şekilde sonuçlanmasından dolayı cesareti kırılan Bulgar Kralı Şişman, daha aynı yıl içinde I. Murad topraklarına girmeye yeltenince gönüllü olarak teslimiyetini açıkladı. Kendisiyle bu yüzden çok daha avantajlı şartlar altında bir barış yapıldı. Topraklarına sınırsız olarak sahip olacaktı ve karşılığında I. Murad'a sadece müttefik olarak ordusuna asker tahsis etmeyi vadetti[24]. Bu yeni ittifak, kısa bir süre sonra I. Murad'ın Bulgar kralının kızıyla evlenmesiyle özel bir nitelik kazandı[25]. Böylece Osmanlı'nın Avrupa'daki gücü ve nüfûzu 1375 yılında bu seferlerin ve barış anlaşmalarının sonucunda Çanakkale Boğazı kıyılarından Sırbistan'ın ve Bulgaristan'ın kalbine kadar ve Karadeniz kıyılarından Vardar Ovası'na kadar uzanıyordu. Makedonya'da Serez ve Sırbistan'da Niş şehirleri artık batıya ve kuzeye doğru Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır noktalarını oluşturuyorlardı. Ancak onlar da sadece kısa bir süre için Osmanlı'nın dayanıl-

* 454 gram.

23 *Aynı eser*, s. 113: "Ona üç yıllık haraç gönderdi ve her yıl 50 okka gümüş ödeme yükümlülüğü altına girdi". Kaynaklarda haracın meblağı konusunda çelişkiler vardır. Kimilerini göre 30 bin duka altını, başkalarına göre herbiri 400 drahmi olmak üzere, 50 okka paraydı. Sadeddin, altın yerine gümüşü belirtmektedir.

24 Sadeddin, s. 113: "Onu yeniden hükümdarlığına getirdikten sonra, kendisine bildirildiğinde ve emredildiğinde, her savaşta yer almak üzere hazır olması emrini verdi".

25 Chalkokondylas, I, 18. Ancak burada sanki Sırp kralına karşı yapılan bu sefer, Bulgar prensine karşı yapılan seferle karıştırılmış. Zira Chalkokondylas'ın burada bahsettiği Bulgarlarla Osmanlılar arasındaki mücadeleden Türk kaynaklarında bahsedilmemektedir.

maz bir güçle batıya doğru ilerleyen zafer yolunda birer işaret olarak kaldı. Zira daha birkaç yıl bile geçmeden zafer işaretleri Arnavutluk'un dağlarında ve Tuna Nehri boylarında dalgalanacaktı.

3) Osmanlı'nın Makedonya'da ve Sırbistan'da Devam Eden Fetihleri ve Sultan I. Murad'ın Bizans Hanedanıyla İlişkileri

1375 yılında Sırbistan'ın ve Bulgaristan'ın hükümdarlarıyla yapılan barıştan sonra Avrupa'da ve Anadolu'da, I. Murad'ın bazen Bursa'da, bazen Edirne'de her iki kıtadaki hükümdarlığını fethedilen topraklarda daha belirli bir düzenlemeyle güvence altına almak ve sağlamlaştırmak için kullandığı birkaç yıllık bir sessizlik hüküm sürdü. Özellikle aşağıda daha detaylı olarak ele alacağımız timarların ve ordunun geliştirilmesi için yapılan çok önemli bazı düzenlemeler bu döneme aittir. Sırbistan'la yapılan savaş döneminde hayata veda eden Lala Şahin Paşa'nın ölümünden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli diye adlandırılan Avrupa'daki kısmının beylerbeyliğine getirilen [Kara] Timurtaş Paşa, bu konuda da en sadık yardımcısı olarak I. Murad'a destek oldu. Ancak Timurtaş Paşa, şanını padişahının Divânı'ndan ziyade ordularının başında aradığından, I. Murad'ın batıya doğru fetihlerine devam etme talebine seve seve itaat etti. Bunun sonucunda muhtemelen 1381 yılında ordunun Serez civarlarında bulunan kısmıyla Vardar Nehri'ni aştı, derhal teslim olan Pirlepe (Prilip/Pirliha) surlarının önüne geldi, ancak ağır bir çatışmadan sonra düşen[26] manastıra saldırdı ve fetihlerini, kapılarını hiçbir direniş göstermeden açan İştip'e kadar genişletti. Buna karşın Selanik'e yapılan bir saldırı şimdilik başarısız oldu. Görünüşe göre Osmanlı'nın savaş sanatı henüz şehrin surlarının kalınlığıyla baş edebilecek durumda değildi. Bu yüzden Timurtaş Paşa bir süreliğine Selanik surlarının önünde boşuna bekledikten sonra, civardaki arazileri ateşe vermekle yetindi. Yine de savunmasız halktan iradesine boyun eğenler özgürlüklerine ve mallarına sahip olmaya devam ettiler; sadece direniş zorbalıklar ve kölelikle sonuçlanıyordu[27].

26 Sadeddin, s. 120: "Sonra Manastır'ı kuşattılar ve orada bir süre kaldılar, çok vahşi savaşlar, kanlı çatışmalar yaptılar. Öyle ki, o sefer, kıyamet gününe döndü".

27 Sadeddin, s. 120: "Teslim olanları affederek, karşı koyanları hapsederek".

Bu dönemlerde kuzeyde Sırbistan sınırındaki en önemli fetih 1382 yılında, iki yıllık bir kuşatmadan ve etrafındaki bölgenin tamamı Osmanlı'nın hakimiyetini kabul ettikten sonra, bir savaş hilesiyle ele geçirilen Sofya oldu. Sardika ve Triaditza isimleri altında ezelden beri Bizans İmparatorluğu'nun en önemli silah deposu olan bu sınır kalesine sahip olmak, Osmanlı'nın Trakya, Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki sınır kavşağını oluşturan büyük geçitlerdeki savunma sistemini tamamlıyordu ve böylece ileride kuzeye doğru yapılacak teşebbüsler için güvenli bir üs oluşturuyordu[28]. I. Murad'ın son akıbetleriyle yakından ilgili olan bu teşebbüslere, önce Bizans hanedanıyla ilişkilerine ve Anadolu'daki durumlara kısaca göz attıktan sonra geri döneceğiz. Bizans hanedanıyla ilişkileri hakkında bazı açıklamalar, aynı zamanda Batılı güçlerin o dönemlerde sürekli olarak batıya doğru ilerleyen Osmanlı'ya karşı tavırlarına da ışık tutabileceğinden tam yerindedir.

Edirne'nin fethinden beri Sultan I. Murad ve Bizans imparatoru arasında güvenilir olmayan bir barış mevcuttu. Ioannes Paleologos gerçi gördüğümüz gibi, bir kez Konstantiniyye yakınlarındaki birkaç şehri geri almak için teşebbüste bulunmuştu ama I. Murad'ın Malkara'da yaptırdığı bir askerî geçit resmi, Bizans imparatorunu Konstantiniyye çevresine ve başkent surlarının arkasına sürmeye yetmişti ki, burada Osmanlı silahlarının imparatorluğun daha uzak bölgelerindeki ilerlemeleriyle çok fazla ilgilenmeden ve kendi çaresizliğinin koruması altında I. Murad'ın ordusuyla herhangi bir teması olmuyordu. Yine de Osmanlı'nın Avrupa'da günden güne artan gücü karşısında kendi kaderi ve imparatorluğunun akıbeti hakkında uzun zamandan beri herhangi bir şüphe içinde olması mümkün değildi ve ilerlemekte olan felaketi durdurabilecek güçte olmadığından, bakışlarını Batı'ya yöneltti ve Hristiyanların başı olan Papa V. Urban'dan, Venedik Cumhuriyeti'nden ve Fransa Kralı V. Charles'dan medet umdu.

Bu amaçla daha 1370 yılında büyük umutlar ve büyük bir ihtişam altında Fransa'ya ve İtalya'ya yaptığı bir seyahat hiçbir sonuç getirmedi ve utanç içinde sonlandı. Ioannes Paleologos'un ilk başvurduğu Venedik Senatosu, Cenevizlilerle mücadele içinde olduğundan, gemilerine Adriyatik Denizi'nde ihtiyaç duyuyordu ve Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerleyişi henüz iç kesimlerle sınırlı kal-

28 *Aynı eser*, s. 124: "Orası Eskiçağ'dan beri silahların meydanı ve askerlerin kaldığı yer olmuştu; yerinin çok hoş olması, sağlıklı havası, suyunun iyiliğiyle cennete benzer".

dığı, dolayısıyla Venedik için henüz doğrudan bir tehdit oluşturmadığı sürece, Bizans'ın çökmekte olan imparatorluk tahtı için donanmasını ateşe atmaya değer görmüyordu. Venedik bu yüzden Bizans imparatorunu gerçi büyük bir törenle karşıladı ama yardım taleplerine kulak asmadı[29]. Bu arada Venedikli para tacirleri Bizans imparatoruna seyahatini Fransa'ya doğru devam etmek için kullandığı büyük miktarlarda avanslar vermekte tereddüt etmediler[30]. Ne var ki aynı dönemlerde İngiltere'yle ve vasallarıyla sürekli anlaşmazlıklar içinde olan Kral V. Charles, tıpkı Venedik gibi, Osmanlı'ya karşı bir Haçlı Seferi düzenlemeyi düşünebilecek durumda değildi ve Paleologos bu yüzden hiçbir sonuç alamadan geri dönmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Batı'nın birkaç başka prensine aynı başarısızlıkla başvuran Bizans imparatoru, nihayet Roma'da papalık makamı tarafından daha iyi karşılandı. Papa V. Urban, Rum Ortodoks Kilisesi'nin inancından tören havası içinde bir yeminle resmen feragat ettikten sonra, 15 kadırgadan, 500 atlıdan ve 1000 okçudan oluşan bir destek vadetti. Hâlbuki herşey sadece vaatlerle sınırlı kaldı ve bu yüzden beklemekten artık yorulan Bizans imparatoru, sonunda kendisini Konstantiniyye'ye götürecek bir gemiye binmek üzere, büyük bir borç yükü altında Venedik'e geri döndü. Ne yazık ki burada kendisini rehin alan ve borçlarını tamamen ödeyene kadar bırakmak istemeyen alacaklılarının eline düştü[31].

Çaresizlik içinde yokluğunda imparatorluğu yöneten oğlu Andronikos'a acilen bir ulak gönderdi ve kilisenin hazinelerini ve imparatorluğun diğer paralarını kullanmak zorunda kalsa bile, borçlarını ödemek ve geri dönmek için gerekli parayı göndermesini istedi. Ne var ki bizzat hükümdarlığa göz koymuş olan ve bu yüzden babasının geri dönmesini istemeyen Andronikos, bu talebi yerine getirmedi ve kilisenin hazinelerinin hiçbir şart altında kullanılmasına izin verilmediğini ve bunun dışında böylesine büyük tutarları toplayabilecek durumda olmadığını öne sürdü. Buna karşı imparatorun ikinci oğlu Manuel, valiliğini yaptığı Selanik'te babasının talihsizliğini haber alır almaz bulabildiği

29 Phrantzes, I, 12; Bonn baskısı, s. 52: "O kentin ihtiyar heyeti onu memnuniyetle karşıladılar, ancak ona yardım etmek hususunda hiçbir imada bulunulmadı". Birkaç yıl sonra Venedikliler, Macaristan Kralı Layoş'un teşvikiyle Türklere karşı beş kadırga hazırlamışlardı; ancak bunu sadece Kral Layoş'un Adriyatik Denizi'nde ayrı bir deniz gücü oluşturmasını engellemek için yapmışlardı ve Türk savaşı bunun için sadece bir bahaneydi. Lucius de regno Dalmat. Et Croat. L V, c.1; Schwandt, Scr. Rer. Hung. III, s. 385.

30 Chalkokondylas, I, 25.

31 *Aynı eser*, s. 25 ve Phrantzes, I, 12.

bütün nakit parayı topladı ve babasını alacaklılarının elinden kurtarmak için acilen Venedik'e gitti. Her ikisi de bunun üzerine Konstantiniyye'ye göre döndüler ve babası, burada minnettarlığını ağabeyi Andronikos'u dışlayarak, ikinci oğlunu tahtın mirasçısı olarak tayin ederek gösterdi[32].

Buna öfkelenen Andronikos intikam peşine düştü ve kendi düşüncesine göre gerek kendisine, gerekse oğluna hak ve kanunlara göre ait olması gereken haleflik elinden alınınca, Bizans tahtını zorla ele geçirmeye karar verdi. Bu yolda hedefine daha kolay ve daha güvenli bir şekilde varabilmek için, I. Murad'ın Avrupa'da sancakbeyi olarak aynı niyetle babasına isyan eden oğlu Şehzâde Savcı ile temas kurdu[33]. Bizans imparatoru İtalya'dan dönüşünden sonra Batı'dan beklentilerinde hayal kırıklığına uğramanın yarattığı çaresizlikle kendini tamamen I. Murad'ın kollarına bırakmış olmasına ve onunla tamamen boyunduruk altında bir ilişki içinde bulunmasına rağmen[34], I. Murad, şehzâdelerin entrikalarıyla gizliden bağlantılı olabileceğinden şüphelendiği imparatoru kendi karargâhında sorguya çekti. Bizans imparatoru için bu tür şüpheleri kendisinden uzaklaştırmak kolay oldu ve niyetindeki dürüstlüğünün delili olarak, bu isyanı bastırmak ve kendilerine sırt çeviren oğulları cezalandırmak üzere I. Murad'la birleşti. Ceza olarak her iki asinin ele geçirildikten sonra gözlerinin dağlanmasına karar verildi.

---

32 Chalkokondylas, I, 25-26. Phrantzes, I, 12; Bonn baskısı, s. 53.

33 Bizans tarihçileri bu komplonun ana hatları üzerinde anlaşmışlardır; sadece Sultan I. Murad'ın oğlunun adı ve birkaç yan durum hakkında birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Chalkokondylas, I, 20'de onu doğru bir şekilde Σαονξῆς (Savcı) olarak adlandırmaktadır ama yanlışlıkla en büyük oğlu olarak göstermektedir ki, bu Bâyezid'dir. Phrantzes, I, 12; [Bonn baskısı], s. 50'de I. Bâyezid'in oğlu olan Μωσὴν τξελεπτὴν (Musa Çelebi)'den bahsetmektedir ve Dukas, XII, 22'de Sultan I. Murad'ın oğulları arasında bir Σαβοὐτξιον (Savcı)'dan bahsetmektedir ama bu komplonun kahramanı olarak Sultan I. Murad'ın bir üçüncü oğlunu Κουντοὐξην göstermektedir. Osmanlı kaynakları adı doğru vermektedirler ama bu komplonun yerini, Şehzâde Savcı'nın sancakbeyi olduğu Bursa'ya taşımaktadırlar ve Andronikos ile bir bağlantıdan bahsetmemektedirler, Sadeddin, s. 122.

34 Chalkokondylas, I, 26: "Bizans'a dönünce bizzat daha küçük olan oğlunu elçi olarak Sultan Murad'ın sarayına gönderdi. Ve o nereye sefer düzenlemeye karar verirse elinden geldiği ölçüde ona yardım etmeyi teklif etti. O (Murad) ne isterse öyle olsun ve hiçbir şeyin eksikliğini hissetmesin". İmparatorun burada söz konusu olan oğlu, daha sonra Kantakuzen'in oğlunun ölümünden sonra, despot olarak Mora Yarımadası'ndaki Sparta'ya gönderdiği Theodor'dur.

Bu arada isyan oldukça yayılmış ve güçlenmişti. İki hükümdar oğlu büyük bir silahlı gücün başında birkaç eyaletten geçmişler, direniş gösteren herkesi ateşten ve kılıçtan geçirmişler ve tam başkent yakınlarına gelmişlerdi ki, I. Murad Bizans imparatorunun kuvvetleriyle birleşerek, onların üzerine yürüyecek güçlü bir orduyla Avrupa'ya geçti. Bizanslıların Apikridion diye adlandırdıkları bir yerin yakınlarında iki ordu karşılaştı. Ne var ki iki karargâhı ayıran çağlayarak akan küçük bir nehir saldırıyı engelliyordu. I. Murad gece vakti bir geçiş buldu, tek başına asilerin karargâhına geldi ve kimini güzel sözlerle, kimini de rüşvet vererek, asi birliklerin büyük bir kısmının oğlunun davasından çekilmelerini ve kısmen başka yönlere dağılarak, kısmen de I. Murad'a geri dönerek, yeniden sadakat yemini etmelerini sağladı. Bu şekilde herkes tarafından terkedilmiş Savcı, maiyetinde bulunan Rumlarla birlikte, I. Murad tarafından takip edilerek, Dimetoka'ya kaçtı. Ne var ki şehre daha önce erzak yığılmadığından, asiler burada sadece kısa bir süre tutunabildiler. Açlıktan tükenerek, birkaç gün sonra herşeyi göze alarak teslim oldular. Savcı, önce gözlerini dağlatan ve daha sonra başını vurduran babasının huzuruna çıkartıldı. Son ana kadar Savcı'nın yanından ayrılmayan Rumlar ve Osmanlılar da ağır bir muhakemeye tâbi tutuldular. İkişer üçer birbirlerine bağlanarak, I. Murad'ın huzuruna getirildiler ve işaretî üzerine şehrin surlarından Meriç Nehri'nin hırçın dalgalarına atıldılar ve burada hayatlarını kaybettiler. I. Murad, bu insanlık dışı görüntüyü büyük bir soğukkanlılıkla izledi ve gaddarlığını bu talihsizlerin babalarına ölüm fermanını bizzat icra etmeye zorlayacak kadar ileri götürdü. Çoğu bu fermana uydular, sadece direnen iki kişi oğullarıyla birlikte nehrin sularına atıldılar. I. Murad bunun üzerine Bizans imparatorundan da anlaşmaya uyarak, kendi oğlu üzerinde kararlaştırılan cezayı uygulamasını istedi. Direnemeyecek kadar zayıf olan Ioannes Paelolog, Andronikos'un gözlerini kaynar sirkeyle dağlattı ve başkentin surları önünde güçlü bir kuleye kapattırdı. I. Murad'ı Bizans imparatorunun oğlunu tekrar özgür bırakmasına izin vermeye ikna etmeye çalışmak üzere birçok itibarlı Rum ve Osmanlı biraraya gelse de, I. Murad'ın kararı değişmedi. Ne var ki Andronikos iki yıl kilit altında tutulduktan sonra, Galata'daki Cenevizlilerin yardımıyla zindandan kaçtı[35].

35 Detaylı bir anlatım için Chalkokondylas, I, 20-23; Phrantzes, I, 12; Bonn baskısı, s. 49-52; Dukas, XII, 22. Phrantzes'e göre imparator, Andronikos ile birlikte çocuk yaştaki oğlu Ioannes'in de gözlerini dağlatmış ve hapse attırmıştır. Phrantzes, Andronikos'un kilit altına alındığını söylemektedir: "Tekfur Sarayı'nın (Blakhernai) yakınında bulunan Ademanides Kuleleri'nde". Dukas: "Anemas Kulesi'nde".

Oğulların, babalarına karşı Avrupa'daki genç Osmanlı Devleti'ne olduğu kadar, Konstantiniyye'deki taht için de aynı derecede tehlikeli olan isyanları bu şekilde sonuçlandı. I. Murad'ın bu esnada gösterdiği amansız gaddarlığın belki de en iyi açıklaması, tehlikenin büyüklüğü ve devletin geleceği için etkili bir ders verilmesinin gerekliliğiydi. Zira I. Murad, boyunun temellerinde henüz sarsılmayacak sağlamlık derecesine ulaşmamış gücü için bu taraftan gelecek tehdidin en büyük tehlikelerden biri olduğunu anlayacak kadar ileri görüşlüydü. Yine de I. Murad'ın içten içe oğullarına karşı sınırsız bir kıskançlık beslediği ve bu yüzden en büyükleri olan Şehzâde Bâyezid'i kardeşlerinin başına resmen bekçi tayin ettiği söylenmektedir. Bu şüphe ve Savcı'nın idamı, daha sonraki zamanlarda taht halefinin kardeşlerinin ve akrabalarının sarayda ebedi bir hapis hayatı yaşamalarına ya da hükümdarın kullarının ellerinden doğal olmayan bir ölüme kurban gitmelerine neden olan Osmanlı despotluğunun çaresi olmayan siyasetinin tohumlarını atmıştır. Zaman, bu tohumu büyük bir zorunluluğun kanunlarına uygun olarak tedricen geliştirmiş ve taşıdığı meyveler, Osmanlı hanedanının kendi kanıyla ıslanmış yıllıklarında birçok utanç lekesi hâline gelmiştir.

I. Murad, oğlunun idamından kısa bir süre sonra, cezalandırmakta katı ve amansız olduğu kadar affetmekte de o denli büyük olduğunu gösterme fırsatını buldu. Zira bu dönemde, 1385 yılında, Bizans imparatorunun ikinci oğlu Manuel, valisi bulunduğu Selanik'ten yola çıkarak, Osmanlı'nın işgali altında bulunan Serez Şehri'ni ele geçirmek için bir plan yapmıştı. Bu amaçla bu şehrin makamlarıyla bizzat irtibata geçmiş ve bu cüretkâr teşebbüsün başarılı olacağından tam emin olmuştu ki, I. Murad bundan haberdar oldu ve Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'ya derhal orduyla birlikte Selanik önlerine gelerek, şehri fethedene ve Manuel'i ele geçirene kadar orada kalma emrini verdi. Manuel, böylesine güçlü bir düşmanın yaklaşması karşısında cesaretini kaybedip kaçtı ve Hayreddin Paşa'ya iyi savunulmamış kaleyi bıraktı. Babasına sığınabilme umuduyla önce Konstantiniyye'ye yöneldi ama Bizans imparatoru, I. Murad'ın öfkesinden korkarak oğlunu yanına almaya cesaret edemedi. Bunun üzerine Manuel Midilli Adası'nın Cenevizli prensine sığınmaya çalıştı ama O da aynı sebeplerden Manuel'in karaya çıkmasını reddetti. Manuel, çaresizlik içinde herşeyi göze aldı, derhal Bursa'ya yöneldi ve I. Murad'a yaptığı haksızlığı bizzat itiraf ederek, pişmanlık içinde affını diledi. Kendisine gösterdiği güvenden dolayı duygulanan Sultan I. Murad, onu bü-

tün iyi niyetiyle kabul etti, birkaç uyarıda bulundu, gelecek için dostluğunu ve yardımını vadetti ve zengin hediyelerle birlikte evladını muhabbetle karşılamasını ve yaptıklarını affetmesini bizzat istediği babasının yanına gönderdi. Sultan I. Murad'ın güçlü sözü, baba kalbinin sesinden daha fazlasını başardı ve Manuel, nihayet I. Murad'ın arabuluculuğuyla Konstantiniyye'de arzu ettiği sığınma hakkını elde etti[36].

Görüldüğü gibi Bizans hanedanının kaderi o dönemlerde I. Murad'ın elindeydi ve Paleologların çaresizliği güçlü iradesine boyun eğiyordu. Atalarından miras kalan zekice siyaset, hükümdarlığını Avrupa'da ve Anadolu'da planlanmış bir şekilde genişletmeyi ve sağlamlaştırmayı bir görev hâline getirmemiş olsaydı, belki de daha o dönemlerde Bizans İmparatorluğu'nun bu gölgesini tamamen ortadan kaldırabilirdi. Zira o dönemde önemli olan devletin sınırlarını her iki tarafa doğru doğal bir hâlde genişletmekti ve Anadolu'ya atacağımız bir bakış, bize I. Murad'ın burada da devletinin sürekliliği için en emin güvencesi olarak, silahlarının talihini bir hükümdarın zekâsı ve basiretiyle birleştirmeyi bildiğini gösterecektir.

4) Anadolu'daki Durumlara Bakış. Devletin Bu Yönde Genişletilmesi. 1386 Tarihli Konya Muharebesi

Osmanlı silahlarının Avrupa'daki hızlı ilerleyişi, Anadolu'daki diğer Türk beylerinin Osmanlı'ya karşı tutumları ve konumları üzerinde etkisiz kalmadı. Kendi güvenliklerinden endişe eden beyler, Orhan Gazi'nin ölümünü Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki genişlemesini durdurmak için kullanmak zorunda olduklarına inanıyorlardı. Uygun bir fırsattı, zira Osmanlı'nın asıl kuvvetleri en iyi komutanlarıyla birlikte o dönemlerde Avrupa'daydı ve elinde az sayıda birlikler olan I. Murad, henüz savaşta yeteneklerini gösterecek fırsatı bulamamıştı. Böylece I. Murad kendini Avrupa'daki ilk seferine hazırlarken, komşu beylerden birçoğu onun yokluğunda birleşik güçleriyle Osmanlı Devleti'ne akın etmek ve Osmanlı'ya ait toprakları mümkün olduğu yere kadar harap edip, iş-

36 Chalkokondylas, I, 23, 24. Phrantzes, I, 11; Bonn baskısı, s. 47-49. Sultan I. Murad'ın bu sırada Manuel'e sarf ettiği sözler, burada detaylı olarak bildirilmektedir ama tarihi açıdan kabul edilmesi zordur. Chalkokondylas, Manuel'in Sultan I. Murad nezdinde hususi bir yeri olduğunu özellikle belirtmektedir. "Bütün Elenler (Rumlar) arasında o en çok Manuel'i (Emmanuil) beğendi".

gal etmek amacıyla ittifak kurdular[37]. Bu ittifakın kalbi, güçlü Karamanoğulları beyinden oluşuyordu ve Ankara, Osmanlı Devleti'ne yönelen bu düşmanca hareketin asıl ocağıydı. Bu yüzden I. Murad, Avrupa'ya geçmeden önce, düşmanlarının planlarını haber alır almaz, silahlarını buraya yöneltti. Ürünlerinin zenginliği ve ticaretinin önemi açısından aynı derecede avantajlı bir şehir olan Ankara, o dönemlerde Karamanoğulları beyinin himayesi altında, güçleri I. Murad'ın ordularıyla boy ölçüşemeyen birkaç ahinin ya da Galatyalı büyük arazi sahiplerinin elindeydi[38]. I. Murad'a direnmek yerine, kendisine zengin hediyeler ve şehrin anahtarıyla birlikte bir elçi heyeti gönderdiler ve hakimiyetini tanıyacaklarını bildirdiler. Buna sevinen I. Murad, onları derhal devletin en yüksek makamlarına getirdi, şehre de dokunmayarak, geride şehri gelecekte elinde tutmasını sağlayan ve etrafındaki düşmanlarını dizginlemeye yetecek bir muhafız kıtası bırakmakla yetindi. Civardaki birkaç küçük komşu kale bunun üzerine kendiliğinden I. Murad'ın eline geçti[39].

I. Murad'ın saltanatının ilk yıllarına denk gelen Ankara Şehri'nin ve eyaletinin fethi, hiç şüphesiz Osmanlı'nın Anadolu'daki en önemli fetihlerinden biriydi ve bu taraftaki düşmanlarının planlarını uzun bir süre engellemeye önemli bir katkıda bulundu. Zira I. Murad, bunun üzerine daha önce de gördüğümüz gibi, Avrupa'daki seferlerine devam ederken, Anadolu'da herşey oldukça sakin geçiyordu. I. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında, 1363 yılında Sırp savaşı sırasında Çanakkale Boğazı'nın bu tarafında yaptığı tek önemli fetih, daha önceki zamanlarda Orhan Gazi tarafından bir kez işgal edilen ama daha sonra tekrar boşaltılan sahil şehri Biga'nın fethi oldu[40].

I. Murad'ın devletinin Anadolu'daki sınırlarını bu sefer silah zoruyla değil, aksine en büyük oğlu Yıldırım Bâyezid'i, çeyiz olarak babasının topraklarından bir kısmını da beraberinde getiren Germiyanoğulları beyinin kızıyla evlendirerek genişletmesine kadar Avrupa'da zaferlerle ve fetihlerle dolu ne-

37 Sadeddin, s. 78: "Bir yerde biraraya gelip gizli sözleşmeler yaptılar ve kötü niyetle entrikalar (kurdular), sonra da bu tehlikeli kararlarını o taraflardaki inançsız hükümdarlara bildirdiler; Osmanlı ülkelerini yağmalamak, onların düzenlerini bozmak ve sadakate zarar vermek konusunda aynı düşünce ve uyum içinde oldular".

38 Brattuti tarafından Sadeddin çevirisinde yanlışlıkla "Achilleri" olarak adlandırılan bu ahiler hakkında bilgi için bk. Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 590. Ülkenin Tatar veya Moğol kökenli büyük arazi sahipleriydiler.

39 Sadeddin, s. 78-80.

40 *Aynı eser*, s. 95.

redeyse 20 yıl daha geçti. Bu birlikteliğin ilk adımlarını, görünüşe göre I. Murad değil, bu evliliği Osmanlı'nın güçlü boyuyla sürekli bir dostluğun güvencesi olarak gören Germiyanoğulları beyi atmıştı. Şehzâde Bâyezid'e kızını, I. Murad'a da aynı zamanda topraklarının en önemli şehirlerinden birini çeyiz olarak önerdi ve bu dört şehir çevrelerindeki topraklarla birlikte doğrudan Osmanlı Devleti'nin doğu sınırına komşu oldukları için, I. Murad bu öneriyi severek kabul etti. Bu şehirler, hepsi de önemli ve zengin gelirlere sahip Eğrigöz, Tavşanlı, Simav ve Kütahya'ydı[41]. Edirne'de evlilik anlaşması yapıldıktan sonra, I. Murad resmî bir elçi heyetiyle kızı resmen istedi ve kızı derhal hiçbir sorun çıkarmadan verdikleri için büyük törenlerle 1381 yılı baharında Bursa'da düğün yapıldı. Sadece Anadolu'daki Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Kastamonu [Candaroğulları] ve Karamanoğulları beylerinin değil, Suriye ve Mısır sultanlarının da elçi heyetleri düğünü varlıklarıyla onurlandırdılar ve saygılarıyla birlikte altından, gümüşten, değerli kumaşlardan ve seçkin erkek ve kadın kölelerden oluşan zengin hediyeler getirdiler. Aynı şekilde devletin ileri gelenleri de makamlarının derecesine ve rütbelerine göre, hediyelerini belki de o güne kadar hiç bu kadar gücünün parlaklığı içinde görünmemiş olan tahtın basamaklarına bıraktılar[42].

I. Murad aynı dönemde kızı Melek Hatun'u* güçlü ve ezelden beri düşmanı olan Karamanoğulları Beyi [Alâeddin] Ali Bey'le evlendirdi[43]. Karamanoğulları beyini de bu sayede akrabalık ilişkisiyle hanedanının lehine bağlayabileceğini ve sürekli barışa ve dürüst bir dostluğa ikna edebileceğini umut ediyordu. Ne var ki Ali Bey'in nefreti ve kıskançlığı, I. Murad'ın gittikçe artan gücü karşısında daha da artıyordu ve böylece öfkesini açık düşmanlıkla elinde silahlarıyla dindirmek için sadece uygun bir fırsat kolluyordu.

I. Murad'ın uzun zamandır bölgesinin bazı önemli sınır şehirlerini kendisine para karşılığında satmaya ikna etmeye çalıştığı Hamidoğulları Beyi Hüseyin Bey'le müzakereleri daha iyi geçti. Bu talebin nedeni olarak, bu şehirlerin

41 Sadeddin, s. 115'te Germiyanoğulları beyi hakkında şu sözlere yer vererek, olayın akışını bu şekilde anlatmaktadır: "Kızını sultanın oğlu Bâyezid Han'la evlendirmeyi düşündüğünden sultana güven mektuplarıyla birlikte elçi gönderdi, bu akrabalığı lütfetmek tenezzülünde bulunması için yakardı".

42 *Aynı eser*, s. 114-118'de düğünün ve hediyelerin daha detaylı bir anlatımını vermektedir.

* Zinkeisen bu sultanın adını sehven Nefise olarak kaydetmektedir (çev.).

43 *Aynı eser*, s. 118.

devletini doğu yönünde Karamanoğulları beyinin saldırılarına karşı güvence altına almak için gerekli olduğunu öne sürdü. Aynı şekilde güçlü Karamanoğulları beyinin komşuluğundan rahatsız olan Hüseyin Bey[44], gerçi bir süre daha I. Murad'ın talebini yerine getirmekte tereddüt etti ama sonunda I. Murad, oğlunun düğününden kısa bir süre sonra, birliklerinin bir kısmıyla gelinin çeyiz olarak beraberinde getirdiği Germiyan şehirlerini bizzat ziyarete geldiğinde bu talebe boyun eğdi. Zira I. Murad'ın bu bölgelerdeki varlığının, istenen şehirleri zorla teslim etmesini sağlamaktan başka bir amacı olmadığından endişe ediyordu ve bu yüzden derhal hiçbir sorun yaşamadan yerine getirilen satışı onaylamaya razı oldu. I. Murad'ın bu şekilde devletine kattığı Hamidoğulları şehirleri: Adını kenarında bulunduğu göle de veren Beyşehir, daha güneydeki Seydişehir, aynı hatta daha kuzeydeki Akşehir ve Karaağaç ve nihayet doğuya doğru Yalvaç ve Sparta'ydı. Satış anlaşması mahkeme aracılığıyla kanunen icra edildi, ancak satış fiyatı detaylı olarak belirtilmedi[45].

Böylece I. Murad, Anadolu'nun en verimli bölgelerinden birini kılıcının gücüyle değil, Halis Çayı kıyılarından Tuna boylarına kadar uzanan kılıcına dayanan irade gücüyle kazandı. Sadece Karamanoğulları Beyi Ali Bey, bu iradeye henüz boyun eğmemişti ve I. Murad'ın topraklarının batı sınırında Hamidoğulları şehirlerinden dolayı ele geçirdiği istihkâmlara hoşnutsuzlukla bakıyordu. Bütün çabaları şimdilik bu istihkâmları aşmaktı ve çok geçmeden Avrupa'da baş gösteren ve Sultan I. Murad'ın gücünü temellerinden sarsmakla tehdit eden gelişmeler, kendisini, başarılı olması sadece I. Murad'ın hızlı ve kararlı hareketiyle engellenen cüretkâr bir darbe teşebbüsünde bulunmak üzere cesaretlendirdi.

Zira Sultan I. Murad, Avrupa'da oğlu Savcı'nın isyanını bastırmakla meşgul olduğu ve Veziriazam Hayreddin Paşa'nın ölümüyle en sadık hizmetkârlarından ve en yetenekli komutanlarından birini kaybettiği dönemlerde, Ali Bey devletinin sınırında Tatar ve Türkmen paralı askerlerden oluşan bir ordu topladı, Hamidoğulları Beyliği'ne akın etti ve I. Murad'ın birkaç yıl önce satın al-

44 Sadeddin, s. 119: "gördüğü aşağılamalar ve hakaretler yüzünden Karaman beyinin yakın oluşundan tiksinmişti ve memnun değildi".

45 Sadeddin, aynı yerde genel olarak şöyle sormaktadır: "Bu uygulama için çok büyük miktarda para gönderdi ve satılan şeyler teslim edildi ve onların bedeli de hukuki biçimde". Leunclavius, Annales, s. 13'te bu olaydan, sanki Sultan I. Murad ülkeyi zorla işgal etmiş gibi bahsetmektedir.

dığı toprakların tamamını harap etti[46]. I. Murad bunu haber alır almaz, acilen Avrupa'dan Anadolu'ya geri geldi ve Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa'ya ordunun tamamı ve Osmanlı'nın emrindeki 2 bin kişilik Sırp yardımcı kıtalarıyla ardından gelme emri verdi[47]. Kütahya Ovası'nda I. Murad'ın o anda Avrupa'da ve Anadolu'da mevcut bütün birlikleri toplandı: Hayreddin Paşa'nın oğlu Veziriazam Çandarlı Ali Paşa'nın ve Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa'nın yönetiminde derhal Karaman'a doğru harekete geçen büyük ve iyi donatılmış bir ordu. Yaklaştıklarında Ali Bey cesaretini kaybetti ve adına barış öneren ve af dileyen bir elçi heyeti gönderdi. Ancak I. Murad, özellikle ateşli ve genç veziriazamın sözleri üzerine her türlü barış önerisini kesin bir dille geri çevirdi ve nihai kararın silahlar aracılığıyla alınmasında ısrar etti.

Meydan muharebesi Konya Ovası'nda yapıldı. Bu, Osmanlı savaş tarihi yıllıklarındaki en olağandışı muharebelerinden biridir. Zira, I. Murad'ın burada ilk kez bizzat uyguladığı muharebe düzeni, Anadolu birliklerinin ve Rumeli birliklerinin ortaklaşa savaştıkları daha sonraki bütün muharebelere örnek olarak hizmet etti. Sağ kanatta I. Murad'ın küçük oğlu Şehzâde Yakub'un yönetimindeki Anadolu ordusu, sol kanatta ise büyük oğlu Şehzâde Bâyezid yönetiminde Sırp yardımcı kıtalarıyla birlikte Rumeli ordusu duruyordu. I. Murad, sipahilerle birlikte tam ortadaydı; öncüler, yeniçeriler, sultanın saray karargâhına ait birlikler ve Avrupalı vasalların kontenjanından oluşan artçılar ya da yedekler Timurtaş Paşa'nın yönetimindeydi. Ali Bey de çok daha zayıf ordusunu muhtemelen benzer şekilde konuşlandırmıştı. Ortada birliklerinin çekirdeğiyle kendisi duruyordu; sağ kanat Varsaklardan ve Tatar süvarilerinden, sol kanat ise Türkmen yardımcı kıtalarından ve Turgudlu birliklerinden oluşuyordu. Ordusunun gücü hafif Tatar süvarilerinden oluşurken, Sultan I. Murad'ın yeniçerilerden oluşan iyi düzenlenmiş yayaları kendisine kesin bir üstünlük sağlıyordu. Tatarların Osmanlılara ani bir saldırısıyla muharebe başladı ama kolayca geri püskürtüldü. Bunun üzerine genel bir arbede yaşandı; kıyım korkunçtu ve ölenlerin sayısı her iki tarafta da aynıydı ama zafer uzun sürmedi; Şehzâde Bâyezid'in birliklerine her yerde örnek olan yiğitliği ve Timurtaş Paşa'nın düşmanın orta kısmına kararlı bir saldırısı, muharebenin Osmanlı-

46 Sadeddin, s. 126: "Sultan tarafından Hamid hükümdarından satın alınan ve onun tarafından sahip olunan ülkeleri yağmalayıp soymuştu".

47 Sırp yardımcı kıtaları, 1375 yılında yapılan barış anlaşmasına istinaden Sultan I. Murad'ın ordusundaydılar.

ların lehine dönmesine neden oldu[48]. Ali Bey, ordusundan kalanlarla bozgun hâlinde Konya'ya kaçtı ama daha buraya varamadan maiyetindekilerin büyük bir kısmı, eşyaları ve bütün hazinesi galiplerin eline düştü. I. Murad'ın iradesine göre tamamı birliklerin arasında dağıtıldı; sadece zaferin asıl kaynağı olan [Kara] Timurtaş Paşa'ya ganimetin en büyük kısmını tahsis etti ve onu burada ilk kez beylerbeyi rütbesiyle birleştirilen ve bundan böyle üç tuğlu bütün paşaların onur ünvanı olarak devam eden vezirlik makamına yükseltti.

I. Murad bunun üzerine gücünün tamamıyla derhal Konya önlerine geldi ve şehri dört yandan kuşattı. Uzadıkça uzayan kuşatma sırasında I. Murad, birlikleri arasında en katı disiplini uygulayarak ve bazılarının açık arazideki savunmasız halka karşı yaptığı her türlü zulmü en ağır biçimde cezalandırarak, çevredeki halkın kalbini kazandı. Bu arada kuşatma altındakilerin sıkıntısı gün geçtikçe artıyordu ve Ali Bey bu yüzden tam bir çaresizlik içinde, son kurtuluş çaresi olarak I. Murad'ın kızı olan eşi aracılığıyla I. Murad'ın merhametine sığınmaya karar verdi. Çok üzgün olan kızı, şehrin en ileri gelenlerinin eşliğinde babasının çadırının önüne geldi, gözleri yaşlı, şehrin içinde bulunduğu sefaleti anlatarak eşinin ağır suçundan dolayı merhamet ve hoşgörü diledi. I. Murad, isteklerini kabul etti ve Ali Bey'i bizzat huzuruna gelip, elini ve ayağını öperek, biat etmesi şartıyla affetti ve yeni bir barış anlaşmasıyla topraklarına bundan böyle de rahatça sahip olabileceğini onayladı. Sadece Karamanoğulları Bey'inin kendisinden zorla almaya çalıştığı Hamidoğulları şehirlerini tekrar geri aldı ve bunları yeniden tahkim ederek, güçlü muhafız kıtalarıyla donattı. Bu arada kendisine karşı düşmanca tutumlar takındıkları zannı altında kalan daha küçük komşu beylere karşı silahlarını yöneltmeyi itibarına uygun bulmadı ve Kütahya'da ordusunu dağıttıktan sonra, hiç beklemeden Bursa'ya geri döndü. Küçük Tekeoğulları beyi çok geçmeden topraklarının büyük bir bölümünü gönüllü olarak Osmanlı'nın ellerine teslim etti[49]. I. Murad'ın Karaman'a karşı seferi, hatta Anadolu'ya yaptığı son sefer bu şekilde sonuçlandı. Osmanlı Devleti'nin bu yönde genişletilmesine dair maddi sonuç-

48 Sadeddin, s. 129-131'de muharebeyi anlatırken çok detaylı ve betimleyicidir. Örneğin: "O savaş, kana bulanmış oklar ve kılıçları bardaktan boşanırcasına akan bir kana gömen bir kan denizine dönüşmüştü; toprağın yüzü parlak bir kırmızı renkle kızarmıştı. Yiğit savaşçıların kılıçları düşmanın kanıyla yıkandılar", vb.

49 Karaman seferi detaylı olarak Sadeddin, s. 125-133'te verilmiştir. Chalkokondylas'ın, I, 19-20'de Anadolu'daki seferler hakkında genel olarak söylediklerinin en azından bir kısmı Karaman seferiyle ilgili olabilir.

ları şu anda o kadar önemli değildi; aksine Osmanlı gücünün Anadolu'daki konumu için manevi etkisi çok daha önemliydi. Bu açıdan 1386 yılında yapılan Konya Muharebesi Osmanlı tarihinin en olağandışı anlarından biri olarak kabul edilmelidir. Zira bu muharebede Osmanlı Devleti için o dönemde Anadolu'da tehdit oluşturan tek tehlikeli rakip olan Karamanoğullarının gücü uzun bir süre için kırıldı.

5) Sultan I. Murad'm 1389 Tarihli Kosova Meydan Muharebesi'nde Ölümüne kadar Avrupa'daki Son Seferleri

Sırp Kralı Lazar ve Bulgar Prensi Şişman, bu arada Osmanlı'nın hafif de olsa zamanla rahatsız edici bir egemenliğe dönüşebilecek vasallık boyunduruğuna hoşnutsuz bir şekilde tahammül ediyorlardı. Bu yüzden I. Murad ordusunun tamamıyla Anadolu'dayken ve şehirlerdeki muhafız kıtaları dışında Avrupa'da sadece az sayıda Osmanlı birlikleri kalmışken, Osmanlı'dan ayrılmak için hazırlıklar yaptılar ve birleşik güçleriyle Osmanlı'yı Avrupa'dan olmasa da en azından kendi devletlerinden çıkartmak için Bosna kralıyla temasa geçtiler. Ayrıca Osmanlı tarihçilerin ifadelerine göre, daha Anadolu seferi sırasında Osmanlılar ve Sırp yardımcı kıtaları arasında sürtüşmeler ve bariz anlaşmazlıklar meydana gelmişti. Sırplar, I. Murad'ın Konya kuşatması sırasında çevredeki savunmasız halka karşı birçok zulümde bulunan aralarından bazılarını kanunların kesinliği uyarınca ölüme mahkûm etmesini affedemediler ve bu yüzden vatanlarına geri dönerken, sultanın ve komutanlarının gaddarlığı hakkında acı sitemlerde bulundular[50]. Bu olay öfkeyi daha da artırdı ve Osmanlı'dan ayrılmayı hızlandırdı.

Bulgar Kralı Şişman, Arnavutluk prensi ve I. Murad'ın hakimiyetini tanımış olan birkaç komşu prens, henüz açıkça silahlara sarılmayı reddediyorlardı ve Kral Lazar'la gizliden gizliye anlaşmaya varmış olmalarına rağmen, elçileri aracılığıyla sultana bir kez daha sadakat ve itaat güvencesi veriyorlardı. Buna karşın Kral Lazar, Bosna kralının [I. Tvrtko] yardımıyla daha ertesi yıl olan 1387'de 30 bin kişilik bir ordu topladı ve derhal topraklarının Osmanlılar tarafından işgal edilmiş bölgelerine akına başladı. Bu ilk isyanın akışı tam detaylı olarak takip edilememektedir. Bildiğimiz tek şey, I. Murad Sırpların isyanından haberdar olur olmaz, henüz Avrupa'da bulunan birliklerin arasın-

50 Sadeddin, s. 133.

dan acilen, Sırbistan'a değil Bosna'ya akın eden, birkaç bölüme ayrılan ve ülkeyi baştan başa talanlara ve yağmalara maruz bırakan 20 bin kişilik bir ordu toplarken, bundan haberdar olan Lazar'ın ordusuyla birlikte derhal Bosna'ya geldiği, oraya buraya dağılmış Osmanlılara saldırdığı ve büyük bir kısmını yok ettiği ve düşman ordusunun en fazla 1000 kişiden oluşan çekirdeğini tek bir çatışmada neredeyse tamamen yok ettiğidir [Ploçnik/Ploşnik Bozgunu]. 20 bin Osmanlı'dan o dönemlerde sadece 5 bin kadarının kaçarak Sırpların kılıçlarından ve esaretinden kurtulduğu söylenmektedir[51].

Osmanlı silahları, Avrupa topraklarına zaferle ayak bastıklarından beri böyle bir utanç yaşamamışlardı. I. Murad, bu amaçla Yenişehir düzlüğünde biraraya getirdiği gücünün tamamıyla bu birliklerin intikamını almaya karar verdi. Sultanın ordusuna katılmak üzere devletin bütün vasalları ve gerek Anadolu'da, gerekse Avrupa'daki bütün komutanlar birlikleriyle beraber buraya geldiler. Bulgar Kralı Şişman'a da bizzat buraya gelme ve anlaşmaya uygun olarak orduya katılma talimatı gönderildi ama Şişman, Osmanlı'nın Bosna'daki yenilgisinden cesaret alarak, maskesini düşürdü ve açıkça Sırpların ve müttefiklerinin davasına taraf olduğunu açıkladı[52]. I. Murad'ın öfkesi ve silahları, önce akrabalık bağlarının bile sadık ve dürüst kalmasını sağlayamadığı Şişman'a yöneldi.

Büyük çabalara rağmen, Avrupa seferinin hazırlıkları uzadıkça uzadı ve ancak I. Murad'ın Yenişehir'de kendisinin ve iki oğlunun Bizanslı prenseslerle evliliği ve Şehzâde Bâyezid'in oğulları olan üç torununun sünneti için yapılan düğünler sırasında sona erdi[53]. I. Murad, Avrupa'ya hareket etmeden önce devletin Anadolu'daki eyaletlerinde yokluğunda huzuru ve düzeni muhafaza etmek için uygun düzenlemeler yaptı. Böylece özellikle doğudaki sınır eyaletleri Germiyan, yukarı Sakarya boylarında Sivrihisar, Ankara, Akşehir ve Eğirdir olmak üzere, beş sancağa ayrıldı ve gerekli savunma araçlarıyla birlikte en iyi beş komutanın yönetimine verildi.

51 Sadeddin, s. 134-135: "Ve o 20 bin kişiden sadece 5 bini kurtuldu". Burada Lala Şahin Paşa henüz bu ordunun komutanı olarak gösterilmektedir. Ancak daha önce gördüğümüz gibi, Lala Şahin Paşa çoktan hayata veda ettiğinden, bu bariz bir yanlışa dayanmaktadır.

52 *Aynı eser*, s. 136: "Bu (Şişman), inançsızların mutlu başarıları ve bereketli gelişmeleriyle kibirlenip itaat ve sadakatin doğru yolundan uzaklaştı ve açıkça düşman ruhunu ve şeytanî kalbini gösterdi, haddini bilmez bir cevap gönderdi".

53 Bizanslı tarihçilerde bu evlilikler hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Avrupa'ya gidecek ordunun öncü birlikleri bu sefer, I. Murad'ın Edirne'den yola çıkarak derhal Bulgaristan'a akın etme emri verdiği Veziriazam Çandarlı Ali Paşa yönetiminde 30 bin kişiden oluşuyordu. Ne yazık ki bu seferin de tarihi açısından, kaçınılmaz tek taraflılıkları, anlattıklarının bütün olarak inkâr edilemez gerçekliliğini az da olsa bozan Osmanlı kaynaklarına dayanmak zorundayız. Sadeddin'in bu seferi anlatımına göre, Çandarlı Ali Paşa'nın Avrupa'ya gelişi sırasında Bulgarların Osmanlı'ya güçlü bir şekilde direnmek için henüz hiçbir hazırlık yapmadıkları kesindir. Muhtemelen Trakya'dan Balkan Dağları arasından Bulgaristan'a giden ve birçok az sayıda güçlerle savunulabilen doğal istihkâmlar oluşturan geçitleri müdafaa etmek için belirli bir sistemden yoksundular[54]. Ya eski zamanlardan kalma mevcut dağ tabyaları uzun zamandan beri yıkılmıştı ya da Bulgarlar, ülkenin iç kesimlerindeki kalelerin gücüne güvenerek, bu tabyaları ele geçirmeye ve Osmanlı'nın gücünü burada kırmaya gerek görmemişlerdi. Her ne şekilde olursa olsun, kesin olan birşey vardı ki, o da Çandarlı Ali Paşa'nın Edirne'ye vardıktan hemen sonra, Bulgaristan'a doğru hareket etmeden önce ordusunun sadece 5 bin kişiden oluşan bir bölümünü Yahşi Bey yönetiminde en doğudaki Nadir Derbendi'nden, gece vakti ani baskına uğrayarak nerdeyse hiç kan dökülmeden Osmanlı'nın eline geçen küçük sınır kalesi Prevadi'ye (Pravadi/Provadia) gönderdiğiydi. Çandarlı Ali Paşa, daha sonra buradan bizzat yola çıkarak, batıya doğru ilerledi, önce kısa bir direnişten sonra Tırnova'yı (Tarnovo) işgal etti ve merhamet dileyen halkın elinden Şumnu'nun anahtarlarını aldı[55].

Bu arada I. Murad asıl kuvvetleriyle Edirne'ye gelmiş ve Bulgaristan'ın güneyindeki talihli başarıları hakkında kendisine rapor veren Çandarlı Ali Paşa'ya fetihlerini kuzeye doğru genişletme emri vermişti. Ülkenin en önemli kalesi olan ve Şişman'ın bizzat çekildiği Niğbolu, Ali Paşa'nın silahlarının hedefi oldu. Önce civarındaki bütün toprakları boyunduruk altına aldıktan sonra, şehir iyi tahkim edilmiş ve erzakla doldurulmuş olduğundan, uzayacağı kolayca tahmin edilebi-

54 Trakya'dan Bulgaristan'a giden en önemli yedi geçit, doğudan batıya doğru şöyledir: 1) Nadir Geçidi veya Nadir Derbendi, 2) ve 3) kuzeyde iki kola ayrılan ve biri Rusçuk'a, diğeri de Silistre'ye giden Karınova Geçidi, 4) Tırnova, Niğbolu ve Ziştovi ana yolu olan Demirkapı, 5) yine Niğbolu yolu üzerindeki Kızanlık Geçidi, 6) İzladi Geçidi ve 7) batıda, Balkan Dağları'nın birleşme noktasında, iki çıkışlı Suluderbend ve Kapılı Derbend.

55 Sadeddin, s. 136, 137.

lecek kuşatmayı başlattı. Bu yüzden taarruzda bulunmaya karar verdi, ancak yanındaki birliklerle buna cesaret edemedi. Bunun üzerine ordusunun tamamıyla yardımına gelen I. Murad'dan takviye istedi[56]. Uzun süre böyle bir güce direnemeyen Şişman, bunun üzerine cesaretini kaybetti ve Çandarlı Ali Paşa'nın arabuluculuğuyla barış talebinde bulundu. I. Murad, birkaç yıldır ödenmeyen haracı ödemesi ve Osmanlı'ya Silistre Kalesi'ni teslim etmesi şartıyla barışı kabul etti. Şişman, bu şartları severek kabul etti ve yerine getirileceğine dair yemin etti. Ne var ki sözünü tutmaktan çok uzak olan Şişman, Silistre'nin teslim edilişini günden güne ertelemeyi başardı ve bu şekilde kazanılan zamanı sadece kendini kaleyi teslim etmeyi reddedebilecek kadar güçlü hissedene kadar, şehrin daha iyi bir savunma durumuna getirilmesi için kullandı.

Bu sadakatsizlik I. Murad'ın öfkesini daha da kabarttı ve haine bu sefer silahlarının bütün gücünü tattırmaya kararlı bir hâlde, Çandarlı Ali Paşa'yı bir kez daha ordusunun tamamı ve sınırsız yetkilerle Bulgar ülkesine gönderdi. Geçitler ve en yakınlarındaki örneğin Şumnu gibi kaleler, ilk seferden dolayı hâlâ Osmanlı'nın elindeydi. Bu durum, ikinci seferin harekâtını oldukça kolaylaştırıyordu. Tuna boylarındaki Dritşasa ve Hırsova ilk seferde teslim olurken, Çandarlı Ali Paşa ordusunun bir bölümünü Doğan Bey yönetiminde daha şimdiden batıya doğru, aldığı esirlere karşılık fidye olarak Çete-hezâr'ı (Razgrad/Hezargrad) ele geçirdiği Kosova bölgesine kadar gönderdi. Her taraftan baskı altında olan Şişman, tekrar Niğbolu'ya kaçtı ve burada bütün daha küçük Tuna kaleleri Osmanlı'nın eline geçtikten sonra[57], ikinci kez kuşatma altına alındı. Uzun süreli direnişi bu sefer de düşünmesi mümkün değildi. Şişman, çaresiz bir anında eşi ve çocuğuyla bizzat düşmanın karargâhına geldi, Çandarlı Ali Paşa'nın ayaklarının dibine çöktü ve pişmanlık içinde I. Murad huzurunda kendisi için müdahil olmasını istedi. I. Murad, Şişman'ı Tavuslu'daki karargâhında ailesiyle birlikte huzuruna kabul etti, hayatını ve özgürlüğünü bağışladı ama bunun bedeli olarak Bulgaristan'ın tamamını Osmanlı İmparatorluğu'nun eyaleti ilân etti[58].

56 Aynı yer: "Büyük bir sel basması gibi, Niğbolu kentine karşı çok büyük bir orduyla ilerledi".

57 Sadeddin, s. 139: "oraya doğru yöneldi ve Şişman'ın o büyük ırmağın kıyılarında bulunan bütün o müstahkem merkezlerini ve kalelerini boyunduruk altına aldı, onları diğer hükümdarlık ülkelerine kattı".

58 Sadeddin, s. 140: "Ve ona hayatını, malını, karısını ve çocuklarını bağışladı ama onun bütün şehirlerini, kalelerini ve başka yerlerini işgal etti, onları inançlı ülkelere kattı".

Şişman'ın talihsizliği ve Osmanlı'nın Bulgaristan'a ve Sırbistan'ın sınırlarına yerleşmesi, Kral Lazar'ın ve müttefiklerinin cesaretini yine de kıramadı. Aksine tehlike büyüdükçe kararlı bir direniş gösterme cesaretleri de artıyordu. Savaşmadan boyunduruk altına girmek korkaklık ve ihanet olarak kabul edilirdi; birleşik çabalar şimdi bile zafer ve ebediyen kurtuluş vadediyordu. Artık herşey buna bağlı olduğundan, diye bildiriyordu Lazar müttefiklerine, birbirimize kenetlenme görevi iki kat önem kazanmıştır; Sultan Murad, ordusunu yok etmeyi ve topraklarını ele geçirmeyi başarırsa, onlar da aynı akıbete uğrayacaklardı; kararlılıkla harekete geçmeden bu anı kaçırmaları, sadece zayıflıklarına ve çaresizliklerine haml olunacaktı; zira birleşik güçlerle güçlü düşmanı kolayca dize getirebilecekler ve savaşarak ebediyen huzur ve özgürlüklerini kazanacaklardı. Özgürlük ve kölelik arasında seçim yapılması gereken bir dönemde böyle bir uyarı etkisini mutlaka gösterecekti. Bosna kralı, Eflak, Arnavutluk ve Hersek prensleri daha 1389 yılı baharında ordularıyla birlikte, Sırp kralının Macar ve Bulgar yardımcı kıtalarının da bulunduğu karargâhına geldiler[59]. Müttefik ordusunun sayısı 200 bin asker olarak belirtilmektedir ve Lazar kendini bu yüzden bu sefer I. Murad'a bizzat savaş ilân edebilecek kadar güçlü addediyordu[60]. Elçileri aracılığıyla I. Murad'a Osmanlı'nın Avrupa'daki gücünü yok etmeye kesin kararlı olduğunu ve bu yüzden meydan muharebesinde kendisinin ve oğullarının karşısına çıkacağını bildirdi. I. Murad'ın ise böyle bir talebe ihtiyacı yoktu, zira Filibe dolaylarında ordusunun tamamını

59 Sadeddin, s. 142'de müttefikleri sayarken, muhtemelen biraz fazla ileri gitmektedir: "Sonuçta, Bosna, İtalya, Macaristan, Eflak (Vallachia), Arnavutluk, Boğdan, Leh ve Bohemya hükümdarları, Sırp hükümdarı Lazar'la bir oldular". Macar yardımcı kıtaların varlığı, Chalkokondylas, I, 27'de en azından ima edilmektedir; Macar kaynaklarında ise bu konu hakkında bilgi yoktur; Kral Sigismund'un 1408 tarihli bir belgesindeki (karşılaştırma için, Engel, Servische Geschichte, s. 346) onay, olayı şüphesiz hâle getirmektedir. Lehistan'dan ve Bohemya'dan Sadeddin muhtemelen Hersek'in yerine bahsetmektedir.

60 Sadeddin, s. 142: "ama yine de 200 bin kâfiri askere aldılar". Başka bir Osmanlı tarihçisi olan Neşrî, abartarak 300 bin kişiden bahsederken, Sırp kaynakları (karşılaştırma için, Engel, *aynı eser*) aksine Sırpların ordusunun Osmanlı ordusundan üç kat daha küçük olduğunu söylemektediler. Hristiyan ordusunun sayısı ve unsurları hakkında Sadeddin daha aşağıda şunları söylemektedir: "Kimi kâfir hükümdarlar birleştiler ve 7 bin büyük kişiyle biraraya geldiler; bunların herbiri mutlak hükümdar olma iddiasını ileri sürüyordu ve sahip oldukları mevki, askerî yetenek açısından üstünlüğü kimseye bırakmıyorlardı".

zaten toplamıştı ve Sırbistan üzerine harekete geçmek üzereydi. Saruhanoğulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları ve Hamidoğulları beylerinin yardımcı kıtalarıyla takviye edilen ordusunun başında, Anadolu'da Kütahya ve Karesi sancakbeyliklerine getirilmiş oğulları Şehzâde Bâyezid ve Yakub bulunuyordu. Avrupa'daki vasallardan sadece Köstendil Beyi Konstantin ve birkaç küçük kalenin beyleri zorunlu olarak Osmanlı ordusuna katıldılar.

I. Murad'ın birlikleri taşan Meriç Nehri'nden dolayı çok yavaş ilerlerken, Lazar ülkesinin güney ve doğu sınırındaki en önemli dağ geçitlerini işgal etmişti bile. Diğer önemli noktaların arasında Bulgaristan sınırındaki Şehirköy dağ kalesi de elindeydi. Yahşi Bey yönetimindeki Osmanlı öncü birlikleri ilk saldırılarını buraya yönelttiler. Kale, az sayıdaki muhafız kıtaları daha farkına varamadan, gece aniden baskına uğradı ve temelden yıkıldı. Osmanlı'nın kılıcı ya da kalenin yıkıntıları altında ölüme gitmeyen bütün birlikler, zincire vuruldular ve köle olarak götürüldüler. Lazar bu olayı haber alır almaz, ordusunun 15 bin kişilik bir bölümünü Osmanlı'nın yakındaki geçitlerden geri çekilişini engellemek üzere derhal buraya gönderdi. Ama Yahşi Bey daha hızlı davranarak, Sırplar geçidin girişine geldiklerinde, geçidin diğer tarafından çıkmıştı bile. Sırplar düşmandan uzakta Osmanlı sipahilerinin gittikleri yolu gösteren kalın bir toz bulutundan başka birşey görmediler ve düzlüğe çıkmaya cesaret edemediklerinden, hiçbir şey başaramadan diğerlerinin yanına geri döndüler.

I. Murad bu arada asıl kuvvetleriyle güneyden Sırbistan'a girmiş ve Meriç Nehri'nden başarılı bir şekilde geçtikten ve Balkan Dağları'nın en batısındaki dağ geçidi Suluderbend'i sorunsuz bir şekilde aştıktan sonra, İhtiman'a kadar ilerlemişti. Müttefikler, Kosova Ovası'nda toplandıklarından, I. Murad İhtiman'dan sonra hemen batıya yöneldi, ikinci bir geçitte Evrenos Bey'in ve Paşa Yiğit Bey'in yönetimindeki öncü birlikleri meydana gelen kısa bir direnişi daha ilk seferde kırmayı başardıktan sonra Morava Nehri kıyılarına geldi, gece vakti altı bölüm hâlinde bu nehri geçti ve başka hiçbir yerde durmadan nihayet adı geçen ovada savaşmaya hazır düşmanın karşısına çıktı[61]. Sayıca çok dü-

61 Osmanlı tarihçilerinin Sultan I. Murad'ın ordusunun yürüyüşünü tasvirlerinde bariz yanlışlıklar bulunmaktadır. Hammer, *aynı eser*, I, s. 207'de takip ettiği Neşrî'ye göre Sultan I. Murad İhtiman'dan Köstendil'e doğru ilerlemiş ve buradan yola çıkarak, önce çok daha batıda bulunan Orbelos'tan Sırbistan'a girmiştir. Sadeddin, bundan bahsetmemektedir ama seferin tarifinde o da net ve kesin değildir.

şük Osmanlı ordusunun görüntüsü, Hristiyanların savaş hırsını cüretkârlık ve inanılmaz bir dikkatsizlik derecesine kadar yükseltti[62]. Zaferden gerçekten o kadar emindiler ki, Lazar'ın yeğeni Vulk Brankoviç yüksek sesle kendisi bile birlikleriyle Osmanlı'yı dize getirebileceğini ilân etti. Lazar ise ordusunun cesaretini daha da körüklemek için, kendisine I. Murad'ı esir olarak getirene bedel olarak kızıyla birlikte ülkesinin en kalabalık ve en zengin şehirlerinden 10'unu vermeyi vadetti. Bosna kralı da yiğitliğin bedeli olarak beş şehir vadetti ve daha küçük prenslerden herbiri, güçleri yettiği kadar kendi adamlarını ödüllendirmeyi vadettiler.

Diğer taraftan Sultan I. Murad savaşa bazı endişelerle girdi. Düşmanın gücünü ve konumunu bizzat görmek için, muharebeden bir gün önce oğlu Şehzâde Bâyezid eşliğinde, Sırp hattının tamamını görebileceği yakındaki bir tepeye çıktı. Burada Sadeddin'in ifadesine göre, ovanın tamamını adeta bir demir denizine çeviren alabildiğine çok sayıda ağır zırhlı savaşçıları gördüğünde ve kendi ordusunun sayıca Hristiyan ordusunun sadece beşte biri kadar olduğunu anlayınca[63], savaşa gerçekten cesaret edip edemeyeceklerine dair şüpheye düştü ve son bir Divân için ordu komutanlarını topladı. Divân'da oybirliğiyle muharebe lehine karar alındı; sadece bazıları belki ön kısma develerin yerleştirilmesi gerektiğine dair görüş bildirdiler; düşmanların bu hayvanların görüntüsüne alışık olmayan atları kolayca ürkebilirdi, bunun sonucunda düşman saflarında karışıklıklar meydana gelirdi ve genel bir taarruz çok daha avantajlı bir biçimde yürütülebilirdi. Padişahın oğlu ve halefi Şehzâde Bâyezid, bu öneriyi kesin bir dille reddeden ilk kişi oldu. Bugüne kadar Allah'ın Osmanlı soyunu her meydan muharebesinde kolladığını ve desteklediğini ve bu sefer de Allah'ın himayesine güvenebileceklerini; buna karşın bu gibi hilelere ve sahtekârlıklara başvurdukları takdirde, bunun Allah'a borçlu oldukları güven eksikliğini gösterdiğini ve sırf bu yüzden bile bu önerinin felaket getiren sonuçlar doğurabileceğini söyledi. Veziriazam Çandarlı Ali Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa bu görüşü desteklediler ve Timurtaş Paşa ayrıca develer düşman süvarilerinden ürktükleri takdirde, tam tersi de olabileceğini ve kendi saflarında düzensizlik-

62 Sadeddin, s. 146: "Herbiri cesur ve gözüpek olmaya başladı, övünerek ve büyük işler yapmak istediğini söyleyerek".

63 *Aynı eser*, s. 147: "toprak yüzeyinin bir demir denizi gibi ve inançlıların ordusunun onun sadece beşte biri olduğunu görerek vb.".

ler ve karışıklıklar meydana gelebileceğini ekledi. Böylece adam adama, göğüs göğüse açık saldırıya karar verildi[64].

Yine de bu cesur karar I. Murad'ı muharebenin sonucu konusunda rahatlatmamıştı. Zira ordusunun sayı olarak Sırp ordusuyla boy ölçüşemeyecek durumda olmasının yanısıra, konumu itibariyle de oldukça dezavantajlıydı. Onu özellikle rahatsız eden, düşman tarafından esen ve sürekli olarak ovanın tozlarını Osmanlıların gözlerine üfleyen bir rüzgârdı. Ancak Allah'a duyduğu güvenin büyüklüğü, sonunda I. Murad'ın korkusunun büyüklüğünü bastırmayı başardı. Muharebeden önceki geceyi, gözleri yaşlı bir hâlde ordusu için Allah'ın yardımı, kendisi için de kâfirlere karşı savaşta şehidlik mertebesi için yakardığı dualarla geçirdi[65]. Düşmanları tarafından bu arada muharebeye daha gece vakti başlama önerisi getirilmişti; ancak Arnavut reislerinden Georg Kastriota, Osmanlıların gece karanlığında çok daha kolay kaçabileceklerini ileri sürerek, bu öneriye karşı çıktı. Böylece saldırı ertesi sabaha bırakıldı.

Şafakla birlikte Osmanlıları çok rahatsız eden tozu da yok eden ağır bir yağmur başladı ve çok geçmeden gökyüzü açtı ve savaş düzenine girmiş her iki muharebe safları da genişliklerinin tamamı boyunca gözler önüne serildi. Rigomazeu veya Amselfeld olarak da adlandırılan Kosova muharebe alanı hafif yükselen tepelerle çevrili, en geniş noktalarında uzunluğu 20 ve genişliği 5 bin adım olarak belirtilen uzun bir ovadır. İçinden geçen Sitnica (Şitnitsa) Çayı bu ovayı ikiye ayırmaktadır. Çayın her iki kıyısında o dönemlerde Sırpların ve Osmanlı'nın muharebe safları şöyle dağılmıştı: Sağ kıyıda, sırtları kuzeye dönük Sırplar, sol kıyı da ise güneye dönük Osmanlılar. Sırp saflarında Kral Lazar bizzat orta saflarda, yeğeni Vulk Brankoviç[66] sağ kanatta ve Bosna kralı sol kanatta duruyordu. Macarlar, Bulgarlar, Arnavutların bir kısmı ve Hersek birlikleri arka safları oluşturuyorlardı. Sultan I. Murad, ilk kez Konya Muharebesi'nde uygulanan savaş düzenini takip ediyordu. Kendisi yeniçerilerle ve 2 bin seçkin okçuyla orta saflardaydı; Anadolu birliklerinden oluşan

64 Sadeddin, s. 148: "Bu arada göğüs göğüse erkekçe savaşmaları gerektiği sonucuna vardılar ve muzaffer orduyu savaş için nasıl düzenlemeleri gerektiği konusunda fikir alış verişi yaptılar".

65 Sultan I. Murad'ın o geceki duası detaylı olarak Sadeddin, s. 148-149'da verilmiştir.

66 Vulk Brankoviç aynı zamanda Lazar'ın damadıydı. Chalkokondylas, I, 27'de ona şöyle demektedir: "Kastorya'nın ve Makedonya'daki Ohri'nin hâkimi Pladikos'un oğlu Vrangos'un oğlu Vulkos".

sağ kanat büyük oğlu Şehzâde Bâyezid, Rumeli birliklerinden oluşan sol kanat ise küçük oğlu Şehzâde Yakub yönetimindeydi. Şehzâde Bâyezid'in tarafında, zaferler altında saçları artık ağarmış Evrenos Bey ve Azepler ağası Kurd ile öncülerin komutanı Saruca Paşa; sol kanatta [İnce] Balaban Bey ve Eynebey [Subaşı]; ortada önce I. Murad, sağda Veziriazam Çandarlı Ali Paşa ve solda Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa duruyordu. I. Murad ayrıca bütün komutanlarına savaşa bizzat katılmaları yönünde emir verdi[67].

Avrupa'daki savaşlarda komutanlardan en tecrübelisi olan Evrenos Bey'in önerisi üzerine hafif Osmanlı okçuları sol ve sağ kanada dağıtıldıktan sonra, muharebe başladı. Sırpların ağır silahlı yayaları duvar gibi duruyorlardı. Her iki tarafta ölüler ve yaralılar açısından verilen kayıplar büyüktü. Uzun bir süre bariz bir başarı elde edilemedi ki, Sırplar nihayet saldırıya geçtiler, Osmanlı saflarını kırdılar ve sol kanadına korkunç bir karışıklık getirdiler. Zafer tam kâfirlerden yana olacakmış gibi görünürken, tehlikeden haberdar olan Şehzâde Bâyezid bir yıldırım gibi kendini demir topuzuyla karmaşanın içine attı ve zırhları içinde rahat hareket edemeyen Sırp süvarilerinin birçoğunu kendi elleriyle yere çarptı[68]. Osmanlı komutanları da aynı yiğitlikle onu takip ettiler, dolayısıyla en son anda kazandıkları ağır bir zaferin bedeli olan kan gölü korkunçtu. Zira burada da her iki tarafta ölenlerin sayısı büyüktü; imanlıların ve imansızların kanı oluk oluk aktı ve muharebe alanının her tarafı tıpkı renkli bir lale bahçesi gibi, ölenlerin başlarıyla örtülüydü. Ölenlerin arasında Sırp Kralı Lazar da vardı[69]. Osmanlı'nın kılıçları ve topuzları altında hayatlarını kaybetmemiş olan müttefiklerin büyük bir bölümü esir alındı ve zincirlere vurularak, köleliğe taşındı. Ne var ki bu muhteşem zafere çok sevinen I. Murad da kaderinden kaçamayacaktı ve bir gece önce dualarında istediği şehidlik mertebesine erişti.

Zira, diyor Sadeddin, I. Murad düşman takibinden geri dönen muzaffer ordusunun geçişini izlemek için henüz muharebe alanındayken, ölülerin ara-

67 Sadeddin, s. 150'de muharebe düzenini bu şekilde belirtmektedir.

68 Aynı yer: "Ama o, çok parlak bir şimşek gibi, o karanlık insanlara, elinde tuttuğu demir bir topuzla saldırdı ve o topuzla birçok kâfiri yere serdi, onların zırhlarını ve miğferlerini mum gibi yumuşattı".

69 *Aynı eser*, s. 151: "Nankör Lazar korkusuz savaşçıların açtığı yara sonucu öldü". Başkalarına göre önce yakalandı ve daha sonra Sultan I. Murad'ın emri üzerine idam edildi. Örneğin Dukas, III, Paris baskısı, s. 6.

sından ağır yaralı bir Sırp asilzâde kalkmış, Müslümanlığa geçmek istediği ve sultana söylemesi gereken birşey olduğu bahanesiyle I. Murad'ın maiyetini ve muhafızlarını aşmış ve ayağını öpmek üzere huzuruna çıkmasına izin verildiğinde, karnına hançeri saplamıştı. Derhal kaçan katil Miloş Obiliç (Kobiloviç)[70], gerçi I. Murad'ın kendisini durdurmaya çalışan muhafızlarından birkaçını daha devirmiş ve üç kez kendisini takip edenlerin elinden kaçmış ama sonunda kalabalığa yenilmiş ve aman vermeden canı alınmış[71]. Yarası anında ölümüne yol açmayan I. Murad öleceğini anladığında, hemen oğlu Şehzâde Bâyezid'i yanına çağırtmış, kendi sözüyle tahta çıkartmış ve beşeri şeylerin faniliği ve Osmanlı Devleti'nin hükümdarı olarak görevlerinin büyüklüğü hakkında uyarılarda bulunmuş. Böylece Sultan I. Murad, kahramanlıklarla dolu hayatının en büyük ve en önemli zaferinin ödülleri arasında, saltanatının 31. yılında, 66 yaşındayken bir katilin hançeriyle hayata veda etti. Naaşı Anadolu'ya geri getirilerek Bursa'da kendi yaptırdığı camiye defnedildi. Kosova muharebe alanında ölüm darbesini aldığı yerde ise sade bir mescid kuruldu[72]. Bu mescidin yanında,

70 Sadeddin, s. 152'de onu şöyle adlandırmaktadır: "Kâfirlerin esas yedi başından biri". Sırp kaynaklarına göre O da Kral Lazar'ın damadıydı.

71 Sultan I. Murad'ın Kosova Meydan Muharebesi sırasında veya sonrasındaki ölümü, Osmanlı'nın daha eski tarihinin asla tamamen açıklanamayacak bir noktası olarak kalacaktır. Sadeddin, s. 152-155'teki bilgilerle diğer Osmanlı kaynakları da uyum göstermektedir. Bizans ve Sırp efsanelerine göre, I. Murad ya asıl muharebe sırasında ölmüş (Chalkokondylas, I, 27) ya da muharebeden önce Miloş Kobiloviç tarafından öldürülmüştü (Dukas, III, Paris baskısı, s. 5-6). Batı'da muhtemelen çok yaygın bir efsaneye göre, I. Murad'ın öldürülmesi, aralarından birinin kurayla bu darbeyi indirmek üzere seçildiği 12 Sırp asilzâde tarafından kurulan komplonun bir sonucuydu. Bu olay örneğin Theodorus Spandugino Cantacusino, Discorso dell' origine de' Principi turchi eserinde; Sansovino, Hist. univers. dell'origine et imperio de' Turchi eserinde; Vinegia 1582, s. 158, verso'da bu şekilde anlatılmaktadır. Ancak Sırplar burada Macarlar hâline getirilmekte ve Kral Lazar kurayı çeken kişi olarak gösterilmektedir. I. Murad'ın ölümü hakkında birkaç başka efsaneyi, Tubero, Commentar de temporibus suis l., VI, § 11 (Schwandt, II, 222 ve 223) muhafaza etmiştir ama bunları yanlışlıkla Sultan II. Bâyezid'in ölümüyle ilişkilendirmektedir. Sadeddin, I. Murad'ın ölüm tarihi, dolayısıyla da muharebenin yapıldığı tarih olarak, 4 Ramazan gününü, yani 27 Ağustos'u vermektedir. Ancak belki daha doğru tarih olarak 15 Temmuz'u belirten Sırp kaynakları bununla uyumlu değildir.

72 Sadeddin, s. 156. Chalkokondylas, I, s. 27'de burada en azından I. Murad'ın iç organlarının defnedildiğini ima etmektedir: "Murad'ın iç organları Kosava Ovası'nda bir sultan türbesinde bulunmaktadır".

o tarihten beri halkının Osmanlı'ya karşı mücadelesinde ilk kahramanlardan ve şehidlerden biri olarak şarkılarda ve efsanelerde yaşamaya devam eden katili Miloş Obiliç'in anısı, 50 adım aralıklarla Miloş'un kendisini takip edenlerin elinden iki kez kurtulmayı başardığı ve sonunda yine de yakalandığı yerleri göstermek üzere dikilen üç anıt taşıyla canlı tutulmaktadır.

Ne var ki 1389 tarihli Kosova Meydan Muharebesi'ni Osmanlı'nın Avrupa'daki en eski tarihinin en olağandışı dönemlerinden biri hâline getiren sadece Sırpların yenilgisi ve I. Murad'ın ölümü değildir. Bu dönem belki de Osmanlı'nın Avrupa'da açık arazide yapılan ilk önemli meydan muharebesi olarak, hafif Osmanlı yayalarının Batılı orduların ağır zırhlı süvarileri karşısında üstünlüğünü de içinde barındırdığı için çok önemlidir. Zira savaşın gidişatı hakkında mevcut bilgiler ne kadar yetersiz de olsa, kesin olarak söyleyebileceğimiz birşey varsa o da özellikle saldırının çevikliği ve hafif Osmanlı birliklerinin Sırpların ve Macarların ağır hareket eden birliklerine kıyasla hareketlerindeki süratin, zaferin I. Murad lehine sonuçlanmasına büyük bir katkı sağladığıdır. Avrupalı savaş sanatı, o dönemlerde Kosova Ovası'nda kendilerine verilen dersi alamadı ve bu yüzden de Osmanlı'ya karşı sonraki savaşlarında kendilerine sunduğu avantajlardan yararlanamadı. İlk darbe en belirleyici darbeydi ve I. Murad'ın ölümüyle mühürlenen Kosova Zaferi, Osmanlıların Avrupa'daki egemenliklerini yüzyıllar boyunca sağlamlaştıran bir dizi görkemli askerî faaliyetin işareti kabul edilebilir.

6) Sultan I. Murad'ın İçteki İdaresi ve Karakteri

Sultan I. Murad'ın uzun süreli hükümdarlığı, gördüğümüz gibi, Anadolu'da ve Avrupa'da devletin her iki kıtada önemli ölçüde genişletilmesine neden olan bir dizi muzaffer savaşlarla doluydu. Yine de zafer sarhoşluğu altında bile fetihlerini içte akıllı ve ileri görüşlü bir idareyle gelecek için güvence altına almayı ihmal etmiyordu. Tıpkı selefi gibi, özellikle iktidarının gücünü oluşturan orduya özen gösteriyordu. I. Murad döneminin bu türde en önemli düzenlemelerinden biri, özellikle kalıcı bir kadıasker tayiniydi. Orhan Gazi döneminde ordunun yanına her sefere çıkışında gerek sivil, gerekse ceza muhakemeleri için olağan kadılardan biri veriliyordu. Ordunun çoğalması ve sürekli seferler ise yıllar geçtikçe kalıcı bir kadı ihtiyacını gittikçe daha da hissettiriyordu ve böylece I. Murad saltanatının daha ilk yılında, Ankara'nın fethinden kısa bir

süre sonra, bu ihtiyacı daha sonra veziriazam olarak Hayreddin adını da alan ve yeniçeri ocağının kurulmasına da katkıda bulunmuş olan Bursa kadısı Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa'yı, bütün barış ve savaş zamanları için kadıasker tayin ederek gidermeye çalıştı[73].

Yine ilk kez Sultan I. Murad zamanında orduyla çok yakın ilişki içinde olan bir diğer tedbir, savaş esirleri üzerinden, *Kur'an*'ın emirlerine göre ganimetin beşte biri olarak padişaha ödenecek belirli bir vergiydi. Osmanlı Devleti'nin önceki hükümdarları arasında *Kur'an*'ın bu hükmü uygulanmamıştı. Ancak ilerleyen fetihlerle her gün artan köle sayısı, bu konuda bazı düzenlemeler gerektiriyordu ve o dönemlerde Karamanlı ünlü bir hukuk bilgini olan Kara Rüstem Paşa bu konuda öncü görevini üstlenme şerefine nail oldu. Edirne'nin fethinden kısa bir süre sonra I. Murad'ın saray karargâhına geldi, önce yukarıda adı geçen Kadıasker Çandarlı Karar Halil Paşa'ya ve daha sonra Sultan I. Murad'a bu konuda uygun görüş bildirdi. Her ikisi de görüşlerini kabul ettiler ve bu vazifenin yerine getirilmesi için bizzat kendisini görevlendirdiler. Kara Rüstem Paşa, bir kölenin değerini 125 akçe olarak, dolayısıyla hazineye ödenecek yasal payı da 25 akçe olarak belirledi; oldukça düşük olan bu vergi, Sadeddin'in de özellikle belirttiği gibi, ganimet bolluğunun en değerli şeylerin bile fiyatını nasıl düşürdüğünü kanıtlamaktaydı[74].

Aşağıda daha ayrıntılı alarak ele alacağımız gibi, ordunun asıl organizasyonu açısından burada sadece I. Murad'ın, Lala Şahin Paşa'nın ölümünden sonra Rumeli beylerbeyliğine getirilen Timurtaş Paşa'nın desteğiyle, 1375 yılında Sırbistan ve Bulgaristan'la yapılan barış anlaşmasından kısa bir süre sonra, askerî timarlara, daha küçüklerinin timar olarak ve daha büyüklerinin zeamet olarak dağılımını daha kesin bir biçimde belirleyerek düzen getirdiğini ve ordunun seferleri sırasında eşyalara bekçilik edecek, arabalarla ve yük hayvanlarıyla ilgilenecek olup, karşılığında vergiden tamamen muaf tutulan voynuklar adında, Hristiyan tebaadan oluşturulmuş kendine özgü bir birlik kur-

73 Sadeddin, s. 81: "Ama Sultan Murad döneminde ordu çok büyüdüğünden bir kadıasker tayin etti; barışta ve savaşta orduya ait bütün dava ve anlaşmazlıkların kadıaskerlere emanet edilmesi ve onlara görev verilmesi gerektiğini takdir etti".

74 Sadeddin, s. 88: "Demek ki, o zamanlarda değerli şeylerin değerinin ve fiyatının ne olduğu, yine, kâfirlerin ne kadar yoksullaştığı, inananların ne kadar zenginleştiği hakkında fikir yürütülebilir". Bu vergi Pencik olarak adlandırılmaktadır.

duğunu belirtmek isteriz[75]. Ayrıca atlı timar birlikleri olan sipahilere de bir düzenleme getirdi[76] ve onlara özel bir savaş işareti olarak, o tarihten itibaren büyük itibar gören kırmızı bir sancak verdi.

Osmanlı tarihçileri Sultan I. Murad'ın barış zamanlarında resmî binaların yapımına gösterdiği özenden büyük övgülerle bahsetmektedirler. Avrupa'da bu açıdan daha önce de belirttiğimiz gibi görkemli bir saray inşa ettirdiği Edirne ve Anadolu'da da başkent Bursa öncelikliydi. Sultan I. Murad'ın Bursa'da inşa ettirdiği binalar arasında özellikle biri daha küçük ve biri, yanında bir medresenin de bulunduğu daha büyük bir cami olmak üzere iki camiden, şehir dışındaki kaplıcalarda yaptırdığı bir hamamdan ve bir tekkeden bahsedilmektedir. İnşaatın yönetimini kısa bir süre önce Osmanlı'ya esir düşen Rum veya Frenk asıllı bir mimar üstlenmişti. I. Murad'a Bilecik bir cami ve Yenişehir büyük itibar gören bir derviş için yaptırılan bir tekke borçludurlar[77]. I. Murad, atalarının örneğine uygun olarak, özellikle hayır işleri için kurulan vakıflar ve gençliğin eğitimi için çok şey yapmıştır; kendisi içinse saray karargâhında severek zaman geçiren dindar ve âlim kişilerle görüşerek, kuvvet ve bilgi aradı[78].

Düşmanları tarafından bile takdir edilen en önemli faziletleri arasında asil bir cömertlik ve ciddi bir adalet duygusu sayılıyordu. Bu faziletleri halkının sevgisini sürekli kılıyordu ve tebaanın çok kısa sürede kalbini kazanmasını sağlıyordu[79]. Sadece bir kez haklı bir intikam öfkesine esir olarak, işi gaddarlığa kadar vardırdı: Oğlu Şehzâde Savcı'nın isyanı devletin varlığını tehlikeye attığında. Yaşlılığında bile genç bir delikanlı kadar çevik olduğu söylenmektedir. Hız ve icraatta yorulmazlık açısından bütün komutanlarından üstündü. Amaç, kâfirlere karşı kutsal savaşta birliklerinin heyecanını körüklemekse, sözlerinin gücü büyüktü ve kazanılan bir zaferden sonra asla en yiğitleri gerektiği

75 *Aynı eser*, s. 114.

76 Aynı yer: "Sipahioğlanı birliği kuruldu, bir sipahi öldüğünde ücreti ve tımarının çocuklarına bırakılması emri verildi. Böylece askerlerin çocukları ücretten ve geçimden yoksun kalmayacaklardı".

77 Sadeddin, s. 95-98.

78 *Aynı eser*, s. 77: "Sarayı bilgili ve aziz kişilerle doluydu, onların konuşmaları ve derin bilgileri yüzünden kendini yetiştirdi ve eğitti".

79 Aynı yer: "Sertliğine karşın, kibarlık zamanında kibardı, bağışlama zamanında çok bağışlayıcıydı ve konuşurken gönül okşayıcı ve iyi yürekliydi... Gönül yüceliğinin nisan bulutu onun cömert elinden yağmur gibi yağmaya hiç ara vermedi". Aynı övgü, Chalkokondylas, I, 28'de de vardır.

şekilde ödüllendirmeyi ihmal etmezdi. Daha yaşarken, şanına lâyık birer anıt olarak ebediyen var olan Hüdâvendigâr lakabını ve Gazi ünvanını taşıyordu. Av tutkunuydu ve bu asil meşguliyeti icra ederken, kabiliyet ve çeviklik açısından bütün atalarından üstün olduğu söyleniyordu. Görünen o ki, karakterinde vahşi ve korkutucu birşey yoktu, aksine özellikle sözlerinde ortaya çıkan olumlu ve yumuşak bir yanı vardı[80]. Bilginlerle konuşmayı sevmesine rağmen, bilimsel bir eğitimden geçmemişti. Yazmayı bilmiyordu ve 1365 yılında Ragusa Cumhuriyeti'ne yıllık 500 duka altını karşılığında Osmanlı sularında serbest ticaret yapma hakkını verdiği bir himaye anlaşmasını imzalarken, mürekkebe batırılmış elini imzayla mührün yerine belgenin başlangıcına basarak kullandı. Bu şekilde meydana gelen tuğra, o tarihten beri padişahların resmî imzası olarak kalmıştır ve daha sonra elin kaba şekillerinde bazı harfler tahmin edilerek, padişahın adı ve "daima muzaffer" ilavesiyle daha yüce bir anlam kazanmıştır[81]. Kesin bilgilerin eksikliğinden dolayı Sultan I. Murad'ın dış görünüşü hakkında yeterli bir görüntü oluşturulamamaktadır.

80 Chalkokondylas, I, 28: "Görünüm itibarıyla sevimli, tartışmalarında da çok uzlaşmacıydı... ve sözlerinde de çok ölçülüydü". I. Murad'ın karakteri hakkında en fazla bilgiyi Chalkokondylas vermektedir.

81 Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 172.

ALTINCI BÖLÜM

SULTAN I. BÂYEZİD'İN 1402 TARİHLİ ANKARA SAVAŞI'NA KADAR AVRUPA'DA VE ANADOLU'DAKİ ZAFERLERİ VE FETİHLERİ

1) Sultan I. Bâyezid'in İlk Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki Durumu. Sırp Barışı. Sultan I. Bâyezid'in Bizans Hanedanıyla İlişkileri. Osmanlı'nın Bulgaristan, Eflak, Bosna ve Macaristan'a 1396 Tarihli Niğbolu Meydan Muharebesi'ne Kadar Akınları, Seferleri ve Fetihleri

Yıldırım lakaplı Sultan I. Bâyezid, babasının kendisine miras bıraktığı tahta Kosova Ovası'nda oturdu ve burada, yenilen düşmanın karşısında, ayağını öptürerek resmen biat eden vasallarını kabul etti. O, hükümdarlığını kardeşini öldürerek güvence altına almak zorunda hisseden ilk Osmanlı padişahı oldu. Zira babasının ölümünden henüz haberdar olmayan Şehzâde Yakub, kaçan düşmanları takipten henüz geri dönmüştü ki, Bâyezid onu yakalattı ve derhal boğdurdu[1]. Bu korkunç katlin sebepleri tam olarak tespit edilememektedir. Belki de kardeşler arasında eskiden beri var olan düşmanlıklar ve kıskançlıklar kadar, daha sonraki zamanlarda bir sistem hâline getiri-

1 Chalkokondylas, I, 30'da idamın iple boğarak gerçekleştirildiğine özellikle dikkat çekmektedir. Aynı şekilde Phrantzes, I, 26; Bonn baskısı, s. 81'de aynısını belirtmektedir; ancak kardeşinin adını yanlışlıkla Μουσουλμάνος (Musulmanos- Bu ismin daha sonra Bizanslılar tarafından "Süleyman Çelebi" için kullanıldığı söylenmektedir; bk. dipnot 568; çen.) olarak vermektedir. Dukas, I, 3'te Savcı'nın gözlerinin dağlanmasını Yakub'un boğazlanmasıyla karıştırmaktadır.

lerek, kardeş katlini Osmanlı tahtının en önemli dayanaklarından biri hâline getiren nefret verici siyasetin de bunda önemli bir payı vardı. Sadeddin'e göre, Yıldırım Bâyezid'in vezirleri, anlaşmazlıklar ve iç mücadelelere neden olabilecek her fırsatın derhal ortadan kaldırılması gerektiğini; Şehzâde Savcı'nın babasına karşı isyanı hafızalarda daha çok taze olduğundan, aynı devletin birden fazla mirasçısının huzuru ve barışı ne denli bozabileceğinin tahmin edilebileceğini; hükümdarlık gücünün Allah'ın yeryüzündeki aksi misali sadece tek bir kişinin mirası olarak kalması ve bu yüzden Şehzâde Yakub'un derhal şehid edilmesi gerektiğini söylemişlerdi. Bu ve buna benzer sebepler, Yıldırım Bâyezid'in endişe içindeki ruhunda belki de çok önceden düşündüğü kararı tamamen olgunlaştırmaya uygundu. Böylece Şehzâde Yakub, gençliğinin en verimli yıllarında doğa dışı bir despotluğun zorunluluğuna kurban gitti ve derhal babasıyla birlikte törenler eşliğinde Bursa'da defnedildi[2].

Yıldırım Bâyezid, tahta çıktıktan hemen sonra Edirne'ye geldi ve kısmen Avrupa'daki savaşların devamını buradan yönetmek, kısmen de dinsel ve hayır işleri için yaptırdığı eserlerle sadık tebaasının kalbini hanedanına daha sıkı bağlamak üzere kışı burada geçirdi. Özellikle babasının hizmetkârlarına, camilere ve tekkelere, dullara, yetimlere ve her türlü yardıma muhtaç insanlara karşı cömertliği övülüyordu. Ayrıca babasını örnek alarak, kendisine sığınan veya öfkesinden korkmak zorunda olan herkese karşı adaleti ve merhametiyle ün saldığı söyleniyordu[3].

Aynı zamanda en fazla önem verdiği konulardan biri, kuzeydeki sınır eyaletlerinde I. Murad'ın ani ölümünden dolayı hayli hareketlenen savaşın devamıydı. Burada kendini her yönden güvence altına almak için, Kosova Ovası'nda birleşik olan orduyu kış boyunca üç bölüme ayırdı ve baharın gelişiyle birlikte farklı yönlere harekete geçirdi. Timurtaş Paşa yönetimindeki asıl kuvvetler, Sırbistan'ı boydan boya dolaştı, hiçbir yerde artık direnişle karşılaşmadıkları için ülkenin en büyük kısmını, özellikle de Kratova'da ve başka bölgelerdeki gümüş madenlerini ele geçirdiler. Kral Lazar'ın oğlu ve halefi olan Stefan [La-

2 Sadeddin, s. 155.

3 *Aynı eser*, s. 157: "Bütün kilise adamlarının, dindarların, ayrıca bütün tâbilerin ve vasalların teveccüh ve gönül yüceliği denizi sularına gömüldü. Büyükbabasının ruhu için yoksullara ve muhtaçlara büyük miktarda para ve sadaka dağıttı. Çok sayıda armağanla, lütufla yoksul çocukları ve dulları teselli etti ve inançlı ülkelerin bütün yoksullarına ve biçarelerine karşı büyük yardımseverlik ve merhamet işaretleri verdi".

zareviç], bu şekilde dört yandan baskı altında kalarak ve elinden en önemli yardımcı kaynakları alınmış hâlde, barış talep ederek teslim olduğunu açıklamak zorunda kaldı ki, böylece ağır şartlar altında da olsa, en azından özgürlük ve bağımsızlık görüntüsünü kurtardı. Yıldırım Bâyezid, vasal olarak bütün seferlerde üzerine düşeni yerine getirmesini, ayrıca gençliğinin baharında olan kızkardeşi Maria'yı kendisine eş olarak vermesini ve gümüş madenlerinden önemli miktarda haraç ödemesini talep etti[4].

Ordunun ikinci bölümü bu arada Paşa Yiğit Bey yönetiminde batıya yönelmiş, geniş bir bölgeyi talan ederek Bosna'ya akın etmiş, ülkenin geniş bir bölgesini harap etmiş ve yağmalamış ve savunmasız halkın büyük bir bölümünü köle olarak beraberinde götürmüştü. Paşa Yiğit Bey bunun üzerine Kuzey Makedonya'da kendine özgü bir sancakbeyliğine yükseltilmiş olduğundan bu dönemde kadınları ve çocuklarıyla birlikte Anadolu'dan ve Avrupa'dan Osmanlı kolonicileriyle yeniden doldurulan Üsküp'e yerleşti. Güney Makedonya'da şimdilik Osmanlı iktidarının ana üssü olarak Evrenos Bey'in birlikleriyle beraber bulunduğu Serez kalıyordu ve gerek buradan, gerekse Üsküp'ten yola çıkılarak sonraki yıllarda Arnavutluk'a ve Draç yakınlarına kadar akınlar düzenlendi. Ne var ki şimdilik bu akınların en önemli sonuçları, birkaç savunmasız yerin yağmalanması, talan edilmesi ve tahrip edilmesiydi. Aynı şekilde doğu yönünde ilerleyen üçüncü bir bölüm Vidin'de Tuna Nehri'ni aşmış ve Eflak'ın güney kesimlerini talan etmişti[5].

Bu arada I. Murad'ın ölümü, Konstantiniyye'deki durumlar ve Bizans hanedanının Osmanlı padişahıyla ilişkileri üzerinde de etkisini gösterdi. Konstantiniyye ve çevresinde o dönemlerde Bizanslı V. Ioannes Paleologos* hüküm sürüyordu. Oğul Andronikos kendi oğlu Ioannes'le beraber Yıldırım Bâyezid'in kardeşi Şehzâde Savcı'yla birlikte daha önce sözünü ettiğimiz isyanından dolayı gözleri dağlanmış bir hâlde Anemas Kulesi'nde gözetim altındaydı. Yıldırım Bâyezid'in çok geçmeden haberdar olduğu tahta cülusu, maruz kaldığı utanç

4 Sadeddin, s. 160. Dukas, IV, 6. Haracın tutarı ne burada, ne başka bir yerde belirtilmektedir. Dukas sadece genel olarak şöyle demektedir: "Sırbistan madenlerinden kesilmiş olan çok sayıda gümüş sikke".

5 Sadeddin, s. 158, 160. Chalkokondylas, II, 31.

* Zinkeisen, I. Ioannes Paleologos olarak zikretmektedir. Ioannes, bu isimdeki Bizans imparatorlarının beşincisi, Paleologos hanedanına mensup imparatorların ise birincisidir (çev.).

için öç almak ve gerek kendisi, gerekse oğlu için Bizans tahtını tekrar ele geçirmek için en uygun fırsat gibi göründü, zira taht bu arada kardeşi Manuel'e sözverilmişti. Andronikos, dostlarına ve akrabalarına danıştıktan sonra, acilen bir plan yaptı ve derhal yürürlüğe koydu. Herşey istediği gibi gitti. Genç Ioannes'le birlikte hapisten başarılı bir şekilde kaçtı, derhal Pera'ya geçti ve Yıldırım Bâyezid tarafından beklenmedik bir şekilde sıcak karşılandı. Yıldırım Bâyezid'e yardımına başvurarak, yasalara ve geleneklere göre sadece kendisine ve ilk doğan çocuk olarak oğluna ait olan, ancak kardeşi Manuel'e vadedilen Bizans tahtını geri almak üzere sığındığını; Yıldırım Bâyezid'in yardımıyla atalarının imparatorluğunda hükümdarlığı tekrar geri almayı başardığı takdirde, gelecekte Yıldırım Bâyezid'in iradesine tamamen boyun eğmeye, her yıl önemli miktarda haraç vermeye ve bunun dışında örneğin başkentte bulunan çok sayıda Osmanlı halkı için bir kadı tayini gibi, başkentinde bazı haklar ve özgürlükler tanımaya hazır olduğunu; ancak bunun karşılığında yardımlarıyla amacına kolayca ve hızlı bir şekilde ulaşabilmek için sadece iki aylığına 4 bin atlı istediğini; zira başkentte özellikle zenginler arasında kendini gösterdiği takdirde, derhal yardımına koşacak çok sayıda taraftarı olduğunu bildirdi[6].

Yıldırım Bâyezid, Konstantiniyye'deki nüfûzunu genişletme ve sağlamlaştırma imkânı verecek bu fırsata severek el attı ve Andronikos'a istediği 4 bin atlı yerine, her iki taht varisinin başına geçerek derhal Avrupa'ya geçecekleri 6 bin atlıdan ve 4 bin yayadan oluşan bir yardımcı birlik verdi. Ciddi bir direniş gösterebilecek kaynaklardan muhtemelen yoksun olan İmparator Ioannes ve oğlu Manuel, bu birliklerin yaklaştığını haber alır almaz, kendilerini "Altın Hisar" diye adlandırılan yerde her ne kadar mümkün olduğunca savunmaya çalıştılarsa da, neticede kısa bir kuşatmadan sonra, gece yapılan ani bir baskın sırasında düşmanlarının eline geçtiler ve Andronikos'un daha önce yakınlarıyla birlikte hapsedildiği Anemas Kulesi'ne kapatıldılar[7]. [IV.] Andronikos

6 Chalkokondylas, II, 32'de Konstantiniyye'ye bir kadının tayin edilmesine dair daha sonra gerçekleşen vaadi belirtmektedir. Phrantzes, I, 13; Bonn baskısı, s. 54'de sadece genel olarak şöyle demektedir: "Emire (sultana) her yıl yeterince altın ve gümüş para ödeneceği ve onun şehirden imtiyazlara sahip olacağına dair de taahhütte bulundular".

7 Chalkokondylas, II, 32 ve Phrantzes, I, 13; Bonn baskısı, s. 55 yan durumlar hakkında uyumlu değildir. Chalkokondylas, özellikle şöyle demektedir: "Altın'ın (Hrisea'nın) adını taşıyan hisar (akropoli)". Phrantzes ise imparatorun oğluyla birlikte yakalandığını belirtmektedir: "...Kaynak-Pınar'ın (Pigi) saraylarında".

bunun üzerine herhangi bir direnişle karşılaşmadan derhal yönetimi devraldı ama babası yaşadığı sürece ne kendisi, ne de oğlu için imparator ünvanını resmen kabul etmek istemedi. Bu belirsiz durumu sona erdirmek ve imparatorluğa gelecekte tamamen sahip olmasını güvence altına almak için, Yıldırım Bâyezid defalarca babasını ve kardeşini hemen katlederek ortadan kaldırmasını talep etti. Ancak hüküm sürme hırsının ve intikam duygusunun içindeki çocukça sevgiyi henüz yok etmediği Andronikos bunu asla kabul etmek istemedi. Her an tehdit altındaki hükümdarlık için duyacağı endişeyi, vicdanını rahatsız edecek olan bir suçun yüküne yeğliyordu.

Böylece yaklaşık üç yıl[8] boyunca Ioannes ve Manuel, Bulgar muhafızlarının ihmali ya da rüşvete yatkınlığı sayesinde hapisten kaçarak Anadolu'ya geçip Yıldırım Bâyezid'den yardım isteyene kadar, Bizans tahtının sahibi olarak kaldı. Andronikos'un babasının katli konusundaki inatçılığından dolayı davasından muhtemelen soğumuş olan Yıldırım Bâyezid, onları huzuruna kabul ederek dinledi. İmparator Ioannes kendisine babasıyla ve dedesiyle, I. Murad'la ve Orhan Gazi'yle yakınlaşmasını sağlayan dostluğunu ve akrabalığını hatırlattı, bir babanın oğlu tarafından böyle bir muameleye maruz kalmasının bütün kanunlara ve bütün insanlığa nasıl aykırı olduğunu gözünün önüne getirdi ve Manuel'in tahta bir kez cülus etti mi, sadece ağabeyinden daha yüksek bir haraç ödemekle kalmayıp, her baharda 12 bin kişilik atlı ve yaya yardımcı kıtasıyla padişahın karargâhına geleceğini, onu her yerde takip edeceğini ve bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün dostlarını ve düşmanlarını kendi dostları ve düşmanları kabul edeceğini vadetti. Bu sözlere dair resmî bir anlaşma yapıldı ve yeminlerle onaylandı. Yine de Yıldırım Bâyezid, herhangi bir teşebbüste bulunmadan önce, Konstantiniyye'de mevcut durum hakkında

8 Kronolojide bir uyumsuzluk söz konusudur. Phrantzes'e göre, Andronikos ve Ioannes imparatorluğu iki yıl altı ay yönetmişlerdir; Chalkokondylas'a göre ise Ioannes'in ve Manuel'in kaçışı, ancak hükümdarlıklarının dördüncü yılında gerçekleşmiştir. Her iki bilgi, yeterince ortadan kaldırılamayan kronolojik zorluklar sunmaktadırlar. Zira genel olarak kabul edilen bilgilerden hareket edecek olursak, I. Ioannes'in ölümü ve Manuel'in tahta cülusu 1391 yılında gerçekleştiyse, bütün bu hadiseler Kosova Muharebesi'nden sonraki döneme ait olduğundan ve I. Ioannes hapisten çıktıktan sonra da güya birkaç yıl hüküm sürdüğünden, üç dört yıllık esaretlerine dair zamanın nereden geldiğini anlayamamaktayız. Burada ya kaynakların kronolojik bilgilerinde ya da Paleologların haleflikleri hakkında hatalar vardır. Ancak bu konudaki incelemelerin yeri bu eser değildir.

bilgi almayı daha akıllıca buldu. Bu yüzden gözcülerinden birini, halkın ve asilzâdelerin arasında Bizans imparatorunun hangi oğluna daha çok sempati gösterildiğini ve Manuel'i mi, yoksa Andronikos'u mu imparator olarak görmek istediklerini öğrenmesi yönünde bir talimatla oraya gönderdi. Kamuoyu o dönemlerde Manuel'den yana görüş bildirmişti ve böylece Yıldırım Bâyezid, Manuel'i her şekilde desteklemekte artık hiçbir sakınca görmüyordu. Büyük bir Osmanlı ordusu imparatoru oğlu Manuel ile birlikte Konstantiniyye'ye geri getirdi ve direniş göstermek için ellerinden herşeyleri alınan Andronikos ve Ioannes kaçarak kurtuldular ve Manuel'in başına derhal tahtın yasal tek varisi olarak patrik tarafından Bizans tacı takıldı. Ancak babası, birkaç yıl sonraki ölümüne kadar imparatorluk gücünü elinde tuttu; sürgün edilen Andronikos'a anlaşmaya uygun olarak Selanik valiliği bırakıldı[9].

Bu gibi olaylardan sonra, Bizans imparatorluk gücünün artık sadece boş bir isimden ibaret olduğu ve Bizans İmparatorluğu'nun kaderinin tamamen Yıldırım Bâyezid'in ellerinde bulunduğu kesindi. En azından zeki bir siyaset, önce gücünü devletin Anadolu'da ve Avrupa'daki sınırlarında genişletmesini ve sağlamlaştırmasını bir kural hâline getirmiş olmasaydı, Bizans İmparatorluğu'nun son çürük kalıntılarını tamamen yok edip, başkentini Konstantiniyye'ye taşımak çok kolay olurdu. İleride Yıldırım Bâyezid'in topraklarını Anadolu'da da birleştirmek ve bütünleştirmek için nasıl çalıştığını göreceğiz ve burada, Avrupa'daki durumlarla yakından bağlantılı olduğundan, şimdilik aynı dönemde, muhtemelen Paleolog hanedanındaki anlaşmazlıklar ortadan kaldırıldıktan kısa bir süre sonra[10], Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki son sınır kalesi Philadelphia ya da nâm-ı diğer Alaşehir'in de Osmanlı'nın eline geçtiğine dikkat çekmek isteriz.

Zira Alaşehir'de eski zamanların akınları altında, en azından ismen Bizans imparatorunun hakimiyetini tanıyan Rum bir komutan kalmayı başarmıştı. Yine de görünüşe göre Alaşehir bu dönemlerde Batı Anadolu'nun en

9 Phrantzes, I, 13; Bonn baskısı, s. 55-57. Chalkokondylas, II, 33. Burada Manuel'e sözverilen haraç, 30 bin altın (τρισμυρίους χρυσίνους Üç on bin (30 bin) altın para) olarak belirtilmektedir.

10 Chalkokondylas, II, 33'te olayı böyle belirtmektedir; Ioannes ve Manuel, anlaşmaya göre tahsis etmeleri gereken yardımcı kıtalarla Alaşehir kuşatmasında bulunuyorlardı, dolayısıyla bu yerin fethi, Hammer, *aynı eser*, s. 220'de belirttildiği gibi, 1391 yılında gerçekleşmiş olamaz. Öyle olsaydı, Hammer'in bahsettiği, seferin hemen öncesinde İmparator Ioannes'in iki yıllık esareti nasıl açıklanabilir?

kalabalık ve en zengin şehirlerinden biriydi[11] ve bu şehre sahip olmak Yıldırım Bâyezid için çifte önem taşıyordu. Daha Bizans tahtı için verilen mücadeleler sırasında bu yerin teslim edilmesine dair müzakereler yapılmıştı ve bu şehir üzerindeki haklarından tamamen feragat etmeye hazır olduğunu açıklayan Manuel, bu müzakerelerde bizzat arabuluculuk yapmıştı. Ne var ki halk, gönüllü olarak teslim olma ve surlarından içeriye bir Türk kadısını ve Yıldırım Bâyezid'in bir sancakbeyini alma çağrısına uymayı reddediyor ve barbarlara teslim olmaya hiç niyetleri olmadığını açıkça belirtiyordu. Bu saçma inatçılığa öfkelenen Yıldırım Bâyezid, birliklerinin bir bölümüyle ve İmparator Ioannes ve Manuel yönetimindeki Bizans yardımcı kıtalarıyla bizzat şehrin önlerine geldi ve kısa bir direnişten sonra ya ilk önce Bizanslıların surlara çıktıkları bir taarruzla ya açlıkla ya da nihayet komutanın çaresizlik içinde kabul ettiği zorunlu bir teslimiyetle şehri ele geçirdi. Osmanlı tarihçilerin ifadelerine dayanan sonuncusuna göre, şehrin Rum komutanı padişahın vasalı olarak belirli bir haraç karşılığında şehrin sahibi olarak kalmaya devam etti; Bizanslı tarihçiler ise bundan hiç bahsetmezler. Kesin olan tek şey, Yıldırım Bâyezid'in şehrin gelirlerini daha şehri elegeçirmeden önce ettiği bir yemine göre Edirne'de yapılmaya başlanan caminin inşasına tahsis ettiği ve daha sonra gerçekten de bunun için kullandığı ve Alaşehir'in kısa bir süre sonra Osmanlı bir nüfusla birlikte bir Müslüman şehri karakterine kavuştuğudur. Zira Yıldırım Bâyezid buraya da bir cami, bir medrese ve bir hamam yaptırdı[12].

Yıldırım Bâyezid silahlarının Anadolu'daki ilerleyişleri sırasında Avrupa'daki durumları asla tamamen gözden çıkarmadı. Burada Bizans hanedanıyla kurulan güvensiz dostluk çok kısa sürdü ve Yıldırım Bâyezid Bizans İmparatorluğu'nun başkentine karşı henüz nihai bir darbe vurmaya cesaret etmese de, attığı adımlar ve yaptığı tehdit dolu konuşmalar yine de düşmanca niyetleri hakkında hiçbir şüphe bırakmıyordu. Avrupa'da ve Konstantiniyye'ye karşı teşebbüsleri için kalıcı bir üs kazanmak ve aynı zamanda bu taraftan denizin hâkimiyetini güvence altına almak için, muhtemelen Alaşehir'in fethinden kısa bir süre sonra,

11 Dukas, IV, 7: "Çok büyük ve kalabalık bir nüfusa sahip olan".

12 Alaşehir'in fethi, kimi zaman daha eski Osmanlı tarihinde geçen bazı hadiseler hakkındaki gerçekleri bulmanın ne kadar zor olduğunu kanıtlayabilir; zira bütün kaynaklar bu olayı farklı anlatmaktadırlar. Chalkokondylas, I, 33'te şehre yapılan bir taarruzdan bahsetmektedir; Dukas, IV, 7'de şehrin ele geçirilmesinin nedenini erzak sıkıntısı olarak belirtmektedir ve Sadeddin, s. 160'ta komutanın Yıldırım Bâyezid'in taarruz ve yağma tehdidinde bulunmasıyla, şehrin anahtarlarını teslim ettiğini anlatmaktadır.

tamamen yıkılmış olan ve ataları tarafından ihmal edilen Gelibolu'yu tekrar inşa ettirdi. Şehrin ve limanın istihkâmları temelden yeniden kuruldu ve bunları ani bir baskına karşı korumak için, limanın girişine Çanakkale Boğazı'nın tamamına hâkim büyük bir gözetleme kulesi yaptırdı[13]. Buradayken Bizans imparatoruna defalarca haracı ödemeyi ve anlaşmaya göre göndermesi gereken yardımcı kıtaları hatırlattı. Ancak Konstantiniyye'de bahar aylarında imparatorun padişahın ordusu için tahsis etmeyi vadettiği sayıda birlikler toplanamadığından, Ioannes zaman zaman oğlu Manuel'in yönetiminde, iyi niyetini gösteren ama aynı zamanda içinde bulunduğu çaresizliği de gözler önüne seren yaklaşık 100 kişilik bir yardımcı kıta göndermekle yetindi[14].

Yıldırım Bâyezid aynı dönemde denizlerde teşebbüslerini batıya doğru genişletti. Buğdayın, Anadolu'dan örneğin Midilli, Sakız, Limni, Rodos ve Siklatlar gibi komşu adalara ihracı tamamen yasaklandı. 60 gemiden oluşan bir Osmanlı filosu Sakız Adası önlerine geldi, şehri ve çevredeki köyleri ateşle ve kılıçla talan etti, aynı şekilde birkaç Siklat Adaları'na saldırdı, hatta Eğriboz'un ve Attika'nın kıyı şeridinde yağmada bulundu[15] ve birçok köle ve ganimetle tekrar Anadolu'ya döndü.

Bizans İmparatoru Ioannes ancak bundan sonra başkentini yeni istihkâmlarla en azından ani bir baskına karşı korumak için teşebbüslerde bulundu. Böyle bir baskının en kolay yapılabileceği yer olan Altın Kapı'nın her iki tarafına beyaz mermerden iki büyük kule inşa ettirdi; başka malzeme olmadığından bu kulelerin yapımı için en eski ve en görkemli üç kilisenin, İmparator Filozof Leo tarafından yaptırılan Azizler Kilisesi'nin, İmparator Mavrikios'un eseri olan Kırk Şehit Kilisesi'nin ve İmparator Büyük [I.] Konstantinos tarafından yaptırıldığı söylenen Aziz Moccius Kilisesi'nin, sırf bu amaçla söktürülen taşlarını kullandı. Daha sonra güneye doğru sahile kadar, kendi için de en zor anında sığınabileceği bir yer de yaptırdığı güçlü bir duvar çektirdi[16]. Bütün bu hazırlıklar, Yıldırım Bâyezid, Manuel ve 100 kişilik yardımcı ordusuyla birlikte Anadolu'da seferdeyken yapıldı. Ancak Sultan Bâyezid Bursa'ya geri dö-

13 Dukas, IV, 7.

14 *Aynı eser*, XIII, s. 24: "Birkaç kez İmparator Manuel 100 Romalı piyade (asker) ile birlikte babası İmparator Ioannes tarafından Bâyezid'in yanında sefere katılarak yardım etmesi için gönderildi".

15 Aynı yer: "Atinanın civarını", yani özellikle Atina çevresi.

16 Dukas, s. 25: "Üs olarak elinde bulundurduğu ve gerektiğinde sığınacağı bu yeri".

nüp de Konstantiniyye'de bu arada olanları öğrendiğinde, Bizans imparatoruna derhal Altın Kapı'da yaptırılan duvarı yıktırmasını ve yerle bir etmesini, aksi takdirde oğlunu gözlerini oyarak geri göndereceğini bildirdi. Yaşlılıktan ve hastalıktan kırılmış imparator, böyle bir utanca artık dayanamazdı. Duvarı yıktırdı ama kendisi de kısa bir süre sonra ıstıraplarının sıkıntısı ve yükü altında hayata veda etti.

Tek yasal varisi olan Manuel, o dönemlerde zorunlu olarak henüz Bursa'da saray karargâhında bulunuyordu ve bütün adımları izleniyordu; hatta Yıldırım Bâyezid'in hayatına kastettiği ve böylece Paleologların gölge hükümdarlığını bir darbede sona erdirme niyetini taşıdığı söyleniyordu[17]. Ne var ki [II.] Manuel babasının ölümüne dair haberleri tam zamanında aldı ve gece vakti kaçarak başarılı bir şekilde her an Osmanlı'nın saldırısına beklemeye başladığı Konstantiniyye'ye geldi. Yıldırım Bâyezid ise planlarının başarılı olmayışına duyduğu öfkeyi Manuel'in kaçışını engellemek zorunda olan hizmetkârlardan çıkardı ve imparatorun arkasından kesin bir ifadeyle Konstantiniyye'deki Osmanlı halkı için bir cami ve bir kadı tayin edilmesini istediğini bildiren bir elçi heyeti gönderdi. Zira, diyordu elçi heyeti, Konstantiniyye'de ticaret veya başka işler yüzünden bulunan Osmanlıların anlaşmazlıkları kâfirlerin mahkemelerinde değil, kendi kadıları huzurunda çözülmeliydi[18]; ayrıca padişahın taleplerinden herhangi birine uymak istemediği takdirde, şehrin kapılarını kapattıracak ve çevrenin tamamını kendi boyunduruğu altına alacaktı. Bu sefer, bu boş bir tehdit değildi. Zira çok geçmeden Bitinya'dan ordusunun bir bölümünü Trakya'ya çağırdı, Kumköy (Panidos) Kasabası'ndan Konstantiniyye surlarının önlerine kadar toprakların tamamını ateşle ve kılıçla talan ve birçok köyü ve kasabayı yerle bir etti ve imparatorluğunun diğer bölümlerine köle olarak yerleştirmek üzere, yerel halkı beraberinde götürdü.

O tarihten itibaren başkentle çevresi arasındaki bütün irtibatlar koptu. Zira yaklaşık 10 bin kişiden oluşan Osmanlı birliklerinin bir bölümü Konstan-

17 Aynı yer: "Eğer onu yakalarsa öldürmek istiyordu".

18 Dukas, IV, 25: "Müslümanların ticaretle meşgul olma haklarının olmadığı ve onların kimi meseleler ya da sahip oldukları tereddütler dolayısıyla İstanbul'a gittiklerinde doğal olarak gâvurların mahkemesinin huzuruna çıktıkları, ancak Müslüman'ı Müslüman'ın yargılaması gerektiği yönünde ve daha başka haksızlık ve iftira dolu şeyler söylenmektedir". Καβουριδων"[Kavuridon]" sözcüğü burada muhtemelen Türkçe gâvur sözcüğünün biçim değiştirmiş halidir.

tiniyye kapılarının önüne yerleştirildi ve burada 10 yıl boyunca kesintisiz olarak Konstantiniyye'ye yapılan bütün girişleri kontrol altında tuttu. Sıkıntılar kısa sürede en uç noktaya yükseldi. O dönemde şehri kolayca ele geçirebilecek durumda olan Yıldırım Bâyezid, şehri açlıkla en son çaresizliğe kadar itmeyi ve bu şekilde sonunda gönüllü olarak teslim olmaya zorlamayı tercih etti. Çok geçmeden özellikle ekin, şarap, yağ, vesaire gibi yaşamsal ihtiyaçlarda büyük bir sıkıntı yaşanmaya başladı; yakacak odun artık hiçbir yerde bulunamıyordu, ancak ekmek ve yemek yapmak için oduna ihtiyaç duyduklarından, evleri sökmeye ve çürümüş tahtaları ateş yakmak için kullanmaya başladılar[19].

Bizans İmparatorluğu başkentinde sefalet böylece günden güne artarken, Yıldırım Bâyezid etrafı gücünün işaretleriyle çevrilmiş hâlde, Makedonya'da Serez'de saray karargâhını kurdu. Yapılan anlaşmalara istinaden burada tahtının önünde diz çöken Batılı prensler ve vasallar arasında İmparator Manuel, o dönemlerde Mora Yarımadası'nda Sparta'da valilik yapan kardeşi Theodoros, Sırbistan Kralı Stefan ve Vardar Nehri'nin kuzeyinde henüz küçük bir bölgede hüküm süren Tvrtko'nun oğlu Konstantin Dragaş bulunuyordu. Ayrıca Yıldırım Bâyezid'in himayesi altında Mora Yarımadası'ndaki Benefşe beyi olan Paulus Mamonas, Sparta'dan yola çıkarak zorla Benefşe'yi ele geçiren ve Mamonas'ı buradan utanç içinde kovan Bizans imparatorunun kardeşi Theodoros aleyhine davacı olarak sultanın huzuruna geldi. Akıllı bir siyaset gereği, Bizans İmparatorluğu'nun değişik kesimlerinde ismen henüz bağımsız olan bu küçük beyleri korumayı uzun zamandır ilke edinen Yıldırım Bâyezid[20], Mamonas'ın davasına taraf oldu ve adeta bu haksızlığın bütün suçu kendisindeymiş gibi, Bizans imparatoruna ağır sitemlerde bulundu. "Barış içinde yaşayabilmeniz size yetmiyor da hâlâ tebaama böylesine eziyetler çektirmeye mi cesaret ediyorsunuz?", diyordu. "Allah şahidimdir ki, buna cüret edenlere hakettikleri cezayı vermek benim elimdedir". Yıldırım Bâyezid, bu konuşmadan sonra, göründüğü kadarıyla Manuel'e karşı eskiden kalma nefretinden dolayı Andronikos'un Osmanlı sarayında himaye edilen oğlu Ioannes'in tahriklerine uyarak, bizzat suç işlemek üzere ayartıldı. Hatta Theodoros'u o anda öldürmeye yeltendiği söyleniyordu ama sonunda öfkesine hâkim olabildi. Theodoros buna rağmen kaderinden kaçamadı. Çandarlı Hayreddin Paşa'nın oğlu

19 Dukas, *aynı eser*, s. 26

20 Phrantzes, I, 13; Bonn baskısı, s. 57'de Mamonas hakkında özellikle şöyle demektedir: "Ve bu Mamonas çok öncesinden emir (sultan) tarafından tanınmaktaydı".

Çandarlı Ali Paşa, vezir olarak efendisinin verdiği işareti gayet iyi anladı ve çok geçmeden Theodoros'un ortadan kaldırılmasını sağladı[21].

Diğer tarafta Yıldırım Bâyezid'in dizginlenemez ve hükmetme hırsıyla dolu mizacı Hristiyan vasallarının çaresizce direniş göstermelerine neden oluyordu. Ellerine silahlarını alıp, Yıldırım Bâyezid'e karşı birşey yapamayacak kadar güçsüzdüler; bu yüzden gizli bir ittifak sayesinde bundan böyle ölüme kadar birlik içinde olmak ve bir daha asla biat etmemek üzere padişahın saray karargâhına gitmemek üzere anlaştılar. Konstantin Dragaş'ın Bizans imparatoruna kızını vermesiyle daha da sağlamlaştırılacak olan bu çaresiz komplonun şimdilik sonuçları sadece Bizans imparatorunun ve diğer prenslerin art arda sessizce Serez'deki saray karargâhından ayrılarak, yurtlarına geri dönmeleriydi. Yıldırım Bâyezid bunun üzerine Bizans imparatorunu bizzat sorguya çekip, anlaşmaya uygun olarak ertesi yıl yine bizzat huzuruna gelmesini talep ettiğinde, Manuel gerçi herkesin önünde padişahın iradesini yerine getirmeye hazır olduğunu beyan etti ama Vezir Çandarlı Ali Paşa onu gizliden gizliye bu vaadini yerine getirmemeye ikna etti. Hile başarılı olmuştu. Zira Çandarlı Ali Paşa bu şekilde bir kez Bizans imparatorunun düşmanca tutumundan emin olduktan sonra ordu gücüyle Konstantiniyye'ye doğru yola çıktı, surlarının altına kadar geniş bir bölgeyi talan etti ve şehri eskisinden daha dar bir alanda kuşatmaya aldı. Bu kuşatma, esas olarak zaman zaman yapılan kesintilerle bahsettiğimiz gibi 10 yıl sürdü ve şehirde halkın azalmasına büyük bir katkıda bulundu. Zira nüfusun büyük bir kısmı açlıktan öldü ve yine büyük bir kısmı çaresizlik içinde düşmanın tarafına geçerek kendini kurtardı ve büyük bir ihtimalle Müslüman oldu[22]. Yıldırım Bâyezid, Niğbolu Zaferi sayesinde kuzey eyaletlerinde hakimiyeti için yeni bir üs edindiği dönemlerde, Konstantiniyye ve Paleolog hanedanı işte bu durumdaydı. Erken dönemler Osmanlı tarihinin en olağandışı anlarından biri olan Niğbolu Zaferi'nin hikâyesi bizi Yıldırım Bâyezid'in ilk hükümdarlık yıllarında kuzey eyaletlerindeki duruma geri götürmektedir.

---

21 Phrantzes, aynı yer ve Chalkokondylas, II, 42 birbirini tamamlamaktadır; ancak kronoloji hakkında çelişkiye düşmektedirler. Phrantzes bu hadiseleri Niğbolu Muharebesi'nden önce, Chalkokondylas sonra anlatmaktadır. Ancak Chalkokondylas'ın Konstantiniyye kuşatmasının 10 yıl sürdüğüne dair verdiği tek bir bilgi, Serez'teki buluşmanın Niğbolu Muharebesi'nden önce gerçekleştiğini kanıtlamaktadır.

22 Phrantzes, I, 13; Bonn baskısı, s. 58; Chalkokondylas, II, 42-43: "Bu şehirde pekçok kişi açlıktan öldü ve bazıları da barbarların tarafına geçti".

Yukarıda Yıldırım Bâyezid'in Kosova Meydan Muharebesi'nden hemen sonra, ordusunu kuzey eyaletlerinde farklı yönlerde Sırbistan'a, Bosna'ya ve Eflak'a akın edip, talan eden üç bölüme ayırdığını gördük. Özellikle Eflak Prensi Mircea'nin ilk zamanlar yapmaya çalıştığı inatçı direnişin nedeni, özellikle Osmanlı Devleti'ne akın etmesini sağlamak için kendisiyle temasa geçen Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları ve Kastamonu beylerinin tahriklerinde yatıyordu. Beyler, Yıldırım Bâyezid'in kendisini bu yüzden kuvvetlerinin büyük bir bölümünü Anadolu'dan Avrupa'ya çekmek zorunda hissedeceğini ve böylece o dönemlerde Osmanlı'nın kendilerini kısmen kovmuş olduğu baba topraklarına tekrar sahip olabilmek için daha rahat teşebbüslerde bulunabileceklerini umuyorlardı. Plan iyiydi ama sadece kısmen başarılı oldu ve sonunda Eflak'ın boyunduruk altına alınmasıyla sonuçlandı. Zira Mircea, gerçi komşularının yardımıyla büyük bir ordu topladı ve geniş bir bölgeyi yağmalayarak, Osmanlı'nın ele geçirdiği topraklara akın etti. Ama Yıldırım Bâyezid derhal çok daha büyük bir kuvvetle onu karşıladı, Eflak'a akın edip düşman kuvvetlerini birçok yerde yenerek dağıttı ve Mircea'nin kendisini bir dağ geçidinde öyle sıkıştırdı ki, Mircea ordusunun tamamını kaybettikten sonra kendi canını ancak kaçarak kurtarabildi. Bunun üzerine ister istemez teslimiyetini açıkladı, Osmanlı eyaletlerinden kaçırdığı bütün esirlerle taşınabilir malları geri verdi ve sadece büyük miktarda haraç ödemeyi vadetmekle kalmayıp, padişaha bütün savaşlarında birlikler tahsis etmeyi de taahhüt etti. O tarihten itibaren, yani kaynaklara göre 1391 yılından beri, Eflak'ın adı Divân-ı Hümâyûn'un kayıtlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun haraca tâbi bir eyaleti olarak geçmektedir[23].

Aynı dönemlerde her yönden baskı altında kalarak, topraklarının tamamını Osmanlı'ya açan ve birliklerinden kalanlarla en güçlü Tuna kalelerine geri çekilen Bulgaristan prenslerinin akıbeti daha da ağırdı. Özellikle Vidin'i, Niğbolu'yu, Silistre'yi ve Ziştovi'yi daha bir süre ellerinde tuttular ve biraz daha kararlı olmuş olsalardı belki daha uzun bir süre tutunabilirlerdi; ancak Osmanlı'nın üstünlüğü, ciddi ve sürekli bir direniş için gerekli cesaretlerini kırdı. Aynı adı taşıyan oğluyla birlikte Çandarlı Ali Paşa tarafından kuşatma altında tutulan Niğbolu'da bulunan Bulgaristan Kralı Şişman, içine düştüğü çaresizlikte oğluyla birlikte kefen bezlerine sarılarak, düşman karargâhına gelip, sa-

23 Sadeddin, s. 165-166.

dece hayatını bağışlamaları ricasıyla teslim olduğunu açıklamaktan başka bir çare göremedi. Şişman bunun üzerine esir alınarak Filibe'ye götürüldü ve burada ya hemen idam edildi ya da hayatının sonuna kadar hapiste kaldı. Oğlu Müslüman oldu ve Hristiyanlıktan ayrılmanın karşılığı olarak Anadolu'da Canik (Samsun) sancakbeyliğine getirildi. Bütün Tuna kaleleri, Vidin, Niğbolu, Silistre, Ziştovi, vesaire ardı ardına Osmanlı'nın eline geçti ve Bulgar topraklarının tamamı Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edildi.

Batıda bu arada Osmanlı birlikleri Bosna'da gün geçtikçe daha da ilerlediler ve akınlarını daha bu dönemlerde ağır çatışmaların meydana geldiği Güney Macaristan'a kadar uzattılar. Özellikle 1394 yılında bir Türk kıtasının Bosna'da Naglazinze'ye kadar ilerlediğini, geniş bir bölgeyi talan ettiğini ama sonunda Sonko Manarvitius emrindeki Macar yardımcı kıtalarının yardımıyla Kral [Stefan] Dabiça tarafından püskürtüldüğünü biliyoruz[24]. Benzer plansız akınlar Sırbistan'dan yola çıkarak, Sirem'e ve Macaristan'ın bazı yerlerde kanlı çatışmaların meydana geldiği güney sınırına da yapıldı. Nagy-Olosz ya da diğer adıyla Francovilla'da Yanoş Maroth, Sırp Tuna kalelerinden biri olan Güğercinlik'te (Golubac/Golumbacz) Peter von Pereny daha 1391 yılında Osmanlıları sınırın diğer tarafına attı. Ertesi yıl olan 1392 yılında Macaristan Kralı Sigismund bizzat Bulgaristan'a bir Türk seferi düzenlemiş, uzun ve zahmetli bir kuşatmadan sonra Tuna kalelerinden Küçük Niğbolu'yu ele geçirmişti. Ne var ki düşmanın üstün gücü karşısında burada sadece kısa bir süre tutunabildi ve ordusunun büyük bir bölümünün kaybıyla ve kendi hayatını tehlikeye atmış hâlde tekrar Macaristan'a geri döndü.

O tarihten itibaren Osmanlı'nın Macaristan'a karşı tutumu gittikçe daha tehlikeli bir hal almaya başladı ve Kral Sigismund ile Yıldırım Bâyezid arasındaki gerginlik yıllar geçtikçe daha da büyüdü. Kral Sigismund, Yıldırım Bâyezid'e elçi heyetleri aracılığıyla defalarca hukuka göre kendi ülkesine ait Bulgaristan'ı işgal etmesinin haksızlık olduğunu bildirdi, ancak Yıldırım Bâyezid, Sigismund'u bir süre boş bahanelerle oyaladıktan sonra, nihayet Macar elçilere sadece çadırının duvarlarına askerî ihtişamla asılı her türden silahlarını gösterdi ve onları şu sözleriyle uğurladı: "Efendinize geri dönün ve Bulgaristan üzerindeki hakkımın

24 Schimek, *Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama* (Bosna ve Rama Krallığı Siyasi Tarihi), Viyana 1787, s. 91.

burada görmüş olduğunuz silahlarda ve savaş aletlerinde yattığını söyleyin"[25]. Bunun üzerine herhangi bir uzlaşma artık mümkün değildi. Padişahın küstahlığından dolayı öfkelenen Kral Sigismund, intikam almayı düşündü[26] ve silahlarla nihai kararı belirlemek üzere hazırlıklar yapmaya başladı. Hariçten özellikle İmparator Manuel kendisini kararlı bir şekilde hareket etmek üzere tahrik ediyordu, çünkü başkentinde çaresizliğe düşmüş hâlde sadece bu taraftan yardım ve kurtuluş bekleyebilirdi. Zira kendisi Konstantiniyye'de bir Osmanlı kuşatma kıtasının varlığından dolayı hareketsizliğe mahkûm olmuşken, başkent civarlarında Bizans itibarının ufacık olsa da gölgesini barındıran şehirler bir bir tamamen Osmanlı'nın eline geçiyordu. Karadeniz kıyı şeridinin tamamı, Andronikos'un genelde padişahın maiyetinde ve saray karargâhında görülen oğlu Ioannes'in hüküm sürdüğü Silivri dışında, aynı dönemde Osmanlı Devleti'ne ilhak edildi[27]. Aynı şekilde 1394 yılında Makedonya'nın henüz boyunduruk altında alınmamış kıyı şeridi de Osmanlılar tarafından işgal edildi. Yeni fethedilen şehirler arasında özellikle Yenişehir'in adı geçmekte olup, Yıldırım Bâyezid'in şehri kuşatmadan kurtarmak için Batı'dan gelen bir filoyu geri püskürttüğü Selanik bile en iyi kaynaklarda verilen bilgilere göre en azından bir süreliğine elinde kaldı[28].

Bizans İmparatoru Manuel işte bu şartlar altında Kral Sigismund'a başvurdu ve kısmen yazılı, kısmen ulaklar aracılığıyla defalarca gelmesini ve eski dostluklarının hatırına kendisini Hristiyanlığın düşmanlarının esaretinden ve eski imparatorluk başkentini kâfirlerin yıkım öfkesinden kurtarmasını istedi; kendisi ise karşılığında tazminat olarak büyük miktarda para ödemeye, savaş masraflarını karşılamaya ve kıtalarının ücretini ödemeye hazırdı[29]. Görünüşe

25 Phrantzes, I, 14; Bonn baskısı, s. 59. Thwrocz, *Chronica Hungarorum* IV, 8; ed. Schwandt, Scpp. rer. hungaric., I, 221 birbirine uymaktadır.

26 Thwrocz, *aynı eser*, s. 222: "Bu konu Kral Sigismund'un ruhunu hiç de az olmayan bir intikam dehşetine yöneltiyordu".

27 Dukas, XIII, 26.

28 Sadeddin, s. 181: "Böylece, henüz ne sadakatın parıltısıyla parıldamış, ne de [Hz] Muhammed'in imanıyla aydınlanmış olan Yenişehir ve o ülkenin başka şehirleri, aziz imanın ebedi mutluluk ve büyüklük hanesi oldular". Dukas, XIII, 26: "Selanik ve onun çevresindeki köyleri ele geçirdi". Selanik'in kalıcı olarak fethi daha sonraki zamanlara aittir. Bu şehir 1394 yılında alındıktan sonra, boşaltılma sebebi ve zamanı hakkında bilgi eksiktir.

29 Sadeddin, s. 183: "Ve bu sevgi gösterileri ve onurlandırmalarla birlikte ona büyük miktarda para verme, savaşın bütün masraflarını karşılama ve askerlerin ücretlerini ödeme konusunda verilen sözler vb.". Başka hiçbir yazar bu vaadi hatırlatmamaktadır. Phrantzes, *aynı eser*, s. 59'a göre, Manuel'i gizlice savaşa katılmaya çağıran Sigismund'du.

göre Kral Sigismund bunu kabul etti ama kendini Yıldırım Bâyezid'in kuvvetleriyle tek başına savaşacak kadar güçlü hissetmediğinden, bakışlarını yardım almak üzere Batı'ya ve komşu prenslere çevirdi. Prensler arasında, Osmanlı'nın rahatsız edici haracından kurtulmaktan başka birşey istemeyen Eflak Voyvodası Mircea, derhal kralın tarafına geçti ve eski silah ortaklığını yeni bir ittifakla sağlamlaştırdı. Sırbistan Kralı Stefan, ister istemez padişahın tarafında kaldı ve anlaşmaya uyarak, yardımcı kıtalarını Osmanlı saray karargâhına götürdü. Bosna ya tarafsız kaldı ya da Macaristan'ın miras yoluyla elde edilen toprakları olarak Kral Sigismund'un tarafına geçti, ancak bu konuda fazla bilgi yoktur[30]. Kral Sigismund, birçok prensi ve beyi elçiler ve mektuplar aracılığıyla Hristiyanlığın ezeli düşmanına karşı silah birliği kurmaya çağırdığı Batı'dan çok daha güçlü yardım bekliyordu ve bu yardımı aldı da. Askerî kuvvetleriyle yardımına koşan Alman prensleri arasında Hohenzollern Kontu ve Alman Başprioru Frederik'in, Pfalz elektörünün, Bavyera kıtalarının başında Nürnberg Kalesi Burgvigtu Mümpelgard kontunun, İstirya yardımcı kıtalarını yöneten Cilly Kontu II. Hermann'ın ve Alman İmparatorluğu'nun birkaç başka vasalının adı geçiyordu. Rodos Şövalyeleri Üstad-ı Azamı Philibert de Naillac, şövalyelerinin bir kısmıyla Rodos'tan kralın karargâhına geldi[31]. Ancak Fransa Kralı VI. Charles'ın Burgond dükünün oğlu Revers Kontu Jean yönetiminde buraya gönderdiği yardımcı kıta, önemli prensler, beyler ve şövalyelerin sayısı ve iyi donatılmış asker ve paralı asker miktarı açısından hepsinden üstündü. Fransızların Macaristan'a seferleri ve Niğbolu Meydan Muharebesi'ne katılımları bu sefer dâhilinde öyle ilginç bir serüveni temsil etmektedir ki, özellikle de iyi ve zengin kaynaklardan bilgi alabileceğimiz için, bu konu üzerinde biraz daha durmaya değer.

Fransa'da doğudan Osmanlı silahlarının Avrupa'da ilerleyişi hakkında gelen haberler, savaşa ve maceraya düşkün şövalyeleri uzun zaman önce harekete geçirmiş ve Avrupa'nın ve Kutsal Topraklar'ın kurtuluşu için yapılacak resmî bir Haçlı Seferi fikri şövalyeler arasında eski zamanların ihtişamlı anılarını bir kez daha güçlendirmişti. Fransa Kralı VI. Charles'ın sarayında ve or-

30 Kral Dabiça o dönemlerde kendini içteki düşmanlarına ve rakiplerine karşı korumak için Kral Sigismund'un himayesine girmiş ve Macaristan tacını ülkesinin mirasçısı olarak tayin etmişti. Karşılaştırma için bk. Schimek, *aynı eser*, s. 92.

31 Chalkokondylas, II, 39 ve Dukas, XIII, 26'ya göre bu sefere katılmış olan papa yardımcı kıtaları ve başka İtalyan prensleriyle Flandern ve İngiliz şövalyeler hakkında bunun dışında güvenilir bir iz bulunamamaktadır.

dusunda örneğin Eu kontu ve Mareşal Boucicaut gibi en önemli prenslerden ve şövalyelerden bazıları, daha I. Murad zamanında Doğu'yu ziyaret etmişler ve kendi gözleriyle Bizans İmparatorluğu'nun sıkıntısına ve sefaletine ve Osmanlı'nın gittikçe büyüyen gücüne şahit olmuşlardı. Mareşal Boucicaut, bu makama gelmeden önce, Kosova Meydan Muharebesi'nden kısa bir süre önce Konstantiniyye'de kalmış, daha sonra I. Murad'ın Gelibolu'da saray karargâhını ziyaret etmiş ve Anadolu'daki düşmanlarına karşı hizmetlerini sunmuş, üç ay Osmanlı ordusunun yanında kaldıktan sonra, Trakya'yı ve Bulgaristan'ı geçerek, Macaristan'a gelmiş, burada yine üç ay Kral Sigismund'un sarayında kalmış ve nihayet Venedik'ten gemiye binerek Kutsal Topraklar'a hareket etmişti. Burada önce Kudüs'teki Kutsal Mezar'ı ve diğer kutsal yerleri ziyaret etmiş, Şam'da aynı dönemde Kutsal Mezar'a hacca giden ve maiyetiyle birlikte Mısır sultanına esir düşen Eu kontuyla karşılaşmış, onunla dört ay gönüllü olarak Kahire'de hapis hayatı yaşamış, kurtulduktan sonra Eu kontuyla birlikte tekrar Kutsal Topraklar'ı gezmiş ve nihayet birçok maceradan sonra Kıbrıs, Rodos ve Venedik üzerinden Fransa'ya geri dönmüştü[32]. Eu kontu ve Mareşal Boucicaut daha bu macera dolu seyahat sırasında kendilerini dostlukla ve büyük onurlarla karşılayan Kral Sigismund'la yakın temasa geçmişlerdi[33] ve büyük bir ihtimalle kâfirlere karşı savaşında peşinen yardım vadetmişlerdi. Kosova Meydan Muharebesi çok geçmeden, özellikle I. Murad'ın ölümünden dolayı, Hristiyanlığın Osmanlılara karşı zaferi olarak Paris'te Notre Dame Katedrali'nde Kral VI. Charles'ın bütün saray ileri gelenleriyle birlikte bizzat katıldığı bir şükran ayiniyle kutlandı[34].

Bundan dolayı Kral Sigismund'un yardım talebinde bulunan elçi heyeti 1396 yılı başlarında Paris'te Kral VI. Charles'ın sarayına geldiğinde, savaşmaya hevesli şövalyeler böyle bir teşebbüse hazır oldukları ve papa da taleplerini her yönden desteklediği için beklenenden daha iyi karşılandı[35]. Kral, bir

32 Karşılaştırma için bk. Herşeyin detaylı olarak anlatıldığı *Livre des faits du bon Messire Jean le Maingre, dit Bouciquaut, Mareschal de France et gouverneur de Jennes.* Bölüm I, s. 15. Buchon baskısı, Panthéon littérraire, t. III, s. 582.

33 Bouciquaut, I, 21, s. 589'da Eu kontu hakkında şöyle denmektedir: "Macaristan kralına karşı beslediği dostluğun ve sevginin bir işareti olarak onu ülkesinde onurlandırmıştı".

34 *Histoire de Charles* VI, Roy de France, par un autheur contemporain Religieux de l'Abbaye de St. Denys etc., Paris 1663, fol. L. XV, ch. 13, T. I, s. 321.

35 Chalkokondylas, II, 39.

piskopos ve iki şövalyeden oluşan elçi heyetini bizzat huzuruna çağırdı, ellerinden Kral Sigismund'un mektuplarını aldı ve Osmanlı'nın ilerleyişi ve gaddarlıkları hakkındaki şikâyetlerini dinledi. Sigismund mektuplarında, özellikle Yıldırım Bâyezid'in küstahça tehditlerinde kendi topraklarında kendisiyle savaşmak üzere geleceğini ve daha sonra zaferler kazanarak atını San Petro Kilisesi'nin sunağı üzerinde yulafla besleyeceğini ve imparatorluğunun başkentini oraya taşıyacağını; maiyetinde Bizans imparatorunun da bulunacağını, Bizans İmparatorluğu'nun bütün prenslerinin ve beylerinin vasalları olarak tahtının önünde diz çökeceğini bildirecek kadar ileri gittiğini anlatıyordu[36]. Elçiler ayrıca krala seslenerek, Osmanlı'nın boyunduruğu altına giren eyaletlerin durumunu ve köle gibi utanç içinde yaşayan halkın sefaletini etkili bir biçimde anlattılar. "Bizim için, huzurunda sefaletimizi ve kendi güçsüzlüğümüzü itiraf etmek çok zor", diye bitirdiler sözlerini. "Ama hükümdarımız ve kralımız, sen, ey büyük kral, asil zambağın* altında toplanan bütün prenslerinle, devletini muhafaza etmek için ve Hristiyanlığın iyiliği için senden istediği yardımın o denli hazır olacağına emindir. Kan bağının hakkı ve akrabalığın hatırına sana yalvarıyor, Tanrı'nın onurunu hatırlatıyor ve bu teveccühü kendisine gösterdiğin takdirde, sana olan minnettarlığını göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmayacaktır; dünyada hiçbir prensin senin davana daha büyük katkılarda bulunamayacağını ve hiçbirinin daha fazla itaat ve sadakat gösteremeyeceğini sana kanıtlayacaktır"[37]. Bu gibi konuşmalar kralı ve saray ileri gelenlerini derinden etkiliyordu ve istenen yardım, belki de özellikle Kral Sigismund'un eski dostluklarına istinaden özel olarak mektup gönderdiği[38] Eu kontunun ve Mareşal Boucicaut'nun lehte konuşmaları sayesinde hiç tereddütsüz vadedildi. Macar elçiler, Fransa Kralı VI. Charles'ın sarayında dokuz gün kaldıktan sonra, bu sevindirici haberler ve ayrıca zengin hediyelerle Macaristan'a geri döndüler.

Kral VI. Charles, genç şövalyelerin arzu ve cesaretlerini daha da körüklemek için, Kral Sigismund'un mektuplarını tellallar aracılığıyla her yerde açıklattı ve böylece bu yeni Haçlı Seferi hakkındaki haberler yıldırım hızıyla her

36 *Chroniques de Sir Jean Froissart*, L. VI, ch. 47. Buchon baskısı, Panthéon littérraire, t. III, s. 226.

* Fransız kraliyet simgesi (çev.).

37 *Histoire de Charles* VI, *aynı eser* XVI, 2, s. 332. Macar elçilerin konuşması burada tamamen bildirilmektedir, ancak gerçekliği için hiçbir garanti veremeyiz.

38 Bouciquaut, *aynı eser*, s. 589.

yere ulaştı[39]. Sefere katılmak isteyen savaşabilecek durumdaki şövalyelerin sayısı gerçekten de öyle fazlaydı ki, kalabalıklar arasında bir eleme yapmak zorunda kalındı[40]. Ordunun başına kralın da onayıyla, ancak kâfirlere karşı savaşta şövalyelik payesini alma yemini eden, Burgond dükünün en büyük oğlu, Revers kontu genç Jean geçti. Dostu ve akıl hocası olarak yanına kendi babasının silahları altında saçları ağaran, döneminin en iyi ordu komutanlarından biri olan ve kendisi de yanına Guy ve Guillaume de la Tremouille ile Amiral Jean de Vienne'yi seçen Soucy beyi verildi[41]. Onlara hepsi de kralla akraba olan Henri ve Philippe de Bar, Comte de la Marche, Philippe d'Artois, Fransa Connetablesi Eu kontu, ayrıca Mareşal Boucicaut, Heugueville, Renault de Roye, Saint Paul, Monturel, Sampi beyleri ve Fransa Krallığı'nın bütün bölgelerinden başka ünlü şövalyeler katıldı[42].

Hazırlıklar hızla, hevesle ve büyük çabalarla yürütüldü. Daha zengin olan şövalyelerin ve beylerin çoğu, sancaklarını masrafları kendilerine ait olmak üzere alana dikiyorlardı ve kıtalarının masraflarını kendileri karşılıyorlardı. Sadece Eu kontu ve kendisi için 70 şövalye donatan Mareşal Boucicaut gibi bazıları, kraldan yardım istediler. Burgond dükü, oğlu Revers kontunu ordunun başkomutanı olarak adına yakışır bir şekilde donatmak için, kendine ait topraklarda 26 bin altın kron gelir getiren özel bir arazi vergisi çıkarttı; ayrıca şahsen sefere katılmayan şövalyeler ve derebeyleri 60 bin altın kron ödediler ve kiliselerle manastırlar bile güçleri yettiği kadarıyla bu kutsal teşebbüsün desteklenmesi için katkıda bulundular. Saray ileri gelenleri ve genç kontun maiyeti bu yüzden zenginlik, görkem ve ihtişam açısından bugüne kadar bu türde görünen herşeyden daha üstündü[43].

39 Froissart, *aynı eser*, s. 226.

40 Bouciquaut, s. 590: "Bu iş için Fransa'nın tamamı sorumluluk aldı. Hepsi de şövalye olan soylu baron ve senyörlerden tamamının gitmesine izin verilmedi". Karşılaştırma için bk. *Histoire de Charles* VI, s. 333: "Hizmet etmek isteyenlerin hepsini görevlendirmek istemiş olsaydı, bu yeni Haçlı Seferi'nin şanı ve şefinin (Revers dükü) büyüklüğü neredeyse krallıktaki cömert asillerimizin hepsini kendine çekecekti ama kral sadece 2 bin asil savaşçıyı görevlendirdi".

41 Froissart, s. 228.

42 *Aynı eser*, s. 228 vd.; Bouciquaut, s. 590; *Histoire de Charles* VI, s. 333. Bu sefere katılan bütün şövalyelerin kesin listesi Dijon arşivlerinde bulunmakta olup, Buchon tarafından Froissart, s. 229'a ait notlarda belirtilmişlerdir.

43 Bu hazırlıklar hakkında adı geçen kaynaklarda, burada atlamak zorunda kaldığımız ilginç notlara dağıtılmış birçok detay bulunmaktadır.

Nisan ayında Dijon'da toplanan ordu, aralarında tam donanımlı 1000 kadar şövalye, aynı sayıda içoğlanı ve 6 bin kadar atlı ve yayanın bulunduğu 8 bin kişiden oluşuyordu[44]. Genç Revers kontu Mart ayı sonunda krala ve saraya veda ettikten sonra, Paris'ten ayrıldığı gün babasının ve maiyetindeki en itibarlı şövalyelerin eşliğinde, Galyalıların koruyucu azizinin tapınağında dua ederek, bu kutsal sefer için Tanrı'nın yardımını dilemek üzere St. Dennys Katedrali'ne gitti. Şövalyelerin çoğu için yakınlarından ayrılmak zordu ve tehlikelerle bu cüretkâr teşebbüsün şüpheli sonuçlarını düşündükçe özellikle kadınlar, analar ve kızkardeşler gözyaşı döküyordu[45].

Revers kontu Dijon'a gelir gelmez ordu harekete geçti. Asıl kuvvetler Lorraine'den, Montbeliard Kontluğu'ndan, Alsas'dan, Güney Almanya'dan ve Avusturya'dan geçip, her yerde sevinçle karşılanarak, hiçbir zorlukla karşılaşmadan, yaklaştıklarını haber alır almaz en seçkin şövalyelerden oluşan bir toplulukla Kral Sigismund tarafından karşılandıkları ve her türlü saygı gösterileri altında, kralın eşliğinde o dönemlerde Budin'de kurulu karargâha götürüldükleri Macaristan'a geldi. Ordunun küçük bir kısmı, Soucy beyi ve Henri de Bar yönetiminde İsviçre'den ve Lombardiya'dan geçmiş ama Bavyera'da tekrar asıl kuvvetlerle birleşmiş, dolayısıyla Budin'e aynı zamanda girmişti. Alman yardımcı kıtalar da çok geçmeden Budin karargâhına geldiler ve böylece Kral Sigismund'un Osmanlı'nın karşısına çıkartabileceği ordunun toplam gücü yaklaşık 100 bin kadar atlı ve iyi donatılmış kişiye çıkmıştı[46]. Bu büyük gü-

44 Bu bilgiler, Bavyera yardımcı kıtalarıyla bu sefere ve Niğbolu Muharebesi'ne katılan, Türklere esir düşen ve 1427 yılında kurtarıldıktan sonra acılarının detaylı bir tarifini yapan Schiltberger'in ifadelerine dayanmaktadır (Reise in den Orient, Münih 1813 [Johannes Schiltberger, Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427), çev. Turgut Akpınar, İstanbul 1995]). Fransız kaynaklar, sadece şövalyeleri belirtmektedir ve onların verdiği sayı 1000 ile 2000 arasında değişmektedir. Daha sonraki bir Rum tarihçinin eserinde, Momemvasia'nın aziz metropoliti sayın Dorotheos tarafından yazılmış olan ve kısa kısa kimi çok güzel hikâyeler ve başka şeyler içeren tarihi bir kitap, 1786 yılına ait, s. 412'de şöyle denmektedir: "Ve beraberinde onlarla birlikte 1000 atlı getirdi. Bunların hepsi silahlı askerler ve atlardı. Ve silahlı olmayan bunların dışında 2 bin atlı daha".

45 *Histoire de Charles* VI, s. 333-334; Bouciquaut, s. 590.

46 Bouciquaut, s. 591. Froissart, s. 237 yaklaşık olarak aynı sayıyı vermektedir ama hemen ardından, s. 238'de Tuna Nehri'ni geçerken, müttefik ordusunu sadece 60 bin atlı ve muhtemelen artçı birlikleri oluşturan önemsiz sayıda yaya olarak tahmin etmektedir. İdris, Sadeddin, s. 184'e göre Niğbolu'da toplanan Hristiyan ordusunu 130 bin kişi olarak tahmin etmektedir.

cün görüntüsü, genç Fransız şövalyelerinin umutlarını cüretkârlık derecesinde yükseltmiş ve zafer sarhoşluğu içindeki hayallerinde Osmanlı'nın Avrupa'dan kovulmasını, Anadolu'nun fethini ve Kutsal Mezar'ın kurtarılmasını, kahramanlarla dolu bu topluluğun ortak cesaretinin en kolay işi gibi göstermişti[47]. Ancak sakin ve düzenli bir hayatla bu gibi faaliyetler için güçlerini toplamak yerine, yakın zaferden emin bir hâlde gece gündüz ziyafetlerde, içki sofralarında ve karargâhı bir veba gibi büyük topluluklar hâlinde takip eden hayat kadınlarıyla hayatın sefasını sürüyorlardı. Orduda bulunan rahiplerin bu sefaya erkekçe iradeyle karşı koyma ricaları ve çabaları boşunaydı, çünkü genç ordu komutanlarının şövalyeler üzerinde fazla etkisi yoktu, hatta kendileri de kısmen suçlular arasındaydılar[48].

Ordu, Budin'de kısa bir süre kaldıktan sonra bu haliyle derhal Tuna Nehri'ne doğru ilerledi. Zira Yıldırım Bâyezid, Kral Sigismund'a daha Şubat'ta, Mayıs ayı geçmeden bu nehri açıp, ona kendi topraklarında bütün kuvvetleriyle birlikte saldıracağını bildirmişti. Sigismund bu yüzden ayın ortasına doğru düşmanın konumu hakkında bilgi almak üzere, gözcülerini Tuna Nehri'nin diğer kıyısına göndermişti. Ancak bu dönemlerde Yıldırım Bâyezid'in ordusundan henüz hiçbir iz bulunamadığı için, özellikle Soucy beyinin ve Fransız şövalyelerin önerisi üzerine, Yıldırım Bâyezid'den önce davranarak, hiç beklemeden Osmanlı'nın ele geçirdiği topraklara akın etmeye karar verdiler. Macar ve Alman kıtaları ordunun öncülerini oluşturuyorlardı; onları Fransa Connetablesi Philippe d'Artois'nun yönetimindeki Fransızlar takip ediyordu ve Kral Sigismund, Burgondlu Jean ile aralarında Macar şövalyelerinin en iyilerinin bulunduğu arka saflar arasındaydı. Ordu, Tuna Nehri'ni muhtemelen Orsova'nın üst

47 Froissart, s. 237.

48 *Histoire de Charles* VI, s. 348. Orduda mevcut düzensizliklerine dair tarifler, oldukça kaba ve hassastır. Burada, rahiplerin en azından kadınların karargâhtan uzaklaştırılmasını istediği anlatıldıktan sonra, şöyle denmektedir: "Rahipler onlara (ordu komutanlarına) ahlaksızlar ve imansızların işledikleri günahları yaptıklarını söylediler ve onları Tanrı'nın kendilerini ve ordularını cezalandıracağı amaçlarına ulaşmalarına engel olacağı konusunda uyarmayı görev bildiler; fakat disiplinsiz bir ordu idi, büyük komutanlar yaşları ve davranışlarıyla iyi örnek olmak yerine skandal yapmaya yetenekliydiler. Onlar hiçbir şekilde de uyarılmadı, bütün bu çılgınlık ve şirretlikler sürüp gitti; en fazla özen ziyafetlerin verilmesine gösterildi. Her türlü güzel erzakla dolu gemilerin ırmak boyunca kurulan kamplara gelmesine dikkat edildi. Eflak'tan Bulgaristan'a geçişte bu gemilerden istifade edildi".

taraflarında hafif araçlar, sandallar, kayıklar ve sallarla geçmek için tam sekiz gün harcadı[49]. Türklerin elinde bulunan Orsova ve birkaç küçük Tuna kalesi ilk anda kısa bir direnişten sonra Macarların eline geçti. Çok geçmeden henüz Türklerin hakimiyeti altında Rum bir komutan tarafından yönetilen Vidin de aynı akıbete uğradı. Zira oraya gönderilen Fransız şövalyeler şehre taarruzda bulunmaya kalkıştıkları anda, şehrin komutanı hemen kapıları açtı ve Türklerden oluşan muhafız kıtalarını Fransızlara teslim etti. Vidin surları altında Revers kontu 300 kadar silah arkadaşıyla birlikte kâfirlere karşı ilk silahlı faaliyetinin ödülü olarak törenler altında şövalyelik payesini aldı. Yine Mareşal Boucicaut yönetimindeki Fransızların saldırısına uğrayan Rahova, sadece çaresiz bir direnişten sonra teslim oldu ve çoğunlukla henüz Müslümanlığa geçmemiş Rumlardan oluşan muhafız kıtasının hayatı ve malları Fransız şövalyelerin himayesi altında bağışlandı. Sadece orada bulunan az sayıda Türk acımasızca katledildiler[50].

Bu ilk kolay zaferler Fransız şövalyelerin aşırı cesaretini en inanılmaz dikkatsizliğe ve körlüğe yükseltti. Özellikle şövalyelerin isteği üzerine ordunun tamamı Rahova'dan yola çıkarak hiç durmadan Niğbolu'ya doğru harekete geçti. Zira Osmanlı'yı elde ettikleri zaferlerle karşılarına çıkmaya cesaret edemeyecek kadar sindirdiklerini; gereksiz tereddütlerle zaman ve kazanılan zaferlerin meyvelerini kaybetmemek için derhal yola devam etmek zorunda olduklarını düşünüyorlardı[51]. Böylece müttefik ordu, fethedilen kalelerde bırakılan bazı az sayıda kıta haricinde 1396 Eylül'ü ayı ortalarında Niğbolu önlerine geldi ve derhal kuşatmayı başlattı. Ancak Kral Sigismund'un elinde kuşatma için ge-

49 Froissart, s. 238.

50 Rahova kuşatmasının ve fethinin detaylı olarak anlatımı Bouciquaut, s. 591. Başka kaynaklara, örneğin bu yerin Raach olarak adlandırıldığı Histoire anonyme de Charles VI, s. 350'e göre fetih sırasında yerel halk ve muhafız kıtaları arasında korkunç bir katliam yapılmıştır. Çeşitli kaynaklarda bu seferin birbirleriyle çelişen anlatımlarını uyumlu hâle getirmek çok zordur. Özellikle Froissart'da muhtemelen sadece kulaktan duyma aldığı bilgilerde isimler ve olaylar tamamen birbirine karışmaktadır. Örneğin o dönemlerde işgal edilen Tuna kaleleri arasında, güya Mète adında gemiyle gezilebilen bir nehir kenarında bulunan La Comète, 15 gün boyunca kuşatılan La Quaire, Brehappe, vesaire gibi bulunması ya da tanınması artık mümkün olmayan kalelerin isimlerini vermektedir. Son söylenen iki yerden biri, Froissart'da adı geçmeyen Rahova olabilir. Froissart'ın Brehappe'nin kuşatması hakkında söylediği herşey, yüksek derecede masalımsı görünmektedir.

51 *Histoire de Charles* VI, s. 351.

rekli toplar olmadığından, Doğan Bey'in yönetimi altında çok sayıda muhafız kıtaları tarafından savunulan şehrin güçlü surları karşısında hiçbir şey yapamıyorlardı. Bu yüzden kuşatmanın tamamı, kolayca geri püskürtülen yararsız birkaç saldırı, münferiden etrafta dolaşan birkaç Osmanlı atlı topluluğuyla yapılan önemsiz birkaç çatışma ve şehrin surlarına kadar getirilen ama göründüğü kadarıyla hedeflerine ulaşamayan iki lağımla sınırlı kaldı[52]. Şehri teslim olmaya zorlamanın tek çaresi, kalabalık halkı açlıkla çaresizliğe itmek olurdu ve Bâyezid bunu haber alır almaz şehri kuşatmadan kurtarmak için zamanında güçlü bir orduyla buraya gelmemiş olsaydı, bu emellerine belki de ulaşacaklardı. Kuşatma 17 gündür sürüyordu ve erzak eksikliği iyi tedarik edilmemiş şehirde kendini hissettirmeye başlamıştı ki[53], Hristiyanların Niğbolu önlerindeki karargâhına Osmanlı'nın yaklaşmakta olduğuna dair ilk belirsiz haberler gelmeye başladı.

İster çok sayıda gözcülerin ihaneti rol oynamış olsun, ister kuşatmacıların zamanlarını geçirdikleri içki âlemleri ve sefalardan dolayı düşmanın yaklaşmakta olduğunu düşünmemeleri olsun, kesin olan birşey varsa o da Yıldırım Bâyezid'in geldiğini haber aldıklarında, Macar karargâhına altı saatlik mesafeye kadar yaklaşmış olduğuydu. Fransız şövalyelerin aşırı cesareti ve endişesizliği bu şartlar altında bile çatışmayı ve muharebeyi düşünmek yerine, çadırlarında sonsuz ziyafetler arasında sefa içinde yaşayacak ve görünürdeki üstünlüklerine dayanarak, Osmanlı'nın gücüne dair en gülünç hor görmelerde bulunacak kadar ileri gitti. Yıldırım Bâyezid gerçekten Çanakkale Boğazı'nı geçmeye nasıl cesaret göstermiş olabilirdi ki diye düşünüyorlardı. Ayrıca gökyüzü yeryüzüne çökecek olsa bile, onu mızraklarıyla tutacak kadar güçlüydüler. Özellikle Fransız karargâhında düzensizlik ve aşırılık en had safhaya ulaşmıştı. "Kralımız ve bütün Fransa", diye anlatıyor St. Denny keşişi VI. Charles hakkındaki hikâyesinde, "bu yeni Haçlı Seferi'nin başarılı geçmesi için gökyüzüne dualarını gönderirlerken; bu kutsal mücadelenin savaşçıları için Tanrı'nın

52 Bouciquaut, s. 593.

53 *Histoire de Charles* VI, s. 351: "Askerlerimiz önce orayı sardılar ve oldukça yakından sıkıştırdılar fakat böylesine geniş bir çember için mevcut topun azlığı onların kurallara uygun şekilde kuşatma yapmalarına imkân vermiyordu. Oraya saldırılar yapmak ve kol kuvvetiyle darbeler indirmek gerekti ve bu durum ateşli biçimde on yedi gün boyunca sürdü. Eğer kuşatma altındakiler Bâyezid'den yardım istememiş ve o da büyük bir süratle gelmemiş olsaydı, son kertede bulunan kentin anlaşma yoluyla teslim olacağı konusunda Hristiyanlar temin edilmişti".

merhametini ve korumasını istemek için halk geçit törenleri yaparken ve rahipler ayinler tertiplerken, Niğbolu önlerindeki karargâhta zevküsefa içinde yaşadılar; ziyafetler ve eğlenceler birbirini kovalıyordu; görkemle süslenmiş çadırlarda, karargâhın tam ortasında ve düşmanla karşı karşıyayken, sanki karnaval havası esiyordu; zira gülünçlüklerin lüksle birleştirildiği kılık değiştirmeler, Fransız şövalyelerinin zaman geçirmek için yaptıkları olağan eğlenceler arasındaydı ve oburluk, zina ve kumar her yerde görülüyordu"[54]. Mareşal Boucicaut bile düşmanın varlığına o kadar az inanmak istiyordu ki, kendisine bu haberi getiren ulakları kötü sözlerle karşıladı, karargâhta sadece körü körüne bir gürültü yaratmaktan başka bir amacı olmayan ihanetle suçladı ve ifadelerini ısrarla tekrarlayan bazılarının kulaklarını bile kestirdi. Ne var ki kuşatma altında olanların surların üzerinde Hristiyanların karargâhında yankılanan neşeli ve sevinç dolu nidaları, getirdikleri haberlerin doğruluğunu çok geçmeden kanıtladı. Zira Yıldırım Bâyezid, Doğan Bey'in kendisine gönderdiği ulakları, buraya gelip, şehri derhal kuşatmadan kurtaracağına dair talimatlarla geri göndermişti.

Yıldırım Bâyezid, Kral Sigismund'un hazırlıklarını haber alır almaz ordusuyla hemen Anadolu'dan Avrupa'ya geçip Gelibolu'da Avrupa'da bulunan kıtalarını yanına çekmişti ve bunların bir bölümüyle henüz Konstantiniyye önlerindeydi ki, Kral Sigismund yönetimindeki Hristiyan ordusunun Tuna Nehri'ni aştığı ve Sofya yönünde ilerlediği haberi geldi[55]. Bu yüzden Konstantiniyye kuşatmasını derhal kaldırdı, hızla Trakya'yı ve Bulgaristan'ı geçti ve yolda Niğbolu'nun kuşatma altında olduğunu haber aldıktan sonra, hiçbir

54 *Histoire de Charles* VI, s. 351'de bu husus hakkında şu tuhaf anlatım bulunmaktadır: "Kuşatma altındakiler açken, kampta muhteşem ve rengârenk çadırların altında sadece ziyafetler veriliyordu. Kamptakiler birbirlerini ziyaret ediyorlar ve karnavalın her türlü zevki çıkarılıyordu; o karnaval ki en hoş olanıydı. Onlar (Fransızlar) sık sık kostüm değiştiriyorlardı, bu elbiseler çok göz alıcı ve binbir türlüydüler ve savaş esirlerini neredeyse devamlı surette bir hoşnutluk içinde tutuyorlardı. Onları en fazla şaşırtan da bizim çılgın asillerin ayaklarından daha uzun pabuçlar giydiklerini görmekti".

55 Sadeddin, s. 181-183. Yıldırım Bâyezid'in hazırlıkları ve sefer hakkında en detaylı konuşan: Froissart, *aynı eser*, s. 240 ve daha sonra s. 240; ama burada herşey öyle karıştırılmış ve masalımsı bir şekilde anlatılmış ki, tarihi gerçekler için sonuç çıkartılamamaktadır. Kulaktan dolma bilgileri anlatmakta ve duyduklarını istediği gibi süslemektedir. Ona göre Yıldırım Bâyezid, özellikle o dönemlerde Fransa kralıyla gergin ilişkiler içinde bulanan Milano Dükü Galeazzo Visconti tarafından Fransa'da ve Almanya'da kendisine karşı yapılan hazırlıklardan haberdar edilmiştir.

yerde oyalanmadan Niğbolu'ya geldi ve şehrin yakınlarında Tuna Nehri'nden yaklaşık 40 stadion uzaklıkta karargâh kurdu[56]. Karargâhlarının yakınlarına kadar gelen ilk Osmanlı süvarilerinin ortaya çıkışı, Hristiyanları korku ve endişe içine düşürüp çadırlarında korkunç bir karışıklığa neden oldu. Öğle zamanıydı ve ordunun tamamı ya endişesiz bir hâlde öğle yemeğini yiyordu ya da uykuya yatmıştı ki, gözcüler Kral Sigismund'a düşman ordusunun çok yakınlara geldiğini ve düzenli saflarda karşısına çıkmanın mümkün olmayacağı derecede yakın olduğunu haber verdiler. Kral Sigismund bunun üzerine bizzat atına atladı, herkesi silahlarının başına çağırdı ve kıtalarının birkaç saat içinde herşeye rağmen zamanında muharebe düzenine girmesini sağladı[57].

En büyük karışıklıklar, henüz şarabın etkisinde bulunan, önce ellerindeki Türk esirleri katleden ve sonra Macar kıtalarının ön saflarındaki yeri kendileri için talep etmek üzere zamanından evvel münferit topluluklar hâlinde hızla muharebe alanına gelen Fransızlar arasında yaşandı. Türklere karşı savaşta daha tecrübeli olan Kral Sigismund, hafif Osmanlı kıtalarının karşısına, ön saflarda orduda bulunan 40 bin kişilik yaya kıtasını çıkartmanın daha uygun olacağını söyleyince, başlarında Connetable Philippe d'Artois'nun ve Mareşal Boucicaut'nun bulunduğu daha genç Fransız şövalyeler, bu Macar paralı askerlerinin arkasına Farsızların en iyi şövalyelerinin yerleştirilmesini hakaret saydıklarını açıklayarak ön safların ve ilk saldırı onurunun kendilerine verilmesinde ısrar ettiler. Sadece Fransız ordusunun en yaşlı ve en tecrübeli komutanları Soucy beyi ile Amiral Jean de Vienne, krala hak verdiler. Ancak genç kalabalığın aşırı cesareti, yaşlılığın bilgeliğini bastırdı ve böylece Fransız asaletinin gençliği olan ağır zırhlı şövalyeler ilk saflara geçtiler. Tam ortalarında Fransa'nın saygın ve yiğit Amirali Jean de Vienne'nin elinde, ordunun en seçkin şövalyelerinin arasında Meryem Ana'nın sancağı dalgalanıyordu[58]. Birinci

56 Chalkokondylas, II, 39; Dukas, XIII, 26'da Osmanlıların yürüyüş güzergâhını daha detaylı vermektedir ve Yıldırım Bâyezid'in Konstantiniyye'den sonra önce Filibe'ye ilerlediğini, daha sonra Sofya geçitlerinden geçtiğini ve Hristiyanların konumu hakkında bilgi almak üzere, bu şehrin yakınlarında bulunan göllerde durduğunu özellikle belirtmektedir.

57 Bouciquaut, s. 593: "Kısa bir süre heyecan hâkim oldu. Herbiri olabildiği kadar iyi biçimde silahlarına sarıldı".

58 Bu muharebe hazırlıklarını en detaylı olarak anlatan, bilinmeyen, biraz karamsar bir tablo çizen ama iyi bilgi sahibi olan *Histoire de Charles* VI, s. 353'ün yazarıdır. Türk esirlerinin öldürüldüğüne dair haberler sadece burada vardır. Mareşal Boucicaut'nun

safın yaklaşık 1000 adım gerisindeki ikinci safta, Kral Sigismund diğer müttefikleriyle duruyordu: Sağ kanat Stefan Lazkoviç'in emrindeki Macar ordusunun çekirdeği tarafından oluşturuluyordu, ortada Cilly Kontu Hermann, Palatin Gara ve Kral Sigismund'un yönetiminde Bavyera'dan ve İstirya'dan (Stiriya/İstirya) gelen yardımcı kıtalar duruyordu ve sol kanatta prensleri Mircea yönetiminde Eflaklar yer alıyordu.

Yıldırım Bâyezid, ordusunu tam karşılarına üç saf hâlinde dizmişti. Ön saflarda 24 bin yeniçeri duruyordu; 30 bin atlı ortada esas safı oluşturuyordu ve Yıldırım Bâyezid'in saray efradıyla aralarında bulunduğu 40 bin kişilik bir yedek ordu, bir tepenin koruması altında biraz daha geride üçüncü safı oluşturuyordu. Böylece Sırp yardım kıtaları da dâhil olmak üzere, toplam 100 bin Osmanlı safta duruyor ve hafif kıtalardan oluşan bir bölük de muhtemelen cepheyi ve kanatları koruyordu ki, böylece Niğbolu önlerinde bulunan Osmanlı ordusu en fazla 120 bin kişi olarak tahmin edilebiliyordu[59]. Osmanlı saflarının genişliğinin en fazla bir lieue* kadar olduğu söyleniyordu[60]. Yıldırım Bâyezid, ilk safın önüne, düşman atlarının karnına kadar uzanacak ve böylece her türlü saldırılarını neredeyse imkânsız hâle getirecek şekilde dizilen çok sayıda sivri kazık yerleştirdi. Görünüşe göre, harekât planı Hristiyan ordusunu bu kazıkların önüne dizilen 8 bin kişilik bir hafif sipahi birliğinin sahte kaçışıyla kazıklardan oluşan bu ormana sokmak ve her iki kanadın hızlı hareketleriyle her yönden kuşatıp, silahlarıyla yok etmek veya ezmekti[61]. Ancak Fransız süvarilerinin ilk sert saldırılarından dolayı bu plan engellendi.

---

hayatını yazan meçhul yazar ise (s. 593), Fransız şövalyeleri her türlü iddiadan kurtarmak için çaba göstermektedir. Özellikle 10, 12 ve 20 kişilik topluluklar hâlinde muharebe alanına geldikleri ve böylece teker teker yok edildiklerine dair iddiaları kötü niyetli olarak kabul etmektedir; aksine çok düzenli muharebe hatlarını övmektedir. Froissart, s. 261'de onunla aynı fikirdedir ama şunu eklemektedir: "Ve daha önce şarap içtiklerinden kafaları sersemdi ve savaş alanında herbiri yapabildiği kadarıyla kendini taşıyordu".

59 Bu sayı genelde abartılmaktadır. Froissart, s. 260 ve Schiltberger, aynı eserde bu sayıyı 200 bin kişi olarak belirtmektedirler; ancak gerçekten en güvenilir bilgi, burada takip ettiğimiz *Histoire de Charles* VI, s. 354'tür: "Bu konuda iyi biçimde bilgi sahibi oldum ve ordularının üçe bölündüğünü büyük ölçüde öğrendim, vs" diye ekliyor yazarı.

* Lieue= mil (çev.).

60 Froissart, s. 261.

61 *Aynı eser*, s. 261.

Zira Kral Sigismund, Fransız komutanlara kendisi düşmanın konumu ve gücü hakkında kesin bilgiler aldıktan sonra genel taarruz işareti verene kadar saldırıya geçmemelerini özellikle emretmesine rağmen[62], hakkında öylesine hor görerek konuştukları ve askerî gücünü henüz kavrayamadıkları düşmanı karşılarında gördükten sonra savaşma hevesiyle yanıp tutuşan şövalyeler kendilerini daha fazla tutamadılar. Osmanlıların genelde başarılı olamadıkları bazı öncü çatışmalardan sonra[63], Amiral Jean de Vienne'nin ateşli konuşmalarıyla alevlenen şövalye topluluğunun tamamı düşman saflarına saldırdı, ön saflara yerleştirilen Osmanlı sipahilerini dağıttı, hiçbir zorluk çekmeden kendilerine karşı kurulan bariyerleri yerle bir ettiler ve zafer nidaları altında derhal yeniçerilerin ilk saflarına daldılar ve ısrarlı bir direnişten sonra onları da geçerek, 10 bin kişilik bir kayıpla bunları arka saflara geri püskürttüler[64]. Muharebe hattının ikinci safını oluşturan bu arka saflar, daha önce de bahsettiğimiz gibi, Osmanlı sipahi kalabalığından oluşuyordu ve saldırı bu yüzden daha zordu. Zira Fransız kıtaları sayıca Osmanlı'dan azdı[65]. Ne var ki zafer ateşi onları sürükleyip götürüyordu. Birkaç dakika içinde hepsi tekrar toplandı; ya zaferi kazanma ya da ölme zorunluluğu cesaretlerini cüretkârlığa kadar yükseltiyordu; sadece bir ok atışı uzaklıktaki Osmanlı sipahilerine yapılan ağır bir saldırı, burada da zaferi Fransızlar lehine çevirdi; korkunç katliam sırasında 5 bin Osmanlı öldü; kalanlar yedek kıtaları ve Yıldırım Bâyezid'in saray karargâhının sağlam bir konum aldığı tepeye kaçarak kurtuldular.

62 *Aynı eser*, s. 261.

63 *Aynı eser*, s. 244-245'e göre, ana muharebeden önce, Couchy beyinin emrindeki 1000 Fransız ile 15 bin kişilik bir Osmanlı süvari birliği arasında, Osmanlıların önemli kayıplar verdikleri bir çatışma meydana gelmiştir.

64 Muharebenin en detaylı tarifi, anonim *Histoire de Charles* VI, s. 352 ve devamında verilmektedir. Bouciquaut, s. 593 vd.; Froissart, s. 26 vd.; Sadeddin, s. 181-186; Schiltberger'in seyahati, Bizanslıların imaları, Chalkokondylas, Dukas, Phrantzes'in aynı eserleri ve Macar tarihçi Thwrocz, *aynı eser*, s. 221 ile karşılaştırılmıştır. Buchon, en iyi kaynakları, Froissart, *aynı eser*, s. 263-268 baskısında biraraya getirmiştir. Osmanlılar tarafından bu olayda kullanılan, düşman süvarilerini dikilen kazıklarla engellemeye dair savaş hilesi hakkıda en iyi bilgileri Bouciquaut, s. 594'te vermektedir.

65 Bouciquaut, s. 595: "Kılıç taşıyan bir savaşçı binlere karşı idi. Sayıları ne kadar az olursa olsun adı geçen savaşta onlar çok önemli bir cepheyi tutabiliyorlardı. Burada üçe karşı bir savaşçı vardı". Ayrıca s. 596: "Ve ne kadar da muhteşem! Bir Hristiyan'a karşı yirmiden fazla Sarrasin (Müslüman)".

Saflarının her yerde geri gittiğini gören Yıldırım Bâyezid bile cesaretini kaybetti ve tam muharebeden vazgeçmek ve geri dönmek üzereydi ki, Fransız şövalyeler düşmanları takip ederken, tepenin koruması altında olduğundan Yıldırım Bâyezid'in henüz farketmedikleri sağlam muharebe hattına yaklaştılar[66]. Tepeye ulaştıklarında burada bekleyen 40-60 bin kişi miktarındaki bu taze güçlerin görüntüsü bile günün sıcaklığından ve yorgunluklarından dolayı tükenmiş şövalyelerin içine korku ve dehşet düşürmeye yetti. Daha kısa bir süre önce kışkırtılmış aslanlar gibi dövüşen bu kahramanlar, asıl güçlü olmak zorunda oldukları bu belirleyici anda, sanki bir işaret verilmiş gibi hep birden kaçtılar. Olayların bu şekilde değişmesini beklemeyen Yıldırım Bâyezid, bu fırsatı kullanmayı iyi bildi ve sipahileri eşliğinde borazan sesleri ve zafer nidaları altında derhal kaçanların peşine takıldı ve Macarların asıl saflarına geri çekilemeden onlara ulaştı. Zira Osmanlı'nın hafif sipahileri, Fransızların ağır zırhlı ve saatler süren çatışmadan yorulmuş atlarını kolayca geçti, çevrelerini sardı ve aralarında korkunç bir kıyım gerçekleştirdi[67]. Gece çökmek üzere olduğundan ve çıkan ay muharebe alanını çok az aydınlattığından, meydana gelen karışıklık daha da büyük oldu[68]. Bu çaresiz durumda kurtuluş düşünülemezdi artık; en önde yiğit ve asil Fransa Amirali Jean de Vienne olmak üzere, Fransız şövalyelerin çoğu burada kahramanlar gibi dövüşerek, Osmanlıların kılıçları ve bakır bozdoğanları altında canlarını verdiler[69]. "Tanrı korusun", diye seslendi silah arkadaşlarına son anda sürekli kaçanları tekrar toplamaya çalışırken, "Tanrı korusun ki, burada korkaklıktan dolayı adımızın şanına leke sürmeyelim; zaferimizin hakkını almak ve onurla ölmek için, ezik ve alçakgönüllü kalbimizle Tanrı'ya dua edelim, Meryem Ana'nın yardımı için yakaralım ve kendimizi güvenle kaçınılmaz bir savunmanın ellerine bırakalım". Bu

66 *Histoire de Charles* VI, s. 354: "Bu hadisenin bütün ayrıntısından bilenlerce iyi bir şekilde haberdar edildim; bu süvarinin tam bir dağınıklık içinde geri çekilmesinden sonra, o gün bozgunun böylesine kanlı olmasından Bâyezid'in kendisi bile çok üzüntü duydu. Onların (Fransız şövalyelerinin) biraz atakça ve coşkunca bir takibe kalkıştıkları zaman, Bâyezid, bu takibin onların gücünü fazlasıyla aştığını farketmişti".

67 Froissart, s. 262: "Fransızlar düşmanın önünden geri çekilmek istedikleri zaman, yapamadılar, zira atlarının sırtında tepenin en üstüne çıkmışlardı, orada durduruldular ve dört bir yandan sarıldılar".

68 Bu durumdan sadece Kompilatör Dorotheus, *aynı eser*, s. 413'te bahsetmektedir: "Geceydi ve ay gündüz gibi etrafı aydınlatıyordu". Hangi kaynaktan olduğu belli değildir.

69 Bouciquaut, s. 595: "... Sarasinlerin büyük çoğunluğu bakır bozdoğanlarla savaşıyorlardı ve kendilerini yere sabitleyen mızrak taşıyorlardı".

sözlerle sadık silah arkadaşlarından oluşan küçük bir topluluğun ortasında, mücadelenin en yoğun olduğu yere daldı; hâlâ gençliğindeki kadar güçlü olan kolunun ağır kılıç darbeleri altında burada hayatlarını kaybeden Osmanlıların sayısı çoktu[70]. Çatışma sırasında tam altı kez Meryem Ana'nın sancağı elinden alındı ve altı kez onu geri aldı; nihayet aldığı birçok ölümcül yaradan dolayı yere düşüp, kalabalıkların içinde kâfirlerin kılıçları altında kahramanca can verdiğinde, sancak hâlâ elinde çatışanların başının üzerinde dalgalanıyordu[71]. Onunla birlikte aralarında başta Philippe de Bar, oğluyla birlikte Guillaume de la Tremouille ve Soucy beyi olmak üzere, en asil hanedanlardan gelen en yiğit şövalyelerden bazıları da hayatlarını kaybettiler[72]. Aralarında Eu kontu, De la Marche kontu, Henri de Bar, Guy de la Trimoville ve Mareşal Boucicaut gibi isimlerin bulunduğu 24 şövalye, Revers dükü ile birlikte Osmanlı'ya esir düştü ve bağlanarak Yıldırım Bâyezid'in karargâhına götürüldüler.

Sadece çok azı kurtulabildi ve kaçarak harekâtı ve yaşadıkları dehşeti, o ana kadar muharebeye henüz katılmamış Macar asıl kuvvetlerine haber verdiler. Asıl şimdi yerinde kalarak, Osmanlı sipahilerinin saldırısına sakin cevap vermek yerine, sağ ve sol kanat, hızla yaklaşan düşmanı görünce saflarından ayrıldılar ve dağınık bir şekilde kaçarak Tuna kıyalarına doğru ilerlediler. Sadece Kral Sigismund, Cilly Kontu Hermann ve Pfalz elektörünün yönetiminde 12 bin kişiden oluşan merkez, cesaretle Osmanlı'nın üzerine yürüdüler ama Macar sancağının yere düştüğü ve Bavyera'yla İstirya'dan gelen Alman şövalyelerin çoğunun yok olduğu veya esir düştüğü kısa ve çaresiz bir çatışmadan sonra, geri püskürtüldü ve durdurulamaz bir kaçışla Tuna Nehri'ne doğru sürüklendi. Çaresizlik içinde dik yamaçlardan yığınlar hâlinde kendilerini sulara atan ve burada bedenleri parçalanarak, hayatlarını kaybeden kaçakların yarattığı arbede korkunçtu. Mevcut yük gemilerinde sadece çok azı için yer vardı, dolayısıyla kısa sürede öyle doldular ki, birçoğu üzerindeki yük yüzünden battı ve bu şekilde birçok Alman ve Macar şövalye ha-

70 *Histoire de Charles* VI, s. 353'te "Burgonya'nın meşhur şövalyesi" olarak tanımlanmaktadır: "Aslında yaşlıydı ama hâlâ güçlü ve gürbüz bir ruha ve de silahla kazandığı şanı koruyacak oldukça sert bir cesarete sahipti".

71 Tamamen *Histoire de Charles* VI, s. 356'daki tanıkların ifadelerine göre anlatılmıştır: "Elleri arasında taşıdığı Meryem Ana'nın sancağı altında öldü. İşte o, bu şekilde bulundu", diye ekliyor Froissart, s. 263'te.

72 Bouciquaut, s. 596'ya; Froissart, s. 266'ya göre esir düştü ve çok geçmeden Bursa'da hayatını kaybetti. Karşılaştırma için bk. s. 294.

yatını kaybetti. Son ana kadar muharebe alanında kalan Kral Sigismund bile en sadık silah arkadaşları Nürnberg kale kontu ve Cilly Kontu Hermann'ın koruması altında son anda takipçilerinden kurtarabildi, Estregon (Gran) başpiskoposu, Rodos Şövalyeleri'nin üstad-ı azamı ve maiyetinin bir kısmıyla birlikte bir kayığa atladı ve bazı zorluklar atlatarak, Tuna Nehri'nin çıkışında bekleyen Rodos ve Venedik filosuna ulaştı ve buradan Konstantiniyye üzerinden Rodos'a ve Dalmaçya'ya götürülerek Macaristan'a geri döndü. Krallık mücevherleri, değerli aletler, altın, gümüş ve kıymetli taşlardan oluşan büyük bir zenginlik galiplerin eline kaldı. Osmanlı'nın kılıcından kurtulanlar, bütün yardımlardan yoksun bir hâlde uzunca bir süre komşu bölgelerde dolaştılar ve sonunda açlıktan, vebadan ve soğuktan dolayı tamamen yok oldular. Sadece çok az sayıda talihli evine dönebildi[73].

Ancak Osmanlı tarafında da bu zafer için çok sayıda kurban verilmişti. Zira en iyi kıtalarının yarısından fazlası, söylenenlere göre 60 bin kişi[74], Hristiyanlarla birlikte yığınlar hâlinde adım atılmayacak kadar çok ölünün bulunduğu muharebe alanını örtüyordu[75]. Yıldırım Bâyezid bile muharebe sırasında bir anlığına çok büyük bir tehlike içinde kalmıştı. Altı uçlu bir bozdoğanın darbesine maruz kalarak, hafif yaralanmış, attan düşmüş ama hemen ayağa kalkmış ve adamlarının koruması altında yok olma tehlikesinden kurtulmuştu[76]. Belki de bu olay, Hristiyanlara karşı duyduğu büyük nefretin, muharebeden bir gün sonra çadırının önünde 3 bin kadar esiri öldürtecek kadar amansız bir gaddarlığa dönüşmesine katkıda bulundu. Niğbolu önlerindeki kanlı günün üzüntü verici sonucu bu oldu. Yıldırım Bâyezid, muharebenin akşamında kıtalarının

73 Bu kaçışın diğer dikkat çeken ayrıntıları arasında *Histoire de Charles* VI, s. 356'da şunlar anlatılmaktadır: "Bu sırada çembere alınmak üzere olanların sayısı 300 ve fazlası idi, bunlar maruz kaldıkları tehlikenin korkusuyla karşıdaki dağın tepesinden aşağı doğru gönüllüce koşturdular. Denizin kıyısında bulunan gemilere ilk atılan kendileri olmak istiyorlardı. Fakat büyük çoğunluğu orada kaldılar, bir kısmının kolları veya bacakları kesildi, onlardan çok azı kaçabildi".

74 Bouciquaut, s. 596'da Osmanlıların kayıplarını 20 bin olarak; *Histoire de Charles* VI, s. 358'de 30 bin kişi olarak belirtmektedir.

75 Sadeddin, s. 186: "O kadar çok aşağılık kâfir öldürüldü ki ne kırda yürümek mümkündü, ne de yerde yatan cesetlerin çokluğundan yol gözüküyordu".

76 *Aynı eser*, s. 185: "Ama sert bir şekilde dövüşülürken çirkin bir kâfir, şeytan gibi biri, Tanrısal kader sonucu, altı toplu bir gürzle sultana vurdu ve o darbeyle nazik bedenini yaraladı, onu altın eyerinden toprağın yüzüne fırlattı". Sadeddin, meleklerin bu durumda Yıldırım Bâyezid'i koruduklarını söylemektedir.

cesetleriyle örtülü düzlüğü gördüğünde, gün doğar doğmaz en katı emirlere uygun olarak icra edilen korkunç bir intikam yemini etmişti.

Önce iplerle birbirlerine bağlanmış hâlde padişahın çadırının önüne getirilen ve verilen işaret üzerine katledilen Alman ve Macar esirlerin ölüm fermanı verildi. Sadece büyük faziletler, örneğin o tarihte 16 yaşında olup, 34 yıl kölelikte kalan ve geri döndükten sonra kendi acılarını ve talihsiz silah arkadaşlarının akıbetini detaylı bir biçimde anlatan Bavyeralı içoğlan Schiltberger gibi, çok azını kurtarabildi. Aynı akıbete çoğunlukla çıplak getirilen ve çeşitli şekillerde idam edilen Fransız şövalyeler de uğradı. Bu barbarca kıyım, sabahın erken saatlerinden öğle sonrası saat dörde kadar sürdü ve öldürme arzusundan artık midesi bulanacak derece bıkmış Yıldırım Bâyezid, cellâtlarına durma emrini verdi. Muharebede boşuna kahramanca ölümü aradıktan sonra, esir olan 3 bin kadar şövalye utanç verici şekilde hayatını kaybetti[77]. Genç Revers kontu, aralarında Eu kontu, Mareşal Boucicaut, Guy de la Trimoville, vesaire gibi isimlerin bulunduğu 24 şövalye, büyük bir fidye beklentisiyle esirgendi ve önce Gelibolu'ya, sonra da Bursa'ya götürüldü.

Bizans İmparatorluğu'na ölümcül darbeyi vuran ve çok geçmeden Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki doğal gelişimini biraz yavaşlatacak durumlar ortaya çıkmamış olsaydı, Osmanlı'ya Batı Avrupa yolunu açacak olan Niğbolu Meydan Muharebesi'nin sonucu buydu[78]. Hristiyanların Niğbolu'daki yenilgisinin haberi Avrupa'nın tamamında etkisi tarif edilemezdi. Bu yenilginin ilk belirsiz haberlerini ordunun yavaş yavaş dönen kalıntılarından alan Fransa'da insanlar anlatılanların gerçekliğinden o kadar az emin olabildiler ki, kral yasal olarak ve ağır cezalar karşılığında, olayın gerçek durumu hakkında kesin ha-

77 Bu sayı, *Histoire de Charles* VI, s. 357'de belirtilmektedir. Froissart, s. 370'te ise sadece 300 kişiden bahsetmekte olup, bu durumda öldürülen esirlerin sayısını 10 bine çıkartmak isteyen bilginin bu olaylarda kolayca açıklanabilen abartılara dayandığını haklı olarak düşünebiliriz. s. 596'da esirlerin öldürülmesinden detaylı olarak bahseden Bouciquaut, hiçbir sayı vermemektedir. Osmanlı tarihçileri, sadece yüzeysel olarak bu olaydan bahseden biri haricinde, olay hakkında suskunluklarını korumaktadırlar.

78 Niğbolu Muharebesi'nin gerçekleştiği gün hakkında çok çelişkili bilgiler mevcut olduğundan, muharebenin Michaelis zamanında gerçekleştiğini varsayabiliriz. Froissart, s. 261 ve bazı Macar kaynaklar, Michaelis Günü'nden önceki Pazartesi'nden bahsetmektedirler ve bu da yaklaşık olarak 24 Eylül'e denk gelmektedir. Kaynakların çoğu ise 28 Eylül'den bahsetmektedirler; sadece bazıları muharebeyi yanlışlıkla Ekim ayının sonuna taşımaktadırlar, hatta Dorotheus, *aynı eser*, s. 413'te 29 Kasım'dan bahsetmektedir.

berler alınana kadar bu konuda konuşmayı yasakladı. Gerçekten de bu yasağa öyle ciddi bir şekilde uyuldu ki, Macaristan'dan Fransa'ya dönen birçok talihsiz, acılarından ve silah arkadaşlarının yok oluşundan bahsettikleri anda derhal yakalanıyorlar ve Paris'te Chatelet zindanlarına atılıyorlardı. Söylediklerinin şayet yalan olduğu anlaşılacak olursa, hepsinin birden Seine Nehri'ne atılacakları bildiriliyordu[79].

Korku ve endişe içinde üç aylık bir bekleyişten sonra, nihayet Noel günü asil şövalye Jacques de Helly, Yıldırım Bâyezid'in ve Bursa'da zindanda yatan silah arkadaşlarının elçisi olarak VI. Charles'ın sarayına gelip Niğbolu'daki felaketi detaylı olarak rapor ettiğinde, hayal kırıklığı daha da büyük oldu. Kral ve saray efradı kayıplara duydukları ilk üzüntüyü atlattıktan sonra öncelikli endişeleri, esir alınan prenslerin ve şövalyelerin padişahın köleliğinden kurtarılmaları için gerekli çareleri düşünmek oldu[80]. Derhal esirlerin para karşılığında özgürlüklerinin satın alınmasına karar verildi ve bu hedefe bir an önce ve hızlı bir şekilde ulaşmak için, Kral VI. Charles hemen Jacques de Helly ile birlikte iki şövalyeyi, Jean de Chastelmorant'ı ve Bergy beyini, zengin hediyeler götürmek ve fidye konusundaki müzakereleri yerinde yürütmek üzere Bursa'ya gönderdi. Hediyeler zengin Fransız kumaşlarından, Rheims'in ince ketenlerinden, mor kaftanlardan ve üzerinde Büyük İskender'in faaliyetlerinin gösterildiği Arras duvar kâğıtlarından ve bir dizi beyaz şahinle onları kullanmak için gerekli, üzeri değerli taşlarla bezenmiş eldivenlerden oluşuyordu. Altı yük hayvanı bu hazineleri taşıyor ve seyahat bu yüzden çok yavaş ilerliyordu[81]. Ayrıca esirler, kralın elçisi Bursa'ya gelmeden önce özgürlüklerini geri almak için çareler aramaya ve kendi çabalarıyla Yıldırım Bâyezid'le fidye konusunda Mareşal Boucicaut'nun arabuluculuk yaptığı müzakerelere başlamışlardı. Yıldırım Bâyezid'in talepleri başlangıçta çok abartılıydı ama mareşalin akıllı davranışları sayesinde oldukça indirildi. Zira Yıldırım Bâyezid'in talep et-

79 Froissart, s. 271.

80 Sarayda, Paris'te ve bütün ülkede bundan dolayı baş gösteren genel üzüntü, detaylı olarak Bouciquaut, s. 597'de verilmektedir. Ülkenin bütün kiliselerinde yas ayini yapılmış olup, kral ve sarayın ileri gelenleri Paris'te Notre Dame Kilisesi'nde yapılan ayine katılmışlardır. Froissart, s. 272'de Jacques de Helly'nin VI. Charles'ın huzuruna çıkışının şartlarını tarif etmektedir.

81 Bu seyahat hakkında detaylı bilgi için bk. Froissart, s. 273-278 ve s. 283; Bouciquaut, s. 600.

tiği 1 milyon frank yerine kendisine sonunda sadece 150 bin frank verilecekti ama karşılığında esirlerin silahlarını bir daha asla kendisine çevirmemeleri şartıyla[82].

Fransa kralının ve Burgond dükünün elçilerinin gelişiyle talepleri daha da yükselmemiş olsaydı, muhtemelen bununla yetinecekti. Fidye konusundaki müzakereler tekrar başladı, uzadıkça uzadı ve nihayet Yıldırım Bâyezid'in önce önerilen 150 bin frank yerine 200 bin duka altını talep etmesi ve sonunda almasıyla sonuçlandı. Cenova'dan ve Sakız (Scios) Adası'ndan gelen tefeciler araya girdiler, borçlulara kefil oldular ve çok geçmeden istenen parayı topladılar. Ancak Revers kontunun ödemenin büyük bir bölümünü karşılamak zorunda kalan babası Burgond dükü, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için altın ve gümüş takımlarından, değerli taşlardan, mücevherlerden ve her türlü değerli eşyalardan oluşan hazinelerinin büyük bir kısmını rehin vermek zorunda kaldı[83]. Fidyenin bir kısmını Kral VI. Charles ve Macaristan Kralı Sigismund karşıladılar; Kıbrıs Kralı Jakob de Lusignan, kendi isteği üzerine değeri 10 bin duka altını olarak tahmin edilen altın bir kupa bağışladı. Ama bütüne bakıldığında bütün bunlar yeterli değildi. Zira fidyenin parası borcun sadece yarısını oluşturuyordu. Aynı miktarda bir para buna bağlı masraflar gerektiriyordu[84]. Yine de sonunda istenen amaca ulaşılmıştı. Esir düşen şövalyeler ve prensler, çok azı hariç olmak üzere, yaklaşık iki yıllık bir esaretten sonra özgürlüklerine kavuştular ve Rodos, Modon, İyon Adaları, Ragusa ve alacaklıları tarafından bir süre tutuldukları Vene-

82 Bouciquaut, s. 599: "Kurtuluş fidyesinin miktarını tartışmaya başladılar. Ve bu uzunca müzakere edildi, Bâyezid'in 1 milyon frank istemesine karşın, mareşal zekice davrandı ve yavaş yavaş miktarı 150 bin franka indirdi, Nevers kontu ve kendisine bağlı diğer senyörler, hayatları boyunca, aralarından hiçbirinin Bâyezid'e karşı silaha sarılmayacaklarına imanları üzerine her türlü yemini edeceklerdi".

83 O dönemlerde Burgond dükünün rehin verdiği eşyaların belgesinin orijinali Dijon arşivlerinde muhafaza edilmiş olup, Buchon bunları Froissart, s. 279-282'deki notlarında belirtmiştir. Altın ve gümüş eşyaların 14. yüzyıl sonlarında üretim durumu ve değeri hakkında çok değerli bir belgedir.

84 Froissart, s. 303: "Bu gitgeller, anlaşmalar ve müzakereler, konaklamalar ve yolculuklar masrafları artıran etkenlerdi. Murad'a ödenen kurtuluş fidyesi 200 bin florine çıkmış olsa da, bütün masraflar hesap edildiğinde, bu tutardan önce gelen diğer harcamalar haydi haydi 200 bindir. Bu hesaplamayı yapanlar ve uygulayanlar başka türlü ne ödemelerin ne de işlerin yapılamayacağını söylüyorlardı". Burada belirtilen gulden, tabii ki Froissart tarafından belirtildiği gibi, altın gulden ya da duka altınıdır.

dik üzerinden Fransa'ya geri döndüler. Yıldırım Bâyezid, genç Revers kontunu ayrılırken daha önce ettiği bir daha asla silahlarını kendisine çevirmeyeceğine dair yemininden bizzat kurtardı. "Biliyorum ki", dedi, "ülkende çok itibarlı bir efendisin; gençsin ve önünde kocaman bir gelecek var; ilk seferinde maruz kaldığın utancın intikamını almak ve şerefini kurtarmak için silahlarını tekrar bana çevirmek isteyebilirsin. Kendimi bu açıdan güvence altına almak istesem, senden kurtulmadan önce dinin ve kanunların üzerine bir daha silahlarını asla bana çevirmeyeceğine dair yemin ettirmek benim elimdedir. Ama Hayır! Bu yemini ne sana, ne de seninkilere ettirmeyeceğim. Geri döndükten sonra bir gün tekrar bana karşı savaşmayı düşünecek olursan, beni daima muharebe alanında seni karşılamaya hazır vaziyette bulacaksın. Çünkü ben, savaş ve fetih için doğmuşum"[85].

Yıldırım Bâyezid, Niğbolu'da kendisine karşı savaşan Batılı prenslere karşı öfkesinde amansız değildi. Zira çok geçmeden Fransa kralına iyi niyetinin işareti ve daha önceki hediyelere karşılık olarak kendisine mahsus bir hediye gönderdi: Altın, gümüş, değerli taşlar ve kıymetli kaftanlar değil, aksine demir silahlar, burun delikleri yırtılmış bir savaş atı, on adet yün zırhlı gömlek, bir davul ve kirişi insan derisiyle sarılmış altı adet Türk yapımı ok. Bu tuhaf hediyeler hiç de kralın ve saray ileri gelenlerinin hoşlanacakları türden değildi, zira padişahın bunlarla sadece rakiplerine Niğbolu'daki hafızalardan silmek istedikleri talihsiz günü hatırlatmaktan başka birşey amaçlamadığını düşünüyorlardı[86]. Bu olay aynı zamanda Osmanlı padişahı ve Fransa kralı arasındaki ilk barışçıl temastır ve bu yüzden çok önemli sonuçlar doğurmamış olsa bile, özel bir yere sahiptir.

---

85 Froissart, s. 300. Esirlerin geri dönüşü s. 299-307'de geniş ve birçok ilginç durumlarla birlikte anlatılmaktadır.

86 *Histoire de Charles* VI, s. 370'de ise şahsen padişahın değil, "Bâyezid'in asıl şefi", yani "Bâyezid'in başveziri"nin bu hediyeleri gönderdiği söylenmekte olup, şu sözler eklenmektedir: "Bu hediyeleri gören saray halkı, düşüncelerini soran krala şöyle dediler: Bu davranış Türklerin başarılarını övmekten ve bu başarılar örneğinde savaş eylemlerini tahrik etmekten başka birşey değildir. Gerçekten de gelen hediyeler, hepsi demirden olan silahlar, daha fazla koşması için burun delikleri dağlanmış bir at, bir davul, on tane yünden yapılmış küçük zırhlı gömlek veya yelek ve kirişleri insan derisinden altı Türk oku. Bunları Osmanlılar ordularında kullandıklarına göre, Sire de Vergy'nin kendisi de, bunların sadece Niğbolu'daki acılı günün hatırasını hatırlatmak için yapıldığı konusunda hemfikir oldu".

2) Yıldırım Bâyezid'in Saltanatının İkinci Yılında Avrupa'daki Durumlar. Bizans İmparatorunun Sıkıntıları ve Osmanlı'nın Yunanistan'da ve Mora Yarımadası'ndaki İlk Seferleri

Yıldırım Bâyezid, Niğbolu Meydan Muharebesi'nden sonra imparatorluğunun kuzey eyaletlerinde sadece kısa süre kalıp daha yıl bitmeden kıtalarının büyük bir bölümüyle Edirne üzerinden Bursa'ya döndü ve burada Doğu'nun bütün hükümdarlarına gönderdiği mektuplar ve elçilerle Batılı kuvvetlere karşı kazandığı zaferi her yere yaydı. Göründüğü kadarıyla Niğbolu karargâhından yola çıkarak aslında hemen Macaristan'a akın etmek ve Budin'e (Buda) kadar ilerlemek istemişti ama bu planından, kesin olarak belirleyemeyeceğimiz sebeplerden dolayı şimdilik vazgeçmek zorunda kalmıştı. Muhtemelen Anadolu'daki ileride bahsedeceğimiz durumlar, bu planın değiştirilmesinde en az Halkokondil'in ifadesine göre acilen eve dönmesine yol açan, aşırılıklarının bir sonucu olan ayağındaki nikris hastalığı kadar rol oynamıştı[87].

Muzaffer Osmanlı ordusunun bir bölümü bu arada Tuna boylarında kalmış ve plansız akınları çeşitli yönlere doğru sürdürmüştü. O dönemlerde Osmanlı akınlarına en fazla maruz kalan bölge Tuna, Sava ve Drava nehirleri arasındaki bölgeydi. Özellikle Sava kenarındaki Mitroviçe Kasabası'nı işgal ettiler. Yıldırım Bâyezid, geri dönmeden önce güya İstirya'ya kadar ilerlemiş, Pettau'ya saldırarak tahrip etmiş ve 16 bin esir almıştı[88]. Burada hâlâ Niğbolu Zaferi'nin meyvelerini kalıcı bir biçimde güvence altına almaya uygun olmayan eski Osmanlı savaş sistemi hüküm sürüyordu. Münferit Osmanlı birlikleri savunmasız topraklara akın ediyor, şehirleri ve köyleri ateşe veriyor, savunmasız halkı mallarıyla birlikte köleliğe sürüklüyorlardı. Gerçi bazı bölgelerde kayıplarla geri püskürtülüyorlardı ama Drina Nehri kıyılarına kadar geldikleri Bosna'nın İzvornik'e[89] değin büyük bir bölümü, Sirmiya ve karşılarına Palaga'da Yanoş Maroth'un tekrar çıktığı Slevonya herşeye rağmen çöle çevrildi.

87 Chalkokondylas, I, 40: "Böylece Budin'e, Peonların ülkesine karşı sefer düzenledikten sonra hastalıktan dolayı yorgun düştü. Çünkü ayaklarındaki ağrılardan muzdaripti... Ve şimdi hastalıktan çok çektiği için kendisi ve beraberinde ordusunu da getirerek ülkesine geri döndü".

88 Schiltberger, yukarıda adı geçen seyahatnamesinde böyle bir açıklama yapmıştır ama bu olay başka kaynaklar tarafından onaylanmamıştır; bk. s. 17.

89 Schimek, *aynı eser*, s. 94; ancak burada Osmanlıların İzvornik'te duraklamaları 1398 yılına taşınmaktadır. Thwrocz, *aynı eser*, s. 227'de Osmanlıların bu akınlarını, özel-

En ağır mücadeleler ise Evrenos Bey'in geride bırakılan ordunun asıl kuvvetleriyle Voyvoda Mircea'nin Osmanlı'dan ayrılmasının öcünü alacağı Eflak'ta geçiyordu. Zira Mircea, daha önce gördüğümüz gibi, mevcut anlaşmalara bakmaksızın, Niğbolu'da Macaristan kralının tarafında yer almış ve yenilgiden hemen sonra ülkesinin ulaşılması zor, yoğun meşe ormanlarıyla kaplı dağlık bölgelerine çekilmişti. Arazi açısından avantajlı olduğu bu yerde henüz zafer sarhoşluğu içindeki Osmanlılara karşı önemli bir üstünlüğe sahipti. Münferit topluluklar hâlinde yoğun meşe ormanlarına girmeye cesaret eden veya düzlüklerde yağma ve ganimet toplamaya çıkan birçok grup kolayca geri püskürtülebildi. Evrenos Bey bile açık arazide güya önemli bir yenilgi almış ve Mircea tarafından takip edilerek sonunda öylesine sıkıştırılmış ki, ordusundan kalanlarla müstahkem bir karargâha geri çekilmek zorunda kalmış ve buradan acilen Tuna Nehri üzerinden tekrar geri dönmüş[90].

Böylece Osmanlılar Niğbolu Zaferi'ne rağmen, şimdilik Tuna ve Sava nehirlerinin ötesinde kalıcı bir şekilde yerleşmeyi başaramadılar. Oysa Yıldırım Bâyezid komşu devletlerin karışık durumlarını lehine kullanmayı bilmiş olsaydı bunu kolayca yapabilirdi. Zira bir tarafta Voyvoda Stefan Lazareviç, Kral Sigismund'un yokluğunda Napoli Kralı Ladislas'ı Macaristan tahtına çıkartmak için gizlice yardımına başvurduğu, hatta kızlarından birini adı geçen krala eş olarak vermeyi önerdiği[91] Yıldırım Bâyezid ile şüpheli bir bağlantı içinde girmişken, diğer tarafta Niğbolu Muharebesi'nden kısa bir süre sonra Bosna Kralı Dabiça'nın ölümü bu ülkede çok bir karışıklığa neden oldu ve birkaç taht varisi tarafından sadece mümkünse Türklerin yardımıyla hükümdarlığı ele geçirmek için kullanıldı. Görünüşe göre bu konuda en ileri giden kişi, Dabiça'nın ölümünden sonra anlaşmaya göre ülkenin tamamına sahip olacak olan Kral Sigismund tarafından Bosna Banatı'nın valiliğine getirilen Voy-

---

likle de Sirmiya ve Sava Nehri'yle Drava Nehri arasındaki bölgedeki akınlarını, Kral Sigismund'un Niğbolu Muharebesi'ndeki kaçışından henüz eve dönmediği zamana taşımaktadır ve şunu eklemektedir: "Türkler bundan önce Macar topraklarını henüz bir baştan bir başa geçmemişlerdi. Bu, Türklerin Macaristan'a ilk girişi oldu; o zaman orada, Sirmiya kentlerinde gördüğümüz çok geniş çorak yerlere yol açtılar; şehirlerinden mahrum edilen o bölgelerin bugün hâlâ hiç de az sayıda olmadığı görülür". Öyleyse Thwrocz, burada, Osmanlıların Niğbolu Muharebesi öncesinde Güney Macaristan'daki yukarıda belirtilen akınlarını hiç gözönünde bulundurmamaktadır.

90 Chalkokondylas, II, 40-41.

91 Thwrocz, *aynı eser*, s. 227.

voda Hrvoje oldu. Ancak bu şekilde rakiplerine karşı belirli bir üstünlüğü elde eder etmez, hem Kral Ladislas, hem de Yıldırım Bâyezid ile irtibata geçti; değerli yardımlarına karşılık ülkesinin bir bölümünü bile gözden çıkarıyordu[92]. Ancak Tuna boylarındaki Türk beylerinin muhtemelen onu daha kesin bir biçimde destekleyecek ne kaynakları, ne de hevesleri vardı ve bu yüzden sadece Aşağı Bosna'da ne Voyvoda Hrvoje'ye, ne de kendilerine kalıcı bir kazanç getiren adı geçen akınları gerçekleştirmekle yetindiler. Ancak Tuna boylarında, örneğin Kral Sigismund'un daha sonra tekrar ellerinden almaya çalıştığı Güvercinlik gibi bazı kaleler bundan böyle Osmanlı'nın elinde kaldı[93].

Yıldırım Bâyezid'in gücünü kuzeye doğru genişletmeye çok da hevesli olmamasının sebeplerinden biri, Anadolu'daki durumların dışında, muhtemelen önce Bizans hanedanının gölge hükümdarlığını tamamen sona erdirme ve Avrupa'daki hükümdarlığı için güney eyaletlerinde daha sağlam üsler bulma isteğiydi. Hristiyanların Niğbolu'da yenildiklerine dair haberler, belki de, her yönden baskı altında olup, her türlü acıdan dolayı çaresizlik içine düşen Konstantiniyye'de olduğu kadar hiçbir yerde böylesine korkunç bir etki bırakmamıştı. Zira Batı güçlerinin müttefik teşebbüsleri artık Konstantiniyye'nin son umuduydu ve bu umutlar tamamen hayal kırıklığına uğratıldığından, İmparator Manuel bundan böyle, Yıldırım Bâyezid'in imparatorun Hristiyan prenslerin ittifakına katkısından ne denli habersiz olması imkânsızsa, öfkesinden o denli daha fazla korkmak zorundaydı. Ayrıca Niğbolu'dan döndükten hemen sonra Manuel'e gönderdiği bir elçi heyeti aracılığıyla şehri hemen teslim etmesini istemişti. Ne var ki İmparator Manuel, kahramanca bir cesaretten ziyade kişisel intikamından korktuğundan çaresizlik içinde bu talebi reddetti ve Os-

92 Schimek, *aynı eser*, s. 94 ve devamında bu durumlar hakkında detaylı bilgi vermektedir. Hrvoje'nin Osmanlılarla bağlantıları özellikle Kral Sigismund'un 1398 yılındaki yazısından anlaşılmaktadır ki, burada "Soylulardan ve bilge kişilerden, yöneticilerden, kamusal Tragurium şehrinin meclisin"den, asi Hrvoje'ye karşı savaşmak için bir arbaletçi kontenjanı istemiştir. "Biliniz" denmektedir, "bizim gerçek anlatıyı kabul ettiğimizi, şöyle ki, Voyvoda Hrvoje, kurnaz öğrenci olarak, hainlik kiniyle yönlendirilip, muazzam krallık lütuflarımızı bütünüyle unutup, bizzat kendisi İsa'nın Haçı inançsızlarının topluluğunda, yani Türklerin, birlikte sayılmak ve toplanmak adına, bizim ve kutsal krallık tacımızın sadık Bosna Krallığı'nda var olanları rencide etmeyi ve fethetmeyi önermeye çaba gösteriyordu vb.". Karşılaştırma için bk. Lucius, de Regno Dalm. et Crota. L. V, III; Schwandt, Scrpp., III, s. 417.

93 Thwrocz, IV, c. 13, *aynı eser*, s. 227 [Thwrocz, *aynı eser*, s. 227].

manlı elçilerini herhangi bir cevap vermeden boş ellerle geri gönderdi. Açlıktan ve sefaletten dolayı tükenmiş halkın büyük bir kısmı ise başlangıçta şehrin teslim edilmesine taraf oldu, çünkü ancak bu şekilde sefaletlerini durdurabileceklerdi; ama Anadolu'daki şehirlerin benzer şartlar altında Osmanlı'nın maruz kaldıkları gaddarlıklarına dair hatıralar, tutumlarının değişmesine neden oldu ve yorgun ruhlarını, cesaretlerini ve dayanıklılıklarını tekrar kazanacak şekilde canlandırdı. Henüz acılardan ve sefaletten dolayı tamamen tükenme zamanının gelmediğini, şimdi dayanabilirlerse Tanrı'nın da yardımıyla belki hâlâ bir kurtuluşun mümkün olabileceğini söylüyorlardı[94].

Bu inatçılığa öfkelenen Yıldırım Bâyezid, yine de silahların gücüyle şehri ele geçirmeye cesaret edemiyordu ve önce başka bir yoldan hedefine ulaşmaya çalışıyordu. Zira imparatorun kendi maiyetinde yaşayan ve ismen hâlâ Silivri'ye sahip olan yeğenini, Andronikos'un oğlu Ioannes'i, daha sonra onun yardımıyla şehri daha kolay ele geçirebilme niyetiyle Bizanslıların başına zorla imparator olarak getirmek istiyordu. Ne var ki bu planı da istediği gibi gitmedi. Padişaha karşı çıkmaya cesaret edemeyen, özellikle de Yıldırım Bâyezid'in defalarca kendisinden talep ettiği baba mirası Silivri'nin de elinden alınabileceğinden korkan Ioannes, tabii ki Yıldırım Bâyezid'in planlarına ve taleplerine boyun eğdi; Yıldırım Bâyezid, hak ve hukuka göre Konstantiniyye'deki hükümdarlığın kendisine ait olduğunu söyledi, başlangıçta atalarının tahtına bir kez çıktığında şehri artık rahat bırakacağını vadetti ama sonunda Ioannes'i yemin altında, Mora Yarımadası ve bundan böyle Yıldırım Bâyezid'le barış içinde yaşaması karşılığında şehri kendisine teslim etmeyi taahhüt etmek zorunda bırakıldığı gizli bir anlaşma yapmaya zorladı[95].

Ioannes bu şartları padişahın birlikleri arasında ister istemez imzalarken el altından amcası Manuel ile temasa geçti, amcasını padişahın niyetlerinden haberdar etti ve imparatora serbest geçiş karşılığında şehrin ve bu şehirle sınırlı imparatorluğun hükümdarlığını bırakacağı bir uzlaşma önerdi. Ancak göründüğü kadarıyla müzakereler uzadıkça uzadı. Sonunda Ioannes'in Konstantiniyye'de

94 Dukas, XIV, 28.

95 Dukas, XIV, 28-29: "Bâyezid'in amacı ne idi ve İmparator Manuel'in amacı ne idi? Bâyezid, Ioannes'in ona şehri teslim edeceğini tasavvur ediyordu. Çünkü bunu ondan daha önce istemişti. O da (Ioannes) bunu ona taahhüt etmişti. Ve Bâyezid yemin ederek ona Mora'yı vermeyi ve bundan böyle aralarında barışın hâkim olacağını vadetti".

hâlâ güçlü taraftarlarının gürültüleri imparatoru geri adım atmaya zorlarken[96], diğer taraftan taht varisinin padişahın yakınındaki konumu da gittikçe daha ciddi bir hal aldı ve hızlı bir kararı gerektirmeye başladı. Zira Ioannes'in padişahın saray karargâhındaki düşmanlarının her yerde yaydıkları dedikodulara istinaden Ioannes'e artık pek güvenmek istemeyen Yıldırım Bâyezid[97], el altından yapılan görüşmelerden muhtemelen haberdar olmuştu ve Ioannes'i Bizans imparatorunun şehri teslim etmeyi reddetmesine neden olmakla suçluyordu. Çok da haksız olmayan bu suçlama, Ioannes'e bariz bir şekilde padişahın öfkesinden korkması gerektiğini gösteriyordu ve bu yüzden nihai kararı hızlandırdı.

O dönemlerde, 1399 yılında Fransız bir yardımcı kıtayla Konstantiniyye'de bulunan Mareşal Boucicaut, Bizans imparatoru adına Silivri'ye geçti, arabuluculuğu sayesinde bir uzlaşma gerçekleştirdi ve Ioannes'i derhal eşiyle birlikte ve padişahın bilgisi olmadan, Bizans imparatorunun kendisine kollarını açacağı Konstantiniyye'ye gitmeye ikna etti. Artık kaybedecek zamanı olmayan Ioannes, Bizans imparatorunun önerilerini kabul etti ve her yerde padişahın casuslarının gözetimi altında olmasına rağmen, gece vakti ailesiyle birlikte başkente kaçtı[98]. Manuel kendisini burada iyi niyetle ve imparatorluk onurlarıyla karşıladı, sarayın ve imparatorluğun ileri gelenlerinin tören havasında yapılan bir toplantısında yönetimi devretti ve birkaç gün sonra, ailesiyle birlikte, Hristiyanlığın güçlerinde bir kez daha Osmanlı'nın büyüyen gücüne karşı şahsen yardım ve himaye aramak için, batıya giden bir gemiye bindi[99].

96 *Aynı eser*, s. 29.

97 Özellikle Phrantzes, I, 15, s. 61'de bundan bahsetmektedir: "Bazıları emire (sultana) giderek "Ey emir! Senin için Ioannes olumlu düşünmüyor, düşmanlık besliyor" diyerek ona iftira atıyorlardı. Durum böyle olmasa da şehir, kral ve onun amcası esaret altına girmek anlamına gelse de boyun eğeceklerdi". Benzer şekilde Chalkokondylas, II, 44.

98 Bizanslılar, Mareşal Boucicaut'nun bu elçi heyetinden bahsetmemektedirler. Buna mukabil, kesin ve net bir biçimde Bouciquaut, *aynı eser*, I, c. 33, s. 696'da belirtilmektedir; ancak bu hatıratın yazarı burada, bu elçi heyetini imparator ve yeğeni arasındaki mücadeleyle bağlantılı hâle getirdiği ve mareşali barış aracısı olarak gösterdiği için, o dönemin durumları hakkında bilgisi yoktur. Ioannes'in kaçarak Konstantiniyye'ye geldiği konusunda ise Phrantzes, aynı yer ve Chalkokondylas, s. 44'te hemfikirdirler; Dukas, *aynı eser*, s. 29'da ise bundan hiç bahsetmemektedir.

99 En detaylı olarak: Dukas, *aynı eser*, s. 29; Chalkokondylas, s. 44. Phrantzes, s. 61'de Manuel'in istediği yardımı Batı'nın prenslerinden almayı umduğunu düşündüğünü eklemektedir; "Aynı efendilerin var olması emirin (sultanın) şehre karşı onların gönderdiği elçi sebebiyle yapmış olduğu ve yapmaya devam ettiği şavaşı sonlandırması-

Çabaları daha önce de en azından sonuçsuz kalmadığından amacına ulaşma konusunda umut besleyebiliyordu. Zira çok daha önceleri, 1397 yılında, Niğbolu Muharebesi'nden kısa bir süre sonra, İmparator Manuel amcası Paleolog Theodosios Kantakuzenos'u elçi olarak bir mektupla Fransa Kralı VI. Charles'a göndermiş, imparatorluğunun sıkıntısını ve başkentin içinde bulunduğu zorluğu en karanlık haliyle anlatmış ve acilen yardımını istemişti. Bu mektuplarda özellikle şöyle deniyordu[100]: "Bizi üç yıldır tüketen ve sonunda kendisine imparatorluğumuzun fethini ve içinde bulunan bütün Hristiyanların yok ediliş beklentisini veren sürekli savaşa maruz bırakan Türk hükümdarı, Hristiyanların ve inancımızın düşmanı, sadakatsiz tiran Bâyezid'in hüküm sürme hırsı ve gün geçtikçe artan gücünden dolayı içinde bulunduğumuz bariz tehlike, bizi size sıkıntılarımızı anlatmaya zorluyor. Büyük kayıplardan dolayı zayıf düşen başkentimiz ancak ertesi yaza kadar direniş gösterebilir ve bütün umutlarımız Batı'nın Hristiyanlarının yardımlarına, özellikle de siz majestelerinin desteğine bağlıdır... Geçen yıl dinimizin korunması için gönderdiğiniz ve günahlarımız uğruna maruz kaldığı talihsizlik olmasaydı, çok daha başarılı olması kesin görünen büyük güç, şimdi de savaşın bütün yükü üzerimize yüklendiği ve Yunanistan tek başına kâfirlerin Hristiyanlığa duydukları öfkeye tahammül etmek zorunda kaldığı için, yardıma daha muhtaç olan bir devlete karşı yine aynı asaletle davranacağınızın umudunu vermektedir. Krallığınızın birçok asil şövalyesi [Türklerin] gaddarlıklarına şahit olmuştur ve kendi yaşadıkları talihsizliklerinden dolayı, bu ülkenin ne kadar talihsiz olduğunu ve merhametinize ne kadar lâyık olduğunu anlatabilirler". Büyük saygıyla karşılanan ve kendisine her türlü onur gösterilerinde bulunulan Kantakuzenos, krala huzura kabulünde ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun içler açısı halini sözlü olarak öyle canlı bir şekilde anlattı ki, Berry ve Burgond dükleri hemen imparatorun taleplerini karşılamak için her türlü çabanın gösterilmesi gerektiği yönünde oy kullandılar ve Orleans dükü [Louis] diz çökerek kraldan komutan ve lider olarak bu yeni Haçlı Seferi'nin başına geçmesine izin vermesini istedi. Ne var ki

nın sebebi idi. Onunla, her zaman emirin karşısında bulunma ve birinin diğerinin lehine yardımcı olması ve birbirilerine yardım etme konusunda anlaştılar".

100 Tamamı daha önce de adı geçen anonim *Histoire de Charles* VI, L. XVII, c. 5'te verilmiş ve şöyle imzalanmıştır: Constantinopel, 1 Temmuz 1397. Bu arada Rumca ve Latince olmak üzere, yan yana iki sütun hâlinde hazırlandığı ama mühürsüz ve kırmızıyla imzalı olduğu söylenmektedir.

geçen yılın hatıraları daha çok tazeydi ve bu yüzden Kral VI. Charles'ın bu gibi kahramanca talepleri anında onaylaması mümkün değildi. Orleans dükü olan kardeşine Revers dükünün akıbetini hatırlattı ve imparatorun elçisine şimdilik vaatler ve zengin hediyelerle cesaret vermekle yetindi[101].

Ancak Kantakuzenos daha Paris'ten yeni ayrılmıştı ki, bu sefer de Ceneviz ve Venedik Cumhuriyetleri'nin elçileri aynı taleplerde kralın sarayına geldiler. Venedik elçileri, Türklerin son zamanlarda Venedik'e ait birkaç adayı ele geçirdiklerini; onları dışarıdan yardım olmadan kovabilecek durumda olmadıklarını ve bu adalar bugüne kadar bütün Hristiyanlığa en güzel baharatları ve en hoş kokulu bitkileri sunan yerler olduğu için, kralın bu talepleri reddedemeyeceğini anlattılar[102]; ayrıca artık düşmanının üstünlüğü karşısında tek başına direnemeyen Bizans imparatorunun da desteklenmesi gerekiyordu. Bunun dışında gerek Venedik gerekse Ceneviz, Hristiyanlığın düşmanına karşı herbiri sekiz kadırga donatmayı ve Rodos Şövalyeleri'ni de yanlarına çekmeyi vadettiler[103]. Bunun üzerine kralın Osmanlı'ya karşı mücadeleye katılma konusunda daha fazla direnmesi imkânsız hâle geldi ve Bizans imparatoruna mümkün olduğunca çabuk yardım etmeyi vadetti.

Bu vaatlere istinaden hemen 1200 kişilik bir yardımcı kıta donattı[104] ve bu yardımcı kıtalar, 1399 Mayıs'ında cesur Mareşal Boucicaut'nun yönetimi altında ve birçok başka asil şövalye eşliğinde dört yük gemisi ve iki kadırgayla Aiguesmortes'te gemiye binerek, Napoli, Sicilya ve Sakız Adası üzerinden Eğriboz Adası'na gelerek burada Venediklilerin sekiz kadırgasıyla buluşacaklardı[105]. Midilli prensi tarafından bu yardımcı kıtaların gelişinden haberdar edilen Os-

101 *Histoire de Charles* VI, *aynı eser*, s. 370. Bouciquaut, *aynı eser*, s. 601. Bizanslılarda bu elçi heyeti ve sonuçları hakkında hiçbir bilgi yoktur. "ziyafet verdi", deniyor ilk adı geçen kaynakta, "Senyör Kantakuzen'e altından değerli kaplar ve ipek kumaşlar sunuldu, yeğeni imparator tarafından ziyafetler verildi, Kantakuzen bunları, Fransa'dan Bizans'a geçecek orduların işareti olarak değerlendirdi".

102 *Histoire de Charles* VI, s. 406; Bouciquaut, s. 601.

103 Bouciquaut, *aynı eser*, s. 106: ". . . katıldılar ve Rodosluların güçleri de".

104 Bu sayı, *Histoire de Charles* VI, L. XIX, c. 2, s. 407'de belirtilmektedir. Bouciquaut, s. 106'da daha da ayrıntıya girilmektedir: "bu konuda kralın onayı alındı ve kral ona 400 silahlı asker ve 400 silahlı emir eri ve bir o kadar okçu verilmesini emretti".

105 *Histoire de Charles*, aynı yer'de Mayıs ayı belirtilmektedir. Bouciquaut şöyle demektedir: ". . .ve öylesine süratle hareket edildi ki, kendisi ve adamları yazın Saint-Jean yakınlarında oldular ve Aiguesmortes'tan denize açıldılar vs". Burada sefere katılan şövalyelerin isimleri ve seferin bütün teferruatları da açıklanmaktadır: bk. s. 602-606.

manlılar, bunların Çanakkale Boğazı'ndan geçişlerini engellemek istediler ve bu amaçla Gelibolu yakınlarında 17 kadırgayla gelmelerini beklediler. Mareşalin Bizans imparatoruna beklediği yardımın gelmekte olduğunu haber vermek için önden giden iki kadırgasıyla çatışmaya girdiklerinde, küçük filonun görüntüsü onları öylesine korkuttu ki, hızla ve önemli kayıplar vererek kaçtılar. Mareşal bunun üzerine Bozcaada'da Venediklilerin, Rodos Şövalyeleri'nin ve Midilli prensinin kadırgalarıyla birleştikten sonra, başka hiçbir çatışmaya maruz kalmadan Pera'ya ulaştı.

Özellikle bu yerin muhafazası çok önemliydi, çünkü baskı altındaki başkent, burada yaşayan Cenevizliler tarafından en azından kısmen erzakla ve cephaneyle techiz edilebiliyordu[106]. Ne var ki Mareşal Boucicaut, hem Pera'da hem de kurtarıcı olarak genel bir tören havası içinde karşılandığı Konstantiniyye'de çok kısa bir süre kaldı ve gerek kendi birlikleri, gerekse Bizans imparatorunun birlikleriyle hemen civara ve Anadolu kıyılarına birkaç akın gerçekleştirdi. Burada iyi savunulmayan köylerde birçok Osmanlı'yı katletti, bir dizi küçük köyü tahrip etti ve iyi tahkim edilmiş İznik'e bile saldırmaya cesaret etti. Ne var ki burada birçok küçük çatışmada üstünlük kazanırken ve bazı kıyı kalelerine başarılı bir şekilde saldırırken, Konstantiniyye ile Pera padişahın birlikleri ve gemileri tarafından aynı şekilde baskı altında tutuluyordu. Mareşal bu yüzden kısa bir süre sonra tekrar geri döndü, Osmanlı'nın Konstantiniyye önlerine demirlemiş birkaç gemisini ateşe verdi ve gerek şehrin, gerekse liman yeri Pera'nın amaca daha uygun bir şekilde savunulmasını sağladı[107].

106 *Histoire de Charles* VI, s. 407: "Böylece Cenevizlerin elindeki Galata Limanı'na vardı. Denebilir ki, imparatorluktan geriye kalan Konstantiniyye'yle birlikte burasının korunabilmiş olunması tek başarıdır. Konstantiniyye de alabildiği yardımlarla ayakta kalabilmekteydi".

107 Bouciquaut, aynı eserde Fransızların bu kahramanca faaliyetlerini, herşeyi gerçekte olduğundan daha büyük gösteren, bilinen coşkun biçimde anlatmaktadır ve şu sözlerle bitirmektedir: "Bütün bu hikâyeyi bitirmek ve kısaca özetlemek gerekirse, orada kaldığı sürede, hiç dinlenmedi, her zaman düşmanlara karşı savaştı. Onlardan birçok kale, şehir ve hisar aldı. Müslümanların işgalindeki çevre arazinin tamamını zaptetti ve bunlar bilinenler, bir o kadar da kimsenin bilmediği başarıları oldu. Bunlardan dolayı imparator ve diğer bütün Hristiyanlar onu çok sevdiler ve onurlandırdılar". Ancak Mareşalin Konstantiniyye'de kalışından bile bahsetmeyen Bizanslı tarihçilerin suskunluğuyla bunu nasıl bağdaştırabiliriz? —*Histoire de Charles* eserinin yazarı bile ifadelerinde çok daha dikkatlidir ve bu yüzden gerçeğe çok daha yakındır: "Bu deniz şehrinin (Pera) savunması için onun yardımına duyulan ihtiyaç, tıpkı iyilik meleğin-

Boucicaut'nun arabuluculuğuyla İmparator Manuel ve yeğeni Ioannes arasında, Manuel'in Batı'ya gitmesine neden olan yukarıdaki uzlaşmaya varıldığında durum böyleydi. Aynı dönemde Mareşal Boucicaut da neredeyse bir yıl Konstantiniyye'de kaldıktan sonra, birliklerinin büyük bölümüyle Fransa'ya geri döndü. Zira gıda maddelerinin aşırı derecede pahalılığı, masraflarını kendi cebinden karşılayarak orada kalmasını imkânsız hâle getiriyordu, özellikle de Bizans hazinesinin kendisini parayla destekleyecek durumda olmadığı gözönüne alındığında[108]. Yine de seferinin asıl amacının bu şekilde neredeyse tamamen engellenmiş olduğunu görmekten de üzüntü duyuyordu. Zira uzaklaşır uzaklaşmaz, Osmanlıların her türlü savunma tedbirinden yoksun kalan başkenti daha da baskı altına alacaklarını ve bir mucize gerçekleşmediği takdirde, kısa bir süre içinde fethedeceklerini önceden tahmin edebiliyordu[109]. Ayrıca geri dönüşü hakkındaki haberler şehirde herkesin içini korku ve dehşetle doldurdu. Halkın büyük bir kısmı evlerini barklarını terkedip, aileleriyle birlikte gitmeyi bile yeğliyorlardı ki, Mareşal Boucicaut imparatorluğun ileri gelenlerinin ricaları ve İmparator Manuel'in itirazları üzerine, şehrin savunulması için Chateaumorand beyi [Giovanni Ultramarion] emrinde en azından 100 şövalye, 100 şövalye yamağı ve bir miktar

---

den alınan yardım gibiydi. Gerçekten de mareşal gücünden beklenilmeyecek oranda yardım ihtiyacına cevap verdi ve o sırada şehri sıkıca kuşatan Bâyezid'in sayısız ordusuna karşı taarruz edecek ve sefer yapacak durumda değildi. Mareşal bu saldırıları durduracak ve kıtlığın hâkim olduğu ve cephanenin tükendiği Konstantiniyye'yi rahatlatacak imkâna sahip değildi". Boucicaut ayrıca büyük birşey yapamayacak ya da şehrin dışında uzun süre kalabilecek kadar güçlü değildi. Zira Konstantiniyye'ye geldikten hemen sonra yaptırdığı bir resm-i geçitte, "onlar 600 silahlı savaşçı, 600 silahlı emir eri ve 1000 okçuydu". Bizanslıların bu olaylardan hiç bahsetmemelerinin sebebi acaba sadece Batı'nın bu Rafızîlerinin Konstantiniyye'de oluşlarına duydukları utanç mı, yoksa hoşnutsuzluk muydu?

108 Bouciquaut, s. 606: "Mareşal ve maiyeti yaklaşık bir yıl Bizans'ta kaldı. Neredeyse her zaman savaş hâlinde olan bu ülke ne onları ne de kendisini besleyebilecek haldeydi. Ne savaşçıların maaşını ödemek ne de erzak almak için para yoktu". Bu pahalılıktan Dukas, s. 29'da bahsetmektedir: "Bir modio buğdayın maliyeti 20 nomismadan (para) daha fazlaydı. Nomisma da nerede? Aynı şekilde şarabın da ve diğer temel gıdalarında yokluğu söz konusuydu. (Bunları da alacak para da yoktu)". [modios: mudd: Bizans zamanında 583.170 litrelik ölçü birimi. Osmanlı döneminde ise mudd, standart olarak 513.160 kgdır. (çn.)].

109 Bouciquaut, aynı yer: "Birçok defa tecrübe etmişti ve gayet iyi biliyordu ki, kendisi gittikten sonra Türkler burayı kuşatacaklardı".

okçu bırakmayı kabul etti. Onlara ayrıca bir yıllık erzak bıraktı ve ücretlerinin her ay düzenli olarak bu işle görevlendirdiği güvenilir ticaret şirketleri tarafından ödenmesini sağladı[110]. Bu örnek, Venediklileri ve Cenevizlileri de etkileyerek, aralarında Konstantiniyye'nin savunması için herbiri dört kadırga bırakmak üzere anlaşmaya varmalarına neden oldu[111]. O dönemlerde Bizans İmparatorluğu'nun selamet ve varlığının dayandığı güç buydu işte! Batı eyaletlerinde, özellikle Yunanistan'daki seferler ve fetihler, özellikle de ileride göreceğimiz gibi, Anadolu'daki durumlar, padişahın faaliyetlerini ve en iyi kuvvetlerini neredeyse tamamen meşgul etmemiş olsaydı, Bizans İmparatorluğu'nu hızlı çöküşüne karşı koruyamazdı.

Mareşal Boucicaut bu arada imparatora, Fransa kralından şahsen destek talep etmek üzere, kendisiyle birlikte derhal Fransa'ya gelmesini salık vermişti; şayet Fransa kralı destek vermezse, Hristiyanların diğer prenslerine başvurabilirdi[112]. İmparator Manuel bu tavsiye üzerine Mareşal Boucicaut ile birlikte gemiye bindi, önce eşini ve çocuklarını bırakmak için Mora Yarımadası'na geldi ve Mareşal Boucicaut, VI. Charles'ın sarayında gelişi için gerekli hazırlıkları yapmak üzere önden giderken, bir süreliğine kaldığı Venedik'e geçti. Buradan yola çıkarak Milano'yu, Ceneviz'i, Floransa'yı, Ferrara'yı ve neredeyse İtalya'nın tamamını ziyaret etti, her yerde kendisine lâyık bir şekilde karşılanarak daha iyi zamanlar için vaatlerle teselli edildi ve nihayet Boucicaut'nun kendisine şanına lâyık bir karşılama hazırladığı Paris'e geldi[113].

İmparatorun bu ziyaretine çok değer veren kral, ona sınırda karşılamak üzere krallığın en itibarlı asillerinden oluşan bir onur kıtası göndermiş, başkente yaklaştığında 2 bin kadar atlı şehirliyi tören havası içinde en yakın köye

110 *Histoire de Charles* VI, s. 407: "Fakat beni daha da fazla şaşırtan, bütün umutlarını tüketmiş bunca halkın, saygıya lâyık bu insanların gitmek üzere olan mareşale yalvarmalarıydı. Mareşal de onları korumak için Sire de Chateaumorand'la 100 adamını bıraktı". Burada sadece şövalyeler sayılmaktadır. Zira Bouciquaut, s. 607'de bizzat şöyle denmektedir: "Mareşal şehri savunmak için 100 savaşçı, 100 emir eri ve kendi adamları ve bir miktar okçu bıraktı".

111 Bouciquaut, s. 607.

112 Bouciquaut, s. 607: "Ve eğer Fransa kralı ona yardım etmezse, imparator diğer Hristiyan krallara sığınmaya gidecekti".

113 Dukas, s. 29-30. Chalkokondylas, II, 44. Phrantzes, I, 15, s. 62. Bouciquaut, s. 608. Burada özellikle imparatorun, kendisini kalabalık bir maiyetle daha sonra Fransa'ya gönderen Milano Dükü Johann Galeazzo Visconti tarafından karşılanışı övülmektedir.

(Charenton) göndermiş ve Fransa şansölyesi ve parlamentonun tamamı, imparatoru şehirden oldukça uzak bir mesafede karşılarken, kralın kendisi saray ileri gelenleriyle, düklerle, kontlarla ve baronlarla şehrin kapılarının önüne gelmiş ve iki hükümdarın ilk tören havasındaki karşılaşması burada borazan ve davul sesleri altında gerçekleşmişti. Kalabalık eşliğinde bu görkemli maiyet, imparatoru önce kendisini görkemli bir ziyafetin beklediği saraya (şimdiki Adalet Sarayı'na) ve daha sonra kendisine ihtişamlı bir ikametgâh olarak tahsis edilen Louvre Sarayı'na götürmüştü. 3 Haziran 1400 yılında böylesine görkemli bir şekilde şehre girerken, Bizans imparatoru, toplanan halk ve sarayın ileri gelenleri üzerinde görünüşe göre çok iyi bir etki bırakmıştı. Dönemin bir yazarı, şöyle demektedir[114]: "Zira o, tavır ve davranışı yerinde olan bir hükümdardı ve sadece orta boylu olmasına rağmen, göğsü biçimli, vücut yapısı güçlüydü. Uzun beyaz bir sakal ve beyaz saçlarla vurgulanan yüzünün asaleti öyle büyük bir saygı gerektiriyordu ki, saray ve toplanan halk, büyük bir imparatorluğun hükümdarına gereken karaktere değil, bütün diğer özelliklerine de sahip olduğunu düşünüyorlardı". Göz alıcı görünüşü, ayrıca beyaz ipekten yapılmış giysisinin ve kralın bir hediyesi olup bir genç çevikliğiyle yönettiği aynı renkteki atın görkemiyle daha da artıyordu. Geçit töreni sırasında yanından ayrılmayan kral, Paris'te olduğu sürece bütün masraflarını karşıladı, sıkça onuruna ziyafetler verdi, kendisi ile maiyetine zengin hediyeler verdi ve seyahatinin asıl nedeni olan yardım talebine söz gelince, gerek gizli görüşmelerde, gerekse saray ileri gelenlerinin huzurunda en azından teselli edici bazı vaatlerde bulunuyordu. Güya imparatora Mareşal Boucicaut'nun yönetiminde tekrar bir yıllık masraflarını karşılayacağı 1200 kişiden oluşan bir yardımcı kıta vadetmişti[115].

Görünüşe göre bu sefer de vaatlerin yerine getirilmesinde hiç de acele edilmiyordu. Askerî kuvvetler dışında paraya da ihtiyacı olan Bizans imparatoru bu yüzden daha Eylül ayında, şansını Kral IV. Henry'de denemek

114 *Histoire de Charles* VI, L. XX, c.1, s. 428'de imparatorun Paris'e gelişi ve burada kaldığı süre detaylı olarak anlatılmaktadır. Bouciquaut, s. 608 bu bilgilere esas olarak uyumludur. Bizanslılara göre ise (Chalkokondylas ve Phrantzes), imparator, kralı her türlü şahsi ilişkiyi imkânsız kılan bir ruh hali içinde bulurken, kralın danışmanları bile imparatora belirli bir cevap vermekten kaçınmışlardır. Bu yüzden, uzun süre burada kaldıktan sonra, hiçbir şey yapamadan tekrar ayrılmıştır. Fransız kaynaklarında böyle bir bilgi yoktur.

115 Bouciquaut, s. 608. *Histoire de Charles* VI, s. 429.

üzere, İngiltere'ye gitti ama çok az ya da hiçbir şey başaramadı[116]; daha sonra Paris'ten yola çıkarak muhtemelen aynı amaçla ve aynı başarısızlıkla bazı Alman prenslerini ziyaret etti[117]. Tekrar Paris'e dönmüştü ki, Yıldırım Bâyezid'in Ankara Savaşı'ndaki yenilgisinin haberi geldi ve gelecek için hiç beklenmedik yeni umut kapıları açtı. Zira bu haberle birlikte Chateaumorand beyi de Paris'e gelmiş ve Timurlenk, Osmanlı'nın Bizans'ın elinden aldığı herşeyi geri vermeyi vadettiği için, Bizans imparatorunun derhal Konstantiniyye'ye geri dönmesini istemişti. Bu boş umutla, zengin hediyelerle ve Kral VI. Charles'ın kendisine tahsis ettiği 14 bin taler tutarında yıllık bir gelirle Bizans imparatoru nihayet Batı'da üç yıl kaldıktan sonra Fransa'nın başkentinden ayrıldı ve Chateaumorand'ın emri altında 200 şövalye himayesinde Venedik üzerinden imparatorluğuna geri dönerek güvensiz hükümdarlığı tekrar devraldı[118]. Ancak bu hükümdarlığın akıbetinden bahsetmeye devam edebilmek için, imparatorun yokluğu sırasındaki, hatta kısmen yokluğundan önceki zamana ait olaylardan ve Osmanlı'nın Avrupa'daki konumu üzerinde belirleyici bir etkiye sahip gelişmelerden, yani Osmanlı'nın Yunanistan'daki seferlerinden, Konstantiniyye'nin durumundan ve Yıldırım Bâyezid'in ölümüne neden olup Osmanlı'nın her iki kıtadaki iktidarını temelden sarsmakla tehdit eden Anadolu'daki olaylardan bahsetmek zorundayız.

Osmanlı'nın asıl Yunanistan'a ilk planlı akınlarına ve fetihlerine detaylı bir kronolojik bakış, Osmanlı'nın erken tarihinin en zor noktalarından biri-

116 *Histoire de Charles* VI, s. 434'te İngiltere seyahatinin başarısını açıkta bırakmaktadır: "Konstantiniyye impartoru Eylül'ün hemen başında Kral Henry'den yardım istemek üzere son olarak İngiltere'ye geçti; ama bu seyahatin büyük ölçüde tatmin edici olduğunu söyleyemeyeceğim". Bouciquaut, bundan sadece çok genel ifadelerle bahsetmektedir.

117 Dukas, *aynı eser*, s. 30'da şöyle denmektedir: "Ve bütün krallar, dükler ve kontlar ona itibar ediyorlardı ve yarı Tanrı gibiymiş gibi ona hediyeler veriyorlardı". Bouciquaut, s. 608, buna esas olarak uyumludur: "ve imparator kendisine yardım edebilecek birçok diğer Hristiyan krala gitti". Ona göre kendisini destekleyen herkese büyük af vadeden papayı da ziyaret ettiği söylenmektedir.

118 Bu konuda en kesin bilgiyi veren *Histoire de Charles* VI, L. XXII, c. 6, s. 454 ve devamıdır. Bizanslılar, imparatorun geri dönüşü hakkında çelişkidedirler. Chalkokondylas ve Phrantzes, Ankara Savaşı'na bakmaksızın, hiçbir başarı elde edemeden Konstantiniyye'ye geri döndüğünü söylüyorlar. Dukas ise geri dönüşünü daha öncesine alıyor ve bir süreliğine Mora Yarımadası'nda Modon'da ailesinin yanında kaldığını söylüyor.

dir. Kaynaklarımızın yokluğu —bu durumlar için genelde daha uzaktaki hadiseleri açık bir şekilde anlatacak ya kaynaklara ya da yeteneğe sahip olmayan Bizanslılar— bizi sadece genel tahminler yaparak kurtulabildiğimiz utanç verici bir belirsizlik içine itmektedir. Osmanlı korsanların münferit topluluklar hâlinde çok daha önceleri, I. Murad zamanında ve Yıldırım Bâyezid'in saltanatının ilk yıllarında, özellikle komutanları Makedonya'ya yerleştikten sonra, Arnavutluk Dağları'na ve Teselya'nın düzlüklerine kadar ilerlerken, daha güneye doğru kıyı şeridini birkaç noktada gemileriyle taciz ettikleri şüphe götürmez olup, buna yukarıda daha önce değinilmişti. Ancak bu gibi plansız teşebbüslerin kalıcı sonuçları yoktu ve Yıldırım Bâyezid'i Eski Yunanistan'ın büyük bir bölümünün efendisi hâline getiren seferlerle, sadece komutanları için örnek olmaları ve yolu göstermeleri açısından bağlantılıdır.

Ancak ne yazık ki bugüne kadar bu seferlerden ilkinin Hristiyanların Niğbolu'da yenilmesinden önceki mi, yoksa sonraki zamana mı ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu konu hakkında en detaylı bilgileri veren Halkokondil, birincisinden yanadır ve kronolojisinin, en azından Kral Sigismund yönetimindeki Hristiyan ordusunun Niğbolu'ya gelişini Yıldırım Bâyezid'in kıtalarını Yunanistan'dan acilen geri çekmesinin asıl nedeni olarak göstermesinden dolayı, doğru olması muhtemeldir ki, bu durum Osmanlı tarihçilerinin bazı dolaylı bilgileriyle de teyit edilmektedir[119]. Göründüğü kadarıyla padişaha karşı Serez karargâhında, aralarında Sparta Despotu Theodoros'un da bulunduğu prensler tarafından hazırlanan komplo, muhtemelen Mora Yarımadası'na yapılacak bir akından oluşan bu sefer üzerinde etkisiz kalmamıştı[120]. Ancak durum ne olursa olsun, gerçek olan birşey varsa o da Yıldırım Bâyezid'in bu sefere karar vermek için, ülkenin güzelliklerini, kalabalık av bölgelerini, verimli otlakları, özellikle de süvariler için çok uygun düzlükleri ballandıra ballandıra anlatan Salona arşidükünün[121] ihanetine ihtiyacı yoktu. Zira burada önünde sadece eli silah tutan insanlardan neredeyse tamamen yoksun kalmış hâlde,

119 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 36. Sadeddin, s. 192'de, ancak Tırhala'nın fethinden sonra şöyle denmektedir: "Ve Macar kralının isyanı sultana sunulduğunda, düşmanca tahrikleri ve kötü niyetli söylentileri gidermek için askerin dizginlerini ve umutlu sultanlık dileklerini o tarafa çevirdi".

120 Chalkokondylas, s. 35: "Bunlardan sonra güya Fokea (Eğriboz'un karşısındaki Yunanistan toprakları) ve Teselya'ya karşı harekete geçmiş gibi göstererek, öyle ki buraları kurnazca kendisinin yaptı, Mora'ya karşı sefer düzenledi".

121 Chalkokondylas, s. 35.

ciddi bir direniş göstermesi mümkün olmayan, bir dizi küçük prensliklere ayrılmış açık bir arazi vardı. Ayrıca ulaştığı bütün şehirler ardı ardına hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan, Yıldırım Bâyezid'in eline düşüyordu.

Aynı dönemde bir cami yaptırdığı[122], eski adı Beroia olan Karaferye'den muhtemelen 1396 yılının bahar aylarında yola çıktı, hiç duraksamadan Teselya dağlık bölgelerini aştı ve kısa süre içinde o dönemlerde Kernae hanedanından küçük prenslerin elinde bulunan Yenişehir'i, Tırhala'yı, Çatalca'ya, Dömeke'yi (Domokos/Domakia), İzdin'i (Zeitouni) ve Badracık'ı (Neopatras) ele geçirdi. Birçok küçük şehir, Osmanlı'nın yaklaştığını duyduklarında gönüllü olarak teslimiyetlerini önerdiler ve anlaşmalarla Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edildiler[123]. Termopiller'de o dönemlerde artık ne muhafızlar, ne de savunma sistemleri kalmıştı ve yolunu engelleyecek hiçkimse olmadığından, Yıldırım Bâyezid kıtalarıyla hiç kan dökmeden eski klasik Hellas topraklarına girdi. Termopiller'den Gördüs Derbendi'ne kadar bütün topraklar bunun üzerine kolayca Osmanlı'nın eline geçti. Tek başına da olsa muhtemelen biraz direniş göstermek isteyen Delfi Düşesi Trudeluda, Osmanlı'nın yaklaşması üzerine cesaretini kaybetti ve teslim olduğunu bizzat bildirmek için Yıldırım Bâyezid'i zengin hediyelerle ve başkasına söz kesilmiş kızıyla karşılamaya çıktı. Yıldırım Bâyezid, daha önce huzurunda Phokis arşidükü tarafından adi bir kaltak olarak suçlanan düşesi iyi karşıladı, kızını yanında tuttu, her ikisini de İslâm'a geçmeye zorladı ve o tarihten itibaren kendi malı gördüğü ülkenin başına Osmanlı bir sancakbeyi tayin etti[124].

Osmanlı silahlarının gürültüsü daha o dönemlerde tabii ki Mora Yarımadası'nı korku ve dehşet içine düşürmüştü. Padişahın öfkesinden en çok korkması gereken ve kaybedecek çok şeyi olan Sparta Despotu Theodoros, acilen kendisine ait yerleri tahkim ettirdi ve çaresizlik savaşına mümkün olduğunca hazırlandı. Ancak bu sefer fırtına sadece uzağından geçti ve yıkıcı gücünün tamamını henüz dehşet içindeki yarımadaya boşaltmadı. Zira görünüşe göre Yıldırım Bâyezid

122 Sadeddin, s. 192.

123 Chalkokondylas, s. 35: "Ve bu ülkenin (bölgenin) şehirleri tâbi olduklarını beyan ederek onun safına geçtiler".

124 Chalkokondylas, s. 35: "O kızı da kabul etti ve onu (Düşes Trudeluda'yu) kız ile birlikte kendi örf ve adetlerine tâbi kıldı. Ve ülkeyi ele geçirdikten sonra buraya efendi olarak (birini) gönderdi". Yıldırım Bâyezid'in ülkesine akın etmesinin sebeplerinden biri olarak gösterilebilmesine rağmen, bu düşesin burada bahsetmek istemediğimiz uygunsuz yaşamı hakkında tuhaf şeyler söylenmektedir.

gerçekten de Kral Sigismund yönetimindeki büyük Hristiyan ordusunun gelişine dair haberler üzerine, Gördüs yakınlarına kadar ilerlemiş olan kuvvetlerini Yunanistan'dan ve Teselya'dan kuzeye doğru çekmiş ve sadece birkaç şehirde, silahlardan arınmış ülkeyi şimdilik boyunduruk altında tutmaya yeterli az sayıda muhafız kıtası bırakmıştı.

Ancak Niğbolu Zaferi'nden hemen sonra gözlerini tekrar bu bölgeye dikti ve en iyi ordu komutanlarından ikisine, Yakub Paşa'ya ve Evrenos Bey'e yaklaşık 60 bin kişiyle Yunanistan üzerinden Mora Yarımadası'na akın etme emrini verdi. Bu sefer, 1397 yılının bahar ve yaz aylarında gerçekleşti[125]. Sparta despotunun Hristiyan ordusunun Tuna Nehri'ne gelişine beslediği umutlar, görünüşe göre kendi savunma sistemlerinde eskisinden çok daha dikkatsiz davranmasına neden olmuştu ve böylece Osmanlı ordusu Derbent'te bile herhangi bir direnişle karşılaşmadı. Dur durak bilmeden yarımadanın iç kesimlerine kadar ilerlediler ve burada, birisi Evrenos Bey yönetiminde batıya yönelerek aşağıda Koron ve Modon bölgelerine kadar bütün toprakları geçerken, Yakub Paşa yönetimindeki ikincisi hemen doğuya yönelip Arhos önlerine gelen iki bölüme ayrıldılar[126]. Bu

125 Bu yılı, Dukas'taki Chronicon breve, Paris baskısı, s. 197'de vermektedir; burada da ordunun sayısı belirtilmektedir. Phrantzes, orduyu bir yerde 50 bin kişi ve başka bir yerde de 56 bin kişi olarak tahmin etmektedir, bk. I, Bonn baskısı, 62 ve 83. Chalkokondylas, "μυριαδας πέντε" (50 bin) diyerek, ilk rakamı kabul etmektedir; s. 50.

126 Chalkokondylas, s. 50-51. Fallmerayer, Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters (Ortaçağ'da Mora Yarımadası Tarihi), İkinci Bölüm, s. 298'de yarımadanın orta kısmında, Sadeddin'e göre Osmanlı ordusunun dört yöne doğru Mora Yarımadası'na yayılmak üzere, ilk olarak karargâh kurduğu "Ferice" diye bir şehri bulmak için çok çaba göstermektedir. Ancak burada önemli olan ne Sadeddin'in, ne de başka bir yazarın bu açıklanamayan Ferice'den bahsetmemeleri ve sadece Leunclavius'un Annales Turc. eserinde kaba bir yanlışın ve boşuna çabaların kurbanı olmuş olmasıdır. Ancak burada şöyle denmektedir (Parisli Chalkokondylas'ta bulunan baskıya göre, s. 318): "Buradan Mora'ya gitti ve ordugâhlarını Ferigen Kenti'ne topladıktan sonra askerlerini bölgenin dört farklı arazisine yağma yapmak üzere yolladı vb.". Bu Ferigen'in, Yıldırım Bâyezid'in yukarıda gördüğümüz gibi, Yunanistan'a yaptığı ilk seferde ordularını topladığı, Makedonya'daki eski Beroia olan Karaferye'den başka bir yer olmadığını anlamak için Sadeddin ile karşılaştırma yapmak yeterlidir. "Sultan Mora Adası'nı boyunduruk altına almak için Yunanistan'a geçip Karaferi [Karaferye] şehrinde durdu ve akınlar yapmaları için bütün akıncı gruplarını gönderdi". Bunlar Sadeddin, s. 192'deki sözlerdir ve Leunclavius bunları neredeyse kelimesi kelimesine çevirmektedir. Buna göre Fallmerayer, bu efsanevi Ferice için Mora'da Geritsa, Berritsa, Strumitsa veya benzer bir Slav adı bulmak zorunda kalmazdı.

şehrin kısa süren kuşatması ve tahribi, Osmanlı'nın Mora Yarımadası'ndaki bu ilk seferinin aslında tek olağanüstü silahlı faaliyetidir.

Zira güneye yönelen bölüm, muhtemelen tahkim edilmiş yerlere saldırmak için gerekli donanımlardan yoksun hâlde, açık arazileri talan etmekle ve yağmalamakla yetindi. Sparta despotu da artık kalesinin duvarları arkasında bile kaderine ve etrafta dolaşan Osmanlı topluluklarına direniş göstermeye cesaret edemiyordu. Sürekli kuşatma altında olması yüzünden çaresizlik içine düşen Konstantiniyye'den yardım bekleyemezdi; diğer Hristiyan güçler arasında kimsenin kendisine yardıma gelmeye niyeti yoktu ve böylece sonunda bütün umutlardan yoksun kalmış bir hâlde, bir barbar savaşının tehlikelerine ve dehşetine maruz kalmaktansa, ülkesinin tamamını Rodos Şövalyeleri'ne satmayı önermek gibi, korkakça olduğu kadar çaresiz bir düşünceye kapıldı. Osmanlıları kuzeyden buraya doğru gelirken, bu amaçla hazinelerinin en değerli kısmıyla Rodos'a giden bir üç kürekliye bindi ve görünüşe göre oldukça yüksek bir meblağ karşısında kısa sürede anlaşmaya vardı[127]. Zira çok geçmeden bir kısım Haçlı şövalye, tarikatları adına satın alınan toprakları şehirleri ve istihkâmlarıyla birlikte devralmak üzere Mora Yarımadası'na geldi.

Muhtemelen genel olarak hüküm süren çaresizlikte en azından cesaretlerine umut beslendiği için, göründüğü kadarıyla Gördüs'te hiçbir direnişle karşılaşmadan kabul edildiler. Despotluğun asıl başkenti olan Mezistre'de (Mistra)'da ise halk onlarla herhangi bir ortaklığa girmek istemiyordu ve kendi bilgileri dışında yapılan satış anlaşmasından haberdar olduktan sonra isyan ederek ateşli geçen bir halk toplantısında, bu "Nazaren"lerden* hiçbirinin şehre alınmayacağına karar verdiler; bu Latin şövalyelere teslim olmaktansa, bütün acılara katlanmaya razıydılar[128]. Mezistreliler direnişlerine düzen ve bütünlük sağlamak için, piskoposlarına hemen ruhani konularda olduğu gibi, dünyevi konularda da en yüksek yetkiyi devrederek, düklük payesi verdiler. Rodos Şövalyeleri bu

127 Chalkokondylas, II, 51'de satış bedelinin oldukça yüksek olduğu özellikle belirtilmektedir: "Ve Sparta'yı Rodoslu Nazerenlere (Nazireoslara) büyük bir meblağ karşılığında anlaşmaya vararak verdi". Sparta, 13. yüzyıldan itibaren Mora'daki Bizanslı despotların başkenti olan Mezistre'dir (Mistra). Phrantzes, s. 63.

* Nasıriyyeli, Katolik Hristiyan anlamında (çev.).

128 Chalkokondylas, s. 51: "Başlarına herhangi bir kötülük gelmesi pahasına da olsa Latin Nazerenleri ikna edene kadar Nazerenlerden hiçkimsenin şehre girmesine izin vermemek konusunda anlaştılar".

şartlar altında şehre yaklaştıklarında, karşılarında açık kapılar yerine surların üzerinde, kendilerini bağırarak ve taş atarak karşılayan ve derhal ülkeyi terketmedikleri takdirde, düşman olarak muamele göreceklerini açıkça belirten isyan içindeki halkı buldular. Sadece bu saçmalıklara tahammül etmek istemeyen piskoposun arabuluculuğu sayesinde, üç günlük bir mühlet tanındı. Ancak önünde karargâh kurdukları şehirdeki karışıklıklar bu arada arttı ve bu yüzden boş ellerle geri dönmekten başka çareleri kalmadı.

Despot Theodoros tabii ki hadiselerin bu şekilde gelişeceğini tahmin edememişti ve bu yüzden evlerine dönen şövalyeler, ona karşı seviyesiz bir şekilde, satışı halkının bilgisi dışında ve onayı olmadan gerçekleştirdiği, kendilerini aldatarak böyle bir utanç yaşattığı için sitemde bulunduklarında, zor duruma düştü. Onlara verebileceği tek karşılık, aldığı parayı tarikata iade etmek oldu ama diğer taraftan Mora'daki Osmanlı akını bittikten sonra, böylesine dikkatsizce savurduğu topraklarını tekrar geri almak için adımlar attı. Bu yüzden Mezistre'ye bizzat gitti ama beklenebileceği gibi, burada şimdilik geri çekilmek zorunda kalmasına neden olan kötü sözlerle ve sitemlerle karşılandı. Ancak sonunda olay araya girenler sayesinde kapandı; piskopos arabuluculuk yaparak isyan içindeki halkı yatıştırdı ve despot, asla bir daha böyle şeyler düşünmemeye ve olanları unutmaya yemin ettikten sonra, tekrar başkentine döndü. Böylece Theodoros bir kez daha, Eskiçağ'ın klasik hatırasına binaen boş ve sahte bir atıfla despotluk diye anılan Sparta Despotluğu'nun yönetimini eline aldı[129]. Gördüs ise daha birkaç yıl Rodos Şövalyeleri'nin elinde kaldı ve muhtemelen başlatılan müzakereler sonucunda ancak 1404 yılında Rodos Şövalyeleri tarafından tekrar boşaltılarak derhal tekrar Mora Despotluğu'na dahil edildi[130].

Böylece yarımadanın güneyinde herşey bir kez daha Bizans İmparatorluğu lehine bir hâl alırken, kuzeyde Argos çok daha ağır bir akıbete uğramıştı. Argos, tıpkı o dönemlerde Selanik gibi[131], Venediklilere satılmış ve Venedikli-

129 Chalkokondylas, aynı yer ve Phrantzes, s. 63-64 birbirlerini tamamlamaktadırlar.

130 Dukas, s. 197, Chronica Breve: "6812 [orijinalinde 6812 yani 1304 yılı yazılmış, ancak doğrusu 6912 yani 1404 senesi olmalı çev.] yılının 14 Haziranında Despot Porfirogennitos, Gördüs'ü ve kalesini Rodos'un şövalyelerinden (kardeşlerinden) teslim aldı". Ancak despot sadece sözde 460 bin altın tutarındaki satış bedelini geri vermekle kalmamış, Rodos Şövalyeleri'ne Gördüs bölgesinde bir kontluk ve bir baronluk da bırakmak zorunda kalmış. Fallmerayer, *aynı eser*, s. 292.

131 Phrantzes, s. 64. Satış bedeli 50 bin altın guldendi. Chalkokondylas, Argos hakkında çok düşük bir bedele satıldığını özellikle belirtmektedir.

ler tarafından hemen iyi bir savunma durumuna getirilmişti. Bu yüzden Yakub Paşa burada önce oldukça kararlı ve inatçı bir direnişle karşılaştı. Denediği birkaç saldırı muhafız kıtası tarafından başarıyla püskürtüldü. Ancak şehre iki taraftan birden saldırdığında, taarruz başarılı oldu[132]. Zira buna hazırlıkla olmayan halk, birden düşmanın bu tarafta surlardan tırmandığına dair yanlış bir haber yayıldığı için, sol taraftan sağ tarafa koştu. Yakub Paşa, sol tarafın tamamen savunmasız bırakılmasını çok iyi kullandı ve herkes sağ tarafa koşarken, şehre kolayca girdi. Tarih 3 Haziran 1397, günlerden Pazar'dı[133]. Halkın direnişi artık çok zayıftı, dolayısıyla ölenlerin sayısı da çok yüksek değildi. Muhtemelen şehir alınmadan önce açık araziden alınan esirler de dahil olmak üzere, toplam 30 bin kişiden oluşan yerli halkın tamamı, Anadolu'ya köle olarak götürüldü ve burada görünüşe göre çok geçmeden neredeyse hiç iz bırakmadan ortadan kayboldular. Zira Halkokondil bile yaklaşık 50 yıl sonra Argosluların Anadolu'nun hangi bölgesine yerleştirildiklerini bulamadı[134]. Şehrin kendisi yağmalandı, surları yıkıldı ve en azından bir kısmı yerle bir edildi. Burada sadece kısa süreliğine kalan Yakub Paşa, arkasında sadece içinde artık canlıların yaşamadığı dumanı tüten yıkıntılar ve yarı yıkılmış evler bıraktı. Söylenenlere göre aynı ay içinde biraz daha iç kesimlerde bulunan Veligosti (Leondari) Şehri'ni de aynı akıbete uğratmış[135] ama çok geçmeden Derbend'in ötesinde padişah adına hiçbir muhafız kıtası ve sancakbeyi bırakmadan tekrar kuzeye geri çekilmişti.

Öyleyse bu seferler şimdilik Osmanlı'nın Mora'daki hükümdarlığı için sonuçsuz kalıyordu. Ya harap edilmiş topraklarda özel yardımcı kaynaklar olmadan sürekli olarak tutunmak çok zor geliyordu ya da Yıldırım Bâyezid, Anadolu'da gittikçe yaklaşan Moğol akını kuvvetlerini yine mümkün olduğunca bu tarafa çekmesi gerektiğini hatırlatırken, hükümdarlığını henüz çok fazla genişletmek istemiyordu. Aynı şekilde Yakub Paşa ve Evrenos Bey yönetimin-

132 Chalkokondylas, s. 51: "Defalarca surlara taarruz ederek, geri çekilmedi".

133 Dukas, s. 197, Chronicon Breve.

134 Chalkokondylas, s. 51'de bu sayıyı belirtmektedir ve şunu eklemektedir: "Rivayete göre sultan onları Asya'ya yerleştirdi. Sultan Bâyezid tarafından Asya'nın hangi bölgelerine iskân ettirildiklerini bilen birisini bulamadığım için gerçek şu ki bu konuda herhangi bir katkım olamaz". Phrantzes, s. 83: "30 binden fazla esir alarak onları Asya'ya sürgün ettiler".

135 Chronicon breve, s. 197: "Aynı ayın 21'inde Leond [Leondari] mevkine gelerek savaştılar".

deki Osmanlıların Mora'dan geri dönerken, Osmanlı tarihçilerinin neredeyse oybirliğiyle Hicrî 800 ya da Miladî 1397 yıllarına ait yıllıklarda belirttikleri gibi, Attika'ya girip girmedikleri ve Atina'yı fethedip etmedikleri de şüphelidir[136]. Zira Atinalıların deyimiyle bu "Filozoflar Şehri"nin fethi hakkında detaylı bilgi verilmemektedir ve Bizans tarihçileri bundan hiç bahsetmemektedirler. Daha muhtemel olan, Halkokondil'in en azından ima ettiği gibi, aynı birliklerin Makedonya'nın kıyı şeridine ve Arnavutluk'un bir kısmına akın düzenlemiş olmasıdır[137].

Yıldırım Bâyezid'in Anadolu'daki durumlar yüzünden duyduğu endişe, büyük oranda İmparator Manuel'in yokluğunda Konstantiniyye'ye şüpheli yaklaşımını da belirliyordu. Başlangıçta imparatorun gidişinden hemen sonra Yıldırım Bâyezid, imparatorluk tacını takan ve Konstantiniyye'de tek başına hüküm süren[138] [VII.] Ioannes'e karşı oldukça tehditkâr bir tavır takınmıştı. Yıldırım Bâyezid, Silivri'den gece vakti kaçışından sonra Silivri'yi ve ismen de olsa hâlâ Bizans İmparatorluğu'na ait diğer şehirleri tabii ki onun elinden almıştı[139]. Sonra imparatordan tekrar Konstantiniyye'deki Osmanlılar için bir kadı tayin etmesini, bir cami yaptırmasını ve her yıl 10 bin duka altını tutarında haraç ödemesini istedi. Aynı zamanda sadakatsiz davranışları yüzünden ağır sitemlerde bulundu ve ona şu haberi yolladı: "Manuel'i, hükümdarlığı kendisine bırakmak için değil, burayı kendi imparatorluğuna katmak için şehirden kovmak istemişti; kendisiyle bundan böyle de dost olmak istiyorsa, derhal şehirden ayrılmalıydı; dilediği eyaleti kendisine vermeye hazırdı; aksi hâlde Allah ve Peygamber üzerine hiçkimseyi esirgemeyeceğine ve hepsini yerle bir edeceğine yemin ediyordu". Şehir sakinleri bu sefer de cesaretle imparatorlarının yanında yer aldılar ve herşeye hazır bir hâlde Yıldırım Bâyezid'e şu cevabı verdiler: "Zayıf ve korumasız olduklarını elbette biliyorlardı; ama hâlâ

136 Sadeddin, s. 197: "Ama bütün o ülke, filozofların vatanı Atina'yla birlikte sultanın hükmü altına girdi". Hammer, I, 252'de ayrıca Hacı Kalfa'dan, Solakzâde'den, İdris'ten, vesaireden bahsetmektedir.

137 Chalkokondylas, s. 52: "Makedonya kıyılarında Arnavutlara karşı kayda değer nitelikte faaliyetlerde bulundu". Burada Evrenos Bey'den bahsetmektedir.

138 Dukas, XV, 30. Ayrıca Bouciquaut, *aynı eser*, s. 607'de Ioannes'in yapılan anlaşmaya istinaden Manuel'in yokluğunda Konstantiniyye'de imparator olarak hüküm süreceği özellikle belirtilmektedir.

139 Dukas, aynı yer: "Romalıların Silivri'ye kadar sahip oldukları bütün herşeyve Silivri'nin kendisi de Bâyezid'in oldular ve Ioannes sadece şehrinin içinin imparatoru idi".

zayıfları koruyan ve güçlüleri yok eden Tanrı'ya sığınıyorlardı; ayrıca ne yapmak istiyorsa, onu yapabilirdi"[140].

Bu cüretkâr cevaptan ziyade Ioannes'in kararlı ve akıllı davranışları Yıldırım Bâyezid üzerinde etki etti. Zira en azından şehrin en gerekli ihtiyaçlarını karşılamaya ve şehri savunmaya hazır hâlde tutmaya çalışırken, diğer taraftan Yıldırım Bâyezid'in sadece kadı tayini, cami inşası ve haraç ödeme taleplerini yerine getirmekle kalmıyor, padişahın huzurunda kendi lehine konuşsunlar diye Osmanlı'nın ileri gelenlerine rüşvet vererek, onları kendi tarafına çekmeyi de biliyordu.[141] 10 bin duka altını haraç ve padişah için zengin hediyelerle birlikte, özellikle Veziriazam Çandarlı Ali Paşa'ya altın ve gümüşle dolu 10 âdet büyük balık gönderip ondan gizlice padişahın huzurunda kendi lehine konuşmasını ve yıllık haracı bahane ederek, padişahı lehine çevirmeye çalışmasını rica etti. Bu akıllı adım etkisini gösterdi. Zira Çandarlı Ali Paşa, çok geçmeden padişaha, özellikle de düşmanlara kolayca yardım gelebileceği ancak kendi ordusunun mevsimin soğukluğundan dolayı zarar görebileceği gözönünde bulundurulursa, bunu bugüne kadar hiçbir hükümdarın fethetmeye muvaffak olamadığı bir şehrin kuşatmasıyla zayıflatmaktan ve yok etmektense her yıl böyle bir tutarın hazineye akmasının her halükârda daha iyi olduğunu anlattı. Yıldırım Bâyezid, bunun üzerine yine "kâfirliğin bu büyük atölyesini gerçek inancın başkenti hâline getirme"[142] kararına sadık kalmakta direnince, Çandarlı Ali Paşa bunun kavgasız ve kan dökülmeden de yapılabileceğini söyledi; zira imparatorun Konstantiniyye'de bir kadının *Kur'an*'ın kurallarına göre muhakeme etmesine, Osmanlıların oraya istedikleri gibi yerleşmesine, camiler kurulmasına ve namaz kılınmasına, hatta padişahın adını taşıyan sikkelerin basılmasına izin verdiğini hatırlattı. Aynı dönemde gözünü Anadolu'ya da çevirmek zorunda olan Yıldırım Bâyezid, şimdilik bunlarla yatıştırılmış gibi görünüyordu. Zira Sadeddin'den çok geçmeden, muhtemelen İmparator Ioannes'in tavizlerinin bir sonucu olarak, Konstantiniyye'ye birçok Osmanlı ailesinin yerleştiğini, onlara burada bir mahallenin tahsis edildiğini,

140 Dukas, *aynı eser*, s. 31. Karşılaştırma için bk. Sadeddin, s. 189: "Konstantinopolis hükümdarına gözüpek grupla birlikte haberciler gönderdi, şehri teslim etmesi ve canının istediği yere gitmesi için; Yoksa çok büyük bir ayıpla ve utançla yıkılıp mahvolacaktı".

141 "Sultanın vezirlerine ve büyük yöneticilerine çok güzel armağanlar ve hediyelikler gönderdi, el altından sultanla görüşmek istediklerini bildirdiler", Sadeddin, s. 190.

142 Aynı yer: "o büyük inançsızlık makinesini inanç yuvası yapmak".

burada kendi yasalarına göre ve kendi resmî makamlarının idaresi altında yaşadıklarını öğreniyoruz[143].

Kendilerine tanınan hakları serbestçe kullanabilmeleri ve mevcut anlaşmaların imparator tarafından sadık bir şekilde yerine getirilmesi[144], şimdilik Bizans İmparatorluğu'nu ve başkentini yok olmaktan kurtardı. Durumu yine de içler açısıydı. Zira Yıldırım Bâyezid, şehri yine birlikleriyle her yönden öyle kuşatma altında tutuyordu ki, tedarik gittikçe daha da zorlaşıyordu ve açlık gün geçtikçe artıyordu. Mareşal Boucicaut tarafından Chateaumorand beyi yönetiminde geride bırakılan küçük Fransız destek kıtası o dönemlerde büyük bir yardımdı. Sıkça etrafa akınlarda bulunuyordu, insanlara ve hayvanlara erzak getiriyordu ve tedariki engellemek ya da tamamen kesmek için sürekli olarak şehrin etrafında dolaşan Osmanlı birliklerini dağıtıyorlardı[145]. Ancak gittikçe daha da yaklaşan Moğol akını Yıldırım Bâyezid'i bütün kuvvetleriyle Avrupa'dan Osmanlı İmparatorluğu'nun şanının, büyüklüğünün ve bütün geleceğinin bir kez daha tehlikeye gireceği Anadolu'ya geçmeye zorlamamış olsaydı, onlar da Bizanslıların başkentini yıllardır yok olmakla tehdit eden bu felaketi sürekli olarak önleyemezlerdi[146].

3) Osmanlı'nın 1386 Tarihli Konya Zaferi'nden 1402 Tarihli Ankara Mağlubiyetine Kadar Anadolu'daki Durumlar. Sultan I. Bâyezid'in Esareti ve Ölümü

Yukarıda, I. Murad'ın en tehlikeli rakibi olan Karaman beyinin gururunu ve gücünü kırdığı Konya Muharebesi'nin, Osmanlı Devleti'nin bu yönde madden genişletilmesi açısından değil, daha ziyade Anadolu'daki küçük beylerin

143 Sadeddin, s. 191: "Taraklı ve Göynük'ten aileleri Konstantinopolis'e taşıyarak orada çok büyük bir mahalle kurdular".

144 Aynı yer: "... herşey belirlenmiş biçimde titizlikle gözetildi".

145 Bouciquaut, *aynı eser*, s. 607'de bu husus hakkında bildiğimiz coşkun biçimde konuşmakta ve şu sözlerle bitirmektedir: "ve böylece burayı altı ay boyunca Türk kuvvetlerine karşı korudu. Ve özetle birçok akınlar yaptı. Gerçeği bilenlerin söylediğine göre kendisi ve beraberindeki iyi Fransızlar bu eski ve soylu şehir Konstantiniyye'nin kaybını ve yıkımını önlemişlerdi".

146 Dukas, s. 32 ve Phrantzes, s. 44 ve 64, Yıldırım Bâyezid'in Timur'un yaklaşması üzerine Konstantiniyye kuşatmasından vazgeçtiği konusunda hemfikirdirler. Sadeddin'e göre ise İmparator Ioannes ile yaptığı anlaşmalardan hemen sonra Bursa'ya dönmüştür.

Osmanlılara karşı tutumu ve konumu üzerindeki manevi etkisi açısından çok önemli olduğuna değinmiştik. O dönemlerde henüz boyunduruk altına alınmamış bu beylerin çoğu, örneğin Aydın, Saruhan, Menteşe, Kastamonu, hatta Karaman beyleri bu felaketten sonra da devletlerinin büyük bir bölümüyle birlikte şüpheli bir bağımsızlığı muhafaza edebildiler ama nihai akıbetleri hakkında, güçsüzlüklerinin farkında olarak, artık şüphe içinde olamazlardı ve bu yüzden geleceğin neler getireceğini bekleyerek, sakin davranıp, Osmanlı'nın güçlü padişahıyla oldukça iyi bir ilişki içine girmeye çalışıyorlardı.

Görünen o ki, en büyük umutlarını I. Murad'ın kuvvetlerinin en iyi kısmını konuşlandırmış olduğu Avrupa'daki hadiselerin gidişatına bağlamışlardı; dolayısıyla I. Murad'ın Kosova Meydan Muharebesi'ndeki ölümüne dair haberin onlarda da bir hareketliliğe ve gerek kendilerine güvenmelerine gerekse gelecek için yeni umutlar beslemelerine neden olması çok doğaldı. Bu kritik anda, ellerine silahlarını alıp ilk şokun avantajını kullansaydılar, belki de Osmanlı'nın Anadolu'daki artan gücünü uzun süre sınırlayabilirlerdi. Ancak bunun için ne cesaretleri, ne de kaynakları vardı; gerçi eksisi gibi I. Murad'ın halefine karşı gizlice ittifak kurdular ama sonunda bütün faaliyetleri yine Karamanoğulları beyinin tek başına yukarıda gördüğümüz gibi, Konya Muharebesi'nden önce bir satış anlaşmasına göre, kısmen Osmanlı topraklarına ilhak edilen Hamid bölgesine yaptığı birkaç akınla sınırlı kaldı. Onlar başka hiçbir şey yapamadan, Yıldırım Bâyezid dönen dolapları haber almıştı. Avrupa'dan Anadolu'ya dönüşünü hızlandırarak Bursa'ya öylesine görkemli bir şekilde girdi ki, bu bile arkasından komplo kuran beylerin oluşturdukları ittifakı çözmeye ve onları gelecekte başlarına gelebilecekler hakkında uyarmaya yetti. Zira Yıldırım Bâyezid ile vezirleri, kendilerini rahatsız eden komşularından kurtulmanın ve Osmanlı Devleti'ni Anadolu'da kalıcı olarak sağlamlaştırmanın tek güvenli ve zorunlu çaresinin onların topraklarını ilhak etmek olduğuna karar vermişlerdi[147].

Yıldırım Bâyezid'in bu yönde yaptığı ilk şey, yukarıda daha ayrıntılı olarak bahsettiğimiz gibi, 1391 yılında henüz Bizans İmparatorluğu'na ait sınır

147 Sadeddin, s. 159: "Osmanlı hanedanının o eski kötü niyetli kişisi Karaman hükümdarı yeni hile ve düşmanlık hazırlığında olduğu saraya nakledilip sunuluyordu. İnançlılara zarar veriyordu ve sultan tarafından ele geçirilen Hamid ülkelerini yakıp yıkıyordu. Hamid, Aydın, Saruhan ve Menteşe beyleri o kötü kişiyle bağlantı kurmuş, Osmanlılar aleyhine ittifak oluşturmuşlardı. Bu yüzden şimdi acil olarak bütün o ülkelere boyun eğdirmek ve onları Osmanlı hükümdarlığıyla birleştirmek gerekiyordu".

kalesi Alaşehir'i fethetmek oldu[148]. Bizans İmparatorluğu'yla tabii ki bağlantısı çok uzun zamandır kesik olan Alaşehir, son zamanlarda gönüllü olarak Aydınoğulları beyinin himayesine girmişti, dolayısıyla Yıldırım Bâyezid silahlarını hemen buraya yöneltti. Ancak Aydınoğulları beyi işi savaşa kadar getirmeyip, barış talebiyle Yıldırım Bâyezid'i şehirlerinin anahtarlarıyla karşılamaya giderek, iradesine boyun eğip, hakimiyetini tanımaya hazır olduğunu bildirdi. Bu gönüllülüğü karşılığında Yıldırım Bâyezid, bölgesiyle birlikte İzmir Şehri'ni kendisine bıraktı ama bütün egemenlik haklarını elinden alarak, kendi oğlu Ertuğrul Çelebi'yi sancakbeyi olarak geride bırakarak ülkenin kalan kısımlarını Osmanlı Devleti'ne ilhak etti[149].

Bunun üzerine diğer beylerin direnişi düşünmeleri mümkün değildi. Yıldırım Bâyezid'in bundan sonra bölgesini tehdit etmeye başladığı Saruhanoğulları beyi, topraklarının tamamını bir anlaşmayla padişahın eline teslim etti[150] ve buraya da ikinci oğlu Süleyman Çelebi sancakbeyi tayin edildi. Batı Anadolu'nun üç beyi arasında en güçlüsü olan Menteşeoğulları beyi, Osmanlı'nın yaklaştığını duyunca öyle bir dehşete düştü ki, insanlarını ve topraklarını terkederek, Kastamonu ve Sinop Beyi Kötürüm Bâyezid'e* sığındı. Bu yüzden toprakların tamamına herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan Osmanlılar tarafından el konuldu ve padişah tarafından maiyeti arasında timar olarak dağıtıldı[151]. Böylece Anadolu'nun henüz boyunduruk altına alınmamış olan batı

148 Karşılaştırma için bk. Yukarıdaki eser, s. 276. Burada ima edilen, Alaşehir'in fethinin 1391 yılında olmayabileceğine dair kronolojik zorluk, kolayca ortadan kaldırılamamaktadır. Çünkü burada anlatılan ve başka bir yıla taşınamayan Anadolu'daki durumlarla sıkı bağlantı içindedir.

149 Sadeddin, s. 161. Burada İzmir'e tamamıyla sahip olduğu söylenmektedir; başka kaynaklara göre (Hammer, s. 221) Ayasuluğ'dan Tire'ye çekilmiştir.

150 Aynı yer: "...anlaşma yoluna gitti".

* Zinkeisen'in, Yıldırım Bâyezid'in Candaroğulları topraklarının bir kısmının ilhakı ile neticelenen bu seferi sırasında Candaroğulları Beyliği'nin başında "Kötürüm" Bâyezid'in bulunduğunu belirtmektedir. Ancak Celâleddin Bâyezid Bey, önce Candaroğulları Beyliği'nin tamamının, sonra da Sinop şubesinin hükümdarı olup 1385'te bu şehirde vefat etmiştir. Yıldırım Bâyezid'in Anadolu harekâtı esnasında beyliğin Kastamonu şubesinin başında II. Süleyman Bey, Sinop şubesinin başında ise İsfendiyar Bey vardı (çev.).

151 Sadeddin, s. 161: "ve böylece kâr ve kazanç dolu o eyalet çok çaba sarfetmeden ve kan dökmeden alındı ve timar olarak savaşçılara verildi". Burada genel olarak Anadolu'daki durumlar hakkında Bizanslılardan (Chalkokondylas ve Dukas) fazla bilgi alınamadığını farkettim; zira sadece oldukça belirsiz ifadelere ve karışık dedikodulara göre, hadiselerin gerçek durumu hakkında sadece imalarda bulunmaktadırlar.

kıyı şeridi Osmanlı'nın eline geçti. Aydınoğulları ve Saruhanoğulları beylerine yapılan anlaşmalara uygun olarak ölümlerine kadar topraklarının birkaç noktası geçimlerini sağlamak üzere verildi; ancak her ikisi de kısa bir süre sonra hayata veda ettiklerinde hakları oğullarına geçmediğinden, Yıldırım Bâyezid çok geçmeden bu yerlere de el koyarken, mirasçılarını isterlerse Kastamonu beyinin yanına gitmekte serbest bıraktı ki, burada sıkıntı ve sefalet içinde hayatlarını devam ettirdiler[152].

Anadolu'nun Selçuklu zamanından kalan on beyi arasında Osmanlı'nın güçlü padişahlarına karşı bağımsızlıklarını sonuna kadar savunmaya kararlı olanlar Kastamonu ve Karamanoğulları beyleriydi. Karamanoğulları Beyi Ali Bey'in[153] Hamid sancağına akınlarına devam ettiği cüretkârlığı üzerine gittikçe artan şikâyetler, Yıldırım Bâyezid'in silahlarını buraya yöneltmesine neden oldu. Bursa'dan yola çıkarak, bu amaçla ordusuyla birlikte önce muhtemelen Osmanlı'dan ayrılan Yenişehir'e geldi, şehri yeniden boyunduruk altına aldı; daha sonra bölgenin eski hükümdarı olan kayınbiraderi* Yakub Bey'in Yıldırım Bâyezid'e karşı komplo kurma zanni altında kaldığı Germiyan sancağına yönelip Yakub Bey'i vezirleriyle birlikte esir aldı; daha sonra yine şüpheli hareketlerin görüldüğü Teke sancağından geçerek henüz Osmanlı boyunduruğu altında olmayan bölgelerini işgal etti, sancağı güvence altına almak için en iyi komutanlarından biri olan Firuz Bey'i burada sancakbeyi olarak bıraktı ve nihayet kuvvetlerinin kalan kısmıyla gücünün ve zaferlerinin şanı altında Karamanoğulları Beyliği'nin sınırlarına geldi[154].

Öfkesinin büyüklüğünü çatışmada göstermeye cesaret edemeyen Ali Bey kaçtı, Kilikya'nın ulaşılmaz dağlık bölgesine geri çekilerek ülkesini şehirleri ve tahkim edilmiş yerleriyle birlikte kaderine teslim etti. Yıldırım Bâyezid bu yüzden derhal her yönden kuşatma altına aldığı Konya önlerine geldi ama etraftaki toprakları esirgedi; bu, özellikle hasat zamanı olduğu ve insanların mahsullerini kaldırmakla meşgul oldukları gözönüne alınırsa, tıpkı aynı yerde

152 Sadeddin, s. 161: "ve onun çocukları Kötürüm Bâyezid yanında büyük bir sefalet içinde ve aşağılık konumda yaşadılar".

153 Sadeddin, s. 162'de burada ve her yerde Karamanoğulları beyini Ali Bey olarak belirtmektedir; Hammer, s. 221'de takip ettiği başka kaynaklara göre (bu beyin) adı Alâeddin'di. Hammer, s. 225'te daha sonra Karamanoğulları beyinin iki oğlundan, Ali ve Mehmed'den bahsetmekte olup, Sadeddin, s. 168'de sadece Mehmed'den bahseder.

* Zinkeisen, sehven kayınpederi demektedir (çev.).

154 Sadeddin, s. 162.

daha önce babasının da yaptığı gibi, halkın kalbini kazanmasını sağlayan akıllıca bir siyasetti. Padişahın kesin emri, yerel halkın malına mülküne her saldırıyı ağır cezalarla yasaklıyordu[155]. Bu yasak gerçekten de o kadar ciddiye alınıyordu ki, orduda çok geçmeden, sadece şehir halkının padişahın karargâhını kendi erzaklarıyla techiz etmeyi kabul etmesiyle ortadan kaldırılabilecek büyük bir iaşe sıkıntısı başladı. Bu şekilde karargâha getirilen herşeyin bedeli kuruşu kuruşuna, hatta belirlenen fiyatın bile üzerinde ödendi ve satıcılara gerekli güveni sağlamak için Yıldırım Bâyezid onların her seferinde uygun bir koruma altında şehre geri götürülmelerini sağlıyordu. Eski ve yeni zaman savaş tarihinde eşi benzeri olmayan bu türde bir erzak temini, kuşatma altında olanların ruhu üzerinde Osmanlı silahlarından çok daha derin bir etki bıraktı ve şehrin kan dökülmeden teslim edilmesini hızlandırdı[156].

Aralarında en önemlileri olarak Akşehir, Niğde ve Aksaray'ın adlarının geçtiği birçok Karaman şehri bu örneği takip ettiler. Bu şekilde işgal edilen toprakların başına Beylerbeyi [Sarı] Timurtaş Paşa getirildi ve Karamanoğulları beyi ülkesinin kalanı için biat ettiğini açıklamak, yaptığı hata için özür dilemek ve en kutsal yeminler altında Karaman topraklarının sadece bir kısmının kendisine bırakılması hâlinde ki bununla yetinecekti, ebediyen sadakat ve itaat vadetmek için acele etti. Yıldırım Bâyezid'in, bu sefer de merhameti kılıcına dayanan gücüne baskın geldi ve Çarşamba Suyu'nu Osmanlı Devleti'yle Karamanoğulları beyine ait toprakların sınırı olarak belirleyen bir barış anlaşması yapmaya razı oldu[157]. Böylece daha o zamanlar Karaman Devleti'nin yukarıda belirtilen önemli şehirleriyle birlikte batı kısmının tamamı Osmanlı'nın elinde kaldı. Ancak Karamanoğulları beyinin zorunluluktan dolayı yaptığı ve Yıldırım Bâyezid'in görünüşe göre çok güvendiği barış anlaşması hususunda

155 *Aynı eser*, s. 162: "Ama padişah askerlere o tahıllara dokunmamalarını emretti, bu türde bir buyruk çıkartıp yayınlayarak. Her kim tâbilerin eşyasını ve malını alırsa ya da (onlara) başka bir zarar verirse hemen sultanın gözünden düşüp öfkesine neden olacak, asılacaktı".

156 Sadeddin, s. 163: "Bu arada halk, sultanın sahip olduklarından daha büyük olan adaletini ve bağışlayıcılığını bulunca, şehri hemen sultana teslim ettiler, ona çok mutlu bir giriş temenni ettiler ve onu kutladılar".

157 Ne yazık ki sınır oluşturacağı söylenen bu nehir —ki adın doğru olduğunu kim garanti edebilir?— bulunamamaktadır. Genel olarak kabul edebiliriz ki, adı geçen şehirlerin güneyindedir. Larende, o dönemlerde henüz Karamanoğulları beyinin elinde bulunan kazalar arasında sayılmaktadır, Sadeddin, s. 164.

gerçekten dürüst olup olmadığı şimdilik önemli değildi. Ne var ki elde edilen başarı çok geçmeden bunun ya böyle olmadığı ya da Yıldırım Bâyezid'in kendisine artık silahlarla hiçbir şey emredemeyeceği kesinleştikten sonra, yenilen Karamanoğulları beyinin kalbinde kibir ve cüretkârlık, tekrar pişmanlığa ve alçakgönüllülüğe baskın çıkmaya başladı.

Yıldırım Bâyezid, Bursa'ya döndükten sonra, saray karargâhıyla ve en iyi kuvvetleriyle Avrupa'ya daha yeni geçmişti ki, Ali Bey haince faaliyetlerine tekrar başladı ve yine cüretkârca baş kaldırdı. Küçük bir muhafız kıtasıyla Ankara'da kalan [Anadolu Beylerbeyi Kara] Timurtaş Paşa'ya aniden büyük bir güçle saldırdı, Timurtaş Paşa'yı zincire vurdurup maiyetinin büyük bir bölümünü de öldürdü ve civardaki toprakları yağma, cinayet ve talanla doldurdu. Bu dönemde, 1392 yılında Eflak ve Bulgaristan prenslerine karşı savaşla meşgul olan Yıldırım Bâyezid, bu sadakatsizlikten haberdar olup, bunun cezasını vermek üzere Anadolu'ya acilen geri döndüğünde, Ali Bey Bursa'ya doğru yola çıkmıştı bile. Yıldırım'ın Bursa'ya beklenmedik bir hızla dönüşü, asi Karamanoğulları beyini öylesine şaşırttı ki, şimdi de geri çekilmenin ve uzlaşmacı bir anlaşmanın mümkün olduğu gibi boş bir fikre kapıldı. Bu saplantı içinde yaptığı ilk şey, Beylerbeyi Timurtaş Paşa'yı zindandan çıkartmak, maruz kaldığı herşey için özür dilemek, daha sonra kendisiyle aynı acıları çeken dostlarıyla birlikte onurlara ve hediyelere boğmak ve nihayet ondan öfkeli padişahın huzurunda kendisi lehine konuşmasını talep etmek oldu. Timurtaş Paşa, bu vahim mesajla Ali Bey'in bir elçisi eşliğinde, Yıldırım Bâyezid'e zengin hediyelerin yanısıra, Karaman beyinin çok kısa süre önce barışı imzaladığı eski sadakat ve biat sözlerini aynı pişmanlıkla dile getirdiği nedametle dolu bir mektupla Bursa'ya geldi. Ancak ne bu mektup, ne de Timurtaş Paşa'nın lehinde sarfettiği sözleri, Yıldırım Bâyezid'in bu sefer kesin olan kararını değiştirmeye yetti. Ali Bey'in elçisini huzuruna çağırdı ve onu beyi için sade olduğu kadar ciddi olan şu sözlerle gönderdi: "Kavgamızı bundan sonra belirleyecek olan kılıçtır"[158].

Yıldırım Bâyezid, bu felaket haberiyle beyine geri dönen elçinin hemen ardından ordusuyla birlikte geliyordu. Ali Bey, yine ülkenin iç kesimlerine çekilmişti ve böylece Yıldırım Bâyezid yolda hiçbir direnişle karşılaşmadı. Ancak Karaman topraklarında Konya yakınlarına geldiğinde, çok geçmeden ni-

158 Sadeddin, s. 166 vd: "Bundan böyle ilişkilerimizdeki değişikliklere kılıç karar verecektir".

hai muharebenin yapılacağı Akçay Ovası'nda durdu. Osmanlı sipahileri daha ilk taarruzda Karamanoğulları beyinin cesaretleri kırılan birliklerini yarıp geçtiler; anında öldürülmeyenler dağınık bir şekilde kaçmaya çalıştılar ve Ali Bey bu kaçış sırasında atının düşmesi sonucu duraksadı ve takipçilerine esir düşerek, oğlu Mehmed Bey'le birlikte zincirler ve iplerle bağlanarak padişahın çadırına götürüldü. Bursa'ya getirilerek, çok geçmeden Ankara'da kendisine yaşattığı utancın intikamını Ali Bey'in canını alacak olan en amansız düşmanı Timurtaş Paşa'nın gözetimine verildiler. Bu cinayet Yıldırım Bâyezid'in rızasıyla gerçekleşmemişti. Timurtaş Paşa, bu olaya öfkelenen Yıldırım Bâyezid tarafından bu yüzden sorguya çekildiğinde, öldürülen Ali Bey'in sadakatsizliğine ve kötü davranışlarına, padişahın ve atalarının çok eski zamanlardan beri teveccüh göstererek ve sayısız iyiliklerde bulunarak mukabele ettiklerini söyleyerek kendisini haklı çıkarmayı bildi. Yıldırım Bâyezid, bu esnada bir Fars atasözünü hatırladı: "Bir beyin yok olması, beyliğin yok olmasından iyidir" ve olayı kapattı. Baştan beri Osmanlı'nın Anadolu'daki büyüyen gücünü yok etmeye çalışan, Selçuklu zamanında kurulan beyliklerin en güçlü unsurlarından biri olan Karamanoğulları Beyliği'nin şimdilik sonu buydu. Karaman topraklarının tamamı bunun üzerine kendiliğinden Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak oldu. Zira Akçay Ovası'ndaki zaferden hemen sonra, Yıldırım Bâyezid tekrar Konya'yı, Akşehir'i, Aksaray'ı, Larende'yi ve Karamanoğulları Beyliği'nin bütün önemli yerlerini işgal ve merkez olarak Konya'yı tayin etti. Bunun dışında Yıldırım Bâyezid, fethedilen toprakların iyi ve amaca uygun olarak savunulması için gerekli tedbirleri alıp muzaffer bir şekilde Bursa'ya geri döndü[159].

Karamanoğulları Beyliği'nin ilhak edildiği yıl içinde ve bir sonraki yılda Osmanlı İmparatorluğu Anadolu'nun doğusunda ve kuzeyinde oldukça genişledi. Doğuda o dönemlerde Kayseri ve Sivas arasındaki bölgede çok büyük yeteneklere sahip, bilgin ve devlet adamı olarak tanınan, Kadı Burhaneddin adında bir adam, genel olarak hüküm süren karışıklıktan yararlanarak, daha önce Cengiz Han'ın imparatorluğuna bağlı birkaç Tatar boyu üzerinde hükümdarlığını ilân etmişti[160]. Kısa süre içinde Sivas'ı ve Kayseri'yi işgal etmiş, buradan

159 Detaylı olarak: Sadeddin, s. 166-169: "ve ilk yaptığı şey Konya Şehri'ni eyalet merkezi yapmak oldu".

160 Sadeddin, s. 169: "O, çok bilgili ve çok takdir edilen bir kişiydi ve Kayseri ile Sivas arasında büyük çadırlarda yaşayan Cengiz'in boylarından ve halifelik haleflerinden kalma bir kimseydi".

hükümdarlığını her yöne genişletmiş ve 20-30 bin atlıyı toplayabilecek güce erişmişti[161]. Atlı birliklerinin akınları Osmanlı sınır sancaklarına kadar uzanıyordu ve Yıldırım Bâyezid bu yüzden o bölgelerdeki sancakbeyleri tarafından gelişmelerden haberdar edildiğinde, devletini gelecekte Kadı Burhaneddin'in büyüyen gücünden dolayı daha büyük tehlikelere maruz bırakmak yerine, bu saçmalığa hemen bir son vermeyi daha uygun buluyordu. Bu yüzden bir ordu hazırladı ve bu yeni düşmanın gücünü kalbinden vurmak, hatta mümkünse yok etmek için başına geçti.

Ne var ki Kadı Burhaneddin, henüz Osmanlı'nın güçlü padişahının karşısına çıkmaya hazır değildi. Aksine kendisini tehdit eden bu fırtınayı daha uzaktan hisseder hissetmez, kararsızlık içinde ve gelişmelerin açıklığa kavuşmasını bekleyerek bir süre başıboş dolaştığı Diyarbakır sınırına, Harput Dağları'na geri çekildi. Ancak burada, uzun süredir kendisinden işkillenen ve bu fırsatı rahatsızlık veren bu komşusundan kurtulmak için ganimet bilen Diyarbakır Beyi Bayındıroğlu [Kara Yülük] Osman Bey'in gece vakti aniden yaptığı saldırı neticesinde gerçekleşen ölümcül bir çarpışmada neredeyse ordusunun tamamıyla yok oldu[162]. Osman Bey, bu hareketiyle sadece kendisine değil, bu olaydan sonra devamlı iyi ilişkiler içinde yaşadığı Yıldırım Bâyezid'e de büyük bir iyilik yapmıştı. Zira Kadı Burhaneddin arkasında uyruklarının çoğunluğunun kendisine ait toprakların hükümdarlığını devretmek istedikleri bir oğul bırakmış olmasına rağmen, muzaffer ve bu kadar talihli bir padişahın yönetiminde yakınlarda bu büyüklükteki bir ordunun bulunmasının yaratabileceği tehlikeye işaret ederek derhal Yıldırım Bâyezid'in çağrılmasını ve toprakların tamamının ona verilmesini öneren daha akıllı azınlığın sesi baskın geldi. Kadı Burhaneddin'in oğlu Zeynelabidin'e [Alâeddin Ali] akrabası olan komşu Dulkadiroğulları Beyi Nasırüddin Bey'in yanına gitmesi salık verildi. Yıldırım Bâyezid, sessizce bu toprakları işgal etti ve yeni tebaasının kalbini silah gücünden ziyade iyi muamele ederek hanedanına ve imparatorluğuna bağlayarak, ayrıca güvence altına aldı. Bu şekilde Osmanlı'nın hakimiyetine giren ve

161 *Aynı eser*, s. 170: "20-30 bin atlının komutanı ve efendisi olduktan sonra ve Mısır Sultanı'nın metbusu ve meslektaşı ilerlemelerinin başında olduğundan büyük bir şöhret ve saygınlık kazanmıştı ve Sultan Burhaneddin adıyla çok ünlü olmuştu".

162 Sadeddin, s. 171: "gece ansızın Kadı Burhaneddin'e saldırdı, o da kanlı bir savaş sonucu öldürüldü".

o tarihten itibaren imparatorluğun adeta doğudaki öncüleri hâline gelen en önemli şehirler Tokat, Sivas ve Kayseri oldu[163].

Böylece eskiden Paflagonya eyaletine ait olan ve bu dönemlerde Kastamonu Beyliği'ni oluşturan kuzey kıyı şeridi haricinde, Anadolu'nun neredeyse tamamı Osmanlı'nın eline geçmişti. Yukarıda Selçuklu soyunun son ferdinin, büyük imparatorlukları çökerken, önceki büyüklüğünden kalanları buraya topladığını ve burada zamanla güç ve önem kazanan ve kendi beyleri yönetiminde Osmanlı'ya karşı bağımsızlıklarını koruyan küçük bir deniz korsanı devleti kurduğunu gördük. Yıldırım Bâyezid'in Osmanlı İmparatorluğu'nun başında olduğu dönemlerde, bu beyler artık Selçuklu soyuna değil, başlarında o dönemde Kötürüm Bâyezid Bey'in [oğullarının] bulunduğu Candaroğulları soyuna aitti. Yıldırım Bâyezid'in şimdi Candaroğullarını da tahttan indirip topraklarını kendi topraklarına katmak istemesi çok doğaldı ve Candaroğullarına silahlarını yöneltmek için de gerçekten birçok nedeni vardı. Zira ezelden beri Anadolu beylerinin Osmanlı padişahlarına karşı gizli ve açık komplolarına katılmasının yanısıra, Yıldırım Bâyezid ondan iki nedenden dolayı daha elinde silahlarıyla hesap sorma hakkına sahipti. Öncelikle Eflak prensini Yıldırım Bâyezid'e karşı ayaklandıranın ve Osmanlı'dan ayrılmaya teşvik edenin Kötürüm Bâyezid* olduğu kesindi[164]; ikinci olarak Candaroğulları beyi sürgün edilen Aydınoğulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları beyzâdelerine ülkesinde sığınma hakkı tanımıştı ve onların sonunda babalarının mirasını tekrar geri alabileceklerine dair içlerindeki boş umutları besliyordu. Yıldırım Bâyezid, bu gibi hainlikleri bir seferde ortadan kaldırmak için, şanının ve imparatorluğunun bu düşmanını da silahlarıyla dize getirmeye karar verdi.

163 *Aynı eser*, s. 172: "tâbiler ve köylülere iyi muamele edilmesini, hoş tutulmalarını emrediyordu". Daha eski Osmanlı tarihçileri bile bu bölgenin ne zaman fethedildiği konusunda anlaşamıyorlardı. 1391–1396 yılları arasında değişik bilgiler veriyorlardı. Ancak hadiselerin gidişatı ve en iyi kaynaklardaki bilgiler, burada belirtilen 1392 yılı yönündedir. Hammer, I, 226 Not.

* Doğrusu, II. Süleyman Bey'dir. Zinkeisen sehven beyliğin adını da sıklıkla İsfendiyaroğulları olarak kaydetmektedir. Ancak bu beyliğin gerçek adı Candaroğulları olup, Ankara Savaşı'ndan sonra beyliği tekrar bir çatı altında toplayan İsfendiyar Bey'e istinaden İsfendiyaroğulları olarak da anılmıştır (çev.).

164 Eflak prensi, 1391 yılındaki seferden sonra af dilerken ve barış isterken bunu bahane olarak ileri sürmüştür. "daha fazla", diyor Sadeddin, s. 166'da, "Utanç verici faaliyetlerinden dolayı özür dileyerek, Kötürüm Bâyezid'in isteği ve kışkırtmasıyla yaptığını söyledi".

Kastamonu seferi, Yıldırım Bâyezid'in bizzat yönetimi altında 1393 baharında başladı ve esas olarak Yıldırım Bâyezid'in Anadolu'da yaptığı diğer seferlere benziyordu. Ne yolda, ne de hedef aldığı ülkenin kendisi de hiçbir direnişle karşılaşmadı. Kötürüm Bâyezid, güçlü düşmanının seferinden haberdar olduğunda korku ve dehşet içinde ruhunu teslim etti[165], Yıldırım Bâyezid'in karşısına çıkacak cesareti olmayan oğlu İsfendiyar Bey babasından kalan devletin en uçtaki sınır kalesi olan Sinop'a kaçtı. Böylece Yıldırım Bâyezid, ülkenin en önemli şehirlerini birbiri ardına herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan işgal etti: İsfendiyar Bey'in başkenti ve mühimmat deposu olan Kastamonu ve civarındaki büyük kazanç sağlayan altın madenleri[166], Osmancık, Canik, Samsun, vesaire. Daha da ilerlemeye başlayınca, İsfendiyar Bey, en büyük alçakgönüllülükle kendisine sadece Sinop Şehri'ni ve bölgesini bırakmasını rica ettiği, karşılığında ise babasından miras kalan bütün diğer yerlerden feragat edeceğini açıkladığı bir mektupla birlikte Yıldırım Bâyezid'e bir elçi gönderdi. Yıldırım Bâyezid, sadece Aydınoğulları ve Menteşeoğulları beyzâdelerini eline geçirmeye yardım etmesi şartıyla bu öneriyi kabul etti. Ancak bu anlaşma resmen yapılamadan, İsfendiyar Bey sadakatsiz davranarak, bu iki beyzâdeye daha sonra kendisinin de sığınacağı Moğol Hanı Timur'un yanına kaçmaları için gerekli kaynakları temin etmişti. Kastamonu o tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun sancağı hâline getirildi ve Yıldırım Bâyezid, başına ilk önce oğlu Süleyman Çelebi'yi getirdi[167].

Yıldırım Bâyezid böylece ittifak hâlinde belki daha uzun bir süre tutunmaları mümkün olan, ancak tek başına güçlünün ganimeti hâline gelen bu Anadolu beyliklerini tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına kattıktan sonra, bu taraf uzun süre sessiz kaldı ve bu durum Yıldırım Bâyezid'in kuvvet-

165 Sadeddin, s. 173: "Sultan Yıldırım'ın o eyalete geldiği söylentisi ulaştığında, Kötürüm Bâyezid başına gelenleri ve ölümü düşünmeye başladı ve bunalan o zavallı Yıldırım öfkesinin şimşeğine karşı ne elini ne de ayağını oynatabildiğini görüyordu ama bedeninin güçsüzlüğü ruhundaki tutkuyu artırmıştı. Ve büyük krallık dehşetinin fırtınası, şahsının yapısını yerle bir etti ve varlığının temellerini mahvetti". Hammer, I, 227'de olayı sanki oğlu değil de, Kötürüm Bâyezid şahsen Sinop'a kaçmış gibi göstermektedir. Bunu belirtirken hangi kaynakları kullandığını bilmemekteyiz.

166 Aynı yer: "böylece yakınlardaki altın madenlerinin sahibi oldu; bu madenlerden büyük bir gelir elde edilir". Bu bölgede ayrıca, gelirleri hakkında Hammer, I, s. 607, Not s. 227'de bazı bilgiler verdiği, bakır madenleri mevcuttur.

167 Sadeddin, s. 173-174.

lerini ve faaliyetlerini, daha önce de gördüğümüz gibi o dönemlerde cereyan eden çok önemli hadiselerin bizzat orada bulunmasını gerektirdiği Avrupa'ya yöneltmesine izin verdi. Yıldırım Bâyezid, daha 1394 yılında Avrupa'ya geçti ve Anadolu'daki sancakların koruması için Beylerbeyi [Kara] Timurtaş Paşa yönetiminde sadece az sayıda kuvvet bıraktı. Bu yüzden Anadolu'da gelecek yıllarda çok fazla birşey olmadı. Timurtaş Paşa, ülkeyi huzur ve itaat altında tutmayı biliyordu; padişahın hükümdarlığını doğudaki sancaklarda, yakın zamanda fethedilen topraklarda bir nevi bağımsızlığa sahipmiş gibi görünen önemli şehirlerden birkaçını işgal ederek sağlamlaştırmaya çalıştı. Bu şehirlerin arasında, özellikle Paflagonya'nın eski başkenti Çankırı, Maraş'tan Kayseri'ye giden yol üzerindeki Behisni, eski adı Melitene olan Malatya, Sivas'ın doğusunda iki günlük mesafedeki Divriği, Divriği'nin güneyinde aynı uzaklıktaki Darende ve Fırat Nehri kenarındaki sınır kalesi Kemah (Kumah) ismen geçmektedirler[168]. Bütün bu teşebbüslerin amacı, muhtemelen Osmanlı'nın buradaki hükümdarlığını, bu taraftan en fazla tehdit altındaymış gibi göründükleri bir dönemde sağlamlaştırmak ve bütünleştirmekti. Zira Yıldırım Bâyezid'in Moğol Hanı Timur'la, sonunda Batı Asya'nın bu iki büyük gücü arasında çok geçmeden gergin bir ilişkiye ve daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Yıldırım Bâyezid'in talihsizliğine, sadece silahlarla ortadan kaldırılabilecek olan ve Asya'nın tarihinde ayrı bir dönem, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde ise önemli bir dönüm noktasını temsil eden amansız bir düşmanlığa neden olacak ilk temasları bu döneme aitti.

Bu eserin amacı ve sınırları, Asyalı dünya fatihi Timurlenk'in (yani Topal Timur'un) kahramanlık serüvenini, başlangıcından itibaren Osmanlılarla temaslarına kadar anlatmamıza izin vermemektedir. Bu serüven, dünya tarihine ait bir bölümdür ve bu nedenden dolayı oldukça iyi bilinmektedir. Sadece hatırlamak amacıyla kısa bir özet hâlinde burada vereceğiz. I. Murad'ın, saltanatının ilk yıllarında muzaffer silahlarını Çanakkale Boğazı'nın ve Karadeniz'in kıyılarından, Sırbistan'ın ve Bulgaristan'ın en uç sınırlarına kadar taşıdığı bir dönemde, o sıralarda erişkin çağının eşiğindeki[169] genç Timur 1369 yılında Horasan ve Maveraünnehir Beyi Emir Hüseyin'in yenilmesinden sonra başkentini büyük Buhara'dan Semerkand'a taşımış ve buradan yola çıkarak gelecek on yıl içinde fetihlerini bütün yönlere doğru Asya'nın tamamını kapsayacak

168 Sadeddin, s. 192.

169 1335 yılında doğmuştu, dolayısıyla 34 yaşındaydı.

şekilde genişletmişti. İlk on yıl geçtikten sonra, cedlerinin ülkesini boyunduruk altına aldıktan ve Harizm'i fethettikten sonra, zafer alametlerini Hazar Denizi kıyılarına dikmişti bile (1379); daha sonra güneye doğru Doğu İran'a akın etti; gelecek yedi yıl içerisinde, 1386 yılına kadar ağır mücadeleler altında Horasan'ı, Sistan'ı, Sabulistan'ı ve Afganların ülkesini fethetti; bunun üzerine asıl İran'a yönelik üç yıllık ilk seferine çıktı ve bu arada İran'ın Mazenderan, Rey ve Rüstemdar'dan oluşan kuzey bölgelerini feth, Sultaniye, Tebriz ve Nahcivan şehirlerini işgal etti; hemen Aras (Araxes) Nehri'ni geçip gönüllü olarak teslim olan, kayalara oyularak yapılmış Kars Kalesi'ne kadar ilerleyerek, başkenti Tiflis'le birlikte Gürcistan'ın tamamını ele geçirdi ve daha o zamanlar, bu seferi tamamladıktan sonra, Karabağ düzlüklerindeki kış karargâhlarında Gürcistan, Şirvan ve Gilan beylerinin biatlarını kabul etti. Aynı dönemde Diyarbakır ve Erzincan'da hüküm eden Ermenistan ve Mezopotamya bölgelerindeki beyler biat ettiklerini açıklarken, İsfahan'da korkunç bir katliam Irak'ın fethini mühürledi ve Harizm başkentinin tamamen yok edilmesiyle bu bölgenin Moğollardan ayrılışı cezalandırıldı. Bunun üzerine Timur'un hakimiyetinden kurtulmak isteyen kuzeydeki Kıpçak Hanı ya da Büyük Tatar Hanı [Altınordu] Toktamış, bu güçlü fatihin gücünü ve öfkesini tatmak zorunda kaldı. 1390 Haziran'ında yapılan tek bir nihai muharebe, bundan böyle Timur'un dünya imparatorluğuna dahil edilen bu engin toprakların kaderini belirledi. 1391 yılında başlatılan daha sonraki beş yıllık sefer, İran'ı aynı akıbete uğrattı. Zira Timur bu sefer kuzey eyaletlerini geçerek, doğrudan güneye doğru ilerledi, Luristan ve Huzistan bölgelerini işgal etti, hemen ardından Fars'a doğru ilerledi ve muzaffer olarak Şiraz'a girdi. Buradan muzaffer ordusunun harekâtı tekrar batıya döndü, sırasıyla Kürdistan'ı, Mezopotamya'yı, Ermenistan'ı, Gürcistan'ı kapladı ve Bağdat'ı, Mezopotamya kalelerinin çoğunu, Diyarbakır'ın başkenti Amid'i ve bu yönde daha az önemli birçok yeri işgal etti.

Şayet Kıpçak hanının isyanından dolayı Hazar Denizi'nin ve Volga Nehri'nin kıyılarında engellenmemiş ve bu asiyi 1394 yılında Terek'te olağanüstü bir zaferle yenerek kuzeye doğru farklı bir yön çizmemiş olsaydı, Timur belki de daha o zamanlar batıya doğru ilerlemiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Anadolu'da tehdit etmiş olurdu. Zira bu zaferden sonra derhal Volga, Don ve Özü (Dinyeper) nehirlerini geçti, Avrupa'ya akın ederek, Küçük ve Büyük Rusya'yı yakıp yıktı; Timur kuzeyde Moskova'yı yağmalarken, güneyde birlikleri Karadeniz'de Azak ve Kuban'a kadar ilerleyip, dönüş yolunda Astrahan'ı ve Kıpçak hanının Volga

Nehri kıyısındaki başkenti Saray'ı ateşe verdiler. Timur bunun üzerine kısa süreliğine yurdu olan Semerkand'a döndükten ve fetihlerini uygun bir biçimde dört oğlu arasında paylaştırarak, devasa imparatorluğuna daha belirli bir düzen ve sağlamlık verdikten sonra Hindistan seferine çıktı. Hindistan seferi de bu dünya akınının yıkıcı gücünü birkaç yıllığına Osmanlı İmparatorluğu'ndan uzak tutmaya yaradı ki, aynı dönemde, 1396 yılında Tuna Nehri kenarında Niğbolu'da toplanan Hristiyan prensler Timur'un güçlü kolunu kendi lehlerine kullanmayı bilmiş olsalardı, kaderleri belki de çok farklı olabilirdi.

Hindistan seferinin gerekçesi, Hindu Nehri'yle Ganj Nehri arasındaki bu bölgenin son büyük hükümdarı Firuzşah'ın ölümünden sonra çıkan ve birden fazla taht varisinin aynı anda hükümdarlığa sahip olmak için fırsat bildikleri karışıklıklar oldu. Timur, imparatorluğunu bu yöne doğru da genişletmek için bu durumu uygun buldu ve bu yüzden 1398 yılının sonbahar aylarında Hindu Nehri kıyılarına geldi. Zaferler, talanlar ve her türlü barbarca zalimlikler altında, ülkenin tamamını geçip, bu dünya fatihinin yıkıcı öfkesinin adeta korkunç bir anıtı olarak yerle bir edilen başkent Delhi'ye kadar geldi. Ancak burada da oyalanmadı. Zira ülkeyi farklı yönlere doğru Ganj Nehri'nin kaynaklarına kadar geçtikten sonra, paha biçilmez hazinelerle Semerkand'a geri döndü ve yeniden bütün Asya fatihlerinin batıya doğru ilerleme dürtüsüne yenik düştü. Ayrıca imparatorluğunun batı kısmında şahsen orada bulunmasını gerektiren önemli olaylar meydana gelmişti. Zira güçlü kolunun artık hissedilmediği yerde, sadece ateşle ve kılıçla birarada tutulan itaat bağları gevşemeye başlamıştı.

Batı eyaletlerinde isyan eden beylerden biri, Gürcistan Beyi Melek Gurgin'di ve Timur'un ülkenin bütün topraklarını tekrar boyunduruk altına alarak, bu isyandan dolayı intikamı korkunç oldu. Bizim amacımız için çok önemli bir hadise ise neredeyse aynı dönemde Bağdat'tan kovulan ve Memlük Sultanı Berkuk'a sığınan, ancak Timur'un Hindistan seferi sırasında Bağdat'a geri dönerek, hükümdarlığını tekrar geri almayı deneyen İlhan Ahmed Celayir isyanıdır. Bu teşebbüsün bizim için önemi, başarısızlığının İlhan Ahmed Celayir'i, Timur tarafından topraklarından kovulan Diyarbakır Beyi Karakoyunlu Kara Yusuf'la birlikte, Timur'un öfkesine ve intikam hırsına karşı Yıldırım Bâyezid'e sığınmaya zorlamış olmasıdır. Bu olay ikisi arasında gergin bir ilişki yaratırken, aralarındaki nefret ve düşmanlık, Timur'un Yıldırım Bâyezid tarafından babalarının topraklarından kovulan Germiyanoğulları, Menteşeoğulları, Sa-

ruhanoğulları ve Aydınoğulları beyzâdelerini yanına almış olmasından ve Yıldırım Bâyezid'in Timur'un batıya doğru ilerleyişini Ermenistan bölgesindeki Erzincan'ı beklenmedik bir şekilde ele geçirerek, zamanında engellemek istemesinden dolayı daha da körüklendi ve beslendi[170].

Erzincan'da o dönemlerde ismen bağımsız olan Mutahharten adında, yukarıda bahsettiğimiz Sivas ve Malatya fetihlerinden sonra bundan böyle Osmanlı padişahının haraca tâbi bir vasalı olmayı kabul eden ama kısa bir süre sonra, Ermenistan ve Gürcistan'ın fethi sırasında kendisine beyliğinin bağımsızlığını resmen tanıyan Timur'a biat etmeyi daha akıllıca addeden bir bey hüküm sürüyordu. Yıldırım Bâyezid bunun üzerine kendisini sorguya çektiğinde, çaresizlik içinde hemen, Yıldırım Bâyezid'e yazdığı hakaret dolu bir mektupla Mutahharten'i haklı çıkartmayı üstlenen güçlü hükümdarı Timur'a başvurdu. Buna çok kızan ve öfkelenen Yıldırım Bâyezid, Timur'un mektubu getiren elçisini ağır sözlerle gönderdi ve tehditlerini henüz vakitsiz olan şu ifadelerle bitirdi: "Kibirli Timur karşısına çıkmakta acele etmeyecek olursa, Timur'u bulmak için bizzat ordusuyla Tebriz'e ve Sultaniye'ye gelecekti"[171]. Timur, böyle bir meydan okumaya sessiz kalamazdı.

Timur, Yıldırım Bâyezid'in savunma veya saldırı için hazırlıklar yapmasına fırsat vermeden, Hicrî 903, Miladî 1400 yılında, ölçülemeyen bir ordu gücüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun doğu sınırlarına geldi; sınırları hiçbir engelle karşılaşmadan aştı ve hiç durmadan, 18 günlük bir kuşatmadan sonra kaderine rıza gösterip teslim olmak zorunda kalan Sivas'a kadar ilerledi. Sivas'ın surları olağanüstü kalınlığına bakmaksızın kuleleriyle birlikte yerle bir edildi ve 4 bin kişilik muhafız kıtası dahil olmak üzere, Hristiyan nüfusun tamamı, sözde en korkunç işkenceler altında, intikam duygusu ve öldürme hırsıyla insanlık dışı bir hâle gelmiş galibin elinde helâk oldu. Sadece Müslümanlar Timur'un öfkesi karşısında merhamete nail oldular ve büyük çoğunluğu köle olarak götürüldü. Yıldırım Bâyezid'in şehirde sancakbeyliğini yürüten en büyük oğlu Ertuğrul Çelebi* de aynı akıbete uğrayacaktı ama Timur'un uzlaşma kabul et-

170 Bu hadiseleri Sadeddin, s. 193 ve devamında, Timur'un tarihine ilişkin ana kaynaklardan olan Şerafeddin'e göre daha detaylı olarak anlatmaktadır. Karşılaştırma için bk. Şerafeddin, *Histoire de Timurbeg*, çevirisi M. Petis de la Croix, IV, Paris 1724, 12.

171 Sadeddin, s. 195: "Eğer o böbürlenip duran kişi karşıma çıkmazsa biz onu bulmak için ordumuzla Tebriz ve Sultaniye'ye gitmekte kararlıyız".

* Şehzâde Ertuğrul daha önce ölmüştü (çev.).

mez intikam hırsı, yanında kalmasına sadece birkaç gün tahammül edebildi: Timur, Ertuğrul Çelebi'yi kalabalığın içinden çıkartıp, acımasızca katlettirdi[172]. Timur, Sivas'tan mektup yazarak, Malatya komutanını da bu yeri kendisine teslim etmeye çağırdı. Ancak sonuna kadar herşeye cesaret edebileceğine inanın bu genç ve yiğit komutan, cevap vermek yerine mektubu getiren elçiyi zindana kapattırdı ve çaresiz bir direniş için hazırlıklarını yapmaya başladı. Ancak Timur'un ordusu elçinin hemen arkasında olduğundan, hazırlıklar için zamanı kalmadı; felaketten kaçamayacak kadar zayıf olan komutan, gece vakti firar etti ve Timur, şehri ve bölgeyi herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan ele geçirdi[173]. Buraya vali olarak Kara Osman Bey'i bıraktı ama kendisine gönderdiği elçiye yaptıklarından dolayı Memlük sultanının cezasını vermek üzere, asıl kuvvetleriyle tekrar doğuya yöneldi.

Bu arada yolunun üzerinde Osmanlı İmparatorluğu'na ait Behisni Şehri'ni işgal etti, daha sonra Halep önlerine geldi, burada Memlük sultanının ordusunu ölümcül bir muharebede yendi ve tıpkı Sivas gibi, barbar savaşının bütün zalimliklerine maruz kalan şehri ele geçirdi. Halep'ten yola çıkarak, Hama, Humus, Baalbek, vesaire üzerinden doğrudan o dönemlerde Memlük sultanının bulunduğu Şam'a ilerledi. Şehrin surları önünde nihai muharebe yapıldı ve şehrin kalesiyle birlikte teslim edilmesiyle sonuçlandı. Timur gerçi Şam'ı kurtarmak istiyordu ve bu yüzden 1 milyon duka altınıyla yetinecekti ama yağma ve yıkım hırsıyla yanıp tutuşan birlikleri, zaferden sonra şehre daldılar ve şehrin birkaç ucunda birden ateşler yaktılar ve böylece çoğu sadece ahşaptan yapılmış evler birkaç saat içinde büyük bir kül yığınına dönüştü. 1400 yılının son aylarını ve 1401 yılının ilk yarısını kapsayan bu yıkım seferi sırasında Timur'un silahlarından dolayı aynı ağır akıbete maruz kalan üçüncü ve sonuncu önemli şehir, temelden ateşle ve kılıçla yok edilen ve korkunç bir katliamla halkının tamamından yoksun bırakılan Bağdat'tı. Dönemin tarihçileri,

172 Sivas'ın fethi, özellikle de bu sırada yerel halka yapılan işkenceler hakkında kesin ve detaylı bilgi için bk. Chalkokondylas, III, 76-77 ve Dukas, XV, 32. Her ikisi belki de biraz abartmaktadırlar; diğer taraftan bu ayrıntılar, kötü niyetli uydurmalar olarak kabul edilemeyecek kadar gerçeklik karakterine sahiptirler. Chalkokondylas, sözlerini şöyle bitirmektedir: "Söylendiğine göre bu şehrin başına gelen felaket diğer şehirlerin o zamana kadar maruz kaldıkları felaketin ötesindeydi". Sadeddin, s. 196'da ise ifadelerinde çok daha ılımlıdır ve genel olarak sadece Timur'un 4 bin kişilik muhafız kıtasını katlettiğini söylemektedir.

173 Sadeddin, s. 196.

üst üste yığılan ve çürümeye başlayan ceset yığınlarının etrafa yaydığı kokudan zehirlenen havanın, Timur'u nihayet korkunun ve dehşetin kol gezdiği bu şehri terketmeye zorladığını belirtiyorlar. Tebriz, Nahcivan, Gence ve Berdaa üzerinden tekrar 1401 yılı sonunda asıl kuvvetleriyle birlikte kış karargâhına çekildiği Karabağ düzlüklerine geldi[174].

Suriye seferi Yıldırım Bâyezid'e en azından kendini toparlamak ve acilen toplayabildiği bütün kıtalarıyla birlikte, doğudan gelen akının önüne mümkün olduğu yerde kalıcı bir set çekmek üzere Avrupa'dan Anadolu'ya geçmek için zaman kazandırmıştı. Sivas katliamı ve oğlu Ertuğrul Çelebi'nin şanına yakışmayan ölümünü, kuşatmasını sağlamlaştırmaya çalıştığı Konstantiniyye önlerindeyken haber aldı[175]. Oğlunu kaybetmenin yarattığı acının[176] ve ayrıca İlhan Ahmed Celayir ile Diyarbakır Beyi Karakoyunlu Kara Yusuf'un tahrikleriyle hızlı bir şekilde Anadolu'yu geçip bütün kuvvetleriyle, Timur'la bu yararsız savaşın ve hanedanının talihsizliğinin gerçek nedeni olarak gördüğü Mutahharten'in cezasını vermek üzere hemen Erzincan'a yöneldi[177]. Bu yüzden Timur tam Suriye'ye doğru yola çıkmıştı ki[178], Yıldırım Bâyezid Mutahharten'in birlikleriyle ağır bir çatışmadan sonra Erzincan'ı daha ilk taarruzda alarak, başlangıçta Karakoyunlu Kara Yusuf'u buraya sancakbeyi tayin etti ama İlhan Ahmed Celayir'in arabuluculuğu üzerine, eşini ve çocuklarını rehine olarak, Yıldırım

174 Suriye seferi Sadeddin, s. 196-200'de detaylı olarak anlatılmaktadır. Batı Asya'nın büyük bir bölümünü devasa bir çöl, uçsuz bucaksız bir ceset tarlasına çeviren bu kıyımı adım adım takip edebilmek için insanın gerçekten önce kendini ikna etmesi gerekmektedir.

175 Dukas, s. 33. Chalkokondylas, III, 77'de ise bu olayı yanlışlıkla sanki Yıldırım Bâyezid, Timur Sivas önlerine geldiğinde, Yunanistan'daki seferle meşgulmüş gibi göstermektedir.

176 Chalkokondylas, III, 78'de bu acıyı oldukça dokunaklı bir biçimde anlatmaktadır ve daha sonra Şehzâde Ertuğrul'u övmektedir: "Söylendiği üzere yaşıtlarından en güçlü olan sıfatı ile Ertuğrul vardı ve savaş sanatını ifade etmede yetenek sahibi idi. Bu yeteneğinden dolayı onu Asya'da bıraktı. Böylece iktidar gücünü daha ehil bir şekilde kullanmasına fırsat verdi".

177 Sadeddin, s. 201: "Timur tarafından çıkarılan savaşlara ve yapılan yıkımlara neden olduğu için Erzincan Beyi Mutahharten'i cezalandırmak amacıyla o kente doğru yola çıktı".

178 Sadeddin, s. 196'da bu olayı anlaşılabilir sebeplerden dolayı, yanlışlıkla sanki Timur Yıldırım Bâyezid'in gücünün karşısına çıkmaktan çekindiği için geri çekilmiş gibi göstermektedir: "Sultan Yıldırım'ın büyük gücü ve dehşetinden çok korktuğu için onunla karşılaşmaya cesaret edemedi".

Bâyezid'in de çok geçmeden döneceği Bursa'ya göndermesi şartıyla topraklarını geri verdiği Mutahharten'le bir anlaşma yaptı[179].

Yıldırım Bâyezid Bursa'da ve Timur Karabağ düzlüklerinde 1401 yılını 1402 yılına bağlayan kış aylarını ziyafetler eşliğinde geçirirken, mektuplar ve elçi heyetleri aracılığıyla müzakerelere başladılar ama bu müzakereler barış ve barışçıl bir uzlaşma sağlamaktan ziyade karşılıklı nefreti daha da artırarak silahlar aracılığıyla nihai kararı kaçınılmaz kıldılar. Timur, Yıldırım Bâyezid'den özellikle henüz sarayında yaşayan Karakoyunlu Kara Yusuf'u ya hemen öldürmesini ya da artık yanında tutmamasını talep ediyordu; ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi, Mutahharten'in Bursa'da rehine olarak tutulan eşini ve çocuklarını hemen serbest bırakmalı, bunun dışında Kemah Kalesi'nin anahtarlarını teslim etmeliydi. "Benim kapıma gelip, himaye ve sığınma isteyen hiçkimse öldürülmez ve sarayıma misafir olan hiçkimseye ne zorbalık, ne de kötülük yapılır", diye cevap verdi Yıldırım Bâyezid. Aynı şekilde Timur'un diğer taleplerini kararlılıkla ve tiksintiyle geri çevirdi. Timur, bunun üzerine güya biraz daha yumuşak bir şekilde konuşmaya başlamış ve daha ılımlı bir yazıyla Osmanlı İmparatorluğu'na düşman olarak değil, misafir olarak gelmek istediğini ve ordusuyla birlikte bu şekilde karışlanacağını umduğunu söylemiş; aksi takdirde engin ordusu tabii ki ülkeye düşman olarak girecek, yağmalayacak ve her yeri yakıp yıkacaktı; öyleyse bu felaketi Kemah'ın anahtarlarını teslim edip, Karakoyunlu Kara Yusuf hakkında ferman vererek önlemek sadece kendisine, yani Yıldırım Bâyezid'e aitmiş. Yıldırım Bâyezid, kendisinin hatırı için böyle bir adaletsizliğe tevessül etmeyeceğini ve özellikle de tek amacının Asya'nın tamamında olduğu gibi Osmanlı Devleti'ni de doymak bilmeyen yıkım hırsıyla aynı akıbete maruz bırakmak olduğu cevabını vermiş; Timur'u ordusuyla karşılamaya ve nerede isterse bir meydan muharebesinde karşısına çıkmaya hazırmış[180].

Timur, görünüşe göre bunun üzerine aşırı öfkeye kapılarak, daha hakaret dolu ve daha saçma taleplerde bulunmaya başlamış. Zira Yıldırım Bâyezid'in kovulan Anadolu beylerine topraklarını geri vermesini talep etmekle kalmayıp, Halkokondil'in anlattığına göre[181], Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamında sultan olarak hutbelerde adının okunmasını; Osmanlı İmparatorluğu'nda sa-

179 Sadeddin, s. 201.

180 Sadeddin, s. 205-208. Burada tamamen Şerafeddin'i takip etmektedir.

181 Chalkokondylas, III, 78. Doğu kaynaklarında böyle birşey geçmemektedir.

dece kendi bastırdığı sikkelerin kullanılmasını; Yıldırım Bâyezid'in derhal kulluğunun bir işareti olarak hizmetlerde bulunmak üzere oğullarından birini sarayına göndermesini, hemen 2 bin deve yükü yağ ve 2 bin çadır göndermesini istemiş. Yıldırım Bâyezid, bu gibi cüretkârlıklara çok öfkelenerek şöyle cevap vermiş: Timur derhal gelip, kendisine biat etmeliymiş, aksi takdirde üç kez boş olarak ebediyete kadar eşlerinden boş olsunmuş; gelir de kendisini muharebe alanında savaşa hazır bulmazsa, kendisi de aynı şekilde eşlerinden boş olsunmuş[182].

Timur'un elçileri, padişahın bir elçisinin eşliğinde bu tehditkâr cevapla Yıldırım Bâyezid'in saray karargâhından ayrıldıklarında, Timur 1402 yılı baharının başlamasıyla birlikte, birliklerini Karabağ düzlüklerindeki kış karargâhlarından çekmiş, birkaç hafta daha Avnik'te elçilerinin gelişini boşuna beklemiş, sonra hızlıca ilerleyerek, Erzincan'ı ve ağır bir mücadeleden sonra Kemah kalelerini eline geçirmişti ki, Erzincan'dan bizzat ziyaret etmek istediği Kemah Kalesi'ne doğru ilerlerken elçilerine rastladı. Yıldırım Bâyezid'in yazısında Doğu'nun diplomasi trafiğindeki bazı geleneksel biçimleri ihlal etmesinden dolayı, çok daha hakaret dolu hâle gelen kibirli cevabı, Timur'un öfkesini son haddine kadar kabarttı. Yıldırım Bâyezid'in elçisini gördüğü anda ona en ağır sitemlerde bulundu, işleri bu kadar ileriye götürenin bir tek efendisinin inadı ve kibri olduğunu söyledi, kendisine sunulan hediyeleri hor görerek geri çevirdi ve ancak elçilerin dokunulmaz olmasından dolayı hemen idam edilmekten koruduğunu bariz bir şekilde hissettirdi; artık uzlaşmaya varmanın tek çaresi Yıldırım Bâyezid'in hemen oğullarından birini, suçundan dolayı pişmanlık duyduğunun bir işareti ve gelecekteki dostluğun güvencesi olarak, kendi oğlu gibi davranacağı sarayına rehine olarak göndermek olurdu. Timur, Yıldırım Bâyezid'in bu kadar alçalmayacağını tahmin edebileceğinden, Sivas Ovası'nda Osmanlı elçisi eşliğinde büyük bir geçit resmi düzenledikten sonra, hemen Ankara yönüne, Anadolu'nun iç kesimine doğru harekete geçti[183].

Artık herşeyi belirleyecek olan bu sefer, her iki taraf için de olumsuz kehânetler arasında başladı. Her iki hükümdarın dostları ve vezirleri, savaşa

182 Chalkokondylas, aynı yer: "Üç kez kovulmuş (boş ol denilerek boşanmış) olan onun karısını tekrar almak için düşmanca niyetlerle ona gitti". Bu yeminin ikinci bölümü Chalkokondylas'ta yoktur. Utanç verici ve aşağılayıcı şekli hakkında bk. Chalkokondylas, III, 65; Hammer, I, s. 620, s. 307 ile ilgili notta açıklanmıştır.

183 Sadeddin, s. 208-212.

kesinlikle karşı çıkmışlardı ve sonunda yine de barışçıl bir uzlaşmayı gerçekleştirmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Ne var ki ne Yıldırım Bâyezid, ne de Timur onları dinlemiyorlardı bile. Onurundan ve itibarından vazgeçmek kolay değildir, diyordu Yıldırım Bâyezid. Neden barış isteyecekti ki? Düşmanının engin bir ordusu varsa, onun da engin bir ordusu vardı; şimdi barışçıl bir uzlaşma arayacaksa, kılıcı ne amaçla çekmişti? Timur da aynı şekilde vezirlerinin endişelerini ve kendi şüphelerini kolayca falcılarının kehanetleriyle yatıştırmayı bildi[184]. Zira batıda gökyüzünde o dönemlerde ortaya çıkan ve gerek Avrupa'yı, gerekse Asya'yı büyük bir şaşkınlığa uğratan olağanüstü büyüklükte bir kuyrukluyıldızı, silahlarının gelecekteki talihi ve parlak zaferlerin bir işareti olarak yorumlamaktan daha kolay birşey yoktu[185].

Göründüğü kadarıyla Osmanlı karargâhında bu işaret o kadar olumlu yorumlanmadı. Zira seferin daha başlangıcı Yıldırım Bâyezid için talihsiz geçti. Timur'un topraklarına akın ettiğini ve Sivas'tan yola çıkarak Tokat'a doğru harekete geçtiğini öğrenir öğrenmez, Tokat yakınlarındaki dağ geçitlerinden geçmesini engellemek için acilen kuvvetlerinin tamamıyla bu bölgeye geldi. Ancak Timur gözcüleri tarafından padişahın planlarından daha önceden haberdar edilmişti ve bu önemli konumu, hemen güneye yolun serbest ve açık olduğu Kayseri'ye ve buradan da kuzeybatıya Kırşehir üzerinden hiçbir direnişle karşılaşmadan 12 günlük bir yürüyüşten sonra yakınlarına kadar geldiği Ankara'ya yönelerek aştı[186]. Bu talihsizliğe bir de Yıldırım Bâyezid'in karargâhında seferin hiç de talihli geçmeyeceğinin işareti olan bir huzursuzluk ve baş kaldırma hali eklendi. Padişahın acil bir durum yokken, birliklerini en ağır şartlara maruz bırakmasına neden olan kaprisi yüzünden seslerini yükseltiyorlardı ve Yıldırım Bâyezid, ülkenin erzaklarına dokunmayı yasakladığı ve gereksiz bir cimrilikten dolayı, birliklerin ücretlerini zamanında almasını güvence altına almadığı için, insanların ve hayvanların maruz kalmaya başladığı erzak sıkıntısı hakkında o denli ağır şikâyetlerde bulunuyorlardı[187].

184 Sadeddin, s. 208-210'da her iki hükümdara sadık adamları tarafından söylenenler detaylı olarak verilmiştir.

185 Bu kuyruklu yıldızdan en detaylı olarak bahseden Dukas, XVI, 34'tür. Güneş, İkizler Burcu'ndayken göründü ve son baharda gün-gece eşitliğine kadar sürdü. Sadeddin bunu sadece ima etmektedir; başka Doğu kaynakları bu olayı büyük bir hassasiyet ve uyumla ele almaktadırlar. Karşılaştırma için bk. Hammer, I, s. 620, s. 307 ile ilgili not.

186 Sadeddin, s. 213.

187 Chalkokondylas, III, 79.

Bu şartlar altında tesadüfen meydana gelen talihsizlikler de ordunun kötü ruh halini daha da körüklüyordu ve en yiğit komutların bile savaşa devam etme cesaretlerini kırıyordu. Günün birinde Osmanlı karargâhının maruz kaldığı korkunç bir fırtına birçok çadırı yıktı, birçok insanın canını aldı ve her yerde korkuya, dehşete ve karışıklığa neden oldu. Bu fırtına da seferin devam etmemesi gerektiğine dair bir işaretti ve tecrübeli komutanlar bu yüzden Yıldırım Bâyezid'i bir kez daha Timur'la barışçıl bir uzlaşma üzerinde anlaşmayı denemeye ikna etmeye çalıştılar. Tahmin edilebileceği gibi, bunu kesinlikle kabul etmek istemeyince, Timur'un daha üstün gücüyle başa çıkamayacağı, dolayısıyla da Timur'un dezavantajlı arazide yavaş yavaş küçük çatışmalarla zayıflatılması ve tüketilmesi daha uygun olacağı için, en azından açık alanda bir muharebeden kaçınmasını söylediler. Ancak Yıldırım Bâyezid'in, bu hususta da tıpkı hazinesini açarak cesaretleri kırılan askerlerinin güvenini geri kazanma hususunda olduğu gibi, geri adım atmaya niyeti yoktu. Kilit altında tuttuğu parasının herhâlde daha şimdiden Timur'un mührünü taşıdığına dair alaylara tahammül etmek zorunda kaldı ama buna rağmen Timur'a karşı talihini açık alanda bir muharebede deneme kararında ısrar etti[188].

Böylece kızgınlık içindeki ordusuyla birlikte Tokat'tan Ankara'ya doğru yola çıktı. Timur, şehrin komutanı Yakub Bey'den başarısız bir şekilde şehrin anahtarlarını teslim etmesini istedikten sonra kuşatmayı başlatmıştı bile ama Osmanlıların gelmekte olduğunu duyunca kuşatmayı derhal kaldırdı ve ovada tahkim edilmiş bir karargâhta avantajlı bir konum aldı. Yıldırım Bâyezid, bundan hiç endişe duymayarak, Ankara'ya vardıktan hemen sonra, rakibinin avantajlı konumunu bozmaya çalışmadan, ordusunu büyük bir ava çıkarttı ve burada üç gün boşuna harcanırken, Timur iyi hesaplanmış bir taktiğe uygun olarak, etraftaki kaynakları ve dereleri ya işgal etti ya da kirletti; öyleki su sıkıntısı gittikçe artan sıcaklıkta Yıldırım Bâyezid'in birliklerini tamamen tüketti ve çaresizliğe itti. 5 binden fazla asker susuzluktan ölmüştü bile ve ordunun kalanını kurtarmak için muharebenin hemen ertesi gün yapılması gerekiyordu[189].

Muharebe 20 Temmuz 1402'de yapıldı. Muharebe alanı, Ankara'nın kuzeydoğusundaki Çubukâbâd Ovası'ydı. Yıldırım Bâyezid'in muharebe düzeni

188 Chalkokondylas, I, 79-81'de, bu durumlar hakkında duyduklarını Yıldırım Bâyezid ve ordu komutanları arasında konuşmalara çevirmiştir, ancak bunların tarihi açıdan özgünlüğünü hiçkimse ciddi bir eleştiriye tâbi tutmayacaktır.

189 Dukas, XVI, 33, 84. Sadeddin, s. 215.

esas olarak I. Murad'ın ilk kez 16 yıl önce Konya Muharebesi'nde uyguladığı ve o tarihten itibaren Osmanlı'nın savaş sanatında bir kural ve rehber olarak kalan düzendi. Sadece sipahilerden oluşan Anadolu kıtaları, padişahın hayatta olan büyük oğlu, Aydın, Saruhan ve Karesi Sancakbeyi Süleyman Çelebi'nin emrinde sağ kanatta duruyorlardı ve Yıldırım Bâyezid'in kayınbiraderi Prens Stefan Lazareviç emrindeki ağır zırhlı Sırp yardımcı kıtaları tarafından desteklenyorlardı[190]; diğer Rumeli kıtaları sol kanatta duruyorlardı ve orta saflarda Yıldırım Bâyezid, etrafında daha küçük oğulları İsa, Musa ve Mustafa ile birlikte 10 bin yeniçeri ve azeb duruyordu. Arka safların başında, örneğin Veziriazam Çandarlı Ali Paşa, Evrenos Bey, Firuz Bey, İsa Bey, Balaban Bey, vesaire gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun en tecrübeli komutanlarının eşliğinde, Yıldırım Bâyezid'in o dönemlerde henüz gençlik yıllarındaki en küçük oğlu Mehmed bulunuyordu. Ön saflar ise aralarında bir dizi fil barındıran birkaç bin okçu tarafından oluşturuluyordu. Ordunun tamamının 90 bin savaşa hazır kişiden oluştuğu söyleniyordu[191].

Timur'un bu 90 bin kişinin karşısına yoğun kalabalıklar hâlinde 800 bin kişiyle çıktığı söylenmektedir[192]. O da saflarını tertiplerken belirli bir düzeni takip etmişti ve birliklerin başına hanedanına mensup beyleri getirmişti. Sağ kanatta en büyük oğlu Miranşah ve onun oğlu Ebubekir [Mirza] duruyorlardı; sol kanatta torunu Şah Hüseyin tarafından desteklenen daha genç oğulları Şahruh ve Halil bulunuyordu; 80 alaydan oluşan orta saflar, Timur'un diğer torunu, ölmüş olan en büyük oğlunun oğlu Mirza Muhammed Sultan yönetimindeydi ve onun yanında, Timur'un oğlu, amcası Ömer Şeyh oğulları Mirza Pir Muhammed ve İskender vardı. Arka saflarda Timur, 40 alayla birlikte bizzat du-

190 Sadeddin, s. 213: "Eflak hükümdarı Ladislav yardım olarak (sağ kanada) zırhlı 20 bin atlı cesur asker sağladı". Eflak prensinin adı burada yanlış verilmiştir; zira Dukas, s. 35 tarafından doğru belirtildiği gibi, bu Prens Stefan Lazareviç'ti. Hammer, I, 312'de belirtilen Lazar, 1389 yılında Kosova Meydan Muharebesi'nden hemen sonra ölmüştü. 20 bin Sırp yerine Chalkokondylas, s. 78'de sadece 10 bin kişiden bahsetmektedir, hatta Dukas, aynı yer'de sadece 5 bin kişiden.

191 Sadeddin, s. 214: "askerlerin hepsi hesaplandığında gerçek savaşçı olarak 90 bin sayısı bulundu". Bizanslılar ise Yıldırım Bâyezid'in ordusunu, muhtemelen artçı birlikleri ve muharebeden önceki kayıpları da dâhil ederek, daha yüksek tahmin etmektedirler: Chalkokondylas, s. 79'da 120 bin kişi; Phrantzes, I, 26, s. 84'te 150 bin kişi.

192 Chalkokondylas, s. 78: "Söylendiğine göre seksen onbin (800 bin)". Phrantzes, s. 84'te daha da ileri gitmektedir: "Demir'in (Timur'un) 820 bin".

ruyordu. Timur'un ordusuna ayrıca Türkmen yardımcı kıtalarıyla sağ kanadı takviye eden Şirvan Beyi İbrahim, Diyarbakır Valisi Kara Osman ve Erzincan Beyi Mutahharten katılmışlardı[193]. Timur, muharebeden önceki gece, bizzat gözcülük yapmaya gittiğinde, Yıldırım Bâyezid'in böylesine küçük bir orduyla karşısına çıkma cüretine hayran kalmıştı. Ancak muharebe hattının tamamı bir tepe boyunca dizildiği, dolayısıyla sırtını güvenceye aldığı için konumundan dolayı avantajlı gibi görünüyordu[194].

Muharebe sabahın erken saatlerinde başladı. Timur'un kıtalarının Osmanlı'ya ilk saldırısı, Sırpların cesaretinden dolayı en azından zorlu hâle getirildi. Zira Stefan, çatışmaya uzun süredir cesaretle devam eden Rumeli kıtalarının sonunda geri çekilmeye başladığını görünce, acilen buraya geldi, düşman süvarilerinin saflarını birkaç noktada kırdı, hemen ardından arkadan saldırdı ve aralarında korkunç bir katliam gerçekleştirirken, zırhlarından dolayı korunan adamları düşman oklarından fazla zarar görmediler ve insandan çok at kaybettiler. Ancak çatışmanın sıcaklığında Osmanlılar Yıldırım Bâyezid'in 10 bin yeniçeriyle tek başına kaldığı tepeden çok fazla uzaklaşmışlardı. Yıldırım Bâyezid, bunun üzerine bizzat ilerleyip, çatışma hâlindeki kıtalarını desteklemek yerine, etrafı boş kaldığı için düşmanın arkasına geçip, çevresini sarabileceği endişesiyle komutanlarına derhal eski mevzilerine geri dönme emrini verdi. Önce bu taktiğe yararsız uymayı reddettiler ama sonunda yine de zorunlu olarak itaat ettiler[195]. Bu, korkunç bir yenilginin işaretiydi. Zira Timur'un Tatarları Osmanlıların geri çekilmesini dağınık bir kaçış olarak algıladılar. Bütün kıtalar arkalarından hücuma geçti ve düşman silahlarının baskısı altında olduklarından, genel olarak hüküm süren karışıklıkta yığınlar hâlinde Ta-

193 Timur'un muharebe düzeni hakkında Osmanlı kaynaklarında sadece karışık bilgiler mevcuttur; Hammer, I, 622'de s. 213 ile ilgili notta belirttiği gibi, Şerafeddin bu olayı çok daha doğru görmüştür.

194 Chalkokondylas, III, 82: "O bizim için önemliydi" , diye bağırmış Timur "Onun cesareti kasırga ile kıyaslanırdı. Ancak fazilet için memnuniyetle ondan kurtulacaktı". Muharebenin akışı hakkında Bizanslıların verdikleri bilgileri Doğu kaynakları ile karşılaştırın. Ancak burada herhangi bir uyum beklenmemeli ve burada yapmaya çalıştığımız gibi, ana noktalar konusunda genel bir resim sağlayacak bir uyum yakalandığı takdirde, bununla yetinilmelidir. Muharebenin tarifi için bk. Sadeddin, s. 213-227; Chalkokondylas, III, 81-83; Dukas, XVI, 34-36; Phrantzes, I, 26, s. 84.

195 Chalkokondylas, s. 82: "Başlangıçta olaydan korktuğu için itaat etmedi. Ancak sonra sultan ona yöneleceğinden ve ona lanet okuyacağından kuvvetlerin yeniden toparlanmasını emretti".

tarların kılıçları altında can verdiler. Buna, daha önce Timur'un gizlice gönderdiği gözcüleri tarafından Osmanlı'dan ayrılmaya teşvik edilen Germiyan, Aydın, Saruhan ve Menteşe kıtalarının, sürgün edilen beylerini Timur'un saflarında görmeleri üzerine, bu kritik anda düşmanın tarafına geçmeleri ve silahlarını hemen Osmanlı'ya çevirmeleri eklendi[196]. Bu durumda kurtarılacak birşey kalmamıştı. Her iki kanat aynı anda geri çekildi; anında öldürülmeyenler, kaçarken hayatlarını kaybettiler; sadece çok az sadık asker, Sırpların koruması altında biri batıya denize doğru, diğeri de doğuya dağlara doğru uzaklaşan şehzâdeler Süleyman ve Mehmed eşliğinde kurtulabildiler. Son ana kadar yiğitçe dayanan Stefan bile kaçanların arasında sürüklendi gitti ve kahraman kıtalarından kalanlarla Bursa'ya yöneldi[197].

Sadece Yıldırım Bâyezid bu kritik anda Konya ve Kosova muharebelerinde gösterdiği kahramanca cesareti lekelemek istemedi ve gözlerinin önündeki kaçınılmaz yok oluşa bakmadan, hatta Sırpların geri çekilmesini sağlamak için elinden geleni yapan kahramanı Stefan'a bile bakmadan, 10 bin yeniçeriyle tepedeki mevkiinde geceye kadar tutundu. Ancak kıtalarının neredeyse tamamı, kısmen yakıcı susuzluk, kısmen Tatarların kılıçlarıyla yok olduğunda, atına atladı, birkaç sadık adamın eşliğinde düşmanın yoğun safları arasından geçti ve şanına yakışmayan bir kaçışla kurtulmaya çalıştı. Ancak talih yıldızı sönmüştü ve yaşlılığında, birçok kahramanlıklarla dolu bir yaşam boyunca ve bu sıcak çatışmada bile gösterdiği yiğitliği hakettiği karşılığı alamadı. Bir Tatar süvari birliği tarafından kovalandığı sırada atının düşmesi sonucunda engellendi ve herhangi bir yara almadan, Cengiz Han soyundan gelen ve en azından ismen Çağatay hanı kabul edilen Mahmud Han'ın eline düştü. Yıldırım Bâyezid'in oğlu Musa Çelebi ve en iyi ordu komutanlarından bazıları, Anadolu Beylerbeyi [Sarı] Timurtaş Paşa ve [Kara Timurtaş Paşa'nın] oğlu Yahşi Bey, Rumeli Beylerbeyi [Hoca] Firuz Bey, Minnet Bey, Mustafa Bey, Hadımağası Ali Bey ve başka birçok kişi Yıldırım Bâyezid'le aynı akıbete uğradılar[198]. Birçoğu da sa-

196 Düşman tarafına geçiş hakkında Dukas, s. 35'te Sadeddin, s. 217 ile hemfikirdir. Chalkokondylas, bundan hiç bahsetmemektedir.

197 Dukas: "Stefanos ise Bursa'ya doğru kaçmakta idi".

198 Yıldırım Bâyezid'in kaçışı Sadeddin, s. 222 ve Chalkokondylas, s. 83'te farklı anlatılmaktadır. Biri atının düştüğünden, diğeri de Yıldırım Bâyezid'in atı susuzluğa dayanamayarak, bir derede durduğu ve nikris hastalığından muzdarip olan Yıldırım Bâyezid'in atını devam etmeye zorlayamadığı için engellendiğinden bahsetmektedir.

vaşarak hayatlarını kaybetmişlerdi. Yıldırım Bâyezid'in beşinci oğlu Mustafa Çelebi, muharebe sırasında hiçbir iz bırakmadan kaybolmuştu ve ağabeyi İsa Çelebi, tıpkı Süleyman Çelebi ve Mehmed Çelebi gibi, kaçarak kurtulmuş ve Karaman'a yönelmişti.

Bunun dışında esir alınan Osmanlı sayısı çok azdı. Zira Timur muhareben önce bir emir çıkartarak esir almayı yasaklamıştı; herhangi bir Osmanlı'yı yakalayan, elinden herşeyini alacak ve sonra da serbest bırakacaktı; zira aynı boydan insanların köle olarak götürülmesi yakışık almazdı. Yıldırım Bâyezid ise tam tersine muharebeden önce karargâhında Timur'un kıtalarından eline geçirebildikleri herkesin hemen canını almaları yönünde emir vermişti[199]. Buna rağmen Osmanlı ordusunun sadece küçük bir kısmı kurtulabildi. Zira çatışmanın sıcağında ve takibin öfkesinde hemen herkes öldürüldü[200]. Bazı Tatar çeteleri ayrıca günlerce her yeri dolaştılar, şehirlere ve köylere akın ettiler, herşeyi ateşle ve kılıçla harap ettiler, savunmasız insanları öldürdüler, mallarını kaçırdılar ve çevrenin tamamını büyük bir çöle, en amansız barbar savaşının korkunç bir anıtına çevirdiler[201].

Dünya tarihinin ve Osmanlı İmparatorluğu yıllıklarının en dikkate değer ve en önemli savaşlarından biri olan Ankara Savaşı'nın sonuçları bunlardı. Zira bu, talihte ve bahtsızlıkta aynı derecede güçlü olarak, bu gibi felaketleri kolayca atlatabilecek kadar sağlam olmamış olsaydı, devletin ayakta kalmasının güvencesini kendi ellerinde tutamayacağı bir döneme denk düşüyordu. Devletin ayakta kalma gücü ve umudu henüz hükümdar soyunun kahramanca cesaretinde ve ordunun iyi bir düzene sokulmasında yatıyordu. Ancak

199 Chalkokondylas, s. 83: "Onlar kaçarken pekçoğunu yakaladılar". Dukas, s. 36'da din eşitliğini çıkartılan emrin temeli olarak vurgulayarak, bu olayı daha doğru anlatmaktadır. Phrantzes, s. 84'te bu durumdan özellikle bahsetmektedir: "Ve onlara herhangi bir can sıkıcı harekette bulunmadılar. Sadece onların elbiselerini ve silahlarını alarak onları çıplak bıraktılar".

200 Dukas: "İskitler (Timurîler) kaçmakta olan Türklerin (Osmanlıların) tamamını acımasızca katlediyorlardı".

201 Chalkokondylas, s. 83: "Orada pekçok kasaba ele geçirildi, pekçok küçük şehir Bâyezid'in ülkesinin tamamında at koşturan Timur'un süvarileri tarafından ıssızlaştırıldı". Muharebenin bütün gün, gecenin geç saatlerine kadar sürdüğü, bu anlatımdan belli olmaktadır ve Sadeddin, s. 221 tarafından da özellikle belirtilmektedir: "Savaş, kılıçları hiç kınına sokmaksızın sabahtan akşama kadar sürdü". Muharebenin günü hakkında kaynaklarda büyük farklılıklar görülmektedir, ancak yukarıda belirtilen 20 Temmuz çok daha büyük bir ihtimaldir. Karşılaştırma için, Hammer, I, s. 623'te s. 314 ile ilgili not.

aynı hükümdar soyu, Ankara'da temelden sarsılmış ve bu ordusu neredeyse tamamen yok edilmişti! Osmanlı Devleti bu felaket dolu günden sonra ancak olumlu şartların biraraya gelmesiyle kurtulabilirdi. Belki de gerçekten bu olumlu şartların biraraya gelmesi, Osmanlı Devleti'nin Ankara'daki bu günü atlatabilmesinin başlıca nedeniydi. Bu kritik andaki iyiliği, aşağıda göreceğimiz gibi, Anadolu'da ve Avrupa'daki durumların kendine özgü bir şekilde gelişmesinde yatıyordu.

Şimdilik Yıldırım Bâyezid'in Ankara Savaşı'nda esir alınmasından sonra Akşehir'de esarette ölümüne kadar geçen süre içindeki akıbeti hakkında ancak birkaç söz daha söyleyebiliriz. Yıldırım Bâyezid takipçilerinin eline düştüğü gece, anlatılanlara göre, kötü bir at üzerinde Tatarların karargâhına getirilmiş ve aynen olduğu gibi, güneşten yanmış, her tarafı toz içinde ve susuzluktan, açlıktan ve çatışmanın zorluklarından tükenmiş hâlde Timur'un çadırının önüne getirilmiş[202]. Oğlu Şahruh ile satranç oynamakta olan[203] Timur, Yıldırım Bâyezid'i çadırın kapısında gördüğünde, güya hemen ayağa kalkmış ve esir padişahı iyi niyetle ve nezaketle karşılamış[204]. Bu iki hükümdar arasında sonradan gerçekten de Timur'un zaferin cüretkârlığıyla, Yıldırım Bâyezid'in ise talihsizliğinin acısı ve çöken büyüklüğünün bilinciyle, birbirlerine en ağır konuşmalarda, en acı sitemlerde bulundukları söylenen hararetli tartışmaların gerçekten yapılıp yapılmadığı, tıpkı Bizanslıların, Timur'un bu kadar talihsizlikten sonra hâlâ gururunu muhafaza eden Yıldırım Bâyezid'in gururunu tamamen kırmak için onu onur kırıcı bir muameleye maruz bıraktığına dair anlattıkları gibi belirsizdir[205]. İhtimaller ve en iyi kaynaklardaki ifadeler, tam aksine, Timur'un düşmanının talihsizliğine gerekli saygıyı gösterdiğini ve alçakgönüllülükle her açıdan esirgeyici ve şanına yakışır bir karşılamayla, esir düşen hükümdarı bile onurlandırmayı bildiğini söylemektedir. Yıldırım Bâyezid'i yanına oturttu, en

202 Dukas, s. 36-37: "Korkunç, aşırı sıcak ve toz içinde sabahtan akşam üzerine kadar aç ve susuzdu".

203 Bu durum da sadece Dukas tarafından aynı yerde belirtilmektedir.

204 Sadeddin, s. 227.

205 Chalkokondylas, s. 83-84 ve Phrantzes, s. 85 bu sözde konuşmayı neredeyse tamamen aynı şekilde detaylı olarak vermektedirler. Timur, özellikle Yıldırım Bâyezid'in, hepsi tamamen eline düşen ve aralarında 7 bin şahincinin ve 6 bin köpeğin bulunduğu görkemli av donanımıyla alay etmiş. Yıldırım Bâyezid'in maruz kaldığı hakaretler arasında, Chalkokondylas askerlerinin önünde küçük düşürmek için, Timur'un Yıldırım Bâyezid'i bir katırın üzerinde karargâhta gezdirdiğini anlatmaktadır.

iyi yemekleri verdirdi ve teselli edici, yatıştırıcı ve uzlaştırıcı sözler söyledi[206]. Timur'un ayrıca asla kötülüğe karşı kötülük yapmayacağına ve kesinlikle hayatına kast etmeyeceğine dair vaatte bulunduğu söylenmektedir[207].

Yıldırım Bâyezid için kendi karargâhında, tedbir olarak etrafı geniş bir hendekle çevrilen ve güçlü bir muhafız kıtası tarafından gözlenen görkemli bir şekilde donatılmış üç çadır tahsis etti; hendeğin içine Timur'un gece ve gündüz değiştirilen muhafız alayından 1000, dışına da 5 bin muhafız yerleştirilmişti[208]. Bu esaret başlangıçta aslında oldukça hafif ve dayanılabilir gibiydi. Timur'un hizmetkârları ve vezirleri Yıldırım Bâyezid'e gerekli saygıyı gösteriyorlar, Bâyezid her sabah ve her akşam Timur'un depolarından getirilen yemekler ve içeceklerle besleniyordu; Timur, sıkça onuruna ziyafetler veriyor, onunla aynı masada oturarak bütün saray ileri gelenleri eşliğinde onu her şekilde onurlandırıyordu. Esaret hayatını kolaylaştırmak için, Timur ayrıca isteği üzerine, her yerde Yıldırım Bâyezid'in kayıp sandığı oğullarını arattı. Onların akıbetlerinden daha önce bahsetmiştik. Çoğu kurtulmuştu, Şehzâde Mustafa'dan hiçbir iz bulunamıyordu ve sadece Musa Çelebi, üç günlük bir arayıştan sonra, onurlu bir esarette babasının görkemli sefaletini paylaşmak üzere, karargâha getirildi[209]. Yıldırım Bâyezid'in yanında ayrıca kendi saray ileri gelenlerinden neredeyse kimse yoktu. Zira kendisiyle birlikte Tatarlara esir düşen komutanlarının elinden, teamüle uygun olarak sadece elbiseleri ve silahları alınmış ve daha sonra tekrar serbest bırakılmışlardı[210].

Timur'un karargâhında olarak kendisine her yere eşlik eden Yıldırım Bâyezid, yine de dayanılabilecek bir esarete maruz kalmıştı, tâ ki başarısız olan bir kaçma teşebbüsü esaretinin onur kırıcı bir biçimde ağırlaştırılmasıyla sonuçlanana ve kalbini tamamen kırarak sonunu hızlandırana kadar. Yıldırım Bâyezid'in küçük oğlu Mehmed Çelebi, Timur'un lağımcılarından birkaçını rüşvet karşılığında Yıldırım Bâyezid'in çadırının altına kadar gece vakti kaçabilecekleri bir tünel kazmak üzere ayartmayı başarmıştı. Tünel gerçekten

206 Sadeddin, s. 227: "Ve onu onurlandırıp oturttuktan sonra insanca ve nazik sözler söyledi, hoş ve tatlı kelimelerle onu teselli etti, kalbindeki keder ve korkuyu kaldırdı". Muhtemelen çok iyi Doğu kaynaklarıyla çalışan Dukas, bunu onaylamaktadır.

207 Dukas, aynı yer: "Senin için Allah'a ve onun Peygamberi'ne yemin ederim ki onu birleştiren Allah'dan başka hiçkimse ruhunu bedeninden ayırmayacak".

208 Dukas, s. 37.

209 Sadeddin, s. 229.

210 Chalkokondylas, s. 83.

de bayağı ilerlemişti ki, bir sabah nöbeti henüz devralan muhafızlar olayı farkettiler ve alarm verdiler. Çadıra girdiklerinde Yıldırım Bâyezid'i ve Hadımağası Firuz Bey'i kaçmaya hazır hâlde buldular. Firuz Bey derhal yakalandı ve acımasızca idam edildi; yakınlarda bulunan Mehmed Çelebi ve lağımcılar ilk karışıklıkta kaçmayı başardılar ve Yıldırım Bâyezid, olay hakkında Timur tarafından kabaca sorguya çekildikten sonra, gündüzleri daha sıkı bir gözetim altına alındı, hatta geceleri elleri ve ayakları zincirlere vuruldu[211]. Esaret şartlarının ağırlaştırılması ve yürüyüş sırasında sürekli olarak kafesli bir tahtırevan üzerinde taşınması, Yıldırım Bâyezid'in sözde Timur tarafından vahşi bir hayvan gibi uzun bir süre yanında taşındığı demir kafese dair efsaneye yol açmıştır. Bu daha kötü kaynaklarda geçen birkaç sözden dolayı yanlış algılanmış olarak, uzunca bir süre tarihi bir gerçeklik olarak anlatılmıştır ama artık bunu tenkide tâbi tutarak çürütmeye gerek yoktur[212].

Bütün bunlara karşın kesin olan birşey varsa o da bu utanç verici muamelenin ve hanedanının uğradığı talihsizliğine dair üzüntüsünün —zira eşi de Bursa'nın fethi sırasında Tatarların eline düşmüş ve Timur'un karargâhına getirilmişti[213]— Yıldırım Bâyezid'i zamanından önce çökerttiğidir. Hiçbir teselli ve hiçbir yardım olmadan, sonunda her günü gözyaşları ve ağıtlar altında geçiriyordu ve böylece, acılarına bir son vermek için zehir aldığı yolunda çıkartılan dedikoduların aksine[214], kendini yavaş yavaş bitiriyordu. Sekiz aylık bir esaretten sonra[215], söylenenlere göre 8 Mart 1403'te, Timur tam kendi topraklarına dönmek üzereyken, Hamid sancağında bulunan Akşehir'de hayata gözlerini

211 Dukas, s. 38. Chalkokondylas, s. 84-85; buna göre istihkâmcılar da yakalanmış ve idam edilmiştir.

212 Tavsiye edebileceğimiz böyle detaylı bir açıklama, Hammer, I, 317-323'te bulunmaktadır.

213 Chalkokondylas, s. 83-84.

214 Chalkokondylas, s. 87'de şöyle demektedir: "Bâyezid çok büyük üzüntü neticesinde dayanamayarak yolda öldü". Aynı şekilde Dukas, s. 42: "Orada, çok çekmiş olan Yıldırım Bâyezid öldü." Hemen ardından da ekler: "Pekçok kişinin söylediğine göre kendisi bizzat zehirle yaşamına son verdi". Hatta Phrantzes, s. 85'te Timur'un kendisini hapiste öldürttüğünü iddia etmektedir. Sadeddin, s. 267'ye göre kendini zehirlediği iddiası, "boş bir iftira ve sahte suçlama".

215 Esaretin süresini Phrantzes, özellikle belirtmektedir; ayrıca Osmanlı kaynaklarında ölüm tarihinin Hicrî takvime göre 14 Şaban 803 olarak verilmesiyle de onaylanmaktadır. Sadeddin, s. 260'ta Yıldırım Bâyezid'in hastalığı ve ölümü hakkında bilgi vermektedir.

yumdu. Bizanslıların bir uydurması olarak[216], Timur'un Yıldırım Bâyezid'i zafer duygusu içinde halkına göstermek üzere gerçekten de yanında götürmek istediğine, haklı olarak, tıpkı Osmanlı tarihçilerinin Timur'un Yıldırım Bâyezid'e topraklarını geri vermeye ve onu kâfirlere karşı desteklemeye istekli olduğu yolundaki iyi niyetli iddialarına[217] olduğu kadar şüpheyle yaklaşabiliriz.

Buna karşın Yıldırım Bâyezid'in naaşının, ölüm döşeğinde dile getirdiği isteğine binaen, atalarının mezarlarının bulunduğu Bursa'da törenle defnedilmek üzere oğlu Musa Çelebi'ye bırakıldığı şüphe götürmez. Timur, Musa Çelebi'yi bu amaçla zengin hediyeler, babasının serbest bırakılan 100 kadar kölesi ve 100 atla birlikte, bundan böyle Timur'un valisi olarak hüküm süreceği Bursa'ya gitmek üzere serbest bıraktı. Böylece Yıldırım Bâyezid, Osmanlı İmparatorluğu'nun başında sadece 14 yıl hüküm sürdükten ve yaşamının son aylarını güçlü düşmanının esaretinde geçirdikten sonra, şanına yakışır bir törenle Bursa'da yaptırdığı camiye defnedildi[218]. Düşmanı da Yıldırım Bâyezid'den sonra çok uzun yaşamadı. Yine de Timur'un 19 Şubat 1405'de, Çin İmparatorluğu üzerine yaptığı bir sefer sırasında, imparatorluğunun en uç noktasında bulunan Otrar'da hayata veda etmesine kadar iki yıl kadar geçti. Dünya imparatorluğunun devasa yapısı çok geçmeden tekrar çökerken, Osmanlı İmparatorluğu on yıllık bir anarşi döneminin acılarından ve sarsıntılarından sonra, tekrar yeni bir güce ve yeni bir hayata kavuştu.

---

216 Chalkokondylas, s. 87'de şöyle demektedir: "Bâyezid çok büyük üzüntü neticesinde dayanamayarak yolda öldü". Aynı şekilde Dukas, s. 42: "Orada, çok çekmiş olan Yıldırım Bâyezid öldü." Hemen ardından da şunu ekler: "Pekçok kişinin söylediğine göre kendisi bizzat zehirle yaşamına son verdi". Hatta Phrantzes, s. 85'te Timur'un kendisini hapiste öldürttüğünü iddia etmektedir. Sadeddin, s. 267'ye göre kendini zehirlediği iddiası, "boş bir iftira ve sahte suçlama".

217 Sadeddin, s. 263'te Timur'a Yıldırım Bâyezid'in ölümünü haber aldıktan sonra uzun bir konuşma yaptırıyor ve diğerlerinin yanısıra şu sözleri söyletiyor: "Bu yüzden niyetimiz ve isteğimiz şu oldu: Rum ülkesinin tamamını özgürlüğe kavuşturduktan sonra o büyük imparatoru onurlarla ve törenlerle hükümdarlığına yeniden getirmek ve yerleştirmek, inancın sınırlarını genişletmek için ona yardımcı olmak ve inançsızlara karşı savaşında yanında olmak, böylece iyi bir isim yapmak ve büyük bir övgü kazanmak". Daha önce s. 230'da Sadeddin'in bundan bir kez bahsetmekte ve Timur'un, yeğenlerinden birini Yıldırım Bâyezid'in kızlarından biriyle evlendirilmesine dair müzakerelerde bulunduğunu eklemektedir.

218 Yıldırım Bâyezid'in cenazesi hakkında Dukas, s. 42 ve Sadeddin, s. 264 birbirlerini tamamlamaktadırlar. Sadeddin, s. 266'da ayrıca saltanat süresini de doğru vermekte ve başkaları tarafından 70 yaşında gösterilirken, Yıldırım Bâyezid'in sadece 44 yaşında olduğunu söylemektedir.

4) Devletin İç İşlerinde Sultan I. Bâyezid; Karakteri ve Şahsiyeti

Doğası gereği herşeyi sakince düzenleyen bir varlıktan ziyade uzaklara gönlünü kaptırmış bir adam olan Yıldırım lakaplı Sultan I. Bâyezid, kendisini sürekli olarak Anadolu'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan tekrar Anadolu'ya sürükleyen devamlı savaşlar ve zaferler altında, devletinin iç idaresini verimli bir şekilde düşünecek zamana sahip değildi. Şanını ve büyüklüğünü kılıcının gücünde, ordularının zaferlerinde aradı ve burada buldu; rahat hareket ettiği yer, Divân-ı Hümâyûn değil, muharebe alanıydı ve karargâhın açık havasına, vezirlerinin bilgeliğinden daha fazla önem veriyordu. Hükümdarlığını sağlamlaştırmaktan ziyade genişletmeyi düşünen Yıldırım Bâyezid'in, Osmanlı Devleti'nin hayat damarını muhafaza edici unsurlarını oluşturan mevcut kurumların mükemmelleştirilmesi için çok az ya da hiçbir şey yapmaması, hatta böylece kendisine savaş kahramanı ve komutan olarak değil, aksine hükümdar ve devlet adamı olarak kalıcı bir anıt dikebilecekken, devletin idaresi ve içte siyasi huzuru için yeni birşey yaratmaması muhtemelen buradan kaynaklanıyordu. Aksine yiğitliğinin ve kahramanca faaliyetlerinin hayranları bile, özellikle de kendisini basit şehvetlere, zevke ve her türlü uçarılıklara bıraktıktan sonra —bu konu hakkında ileride birkaç söz söyleyeceğiz— devletinin yönetimini ihmal ettiği ve ahlak bozukluğunun yanısıra, kamu hizmetlerinde devleti çok geçmeden düşmanlarının silahlarından çok daha büyük tehlikelere atan suistimallerin ve düzensizliklerin baş göstermesinden dolayı suçlu olduğu iddialarını çürütmek istememektedirler. Yıldırım Bâyezid, devlet işlerini neredeyse tamamen, kendisi de doğal olmayan kötü alışkanlıkların çamuruna batmış hâlde, devletin refahıyla çok fazla ilgilenmemiş gibi görünen veziriazamı Çandarlı Ali Paşa'ya bırakmıştı[219].

Özellikle hukuk sisteminde kadıların rüşvet yiyiciliği ve maliyede tahsildarların para sızdırma ve zimmete geçirmeleri yüzünden öylesine büyük bir

219 Sadeddin, s. 176'da Yıldırım Bâyezid'i Sırp prensesine duyduğu aşktan dolayı ülkenin yönetimiyle fazla ilgilenmemekle suçlamaktadır: "ve elini hükümetten ve imparatorluk işlerinden çektikten sonra, o kâfir kıza tâbi oldu ve bir süre devlet işlerini unuttu vb.". Daha sonra da veziriazamla ilgili olarak şöyle demektedir: "hükümet işlerinin tamamını ona havale etti ve inançlıların ihtiyaçlarını karşılamak ve işlerini yapmak ve saltanat tacının menfaatlerini iyi saptamak yerine, kendini tamamen bedenin zevklerine verdi".

düzensizlik hüküm sürmeye başlamıştı ki, her yerden veziriazamın suçluları bizzat himaye ettiği ve kendisine başvuran davacıları sert bir şekilde geri çevirdiği için, uzun zaman dinlenmeyen ve etkisiz kalan en acı şikâyetler geliyordu[220]. Bu kötülüklere dair genelleşen şikâyetler padişahın kulağına geldikten ve her sınıftan ezilenler saray karargâhında hak ve hukuk için yardım istedikten sonra, bütün eyaletlere kadıların davalarını ciddi bir kontrole tâbi tutacak müfettişler gönderildi. Bu, biraz da olsa başarılı oldu. Hukuku kendilerine göre yorumlayıp, himayelerine emanet edilenlerden uygun olmayan taleplerde bulunan birçok kadı azledildi, padişahın emri üzerine zindana atıldı, en ağır ve en onur kırıcı cezalarla cezalandırıldı[221].

En ağır cezayı hile, dolandırıcılık ve yanlış hükümlerle fakir tebaanın malına mülküne el koyan 80 kadıya uygulayacaktı. Avrupa'dan ve Anadolu'dan bağlanarak Yenişehir'e getirildiler ve burada daha sonra ateşe verilmesi planlanan bir eve kapatıldılar. Bu korkunç ferman tam yerine getirilecekti ki, Çandarlı Ali Paşa yapılan haksızlıkların ve başlarına gelen talihsizliklerinin suçlusu olarak kendisini gösteren mahkûmları kurtarmak için teşebbüslerde bulundu. Ancak şahsen padişahın huzurunda bu suçlular lehine konuşmaya cesaret edemedi ve bu yüzden Yıldırım Bâyezid'in Habeşi kökenli soytarısına, ateşle ölüme mahkûm edilen kadıları kurtarmak için bir çare bulması karşılığında 1000 duka altını teklif etti. Çare çabuk bulundu ve istenen başarıya ulaştı. Soytarı, seyahat kıyafetleri içinde Yıldırım Bâyezid'in huzuruna geldi ve Konstantiniyye'ye gitme izni istedi. Orada ne arayacağı sorusu üzerine, Yıldırım Bâyezid'e cevap verdi: Diri diri yakılacak olan mahkûm kadıların yerini almak üzere 100 Rum keşiş getirecekti. Ne için? diye sordu Yıldırım Bâyezid; benim tebaam bunun için uygun değil mi? Olmaz ki, dedi soytarı; kadılık için akıllı ve bilgin insanlara gerek vardır. Yıldırım Bâyezid bunun üzerine her ne kadar mahkûmlar akıllı ve bilgin olsalardı, özellikle de vazifelerini kanun hükümlerine uygun hâlde yapmış olsalardı, verdikleri hükümler de kanunlara ve Allah'ın iradesine uy-

220 *Aynı eser*, s. 177: "Kadılar ve vergi tahsildarları kendilerini yığınla para toplamaya verdiler, caiz olsa da olmasa da, bir söz vardı, zenginlerin ve yoksulların ağzında bir gül gibi: Kim çok verirse o kazanacaktı". "...Eğer acı çekenler bir zarara ya da hakarete uğradıysa ve kadılardan memnun değilse ve o kavgacı ve günahkâr vezire şikâyette bulunuyorsa, adalet isteyerek ve çare bulunmasını dileyerek, o, masumları suçluyor, adalete leke sürüyor, onu alt üst ediyordu".

221 Sadeddin, s. 178: "Bunun sonucu kısa bir süre içinde çok sayıda adaletsiz ve hak gözetmez kadı ortaya çıktı; bunlar sultanın emriyle hapsedildiler ve zincire vuruldular".

gun olurdu, bu gibi uygunsuzluklar meydana gelmezdi dediyse de soytarının sözlerinin ardında yatan anlamı, yani yerleri doldurulması zor olan bütün bir sınıf iyi eğitilmiş insanı bazı suçlardan dolayı toptan yok etmenin isabetli olmayacağını kavradı ve bu seferlik onları affetti[222].

Mahkûmlar serbest bırakıldı ve Çandarlı Ali Paşa, bu fırsatı padişaha, suistimallerin başlıca nedeni olarak kadıların yeterli ve uygun bir biçimde güvence altına alınmış bir gelirin eksikliğinden dolayı rüşvete, zimmete geçirmeye ve para sızdırmalara yönelmeler olduğunu anlatmak için kullandı[223]. Ona göre bu sorunu kökünden halletmek için, kadılara çabaları karşılığında belirli bir ücret ve uygun bir gelir sağlayacak belirli mahkeme harçlarının uygulanmaya sokulması gerekmekteydi. Bu olay, 1394 yılında hazırlanan ve kadılara her hüküm için 25 akçe, her evlilik akdi için 12 akçe, her hüccet için 7 akçe ve miras davalarında tereke zabtı için yüzde 2 oranında bir tutarın ödeneceğini öngören bir kararnamenin çıkmasına neden oldu[224]. Mahkeme harçlarının uygulanması, yukarıda anlatılan hadiseden çıkan en büyük kazanç oldu ve Sultan I. Bâyezid dönemi mülkî tarihinin tek önemli olayını teşkil etti. Bu kararnamenin yararlı sonuçlarının sadece kısa bir süre kendini gösterdiğini, özellikle de Ankara'da yaşanan felaketin neticesi olarak oluşan karışıklık döneminde, suistimallerin hızlı bir şekilde tekrar kök saldığını ve ileride göreceğimiz gibi, daha sonraki zamanlarda asla tamamen yok edilemediğini söylememize gerek yoktur.

Yıldırım Bâyezid, atalarından miras kalan ve büyük bir özen göstererek, hazinesinin büyük bir bölümünü harcadığı kamu binaları inşa etme zevkiyle kendine çok daha kalıcı bir anıt bırakmıştır. Saltanatının daha ilk yılında, Bursa'ya geri döndükten kısa bir süre sonra, burada bir cami, bir medrese, yabancılar için bir kervansaray ve hastalar için bir hastane yaptırdı ve bir su hattının yapılmasıyla şehrin en önemli ihtiyacını giderdi. Akabinde Niğbolu Zaferi'nden hemen sonra buna büyük Buhara Şeyhi Emir Sultan'ın anısına ve kendi günahkâr ruhunun selâmetine bir cami daha ekledi[225]. Aynı şekilde

222 Sadeddin, s. 178-179.

223 Aynı yer: "Kadılara geçimlerini sağlayacak bir yol bulunmadığı için yiyeceklerini davacıları soyarak elde ettiler ve onların açgözlülüğü sonucu hapse düştüler, zincire vuruldular".

224 *Aynı eser*, s. 180. Muradjea d'Ohsson, *Tableau Général de l'Empire Othoman*, VI, 188.

225 Sadeddin, s. 159 ve 187.

imparatorluğun mesela daha önce bahsettiğimiz gibi, Edirne ve Akşehir gibi başka şehirlerine de vakıflar ve kutsal binalar yaptırdı. Bursa onun zamanında ayrıca yeni surlarla çevrildi ve Konstantiniyye'nin kuşatmasını daha iyi destekleyebilmek için, İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında Güzelcehisar ya da nâm-ı diğer Anadoluhisarı'nı yaptırdı.

Ne var ki eski törelere göre ahlak kurallarını ve gelenekleri çiğneyip faziletsiz bir yaşam sürerek, yasaları hor görmüş ve böylece Allah'ın gazabını üzerine çekmiş olma töhmetinden, ne camilerin, okulların ve medreselerin inşasına gösterdiği kutsal çabalara, ne de dindarların kalbini kazanmaya çalıştığı vakıflara rağmen kurtulamadı; kendi çağdaşlarının gözünde olduğu gibi, daha sonrakilerin gözünde de aynı töhmet ile kaldı. Zira bütün yazarlar, Yıldırım Bâyezid'in sadece atalarının eski sadeliğinden ve ciddiyetinden uzaklaşan padişah olmakla kalmayıp, aksine zafer sarhoşluğunun yarattığı kontrolsüzlükle her türlü lükse, gösteriş merakına, ölçüsüz şehvete ve aşırılıklara teslim olan padişah olduğu konusunda hemfikirdiler. Özellikle kalbini ve duygularını, Stefan'ı yendikten sonra eş olarak evine götürdüğü Sırp prensesi olan kızkardeşinin cazibesine ve güzelliğine, şarap içmek üzere baştan çıkacak kadar[226] kaptırmış olmakla itham ediliyordu. Ancak bu yasayı bir kez çiğnedikten sonra, daha sonra başka yanlış davranışlara da kolayca sapması ve sonunda tamamen zevküsefaya, sefahat ve işrete dalması, muhtemelen işleri yürütürken mümkün olduğunca serbest bırakılmak istenen veziriazamı Çandarlı Ali Paşa'nın, gerek Yıldırım Bâyezid'e örnek olması, gerekse ikna edici konuşmalarıyla bu kötü alışkanlıklara destek vermesi yüzünden daha anlaşılır hâle gelmektedir[227]. Bu yaşlı günahkâr, padişahın muhtemelen oluşan vicdanî rahatsızlığını ileri sürdüğü anlamsız ahlakî gerekçelerle rahatlatmayı bilmekteydi: "Bir padişah adaletli ve merhametli olmalı, temiz bir kalbe, şanına yakışır bir söze ve yiğitliğe sahip olmalı: Bedenin kirliliği pişmanlık suyuyla yıkanır ve başkasının hakkını yemek ve yakınlarına karşı haksızlıklarla kirlenmemiş bir el, şehvete dalmış olsa bile, cehennem ateşinde yanmayacaktır"[228], diyordu.

226 Sadeddin, s. 175 vd. Şarap içmek, gerçek inananların en fazla kızdıkları şeydi. Sadeddin, daha sonra s. 225'te aynı konuya tekrar eğilmektedir.

227 Sadeddin, s. 177: "Demek ki Ali Paşa bu kadar çok şişinme ve kendini beğenmişlik icat edip sultanı öğütledi ve onu eğitti. Sultan, onun kötü tavsiyesiyle kendini curcunaya, müziğe ve şehvete verdi".

228 *Aynı eser*, s. 176.

Padişah bu ve benzeri konuşmalarla kolayca yatışıyordu ve seferlere çıkmadığı zamanlarda, zaferleri ve fetihleriyle yeterli kaynaklara sahip olarak, kendini zayıflığa ve tatlı bir hayata teslim ediyordu.

Eskiden geleneklerin ve yaşam biçiminin saf ve temiz bir şekilde muhafaza edilmesiyle Osman Gazi'nin soyundan gelenlerin kudretini hatırlatan Bursa Sarayı, şimdi bambaşka bir biçime bürünüyordu. Örneğin Bizanslı tarihçi Dukas'ın anlatımı[229], Osman Gazi'nin ve Orhan Gazi'nin dönemindeki sadeliğin nasıl unutulduğunu en iyi gözler önüne serebilir. "Yıldırım Bâyezid, Bursa'da yükselen talih ağacının meyvelerini topluyordu ve günlerini yaşamın çeşitli tatları içinde geçiriyordu. Zira dünya üzerinde bulunabilecek bütün güzelliklere ve zarifliklere, muhteşem hayvanlara, altın ve gümüşlere ve Allah'ın insanın yüzünü güldürmek için yarattığı bütün diğer nesnelere sahipti ve bütün bunlar hazinelerinin arasında bulunuyordu. Etrafında her tür milletten biraraya getirilmiş olup, istemeseler bile kendi dillerinde şarkılar söyleyen Rum, Sırp, Eflak, Arnavut, Macar, Saksonyalı, Bulgar ve İtalyan, güzel vücutlu gencecik seçkin oğlanlar ve güzellikle güneşi bile gölgede bırakan kızlar duruyordu. O ise aralarında sürekli hem oğlanlar, hem kızlarla kendini şehvetin kollarına bırakıyordu". O dönemlerde padişahın sarayında baş göstererek, cezalandırılmadan göz yumulan ve buradan yola çıkarak daha geniş alanlara yayılan diğer ahlakî bozuklukların yanında özellikle oğlan sevgisi de gösteriliyordu. Zira padişahın yakın çevresinde hüküm sürmeye başlayan ahlakî bozukluklar kısa sürede diğer çevrelere de yayılıyor ve sarayın kötü örneği tarafından beslenerek, hızlı ilerlemeler kaydediyordu[230].

Böylece Yıldırım Bâyezid'in saltanatı bu açıdan da Osmanlı İmparatorluğu için feci bir dönemdi ve bu dönemi yüceleştiren zaferler ve fetihlere rağmen, en parlak dönemleri arasında sayılamaz. Zira Yıldırım Bâyezid, Ankara'da gösterdiği cüretkârlıktan dolayı devleti uçurumun dibine sürüklerken, ahlakın, disiplinin ve yasaların açıkça çiğnenmesiyle onu daha da büyük bir tehlikeye maruz bırakmıştır: En derindeki yaşamına, en temel unsurlarına saldırmıştır ve bu yüzden devletin Ankara'daki yenilgiden dolayı maruz kaldığı sarsıntı, dünya tarihi içindeki gelişiminin gerekli bir aşaması olarak görülmelidir. Bu, şiddetli bir kurtuluş aracı, Osmanlı Devleti'nin gü-

229 Dukas, XV, s. 30.

230 Sadeddin, s. 177: "Bu yüzden büyük küçük efendiler, beyler sultanın yaptıklarını taklit ettiler, şehvet ve sarhoşluk peşinde koştular".

cünün bir kez daha denendiği ve yeniden güçlendirilmesi gerektiği kaçınılmaz bir geçiş dönemiydi[231].

Bunun dışında Yıldırım Bâyezid'in karakteri ve dış görünüşü hakkında eklenecek başka birşey yoktur. Karakteri yukarıda anlatılmıştır, dış görünüşü hakkında da güvenilir bilgilerin eksikliğinden dolayı kesin birşey söylenememektedir. Bu yüzden son olarak sadece Yıldırım Bâyezid'in tıpkı ataları gibi ava meraklı olduğunu kaydedeyim. Saray hayatının lüksüne uygun olarak geliştirdiği ve Ankara Savaşı'ndan önce ihtişamla sergilediği avcılığı, savaştan sonra Timur'un hayranlığını da çekmiş olarak alay konusu olmuştur.

231 Sadeddin, s. 225'te imparatorluğun Ankara'daki talihsizliğini Yıldırım Bâyezid'in kötü alışkanlıklarına dayandırmakta ve haleflerine uyarıcı bir örnek olarak göstermektedir.

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI GÜCÜNÜN SULTAN I. BÂYEZİD'İN OĞULLARI VE HALEFLERİ ALTINDA GEÇİCİ OLARAK ÇÖKMESİ VE SULTAN I. MEHMED'İN 1421 YILINDA ÖLÜMÜNE KADAR AVRUPA'DA VE ANADOLU'DA OSMANLI NÜFÛZUNUN TEKRAR KURULMASI

1) Ankara Savaşı'ndan Timur ve Kuvvetlerinin 1403 Yılında Geri Çekilmesine Kadar Anadolu'daki Durum

Olayların akışı bizi tekrar Anadolu'ya geri götürmektedir. Zira Osmanlı Devleti'nin gelecekteki akıbeti, Timur'un Ankara'daki zaferinden nasıl istifade edeceğine ve elindeki imkânlarla bundan gerçekten istifade edip edemeyeceğine bağlıydı. Timur, bu kritik anda, gelmeden sadece korku ve dehşet salan, ardında da halkı öldürülmüş, harap edilmiş şehirler, köyler ve çoraklaşmış topraklar bırakan amaçsız bir dünya fatihinden fazlası olmuş olsaydı, fetihlerine belirli bir plana göre devam ederdi ve Ankara'da daha az sayıdaki Osmanlıları ezip geçen bu ganimet düşkünü silahların yerine düzenli orduları olmuş olsaydı, o dönemlerde saltanatını Avrupa'yla Anadolu'yu kapsayacak şekilde genişletebilir, Osmanlı İmparatorluğu'nu her iki kıtada hızlı bir şekilde çökertebilirdi. Açık arazide karşısına çıkmaya artık kim cesaret edebilirdi ki? Yıldırım Bâyezid'in ordularından kalanlar küçük topluluklar hâlinde silahsız olarak ülkenin her tarafına dağılmıştı; geride açık arazide yaşayan ve en ulaşılmaz dağlara kaçarak kendini kurtaran savunmasız bir halktan ve ço-

ğunlukla Timur'un akın akın gelen birliklerinin daha ilk taarruzunda kendilerini kaderlerine teslim eden iyi savunulmayan şehirlerden başka birşey kalmamıştı. Osmanlı Devleti o dönemde, Timur'un demir gibi iradesine rağmen sahip olduğu yıkım öfkesiyle asla önleyemediği bazı yasalara mutlak bir zorunluluk hâlinde tâbi olduğu için kurtulmuştu. Bu zorunluluk, büyük gücünün yıkıcı unsuru kendisini yok edene ve kurduğu devasa imparatorluk, plansız bir şekilde biraraya getirildiği gibi aynı hızla kendi parçalarına ayrılana kadar onu dur durak bilmeden felaketine doğru sürüklüyordu.

Böylece Timur'un her büyük zaferinden sonra takip ettiği, özellikle de henüz zengin şehirlerin yağmalanmasından ve talan edilmesinden oluşan amaçsız yağmacılık sisteminin aynısı Ankara'dan sonra da uygulandı. Zira Timur'un birlikleri, zaferin ilk günlerinde etrafı boydan boya dolaştıktan, yağmaladıktan ve harap ettikten sonra, Timur asıl kuvvetleriyle Kütahya'ya kadar ilerleyip, burada sakince yazın kalan kısmını geçirirken[1], oğulları ve torunları daha küçük birliklerle çeşitli yönlere doğru yağmaya, talana ve fethe çıktılar.

Yıldırım Bâyezid'in büyük oğlu Süleyman Çelebi'nin de muharebeden sonra Bursa'ya yönelmesi yüzünden özellikle büyük hazineler bulabileceklerini düşündükleri sultanlar başkenti Bursa'ya göz dikmişlerdi. Timur'un torunu Mirza Muhammed Sultan yönetiminde 30 bin atlıdan oluşan bir asıl kuvvet, derhal Süleyman Çelebi'nin peşine takıldı ve öyle acele etti ki, 4 bin kişiden oluşan öncü birlikler beşinci gün Bursa önlerine geldiler. Ne var ki Süleyman Çelebi de vakit kaybetmemiş, takip edildiğini haber alır almaz acilen babasının hazinelerinden yanına alabileceği bütün değerli eşyaları toplamış ve hiç beklemeden Avrupa'ya geçerek, ancak imparatorluğun ikinci başkenti Edirne'de tekrar durmuştu[2]. Bu yüzden savunmadan tamamen yoksun kalmış Bursa, hemen Tatarların eline düşmüş ve Mirza Muhammed'in birliğine ait diğer 26 bin kişi de buraya vardığından zavallı şehir korkunç bir akıbete uğramıştır. Herşey hiçbir ayrım yapılmadan yağmalanmış, alt üst edilmiş, ateşle ve kılıçla harap edilmiş, en kutsal yerlerin bile esirgenmek yerine en korkunç şekilde kutsallığı bozulmuştur. Bugüne kadar hiç duyulmamış

1 Sadeddin, s. 234: "Ve Kütahya Germiyan'ın en ılımlı kenti olduğundan ve Timur'un bünyesiyle büyük ölçüde uyum gösterdiğinden o, yazın geri kalan bölümünü o güçlü kentte geçirdi".

2 Sadeddin, s. 232: "Emir Süleyman o kötü ruhların gelişini anlayıp hızla bütün mallarını ve değerli eşyalarını toplayıp kendisiyle birlikte çabucak Yunanistan'a taşıdı".

birşey olduğu ve büyük bir günah sayıldığı hâlde camiler ahır olarak kullanılmış ve mezbahalara çevrilerek en iğrenç şekilde kirletilmişti[3]. Yıllardır padişahların burada toplanan hazinelerinde bulunan özellikle altın ve gümüş kaplardan, değerli taşlardan ve Dukas'a göre ekin gibi ölçülebilecek kadar çok sayıdaki incilerden[4] oluşan ganimet paha biçilmezdi. Yıldırım Bâyezid'in haremi bile esirgenmedi. Orada bulunan kadınlar dışarı sürüklenerek bunlardan bazıları, Timur'un Yıldırım Bâyezid'in en sevdiği ve en fazla kayırdığı eşi olan Sırp prensesini esir tutulan Yıldırım Bâyezid'in huzurunda şarabını dökmeye zorlayarak onunla alay ettiği[5] söylenen Kütahya'ya götürüldü. Yıldırım Bâyezid'in eşleriyle birlikte o dönemin en önemli üç bilgini Şeyh Buharî [Emir Sultan], fıkıh bilgini Şemseddin Fenarî ve hafızlığıyla ünlü Mehmed Cezerî esir olarak Kütahya'ya götürüldüler ve olağanüstü yetenekleri ve bilginlikleri sayesinde Timur tarafından bile olumlu karşılandılar ve onurlu bir muamele gördüler[6].

Mirza Muhammed, Bursa'da artık yağmalanıp yıkılacak birşey kalmadıktan ve buraya Timur'un valisi olarak Emir [Şeyh] Nureddin'i bıraktıktan sonra buradan yola çıkarak ordusunu birkaç parçaya ayırdı ve farklı yönlerde sahile doğru hareket etti. 10 bin kişiden oluşan birinci kısım Timur'un yeğeni Ebubekir [Mirza] yönetiminde İznik ve Taraklı Yenicesi'ne (Taraklı) saldırarak burayı yağmalayıp ateşe verirken, ikinci kısım Emir Süyüncük emrinde kıyı boyunu takip ederek Gemlik'e kadar ilerleyip tıpkı Bursa ve İznik gibi burayı da yağmaladı ve harap etti, Mirza Muhammed ise bu birliklerin tekrar biraraya toplandığı Ulubad Suyu kıyısındaki Mihaliç'e kadar bütün Karesi sancağını yakıp yıktı. Bu arada Emir Nureddin Bursa'da istediği gibi hüküm sürüyor, geride kalan ve bütün varını yoğunu zaten kaybetmiş olan az sayıda yerel halktan zorla büyük paralar topluyor, bu paralar temin edilmediği takdirde halkın temsilcilerini ve şehrin ileri gelenlerini zindana atıyor ve doymak bilmeyen bir açgözlülükle en iğrenç zorbalıklarda bulunuyordu[7].

---

3 Sadeddin, s. 232'de kesin olarak verilmiştir.

4 Dukas, XVII, 39: "Manevi değeri olan altınlar, gümüşler, kıymetli taşlar ve buğday taneleri gibi şinikle ölçülen inciler".

5 Chalkokondylas, III, 84.

6 Sadeddin, s. 233.

7 Aynı yer: "Çok yırtıcı ve küstah elleriyle halkı bunaltarak şiddet yoluyla çok büyük para miktarı yığdı. Şehrin ileri gelenlerini ve belli başlı yüksek görevlilerini tutukladı, birçok vergi getirdi, çok büyük gasplarda bulundu".

İkinci bir birlik bu arada Harizm Valisi Emir Şah emrinde Ankara'daki muharebe alanından güneybatı yönünde Aydın, Menteşe ve Saruhan sancaklarına akın etmişti ve savunmasız halk üzerinde kuzey eyaletlerini devasa bir çöle çeviren aynı zorbalıklarda bulunmuştu. Nihayet güneye doğru üçüncü bir birlik, Timur'un torunu Hüseyin Mirza emrinde Karaman'dan geçerek Hamid ve Teke sancaklarına akın etmiş, Akşehir ve Karahisar şehirlerini işgal etmiş, deniz kıyısına kadar her yere acı ve sefalet getirmişti[8].

Böylece birkaç hafta içinde Anadolu kıyı şeridinin tamamı İznik'ten Karaman'ın batı sınırlarına kadar Tatar süvarilerinin akınına uğrarken ve harap olurken, Timur Kütahya'da Osmanlı İmparatorluğu'nun başsız eyaletlerini, Yıldırım Bâyezid adına eski beyleri arasında istediği gibi paylaştırıyordu. Bu şekilde gözüne ilk giren ve özel bir teveccühe nail olan, babasının acılı ölümünden sonra on yıl boyunca Bursa'nın zindanlarında hanedanının talihsizliği için yas tutan Karamanoğulları beyzâdesi Mehmed Bey'di. Mirza Muhammed Sultan emrindeki Tatar akını ona özgürlüğünü getirmiş olup, Yıldırım Bâyezid'in haremiyle birlikte Kütahya'ya gönderilmiş ve buraya vardıktan kısa bir süre sonra Timur'un elinden Konya, Larende, Aksaray, Antalya, Alanya, Akşehir, Sivrihisar ve Beypazarı'yla birlikte babasının topraklarını almıştı[9].

Daha sonra, Timur'un zaferlerini ve beklenmedik cömertliğini haber alan sürgün edilmiş diğer Anadolu beyleri de Kütahya'daki saray karargâhına gelerek Timur'a biat ettiler ve itaatkârlıklarının karşılığı olarak yeniden topraklarını geri aldılar, ancak bu toprakların büyük bir kısmı henüz Tatar çetelerinin elindeydi ve daha çok engin çöllere benziyorlardı. Özellikle Timur'un teveccühüne nail olanlar, Yıldırım Bâyezid tarafından sürgün edildikten sonra Şam'a kaçan ama Timur'un gelişinden hemen sonra hizmetlerini sunmak üzere Anadolu'ya geri dönen Germiyanoğulları Beyi [II.] Yakub Bey; önce Kastamonu Beyi Kötürüm Bâyezid'e ve daha sonra bizzat Timur'a sığınan Menteşeoğulları beyzâdeleri; Kötürüm Bâyezid'in Kastamonu ve Sinop'u tekrar geri alan oğlu ve halefi İsfendiyar Bey; Aydınoğulları beyi; Erzincan

8 Sadeddin, s. 233: "Onlar, o eyaletlere gelerek ellerini avlara ve şiddet olaylarına öyle açtılar ve o halkları öyle acılara boğdular ki, gökyüzünü ezilenlerin ağlamalarıyla iniltileriyle doldurdular". E Kantakuzen, II, 22; Bonn baskısı, I, 435 "Çeşitli işkence yollarıyla ve eziyetlerle çok büyük miktarda para gasp ettiler ve yığınlar oluşturdular". Bu esnada kullanılan işkence yöntemleri hakkında bilgi için ayrıca Dukas, aynı yer.

9 Sadeddin, s. 235.

Beyi Mutahharten; Şirvan Hanı İbrahim; Kemah sınır kalesinin eskiden bağımsız olan komutanı ve nihayet eskiden Diyarbakır'da hüküm süren Bayındıroğullarından Kara Osman'dı. Osmanlı tarihçileri, Timur'un bu hareketini, tıpkı Büyük İskender gibi, toprakları paylaştırarak hüküm sürmek istemesi ve böylece Osmanlı Devleti'nin tekrar canlanmasını engelleyebileceğini düşündüğü hesapçı bir siyasetin ürünü olarak açıklamaya çalışmışlardır[10]. Belki de bütün gücüne rağmen, kendi içinde bölünen bu toprakları uzun süre kendisine bağımlı hâlde tutamayacağı düşüncesi de bunda büyük bir rol oynamıştı. Bu şekilde en azından iyi düzenlenmiş bir vasallık şeklinde kendi zayıflığını kapatabiliyor ve daimi hakimiyetin görüntüsünü kurtarabiliyordu.

Muhtemelen aynı düşüncelerle, Yıldırım Bâyezid'in ele geçiremediği oğullarıyla da müzakereler başlattı ve dostça ilişkiler içine girdi. Önce yukarıda bahsettiğimiz gibi Avrupa'ya kaçan ama daha sonra babasının İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında yaptırdığı Güzelcehisar'ı işgal eden en büyük oğlu Süleyman Çelebi'den resmî bir elçi heyeti aracılığıyla saray karargâhına şahsen gelip kendisine biat etmesini ya da haraç ödeyerek biat ettiğini göstermesini istedi. Ne var ki Süleyman Çelebi birincisinde sadece Timur'a bir elçi heyeti göndererek, Yıldırım Bâyezid'i affedip ona daha onurlu bir biçimde muamele ettiği takdirde saray karargâhına gelmeyi reddetmeyeceği vaadiyle uygun hediyeler göndermekle yetindi. Timur bu elçi heyetini olumlu karşıladı ama daha önce gördüğümüz gibi, Süleyman Çelebi'nin babası lehine konuşmalarına çok fazla kulak asmadı. Bir süre sonra, Timur bizzat İzmir'e doğru yola çıktığında, Süleyman Çelebi Tatar karargâhına ikinci bir elçi heyeti gönderdi ve Timur'a biat ederek karşılığında bu sefer resmî bir belgeyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki kısmını aldı[11].

Bu dönemde Yıldırım Bâyezid'in Ankara Muharebesi'nden kurtulan diğer oğullarıyla aynı şekilde dostane ilişkiler kurulmuştu. Kaçtıktan sonra önce Karaman, daha sonra da Bursa dolaylarında dolaşan İsa Çelebi, Timur'a sırdaşı Kutbeddin aracılığıyla saygılarını sundu ve her zamanki hediyeleri gönderdi ama önceleri Timur'un dostluk ve himaye sözünden başka birşey elde edemedi[12].

10 Sadeddin, s. 235-236.

11 Hammer, I, 329 ve 331.

12 *Aynı eser*, s. 331.

Görünüşe göre Timur'un özellikle istediği şey, Sofu Bâyezid'in himayesi altında doğuya kaçan ve Tokat ile Amasya'yı ele geçirerek baştan beri belirleyici bir konum almış olan[13] Yıldırım Bâyezid'in altıncı oğlu ve sonraki padişah Mehmed Çelebi'yi kendi tarafına çekmek ve hakimiyetini tanımasını sağlayarak kendisine bağımlı bir hâle getirmekti. Hatta Mehmed Çelebi'yi yakalamak için teşebbüslerde bile bulundu ama bu planı genç şehzâdenin vezirlerinin sağlamlığı yüzünden başarısız oldu. Sonunda birçok söz ve vaatle Yıldırım Bâyezid'in oğlunu kendi yazdığı bir mektupla Kütahya'daki saray karargâhına davet etmesini sağlamış ve bu daveti daha da etkili hâle getirmek için, Timur da buna sevgi ve sadakat yeminleri altında kızlarından birisi ile en yüksek onurları ve makamları vadettiği bir yazı eklemişti. Genç şehzâdeye bu yazıları götüren elçi heyetini ayrıca en zengin hediyeleri teslim etmekle görevlendirmişti. Mehmed Çelebi, başlangıçta bütün bunlara gerçekten kandı, Timur'un elçi heyetini karşılamak için bir onur kıtası gönderdi, mektupları ve hediyeleri severek kabul etti ve Timur'un davetine karşılık vermeyi vadetti. Ancak vezirleri ve dostları onu derhal Timur'un tuzaklarından uzak durması gerektiği konusunda uyardılar[14] ve bu tehlikeli seyahate çıkmaması için ellerinden gelen herşeyi yaptılar; ne var ki Mehmed Çelebi onlara kulak asmadı ve o dönemlerde bulunduğu Tokat'tan yola çıkarak vezirleri eşliğinde Amasya'ya doğru hareket etti. Kütahya seyahatini engelleme teşebbüleri bu sefer de başarısız oldu. Böylece görkemli bir maiyet eşliğinde hemen Osmancık'a doğru yoluna devam etti. Buradan Bolu'ya geçerken nihayet birçok kazadan dolayı düşünceleri değişti ve görünüşe göre hayal kırıklığına uğradı. İki kez kendisine dağ geçitlerinde tuzaklar kuran büyük sayıdaki Türkmen ve Tatar çeteleri arasından büyük çabalar göstererek geçmek zorunda kaldı ve yorulmuş bir hâlde Bolu'ya vardığında, son anda kurtulmayı başardığı bu saldırılarda mutlaka Timur'un da parmağı olduğuna ve kendisini ortadan kaldırmak istediğine ikna olduğu için, seyahatine devam etmekten kolayca vazgeçirilebildi[15]. Bu yüzden Timur'un elçisine, Timur'a saygısını sunmayı ve babasını tekrar görmeyi çok istediği hâlde kendi hakimiyeti altında bulunan toprakların çözülmüş hâlinden dolayı şimdilik bu-

13 Sadeddin, s. 254: "Ve adaletle yöneterek ve sert cezalar vererek Amasya ve Tokat'ın o bölümlerini savundu ve korudu vb.".

14 Sadeddin, s. 255: "Timur'un tuzaklarına ve hakaretlerine dikkat etmesi gerektiğini söyleyerek".

15 *Aynı eser*, s. 256-258.

radan ayrılamayacağına dair mazeret bildirdi ve Timur'a mazeretini sözlü olarak tekrarlayacak olan hocası Sofu Bâyezid'i de yanına vererek, elçiyi Timur'a geri gönderdi. Mehmed Çelebi, bunun üzerine Bolu'da elçisinin geri dönmesini sakince bekledi. Ne var ki elçinin dönüşü ancak ertesi yıl gerçekleşti. Zira Sofu Bâyezid, aynı zamanda esir tutulan padişahın ölüm haberini de getirdi ve bu olay, o tarihten itibaren kendini Osmanlı İmparatorluğu'nun tek yasal hükümdarı olarak gören Mehmed Çelebi için, Timur'la her türlü yakın ilişkiden özenle kaçınmak için bir neden daha oldu. Ayrıca o dönemlerde Asya'nın iç kısımlarına doğru geri dönüş yolunda olan Timur'un yaklaşmakta olduğunu haber alınca, hemen düzlüklerden dağlara geri çekildi ve burada sakince Tatar akınının tamamen sona ermesini bekledi[16].

Timur bu arada Mehmed Çelebi ile ilgili planlarının suya düşmesinin acısını, babasının oğullarıyla birlikte Kütahya'da ağır bir esaret altında bulunan sadık hizmetkârı Timurtaş Paşa'dan çıkarttı. Zira bir gün bu şehirde Timurtaş Paşa'nın biraraya topladığı nakit para, değerli taşlar ve başka kıymetli eşyalardan oluşan hazineleri keşfedince, Timurtaş Paşa'yı hemen yanına çağırttı ve ağır ithamlar altında bu zenginlikleri neden efendisi ve himayecisinin hizmeti için, örneğin iyi bir orduyu donatmak için kullanmadığı konusunda sorguya çekti. Timurtaş Paşa, "Efendim hazineleri olmayan ve ordu donatmak için hizmetkârlarının ve vezirlerinin parasına ihtiyacı olan zıpçıktı bir bey değildir; ayrıca gözleri asla böylesine büyük hazineler görmemiş yeni beyler gibi tamahkâr gözlere de sahip değildir" diye cevap verdi. Bu cüretkâr cevaba sinirlenen Timur, öfkeyle cevap verdi: "Oğullarınla birlikte seni serbest bırakmayı düşünüyordum; ama bu uygunsuz ve saçma sözlerin fikrimi değiştirmeme neden oldu"[17]. Böylece Timurtaş Paşa, efendisinin ölümünden sonra da Timur'un esiri olarak kaldı.

Timur, 1402 kışını kısmen Kütahya'da, kısmen de ordusu için daha uygun kış karargâhlarında geçirirken, kıyı şeritlerine gönderilen akıncı birlikleri de kış karargâhlarında oldukça sakin duruyorlardı[18]. Ancak yılın sonuna doğru Timur, birliklerinin bir kısmıyla bizzat batıya yönelip her yeri yakıp yıkarak Ay-

16 Sadeddin, s. 265-266: "Bu arada Timur yeniden yola çıkıp ardından geri dönünce, sultan onunla karşılaşmamak için yolunu değiştirdi ve çok yüksek dağlara çekildi".

17 Sadeddin, s. 234.

18 *Aynı eser*, s. 235: "Sonuçta, kış mevsimi yaklaşınca Timur ordusunu kışlaklarla en rahat ve uygun yerlere bölüştürdü".

dın sancağına akın etti[19] ve kıyı şeridini takip ederek Ayasuluğ üzerinden gözünü asıl diktiği ve ordusunun bir bölümü tarafından bir süredir başarısız bir şekilde kuşatma altında tutulan İzmir'e kadar ilerledi. Tatarların İzmir'de gördükleri direniş, ne Osmanlılardan ne de geride kalan Rumlardan değil, yıllar önce buraya yerleşen ve kaleyi ele geçirilemez bir istihkâm hâline getiren Rodos Şövalyeleri'nden gelmekteydi[20]. Yıldırım Bâyezid, defalarca başarısız bir şekilde İzmir'i almaya çalışmış ama başarılı olamamış, süreli bir muhasarayla şehrin açlıktan teslim olmasını beklemiş, sonunda sadece yerel halk deniz tarafından erzak teminini açık tutacak imkâna sahip olduğu için baştan başarısızlığa mahkûm bir kuşatmayla yetinmek zorunda kalmıştı. Tatar akını yaklaştığında, komşu şehirlerden birçok Hristiyan buraya sığınmıştı ve böylece İzmir'in savunmasını ve muhafazasını daha da zorlaştırmıştı.

Timur, İzmir önlerine gelir gelmez sadece kara tarafından yapılacak bir kuşatmayla hiçbir şey yapılamayacağını ve deniz tarafından da aynı anda saldırması gerektiğini anladı. Bu yüzden şövalyeleri bir kez daha İslâm'a geçmeleri yönünde uyardıktan, şehri teslim etmelerini talep ettikten ve kale komutanı Üstad-ı azam Guillaume de Munte'den aşağılayıcı olumsuz bir cevap aldıktan sonra her iki taraftan birden saldırdı. Önce deniz tarafında atılan taşlardan oluşturulan bir setle liman kapatıldı ve bu zorlu çalışma taşları taşıyan emrindeki çok sayıda asker[21] sayesinde öyle hızlı ilerledi ki, ilk şafaktan güneş doğana kadar, çekilen set limandaki gemiler tarafından farkedilmeden bir kıyıdan diğerine kadar neredeyse tamamlanmıştı. Gemiler, sabahın erken saatlerinde, Timur tarafından tam ateşe verilecekken son anda kaçtılar. Suya çakılan kazıklarla, taşlardan oluşturulan setten kalenin duvarına kadar Tatarların taarruza geçmek için kullandıkları iki köprü yapıldı. Kara tarafındaki çalışmalar da aynı çabayla sürüyordu. Timur burada kuşatmanın başarısını iki şekilde güvence altına almaya çalıştı. Öncelikle kalenin surlarının altını 10 bin lağımcıya kazdırdı, daha sonra burayı ağaç kütüklerle takviye ettirdi ve nihayet bu ağaç kütükleri ateşe verdirerek böylece hepsinin birden çökmesini sağladı; ikinci

19 Sadeddin, aynı yer: "Ve o, Aydın'a giderek, o çok güzel eyaleti uğursuz ayağıyla karıştırdı ve çok küstah ordusuyla o bölgeyi her türlü iyilikten ve sükûnetten yoksun bıraktı".

20 Dukas, XVII, 39'da İzmir kuşatması ve fethi hakkında en iyi bilgiler bulunmaktadır.

21 Dukas, s. 40'ta bunu İzmir önlerinde toplanan Tatar ordusunun gücüne delil olarak sunmaktadır: "Daha önce duyurduğu emrin onda birini demeyim ama yüzde birini bile yerine getirmedi".

olarak herbiri 200 kişi ile taarruz için gerekli aletleri taşıyabilen ve tekerlekler üzerinde surlara kadar itilebilen özel yapım taarruz kuleleri kullandı[22].

Taarruz, fırtınalı bir günde her iki taraftan birden başladı. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Rodos Şövalyeleri, öfkeli aslanlar gibi kendilerini çaresizlik içinde savundular; akın akın gelen Tatarlar, yığınlar hâlinde hendeklere geri itildiler; ama yere düşenlerin hemen peşinden, nihayet cesetlerle dolu hendeklerde taarruz kuleleriyle sağlam bir zemine basabilen yeni yığınlar geliyordu. Kurtulmak mümkün değildi artık. Surlar, korkunç bir kıyım altında alındı ve şövalyeler her adımla birlikte Tatarların kanlarına bulanarak kalenin iç kısımlarına doğru geri çekildiler. Kurtulabilen az sayıda şövalye liderleriyle birlikte denize kadar ilerledi ve burada yatan birkaç gemiye bindi. Şehirde hâlâ mevcut yerel halk, erkekler, kadınlar ve çocuklar, peşlerinden geldi ve aynı şekilde kurtulmaya çalıştı; ama az sayıdaki gemiler dolmuştu bile; bu çaresizlik içinde birçok insan, arkalarında Tatarlar olduğu hâlde, denize atladı, gemilerin dümenlerine, küreklerine, çapalarına ve halatlarına tutundu ve gemicilere ruhlarının selameti için onları gemilere almaları için yalvardı; ama bu şekilde sadece engellenen ve acilen geminin üst kısmına gelen gemiciler, bu talihsiz insanları gemilerden ittiler ve büyük bir kısmını dalgalarda acımasızca yok olmaya bıraktılar. Kıyıya geri yüzecek güce ve cesarete sahip olanlar, hemen Tatarlar tarafından yakalandı ve yerel halkın kalan kısmıyla Timur'un huzuruna sürüklendi. Bu barbar, çoğunlukla kadınlardan ve çocuklardan oluşan binden fazla esiri gözlerinin önünde katlettirdi ve insanlık dışı canavarlığına bir anıt olsun diye, öldürülenlerin kafalarından aralarına taşlar da koyarak devasa bir piramit yaptırdı[23]. Tam herşey bitmişti ki, şehri kuşatmadan kurtarmak için birkaç Hristiyan firkateyn limanın önüne geldi. Timur, onlara sadece ölen Rodos Şövalyeleri'nin birkaç kafasının atılmasını sağladı ve bu derhal geri çekilmelerine yetti.

İzmir'in 1402 Aralık'ının ilk günlerinde gerçekleşen fethi, Timur'un Anadolu'da korkunç zorbalıklarını ölümsüzleştirdiği son önemli silahlı faaliyetti. Ancak görünüşe göre daha o zamanlar büyük planları vardı, özellikle tahripkâr sürüleriyle Avrupa ve Afrika'yı istila etmeyi de düşünüyordu; — Halkokondil tarafından özellikle belirtildiği gibi, bu amaçla bir elçi heyeti aracılığıyla Bi-

22 Timur'un şehri almak için kullandığı bu iki araç hakkında en iyi bilgi için bk. Chalkokondylas, III, 85.

23 Dukas, s. 40-41'de kesin verilmiştir.

zans imparatorundan serbest geçiş ve kıtalarının Avrupa'ya nakli için gemi istemişti[24]— ancak bu planlarını gerçekleştiremeden Asya'nın iç kesimlerinden gelen haberlerden dolayı acilen geri dönmek zorunda kaldı. Böylece İzmir önlerinde çok kısa bir süre kalıp burada diğerlerinin yanısıra komşu Eski Foça, Yeni Foça, Midilli Adası, Sakız Adası, vesaire gibi yerlerin küçük beylerinden biat ve haraç aldıktan sonra[25], şehri temelinden yıktırarak karargâhının tamamıyla önce otuz gün kalacağı Ayasuluğ'a geçti. Ankara'dan ayrılırken, muhtemelen Asya'nın iç kesimlerinde meydana gelen olaylardan dolayı, Ankara'da muharebe alanında düşündüğünden çok daha farklı bir yön alan gelecekteki fetih planları hakkında konuşmak üzere, imparatorluğunun bütün komutanlarını ve ileri gelenlerini çağırmıştı.

Böylece Ayasuluğ'da kurultay yapılırken, civardaki topraklar yakında gideceğini düşünerek esirgeneceklerini umut ederlerken Timur'un korkunç gazabını çok daha ağır hissettiler. Önemli olan zavallı ülkenin tamamen kanını emmek, mümkün olduğunca çok yeri harap etmek ve elegeçenleri sürükleyip götürmekti; zavallı yerel halktan başka bir şekilde alınamayanlar, en korkunç işkenceler altında zorla alındı[26]. Timur, ordusu burada yeterince talanda bulunduktan sonra güney istikametinde kıyı şeridini takip ederek Milas'a doğru hareket etti ama daha sonra tekrar ülkenin iç kesimlerine yöneldi ve Hamidoğulları Beyliği'nden geçerek, ordusunun kalanıyla buluşacağı Akşehir'e geldi. Bu geri çekilme sırasında talih yıldızı onu muhtemelen terketmişti bile. Zira o bölgeler için çok olağandışı sert bir kıştan dolayı, özellikle de yürüyüşün bu kadar büyük bir ordu için gerekli erzakları temin etmenin çok zor olduğu tamamen çorak bir bölgede yapıldığı gözönüne alınırsa, çok büyük zorluklara maruz kaldı[27]. Timur, Yıldırım Bâyezid'in yaşamının ve acılarının sona erdiği Akşehir'de çok az kaldı. İran'dan ve Hindistan'dan gelen haberlerden dolayı acele ederek hemen Kayseri ve Erzincan üzerinden yoluna devam etti, hızlı bir yürüyüşle Ermenistan'dan, Erzurum'dan ve Gürcistan'dan geçip ancak İran'da

24 Chalkokondylas, s. 84'te Timur'un Avrupa'yı Herkül sütunlarına kadar geçmeye, daha sonra Afrika'ya geçmeye ve ancak oradan Asya'ya geri dönmeye niyetli olduğunu söylemektedir.

25 Dukas, s. 41.

26 Aynı yer: "Atalarının bıraktığı altınları da ve gümüşleri de ve daha başka değerli eşyaları ve lüks kıyafetleri büyük işkenceler ve zorlamalarla topladıktan sonra ayrıldı".

27 Dukas, birçok hayvanı donduracak ve kuşları göklerden ölü düşürecek kadar soğuk olduğunu belirtmektedir.

tekrar durdu ve gözlerini doğuya dikerek, Anadolu'yu, Osmanlıları ve batının tamamını kısa sürede gözden kaybetti[28]. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, daha 1403 yılının bahar aylarında Timur'un birlikleri tarafından neredeyse tamamen boşaltılmıştı. Ancak çöle çevirdikleri bu toprakları, ancak uzun süren mücadelelerden sonra tekrar çıkabileceği korkunç bir anarşiye teslim ettiler. Bir tarafta Timur'dan eski haklarını tekrar geri alan Selçuklu ve Türkmen kökenli beyler güçsüz, dayanaksız ve birlik olmadan; diğer tarafta Yıldırım Bâyezid'in bölünmüş hâlde babalarının naaşı üzerinde imparatorluğun kalıntıları için mücadele eden oğulları duruyordu. Bu, Osmanlı Devleti'nin yine de eski bütünlüğü içinde yeni bir güçle ve yeni umutlarla tekrar filizleneceği karşılıklı hak iddialarıyla ve düşmanca karşı karşıya gelen güçlerin yol açtığı bir kaostu.

2) Yıldırım Bâyezid'in Oğulları Arasında Osmanlı Hakimiyetinin 1413 Yılında Sultan I. Mehmed Tarafından Yeniden Kurulmasına Kadar Anadolu'daki ve Avrupa'daki Kardeş Kavgaları

Timur'un Moğol akını ve Yıldırım Bâyezid'in üzücü sonu, Osmanlı hanedanında Osmanlı Devleti'nin muhafazasına ve birliğine dair inancı bile temelden sarsmıştı. Zira Yıldırım Bâyezid'in oğulları, büyük düşmanları geri çekildikten sonra, eski şanlarının ve eski büyüklüklerinin hatırasına birleşik kuvvetlerle ve şahsi fedakârlıklarla atalarının imparatorluğunu tekrar kurmayı düşünmek yerine, herbiri sadece bu kötü zamanlarda kılıçla kurtulabilecek her ne varsa kurtarmayı düşünüyor ve gerçek ya da sözde haklarını Osmanlı hanedanının şanı için feda etmekten ziyade baba mirasının küçük bir bölümünü ebedi kardeş nefreti ve amansız düşmanlık karşılığında satın almayı yeğliyordu. Ankara'daki felaketin artçı sancıları olarak ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'nin talih yıldızı tarafından devletin eski gücünü, büyüklüğünü ve bütünlüğünü tekrar kurmak üzere seçilen biri dışında diğer kardeşlerin hepsinin ölümüne kadar da bitmeyen, devleti yıllarca bölünmüş hâlde tutan ve aralarında mücadeleye yol açan amansız kardeş kavgalarının nedeni buydu.

Yıldırım Bâyezid, Akşehir'de esarette hayata gözlerini yumarken, büyük ailesinden hâlâ altı erkek ve bir kız çocuğu hayattaydı: Süleyman, Musa, İsa,

28 Timur'un geri çekilmesi hakkında: Chalkokondylas, III, 85, 87; Dukas, s. 42; Sadeddin, s. 265.

Mehmed, Kasım, Yusuf ve Fatma. Kızkardeşleri Fatma ve en genç iki erkek kardeş, Osmanlı İmparatorluğu tarihinde önemli bir rol oynamamaktadırlar. Yıldırım Bâyezid'in en küçük oğlu Yusuf, muhtemelen babasının ölümünden önce Konstantiniyye'ye götürülmüştü. Burada imparatorun oğlu Ioannes'le özenli bir bilimsel eğitim aldı, Rum bilginliğine duyduğu hayranlıktan dolayı, imparatorun istememesine rağmen, Hristiyanlığa geçti ve ancak ölüm döşeğinde, ısrarlı isteği üzerine imparatorun da rızasıyla vaftiz edildikten sonra, Sultan I. Mehmed'in tek başına saltanatının ilk yılında o dönemlerde Konstantiniyye'de kol gezen vebadan öldü[29]. Ankara Savaşı'ndan sonra ağabeyi Süleyman'ın maiyetinde Avrupa'ya kaçan Kasım, ileride daha detaylı olarak bahsedeceğimiz bir anlaşmaya istinaden, Süleyman Çelebi tarafından kızkardeşiyle birlikte rehine olarak İmparator Manuel'in yanına Bizans'a gönderildi, kardeş kavgaları döneminde burada kaldı ama daha sonra eğitimini tamamlamak üzere, kızkardeşiyle tekrar Bursa'ya getirildi ve burada sonunda ardında hiçbir iz bırakmadan kayboldu[30].

Böylece imparatorluğun çeşitli bölgelerinde hükümdarlık için verilen mücadele sadece dört büyük kardeş arasında geçti. En büyükleri Süleyman Çelebi, daha önce de bahsettiğimiz gibi, devletin bazı ileri gelenleriyle Avrupa'ya kaçarak Edirne'ye yerleşmişti; diğer üçü Anadolu'da kalmışlardı. Musa Çelebi, gerçi babasının ölümünden sonra Timur tarafından serbest bırakılmıştı ama babasının naaşının sadık bekçisi olarak başlangıçta Timur'un kendisini bizzat himayesine verdiği Germiyanoğulları beyinin yanında Kütahya'da gönülsüz bir sürgünde yaşadı[31]; İsa Çelebi, bir süre ortalarda dolaştıktan sonra Bursa yakınlarına gizlenmişti ve Timur'un geri çekilmesinden sonra çıkan karışıklıkta im-

29 Chalkokondylas, IV, 95. Phrantzes, I, 18, s. 65 ve 27, s. 86. Hristiyan olarak Dimitrios adını almış. Bilime tutkusu, Bizans Prensi Ioannes ile ilişkisi, Hristiyanlığa geçişi ve son akıbetleri hakkında bilgi için bk. Dukas, XX, 54. Ayrıca daha sonra Süleyman Çelebi tarafından da rehine olarak Konstantiniyye'ye gönderilmiştir.

30 Sadeddin, s. 267. Dukas, s. 43 ve 54'te kızkardeşlerinin adı da tam ve doğru belirtilmektedir. Hammer, I, 384'te, Sadeddin, s. 335'te kardeşi Süleyman Çelebi'nin bir oğlu ve bir kızı hakkında söylediklerini, neye dayanarak olduğunu bilmiyorum, Kasım ve Fatma ile ilişkilendirmektedir. Mehmed Çelebi, Süleyman Çelebi'nin bu çocuklarını, babalarının ölümünden sonra kaçtıkları Konstantiniyye'den geri çağırarak, Bursa'ya çekmiş, oğlunun gözlerini dağlatmış ve Akhisar'a göndermiş ve kızını ordu komutanlarından biriyle evlendirmiş ama ikisine iyi niyetle ve onurla muamele etmiş.

31 Chalkokondylas, III, 87.

paratorluğun başkentini ele geçirmek için bir çare buldu[32]; nihayet Mehmed Çelebi de yukarıda anlattığımız gibi, Tokat'ta ve Amasya'da sağlam bir konum edinmiş ama babasının ölüm haberini ve Timur'un doğuya doğru geri çekildiğini haber aldığında batıya doğru Bolu'ya kadar ilerlemişti.

Öyleyse öncelikle en azından Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki hükümdarlığının hangisine ait olacağı Mehmed Çelebi ve İsa Çelebi arasında belirlenecekti. Zira Mehmed Çelebi'nin önerdiği bir paylaşımı İsa Çelebi kabul etmek istememişti. Tek başına hükümdarlık hakkı, kimin önce doğduğuna bakılmadan, elde silahlarla savaşarak alınacak ve kardeş kanıyla mühürlenecekti. Daha büyük olan İsa Çelebi atalarının mezarlarıyla kutsanmış başkente, Mehmed Çelebi ise iyi teçhiz edilmiş bir orduya ve daha yetenekli komutanlara sahipti. Ayrıca Mehmed Çelebi, sadece talihli bir şekilde Timur'un birliklerini aşarak, Bolu'ya kadar ilerlemekle kalmamış, askerî kuvvetlerini ve şahsi cesaretini daha önce de başka silahlı faaliyetlerde denemişti ki, bunlar Tokat ve Amasya dolaylarındaki genç hükümdarlığını sağlamlaştırmaya büyük katkılarda bulunmuştu.

Ankara'dan daha kaçış sırasında yanındaki az sayıda sadık adamdan oluşan küçük topluluğu Tosya dolaylarında dağlara doğru geri çekilirken, 1000 kişiyle yolunu kesmek isteyen Kastamonu ve İsfendiyaroğulları Beyliği'nin eski beyinin yeğeni Kara Yahya'ya karşı başarılı bir savaş vermişti[33]. Daha sonra Amasya'dan yola çıkarak, Timur'un orada bulunan valisi Kara Devletşah'la da aynı başarıyla savaşmış ve onu Kestel'de yapılan şiddetli bir çatışma sırasında önemli bir yenilgiye maruz bırakmıştı. Kara Devletşah muharebe alanında öldü ve sadece 1000 kişiden oluşan küçük ordusu ya çatışma sırasında yenildi ya da kaçarak dağıldı[34]. Ardı ardına gelen bir dizi benzer zafer Mehmed Çelebi'nin küçük devletini Tokat ve Amasya dolaylarında genişletti; Timur'un bir diğer valisi olan Kubadoğlu Niksar kuşatmasından vazgeçmeye zorlandı ve çok geçmeden Anadolu'nun en güçlü kalelerinden biri olup daha önce Osmanlı'nın eline hiç geçmemiş Filenbel (Filtil?) kısa bir direnişten sonra Mehmed Çelebi'nin eline geçti[35].

---

32 *Aynı eser*, IV, s. 90. Sadeddin, s. 267.

33 Sadeddin, s. 238-240.

34 *Aynı eser*, s. 240-243.

35 *Aynı eser*, s. 243-245: "bu kent", deniyor burada adı geçen şehir hakkında: "çok güçlü ve iyi tahkim edilmiş olduğundan hiçbir zaman Osmanlıların eline geçmedi".

Bu arada İnaloğlu adında başka bir ganimet avcısı 20 bin Türkmenle Tokat bölgesine akın ederek Kazova Yaylası'na yerleşmişti ve civardaki toprakları talan ediyordu. Bu yağmacı topluluğun sayısından dolayı endişeye kapılan Mehmed Çelebi, önce iyi niyetli müzakereler aracılığıyla tekrar geri çekilmesini sağlamayı denedi. Ancak İnaloğlu gönderdiği elçileri sadece cüretkâr tehditlerle geri yolladığından, Mehmed Çelebi hiç vakit kaybetmeden Türkmenlerin büyük bir kısmının civarda yağmaya ve talana çıktıkları bir sabah 1000 seçkin atlıyla İnaloğlu'nun Kazova Yaylası'ndaki karargâhına saldırdı, sabahtan akşama kadar süren zorlu bir çatışmada karargâhta kalan 10 bin kişinin büyük bir bölümünü kırıp geçirdi ve kalanlarını paha biçilmez ganimetlerin kaybıyla geri püskürttü[36]. Biri Gözler[oğlu] emrinde iyi tahkim edilmiş [Şarkî] Karahisar önlerine kadar gelen, diğeri de Köpek[oğlu]'nun emrinde tekrar Kazova Yaylası'nı talanlarına maruz bırakan iki başka Türkmen çetesi de aynı akıbete uğradılar. Karahisar'ın kenar mahallelerini eline geçirmiş olan Gözler[oğlu] adamlarıyla birlikte uykuda saldırıya uğradı ve herşeyini geride bırakıp acilen kaçarak kurtuldu ve Köpek[oğlu] da şafakta maruz kaldığı bir saldırıda birliklerinin büyük bir kısmını ölü ya da diri ve civardan topladığı ganimetlerin tamamını Osmanlıların ellerine bırakmak zorunda kaldı[37].

Nihayet Mehmed Çelebi ayrıca bir eşkiya çetesiyle birlikte neredeyse tamamen yıkılmış Sivas'ın harabelerine yerleşen Mezid Bey* adında cüretkâr bir maceraperestekarşı ağır bir çatışmaya girişmek zorunda kaldı. Mehmed Çelebi, en iyi komutanı Amasyalı Bâyezid Paşa'yı onun üzerine gönderdi. Bâyezid Paşa onu öyle köşeye sıkıştırdı ki, henüz yerinde duran büyük camiye geri çekilmek zorunda kaldı ve burada kuşatmaya bir süreliğine dayandı. Bâyezid Paşa, sonunda Mezid Bey'in tutunmayı düşündüğü caminin minaresini ateşe verdi ve böylece onu teslim olmaya zorladı. Mezid Bey zincire vurularak Tokat'a getirildi, pişmanlıkla suçunu kabul ettikten sonra Mehmed Çelebi tarafından affedildi, onun hizmetine girdi ve Sivas'ın tekrar kurulmasında büyük emeği geçtiği gibi, kendini daha sonra Mehmed Çelebi'nin Avrupa'daki seferlerinde en iyi komutanlarından biri olarak kanıtladı[38].

36 *Aynı eser*, s. 245-248.

37 Sadeddin, s. 248-251.

* Zinkeisen, sehven Mesud demektedir (çev.).

38 *Aynı eser*, s. 251-254. Mezid, Mehmed Çelebi tarafından Sivas'ı tekrar kurmakla resmen görevlendirildi. Sadeddin, bu tekrar kuruluş hakkında şöyle demektedir: "Sonra

Böylece babasının ölümünden sonra saltanatını batıya doğru genişletmeye çalıştığı sırada, Mehmed Çelebi'nin büyük umutlar vadeden genç bir kahraman olarak şanı Anadolu'nun doğusunda oldukça yayılmıştı[39]. Ağabeyi İsa Çelebi'nin düşmanca tutumu hakkında kesin bilgiye sahip olduktan sonra, ordusuyla birlikte Bolu Dağları'ndan ayrıldı ve hiç beklemeden Bursa'ya ilerledi. Ne var ki İsa Çelebi oraya giden bütün dağ geçitlerini, özellikle de Ermeni Dağı ve Domaniç Dağı geçitlerini zaptetmişti bile. Domaniç Geçidi'nde şiddetli bir çatışma başladı ve bu çatışma sırasında Mehmed Çelebi'nin ordusunun başında bulunan [Firuzbey-oğlu] Yakub Bey, İsa Çelebi'nin [Sarı] Timurtaş Paşa emrindeki saflarını kırdı ve böylece orduya Bursa'ya giden yolu açtı. İsa Çelebi'nin bölgesinde bulunan ilk önemli şehirlerden biri olan Balıkesir, Yakub Bey'in İsa Çelebi tarafından Balıkesir'e sancakbeyi tayin edilen amcası Eynebey Subaşı'nın sadakatsiz bir şekilde hemen Mehmed Çelebi'nin davasının tarafını tutmasından ve muhafız kıtalarıyla birlikte onun tarafına geçmesinden dolayı hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan Yakub Bey'in eline düştü. İsa Çelebi, sancakbeyinin diğer tarafa geçmesi üzerine çaresizlik içinde birliklerinden kalanları topladı ve cesaretle Mehmed Çelebi'nin üzerine yürüdü.

Ancak silahlarla nihai karar verilmeden önce, Eynebey arabuluculuk yaptı ve kardeşler arasında bir kez daha barışçıl bir çözüm önerdi. Mehmed Çelebi, derhal bu öneriyi kabul etti ve ağabeyine barış ve bütünlük uyarılarında bulunduğu bir yazıyla devletin paylaşılmasını önerdi. Kendisi için Anadolu'nun kuzey ve doğu kısımlarını, yani Bursa'dan Sivas ve Tokat'a kadar olan bölgeyi istiyor ve karşılığında ağabeyine örneğin Karesi, Aydın, Saruhan, Germiyan ve Karaman gibi batı ve güney kısımları bırakıyordu. Görünüşe göre adil ve basit

---

onun çalışkanlığıyla Sivas Şehri kısa zamanda ünlü kişilerin mekânı oldu ve görkemli yapılarla güzelleşti, ilk hâline getirildi". Mehmed Çelebi'nin, Osmanlı kaynakları tarafından coşkuyla anlatılmakta olan bu ilk silahlı faaliyetleri hakkında Bizanslılarda hiçbir bilgi yoktur. Chalkokondylas, IV, 95'de Mehmed Çelebi'nin gençlik yılları hakkında birkaç masalımsı not bulunmaktadır. Bunlara göre Mehmed Çelebi çocukken ağabeyleri tarafından Bursa'da bir kirişçinin yanına çırak verilmişti. Chalkokondylas'ın ortaya attığı bütün masalları aktaran Phrantzes, bunu bir yay üreticisi hâline bile getirmektedir (I, 287; Bonn baskısı, s. 87). Bu masal, Mehmed Çelebi'nin güreşçi anlamına gelen Kirişçi lakabının yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır; Hammer, I, 627'de s. 338 ile ilgili notunda bununla ilgili açıklamalar vermektedir. Mehmed Çelebi ayrıca o dönemlerde henüz 12 yaşındaydı ve hâlâ çocuk sayılırdı.

39 Dukas, s. 44: "Mehmed, Orta Anadolu'da (Galatya) onurlandırılıyordu (göklere çıkarılıyordu)".

olan bu paylaşım, gerçekte İsa Çelebi'nin aleyhine olurdu. Zira Mehmed Çelebi zaten kendi yönetimi altında bulunan toprakları muhafaza edecekken, İsa Çelebi kendi payına sahip olmak için önce Timur'un çekilmesinden sonra adı geçen bölgelerde tekrar bağımsız bey rolünü oynayan küçük Anadolu beyleriyle birçok çatışmaya girmek zorunda kalacaktı. Bu yüzden öneriyi kabul etmedi ve kardeşine nihai kararı kılıçla almayı yeğlediğini bildirdi. Mehmed Çelebi, önce ordusunu ateşli bir konuşmayla teşvik ettikten sonra hemen Bursa üzerine ilerlemeye devam etti. İki kardeşin orduları Ulubad'da karşı karşıya geldiler. Çatışma sıcak ve kanlı oldu ve en azından bir süreliğine sallantıdaydı. İsa Çelebi, çatışma sırasında hain Eynebey'in canını kendi eliyle aldı. Bu arada Mehmed Çelebi'nin muharebe hattı dalgalanmaya başladı ama üstünlükleri ve komutanlarının dayanıklılığı sayesinde yine toparlandı ve kritik bir anda zaferi kazandı. İsa Çelebi, hemen muharebe alanından kaçarak, hiç durmadan deniz kıyısına kadar geldi, Yalova'da bir gemiye bindi ve Mehmed Çelebi'nin süvarileri kendisini yakalayamadan Konstantiniyye'ye kaçtı. Birinci komutanı Timurtaş Paşa o kadar şanslı olamadı ve kaçarken kendi hizmetkârlarından biri tarafından hançerlenerek, can vermiş hâlde Mehmed Çelebi'nin çadırına getirildi ve bu genç hükümdar burada babasının en sadık hizmetkârlarından birisinin kanlar içindeki cesedinin başını vurdurarak ondan ağabeyinin suçu için doğal olmayan bir intikam aldı[40].

Mehmed Çelebi, çok geçmeden halkın neşeli tezahüratları arasında Bursa'ya girdi ve kalabalığın sevinç nidalarıyla karşılanarak atalarının tahtına oturdu. İznik şehri ve kalesi ile Yenişehir gönüllü olarak biat ettiler; bütün civardan, hatta daha uzaktaki Karesi ve Saruhan sancaklarından Mehmed Çelebi'nin zafer haberi üzerine halk akın akın toplandı ve atalarının geleneklerine uygun olarak tahtın basamakları önünde ülkenin zorbalarına karşı hak ve adalet istedi. Mehmed Çelebi'nin yerine getirdiği ilk kutsal görev, babasının o dönemde hâlâ Musa Çelebi'nin gözetimi altında Kütahya'da tutulan naaşını törenle defnetmek oldu. Bunun için Germiyanoğulları Beyi Yakub Bey'e bir mektup gönderdi ve Yakub Bey, babasının tabutunu ve kardeşi Musa Çelebi'yi derhal yola çıkardı. Mehmed Çelebi, onları devletin ileri gelenleriyle törenle karşılamaya gitti, cenazeye katıldı ve Bursa'da çok kısa bir süre kaldıktan sonra tekrar Amasya'ya ve Tokat'a döndü[41].

40 Sadeddin, s. 270-274.

41 Sadeddin, s. 275-276.

Bu arada İsa Çelebi, İmparator Manuel'in Konstantiniyye'deki sarayında hiçbir şey yapmadan vakit geçiriyordu ki, onu vezirlerinin tavsiyesiyle Anadolu'daki hükümdarlık üzerindeki hakkını silahlar aracılığıyla iddia etmek için kullanmak üzere, ağabeyi Süleyman Çelebi tarafından Edirne'ye çağrıldı[42]. Bundan dolayı Süleyman Çelebi onu çok sıcak karşıladı, onurlara boğdu, para ve birlikler, hatta istediği herşeyi verdi, onu Anadolu'daki komutanı tayin etti ve hemen güvenli bir biçimde Gelibolu'ya gönderdi. İsa Çelebi, buradan derhal Anadolu'ya geçti, yine bir süre Karesi topraklarında dolaştı ve Bursa'nın tekrar teslim olmasını talep etti. Şehir halkı, kendisi ile kardeşi Mehmed Çelebi arasındaki husumet bir karara bağlandığı anda şehri teslim etmeye hazır olduklarını bildirdiler. Hakkını kılıcıyla alamayacak kadar zayıf olduğu için, elçileri aracılığıyla teslim olmalarını istediği birkaç başka şehirden de aynı cevabı aldı. Hiçbir başarı elde edemeden bu şekilde bir yerden diğerine ilerleyerek Beypazarı'na gelmişti ki, pişmanlık dolu bir yazıyla Mehmed Çelebi'den kendisini misafir etmesini ve birliklerine uygun kış karargâhları tahsis etmesini istedi. Mehmed Çelebi, bunun için kendisine Beypazarı ve çevresini tahsis edip gerek ağabeyinin gerekse maiyetinin geçimiyle şahsen ilgilendi. Böylece İsa Çelebi, 1403 yılını 1404 yılına bağlayan kış aylarında oldukça sessiz kaldı ama bu arada el altından ordusunu büyütmeyi de ihmal etmedi.

Bahar gelir gelmez, Sivrihisar üzerinden Karaman'a akın etti, burada arka arkaya birkaç tahkim edilmiş yeri işgal etti ve büyük bir silahlı kalabalığın kendisine katılmasıyla kardeşine karşı birşey yapabilecek kadar güçlü olduğunu hissettiğinde tekrar kuzeye döndü. Sadece padişahın dostu ve müttefiki olarak bu topraklardan geçtiği bahanesiyle, halkı her yerde kendisine katılmaya zorladı, istediği gibi vergiler uyguladı, her türlü şantajlarda bulundu ve göz açıp kapayana kadar büyük bir orduyla tekrar Bursa önlerine geldi. Ne var ki Bursa halkı sözlerine güvenmedi ve önceki gibi yine şehrin kapılarını kapattı. Buna öfkelenen İsa Çelebi, çeteleriyle birlikte etraftaki arazilere akın etti, her yeri yağmaladı, talan etti, savunmasız köylüleri esir olarak götürdü ve buralarda sanki bir düşmanın topraklarındaymış gibi davrandı. Mehmed Çelebi, Tokat'ta bütün bu olanları haber alır almaz sadece 3 bin atlıyla yola çıktı, üç günlük bir

42 *Aynı eser*, s. 277. Süleyman Çelebi, o dönemlerde kardeşiyle mücadele etmek üzere Anadolu'ya gelmek istiyordu ama Sadeddin'in sebeplerini detaylı olarak saydığı vezirleri, bunu yapmaması yönünde tavsiyede bulundular.

yürüyüşten sonra Bursa önlerine geldi, burada ağabeyinin 10 bin askerine aniden saldırdı ve onları ağır bir çatışmada ya hemen öldürdü ya da dağıttı.

İsa Çelebi, dağlardan geçerek Kastamonu'ya geldi ve burada İsfendiyaroğulları beyi tarafından sadece olumlu karşılanmakla kalmayıp, yeniden para, birlik ve başka ihtiyaçları için destek de buldu[43]. Böylece ev sahibiyle çok geçmeden tekrar meydana çıktı, Ankara yakınlarındaki Gevale Kalesi'ni kuşattı ve tam bu şehri almayı deneyecekti ki, Mehmed Çelebi üçüncü kez saldırarak kendisini utanç verici bir biçimde yendi. Tekrar İsfendiyaroğullarına sığındı ama burada sadece kısa bir süre kalarak, yine yönetimi altında eskisi gibi Bursa dolaylarını rahatsız eden ve ateşe veren bir eşkiya çetesi topladı ve nihayet Mehmed Çelebi tarafından kovularak, son zamanlarda baş gösteren karışıklıklardan yararlanarak Aydın sancağının kıyı şeridini eline geçiren İzmir Beyi Cüneyd'e sığındı[44]. İsa Çelebi, onun yardımıyla hükümdarlığı ele geçirdiği ve kardeşi Mehmed Çelebi'ye karşı zafer kazandığı takdirde beraberce fethedecekleri topraklar üzerinde önemli bir pay vadetti ve Cüneyd bu vaatlere gerçekten de İsa Çelebi lehine komşu Aydınoğulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları beyleriyle Mehmed Çelebi'ye karşı birkaç hafta içinde 20 bin kadar atlıyı biraraya getiren bir nevi ittifak kuracak kadar kandı. O dönemlerde Bursa'da olan Mehmed Çelebi, onların karşısına sadece 10 bin kişi çıkartabildi. İki ordu arasında meydana gelen çatışma, sadece sonuçları açısından bilinmektedir. İttifak ordusu Mehmed Çelebi'nin kıtaları tarafından dağıtıldı ve muhtemelen küçük topluluklar hâlinde telef edildi[45]; beylerin kurduğu ittifak kendiliğinden çözüldü ve herkes mümkün olduğunca kendi topraklarına kaçarak kurtulmaya çalıştı.

İsa Çelebi, küçük bir toplulukla Karaman'a kaçtı ama bu toprakların Mehmed Çelebi'nin öfkesinden ve gücünden çekinen beyinden boşuna sığınma hakkı ve yardım istedi. Her yerde geri çevrilen ve herkes tarafından terkedilen İsa Çelebi, bir süre dağlarda ve ormanlarda dolaştı, mağaralarda ve yarlarda düşmanlarının takiplerinden kaçmaya çalıştı ve sonunda bilinmeyen bir

43 Sadeddin, s. 277-281.

44 Sadeddin, s. 281-283.

45 *Aynı eser*, s. 284'te muharebenin yeri ve şartları anlatılmadan, sadece genel ifadeler verilmektedir: "Sonra muzaffer beylik orduları askerleri kılıçlarıyla düşman kellelerini öylesine yere yığdılar ki o ilk coşkuyla ortaya koyulan zavallı ittifak ordusu yok olup dağıldı ve ölüm korkusuyla oraya buraya kaçtı, savaş meydanını bomboş bıraktı".

şekilde can verdi[46]. İsa Çelebi'nin müttefiklerinden olan ve zamanında boyun eğeceğini açıklayan İzmir beyi, topraklarının efendisi olmaya devam etti, ancak Aydın sancağının kalan kısmı eskisi gibi Osmanlı Devleti'ne ilhak edildi ve koruma için uygun bir muhafız kıtasıyla takviye edildi. Saruhanoğulları beyi [Hızırşah Bey], hamamdayken Mehmed Çelebi'nin süvarilerinin saldırısına uğradı, bağlanarak genç padişahın huzuruna getirildi ve özel bir teveccüh olarak Manisa'da atalarının yanına defnedilmeyi ve atalarının orada yaptırdığı kutsal yerlere dokunulmamasını rica ettikten sonra amansızca idam edildi; topraklarının başına Osmanlı bir sancakbeyi tayin edildi. Germiyanoğulları beyi, aynı akıbete uğrayacağını farkedince, topraklarının tamamını bütün şehirleri ve kaleleriyle birlikte gönüllü olarak galibin eline teslim etti ama itaatkârlığının karşılığında Osmanlı vasalı olarak gelecekte de bu topraklar üzerinde hüküm sürdü[47].

Mehmed Çelebi bu sefer tamamlandıktan sonra Bursa'ya muzaffer olarak girdiğinde, Osmanlı Devleti, tıpkı Yıldırım Bâyezid'in gücünün doruğunda sahip olduğu gibi, Anadolu'nun büyük bölümüne tekrar sahipti. Kastamonu bölgesi dışında, Ermenistan sınırından İstanbul ve Çanakkale boğazları kıyılarına kadar kuzeyin tamamı, onu pâdişah ve babasının yasal halefi olarak kabul etti; Saruhan ve Aydın sancakları tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edildi; İzmir ve Germiyanoğulları beyleri vasallarıydı, Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları beyleri zengin hediyelerle biat etmişlerdi[48]. Ne var ki babalarının mirası üzerinde talep ettikleri hak kadar, daha güçlü ve daha talihli kardeşlerine karşı nefret besleyen iki ağabeyi hayatta olduğu sürece Mehmed Çelebi'nin hükümdarlığı kesinlikle güvence altında değildi. Aralarında en büyüğü olan Süleyman

46 Sadeddin, s. 286: "Sonra o mutsuz şehzâde sığınmacı olarak başıboş dağları, ovaları dolaştı, mağaralarda, gizli yerlerde saklandı, oralarda unutulmuşluğun bir köşesinde sessizce kaldı, sonunda öldü". Yine Sadeddin tarafından belirtilen bir başka efsaneye göre, İsa Çelebi bir süre Yenişehir'de gizlenmiş, burada keşfedildikten sonra, hamamda Mehmed Çelebi'nin buraya gönderdiği 200 kişinin saldırısına uğramış ve öldürülmüştü. Dört kardeşin akıbetlerini hayli birbirine karıştıran Bizanslılarda, İsa Çelebi'nin hayatı ve sonu hakkında sadece yanlış ve karışık bilgiler mevcuttur.

47 *Aynı eser*, s. 285-286. Menteşeoğulları beyinden bu durumda fazla birşey anlatılmamaktadır ama o veya bu şekilde herhalde aynı akıbete uğramıştır.

48 Sadeddin, s. 282. Dulkadiroğulları beyi, zengin hediyelerle birlikte Mehmed Çelebi'ye ayrıca kızlarından birini de önermiş ve sağlamlaştırılan dostluğun işareti olarak bu öneri gerçekten de kabul edilmiş.

Çelebi, şimdilik Mehmed Çelebi'nin en önemli rakibiydi. Zira Avrupa'da büyük bir güce ve önemli bir nüfûza sahipti ve Edirne'de henüz silahlarını olmasa da gözlerini Anadolu'ya çevirmişti. Süleyman Çelebi'nin konumunu daha anlaşılır hâle getirmek için, onun Ankara Savaşı'ndan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa kısmındaki durumuna bir göz atmamız gerekir.

Osmanlıların yenilgisi ve Yıldırım Bâyezid'in esaretine dair haberler hiçbir yerde, Yıldırım Bâyezid'in Anadolu'ya geçişinin bile büyük umutlar yarattığı Konstantiniyye'de olduğu kadar büyük bir sevinçle karşılanmamıştı. Sevinç sarhoşluğu içinde yapılması gereken ilk şey, Yıldırım Bâyezid tarafından birkaç yıl önce oraya yerleştirilen Osmanlı mahallesine saldırmak, camilerini ve mescidlerini harap etmek, bu topluluğu kadıları ve önde gelen sözcüleriyle birlikte zorla şehirden kovmak oldu. Osmanlı topluluğu, tahrik edilerek üzerlerine gönderilen avam takımının üstünlüğü karşısında geri çekilmek zorunda kaldı ve Konstantiniyye yakınlarında, asıl vatanları olan Göynük'e atfen Kınıklı diye adlandırılan başka bir yere yerleşti[49]. Bunun dışında başkentin ve Bizans İmparatorluğu'nun çaresizliği o kadar büyüktü ki, Osmanlı'nın Avrupa'daki hakimiyetini yok etmek için uygun olan bu fırsatı daha etkili birşey yapmak için kullanamazlardı. O dönemlerde henüz Fransa'da bulunan İmparator Manuel, bu önemli olayı haber alır almaz Paris'ten ayrıldı ve yokluğunda yeğeni Ioannes'e bıraktığı tahta tekrar geçmek için acele etti[50]. Ioannes geçici olarak Limni Adası'nda yarı gönüllü bir sürgüne gönderildi ve Manuel Konstantiniyye'de tekrar imparatorluk gücünün kibirli görkemine büründü[51].

Ancak Manuel'in tekrar Bizans'a geldiği dönemde, yaklaşık 1402 yılının sonlarına doğru, Süleyman Çelebi de Edirne'ye yerleşmişti. Süleyman Çelebi, daha başlangıçta Timur henüz Anadolu'dayken ve kardeşlerinin tutumları hakkında henüz belirsizlik içinde yaşarken, Bizans imparatoruna düşmanca bir ta-

49 Sadeddin, s. 191; o dönemlerde sürgün edilen yerleşimciler, Anadolu'da Göynük ve Taraklı Yenicesi'nden gelmişlerdi ve bu yüzden Osmanlıların Konstantiniyye yakınlarındaki en eski kalıcı yerleşim yeri sayılabilecek yeni köylerine Kınıklı adını vermişlerdir.

50 *Histoire de Charles* VI, par l'anoyme de St. Denys, L. XXII, c. 6, Vol. I, s. 454. Yıldırım Bâyezid'in yenilgisine dair ilk haber, Paris'e Azizler Bayramı sırasında, yani 1402 Ekim sonu ya da Kasım başında ulaşmıştır ve İmparator Manuel, Aziz Martin Bayramı'ndan sonraki Salı günü ayrılmıştır. Bu tarihçiye göre ayrıca Timur, Ioannes'ten amcasını Fransa'dan Konstantiniyye'ye geri çağırmasını istemiş ve Osmanlıların elinden aldığı herşeyi geri vermeyi vadetmiş.

51 Dukas, XVIII, 42.

vır takınamazdı; aksine onunla iyi ilişkiler içinde yaşamayı yeğlemesi gerekiyordu. Bu yüzden imparatora bizzat bir anlaşma önerdi ve bu anlaşma o kadar olumlu bir anlaşmaydı ki, Manuel'in bunu kabul etmemesi imkânsızdı. Ebedi barış ve sürekli dostluk vaadi altında Süleyman Çelebi kendisine Selanik'i, Makedonya'nın en büyük kısmını ve Teselya'nın tamamını, kısacası Karasu Nehri'nden İzdin'e kadar uzanan bölgeyi, ayrıca Mora Yarımadası'nı ve doğuda Kumköy'den Varna'ya kadar Karadeniz'deki bütün tahkim edilmiş kıyı şehirlerini geri verirken, kendisi için sadece Trakya'nın kalan kısmını istiyordu[52]. Güvence olarak kardeşleri Kasım ve Fatma'yı rehine olarak Bizans sarayına gönderirken, imparator karşılığında kendisine Despot Theodoros'un kızı olan yeğenini eş olarak verdi[53]. İmparator bu arada tabii ki Yıldırım Bâyezid'e ödediği haracı da ödemeyecekti[54].

Ancak ne yazık ki İmparator Manuel kendisine tanınan tavizleri yeterince kullanabilecek ne ileri görüşlülüğe, ne de araçlara sahipti. Sadece en iyi komutanlarından birini, Dimitrios Leondarios'u Selanik'i işgal etmek üzere gönderdi, orada Limni'ye sürgün edilen Ioannes'i Teselya imparatoru ilân ettirdi[55], ayrıca anlaşmaya göre Osmanlılar tarafından boşaltılan diğer yerlere de küçük Bizans muhafız kıtaları yerleştirdi ama o dönemlerde Trakya'nın tamamına hâkim huzur havası içinde[56] Osmanlı Devleti'nin yıkıntıları üzerine Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için başka hiçbir şey yapmadı.

Bu tarafı güvence altına alan Süleyman Çelebi'nin, başka taraflardan dolayı endişe duymasına gerek yoktu. Osmanlı Devleti'nin kuzey bölgeleri Eflak'ta,

---

52 Dukas, s. 43'te yazılanları böyle anlıyorum: "İmparatora Selanik'i ve Karasu'dan (Struma)'dan İzdin'e kadar olan yerleri ve Mora'yı ve İstanbul'un çevresinde bulunan yerleri Kumköy'den Kutsal Liman'a kadar (Ahyolu?) ve oradan Varna'ya kadar Karadeniz'de bulunan bütün kıyı kalelerini vermeyi vadetmişti". Makedonya ve Teselya ile ilgili olan hususlarda sadece tek şehirlerin düşünülmesi gerektiğini sanmıyorum.

53 Dukas, aynı eserde sadece rehinelerden bahsetmekte ama Chalkokondylas, s. 92 ve Phrantzes, s. 87'de sanki Süleyman Çelebi —Bizanslılar tarafından sürekli olarak Mousoulmanē (Musulmanis) olarak adlandırılmaktadır— Anadolu seferinden tekrar Avrupa'ya döndükten sonra gerçekleşmiş gibi yer verilen düğün hakkında hiçbir şey söylememektedir.

54 Sadeddin, s. 191'de bunu imparatorun inat uğruna bir reddi olarak göstermektedir: "Konstantinopolis'in kötü niyetli hükümdarı haracı ödemeyi reddetti".

55 Dukas, aynı yer: "Onu bütün Teselya'nın imparatoru olarak tayin etti". Teselya'nın tamamının o dönemlerde Bizans imparatoruna bırakıldığının bir delili daha.

56 Dukas, s. 43: "Ve Trakya topraklarında genel bir barış ve sarılmaz bir huzur".

Sırbistan'da ve Macaristan'da şimdilik herşey sakindi ve diğer Hristiyan ülkelerinde Türklerin Ankara Savaşı'ndaki yenilgisine duyulan sevince rağmen Hristiyanlığın dize getirilmiş bu düşmanını yeni bir Haçlı Seferi ile tamamen yok etmek için hiçbir heves görülmüyordu. Batılı güçlerin çoğu kendi anlaşmazlıklarıyla meşguldü, kimileri ise belki de Timur'un silahlarına karşı duydukları korkudan dolayı hareket etmiyordu. Karşılıklı kıskançlıklar, kayıtsızlık, Ortodoks Kilisesi'ne karşı ezelden beri gelen önyargılar ve Osmanlı Devleti'nin kendi kendini yok edeceğine dair Yıldırım Bâyezid'in oğulları arasındaki kardeş kavgasıyla daha da beslenen yanlış bir umut Batı'nın en iyi güçlerini daha o zaman felç etmişti. Ortak çabalarından çok şey beklenebilecek Ceneviz ve Venedik, kendi aralarında sürekli kavga içindeydiler ve o dönemlerde Fransa'nın hakimiyetinde bulunan Ceneviz ayrıca en iyi askerî kuvvetlerini Kıbrıs kralına karşı yürütülen bir mücadeleyle ve maceraperest Mareşal Boucicaut'nun yönetimi altında Suriye kıyısına yapılan bir seferle boşuna harcarken[57], Venedik bölgesini ve hakimiyetini Doğu Akdeniz'in adalarından ve kıyı ülkelerinden ziyade başkent yakınlarında anakarada genişletmeye çalışıyordu[58]. Bugüne kadar kâfirlere karşı savaşta en hevesli görünen Fransa'da bile bu sefer hiçbir şey olmuyordu. Fransa kralı, Bizans imparatorunu zengin hediyelerle gönderdi, yanına bir onur kıtası verdi ve 14 bin talerden oluşan yıllık bir gelir vadetti[59] ama diğer taraftan 1403 yılı başlarında Timur'un kendisine önerdiği ve sadece kralın uyruklarıyla ticaret yapan kendi uyrukları için himaye ve imti-

57 Hakkındaki detaylı bilgiler, Mémeoires du Mareschal Bouciquaut, s. 612-646, Buchon baskısının ikinci bölümünün tamamını doldurmaktadır.

58 Bilindiği gibi, Venedik'in büyük toprak kazançlarına 1402-1406 yılları arasında kuzeyde ilçeleriyle birlikte Vicenza, Verona, Bassano, Feltre, Belluno ve Padua gibi yerler dahildi.

59 *Histoire de Charles* VI, 454-455. Doğudaki durumlar hakkında genelde iyi bilgi sahibi olan bu kroniğin yazarı, burada Ankara Savaşı ve daha sonra ele alacağımız sonuçları hakkında bazı bilgiler vermektedir. Örneğin Timur'un ordusunun gerçekten de toplam 1 milyon kişi gücünde olduğunu ama bunlardan sadece 100 bin kişinin Ankara'da Yıldırım Bâyezid'in yenilgisine katkısı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Bursa'nın fethi sırasında padişahın hazinesinden ganimet olarak alınan değerli eşyaların sadece 200 deve yükü ağırlığında olduğunu söylemektedir ama sonunda tabii ki örneğin Timur'un Yıldırım Bâyezid'in burnuna bir halka taktırdığı ve böylece onu bir manda gibi gittiği her yere sürükleyerek götürdüğü gibi Hristiyan dünyasında Yıldırım Bâyezid'in akıbeti hakkında yayılan masalları de belirtmektedir. Ancak ünlü demir kafesten haberi yoktur.

yazdan başka birşey istememesi yüzünden oldukça barışçıl bir doğaya sahip dostluk anlaşmasını kabul etmekte sakınca görmedi[60].

Böylece görünüşe göre babasının kötü alışkanlıklarını ve eğilimlerini devralan Süleyman Çelebi, Edirne'de zamanını sefalar ve içki ziyafetleriyle geçiriyordu ki, kardeşi İsa Çelebi'nin Konstantiniyye'ye gelişi ve kendisine Timurtaş Paşa'nın kesik başını gönderen diğer kardeşi Mehmed Çelebi'nin tuhaf hediyesi, ona zamanla bu taraftan ne gibi tehlikelere maruz kalabileceğini öğretti. Mehmed Çelebi, göründüğü kadarıyla başlangıçta Süleyman Çelebi'ye karşı düşmanca niyetler beslemiyordu ve babalarından kalan imparatorluğu Anadolu ve Avrupa olmak üzere iki büyük parçaya ayırmaya razı olurdu[61]. Ancak doğası gereği hüküm sürme hırsına sahip bir karakterden ziyade zayıf bir karaktere sahip olan Süleyman Çelebi, ilk çocuk olmanın kendisi tanıdığı hakkı, imparatorluğun tamamını kapsayacak şekilde genişletmek istedi ve İsa Çelebi'nin ölümünden kısa bir süre sonra Anadolu'daki durumlara iki kardeşin karşı karşıya gelmesini kaçınılmaz kılan bir şekilde dahil olmak zorunda kaldı.

Yıldırım Bâyezid tarafından Aydın sancağına tayin edilen sancakbeyinin oğlu olan İzmir Beyi Cüneyd, Timur tarafından eski toprakları tekrar geri verilen ve Ayasuluğ'a yerleşen Aydınoğulları beyinin oğullarına 1000 kişilik bir birlikle saldırıp, onları kısa süren bir kuşatmadan sonra oradan kovarak kendi topraklarını genişletmeye çalışmıştı. Ne var ki Cüneyd bile kendini henüz sürgün edilen beylerin komploları ve sonunda kendisine de ulaşacak Mehmed Çelebi'nin günden güne büyüyen gücü karşısında başarılı bir şekilde direnecek kadar kuvvetli hissetmiyordu. Bu yüzden Süleyman Çelebi'ye başvurdu, sadece Süleyman Çelebi adına Aydınoğulları beylerine karşı silaha sarıldığını açıklayarak mücadelesini devam ettirmek ve fethedilen toprakları korumak için Süleyman Çelebi'den yardım istedi. Süleyman Çelebi, ona henüz birlikler gönderemezdi ama onu yüksek tutarda ve sıkça para yollaya-

60 *Aynı eser*, s. 480: "Sonuç itibarıyla, dostluğunu ve hizmetlerini sunduktan sonra selefleri zamanında uygulanan örneği takip edeceğini söyleyip, kralın uyruklarıyla ticaret yapan tüccarların faaliyetlerine olumlu yaklaştı". Timur'un elçisi doğudan vaiz keşişleri tarikatından bir piskopostu.

61 Sadeddin, s. 258'de iki kardeş arasında, Mehmed Çelebi'nin İsa Çelebi'nin yok oluşundan sonra Süleyman Çelebi'yi imparatorluğun Avrupa kısmına sahip oluşu sebebiyle kutladığı ve Süleyman Çelebi'nin bu tebriği sevinçle karşılayarak, dürüst kardeş sadakatini belirttiği oldukça barışçıl ve uzlaşmacı bir yazışmadan bahsetmektedir.

rak destekledi. Sürgün edilen beyzâdelerden biri bu arada hayatını kaybetmişti; diğeri, yani Umur Bey 1404[62] yılının bahar aylarında, bunun üzerine 6 bin kişinin bizzat başına geçip, Ayasuluğ üzerine yürüyen amcası Menteşeoğulları Beyi İlyas Bey'den yardım istemişti. Oğlu adına sancakbeyi olarak Ayasuluğ'da bulunan Cüneyd'in babası Kara Subaşı, halktan 3 bin kişiyle çaresizce direndi. İlyas Bey, şehri dört bir taraftan ateşe verdi; yangın korkunç bir yıkıcı güçle tam iki gün sürdü; Moğol akınından beri hâlâ ayakta duran herşey yerle bir edildi, harap edildi ve şehrin dönüştüğü devasa kül yığının üzerinde sadece kale görünüyordu[63]. Oğlunun İzmir'den yardım getirmesini bekleyen Kara Subaşı, halkın bir kısmıyla buraya geri çekilmişti. Ne var ki Cüneyd o dönemlerde çok paraya sahipti ama birliklerden yoksundu ve bu yüzden babasını kaderine terketmek zorunda kaldı. Babası sonbahara kadar dayandıktan sonra kendisini ve kaleyi muhafız kıtalarıyla birlikte İlyas Bey'e teslim etmek zorunda kaldı ve bağlanarak yakınlardaki Mamalos adında bir kıyı kulesinde gözetim altına alınırken, Umur Bey şehrin kalıntılarını ve kaleyi işgal etti.

Kara Subaşı'nın esareti çok uzun sürmedi. Zira Cüneyd babasının talihsizliğini haber alır almaz bir iki kürekliyle acilen babasının esir tutulduğu kuleye geldi ve onu kurtarmaya geldiğini gösteren bir işaret verdi. Muhafızlar bir içki ziyafeti sırasında şarapla sarhoş edildiler ve hepsi ayılmak için uyurken, esirler iplere tutunup kendilerini aşağıda bekleyen ve daha sonra sevinç gösterileri altında hemen İzmir'e geri dönen gemiye salarak kurtuldular. Cüneyd, kış başlar başlamaz tekrar Ayasuluğ Kalesi önlerine geldi, yeniden kurulan şehri tekrar harap etti, geri dönen halkın elinden varını yoğunu aldı ve Umur Bey'i bir uzlaşmaya varmak zorunda kalacak kadar köşeye sıkıştırdı. Umur bey, Cüneyd'in kızıyla evlendi ve Cüneyd'i topraklarının genel valisi ilân ederken, Cüneyd karşılığında yemin altında Süleyman Çelebi'den ayrılmayı ve ilişkisini tamamen kesmeyi vadetti[64]. Cüneyd bunun üzerine ülkede sınırsız hüküm sürdü, Phi-

62 Bu olaylardan tek başına düzen ve hassasiyet içinde bahseden Dukas, *aynı eser*, s. 44'te bu kronolojiyi vermektedir: "İlkbaharın başlamasıyla ve o korkunç afeti izleyen ikinci yılda". Bununla Timur'un Anadolu'daki yıkıcı akınından bahsedilmektedir.

63 Aynı yer: "İskitler ele geçirdikleri yerleri ateşin otu yakması gibi yakıp kül ettiler ve her şehir iki gün içinde toza ve küle dönüştü".

64 Dukas, *aynı eser*, s. 45: "Ve yemin ile Süleyman'a verdiği sadakatten döndü ve Aydınoğlu mutlak hâkim oldu".

ladelphia[65], Sard gibi hoşuna giden bütün şehirleri, kısacası Marmara kıyılarından Menderes Nehri'ne kadar bütün şehirleri sadık adamlarıyla işgal etti ve Umur Bey çok geçmeden Ayasuluğ'da belki de şüpheli bir ölümle hayatını kaybedince daha da rahat hareket etmeye başladı[66].

Süleyman Çelebi'nin ise sadakatsizliğe uğramış olarak İzmir beyi ile ittifak konusunda beslediği umutları yok edilmişti; intikamını almak ve sözde hakkını silahlarıyla aramak için Anadolu'ya geçmesinin nedeni bu oldu. 1404 yılı daha bitmeden askerî kuvvetleriyle aniden Bursa önlerine geldi, Mehmed Çelebi burada olmadığı ve buraya kendisine direniş gösterebilecek bir muhafız kıtası bırakmadığı için, herhangi bir direnişle karşılaşmadan içeri alındı ve bahar geldiğinde Cüneyd'in üzerine yürümek için bir ordu toplamak amacıyla kışı burada geçirdi. Fırtınanın yaklaştığını farkeden Cüneyd bu arada hareketsiz kalmadı; Süleyman Çelebi'nin gücüyle başa çıkamayacağını düşündüğü için şahsen Konya'da ve Kütahya'da bulunan Karamanoğulları ve Germiyanoğulları beylerinden yardım istedi ve gerçekten de kendi 5 bin askeriyle buluşmak üzere Karamanoğulları beyinin 30 bin, Germiyanoğulları beyinin ise kendisine 10 bin kişilik yardımcı kıtalar tahsis etmesini sağladı. Süleyman Çelebi ise sadece 25 bin kişi toplayabilmişti ama yine de Ulubad'dan yola çıkarak, Bergama ve İzmir üzerinden hiç durmadan Ayasuluğ'a altı saatlik mesafe kalana kadar ilerledi ve Mesavlion olarak adlandırılan yerin yakınlarında güvenli bir mevkiide tahkim edilmiş bir karargâha yerleşti.

Taraflardan hiçbiri saldırıya cesaret edemiyordu ve böylece Cüneyd sırdaşlarından biri aracılığıyla müttefikleri Karamanoğulları ve Germiyanoğulları beylerinin kendisini bizzat Süleyman Çelebi'ye teslim etmek istedikleri bir komplonun farkına vardığında henüz hiçbir şey yapılmamış ve belirlenmemişti. Bu plan gerçekten de yerine getirilmek üzere olduğundan, Cüneyd pişmanlık içinde kendini Süleyman Çelebi'nin kollarına atmaktan başka bir çare göremedi. Bu yüzden ertesi gece, kaleyi işgal etmiş olan kardeşi Bâyezid'e komutayı devretti ve birkaç sadık adamıyla Süleyman Çelebi'nin tarafına geçti. Sabahın erken saatlerinde boynunda bir iple Süleyman Çelebi'nin çadırı önünde belirince ve gözünde yaşlarla hayatını onun ellerine teslim ederek Süleyman Çelebi'nin birliklerini

65 Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Osmanlılar tarafından Yıldırım Bâyezid'in saltanatının hemen başlangıcında fethedilen Alaşehir.

66 Dukas, s. 45: "Cüneyd ise yükseklere çıktı ve hâkimiyeti baba mirası saydı ve Asya'nın özerk hükümdarı kabul edildi".

kendi müttefiklerinin üzerine götürmeyi ve her ikisini de zincire vurup beraberinde geri getirmeyi önerince beklediğinden daha olumlu karşılandı. Ne var ki Süleyman Çelebi ona güvenmiyordu ve arkasında haince bir savaş hilesi olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden ordusunun başına bizzat geçti ve daha aynı sabah Ayasuluğ'a hareket etti. Karamanoğulları ve Germiyanoğulları beyleri Cüneyd'in kaçışını aynı akşam farketmişler ve bir saldırıdan endişe ettikleri için hemen evlerine dönmek üzere hazırlıklara başlamışlardı. Gece vakti büyük bir karışıklık içinde yola çıktılar ve ordularının artçı birlikleri tam Menderes Nehri'nin dar geçitlerine ulaşmıştılar ki, Süleyman Çelebi'nin yayaları Galesus Dağı [Gallesios/ Kuşçu Dağı] yakınlarındaki köprüden geçerek terkedilmiş Ayasuluğ'a girdiler. Cüneyd her ne kadar Süleyman Çelebi'yi kaçanları derhal kovalamaya ikna etmeye çalışsa da, Süleyman Çelebi hâlâ ihanetten şüpheleniyor ve ayrıca bunun yerine huzur içinde Ayasuluğ'un kendine yeterince kaynağını sunduğu şarap zevkine ve diğer sefalara dalmayı yeğliyordu[67]. Batıda bunlar olurken, ağabeyinin planları hakkında artık hiçbir şüphesi kalamayan Mehmed Çelebi, vezirlerinin tavsiyeleri uyarınca, Süleyman Çelebi'nin hareketlerini buradan takip etmek üzere Ankara yakınlarında bir ordu topladı. Gerçekten de fazla beklemesi gerekmedi, aksine Süleyman Çelebi kendisi Ayasuluğ'da kalırken[68], asıl kuvvetlerini veziriazamı Çandarlı Ali Paşa yönetiminde Bursa'dan doğruca Ankara'ya gönderdi. Ancak Mehmed Çelebi'nin komutanları, özellikle de aynı dönemde çetesiyle birlikte Mehmed Çelebi'ye hizmetlerini sunan Toyuran Bey adında bir Tatar reisi kendisine gösterilen güveni suistimal ederek civarı yağmalarıyla rahatsız ederken, meydan muharebesinden mümkün olduğunca sakınılması gerektiği görüşündeydiler[69]. Bu Tatar reisi gerçi çok geçmeden çetesiyle birlikte tamamen yok edildi ama Mehmed Çelebi'nin vezirleri yine de öncelikle Süleyman Çelebi'nin birliklerine karşı Ankara'nın ve yetenekli bir komutana emanet edilmesi gereken komşu Gelasel Kalesi'nin savunulmasına yoğunlaşmayı daha uygun görüyorlardı. Mehmed Çelebi, Gelasel'in savunması için Firuz Bey'in oğlu Yakub Bey'i seçti ve başkenti Tokat'a geri döndü.

Süleyman Çelebi'nin birlikleri bu arada Ankara önlerine gelmişlerdi. Kötü bir savunma durumunda olan şehir hemen teslim oldu ve Yakub Bey onurlu

67 Dukas, *aynı eser*, s. 45-47: "Adam başka hiçbir kimsenin olmadığı kadar içkici ve bedensel arzulara karşı edepsizce eğilimli birisiydi".

68 Dukas, s. 47'ye göre, burada dört ay kalmıştır.

69 Sadeddin, s. 288-289.

bir teslimiyet için yapılan bütün taleplere rağmen uzun süreli bir kuşatmaya dayandığı Gelasel Kalesi'ne geri çekildi. Süleyman Çelebi'nin komutanları surlara saldırma ve kapıları demir topuzlarla kırma emri vermişken, Yakub Bey çaresizlik içinde Mehmed Çelebi'den yazılı olarak yardım istedi. Mehmed Çelebi, istediği yardımı bizzat getireceğini vadetti ama sadece iki gün daha dayanmasını ve kaleyi hiçbir surette teslim etmemesini istedi. Ne yazık ki Mehmed Çelebi'nin cevap yazısı Veziriazam Çandarlı Ali Paşa'nın eline geçti ve Çandarlı Ali Paşa bu yazıyı sanki Mehmed Çelebi Yakub Bey'e hemen yardım gönderemeyeceği için kaleyi teslim etmesini tavsiye etmiş gibi değiştirdi. Yazı, bu şekilde değiştirilerek, Yakub Bey'in eline geçti ve beklenen etkiyi gösterdi. Zira dayanacak gücü kalmayan Yakub Bey, mektubu aldıktan sonra kaleyi derhal düşmana teslim etti ve bu yüzden Mehmed Çelebi yardımcı kıtalarıyla buraya geldiğinde herşey olup bitmişti bile. Bu yüzden daha yoldayken kuzeye yöneldi ve muharebeden kaçınmak istediği için Beypazarı üzerinden Tokat'a ve Amasya'ya geri dönerek, bütün yazı hazırlıklar yapmakla geçirip sakince bekledi[70].

Süleyman Çelebi'nin birlikleri ise Ankara'dan sonra her yere dağıldılar, başarısız bir şekilde Mehmed Çelebi'ye ait bazı müstahkem yerlere saldırdılar ve kısmen bu vahşi gezgin yaşamdan, kısmen de Mehmed Çelebi'nin akıncılarıyla girdikleri küçük çatışmalardan dolayı gittikçe zayıfladılar[71]. Görünüşe göre olanlardan çok fazla endişe duymayan Süleyman Çelebi, bu arada Bursa'ya geri dönüp şarap, sefa ve şehvet arasında devlet endişelerini ve talihin cilvelerini unuttu[72]. Batıda olan biten herşeyden gözcüleri aracılığıyla Tokat'ta haberdar olan Mehmed Çelebi, Bursa'ya saldırmak için uygun bir fırsat olduğuna karar verdi ve bu yüzden 1405 yılı yaz aylarının sonuna doğru 8 bin kişiyle gece gündüz hiç durmadan hızlı bir yürüyüşle devletin eski başkentine doğru ilerledi. Ancak süvarileri o dönemde taşan Sakarya Nehri tarafından engellendikleri için, Süleyman Çelebi'nin öncü birlikleri, kendisine düşmanın yaklaştığını

70 Sadeddin, s. 287-291.

71 *Aynı eser*, s. 292: "Bu sırada beylik ordusu arada bir Emir Süleyman'ın ordusuna saldırıyordu ve birçok düşman askerini öldürüyor, çoğunu da esir alıyordu".

72 Sadeddin, s. 292: "Bursa'ya gelince müphem sâkilerden şarap içmeye koyuldu, kendini bütünüyle zevküsafaya verip şehvetperestliğin tırnaklarıyla dürüstlük giysisini yırttı, kendini şaraba adadı, beyliğini rüzgâra bıraktı". Süleyman Çelebi'nin sefaları, ki müzikten alınan yasak zevk de buna dahildir, Sadeddin ve Bizanslılar tarafından her sayfada tekrarlanmaktadır.

bildirme zamanını buldular. O anda hamamda olan Süleyman Çelebi, cesaretini kaybetti ve Avrupa'ya geri dönmek için hemen Bursa'yı terketmek istedi. Ancak komutanları, özellikle de Veziriazam Çandarlı Ali Paşa, bu utanç verici kaçışa kesinlikle karşı çıktılar. Çandarlı Ali Paşa, tedbir olarak Yenişehir'e geri çekilebileceklerini ve oradaki dar geçitlerde güvenli bir konum alabileceklerini söyledi; o zaman kolayca her yere dağılan birlikleri toplayabilir ve çok geçmeden düşmanın karşısına çıkabilecek kadar güçlü olabilirlerdi. Gerçekten de geri çekilmeye başlamışlardı ki, Mehmed Çelebi'nin süvarileri hemen peşlerinden geldiler ve böylece Süleyman Çelebi'nin birçok adamını kaybettiği ağır bir çatışma meydana geldi. Birliklerinin kalanları geçide ulaştı, buraya konuşlandı ve arazi başka bir harekete imkân vermediğinden, Mehmed Çelebi'nin öncüleri tarafından tıpkı bir şehir gibi kuşatma altına alındılar.

Çandarlı Ali Paşa bu çaresiz durumda bile hızlı bir çare buldu. Mehmed Çelebi'ye kendi ordusu içinde sözde bir komplonun olduğunu belirten bir mektup yazdı, kendi vezirlerine ve komutanlarına karşı şüphe duymasını sağlamaya çalıştı, özellikle de Mehmed Çelebi'yi terkedip Süleyman Çelebi'nin tarafına geçmeye hazır olduklarını söyleyerek onları ortak ihanetle suçladı. Mehmed Çelebi, hileyi farketmiş olsa da, çok geçmeden sâkisinin [Şarabdar İlyas] Süleyman Çelebi'nin tarafına geçmesiyle, Amasyalı Bâyezid Paşa'nın tavsiyeleri üzerine, özellikle de birliklerinin hiçbir şey yapamayacakları bir konumda sıkça yağan yağmurlara maruz kaldıkları için, gerçekten geri çekilmeye karar verecek kadar endişelendi[73]. Böylece geldiği kadar hızlı bir şekilde Tokat'a ve Amasya'ya geri dönerken, Süleyman Çelebi geçitten çıktı, Bursa'yı tekrar işgal etti, civarı talan ettirdi ve yanlış bilgilerle yönlendirilmiş olarak uzunca bir süre boşuna kuşatma altında tutacağı Sivrihisar'a kadar ilerledi.

Karamanoğulları beyi fazla aceleci davranarak Süleyman Çelebi'ye bir gün burada ordusuyla saldırmayı denedi; ancak kayıplar vererek Akşehir'e geri püskürtüldü ve burada Süleyman Çelebi'nin Evrenos Bey yönetimindeki birlikleri tarafından köşeye sıkıştırıldı. Zorunluluktan ötürü Mehmed Çelebi'ye başvurdu. Önce yazılı olarak uygun bir himaye karşılığında sadakat, itaat ve topraklarının yarısını vadetti ve daha sonra Mehmed Çelebi'yi sözlü olarak bir kez tutumunun dürüstlüğüne inandırmak için şahsen Mehmed Çelebi'nin yanına Kırşehir'e geldi. Gevale Kalesi'nde iki hükümdar arasında resmî bir anlaşma

73 Sadeddin, s. 292-297.

yapıldı ve bu anlaşmaya göre Karamanoğlu Mehmed Bey, Mehmed Çelebi'ye gerçekten topraklarının yarısını devretti ve her iki hükümdar birbirlerine Süleyman Çelebi'ye karşı himaye ve yardım vadettiler[74]. Süleyman Çelebi, Evrenos Bey aracılığıyla bu anlaşmadan haberdar olduktan sonra, kendisini nelerin beklediğinin farkında olarak, Evrenos Bey'in tavsiyesi üzerine Ankara'da ve çevresinde bulunan bütün birliklerini topladı[75].

Mehmed Çelebi, bu dönemlerde, 1406 yılında, Karamanoğulları beyinden çok daha güçlü bir müttefiki, o güne kadar mücadeleye şahsen katılmayan ve sadık bir şekilde maiyetinde yaşayan kendi kardeşi Musa Çelebi'nin şahsında buldu[76]. Durumların seyrini ve tarafların konumunu bugüne kadar geri planda tuttuğu kendi haklarını talep etmek için uygun bulmuş olabilen Musa Çelebi, günün birinde kardeşine Avrupa'ya geçmesine ve burada onun adına Süleyman Çelebi'nin sancakbeyleriyle savaşarak, zafer kazandıktan sonra kardeşi adına ve iradesine göre, fethedilen toprakları yönetmesine izin vermesini önerdi. Ömür boyu sadece onun emirlerine uymayı, her yerde sadece onun sancaklarını kullanmayı, bütün resmî makamları sadece onun adına işgal etmeyi, sadece onun adına sikke basmayı ve ihtiyacı olduğu her anda kuvvetleriyle birlikte sadık yardımlarda bulunmayı vadetti.

Mehmed Çelebi'nin saray karargâhında, Avrupa'da bile Süleyman Çelebi'nin burada kalan komutanları ve sancakbeyleri arasında uzun süreli yokluğundan ve sefa içindeki yaşam tarzından hoşnut olmayarak hadiselerin değişmesini isteyen muhalif bir partinin oluştuğu bilindiğinden, bu teşebbüs bir o kadar başarılı olmayı vadediyordu[77]. Ne var ki Musa Çelebi'nin bunları gerçekleştirecek yeterli kaynakları yoktu. Mehmed Çelebi, ağabeyine* para, atlar, develer ve teçhizat verebilirdi ama o dönemlerde elinde hiçbir sahil şeridi bulunmadığından Avrupa'ya geçmesi için gerekli gemileri veremezdi. Musa Çelebi, bu

74 *Aynı eser*, s. 297, 298: ". . . Sonra barış maddelerini yeniledi ve doğruladı; krala sahip olduğu mülklerin yarısını sundu, ondan, meslektaşı ve yoldaşı olarak bunu kabul etmesini rica ederek; amacı, Emir Süleyman'ın kötü niyetli isteklerini ve tasarılarını bastırmak ve elinde kılıçla krallık ülkelerini yeniden ele geçirmekti").

75 *Aynı eser*, s. 299.

76 Sadeddin, s. 300: "ki o her zaman kralın yanında yardim etmişti, hiçbir zaman bağlılık ve itaatten uzaklaşmamıştı, karşı tarafa boyun eğmemişti".

77 Chalkokondylas, IV, 91: "Süleyman'dan rahatsız olanlar onun tarafından iyi gözle görülmeyenlerdi".

* Musa Çelebi, Çelebi Mehmed'den yaşça küçüktür (çev.).

yüzden Kastamonu Beyi İsfendiyar Bey'e başvurdu. Ne var ki kendisi için de tehlikeli olabilecek Osmanlılar gibi bir gücün amaçlarını desteklemek, İsfendiyar beyinin menfaatine olamazdı ve bu yüzden Musa Çelebi'yi nazik mazeretlerle geri çevirdi[78]. Musa Çelebi'nin hemen ardından başvurduğu Karamanoğulları beyi, Mehmed Çelebi'yle yaptığı anlaşmaya istinaden olaya çok daha olumlu yaklaştı ama Musa Çelebi Avrupa'ya geçmek için gerekli hazırlıkları yaparken İsfendiyar Bey yeni gelişmelerden ötürü fikrini değiştirmişti. Görünüşe göre, Osmanlı Devleti'nin Rumeli eyaletlerinde Süleyman Çelebi'ye karşı esen havanın farkında olmaması mümkün olmayan Eflak Voyvodası Mircea, aynı dönemde Musa Çelebi'yi Avrupa'ya çekmek ve onun yardımıyla Süleyman Çelebi'nin kendisi için tehlike arz eden sarsılmış gücünü tamamen kırmak için teşebbüslerde bulunuyordu. Hatta davetini kabul ettiği takdirde, kendi topraklarını ve kızını bile teklif ettiği söyleniyordu; Musa Çelebi'nin Avrupa'ya geçişini hızlandırmak için İsfendiyar Bey nezdinde Musa Çelebi lehine tavassutta bulundu[79]. Dolayısıyla İsfendiyar Bey, Musa Çelebi'ye gemilerini şimdi bizzat teklif ediyordu ve Musa Çelebi tabii ki daha kısa yolu tercih edeceğinden çok geçmeden Sinop'ta kendisini Avrupa'ya götürecek gemiye bindi.

Eflak prensi, Musa Çelebi'yi burada samimi bir surette karşıladı, onurlara boğdu ve kendisine Süleyman Çelebi'nin hemen Musa Çelebi tarafına geçen sınır eyaletlerindeki hoşnut olmayan sancakbeylerinin kuvvetleriyle çok geçmeden önemli ölçüde takviye edilen küçük bir ordu tahsis etti. Musa Çelebi Tuna boylarına yerleştirilmiş Osmanlı birliklerinin büyük bir kısmıyla Sırp ve Eflak yardımcı kıtalarını kendi safına çekmiş ve bu birlikler tarafından Trakya, İllirya ve Teselya beyi[80] ilân edilmişti ki, bazı sadık komutanları acil ulaklar aracılığıyla Süleyman Çelebi'yi bu olaylardan haberdar ederek bir an önce Avrupa'ya geri dönmesini istediler. Aynı dönemlerde en iyi komutanı, en sadık danışmanı Veziriazam Çandarlı Ali Paşa'yı kaybeden[81] Süleyman Çelebi ilk anda ne yapacağını şaşırdı ama sonunda sefalarından ayrılarak birliklerinin asıl kuvvetleriyle derhal Avrupa'ya geçmek üzere acilen denize

78 Sadeddin, s. 300.

79 Sadeddin, s. 300 gibi Osmanlı tarihçilerinde bu şekilde geçmektedir. Chalkokondylas, IV, 91'de ise Musa Çelebi voyvodaya bazı önerilerde bulunmuş ve yardımıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki hükümdarlığını ele geçirmeyi başardığı takdirde, önemli gelirler ve büyük bir arazi parçası vadetmiş.

80 Dukas, XIX, 48. Chalkokondylas, 91.

81 Sadeddin, s. 302.

doğru yola çıktı. Ankara'yı ve civarını dikkatsiz bir seçimle, bu şehrin bir süredir kendi maiyetinde yaşayan önceki komutanı, Mehmed Çelebi'nin taraftarı Yakub Bey'e emanet etti.

Süleyman, zengin hediyelerle kendi tarafına çekmeye çalıştığı o dönemlerde önemli istihkâmlar yaptıran Cenevizli Negro idaresindeki [82] Lapseki'de (Lampsakus), ardından da Konstantiniyye'de kısa bir süre kaldıktan sonra, hemen bu başkentin yakınlarına gelmiş olan Musa Çelebi'nin üzerine yürüdü. İki ordu burada karşı karşıya geldi ve Musa Çelebi, Süleyman Çelebi'nin kıtalarının dışında kendi müttefiklerinin ihanetiyle de uğraşmak zorunda kalmasaydı zaferin sonucu hiç şüphe götürmeyecekti. Daha çatışma başlar başlamaz, Sırp Prensi Stefan, güya İmparator Manuel'in rüşvetiyle yardımcı kıtası ile birlikte Süleyman Çelebi'nin tarafına geçti. Onu örnek alarak bazı Osmanlı komutanları da aynısını yaptılar ve düşman saflarına geçişler genel bir hal almaya başlamıştı ki, Musa Çelebi ordusunun kendisine sadık kalan kısmıyla hâlâ direniyordu. Bunun üzerine Süleyman Çelebi Konstantiniyye'ye doğru sahte bir kaçış harekâtıyla Musa Çelebi'yi felaketli bir tuzağa düşürdü. Zira Musa Çelebi, çatışmanın sıcaklığıyla karargâhını tamamen korunmasız bırakmıştı ve böylece 500 seçkin adamıyla birlikte şehir hendeğine saklanmış olan Süleyman Çelebi onun yokluğunda karargâhı kolayca ele geçirdi. Musa Çelebi nihayet buraya geri dönmek istediğinde karargâhı düşmanın eline geçmiş buldu. Bunun üzerine birliklerinden kalanlar sanki kovalanırcasına her tarafa kaçarak dağıldılar. Bir kısmı kurtulur ve bir kısmı zorunlu olarak galiplerin saflarına katılırken, herkes tarafından terkedilen Musa Çelebi hiç durmadan Eflak prensinin kendisini himaye ettiği Tuna boylarına geri döndü. Çok geçmeden buradan Balkan Dağları'na çekildi, eşkiya olarak dağlarda dolandı ve küçük bir süvari birliğiyle civarı rahatsız etmeye başladı[83].

Süleyman Çelebi ise bu arada tekrar galip olarak Edirne'ye girmişti; burada gittikçe sinirlerini tahrip eden ve sonunda en sadık taraftarlarının bile bütün saygılarını kaybetmesine neden olan kötü alışkanlıklarının ve tutkularının esiri olarak yaşıyordu. Buna rağmen birkaç yıl boyunca Avrupa'da egemen olmaya ve Osmanlı padişahı olarak kabul edilmeye devam ederken Anadolu'daki fetihlerinin büyük bir bölümünü tekrar kaybetti. Zira gidişin-

82 Dukas, s. 48.

83 Bu buluşmaya ilişkin en detaylı bilgiler için bk. Chalkokondylas, IV, 92-93. Karşılaştırma için, Sadeddin, s. 303.

den hemen sonra Yakub Bey sadece Ankara'yı ve Gelasel Kalesi'ni Mehmed Çelebi'ye teslim etmekle kalmadı, Süleyman Çelebi'nin geride bıraktığı sancakbeyleri ve subaşıları da kendilerine emanet edilen şehirlerle tahkim edilmiş yerleri devretmeye ikna edildi ve karşılığında tabii ki Mehmed Çelebi'den teşekkür ve zengin hediyeler aldılar. Aydın, Menteşe, Saruhan, vesaire sancaklarının en azından büyük bir bölümü Mehmed Çelebi'nin hakimiyeti altında tekrar Osmanlı Devleti'ne ilhak edildi. Mehmed Çelebi, başkentini Tokat'tan atalarının payitahtı Bursa'ya taşıdı ve Avrupa'daki durumlarla hiç ilgilenmeyerek Anadolu'da henüz sallantıda olan hükümdarlığını akıllı bir irade ve ciddi bir adalet sayesinde korudu[84].

Bu arada sefaya ve aşırılıklara iyice dalan Süleyman Çelebi, tamamen çöküşüne doğru hızla ilerliyordu. Musa Çelebi, Konstantiniyye yakınlarındaki yenilgisinden sonraki üç yılı boşa geçirmemiş, Süleyman Çelebi her yerde hükümdar olarak tanınmasına ve korku salmasına rağmen, küçük ordusunu Süleyman Çelebi'nin el altından ayrılmaya ikna edebildiği birlikleriyle oldukça takviye etmişti[85]. Kendini yeterince güçlü hissettiğinde, Balkan Dağları'nın yarlarından ayrıldı ve büyük bir ordu gücüyle 1410 yılı başlarında aniden Edirne önlerinde belirdi. Ne kendisine en yakın komutanlardan Mihaloğlu'nun, ne yaşlı Evrenos Bey'in, ne de Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın sözleri, Süleyman Çelebi'yi burnunun dibindeki tehlikeye ikna edebildi ve bu kritik anda sefa sarhoşluğundan çıkartabildi. Musa Çelebi'nin ordusunun öncü birlikleri Edirne yakınlarındaki bağlara akın etmiş ve surlara doğru ilerliyordu ki, Evrenos Bey son bir kez Süleyman Çelebi'de kalan en son erkeklik kıvılcımını çaresiz bir direniş için tutuşturmayı denedi. "Kim bu Musa", diye bağırdı Süleyman Çelebi, içinde bulunduğu hamamda şarabın yarattığı sarhoşlukla sinirlenerek, "O kim ki, orduyla üzerime yürüyor ve hükümdarlık talep ediyor? Eşkiya çetesiyle elini taca uzatması ve düzenli bir muharebeye dayanması mümkün müdür? Uygunsuz sözlerinizle beni eğlencemde rahatsız etmek için çıldırmış olmalısınız!". [Yeniçeri ağası] Hasan Ağa, cüretkârlığını daha da ağır ödemek zorunda kaldı. Zira Süleyman Çelebi'ye kurtuluşun henüz mümkün olduğu son anda ağır sözlerle felaketin yakın olduğunu anlatmaya çalıştığında, Süleyman Çelebi kendisini yakalattı ve bir kılıç darbesiyle sakalını kestirdi.

84 Sadeddin, s. 304-305.

85 Chalkokondylas, s. 93.

Hasan Ağa böylesine küçük düşürücü bir muameleye tahammül edemezdi. Öfkeyle dışarı çıktı, bir ata atladı ve kanlı yüzüyle ordunun safları arasından geçerken herkesi sırt çevirmeye ve düşmanın tarafına geçmeye çağırdı[86]. Her iki taraftan kılıçlar henüz çekilmeden, bu olay kansız zaferi Musa Çelebi'ye kazandırdı. Zira Süleyman Çelebi'nin bütün komutanları, belki daha önce Musa Çelebi'yle irtibat kurarak, Hasan Ağa'yı takip ettiler, birlikleriyle Musa Çelebi'nin tarafına geçtiler ve Edirne'nin kapılarını bizzat açtılar. Sadece üç emir bu çaresiz durumda Süleyman Çelebi'nin yanında kaldılar, onu zorla hamamdan çıkarttılar ve kaçarak Konstantiniyye'ye doğru ilerlediler. Musa Çelebi'nin peşlerinden gelen süvarilerinin dolayı korku içinde değişik yollardan tam Konstantiniyye yakınlarına gelmişlerdi ki, Türkmen liderlerinin ihanetine uğrayarak Düğüncüler Köyü yakınlarında köylülerin saldırısına uğradılar ve acımasızca katledildiler. Köylüler, özellikle atının güzelliği ve elbiselerinin görkemiyle kim olduğunu belli eden Süleyman Çelebi'den eskiden sancakbeylerinden çektikleri acıların intikamını aldılar. Öfkeli arılar gibi üzerine saldırdılar, binlerce yarayla yere serdiler ve başını kestiler[87].

Bu arada Musa Çelebi, zaferle Edirne'ye girdi ve halkın sevinç nidaları arasında Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki hükümdarı ilân edildi[88]. Ağabeyinin ölümüne hiç olmazsa görünüşte öfkelendi ve öfkesinin ilk anlarında katillere verdiği ceza korkunçtu. Yaşadıkları köyün tamamını, erkekleri, kadınları ve çocukları bağlanmış hâlde evlerine kapattırdı ve birkaç saat içinde her yer büyük bir kül yığınına dönüşecek şekilde hepsini ateşe verdirdi[89]. Süleyman Çelebi'nin kanlar içindeki cesedini ise gerekli onurlarla Edirne'ye getirtti ve daha sonra Bursa'da yaptırdığı camide büyük törenlerle defnettirdi[90].

Musa Çelebi belki de bu şekilde boyunun amansız bir kardeş nefretiyle kirlettiği onurunu, ölüye gösterilen saygıyla hafifletebileceğini düşünüyordu. Süley-

86 Sadeddin, s. 305-309.

87 Süleyman Çelebi'nin sonu hakkında kaynaklarda uyum yoktur. Sadeddin, s. 310'a göre Musa Çelebi'nin süvarileri tarafından tam Türkmen köylülerin eline düştüğünde yakalanmış ve emri üzerine derhal başı kesilmiş. Chalkokondylas, s. 93'te bağlanmış bir halde Musa Çelebi'nin önüne getirilmekte ve yine emri üzerine başı kesilmektedir; Dukas, s. 49'a göre ise köylüler tarafından öldürülmüştür.

88 Dukas, s. 49: "Musa kendisine eşlik eden askerler eşliğinde ve büyük saygı görerek Edirne'ye giriyor ve Batı (Rumeli) efendisi olarak yüceltiliyor".

89 Dukas, s. 49; Chalkokondylas, s. 94.

90 Dukas, s. 49.

man Çelebi'yi çöküşünü hızlandıran suçlarından dolayı temize çıkarmasalar da iyi olan özelliklerine de gerekli saygıyı gösteren bu bahtsız olayın daha sonraki tarihçileri de muhtemelen benzer tutumlar içindeydiler. Hepsi şaraba, şehvete ve zevke aşırı düşkünlüğünün dışında şahsi yiğitliğe sahip, iyiliği ve güzel şeyleri takdir etmesini ve uygun bir şekilde ödüllendirmesini bilen asil bir ruha sahip olduğu konusunda hemfikirdirler[91]. Doğası gereği insancıl ve merhametli olan Süleyman Çelebi, özellikle fakirlere ve zor durumda olanlara karşı merhametiyle kendini gösteriyordu. Her gün kullarından birini atalarının ruhu adına serbest bırakmayı ve gerekli geçimini sağlayarak hizmetinden azletmeyi kural hâline getirmişti[92]. Edirne'yi muhteşem bir camiyle güzelleştirmişti ama bu camiyi tamamlamak halefleri Musa Çelebi'ye ve Mehmed Çelebi'ye kaldı.

Tarihçiler, Süleyman Çelebi'yi yenen Musa Çelebi'ye aynı övgüyü tanımak istememektedirler. İnsan olarak belki ahlaki açıdan daha ciddi, hükümdar olarak da daha fazla ileri görüşe, akla ve dayanıklılığa sahipti; ancak ciddiyeti özellikle öfkeli anlarında kimi zaman katılığa, zorbalığa ve insanlık dışılığa kadar artıyordu[93]. Edirne'de bir kez Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki bağımsız hükümdarı olduktan ve çevresi tarafından da hükümdar kabul edildikten sonra sınırsız saltanatının karakterini de bu özelliği belirledi. Yukarıda belirttiğimiz gibi, kardeşi Mehmed Çelebi'ye, Süleyman Çelebi'ye karşı zafer kazandığı takdirde babalarının mirası olan imparatorluğun Avrupa'daki kısmını sadece onun adına yöneteceğine ve idare edeceğine sözvermişti ama iktidarın cazibesi onda da sözüne borçlu olduğu sadakatten baskın geldi. Bu yüzden Mehmed Çelebi'ye hiç itibar etmeden başlangıçtan itibaren zorbaca bir keyfiyetle hüküm sürmeye başladı, Süleyman Çelebi'ye sadakatsizlik göstererek günah işledikleri bahanesiyle[94] şüpheli gördüğü sancakbeylerini ve ordu komutanlarını görevlerinden aldı, mallarına el koydu, hatta başlarını kestirmekten bile geri kalmadı[95], her yerde korkuyu ve dehşeti hükümdarlığının ilkesi hâline getirdi.

---

91 Sadeddin, s. 310: "İyi yanları vardı, nitelikli özelliklere sahipti ve çok yakışıklıydı, yüzü çok güzeldi, nazik ve insancıldı". Burada henüz bilginlerin herhangi bir imtiyazından bahsedilmemektedir. Chalkokondylas, s. 93: "Başka bir deyişle hoşgörülü ve bedenen de güçlü kuvvetli idi. Savaşta da çok hızlı ve güçlü idi".

92 Sadeddin, s. 311; Dukas, s. 47, 49.

93 Chalkokondylas, s. 93.

94 Sadeddin, s. 312: "Ve bu konuları daha çok kullanabilmek için onların Emir Süleyman'a karşı sadık ve dürüst olmadıkları bahanesini ortaya attı".

95 Aynı yer: "ve onları keskin kılıcına yem yaptı".

Bundan sonra düşündüğü ilk şey, Konstantiniyye'deki muharebede düşmanın tarafına geçen Sırp prensinden intikam almak ve Süleyman Çelebi'yle yapılan anlaşmaya göre Bizans imparatoruna geri verilen şehirleri tekrar Osmanlı Devleti'ne katmak oldu. Musa Çelebi, bütün bu olaylarda büyük bir enerji ve karakter sağlamlığı geliştirdi ama doğru bir manevi tutum açısından yoksunluk göstererek yaptıklarının etkisini ve kazancını yok etti. Kendi yönetimi altında çok büyük bir ordu Sırbistan'a girdi, şehirleri ve kaleleri harap etti, en güzel oğlanları ve kızları köle olarak götürdü, halkın kalan kısmını hemen orada öldürttü ve bunu masa şeklinde yığılmış ceset yığınları üzerinde insanlık dışı sefih içki meclisleriyle kutladı[96]. Daha sonra başka bir ordu, Selanik'i ve Mora Yarımadası ile Teselya'daki şehirleri tekrar geri almak üzere batıya gönderildi. İmparator Ioannes'in orada tuttuğu az sayıda muhafız kıtalarından ciddi bir direniş beklenemezdi. Güney Teselya'daki İzdin dışında her yer, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'da tekrar babasının hüküm sürdüğü hâle getirmek istediği için, Bizans imparatoruna karşı daha kararlı ve daha tehdit edici bir tutum takınan Musa Çelebi'nin eline düştü[97].

Bu amaçla önce İmparator Manuel'den [V.] Ioannes'in eskiden Yıldırım Bâyezid'e verdiği haracı ödemesini talep etti. Veziriazam Çandarlı Ali Paşa'nın kardeşi* Çandarlı İbrahim Paşa, bu amaçla Konstantiniyye'ye gönderildi. Ne var ki Çandarlı İbrahim Paşa da devletin ileri gelenleri arasında Musa Çelebi'nin nefret duyulan zorbalığından hoşnut olmayanların biraraya getirdiği topluluğun bir üyesiydi. Bu yüzden efendisinin isteğini yerine getirip Bizans imparatorundan söz konusu haracı talep etmek yerine, imparatorun saflarına katıldı ve ona Mehmed Çelebi'yi Musa Çelebi'ye karşı kendisinin lehine kazanmak üzere Anadolu'ya geçmeyi önerdi. İmparator bunu severek kabul ederek İbrahim Paşa'ya saygı ve sadakat vaatleri altında Mehmed Çelebi'yi Avrupa'ya gelip, kendisine himaye ve yardım etmek üzere davet ettiği bir mektup verdi[98].

96 Dukas, XIX, 50'de Makedonya ve Teselya şehirlerinin tekrar geri alınmasının ne kadar önemli olduğunu anlatmak için, komutanlarına yaptığı uzun bir konuşmadan bahsedilmektedir.

97 Dukas, aynı yer.

* Zinkeisen yanlışlıkla oğlu demektedir. Ancak Çandarlı Ali Paşa'nın oğlu yoktur (çev.).

98 Sadeddin, s. 313: "Sonra Konstantinopolis hükümdarı ona hoş görünmek için sultana (Mehmed Çelebi'ye) saygılı ve nazik bir mektup yazdı, ziyaretiyle kendisini desteklemesini ve sevindirmesini istedi, bizzat kendisi de ona saygılarını sunmayı arzu ederek". İmparatorun o dönemde Mehmed Çelebi ile ilişkisi hakkında daha kesin bilgiyi Dukas, s. 51'de vermektedir.

Bursa'da coşkuyla karşılanan Çandarlı İbrahim Paşa, derhal veziriazamlığa getirildi ve Avrupa'ya yapılacak sefer için gerekli hazırlıkları yapmakla görevlendirildi. Bizans imparatorundan özel bir elçi heyeti aracılığıyla büyük sayıda birliklerin Avrupa'ya geçişi için gerekli gemileri hazır tutmasını talep ettikten ve imparator da bunu kabul ettikten sonra, 15 bin kişilik seçkin birlikler topladı ve Mehmed Çelebi bunlarla birlikte Bizans gemilerinin kendisini alacağı Üsküdar'a doğru yola çıktı[99].

Musa Çelebi'ye aynı anda başka bir yönden de zorluk çıkartmak ve mümkünse kuvvetlerini bölmek için, İmparator Manuel Süleyman Çelebi'nin Orhan adında henüz reşit olmayan bir oğlunu Anadolu'dan yanına getirtmiş ve bu çocuğu Selanik çevresiyle komşu şehirlerde bulunan Osmanlılar arasında çok geçmeden Süleyman Çelebi'nin yasal mirasçısı ve halefi olarak Musa Çelebi'nin karşısına çıkartan bir taraftar topluluğu kazandığı Selanik'e göndermişti. Ne var ki Musa Çelebi bu zor durumda beklenmedik bir faaliyet gösterdi. Orhan, taraftarlarıyla Karaferye ve Teselya'nın bir kısmını tam ele geçirmişti ki, Musa Çelebi ordu gücüyle buraya geldi. Ancak çatışmaya fırsat bile kalmadı. Orhan, kendi lalası ve veziriazamının ihanetine uğrayarak Musa Çelebi'ye teslim ve derhal idam edildi. Yanında bulunan az sayıda birlikler Teselya Dağları'nda saldırıya uğradılar ve yok edildiler; kalan taraftarlarıysa kendiliğinden dağıldılar[100].

Musa Çelebi'nin Teselya'dan döndükten hemen sonra Konstantiniyye surları önünde vermesi gereken mücadele çok daha çetindi. Çandarlı İbrahim Paşa'nın ihanet ederek kaçmasına çok sinirlenmiş hâlde imparatora öfkesinin gücünü tattırmak istedi ve bu yüzden bütün kuvvetleriyle başkent önlerine geldi. Ne var ki Osmanlı Devleti'nin son zamanlardaki sancıları arasında görünüşe göre biraz daha güçlenmiş olan İmparator Manuel, bu sefer yeterince savunma tedbiri almıştı ve düşmanı iyi donanmış hâlde karşıladı. Çevre şehirlerin ve köylerin sakinleri tedbir olsun diye başkente çekilmişlerdi ve böylece Musa Çelebi'ye öfkesini hemen ateşe verdirdiği boş evlerden çıkartmaktan başka çare kalmadı. Bu yüzden önünde dumanları tüten bir çölden başka birşey kalmayınca ve belki de şehre saldırmak için gerekli donanımlara sahip

99 Sadeddin, s. 314; Dukas, s. 51

100 Chalkokondylas, s. 94-95. Phrantzes, I, 27, s. 87. Phrantzes, İmparator Manuel'in Şehzâde Orhan'ı Avrupa'ya çektiğini özellikle belirtmektedir; Chalkokondylas ise sadece Rumlardan genel olarak bahsetmektedir.

olmadığından, zorunlu olarak surlar halkasından belirli bir uzaklıkta duruyordu[101]. Bu olay, Bizanslıları sıkça hücumlarda bulunmaya teşvik etti ve bu hücumlarda genelde avantajlı olup Osmanlılardan daha az kayıp veriyorlardı[102]. Denizlerdeki üstünlükleriyse daha da baskındı. Zira Musa Çelebi, şehre denizden de saldırmak ya da en azından kendi gemileriyle nakliyat hattını kesmek isteyince, Bizans imparatoru yeğeni İmparator Ioannes'in yasal oğullarından Manuel yönetiminde Konstantiniyye yakınlarında yapılan deniz muharebesinde tam bir zafer kazanan bir filo gönderdi. Osmanlı gemilerinin çoğu ele geçirildi ya da batırıldı; sadece birkaçı kaçarak kurtulabildiler[103]. Yine de İmparator Manuel, kendini tek başına Musa Çelebi'ye uzun süre dayanacak kadar güçlü hissetmemiş olacak ki, Anadolu'daki müttefiki Mehmed Çelebi'nin gelişini mümkün olduğunca hızlandırıyordu.

Mehmed Çelebi, hiçbir zorlukla karşılaşmadan, kendisine gönderilen Bizans gemileriyle Avrupa'ya geçti, burada her türlü şenlik gösterileri altında üç gün geçirdi ve Bizans imparatoruyla yapılan anlaşma bir kez daha her iki tarafın yeminleri altında törenle onaylandıktan sonra, dördüncü gün kendi birlikleri ve küçük bir Bizans topluluğuyla Musa Çelebi'nin üzerine yürüdü[104]. Musa Çelebi, İnceğiz diye adlandırılan bir yerin yakınlarında kendisini düzenli muharebe nizamında bekliyordu. Çatışma sert ve kanlı geçti[105]. Musa Çelebi'nin ordusunun bir kısmı çatışmanın tam ortasında Mehmed Çelebi'nin tarafına geçti. Bunu üzerine Rumeli birliklerinin saflarında bir dalgalanma oldu ve Musa Çelebi kaçanların akımına yakalanarak sürüklendi. Zafer tam Mehmed Çelebi lehine sonuçlanacakmış gibi görünüyordu ki, Musa Çelebi aniden kendi birliklerinin de baskısı altında 7 bin kişiyle tekrar direnmeye başladı ve taki-

101 Dukas, s. 50: "Çadırları kuran bu ülkenin efendisi olacağı kanaatine sahipti. Fiiliyatta ise düşündüğünü gerçekleştirecek güçten çok uzaktı".

102 *Aynı eser*, s. 51: "Şehirliler (Bizanslılar) çıkışları sırasında Türklerle çarpışıyorlardı ve herbir Romalı için üç Türk ölüyordu".

103 Chalkokondylas, s. 94; Phrantzes, *aynı eser*, s. 87'de bu deniz çatışmasının yerini de belirtmektedir: "Donanmalar Plati adı verilen adanın yakınında karşılaştıktan sonra ve vs". Neredeyse sürekli Doğu kaynaklarıyla uyumlu olan Dukas, bu deniz çatışmasından hiç bahsetmemektedir.

104 Dukas, s. 51. Chalkokondylas, s. 95-96. Chalkokondylas, burada herşeyi karıştırmakta ve karanlıkta gezinmektedir.

105 Sadeddin, s. 315: "öyle sert ve dehşet verici bir savaş yaptı ki çıkan ses dünyanın kulağını sağır etti" ve aynı coşkun tonda böyle devam eder.

bin sıcaklığında asıl kuvvetlerinden çok uzaklaşan Mehmed Çelebi bu birliklerin karşısına sadece 200 kişiyle çıkabildi. Bu küçük birlikle derhal ağabeyinin saflarına daldı ve sadık adamlarının büyük bir bölümü daha o anda hayatını kaybetti. Ağır yaralı olan Mehmed Çelebi son anda deniz kıyısına kaçabildi, burada herhangi bir durum için imparator tarafından hazır tutulan gemilere bindi ve derhal Anadolu'ya döndü. Herşey bittikten sonra Mehmed Çelebi'nin ganimetin peşine düşen asıl kuvvetleri de nihayet tekrar toplandı ve Mehmed Çelebi'nin peşinden geldi. Ancak daha yoldayken zaferden emin bir hâlde kendi birlikleri olduğunu düşündükleri Musa Çelebi'nin muzaffer birlikleriyle karşılaştılar. Çok geçmeden hayal kırıklığına uğrayarak herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan, asil bir şekilde ya kendi tarafına geçip yanında sadık birer asker olarak kalmayı ya da serbestçe kardeşinin yanına Anadolu'ya dönmeyi seçmelerini isteyen Musa Çelebi'ye teslim oldular. Birçoğu dönmeyi tercih etti ve hiçbir engelle karşılaşmadan Bursa'ya gitmek üzere gemilere bindi[106].

Bu arada Mehmed Çelebi'nin yokluğu, hatta belki de daha ziyade Konstantiniyye önlerindeki yenilgisi, Anadolu'daki vasallarının bir kısmının ayrılmasına ve direniş göstermesine neden olmuştu; bu yüzden Avrupa'daki mücadeleyi tekrar başlatması ve istediği gibi yürütmesi mümkün değildi. Anadolu'da o dönemdeki en tehlikeli düşmanı, daha önce Süleyman Çelebi'nin maiyetinde Avrupa'ya geçen, burada Süleyman Çelebi'den Ohri sancakbeyliğini alan, onun yok oluşandan sonra ise yine Anadolu'ya dönen ve eski mülkünü tekrar ele geçiren İzmir Beyi Cüneyd'di[107]. İzmir'den yola çıkarak tekrar Efes'i ve Aydın sancağının büyük bir bölümünü işgal etmişti ki, Mehmed Çelebi tek bir kılıç darbesi bile vurmadan büyük bir orduyla Cüneyd'i hakimiyetini tanımaya zorladı. Mehmed Çelebi'nin vasalı olarak topraklarını geri aldı ama bu toprakların büyük bir bölümü geleceğin güvencesi olarak Mehmed Çelebi'nin birlikleri tarafından işgal edildi[108]. Mehmed Çelebi, bunun üzerine Cüneyd'e karşı yapılan sefere birliklerini göndermeyi reddeden Yakub Bey'in cezasını vermek üzere doğrudan Ankara'ya yöneldi. Yakub Bey, her ne kadar yokluğunun devletin bu tarafta sürekli olarak

106 Sadeddin, s. 314-317. Osmanlı kaynaklarına göre muharebenin akışı böyledir. Bizanslılar (Dukas, s. 52), Mehmed Çelebi'nin 1410 yılındaki bu ilk yenilgisinden sonra tekrar Konstantiniyye'ye kaçtığını ve aynı şekilde başarısız olan ikinci bir deneme yaptığını söyleyip, Anadolu'ya dönüşünden hiç bahsetmeyerek, farklılık göstermektedirler.

107 Dukas, s. 48 ve 53.

108 Sadeddin, s. 317-319.

saygı uyandıran büyüklükte bir güçle huzursuz Karamanoğulları beyinin entrikalarına karşı korunması gerektiği zaruretinden kaynaklandığını açıklamaya çalışsa da, Mehmed Çelebi yine de herkese bir ders olması düşüncesiyle kendisine itaat etmeyen Yakub Bey'i Tokat'taki zindanlara gönderdi[109].

1411 yılı böylece geçmişti ve ancak bir sene sonra Mehmed Çelebi tekrar ciddi bir biçimde Avrupa'ya sefer düzenlemeyi düşünebildi. Bu yüzden Tokat'tan bütün vasallarını kıtalarıyla birlikte Ankara Ovası'nda toplanmaya çağırdı. Aralarında sadık itaatkârlığı zengin hediyelerle ödüllendirilen Dulkadiroğulları Beyi Süleyman Bey ve ihtişamlı maiyeti de vardı[110]. Görkemli ziyafetlerle güzelleştirilen resm-i geçit tamamlandıktan sonra hemen Avrupa seferine karar verildi ve bu karar uygulamaya kondu. Ordunun tamamı Ankara'dan yola çıktı ve Mehmed Çelebi'nin Bursa'da kısa bir süre kaldıktan sonra peşlerinden geldiği Üsküdar'a yöneldi. Avrupa'ya geçiş için gerekli gemiler önceki gibi İmparator Manuel tarafından tahsis edildi[111]. Manuel, Musa Çelebi zorbalıklarla dolu hükümdarlığını imparatorluğun diğer bölümlerine de yaydığı, Konstantiniyye önündeki tehdit edici konumunu terketmediği ve kendisini her şekilde baskı altında tuttuğu ve rahatsız ettiği için, gemileri o denli daha yardıma hazır bir hâlde tahsis ediyordu.

Mehmed Çelebi, bu sefer de Konstantiniyye çok kısa bir süre kaldı; ancak Evrenos Bey, önceden yazılı olarak sadece arada bulunan Musa Çelebi'nin ordusu tarafından Mehmed Çelebi'nin tarafına açıkça geçmeleri engellenen Sırbistan Prensi Stefan ve orada bulunan bütün beyler ve paşalar göründüğü anda onun tarafına geçmeye hazır oldukları için hemen kuzeye Sırbistan'a doğru yönelmesini tavsiye ettiğinden, başkent yakınlarında bir mücadeleye girmekten kasıtlı olarak kaçınıyordu[112]. Mehmed Çelebi bu yüzden Konstantiniyye önlerindeki kuşatma birliklerine temas etmeden yoluna devam etti ve Karadeniz kıyıları boyunca Vize üzerinden Edirne'ye yöneldi[113]. Yolda her iki ordunun

109 Sadeddin, s. 319-320.

110 *Aynı eser*, s. 321-322.

111 *Aynı eser*, s. 323.

112 *Aynı eser*, s. 324: "Onların hepsi imparatorluk sancağını alabilmek için ona yardım etmekte hemfikirdiler. Çünkü araya Musa Çelebi'nin ordusu girmişti, krallık sarayına ulaşamamışlardı". Sadeddin, burada Sırp prensine yanlışlıkla Lazar demektedir ki, bu yanlışlık Chalkokondylas, s. 94'e istinaden düzeltilebilir.

113 Dukas, s. 52'ye göre, Mehmed Çelebi ordusunu biri Karadeniz boyunca, diğeri de doğrudan Edirne'ye doğru ilerleyen iki parçaya bölmüştü.

öncüleri arasında meydana gelen bir çatışmada üstünlüğünü muhafaza etti. Musa Çelebi geri çekildi ve Edirne surlarının ardında kendini güvenceye aldı. Edirne halkı savaşın kendi lehine sonuçlanması hâlinde Edirne'nin kapılarını hemen açmaya hazır olduklarını bildirip burada boşuna oyalanmamasını tavsiye ettikleri için, Mehmed Çelebi Edirne'nin kuşatmasıyla fazla zaman kaybetmek istemedi. Dolayısıyla hemen Filibe'ye doğru hareket etti ve Musa Çelebi de saldırı için uygun bir fırsat kollamak üzere hemen peşinden geldi. Yol boyunca, Musa Çelebi'nin öncü birliklerini her seferinde yeterince uzaklıkta tutmayı bilen Mehmed Çelebi'nin artçı birlikleri arasında küçük çatışmalardan başka birşey meydana gelmedi.

Böylece Mehmed Çelebi, yürüyüşüne Meriç Nehri boyunca, geçitlerinde İzmiroğlu Hamza Paşa'nın ve Paşa Yiğit'in emirleri altındaki 2 bin kişiyle Mehmed Çelebi'nin geçişini engellemeye çalıştığı Balkan Dağları'na doğru sakin bir şekilde devam etti. Mehmed Çelebi'nin aynı şekilde sadece 2 bin kişiden oluşan öncü birlikleri, Amasyalı Bâyezid Paşa yönetiminde kanlı bir çatışmayla düşman saflarını aştılar ve Mehmed Çelebi'nin ordusu için verimli ovasında yeniden erzak temin etmek için bir süreliğine konakladıkları Sofya'ya giden yolu açtılar. Aynı talihle gece vakti Şehirköy geçidinden geçtiler ve hemen Niş Ovası'na doğru ilerlediler. Burada Musa Çelebi'nin kendi gözleriyle düşman karargâhının cesaretini tamamen kıran gücünü ve oluşumunu görmek için gözcü olarak tebdili kıyafet içinde Mehmed Çelebi'nin karargâhına gizlice girdiği söylenmektedir. Ayrıca Mehmed Çelebi'ye henüz saldırmaya cesaret edemiyordu, aksine Morava Nehri boyunca Sırbistan'a kadar ilerlemesine izin verdi. Yolda, örneğin Paşa Yiğit, Tırhala Subaşısı Sinan Bey, Barak Bey, Musa Çelebi'ye karşı kurulan komplonun ruhu Evrenos Bey gibi, civardaki bütün Osmanlı sancakbeyleri ve nihayet Sırp Kralı Stefan kıtalarıyla birlikte Mehmed Çelebi'ye katıldılar[114].

Mehmed Çelebi, Sırbistan sınırlarından sonra büyük bir güçle takviye edilmiş hâlde hemen güneye yöneldi, bir süreliğine Kosova Meydan Muharebesi'nin yapıldığı alanda kaldı ve nihayet Sofya yakınlarına geldi, önce Aladdinoğlu Ovası'nda karargâh kurdu ve daha sonra, muhtemelen

114 Osmanlı sancakbeylerinin Musa'dan ayrılmasından Chalkokondylas, I, 96-97'de bahsetmektedir ama sanki iki ordunun ilk çarpışmasının bir sonucu olarak gerçekleşmiş gibi. Kardeş kavgasının sonucu hakkında çok kısa bilgiler veren Dukas, s. 52'de bu olayı sadece ima etmektedir.

Sofya ve İhtiman arasındaki Çamurlu Ovası'na yerleşti. Onu her yerde takip eden ama her türlü karşılaşmadan özenle kaçınan Musa Çelebi, aynı dönemde İhtiman'a karargâh kurdu ve her yönden baskı altında kalarak nihai muharebeyi kabul etmek zorunda kaldı[115]. Zira birliklerinin Mehmed Çelebi'nin tarafına geçişi devam etmiş ve sonunda yanında sadece çok yüksek paralarla aslında kaybedilmiş davasına bağlamayı bildiği 7 bin yeniçeri ve komutanlarından [Mihaloğlu] Mehmed Bey'le Timurtaşzâde Evrenos Bey kalmıştı. Bu küçük toplulukla, Osmanlı İmparatorluğu'nun kardeşinin emrindeki bütün Anadolu ve Rumeli kıtalarının birleşik güçlerine karşı çaresiz bir ölüm kalım savaşı verecekti!

Bu küçük topluluğu ateşli konuşmalarla cesarete, sadakate ve dayanıklılığa çağırdıktan sonra hızlı ve cüretkâr bir şekilde Çamurlu Ovası'na daldı[116]. Mehmed Çelebi, ordusunu burada muharebe düzeninde yerleştirmişti bile. Sol kanatta Sırp Prensi Stefan'ın bizzat yönetimi altında Sırp yardımcı kıtası duruyordu, sağ kanat ise yaşlı Evrenos Bey'in ve beş oğlunun emri altındaydı. Daha muharebenin başında Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, hâlâ Musa Çelebi'nin tarafında savaşan adamlarına kendi taraflarına geçmeleri yönünde çağrıda bulundu: "Evlatlarım, hâlâ fazilet ve yiğitlik açısından atalarından bile üstün, Osmanlı soyunun en adil ve en doğru padişahınızın tarafına geçmekten mi korkuyorsunuz? Hiçliğe düşmüş, ne kendine ne de dostlarına hayrı olmayan bir adamın yanında sefalet içinde kalmaya devam mı etmek istiyorsunuz?". Bunun üzerine iyice öfkelenen Musa Çelebi, kendini artık tutamadı. Öfkeli bir aslan gibi kıtalarının başında Hasan Ağa'nın üzerine saldırdı, ona ulaştı ve kendi eliyle cansız yere serdi[117]. Anında her yanı sarılan Musa Çelebi, gerçek bir Osmanlı yiğitliğiyle neredeyse tek başına üzerine gelen birliklere karşı savaştı, birçok insanı öldürdü[118] ve Hasan Ağa'nın sadık hizmetçisi içindeki intikam ateşiyle muharebenin ortasında kılıcı tutan elini

115 Sadeddin, s. 327-328. Muharebe alanı tam olarak belirlenememektedir. Sırp kaynaklarına göre (karşılaştırma için, Hammer, I, 631'de s. 358 ile ilgili not) İskra Nehri kıyılarındaydı ama bu nehir İhtiman ve Sofya yakınlarında akmaktadır.

116 Sadeddin, s. 329: "büyük bir hızla Çamurlu'ya doğru yola çıktılar".

117 Bütün bu olaylar, özellikle bu muharebeyi çok detaylı anlatan Chalkokondylas, s. 97'den alınmıştır.

118 Sadeddin, s. 329: "Sonra Musa Çelebi can havliyle ve ateşli kılıcıyla savaşa girdi, Osmanlıların sahip oldukları o değeri ve ruh yüceliğini gösterdi ve kılıcıyla birçok cana kıydı".

kolundan ayırana kadar kendini kurtarmayı düşünmedi[119]. Bu haliyle bile karargâhına gitmek üzere etrafını saran kalabalık arasından kendine bir yol açtı; ancak burada kalan birlikleri bu görüntüye dayanamadılar ve anında Mehmed Çelebi'nin tarafına geçtiler. Musa Çelebi, yardımsız, maiyetsiz ve herkes tarafından terkedilmiş hâlde, bir at üzerinde Eflak'a doğru kaçmaya çalıştı. Amasyalı Bâyezid Paşa'nın komutasındaki bir süvari birliği, Mehmed Çelebi'nin emriyle derhal peşinden gitti ve Musa Çelebi'ye daha aynı gün içinde atıyla birlikte sıkışıp kaldığı bir bataklıkta ulaştı. Musa Çelebi karargâha geri getirilerek kardeşinin emri üzerine yay ipiyle boğduruldu[120]. Ancak tıpkı Musa Çelebi'nin üç yıl önce ağabeyi Süleyman Çelebi'nin ölümünden sonra öfkeli gölgesini yatıştırmak ve suçluluk içindeki vicdanını rahatlatmak için yaptığı gibi, Mehmed Çelebi de Musa Çelebi'ye aynı saygıyı gösterdi. Onuruna törenle ağıtlar yaktırdıktan sonra, naaşını Avrupa'dan Anadolu'ya getirtti ve Bursa'da atalarının mezarında Yıldırım Bâyezid ile ağabeyi Süleyman Çelebi'nin yanında defnettirerek nihai istirahatına kavuşturdu[121]. Kendisi de Çamurlu Ovası'ndan hareket ederek, muzaffer olarak kendisine hemen kapılarını açan Edirne'ye girdi.

Yıldırım Bâyezid'in oğulları arasındaki, Osmanlı İmparatorluğu'nu on yıl boyunca, şayet devam etmiş olsaydı, devleti tamamen tüketip çöküşe götürebilecek karışıklıklar ve bölünmeler içinde tutan kardeş kavgası böylece sona erdi. Osmanlı Devleti'nin birliği ve Osmanlı monarşisinin her iki kıtadaki varlığı o dönemlerde özellikle iki başkente, Bursa'ya ve Edirne'ye sahip olmak üzerine kuruluydu ve Mehmed Çelebi işte bu yüzden her iki başkentte padişah olarak kabul edilerek, inananların ebediyen huzurunun ve güveninin gerçek kurucusu, Osmanlı hükümdarlığının büyük yapısının gerçek mimarı ve Osmanlı Devleti'nin yeni banisi olarak saygıyla karşılanmış ve övgülere lâyık görülmüştür[122].

---

119 Chalkokondylas, aynı yer.

120 Sadeddin, s. 330 ve Chalkokondylas, I, 98 boğazlanarak öldürüldüğü konusunda hemfikirdirler. Dukas, s. 52'ye göre ise Musa Çelebi, sağ kolunu kaybettiği ağır bir direnişten sonra, daha orada bataklılıkta öldürülmüştür. Phrantzes, s. 88 daha farklı birşey söylemektedir.

121 Sadeddin, s. 331; Dukas, s. 52-53.

122 Sadeddin, s. 237: "O, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek bir yeniden kurucusu, inananların sükûnet ve güvenliğinin gerçek kurucusu, hükümdarlık onurunun büyük yapısının gerçek mimarı oldu".

3) Osmanlı Devleti'nin Her İki Kıtada 1421 Yılındaki Ölümüne Kadar Sultan I. Mehmed Yönetiminde Yeniden Yükselişi ve Güçlenmesi. Venedik Cumhuriyeti ile İlk Düşmanca Temaslar ve Osmanlıların Denizde 1416 Tarihli Gelibolu Deniz Muharebesi'nde İlk Önemli Yenilgileri

Osmanlı'yı önceki gücüne ve eski büyüklüğüne tekrar kavuşturmak, Çamurlu Ovası'ndaki muharebeyle ve Sultan I. Mehmed'in zaferle Edirne'ye girişiyle henüz tamamlanmamıştı. Zira kriz atlatıldıktan sonra bile hastalıklı bedenin sancıları gerek Avrupa'da, gerekse Anadolu'da devam ediyor ve Osmanlı monarşisinin temelinden sarsılmış yapısı gelecek zamanları vakurla göğüsleyebilecek duruma gelene kadar orada burada ağır mücadelelerin verilmesi gerekiyordu. Tatar akınının ve on yıllık kardeş kavgasının yarattığı birçok yaranın iyileştirilmesi gerekiyordu ve devletin bütünlüğü, tek hâkiminin elinde sadece kılıcın gücüyle sağlamlaştırılmamıştı. Şimdi önemli olan, gerek Avrupa'da gerekse Anadolu'da korku salan Osmanlı silahlarının tekrar geri kazanılmış olan üstünlüklerini Osmanlı tahtına düşman güçleri yatıştırabilecek ve güç birliğinin yanısıra kendi içinde bölünmüş olan ruhları de tekrar biraraya getirebilecek akıllı ve ileri görüşlü bir idareyle birleştirmekti. Zira zorbalık ve kılıcın gücü, devleti yeniden birarada tutan zayıf bağı çok kısa sürede tekrar koparmış olurdu.

Çok asil bir ruha ve gerçek hükümdarlık faziletlerine sahip bir padişah olan I. Mehmed'in henüz sallantıda olan tahtını desteklemek için sadece silahların gücünü değil, adalet, merhamet, uyruklarına karşı esirgeme ve müttefiklerine karşı akıllı bir yumuşakbaşlılık göstermiş olması çok büyük övgüler almıştır. Hiçbir fanatizm göstermeden, hatta ulusal ve dini önyargılardan bile uzak ve verdiği söze sadık bir şekilde Bizans imparatorunu ve Avrupa'daki diğer müttefiklerini hükümdarlığı boyunca dostça ve barışçıl bir biçimde tutmayı bildi[123]; özellikle de Anadolu'da henüz hükümdarlığının en amansız düşmanlarına karşı savaşmak ve asıl burada silahlarının gücünü göstermek zorunda olduğu için bu akıllı siyaset o denli işine yaradı.

123 Chalkokondylas, s. 98: "Ancak Elenlere (Yunanlılara) karşı sonuna kadar dostça davrandı". Karşılaştırma için bk. *aynı eser*, 115. Dukas, XXII, 69.

I. Mehmed, henüz Edirne'deyken ve burada Avrupalı vasallarının biatlerini kabul ederken[124] İmparator Manuel'in bir elçi heyeti de huzuruna gelip zaferini tebrik etti ve daha önce Konstantiniyye'de yapılan ittifak anlaşması sırasında verilen söze uygun olarak eskiden Bizans İmparatorluğu'na ait olup Süleyman Çelebi tarafından imparatora devredilen, ancak Musa Çelebi tarafından kısmen tekrar işgal edilen şehirlerin ve toprakların tekrar geri verilmesini talep etti. I. Mehmed, bu talebi yerine getirmeyi reddetmeyerek, imparatora sadece Teselya'yı ve Mora Yarımadası'nı bırakmakla kalmayıp Karadeniz'de ve Marmara Denizi'ndeki tahkim edilmiş yerleri de bırakarak Bizans elçi heyetini onurlar ve zengin hediyelerle Konstantiniyye'ye geri gönderdi. Bizans imparatoruna baba topraklarını özellikle onun yardımıyla almayı başardığına, yaptığı iyiliklerden dolayı bundan böyle kendisini bir baba gibi kabul edeceğine ve emirlerine uymaya hazır olduğuna dair haber gönderdi[125].

Sultan I. Mehmed, bu konuda ne kadar iyi niyetli ve dürüstse ve iki hükümdar arasında yeniden onaylanan dostluk ne kadar sürekliyse[126] Bizans İmparatorluğu'nun yeniden güçlendirilmesi için kesin ve kalıcı birşey yapma zamanı da o denli uygundu. Ancak bunların yapılabileceği zamanlar çoktan geçmişti; Bizans imparatorluk tahtının şartların talihli bir şekilde biraraya gelmesiyle oluşan gelişmeler sayesinde şimdi zayıf bir şekilde güçlendirilmiş olan temelleri aslında derinden sarsılmıştı; Bizans İmparatorluğu'nu ihya etmek için gerekli maddi ve manevi unsurlar tamamen eksikti; oraya buraya dağılmış birkaç kıyı şehrine ve kendi içlerinde parçalanmış hâlde belirli bir tâbiyet altında bile tutulamayan başkentten uzak bazı eyaletlere sahip olmak mevcut parçalanmışlığı ve bölünmüşlüğü daha da besliyor ve İmparator Manuel güvence altına alınmış bir hükümdarlığın geçici görkeminde ve başkentte tadını çıkardığı huzurun ışığında gelecek zamanların akıbetlerine gözlerini kapatıyordu[127].

124 Dukas, XIX, 53: "Her gün Batı'nın ileri gelen komutanları gelerek ona bağlılıklarını bildiriyorlardı".

125 Dukas, XX, 53.

126 Bizans imparatoru ve Osmanlı sultanı arasındaki dostluk ve bunun devlete o dönemlerde getirdiği huzur, Bizanslıların en sevdikleri konulardan biridir. Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, s. 108-109: "Ve o zaman kendilerini uzun süre eskiden olduğundan daha iyi gösterdiler ve her durumda doğruyu yapıyorlardı ve vs". Dukas, 69, 71; Phrantzes, 89, 111.

127 Dukas, XXII, 71'de şöyle demektedir: "İmparator hayal kurarak seviniyordu. Ancak geleceği gören Romalıların kaderi (Tanrı) üzülüyordu".

İmparator Manuel, ayrıca bütün hanedanları vuracakmış gibi görünen akıbetten kaçamayacaktı; zira hanedanının esenliğini ve kendi ailesinin güven içinde olmasını, devletinin selametinden ve yücelmesinden daha çok düşünüyordu. Önce evlilikler sayesinde yabancı hanedanlarla daha yakın ilişkiler içine girmek için çaba gösterdi; bu amaçla halefi olarak öngördüğü en büyük oğlu Ioannes'i önce bir Rus prensesiyle, bu prensesin vebadan ölmesinden sonra Monferrat kontunun kızıyla ve bu gelin de oğlunun yanında kalmak istemeyince nihayet Trabzon'un hâkimi olan Komnenos hanedanından bir prensesle evlendirdi; ikinci oğlu Theodoros'a Malatesta kontunun kızını aldı. Kardeşi Sparta Despotu Theodoros ardında hiç çocuk bırakmadan öldükten sonra, oğlu Theodoros'a Mora Yarımadası'nın valiliğini verdi ve üçüncü oğlu Andronikos'u komutan olarak Selanik'e gönderdi[128]. Bizans İmparatorluğu'na geri verilen diğer şehirlere muhtemelen daha öncesinde olduğu gibi sadece zayıf muhafız kıtaları gönderildi ve bu yerler sultanın barışçıl düşünceleriyle zaten güvence altında olduğundan çok fazla önemsenmediler.

Bizans tarihçilerinin görkemi de içinde barındıran bu huzur ve barış döneminde imparatorun faaliyetleri hakkında söyledikleri tek şey, Mora Yarımadası'na yaptığı seyahat ve bu seyahat sırasında Gördüs Derbendi'ni tahkimidir. 1414 yılı yaz aylarında Konstantiniyye'den ayrıldı, yolda Taşöz Adası'nı işgal etti, kış aylarını Selanik'te geçirdi, ertesi yılın Mart ayında Kenchrea'ya geldi ve burada Gördüs boğazındaki koruyucu istihkâmların yeniden inşası için çaba göstererek 8 Nisan'da yapı işlerini gerçekten de başlattı[129]. Mora Yarımadası'nın bütün nüfusu, beyleri ve yöneticileriyle birlikte bu amaçla Kenchrea'ya çağrıldı ve şahsen ya da bu işe tahsis ettikleri ekipler aracılığıyla, görünüşe göre kısa zamanda tamamlanan bu devasa esere katılmak zorunda kaldılar. Oldukça yüksek inşa edilen koruma duvarı 150 gözetleme kulesiyle donatılmış olup, muhtemelen yeterli sayıda bir muhafız kıtasıyla takviye edildi ve bu muhafız kıtasının geçimini sağlamak için Moralılara özel bir vergi getirildi. Bizans kumandanlarına karşı ezelden beri direniş gösteren ve Bizans'ın zorba yönetiminin bu yeni istihkâmının kendi elleriyle yükseldiğini gören en huzursuz beyler-

128 Chalkokondylas, 109. Dukas, XX, 54-56, özellikle Ioannes'in üç kez evlenmesi hakkında. İmparatorun dördüncü oğlu Thomas, daha sonra Mora Yarımadası'na gönderilmişti. Phrantzes, I, 36, 110.

129 Phrantzes, I, c. 33, 96; c. 35, s. 107. Bizans imparatoru belki de bu seyahatle o dönemlerde Konstantiniyye'deki vebadan kaçmaya çalışmıştı.

den bazıları, yapı tamamlandıktan sonra zincire vurularak, Konstantiniyye'ye götürüldü[130]. İmparator, buradan ayrılmadan önce eski Sparta despotu kardeşi Theodoros'un cenaze konuşmasını yaptı, aynı isimdeki oğlunu yarımadanın valiliğine getirerek onayladı ve yönetimiyle idaresine bizzat yeni bir düzenleme getirilmesini sağladı[131].

Böylece imparatorun itibarı en azından görünüşe ve isme göre tekrar geri kazanılmış oldu. Ancak Paleologların bu bölgesine İmparator Manuel tarafından getirilen idarenin türü ve gelecekte de mülkiyetini güvence altına almak için kullanılan araçlar hakkında çok fazla bilgimiz yoktur. Ne var ki gelecek dönemin hadiseleri amaçlarında başarılı olamadıklarını göstermektedir. Zira Bizans ruhunda artık hiçbir sağlam çekirdeğin var olmamasının, tutunabilecek manevi bir unsurun bulunmamasının yanısıra, Mora Yarımadası'nın Bizans hanedanına mensup valileri de, kısmen doğaları gereği huzursuz ve imparatorun yakın zamandaki zorbalıklarından dolayı bir o kadar kırgın olan bir halkla, kısmen de yarımadanın bazı kesimlerinde gerçekten hüküm süren ya da üzerinde tasarrufta bulunan Frenk prenslerle sürekli kavga içindeydiler. Böylece içte sürekli bir bölünmüşlük ve dışa karşı büyük bir çaresizlik altında yeni bir düzenlemenin oluşması ve güçlenmesi mümkün değildi. Bu yüzden Osmanlıların kuzeyden ilk saldırılarında, İstmus'taki istihkâmlara rağmen ve Bizans'ın, aşağıda göreceğimiz gibi, iç kesimlerdeki tahkim edilmiş yerlerinde neredeyse hiç direnişle karşılaşmadan yarımadayı istedikleri gibi akın edip yağmalamaları ve talan etmeleri çok doğaldı.

Bizans imparatorunun gölge hükümdarlığını yeniden kurduğu diğer bölgelerde de durum farklı değildi. Örneğin imparatorun üçüncü oğlu Andronikos, tam Selanik'e birkaç yıl boyunca huzur içinde sahip olmuştu ki, iğrenç bir hastalığa yakalanarak burada uzun zaman tutunması imkânsız hâle geldi.

130 Chalkokondylas, 98, 115. Phrantzes, I, 35, s. 108.

131 Chalkokondylas, 115, 109: "Bunun daha da menfaatine uygun olduğunu düşünerek Mora'yı da kendinin yaptı". Gemistus Pletho'nun Mora Yarımadası'ndaki durumlar hakkındaki iki olağandışı konuşması bu döneme aittir. Bu konuşmalardan birçok ilginç ve eğitici bilgi alınabilir ama bu eserde hedefimizden fazla sapmış oluruz. Karşılaştırma için bk. Georgii Gemisti Plethonis, de rebus Peloponnesiacis orationes duae, interprete Gulielmo Cantero, Stobäus baskısı, Antwerp 1575, s. 211-229 vd. Bu konu hakkında bugüne kadar söylenen en iyi şeyler için bk. Fallmerayer, Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters, II, 300-320. Konu hakkındaki görüşümüzü bildirmek için ileride fırsatımız olacaktır.

Şehri düşük bir bedel karşılığında Venediklilere satıp kardeşinin yanına Mora Yarımadası'na çekildi ve çok geçmeden burada hayata veda etti[132]. Bu durumda I. Mehmed'in, Bizans hanedanının tekrar yükselen gücünden korkmasına gerek kalmamıştı ve İmparator Manuel'e karşı yumuşak başlılığı belki de merhamet ve verilen hizmetlere minnettarlıktan ziyade ince hesaplanmış bir siyasetti.

Sultan I. Mehmed, Edirne'deyken örneğin Sırp kralı, Eflak voyvodası, Bulgar prensleri, Yanya dükü, Sparta despotu ve Akhaya prensi gibi, kendisine elçiler aracılığıyla biatlerini sunan diğer Avrupa prensleriyle de iyi ilişkiler kurmak için çaba gösteriyordu. Onları sıcak karşılıyor, kendi sofrasında yer veriyor ve barışı muhafaza etmekten başka birşey istemediğine dair teminatlarla geri gönderiyordu[133]. Çamurlu muharebe alanındaki sadık müttefiki Sırp Kralı Stefan, padişahın özel teveccühüne nail olmuştu. Zira I. Mehmed'den minnettarlığının ve sürekli dostluğunun işareti olarak topraklarına sınır olan, ancak Osmanlı İmparatorluğu'na ait büyük bir toprak parçası aldı[134]. Sadece Eflak bir süreliğine Osmanlı akıncılarının akınına uğradı; çünkü prensleri, Musa Çelebi'ye eğilim göstermişti. Ancak Eflak prensi de çok geçmeden elçilerini Edirne sarayına gönderdi, barış istedi ve belirli bir haraç karşılığında bunu almayı başardı[135].

Ancak bu şekilde Avrupa'da barışı ve huzuru sağladıktan sonra I. Mehmed gözlerini tekrar, bu arada meydana gelen hadiselerin varlığını gerekli kıldığı Anadolu'ya çevirdi. Osmanlı'nın en amansız iki düşmanı, Karamanoğulları beyi ile İzmir hâkimi Cüneyd, padişahın yokluğunda tekrar baş kaldırmışlar ve mevcut anlaşmaları silah zoruyla ihlal etmişlerdi. En ileri giden ise Karamanoğulları beyi olmuştu.

I. Mehmed Avrupa'ya geçmek için ordusuyla Ankara Ovası'nı terkeder etmez, Karamanoğulları beyi, Musa Çelebi'nin mücadeleden galip çıkacağı umuduyla Konya'dan yola çıkarak bütün askerî birlikleri çekilen toprakları geçmiş ve derhal Bursa'ya kadar gelmişti. Niyeti, beklenmedik ani bir baskınla şehri ele geçirmekti; ancak buraya bırakılan Osmanlı komutanı Hacı İvaz Paşa uya-

132 Chalkokondylas, s. 109: "Onu (Selanik'i) önemsiz bir bedel karşılığında Venediklilere teslim etti". Andronikos'un hastalığı fil hastalığıydı.

133 Dukas, XX, 53

134 Chalkokondylas, s. 98: "Sırbistan (Trivalon) hâkimine yerleşke kurmasına yetecek ölçüde toprak bağışladı".

135 *Aynı eser*, s. 98.

nık davrandı, düşmanların ilk taarruzunu başarıyla püskürttü ve daha sonra cesaretle oldukça uzun ve zorlu bir kuşatmaya dayandı[136]. Kuşatmacıların şehrin suyunu kesme ve surların altına lağım döşeme teşebbüsleri, hücumlarla zamanında engellendi. Ne var ki Hacı İvaz Paşa Bursa'nın çevresini Karamanlılara bırakmak zorunda kaldı ve onlar da burada öfkelerini barbarca bir şekilde dindirdiler. Surların dışındaki bütün binalar ateşle ve kılıçla yıkıldı; Karamanoğulları beyi intikamını öyle ileri götürdü ki, Yıldırım Bâyezid'in dış mahallelerden birinin camisine defnedilmiş kemiklerini yerinden çıkarttırıp sözde sadece babası zamanında bu padişahın emri üzerine idam edildiği için yaktırdı[137]. Şehirde sıkıntılar çok büyümüştü ki, Mehmed Çelebi'nin Avrupa'da zaferi kazandığı haberi yayıldı. Bu haber, Karamanoğullarının cesaretini kırmaya yetti ve çok geçmeden Bursa'da I. Murad Camii'nde defnedilmek üzere Musa Çelebi'nin buraya getirilen tabutu Avrupa'daki kardeş kavgasının sonucu hakkında hiçbir şüphe bırakmayınca Karamanoğulları beyi şehrin bir bölümünü ateşe verdikten sonra hızla geri çekildi; zira Mehmed Çelebi'nin kardeşinin tabutunun ardından geleceğinden ve muzaffer silahlarını kendisine çevireceğinden korkuyordu. Gelirken kullandığı geçitlere gerçi derhal Osmanlı kıtaları yerleştirilse de, başka bir yol kullandı ve bu yüzden başarılı bir şekilde Konya'ya geri döndü[138].

Şimdilik Karamanoğulları beyinden korkulacak birşey olmadığı, ancak Cüneyd bu arada çok daha tehdit edici bir konum aldığı için Sultan I. Mehmed Karamanoğulları beyinin arkasından Konya'ya gitmeye gerek görmedi. Bu yüzden şehrin Karamanoğulları tarafından ateşe verilen kısmının yeniden inşa edilmesini sağladıktan sonra Bursa'dan yola çıkarak derhal Bergama'ya kadar ilerledi ve burada Cüneyd'den bütün topraklarını teslim etmesini istedi. Cüneyd, bu talebe boyun eğmek yerine savunma tedbirlerini aldı ve sakince düşmanlıkların başlatılmasını bekledi. Düşmanlıklar, I. Mehmed'in Aliağa (Kymai) önlerine gelmesi ve bir kez herhangi bir sonuç alamadan teslim olmaya çağırdıktan sonra hücumla almasıyla başladı. Cüneyd adına silah taşıyan herkes hiç acımadan öldürüldü, barışçıl halk ise hayatını da özgürlüğünü de kaybetmedi. Menemen (Mainomenos) Ovası'nda iyi tahkim edilmiş bir kale ve akabinde I. Mehmed'in derhal bütün gücüyle

136 Sadeddin, s. 332-333.
137 Dukas, XXI, 57.
138 Sadeddin, s. 334.

surlarının önüne geldiği İzmir yolu üzerindeki Nif (Nymphaeon) Şehri de aynı akıbete uğradılar.

Cüneyd, başkentinin savunmasına büyük bir özen göstermişti. Çok güçlü istihkâmlar, uzun bir süre dayanabilmelerini sağlayacak kadar teçhizat ve erzakla donatılmış güçlü ve seçkin bir muhafız kıtası tarafından korunuyorlardı. Cüneyd ise şehirde kalmamıştı, aksine arkasında annesini, kardeşi Bâyezid'i, eşini ve çocuklarını bırakarak Ayasuluğ'a geçmişti. Anadolu'da I. Mehmed'in İzmir önlerine geldiği duyulunca komşu toprakların ve adaların bütün prensleri ve beyleri, kısmen I. Mehmed'in gücü önünde boyun eğmek, kısmen de İzmir hâkiminin zorba yönetimini ve talanlarını şikâyet etmek üzere buraya geldiler. Aralarında özellikle Foça, Midilli ve Sakız prensleri, Germiyanoğulları, Teke ve Menteşeoğulları beyleri ve Cüneyd'e inat şehir önlerinde Timur tarafından yıkılan kıyı kalesini tekrar inşa eden ve deniz tarafından üç kadırgayla koruyan Rodos Şövalyeleri'nin üstad-ı azamı bulunuyordu. Gerek şövalyeler gerekse diğer adaların halkı, I. Mehmed'e İzmir kuşatmasında gemileriyle yardımcı oluyorlardı. Şehrin bu müttefik güçlere fazla direnmesi mümkün değildi ve bu yüzden kuşatmanın daha onuncu gününde Cüneyd'in annesi, eşi ve çocukları I. Mehmed'in karargâhına gelip af dileyerek, şehri teslim ettiler. Surlar ve diğer istihkâmların büyük bir bölümü yıkıldı ama halkın özgürlüğüne ve malına burada da dokunulmadı. Rodos Şövalyeleri tarafından kurulan ve çok geçmeden bitirilen bir liman kalesi, üstad-ı azamın bütün itirazlarına, hatta tehditlerine rağmen esirgenmedi ve bir gecede Osmanlılar tarafından yerle bir edildi. Şövalyelerin karşılığında elde edebildikleri tek şey, I. Mehmed'in kendilerine Menteşe sahillerinde çok geçmeden Havari Petrus'a ithaf edilerek Bodrum (Petronion) diye adlandırdıkları sahil kalesini kurdukları başka bir toprak parçası tahsis etmesi oldu[139]. Çevredeki küçük prensler ve beyler, şehir teslim edildikten hemen sonra, I. Mehmed'in teveccühünü kazanmış olarak, huzur içinde topraklarına geri döndüler. Cüneyd, af dileyerek şahsen I. Mehmed'in huzuruna geldi ve özellikle annesinin araya girmesiyle tekrar affedildi; karşılığında ebediyen sadakat ve itaat yemini edip bundan böyle Osman Gazi'nin soyundan gelen bütün padişahları efendisi ve hükümdarı olarak kabul etmeyi taahhüt etti. Bu şartlar altında Cüneyd padişahın maiyetinde kalırken, İzmir'in ve çevresinin yönetimi Şişman'ın oğlu Sırp devşirme

139 Dukas, XXII, 64.

Aleksander'e teslim edildi[140]. I. Mehmed, Cüneyd'i bundan böyle Anadolu'daki olaylardan mümkün olduğunca uzak tutmak ve gelecekte entrikalar hazırlamasını önlemek için kısa bir süre sonra serhad boylarında Niğbolu sancakbeyliğine getirdi[141].

Bursa'ya geri döndükten sonra I. Mehmed derhal, suçu Yıldırım Bâyezid'in kemiklerine karşı işlediği saygısızlıktan dolayı iki kat daha fazla olan Karamanoğulları beyi üzerine yapılacak seferin hazırlıklarına başladı[142]. Anadolu'daki bütün vasallar, padişahın yazısıyla ya şahsen ya da vekilleri aracılığıyla yolladıkları kuvvetlerle birlikte bu sefere katılmaya çağrıldılar ve hepsi iyi donanmış bir hâlde Bursa'daki karargâha geldiler. Ezelden beri en fazla direniş gösterenlerden biri olan Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey kendi oğlu Kasım'ı seçkin bir sipahi birliğiyle gönderdi ve Germiyanoğulları Beyi Yakub Bey kendi topraklarından geçen Seyitgazi yolu üzerinde orduya erzak temin etmeyi taahhüt etmişti. Bu şekilde hazırlanan sefer, neredeyse düşman topraklarından geçen bir zafer alayından başka birşey değildi. Akşehir'den Konya'ya kadar bütün şehirler, Beyşehir, Seydişehir ve civarın diğer tahkim edilmiş yerleri derhal kapılarını açtılar ve kuşatma sırasında başlayan yağmur mevsimi kuşatma kıtasına büyük zararlar vermiş ve geri çekilmesine neden olmamış olsaydı[143] Konya da muhtemelen daha o zaman Osmanlı'nın eline geçmiş olurdu. Böylece I. Mehmed zorunlu olarak Karamanoğulları beyi ile barış yapmak zorunda kaldı ama bu barış daha ziyade bir ateşkes olarak kabul edilebilirdi. Zira Osmanlı ordusu Karaman topraklarından çıkar çıkmaz, asi beyi eski melanetine tekrar başladı. Her yeri talan ederek Osmanlı topraklarına saldırdı, savunmasız halka kötü muamelede bulundu, tahkim edilmiş şehirleri tehdit etti ve ganimetlerle dolu hâlde Konya surlarının ardına geri döndü.

O dönemlerde Karadeniz kıyılarında Canik'i kuşatma altına almış olan I. Mehmed, bütün kuvvetleriyle tekrar güneye yöneldi. Ancak bu seferki mücadele silahlardan ziyade savaş hilesiyle Osmanlılar lehine kazanıldı. Zira za-

140 Cüneyd'e karşı yapılan bu seferin belki tek kaynağı Dukas, XXI, 57-60'tır. I. Mehmed'in düşünceleri ve siyaseti için karakteristik olan, şayet gerçekten meydana gelmiş ise Rodos Şövalyeleri'nin üstad-ı azamı ile burada yaptığı görüşmelerdir.

141 Dukas, s. 62.

142 Dukas, XXII, 65.

143 Sadeddin, s. 336-337.

manının en iyi hekimlerinden birinin ifadesine göre[144], ancak zafer haberiyle kurtulabileceği bir nevi depresyona giren I. Mehmed Ankara'da kalırken, ordunun başkomutanlığını devralan ve Karaman'a doğru ilerlemeye devam eden Bâyezid Paşa, Karamanoğulları beyini sahte bir yazışmayla tuzağa düşürdü, sipahilerini yerle bir etti ve oğlu Mustafa'yı esir aldı. Bu zafere sevinen I. Mehmed, yine merhamet gösterdi, eli kolu bağlı bir hâlde yanına getirilen Karamanoğulları beyini karargâhında onurlarla huzuruna kabul etti ve devletin ileri gelenlerinin önünde sadakatsizliğinden dolayı ağır sözlerle itham etti ama görünüşte dürüst bir pişmanlık gösterdiği için tekrar topraklarına geri dönmesine izin verdi[145].

Ne var ki I. Mehmed'in mevcut şartlar altında zayıflıkla itham edilebilecek bu iyi niyetli siyaseti amacına ulaşmadı. Karamanoğulları beyi daha dönüş yolunda otlaktaki Osmanlı sipahilerine ait bir at sürüsüne saldırdı ve atları yanında götürerek Osmanlı ile arasındaki düşmanlığın doğal ve ebedi olduğunu ve bir hükümdarın devletiyle ilgili meseleler açısından mevcut anlaşmaları ihlal etme ve barışı bozma hakkına sahip olduğunu açıkça ifade etti[146]. I. Mehmed, bu sadakatsiz asiye üçüncü kez silahlarıyla cevap verdi, derhal Akşehir'i işgal etti ve Karaman kıtalarını yendikten sonra Konya'yı bir kez daha kuşatma altına aldı. Karamanoğulları Beyi Mehmed Bey, padişahın öfkesinden ancak Toros Dağları'na kaçarak kurtulabildi; oğlu Mustafa Bey Konya'da kaldı ve padişahın affını önceden garanti altına alan babası tarafından bizzat şehri teslim etmeye çağrılana kadar, kuşatmaya direndi. Tekrar sadakatsizlik yapan beylerin lehine şartlar içeren bir barış yapıldı. I. Mehmed'in eteğini öperek biat ettiklerini kabul ettikten sonra sadece timarlarını ve özgürlüklerini almakla kalmayıp, padişahın vasalları olarak tekrar topraklarını da geri kazandılar[147].

144 Şeyhi adıyla şair olarak da bilinen ve ünlü olan, Germiyanoğulları beyinin hekimi Sinan, Sadeddin, s. 338.

145 Sadeddin, s. 339-342.

146 *Aynı eser*, s. 342: "Bizim Osmanlılarla olan düşmanlığımız ebedi ve doğaldır. Bir hükümdar ve komutan devletin yararı gereği antlaşmaları çiğneyebilmeli ve çiğnemeli, barışı bozmalıdır".

147 *Aynı eser*, s. 342, 343. Bizans kaynaklarında Karamanla yapılan bu savaşlar hakkında neredeyse hiç bilgi yoktur. Sadece Dukas, s. 65'te kısa bir özet vermiştir ama kronolojiyi takip etmemiştir. Zira I. Mehmed'in tek başına tahta çıktığı ilk dönemlerine, 1414 ve 1415 yıllarına ait olan bu savaşları, Venediklilerle yapılan mücadelelerden sonraki zamanlara taşımaktadır.

Böylece Karaman'ın bu yarı bağımsızlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun hastalanmış bedeninde uzun bir süre uygun görülen herhangi bir zamanda isyan etmesiyle tekrar açılan kanayan bir yara olarak kaldı. I. Mehmed ise hükümdarlığı süresince bu taraftan huzur kazandı ve Anadolu'da şimdilik huzursuzluk çıkartacak başka bir düşmanca unsur harekete geçmediğinden, silahlarını tekrar Avrupa'daki hükümdarlığını sağlamlaştırmak için kullanabildi.

Avrupa'da karada herşey sessizlik içindeyken ve Osmanlı İmparatorluğu, Bizans imparatoruyla ve kuzeydeki komşularıyla yapılan son anlaşmalarda belirlenen sınırları içinde tekrar güçlenirken I. Mehmed denizde ilk kez Venedik Cumhuriyeti ile çatışmalara girdi ve bu çatışmalar, çok geçmeden, Osmanlı'nın Batı'nın bu ilk deniz gücüyle açık muharebede boy ölçüşebilecek ve deniz hâkimiyetini elinden alacak zamanının gelmediğini gösterdi. Bu dönemlerde özellikle karada hakimiyetini genişletmeye ve Doğu Akdeniz'deki yerlerini amacına uygun bir idare ve savunmayla güvence altına almaya çalışan Venedik, Osmanlı silahlarının Avrupa'daki ilerleyişini sürekli olarak dikkatle izlemiş ama bugüne kadar Osmanlı'yla her türlü düşmanca temastan kasıtlı olarak ve büyük bir özenle kaçınmıştı[148]. Deniz hâkimiyetindeki en güçlü rakibi olup artık sadece Galata'da verimli bir kolonide değil, birkaç adada ve Anadolu'nun birkaç sahil şehrinde, Sakız Adası'nda, Midilli Adası'nda, Foça'da, Lapseki'de Ceneviz hanedanları aracılığıyla hüküm süren Ceneviz Cumhuriyeti'ne karşı kıskançlığından dolayı, Ceneviz'in Doğu Akdeniz'deki yerlerine er veya geç felaket getirecek bir güce karşı esirgeyici davranmayı ilke edinmişti. Kısacası, Osmanlılarla en azından bir deniz gücü hâline gelmediği ve Venedik'in Doğu Akdeniz'deki yerleri için doğrudan tehdit oluşturmadığı sürece iyi ilişkiler içinde olmak, baştan beri Venedik'in bir kuralı hâline gelmişti. Osmanlı'nın denizlerdeki faaliyetleri, birkaç gemiyle kolayca dizginlenebilecek ve dağıtılıp yok edilebilecek münferit Osmanlı korsanlarının bazı plansız teşebbüsleriyle sınırlı kaldığı sürece böyle birşey mümkün olmazdı. Venedik'in Osmanlı padişahlarıyla ilişkilerindeki ilk adımları yine bu barışçıl siyaset belirliyordu.

1408'de, Venedik'in bu eyaletteki mülklerini orada bulunan tuz madenlerinin müllkiyetiyle ve civarlarıyla birlikte Üsküp ve Ülgün (Dulcigno) şehirleriyle

148 Sandi, Principi di storia civile oella Repubblica di Venezia, bölüm II, cilt. II, 594: "o dönemlerde İtalya'yla ilgili düşüncelerle sarılmış olan Venedik hükümeti o barbar ama mutlu ulusla muhtemel bir meşru dostluğu geliştirmek durumunda olduklarını iyi anlamıştı".

sınırlayan Arnavutluk'taki başarısız savaşın bitiminden kısa bir süre sonra[149], aynı dönemde imparator Manuel ile yaptığı başarılı müzakereler sonucunda Venedik'e Balyabadra Şehri'ni kazandıran[150] Andıra Adası'nın beyi Pietro Zeno, Venedik'in Akdeniz'deki mülklerini bu taraftan tamamen güvence altına alacak bir barış anlaşması yapmak üzere Edirne'ye Süleyman Çelebi'nin yanına gönderildi. Venedik'in bu elçiyi göndermesinin bir diğer sebebi, İmparator Manuel'in Balyabadra Şehri'ni sadece bundan böyle Türklerin her türlü saldırılarına karşı koruma şartıyla bırakmış olmasıydı. Süleyman Çelebi, yukarıda gördüğümüz gibi, o dönemlerde fetihlerini doğuya doğru genişletmeye niyetli ve bunun için gerekli araçlara sahip olmamasına rağmen, Venediklilerin bu yaklaşımını kendi lehine kullanmasını çok iyi biliyordu. Onları Arnavutluk'ta ve Yunan anakarasında rahat bırakmayı vadetti, kendi topraklarında bulunan Moralı esirleri bıraktı ama karşılığında yıllık 1600 duka altını tutarında haraç vermelerini istedi ve Venedik, ne kadar ağır bir fedakârlık olursa olsun, bu haracı ödemeyi kabul etti[151].

Beş yıl sonra Mehmed Çelebi, savaşını vererek tek başına tahta çıkınca, Venedik Francesco Foscari adında ikinci bir elçi aracılığıyla eski anlaşmayı yeniledi ama aynı zamanda o dönemlerde muhtemel sayılan bir kopma ihtimaline karşı yine de gerekli savaş hazırlıklarını yaptı. Aynı dönemlerde I. Mehmed'in Gelibolu'da 40 kadırgadan oluşan bir filo hazır tuttuğuna ve bu filoyla Venedik'in en büyük iki kolonisi olan Eğriboz'a ve Kandiye'ye saldırmaya niyetli olduğuna dair dedikodular yayılmaya başlamıştı[152]. Venedik'in ihtiyatlı davranışı en azından bu seferlik gereksiz değildi, zira 1416 yılı başlarında Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı deniz gücü arasında resmen kopma anlamına gelen ve sebepleri hakkında o dönemden belgelerin muhafaza edildiği ciddi sürtüşmeler meydana gelmişti. I. Mehmed'in denizlerde savaşı başlatmasının sebebi kimilerine göre Nakşa Dükü Jakob Krispo'nun cüretkârlığı, kimilerine göre de Andıra beyi Pietro Zeno'nun küstahlığıydı. Nakşa dükü,

149 Laugier, *Histoire de la République de Vénise*, T.V., s. 304.

150 *Aynı eser*, s. 306.

151 Laugier, s. 308.

152 *Aynı eser*, s. 308. Genelde Francesco Fosari'nin elçiliği 1415 yılı olarak belirtilmektedir; ancak bu elçiliğin I. Mehmed'in Edirne'de bulunduğu dönemlere ait olmasından ama I. Mehmed belirtilen tarihte Anadolu'ya dönmüş olduğundan, bu elçilik görevinin en geç 1414 yılının ilk yarısında gerçekleştiğini kabul etmemiz gerekir.

İzmir'de bulunduğu sırada I. Mehmed'e komşu ada krallarının ve beylerinin yaptığı gibi biat etmeyi ihmal etmişti; Andıra beyi ise Venedik vasalı olmasına rağmen Venedik'le yapılan son anlaşmaya dahil edilmemişti ve Venedik tarafından kendisine yetki verilmemesine rağmen kendi başına ve kendi gemileriyle özellikle Gelibolu dolaylarında Osmanlı'nın sahil boylarını rahatsız etmişti[153]. Belki de her iki sebep de birlikte geçerliydi; neticede I. Mehmed gözdağı vermeyi uygun buldu, Gelibolu'dan sözde 112 gemiden oluşan bir filo çıkarttı[154], bu filoyla Andıra, Nakşa, Melos (Mylos), vesaire gibi adalara saldırdı, buradan birçok insanı köle olarak götürdü ve ister Venedik'e, ister Venedik'in vasalları olan adı geçen ada beylerine ait olsun bütün Venedik gemilerini avlıyordu.

Venedik'in buna sessiz kalamaması, vasallarının Adalar Denizi'ndeki (Archipel) mülklerini Osmanlı'nın büyüyen gücüne karşı adeta bir öncü kale gibi görmesinden kaynaklanıyordu; zira buraların bir kez alınıp ele geçilmesi hâlinde Doğu Akdeniz'deki mülklerinin başına herşeyin gelebileceğinden korkmaktaydı. Böylece vasallarının davasını üstlendi ve 1416 baharında, en iyi deniz kahramanlarından biri olup Cenevizlilere karşı savaşlarda ün salan[155] Pietro Loredano komutasında Adalar Denizi'ne Eğriboz Limanı'nda her ihtimale karşı kalıcı bir konum alan 10 kadırga gönderdi[156]. Venedik yine de açıkça düşmanlıklardan mümkün olduğunca kaçınmaya çalışıyordu; ne var ki çok geçmeden Venedik'i doğrudan etkileyen ve Venedik bayrağının onurunun ya Osmanlı padişahının özür dilemesiyle ya da silahlar aracılığıyla kurtarılmasını kaçınılmaz kılan hadiseler meydana geldi. Aynı dönemde Karadeniz'den gelen, ancak ters rüzgârlardan dolayı bir ay boyunca İstanbul Limanı'nda beklemek zorunda kalan Venedikli ticaret gemileri nihayet Çanakkale Boğazı'nı geçiyorlardı. Ancak açık denizlere henüz varmışlardı ki, Çalı Bey komutasında Gelibolu'dan gelen 30 gemilik bir Türk filosu tarafından, yelkenlerinin hızı sayesinde kendilerini kurtarabildikleri için, Eğriboz Limanı'na kadar takip edil-

153 Birinci hususu Dukas, XXI, 60'da ve "Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel", Paris 1699, 12 (nadir bir kitap), s. 202'de sebep olarak belirtilmektedir. Jakop Krispo, onbirinci, Krispo ailesinden de ikinci Nakşa düküydü. İkinci hususu Laugier, *aynı eser*, 426'daki Venedik raporlarında belirtilmektedir.

154 Laugier, *aynı eser*, s. 427'ye göre, genel olarak biraz yüksek verilmiştir.

155 Chalkokondylas, IV, 106.

156 Dukas, s. 60.

diler. Çalı Bey tam şehre saldırmaya hazırlanmıştı ki, Loredano ve gemileri tarafından geri püskürtüldü[157].

Venedik, bu hadiseden haberdar olduktan sonra Doğu Akdeniz'deki filosunu 15 gemiye çıkarttı ve Loredano'ya Proveditor Andrea Foscolo ve Delfino Venier'yi Sultan I. Mehmed'e gönderilecek elçi olarak gücünün tamamıyla Gelibolu'ya getirme emri verdi. Hâlâ barışa dayalı bir anlaşmaya varmak istiyordu ve Venedik bayrağına yapılan saygısızlık için uygun bir özürden başka birşey talep etmiyordu. Bu amaçla Venedikli amirale verilen emirler de Osmanlı gemileriyle her türlü düşmanlıklardan özenle kaçınması yönündeydi[158]. Böylece Loredano'ya gerekli takviyeler sağlandıktan ve Nakşa dükünün gemilerini de kendi yanına çektikten sonra[159], Loredano söz konusu iki elçiyi gemisine aldı ve Eğriboz ve Anabolu'dan Gelibolu'ya doğru yelken açtı. Ağır rüzgârlar sebebiyle ancak 24 Mayıs'ta Bozcaada'ya, 26 Mayıs'ta Çanakkale Boğazı yakınlarına ve 27 Mayıs'ta Gelibolu yakınlarına gelebildi. Sahilde, kıyı boyunca muharebe düzenine göre dizilmiş çok sayıda Osmanlı yaya ve sipahisiden oluşan ve derhal Venedik gemilerine ateş açan bir orduyla karşı karşıya geldi. Loredano bunun üzerine filosunu kasten sahilden uzak tuttu ve Osmanlılara bu şekilde düşmanca amaçlarla gelmediğini işaret etti. Ne var ki Osmanlılar bütün bunlara rağmen zehirli oklarla Venediklilere saldırmaya devam ediyorlardı, dolayısıyla Loredano da onları kadırgalarından attığı birkaç top atışıyla dağıtmak zorunda kaldı.

Ertesi sabah olan 28 Mayıs'ta San Marko bayrağını taşıyan iki kadırgayı Gelibolu Limanı'na gönderince, 30 gemiden oluşan Osmanlı filosu derhal üzerlerine gitmek için yelken açtı. Loredano, filosunun kalan kısmıyla gemilerinin yardımına koştu, düşmanı açık denizlere çıkmaya zorladı ve tam düzenli bir muharebeye hazırlanmıştı ki, Osmanlılar kaçtı ve yeni çıkan rüzgâr sayesinde limana geri döndüler. Loredano kaçan gemileri akşam saatlerine

157 Laugier, s. 427'de sayıyı 42 olarak vermektedir; Dukas, s. 60 ve "Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel", s. 203'de sadece 30 Türk gemisi olarak belirtilmektedir.

158 Laugier, V, 428-438'de tamamı verilen ve bu hadiselerin ana kaynağı olan Loredano'nun kendi raporuna göre. "Haşmetmeablarının emirleri gereğince Türkleri şüpheye düşürecek ve onlara bizim düşman olarak geldiğimizi düşündürecek herşeyden büyük bir özenle sakındım". Buna uygun olarak Chalkokondylas, s. 106.

159 *Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel*, s. 203.

kadar top atışlarıyla takip etti, hatta onları ele geçirmeye bile çalıştı; ama rüzgârın sertliğinden ve dalgaların yükselmesinden dolayı geri dönmek zorunda kaldı. Bu arada daha aynı akşam barışçıl bir sonuca yol açacakmış gibi görünen müzakereler başlatıldı. Loredano, Türk amiraline subaylarından birini gönderdi ve karşılanış şeklinden dolayı sitemde bulundu ki, özellikle de tek niyetinin Venedik elçilerini Osmanlı padişahına getirmek olduğu gözönünde bulundurulacak olursa. Çok geçmeden aldığı cevap, Loredano'ya saldıran filonun niyetinin kendisiyle savaşmak olmadığı, aksine sadece asi [Düzmece] Mustafa'nın birliklerinin geçişini engellemek amacını taşıdığı yolundaydı; ayrıca gemide Venedik elçilerinin bulunduğu da bilinmemekteydi, aksi takdirde farklı bir muameleye tâbi tutulmuş olurlardı; Gelibolu'ya gelerek erzak ve gerekli başka şeyleri almakta, hatta mürettebatını karaya çıkartmakta serbestti; elçilere gelince, maiyetleriyle birlikte güven içinde Osmanlı topraklarından geçebilirlerdi; her yerde saygı ve sevgiyle karşılanacaklarından emin olabilirlerdi. Bunun üzerine Loredano da sesini yumuşattı ve Osmanlı amiraliyle Gelibolu komutanına günün hadiselerinden dolayı duyduğu üzüntüyü bildirdi. Aynı zamanda elçisine bu görüşmeyi fırsat bilip Osmanlı filosunun durumunu gözlemleme emri verdi[160] ve gemileriyle komşu koylardan birine çekildi.

Ertesi gün olan 29 Mayıs'ta gün doğarken sadece su alma niyetiyle tekrar Gelibolu'ya yaklaştı. Ne var ki rahatça su almasına izin vermek yerine Osmanlı filosu limandan çıkarak, kadırgalardan birinden derhal Venedik filosuna ateş açtı. Artık Loredano'ya bile kaçınılmaz görünen savaşın işaretiydi bu. Düşman gemilerini bir gün önceki gibi yine açık denizlere çekti ve ilk top atışını yapan kadırgaya şiddetle saldırarak muharebeyi bizzat başlattı. Kısa ve çaresiz bir direnişten sonra kadırgayı ele geçirdi ve mürettebatının büyük bir kısmını öldürdü. Muharebe bunun üzerine daha genel bir hal almaya başladı. Loredano, elleri ve yüzü ağır yaralı olmasına rağmen, Venedik bayrağının onurunu bu barbarlara karşı korumayı bilmişti.

160 Laugier, *aynı eser*, s. 432'de Loredano'nun raporu: "Noter Thomas'ı göndermekteki amacım sadece Türklerin generali ve Gelibolu komutanına iltifat etmek değildi; ama aynı zamanda bu kâfirlerin donanmasının durumunu tahkik ettirmekti". Bu rapor ne yazık ki bu hadise hakkında başka birşey belirtmemektedir. Daha sonra temas edilen bir durumdan dolayı sadece Osmanlı filosundaki mürettebatın büyük bir bölümünün o dönemlerde Akdeniz'in Hristiyan deniz devletlerinden gelen Cenevizli, Katalan, Sicilyalı, Provanslı ve Kandiyeli ayak takımından oluştuğunu öğreniyoruz.

Gemi gemiye savaşıldığından, muharebenin Osmanlı tarafında büyük bir ısrarla sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar sürmesinden ötürü, bir anlığına bile yerinden ayrılmadı. Sonunda zafer Venediklilerin oldu. Osmanlı'nın altı büyük kadırgasını ve dokuz kalyatısını ele geçirdiler. Türk amiral gemisi Loredano tarafından bizzat alındı ve Çalı Bey'in kesik başı zafer işareti olarak bir mızrağın ucunda, top atışlarından delik deşik olmuş gemisinin ön tarafında asılı duruyordu[161]. Türk mürettebat, subaylar, askerler, denizciler büyük çoğunlukla savaşta hayatlarını kaybettiler; Loredano genelde Hristiyanlardan, Cenevizlilerden, Katalanlardan, Sicilyalılardan, Provanslılardan ve Kandiyelilerden oluşan esirleri de hiç acımadan gemilerinin yelken direklerine astırdı. Raporunda ise Hristiyanların bundan böyle kâfirlerin emrine girmelerini zorlaştırmak için böylesine sert tedbirlere başvurduğunu belirtecekti.

Bu zaferden hemen sonra Loredano bir kez daha Gelibolu önlerine geldi ve birkaç top atışı yaptırdı. Ne var k, top atışlarına herhangi bir karşılık gelmedi ve savaşı yeniden başlatmak için de kimse ortaya çıkmadı. Bu yüzden kendi ifadesine göre sayısı 340 olan yaralıların ve yorgun düşen mürettebatın bakılıp dinlenmesini sağlamak için kısa bir mesafe kadar geri çekildi. Ele geçirilen kalyatalardan beşi, Loredano'nun emri üzerine daha Gelibolu önlerinde ateşe verildi. Gelibolu komutanını yazdığı bir yazıda sert sözlerle bir kez daha haksız ve hain davranışından dolayı kınadıktan sonra filosunun tamamıyla Bozcaada'ya doğru yelken açtı. Burada yapılan bir harp divânında subaylarının çoğu derhal yeni erzak almak üzere Eğriboz'a geri dönülmesine dair oy kullandılar; Loredano ise Venedik Cumhuriyeti'nin çıkarları açısından elçileri Osmanlı padişahına gönderebilmek için Gelibolu'ya dönmeyi daha uygun buluyordu. Bu yüzden ele geçirmiş olduğu, ancak yük hâline gelmeye başlayan gemilerin kalanını, kendi mürettebatına bu kaybı telafi etmeyi vadettikten sonra[162], iki kadırga ve beş kalyata haricinde ateşe verdirdi, sadece yaralı olanları Eğriboz'a gönderdi ve kendisi de Osmanlı padişahının elçilerin kabulüyle ilgili cevabını beklemek ve mümkün olduğu kadarıyla gelecekteki müzakerelerin bu sularda

161 *Histoire nouvelle des anciens ducs et autres souverains de l'Archipel*, s. 205.

162 Laugier, *aynı eser*, s. 432'deki Loredano'nun raporu, ganimet olarak ele geçirilen bu gemilerin tahmini değerini vermektedir: "Onlara ucuz değer biçildi, altı bin duka: sadece kereste ve demir aksamı bu değeri eder".

bulunmasından dolayı lehte sonuçlanmasını hızlandırmak üzere filosuyla birlikte Gelibolu'ya döndü[163].

Venedik'te Gelibolu'da elde edilen zafer büyük bir coşkuyla karşılandı ve 5 Temmuz'da yapılan dini bir tören ve şükran ayiniyle kutlandı. Venedik, bu zaferi bütün Hristiyan krallara bildirmeyi de ihmal etmedi[164]. Loredano bütün bunlara rağmen daha sonraki zamanlarda zaferle dolu başını Venedik'in sert yargı kararı önünde eğmek zorunda kalacaktı. Aldığı bütün talimatlara rağmen Osmanlı'ya ilk saldırıyı başlattığı, dolayısıyla mevcut anlaşmaları düşüncesizce bozduğu için ihanetle suçlandı. Ne var ki gerçekleri göstererek bu boş suçlamaları kaldırtmayı başardı; haklı olduğunu kanıtladı ve berat etti[165]. Zafer onurunun dışında Sultan I. Mehmed'in inadını nihayet kırmış olma şerefine de sahipti. Zira Gelibolu Limanı'ndaki deniz gücünden kullanılabilecek durumda tek bir kadırga, birkaç kalyata ve birkaç başka küçük araç dışında hiçbir şey kalmamış olmasına, dolayısıyla kendini Venedik'e karşı savaşabilecek durumda görmemesine rağmen[166], I. Mehmed daha bir süredir Venedik elçilerini huzura kabul etmekte direniyordu. Loredano ancak Temmuz ayında ricalarla, minnetlerle, hatta belki de tehditlerle Andrea Foscolo'nun ve Dolfino Venier'in Edirne'ye güven içinde götürülmelerini sağlayabildi ve elçiler burada I. Mehmed tarafından gerekli saygı gösterileri altında karşılandıktan sonra her iki taraf için aynı şekilde avantajlı bir barış anlaşması yapıldı. Esirlerin değiş tokuşu ve her türlü düşmanlığın kesilmesi bu yeni anlaşmanın temel şartlarıydı; bunun dışında Venediklilere Adalar Denizi'nin ve Çanakkale

163 "Komşu kalacağım sürece" diye bitiriyor Loredano 2 Haziran 1416 tarihli raporunu: "ne isteyeceksek hepsini sultandan alacağız. Elçileriniz nezdinde alacağım tavrı öğrenmek için beklemeye karar verdim". Bizanslıların bu deniz muharebesi hakkındaki raporları, Chalkokondylas, s. 106-108; Dukas, s. 60-61; Phrantzes, s. 89, esas olarak Loredano'nun Venedik'e gönderdiği resmi rapora uymaktadır. Bazı yan durumlar hususunda biraz farklılık göstermektedirler. Örneğin Chalkokondylas'a göre Osmanlı filosundan birçok insan karaya yüzerek kurtulmuştur. Dukas ele geçirilen 27 Osmanlı gemisinden bahsetmektedir ve yazara göre esir alınan Hristiyanlar, ancak Bozcaada'da (Tenedos) idam edildiler, vs. Osmanlı kaynakları bu hadiseden hiç bahsetmemektedirler. Hacı Kalfa bile *Deniz Savaşları Tarihi*'nde (*The history of the maritime wars of the Turks, translated from the Turkish of Hadji Khalifeh by James Mitchall*, Londra 1831), bu hadiseyi tek bir kelimeyle belirtmemektedir.

164 Laugier, *aynı eser*, s. 438.

165 Chalkokondylas, s. 107.

166 Laugier, *aynı eser*, s. 437, Loredano'nun raporunda.

Boğazı'nın deniz trafiğini rahatsız eden bütün Osmanlı korsanlarına düşman muamelesi yapma hakkı verildi. Göründüğü kadarıyla Venedik'in daha önce ödediği haraç hususunda ise herhangi bir değişiklik yapılmadı[167]. Venedikliler, bu barış anlaşmasından önce ayrıca sahilde Cenevizliler tarafından kurulmuş olup daha sonra Emir Süleyman tarafından genişletilen Lapseki Kalesi'ni top atışlarıyla öylesine harap etmişlerdi ki, Lapseki komutanı kaleyi tamamen yıkmayı daha uygun bulmuştu[168].

Ertesi yıl olan 1417 başlarında bu iki güç arasındaki iyi ilişkilerin tekrar kurulduğunun işareti olarak Osmanlı padişahının bir elçisi, altı ay önce yapılan barış anlaşmasının tasdiknamesini teslim etmek üzere kalabalık ve görkemli bir maiyetle Venedik'e geldi. Törenle Venedik'e giriş yaptı, kaldığı süre boyunca masrafları Venedik'e ait olmak üzere çok iyi ağırlandı, altın işlemeli kumaşlar ve Türk örneğine göre hazırlanmış dört adet ok gibi zengin hediyelerle tekrar geri gönderildi[169].

Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı padişahı arasındaki bu ilk çatışma böylece en azından büyük bir bölümü Venedik lehine olmak üzere sona erdi. Zira Osmanlı deniz gücünün yok edilmesi başlı başına önemli bir kazançken, Venedik için Hristiyan dünyasının tamamı nezdinde Osmanlı'yla bu ilk karşılaşmada denizlerdeki üstünlüğünü kanıtlamış olması çok daha önemliydi. Gelibolu Zaferi genel olarak Osmanlı'ya karşı gelecekteki tutumunun karakterini de belirleyecekti ve Avrupa nezdinde Hristiyanlığın bu büyük düşmanına karşı verilecek savaşta üstleneceği rolü kendiliğinden belirledi. Venedik bu konuma gerekli saygıyı göstermesini bildi ve bu yönde elini oldukça serbest bırakan bu barış anlaşması sayesinde Doğu Akdeniz sularındaki hakimiyetini adalarda ve Adalar Denizi'nin sahil şeritlerinde edindiği önemli yeni yerler aracılığıyla her yıl daha da genişletti ve sağlamlaştırdı.

I. Mehmed'in aynı dönemlerde karada Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki kuzey sınırlarını kapsayan seferleri denizlerdeki teşebbüslerinden daha başarılıydı. Burada en fazla zorluk çıkartan üç yıldır haracını ödemeyen

167 Laguiec, *aynı eser*, s. 438.

168 Chalkokondylas, s. 107'de Lapseki'nin o dönemlerde Venedikliler tarafından resmen ve kalıcı bir şekilde işgal edildiğini belirtmektedir. Dukas, s. 61'de daha doğru olarak sadece ateşe tutulduğunu belirtmektedir; ama bu hadiseyi yanlışlıkla barışın yapılmasından sonraki bir zamana, yani ertesi yıl olan 1417 ilkbaharına atmaktadır.

169 Laugier, *aynı eser*, s. 445.

asi Eflak Prensi Mircea'ydi. I. Mehmed, daha 1416 yılında Tuna Nehri'ni aşan ve Eflak'ı çeşitli yönlerden akın ederek talan eden bir ordunun bizzat başına geçti[170]. O dönemlerde bu topraklarda hüküm süren bir iç savaş Osmanlı'nın lehineydi. Aynı boydan gelen Dan adında bir prens, Mircea'ye isyan etmişti ve elinde silahla ülkenin yönetimi üzerinde hak iddia ediyordu. Ancak tek başına çok zayıf olduğundan, kendisine kolayca büyük bir destek kıtası temin eden I. Mehmed'den yardım istedi.[171] Mircea ise kendisine Stefan Losonzo emrinde bir yardımcı kıta gönderen Macaristan Kralı Sigismund'a sığındı. Bu iki yardımcı kuvvetler arasında, Losonzo sayı bakımından Türklerden ve Eflaklardan oldukça zayıf olmasına rağmen, zaferin uzunca bir süre belirsiz kaldığı kanlı bir çatışma meydana geldi. Sonunda Losonzo'nun çatışmanın ortasında kahramanca ölümü sonucu belirledi. Liderlerinden yoksun kalan Macar yardımcı kıtaları kaçarak dağıldılar ve Osmanlılar Eflaklı müttefikleriyle muharebe alanının galipleri olarak kaldılar[172]. Yine de Dan bu zaferin meyvelerini beklediği gibi toplayamayacaktı. Zira Mircea bu yenilgiden sonra derhal Osmanlı padişahına yeniden biat edeceğini açıkladı, son üç yılın haracını gönderdi ve saraydaki bazı devlet büyüklerinin arabuluculuğu sayesinde bir kez daha affedildi. Barış böylece eski şartlar altında tekrar sağlanmıştı. Mircea, padişahın vasalı olarak topraklarında hükmetmeye devam etti ama eskisi gibi yıllık haraç ödüyordu[173]. I. Mehmed, emniyeti daha da artırmak amacıyla Tuna Nehri'nin sol kıyısında, Rusçuk'un karşısına asıl adı olan Yergöğü zamanla bugünkü Curcova'ya dönüşen yeni bir kale yaptırırken, aynı zamanda Tuna Nehri'nin sağ kıyısında uzun zamandır ihmal edilen iki eski Tuna kalelerinden İsakçı ve Yeniköy (Enisla) tekrar iyi bir savunma durumuna getirildi[174].

I. Mehmed, Eflak'tan ayrıldı ve Tuna Nehri'ni takip ederek Kral Sigismund'dan Eflak savaşına silahlarıyla katılımı sebebiyle hesap sormak üzere Macaristan'a doğru ilerledi. Ne var ki sadece hiç kan dökmeden ele geçirdiği Severin (Saint-Severin) Kalesi'ne kadar geldi. Zira kralın üç elçisi daha burada kendisini zen-

170 Sadeddin, s. 343-344.

171 Bonfinius, rer. ungaricar. Decad. ed Sambuci, Hannover 1606. Decad III, L. 3, s. 398: "Dan daha az güce sahip olduğunun farkına varınca Türklerden yardım istemeye gitti, onların yardımlarıyla kolaylıkla üstün geldi, Daçya'yı (Dacia) işgal etmede bunun en önemli fırsat olduğunu düşündüler".

172 Thwrocz, *Chronica Hungaria*, Pars IV. c. 17, Schwandt, Sec. I., s. 231

173 Sadeddin, s. 344

174 aynı yer

gin hediyelerle karşıladılar ve kralları adına barış talebinde bulundular ve kralın ileride sakin kalacağına dair vaatler karşısında kolayca barış sağlandı[175]. Bütün bunlara rağmen Osmanlı birlikleri Macaristan'ın, İstirya'nın (Steiermark) ve Bosna'nın iç kesimlerine doğru ilerlemiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yönde genişlemesini sağlamasa da birkaç yerde ağır çatışmalara girmişlerdi.

Daha önceki yıllarda, daha doğrusu 1412 yılından beri, huzursuz Spalatro Dükü Hrvoje, o dönemlerde Konstanz Konseyi'ne bizzat katılan hükümdarı Kral Sigismund'un yokluğunda Bosna topraklarının bir kısmını ele geçirmek için Bosna'ya Türk yardımcı kıtaları getirtmişti. Böyle bir Osmanlı yardımcı kıtasının başına bizzat geçmiş, uzun bir süre boyunca Yukarı Bosna'yı talan edip ateşe vermişti; ama sonunda Osmanlı'nın buraya yerleşmesinden ve padişah adına İshak Bey (İkach Bey) adında bir sancakbeyi tarafından yönetilen bir Osmanlı sancağı kurmasından başka birşey elde edemedi[176]. İshak Bey, özellikle Gara Palatini Yanoş'la Dalmaçya ve Hırvatistan Banı Yanoş Marotto yönetimindeki Macarlara karşı verdiği savaşlar ve elde ettiği zaferler sayesinde Bosna'daki hakimiyetini iç kesimlere doğru, hatta Saraybosna civarlarına kadar ulaşıp Sarayevo (Vrhbosnie) Kalesi'ni harap ettiği Aşağı Bosna'yı kapsayacak şekilde genişletmeyi başardı. 1416 yılında Şokol (Sokko), Vişegrad, Kliucz, vesaire gibi başka tahkim edilmiş yerler de aynı akıbete uğradılar[177]. İshak Bey nihayet 1418 yılında Tuna Nehri'ni aşarak Macaristan'a akın etti ve Tımışvar Banatı'nı ateş ve kılıçla harap etti. Ancak talanları ve hayatı burada sona erdi. Döneminin en iyi Macar komutanlarından biri olan Makedonyalı, dolayısıyla belki de Arnavut asıllı Nikolas Peterfy, kararlı insanlar arasından acilen biraraya getirilen küçük bir kuvvetle karşısına çıktı, birçok çatışmada yendi ve nihai bir muharebede kendi elleriyle canını aldı. İshak Bey'in ordusu kaçtı, gece vakti yapılan ikinci bir çatışmada tekrar yenildi ve nihayet Macaristan'dan kovulduğu gibi kısmen Kral Sigismund ve kısmen Bosnalı Kral [II. Stefan] Tvrtko (Terarlko) olmak üzere gerçek sahiplerine geri verilen Bosna'dan da kovuldu[178].

175 Sadeddin, s. 344: "Sonra kral, önünde eğilirken düşmanı ezmemek gerekir şeklindeki deyişe uygun olarak ona barış bahşetti".

176 Thwordz, *aynı eser*, XVIII, 232: "Demek ki (Mehmed), öylesine maddi durumu alt düzeyde, öylesine mütevazi kökenli, aynı şekilde ünlü kişi oldu, onu "İkach" [İshak] olarak adlandırıp sancakbeyi yaptı".

177 Schimek, *Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama*, Viyana 1787, s. 102-104.

178 Thwordz, *aynı eser*, s. 232-233. Bonfinius, *aynı eser*, s. 399'da birincisinin anlatımını fazla süslemektedir.

Aynı dönemde Ahmed Bey komutasında Macaristan üzerinden İstirya'ya akın etmiş ve Drava Nehri'ni takip ederek civar bölgelerden biraraya getirilen çok daha zayıf ancak daha cüretkâr bir orduyla karşı karşıya kalana kadar Türklerin ilk saldırısına başarılı bir şekilde dayanmayı başaran Radkersburg'a kadar ilerleyen 20 bin kişilik bir Osmanlı ordusunun akıbeti de farklı olmadı. Karinya (Krain), Karinyola (Kärnthen), Avusturya ve İstirya dönemin en iyi komutanlarının yönetiminde kendi birliklerini göndermişler ve Avusturya Dükü Albert ile İstirya Dükü Ernst, iyi donanmış ama sadece 12 bin kişiden oluşan ordunun bizzat başına geçmişlerdi. Radkersburg yakınlarında, Osmanlı'nın en eski tarihinde en kanlı muharebelerinden biri olan ama Hristiyanlara en parlak zaferlerinden birini sağlayan çarpışma meydana geldi. Zira Osmanlı ordusunun neredeyse tamamı çarpışma alanında kaldı ve kurtulabilenler hiçbir iz bırakmadan güneye doğru kaçtı[179]. Ne var ki Osmanlı'nın bu gibi münferit yenilgileri Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avrupalı sınır komşularının karşılıklı ilişkilerinde herhangi bir değişiklik meydana getirmiyordu. Anadolu ve iç meselelerle hâlâ fazlasıyla meşgul olan I. Mehmed, bu yönde barış ve huzur istiyordu ve hükümdarlığının eski sınırlarıyla yetinerek bu gibi kayıpları telafi etmek için hiçbir şey yapmıyordu. Diğer taraftan sadece kendi eyaletlerinin iyiliğini gözeten Hristiyan komşuları da kendi zaferlerine öylesine büyük bir önem veriyorlardı ki, Türk savaşını devam ettirmeyi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını planlı teşebbüslerle daraltmayı düşünmüyorlardı bile.

Attan düşerek aldığı ağır bir yaradan dolayı bir süre daha Edirne'de kalan I. Mehmed, Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey ve doğu sınır komşularıyla çıkan bazı önemsiz anlaşmazlıklardan dolayı Anadolu'ya geri çağrıldı. İmparatorluğunu özellikle bu yönde daha belirli sınırlarla emniyet altına almak ve sınır boşluklarını doldurmak istediğinden, Kastamonu beyinin yarı bağımsızlığı I. Mehmed'i uzun süredir rahatsız ediyordu. Bu yüzden daha Avrupada'yken sözde İsfendiyar Bey'in padişahın sarayında yaşayan oğlu Kasım için, özellikle Tosya, Çankırı, Kastamonu, Kalecik, vesaire gibi şehirler olmak üzere, bölgenin zengin madenleriyle birlikte İsfendiyar Bey'e ait toprakların büyük bir bölümünü istemişti. Ne var ki I. Mehmed'in niyetinin farkında olan İsfendiyar Bey, kendisine zengin hediyelerle birlikte elçi-

179 Hammer, I, 372.

ler göndererek geçimini sağlamak üzere Kastamonu'yu ve bazı küçük yerleri kendine saklayarak, I. Mehmed tarafından talep edilen diğer bütün şehirlerin ise Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edilmesine razı olduğu bir uzlaşma teklif etti. I. Mehmed bu uzlaşmayı kabul ederek Kastamonu'nun güneydeki şehirlerini, Tosya'yı, Çankırı'yı, Kalecik'i madenleriyle birlikte kendi topraklarına ilhak etti, öyleki, Ilgaz Dağları bundan böyle kuzey sınırını belirleyecekti; Kasım Bey'e ise sırf özel teveccühünden ötürü civar bölgeleriyle birlikte Çankırı Şehri'ni bıraktı[180].

Ne var ki bu şekilde sağlanan barış çok kısa sürecekti. Zira İsfendiyar Bey, I. Mehmed'in yokluğunda Samsun Şehri'ne saldırdı, şehri işgal etti ve diğer oğullarından biri olan Hızır'ı buraya sancakbeyi olarak atadı. I. Mehmed, Rumeli'den geri gelir gelmez Amasya'dan Samsun üzerine, buraya varışı bile Hızır Bey'in şehri teslim etmesine yeten, bir ordu gönderdi. I. Mehmed, Hızır Bey'e bu sebeple yapılan müzakereler sırasında telafi olarak sarayında bir onur makamını teklif etti; ancak Hızır Bey, kardeşi Kasım ile aynı çatı altında barış içinde yaşamasının mümkün olmadığını mazeret göstererek onurlu bir biçimde huzurdan ayrılıp babasının yanına döndü[181]. Kısa bir süre sonra, Karamanoğullarıyla yapılan son savaşlar sırasında daha önce de bir kere I. Mehmed tarafından kuşatma altına alınmış olan Canik Osmanlı'nın eline geçti. O dönemlerde Erzincan hâkimi Kara Yusuf ve Diyarbakır hâkimi Kara [Yülük] Osman arasındaki anlaşmazlıklar Osmanlı İmparatorluğu'nun en güneyindeki eyaletlerini sürekli bir karmaşa hâlinde tutarken, Alparslan oğlu Hasan Bey tarafından işgal edilmişti.[182]. Kara Yusuf'un Erzincan sancakbeyi Pir Ömer de aynı şekilde Osmanlı'ya sadakatle bağlı Melik Ahmed oğlu Hasan Bey'in hüküm sürdüğü [Şarkî] Karahisar'ı tehdit ediyordu. I. Mehmed'in özellikle de yanında sadık danışmanı olarak tecrübeli Hamza Bey'in de bulunması sebebiyle Amasya sancakbeyliğine getirdiği oğlu ve halefi genç Şehzâde Murad bu arada Osmanlı İmparatorluğu'nu doğudaki komşu Türkmen hükümdarlarının hükmetme hırsına dayalı niyetlerine ve planlarına

180 Sadeddin, s. 345: "sınır olarak Ilgaz (Ilgaro) Dağı'nı tahsis etti"; dolayısıyla bu, güneyinde o dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edilen adı geçen üç şehrin bulunduğu sıradağlar olmalı. Madenlerin haraç mahiyetinde tesliminden Chalkokondylas, s. 98'de bahsetmektedir.

181 Sadeddin, s. 347-348.

182 *Aynı eser*, s. 347.

karşı korumayı başarmıştı[183]. Oğlu burada silahlarıyla Osmanlı adını saygı ve itibar içinde muhafaza etmeyi başarırken, I. Mehmed Anadolu'nun doğusundaki Tatar ve Türkmen beyleriyle iyi ilişkilerini mektuplaşarak koruyordu[184].

İzmit Körfezi'nde bir dizi şehre karşı yapılan oldukça barışçıl bir teşebbüs de yaklaşık olarak bu döneme aittir. Burada daha Orhan Gazi döneminde Osmanlı İmparatorluğu'na katılan Hereke, Gebze, Kartal ve Pendik gibi birkaç şehir Timurlenk'in akını sırasında tekrar bağımsızlıklarını kazanmış ve kısmen Bizans hakimiyetine geri dönmüşlerdi. I. Mehmed, Bursa'da yaptırmakta olduğu camiyle meşgul olup yanına yapılacak medreselere bir gelir sağlamaya çalışırken, kendisine söz konusu şehirleri bu amaçla tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak etmesi yönünde tavsiyeler geldi. Bu teşebbüs kolay ve kısa zamanda yerine getirildi. Timurtaşzâde Umur Bey komutasında bir birlik sahil boyunca ilerleyerek, önce nüfusunun tamamı Konstantiniyye'ye kaçtığı için tamamen terkedilmiş olan Hereke'yi işgal etti, hafif de olsa direniş gösteren Gebze'ye hücum ederek ele geçirdi ve aynı yöndeki şehirlerin ve köylerin gönüllü ya da anlaşmalı biatını kabul etti. Bunlardan birkaçı daha sonra tekrar Osmanlı boyunduruğundan çıktılar ve nihayet Fatih Sultan Mehmed tarafından kalıcı olarak Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edilene kadar Bizans imparatorunun hakimiyetini tanıdılar[185].

183 Sadeddin, s. 346: "Ve Hamza Bey'i yanına vererek şehzâdeyi o ülkenin ve askerlerin başına getirdi". Dukas, XXI, 64'te ve XXII, 69'da genç Murad'ın bu sancakbeyliği hakkında daha detaylı bilgi vermektedir. Ancak ilk başta, muhtemelen yanlış olarak, sanki bu sancakbeyliğini Börklüce Mustafa isyanı bastırıldıktan sonra verilmiş gibi göstermektedir. Ayrıca burada danışmanını, Sadeddin'in zikrettiğinden başka birisi olarak vermektedir: "Önemli ve gündelik işler için Yörgüç Bey adında bir idareciyi (görevlendirdi)", diyor burada, "Çünkü Amasya halkı defalarca itaatsizlik göstererek ve aynı soydan gelmeleri ve aynı fikirleri paylaşmaları yüzünden İranlı Türkleri davet etmek suretiyle öyle görünüyordu ki isyana yönelmekteydiler".

184 Hammer, I, 633, s. 371'deki bir notta Feridun'un bürokratik yazılarından (Münşeât) 1415-1421 arasındaki bu mektuplaşmanın bir listesini vermektedir. I. Mehmed'in böyle bir dostluk içinde bulunduğu beyler, adı geçen Türkmen beyleri Kara Osman, Kara Yusuf ve oğlu Kara İskender, Şirvan hâkimi Halil Bey, Dulkadiroğlu Süleyman Bey, Timur'un torunu ve halefi Şahruh ve Mısır Memlük Sultanı Ebu Nasır Şeyh Mahmud'du.

185 Sadeddin, s. 352: "Ama o köyler ve toprakların bazıları Konstantinopolis'in yakınında bulunduğundan, inançsızlar üstün geldiğinde o tarafa, inananlar bastırdığında bu tarafa itaat ediyorlardı".

Türkmen beyleri ve Bizans şehirleriyle yaşanan bu önemsiz anlaşmazlıklardan daha büyük bir tehlike, kısa bir süre sonra doğası gereği Osmanlı İmparatorluğu'nun iç yaşamının derinliklerine nüfûz eden ve Anadolu'dan başlamış olmasına rağmen çok geçmeden Avrupa'yı da saran ve Osmanlı tahtının maddi gücünden ziyade manevi gücünü sarsan Börklüce Mustafa isyanıyla baş gösterdi. Daha o dönemlerde belki siyasi amaçlar için bir örtü olan dini niteliği, bu isyanı Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişme döneminin en dikkate değer hadiselerinden biri hâline getirmektedir. Zira son zamanların büyük değişimlerinin, Tatar akınının ve kardeş kavgasının sadece kaba güçlerin savaşı olmadığını, aksine o dönemler boyunca baş gösteren sefaletin, sıkıntının ve çaresizliğin, Osmanlı halkının ruhunda, imparatorluğun maddî birlik ve bütünlüğü sağlandıktan sonra bile devam eden bir bölünmeye sebep olduğunu kanıtlamaktadır. Şekilleri itibariyle farklı olan bu gibi isyanlar, doğaları gereği genelde hep aynı sebeplere dayandırılabilmektedir. Zira hepsi derin manevî bir sarsıntının sonuçları olup, hiçbir şeyin dini fanatizmi ve mantıksız aşırılıkları, manevî sefaletin ve dini çaresizliğin büyük kitleleri içine düşürebildiği yapay ruh gerilimlerinden daha iyi tahrik edemeyeceğini kanıtlamaktadır. Dolayısıyla bir hayalperest olup sonuç itibariyle başkalarının elinde büyük bir araçtan başka birşey olmayan Börklüce Mustafa'nın öğretisi ve tarikatı adına kılıcını çekebilmesi için önce sadece Osmanlı monarşisinin değil, İslâm dininin de sürdürülebilirliğine ve gerçekliğine dair inançlarını kaybetmiş, diğer taraftan da tükenmiş ve yorulmuş ruhları için teselli ve gıda arayan insanlara ihtiyaç duyuluyordu. Bu insanlar bunu, muhtemelen Hristiyan hayranlığının ve Müslüman fanatizminin siyasi amaçlar için biraraya geldiği bu tuhaf kavgaya sebep olmadan çok önce Anadolu'daki Müslümanlar arasına yerleşen, yanlış anlaşılmış ve saptırılmış bazı Hristiyan fikirlerde buldular.

Ne yazık ki bu isyanın iç tarihi ve pragmatizmi hakkında öyle az bilgiye sahibiz ki, Hristiyanlığın bu Müslüman rafiziliğine etkisini kanıtlamamız ve takip etmemiz mümkün değildir. Neredeyse sadece dış yüzünü, yani nasıl meydana geldiğini, akışını ve daha oluşumu sırasında I. Mehmed tarafından nasıl bir güçle bastırıldığını bilmekteyiz. Hareketin asıl ruhu, kurucusu ve lideri olarak, eskiden kadıasker ve Musa Çelebi'nin en sadık taraftarlarından ve en iyi danışmanlarından biri olan Simavna kadısının oğlu Şeyh Mahmud Bedreddin kabul ediliyordu. Musa Çelebi'nin yukarıda bahsedilen çöküşünden

sonra I. Mehmed'e esir düşmüş, ancak olağanüstü bilgisinden dolayı affedilmiş ve aylık 1000 akçe maaşla İznik kadılığına getirilmişti[186]. Ne var ki burada I. Mehmed'in kendisine gösterdiği teveccühe aldırmaksızın baştan beri mevcut hanedana karşı entrikalar planlamaya başlamıştı ki, dünyevi ve ruhani kanunların öğreticisi olarak büyük bir itibar ve önemli sayıda taraftar topladıktan ve bu taraftarlar aracılığıyla nüfûzunu muhtemelen maddi ve manevi sıkıntılardan dolayı ezilen halk kitlesine de yaydıktan sonra entrikalarını gerçekleştirmesi daha da kolay oldu[187].

Bu nüfûzunu geçerli kılmak için kullandığı araç, kökeni tuhaf bir Hristiyan ve Müslüman mistisizminin karışımında yatan ve Osmanlı'nın Hristiyan fikirlerine açık kesimine kolayca yerleşen yeni bir öğretiydi. Bu açıdan en uygun ruh hali, doğaları gereği huzursuz olup, efendilerinin sürekli olarak değişmesinden dolayı siyasi açıdan da hoşnut olmayan ve komşu adalardaki Hristiyanlarla sürekli irtibat hâlinde olan Aydın halkı arasında hüküm sürüyordu. Dolayısıyla Şeyh Bedreddin gözlerini öncelikle buraya çevirdi ve daha kadıaskerlik zamanında hizmetinde bulunan[188] basit ama kararlı bir hayalperest olan Börklüce Mustafa'nın şahsında öğretisine faaliyetlerle ağırlık kazandırmak ve Osman Gazi hanedanına karşı planlarını silah zoruyla gerçekleştirmek için gerekli adamı buldu.

Şeyh Bedreddin tarafından tahrik edilen ve ona büyük bir hayranlık duyan Börklüce Mustafa, ilk kez İzmir Körfezi'nin güney ucundaki Karaburun (Stylarion) Dağı'nda, Sakız Adası'nın tam karşısında elinde kılıcıyla yeni bir peygamber olarak ortaya çıktı, kadınlar dışında bütün malların ortak olduğuna, gönüllü fakirliğe ve Hristiyanlarla birliğe dair vaaz verdi, halk arasında kısa sürede birçok taraftar buldu, yeni öğretisini silahlarla yaymaya ve savunmaya hazır olduğunu bildirdi. Bu konuda özellikle Hristiyanlardan yardım bekliyordu ve onları kendi tarafına çekmek için, öğretisinin ana dogmalarından biri olarak şu önermeyi getirdi: "Hristiyanların kâfir olduğunu söyleyen

186 Sadeddin, s. 353: "ayda 1.000 Osmanlı (akçesi) maaşıyla yardımcı olmak amacıyla İznik'e gönderildi".

187 Aynı yer: "Siyasi ve dini yasa konusunda büyük bir bilgin olduğundan,...onu dinlemek için büyük bir kalabalık toplanıyordu. Bu yüzden gösterilen ilgi ve alkıştan dolayı kibirlenip mutlak efendi olmak arzusuna öylesine kapıldı ki ölümü hiçe sayıp halkın gönlünü kazanmak için elinden geleni yaptı".

188 Aynı yer, s. 354: "askerlerle ilgili kadı iken, onun baş danışmanı olmuştu".

her Türk bizzat kâfir kabul edilecektir"[189]. Müridleri bunun üzerine nerede bir Hristiyana rastlasalar onlara kardeş gibi sarılıyor ve Allah'ın melekleriymişçesine saygı gösteriyorlardı. Bu şekilde belli bir başarı elde ettikten sonra Hristiyanlar ve Osmanlılar arasındaki kardeşlik planlarını daha da genişletti. Müridlerini Sakız Adası'ndaki Hristiyan prenslere ve asil ruhban sınıfına gönderdi, öğretisinde ruhun gerçek kurtuluşunun sadece Hristiyanlarla inanç birliğinde mümkün olabileceğini bildirdi[190], Sakız Adası'nda Turlotas Manastırı'nda yaşayan ve kutsal sayılan Giritli bir münzevî keşiş ile doğrudan irtibata geçti. Müridlerinden ikisi, Hristiyan keşişler gibi giyinerek, başları traş edilmiş ve açık, ayakları çıplak ve kaba bir giysiye sarınmış bir hâlde bu kutsal kişinin huzuruna çıkarak efendilerinin ve ustalarının tıpkı bu kutsal kişi gibi çilekeş ve ruhani bir hayat yaşadığını, aynı Tanrı'ya inandığını, herhangi bir korku ve endişe duymadan çıplak ayakla denizin dalgalarını aşarak gece vakti yanına geleceğini bildirdiler. Tamamen Evangelizm'den alınan bu mucizevî gizemin de akıllıca katılması istenen etkiye ulaştı. Dindar adam ikna oldu ve bu hadisenin gerçekliğine sonunda kendisi de öylesine inandı ki, daha önce de Sisam Adası'nda Mustafa'yla birlikte dindar bir hayat sürdüğünü ve Mustafa'nın hâlâ her gün yanına geldiğini iddia etmeye başladı.

Böyle bir adamın nüfûzu Börklüce Mustafa'nın davasını Hristiyan halk arasında oldukça desteklerken, diğer taraftan Börklüce, Yahudi dönmesi olan Torlak Hudbin Kemal yönetiminde ülkeyi dolaşan, özellikle de Manisa dolaylarını rahatsız eden sözde 3 bin kişilik fanatik bir derviş grubunu da öğretisi için kazanarak tarikatını Müslümanlar arasında da güçlendirdi[191]. Sonuç olarak zamanla yayalardan ve süvarilerden oluşan ve kimilerine göre 10 bin veya sadece 6 bin kişilik ve yine kimilerince daha da düşük miktarda tahmin edilen

189 Dukas, XXI, 62: "Ve Türklere mülk edinmemeyi vaaz ediyordu ve kadınlar dışında yiyecekler, giyecekler, çift hayvanları ve tarlalar gibi geri kalan herşeyin ortak olmasını buyurdu. Ben senin evinde kendi evimdeymiş gibi hissedeceğim, sen de benim evimde kendi evindeymişsin gibi hissedeceksin. Kadınlar hariç olmak üzere". Bu, öğretinin herkes tarafından kolayca anlaşılabilecek bir formüle getirilmiş haliydi; bu Müslüman eşitlik savunucusu yine de halkın geleneklerine haremin dokunulmazlığı açısından saygı göstermeyi uygun gördü. Hristiyanlarla ilişkiler açısından önermesi şöyledir: "Türklerden her kim dindar Hristiyanlar yoktur derse o kâfirdir".

190 Aynı yer: "Onlara inancını açıklayarak herşeyin ancak sadece Hristiyanlarla inanç birliği içinde kurtulmasının mümkün olacağını söyledi".

191 Sadeddin, s. 355.

iyi teçhiz edilmiş bir ordu topladı[192]. Bu orduyla Karaburun Dağı'ndaki müstahkem yerinden henüz ayrılmıştı ki, o dönemlerde tekrar Avrupa'ya dönmüş olan ve Selanik taraflarında bulunan[193] I. Mehmed, isyandan haberdar olarak bu isyanın devlete getirebileceği tehlikelerin derhal farkına vardı ve Aydın sancakbeyi Bulgar Sırp devşirme Aleksander'a* bu isyanı elindeki her türlü imkânla bastırma emri verdi. Görünen o ki, Aleksander ancak büyük zorluklar altında küçük bir ordu toplayabildi, bu orduyla ihtiyatsız bir biçimde Karaburun Dağı'nın iç kesimlerindeki zorlu yarlara doğru fazlaca ilerledi, burada Mustafa'nın fanatik çetelerinin saldırısına uğradı ve adamlarıyla birlikte tamamen yok edildi.

Böyle bir zafer, Bizanslıların bu tarikata verdikleri bir ad olan "Stilaryen"** lerin[194] özgüvenini, fanatizmini ve savaş hevesini tabii ki daha da artırdı, özellikle de buna eskiden aynı inancı paylaşmış oldukları ancak şimdi kendilerine kılıç kaldıran Müslümanlara karşı amansız bir nefret de eklenince. Börklüce Mustafa, usta ve lider olarak peygamberin bile üzerine çıkartılmıştı; müridleri oybirliğiyle bundan böyle başları açık ve üzerlerine attıkları hafif bir elbiseyle gezmeye, sadece açık havada yatmaya ve Müslümanlardan çok Hristiyanlara yakın olmaya karar verdiler. I. Mehmed bu hareketi daha başında engellemek için gerekli tedbirleri almamış olsaydı yeni inancın bu ordusu muhtemelen dağlarından inip yok edici bir akım gibi komşu ovalara yayılırdı. Aleksander'ın yerine getirilen [Timurtaşpaşazâde] Ali Bey, I. Mehmed'in emri üzerine Aydın'da ve komşu topraklarda bulabileceği bütün güçleri topladı ve ikinci kez Karaburun Dağları'nın dar geçitlerini geçerek isyanın asıl merkezine daldı. Bu kez de hile ve fanatiklik, düzenli saldırıya galip geldi. Ali Bey'in çeşitli yerlerde tuzağa düşürülen birliklerinin büyük birçoğunluğu silahlı köylüler tarafından katledildi; Ali Bey ise ancak büyük zorluklar altında birkaç adamıyla birlikte Manisa'ya kaçabildi.

192 En düşük ve en yüksek sayı Osmanlı kaynaklarında bulunmaktadır; Sadeddin, *aynı eser*. 6 bin kişi Dukas, s. 62'de belirtilmiştir.

193 Sadeddin, s. 354.

* Zinkeisen yanlışlıkla Şişman demektedir (çev.).

** Müstahkem yerleri olan Stylarion (Karaburun) Dağı'na kinâen (çev.).

194 Dukas, s. 63. Dukas, onları ayrıca tek bir kıyafet giyme geleneklerinden dolayı "Tekgömlekliler (Aynı elbiseliler)" diye adlandırmaktadır. "Türk dervişler (Turkokaloyeri)", Bizanslılarda dervişler için kullanılan genel bir addı.

Gittikçe büyüyen bu tehlikeye karşı daha enerjik ve daha kesin tedbirlerin alınması artık şart olmuştu. Böylece I. Mehmed, Amasya sancakbeyi olan 12 yaşındaki oğlu Murad'a Vezir Amasyalı Bâyezid Paşa ile birlikte Avrupa ve Anadolu birliklerinin tamamını seferber etmesini ve Börklüce Mustafa müridleriyle birlikte tamamen yok edilene kadar durmamasını emretti[195]. Yoketme savaşı bu sefer amansız bır ciddiyetle yürütüldü. Sayısız birlikler erkek, çocuk, kadın demeden herkesi acımadan öldürerek dağlara akın ettiler ve bu kanlı iz üzerinde adım adım ilerleyerek Börklüce Mustafa'yı kalan birlikleriyle birlikte sonunda öyle köşeye sıkıştırdılar ki, ancak dağların Karaburun diye adlandırılan en uçtaki eteklerine zorlukla sığınabildi. Nihai muharebe burada yapıldı. Korkunç ve kanlı bir çatışmadan sonra her iki tarafın da kayıpları büyük oldu ve Börklüce Mustafa sonunda kendisiyele ordusundan kalanları daha güçlü galibin eline teslim etti. Hepsi esir alınarak Ayasuluğ'a getirildiler ve öğretilerinden ısrarla vazgeçmedikleri için burada birçok işkence altında idam edildiler. Börklüce Mustafa sarsılmaz bir dayanıklılıkla adamlarına örnek oldu. İnancından bir nebze bile vazgeçmedi ve bir süre çarmıha gerilerek herkese gösterildikten ve şehirde zaferle gezdirildikten sonra gönül rahatlığı içinde hayata veda etti. Börklüce Mustafa'nın son anına kadar gösterdiği bu kahramanca davranış, bu felaketten sağ kurtulan az sayıda müridleri arasında uzunca bir süre hâlâ yaşayanlar arasında bulunduğu ve –en azından Sakız Adası'ndaki Turlotas Manastırı'ndaki dindar dostunun söylemine göre– tıpkı eskisi gibi Sisam Adası'nda gizlice rahat bir hayat sürdüğü inancıyla kutsallaştırıldı[196].

Bu arada Börklüce Mustafa'yla birlikte ve ölümünden sonra gerek öğretisi gerekse tarikatı tamamen son buldu. Zira öğretisini kabul eden ve Torlak Kemal yönetiminde Manisa'da birçok aşırı hareketlerde bulunan dervişler çetesi, çok geçmeden Amasyalı Bâyezid Paşa emrindeki muzaffer Osmanlı ordusunun saldırısına uğradı ve neredeyse tamamen yok edildi. Tıpkı Börklüce Mustafa gibi esir düşen Torlak Kemal, son anına kadar kaderini paylaşan en

195 Bâyezid Paşa, Rumeli birliklerini yönetiyordu; Dukas, s. 63'te söylendiği gibi, II. Murad'a yardıma geldi: "Trakya ordusu ile birlikte". O dönemlerde Rumeli beylerbeyiydi; Sadeddin, s. 354.

196 Torlak Kemal'in ve Şeyh Bedreddin'in yok oluşundan bahsetmeyen Dukas, s. 62-64'deki detaylı anlatım buraya kadar devam etmektedir. Chalkokondylas ve Phrantzes bu isyandan haberdar değildirler.

sadık dostuyla birlikte idam edildi[197]. Bâyezid Paşa, bunun üzerine ordusunun başında bir kez daha Şeyh Bedreddin'in öğretisinin kök saldığı topraklardan geçti, bu öğretiyi kabul eden bütün dervişleri esir aldı ve İslam'a geri dönmedikleri takdirde acımadan işkenceler altında idam ettirdi[198].

Böylece bu tarikattan sadece kurucusu, bütün bu isyanları meydana getiren başı, bilgin İznik kadısı Şeyh Mahmud Bedreddin hayatta kalmıştı. Ne var ki artık tehlikeli olamazdı. Zira isyan başlar başlamaz korkakça kaçmış, bir süreliğine Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey'e sığınmış ve nihayet Anadolu'da davasını kaybettiğini anlayınca Avrupa'ya geçerek daha Musa Çelebi dönemlerinden çok iyi ilişkiler içinde bulunduğu Eflak prensi tarafından dostça karşılanmış ve destek görmüştü. Bu topraklarda eskiden kadıasker olarak oldukça iyi bir itibar edindiğinden Osmanlı İmparatorluğu'nun bu sınır bölgelerinde öğretisi ve isyankâr planları için güçlü bir taraftarlar topluluğu edinmesi kolay oldu. İlk üssü Silistre oldu; daha sonra Balkanların ormanlık geçitlerine geçti ve buradan başarılı bir şekilde sözcülerini mürid toplamak üzere bütün yönlere saldı. Aynı dönemlerde Selanik'te bulunan I. Mehmed, acilen ordusuyla birlikte Serez'e geldi ve bu arada Edirne'ye gelmiş olan Amasyalı Bâyezid Paşa tarafından desteklenen büyük bir orduyu Balkanlara doğru gönderdi. Börklüce Mustafa'nın ve Torlak Kemal'in Anadolu'daki yenilgileri ve ölümleri Şeyh Bedreddin'in birliklerinin cesaretini kırdı; çoğu komutanlarına itaatten vazgeçtiler, kaçtılar ya da Osmanlı ordusuna katıldılar. Her yerde takip edilen ve sıkıştırılan Şeyh Bedreddin ise daha bir süreliğine Balkanların en ıssız yüksek ovalarında gezindi ama sonunda kendilerini nasıl kurtaracaklarını bilmeyen kendi adamları tarafından I. Mehmed'e teslim edildi. I. Mehmed'in isteği üzerine Şeyh Bedreddin sert ama adil bir mahkeme tarafından yargılanacaktı. Bu yüzden en iyi kadılar ve yasa öğreticileri, aralarından en ünlüsü olan ve en yüksek kadılık mevkini, kadıaskerliği icra etmiş olan Şeyh Bedreddin'i yargılamak üzere Serez'e çağrıldılar. Vatan haini olarak idama mahkûm edildi ve hiç vakit kaybetmeden herkesin önünde Serez meydanında asıldı[199].

Niteliği ve amaçları açısından dikkate değer görünen ve belki de böylesine kısa bir zamanda bastırılma ve son köklerine kadar yok edilme şekli ve

197 Sadeddin, s. 355.
198 Dukas, s. 64.
199 Sadeddin, s. 355-356.

enerjisinden dolayı daha da dikkat çeken Şeyh Bedreddin isyanı böylece muhtemelen 1418[200] yılında sona erdi. I. Mehmed'in ve danışmanlarının takip ettikleri siyaset doğru duygulara ve nelerin kaybedilebileceğine dair kesin bir bilince dayanmaktaydı: Sadece tahtın o anlık güvenliği ve Osmanlı hanedanının devamı değil Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığı ve bütün geleceği de tehlike altındaydı. Zira Osmanlı Devleti'nin o dönemlerde manevi gücü, muhafaza edici prensibi, İslâm'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun öncü olarak Hristiyan dünyasına karşı duracağı birliğine ve saflığına dayanıyordu. Kısa süre önce baş gösteren siyasi kargaşalardan dolayı zaten sarsılmış olan imparatorluk, Şeyh Bedreddin'in sapkın öğretisi daha da yayılmış ve isyanlar padişahın gücü ve inananların ruhları üzerinde güç kazanmış olsaydı kaçınılmaz olan içteki parçalanmayı atlatamayabilirdi. Bu yüzden Karaburun'daki muharebe ve Serez'teki mahkeme I. Mehmed döneminin en önemli hadiseleri arasında sayılabilir ve I. Mehmed'e Osmanlı Devleti'nin yeniden kurucusu ünvanı verilmişse, o bu ünvanı özellikle bir taraftan ordusuyla diğer taraftan da adaletin kılıcıyla en tehlikeli düşmanlarına karşı kazandığı zaferlerden dolayı haketmektedir.

200 Bu hadiselerde çok hassas olmayan kronoloji, kaynakların güvenilir olamamasından dolayı oldukça sorunludur. Sadece tesadüfi, dolayısıyla önemsiz ve hiçbir şekilde kesin olmayan bilgilere dayanabiliriz. Hadiselerin anlatımında kesin kronolojik bir düzen Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en eski dönemleri için ne Bizanslılarda, ne de Osmanlı tarihçilerinde aranmalıdır. Kaynaklarda Şeyh Bedreddin isyanının yaklaşık tarihini belirleyebileceğimiz sadece üç hadise var: O dönemlerde Dukas'ta belirtildiği gibi, II. Murad'ın 12 olduğu söylenen yaşı; Loredano'nun Gelibolu Deniz Muharebesi hakkındaki raporlarında (Laugier, *aynı eser*, 431) Osmanlı amiralinin bu sulara bir Türk filosunun gelişininin sebebi olarak, Börklüce Mustafa'nın Avrupa'ya birlikler geçirebileceğine dair duyulan endişeyi dile getirmesi ve nihayet Sadeddin'de isyanın çıktığı tarihte I. Mehmed'in Selanik'te bulunması. II. Murad, Hacı Kalfa'ya göre Hicrî 806 yılında doğmuştu, dolayısıyla Börklüce Mustafa'ya karşı düzenlediği sefer, Loredano'nun 1416 tarihli (Hicrî 819) raporuna uyan Hicrî 818 yılına aittir. Ancak Hacı Kalfa, Börklüce Mustafa'nın mağlubiyetini II. Murad'ın 16 yaşında olduğu Hicrî 822 yılı olarak belirlemektedir. Yine de hesaplamaların dayandığı bu bilgilerin doğruluğunu kim garanti edebilir? Sadeddin'e göre, I. Mehmed'in o dönemlerde kuşattığı, ancak Bizanslıların bundan haberdar olmadığı Selanik'te kalışıyla ilgili bilgiler daha da belirsizdir. Sadeddin, bunun dışında bu hadiseye hiç değinmediği için, burada I. Mehmed'in kardeşi olarak sadece tahtta gözü olan ve ileride göreceğimiz gibi, Selanik'te I. Mehmed tarafından mağlup edilen Düzmece Mustafa'yla bir karışıklığın söz konusu olduğunu düşünüyorum. Durumların genel olarak gidişatına göre, Şeyh Bedreddin isyanının Gelibolu Deniz Muharebesi'nden sonraki yıllara, yani 1418 veya 1419 yıllarına ait olduğunu düşünüyorum.

Aynı dönemde olmasa da[201] kısa bir süre sonra yine I. Mehmed'in tahtına yönelik olan ama Osmanlı Devleti'nin devamını tehlikeye sokmayan ikinci bir isyan, tamamen farklı bir nitelikte ve çok daha az tehlikeliydi. Zira bir süre önce Mustafa adında bir şahıs, yeni taht varisi olarak Anadolu'da ve Avrupa'da gizlice dolaşmış ve taraftarlarıyla birlikte I. Mehmed'in kardeşi olarak ortaya çıkmak ve Osmanlı tahtı üzerinde doğuştan gelen sözde veya gerçek haklarını talep etmek için uygun bir fırsat beklemişti. Mustafa adındaki bu şahsın gerçekten I. Mehmed'in Ankara Savaşı'nda ardında hiçbir iz bırakmadan kaybolan kardeşi olup olmadığı sorusu, hadisenin akışı için önem taşımamaktadır. Düzmece Mustafa kendini tabii ki I. Mehmed'in kardeşi olarak tanıtıyordu. Bu konuda en iyi bilgileri veren Bizanslılar, muhtemelen genel olarak kabul gören düşüncelere dayanarak Düzmece Mustafa'yı I. Mehmed'in kardeşi kabul ediyorlardı[202] ve bu kanıyı destekleyecek sebepler olsa da, bu aynı şekilde aksini ispat eden karşı gerekçelerle zayıflatılabiliyor ve çürütülebiliyordu. Karşı gerekçeler arasında özellikle gerçek Mustafa'nın o tarihe kadar hiçbir şekilde tanınmaması, on yıllık kardeş kavgası sırasında bir kez olsun ortaya çıkmaması ve adının geçmemesi, bu arada nerede yaşadığı ve neler yapmış olabileceğinin hiçbir şekilde incelenemiyor olması sayılabilir[203]. Diğer taraftan uzun zamandır kayıp ve unutulmuş olan Mustafa'nın

201 Sadeddin tarafından belirtildiği gibi, Şeyh Bedreddin Balkan Dağları'nda dolaşırken, I. Mehmed Selanik önlerindeyse, her iki isyanın aynı zamanda gerçekleştiği hiç şüphe götürmezdi. Zira Düzmece Mustafa'nın bu şehre giden yolu Edirne'de başlamaktadır.

202 Chalkokondylas, s. 109. En kesin bilgiyi daha sonra Dukas, XXVII, 101'de vermektedir: "Gerçek şu ki Bâyezid'in oğlu vardı". Phrantzes, I, 35, s. 101 sadece Mustafa hakkında: "Bâyezid'in düzmece oğlunu" demesiyle farklılık göstermektedir.

203 Hammer, I, 381'de Düzmece Mustafa'nın gerçekliği lehine sebepleri belirtmektedir ama bana çok da inandırıcı gelmemektedirler. Zira 1) Ankara Savaşı'ndan sonra yapılan araştırmalarda Mustafa'dan hiçbir iz bulunmadığı, ganimet düşkünü Tatarların muhtemelen zengin kıyafetlerini anında üzerinden çıkarttıkları varsayılarak, yığınlarca ölünün bulunmasıyla açıklanabilir; 2) I. Mehmed'in, esir alınan Düzmece Mustafa'yı emanet ettiği Bizans imparatoruna geçimi için önemli miktarda para vermiş olması, özellikle tehlikenin bu talihli maceraperestin gerçekliğinden değil, bunun kullanılma şeklinden kaynaklandığı gözönüne alınırsa, gerçekliğini kanıtlamamaktadır. Aynı şekilde 3) herhangi bir cüretkâr taht varisi, hatta devletin büyükleri bile, eski İzmir hâkimi Cüneyd Bey gibi huzursuz insanları kendi taraflarına çekebilirlerdi. Zira özellikle bu sınıfın içerisinde eskiden I. Mehmed'in kardeşlerinin tarafını tutmuş ve I. Mehmed'e isyan etmek için her türlü fırsatı sevinçle değerlendirmeye hazır olan birçok huzursuz insan bulunabilirdi. Böylece daha sonraki Osmanlı tarihçileri, Mustafa'nın düzmece olduğunu iddia ederken, sadece bu hadiseden bahseden

maskesi altında taht varisi rolünü oynamaya çalışan kararlı bir maceraperestin ortaya çıkışı, o dönemlerde hüküm süren şartlar altında çok da göze batmayacaktı. Zira imparatorluğun henüz tamamen ortadan kaldırılamayan sıkıntıları ve ruhlardaki sürekli karışıklıklar bu gibi teşebbüsleri destekliyordu.

Sonuçta Mustafa, ister gerçek olsun ister düzmece, önce Sinop ve Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey'le irtibata geçti, İsfendiyar Bey'in yardımıyla I. Mehmed'in ezeli düşmanı huzursuz Eflak prensini kendi tarafına çekti, Eflak prensinin yardımını aldığı ve Anadolu topraklarını teşebbüsü için daha az uygun gördüğü için Avrupa'ya geçerek önce Eflak'ta ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır boylarında kendine taraftar bulmaya çalıştı. Taraftarlarını özellikle soylular, imparatorluğun ileri gelenleri ve I. Mehmed'in o bölgelerdeki durumlar henüz bir düzene girmediği için aralarında huzursuzların da bulunması muhtemel olan sancakbeyleri arasından seçmeye çalışıyordu[204]. Bu isyanla Şeyh Bedreddin isyanı arasındaki farklılık işte buradadır. Şeyh Bedreddin, halk aracılığıyla bir taht devrimi yapmak istiyor ve öğretisiyle en aşağı sınıfları, köylüleri ve daha genç nesli kendi tarafına çekmeye çalışıyordu; Düzmece Mustafa ise I. Mehmed'in en yakınındaki çevreler ve eski rakipleriyle I. Mehmed'in elinden tahtı ve imparatorluğu almaya çalışıyordu. Başardığı takdirde, ihtilali son bulmuş olacaktı; Şeyh Bedreddin'in zaferi ise devlet düzeninin kökten değiştirilmesine sebep olacak ve sonunda imparatorluğun tamamını isyana sürükleyecekti. Şeyh Bedreddin kitleleri heyecanlandırmayı başarırken, Düzmece Mustafa sadece çok az taraftar buldu. Eflak'ta ancak 300 kadar kişi toplayabildiği söylenmektedir[205]. Düzmece Mustafa'nın hemen yanına geçen en önemli ta-

ve Düzmece Mustafa'yı Yıldırım Bâyezid'in gerçek oğlu kabul eden en eski Osmanlı tarihçilerden Neşrî'nin şahitliği, Düzmece Mustafa'nın gerçekliği için tek delil olabilir. Ama bu şahitlik bile çok genel olarak verilmektedir (Karşılaştırma için bk. Hammer, I, 636, s. 382'ye not) ve bu yüzden ikna edici bir güce sahip değildir. Diğer taraftan Hammer'e göre, Bizanslı kaynakların belki yanlışlıkla ve gerçek kanaatlerine karşın, bu taht varisini I. Mehmed'e karşı desteklemek Bizanslıların siyasetine uygun olduğu gerekçesiyle Düzmece Mustafa'nın gerçek olduğu lehine görüş bildirdiklerine dair ileri sürdüğü neden de anlaşılmaz gelmektedir, çünkü gerçekler tarafından da desteklenen kanaatimize göre, o dönemlerde Bizans siyaseti için I. Mehmed'le iyi ilişkiler içinde bulunmaktan daha uygun birşey olamazdı, çünkü İmparator Manuel ancak bu sayede yaşlılığının mutluluğunu oluşturan huzuru sağlayabiliyordu.

204 Chalkokondylas, s. 108: "Türklerin ileri gelenlerinin herbiriyle ayrı ayrı ilgilendi".

205 Chalkokondylas, s. 108: "300 adama sahip olmak suretiyle".

raftarlarından biri, Niğbolu sancakbeyi olarak kalbindeki öfkeyi atamamış bir hâlde I. Mehmed'den intikam almak için fırsat kollayan eski İzmir hâkimi Cüneyd Bey oldu. I. Mehmed, hadiseden haberdar olur olmaz bu tehlikeli şahsı acilen ortadan kaldırmak için tedbirler aldı. Bu amaçla Cüneyd Bey'i öldürmek üzere iki kulunu Niğbolu'ya gönderdi; ama bunlar Niğbolu'ya varmadan iki gün önce Cüneyd Bey Tuna Nehri'ni geçmiş ve Düzmece Mustafa'ya ebedi sadakat ve güçlü destek yemini etmişti[206]. I. Mehmed'in silahlara başvurmaktan başka çaresi kalmamıştı. Her yerde derhal Düzmece Mustafa'nın kaybolan kardeşine hiçbir yönden benzemeyen adi bir dolandırıcı olduğunu, güvenilir bir kaynaktan Mustafa'nın gerçekten öldüğünü bildiğini, vesaire ilân ettirdi[207].

Düzmece Mustafa bu arada Trakya'ya ve Makedonya'ya geçerek yolda biraz daha güçlenen ordusuyla, oradaki Bizanslı komutanla irtibata geçmek üzere Selanik'e doğru ilerliyordu. Ancak şehre varamadan I. Mehmed kendisini daha üstün gücüyle karşıladı, saldırıya geçti ve ordusunu dağıttı. Düzmece Mustafa ile Cüneyd Bey şehre kaçmayı başardılar ve I. Mehmed tarafından takip edilirken daha aynı gece Selanik komutanı Dimitrios Laskaris Leondarios tarafından dostane bir şekilde karşılandılar[208]. I. Mehmed derhal güçlerinin tamamıyla şehrin kapılarına dayandı ve daha ertesi sabah komutanlarından biri aracılığıyla Leondarios'tan kaçakları teslim etmesini istedi. Şayet kaçakları teslim etmezse, kendisi ve Bizans imparatoru arasındaki dostluğu böylece sona ermiş kabul edeceğini, şehri zorla ele geçireceğini, şehirdeki insanların tamamını köle olarak yanında götüreceğini, kendisini de hemen öldüreceğini bilmesini istediğine dair haber gönderdi. Leondarios, bu haberden dolayı cesaretini kaybetmeyerek padişaha, iradesine boyun eğmeye hazır olduğunu ama efendisi olan imparatorun emri olmadan hiçbir şey yapamayacağını bildirdi; dolayısıyla efendisini hadiseden derhal haberdar edeceğini ve I. Mehmed'den Konstantiniyye'den sadık bir şekilde yerine getireceği ilgili talimatı alana kadar beklemesini rica ettiğine dair cevap verdi. I. Mehmed, bu ricayı kabul etti, İmparator Manuel'e bizzat barışçıl bir mektup yazdı ve cevap gelene kadar sessiz kaldı. Cevabın gelmesi uzun sürmedi. Bizans imparatoru, zekice cevap vererek, I. Mehmed'e eskiden kendisini bizzat baba olarak kabul

206 Dukas, XXII, 65

207 Chalkokondylas, s. 108.

208 İmparator Manuel o dönemlerde muhtemelen Selanik'in valiliğini henüz oğlu Andronikos'a vermemişti.

ettiğini, verdiği sözü ve ettiği yeminleri bu kadar kolay bozmak isteyemeyeceğini hatırlattı; sığınma hakkı talep edenleri teslim etmek, bir hükümdara yakışmayan zorbaca bir hareket olacaktı; ancak babalık görevlerini yerine getirmeye meyilli olduğundan, Tanrı ve Kutsal Üçlü adına Düzmece Mustafa'nın ve Cüneyd Bey'in I. Mehmed hayatta olduğu ve hüküm sürdüğü sürece hapisten asla çıkmayacaklarını vadediyordu; I. Mehmed'in ölümünden sonra ne olacağı kadere bağlıydı; bunu kabul etmediği takdirde doğru olduğunu düşündüğü gibi hareket edebilirdi. Bizans imparatoru aynı anda Leondarios'a Düzmece Mustafa'yı ve Cüneyd Bey'i adamlarıyla birlikte gemiyle Konstantiniyye'ye gönderme emrini veriyordu[209].

I. Mehmed bu cevabı kabul ederek Selanik'ten Edirne'ye çekilirken, iki kaçak esir olarak Konstantiniyye'ye gönderildiler. Düzmece Mustafa İmroz üzerinden Midilli'ye götürülerek emniyete alındı ve burada ada halkı da Düzmece Mustafa'dan sorumlu kılındı; bundan önce bir süreliğine Cüneyd Bey'le birlikte Mora Yarımadası'nda Benefşe dağ kalesinde esir tutulduğu da söylenmektedir; Cüneyd Bey sonunda Midilli Adası'nda Kutsal Bakire Manastırı'na hapsedildi[210]. Çok geçmeden Bizans imparatoru, esirlerin ve maiyetlerinin (Düzmece Mustafa'nın yanında 30, Cüneyd'in yanında 10 kişi vardı) geçimi için resmî bir anlaşmayla yıllık 300 bin akçe olarak belirlenen bir ücret talep etti. I. Mehmed o dönemlerde böylesine yüksek meblağ karşılığında hayatta olduğu sürece bu taht varisi tarafından rahatsız edilmeyeceğine dair güvenceyi satın aldı. Zira I. Mehmed'in ölümünden sonra İmparator Manuel'in esirleri üzerinde daha sonraki padişahların kendisine karşı tutumlarına ve kendi menfaatlerine göre serbestçe tasarrufta bulunabileceği geçim masraflarına dair anlaşmada açıkça belirtilmişti[211]. İlerleyen bölümlerde İmparator Manuel'in kendisine bu yönde verilen hareket özgürlüğünü zamanı geldiğinde kullanacağını göreceğiz.

I. Mehmed, Düzmece Mustafa'nın esareti konusunda İmparator Manuel ile anlaşmaya vardıktan kısa bir süre sonra birliklerinin bir kısmını, Prens Mircea'yi Düzmece Mustafa'nın davasını destekleyerek gösterdiği sadakatsizliğinden dolayı cezalandırmak üzere Eflak üzerine gönderdi. Ne var ki bu sefer

209 Bu hususta ki müzakerelerin tamamı içim bk. Dukas, s. 66-67.

210 Chalkokondylas, s. 109. Dukas, s. 67. Hatta Phrantzes, I, 35, s. 109'da Düzmece Mustafa'nın Mora Yarımadası'nda Mezistre'de kalışından bahsetmektedir; ama burada muhtemelen Mezistre'yi Chalkokondylas'ın bahsettiği Misivri'yle karıştırmaktadır.

211 Dukas, aynı yer.

sırasında Osmanlı İmparatorluğu'na aslında hiçbir kazanç sağlamayan ateş ve kılıçla verilen zarardan başka birşey yapılmadı ve Eflaklar açısından özellikle de prenslerinin işlediği suç için en fazla cezayı taşımak zorunda olan sınır boylarında sönmeye yüz tutan öfkeyi daha da besledi ve artırdı[212].

Görünüşe göre I. Mehmed hükümdarlığının son yılarında İmparator Manuel'le de oldukça gergin ilişkiler içine girdi. I. Mehmed, Düzmece Mustafa'nın esir edilmesinden kısa bir süre sonra tekrar Anadolu'ya geçtiğinde ve bu esnada Konstantiniyye'ye de uğradığında gerçi imparator, ailesi ve saray efradı tarafından özel onurlarla karşılandı[213]; ama tahta yakın olanlarla, Bizans imparatorunun dünyevi ve ruhani danışmanları arasında o dönemde bile bu fırsatı padişahı ele geçirmek için kullanmak gerektiğini açıkça belirten güçlü bir grup vardı[214]. Ne var ki İmparator Manuel, Osmanlı halkı arasında büyük bir öfkeye sebep olacak böyle bir ihanete asla izin vermezdi ve bu tür talepleri mevcut anlaşmaların ve edilen yeminlerin kutsallığını öne sürerek geri çevirdi. "Padişahın kendisine saldıracağını, yeneceğini ve köleliğe sürükleyeceğini bilse bile bu anlaşmaları asla bozmayacağını" söylüyordu. "I. Mehmed şayet bu anlaşmaları bozacak olursa, kendisini ondan daha yüce olan Tanrı'ya havale ediyordu"[215].

Diğer taraftan I. Mehmed de görünüşe göre Bizans imparatoruna karşı düşmanca tutumlar içindeydi ve imparatora karşı, önceleri üzerinde sadece gizlice düşündüğü[216] ama sinsi bir Rum olan[217] aslen Anadolu'daki Alaşehirli Bizans saray tercümanı Theologos Koraks'ın hainice destek verdiğinden, kolayca tehlikeli olabilecek şüpheli planları vardı. Koraks, Türk dilini bilmesinden dolayı Bizans sarayına getirilmişti, Osmanlı padişahının bütün görüşmelerinde kullanılıyordu, genelde Osmanlı sarayına gönderilen elçi heyetle-

212 Dukas, s. 67: "Vlahlara karşı kalabalık bir ordu gönderiyor ve yağmalıyor, ateşe veriyor ve pekçoğuna zarara uğratıyor".

213 Bu karşılama hakkında detaylı bilgi için Phrantzes, I, 37, s. 111.

214 Phrantzes, *aynı eser*: "Gizli bilginin (sultanın İstanbul'u gelişi) doğruluğuna inanmış olan imparatorluk erkânında bulunanların hepsi, arhontlar (ileri gelenler) ve din adamları öfkeli bir şekilde imparatora onu tutuklaması için tavsiyede bulunuyorlardı".

215 Aynı yer.

216 Dukas, s. 67: "Bunlardan sonra (Çelebi Mehmed) şehre karşı gizlice düşmanlık beslemeye başladı. Ancak bunu içinde, derinde saklıyordu. Fakat açıktan hiçbir şeyi belli etmiyordu".

217 Dukas, s. 68: "Hal ve tavırlarında kurnaz ve hilekâr idi".

rinin yanına veriliyordu ve Osmanlı ilişkileriyle ilgili bütün devlet sırlarından haberdardı. Bu adamın önemini oldukça iyi kavrayan Amasyalı Bâyezid Paşa, Koraks'ı zekice kendi tarafına çekti ve güvenini tamamen kazanmayı başardığı I. Mehmed'le tanıştırdı ve çok geçmeden öyle bir konuma getirdi ki, Koraks Bizans imparatorunun sarayında ve kurullarında meydana gelen herşeyi anlatıyordu[218]. Koraks bu arada tehlikeli oyununu öylesine dikkatli oynuyordu ki, Bizans imparatoru nezdinde güvenini ve irtibatını gün geçtikçe artırdı ve sonunda kendisine genel elçi[219] gibi çok yüksek bir ünvan verildi. Sadece el altından imparatorun güvenini ve önemli konumunu nasıl suistimal ettiğine dair kötü dedikodular yayılıyordu; ama göründüğü kadarıyla henüz kimse bu konuda sesini yükseltmeye ve imparatorun bu konuda gözlerini açmaya cesaret edemiyordu[220].

I. Mehmed'in en kızdığı şey, Bizans imparatorunun esir alınan Düzmece Mustafa sayesinde kendisine karşı sürekli olarak koz olarak kullanabileceği ve kendisini adeta köşeye sıkıştırabileceği bir araca sahip olmasıydı. Görünüşe göre, Koraks gizlice Düzmece Mustafa'nın Konstantiniyye'de bulunduğu zaman zarfında kaçmasına yataklık ederek, I. Mehmed'in eline geçmesini sağlamak için yardımda bulunmayı teklif etmişti. Bu durum en azından Düzmece Mustafa'nın Midilli Adası'nda emniyete alınmasının ana sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Buna kızan I. Mehmed, muhtemelen hain Koraks'ın da lehte konuşmaları sayesinde, anlaşmaya göre esirlerin masrafları için ödenmesi gereken parayı vermeyi reddetti. Bizans imparatoru bu yüzden I. Mehmed'e defalarca elçiler gönderdi ve bu görevi I. Mehmed'i bu seferlik vazgeçirmeyi bilen, ancak şüpheleri az da olsa üzerine çekmeye başlamış olan hain Koraks'a emanet edene kadar hiçbir başarı elde edemedi[221]. I. Mehmed'in erken ölümü hadiselere tamamen farklı ve Bizans İmparator-

218 Aynı yer: "Mehmed'in veziri Bâyezid ile tanıştıktan sonra günden güne onunla dostluğunu pekiştirdi. Romalılardan gizli bilgileri alarak bunları Bâyezid'in kulaklarına ulaştırıyordu ve onlara büyük bir sadakat gösteriyordu. Türklerin tarafından tasarlananları da keşfediyordu".

219 Aynı yer: "İmparatorun genel elçisi".

220 Aynı yer: "Pekçok kişinin söylediklerine bakılacak olursa Theologos, Romalıların iyi amaçlı gerçek işbirlikçisi değildi. Yani Romalılar onun hakkında olumsuz düşüncelere sahiptiler. Ve İmparator Manuel içinde birşeyler olsa da ne şüpheleniyordu ne de böyle birşeyi yansıtıyordu".

221 Dukas, s. 68.

luğu için oldukça tehlikeli bir gidişat vermememiş olsaydı, gerilimi günden güne tırmandıran bu küçük anlaşmazlıklar sonunda mutlaka ilişkilerin bozulmasına sebep olurdu.

I. Mehmed 1421 yılında tekrar Anadolu'dan Avrupa'ya geri döndü ve Bizans imparatorunun olağanüstü elçisi, daha önce de adı geçen Dimitrios Leondarios tarafından törenle karşılandı[222] ama Edirne'ye gelir gelmez geçirdiği bir kazadan dolayı hızlı ve beklenmedik bir şekilde hayata veda etti. Edirne dolaylarında çıktığı bir av sırasında çalıların arasından çıkan bir yaban domuzunun saldırısına uğradı, üzerine mızrağını attı ama aynı anda bu hızlı hareketle sarsılarak attan düştü ve anında bayılmasına sebep olan bir beyin kanaması geçirdi. Yarı ölü bir şekilde Edirne'ye getirildi ve burada ölmüş olması ya da en azından ölümünün yakın olması özellikle orduda büyük bir karışıklığa sebep oldu. Askerler, gerçekten yaşadığından emin olmak için I. Mehmed'i ısrarla görmek istediler. I. Mehmed, ertesi gün kendisini tarifi imkânsız sevinç gösterileri arasında karşılayan orduya gösterilebilecek kadar iyileşmişti. Ancak bir gün sonra beyin kanaması daha şiddetli bir biçimde baş gösterdi, I. Mehmed konuşma yeteneğini kaybetti ve başında sadece en sadık hizmetkârları ve danışmanlarıyla aynı akşam hayata veda etti[223].

Devletin menfaatleri bu ölümün en azından, o dönemlerde henüz imparatorluğun doğudaki en uç noktası olan Amasya'da sancakbeyi olarak hüküm süren yasal halefi genç Şehzâde Murad Bursa'ya gelerek babasının mirasını devralana kadar gizlenmesini gerektiriyordu. Zira ülkede hâlâ hüküm süren bölünmüşlükten dolayı başka taht varisleri lehine teşebbüslerin meydana gelmesinden, askerî birlikler arasında isyanların baş göstermesinden ve gerek Anadolu'da gerekse Avrupa'da en güçlü vasalların ve haraca tâbi sınır komşularının bağımsızlıklarını ilân etmelerinden korkuluyordu. Bu yüzden bu sırrı paylaşan vezirler Çandarlı İbrahim Paşa'nın ve Amasyalı Bâyezid Paşa'nın yaptığı ilk şey (onların dışında bu ölümü sadece padişahın iki hekimi ve sadık bir hizmetkârı biliyorlardı), I. Mehmed'in çaşnigirbaşısı Elvan Bey'i ölüm haberiyle ve babasının kendisine yazdığı son mektupla birlikte Şehzâde Murad'a göndermek oldu[224]. Bu arada yakın çevrelerden gerçeği gizlemek için her türlü tedbire başvuruluyordu. İşler her zamanki gibi de-

222 Phrantzes, I, 38, s. 112.

223 Dukas, XXII, 68.

224 Sadeddin, s. 358.

vam ettiriliyordu; hekimler her zamanki gibi gelip gidiyorlardı, devlet ricaline her gün padişahın sağlık durumu hakkında görüş bildiriliyordu ve bu kandırmacayı daha doğal ve daha mükemmel hâle getirmek amacıyla güya bu hastalığı iyileştirmek için mutlak biçimde gerekli bitkileri getirtmek üzere her tarafa, Konstantiniyye'ye, adalara, hatta Sırbistan'a bile acil ulaklar gönderiliyordu[225].

Bu arada özellikle hastanın yanına hiçkimsenin sokulmaması ve sarayda bulunan hizmetkârların dışarı çıkartılmaması gibi bazı durumlar, özellikle askerî birlikler arasında çok geçmeden şüphelere sebep oldu. Padişahı tekrar görmeyi talep ettiler; yığınlar hâlinde birarada bulunan birlikleri bölme ve bu şekilde zararsız hâle getirme amacıyla ordunun bir kısmının Anadolu'da sefer yapılacağı bahanesiyle toplanma mahalli olan Karesi bölgesindeki Biga'ya sevkedilmek istenmesi üzerine, askerî birliklerin sesleri daha da yükselmeye başladı. Askerleri yumuşatmak için derhal ulûfeleri ödendi. Ne var ki birlikler tam hareket edecekken, silahdarlar sarayın önüne geldiler, padişahın sağlık durumu hakkında bilgi aldılar ve herkes adına padişahı bir kez daha görmeyi talep ettiler. Amasyalı Bâyezid Paşa ve Çandarlı İbrahim Paşa, I. Mehmed'in hastalığını bahane ederek, böyle bir çabayı ve ruh halini kaldıramayacağı söylediler; ancak birlikler ret cevabından dolayı daha da ısrarlı hâle gelen taleplerinde direndiler. Bir hileyle bu sıkıntı da atlatıldı. Hekimlerden birinin tavsiyesi üzerine, I. Mehmed'in daha önce tahnid edilen bedeni her zamanki kıyafetleri içinde tahta oturtuldu ve hava akımının kendisine dokunacağı bahanesiyle sarayın önünden geçen birliklerin padişahı kolayca görebilecekleri kapalı camlarından birinin önüne getirildi; yanına sadece ölümü hakkındaki sırrı bilen ve I. Mehmed sanki hâlâ yaşıyormuş gibi ara sıra başını ve ellerini oynatan sadık hizmetkârı verildi. Hile işe yaradı. Saraya girmeye çalışan ordu komutanları, hekimin bu yüzden çıkarttığı yaygaradan dolayı hileyi anlayamayacak kadar uzakta durdular ve sadece dışarıdan geçen birlikler çok daha kolay kandırılarak, sevinç nidalarında bulunup padişahın sağlığına sesli bir biçimde dualar ederek, derhal Biga'ya doğru hareket ettiler[226].

Böylece olaylar tam istendiği gibi sakin bir gidişat gösteriyordu. I. Mehmed, ölüm döşeğinde en erken gençlik yıllarından hayatının acı dolu son anla-

225 Dukas, s. 71.

226 Sadeddin, 359-360.

rına kadar en sadık hizmetkârı olan Amasyalı Bâyezid Paşa'dan Allah ve Peygamber adına, hizmetinde yediği ekmek ve tuz adına bundan böyle halefi olan oğluna da aynı sadakatle yardımcı olmasını, baba mirasının başına geçmesini sağlamasını ve efendisi olarak hizmet etmesini istemişti. Ayrıca yedi ve sekiz yaşındaki diğer iki oğlu Şehzâde Yusuf ve Mahmud'u* de kendi özel himayesine almasını ve kendi güvenlikleri için İmparator Manuel'e emanet etmesini talep etti[227]. Bir taraftan diğer iki oğlunu bu şekilde mutlak ölümden kurtarmaya çalışırken, diğer taraftan Şehzâde Murad'ı kardeşlerinin muhtemel entrikalarına karşı korumak istiyordu; ayrıca Murad'ın Bizans imparatoruna kardeşlerinin masrafları için her yıl belirli bir ücret ödemesini istiyordu. Genel olarak görünen o ki, I. Mehmed ölüm saatinde sanki İmparator Manuel'e karşı beslediği gizli kini kalbinden tamamen söküp atmıştı. Zira oğullarından Bizans imparatoruyla dostane ilişkiler kurmalarını ve her ne zaman ihtiyacı olursa düşmanlarına karşı yardımcı olmalarını özellikle tavsiye ediyordu[228]. Çok geçmeden ölüm döşeğindeki babasının son arzusuna ilişkin kutsallığın bile Sultan II. Murad'ın hükmetme hırsına yönelik siyaseti ve Bizans İmparatorluğu'yla Paleolog hanedanında hüküm süren felaketler üzerinde ne kadar etkisiz olduğunu göreceğiz.

Sultan II. Murad, babasının ölümünü haber alır almaz derhal Amasya'dan ayrılmış ve hiçbir engelle karşılaşmadan Bursa'da tahtı ve imparatorluğu devralmıştı. Edirne'de II. Murad'ın tahta geçtiğinden emin olduktan sonra, Amasyalı Bâyezid Paşa yolda huzursuzluklara ve isyanlara meydan vermemek için, I. Mehmed'in naaşını sanki hâlâ yaşıyormuş gibi bir tahtırevan üzerinde Bursa'ya getirdi. II. Murad, naaşı törenle karşılayarak, gözyaşları ve ağıtlar eşliğinde, atalarının lâyık oldukları şekilde toprağa verildiği türbeye kadar eşlik etti. Ölümünün üzerinden tam 42 gün geçmişti ve ölümü 40 gün boyunca devlet sırrı olarak gizli tutulmuştu[229].

---

* Zinkeisen'de sehven Mehmed (çev.).

227 Dukas, 70-71. Chalkokondylas, s. 115'de I. Mehmed'in sadece iki oğlunu tanımakta olup, birinin adını Mustafa olarak belirtmekte ve hiçbir tarihi sebep olmadan, I. Mehmed'in imparatorluğu Şehzâde Murad'ın Avrupa'da ve Şehzâde Mustafa'nın Anadolu'da hüküm sürmesini sağlayacak şekilde bölüştürmek istediğini anlatmaktadır.

228 Chalkokondylas, s. 115.

229 Sadeddin, s. 360. Dukas, s. 71.

4) Fetret Devri Ve Sultan I. Mehmed'in Tek Başına Hükümdarlığı Sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun İçteki Durumları Hakkında Bilgiler. I. Mehmed'in Karakteri ve Kişiliği

Fetret Devri ve Sultan I. Mehmed'in tek başına hükümdarlık zamanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç yaşamının gelişimi için çok parlak, çok verimli bir dönem değildi. Dönemin sancıları gerçi ruhları hareket geçiriyor ve sürekli çatışmalar sırasında güçleri biliyordu ama yeni birşey üretemiyordu ve mevcut olanın daha büyük biçimsel bir kesinlikle gelişmesi için uygun değildi. Elde kılıç hükümdarlık için mücadeleye kalkışıldıkça, küçük hükümdarlardan herbirinin silah zoruyla kuşattığı dairenin içinde önce kendini, tutkularının ve ihtiyaçlarının o andaki tatminini düşünmesi, kısacası uzaktaki hadiseleri, gelecek zamanlar için kalıcı olanı, imparatorluğun muhafazası ve devamından ziyade kendini muhafaza etmeyi düşünmesi oldukça doğaldı. Anadolu'da Timurlenk'in akınıyla harap olan toprağın, Osmanlı devlet düzeninin derinde yatan ve henüz zarar görmemiş tohumlarının yeniden filizlenmesi için öncelikle huzura ihtiyacı vardı; Avrupa'da ise uzun bir süre dayanamayacak ve uygulanması da mümkün olamayacak olsa bile, bağımsız bir Avrupa Osmanlı Devleti fikri gerçekleşmeye çok yakındı ve hatta kısmen de oluşmuş olduğundan, bu topraklar sanki mevcut unsurların eğitilmesiyle gelişmeye çok daha elverişli gibi görünüyordu. Ancak burada ilk tahta çıkan ve yeni birşeyler yaratacakmış gibi görünen Süleyman Çelebi, oldukça lehte olan konumunu yeterince değerlendiremeyecek ve kullanamayacak kadar zayıf bir mizaca sahipti ve enerjik ama fazla zorba bir karakter olan ve devletin iyiliğini barışta arayabilecek gibi görünmeyen Musa Çelebi kısa bir süreliğine yönetimi ele geçirdiğinde, Avrupa Osmanlı Devleti'ne iç hayatını geliştirerek kalıcı bir bağımsızlık kazandırmak için artık çok geçti.

Gerek Anadolu'da, gerekse Avrupa'da yapılması gerekenler böylece tek başına iktidara geldiğinde I. Mehmed'e kalmıştı. Ne var ki I. Mehmed kısa süren saltanatı sırasında imparatorluğun dış ilişkileri ve maddi olarak tekrar eski hâline getirilmesiyle fazlasıyla meşgul olmak zorunda kaldığından, barışçıl bir yönetime meyilli karakterinin katkısıyla devletin iç ihtiyaçları için harekete geçebilecek kapasitede olmasına rağmen, bu ihtiyaçlara fazla yönelememişti. Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bâyezid'in ölümünden sonra I. Mehmed'in

ölümüne kadar geçen 20 yıllık süre zarfında Osmanlı Devleti'nin devlet düzeni ve devlet yönetimi tarihi açısından önemli sayılabilecek hiç ya da çok az şey yapılmış olması bizi şaşırtmamalıdır. I. Mehmed, Osmanlı Devleti'nin yeniden kurucusu olarak bu açıdan da kalıcı bir ünvan edinmişse, bunu mevcut olanı muhafaza etmesine ve zamanın fırtınalarından çıkartıp, gelecek için kurtarmış olmasına borçludur. Son 20 yılın sarsıntılarının, Osmanlı Devleti'nin iç hayatı ve organizmasının tamamı üzerinde daha yıkıcı ve daha harap edici bir etkiye sahip olmaması, Osmanlı tarihinin ilk dönemlerindeki en dikkate değer olgularından biridir. Bu sarsıntılar, ya devletin içteki durumunu anlatılanlara bakarak inanmak istediğimiz kadar derinden etkilemediğini ya da ayakta kalan unsurların devletin sağlam kurumlarına dayanan yaşama prensibinin böylesine ağır darbelere bile dayanabilecek kadar güçlü hâle geldiklerini kanıtlamaktadır.

Kesin olan birşey varsa o da daha önce de söylediğimiz gibi, en azından Osmanlı düşüncesine göre adil ve merhametli bir hükümdar olan I. Mehmed'in, danışmanlarının da yardımıyla yeniden kurulan düzene saygı ve itibar kazandırmayı bilmesidir. Devletin kardeş kavgalarının sonucu olarak sarsılan yönetimi muhtemelen I. Mehmed daha hayattayken yeniden düzenlendi ve yürürlüğe kondu; adaletin muhafaza edilmesi yasalara eskiden sahip oldukları itibarı geri kazandırdı ve İslâm'ın dokunulmazlığının intikamı, Şeyh Bedreddin ve müridleri tarafından yapılan isyanın enerjik bir biçimde bastırılmasıyla alınmıştı. I. Mehmed'i Osmanlı Devleti'ni tekrar kurmak gibi zorlu bir işte en sadık biçimde destekleyenler vezirleri Çandarlı İbrahim Paşa ve Amasyalı Bâyezid Paşa olmuştu. Özellikle Bâyezid Paşa görünüşe göre I. Mehmed'in en güvendiği insanlardan biriydi ve I. Mehmed yönetiminin en zor anlarında Bâyezid Paşa'nın fikirlerini takip ediyordu. Aslen Arnavut olan Bâyezid Paşa, daha Yıldırım Bâyezid dönemlerinde kölelikten önemli bir makama çıkmış ve çocuk yaştaki Mehmed Çelebi'ye Ankara Savaşı'nda her türlü zorluklar, sıkıntılar ve fedakârlıklar altında Amasya'ya kaçışı sırasında eşlik etmişti[230]. O tarihten itibaren her fırsatta I. Mehmed'in en sadık kulu olarak ortaya çıkmış ve sadakatinin karşılığında, hatta belki de daha çok olağanüstü yetenekleri ve becerilerine gösterilen saygıdan do-

230 Dukas, s. 70: "Arnavut soyundandı ve çocukluğundan beri köleydi". Kanaatime göre bir Arnavut kulun Osmanlı İmparatorluğu'nda en yüksek dünyevi mertebeye yükselişinin ilk örneğiydi bu.

layı veziriazamlığa getirilmişti. Veziriazam olarak her iki kıtadaki topraklar ve ordunun tamamıyla padişahın sarayının yönetiminin başındaydı, savaş alanında ve Divân'da sağ koluydu ve sonunda I. Mehmed'in son isteğini de yerine getiren yine oldu[231].

I. Mehmed, Bâyezid Paşa'nın yönetimi altında ve ataları olan önceki padişahları örnek alarak, imparatorluğun iki başkentinde Bursa'da ve Edirne'de yaptırdığı resmî binalar ve kurduğu imaretlerle büyük saygı gördü. Özellikle Edirne'nin güzelleştirilmesi I. Mehmed dönemlerine aittir. Süleyman Çelebi, kısa saltanatı sırasında Meriç Nehri kenarında Edirne ile Filibe arasındaki yolda yapılacak büyük bir caminin temellerini atmıştı; Musa Çelebi, fırtınalı saltanatının çok kısa süren sessizlik dönemini bu camiyi devam ettirmek için kullanmıştı ve bu camiyi gerektiği gibi tamamlamak I. Mehmed'e nasib oldu[232]. Padişahların Avrupa'da kalıcı başkenti hâline geldikten sonra, Edirne'nin nüfusu, yüzölçümü ve görkemi hızlı bir şekilde arttı. Tek başına saltanatı sırasında I. Mehmed birçok kez ve uzun bir süre Edirne'de kaldı ve mevcudiyeti şehrin itibarının ve refahının artmasına büyük katkıda bulundu[233].

Bu arada Bursa da hiçbir şekilde ihmal edilmiyordu. Ne de olsa hâlâ padişahların türbeleriyle kutsanmış asıl başkentti. I. Mehmed, burada da I. Murad tarafından başlatılan ve Yıldırım Bâyezid tarafından devam ettirilen büyük camiyi tamamlayarak kendini ebedileştirdi. Daha sonra kendisi tarafından başlatılan ve tamamlanan Yeşil Camii ile imanına ve cömertliğine lâyık bir anıt yaptırdı. Yeşil İmaret adı, tamamen yeşil çinilerle kaplı kubbelerinden ve minarelerinden geliyordu ve bu süslemeler daha sonraları kaybolmuş olsa da adını muhafaza etmiştir. Özellikle duvarlarının içten ve dıştan zevkle döşenmiş mermer kaplamalarının zenginliği ve taştan oyma süslemelerinin çeşitliliği saye-

231 Dukas, *aynı eser*: "Onu hanesinin efendisi yaptı ve bütün topraklarının onun tarafından yönetilmesini sağladı. Prometeos olarak adlandırılan bu Bâyezid devletin topraklarını düzgün ve doğru bir şekilde yöneterek bütün Asya'yı ve Trakya'yı denetiminde tuttu ve ordu ile savaşlar için her türlü özeni göstererek Mehmed hayatta iken savaş ve barış döneminde gerektiği şekilde idare etti ve efendi yetkisini sulh içinde icra etti". Buna göre, bazı Osmanlı kaynaklarının (Hammer, I, 642, s. 404'e not) bundan bahsetmemesinden dolayı bu makama gelip gelmediği şüpheli de görünse, Bâyezid Paşa kesinlikle veziriazamdı.

232 Sadeddin, s. 311.

233 *Aynı eser*, s. 343: "Sultan Yunanistan'a geçti, orada onun mutlu gelişiyle Edirne değer kazandı, başka kalabalık ve refah içindeki şehirlerin gururu oldu".

sinde, Osmanlı mimarisinin olağanüstü bir görkemle işlenmiş cami kapısında zirveye ulaşan en mükemmel eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Üç yılda 40 bin duka altını harcanarak bitirildi. I. Mehmed bu şahane eserin genişletilmesi, bakımı ve geçimi için, Yeşil Camii'ye İzmit Körfezi'nde Tatar akını sırasında Osmanlı Devleti'nden ayrılan ve daha sonra sırf bu amaçla tekrar ele geçirilen birkaç eski Bizans şehrinin gelirlerini tahsis etti[234]. Zira caminin hemen yanına devamlılığını sağlamak için kalıcı gelirlere ihtiyaç duyan bir medrese ve bir imaret yaptırmıştı.

I. Mehmed'in temel karakter özelliklerinden biri hayır işleri ve dini eserler yaptırmaya yönelik asil bir ruha sahip olmasıydı[235]. Her Cuma fakirleri doyurur, ihtiyacı ve sıkıntısı olanlara sadaka dağıtırdı. Ayrıca padişahlar arasında her yıl Mekke'ye giden hacılar arasında dağıtılmak üzere belirli bir miktar ayıran ilk padişahtı ki, dağıtılmak üzere gönderilen bu paralar daha sonra Yavuz Sultan Selim döneminde daha da artırılarak resmî bir nitelik kazanmaya başladı[236]. Özellikle Karamanoğulları beyi ile ilişkilerinde ve Düzmece Mustafa meselesi yüzünden Bizans imparatoru ile anlaşmazlıklarında biraz daha atak ve kararlı davranmış olması beklense de, I. Mehmed'in siyasetine de genel olarak barış, insanlık ve zekice bir yumuşak başlılık ruhu hâkimdi. Ancak gerektiğinde atak ve kararlı da olabileceğini, Şeyh Bedreddin İsyanı'nı bastırırken gösterdiği kararlılık ve meselenin üzerine süratle gitmesi kanıtlamaktadır. Bu arada unutulmaması gereken birşey varsa o da I. Mehmed döneminin Osmanlı Devleti'nin genel gelişiminde adeta bir geçiş dönemi olması ve I. Mehmed gibi bir padişaha ihtiyaç duyulmasıdır. Yani, önceki zamanlarda açılan yaraları barış merhemiyle saran, gerektiği yerde akıllı, barışçı ve uysal olan; daha derinlerde yatan kötülüklerin hasta devletin iliklerine kadar işle-

234 Sadeddin, s. 349-353.

235 *Aynı eser*, s. 350: "bütün mutluluk ve büyüklüğünün yoksullara ve zayıflara dostluk göstermek ve iyilik yapmakta olduğunu anladı, bu yüzden bütün insanların ağzında gece gündüz övüldü, kutsandı, hayırla anıldı".

236 Sadeddin, s. 361. Karşılaştırma için bk. Hammer, I, 392 ve Muradjea d'Ohsson, *Tableau de l'Empire Othoman.* III, 258 ed. 8. Daha sonra, gönderilen paralar, çıkartılan bir yasaya göre, kısmen en önemli makam sahipleriyle insanlara, kısmen Mekke'deki fakirlere dağıtıldı. Bir yerde I. Mehmed'in her gün kullarından birine bağımsız bir hayat sürecek miktarda parayla birlikte özgürlüğünü vermeyi yasa hâline getirdiğini okuduğumu hatırlıyorum. Bu hadise, insaniyetinin ve cömertliğinin delili olarak görülüyordu ve büyük saygı uyandırdı.

meye başladığı ve zorla müdahale edilerek iyileştirilmesi gerektiği yerde katı ve amansız davranan bir padişaha.

I. Mehmed'e şahsen yapılan övgüler hem mükemmel eğitimine, hem de çok güzel hatlara sahip bedeninin ender görülen çevikliğine yöneliktir. Çevikliğini daha çocuk yaşlarda her türlü savaş oyunlarında birçok kez kanıtlamış olduğundan, kendisine güreşçi anlamına gelen Kirişçi Mehmed lakabı verildi ve bu lakapla anılmaya devam etti. Parlak bir çehre, etkileyici bir göz, siyah sakal ve siyah saçlar, açık alın ve güzel biçimli bir çeneyle tamamlanan anlamlı yüzünün güzelliğini çok zevkli, kendine özgü bir sarıkla daha da ortaya çıkartmayı çok iyi bildiği ve kıyafetlerine de çok büyük bir özen gösterdiği söylenir. Bütün bu hareketlerde biraz kendini beğenmişlik varsa bile bu en azından Doğu'nun hâkimine, Osmanlı'nın hükümdarına yakışan asil bir tavır ve saygı uyandıran bir vakarla destekleniyor ve uygun düşüyordu. I. Mehmed, hayatı son bulurken henüz en iyi yıllarındaydı; sadece 43 yaşındaydı ve Osmanlı İmparatorluğu'nu tek başına sadece 8 yıl yönetmişti[237]. Mezarı, Bursa'da Yeşil Camii'nin yanında bu amaçla yaptırdığı ve çok güzel bir bahçeyle çevrili türbededir[238].

237 Sadeddin, s. 361: "Sekiz yıldan beş gün eksik bir süre hüküm sürdü".

238 *Aynı eser*, s. 352.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'NIN AVRUPA'DA SULTAN II. MURAD YÖNETİMİNDE YAYILMASI. 1444 TARİHLİ VARNA MUHAREBESİ'NE KADAR MACARİSTAN, YUNANİSTAN VE ARNAVUTLUK SEFERLERİ

1) Sultan II. Murad'ın Konstantiniyye'nin 1422 Yılında Kuşatılmasına ve 1424 Yılında İmparator Ioannes ile Barış Antlaşmasına Kadar Bizans Hanedanıyla İlişkileri. Düzmece Mustafa'nın ve Şehzâde Mustafa'nın Akıbeti

Sultan I. Mehmed'in beklenmedik ölüm haberi Konstantiniyye'de genel bir hareketliliğe ve Bizans sarayında en azından ölçüsüz olduğu kadar zamansız bir sevince sebep olmuştu[1]. I. Mehmed'in ölümü ve son düzenlemeleri hakkında kesin bilgi alınana kadar burada da belirli bir zaman geçti. Zira Bizans imparatorunun elçisi olarak o dönemde I. Mehmed'i Avrupa'ya gelişinden dolayı karşılamak üzere Edirne'de bulunan Dimitrios Leondarios, saraya sokulmadı ve içeri girmek istediğinde her seferinde bahanelerle oyalandı ve geri çevrildi. I. Mehmed'in ölümü Edirne'de artık duyulduktan sonra bile birkaç gün boyunca Bizans imparatoruna bu konuda bilgi veremedi. Zira Amasyalı Bâyezid Paşa ve Çandarlı İbrahim Paşa, Konstantiniyye yolunda ulakların gizlice yolunu kestiriyor ve mektuplarıyla birlikte güvenli bir yere götürülmelerini sağlıyorlardı. Leondarios sonunda bu durumun farkına varıp, başka yollardan, Misivri üzerinden başkente yeni bir ulak daha

1 Phrantzes, I, 38, s. 114: "O gün akşam ağlamalar, sabah da sevinç oldu".

gönderdi; bu ulak o dönemlerde şehirde baş gösteren vebadan korkarak bir manastıra çekilen imparatora ulaşmayı başardı[2]. I. Mehmed'in ölüm haberi buradan yayıldıktan sonra, daha önce de padişahın ele geçirilmesini tavsiye eden grup sesini yükseltti ve Bizans imparatoruna artık bir daha asla ele geçmeyecek bir fırsatı kaçırdığına dair sitemde bulunmaya başladı; zira bundan böyle olacaklar hiçbir şekilde hesaplanamazdı ve tahmin edilemezdi.

Bizans imparatoruna daha yakın danışmanları arasında ise, yakın geleceğe çok daha olumlu bakılıyordu ve oldukça kararlı bir tutum içerisine giriliyordu. I. Mehmed'in oğlu ve halefi olan Şehzâde Murad'ı gerçekten padişah olarak kabul etmeli mi, yoksa Avrupa'daki hükümdarlığı Midilli'de esir tutulan taht varisi Düzmece Mustafa'yı mı vermeli sorusu hemen başlangıçta dile getirildi, birçok kez tartıldı ve çok farklı biçimlerde cevaplandırıldı. Artık iyice yaşlanmış olan İmparator Manuel, Şehzâde Murad lehine karar verdi ve düşüncesini mevcut anlaşmaların kutsallığıyla destekledi; Genç İmparator [VIII.] Ioannes aksine maiyetiyle birlikte özellikle daha iyi şartlar ve daha önemli tavizler alınabileceği umuduyla Düzmece Mustafa lehine oy kullandı. Yaşlı imparator tam geri adım atmıştı ki, hadiselerin akışı da Bizans İmparatorluğu'nun aleyhine bir gelişme gösterecek olan oğlunun düşüncesinin daha ağır basmasına sebep oldu[3].

Sultan II. Murad'la ilişkileri bozmamak ve gelecekteki ilişkileri mümkünse barışçıl bir uzlaşmayla düzenlemek adına, İmparator Manuel, I. Mehmed'in iki küçük oğlu hakkındaki son iradesini öğrendikten sonra, yukarıda adı geçen Theologos Koraks'ı ve Paleologos Lachynes'i, babasının ölümü için taziyelerini bildirmek ve tahta çıkışını kutlamak üzere elçi olarak Bursa'ya göndermişti. Ne var ki bu elçi heyetinin asıl amacı, II. Murad'ın vâsilikleri bizzat I. Mehmed tarafından kendisine emanet edilen küçük kardeşlerini istemekti. Kendisi ve I. Mehmed arasındaki dostluğu ve birliği gelecekte de hiç bozulmadan devam ettirmek isteyeceği de gözönünde bulundurulursa, genç padişahın bu talebini yerine getireceğini umduğunu; ancak babasının talimatlarına rağmen kardeşlerini teslim etmeyi reddettiği takdirde, elinde I. Mehmed'in hemen Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki hükümdarlığına ve çok geçmeden de Anadolu'daki hükümdarlığına getireceği başka bir halefi de olduğunu bildirdi. II. Murad da gerçi en azından

2 Phrantzes, *aynı eser*, s. 113: "O zaman imparator veba yüzünden Perivleptos Manastırı'ndaydı".

3 Phrantzes, s. 114-115. Chalkokondylas, V, 118-119.

şimdilik barış istiyordu ve başa geçer geçmez bu amaçla mevcut anlaşmaları yenilemek üzere Konstantiniyye'ye bir elçi göndermişti; ama Bizanslı elçilerin kibirli dillerinden hoşlanmamıştı; kardeşlerini imparatora teslim etmek zaten planlarına uymazken, artık imparatorun talebini geri çevirmeye kesin kararlıydı. Bâyezid Paşa bu amaçla II. Murad adına Bizanslı elçilere, inananların çocuklarının inançsızların vâsiliğine verilmesinin ve bunlar tarafından yetiştirilmesinin yasalara ve İslâm'ın öğretilerine uymadığını; ancak Bizans imparatoru Osmanlı padişahıyla barış içinde yaşamak istiyorsa, bunu II. Murad'ın seve seve onaylayacağı mevcut anlaşmalara göre yapabileceğini; bu anlaşmaların bir kez her iki taraf tarafından da resmen onaylandıktan sonra II. Murad tarafından asla bozulmayacağını bildirdi. Ancak Bizans imparatoru, kardeşleri üzerindeki vâsiliği imkânsız birşey olarak unutmalıydı, dolayısıyla iki şehzâdenin teslim edilmesi hiçbir şekilde söz konusu olamazdı[4].

Bu yüzden iki elçisi bu olumsuz cevapla Konstantiniyye'ye geri döndükten sonra, Bizans imparatoru hiç tereddüt etmeden oğlunun planlarına katıldı ve bu planların yerine getirilmesinde gönüllü olarak yardımcı oldu. Daha önceleri de Selanik komutanı olarak Düzmece Mustafa'yı I. Mehmed'e teslim etmeyi reddeden ve o tarihten sonra Bizans imparatorunun özel teveccühüyle Konstantiniyye'de sarayda yaşayan Dimitrios Leondarios acilen Konstantiniyye Limanı'nda o dönemde hazır bekleyen iyi donatılmış 10 kadırgayla, hadiseler hakkında önceden haberdar edilen Düzmece Mustafa'yı esaretini paylaşan Cüneyd Bey'le birlikte geri getirmek ve Gelibolu Yarımadası'nda küçük bir birlikle karaya çıkartmak üzere Midilli'ye gönderildi. Burada Düzmece Mustafa'yı derhal Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki hükümdarı ilân edecek ve her şekilde destekleyecekti[5]. Karşılığında gerek Düzmece Mustafa, gerekse Cüneyd Bey, önceden Bizans imparatoruna sadece Gelibolu'yu değil, Karadeniz'de de Eflak sınırına kadar bütün şehirleri ve Krissos ile Kutsal Dağ'a (Aynaroz) kadar bütün Teselya şehirlerini devretmeyi taahhüt edeceklerdi[6]. Şartlar hakkında kısa zamanda karara varıldı ama vaatleri vermek, onları yerine getirmekten çok daha kolaydı.

---

4 Dukas, XXIII, 73-74.

5 Dukas, s. 74. Phrantzes, I, 38, s. 114'te hadiseyi yanlışlıkla, sanki Ioannes Düzmece Mustafa'yı Mora Yarımadası'ndan almış gibi anlatmaktadır.

6 Dukas, XXIV, 78. "Ayrıca bazı ulaşılması güç ve ele geçirilmesi zor kimi yerleri de", diye eklenmiştir.

Küçük filo, ilk olarak işgal edilmesi planlanan Gelibolu önlerinde ağır bir direnişle karşılaştı. Zira II. Murad, Bizans imparatorunun planlarından haberdar olur olmaz, buraya kuleyi ve liman kalesini işgal eden ve böylece sadece şehri değil limanda bulunan gemileri de koruyan güçlü bir kıta göndermişti. Buna rağmen karaya çıkmaya çalıştılar ve başta herşey plana göre ilerliyormuş gibi görünüyordu. Cüneyd Bey, şehirden üzerine gönderilen hafif Osmanlı yayalarını küçük bir Türk grubu ve ağır silahlı Bizans birlikleriyle geri püskürttü ve Düzmece Mustafa, şehir surlarının dışındaki bölgeyi ele geçirdi; ancak şehrin kendisine karşı hiçbir şey yapamıyordu ve bu yüzden akşam gemilere geri dönmek zorunda kaldı. Buradan şehir sakinleriyle görüşmeler yapmaya başladı. Yıldırım Bâyezid'in itaat etmek zorunda oldukları gerçek oğlu ve varisi olduğunu söylüyor, onlara köle gibi değil kardeş gibi davranmayı ve her türlü iyiliklere boğmayı vadediyor ama aynı zamanda kendisini Osmanlı İmparatorluğu'nun efendisi ve hükümdarı olarak kabul etmeyi ve böylece Edirne'ye giden yolu açmayı reddettikleri takdirde, talihin ve İmparator Manuel'in yardımıyla öfkesini tattırabilecek durumda da olduğunu anlatıyordu[7]. Bunun üzerine şehrin en itibarlı insanlarından bazıları gerçekten de maiyetleriyle birlikte Düzmece Mustafa'nın tarafına geçtiler[8] ama genel olarak hüküm süren hava, özellikle de II. Murad'ın birlikleri nezdinde Mustafa lehinde esmiyordu. Zira asıl hadisenin şehri Bizanslıların eline vermek olduğunu anlamışlardı ve insanların çoğunun Düzmece Mustafa'ya sırt çevirmesinin sebebi buydu. Genel kanı şuydu ki, Avrupa topraklarında İslâm öğretisinin kök saldığı ve yayıldığı ilk şehir olmasından dolayı Gelibolu kendilerinin korumasına bırakılan kutsal bir emanet olarak daha da özenle muhafaza edilmeliydi; özellikle bu sebeple şehrin Bizanslılara verilmesine *Kur'an* izin vermiyordu; Gelibolu'nun yerine onlara başka şehirleri vermeyi tercih ediyorlardı[9].

Düzmece Mustafa bunun üzerine şansını bir defa daha silahlarla aramaya karar verdi. Birlikler hemen ertesi sabah tekrar karaya çıkartıldılar ve nizamî muharebe düzenine geçmiş olarak ilerleyişlerindeki kendilerinden emin duruş-

7 *Aynı eser*, s. 78-79.

8 *Aynı eser*, s. 79.

9 Phrantzes, *aynı eser*, s. 115: "Türklerin hepsi şöyle yanıt verdi: "Gelibolu bizim inancımız çerçevesinde büyük bir kutsiyet taşımaktadır. Çünkü Avrupa'da ele geçirdiğimiz ilk toprak bu kaledir. İnancımızın gerektirdiği ibadetleri ve diğer sair vazifeleri ilk olarak Avrupa'nın bu yerinde gerçekleştirdik. Ve bizim Kur'an'ımıza göre burayı teslim etmek mümkün değildir".

ları bile etraftan akın akın gelen insanların bunlara katılmalarına yetti. Vahşi kalabalık, Düzmece Mustafa'yı genel sevinç havası içinde Osmanlı padişahı ilân etti ve bütün köylerden silahlı köylüler Mustafa'ya biat etmek ve saygılarını sunmak üzere toplandılar. Ne var ki şehrin savunucuları bu gösterilerden hiç de etkilenmediler. Mustafa taraftarlarının sevinç nidaları surlardan aşağı Sultan II. Murad'ın talihli yönetimi için sesli dualar ve rakibine karşı sesli hakeretlerle cevaplanıyordu. Ayrıca şehre yapılan bir saldırı da başarılı olmadı; Düzmece Mustafa bu sebeple burada az sayıdaki askerî güçlerini boşuna harcamak yerine, şansını başka bir yerde denemeyi daha uygun buldu. Dimitrios Leondarios'u Bizans birlikleriyle Gelibolu önlerinde tek başına bıraktı ve kendisine itaat eden grupla derhal, Güney Makedonya'da, özellikle de Halkidikya Yarımadası yakınlarında köylülerin kitleler hâlinde kendisine katıldığı batıya yöneldi[10].

İsyandan haberdar olan Sultan II. Murad, isyanı zamanında bastırmak için ciddi tedbirler almaya başladığında, ayaklanma bu şekilde oldukça geniş bir bölgeye yayılmıştı bile. Genç padişahın Divân'ında, o dönemlerde başlarında İbrahim Paşa ve [Hacı] İvaz Paşa olmak üzere, büyük nüfûzuna duydukları kıskançlıktan dolayı yaşlı Bâyezid Paşa'ya amansız nefret yemini edip, her ne pahasına olursa olsun makamından alınmasını isteyen bir hizip oluşmuştu. Timurtaş Paşa'nın oğulları Umur Bey, Oruç Bey ve Ali Bey'den oluşan ikinci hizip ise Bâyezid Paşa'nın lehinde konuşup, onun Bursa sarayında bulunmasını vazgeçilmez görmekteydi. İbrahim Paşa ve İvaz Paşa, Avrupa'da çıkan isyanı, Bâyezid Paşa'dan kurtulmak için bir fırsat olarak görüyor ve II. Murad'a Avrupa'da huzuru tekrar geri getirmek ve imparatorluğu orada yeniden sağlamlaştırmak için Bâyezid Paşa'dan daha uygun kimsenin olmadığını söylüyorlardı. İkinci grup ise, bu hileli plana güçleri yettiğince karşı çıkıyor ama başarı alamıyordu. Sonunda birinci grup, genç Murad'ın kararsız ruhuna galip geldi. Bâyezid Paşa'ya Avrupa'ya gidecek ordunun komutanlığı verildi ve Bâyezid Paşa hiç itirazda bulunmadan efendisinin emirlerine itaat etti[11].

---

10 Dukas, s. 79. Chalkokondylas, V, 119'a göre Konstantiniyye'den gönderilen bir Bizans ordusu Gelibolu'yu Düzmece Mustafa'nın gelişinden önce başarısız bir şekilde kuşatmıştı.

11 Dukas, s. 80. Galland, Vol. II, s. 3-5'teki el yazması tercümeye göre Sadeddin. Burada, Sadeddin'i bundan böyle Bratutti'nin tercümesine göre değil, daha avantajlı olan adı geçen el yazması tercümeye göre kullandığımı belirtmek isterim. Bratutti'nin ilk cildi I. Mehmed'in ölümüyle sona ermektedir ve 1649 yılında Viyana'da basılmıştır; ikincisi 1652 yılında Madrid'de. Galland'ın tercümesi, Paris Kraliyet Kütüphanesi'nde 10, 528 kayıt numarası altında bulunmaktadır ve şu adı taşımaktadır: "Histoire ot-

Vakit kaybetmeden sadece zayıf bir orduyla Avrupa'ya geçti; iki gün sonra padişahın bütün vasallarını sadakat göstermeleri ve dayanmaları yönünde uyardığı ve onların yardımlarıyla ordusunu kısa sürede 30 bin askere çıkarttığı[12] Edirne yakınlarına vardı. Görünüşe göre, aynı zamanda İmparator Manuel'i bir kez daha Düzmece Mustafa'yla işbirliğinden vazgeçirmeye çalıştı. Manuel'den sadece Mustafa'yı daha fazla desteklememesini ve tamamen tarafsız kalarak, Murad'ın mı, yoksa Mustafa'nın mı bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümdarı olacağını tamamen silahların talihine bırakmasını talep etti. Karşılığında efendisiyle yeni bir ittifak, en itibarlı ailelerden 12 rehine, 200 bin altın ve Gelibolu civarlarında büyük bir arazi teklif etti[13]. Manuel bu teklifi muhtemelen kabul ederdi ama oğlu Ioannes, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonunda çok daha büyük bir avantaj elde etmeyi umduğundan, böyle bir uzlaşmayı duymak istemiyordu. Zira şu anda iki hükümdar birden nasıl kendisinin yardımına başvuruyorsa, ileride de çifte hükümdarlık sayesinde her iki hükümdardan istediği gibi istifade edebilecekti[14]. İşte Konstantiniyye sarayı, bu son zamanlarında bile Bizans İmparatorluğu'nun çaresizliği ve geleceği hakkında bu gibi hayallere bel bağlıyordu! Ancak Bizanslıların kaderi, Dukas'ın dediği gibi, geleceğin bilincinde olarak böylesine kandırmalar karşısında esef ediyordu![15]

Düzmece Mustafa, Bâyezid Paşa'nın Edirne'ye vardığını haber alır almaz, sayıca çok büyümüş ordusuyla Makedonya'dan Trakya'ya akın etti; Bâyezid

---

tomanne ecrite par Saaduddin Mehemed Hassan, plus connu chez les Turcs sous le nom de Cogia Efendi, mise en français par Antoine Galland, professeur et lecteur Royal en langue arabe 1710." 4. Ne yazık ki I. Mehmed'in ölümüne kadar dönemi kapsayan ilk cildi, bana söylendiğine göre, bu eseri Venedik tarihi için kullanan Daru'nun ihmalkârlığından dolayı kaybolmuştur. İkinci cilt, II. Murad ve II. Mehmed dönemlerini kapsamakta; üçüncü cilt ise Sadeddin'in tarihini sona erdirdiği II. Bâyezid ve I. Selim dönemlerini kapsamaktadır. Bu eserden bazı örnekler, Daru, "Histoire de Venice", Ad. II, s. 188 ve devamında kullanmıştır.

12 Dukas, s. 80-81.

13 Chalkokondylas, s. 118: "Yirmi onbin (200.000) altın ve Gelibolu'dan tek başlarına ele geçirebilecekleri kadar çok toprak (vadedildi)". Diğer tarihçilerden hiçbiri böyle bir tekliften bahsetmemektedir. Phrantzes, *aynı eser*, s. 115'te sadece genel olarak II. Murad'ın Düzmece Mustafa'yı Bizans imparatorunun elinden alma çabalarından bahsetmektedir.

14 Chalkokondylas, aynı yer.

15 Dukas, XXI, 71.

Paşa birlikleriyle karşısına çıktı ve Edirne yakınlarında oldukça uygunsuz bir arazide, sazlık ve bataklık bir ovada çatışma başladı. Bâyezid Paşa adamlarını uzun bir konuşmayla, Mustafa ise aşırı vaatlerle cesaretlendirmeye çalışıyorlardı[16]. İki taraf tam çatışmaya başlamıştı ki, Mustafa muharebe alanından ayrıldı ve Cüneyd Bey'e başkomutanlığı devrettikten sonra, yakınlardaki bir tepeye çıkarak, Bâyezid Paşa'nın birliklerini gür bir sesle ayartmaya çalıştı: "Nasıl olur! Bu Arnavut'un[17], bu barbarın, sizi Yıldırım Bâyezid'in oğlu, gerçek efendiniz olan bana karşı savaşa sevketmesine izin mi vereceksiniz? Kardeşimin ölümünden sonra Avrupa'daki hükümdarlık benden başka kimin hakkı olabilir? Kardeşimin oğlu Anadolu'da istediği kadar hüküm sürsün; savaşabildiği kadar benimle savaşsın, sonunda silahların talihi karar verecektir! Sizin iyiliğinizse benim elimdedir; beni takip edin, bana destek olun ki, Allah şahidim olsun, hakettiğiniz karşılığı alacaksınız!"[18].

Bunun üzerine ilk önce Bâyezid Paşa'nın sol kanadı ayrılma işareti verdi ve birçoğu Mustafa'nın tarafına geçti; uzun süre tek başına direniş gösteremeyecek kadar zayıf olan sağ kanat onları takip etti ve Bâyezid Paşa çaresizlik içinde kardeşi Hamza ile birlikte galibin ayaklarına kapandı. Bu şekilde en azından hayatlarını ve özgürlüklerini kurtarmayı umuyorlardı; ama her ikisi de Cüneyd Bey'in insafına bırakıldılar. Cüneyd'in ise Bâyezid Paşa'dan en yakın akrabalarından birine yaşattığı utanç için alınacak bir intikamı olduğundan, Bâyezid Paşa'yı hiç acımadan idam ettirdi. Cüneyd Bey'e göre herhangi bir suça karışmadığı için, henüz genç yaştaki Hamza Bey affedildi[19]. Düzmece Mustafa, bu ceza mahkemesinden sonra zaferle halkın sevinç nidaları arasında Osmanlı padişahı olarak karşılandığı Edirne'ye girdi.

Edirne'deki zaferin doğurduğu önemli bir diğer sonuç, Gelibolu'nun düşmesi oldu. Muhafız kıtası teslim oldu ve Dimitrios Leondarios tam daha önce yapılan anlaşmaya uygun olarak Gelibolu'yu Bizans imparatoru adına Bizans birlikleriyle işgal etmeye hazırlanıyordu ki, Cüneyd ve Mustafa buraya gelerek, Midilli'deki esaretleri sırasında gördükleri kötü muameleden dolayı ken-

16 Bâyezid Paşa'nın konuşması için bk. Dukas, s. 81-83.

17 Bâyezid Paşa'nın Arnavut kökenli olduğunu daha önce belirtmiştik.

18 *Aynı eser*, s. 83.

19 Dukas, s. 84. Bâyezid Paşa daha önceleri Cüneyd Bey'in damadını hadım ettirmişti. Sadeddin, *aynı eser*, s. 6'ya göre Bâyezid Paşa önce onurla'la karşılanmış ve bizzat vezirlerinin arasına kabul edilmişti.

disine ağır sitemlerde bulunarak, durumların artık söz konusu anlaşmaların yapıldığı zamandan biraz farklı olduğunu anlatmaya çalıştılar. Fethedilen yerlerin teslim edilmesi artık tabii ki söz konusu olamazdı; Dimitrios, serbestçe ve herhangi bir zarara uğramadan Konstantiniyye'ye geri dönebiliyorsa bunu hizmetlerinin uygun bir karşılığı olarak görmeliydi; bunun dışında Bizans imparatoruyla barış ve huzur içinde yaşamak istiyorlardı ama Gelibolu'yu istemeyi asla düşünmemeliydi. Dimitrios, bu sadakatsizlikten dolayı serzenişte bulundu; ama yapılan bütün görüşmeler yine aynı sonuca götürüyordu. Mustafa, sonunda İslâm yasalarına göre müminlerin topraklarını mümkün olduğunca genişletmek zorunda olduğu bahanesini mazeret gösterdi ve Dimitrios hiçbir şey başaramadan Konstantiniyye'ye döndü[20].

Davanın yanlış Bizans politikalarının doğal bir sonucu olarak bu şekilde bitmesi, Bizans sarayında tutumların ve ruh hallerinin büyük ölçüde değişmesine sebep oldu. İmparator Manuel, hiç vakit kaybetmeden tekrar II. Murad'la irtibata geçmeye ve iki küçük kardeşini teslim ettiği takdirde babasından kalan toprakları geri alması için yardımcı olmaya karar verdi. Edirne'deki yenilgiden ve Gelibolu'nun düşmesinden sonra hükümdarlığını Avrupa'ya da yaymak için elinden geleni yapmaya kararlı olan II. Murad, İmparator Manuel'in isteklerine beklenmedik bir şekilde olumlu yaklaşıyordu. Zira Bursa'ya daha yeni bir elçi heyeti gönderilmeden, kurnaz Veziriazam İbrahim Paşa bizzat Konstantiniyye'ye gelerek padişahı adına işgalci Mustafa'ya karşı yardım ve destek istedi; II. Murad, karşılığında ne isterse vermeye hazırdı; sadece Gelibolu'yu ve kardeşlerini kendisine teslim etmesini istememeliydi. Ne var ki İmparator Manuel'in özellikle ısrar etmesi gerektiğini düşündüğü hususlar tam da bu iki noktaydı, dolayısıyla bu görüşmeler İbrahim Paşa'nın Konstantiniyye'de birkaç gün kaldıktan sonra hiçbir başarı elde edemeden Bursa'ya geri dönmesinden başka bir işe yaramadı[21].

II. Murad'ın bu elçi heyetini gönderme amacı, aslında imparatordan birliklerini Avrupa'ya geçirmek için ihtiyaç duyduğu gemileri almaktı. Dolayısıyla gemileri başka bir yerden temin etmek zorunda kaldı ve bu yüzden Yeni Foça'daki şap madenini huzur içinde işletmek için Osmanlı padişahlarına yıllardır belirli bir haraç ödeyen ve tıpkı eskiden I. Mehmed'le olduğu gibi II. Murad'la da iyi iliş-

20 Dukas, s. 84-87'de ima edilmiştir.

21 Dukas, s. 87-89.

kiler içinde kalmak isteyen Yeni Foça'nın Cenevizli podestası Giovanni Adorno ile irtibata geçti. Daha II. Murad tahta geçer geçmez, altı yıldır ödemediği haracı kendiliğinden göndermiş ve yazılı olarak örneğin birliklerini Avrupa'ya geçirmek üzere ihtiyaç duyduğu anlar için gemilerini teklif etmişti. II. Murad böylece burada hiçbir sorunla karşılaşmadı. Adorno'nun Edirne Muharebesi'nden kısa bir süre sonra tesadüfen Bursa'ya gönderdiği ikinci bir elçi heyeti nezdinde konu gündeme getirildi ve Adorno, 50 bin altın tutarında bir navlun karşılığında Gelibolu'ya geçmek için gerekli gemileri tahsis etmeyi kabul etti[22].

Ne var ki birlikler daha karşıya geçme fırsatı bulamadan, Düzmece Mustafa yeğeni Murad'a mümkünse başkentinde saldırmak üzere, bizzat Avrupa'dan Anadolu'ya geçti. Geçen zamanı çok iyi kullanmıştı. Zira Gelibolu emri üzerine yeniden tahkim edilmişti, liman kalesine güçlü ve güvenilir bir muhafız kıtası yerleştirilmişti ve filo iyi donatılmıştı ve yelken açmaya hazırdı[23]. Bunun dışında ise geleceği hiç düşünmeyerek zamanını Edirne'de biraraya getirilen hazinelerle zevküsefa içinde geçiriyordu ki, şehvetin kollarından[24] ayrılması ve Anadolu'ya geçmesini sağlamak için Cüneyd Bey'in II. Murad'ın hazırlıkları hakkında uyarıda bulunması gerekti. Cüneyd Bey bu arada hain bir oyun oynuyordu. Mustafa'nın kesin yok oluşunu daha şimdiden gördüğü için, II. Murad'ın ve Bizanslıların takiplerinden Anadolu'da en azından Avrupa'da olduğundan çok daha kolay kaçabileceğini düşünüyor ve orada Mustafa'yla birlikte uğrayacakları kazadan belki de eski İzmir sancakbeyliğini tekrar kurtarabilmeyi umuyordu[25]. Böylece Düzmece Mustafa, Cüneyd Bey'in söylemleri üzerine, II. Murad'ın birliklerini Avrupa'ya getirecek olan Ceneviz gemileri daha hazır olmadan, ordusunun tamamıyla Gelibolu'dan Lapseki'ye geçti ve burada üç gün kalarak II. Murad'ın komşu vasallarının biatlarını kabul etti[26].

Mustafa'yı savunması zayıf başkentte karşılamak istemeyen II. Murad, acilen biraraya getirmeyi başardığı az sayıda birlikle onu karşılamaya gitti ve ordusunun zayıflığını Ulubad Nehri'nin ve bataklıklarla dolu gölünün arkasında

22 Dukas, s. 89-92'de Yeni Foça'daki Ceneviz kolonisinin durumunu ve Osmanlı padişahlarıyla ilişkilerini detaylı olarak anlatmaktadır. İleride bu konuya tekrar döneceğiz.

23 Dukas, XXV, 87.

24 *Aynı eser*, s. 92: "Ancak yularsız at gibi azarak, durmadan kişneyerek, kadınlara ve erkeklere sarkıntılık yaparak savurganlığı, içki âlemlerini ve zevküsefayı terketmedi".

25 *Aynı eser*, s. 93.

26 Dukas, s. 93.

iyi bir konum edinerek kapatmaya çalıştı. Nehrin üzerinden geçen köprü, Düzmece Mustafa tarafından ele geçirilemeden gece vakti yıkıldı ve böylece düşmanın geçişi suyun derinliğinden ve genişliğinden dolayı en azından şimdilik imkânsızdı. Dolayısıyla II. Murad ordusunu güçlendirecek zaman buldu. Zira karşı kıyıda Mihaliç Ovası'na karargâh kuran Mustafa'nın yakınlardaki Uludağ'ı dik ve zorlu yamaçlarından geçerek aşması ve II. Murad'ın birliklerine arkadan saldırması bile üç gün sürerdi[27]. Ne var ki böyle birşeyi aklına bile getirmedi ve bu yüzden hiçbir şey yapmadan karargâhında dolanırken, II. Murad rakibinin birliklerinin cesaretini kırmak, hatta büyük bir bölümünü de kendi tarafına çekmek için çareler aradı.

Önce her yerde İmparator Manuel'in kendi tarafında olduğunu, kendisine yardım göndereceğini ve Mustafa'nın Avrupa'ya dönüş yolunu keseceğini ilân ettirdi. Bu asılsız söylenti tabii ki çok geçmeden Mustafa'nın karargâhına da ulaştı, inanılır geldi ve etkisini gösterdi. Mustafa bu söylentiler yüzünden kendisi de şüpheye düştü. II. Murad'ın İmparator Manuel ile tekrar bağlantı kurmak için attığı adımların sonuçsuz kaldığını biliyordu ve Anadolu'ya geçmeden kısa bir süre önce Konstantiniyye'ye imparatorun yokluğunda rahat durmasını talep etmek üzere bir elçi heyeti göndermişti; Anadolu'yu ele geçirip, II. Murad'ı yendikten sonra geri döndüğünde kendisine Gelibolu'yu mutlaka devredeceğini bildirmişti ama İmparator Manuel'in Mustafa'yla tekrar işbirliği yapmaya çok da soğuk bakmamasına rağmen, Konstantiniyye'den gelecek elçilerin dönüşü günden güne uzadığı için, Mustafa bu konuda tam bir belirsizlik içinde yüzüyordu[28].

II. Murad ise bu arada vezirlerinin tavsiyesi üzerine, I. Mehmed'in gençlik yıllarından beri Tokat zindanlarında esir tutulan yaşlı Mihaloğlu'nu, olgun tecrübesinin ve ordudaki eski konumunun bu zorlu anlarda çok büyük yararı olacağı umuduyla serbest bırakmış ve karargâha getirtmişti. Zira Düzmece Mustafa'nın ordusundaki komutanlardan çoğuyla gençliğinden beri dostane ilişkiler içinde olmasının dışında, ailesinde ezelden beri mirasla devredilerek, Osmanlı tarihinde akıncılar olarak bilinen ve şimdi tıpkı azeb olarak adlandırılan hafif yayalar gibi Mustafa'nın tarafında duran atlı birliklerinin başkomutanlığını yürütmüştü. Eski komutanlarının nüfûzunun, hatta belki de görüntüsü-

27 Dukas, s. 93. Sadeddin, *aynı eser*, s. 7 vd.

28 Chalkokondylas, s. 120.

nün bile bu birlikleri II. Murad'ın tarafına çekmeye yeteceğini düşünüyorlardı ve bu düşünceleri gerçekten de doğru çıktı. Mihaloğlu, Ulubad karargâhına geldi ve gece vakti 18 yıldır artık yaşayanlar arasında olmadığını düşünen eski savaş arkadaşlarıyla nehrin diğer tarafına seslenerek bir kez konuştu ve onları gerçek efendileri olan Sultan II. Murad'a geri dönmeye çağırır çağırmaz akıncıların tamamı komutanlarıyla birlikte Mihaloğlu'nun tarafına geçti ve Sultan II. Murad'dan af dileyerek, yeniden sadakat yemini ettiler[29].

Mustafa'nın talihsizliği böyle başladı. Gece vakti yaptığı bir taarruz tamamen başarısız oldu ve bu cesareti kırılan saflarda korkuyu ve çaresizliği daha da artırdı. Yıkılan köprünün üst tarafında gece vakti karşıya geçirdiği 5 bin seçkin yayadan ve atlıdan oluşan bir birlik, diğer tarafa daha geçemeden Umur Bey komutasında 500 yeniçeri ve 2 bin sipahinin saldırısına uğradı ve öldürüldü ya da esir alındı. Rumeli'nin hafif yaya birlikleri olan azebler ve yeniçeriler arasında sürekli olarak baş gösteren ve tarihi bir niteliğe bürünen düşmanlığın özellikle bu yenilgiden kaynaklandığı söylenmektedir[30].

Düzmece Mustafa için bu yenilgiden çok daha ağır bir darbe, Mustafa'nın davasını uzun zamandır kaybedilmiş kabul eden, dolayısıyla II. Murad'ın kendisine yaptığı tekliflere seve seve cevap veren Cüneyd Bey'in çok geçmeden diğer tarafa geçmesi oldu. II. Murad'ın karargâhında bulunan kardeşi Hamza Bey aracılığıyla kendisiyle irtibat kurularak, II. Murad'ın tarafına geçmesi hâlinde Aydın sancakbeyliği teklif edildi ve Düzmece Mustafa'yı iyice tuzağa düşürmek için, Mustafa'nın eline, Cüneyd Bey'in Mustafa'yı II. Murad'a teslim etmekten başka bir amaç gütmeyen sözde ihanetine karşı uyarıldığı bir mektubun geçmesi sağlandı[31]. Neticede Cüneyd Bey kardeşiyle diğer tarafa geçme şartları hakkında anlaşmaya vardıktan sonra, ertesi gece yanında sadece rahatça götürebilecekleri bütün değerli araçları, altını ve gümüşü elbiselerine saran sadece 70 sadık adamıyla birlikte acilen kaçtı ve hemen İzmir

29 Sadeddin, *aynı eser*, s. 9-11. Burada Mihaloğlu'nun bu fırsatta silah arkadaşlarına yaptığı konuşma detaylı olarak verilmektedir.

30 Sadeddin, *aynı eser*, s. 11-12: "Bu günden itibaren kendilerine çok kötü davranılmış olan Rumeli piyadesi yeniçerilere karşı büyük bir düşmanlık besledi". İdris'e göre ise bu çatışma akıncıların düşman tarafına geçmesinden önce gerçekleşmiştir.

31 Hamza Bey ve Cüneyd Bey arasındaki müzakereler, Dukas, XXVI, 94-96'da detaylı olarak verilmektedir; Düzmece Mustafa'ya yazılan mektup, sadece Osmanlı kaynaklarında mevcuttur: Sadeddin, *aynı eser*, s. 13.

sancakbeyliği makamını devralmak üzere yola çıktı[32]. Cüneyd çadırındaki kandilleri kasten yanık bıraktığından kaçışı ancak ertesi sabah farkedildi. Düzmece Mustafa'nın ordusunda bu hadiseye duyulan hayret çok büyüktü; ancak nehrin karşı kıyısında II. Murad'ın karargâhında duyulan sevinç daha da büyüktü. Sevinç nidaları ve savaş müziği eşliğinde tam karşı karargâha saldırmaya hazırlanmışlardı ki, uykusundan uyanan Mustafa, uyku sersemliğinde sözde komplonun baş gösterdiğini düşünerek, tereddüt bile etmeden kaçtı. Yanında az sayıda atlıyla birlikte hiç durmadan Biga'ya geldi, burada kadıya ödediği büyük bir miktar para karşılığında Avrupa'ya geçiş hakkını satın aldı ve başarılı bir şekilde ama hiçbiri Anadolu'ya geçecek ve takipçilerinin Avrupa'ya geçmesini sağlayacak durumda olmasın diye limanda bulunan gemilerin bütün yelkenlerini ve dümenlerini karaya çıkarttıracak kadar korku içinde Gelibolu'ya vardı[33].

II. Murad, Mustafa'yı takip etmekte hiç acele etmedi. İvaz Paşa yönetiminde bir sipahi birliği gerçi gün doğmadan nehri geçmiş ve Mustafa'nın karargâhına girmişti ama burada ganimetlerle ve ordudan kalanları râm etmekle öylesine meşguldü ki, Mustafa'yı takip etmeyi düşünmüyordu bile[34]. II. Murad ancak ertesi gün asıl kıtaları karşıya geçirmek için nehrin üzerine bir köprü yaptırdı. Ardından Lapseki'ye doğru yol alırken, Cenevizli Adorno'dan daha önce sipariş edilen gemileri getirmesini istedi ve toplam 7 gemi ertesi sabah Çanakkale Boğazı'na geldi. II. Murad, Düzmece Mustafa'nın kaçışını destekleyen Biga kadısını astırdıktan sonra[35], ordusunun en büyük kısmıyla Gelibolu'ya geçti. Ne var ki Adorno'ya ve kendisine eşlik eden Cenevizli mürettebatına karşı hâlâ belirli bir şüphe duyuyordu. Bu yüzden her gemiye içinde ne kadar silahlı Frenk –Dukas burada bu genel ifadeyi özellikle kullanmaktadır[36]– varsa o kadar Osmanlı bindirdi ve Adorno'nun kendisini

32 Dukas, s. 96. Sadeddin, s. 13-15'te Cüneyd Bey'e de sözde komplo hakkıda bir mektubun verildiğini ve Mustafa'yla birlikte kaçtığını söyleyerek, bu anlatıma nazaran farklılık göstermektedir.

33 Dukas, XXVII, 98 ve Sadeddin, *aynı eser*, s. 15-16 birbirlerini karşılıklı olarak tamamlamaktadır. Dukas'a göre Mustafa Gelibolu'ya Lapseki'den geçmiştir.

34 Sadeddin, *aynı eser*, s. 16'da Düzmece Mustafa'ya ait çadırın orada bulunan kâğıtlara kadar soyulduğunu belirtmektedir.

35 Bu hadiseyi sadece Sadeddin, *aynı eser*, s. 17'de belirtmektedir.

36 Dukas, s. 99: "Diğer gemilerde herbirinin sahip olduğu Frenk asker sayısı kadar Türk yolcu bulunmaktaydı". Adorno'nun gemisinde 800 ağır silahlı adam vardı ve II. Mu-

bizzat beklediği gemiye 500 kişilik bir muhafız kıtasıyla bindi. Bu tedbirler çok da gereksiz değildi. Zira Mustafa Gelibolu'da filonun yaklaşmakta olduğunu haber aldıktan sonra, küçük bir kayıkla sırdaşlarından birini gönderdi ve Adorno'ya vikarı Barnabas de Cornelia aracılığıyla II. Murad'ı karaya çıkartmayıp, kendisinin istediği bir yere götürmesi teklifinde bulundu; karşılığında 50 bin duka altını tutarında bir ödül teklif ediyordu. Adorno, adamlarıyla birlikte Osmanlılar tarafından anında öldürülme tehlikesi karşısında bu ihanete cesaret etmeyi düşünmüş olsa bile, II. Murad'ın kısa bir süre önce, Avrupa'ya geçiş sırasında, şap madenleri için ne de olsa 27 bin duka altını değerinde bir hediye olan ödenmemiş haracı bir kalemde sildiği de gözönünde bulundurulduğunda, Mustafa'nın teklif ettiği meblağ içinde bulunduğu tehlike karşısında az gelmiş olmalıydı. Böylece teklifi nefretle geri çevirdi ve bu sayede II. Murad'ın kendisine gösterdiği dostluğu ve güveni bir kez daha pekiştirmiş oldu[37].

Gelibolu'da karaya çıkmaları mümkün görünmüyordu. Zira Mustafa, toplayabildiği bütün birlikleri kıyıya dizmişti ve gemilerin limana girmesini böylece engelliyordu. Ordu bu yüzden şehrin biraz aşağısında karaya çıkartıldı ve ortalarında II. Murad olmak üzere, kolayca hedefine doğru savaşarak yol aldı. Mustafa'nın birlikleri, hafif yayalardan, Frenk okçulardan ve mızraklılardan[38] oluşan öncülerin taarruzuna bile dayanamadılar; asıl kıtalar borazan sesleri arasında bu öncü birliklerin hemen arkasından saldırdı ve kaçarak kurtulamayan herkes, acımadan öldürüldü. Mustafa, düşmanın gelişini bile beklemeden, savaş seslerini uzaktan duymaya başladığı anda acilen Gelibolu'dan ayrıldı ve Edirne'ye kaçtı. Ne var ki burada da daha fazla direnme ve talihini daha fazla deneme cesaretini gösteremedi. Talih yıldızı sönmüştü ve taraftarları dağıl-

rad buna 500 kişilik muhafız kıtasını ekledi. Buna dayanarak Ceneviz savaş gemilerinin büyüklüğü yaklaşık olarak tahmin edilebilir.

37 Dukas, s. 99. Sadeddin ve takip ettiği daha eski Osmanlı tarihçileri, Cenevizli Podesta Adorno'yla ilişkilerden tek bir kelimeyle bahsetmemektedirler. Sadeddin, *aynı eser*, s. 18'e göre, II. Murad karşıya geçmek için gemileri temin etmek üzere, Gelibolu komutanına rüşvet vermişti. Komutan daha sonra Gelibolu'ya yeni gelen gemisiyle 5 bin akçe karşılığında II. Murad'ın ilk birliklerini karşıya geçiren Cenevizli bir savaş gemisiyle görüşmüştü ve ilk grup limana indikten sonra, orada hazır bekleyen gemilerle ordunun kalanı karşıya geçirilecekti.

38 Dukas, s. 100: "500 Frenk okçu ve mızraklı". Bu insanlar kaçan düşmanlar arasında oldukça büyük zararlara sebep olan taş sapanları taşıyorlardı.

mıştı. Bu yüzden hazineden nakit para ve değerli eşya olarak yanında götürebileceği herşeyi topladı ve kaçarak Eflak'a doğru yol almaya başladı.

II. Murad bu arada üç gün Gelibolu'da kalmış, kaleyi ele geçirmiş ve limanda karaya çıkmasını engelleyen muhafız kıtasının tamamını ayrım gözetmeksizin öldürme emri verdikten sonra, ordusunun tamamıyla Edirne'ye doğru yola çıkmıştı. Adorno, bütün kaptanları ve 2 binin üzerinde siyah demirden zırhlar içinde mızraklar ve kopuzlarla donatılmış ağır silahlı seçkin yayalarıyla II. Murad'a Edirne'ye kadar eşlik etmişti. Ordu şehre yaklaştığında, halkın tamamı orduyu sevinç nidaları arasında karşılamak üzere şehrin dışına çıktı ve II. Murad böylece silah kullanmak zorunda kalmadan zaferle Edirne'ye girdi. Yaptığı ilk şey, Mustafa'nın kısa bir süre önce terkettiği atalarının sarayında şehrin ileri gelenleri ve Cenevizli misafirleri onuruna görkemli bir ziyafet vermek oldu. Bu ziyafet sırasında kendisini sürekli sevinç nidaları arasında kutlayan Cenevizliler, zengin hediyelerle yolcu edildi. Adorno'ya ticaret için çok uygun bir konumda bulunan, Makedonya sahilinde, Maronia[39] yakınlarındaki Peritheorion sahil kalesi ve hayat boyu Yeni Foça'nın gümrük gelirleri verildi; diğer gemi kaptanlarına değerli elbiseler ve başka değerli eşyalar hediye edildi. Adamlarıyla birlikte Gelibolu'ya geri döndüler ve hiç durmadan Foça'ya gitmek üzere gemilerine bindiler[40].

Bir anlığına Konstantiniyye'ye sığınıp, kendini Bizans imparatorunun kollarına atmayı düşünmüş olan, ancak geçmişi hatırlayarak buna cesaret edemeyen Düzmece Mustafa, Balkanların daha bu tarafında, Tunca Nehri kenarındaki Kızılağaç Yenicesi'nde II. Murad'ın arkasından gönderdiği birliklere yakalanmış ve direnmeleri mümkün olmadığından, yanında bulunan az sayıda kendi adamı tarafından derhal teslim edilmişti[41]. Zincirlere vurularak Edirne'ye getirildi ve burada II. Murad'ın emri üzerine derhal, tıpkı adi bir suçlu gibi, halka açık bir alanda asılarak idam edildi. II. Murad, Mustafa'yı bu şekilde idam ettirerek, Düzmece Mustafa'nın gerçekliğine dair halkın zihninde hâlâ canlı inancı daha kolay kırabileceğine inanıyordu. İster gerçek ister düzmece olsun, iki padişahın hükümdarlığını tehdit

39 "Gescihchte Griechenlands" adlı eserimin ikinci baskısına eklenecek haritada Maronia ve Christopolis arasında daha eski olan Anastasiopolis'in yerine eklerim ama bu yerden tam olarak emin değilim.

40 Dukas, s. 100.

41 Sadeddin, s. 19'a göre. Dukas, s. 100'e göre ancak Tuna kıyılarında ele geçti.

eden ve aptalca bir siyaset güden Bizans'a en kritik anda yenilmez düşmanın kabusu olarak hizmet eden Düzmece Mustafa'nın sonu 1422 yılı başlarında böyle gerçekleşti[42].

Olayların bu şekilde geliştiğine dair haberler, Konstantiniyye üzerinde tarif edilmez bir etkiye sebep oldu. Fırtınalı geçen yaşlılık günlerinin yükünü kutsal yazıları inceleyerek hafifletmeye çalışan ve devlet işlerinin yönetimini neredeyse tamamen oğlu Ioannes'e bırakmış olan[43] İmparator Manuel, şimdi bile II. Murad'la iyi ilişkiler içinde olmayı ve Bizans tahtıyla başkentine kaçınılmaz olarak görülen akını alçakgönüllülük ve yumuşakbaşlılıkla engellemeyi çok istiyordu. Ne var ki artık çok geçti. Padişahtan barış ve dostluk talep etmek ve yaşanan gerilimlerin sorumlusunun İmparator Manuel değil, sadece ve sadece şehzâdelerin teslim edilmesini reddeden ve üstüne üstlük imparatorun elçilerine de utanç verici bir muamele gösteren Amasyalı Bâyezid Paşa olduğunu bildirmek üzere Edirne sarayına derhal üç Bizans elçisi gönderildi. Bunlar, Dimitrios Kantakuzenos, Mateos Laskaris ve filolog Angelos Philommates[44] idi. Ancak II. Murad söyleyeceklerini dinlemek dahi istemedi, elçi heyetini huzura kabul etmedi ve zincirlere vurularak, bir süreliğine gözaltında kalacakları, karanlık bir zindana atılmalarını emretti. Sonunda elçileri şu sade, ancak tehditkâr talimatla geri gönderdi: "Gidin ve imparatorunuza benim de kısa bir süre sonra arkanızdan geleceğimi bildirin"[45].

---

42 Dukas, s. 101. Sadeddin, s. 19. Anlatılan hadiselerin kronolojik sırası tam olarak belirlenememektedir. Genel olarak, I. Mehmed'in 1421 Mayıs'ındaki vefatı ile Konstantiniyye'nin 1422 Haziran'ında kuşatılması arasındaki bir döneme ait olduğu söylenebilir. Bizans kaynaklarında bulunan birkaç özel ima biraz karışıktır. Mesela, Phrantzes, I, 38, s. 114, 115'te Düzmece Mustafa ancak Eylül ayında Gelibolu'ya getirilmiş ve Bâyezid Paşa kış başlarında Avrupa'ya geçmişti. Dukas, s. 92'ye göre II. Murad, karşıya geçmek için gerekli gemileri, Bâyezid Paşa'nın Edirne'de mağlup olmasından uzun bir süre sonra, 1421 yılının sonbaharından başka bir zaman olamayacak, sonbahar başlarında ısmarlamıştı. Bu bilgiler birbirine uymamaktadır. Sadece anakronizmalar ve karışıklıklar vardır.

43 Dukas, XXVIII, 101.

44 Phrantzes, I, 38, s. 116'ya göre. Dukas, s. 102'de başka isimde iki elçiden bahsetmektedir.

45 Dukas, s. 102. Bizanslı elçilerin geri gönderilmesi başka şahitlerden dolayı şüpheli hâle gelmektedir. Phrantzes, s. 465'te bulunan Kananus, de Constantinopoli oppugnata, vs, Bonn baskısında II. Murad'ın başkentin hemen akabindeki kuşatmasında bu elçileri karargâhında bağlanmış bir şekilde bulundurduğunu, onlara sürekli hakaretler yağdırdığını ve sürekli ölüm korkusuyla yaşattığını söylemektedir. Kananus, güvenilir, iyi bilgi sahibi bir tarihçi olup, ifadesi Phrantzes, I, 39, s. 116'da onaylanmaktadır.

Bu felaket haberi Konstantiniyye'de herkesi korku ve endişeye sevkederek, özellikle basit halk arasında kısa bir süre sonra oldukça tehlikeli bir niteliğe bürünecek bir gerilim meydana getirdi. Türk dostlarının ihanette bulunduklarına dair sesler yükselmeye ve uzun süredir Osmanlılarla gizlice işbirliği içinde olduğundan şüphelenilen saray tercümanı Theologos Koraks'ın adı açıkça dillendirilmeye başladı[46]. Osmanlı padişahına gönderilen son elçi heyetinde yer almadığı için kızdığı ve bu yüzden intikam almak için şehre karşı kötü niyetler beslediği; Osmanlı komutanlarıyla bu yüzden bu kadar iyi anlaştığı ve eskiden I. Mehmed'in güvenini kazandığı gibi, II. Murad'ın da kendisine güven beslediği söyleniyordu. Koraks'ı kıskananlar tabii ki yanlış suçlamalar ve abartmalarla kendisine karşı oluşan nefret dolu tutumu beslemek ve artırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı[47] ki, bu çabalar huzursuz avam takımını, imparatorun bile hayatı için endişe duyması gerekeceği bir biçimde talihsiz Koraks'a karşı kışkırtmaya yetiyordu. II. Murad, öncü birliklerini bu arada şehir surlarının önlerine kadar gönderdiği ve çadırlarını surların çok yakınındaki Tekfur (Blaherne) Sarayı'na kadar ilerlettiği için, en kötüsü beklenebilirdi. Korku ve çaresizlik avam takımının bir kez ateşlenmiş tutkusunu ne kadar da kolay cinayete ve isyana dönüştürebilirdi!

İmparator, Koraks'ı zamanında uzaklaştırarak kurtarmak istedi ve Koraks'ın arabuluculuğuyla sonunda yine de barışı muhafaza edebilmek için, onu padişahın karargâhına gönderdi[48]. Koraks bu talebi yerine getirmeyi başarmış olsaydı, felaketten kurtulmuş ve halk tarafından muhtemelen kurtarıcı olarak zaferle karşılanmış olurdu. Ne var ki II. Murad'ın öfkeli ruhunu yatıştırma çabalarının tamamı boşa gitti; uzun süren müzakerelerden sonra, hiçbir şey elde edemeden şehre geri dönmek zorunda kaldı. Surların içine adım atar atmaz, kendisine başkomutanlık makamı verildiği takdirde, Osmanlı padişahıyla şehri teslim etmek üzere anlaştığına dair dedikodular yayılmaya başladı; II. Murad'ı belirli bir tarihte Gümüş Göl Kapısı'nda karşılayacak ve şehre girmesini bizzat sağlayacaktı. Böylece Koraks, imparatorun kendisini inzivaya çektiği Mer-

46 Dukas, s. 101'de bu adamın karakteristiğiyle ilgili bilgi vermektedir: "Çünkü o dönemde başka hiçkimsenin olmayacağı kadar düzenbaz idi ve Türklerin kötülükleri ve entrikalarına bulaşmıştı. Çok kurnazdı" demektedir.

47 Dukas, s. 102: "İyi talihin getirdiklerine iyi gözle bakmayan kıskançlık Theologos aleyhine de derin ve acı dolu planlar örmekteydi".

48 Aynı yer: "İmparator Manuel ise halk arasında Theologos aleyhinde koparılan gürültüyü görünce onu sözde barış müzakereleri yapma bahanesiyle Murad'a gönderdi".

yem Ana Manastırı'nda elçiliğinin başarısızlığına dair bilgi verirken, rakiplerinden biri manastırın önünde toplanan kalabalıkları, bu dedikoduları daha da inanılır hâle getirmeye çalışarak kışkırtıyordu; güya hainin bir sırdaşından bu dedikoduların doğru olduğunu duymuştu ve kesin işaretler hadisenin üzerindeki bütün şüpheleri dağıtıyordu. Dolayısıyla Koraks manastırdan ayrıldığında hakaretlerle ve sitemlerle karşılaştı; İmparator Manuel huzuru tekrar sağlamak için hem Koraks'ı, hem de en güçlü davacılarını, hadiseyi güya ertesi gün daha detaylı olarak inceleme niyetiyle derhal tutuklattı. Ne var ki isyan bunun üzerine daha da büyüdü; imparatorun Giritli muhafız alayı halkın tarafına geçti ve ellerinde silahları, şiddetle suçlunun teslim edilmesini istedi. İmparator kışkırtılmış kalabalığa seslenerek, Koraks eğer suçluysa, onu daha sonra da öldürebilecekleri ama önce uygun bir incelemeyle, gerekirse işkence altında, cezayı gerçekten hak edip etmediğinin ortaya çıkartılması gerektiği cevabını verdi. Böylece Koraks bağlanarak götürüldü ve derhal işkenceye tâbi tutuldu. Bu arada evi de arandı ve ne yazık ki, Osmanlı padişahı ve vezirlerine gidecek hediyeler olarak imparator tarafından kendisine teslim edilen ama hırsızlık yaparak güya kendisine sakladığı birçok altın ve gümüş kap, altın işlemeli değerli elbiseler, hatta imparator aleyhinde kendi eliyle yazdığı yazılar bulundu[49]. Giritlileri bunun üzerine artık durdurmak mümkün değildi. Büyük bir öfkeyle talihsiz Koraks'ı yarı ölü bir vaziyette imparator sarayının kapılarının önüne sürüklediler, insanlık dışı işkenceler altında sadece kirpikleri hariç olmak üzere gözlerini oydular[50] ve hiçbir yardım ve hiçbir teselli olmadan üç gün sonra korkunç acılar içinde suçlarla dolu ruhunu teslim ettiği zindana geri götürdüler. Evi avam takımı tarafından soyuldu ve ateşe verilerek, tamamen yerle bir edildi[51].

II. Murad, dostu olan Koraks'ın halk tarafından nasıl bir muameleye tâbi tutulduğunu öğrenir öğrenmez, öfkesini o tarihte Osmanlı karargâhında bulunan ve Koraks'ın yaşadığı talihsizliğin asıl hazırlayıcısı olarak kabul edilen başka bir Bizans tercümanı olan Mihail Pyllis'ten aldı[52]. Bizans imparatoruna Koraks'ın şehri Osmanlılara teslim etmeye niyetli olduğunu ilk yazanın Pyllis

49 Dukas, s. 103: "İmparator aleyhinde komplolar düzenlediğine dair yazılı deliller".

50 Aynı yer: "Acımaksızın ve herhangi bir insaniyet göstermeden onun gözlerini çıkartılar. Gözlerini o şekilde çıkardılar ki göz kapaklarından ya da deriden hiçbir iz kalmadı".

51 *Aynı eser*, s. 104.

52 Dukas, s. 104: "Davranışlarında ve karakteri bakımından geçimsiz, şehvet ve sefahat düşkünü çok saygısız biriydi".

olduğu söyleniyordu. Bu sebeple Pyllis önce işkenceye tâbi tutulacak ve daha sonra canlı olarak yakılacaktı. Hâlbuki yanan ateşin yanına götürülerken, son bir kez Hristiyanlıktan vazgeçip, Müslümanlığa geçmek isteyip istemediği soruldu; Müslüman oldu ve ateşin yanından alınarak, zafer içinde Osmanlı karargâhında gezdirildi[53]. Önemli konumunu ve imparatorun kendisine duyduğu güveni uzun zamandır suistimal ederek işlediği ihanet ve sahte olduğu kadar tehlikeli de olan bir oyun oynadığı kesin olup, oldukça şüpheli bir insan olan Theologos Koraks'ın hayatı işte böyle sona ermişti.

Şehir içinde halkın öfkesi bu gibi kanlı sahnelerle daha da artarken, şehir dışından da sıkıntılar gün geçtikçe artıyordu. II. Murad'ın Mihaloğlu'nun emrine vererek şehrin etrafını sardırdığı kuşatma kıtalarının sayısı Haziran ayının ilk günlerinde 10 bin kişiye kadar çıkmıştı ve saldırıya hazırlanırken çevrede barbarca bir hazla korkunç faaliyetlerde bulunuyordu[54]. Çevrede saldırıya açık bütün şehirler ve köyler talan ve tahrip ediliyordu; tahlihsiz halk direniş gösterdiğinde öldürülüyordu; yaşama kölelikten daha fazla değer verenler hemen zincire vuruluyor ve Anadolu'ya götürülüyordu; kadınlar ve kızlar barbarca suistimal ediliyorlardı; erkek çocuklar yığınlar hâlinde Müslümanlığa geçmeye zorlanıyorlardı; ellerine geçirebildikleri bütün büyükbaş hayvanları öldürüyorlardı[55] ve öldürülecek birşey kalmadıktan sonra, yok etme arzuları etraf çöle dönene kadar her yeri harap ettikleri cansız doğaya, bahçelere, tarlalara, ormanlara ve üzüm bağlarına yöneldi. 10 Haziran'da şehrin önüne gelen 10 bin kişilik ilk kuşatma kıtalarına, on gün sonra, 10 Haziran'da II. Murad'ın bizzat emri altında muhtemelen çok daha güçlü bir kuşatma kıtası eklendi[56].

53 Aynı yer: "Onu halkın önünde rezil ettikten sonra sünnet ettiler".

54 Konstantiniyye'nin kuşatması için ana kaynak: Phrantzes, s. 455-479, Bonn baskısında Joannis Canani, *Narratio de bello Constantinopolitano anni ab orbe condito 6930*, Christi 1422 adında hadiselerin detaylı ve gerçek bir anlatımıdır. Kananus'a göre kuşatma 10 Haziran'da başlamıştır; Dukas, s. 101'e göre II. Murad daha Nisan ayında şehri kuşatmak için yola çıkmıştı. Phrantzes, I, 39, s. 116'da verdiği bilgiler de Kananus'un bilgilerinden farklılık göstermektedir. Phrantzes'e göre ilk birlik 8 Haziran'da Konstantiniyye'ye gelmiştir; ikincisi ayın 15'inde gelmiş ve kuşatma ya da taarruz 22 Ağustos'ta gerçekleşmişti ve 6 Eylül'de II. Murad ordusuyla geri çekilmişti.

55 Kananus, s. 459: "İslâmî inanca göre bebekler sünnet edildi, çift hayvanlarını ve henüz koşum yaşına gelmemiş olanları öldürüp ortadan kaldırdılar".

56 Kuşatma kıtasının sayısı tam olarak tespit edilememektedir. Dukas, s. 102'de çok yüksek olarak 200 bin kişi demektedir ki, Hammer, I, 643, s. 411 notuna göre bu muhtemelen sadece bir yazım hatasıdır. Bununla güzel bir cümle meydana getiren Gibbon,

Bu tarihten itibaren ayakta kalan herşey tamamen yakılıp yıkıldı ve harabeye çevrildi. Aynı zamanda kuşatma da artık daha ciddi, düzenli ve baskılı bir biçimde devam ettirildi.

II. Murad, şehrin bir ucundan bir ucuna, yani Altın Kapı'dan Odun Kapısı'na kadar, okların ulaşabileceği yere kadar bir taraftan şehirden gelecek top atışlarını engelleyecek, diğer taraftan da kendi birliklerini koruyacak büyük bir duvar çektirdi. Daha sonra özellikle hendeklerin olmadığı ve arazinin sadece eski zamanlardan kalma harabelerle biraz korunmuş olduğu yerlere her türlü kuşatma aracını, kaplumbağa denilen savaş aletleri, her türlü atış aletleri, şehir surlarını bile aşan ve demir tekerlekler üzerinde öküzler tarafından çekilen büyük ahşap kaleler ve sonunda görünüşe göre ilk kez Konstantiniyye önlerinde görülen ağır bir kuşatma topu getirtti[57]. Bir tarafa büyük bir lağım döşenirken, birçok başka yerde sarnıçlara giden su hatlarından şehre girmeye çalışıyorlardı. Yine de bütün bu çabalar kuşatmayı ileri götürmüyordu. Osmanlı kuşatma sanatı henüz başlangıç aşamasındaydı ve kolayca kavranabileceği gibi, davanın, kuşatma altındakileri korkutabilecek ama bunun dışında çok fazla etkisi olmayan büyük sayıda ağır ve yönetilmesi zor aletlerle başarılabileceğine dair yanlış bir düşünceye dayanıyordu[58]. Kenar mahallelerden birinde bulunan eski ve yarısı yıkılmış bir kale uzun süre top atışına tutuldu ve sonunda temellerine kadar yıkıldı ama kuşatmanın ilerlemesi için bununla hiçbir şey kazanılmadı.

Bu şekilde hiçbir şey başaramayacağını anlayan II. Murad, bütün bu yararsız çabalardan yorulan birliklerine cesaret vermek istiyordu ve bu yüzden

---

artık böyle şeyler için otorite olarak kullanılmamalıdır! Kananus, s. 459'da ilk kuşatma kıtasının sayısını 10 bin olarak vermekte ve 20 Haziran'da II. Murad'ın emri altında yeni birliklerin geldiğini söylemektedir: "Müslümanların diğer ordusu bir dolu bulutu gibi mükemmel ve tam olarak yıkıcıydı". Abartmış olmadan yaklaşık 40-50 bin kişinin varlığından bahsedilebilir; ama kesinlikle daha fazla değil.

57 Kananus, s. 462'de kuşatma aletlerini, bugünün kuşatma sanatının durumunda bu konudaki uzmanların bile zor açıklayabileceği birçok teknik detayıyla hassas bir biçimde tarif etmektedir. O dönemlerde Doğu'da çok yaygın olmayan kuşatma toplarının kullanımı hakkında, Chalkokondylas I, V, s. 123'te o dönemlerdeki durum ve düşüncelerle ilgili bilgi veren ve bizim de burada tavsiye ettiğimiz ilginç bir bölüm eklemiştir.

58 Kananus, s. 462'de şöyle demektedir: "Öyle ki onları gören ve kale savaşlarını bilmeyenler ve onların işe yaramaması karşısında büyük bir şaşkınlık yaşayarak çok endişelendiler".

ordu arasında ve çevrede tellallar aracılığıyla şöyle bir haber saldı: "Şehrin bütün zenginlikleri ve halkı müminlere talan ve ganimet için açık olacaktır; gelin ve cesaretle saldırın![59]". Bu çağrının sonucu, şehir düşünce vaat edilen talana katılmak üzere her yerden genelde hiçbir işe yaramayan, aksine karargâhtaki karışıklığı daha da artıran ve çok geçmeden askerlere ayakbağı olan tüccarlar, satıcılar, her türlü zanaatkârlar, hatta Kananus'un Rum rahibelerden başka birşey düşünmemekle suçladığı yığınla derviş olmak üzere[60], birçok insanın gelmesi oldu. Dış görünüşüyle bile oldukça dikkat çekici olup, II. Murad'ın enişte si ve geleceği öngören kahin olarak büyük itibar sahibi Şeyh Buharî [Emir Sultan], beraberinde 500 dervişle Bursa'dan yola çıktı ve ordu tarafından büyük bir sevinçle, II. Murad tarafından da büyük bir saygıyla karşılandığı Konstantiniyye önlerindeki karargâha geldi. Peygamber'in elçisi olarak geldiğini ilân ettirdi, *Kur'an*'a başvurduktan sonra şehrin çok geçmeden alınacağını söyledi, hatta kesin alınacağı günü bile öngördü[61]. Bu haber orduda ve buraya toplanan insanlarda büyük bir sevince sebep oldu. Gece gündüz duyulan sevinç nidalarına her saat kuşatma altındakilere savrulan hakaretler ve tehditler karışıyordu: "Ey Romalılar, Tanrı'nız nerede? İsa'nız nerede? Size yardım edecek azizleriniz nerede? Yarın şehrinizi ele geçireceğiz ve sizi köle olarak buradan götüreceğiz; gözlerinizin önünde eşleriniz ve kızlarınızın iffetlerini alacağız, rahibelerinizi dervişlerimizle eşleştireceğiz; Bunun müjdesini aldık!".

Nihayet Şeyh Buharî tarafından belirlenen gün olan 24 Ağustos'ta gerçekten de genel bir taarruz yapıldı. Her türlü taarruz aleti getirtildi ve Altın Kapı'dan Odun Kapısı'na kadar her yer savaşçılarla doluydu[62]; Şeyh Buharî göz kamaştırıcı bir atın üzerinde, cesaretlendirmek ve saldırı işaretini vermek üzere savaşçıların saflarında geziniyordu. Bursa'dan Konstantiniyye'ye kadar kendisine adeta bir muhafız kıtası gibi eşlik eden ve birlikleri vahşi bağrışlarla daha da fanatikleştirmeye çalışan 500 derviş etrafını sarıyordu. Saldırı

59 Kananus, s. 463.

60 *Aynı eser*, s. 464: "Türk dervişler Türklerin despotundan (sultanından) bizim rahibelerimizi ganimet ve pişkeş olarak talep ettiler

61 Kananus, s. 265-268'de bu hadiseyi hassas bir biçimde anlatmaktadır ama isimleri değiştirmektedir ve yanlış bilgiler vermektedir. Buharî'yi genelde, belki alayla belki de ironik bir biçimde, "Türklerin Patriği" olarak anmaktadır.

62 Kananus, s. 469. Tabii ki halkın katılmasıyla kuşatanların sayısı oldukça artmıştı ve böylece 40-50 bin civarındaki asıl sayı 100 bin, hatta belki daha da fazla insana kadar yükselmişti; ama bunların hepsi mücadeleye uygun insanlar değildiler.

planı şöyleydi: Bütün okçular oklarını aynı anda surlara ve kulelere atacaklardı; bu arada birkaç Bizanslı ölür ya da yaralanırsa, muhafız kıtalarının korkudan surlardan kaçacaklarını umuyorlardı ve taarruz yapılıp, şehrin alınacağı o an olacaktı.

Bütün bu hazırlıklar, karargâhtaki olagandışı hareketlilik, kuşatma aletlerinin sesi, dervişlerin zafer bağrışları ve vahşi savaş müzikleri Bizanslıların cesaretini korkunç bir şekilde kırıyordu. Bir kez kışkırtılan hayal gücü, şehrin alınışını en karanlık senaryolarla gözönüne getiriyordu ve başlarına geçip herşeyi yönetecek ve çaresiz insanları savaşa ve dayanmaya çağıracak hiçkimse yoktu. Yaşlı İmparator Manuel, hasta yatıyordu ve ölümü yakındı[63]; oğlu ve halefi olan Ioannes, at üzerinde silahlı olarak halkın arasında göründü ama diğerlerinin çaresizliğini o da paylaşıyordu ve ne yapacağını bilmiyordu.

Öğle vakti Osmanlı karargâhında herşey taarruza hazırdı[64]. Buharî elinde kılıcıyla yüksek sesle saldırı emrini verdi ve herkes savaş nidalarıyla borazan ve davul sesleri arasında surlara hücum etti. Ok yağmuru bir anda bütün gökyüzünü kararttı ve muhafız kıtası birkaç yerde birden geri çekildiğinden, Osmanlılar kimi yerde surlara tırmandılar. Çaresizlik Bizans halkını sıkıntının en büyük olduğu bu anda sanki sihirli bir değnek değmiş gibi güçlü bir direnceitti. Erkekler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar, asiller ve basit halk, rahipler ve keşişler, yerliler ve yabancılar, herkes silahlı veya silahsız, elinin altında ne varsa onunla, evlerden çıkarak surlara doğru ilerledi ve birbirlerini sürekli olarak cesaretlendirerek savaşmaya geldi: "Gelin, gelin! Kardeşler, dostlar, yoldaşlar, kadınlarımız için, çocuklarımız için, kendimiz için, halkımızın, vatanımızın, bu başkentin, özellikle de Hristiyanlığın özgürlüğü için savaşalım! Şehitlerin zorbaları karşıladığı gibi biz de bu tehlikeyi karşılayalım!". Aynı anda her yönden yapılan şiddetli bir saldırı, zafere kesin gözüyle bakan Osmanlıları şaşırttı; surlara çıkmış ve nöbetçi kulelerini işgal etmiş birçok düşman surlardan aşağı itildi ya da anında öldürüldü; vurulan başlar zafer işareti olarak imparatora götürüldü. Neticede Osmanlı askerlerinin tamamı, arkalarında büyük çoğunluğu Bizanslılar tarafından harap edilen savaş aletlerini bırakarak, kaçtı. Güneş batarken, şehrin çevresi Osmanlılardan neredeyse tamamen te-

63 Dukas, s. 104: "Yatalak olan İmparator Manuel her gün ölümle yüzyüzeydi". Osmanlıların 1 Ekim'de geri çekilmesinden kısa bir süre sonra felç geçirdi. Phrantzes, *aynı eser*, s. 117.

64 Bu saldırı ve sonrakiler Kananus, s. 470-479'dan alınmıştır.

mizlenmişti; muhafız kıtasının bir kısmı şehirden dışarı çıktı ve daha uzakta duran kuşatma aletlerinin tamamını ateşe verdi. Her iki tarafta da kayıplar çok büyük değildi. Osmanlılarda ölü ve yaralı sayısının bin kadar olduğu söylenmektedir; Bizanslılar da ise sadece 100 yaralı ve aralarında gerçek bir kahramanlıkla her defasında savaşanların ön saflarında beliren, eşlerine, kardeşlerine ve oğullarına cesaret veren, taş taşıyan ve yaralılarla ilgilenen birçok kadın olmak üzere, otuz kadar ölü sayılmıştır[65].

Bu zaferin, en büyük sıkıntı anında bu mucizevî kurtuluşun Konstantiniyye'de yarattığı sevinç tarif edilemezdi. Bu bir insanın eseri olamazdı, ancak Meryem Ana'nın bir mucizesi olabilir, deniyordu ve uzun bir süre boyunca Meryem Ana'nın menekşe renginde bir elbise içinde surların üzerinde savaşanların arasında göründüğü ve görüntüsüyle inançsızların yüreklerine korku saldığı söylentisine inandılar. Heyecan anında insanı büyüleyen bu inanç, zamanla sadece dezavantajlı bir etkiye sahip olabilirdi. Zira o tarihten sonra Tanrı'nın yardımına inanarak gelecek zamanların tehlikelerine karşı hiçbir şey yapmamaya başladılar.

Önceleri ikinci bir taarruza cesaret edemeyen Sultan II. Murad'ın özellikle Anadolu'dan gelen haberler neticesinde bu arada geri çekilmek zorunda kaldığı şüphe götürmemektedir. Zira İmparator Manuel, daha kuşatma sırasında, hatta belki de daha kuşatma başlarken, II. Murad'ın tamamen hükümdarlık hırsıyla dolu Anadolu beylerinin elinde olan ve daha o zamanlar yasal padişaha karşı birçok entrikada kullanılan 13 yaşındaki kardeşi Şehzâde Mustafa'yla irtibata geçmiş ve elinde silahlarıyla ağabeyinin rakibi olarak resmen ortaya çıkmasını talep etmişti[66]. Şehzâde Mustafa'yı da zaten böyle birşeye hazır vaziyette buldu. Zira II. Murad, daha çocukken kendisine Hamid sancağını emanet etmiş ve yanına lalası olarak Germiyanoğulları beyini vermişti[67]. Germiyanoğulları beyi, II. Murad'ın Avrupa seferi sırasındaki yokluğunu kendisi ve genç Mustafa adına birşeyler yapmak için fırsat bildi. Bir ordu hazırladı, Karamanoğulları beyini ve daha sonra bu teşebbüsün başına geçen

65 Dukas, s. 105'te kuşatmanın üç ay sürdüğünü belirtmektedir ama verdiği bilgiler Phrantzes ve Kananus'la uymamaktadır. Phrantzes 8 Haziran'dan 6 Eylül'e, Kananus ise 10 Haziran'dan 24 Ağustos'a kadarki bir süreyi belirtmektedir.

66 Chalkokondylas, V, 124. Dukas, XXVIII, 104.

67 Sadeddin, trad. de Galland, Msc. d. l. Bibl. d. Roi t. II, 19. "Çıkarlarını ve şahsını korumaya özen gösteren Germiyanoğlu yöneticisi, onu öz babası gibi görüyordu".

Şarabdar İlyas Bey'i de sırrına ortak etti ve Şehzâde Mustafa'yı maskesini çıkartıp, ağabeyi kadar hakkı olan hükümdarlığı eline geçirmesi için ikna etmeyi başardı[68]. Kurulan komplodan muhtemelen zamanında haberdar olan İmparator Manuel, İlyas Bey'le irtibat kurarak, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde Bursa'ya yönelmesini istedi ve ordusunu kiralık askerlerle daha da güçlendirmesi için büyük miktarda para gönderdi[69]

İlyas Bey acilen Karaman'dan yola çıkarak Bursa'ya doğru hareket etti, şehre bitişik bir köye karargâh kurdu ve askerlerinin arasında bulunan genç Şehzâde Mustafa adına şehrin teslim edilmesini talep etti. Ne var ki şehir halkı şehri teslim etmeye niyetli değildi, aksine Mustafa'ya büyük miktarlarda nakit para ve değerli eşyalar götüren, haklarını ve taleplerini hiçbir şekilde ret ve inkâr etmediklerini, ancak ağabeyi II. Murad'ın bir kez padişah kabul edildiğini ve bütün yükümlülükler gözardı edilerek, öyle kolayca tahttan indirilemeyeceğini; her halükârda II. Murad'ın da hiç şüphesiz çok geçmeden ordusuyla buraya geleceği, dolayısıyla da teşebbüsü tamamen kayıp bir çaba olacağı için, başka bir yeri ele geçirmeyi denemesinin daha uygun ve kendi menfaatine olacağını bildiren bir heyet gönderdi[70]. Gerçekten de II. Murad acil ulaklar sayesinde kardeşinin isyanını haber almıştı. 6 Eylül'de Konstantiniyye kuşatmasını tamamen kaldırdı, önce Edirne'ye döndü, üç gün burada kalarak, kuzey sınırının ve Konstantiniyye'ye kadar uzanan bölgenin daha iyi savunulması için bizzat tedbirler aldı ve derhal Gelibolu'dan Anadolu'ya geçti[71].

Bu arada İlyas Bey, Şehzâde Mustafa'yla birlikte Bursa'dan İznik'e geçmiş ve şehri başarısız bir şekilde birkaç gün boyunca kuşatmıştı. Ancak sonunda şehrin komutanı Firuzzâde Ali Bey şehrin kapılarını açtı. Zira II. Murad kendisine bizzat bir ulak göndererek, şehri teslim etmesini emretmişti; düşman şehre yerleşmeye çalışırken gelecek ve düşmanına o denli daha güvenli saldırabilecekti. Aynı zamanda kendini Mustafa'nın veziriazamı olarak tanıtan İlyas Bey'i, Anadolu beylerbeyi olarak atayacağı vaadiyle Şehzâde Mustafa'yı İznik'e geldiğinde

68 Sadeddin, s. 20.

69 Dukas, s. 104: "Yeni bir ordu toplayıp kurabilmesi için ona çok altın gönderdi".

70 Sadeddin, *aynı eser*, s. 20-21. Anadolu'daki hadiseler açısından Osmanlı tarihçilerinden daha az güvenilir olan Bizanslılar ise örneğin Dukas, s. 104'te gibi, Düzmece Mustafa'nın gerçekten Bursa'ya girdiğinden ve halk tarafından sevinç gösterileri arasında karşılandığından bahsetmektedirler.

71 Dukas, s. 104-105.

teslim etmeye ikna etmeyi başardı[72]. İlyas Bey bu yüzden Ekim ayı başlarında Konstantiniyye sarayında da bir gün geçiren[73] Mustafa'yı bir sürü bahaneyle İznik'te mümkün olduğunca uzunca bir süre tutmaya ve hükümdarlık gücünün dıştan görünen görkemiyle gerçek durumu hakkında kandırmaya çalıştı. Ancak Şehzâde Mustafa'nın Germiyanoğulları beyi ve Turgut Bey gibi diğer ordu komutanları gerçi çok geçmeden İlyas Bey'in hareketlerinden şüphelenmeye başladılar ve şüphelerini bildirdikleri genç şehzâdeyi İznik'ten mümkün olduğunca çabuk ayrılması için ikna etmeye çalıştılar. Ne var ki söyledikleri ve ricaları boşunaydı. En azından bir süreliğine padişahlık oynamak çocuğun hoşuna gidiyordu; Divân topluyor, timarlar veriyor, zevküsefa içinde yaşıyordu[74].

II. Murad bir sabah 6 bin yeniçeri[75] ve küçük bir sipahi birliğiyle ansızın İznik Ovası'na gelerek, hiçbir zorluk çekmeden şehre girdiğinde durum böyleydi. Şehzâdenin birkaç sadık adamı acilen birkaç birlik toplayarak şehzâdeyi kurtarmaya çalıştılar; ama bunun üzerine çıkan çatışma, II. Murad'ın en iyi komutanlarından biri olan Mihaloğlu'nun hayatına mâl olsa da, aleyhlerine sonuçlandı; muhafız kıtasının kaçtığı kale teslim oldu ve İlyas Bey, talihsiz Şehzâde Mustafa'yı II. Murad'a teslim etti. Mustafa, ağabeyinin emri üzerine derhal şehir dışındaki bir hurma ağacının dibinde iple boğduruldu ama daha sonra hakettiği onurlar altında Bursa'da babası I. Mehmed'in mezarının yanına defnedildi[76].

Konstantiniyye'de, Sultan II. Murad'ın bu son rakibinin de talihsiz akıbetinde sonra, öfkesi iki kat artmış bir hâlde tekrar başkente yöneleceğinden

72 Sadeddin, *aynı eser*, s. 22.

73 Phrantzes, I, 39, s. 117. Chalkokondylas, s. 124'te Mustafa'nın Konstantiniyye'den kalışından bahsetmekte ve burada başarısız da olsa, taraftar kazanmaya çalıştığını eklemektedir. Sadeddin'in bundan haberi yoktur.

74 Sadeddin, *aynı eser*, s. 23: "zamanını şaraplı, kadınlı safahat içinde geçirmeye devam etti". Sonuncusu Chalkokondylas, s. 124'te 13, hatta Dukas, s. 105'te 6 olarak belirtilen yaşına pek de uygun değildir.

75 Bu sayıyı Chalkokondylas, s. 125'te vermektedir.

76 Sadeddin, s. 24. Bu hadiselerin tamamı tabii ki 1422 yılında Konstantiniyye kuşatmasına aittir ve bu tarih Sadeddin tarafından verilen Hicrî 826 yılına uygundur. Phrantzes'in, *aynı eser*, s. 117'de bu isyanın bastırılmasını ilkbahara atması ve Hammer'in, I, 417'de bu yüzden isyanı 1423 yılına kaydırması bariz bir yanlışlıktır. Zira Konstantiniyye kuşatmasının kaldırılmasıyla Mustafa'nın öldürülmesi arasında geçen zaman kesin olarak hesaplanabilmektedir. Üzerinden iki ay bile geçmemiştir ve Chalkokondylas, s. 25'te belirtildiği gibi, yaklaşan kış mevsiminin Mustafa'nın İznik'ten ayrılmasını engellemiş olması buna uygundur.

korkuluyordu. Yaşamının son günlerinde talihini bir kez daha deneme cesaretine sahip olmayan İmparator Manuel, yeniden tepelerine çökecek olan fırtınayı Bursa'ya barış talebiyle gönderilen bir elçi heyetiyle engellemeye çalıştı. Ne var ki II. Murad önceleri bu talebine kulak asmadı ve elçi heyetini muhtemelen her zamanki gibi, ancak şimdilik Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerindeki teşebbüsleri, özellikle de Anadolu'nun henüz şüpheli durumu sebebiyle gerçekleştiremeyeceği tehditler altında geri gönderdi[77]. Ertesi yıl bu korkutucu belirsizlik altında geçti. Daha önce de felç geçirmiş olan İmparator Manuel, benzer bir nöbetten sonra üç gün içinde ruhunu teslim etti[78]. Barış içinde ve huzurlu bir hükümdarlık için verilecek birkaç kurbanın ağır bir fedakârlık olmadığını düşünen halefi Ioannes, II. Murad'la derhal barış için müzakerelerde bulunmaya başladı ve 1424 yılında nihayet barış anlaşması yapıldı. İmparator, Osmanlı tarafından henüz işgal edilmemiş birkaç sahil köyünün yanısıra Terkos ve Misivri hariç olmak üzere, Karadeniz'deki ve Karasu Nehri kenarındaki bütün şehirleri devretti. Ayrıca utanç verici bir şekilde her yıl 300 bin akçe veya 30 bin duka altını haraç ödemeyi kabul etti[79]. Böylece Bizans İmparatorluğu bundan böyle başkent ve çevresiyle Karadeniz'deki birkaç yararsız mülk ve Bizans prenslerinin Mora Yarımadası'ndaki timarlarıyla sınırlanmıştı ve bu şekilde küçülen imparatorluğun az miktardaki gelirlerinin en iyi bölümü artık Konstantiniyye hazinesine değil, Osmanlı padişahının Bursa'da ve Edirne'deki hazinesine akıyordu. Barış yapıldıktan hemen sonra İmparator Ioannes, II. Murad'a ayrıca dostluğunun bir işareti olarak en yakın danışmanlarından biri olan Lukas Notaras aracılığıyla zengin hediyeler gönderdi.

77 Chalkokondylas, s. 124'te II. Murad'ın Konstantiniyye önlerinden ayrılışından hemen sonra barış müzakerelerinin yapıldığını söylemekte, ancak durumu gerçeğe aykırı olarak, sanki bu müzakerelerin başarısızlığı imparatorun genç Mustafa'yla bağlantı kurmasını sağlamış gibi göstermektedir.

78 Dukas, XXVIII, 105.

79 *Aynı eser*, XXIX, s. 109. Bu barış muhtemelen uzun süren müzakerelerden sonra meydana geldi. Zira Dukas, birkaç sayfa önce s. 105'te II. Murad hakkında şöyle demektedir: "Halk İmparator Ioannes'e sempati beslemiyordu ve ona karşı amansız bir düşmanlık içindeydi". Marino Sanudo, Vite de' Duchi, Muratori Scrpp. XXII, 975'te 1424 yılında yapılan bu barışı fırsat bilerek, imparator tarafından ödenen yıllık 100 bin perper tutarındaki haracın aslında Mora'daki Bizans mülklerine gelecekte de huzur içinde sahip olmak için ödendiğini söylemektedir ve "Mora, Türk'e (Sultan) haraçlı olmuştu." diye eklemektedir.

2) Sultan II. Murad'ın Kuzeydeki Sınır Komşuları Eflak, Sırbistan ve Macaristan'la İlişkileri. Selanik'in Fethine ve Venedik Cumhuriyeti İle 1430 Tarihli Barışa Kadar Batıda Yunanistan Ve Arnavutluk Seferleri

Kuzeyde Eflak sınırında, Sırbistan'da, Macaristan'da ve Erdel'de II. Murad hükümdarlığının ilk yıllarında önemli hadiseler gerçekleşmemişti. Bazı Osmanlı birliklerinin bu bölgelere, örneğin Erdel'de 1421 yılında Braşov'a (Kronstadt) kadar uzandığı söylenen[80] akınları tıpkı II. Murad'ın o bölgelerdeki komutanlarla ve sancakbeyleriyle anlaşmazlıkları gibi devanı ediyordu ama bu ülkeler ile Osmanlı padişahı arasındaki karşılıklı ilişkilerde şimdilik herhangi bir değişiklik meydana getirmiyorlardı. Buradaki oldukça güvensiz huzur, kısmen mevcut anlaşmalar ve belki de kısmen daha büyük bir oranda her iki tarafın da güneydeki hadiselerin değişmesine, Konstantiniyye kuşatmasının sonucuna ve II. Murad'ın iki rakibi Düzmece Mustafa ve Şehzâde Mustafa'ya karşı verdiği mücadeleye bağlanabilen umutları ve endişeleri sayesinde muhafaza ediliyordu. Macaristan'la aynı dönemde beş yıllık bir ateşkes anlaşması mevcuttu. Sırplar ve Eflaklar, II. Murad'ın Anadolu'dan döndükten sonra kuzey sınırının komutanlığına getirdiği Firuz Bey tarafından dizginleniyorlardı[81]. II. Murad, kardeşi Mustafa'yı yendikten hemen sonra, Cüneyd Bey'in tekrar ihaneti ve huzursuz Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey'e karşı aşağıda daha detaylı olarak açıklayacağımız sefer sebebiyle Anadolu'da bulunmak zorunda kaldığı sırada hem Sırp kralına, hem de Eflak voyvodasına özel ulaklar göndererek artık padişah ilân edildiğini ve başa geçtiğini bildirdi. Her iki kral bunun üzerine bizzat huzuruna geldiler, tahta çıkışını tebrik ettiler ve karşılığında mevcut barış anlaşmalarının onayını aldılar[82].

Bütün bunlara rağmen Eflak Prensi Drakul çok geçmeden Osmanlı'ya karşı tekrar isyan ederek, sınır kalelerini rahatsız etti ve Silistre'ye kadar her yeri yakıp yıkarak Osmanlı topraklarına girdi. Padişahın emri üzerine, henüz

80 Erdel'de Braşov'daki ana kiliselerden birinde duvara yazılı olup, Schwandt, Scpp. rer. hung. t. I, 885 ve devamında bastırdığı kısa bir kronikte, 1421 yılı için şu not eklenmiştir: "Türklerin İmparatoru II. Murad Barizense? topraklarını kılıçla ve ateşle yağmaladı, Coronens (Kronstadt?) senatosu görevinden feragat etti, halkın geri kalanı dağın hisarında korundu".

81 Sadeddin, trad. de Galland, Msc. II, s. 24.

82 Dukas, s. 105.

Anadolu'da bulunan Firuz Bey, Avrupa'da mevcut bütün kıtalarla üzerine yürüdü, Tuna Nehri üzerinde geri püskürttü ve Sadeddin'in ifadesine göre, bundan böyle Osmanlı'yla mücadele etme hevesini tamamen kırdı. Çok geçmeden Sultan II. Murad, İsfendiyaroğulları beyine karşı düzenlenen seferin başarıyla neticelenmesinden sonra, tekrar Avrupa'ya geçerek bir süreliğine Edirne'de kalınca, II. Murad'ın intikam almak üzere bizzat üzerine geleceğinden endişe duyan Drakul, iki oğlu ve zengin hediyelerle Edirne sarayına geldi, padişahın eteklerini öpmesine izin verildi ve iki yıllık haracın ödenmesi ve iki oğlunu rehine olarak Edirne sarayında bırakması karşılığında affedildi[83].

Yaklaşık 3 yıl sonra, 1426 yılında bir kez daha bu huzursuz komşuyla anlaşmazlıklar meydana geldi. Aniden Tuna Nehri'ni geçerek tekrar Osmanlı topraklarına girmiş, burada görevli Osmanlı komutanı Deli Paşa'yı yenmiş, esir olarak yanında götürmüş ve sınır boylarında ateşle ve kılıçla birçok karışıklık yaratmıştı. II. Murad, bu sadakatsizliğe öyle kızmıştı ki, bu sefer suçlunun cezasını vermeyi bizzat kendine saklamıştı. Derhal Anadolu'dan Avrupa'ya geldi ve Edirne'de kısa bir süre kaldıktan sonra ordusuyla birlikte Filibe yakınlarına kadar geldi. Ancak Anadolu'dan gelen rahatsız edici haberler üzerine niyetinden vazgeçmiş ve bu seferin yönetimini Rumeli Beylerbeyi Sinan Bey'e bırakmıştı. II. Murad Filibe yakınlarında bu teşebbüsün sonuçlanmasını beklerken, Sinan Bey güçlü bir orduyla Sırbistan üzerinden Eflak'a girdi, ülkenin büyük bir kısmına boyun eğdirdi, geçtiği her yerde kiliseleri zorla camiye dönüştürerek İslâm'ı yaydı ve emniyetleri için en iyi komutanlarından biri olan Mezid Bey'i fethedilen bölgenin sancakbeyliğine getirdi. Selanik alındıktan sonra II. Murad'ın kuzeydeki komşularıyla ilişkileri çok daha tehlikeli bir karaktere bürünene ve bu tarafta yeni karışıklıklar çok daha önemli hadiselere sebep olana kadar Mezid Bey, ileriki yıllarda kuzeye doğru devam ettirilen seferlerle Osmanlı silahlarına saygı ve itibar sağlamayı başardı[84].

---

83 Sadeddin, *aynı eser*, s. 27-28. Bu, Dukas'ın s. 109'da sadece genel olarak Eflak prensinin II. Murad'a gönderdiği bir elçi heyetiyle ima ettiği barıştır.

84 Sadeddin, *aynı eser*, s. 38-40. Sonunda şöyle denmektedir: "Sultanın yönetimi verdiği Mezid Bey aynı yolda ilerliyor ve kâfirleri bozguna uğratarak hükümdarının gücünü arttırmaya devam ediyordu, onun kahramanlığı ve uyanıklığı vasıtasıyla sultan ülkeyi yavaş yavaş fethetti". Seferin yılı burada kesin bir şekilde Hicrî 830 olarak verilmekte olup, Miladî 1426 yılına denk gelmektedir.

Defalarca onaylanan mevcut barış antlaşmasına bugüne kadar her iki taraftan da riayet edilmiş olmasına rağmen, Sırbistan da Sinan Bey'in bu son seferinden nasibini almıştı. Sinan Bey, daha sonra burada kurulan sancağın başkenti olacak Kruşevac'ı ya da nâm-ı diğer Alacahisar'ı işgal etmiş ve kiliseleri camiye dönüştürerek en azından hariçten İslâm'a kazandırmıştı[85]. Bu tarihten sonra bu taraftaki karışıklıklar sürekli olarak devam etti ve neredeyse tamamen halkından yoksun kalan bu fakir ülke, bunu ağır bir biçimde hissetmek zorunda kaldı. II. Murad ertesi yıl, 1427 yılında barışı silahlarla tekrar sağlamak ve ıssız kalan topraklara yeni insanlar yerleştirmek üzere Sırbistan'a iki kez kalabalık birlikler gönderdi. Sınır boylarının başkomutanı olan İshak Bey yönetimindeki ilk birlik, görünüşe göre çok fazla başarı elde edemedi[86]. Hasan Bey yönetiminde gönderilen daha kalabalık olan ikinci birlik, Sırpların o dönemlerde Stefan'ın vefatından sonra yönetimi daha yeni ele alan hükümdarı Georg Brankoviç'i [Vılkoğlu], barışı ağır fedakârlıklarla göze alacak kadar köşeye sıkıştırdı. Brankoviç, II. Murad'ın vezirlerinin hükümdarları nezdinde lehinde konuşmasını sağlamak için verilmek üzere bulabildiği kadar nakit, değerli taşlar ve başka değerli eşyaları biraraya topladı. Aynı zamanda elçisiyle, bir süre önce II. Murad'ın dedesi Yıldırım Bâyezid'in bir Sırp prensesiyle evlendiğine işaret ederek II. Murad'a kendi kızını teklif ettiği ve Macaristan kralıyla bundan böyle sadece işbirliği yapmamayı değil, Macaristan kralının Osmanlı'ya karşı bütün teşebbüslerine de tüm gücüyle karşı çıkmayı vaat ettiği bir mektup gönderdi[87].

Bu vaatlerden ziyade gönderdiği altınlar, elçinin, para düşkünü vezirler aracılığıyla Sırp hükümdarının vaatlerine inanan ve Sırp prensesiyle evlilik teklifini kabul eden padişahla görüşmesini sağladı. Elçiye hoş karşılandığının işareti olarak bir onur kaftanı hediye edildi ve iyi dileklerle padişahın huzurundan çıkartıldı. İşgal edilen yerlerin bundan böyle Osmanlı'ya ait olması ve Sırp kralının yıllık 50 bin duka altını haraç ödemesi şartıyla barış antlaşması da yenilendi. Haracın ödenmesine ilişkin her türlü olumsuzlukları engellemek için, padişahın her yıl haracın tahsilatı için Sırbistan'a komutanlarından

85 Sadeddin, s. 39.

86 *Aynı eser*, s. 58'te açıkça II. Murad'ın onu "oraya barışı getirip tesis etmek için, oraya yeniden iskân yaptı" için gönderdiği söylenmektedir.

87 Sadeddin, s. 62-63: "Macaristan kralının teşebbüslerine karşı koymak için askerî kuvvetlerinin hepsine verdiği emirleri de bu tekliflere ekledi".

birini göndermesi kararlaştırıldı. Bu uygulama birkaç yıl boyunca gerçekleştirildi ve bu yolla padişahın hazinesine giren meblağlar paha biçilmez olarak tarif edilmektedir[88]. O dönemlerde Osmanlı'nın eline geçen yerler arasında Sırpların Tuna Nehri kenarında, Türkler tarafından Güvercinlik olarak adlandırılan Golubac Kalesi de vardı. Bu kale Semendire ile Orsova arasındadır ve o dönemlerde antlaşmalara göre aslında Macaristan'a ait olması gerekiyordu. Fakat Kral Sigismund ve bir önceki despottan 12 bin duka altını karşılığında bu yeri alan bir Sırp boyar arasında bu yüzden anlaşmazlıklar çıkmıştı. Orada bulunan Osmanlılar da bu karışıklıkların içine çekildiler, kaleyi kuşatan Macarları büyük kayıplarla Tuna Nehri üzerinden geri püskürttüler ve kaleyi kendileri için işgal ettiler[89].

Böylece Sırbistan'daki durumlar, bu şartlar dahilinde ileriki yıllarda oldukça sakin geçti. Buna karşın Bosna'da bazı Osmanlı birliklerinin akınları daha sonraki yıllarda da devam etti. Bölgenin özellikle genç nüfusu, erkek ve kız çocukları büyük sayılar hâlinde buradan alınarak Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik bölgelerine yerleştirildi[90].

Macarlar için Güvercinlik'le ilgili anlaşmazlıklar şimdilik büyük sorunlar getirmiyordu. Beş yıllık ateşkes antlaşması, II. Murad'ın Kral Sigismund'a Alman İmparatorluğu'na seçilmesini tebrik etmek amacıyla gönderdiği bir elçi heyeti aracılığıyla 1424 yılında iki yıllığına yenilenmişti ve her iki tarafın da birbirlerine gönderdikleri zengin hediyeler, tarafların son Sırbistan savaşındaki karışıklıklara rağmen, ateşkes antlaşmasının yenilenmesiyle tekrar sağlanan iyi ilişkileri mümkün olduğunca uzun bir süre muhafaza etmeye niyetli olduklarını kanıtlayabilmektedir. O dönemlerde özellikle Venedik'le baş gösteren anlaşmazlıklara dikkatini vermek zorunda olan ve özellikle de Venedik'in

88 *Aynı eser*, s. 63: "aynı zamanda sultan gönderdiği bir görevli ile Vılkoğlu'nun kabul ettiği yıllık vergiyi de aldı; bu yıllarca devam etti ve bu devletten büyük meblağlar alındı". Yıllık haracın tutarı burada belirtilmemektedir. Macar kaynaklarına göre (Karşılaştırma için bk. Hammer, I, 430) 50 bin duka altınıydı. Sadeddin, s. 64'te barışın yapıldığı tarih olarak Hicrî 831 (Miladî 1427) yılını vermektedir.

89 Macar tarihçilere göre, Hammer, I, 430. Thworcz, *aynı eser*, s. 227'de Hammer'e göre Macarların yaşadığı mağlubiyeti daha erken zamanlara atmaktadır.

90 Sadeddin, s. 64: "Bu sırada Bosna ülkesine akınlar yapılmaya devam ediyordu, buradan alınan fevkalade güzellikteki genç kızlar ve oğlanlar imparatorluğun her tarafına dağıtıldı". Marino Sanudo, *Vite de' Duchi, Muratori Scrpp.* XXII, 938'de Türklerin daha 1421 yılında Bosna'daki büyük bir mağlubiyetinden bahsetmektedir.

Bizans İmparatorluğu'nun kalıntılarına yönelik mücadelede hep karşısına çıktığı güneyde gücünü sağlamlaştırmak için daha sağlam üslere muhtaç olan II. Murad, kuzeyde huzura ihtiyaç duyuyordu. Aynı dönemlerde Dalmaçya'daki mülkleri sebebiyle Venedik'le oldukça gergin ilişkiler içinde bulunan Kral Sigismund, bir dereceye kadar II. Murad'ın doğal müttefiki bile kabul ediliyordu. En azından Venedik'te Selanik'in kaybedilmesinden kısa bir süre öncesine kadar, II. Murad'ın 1429 yılında Venedik tarafından getirilen barış talebine elçisini zindana attırarak cevap vermesinin sebebi olarak, böylece Kral Sigismund'u o dönemlerde müzakereleri süren üç yıllık barışa daha rahat ikna etmeyi ummaması gösteriliyordu[91].

II. Murad, batıya doğru iktidarının ilk sekiz yılında teşebbüslerini büyük sonuçlar doğurmayan münferit seferlerle sınırlamıştı. İlk dönemlerde, Bizans'la barış antlaşmasından önce, özellikle Selanik civarlarında ve Karasu Nehri kenarında hâlâ Bizans imparatoruna tâbi olup imparator adına valisi Kantakuzen Stavromitis tarafından başarıyla savunulan şehirlerde ağır çatışmalar meydana geliyordu. Bu çatışmalarda en fazla zarar gören her zamanki gibi açık araziler oldu. Zira her iki taraf, bu yararsız savaşın telafisi olarak düşman topraklarını talan ve harap ediyor, bu talanlar sırasında ne bu bölgelere yerleştirilmiş olan Osmanlılar ne de orada burada dağınık yaşayan Bizanslılar esirgeniyordu[92]. 1423 yılında II. Murad, batıdaki sınır sancaklarındaki huzursuz Arnavutların üzerine Evrenosoğlu İsa Bey yönetiminde bir ordu gönderdi[93] ve aynı yılın Mayıs'ında Turahan Bey yönetimindeki başka bir ordu Teselya ve Hellas üzerinden Mora Yarımadası'na akın etti. Fakat bu son sefer, Akhaya prenslerine ve Bizans despotlarından ziyade Venedik'e karşı düzenlenen bir seferdi ve bu yüzden burada plansız münferit bir teşebbüs olarak ele alınmaktan ziyade Venedik'le ilişkiler çevrçevesinde ele alındığı takdirde çok daha iyi anlaşılacaktır.

Venedik ve Osmanlı arasında II. Murad'a babasından miras kalan gerginlik, sadece 1416 yılında yapılan barışı aslında yine geçersiz kılmış olan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıyordu. Daha derinindeki sebepler daha önceki zamanlarda, zıt yönlerde aynı hedefe doğru ilerleyen iki gücün doğal ve gerekli

91 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1004.

92 Dukas, s. 106: "O bölgelerde yaşayan Türklere büyük zararlar vererek" diyor Stavromitis hakkında.

93 Sadeddin, s. 28.

gelişiminde aranmalıdır. Venedik doğuya doğru genişlemeye, Osmanlı gücüyse batıya doğru yayılmaya çalıştıkça, San Marko Aslanı'yla Hilâl Avrupa devletleri tarihinde, aynı topraklarda birleşmeleri manevi gerekliliklerden ve mevcut yasalardan meydana gelen zorunluluğun dışında, bir alanda iki düşman unsur hâline gelmek zorundaydılar. Bunlar, yüzyıllar boyunca sadece her ikisi için de felaket getirecek ve her ikisini de sonunda yoracak ve tüketecek bir mücadelede, birbirini tekrar bertaraf etmek üzere birbirlerine yaklaşan Batı ve Doğu kutuplarıydı. 15. yüzyılın ikinci yarısı, dünya tarihi açısından bile çok önemli bir rol oynayan bu mücadelenin en dikkate değer ve en ilginç dönemlerinden biridir. Zira Venedik 14. yüzyılın sonlarına ve 15. yüzyılın başlarına doğru anakarada edindiği büyük topraklarla düşmanları ve rakipleri üzerinde önemli bir hâkimiyet kazandıktan sonra, Doğu Akdeniz'de Dalmaçya kıyılarından Çanakkale Boğazı'na kadar mülklerini yıllar geçtikçe artıracak ve genişletecek bir özgürlüğe sahip oldu. Ayrıca Bizans'ın Avrupa topraklarındaki eski eyaletlerinin hırpalanmış ve umutsuz durumuyla doğudan gelen güçlü düşmanı nezdinde kendi aralarında anlaşmazlığa düşmüş hükümdarlarının çaresizliği, uzun zaman önce Doğu Akdeniz'in belirli noktalarına zaten yerleşmiş olduğundan ve bu yönde kadırgalarıyla denizleri hâkimiyeti altında tuttuğundan kolay ve avantajlı fetihlere imkân sağlıyordu.

Venedik, 14. yüzyılın sonunda Dalmaçya'da ve Arnavutluk'ta Draç, Leş (Alessio) ve birçok başka yerin yanısıra Korfu Adası'na; Mora Yarımadası'nda Modon'a, Koron'a ve kısa bir süre önce çocuksuz kalan bir evlilikten sonra Venedikli bir asilin dul eşine miras kalan ve yıllık 700 duka altını karşılığında Venedik'e bırakılan Arhos ve Anabolu'ya; ayrıca Eğriboz ve Kandiye Adaları'na sahipti; Nakşa dükünü vasalı kabul ediyordu ve Konstantiniyye'de bir balyos (sefir) bulunduruyordu. 15. yüzyılın hemen başlarında, 1401 yılında, Macaristan Kralı Ladislas, Napoli kralı olarak Korfu üzerinde sahip olduğuna inandığı haklarını 30 bin duka altını karşılığında Venedik'e devretti[94]. Birkaç yıl sonra, 1409 yılında Venedik'e Dalmaçya'da elinde kalan son topraklardan biri olan ve Macaristan tacı için yararsız mücadelesinden dolayı artık tutunması mümkün olmayan Zara'yı 100 bin duka altını karşılığında satmayı teklif etti ve 9 Haziran'da bu topraklarla ilgili bir satış sözleşmesi imzalandı[95]. Şebenik (Se-

94 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 793.

95 Lucius, de Regno Dalmat. et Croat. I, V., c. 5. Schwandt, Sec. rer. hung. t. III, 424'te satış sözleşmesinin kendisi bulunmaktadır.

benico), üç yıl sonra, 30 Ekim 1412'de[96] yapılan bir antlaşmayla kendini zorunlu olarak Venedik'in kollarına bıraktı.

Venedik o dönemlerde bir bakıma doğunun zorda kalan prenslerinin, beylerinin ve şehirlerinin sığınabilecekleri bir liman hâline gelmişti. 1406 yılında Arnavutluk şehirleri olan Bar (Antivari) ve Ülgün, Üsküp'ün önceki hükümdarının[97] oğlu olan düşmanları Kont Balşa Strazimiero'ya [III. George Balşa][98] karşı yardım çağrısında bulundular ve bir yıl sonra, Venedik'in Üsküp ve Ülgün'le birlikte tuzlalara; buna karşın Balşa'nın sadece Budva'ya (Budua) ve Bar'a sahip olmasını sağlayan bir uzlaşma yapıldı[99]. Ancak iki rakip güç arasındaki anlaşmazlıklar çok geçmeden tekrar baş gösterdi ve ancak 1421 yılında Balşa'nın ölümünden sonra Venedik'in tekrar Arrnavutluk'ta kendisine sırt çeviren şehirlere sahip olmasını sağlayana kadar devam etti. Dergos (Drivasto), Bar, Ülgün, Leş ve Budva anında gönüllü olarak teslim oldular; Balşa'nın bir akrabasının henüz tutunmaya çalıştığı Üsküp, çok geçmeden zorla alındı[100]. Aynı dönemin 1420 yılında Venedik'in, rakibi Ladislas ile işbirliği yapmasını affedememiş olan Macaristan Kralı Sigismund, Dalmaçya'da Trau ve Spalatro şehirlerini kaybetti ve Dalmaçya sahillerinin neredeyse bütün adaları o dönemde Venedik'in elinde bulunuyordu[101].

Venedik'in güneyde ele geçirdiği yerler de hem kendi içinde, hem de Osmanlı'yla ilişkileri açısından oldukça önemliydi. İnebahtı (Lepanto) Kalesi, o dönemlerde kaleyi Osmanlı'ya karşı savunamayacağını düşünen Akhaya prensi tarafından 1407 Temmuz'unda 1500 duka altını karşılığında Venedik'e devredildi[102]. Mareşal Boucicaut yönetimindeki Cenevizlilerin ele geçirmeye niyetli oldukları Balyabadra için ertesi yıl müzakereler başlatıldı ve Akhaya Prensi Cenevizli Zaccaria Centurione adına müzakereleri yürüten Andıra Beyi Pietro Zeno, bu müzakereler sırasında Venedik'in kendisine yılda 1000 duka altını

96 *Aynı eser*, 426-431.

97 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 936: "Bu Balsa, George Strazimiero'nun oğluydu, kendi isteğiyle Scutari'yi (İşkodra) verdi".

98 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 835.

99 *Aynı eser*, 839.

100 *Aynı eser*, 938: "Böylece hemen bütün Arnavutluk'u yeniden ele geçirdi".

101 Lucius, *aynı eser*, 435-436.

102 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 837: "Türklerin eline geçmesin" diye belirtilmektedir bu satış için.

ödemesini sağladı[103]. Balyabadra'nın devri hakkında muhtemelen ilk müzakereler sırasında anlaşmaya varıldı ama yapılan antlaşma büyük bir ihtimalle gerçek anlamda uygulamaya konulamadı. Zira Balyabadra Kalesi ancak dokuz yıl sonra, 1417 Eylül'ünde çevresindeki Serravalle, Castel di Ferro, Bussiolo, La Torre del Bosco, Katasigo, Luerni, Calopitari, vesaire gibi küçük sahil kaleleri ve dağ kaleleriyle birlikte Balyabadra Arşiveki Stefanos tarafından Venediklilere teslim edildi[104].

Beş yıl sonra, 1422'de Centurione, Venedik'e ayrıca Gördüs'ü bıraktı[105] ve aynı yıl Bizans'ın Mora Despotu Theodoros, Osmanlılardan korkarak Venedik'e iki kez gönderdiği elçi heyetleriyle Mora Yarımadası üzerindeki bütün haklarını teklif etti. Ancak o dönemlerde savunması için yeterince araca sahip olmadığı için, sadece iç kesimlerdeki birkaç kaleyle sınırlı olan bu Bizans toprakları, Venedik açısından herhangi bir önem taşımıyordu. Bu teklif Pregadiler tarafından her ne kadar uzun ve ciddi bir biçimde tartışılsa da sonunda geri çevrildi. Yine de bu tarihten sonra Modon, Koron ve sahip olduğu diğer yerlerin dışında Mora Yarımadası'na Venedik'in bu yarımadadaki haklarını genel olarak gözetecek özel bir yetkili gözlemci gönderildi[106].

Mora despotunu böyle bir teklif yapmayan iten sebeplerin aynısı, yani Türklerden korkusu ve tamamen çaresizlik, birkaç hafta sonra kardeşi Andronikos'u da sahip olduğu ve kendisine yük olmaya başlayan Selanik'ten Venedik lehine

103 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 839: "Cenovalı Buccicaldo Bey'in eline geçmesin diye kabul etmek zorunda kaldı".

104 *Aynı eser*, s. 917. Burada kaynakta olduğu gibi verdiğimiz kalelerin isimleri değiştirilmiş olabilir. Ancak konumları hakkıda hiçbir şüphe yoktur. Hepsi Balyabadra yakınlarında olup, son üçü burada bilhassa belirtildiği gibi, Vositza yönündeydiler. Bu bölgelerde bu isimlerde birkaç köy hâlâ mevcuttur. Karşılaştırına için bk. Kısaltılmış olarak *Géographiques sur les Ruines de la Morée par M. E. Puillon Boblage*, Paris 1835'te 6 sayfa olarak bulunan büyük "Carte de la Morée rédigée et gravée au dépôt général de la guerre" cet. Paris 1832 haritası. Fallmerayer'in "Geschichte von Morea", II, 321'de hangi nedenle bu kaleleri yarımadanın bütün bölgelerinde ve uçlarında, özellikle de Argolis'te, Çakonya'da, Manya'da ve Mesenya'da aradığını anlamıyorum.

105 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 942.

106 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 942-943. İlk elçi heyeti 1422 yılı ortalarında, ikincisi Aralık ayında Venedik'e gelmiştir ve ikinci elçi heyeti 18 Şubat 1423 yılında geri gönderilmiştir. Bu arada bilhaassa şu teklifin yapıldığı belirtilmektedir: "Türklerin onu (Mora Yarımadası) engellememesi kaygısıyla", ihtiyaçları sağlayan görevli Dolfino Venier Mora hakkında bilgi almak için gönderilmiştir.

vazgeçmeye itti. Türklerin yarattığı sıkıntı burada gerçekten de son noktasına gelmişti. Bu önemli yeri alarak Konstantiniyye önlerindeki başarısızlığını telafi etmek isteyen ve Bizanslıların Makedonya'da sahip oldukları şehirlerden burada bulunan topraklarına birçok saldırıda bulunmalarını affedemeyen II. Murad, çevredeki bütün vasallarına birliklerini Selanik önlerinde toplamalarını ve şehri mümkün olduğunca sıkı bir kuşatma altına almalarını emretmişti[107]. Bizans nüfusundan ziyade güçlü surları şehrin hemen teslim edilmesini önledi, fakat sıkıntıları günden güne artıyordu ve Osmanlı'nın taarruzundan ziyade çaresizliğe itilmiş bir halkın huzursuzluğundan korkan ve kendisi de hasta ve yönetmekten usanmış olan zavallı Andronikos, şehri civardaki topraklarla birlikte Venedik'e teklif etmekten başka bir çare görmedi.

Bizanslı tarihçilere göre her türlü açlık ve yokluktan dolayı sıkıntı içinde yaşayan ve dışarıdan hiçbir yardım umudu olmayan halk, Andronikos'a sormadan şehri Venedik'e teklif etmişti[108]; Venedikli raporlara göre ise İmparator Ioannes araya girmiş ve Venedik'e Ioannes'in tahta çıkışını bildiren elçi heyeti aracılığıyla şehri bütün topraklarıyla birlikte teklif etmişti[109]. Teklif her ne şekilde yapılmış olursa olsun, neticede kısa bir müzakereden sonra kabul edildi ve 10 Temmuz 1423'te Venedik'in 50 bin duka altını karşılığında[110] derhal Selanik'e ve şehre ait çevredeki kalelere ve topraklara sahip olacağı hususunda anlaşmaya varıldı[111]. Venedik tabii ki bu esnada şehre mümkün olduğunca hızlı bir şekilde gerekli savunmayı ve erzakları sağlamayı vaat etti, derhal buraya San Marko bayrağını dikmek ve yeni birliklerin ilk ihtiyaçlarını karşılamak üzere, geçici olarak her ikisi de altı ay için 400 duka altını ücretle iki gözlemci, bir kaptan ve altı kadırga gönderildi[112]. Andronikos, gemilerden biriyle Yunanistan'a geçirildi ve burada bütün endişelerden uzak bir biçimde

107 Dukas, s. 110: "Teselya'nın, Aitolia'nın, Ftia'nın, Tiva'nın ve Yanya'nın bütün liderleri saldırıya geçerek Selanik'i kuşatıyorlardı. Evrenos'un oğulları, Turahan ve daha pekçokları".

108 Dukas, s. 110: "Despot istese de istemese de".

109 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 970'te şehrin Venedik'e "ona ait olan herşeyle, bütün baronlarının, papanın ve şövalyelerinin arzusuyla ve bu da Türklere karşı savunulamadığı" için teklif edildiği söylenmektedir.

110 Satış tutarı sadece Phrantzes, I, 17, s. 64'te ve I, 40, s. 122'de verilmektedir.

111 Dukas, s. 110: "Venedikliler kentin refahını korumak, bunu geliştirmek, buna katkıda bulunmak ve sonuç itibarıyla onu ikinci bir Venedik'e dönüştürmek konusunda anlaştılar".

112 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 970.

Mantinea'nın sağlıklı ikliminde hasta bedenini ve tükenmiş ruhunu tekrar güçlendirmeye çalıştı[113]. Selanik halkıysa Venedik'e sadakat yemini etti ve bundan böyle kendilerini Venedikli kabul etmeyi vaat etti[114].

II. Murad'ın uzun zamandan beri Venedik'e karşı beslediği öfkeyi artırmak için, Venedik'in son zamanlarda Doğu Akdeniz'de ele geçirdiği en önemli yerlerden biri olan bu yeni fethinden daha uygun birşey olamazdı. Yüzyılın başlarından beri ve 1416'da yapılan barış antlaşmasına rağmen Venedikliler ile Osmanlılar arasındaki anlaşmazlıklar hiçbir zaman sona ermediği gibi, bundan böyle iyi ilişkilerin muhafazası kesinlikle düşünülemezdi. Venedik'in gücünü doğuya doğru genişletmesi Osmanlı padişahlarını eskiden beri rahatsız ediyordu ve ellerinden geldiğince her yerde bu genişlemeyi engellemeye çalışmışlardı. Ne var ki bunun için gerekli deniz gücüne sahip değillerdi ve Venedik'e karşı bütün teşebbüsleri bu yüzden Doğu Akdeniz'de örneğin 1407'de Koron ve Modon üzerine ve birkaç yıl sonra Draç üzerine yapılan ve bu sulara girmeye cesaret eden Osmanlı korsanlarının tekrar uzaklaşmasını sağlamak için 400 duka altınının yeterli olduğu hadiselerde olduğu gibi küçük ve plansız teşebbüslerle sınırlı kaldı[115].

Gelibolu Deniz Muharebesi bu öfkeyi daha da artırdı ve bunun üzerine yapılan barış bu yüzden aslında fazla değişiklik getirmedi. Her iki güç arasındaki düşmanca ilişkiler devam etti ve her yıl yeni anlaşmazlıklar için yeni bahaneler ortaya çıkıyordu. Barış antlaşmasının daha birinci yılının sonunda Osmanlılar Arnavutluk'un bir kısmını, Venedik'in daha önce beğenmediği Avlonya ve çevresini satın aldılar[116] ve bu gibi kazanımlarla Osmanlı silahlarının aynı dönemde Dalmaçya'da ilerleyişi[117], tabii ki karşılığında her halükârda kendi tedbirlerini alan Venedik'in kıskançlığını ve endişesini daha da artırıyordu. Sultan II. Murad'ın 40 gemiden oluşan bir filoyla Hristiyanlar üzerine bir sefere

113 Dukas, s. 110. Phrantzes, I, 40, s. 122: "Uygun iklim şartları dolayısıyla".

114 Dukas, aynı yer: "Venedik'te doğup orada yetişenler gibi".

115 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 838; s. 898.

116 *Aynı eser*, s. 916: "Bu dönemde Türkler beyliğimiz Avlonya'yı kabul eymek istemedikleri için onu Strazimiero'nun karısının elinden aldılar, Arnavutluk'un başka yerlerini verdiler ve böylece Türkler para karşılığında ona sahip oldular".

117 Lucius, *aynı eser*, 435'te 1417 yılı için şöyle demektedir: "Türkler, bu arada, her gün biraz daha yayılarak Dalmaçya'da da dehşet salmaya başladılar. Nitekim keşif için gönderdiği, ilerleyişlerini gözlemleyen kişiler Tragrienses (?), resmi belge sağladılar".

çıkacağı haberi üzerine, aynı yıl Andrea Foscolo yönetiminde üç kadırgalık bir gözetim filosu Eğriboz Adası'na gönderildi[118] ve bu hadise Osmanlı filosunu şimdilik dizginlemeye yetse de Venedik diğer taraftan el altından Düzmece Mustafa'yla irtibata geçerek 1419'da bir elçi heyeti aracılığıyla resmen yardımda bulunmayı vaat etti[119].

Özellikle ne I. Mehmed'in, ne II. Murad'ın haberdar olmaması mümkün olmayan bu gibi adımlar, Osmanlıların Venedik'le ilişkilerini gittikçe daha düşmanca bir hâle getiriyordu. Bu yüzden II. Murad, Konstantiniyye kuşatmasını daha henüz kaldırmıştı ki, denizlerde herhangi bir teşebbüste bulunmak için zayıf olduğundan en azından karada Venedik'e karşı bir teşebbüste bulunmaya çalıştı ve Venedik'in Mora Yarımadası'ndaki mülklerine saldırmak üzere Selanik önlerinde bekleyen Teselya Sancakbeyi Turahan Bey'i 25 bin askeriyle Mora Yarımadası'na gönderdi[120]. Venedik, Mora Yarımadası'nın iç kesimlerinde kısa bir süre önce kendisine teklif edilen Bizans kaleleriyle hiç ilgilenmiyordu. Kendi sahil kalelerinin emniyetini sağladı ve gözlencilerinin tavsiyesi üzerine İsthmus Derbendi yakınlarına sadece Osmanlılar deniz yönünde herhangi birşey yapmadıkları sürece hiçbir teşebbüste bulunmayan iki veya üç kadırga konuşlandırdı[121]. 1423 Mayıs'ında[122] Turahan Bey, hiçbir savunması olmayan Germe Hisarı'nın (Heksamilion) harap olmuş tabyalarını geçerek Mora Yarımadası'na akın etti, önce İmparator Manuel zamanında derbende kurulan istihkâmların büyük bir kısmını yıktı, hiçbir yerde direnişle karşılaşmadığı için her yeri harap ederek yarımadanın iç kısımlarına kadar ilerledi ve güçlü surları sayesinde böyle bir taarruza direnebilecek durumda olan Mezistre, Leondari, Gardiki, Davia, vesaire gibi bazı Bizans şehirlerini ateşe verdi[123].

Bizanslı tarihçilerin ifadelerine göre, bir ay boyunca Mora Yarımadası'nda her yeri yakıp yıkarak ilerlerken, bazı Venedik şehirleri de Osmanlılar tara-

118 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 923.

119 *Aynı eser*, 928.

120 Chalkokondylas, l. V, s. 127. Osmanlı ordusunun sayısını Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 970'te ve 978'de vermektedir.

121 Marino Sanudo, s. 970.

122 Bu tarihi, Phrantces I, 40, S. 117'de ve Dukas, s. 199'daki Chronicon breve vermektedir.

123 Chronicon breve, s. 199.

fından talan edilerek halklarından yoksun bırakıldı[124]. Venedikli tarihçiler ise kayıplarını, ancak 1260 kişinin köle olarak götürüldüğü, adını bile vermedikleri tek bir şehirle sınırlarken, Turahan Bey'in Mora Yarımadası'nın Bizans kesimlerinde köle olarak götürdüğü insanların sayısını 6 binin üzerinde olarak belirtmektedirler[125]. Bunların büyük bir bölümü muhtemelen Rum değil Arnavut'tu. Zira Osmanlıların bu sefer sırasında açık alanlarda çok geç de olsa gördükleri tek direniş Arnavutlardan geliyordu. Turahan Bey ganimetleri yüklenmiş ordusuyla birlikte tam geri dönecekti ki, Mora Yarımadası'nda dağınık yaşayan Arnavutlar Tripoliçe yakınlarında bir dağ kalesi olan Davia'da toplandılar, kendilerine bir lider seçtiler, Bizanslılarla bütün bağlarını kopardılar ve Osmanlı'ya saldırmaya karar verdiler. Fakat bu plandan zamanında haberdar olan Turahan Bey, muhtemelen umdukları gibi, aşması gereken dar dağ geçitlerinde tuzağa düşmedi, aksine onları düzenli bir muharebe hattıyla ovada karşıladı[126]. Arnavutlar dayanamadılar; büyük bir şiddetle Osmanlı'nın sık saflarına daldılar ama anında geri püskürtüldüler ve büyük bir bölümü kaçarken öldürüldü. Turahan Bey, 800 esirin anında başlarını vurdurdu ve Timurlenk'i örnek alarak, başlarını küçük birer zafer piramidi hâline getirdi. Kendisi de birçok adam ve ganimet kaybettikten sonra, hiçbir engelle karşılaşmadan tekrar kuzeye doğru yoluna devam etti. İsthmus Derbendi'nde hâlâ ayakta kalan az sayıda birkaç yerin yıkılması, çok geçmeden İmparator Ioannes ile yapılan barış antlaşmasında II. Murad tarafından özellikle şart koşuldu[127].

Turahan Bey'in Mora Yarımadası'ndan geri çekilmesi böylece Venedik'in Selanik için müzakerelerde bulunduğu döneme denk geliyordu. Bu yüzden her iki tarafın da şikâyette bulunmak için yeterince sebepleri vardı; barış resmen bozulmuştu ve durumlar gün geçtikçe daha gergin hâle geliyordu. Ayrıca gerek Venedik tarafında, gerekse Osmanlı sarayında yeni ve çok daha ciddi düşmanlıklar kaçınılmaz görünüyor ve buna göre de tedbirler alınıyordu. Ertesi

124 Chalkokondylas, s. 127: "Venediklilerin pekçok şehrini ele geçirdikten sonra sakinlerini esir etti".

125 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 978.

126 Chronicon breve, s. 199'da Arnavutluk muharebesinin tarihi olarak 5 Haziran'ı vermektedir.

127 Chalkokondylas, s. 127'de Arnavutların bu mağlubiyeti hakkında en detaylı kaynaktır. Ancak bu seferin tamamını yanlışlıkla Selanik'in düşüşünden sonraki zamana atmaktadır. Osmanlıların, muhtemelen Arnavutluk muharebesinin sonucu olarak, geri dönüşlerindeki kayıplarından Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 970'de bahsetmektedir.

yılın başında, 1424 yılında Venedik Bizans imparatoruna yardımda bulunmak istediğini bahane ederek, kısmen Venedik'te, kısmen Zara, Modon, Koron, Anabolu, Kandiye, vesaire gibi Doğu Akdeniz limanlarında geniş çaplı hazırlıklara başladı ve Sultan II. Murad, bu hazırlıklardan ürkerek– en azından Venedik'te böyle düşünülüyordu –İmparator Ioannes ile barışı hızlandırdı[128]. Yapılan barış antlaşmasında tabii ki Venedik'in adı bile geçmiyordu. Venedik bütün bunlara rağmen, aynı yıl içerisinde II. Murad'la daha barışçıl ilişkiler içerisine girmeye çalıştı. Elçi olarak Niccolo Giorgio'yu göndererek, uzlaşma talebinde bulundu. Karşılıklı açıklamalar herhangi bir sonuç getirmedi ve Giorgio bu yüzden hiçbir başarı elde edemeden geri dönmeye hazırlanırken, II. Murad'ın emriyle esir alınıp Edirne'de zindana atıldı.

Bu hadise Venedik'in öfkesini daha da artırdı. Capitano al Golfo (körfez kaptanı) olarak Venedik'in Doğu Akdeniz sularındaki filosunu yöneten Pietro Loredano, dikkatli olması, özellikle de Türkiye'den Yunanistan'a hiçbir birliğin geçirilmemesini sağlaması ve fırsatını bulduğu anda savaş başlatması yönünde emirler aldı[129]. Bu fırsat çok geçmeden eline geçti. Loredano, aldığı emirlere istinaden Haziran ayında Çanakkale Boğazı'na girince, sahil boyunca gemilerini oklarıyla taciz eden, 400 yaya ve 300 atlıdan oluşan bir Osmanlı birliği tarafından takip edildi. Onlara ağır top atışlarıyla cevap verdi ve böylece Gelibolu önlerine kadar geldi. Burada su almak istedi ve bu amaçla gemilerinden birini limana gönderdi. Fakat altı Osmanlı kadırgası derhal limanın önünü kapattılar; çatışmalar çıktı ve her iki tarafın da büyük kayıplarıyla sonuçlanan kanlı bir çatışmada Loredano sonunda üstün geldi; Osmanlılara rağmen su aldı ve herhangi bir başka çarpışmaya meydan vermeden geri çekildi. Bundan sonra neredeyse her gün bu gibi çatışmalar meydana geldi[130].

Aynı yaz Venedik armadası burada bulunan Osmanlılarla ağır bir mücadeleden sonra Kassandra Yarımadası'nı ve Selanik yakınlarındaki Platanea sahil

128 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 971-972.

129 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 973. Pietro Loredano'ya verilen talimatlar şöyledir: "hakimiyetimizdeki yerlerde elinden geldiğince en iyi noktalara mevzilenmesi, sahip olduğu orduyla Romania Boğazı'na gitmesi ve hiçbir şekilde kimseyi Türkiye'den yukarı, Yunanistan'a geçirmemesi ve Türk'e mümkün olduğu anda çok savaş açması". Bu arada körfezdeki hizmetin kesilmemesi için aynı zamanda bir "Vicecapitano al Golfo (Körfez İkinci Kaptanı)" tayin edildi.

130 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 975-976: "Türklerle her gün bu çatışmaları yaptıklarından".

şehrini fethetti. Özellikle Platanea büyük bir direniş gösterdi. Muhafız kıtasını şehri teslim etmeye zorlamak için neredeyse herşey denendikten sonra, nihayet ahşap tabyalar ateşe verildi. Alevlerde 200 kadar Türk öldü ve kalanı teslim oldu. Kassandra'nın fethi sırasında alınan esirlerin arasında, II. Murad'ın serbest bırakılmak için 5 bin duka altını teklif etmesine rağmen serbest bırakılmayan bir yeğeni de bulunuyordu[131].

Venedik filosu, kısa bir süre Selanik önlerinde kaldıktan sonra, Denizlerin Genel Kaptanı Fantino Micheli'nin emri altında, mümkün olduğu takdirde Osmanlı'nın yeni canlanmaya başlayan deniz gücünün beşiği olduğu için Venedik'in ele geçirmek istediği Gelibolu'yu fethetmek üzere tekrar Çanakkale Boğazı'na geldi. II. Murad, düşmanın yaklaşmakta olduğunu haber alır almaz, Gelibolu'nun muhafız kıtasını takviye etmek üzere Gelibolu'ya 12 bin asker gönderdi. Ancak takviye güçleri daha yoldayken Micheli kaleyi ani bir baskınla ele geçirmiş ve buraya Venedikli bir muhafız kıtası yerleştirmişti. Kale bunun üzerine 20 gün ve 20 gece boyunca Osmanlı birlikleri tarafından sürekli ateşe tutuldu ama boşuna[132]. Büyük bir talihsizlik sonucu kuşatmadan dolayı zayıf düşen ve tamamen tükenmiş olan Venedikli muhafız kıtasının istediği ve gelmesini büyük bir özlemle beklediği takviye güçleri gelmedi. Osmanlılar nihayet gece vakti gözetilmeyen bir anı fırsat bilerek surlara tırmandılar, korkunç bir çatışmada Venedikli muhafız kıtasından 260 kişiyi öldürdüler ve kalanları esir aldılar. Böylece Gelibolu, çok geçmeden deniz gücünü daha da geliştiren Osmanlıların elinde kaldı.

Venedik kadırgaları ve gittikçe daha cüretkâr hâle gelen Osmanlı gemileri arasında her gün anlaşmazlıklar çıkıyordu. Örneğin 1428 yılında 40 gemilik bir Osmanlı filosu Adalar Denizi'ne geldi, Eğriboz'a saldırdı, 700 kadar insanı esir alarak yanında götürdü, kale surlarının dışında başka birşey bulamadığı için çevredeki üzüm bağlarını ve zeytinlikleri ateşle ve kılıçlarıyla harap etti, dönüş yolunda Modon'a ve Koron'a saldırdı ve Venedik filosu o anda orada olmadığı için herhangi bir engelle karşılaşmadan Çanakkale Boğazı'na geri döndü[133]. Buna karşın aynı dönemde Kandiye Adası'nda bulunan Salthia yakınlarında karaya çıkartma yapmaya çalışan beş Osmanlı kadırgası, sa-

131 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 979.

132 *Aynı eser*, s. 980: "ve 20 gün 20 gece bombalamaktan ve savaşmaktan başka birşey yapmadılar".

133 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 999.

dece 24 kişiyi esir aldıktan sonra büyük bir kayıpla geri püskürtüldü[134]. Yine de büyük birçoğunlukla Osmanlı korsanlarının bayağı soygunlarından oluşan bu küçük anlaşmazlıklar, iki nokta –Gelibolu ve Selanik– üzerinde yoğunlaşan daha büyük teşebbüslerin sadece öncüleriydi.

1 Ağustos 1429'da sekiz kadırgadan oluşan Venedik filosu Andrea Mocenigo yönetiminde tekrar gelibolu önlerine geldi ve ağır bir zincirle kapatılan limana girmeyi talep etti. Aldığı ret cevabı üzerine Mocenigo en güçlü gemilerinden birini liman üzerine çevirdi, borazan sesleri arasında zinciri dağıttı ve limana zorla girdi. Diğer gemiler hemen arkasından geleceklerdi ama kaptanlarının ağır davranması veya başka sebeplerden dolayı planları suya düştü. İlk gemi daha limana girer girmez her yönden Osmanlı kadırgaları tarafından kuşatmaya alındı ve neredeyse mürettebatının tamamını kaybettiği ölümcül bir çatışmada korkunç bir hâle getirildi. Diğer gemiler tarafından daha sonra her ne kadar kurtarılmış olsa da, kaçabilen Hristiyan kölelerin ifadelerine göre birçok Osmanlı'nın da öldürüldüğü bu çatışmada başka şey elde edilemedi. Venedik filosu ikinci bir saldırı teşebbüsüne cesaret edemeyecek kadar zayıftı. Üç kadırga Gelibolu yakınlarında kaldı, diğer beşi Konstantiniyye'ye doğru yollarına devam etti[135].

Venedik'in bu konudaki beklentileri böylece büyük bir hayal kırıklığına dönüşürken, Selanik'teki hadiseler de Venedik için felaket getiren bir değişim geçirdiler. Venedik, en sonunda kendisine çok pahalıya patlayan bu yeni kazancının tadını çıkartamadı. Şehir kara tarafında hâlâ Osmanlı'nın kuşatması altındaydı. Çevreyle bütün bağlantılar kesilmişti ve erzak temini ancak deniz yoluyla Venedik'ten veya Doğu Akdeniz limanlarından yapılabiliyordu. Bu yüzden zorlu, pahalı ve emniyetsizdi. Kassandra Yarımadası'na sahip olmaları bu açıdan biraz da olsa kolaylık sağlıyordu. Selanik'in savunması ve muhafazası açısından çıkan zorluklar bu yüzden hâlâ tahmin edilemeyecek kadar büyüktü. Dışarıdan gelen sıkıntılara ayrıca bir de içerideki huzursuzluklar ekleniyordu. Zira Venedik ordusu, kurnazca disipliniyle bu hadiseden beklentilerinde hayal kırıklığına uğrayan ve ezelden beri zayıf Bizans hâkimiyetine alışık Rumlara hitap etmiyordu. Yine de şartlar değişmiyordu: Surların önünde Osmanlılar ve evlerde açlık ve sefalet.

134 *Aynı eser*, s. 1003.

135 *Aynı eser*, 1005-1006. Mocenigo, tabii ki Gelibolu'nun ele geçirilmesini hedefleyen bu teşebbüsün başarısızlığını kaptanlarının ihmalkârlığına dayandırmaktadır.

Bu sağlıksız zeminde karşılıklı güvenin ve hükümdarlarla hükmedilenler arasında ortaklaşa faaliyetlerin kök salması mümkün değildi. Venedik ayrıca burada içte dışarıdan baskı yapan Osmanlılardan çok daha tehlikeli bir düşmana karşı – artan sıkıntıyla birlikte beslenen, gizli tertibatlar kuran ve silahlarla açıkça saldırmanın mümkün olmadığı isyankârlık ruhuyla– savaşmak zorunda olduğunu biliyordu. Bunu bastırmak için de elinde, manevi gücünü, halkların Venedik beylerinin ince zorbalıklarına karşı duydukları sıkıntı, çaresizlik ve huzursuzluk yüzünden isyana kalkıştıklarında sindirmek için kullandığı müthiş gazaptan alan, nefret edilen bu siyasetten başka bir aracı yoktu.

Bu siyaset, bütün korkunçluğuyla, ihanetleriyle, karşılıklı övünmelerle ve gizli polisiyle Selanik'te baştan beri uygulanmaya başlamış ve her yere nüfûz ederek herşeyi bozmuştu. Özellikle daha zengin ve asil aileler, yani Bizans İmparatorluğu'nun güzelliklerinin yok olmasına hâlâ alışamamış olan Bizans soyluları arasında çok geçmeden Venedik hükümdarlığını rahatsız edici bir baskı olarak gören, gizlice muhalefet yapan ve oldukça açık bir biçimde şehri Osmanlılara teslim etmeyi yeğleyeceğini belirten güçlü bir grup oluştu[136]. Bu direniş ruhu, Venedik'i Doğu Akdeniz'de yavaş yavaş yiyip bitiren ve zor kullanılarak iyileştirilemeyip, aksine sadece sonuçları biraz daha yumuşatılabilen bir kanserdi. Yaşam için gerekli ekin, et, sebze gibi en vazgeçilmez ihtiyaçların gittikçe artan eksikliğini ve genel olarak erzak temininde yaşanan sıkıntıların nüfusun azaltılmasını gerektirdiği bahanesiyle Selanik'teki en birinci, en nüfûzlu ve en şüpheli aileler sessizce Venedik kadırgalarına bindirildiler ve Venedik'e, Eğriboz'a veya Kandiye'ye tehcir edilerek, burada ciddi bir gözetim altında tutuldular. En büyük tehlikeyi oluşturanlarsa daha yolculuk sırasında denize atıldı veya vatan haini olarak idam edildi. Birçoğu Selanik zindanlarına atıldı ve her yerde Venedik'in şanına eşlik eden gizemli devlet engizisyonuna tâbi tutuldular[137]. Bu terör tabii ki istenen etkiyi yaratmayı başardı. Özellikle yüksek tabakadan olanlar gönüllü olarak kaçtılar ve kaça-

136 Dukas, s. 110. Joannis Anagnosta, "de Thessalonicensi excidio narratio", Phrantzes, Bonn baskısı s. 487-528, c. 4, s. 490 [Johannes Anagnostis, Selanik'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih, (Sultan II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı), yay. Melek Delilbaşı, Ankara 1989].

137 Dukas, s. 111: "Pekçok kişiyi oradan oraya dolaştırıyorlardı; pekçoğunu denizin dibine gönderdiler, diğerlerine de onları inançsız sayarak işkence ettiler ve geriye kalanları da bin bir rezalete maruz bıraktılar".

bilenler, taşınabilir mallarının yanısıra en azından günün birinde daha iyi zamanlarda tekrar vatanlarına dönebilme umudunu da yanlarında götürdüler. Sistematik olarak susan Venedikli tarihçilerin bize hiçbir şey anlatmadıkları, Bizanslıların ise aksine gerçekçi bir görüntü çizmeyi başardıkları olaylar işte bunlardı. Venedikliler, sinirleri iyice yıpranmış Bizanslıların son direnme gücünü de alıp götürdü ve en büyük sıkıntı anında kendini galibin ellerine teslim eden bir ilgisizlik hâline indirgediler[138].

Venedikliler bu arada tıpkı başka yerlerde olduğu gibi bazı yaraları, genel idaresinin temellerinden biri olan kesin çizgilere sahip bir yönetim ve idare sayesinde sarmayı başaramasalar da en azından gizlemeyi başardılar. Başlangıçta buraya gönderilen iki gözlemcinin yerine daha ilk yıl içinde herbiri 1000 duka altını ücretle iki gözlemci geçti[139]. Çok geçmeden bunların yanında idarenin başına tıpkı Kandiye'deki gibi bir dük getirildi[140] ve onun dışında da herşey diğer kolonilerde olduğu gibi gelişti; herbiri zamanla Venedik'te gelişen ve olgunlaşan şeylerin soğuk bir yansımasıydı. Şehrin savunması, yeni kalelerin tesisi ve eskilerin muhafazısı için Venedik hâkimiyeti döneminde birçok şey yapıldı. Bugün de muhafaza edilen Yedikule Kalesi'nin kuleleri Venedik döneminden kalma kabul edilmektedir[141]. Surların kalınlığına güvenebildikleri için orada bulunan muhafız kıtaları, erzak temini zorluğundan dolayı sayıca çok azdı. Şehir deniz yönünde başlangıçta altı, daha sonra duruma göre daha az veya daha çok kadırga tarafından korunuyordu.

Bu şartlar altında Venedik'in Selanik'teki hâkimiyeti konusunda boş hayaller kurması mümkün değildi. Tehlikenin nereden geleceğini biliyor ve II. Murad'ı en azından satın alınan bu mülk üzerindeki mülkiyet hakkını kabul etmesi yönünde ikna etmeye çalışıyordu. Ne var ki bu yöndeki her türlü teşebbüsü anlatılan olaylar ve şehrin önemi sebebiyle boşunaydı. II. Murad,

138 Dukas, s. 110. Anagnosta, II, 487: "Bildiğin gibi, Latin idaresi zamanında şehir sıkıntıdaydı ve günden güne üzüntülerimiz her yönden artmaktaydı. Ve herbirimiz diğerleri ile kimin ne şekilde bizi bu acılardan kurtarmasının mümkün olacağını tartışıyorduk".

139 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 973.

140 Osmanlı kaynaklarında Selanik'in fethi sırasında bir Selanik dükünden özelilkle bahsedilmektedir. Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1007. Dukas, s. 110'a göre daha baştan biri gönderilmişti.

141 Beaujour, "Tableau du commerce de la Grèce", I, 29.

Selanik'in kısa süren ilk Osmanlı hâkimiyetinden[142] beri Osmanlı malı olarak kabul edilmesini istiyordu ve şimdi de ne pahasına olursa olsun burayı Osmanlı toprağına katmaya niyetliydi. Venedik'in bu yüzden II. Murad'a 1424 yılında gönderdiği ilk elçi henüz Edirne zindanlarında yatıyordu ve aynı amaçla 1429 yılı ilkbaharında zengin hediyelerle Osmanlı sarayına gelen ikinci elçi Jakopo Dandolo'nun akıbeti de farklı olmadı. "Bana Selanik'i verme yetkin var mı?" diye sordu II. Murad, elçi huzuruna geldiğinde. Dandolo bu soruya derhal olumsuz cevap verince de bir kelime daha söylemesine izin vermeden tutuklattı ve aynı yılın sonlarına doğru muhtemelen işkenceden dolayı hayatını kaybettiği[143] zindana attırdı.

Venedik'in başvurusu üzerine İmparator Ioannes'in arabuluculuğu da başarısız oldu. İmparator, sanki kendi adına ve menfaatine hareket ediyormuş gibi, II. Murad'a mevcut barış antlaşmasına ve dostluğa göre kendisine ait şehirleri kuşatmasına izin vermediğini bildirince, II. Murad şu cevabı verdi: "Doğrudur; imparatorun malı olsaydı, bu şehri kuşatmamış olurdum ama herkes biliyor ki, Andronikos Selanik'i şehre ait bütün arazilerle birlikte bir süre önce kendi mülkü olmak üzere Venediklilere sattı. Osmanlı topraklarıyla Bizans'ın arazileri arasında böyle bir şehrin Venedik'in elinde kalmasına izin veremem"[144]. Selanik üzerine yürümek için Anadolu'dan Edirne'ye geldiğinde, II. Murad'ı son kez barış yapmaya ikna etmeye çalışan elçiler de ben-

142 Selanik ilk kez I. Murad döneminde Osmanlılar tarafından fethedilmiş, daha sonra geri verilmiştir. Yıldırım Bâyezid tarafından tekrar fethedilmiş, Fetret Devri sırasında yine devredilmiştir. Üçüncü defa I. Mehmed tarafından fethedilip, geri verilmiştir. Ancak Selanik'in farklı zamanlardaki fetihleri hakkındaki kaaynaklar birbirine tam uymamaktadır. II. Murad, Venedik elçileri karşısında özellikle Yıldırım Bâyezid'in fethini ileri sürmektedir. Dukas, s. 111.

143 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1004: "yakalanıp hapse atıldı ve adı geçen bey için bir daha dolaşmasına müsaade edilmemesi emri verildi. Böylece sonunda iş Türklere güvenmeye vardı; onlara güzel armağanlar verdi". Dandolo'nun ölümü için bk. *aynı eser*, s. 1006. Dukas, s. 110'a göre II. Murad Selanik üzerindeki haklarını Venedikli elçilere karşı şu çümleyle savunmuştur: "Çünkü eğer biz onu zayıf düşürmeseydik onu asla size teslim etmezlerdi".

144 Phrantzes, II, 9, s. 155. Osmanlı tarihçileri Venediklilerin Selanik'e yönelik tutumlarına dair kesin bir görüşe sahip değildiler ya da sahip olmak istemiyorlardı. Sadeddin, trad. de Galland, Mscp. de la Bib. d. R. T. II, s. 65'te durumu sanki İmparator Ioannes ve Despot Andronikos arasında bir himaye ve ittifak antlaşması varmış ve Venedik Andronikos'a sadece bir yardımcı kıta göndermiş gibi göstermektedir.

zer bir cevap aldılar: "Batılıların ne hakla Doğu'nun meselelerine karıştığını bilmiyorum. İtalya'ya geri çekilsinler; gitmezlerse ben yanlarına gelirim"[145]. Bu, Sultan II. Murad'ın Venediklilere 1430 yılı başlarında verdiği son cevaptı. Selanik'in fethi kararlaştırılmıştı bile ve hiç vakit kaybedilmeden gerçeğe dönüştürüldü.

II. Murad ilkbaharda Edirne'den Serez'e geldi ve burada ziyafetlerle vakit geçirirken, Anadolu'nun ve Avrupa'nın Selanik üzerine gönderilecek bütün birlikleri yavaş yavaş buraya toplandı. Gelibolu'daki filo kara ordusuyla aynı anda harekete geçecek ve şehre deniz tarafından saldıracaktı. Ancak Venedik donanması dikkatliydi ve bu filonun Çanakkale Boğazı'ndan geçmesini engelledi[146]. Bunun dışında ne Venedik'te, ne de Selanik'te saldırıyı gerçekte olduğu kadar erken bir vakitte bekliyorlardı. Venedik 1429 yılı sonlarında gerçi II. Murad'ın Selanik'e doğru yolda olduğu dedikodusu üzerine 500 kişilik bir takviye kuvvet göndermişti[147] ama Dukas'a göre, muhafız kıtasının nihayetinde kuşatma altındakilerin kuşatanlara oranının bire yüz olduğu bir kuşatmaya dayanması mümkün değildi[148]. II. Murad yönetimindeki Osmanlıların yaklaşmakta olduğuna dair ilk belirsiz söylentiler bile şehirde büyük bir korkuya, korkunç bir karışıklığa sebep oldu. Şehrin Osmanlılara teslim edilmesini isteyen Venedik karşıtları seslerini her zamankinden daha fazla yükselttiler; Venedik makamlarıysa onları bu dedikoduların hayal ürünü olduklarını söyleyerek susturmaktan başka bir çare bulamıyordu. Gerçek, çok geçmeden ortaya çıktı. Ardı ardına düşmanın yakın olduğuna şahitlik eden ulaklar geliyordu[149]. Acilen düşman toplarına karşı savunma tahkimatları tamamlandı. Daha sonra muhafız kıtaları ve silahlı kıtalar sayıldı ama bu kıtaların kara yönündeki tahkimatları savunmaya bile yetmediği tespit edildi. Birçok insan kendi silahlarını fakirlikten dolayı sattıkları için, silahlar da yetersizdi; buna rağmen eli silah tutabilecek herkes zorla surlara gönderildi.

145 Dukas, s. 111. Ayrıca Anagnosta, II, 287'de Venediklilerin II. Murad'ı defalarca ve başarısız bir şekilde barış yapmaya ikna çabalarından bahsetmektedir.

146 Sadeddin, *aynı eser*, s. 66: "Bununla birlikte Osmanlı donanması Selanik'in kuşatılmasına hiç katkıda bulunmadı. Çünkü Venedik deniz kuvvetlerinin varlığı tarafından engellendi".

147 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1005.

148 Dukas, s. 111: "İçeridekilerin dışarıdakilere oranı bire yüzdü".

149 Anagnosta, IV, 490. Daha sonraki açıklamalar da Selanik'in fethi üzerine detaylı olan bu çalışmadan alınmıştır.

Bu hazırlıklar, korku ve endişe arasında birkaç gün geçmişti ki, bir acil ulak II. Murad'ın gerçekten Langaza'ya geldiğini ve uçsuz bucaksız Osmanlı karargâhına, tahmin edilemez büyüklükteki ordusunun ve teçhizatının sığmadığını bildirdi. Ertesi gece şehrin ortasına kadar hissedilebilen bir deprem, korkuyu daha da artırdı. Sabah daha güneş bile doğmadan, sancaklarını yarıya indirmiş küçük bir Osmanlı birliği surların önüne geldi ve Selanik halkından Osmanlı sultanı adına şehri gönüllü olarak teslim etmelerini istedi. II. Murad aynı amaçla ayrıca komşu şehirlerden daha önce adı geçen ve II. Murad'ın bir süre önce irtibata geçtiği grubun üyeleri olan tanınmış birkaç Hristiyanı, halkı Venediklilere karşı tamamen ayaklandırmak üzere surların önüne gönderdi. Şimdilik hâkimiyet Venediklilerdeydi ve her iki elçi grubu da hiçbir şey başaramadan geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine II. Murad Langada'daki ordusunun tamamıyla doğrudan surların altına geldi, komutanlarını saldırı düzeninde her yöne dağıttı ve kendi çadırını kalenin karşısında sadece karargâhı değil şehrin içini de rahatça görebileceği bir tepeye kurdu.

Taarruz her an bekleniyor ve herşey kararlı bir direnişe hazırlanıyordu. Bu en tehlikeli anlarda bile Venedikliler hâlâ silahlı Bizanslılara şüpheyle bakıyorlardı ve genel bir ayaklanmadan korkuyorlardı. Bu yüzden surlara herbir Bizanslı ile Venedikli arasına, her türlü milletten buraya toplanan, genelde hiçkimsenin tarafını tutmayan ve her yerde paralı olarak kullanılan askerlerden birini yerleştiriyorlardı. Bundan sonra ihaneti ve düşman tarafına geçmeyi düşünenlerin anında ölümle cezalandırılacakları her yerde ilân edildi[150].

II. Murad henüz saldırı emrini vermiyordu. Elçilerini tekrar surlara gönderdi ve şehri teslim ettikleri takdirde Bizanslılara özgürlüklerini, onur makamları, kısacası istedikleri herşeyi vermeyi vaat etti, aksi hâlde inatçılıklarının cezasını çekeceklerdi. Oklarla şehrin içine atılan birçok mektubun da içeriği yaklaşık olarak buydu. Fakat hiçkimse Venediklilerden ve nöbet tutarak her kelimeyi, her hareketi izleyen askerlerden korktuğundan, artık düşüncesini söylemeye ve şehrin teslim edilmesi yönünde görüş bildirmeye cesaret edemiyordu[151]. İsteseler de istemeseler de savaşmak zorundaydılar.

---

150 Anagnosta, VII, 495: "Bize çok güvenleri yoktu, onları ele verme teşebbüsünde bulunacak olanları ölümle tehdit ettiler".

151 Anagnosta, XI, 498: "Şehir halkının Latinler ve özellikle de muhafız görevi yapan ve onlarla dayanışma içinde olan soyguncular dan korkuları yüzünden, düşüncelerini özgürce ifade etmeleri mümkün değildi".

Muhafız kıtalarının azlığı[152] sebebiyle savunulmayan dış surlardan biri, ertesi gecelerden birinde aşıldı ve hemen yerle bir edildi. Taarruz silahlarıyla donatılmış ordunun bir kısmı açılan gedikten iki sur arasındaki bölgeye girdi, merdivenleri ana duvarlara dayadı ve yukarı çıkmaya çalıştı. Gelecek üç gün önemli bir hadise meydana gelmedi. Asıl taarruz dördüncü gün gerçekleşecekti: Gece vakti dış sura kadar ilerleyen ve Osmanlı karargâhındaki hazırlıkları kendi gözleriyle görmüş olan bazı cüretkâr gözcüler böyle diyordu. Bunun üzerine mevkiinde kalmak ve surların savunmasını sağlamak yerine, halkın tamamı kiliselere ve şapellere akın etti ve bütün gece dua ederek şehrin koruyucu azizi olan Aziz Dimitrios'tan yardım diledi. Son ana kadar Venedik'ten yardım beklenmişti; ama bu yardım asla gelmedi ve bütün umutlar boşa çıkmıştı[153]. Fırtınadan kaçarak bir gece önce limana giren üç kadırga karışıklıkları daha da artırdı. Zira Osmanlı'nın bu kadırgaları ateşe vereceğinden korkan Venedikliler, kadırgaları korumak için acilen surlardaki askerlerinin bir kısmını limana gönderdi ve ne yazık ki bu beklenmedik hareket, hadiseden haberdar olmayan diğer askerler tarafından daha önce kararlaştırılmış bir kaçış gibi algılandı. Duyulan korku öylesine büyüktü ki, aynı gece neredeyse hepsi surlar üzerindeki yerlerinden ayrılarak, kendilerini eve kapattılar.

Gün doğar doğmaz, 29 Mart'ta[154], Osmanlılar her yönden birden surlara hücum ettiler ve tarif edilemez bir cesaretle hepsi birarada surlara çıkmaya çalıştılar. Birçok yerde çabaları surların yüksekliği ve gücünden dolayı engellenirken, kısmen tekrar biraraya toplanan ve kadınlarının desteği ve teşvikiyle çaresizliğin getirdiği bir cesaretle savaşmaya devam eden müdafilerin kararlılığı sayesinde engellendi. Ana hücum bu yüzden sonunda, sadece birçok yeri

152 Muhafız kıtalarının sayısı hakkında Dukas, s. 111'de şu açıklamayı da vermektedir: "Çünkü bu kadar büyük bir şehirde 500 ya da 1000 veya 2 bin adam ne yapabilirlerdi ki? Topu topu bir okçu on askere denk düşüyordu".

153 Dukas, s. 111: "İçerdekiler Venedikten üç sıralı kürekli gemileri bekliyorlardı".

154 Anagnosta, XIII, 507: "O zaman 6938 (1430) yılının 29 Mart'ı idi". Yani 6938 veya Miladî 1430. Bazıları şehrin alınışını Nisan ayına atmaktadırlar, örneğin Phrantzes, s. 155. Venedikliler de yıl konusunda Bizanslılara uymaktadırlar, örneğin Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1007. Böylece Hammer tarafından yanlışlıkla iddia edildiği gibi (I, 645, s. 432'ye not) 1429 yılını vermemektedirler. Laugier bu konuda en az Histoire de Venise, L. XIII, Vol. II, s. 318, Ed. II, 8. Paris 1821'de 1429 yılını da belirten Darù kadar bir otorite değildir. Sadece Osmanlı tarihçileri, Sadeddin, s. 68'de bu yılı vermektedirler, yani Hicrî 832 yılını. Hammer, *aynı eser*, s. 432'de şehrin alındığı tarihi yanlışlıkla 1 Mart olarak belirtmektedir.

zamanın etkisine maruz kaldığı için surların en zayıf kabul edilen kısmında, yani Trigonion'dan Hortaites Manastırı'na kadar uzanan doğu kısmında yoğunlaştı. Ne var ki burada da taarruz beklendiğinden çok daha zordu. Son ana kadar burada direnen muhafız kıtası sürekli ok yağmuru altında yavaş yavaş azalıyordu ve hiçkimsenin kafasını surların dışına çıkartmaya cesaret edemeyeceği ve aralarından ancak birkaçının ara sıra gelişigüzel bir taş atmasına sebep olacak kadar köşeye sıkıştırıldı; ama surlar buraya getirilen kuşatma toplarına dayandı ve herbir taşı zorluklar altında tek tek sökmek zorunda olan lağımcıların çabalarına uzunca bir süre direndiler. Bu yüzden bir kez başlatılan tahribat çalışması kesilmesin diye burada çalışan birlikler yoruldukları anda yeni bir birlikle yer değiştiriyordu. Yakınlarda bulunan II. Murad ayrıca özel teşviklerden de geri kalmıyordu. Savaşanların tam ortasına, cesaretleri ve dayanıklılıklarıyla göze batanlar için değerli ipek kaftanlar yığıldı. Surlardan sökülen her taş için özel bir fiyat belirlendi ve surlara kim önce tırmanırsa, ona en büyük ödüller, paha biçilmez hediyeler verilecekti. Yine de bütün bunlar bile sanki ordunun cesaretini yeterince artırmıyordu. Bu yüzden II. Murad, Evrenosoğlu Ali Bey'in tavsiyesi üzerine[155], tıpkı daha önce Konstantiniyye önlerinde olduğu gibi, borazan sesleri arasında karargâhın her yerinde münâdiler aracılığıyla şehrin yağmaya açılacağını ve herşeyin, erkeklerin ve kadınların, erkek ve kız çocuklarının, altınların ve gümüşün orduya ait olacağını ve kendisi için sadece şehri, boş evleri istediğini bildirdi[156].

Birçok yeri sallanmaya başlayan surlara yönelik genel bir taarruzda bulunulmasını sağlayan son teşvik de buydu. Herkes yer darlığından tamamının surlara dayanamadığı merdivenlere çıktı. Birçoğu bu kargaşa dahilinde merdivenlerden yere itildi ya da yukarıdan atılan taşların altında ezildi. Nihayet surlar en az beklenen yerde, muhafız kıtalarından neredeyse tamamen yoksun Trigonion'da aşıldı. Kuleye ilk tırmanan, dişlerinin arasında kılıcıyla cüretkâr bir yeniçeri oldu, orada bulunan yaralarla dolu yarı ölmüş bir Venediklinin başını kesti ve surlara gerçekten çıktığının bir işareti olarak, kesik başı aşağı atarak ve yukarıda her yerin boş olduğunu söyleyerek, kendisini takip etmelerini istedi. Yakınlarda bulunan herkes, borazan ve davul sesleri arasında buraya akın etti. Surları aşarak giremeyenler, elleri ve ayakları üzerinde birçok yeri açılmış duvardan şehre girdi. Şehre girdikten sonra, kalabalık hemen daha

155 Sadeddin, *aynı eser*, s. 66 .

156 Dukas, s. 111. Anagnosta, XIV, 509.

uzakta, içinde henüz insanların bulunduğu yerleşim yerlerine, özellikle de limana doğru akın etti. Başta limanda hazır bekleyen kadırgalara doğru kaçan Venedikliler olmak üzere, halk özellikle oraya doğru kaçıyordu. Limana ulaşamayan birçok insan kiliselere, su kanallarına ve mezarlıklara sığındı. Venediklilerden, daha önceden Osmanlılara karşı değil, kalabalıklar hâlinde bu çok iyi tahkim edilmiş kuleye akın eden halka karşı Samaria Kulesi'ne sığınan ve aralarında Venedikli iki rettor ile Dük Andrea Donato gibi soyluların da bulunduğu çok az insan kurtuldu. Kule denize çok yakındı ve hadiseler en son noktaya geldiğinde limandaki kadırgaları buraya çağırdılar ve kendilerini kolayca aşağı bıraktılar[157].

Bu arada şehre ilk giren Osmanlılar şehrin kapılarını açmışlardı. Başlarında II. Murad olmak üzere, ordunun tamamı vahşi, kana ve ganimete susamış birer yırtıcı hayvan gibi, korkunç zafer naraları altında terkedilmiş sokaklara akın etti. Kısa bir süre içinde şehrin tamamı yaya ve atlı birliklerle doldu ve korkunç bir görüntü yaratan talan başladı. Önce halkın tamamı, erkekler, kadınlar ve çocuklar, makamına, yaşına ve cinsiyetine bakılmaksızın, evlerden dışarı çıkartıldı, zincirlere vuruldu ve şehirden çıkartılarak çadırlara götürüldü. Bu talihsizlerin her yerde yankılanan sesleri korkunçtu, zira ellerine düşen herşeyi keyfi olarak kendilerine ayıran barbarlar, hiç acımadan aileleri parçalıyor, kadınları kocalarından, çocukları da annelerinden ayırıyor ve şeytanca bir hazla, yakınlarını bulmak ve sadece bir kez daha görmek için karargâhta oradan oraya dolaşan insanların çaresizliğiyle dalga geçiyorlardı. Bu şekilde 7 binin üzerinde insan köle hâline getirildi ve anında değerlerine göre ayrıldı. Halk böylece emniyete alındıktan sonra, aynı şiddetle, büyük bir bölümü daha kuşatma sırasında kileselere, manastırlara, mezarlıklara ve başka gizli yerlere saklanan taşınabilir mallar talan edildi. Burada da Osmanlıların gözünden hiçbir ganimet kaçmadı. Özellikle kadınlar olmak üzere esirleri özgürlüklerini vaat ederek ya da zor kullanarak hazineleri sakladıkları yerleri söylemeye zorladılar. Böy-

157 Anagnosta, c. 11, 12, 13, s. 501-508'de şehrin ele geçirilişini böyle anlatmaktadır. Dukas, s. 111-112 de esas olarak buna uygundur. Başka raporlara göre bir ihanet söz konusuydu; halktan bazı kişiler Osmanlılarla anlaşarak, evlerinin altında dışarı tüneller kazmışlardı, vs. Örneğin Chalkokondylas V, 125. Venediklilere göre, Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1008, şehir benzer bir şekilde ele geçirilmiştir ama tüneller dışarıdan içeri doğru kazılmıştır.

lece kısa bir süre içinde bütün mallar bulundu, araştırıldı ve talan edildi. Hiçbir şey kalmadıktan sonra bile altında hazineler ve değerli eşyalar olduğu kanısıyla her yerde taşlar kaldırıldı[158].

Bu talan sırasında en fazla zararı görenler kiliseler ve manastırlar oldu. Zira burada, özellikle hepsi yerle bir edilen sunakların altında çoğunlukla para saklıydı. Burada bulunan aziz resimleri nişlerinden kopartıldı ve ağaçtansa yakıldı ya da metaldense satışa sunuldu. Tabii ki azizlere ait mezarlar da bu talandan kurtulamadı. Kutsal Şehid Dimitrios mezarından çıkartıldı, mezarın içinde bulunan altın, gümüş ve değerli taşlar alındı, ezelden beri mezardan akan ve mucizevî bir iyileştirme gücüne sahip olduğu söylenen yağ, en azından dindar Ioannes Anagnosta'nın ifadesine göre, günlerce büyük miktarlar hâlinde götürülse de tükenmedi. Anlaşılan o ki, bu yağın iyileştirici gücüne ait inanç, Osmanlılar arasında da hızlı bir şekilde yayılmıştı. Azize Teodora'nın kemiklerine de aynı saygısızlıklar yapıldı. Mezarından çıkartılarak, birkaç dindar insan tarafından gizlice toplanarak Tanrı'ya saygıdan ve dindarlara moral olsun diye biraraya getirilene kadar, oraya buraya atıldılar.

Talan böylece birkaç gün sürdükten ve şehri korkunç bir terkedilmişliğe dönüştürdükten sonra, II. Murad bir fermanla nihayet talanlara son verdi. Bütün birliklerine daha önce de belirttiği gibi kendisine ait olan şehri hemen terketmeleri yönünde emir verdi ve ordusunun tamamıyla önce Galikos, sonra da Vardar Nehri'nin ötesine geri çekildi. Burada özellikle soylular arasından birçok esiri kendi hazinesiyle bizzat satın aldı ve bu esirleri şehri tekrar kurma göreviyle şehre geri gönderdi. Esirlerin büyük bir bölümü, ellerinde kalan son paralarıyla ya da komşu şehirlerdeki Hristiyanların yardımıyla özgürlüklerini satın aldılar. Sadece daha fakir, aynı zamanda da en kalabalık sınıf gerçekten köle olarak götürüldü ve Avrupa'yla Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu'na dağıtıldı[159]. Bu önemli yerin bir harabeye dönüşmesini istemeyen II. Murad, kuşatma sırasında göç eden yerli halkı münâdiler aracılığıyla biraraya topladı ve eski mülklerini onlara geri verdi. Şehrin tekrar iskânı yine de çok yavaş ilerliyordu. Esaretten kurtulan esirlerin sayısı, gönüllü sürgünden geri dönenlerle

158 Anagnosta, XV, 514: "Çünkü her taşın altında gizlenmiş para bulunduğunu zannediyorlardı. Bu yüzden herşeyi alt üst ettiler". Daha sonraki açıklamalar da Anagnosta, c. 14, 15, 16, s. 508-516'daki bu detaylı çalışmadan alınmıştır.

159 Anagnosta, XII, 516-518.

birlikte ancak 1000 kişi kadardı. II. Murad'ın başlangıçta çevreden buraya gönderdiği Türklerin sayısı da ancak o kadardı[160].

Diğer taraftan şehir yavaş yavaş kendine geldi. II. Murad sadece özel mülkleri değil, özellikle gelirleriyle birlikte kiliseler ve manastırlar olmak üzere, bütün resmî binaları, bu beklenmedik talihlerinden dolayı geçmişin sıkıntılarını kısa sürede atlatan yerli halka teslim etti. Yeniden canlanan refaha duyulan sevinç yine de çok kısa sürdü ve çok geçmeden geleceğe duyulan umutlar yerle bir oldu[161].

II. Murad, şehir fethedildikten iki yıl sonra bir kez daha buraya geri döndü ve özel mülklerle resmî binalar hakkında farklı bir ferman buyurdu. Önce kiliselerin ve manastırların tamamına gelirleri ve mülkleriyle birlikte el koydu. Daha sonra evlerden ve arazilerden oluşan bütün özel mülkler kaydedildi, değeri belirlendi ve iki gruba ayrıldı. Gruplardan biri şehre geri dönenlerin ve kendilerine eski mülkleri geri verilenlerin mülklerini kapsıyordu; diğer grupsa terkedilmişlikten dolayı sahipsiz kalan mülklerden oluşuyordu. Birinci grup mevcut sahiplerinin elinde kalırken, ikinci gruptakilere kısmen zamanla geri gelebilecek sahipleri adına el konuldu, kısmen ve çoğunlukla yeni iskân edilen Osmanlılara verildi. Zira II. Murad Selanik'ten sadece bir günlük mesafedeki Yenice-i Vardar halkının neredeyse tamamını zorla Selanik'e getirmişti[162]. Daha sonra kiliseler ve manastırlar da çeşitli amaçlarla dağıtıldı. En büyük ve en zengin olanlar ya padişahın yakınlarına hediye edildi ya da camilere, mescidlere ve mekteplere dönüştürüldü. Piskoposun araya girmesiyle Hristiyanlara aralarında Aziz Dimitrios Kilisesi de olmak üzere, sadece dört küçük kilise kaldı. Bazıları kervansaraylara dönüştürüldü ve yıkılmaya yüz tutan birçoğu, örneğin şehrin tam ortasında kurulan hamam gibi resmî binalarda malzeme olarak kullanılmak üzere tamamen yıkıldı. Büyük birçoğunluğu muhtemelen sütunlar ve süslemeler hâline getirilen binlerce mermer blok, Edirne'ye ta-

160 Anagnosta, XIX, 521: "Şu ana kadarki elde ettiğimiz bilgilere göre şehre başka yerlerden gelenlerle birlikte geri dönenler yaklaşık bin kişi idi. Eğer birisi kentte yerleşen Türkleri de hesaba katmak isterse sayıları yaklaşık 2 bin kişiye ulaşırdı".

161 Anagnosta, XIX, 522'de bu beklenmedik talihe ilişkin açıklamalarını şu sözlerle bitirmektedir: "Sözün kısası diyebiliriz ki fetihten kaynaklanan kötülüklerin hatırasını aklımızdan çıkardık, beklenmedik şeylerden dolayı mutluyduk ve şehrin eski şöhretini yakalayacağını ümit ediyorduk".

162 Anagnosta, XX, 522-524. Civardaki Türklerin Selanik'te iskan edilmesi hakkında bilgiler: Dukas, s. 112 ve Chalkokondylas, s. 126.

şındı ve burada II. Murad tarafından yaptırılan büyük hamamı genişletmek için kullanıldı[163].

Osmanlıların bu tarihten itibaren Selanik diye adlandırdıkları Thessaloniki hiç şüphesiz Edirne'den sonra Avrupa topraklarındaki en önemli fetihti ve II. Murad'ın başlangıçtan itibaren burada yaptığı herşey, bu şehrin önemini anladığını ve hakettiği saygıyı gösterdiğini kanıtlamaktadır. Burada belirttiklerimizden de anlaşılabileceği gibi, şehre eski görkemini ve kaybettiği refahı tekrar kazandırmak ve Selanik'i Avrupa'nın Doğu Akdeniz'deki ticareti için yine ana yerlerden biri hâline getirmek için sürekli ve büyük bir özenle çalışıyordu. Ne var ki Selanik bundan böyle bir Hristiyan şehri değil, bir Osmanlı şehri; Bizans tahtının zayıf bir dayanağı değil, gücünü yeniden kazanan Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki temel taşlarından biri olacaktı. Dindar Ioannes Anagnosta, büyük bir acı içinde vatanı olan bu şehri bu barbarların elinde yeniden refahını kazanmış bir hâlde görmek yerine ateş, su veya deprem gibi doğal afetlerle yerle bir olmasını yeğlerken, bütün bunları henüz anlamamıştı[164]. İleri görüşlü Dukas ise geleceğe daha derin bir nazar kılıyordu. Ona göre Selanik'in fethi, bir insan yaşamı geçmeden Bizans başkentinin uğrayacağı felaketin kötü bir işareti; Konstantiniyye'nin kaçınılmaz sonunun ve Bizans İmparatorluğu'nun tamamen çöküşünün habercisiydi[165].

Selanik'in düştüğüne dair haberler Venedik'e ulaştığında, Silvestro Morosini yönetiminde kuşatma altındaki şehre muhtemelen yardıma gidecek olan Venedik filosu limandan yeni ayrılmıştı. Talihsiz bir şekilde, yukarıda adı geçen Balşa'nın bir akrabası olan George Strazimiero'nun Osmanlı'nın büyümekte olan gücüne dayanarak Venedik'e karşı yeniden isyan ettiği Arnavutluk sahillerinde oyalanmıştı[166]. Bu yüzden Morosini Yunan sularına geldiğinde herşey bitmiş ve Selanik Osmanlı'nın eline düşmüştü bile. Şehri barbarların elinden almak için yapılacak cüretkâr bir teşebbüs boşuna olacaktı. Venedik, hazinesine 700 bin duka altınından fazla gelir getiren ve

163 Anagnosta, XVIII, 520.

164 Anagnosta, XXI, 525. Anagnosta, burada belirtilen şikâyetlerin dışında acısını kuru ve boş bir ağıtla da dışavurmuştur. Bu ağıt da Phrantzes, Bonn baskısı, s. 529-534'de bulunmaktadır.

165 Dukas, s. 112: "Kraliçe şehir İstanbul'a (Vasileusa) gelecekteki kötülükler için kötü ve korkunç bir başlangıç".

166 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1006.

en soylu ailelerden gelen birçok vatandaşının hayatına mâl olan bir mülkün kaybını kabul etmek zorunda kaldı[167]. Tek tesellisi, Selanik rettorlarını Venedik'e geldikten hemen sonra vatan haini olarak suçlamak ve zindana atmak oldu[168].

Morosini'ye bu arada filoyla birlikte derhal Çanakkale Boğazı'na giderek, nihai bir darbeyle Venedik'in en azından onurunun intikamını alma emri verildi. Bunun üzerine Haziran ayında Anadolu tarafındaki kaleye saldırdı; kısa ama kanlı bir çatışmadan sonra ele geçirdi ve Venedik'in Selanik'te çektiklerinin çok küçük bir tesellisi de olsa, kaleyi hemen yerle bir etti[169]. Daha sonra elçiler aracılığıyla başlatılan ve her iki tarafın da istediği barış müzakerelerini desteklemek üzere Gelibolu'ya geldi. Venedik bu barışı Doğu Akdeniz'deki diğer mülkleri, özellikle de Eğriboz için endişe duyduğu için; Osmanlı padişahı da silahlarını başka yönlere, özellikle de kuzeye yöneltmek zorunda olduğu ve donanmasını henüz Venedik'le açık denizlerde boy ölçüşecek güçte görmediği için istiyordu. Morosini, ancak 4 Eylül 1430'da Osmanlı padişahının bundan böyle Venedik'i karada ve denizde, bütün adalarında ve bütün kalelerinde, kısacası Venedik bayrağının dalgalandığı her yerde rahat bırakmayı vaat ettiği ve Venedik'in bütün tebaasının ve tüccarlarının Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde serbestçe ve engellenmeden dolaşmalarına izin verdiği barışı imzalayabildi. Venedik adına Morosini de Osmanlı tebaası için benzer tavizlerde bulundu ve II. Murad, her iki milletin şahitleri huzurunda Gelibolu'da barış antlaşmasını geçerli kabul ederek imzaladı[170].

---

167 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1008: "Ve bu yer Venediklilerin 700 binden fazla duka sarfetmelerine neden olmuştu; bundan başka oradaki kalburüstü kişilerden çok ölen oldu".

168 *Aynı eser*, s. 1008.

169 *Aynı eser*, s. 1009.

170 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1010. Burada "Amiraglio di Sultano", yani "Sultanın Amirali" olarak anılan Osmanlı elçisi Mitoniç, şu vaatte bulundu: "Benim bu efendim, denizde ve karada, bütün adalarda, kalelerde ve San Marko bayrağının yükseldiği Venedik Cumhuriyeti'nin topraklarında barış yapacak. Yine, adı geçen Büyük Efendi'nin bütün topraklarına gidebilecek, kalabilecek ve dönebilecek tâbileri ve tüccarlarıyla da". Burada da II. Murad'ın barışı, herbiri antlaşmayı imzalamak zorunda kalan birçok Venedikli şahit huzurunda onayladığı açıkça belirtilmektedir. Dukas, s. 112'de Venediklilerin bilhassa Eğriboz'u kaybetme korkusuyla bu barışı yaptıklarını belirtmektedir.

3) Arnavutluk'taki Fetihler. Yanya'nın Teslim Edilmesi. Eflak, Sırbistan, Macaristan ve Komşu Ülkelerle Anlaşmazlıklar. Temmuz 1444 Tarihli Segedin Barışı'na Kadar Yanoş Hunyadi Ve Zaferleri

Selanik alındıktan ve talan edildikten sonra II. Murad, daha önce de belirttiğimiz gibi, ordusuyla Vardar Ovası'na karargâh kurmuştu. Burada önce fethedilen şehrin tekrar inşa edilmesi ve yeterli bir savunmaya sahip olmasıyla ilgilendi. Daha sonra yanındaki birlikleri başka teşebbüsler için ikiye ayırdı. Birinci kısım II. Murad'la birlikte Edirne'ye dönerken, ikinci kısım Sinan Bey yönetiminde Arnavutluk'a gönderildi ve çok geçmeden Yanya'yla çevresini işgal etti[171]. Fakat bu şehir silah zorundan ziyade gönüllü ve anlaşmayla Osmanlı'nın eline geçti.

Şehrin bağımsız hükümdarı olup, aynı zamanda Zenta'yla Kefalonya'da hüküm süren ve tıpkı Yunanistan'ın diğer küçük hükümdarları gibi, daha 1413 yılında elçilerini Sultan I. Mehmed'e göndermiş olan[172] Despot Karlo Tocco, bu dönemlerde doğrudan bir mirasçı bırakmadan vefat etmişti. Prensliğin halefliği böylece Arta ve Yanya'yla birlikte, muhtemelen bırakılan bir vasiyetnameyle kardeşi Leonardo'nun yine Karlo adındaki oğluna geçmişti. Fakat anlaşıldığı kadarıyla babalarının kendilerine timar olarak Acheloos Nehri boyunca Akarnaniya'nın bir kısmını bırakan gayrimeşru kardeşleri Memnon, Turnus ve Herkül buna isyan ettiler. Bu kardeşler ve Atolya'yla Epir'in hâkimi arasında muhtemelen kanlı bir çatışma baş gösterdi ama bu çatışma hakkında sadece üç gayrimeşru çocuğun sonunda padişahın sarayına gittiklerinden ve burada gönüllü olarak hizmette bulunduklarından başka birşey bilmemekteyiz. II. Murad, Selanik önlerindeyken, aralarından zeka ve nüfûz açısından kardeşlerini geçen Memnon[173], babasının devletini tekrar kurmak için yardımda bulunmasını önerdi. Hükümdarlığını batıya doğru genişletmek için her türlü fırsatı sevinçle karşılayan II. Murad, bu öneriyi hemen kabul etti; Memnon'un davasını kendi davasıymış gibi ele aldı ve Yanya halkından daha Selanik karargâhından gönderdiği ve kategorik olduğu kadar tehditkâr bir mektupla şehrin anahtar-

171 Anagnosta, XVIII, 518. Phrantzes, II, c. 9, s. 157. Chalkokondylas, V, 126'da Arnavutluk seferinin komutanını Sinan Bey değil, başka hiçbir yerde adı geçmeyen Karaca (Karatzia) Bey olarak vermektedir.

172 Dukas, XX, 53'te özellikle "Yanya despotu" olarak anılmaktadır.

173 Chalkokondylas, s. 126: "O çevresinde herkesten daha yetenekli ve aklıselim sahibi idi". Chalkokondylas, bu hadiseleri en ayrıntılı şekilde vermektedir.

larını teslim etmelerini talep etti[174] ve Memnon'un talebini Vardar Ovası'ndaki karargâhtan ordunun yukarıda bahsedilen kısmını göndererek destekledi.

Yanya halkı herhangi bir karara varamadan, herhangi bir engelle karşılaşmadan Pindus Dağları'nın geçitlerinden geçen Sinan Bey Yanya surlarının önüne geldi. Halkı ve hükümdarlarını itaatkâr hâle getirmek için kısa süren bir kuşatma yeterli geldi. Sinan Bey'le müzakerelere başladılar ve Karlo Tocco, Epir'in ve Akarnaniya'nın kalan kısmını kendisine bırakmaları şartıyla şehri teslim etmeyi kabul etti[175]. Ne var ki Sinan Bey böyle bir kararı vermeye yetkili değildi ve şehrin önünde kalırken, elçileri Vardar Ovası'ndaki karargâhta bulunan II. Murad'a gönderdi. Böylece şehrin en soylu kişilerinden oluşturulmuş bir elçi heyeti, II. Murad'ın huzuruna gelerek istediği anahtarları getirdi ve belirtilen şartlar üzerinde müzakerelere başladı. Askerî kuvvetlerine aynı dönemde kısmen Anadolu'da, kısmen de kuzeyde ihtiyaç duyan II. Murad için şimdilik güneyde sadece sağlam üslere sahip olmak yeterli geldiğinden, çok geçmeden anlaşmaya vardılar. 9 Ekim 1431'de yapılan bir antlaşmayla şehrin ve ülkenin şartları belirlendi. Şehir, özgürlüklerini muhafaza ederek, Osmanlı padişahının hükümdarlığını kabul etti; Epir ve Akarnaniya eski sahibi Yanya Dükü Karlo Tocco'nun elinde kaldı, ancak padişaha her yıl haraç ödeme ve ne zaman çağırırsa huzuruna gelme şartıyla[176]. Bunun üzerine söylenenlere göre sadece 18 Türk kaleyi resmen teslim aldılar, Aziz Mi-

174 Burada Chalkokondylas'la Pouqueville, "Voyage de la Grèce", birinci baskı, Paris 1820, t. V'de orijinal olarak; ikinci baskı Paris 1826, t. II, s. 141 ve devamında tercüme ederek özet olarak verdiği Yanya kroniğinin birleştirilmesi gerekmektedir. Bu kronik, Meteores Manastırı'nda muhafaza edilmekte olup, modern bir dilde, muhtemelen sona erdiği 1740 yılında yazılmıştır. Bütün olarak önemli bir değere sahip olmasa da, II. Murad'ın Yanya halkına şu sözleri söylediği konuşması gibi bazı tuhaf notları ve belgeleri içermektedir: "Doğu'nun ve Batı'nın sultanı Murad siz Yanyalılara yazmaktayım ve size, benim büyük öfkeme sebebiyet vermemeniz için ve kılıcımla ve ordularımla gelip kalenizi almamam için, kendi iradenizle gelip bana kalenizi teslim etmenizi ve hükümdarınız olarak bana boyun eğmenizi tavsiye ediyorum. Aksi halde kendi iradeleriyle bana boyun eğmeyen ve kılıcımla katledilen, askerlerim tarafından esir edilen diğer kalelerin başına gelenler sizin de başına gelecektir. Bana Doğu ve Batı boyun eydi. Sizi kalenizden çıkarmayacağım ve sizin de asla bana karşı itaatsizlik göstermeyeceğiniz ve fesatlık yapmayacağınız konusunda birlikte anlaşma yapalım".

175 Chalkokondylas, s. 126.

176 Chalkokondylas, s. 126 ve Pouqueville, *aynı eser*, t. II, s. 149; antlaşmanın tarihi burada kesin olarak belirtilmektedir ve Phrantzes, II, 9, s. 157 de bu tarihe uymaktadır.

kail Kilisesi'nin yerine bir cami yaptırdılar, zorla şehrin kızlarıyla evlendiler ama bunun dışında şehir halkının kalan kısmına mallarıyla eski hak ve özgürlüklerini bıraktılar.

Memnon'dan ve haklarından bu antlaşmada hiç ahsedilmiyordu. Buna kızarak, kardeşi Herkül'le birlikte Osmanlı karargâhından ayrıldı, Arnavutluk'ta etrafına büyük bir grup topladı ve Dük Karlo'nun kısmen ele geçirmeyi başardığı topraklarını rahatsız etti. Karlo her ne kadar Osmanlı ve İtalyan askerlerden oluşan bir orduyla üzerine yürüdüyse de, sonunda iki gayrimeşru kardeşinin ele geçirdikleri timarlara sahip olmalarını sağlayan bir uzlaşmaya razı olmak zorunda kaldı[177].

Sinan Bey bu arada Yanya'dan ayrılmış ve Kuzey Arnavutluk'a yaptığı akında direnişle karşılaştığı her yerde birçok insan öldürmüş ve bundan da fazla köle alarak Edirne'ye getirmiş, en güzel erkeklerden ve kızlardan oluşan bir grubu sarayı için padişaha hediye etmişti. Osmanlıların bu akın sırasında aldıkları ganimetler sonsuzdu ve eve dönen ordunun yanında getirdiği sürüler, her yerde toprakları örtüyordu[178]. Bu zavallı ülke o dönemlerde Osmanlı belası altında eziliyordu. Zira kahraman Kastriota'nın, nâm-ı diğer İskender Bey'in ve yandaşlarının sıkıntı içindeki ülkenin intikamını alacakları zaman henüz gelmemişti.

II. Murad, askerî kuvvetlerinin büyük bir bölümünü tekrar Avrupa'daki başkentinin etrafına toplarken, mevcut antlaşmalara bakılmaksızın çatışmaların hiçbir zaman sona ermediği kuzey sınır ülkeleriyle ilişkileri daha tehlikeli bir hal almaya başladı. Eflak'ta Vlad Drakul, yeğeninden ve Voyvoda Mircea'nin gayrimeşru çocuklarından oluşan bütün rakiplerine karşı silah zoruyla dayanmayı başarmıştı. Fakat bu yüzden II. Murad'la ilişkileri gerginleşti. II. Murad, Drakul'un Osmanlı sarayına hizmetlerde bulunan ve Drakul'un galip geldiği rakiplerinden birini, kolayca anlaşılabilecek sebeplerden dolayı teşvik etmiş ve desteklemişti[179]. Bu arada içeride hükümdarlığını sağlamlaştırmak için huzura ihtiyac duyan Voyvoda Vlad Drakul, haraç ödeme ve biat etmenin yanısıra yardımlarını, özellikle de Macaristan seferinde destek vadederek, Osmanlı sultanını yumuşatmayı başardı.

177 Chalkokondylas, s. 127.

178 Sadeddin, *aynı eser*, s. 73; Sinan Bey'in Edirne'ye dönüşü burada Yanya'nın teslim edildiği yıl olarak belirtilmektedir, yani Hicrî 835 ya da Miladî 1431.

179 Dukas, XIX, 112-113.

Kral Sigismund ve II. Murad arasında hariçten iyi görünen ve zaman zaman gönderilen karşılıklı elçi heyetleri ve mevcut antlaşmaların yenilenmesiyle yürütülen ilişkilere rağmen, II. Murad Anadolu'da asi Karaman beyini kendisine karşı isyana teşvik ettiğinden şüphelendiği Kral Sigismund'a karşı haklı bir öfke duyuyordu. Bu öfkesini de ancak Kral Sigismund'un topraklarına, öncelikle de Erdel'e uzanan akınlarla dindiriyordu. II. Murad'ın Selanik'in fethinden ve Yanya'nın işgalinden sonra 1432 yılında Evrenosoğlu Ali Bey yönetiminde buraya yaptırdığı bu türdeki ilk sefer, beklentilerine cevap vermedi ve utanç verici bir biçimde sonuçlandı. Sadeddin'in ifadesine göre bu seferin amacı sadece düşman topraklarını keşfetmeye, özellikle de bu topraklara en kolay girilecek yolları tespit etmeye yönelikti[180]. Böylece Ali Bey Niğbolu'da Tuna Nehri'ni geçti, askerî kuvvetleriyle kendisine katılan Drakul rehberliğinde Eflak'a girdi ve hiçbir direnişle karşılaşmadan Erdel'e akın etti. Ne var ki burada ıssız, insandan yoksun topraklardan ve köylerde, saldırıya açık şehirlerde ve küçük kalelerde yaşayan insanların toplandığı iyi tahkim edilmiş ve iyi savunulan şehirlerden başka birşey bulamadı[181]. Dört gün boyunca hiçbir insana rastlamadan Braşov civarlarında ve Zipferstuhl'a[182] kadar komşu bölgelerde dolaştılar ve başardıkları tek şey, Osmanlıların yakın olduğunu tahmin etmeyen muhafız kıtasının yakınlarda erzak almak üzere terkettikleri küçük bir kaleyi ele geçirmek oldu. Karşı koyabilecek bir düşmanın yokluğundan cesaret alan Ali Bey, dikkatsiz bir şekilde ordusunu birarada tutmadı, aksine hepsini küçük gruplar hâlinde civarda talana gönderdi. Böyle bir durumda acilen biraraya getirilen, özellikle de ağır süvarilerin sayısı açısından kendisinden üstün bir Macar ordusunun ani baskınına uğradı, ölümcül bir çatışmada adamlarının büyük bir kısmını kaybetti ve kalan askerleriyle Tuna Nehri'ni geçerek zor kurtuldu. Orada burada hâlâ dolaşan küçük gruplar yakalandı ve esir alındı[183]. Bu talihsizliğin suçunu II. Murad, o tarihten itibaren Kral Sigismund'la gizli bir anlaşma içinde olduğundan şüphelendiği[184] ve daha sonra açıkça ihanetle suçlayarak, zindana attırdığı Eflak Prensi Drakul'a mâl etti.

180 Sadeddin, *aynı eser*, s. 73: "...ülkeyi tanımak ve düşmana yaklaşmada ve ona saldırmada en kolay olan yolu incelemek için".

181 Dukas, XXX, 115.

182 Aynı yer: "Macaristan'ın meşhur şehirlerinden birisi olan Zipinio'ya kadar geldikten sonra yaklaşmaya cesaret edemediler".

183 Sadeddin, *aynı eser*, s. 74.

184 Dukas, s. 115: "Çünkü Murad, Dragulios'un ona bir tuzak kurmasından korktu".

II. Murad diğer taraftan bu şekilde Macaristan'la bozulan barışı, aynı dönemde Sırbistan Kralı Georg Brankoviç'in de yeniden isyan etmesi ve Kral Sigismund'la birleşerek, özellikle Osmanlıların birkaç yıl önce fethettikleri serhad kalesi Güvercinlik'i tekrar geri almaya çalışması sebebiyle yeniden sağlamaya çalıştı[185]. Bu yüzden II. Murad ertesi yıl olan 1433'te barışı yenilemek amacıyla[186] Kral Sigismund'un arkasından Basel Konseyi'ne zengin hediyelerle birlikte bir elçi heyeti gönderirken, aynı kış Sırbistan sınırı yakınlarında Rumeli Beylerbeyi Sinan Bey komutasında 1434 yılı bahar aylarında Sırbistan'a giren ve Kral Sigismund'un emri altında biraraya toplanan Macar ordusunun saldırılarına karşı korumak üzere derhal Güvercinlik'e ilerleyen bir ordu topladı. Sinan Bey yolu acilen katettiği hâlde Kral Sigismund daha hızlı davranmış ve Osmanlı ordusu kalenin yakınlarına geldiğinde kaleyi her taraftan kuşatmıştı bile. Ne kadar güçlü olduklarını henüz belirleyemediği için, Sinan Bey ani bir saldırının fazla cüretkâr olacağına karar verdi. Böylece düşmanın gücü hakkında bilgi almak ve saldırı için uygun bir fırsatı beklemek üzere yakınlarda durdu.

Aralarında Rumeli beylerbeyinden ayırmak için Vidinli Sinan diye anılan Vidin sancakbeyinin de bulunduğu komutanlarından bazıları, sayıca daha üstün olduğu düşünülen bir düşman karşısında sadece korkaklıkla padişahın ve dinin menfaatlerine karşı utanç verici bir ilgisizlik anlamına geldikleri için bu tereddütlere şiddetle karşı çıktılar. Sinan Bey yine de kararında ısrar etti ve düşmanın gerçek durumu hakkında bilgi almak için gidip esir almasını emrederek, Vidin sancakbeyine ağzının payını verdi. Vidin sancakbeyi, atların top seslerine alışık olmadıklarını, dolayısıyla düşmanın üzerine yapılacak ani bir saldırının mümkün olamayacağını ileri sürdü[187]. Hemen açık ve kararlı bir saldırıyı yeğliyordu ve çoğunlukla onun tarafından olan ordu komutanlarıyla bu yönde konuşmalar yaparak, askerler arasında öyle bir heyecan yarattı ki, sonunda beylerbeyi de daha fazla direnemedi. Ertesi gece ordunun tamamı böylece sessizce kalenin yakınlarına kadar gelerek, kuşatanlara öyle ani bir baskın yaptı ki, direnmek için vakit bile bulamadılar. İlk alarmdan sonra herkes kaçtı ve peşlerindeki Osmanlıların baskısıyla birçok insanın hayatını kaybet-

185 Sadeddin, *aynı eser*, s. 75.

186 Kantona, *Hist. crit. Reg. Hungar.*, t. XII, s. 628'e göre Hammer, I, 445.

187 Sadeddin, s. 75-79: "...Atlar top seslerine dayanamıyordu ve kendini belli etmeden onlara yaklaşmak mümkün değildi".

tiği Tuna Nehri'ne yöneldi. Ağır toplar ve eşyaların tamamı karargâhta kaldı ve galiplerin eline geçti[188].

II. Murad, bu zaferin sonucunda Sırbistan'ın tamamını Osmanlı topraklarına katmaya niyetlendi[189] ve elçiler aracılığıyla Georg Brankoviç'e ilettiği bu niyetini, İshak Bey yönetiminde Alacahisar'a, Osmanlıların önceden beri ellerinde bulunan güneyden Sırbistan topraklarına girecek bir orduyla destekledi[190]. Georg Brankoviç, gücünün tamamını yok edecebilecek bu akını bu sefer de engellemeyi başardı. Osmanlı padişahına acilen yazılı olarak biat ettiğini bildirdi ve ikinci kızıyla[191] çeyiz olarak ülkesinin en büyük bölümünü önerdi; karşılığında sadece barışın acilen yenilenmesini ve eski antlaşmaların onaylanmasını istiyordu. II. Murad başlangıçta böyle birşeyi kabul etmek istemedi. Ancak Georg Brankoviç'ten muhtemelen rüşvet alan vezirleri lehte konuştular ve suçluya daha sonra da cezasını verebileceğini ileri sürerek, sonunda öneriyi kabul etmesini ve Sırp prensesi [Mara], iki soylu hadımdan ve hâlâ Sırbistan sınırında bulunan İshak Bey'in Üsküp'ten Semendire'ye geçen eşinden oluşan bir onur heyetiyle aldırmasını sağladılar[192]. Nişan merasimi ve barışın yenilenmesi II. Murad'ın daha önce elçi olarak gönderdiği Saruca

188 Sadeddin, s. 79'da bu seferi Hicrî 838 ya da Miladî 1434 yılına atmaktadır. Buna göre Sigismund bu kuşatmada bizzat bulunuyordu. Ancak Osmanlı kaynaklarının, Bizanslılarda da sıkça meydana geldiği gibi, sadece komutanlarının ve sancakbeylerinin söz konusu olduğu durumlarda bile kralların ve sultanların adını verdikleri unutulmamalıdır.

189 Dukas, XXX, 114. "Bütün Sırbistan'ı talep ederek veliahdına elçiler gönderdi". Bu döneme ait kaynaklarda hadiselerin kronolojik sırasına güvenemeyeceğimiz kadar az pragmatizm mevcuttur. Bu yüzden bu elçi heyetini hemen Kral Stefan'ın ölümünden sonraki zamana atmak değil, anlatılan hadiselerin doğal bir sonucu kabul etmek daha uygun gelmektedir.

190 Sadeddin, s. 85.

191 Sadeddin, aynı yerde ikinci bir kızından kesin bir ifadeyle bahsetmektedir: "...ve sultana başka bir prensesi büyük bir çeyizle önerdi, haşmetmeaplarına önceki barışı yenileyerek bu teklifini kabul etmesi için yalvardı". Dukas, s. 115 buna tam olarak uymaktadır; sadece çeyizin ülkenin büyük bir bölümünden —"Sırbistan bölgesinin çoğunu" — oluştuğunu ve kralın aynı zamanda belki de sadece vezirler için büyük bir miktar para gönderdiğini belirtmektedir: "Altının, gümüşün ve paraların miktarını kim anlatabilir?".

192 Sadeddin, s. 86-87'ye göre çeyizi sadece taşınabilir mallardan, muhtemelen her türlü mücevher ve değerli eşyalardan oluşuyordu ve Osmanlı padişahından ziyade saray kadınları içindi.

Paşa aracılığıyla törenle kabul edilmişti. Georg bu esnada başlangıçta umduğundan daha iyi şartlar elde etti. Sadece ülkesinin büyük bir bölümünü kurtarmakla kalmamış, Tuna Nehri kenarında, Semendire yakınlarında yeni bir kale yaptırmasına da izin verilmişti[193]. Kızı, Osmanlı sarayında barışa belki de gerekli kutsallığı sağlayacak şekilde karşılanmamıştı. II. Murad, kendi odasına girmesine izin vermedi ve prensesi sarayının iç kısımlarında diğer kadınların yanına gönderdi[194].

Sırbistan'la yapılan bu güvensiz barış, II. Murad'ın Kral Sigismund'la yıldan yıla daha düşmanca ve gergin bir hâle gelen ilişkilerini etkilemedi. II. Murad'ın, Kral Sigismund'un Anadolu'daki en tehlikeli düşmanı Karamanoğlu İbrahim Bey ile ilişkileri konusundaki şüpheleri devam ediyordu; Macar birlikleri 1434'te Güvercinlik önlerine gelmişlerdi ve iki yıl sonra, II. Murad'ı Anadolu'ya dönmeye zorlayan son Karaman seferi sırasında Sırbistan'ın güneyinde aniden bir Macar birliği ortaya çıktı, günlerce başarısız bir şekilde Alacahisar Kalesi'ne saldırdı ve civarı uzunca bir süre ateş ve kılıçla harap etti. Aynı yıl içinde, 1436 yılında, II. Murad Ali Bey yönetiminde 40 gün boyunca Tımışvar Banatı'na kadar bölgenin tamamını küçük gruplar hâlinde dolaşan ve taşınmaz mallardan oluşan paha biçilmez ganimetlerin yanında savunmasız halk arasından, sayıları Osmanlı ordusunun sayısını geçtiği söylenen çok sayıda köle toplayan[195] bir Osmanlı akıncılar birliğini, Tuna Nehri'nin diğer tarafına gönderdi.

Ali Bey'in bu seferden döndükten sonra bu verimli toprakların güzelliği hakkında anlattıkları, II. Murad'ın özellikle bu yöndeki teşebbüslerini hemen ertesi yıl genişletmesine sebep olmuştu. Bu amaçla Avrupa'nın bütün vasalları ve sancakbeyleri askerî kuvvetleriyle birlikte 1437 yılı ilkbaharında Edirne'de toplandı ve ordunun tamamı II. Murad yönetiminde buradan Macaristan sınırına doğru yola çıktı. Sırbistan Kralı Georg Brankoviç ve Eflak Voyvodası Vlad Drakul, II. Murad'ın çağrısına itaat etmişlerdi ve seferin adeta rehberleri olarak sancaklarıyla öncü birlikleri temsil ediyorlardı. Bu seferin öncelikle amacı yine Erdel'in fethiydi ama bu defa da başarısız oldu. Zira bu teşebbüsün

193 Dukas, s. 115. Chalkokondylas, s. 129.

194 Sadeddin, s. 87: "Bu prenses saraya ulaştığı zaman, sultan, babasından rahatsız olmuştu ve kadını görmek istemedi. Kâfir bir prensin kızıyla evlenmenin uygun olup olmadığını ölçüp biçmemişti".

195 Sadeddin, s. 88. Burada belirtilen Hicrî 840 yılı Miladî 1436 yılıyla tamamen denktir.

tamamı, kalıcı fetihlerin imkânsız olduğu eski plansız teşebbüslerin karakterine sahipti. Vidin yakınlarında Tuna Nehri'ni geçtiler, hızlı yürüyüşlerle Eflak topraklarını aştılar ve hiç duraklamadan, sekiz gün boyunca başarısız bir şekilde kuşatılan Şibin'e (Hermanstadt) kadar ilerlediler. Ordu bunun üzerine ülkenin değişik yerlerinde dolaşan, küçük çapta altı kaleyi ele geçiren; Mediasch, Schossburg, hatta Braşov'un ön mahallelerini işgal eden ve herhangi bir yerde silahlı direnişle karşılaşmadan iki ay boyunca her yeri ateşe veren birkaç gruba ayrıldı. O dönemlerde bu ülkede bulunan bütün askerî kuvvetler, muhtemelen Osmanlıların her yeri talan edilen bu ülkede acilen geri çekilmekten başka bir çareleri kalmayınca saldırıya geçmek üzere, sağlam kalelere çekilmişlerdi. II. Murad, böyle bir saldırıyı beklemedi. Yaklaşan kış ayları böyle bir ülkede kalmanın uygun olmayacağını hatırlatıyordu ve bu yüzden dağ geçitleri henüz açıkken ordusunun tamamını, Drakul'un varlığını görkemli bir ziyafetle şereflendirdiği Eflak'a geri çekti[196].

Sırbistan kralı ve Eflak voyvodası bu seferde sadık vasallar olarak askerî kuvvetlerini göndermiş olsalar da, II. Murad Macaristan'a karşı silahlarının başarısız olmasının sebebinin bu ikisinde yattığı ve bu yüzden her ikisinin gücünün tamamen kırılması gerektiği düşüncesinden yine de kurtulamıyordu. Sadece Sırbistan sınırındaki birliklerin komutanı olan ve Hristiyanların amansız düşmanı olarak Osmanlı padişahına, kendisine emanet edilen kılıçla Allah'ın ve Peygamberi'nin gerçek dinini yaymak için yeterince çaba göstermediğine dair sitemlerde bulunan İshak Bey, bu düşüncelerine sürekli sözleriyle destek veriyordu. Macaristan kralının ve Karamanoğulları beyinin verdiği rahatsızlıklardan kurtulmak istiyorsa, özellikle Sırpların yeni kurdukları Semendire Kalesi'nin ellerinden alınması gerekiyordu; bu kale bir kez alındı mı, sadece Macaristan'ın tamamı değil, İtalya'ya giden yol da açılmış olacaktı ve gerçek inancın bütün düşmanları Osmanlı'nın muzaffer silahları önünde eğilecekti[197].

II. Murad, sonunda Sırbistan kralının kızıyla evlenmiş ve gelinin Edirne'de yapılan düğüne katılan iki erkek kardeşini onurlara ve hediyelere boğduk-

196 Sadeddin, s. 89-90. Hammer'in, I, 447'de Osmanlı kaynaklarında kesin olarak birbirinden ayrılan 1436 ve 1437 yıllarındaki seferleri hangi sebeplerle tek bir sefer hâline getirdiğini bilmiyorum. Sadeddin, ikinci seferi kesin bir ifadeyle 1437 ortalarında başlayan Hicrî 840 yılına dahil etmektedir.

197 *Aynı eser*, s. 93, 94. Daha detaylı bir anlatım için bk. Dukas, XXX, 116; ancak burada İshak Bey yerine veziriazamın adı, tanınmayacak hâlde değiştirilerek "Fazlullah" olarak verilmektedir.

tan sonra eve dönmelerine izin vermişti[198]. Ama yine de çok geçmeden İshak Bey'in sözlerine kanarak, önce gönderdiği elçiler aracılığıyla kaympederi Sırbistan kralından Semendire Kalesi'ni istedi. Ancak Sırbistan kralı, mevcut antlaşmaları ve akrabalık bağlarını ileri sürdü ve bu talebi geri çevirdi[199]. Bu şartlar altında kısa bir süre sonra Osmanlı sarayına bizzat gelme talebine de riayet edemezdi. Yerine iki oğlunu gönderdi ve her halükârda Semendire'de kararlı bir direniş için gerekli hazırlıkları yaptı. Korktuğu çok geçmeden başına geldi. İki oğlu daha Edirne'ye varır varmaz zindana atıldılar ve II. Murad'ın yönetimi altındaki bir ordu hızlı bir yürüyüşle Semendire üzerine yürüdü[200]. Sırp prenslerinden biri olan Gregor, zindandan kaçmayı başardı ve Osmanlılardan önce Semendire'ye vardı[201].

Eflak voyvodası da bu arada Osmanlı sarayına çağrılmıştı ve gerçekten de II. Murad'a biat etmek ve sadakatının dürüstlüğünü kanıtlamak için iki oğluyla birlikte buraya geldi. Yine de II. Murad'ın İshak Bey'in sözlerinden ve Georg Brankoviç'in inatçılığından kaynaklanan öfkesini yeterince sert hissetmek zorunda kaldı. Macaristan'a karşı yapılan son seferde ihanet etmeyi düşünmekle ve şimdi cezasını çekmek zorunda olduğu başka suçlar işlemiş olmakla suçlandı[202]. İfadesi bile alınmadan zincire vuruldu ve ciddi bir gözetim altında tutulmak üzere Gelibolu Kalesi'ne götürüldü. Burada bir süre kalmıştı ki, özgürlüğünü tekrar geri verdikleri ve eve dönmesine müsaade ettikleri takdirde, iki oğlunu rehin olarak bırakmayı önerdi. Bazı tereddütlerden sonra II. Murad bu öneriyi kabul etti. Henüz reşit olmayan ilki Eflak prensini rehin olarak kabul ederek, güvenlikleri için Germiyan sancağındaki Eğrigöz Hisarı'na gönderdi ve babalarını, bir kez daha sadakat yemini ettikten sonra, Eflak'a dönmek üzere serbest bıraktı[203].

Bu arada Semendire'de hadiseler gelişiyordu. Sırbistan kralı, Osmanlıların yaklaştığı haberi üzerine kaleyi mallarının bir bölümüyle terketmiş ve yardım

198 Dukas, s. 116.

199 Aynı yer.

200 Sadeddin, *aynı eser*, s. 94.

201 Kuşatma sırasındaki varlığı ancak bu şekilde açıklanabilir.

202 Dukas, s. 117: "Macaristan'a gitmesi durumunda güya onu ele vereceğine dair bahaneler ve daha başka entrikalar uydurarak".

203 *Aynı eser*, s. 117. Sadeddin, s. 95. Dukas, Eflak prenslerinin gönderildiği sürgün yeri olarak Nif'i, Sadeddin ise Eğrigöz'ü belirtmektedir ki, bu Hammer, I, 448'e göre ancak her iki yerin de aynı yer olduğunu kanıtlayabilmektedir.

almak üzere, 9 Aralık 1437'de vefat eden Kral Sigismund'un halefi, Macaristan Kralı Albert'e sığınmıştı. Kalenin savunması kısa bir süre önce esaretten kurtulan büyük oğlu Gregor'a ve eniştesi Thomas Kantakuzen'e kaldı[204]. II. Murad, kuşatma zamanı olan 1438 yılı yaz aylarının başını, hasat henüz toplanmadığı ve muhtemelen boşalmış olan depolardan dolayı kalede kısa sürede erzak yokluğu oluşacağı için tercih etmişti[205]. Ağır topların işlemediği surların kalınlığıyla korunan muhafız kıtası yine de tam üç ay direndi. Ancak açlık iyice baş gösterince, düşman topları nihayet surları sarsmaya başlayınca ve iyice zayıflayan muhafız kıtaları artık direnemeyince Gregor zorunlu olarak onurlu bir şekilde teslim olmaya karar verdi. Hiçkimseye dokunulmayacağı vaadi altında muhafız kıtasının gitmesine izin verildi. Sadece Gregor, kaderine teslim olacağı Osmanlı sarayına gitmek zorunda bırakıldı. Tekrar zindana atıldı ve çok geçmeden, babasıyla hâlâ şüpheli bir şekilde irtibatta olduğu bahanesiyle kardeşiyle birlikte Tokat ve Amasya zindanlarına gönderildi ve burada gözleri dağlandı[206].

Semendire'ye tam güçlü bir Osmanlı muhafız kıtası yerleştirilmişti ki, bir Macar ordusu kaleyi kuşatmadan kurtarmak için yardıma geldi. Tuna Nehri'ni geçer geçmez, Niğbolu[207] yakınlarında, İshak Bey ve Osman Çelebi yöneti-

204 Chalkokondylas, s. 131. Dukas, s. 117. Kantakuzenos hanedanının Sırp hanedanıyla akrabalığı hakkında, Sansovino, "Historia universale dell' origine et imperio de' Turchi", Venedik 1582, s. 161 ve devamında dahil ettiği Spandugino Cuntacusino, "Discorso dell' origine de' Principi Turchi"de bilgi vermektedir. Paris Kraliyet Kütüphanesi'nde 10, 266 kayıt no.su altında, Spandugino'nun Fransa Dofeni'ne (veliaht) ithaf ettiği görkemli bir el yazması bulunmaktadır. Marsand I, manucstitti İtal. cet., s. 461'de çok basılan ve çok kullanılan bu eseri yeni bir keşif kabul etmektedir!

205 Dukas, s. 116: "Çünkü kalenin buğday deposu ve diğer gıda depoları boştu".

206 Chalkokondylas, s. 131. Dukas, s. 117 ve Sadeddin, s. 95, esas olarak birbirine uymaktadır, sadece birkaç yerde birbirinden farklılık göstererek, birbirlerini tamamlamaktadırlar. Sırbistan kralının iki oğlunun akıbeti ve Semendire'nin fethedildiği zaman hakkında, en eski Osmanlı kaynaklarında bile Sadeddin, *aynı eser*, s. 98'de belirtildiği gibi, farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları bu fethi Belgrad kuşatmasından önce, bazıları sonra anlatmaktadırlar. Ancak Bizans ve Batı kaynaklarıyla karşılaştırma her türlü şüpheyi ortadan kaldırmaktadır. Karşılaştırma için örneğin Schwandt, Sec. I, s. 239'da Thworcz, *Chronica* IV, c. 27.

207 Sadeddin, *aynı eser*, s. 96. Osmanlıların burada belirtilen Niğbolu seferi, söz konusu seferin bütününe uymamaktadır. Macarların bu bölgede Semendire'yi kuşatmadan kurtarmak için Tuna Nehri'ni hangi sebeple ve nasıl geçtiklerini anlamıyoruz. Yine de bu hadise inkâr edilemez. Zira Sadeddin'in burada kullandığı en eski güvenilir Osmanlı tarihçilerinden Âşıkpaşa[zâde], sefere bizzat katılmıştı.

minde tekrar güneye yönelmiş Osmanlılara rastladılar. Macarlar, önde yayalar ve ikinci saflarda ağır süvariler olmak üzere, muharebe düzeninde ve büyük bir toz bulutuna gömülerek, aniden hiçbir şeyden haberi olmayan Osmanlılara saldırdılar. İshak Bey, acilen safları oluşturdu ve saldırı emrini verdi. "Allahu ekber" zafer naraları arasında Osmanlı hafif süvarileri düşman yayalarına saldırdılar, yoğun bir ok bulutuyla karşılandılar ama yine de saflarını geçmeyi başardılar ve onları büyük kayıplarla arkalarında demirden bir perde gibi duran ağır süvarilerin üzerine geri püskürttüler. Süvarilerin oluşturduğu safları da çok geçmeden yardılar ve Macar süvariler düzensizlik içinde kaçmaya başladılar. Osmanlılar tabii ki tamamen demir zırhlar içindeki süvarileri kolayca yakalayarak ya öldürdüler ya da esir aldılar.

Bu mağlubiyet şimdilik Sırbistan'ın kaderini belirledi. Ülkenin neredeyse tamamı Osmanlı padişahının eline geçti ve kısmen Osmanlı muhafız kıtalarıyla dolduruldu[208]. Yakınlarında bulunan madenlerden dolayı en zengin şehirlerden biri olan Novoberda (Novobrdo), aynı yıl içinde işgal edilen yerler arasında özellikle anılmaktadır[209]. Osmanlıların talanına tamamen açık hâle gelen ülke, özellikle Belgrad yönüne doğru yapılan talanlardan dolayı sıkıntılar çekti ve Bosna da bundan hayli nasibini aldı; öyle ki, Kral Tvrtko ordusuyla karşı çıkmaya cesaret edemeyerek, acilen II. Murad'a elçiler gönderdi ve ülkesini rahat bıraktığı takdirde haracı 25 duka altınına kadar yükseltmeyi önerdi. II. Murad bu öneriyi kabul etti ve bütün gücünü tekrar Macaristan üzerinde yoğunlaştırmak üzere, birliklerini Bosna'dan geri çekti[210].

Kral Albert her ne kadar son mağlubiyetten sonra Türklere karşı yeni bir sefere çıkmaya niyetlendiyse de, hastalıklar yüzünden zayıf düşmüş ve kor-

208 Sadeddin, s. 97: "O şunu da söylüyor (Sadeddin'in burada bizzat eklediği gibi: onlardan biri olan ve Osmanlı Tarihi yazmasıyla temayüz etmiş olan Aşıkpaşaoğlu) bu zaferi Laz'ın ülkesinin tamamının fethi izledi. Bu ülkedeki Semendire Şehri'ne adaleti tesis etmek için bir kadı yerleştirildi".

209 Sadeddin, s. 99 ve ayrıca şu sözlerin eklendiği Dukas, s. 117: "Ve bütün Sırbistan'ı Türklere teslim etti". Seferin tarihi olarak verilen Hicrî 842 (1438) yılı, Neşrî ve Aşık Paşa tarafından doğru verilmektedir. Nigbolu'nun Sadeddin'in eserinde yanlışlıkla Novobrdo olarak verildiğini tahmin ediyorum. Zira Aşık Paşa, muharebeden hemen sonra şehrin yakınlarında bulunan Üsküp'e geçmiş ve burada kendi ele geçirdiği kölelerini Hammer'in, I, 448'de dediği gibi 500 akçeye değil, 900 akçeye satmıştır.

210 Chalkokondylas, V, 132. Bosna'nın daha önce ödediği haraç sadece yıllık 20 bin duka altınıydı. Karşılaştırma için bk. Schimek, "Geschicnhte von Bosnien und Rama", s. 112.

kudan dolayı cesareti kırılmış ordusu, sefere başlayamadan kendiliğinden çözüldü[211]. Kralın ertesi yıl 27 Ekim 1439'da gerçekleşen ölümü, Macaristan'ın bundan sonra Batı için de gittikçe daha önem kazanan Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkileri açısından yeni ve büyük bir döneme işaret etmektedir. Zira Osmanlı siyaseti bu yönden Avrupa'daki durumlara gittikçe daha derinden nüfûz etmeye başladı ve bu yüzden komşu ülkelerin sancılarını kendi lehine kullanmasını bildi.

Bohemya'da çatışmalarla geçen kral seçimi, II. Murad'a bu dönemde komşuların içteki karışıklıklarına müdahele için ilk fırsatı verdi. Kral Sigismund'un damadı ve Macaristan'daki halefi, Katolik grubu tarafından Bohemya kralı olarak da kabul edilmişti; diğer taraftaysa Utrakistler* Lehistan Kralı Vladislav'ın 13 yaşındaki kardeşi Kazimir'i karşısına çıkartmışlardı. II. Murad, bu şartlar altında Lehistan grubunu destekleyerek, en tehlikeli düşmanı Kral Albert'in elinden Türklere karşı savaş için bütün gücünü alabileceğine karar verdi. Bu amaçla daha 1439 yılı yaz aylarında Lehistan Kralı Vladislav ile irtibata geçmeye çalıştı. Gerçekten de bu dönemde bir Osmanlı heyeti Krakov'a gönderildi; ama elçi heyeti daha buraya varamadan, Kral Albert'in beklenmedik ölümü hadiselerin tamamen değişmesine sebep oldu ve gönderilme sebeplerini aslında ortadan kaldırmıştı. Osmanlı elçileri yine de yollarına devam ettiler ve krala bu arada meydana gelen hadiseler konusunda gerçek veya sahte bir bilgisizlikle[212] II. Murad'ın önerilerini dile getirdiler. II. Murad, Bohemya'da Kral Albert'e karşı savaş için askerî kuvvet ve para teklif ediyordu ama karşılığında Kral Vladislav'dan Bohemya tamamen kardeşi Kazimir'in eline geçtikten sonra, Macaristan'la her türlü dostluktan ve ittifaktan uzak durmasını talep ediyordu.

---

211 Thworcz, *aynı eser*, s. 239: "Ama Macarlar, uzun süreli kamp hayatından yorgun düşmüş olarak, en çok akan kanlardan sıkıntı duydular. Bizzat kendilerinin eski bir âdetine göre, Kral Luppus(?) da istemeyince, karmakarışık bir şekilde oraya buraya dağıldılar, krallık kamplarını bırakıp geri çekilerek uzaklaştılar".

* Utraquistler = Hus taraftarı mutedil Protestanlar (çev.).

212 Philippi Callimachi, *de rebus a Vladislao Polonorum et Hungarom Rege gestis* (Polonya ve Macar Kralı Vladislav'ın İcraati Hakkında), Lib. III, Schwandt, Sec. I, s. 433 vd. genelde Callimachus de clade Varnensi, (Kallimakhos, Varnens(?) Katliamı Hakkında), Lib. II olarak belirtilen ve birçok kez basılan eserle aynıdır. Schwandt'ın üç cilt hâlindeki baskısı en iyisidir. Burada belirtilen yer s. 449'dadır: "Türk elçiler yaklaşıyordu, onları yolda Albert'in ölümü durdurdu; ölüm ya gerçekten vukubulmuştu ya da gizlenen görevleri belli etmemek için onu önceden düşünmüşlerdi".

Ne var ki başka bir mirasçının yokluğundan dolayı[213], özellikle de Yanoş Hunyadi'nin tavsiyeleri üzerine ve gittikçe daha tehlikeli hâle gelen ve engellemek için güçlü bir kola ihtiyaç duyulan Türk tehlikesini de gözönüne alarak, Kral Vladislav'a Macaristan tacını teklif eden Macar heyeti de aynı günlerde Krakov'a geldi. Macaristan'ın anahtarı olan Semendire düştükten ve Sırbistan'ın tamamı kaybedildikten sonra, Macaristan da şimdiden yitirilmiş kabul ediliyor ve Lehistan'la yeniden birleşme tek kurtuluş olarak görülüyordu; birleşmeye çağrının bile Osmanlıların olması gerektikleri sınırlar içinde kalmasını sağlayacağını düşünüyorlardı[214]. Krakov'da Macaristan'ın talebi konusunda farklı görüşler vardı ve Kral Vladislav başlangıçta bu öneriyi kabul etmeye çok da hevesli görünmüyordu. Özellikle tacın kesin şartlarından biri olarak, yaşı biraz geçkince ve hamile olan kraliçeyle evlenmek hoşuna gitmiyordu[215]. Dolayısıyla Osmanlı elçileri önerilerini sunarken henüz bir karara varılmamıştı. Sahte bilgisizlikleri haklı olarak şüphe çektiğinden ve kralla Leh halkının Osmanlılara karşı gerçek tutumlarını öğrenmek için bir hile gibi göründüğünden, Macaristan konusunda bir karara varılana kadar, Osmanlı elçileri belirsiz cevaplar ve birçok bahaneyle Krakov'da tutuldular[216].

Kral Vladislav ve taraftarları henüz kararsızlık içindeyken, bu konuda en azından biraz dikkat gerekiyordu. Bütün tereddütler kalktıktan ve Kral Vladislav, halkın katılımı ve etrafında devlet ricaliyle Krakov Kalesi'nin kilisesinde kendisine sunulan tacı aldıktan sonra, Osmanlılara da açıkça ve hiçbir engel tanımadan fikir bildirebilecekleri kararına vardılar. "Kral Albert'in ölümüyle durumların değişmesi", diye cevap verdiler Osmanlı heyetine, "gönderilme sebebinizi ortadan kaldırmıştır; Kral Vladislav bundan böyle Macaristan'a da hükmedeceğinden, II. Murad gerçekten istediği ve kendi topraklarıyla yeti-

213 Kral Albert, bilindiği kadarıyla arkasında Kral Sigismund'un kızı olan hamile bir eş bıraktı; geride kalan eşiyle evlenmesi genç Kral Vladislav'ın tacı alması için konulan esas şarttı.

214 Callimachus, *aynı eser*, s. 450: "Birbirine yakın insanların aralarındaki bağın konuşulması sadece, iki yenilmez ulusun Türk ve Tatar'ın sınırları içinde kalacağını (gösteriyordu)".

215 *Aynı eser*, s. 450: "Genç ruhu bu evlilikten nefret eden Vladislav, krallığa onunla yaklaşmak zorunda olduğu için, kraliçenin de yaşı geçmiş olduğundan, onların (=muhaliflerin) sözüne kolaylıkla katılıyordu".

216 *Aynı eser*, s 449: "Çeşitli kandırmacalarla elçiler, kralın ölümünden sonra Macar konusunun değişmesi beklentisiyle Krakov'da tutuluyorlardı".

nerek, gerçekten barışçıl niyetler içinde olduğu takdirde, barış ve dostluk ittifakı yapmak için çok daha uygun bir fırsat meydana gelmiştir"[217]. II. Murad tabii ki böyle bir cevap beklemiyordu ve ne yazık ki çok geçmeden kralın seçilmesinden hemen sonra Macaristan'da baş gösteren iç savaş, bu şekilde teklif edilen bir barışa silahların talihinin yeğlenmesi gerektiği düşüncesini daha da destekledi.

Diğer taraftan Osmanlıların baskısı altında en çok ezilen güney sınır boylarındaki prensler bundan böyle gözlerini Kral Vladislav'a çevirdiler ve kendisinden öncelikle koruma ve yardım bekliyorlardı. Budin'e gelir gelmez, ülkenin her yerinden biat etmek üzere buraya ulaşan ileri gelenleri arasında Bosna Kralı Tvrtko'dan da bir heyet vardı ve Lehlerle Bosnalılar arasındaki soydaşlıkla Macaristan krallarıyla ezelden beri mevcut dostlukları hatırlatarak, ufuktaki Türk tehlikesi nezdinde her iki ülkenin birbirlerini desteklemesinin avantajlarını anlatmaya çalıştı[218]. Kral Vladislav, bu öneriyi teşekkür ederek kabul etti ve eski dostluğu yeni bir ittifak anlaşmasıyla onayladı.

Sırp Despotu Georg Brankoviç'in elçileri yeni kralın tahtına çok daha mütevazi bir şekilde yaklaştılar. Georg Brankoviç, Osmanlılar tarafından ülkesinden kovulduktan sonra, Vladislav'ın selefinin kendisine bıraktığı birkaç sınır şehrinin gelirleriyle oldukça sefil bir hayat sürmüştü ve şimdi kralın yardımıyla bu sefil hayattan kurtulmayı umuyordu[219]. Olması gerektiği gibi, bizzat biat etmek üzere gelemediği için özür diliyordu ama tam yola çıkacakken Osmanlıların yakın olmasından dolayı engellenmişti; sadece atalarından miras kalan görkemi

217 Callimachus, *aynı eser*, s. 455.

218 *Aynı eser*, 457: "Türklerin yaklaşan çok zalim tiranlığına karşı güçler ve tavsiyeler bildirilip karşılıklı hısımlık ve yakınlık yüzünden ortaya çıkarabilecekleri ve çıkarmaları gereken avantajlarından çok söz etti".

219 Callimachus, aynı yer: "Despotun elçileri de gelmişti, kutlamaları, uygun olduğu gibi, daha gösterişsiz oldu. Hükümdarlığından Türklerin eliyle atıldığından, Macaristan'ın önceki krallarının cömertliğiyle besleniyordu: onun düşüşüne birçok insan acıdı, krallığın sınırlarında bir yere yerleştirdiler, ona bazı kentlerin vergileri ve adli yetkisi verildi, onlarla hiç de yakışıksız olmayan şimdiki talihini taşıdı ve geçmişin arzusu yumuşadı". Sırp despotları daha önceki zamanlardan Macaristan'da mülklere sahiptiler. Kral Sigismund limanının rahatlığından dolayı sahip olmak istediği Belgrad'ı başka birkaç Macar şehriyle ("Sayıca çok ve iyi şehirler)") takas etmişti. Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, V, s. 131 ve Dukas, s. 117. Burada bu takasın sebebi olarak Sırp kralının kendisini Belgrad'ı Osmanlılara karşı savunacak kadar güçlü hissetmemesi belirtilmektedir.

ve zenginliği değil, tahtını ve vatanını da kaybeden, evinden barkından kovulan ve şimdi yabancı bir ülkede başkalarının merhametiyle yaşamak zorunda olan Georg Brankoviç için Kral Vladislav'ın silahlar konusundaki talihi ve her ikisi de yenilmez olan iki ülkenin tekrar birleşmesiyle yeni bir umut ışığı yanmaya başlıyordu; hayalinde Osmanlıların korku ve panik içinde kaçmaya başladıklarını ve ülkelerinin kılıçla ve ateşle çöle nasıl dönüştürüldüğünü görüyordu; kendisi ise zaferle atalarının topraklarına geri dönecekti, vesaire. "Cesaretini kaybetme ve dayan" diye cevap verdi kral, "Devletinin Osmanlıların tehdidi altındaki şehirlerini korumak için yurdunda kalmakla iyi yaptın. Kral olarak benden beklenenleri yerine getireceğim gün mutlaka gelecektir"[220].

Bu şekilde gelecekteki iyi günlerin hayalini kurarak teselli bulurken, kahraman Yanoş Hunyadi ise aynı dönemde güçlü sesini yüksetip, milleti içte sürekli karışıklıklar ve dışta gün geçtikçe büyüyen Türk tehdidi altında birlik olmaya ve Kral Vladislav'a tutunmaya çağırırken[221], II. Murad elçileri Krakov'dan döndükten hemen sonra hâlâ Sırbistan'da İshak Bey yönetiminde dolaşan ordusunu tekrar topladı ve 1440'da, Semendire alındıktan ve ülkenin tamamı râm edildikten sonra, Osmanlı'nın Macaristan'a giden yolunu kapatan tek şehir olan Belgrad üzerine gönderdi. Sava Nehri'nin Tuna Nehri'yle birleştiği yerde bir tepe üzerinde duran, doğayla ve insan eliyle iyi tahkim edilmiş Belgrad, takas yoluyla Macaristan'la birleştirildikten sonra, güçlü bir muhafız kıtasıyla donatılmış ve uzun süre yetecek erzakla doldurulmuştu. Belgrad komutanlığını zekâsı ve cesareti aynı oranda yüksek bir savaş kahramanı olan Floransalı Janos Zovany (Ioannes Zowanos) yürütüyordu[222]. Osmanlıların yaklaştığını haber alır almaz, onları

220 Callimachus, *aynı eser*, 457. Dukas, s. 117'ye göre Georg, kendisine devredilen şehirlerin savunması için Macar ordusunun bir bölümüne komuta ediyordu.

221 Karşılaştırma için bk. örneğin Callimachus, *aynı eser*, s. 462'de şöyle dediği konuşması: "Karşılıklı ayaklanmalarla meşgul ve savunucusu tarafından terkedilmiş olarak, Türk tarafından kolayca saldırıya uğrayacak ve fethedileceklerdi. Ama herkes kraliçeyle barıştırıldığından, dük de olmadan, baş da olmadan, savaşın böyle ağır şiddetini hiç saklayamayacaklardı".

222 Callimachus, s. 465: "Orada daha önce vali olarak güçlü bir birlikle Ioannes Uranus vardı, cesur ve savaş uzmanı olan biri. Floransa doğumlu olduğundan Toscana dehasına Macar yabaniliğini eklemişti". Thworcz, *aynı eser*, s. 246'ya göre Belgrad'ın bu komutanı bir Ragusalıydı. Callimachus'un buradaki şahitliği şüphelidir. Zira kendisi de Toskana'dan geldiği için, Belgrad'ın bu başarılı savunmasının şanını belki de sadece soydaşlarından birine mâl etmek istemişti.

muhafız kıtalarıyla birlikte cüretkâr bir şekilde karşılamaya çıktı. Öncü birliklerle birkaç çatışma meydana geldi ve bu çatışmalarla büyük bir üstünlüğe sahip düşmanıyla uzun süre açık alanda baş edemeyeceğine ikna oldu[223]. Dolayısıyla zamanında tekrar kaleye geri çekildi ve iyi bir savunma için hazırlıklar yaptı.

Ordunun başında bulunan II. Murad, hemen peşinden geliyordu ve derhal nehirde ve karadan kuşatmaya başladı. Şehrin özellikle su tarafında Macaristan'dan erzak teminini kesmek için, Tuna ve Sava nehirlerine karşı kıyıyla bütün irtibatı kesen 100 kadar gemi yerleştirdi[224]. Bu tarafı güvene aldıktan sonra, II. Murad ana taarruzu kara tarafından yapmayı düşünüyordu. Buraya her türlü kuşatma taarruz araçları, ağır toplar ve boyları surları aşan yüksek ağaç kuleler, vesaire yerleştirildi, tabyalar açıldı, hendekler dolduruldu ve kaleye giden bütün girişler, bu taraftan da şehirle civar arasındaki bütün irtibat kesilecek şekilde işgal edildi. Zovany, devletin kaderinin bu yerin muhafazasına bağlı olduğunun tamamen bilincindeydi ve hiçbir şekilde adamlarıyla birlikte cesaretini kaybetmedi. Daha kuşatma çalışmaları sırasında ağır toplarıyla Osmanlıları rahatsız etti, başarılı olan birkaç taarruzda bulundu ve birkaç yerden zarar gören surlardan içeri girmeye çalışan yeniçerileri, surların üzerinde ölümcül bir çatışmadan sonra büyük bir kayıpla tekrar geri püskürttü[225]. Surların gündüz ağır toplardan zarar gören yerleri gece tekrar mümkün olduğunca tamir ediliyordu ve böylece gittikçe uzayan kuşatma Osmanlıları özellikle de bir yıldan beri her yeri talan ve harap edilen bir ülkede ordunun erzak temini de zorlaştığından oldukça yordu. Birlikler şikâyet etmeye başladılar ve her yerde olduğu gibi, burada da açlık ve maddi sıkıntının ardından veba, isyanlar ve manevi sefalet başladı[226].

223 Thworcz, *aynı eser*, s. 246: "ne de savaşmadan kışlaya döndü ama düşmanın savaş kuvvetleri çok fazla olduğundan uzun bir çatışma için güç açısından denk değildi".

224 Dukas, s. 117: "Nehir boyunca seyretmeleri amacıyla yüzden fazla üç sıra kürekli gemi hazırladı". Üç kürekliler o dönemlerde söz konusu bile olamazdı. Callimachus, *aynı eser*, s. 465'te biraz daha mütevazi davranmaktadır.

225 Bu catışmadan bilhassa Chalkokondylas, V, 132'de bahsetmektedir. Bunun dışında kuşatmanın gidişatı hakkında karşılaştırılması gerekenler: Dukas, s. 117-118; Thworcz, *aynı eser*, s. 247; Callimachus, *aynı eser*, s. 465.

226 Callimachus, s. 645: "bu arada onunkiler (II. Murad'ın birlikleri) de erzak kıtlığından da etkilendiler, ne de uzun süreli bir kuşatmaya dayanacak gibi gözükürler; orduda bazen açlıktan tükenip gidenlerin yakınması işitildiğinde, sadece bu olay savaşa ara vermeyi gerektirecekken, umutsuz bir yardım geleceğini düşünüyordu ki bu da, ülkenin çalkalandığı içteki çatışmalar yüzünden hiç de inandırıcı değildi kasaba halkının kendini uzun süre savunabileceği".

II. Murad, tarafların sürekli anlaşmazlıklarından dolayı Macaristan'dan kuşatmayı kaldırmak için herhangi bir yardım gelmeyeceğinden kalenin artık daha fazla dayanamayacağı umuduyla kuşatmanın devamında ısrar etti. Cesareti kırılan orduyu tekrar güçlendirmek için bir kısmının Tuna Nehri'ni geçerek ülkeyi talan etmesine izin verdi. Bu esnada büyük miktarda ganimet ve köle toplandı ama kuşatmanın devamı için hiçbir şey başarılamadı[227]. II. Murad son olarak dışarıdan açtırdığı bir tünel aracılığıyla kaleyi teslim olmaya zorlamaya çalıştı. Çalışmalar oldukça ilerlemişti ki, bu plan sözde bir okla şehre atılan bir mektupla zamanında bildirildi. Zovany bunun üzerine hemen bir karşı lağım döşetti ve bunu, fitille yukarıdan tutuşturulabilecek barut ve başka yanıcı maddelerle doldurttu. Ayrıca buraya yeraltındaki Osmanlı lağımcılarının şehre girişini hemen haber verecek özel bir nöbetçi yerleştirildi. Herşey tam istendiği gibi ilerliyordu. Osmanlılar tam surların dibine gelmişlerdi ki, birkaç adım uzaklıktaki lağım tutuşturuldu ve bir anda korkunç bir patlamayla, zaferin yakın olduğundan emin bir şekilde yeraltındaki geçide giren bütün Osmanlılar, insanlar ve hayvanlar, canlı canlı toprağın altına gömüldüler ve II. Murad'ın nihai zafere ilişkin son umudu da yerle bir oldu[228].

Bu şartlar altında Kral Vladislav'ın kuşatmayı kaldırmasını talep etmek üzere II. Murad'a gönderdiği elçi heyetinin işi kolaydı. Kral Vladislav, "II. Murad, bundan böyle Macaristan'ı esirgediği ve kuşatmayı kaldırdığı takdirde, Krakov'da kısa bir süre önce bizzat önerdiği ittifaka kabul etmeye hazır" olduğunu, "aksi takdirde silahlarıyla boy ölçüşmek istiyorsa, yenilmemek için elinden geleni yapacağını" bildiriyordu. II. Murad bunun üzerine bir müddet tereddüt etti ve bu amaçla Semendire'de devam ettirilen müzakereleri kasten uzatmaya çalışıyordu[229]. Ancak Kral Vladislav'ın Segedin'de muhtemelen hemen güneye yönelecek büyük bir ordu topladığı haberi yayılmaya başlayınca,

227 Bu Tuna geçişlerinden sadece Sadeddin, *aynı eser*, s. 92'de bahsetmektedir. Hammer'in, I, 448'de yanlış belirttiği gibi Semendire alındıktan hemen sonraki seferde değil, bu esnada öyle çok köle alındı ki, en güzel kızlar bir çift çizme için, güzel çocuklar 150 akçe karşılığında satıldı.

228 Thworcz, *aynı eser*, s. 247. Callimachus, bu lağımdan haberdar değildir ve s. 468'de sadece birçok Osmanlı'nın ateşe verilen kuşatma aletlerinden dolayı hayatlarını kaybettikleri son bir çaresiz saldırıdan bahsetmektedir.

229 Callimachus, *aynı eser*, s. 465-468. Burada II. Murad'ın ağzından birliklerine yaptığı uzun, ağdalı ve her sağlıklı tarih düşüncesine tamamen aykırı bir konuşma naklet-mektedir.

II. Murad artık başka bir çare göremedi. Sadece görünüşü kurtarmak için, Macar elçilere karşı tehditkâr ve kararlı bir dil kullanıyordu[230]: "Ancak Kral Vladislav kendisine yapılacak ittifakın güvencesi olarak Belgrad'ı devrettiği takdirde, böyle bir barışı yapmaya hazır olacaktı; şimdilik kuşatmayı sadece krala düşünmek için zaman vermek amacıyla kaldırıyordu; böylesine küçük bir hadise için her iki devletin iyiliğini riske atmak istemiyordu; savaş hukukuna göre, Kral Vladislav Macaristan kralı olmadan önce de talep ettikleri zaten hakkıydı; kral bundan böyle de kendi topraklarına huzur içinde sahip olmak yerine yabancı topraklar için kavga etmek istiyorsa, tekrar adaletin bekçisi ve intikamcısı olan Allah'la birlikte geri gelecekti".

Bu zoraki tehdit, II. Murad'ın son sözüydü. Kuşatma derhal kaldırıldı. Tam yedi ay sürmüş ve Osmanlılara 17 bin kayıp verdirmişti[231]. Taarruz araçlarının büyük bir kısmı kaybolmuştu ve gemilerden birçoğu kaleden atılan taş yığınlarından dolayı batmıştı. Cesareti kırılan ordu İshak Bey ve Şehabeddin Paşa yönetiminde güneye doğru Novoberda yakınlarına geri çekildi. II. Murad, kalbi öfkeyle dolu Edirne'ye döndü ve burada ertesi kışı Belgrad'da yaşadığı utancın intikamını almak için yeni fetih planları yapmakla geçirdi.

Macaristan'da Belgrad kuşatmasının sonucu, içten ve dıştan fırtınalarla başlayan genç Kral Vladislav'ın yönetimi için talihli bir işaret olarak kabul edildi ve milletin cesaretini ve güvenini artırdı. İçteki düşmanlarından hâlâ çekinmek zorunda olan Vladislav, göründüğü kadarıyla bu güveni paylaşmıyordu ve II. Murad'ın savurduğu son tehdidi hiç de hafife almıyordu. Aksine gelecekte olabilecek hadiselerin bilincinde, kaçınılmaz mücadele için hazırlıklar yaptı ve II. Murad'ın geri çekilmesinden hemen sonra anavatanı Lehistan'a gönderdiği elçiler aracılığıyla Türk savaşını devam ettirmek için para ve askerî kuvvet yardımı istedi[232]. Devlet meclisinde toplanan magnatlar [soylular], böyle bir yardımın mutlaka yapılması gerektiği konusunda hemen anlaşmaya vardılar; sadece yardımcı kıtaların sayısı ve katkı payının büyüklüğü hakkında hemen karara varamadılar. Bazıları Lehistan'ın bütün kuvvetlerinin gönderilmesi ve Macaristan'da huzur sağlandık-

230 Callimachus, s. 469: "Yine de düşmanları cesaretlendirecek hernangi bir korku işareti göstermeyerek, elçileri kaleye çağırtıp pek az istekle konuştu".

231 Thworcz, *aynı eser*, s. 247.

232 Callimachus, s. 469: "Türk, kralın uyarısına öfkelendi ve böylece kuşatmayı bıraktı, kısa zamanda güçlerini ve asker sayısını artırmak üzere" deniyor örneğin Macar elçisinin Polonya Konseyi'ne yönelik konuşmasında.

tan sonra hemen, Belgrad'da aldığı darbeyi daha atlatamadan II. Murad'ın üzerine yürümeleri gerektiğini savunurken, çoğunluk özellikle Litvanya'yla anlaşmazlıklar yüzünden, ülkenin tamamını askersiz bırakmayı uygun bulmuyordu ve gönderilecek yardımcı kıtaların sayısı konusunda 2 bin ila 12 bin asker arasında gidip geliyorlardı. Sonunda isteyen herkesin kendi hesabına Macaristan'a gidebileceği ve devletin şimdilik bir yıllık ücretleriyle birlikte 5 bin kişilik bir yardımcı birlik göndermesi konusunda karar kılındı. Gerektiği takdirde sonradan daha fazla asker gönderilebilirdi ve her halükârda yardımlarını esirgemeyeceklerdi[233]. Leh yardımcı kuvvetleri hemen ertesi yılın başlarında iyi teçhiz edilmiş bir şekilde Macaristan'a geldi[234].

Kral Vladislav bunun dışında da en fazla tehlikeye maruz sınır eyaletlerinin amaca uygun bir şekilde savunulması için hazırlıklar yaptı. Sözü ve kılıcıyla kendini Kral Vladislav'ın davasına en fazla adayan[235], savaş için doğmuş bir kahraman ve herşeyden önce içte sürekli karışıklıklardan dolayı Hristiyanlığın düşmanının büyüyen gücü ve amansız nefretinin devlete getireceği tehlikeleri derinden hisseden[236] ve değerli hizmetlerinin karşılığı olarak Erdel dükü ve Tımışvar kontu tayin edilen Yanoş Hunyadi, Macaristan'ın güneydeki sınır şehirlerinin başkomutanlığına getirildi ve Belgrad'a karargâh kurdu. Ayrılabilecek ne kadar birlik varsa, devleti sadece bu yönden korumak değil, mümkün olduğu yerde saldırıya da geçebilecek durumda olmasını sağlamak için Yanoş Hunyadi'nin emrine verildi. Adının uzandığı yerlere kadar Osmanlılar arasında korku salan Hunyadi, bundan böyle milletinin ve Hristiyanlığın koruyucusu ve umudu oldu[237].

---

233 *Aynı eser*, 471.

234 *Aynı eser*, 476.

235 Thworcz, *aynı eser*, s. 242: "Krallıkta hiç de az olmayan güçte bir kişi ve bizzat kral Vladislav'a yakın".

236 Thworcz, *aynı eser*, s. 242: "Erat Hünyadi Yanoş savaşçı, silah kullanmak ve savaş yapmak için doğmuş bir kişiydi ve sudaki balıklar gibi ve gölgeli ormanlarda gezinen geyikler gibi onun yaşamı da silahların ve savaşın keşfinden ibaretti". Ayrıca s. 248: "...içte nefretle çalkalanan ve krallığın çeşitli bölümlerine yönelmiş, tehlikeye açık bırakılmış bütün küçük krallıklarda sadece bizzat Efendi Yanoş Voyvoda, Hristiyan dininin davasını kalp acısıyla gösterdi".

237 Callimachus, *aynı eser*, s. 475: "Yoksa daha çok Hunyadi'de göze çarptığından savaş konularına olan eğilim, özellikle Türklere tâbi olan kentler, ona yönlendirildi ve mümkün olduğu kadar birlikler onun emrine verildi, sadece savunmak için değil fırsat düştükçe düşman sınırlarını aşmak ve operasyonları değerlendirmek için de, bunu da sık sık yaptı. Ancak Türklerde uyandırdığı dehşet sonucu, kendi tarafındakiler ona büyük umut bağladı".

Ülkenin kararlı, planlı ve ciddi bir biçimde yürütülen savunması için zaman çoktan gelmişti. İshak Bey, 1441'de ordusuyla tekrar Semendire'ye gelmiş, buradan yola çıkarak sadece Tisa (Theiss) Nehri'ne kadar Aşağı Macaristan'ı değil, Slevonya'yı ve Sava ile Drava nehirleri arasındaki arazileri de kılıçla ve ateşle harap etmiş ve buradaki halkın neredeyse tamamını, yaşına ve cinsiyetine bakmadan ya öldürmüş ya da köle olarak götürmüştü. Hunyadi, her yere dağılan Osmanlılarla nerede karşılaştıysa, onları ya mağlup etti ya da büyük kayıplarla geri püskürttü. Ana çatışma, İshak Bey'in civarlarını talan ettiği Belgrad'da meydana geldi. Her iki tarafın savaş öfkesi ve kayıpları aynı büyüklükteydi. Yine de Osmanlıları mağlup etmeye ya da ölmeye kararlı Hunyadi, zaferi burada da kazandı. İshak Bey, son anda kalan askerleriyle birlikte Semendire'ye kaçarak kurtuldu. Macarlar, onları kalenin surlarına kadar takip ettiler ve burada birçok insanı öldürdüler. Daha sonra, zengin ganimetler yüklenerek, tekrar Belgrad'a döndüler[238].

Daha doğuya doğru, Erdel'de çok geçmeden daha ağır çatışmalar ve daha büyük zaferler meydana geldi. Aynı dönemde [Vidin beyi] Mezid Bey yönetiminde başka bir ordu buraya akın etmiş ve ülkeyi aynı şekilde talan etmişti. Şibin yakınlarına gelmişlerdi ki, Hunyadi onları birliklerinin bir kısmıyla karşıladı. Erdel Belgradı (Weissenburg) yakınlarındaki Szent İmre (St. Emerich) Köyü'nde meydana gelen ilk çatışma başarılı geçmedi. Hunyadi, kendini savaşa kaptırarak, yakınlardaki dağ vadilerine fazla erken girdi, burada sayıca üstün düşmanı tarafından her yönden kuşatıldı ve büyük bir mağlubiyet aldı. Sadece Hunyadi'yle birlikte kaçabilenler kurtuldu. Hunyadi'ye eşlik eden Erdel Belgradı piskoposu, kaçarken yakalandı ve hemen orada başı kesildi[239]. Böyle bir zafer Osmanlıları gururlandırdı ve kahraman Hunyadi'nin ise cesaretini güçlendirdi.

238 Thworcz, *aynı eser*, s. 248. Hammer, aynı eserinde, Hunyadi'nun bu ilk zaferlerinden bahsetmemektedir.

239 Thworcz, *aynı eser*, s. 249. Latincesi Alba Julia olan Weissenburg'un ana dilde karşılığı Gywlafeyerwar'dır. Karşılaştırma için bk. Georgii a Reychersdorff, Chorographia Transilvaniae, Schwandt, Sec. I, s. 794. Weissenburg Kilisesi'nde Piskopos Georg Lepes'in mezar taşındaki yazı (Karşılaştırma için bk. Kantona, *Hist. Crit. regum Hungariae stirpis mixtae*, t. VI, s. 216) Szent İmre'deki bu mağlubiyeti 18 Mart 1442 tarihine atmaktadır. Ama bununla Türk seferlerinin kronolojisinde karışıklıklar çıkmaktadır. Zira Hunyadi'nin Belgrad yakınlarındaki ilk önemli zaferi kesin olarak 1441 yılına aittir. Ayrıca Thworcz, Erdel'deki hadiselerin anlatımına: "Bizzat efendi voyvodaya Tanrı'nın lütfuyla verilen bu zaferden sonra, birkaç günlük bir ara geçmeden

Mezid Bey, ciddi bir kuşatmayla kısa sürede teslim olmaya zorlamak üzere[240] gücünün tamamıyla ülkenin başkentine, iyi tahkim edilmiş ve iyi savunulan Şibin'e yöneldi. Ne var ki Hunyadi de hiç vakit kaybetmeden acilen bulabildiği bütün birlikleri toplayarak, Osmanlıların hemen peşinden gitti. Szent İmre yakınlarında bir köyde iki ordu tekrar karşı karşıya geldi. Korkunç bir çatışma, bir süreliğine zaferi belirsiz kıldı. Mezid Bey'in bu esnada Hunyadi'ye vurmayı düşündüğü darbe başarılı olmuş olsaydı, zafer Osmanlıların tarafında olacaktı. Askerlerinden birkaçına Hunyadi'nin atını, kendisini ve zırhını tarif etmiş ve sadece Hunyadi'yi gözaltında tutarak, darbeleriyle hayatını kaybedene kadar peşini bırakmamayı emretmişti. Hunyadi, öncüleri aracılığıyla bu plandan darbeden kaçınmak için gerekli hazırlıkları yapacak kadar erken haberdar olmuştu. Yapı ve görünüş olarak kendisine benzeyen silah arkadaşlarından Simon von Kymonia, o gün Hunyadi'nin zırhını takmayı ve her zaman kullandığı ata binmeyi kabul etti. Kymonia tam bu şekilde giyinerek, etrafında en seçkin şövalyelerle birlikte ön saflarda görünmüştü ki, Hunyadi'nin üzerine yönelen Osmanlılar Kymonia'nın üzerine saldırarak, onu etrafındakilerle birlikte korkunç bir çatışmada öldürerek yere serdiler. Bu hadise, zaferi kazanarak, daha önceki mağlubiyetin yanısıra artık bu kahraman şehidin de intikamını almak zorunda olan Hunyadi'nin hayatını kurtardı. Macarlar tıpkı öfkeli aslanlar gibi Osmanlıların üzerine saldırdılar ve kısa süre içinde Osmanlıların saflarını kırdılar. Çoğu çatışma alanında öldü; Mezid Bey, oğluyla birlikte kaçarken yakalandı ve hiç acımadan öldürüldü. Szent İmre'de alınan bütün esirler tekrar serbest bırakıldı ve birkaç gün içinde Osmanlılar son adamlarına kadar Tuna Nehri'nin diğer kıyısına geri püskürtüldüler[241]. Bu zaferin en önemli sonuçla-

vb." sözleriyle başlamaktadır ve daha sonra Szent İmre'deki mağlubiyetten ve Mesud Bey'in [Mezid Bey] ölümünden bahsetmektedir. Şahin Paşa'nın seferi ile Jalomita/Yalomitza'daki zafer 1442 yılına aittir ve 1443 yılında Kral Vladislav yönetimindeki sefer düzenlenmiştir.

240 Herrmanstadt'ın bu kuşatmasından aslında sadece Chalkokondylas, V, 134'te bahsetmektedir. Latince aslı olan Cibinum'a uygun olarak "Sivinion (Şibin)" diye adlandırmaktadır; karşılaştırma için bk. Reychersdorff, *aynı eser*, s. 789.

241 Thworcz, *aynı eser*, 250. Chalkokondylas, s. 135'e göre Mesud Bey [Mezid Bey], Şibin kuşatması sırasında bir top mermisi tarafından öldürülmüştü. Sadeddin, s. 100'de bu hadiseler hakkında sadece genel bir anlatım vermektedir ve Osmanlıların mağlubiyetini sadece ihmalkârlıklarına ve kendilerine fazla güvenmelerine mâl etmektedir. "Müslümanlar bu çatışmada, açgözlülükleri ve talihlerine olan aşırı güvenleri yüzünden zalimce cezalandırıldılar".

rından biri, daha önce Macaristan'dan ayrılan ve Osmanlı padişahlarına biat eden doğudaki dağlık bölgelerin ve Boğdan voyvodalarının tekrar eski sadakati göstererek, Kral Vladislav'a bağlılık yemini etmeleri oldu[242].

Ordunun Erdel'de yok edilişine dair beklenmedik haberler, Divân'da büyük bir endişeye sebep oldu. Rumeli Beylerbeyi Kula Şahin Paşa [Şehabeddin Şahin Paşa][243], hemen Osmanlılara yaşatılan bu utancın intikamını almayı önerdi ve II. Murad, bu teşebbüsün başarılı geçmesini sağlamak için gerekli olduğunu düşündüğü her türlü aracı temin etti. Rumeli'deki sancakbeylerinin tamamı dışında Anadolu'nun en yetenekli altı sancakbeyine de ertesi yıl, 1442 yılı ilkbaharında Şahin Paşa yönetimindeki orduya katılmaları yönünde emirler verildi. 80 bin seçkin askerden oluşan birlikler biraraya toplandığında, II. Murad bizzat başlarına geçmek istedi; ama sadece Sofya'ya kadar geldi ve buradan itibaren Şahin Paşa yalnız devam etti. Ne yazık ki Şahin Paşa bu kadar önemli bir teşebbüs için ve böyle düşmanlara karşı kesinlikle uygun bir adam değildi. Şarabı ve şehveti seviyor, zamanının büyük bir kısmını ziyafetler ve zevküsefayla geçiriyor ve bir komutanın yeteneklerini gülünç bir gurur ve sonsuz bir kendine güvenle karşılayabileceğini düşünüyordu. "Kılıcım, yağmur yerine kan yağdıran bir buluttur", diyordu[244].

Seferin başlangıcı yine de beklentileri yerine getiriyormuş gibi görünüyordu. Şahin Paşa, hiçbir zorlukla karşılaşmadan Tuna Nehri'ni geçti, Alp Dağları'nın bu taraftaki kısımlarını talan etti ve savunması zayıf dağ geçitlerinden geçerek, Erdel'in bu taraftaki ovalarına akın etmeyi düşünüyordu[245]. Tam bu sırada Yanoş Hunyadi, Osmanlıları söylenenlere göre sadece 15 bin kişilik küçük ama

242 Thworcz, s. 251. Daha eski ve daha iyi kaynaklarda Bonfinius, rer. ungar. Decad. III, L. V, s. 433'te (Ed. Hanoviae 1606) bu zafer hakkında söylediklerinden bahsedilmemektedir.

243 Neşrî'ye uygun olarak Sadeddin, *aynı eser*, s. 102. Başkaları onun yerine Şehabeddin Paşa'dan bahsetmektedirler ve adına "Sabatinis" diyen Chalkokondylas, s. 135'te buna uymaktadır. Thworcz, s. 251'de komutanın adını bilmemektedir ama birliklerin sayısını vermektedir.

244 Sadeddin, s. 103. Ancak Osmanlı tarihçilerinin bu gibi durumlarda açıklamalarının genelde biraz şüpheli olduklarını belirtmek isterim. Zira Osmanlı mağlubiyetlerinin suçunu daima komutanlarının kötü özelliklerine mâl etmek sanki bir prensip hâline gelmiştir.

245 Thworcz, *aynı eser*, s. 251: "Kysnycapol Kalesi'ni izleyip gemicilerin yardımıyla Tuna'yı geçti, hareket hâlindeki ordusunun büyük gürültüsüyle bütün Transalpler kırsalında dolaştı, çare olarak kaçmayı reddetti ve cesede dönüştü".

kararlı bir orduyla karşıladı. Düşman öncü birlikleriyle meydana gelen bireysel çatışmalardan sonra, Jalomita/Yalomitza (Vasap) civarlarında asıl kuvvetlere saldırdı[246]. Burada meydana gelen muharebe, Osmanlıların Macaristan'a yaptıkları seferlerin en dikkate değer olanlarından, ancak Yanoş Hunyadi'nin de kahramanlık kariyerinde en önemli anlardan biridir. Arazinin tek bir adım kadar yeri bile kazanılmadan ya da kaybedilmeden uzun süre savaştılar. Osmanlılar üstünlüklerinin bilincinde, Macarlar da ya ölmeye ya da zaferi kazanmaya kararlı bir biçimde adeta toprağa yapışmışlardı. Ne var ki her iki tarafta da yenilmezlik ünvanının bedeli çok ağır kayıplar oldu. Macarların kayıpları çok büyüktü ama safları her yerde nihayet sarsılmaya başlayan Osmanlıların kayıpları daha da büyüktü. İlk kaçanlardan biri, Şahin Paşa'nın kendisi oldu[247] ve ordunun tamamı, Tuna Nehri'ni geçebilmek için büyük bir karışıklık içinde arkasından geldi. Ama sadece çok azı nehri geçmeyi başardılar. Neredeyse ordunun tamamı kaçarken Macarların muzaffer silahları altında hayatını kaybetti. Toprak, her yerde öldürülen insanların ve atların cesetleriyle örtülüydü ve herşey bittikten sonra bile civardaki hava çürüyen cesetlerin kokusuyla öylesine kirlenmişti ki, hiçkimse bu şanlı muharebe alanına gelmeye cesaret edemiyordu. Ölenler arasında Osmanlı'nın Firuz Bey, Yakup Bey, Ömer Bey, Osman Çelebi, vesaire gibi en iyi komutanlarından bazıları da bulunuyordu. Aralarında bazı komutanları da olmak üzere, 5 bin kadar Osmanlı köle olarak götürüldü ve Hunyadi'nin, kendini böylesine şanlı bir şekilde gösteren cesaretlerinin ödülü olarak ordusu arasında dağıttığı ganimet paha biçilmezdi[248].

Bu zaferin haberi Kral Vladislav'ın sarayına ulaştığında, II. Murad'ın Belgrad'ın teslimi konusundaki talebini tekrarlayan ya da bu talep kabul edilmediği takdirde kurulması istenen ittifakın güvencesi olarak her yıl ödenecek bir haraç talep eden elçi heyeti oradaydı[249]. En azından bu elçi heyetinin açık

246 *Aynı eser*, 251: "Vaskapu denilen yere".

247 Sadeddin, s. 103'e göre Şahin Paşa muharebeden önceki akşam kaçmıştı. Ancak muharebenin buradaki anlatımı biraz saptırılmış gibi. Zira buna göre örneğin Osmanlılar değil, Macarlar sayısal olarak daha güçlüydüler, vs.

248 Thworcz, *aynı eser*, s. 251-252'de kısa, sade ve gerçek olarak anlatılmıştır. Keyfi olarak süslenmiş bir anlatımı Bonfinius, *aynı eser*, s. 440'ta beş sayfa hâlinde vermektedir.

249 Callimachus, s. 487: "O sırada Türk tarafından, donanımı ve insan sayısı açısından göze çarpan düzeyde bir heyet geldi; söylendiği gibi daha çok Macaristan'daki durumu öğrenmek amacındaydı, iç savaş yüzünden bunun akıbeti özellikle kaygı vericiydi, güveneceği neyse onu sağlamak arzusundaydı".

amacı buydu ama genel olarak bu elçi heyetinin amacının Macaristan'ın durumu hakkında bilgi almak olduğunu düşünüyorlardı. Zira II. Murad bu taleplerin yerine getirilmeyeceğinin bilincinde olmalıydı. Asıl istediği Macaristan'daki iç karışıklıklardan kendi lehine birşey çıkartıp çıkartamayacağını öğrenmekti. Yukarıda bahsedilen zafer haberi geldiğinden, Osmanlı elçilerine bu defa da çok kısa bir cevap verildi. Kral Vladislav, "taleplerini Hunyadi'ye bildireceğini ve silahların talihinin kendi tarafında mı, yoksa Osmanlılar tarafında mı olacağına bakarak, Osmanlı padişahına elçileri aracılığıyla cevap verecekti"[250].

Kral, Macaristan'ın iç işlerinde aynı dönemlerde bütün askerî kuvvetlerini Osmanlılar üzerinde yoğunlaştırmasına ve savunma savaşını bir saldırı savaşına dönüştürmesine izin veren gelişmeler meydana geldiği için, Osmanlı sarayının da farkında olduğu böylesine kararlı ve tehditkâr bir dili kullanabiliyordu. Yıl sona ermeden, 24 Aralık 1442'de, zehirlenmiş olduğundan şüphelenilen[251] Kraliçe Elizabeth vefat etti ve böylece halk arasında hâlâ devam eden ikilem birden ortadan kalkmıştı. Kraliçe taraftarı olan baronların tamamı, Kral Vladislav'a biat ettiler ve geçmişe bakılmaksızın sevinçle kabul edildiler. Ayrıca Osmanlılara karşı son zamanlarda kazanılan zaferler de kurulan birliği sağlamlaştırmaya yaradı. Halkın tamamında kâfirlerle savaşa yönelik bir canlanma başladı ve Hunyadi her yerde kahraman ve günün kurtarıcısı olarak kabul edildi. Üç gün süren bir şükür bayramıyla ülkenin her yerinde Jalomita/Yalomitza'da kazanılan zafer kutlandı ve elde edilen sancaklar, zafer işaretleri olarak ebediyen hatırlanmak üzere bütün kiliselere asıldılar. Hunyadi, törenle Budin'e geldi, ganimetin bir kısmını tahtın basamaklarına bıraktı, birkaç gün boyunca kralla savaşın devamı hakkında görüştü ve hemen ordusunun yanına döndü[252].

İçteki genel hareketliliğe şimdi de dışarıdan gelen itici güç eklendi. Hunyadi'nin zaferleri hakkındaki haberler Avrupa'nın her yerine yayılmıştı ve kâfirlere karşı savaş, gün geçtikçe bütün Hristiyanlığın davası hâline geliyordu. Papa IV. Eugenius, Hristiyanlık adına, kral ve kraliçe arasındaki anlaşmazlıkları papanın arabuluculuğuyla yatıştırmak üzere Budin sarayında bulunan vekili Kardinal Julianus Cesarini aracılığıyla konuşuyordu. Kâfirlere karşı yapılacak kutsal savaş, Papa Eugenius'un her zaman gönlünde yatan birşeydi ve Osmanlılar üzerine

250 *Aynı eser*, s. 487.

251 *Aynı eser*, s. 486: "Zehirlenme kuşkusuyla da, ölümün çok hızlı olması yüzünden".

252 Bonfinius, rerum hungar Decad. III, L. V, s. 445.

yapılacak genel bir Haçlı Seferi, ezelden beri en sevdiği düşüncelerden biriydi. Ne var ki papalık makamının da birçok kez dahil olduğu İtalya'daki anlaşmazlıklar, kilisenin kendi içinde bölünmesi ve Batı Kilisesi'nin Doğu Kilisesi'yle birleşmesi için yürütülen uzun müzakereler bugüne kadar böyle bir davayı bizzat ortaya atmak ve gerçekleştirmek için ne zaman, ne de gerekli imkânları sağlamıştı. İlerideki bölümlerde birleşme meydana geldikten sonra Bizans İmparatoru Ioannes'e neler vaat ettiğini ve bu vaatlerin ne kadarını yerine getirebildiğini ve ne kadarını yerine getirmek istediğini göreceğiz.

Macaristan'da Kral Sigismund kâfirlere karşı mücadelesinde papanın gücünü ve nüfûzunu defalarca kullanmıştı ve bu talebin sonucunda Papa IV. Eugenius, kralın ölümünden hemen sonra Hırvatistan'da Signa Piskoposu Ioannes'e bir papalık fermanı aracılığıyla ülkenin tamamında Haçlı Seferi için vaaz vermesi ve Türklerin yok edilmesi ve kovulması için herhangi bir teşebbüste veya destekte bulunan herkese, krala, baronlara, soylulara ve magnatlara ruhsat vermesi için yetki verdi[253]. Bu teşebbüsün sonucu yukarıda anlatılanlardı. Papanın Kral Albert'e Türklerle savaşı daha yoğun bir şekilde yürütmesi yönünde uyarıları[254], tıpkı Signa piskoposunun haç vaazları gibi başarısız oldu. IV. Eugenius sonunda sadece papalık hazinesinin fakirliği, Hristiyanlığın tembelliği ve kilise içinde kutsal savaşa katılımı imkânsız hâle getiren sürekli anlaşmazlıklar hakkındaki şikâyetlerle baş başa kaldı[255]. Doğuda baskı altında kalan Hristiyanların yardım çağrısı bu dönemlerde gittikçe artıyordu ve her yerde son umut papalık makamı olarak görülüyordu. Aynı dönemlerde kilise adına Konstantiniyye'ye giden Fransisken Jacobus de Bononia'nın kendisi oraday-

253 Raynaldi, Annal. Eccles. Edt. Mansi Lucae 1752, t. IX, s. 281: "Ünlü anısına, Sigismund, Romalıların imparatoru, bir süre önce insani (işlerin) daha sık ifa edilmesini bizden hararetle istediğinden vb...dostluğunun, tavsiye sözünün ve can veren haçın görevini bu tarzda senin ve uygun olacağını özenle seçeceğin başkalarının aracılığıyla Tanrı tarafından verilen öngörü ve faziletin hemen ardından, bütün inançlılar ve ona yararlı, uygun olduğuna hükmettiğin kimseler bağlılıkla, hürmetle haç işareti yaparak ve bizzat onu kalpleriyle ve omuzlarıyla(?) bağlayarak Türklerin ve inançsızların komutanlarının saldırısını engelleme konusunda titizlikle hazırlandı".

254 Karşılaştırma için örneğin Raynaldi, *aynı eser*, s. 283 ve 293.

255 İleride ele alacağımız 1442 tarihli sirkülerde Papa Eugenius, bu konuda geniş kapsamlı bilgi vermektedir. Türk savaşına katılmasını engelleyen bir tek bu olmuştur diyerek, şunu eklemektedir: "bunu böyle arzu edecektik, bu şekilde yerine getirilmesini bizim dindar isteklerimizin dehşete düşürdüğü sürekli ortaya çıkan engeller, böylece bize acı verirler, ruhumuz kaygıyla ve hüzünle taşınır". Raynaldi, *aynı eser*, s. 414.

ken özellikle Macaristan'dan alınarak, yığınlar hâlinde zincirlere vurulmuş bir şekilde oradaki başkentten Anadolu'ya götürülen Hristiyan kölelerin sefaleti hakkında anlattıkları korkunçtu. Neredeyse aynı dönemde Roma'ya gelen Bizans imparatorunun, Kıbrıs kralının ve Mora Despotu Theodoros'un elçilerinin, hepsini yok edecek Hristiyanlığın ezeli düşmanının gittikçe artan gücü hakkında anlattıkları daha da cesaret kırıcıydı. Bu durumda sadece Hunyadi'nin ilk zaferleri hakkındaki haberler papaya biraz teselli ve yeni umut getirebildi.

Papa, kamuoyunu doğuda baskı altındaki Hristiyanların davası için kullanmak zorunda olduğunu düşünüyordu ve 1442 yılı başlarında bu amaçla Doğu Avrupa'daki Hristiyanların sefaletini dokunaklı bir şekilde tasvir ettikten sonra, kendi hazinesinin yeterli imkânlara sahip olmadığını belirterek, bütün başpiskoposlardan, piskoposlardan ve başrahiplerden kiliselerinden, manastırlarından ve timarlarından Türk savaşının devamı için onda bir oranında vergi vermelerini talep ettiği bir genelge çıkarttı. Kendisinin de Hristiyanlığın tamamına bu ortak davada, kilisenin iyiliği adına örnek olacağını ve Osmanlılara karşı hazırlanacak ordunun ve filonun donanımı için papalık hazinesinin bütün gelirlerinin beşte birini bağışlayacağını ekledi[256]. Bu dönemlerde ayrıca vekili Kardinal Julianus'u Macaristan'da barışı en kısa zamanda sağlamak üzere bu ülkeye göndermiş ve Braşov Piskoposu Kristof'a komşu eyaletlerde, Boğdan'da, Eflak'ta, Litvanya'da ve Arnavutluk'taki prensleri, beyleri ve şehirleri birlik olmaya ve ortak düşmana karşı mücadeleye çağırma görevini vermişti. Yine de papalık makamının çabaları ve iyi niyetleri bu yıllarda Hristiyanlığın davasını Hunyadi'nin zaferleri ve Kraliçe Elizabeth'in ölümü kadar desteklememişti.

Zira ancak Kraliçe Elizabeth'in ölümü, Papa Vekili Kardinal Julianus'un Türk savaşının daha güçlü ve daha kararlı bir şekilde devam ettirilmesi yönünde çağrıda bulunmasına imkân tanıdı[257]. Önce kralın kendisine yöneldi: "Hristi-

256 Raynaldi, *aynı eser*, s. 412-416. Sonunda şöyle denmektedir: "Ve biz savaşılan topraklarda kilisenin başı olmayı haketmiyoruz, böyle davet edelim üyelerimizi, üyelerimiz olarak yüksek rütbelilerimizi ve bizden alttakileri, tâbilerimizi isteyerek ve serbestçe fazla ondalık ödemeye davet ediyoruz, bizzat kendimizden başlayarak papalık odasına ait ortak hizmetlerden ve yıllıklardan olan bütün gelir ve kazançların beşte birini donanma ve ordu kullanımına sayıyoruz; onun dışında Tanrı'nın uygun gördüğünü yapmak niyetindeyiz".

257 Callimachus, *aynı eser*, s. 487: "Julianus, tam o sırada Türklere karşı sefere iknada zamanın uygun olduğunu düşündü, kral nezdinde açıkça ve özel olarak krallığın önde gelenlerinin nezdinde o konuyu ortaya koymaya başladı".

yanlığın bütün prensleri", diyordu Kral Vladislav'a, "Macaristan'da hükümdarlığı devraldığında bütün umutlarını krala bağlamışlardı; bu umutları yerine getirme zamanı gelmiştir; dinin iyiliği ve devletin içinde bulunduğu durum bunu gerektiriyordu; bu savaş sadece Macaristan'ın iyiliği için değil, Lehistan'ın da iyiliği içindi; artık herşey kendi lehlerine döndüğü için Osmanlı padişahının cüretkâr haraç talebinin intikamı alınmalıydı; dünya, sadece kralın vekilleri yönetiminde yapılan bir Haçlı Seferi ve başında bizzat kendisinin bulunduğu bir Haçlı Seferi arasındaki farkı görmeliydi; Hunyadi küçük bir orduyla böyle başarılı bir şekilde savaşmışken, böyle büyük işler başarmışken, zafer konusunda nasıl şüphe duyulabilirdi ki?". Aynı şekilde, ancak daha kesin ifadelerle magnatlarla da konuştu: "Söz konusu olan artık sadece devletin muhafazası değil, kolayca Çanakkale Boğazı'na ve Ege Denizi'ne kadar genişletilmesiydi; önemli olan gerçek bir niyetin mevcut olmasıydı; zafere kesin gözüyle bakmak için kalan herşey, talih ve olumlu şartlar zaten mevcuttu". Aynı dönemde krala en acı gözyaşlarıyla oğullarının Osmanlı esaretinde çekmek zorunda oldukları acıları anlatan Sırp despotunun sürekli şikâyetleri de papa vekilinin ricalarına ve taleplerine ekleniyordu. Bu acıların öcü alınmalıydı; fırtına Macaristan sınırlarına kadar gelmişti, dolayısıyla genel dibe vuruşta yok olmayı beklemek yerine, kendisine ve hanedanına yaşatılan utancın intikamı alınmalıydı[258].

Kral Vladislav, despotun şikâyetlerine ve papa vekilinin anlattıklarına hak verdi ama Türk savaşı için hazırlıklar yapmakta acele etmedi. Önce genel bir toplantıda konuyu tekrar enine boyuna gözden geçirmek üzere burada olmayan bütün magnatlar Budin'e çağrıldı. Julianus burada tekrar söz aldı ve özellikle konuşmasının sonunda, papanın vaatleri ve sürekli çabalarına istinaden, birçok başka Hristiyan prensin yardımcı kıtalarının da kısa bir süre sonra geleceğine dair vaatlerde bulunduğu için, nihayet istediğini elde etti. Bunun üzerine oybirliğiyle kralın ilkbahar aylarının başında biraraya getirebilecekleri bütün birliklerle yola çıkmasına ve hiç beklemeden Bulgaristan'a akın etmesine karar verildi[259].

Bunun için gerekli hazırlıklar yapılırken, yurtdışından gelecek yardımlar için de çaba gösteriliyordu. Ne var ki bu arada Papa IV. Eugenius'un Osmanlı-

258 Callimachus, *aynı eser*, s. 488: "Bu yüzden çocuklarının üstündeki zalim gözlere hiddetlenerek, tiksindirici şekilde utanç verici bölünmüşlüğe, insan kulaklarının dayanabileceği biçimde, acınası halde ağlıyordu".

259 *Aynı eser*, s. 488.

lara karşı Haçlı Seferi fikrinin henüz Hristiyan prenslerin davası hâline gelmediği anlaşıldı. Papa ve vekilleri her yerde ilgisizlik, kıskançlık ve sonunda bütün bunlardan en kârlı çıkacağı söylenen Bizans hanedanına karşı eski önyargılarla karşılaştılar. Sadece doğrudan menfaatleri olan ve bariz tehlikeye karşı korku duyan yönetimlerde biraz daha canlı bir katılım görünüyordu ama bütün bunların olmadığı yerlerde, bütün devletlerin kendi içinde çektikleri sancılar, davayı akıllıca bir şekilde reddetmek için yeterince sebep veya bahane bulunuyordu. Özellikle yardımda bulunacağı düşünülen Kayser III. Frederik'ten annesi öldükten sonra himayesine aldığı genç Ladislas'ın [Ladislas Posthumus] halefliği sebebiyle çıkan anlaşmazlıklar konusunda iki yıllık bir ateşkes antlaşmasından başka birşey elde edilemedi. Bunun dışında Bohemya'daki huzursuz ortamı, bizzat gelememesi ve yardımcı kıtalar gönderememesi için bir bahane olarak kullandı. Gerçekte ise Lehistan'ın gittikçe büyüyen gücü karşısında duyduğu yanlış korkudan dolayı başında Kral Vladislav'ın bulunduğu bir teşebbüse katılmaktan alıkonuluyordu. Ne de olsa bu teşebbüs başarılı olduğu takdirde, Kral Vladislav kolayca silahlarını Avusturya'ya yöneltmeyi düşünebilirdi[260].

Prusya'da ve Litvanya'daki Alman şövalyelerin başı olan üstad-ı azam da Macar elçilerini aynı şekilde geri çevirdi. Ülkenin tamamı son zamanlardaki sürekli savaşlardan dolayı yorulmuştu; bu yüzden kendisinden hiçbir şey talep edemezler ve hiçbir umut bağlayamazlardı. Sadece Lehistan ve Boğdan, altı aylık ücretleriyle birlikte yayalardan ve süvarilerden oluşan birer yardımcı kıta gönderdiler. Böyle durumlarda genelde olduğu gibi, bazı yerlerde gerçekten de bu teşebbüs lehine görülen hareketler, genelde halktan geliyordu. Kimse karşı çıkmadığı için halk birkaç yerde toplandı, haçı teslim aldı ve yığınlar hâlinde Kral Vladislav'ın ordusuna katılmak üzere Macaristan'a akın etti[261].

260 Katona, *Hist. crit. reg. Hung. stirp. mixt.*, t. VI., s. 233'de Aeneas Silvius: "Ama ne Kral Vladislav'a yarayan barış anlaşmaları sunulabiliyordu ne de Polonya kralının hükümdarlığının bulunduğu savaştan yana olmak güvenli sayılırdı; kral, zaferden sonra küstah insanların kutlaması gibi sancaklarını Avusturya'ya çevirse de vb.".

261 Callimachus, s. 488'de bunlara "çok büyük sayıdaki silahlı insanlarla evleri, eşleri, çocukları, yurdu ve insani yaşamın diğer şeylerini, garnizonları, teçhizatı bir biçimde asker yoluyla savaş kuruluna ya da kamunun ödediği askerî hizmete bırakılmasına değil, özelde Tanrı'nın merhameti ve Hristiyan adının korunması ve yayılması yoluna bırakılmasına ikna etmişti. Dikkatle belirtilmiş böyle bir askerî oluşuma, başka uluslardan da, dini seferler adına, büyük sayıda katılım oldu" demektedir. Bu gibi Haçlılar özellikle Fransa'dan ve Almanya'dan geliyorlardı. Bonifius, *aynı eser*, s. 447.

Kış ayları ve 1443 yılı ilkbahar ve yaz aylarının büyük bir kısmı bu gibi hazırlıklarla geçti. Birlikler yavaş yavaş orduya katılıyorlardı. Birkaç gün boyunca bütün kiliselerde Tanrı'nın yardımı için dualar edildikten sonra, ordu nihayet Temmuz ayı başlarında[262] Budin'den yola çıktı ve günlük küçük yürüyüşlerle Tuna Nehri'nden aşağı doğru hareket etti. Zira geciken ve orduya yolda katılan birkaç birliği beklemek zorundaydılar. Ordunun tamamı toplandıktan sonra, henüz Osmanlıların elinde bulunan Semendire yakınlarında Tuna Nehri'ni geçtiler ve hızlı bir şekilde güneye yöneldiler. İki gruptan oluşan öncü birliklerin başında Yanoş Hunyadi ve Sırp Despotu Georg bulunuyordu. Yaklaşık 20 bin kişilik asıl kıtalar, onları kralın yönetiminde bir günlük yürüyüş mesafesinde takip ediyordu. Haçlıların başında ise Papa Vekili Kardinal Julianus bulunuyordu. Hiçbir yerde direnişle karşılaşmadılar. II. Murad'ın Kral Vladislav'ı karşılamak üzere gönderdiği ordu, henüz Balkan Dağları'nın geçitlerine bile gelememişti. Tuna Nehri'nden altı günlük yürüyüş mesafesindeki Sofya'ya giden yol hiç duraksamadan katedildi. Sadece orada burada savunmasız Osmanlı şehirlerine saldırıyorlar, şehirleri talan ediyorlar ve ateşe veriyorlardı. İyi tahkim edilmemiş, savunması zayıf Sofya da aynı akıbete uğradı. Ani bir baskına maruz kaldı, kısa süren bir direnişten sonra alındı, talana terkedildi ve daha sonra ateşe verildi. Krala göre aslında yararsız olan bu yerin muhafazası ve savunması, ele geçirilmesinden çok daha zor olacaktı ve gösterilen çabaya değmeyecekti[263].

Kralın ve komutanı Hunyadi'nin planları, buradan yola çıkarak Balkan geçitlerini geçerek, üç günlük mesafedeki Filibe üzerine yürümekti. Filibe'yi bir kez ele geçirdiler mi, Edirne'ye, hatta Konstantiniyye'ye giden yol da açılmış olacaktı ve Osmanlıları bir kez yendiler mi, bu yolu altı gün içinde katedebileceklerini düşünüyorlardı; böylece Kardinal Julianus'un Macaristan

262 Callimachus, aynı eserde gerçi "kral yaklaşık Mayıs başında Budin'den hareket etti", yani Mayıs ayında Budin'den yola çıktı demektedir ama Kantona, *aynı eser*, s. 246'da Hunyadi'nin basılmamış mektuplarından ve Leh tarihçi Dlugosz'u kullanarak seferin başlangıcının Temmuz ayına atılması gerektiğini kanıtlamıştır. Bu iki bilgi, ancak, ara ara güneye kaydırılan ilk birliklerin yola çıkışıyla kralın yola çıkışı arasında iki ay gibi bir süre geçtiği varsayıldığında biraraya getirilebilir.

263 Callimachus, *aynı eser*, s. 489: "Yoksa korunacak olanlara harcanacak olan, ele geçecek olandan daha fazla görünüyordu, önce askerler tarafından yağmalandı, kral ateşe verilmesini emretti". Sadeddin, *aynı eser*, s. 108'de Alacahisar ve Şehirköy, yolda talan ve harap edilen yerler arasında özellikle belirtilmektedir.

hâkimiyetinin Çanakkale Boğazı'na ve Ege Denizi'ne kadar uzatılabileceğine dair kehaneti belki daha şimdiden yerine gelmiş olacaktı. Yine de bu kadar hafife alınmaması gereken birçok zorluğun üstesinden gelmeleri gerekiyordu. Özellikle dikkat gerekliydi. Herşeyden önce geri çekilme yolunu açık bırakmak zorundaydılar ve dağların diğer tarafındaki arazinin düşmandan arınmış olup olmadığından emin olmak zorundaydılar. Kral bu yüzden Sofya'dan sonra biraz daha batıya yöneldi ve Morava Nehri'nin Bulgaristan'daki kısmı yakınlarında tepelikli bir ovada karargâh kurdu. Buradan ne tarafa doğru güvenli bir biçimde devam edebileceklerini anlamak üzere 500 atlı nehrin diğer tarafına gönderildiler. Ancak nehrin diğer kıyısına tam çıkmışlardı ki, ellerine düşen dört Osmanlı gözcüsünden 2 bin kişilik bir düşman birliğinin yaklaşmakta olduğunu öğrendiler. Bu birliğin karşısına çıkmak için fazla zayıf olduklarından, peşlerinde Osmanlılar olduğu hâlde nehre doğru geri çekildiler. Korkudan ve panikten dolayı bir kısmı dik yamaçlardan nehre atladı ve karargâha başarılı bir şekilde ulaşmayı başardı ya da sularda hayatını kaybetti. Tesadüfen av topluluğuyla yakınlarda bulunan Kral Vladislav, kalanların yardımına koştu ama düşmanın üstünlüğü karşısında tutunamadı. Yanındakilerle birlikte sulara atladı ve burada birçoğu ya dalgalara kapıldılar ya da zırhlarının ağırlığından dolayı dibe çekilerek hayatlarını kaybettiler[264].

Öncelikle zararsız hâle getirilmesi gereken daha büyük sayıda bir düşman ordusunun varlığından artık hiç şüphe duyulmuyordu. Kral Vladislav bu amaçla Hunyadi'ye 10-12 bin seçkin askerle[265] tekrar Morava Nehri'ni geçerek, Osmanlıların üzerine yürüme emrini verdi. Yavaşça Morava Nehri'ni aşağı doğru takip eden bu birliğin öncüleri 200 kişiden oluşuyordu[266]. Ancak Niş civarlarında çatışmadan özellikle kaçınan birkaç düşman birliğine rastladılar. Bu yüzden şehri kolayca işgal ederek, talan ettiler ve ateşe verdiler[267]. Hunyadi burada bir süre kalmıştı ki, civarda bir Osmanlı ordusu toplanmaya başladı. Üç farklı Osmanlı birliği aynı gün Hunyadi'nin karargâhına saldırmaya çalıştılar ama her seferinde kayıplar vererek geri püskürtüldüler. Yakınlarda bütün gücünü kralın karargâhı üzerinde yoğunlaştıran asıl kuvvetlere geri döndüler. Hunyadi

264 Callimachus, *aynı eser*, s. 489.

265 Callimachus, *aynı eser*, s. 490 ve Katona, *aynı eser*, s. 250'de Aeneas Silvius 10 bin kişiden bahsetmektedirler; Hunyadi, Erdel Voyvodası Nikolas von Wylaak'a bizzat gönderdiği mektubunda 12 bin kişiden bahsetmektedir, Kantona, *aynı eser*, s. 251.

266 Kantona, *aynı eser*, s. 247'de Dlugosz.

267 Kantona, *aynı eser*, s. 251'de Hunyadi'nin raporundan.

peşlerinden gitti ve onları kralın karargâhına daha ulaşamadan gece yapılan ani bir baskında korkunç bir katliamla neredeyse tamamen yok etti[268]. Saldırının gerçekleştiği gece yaklaşık 30 bin kadar Osmanlı ölmüştü; 4 binden fazlası Macarlara esir düştü ve paha biçilmez ganimetlerle birlikte dokuz sancak bu zaferin işaretleri olarak kralın karargâhına getirildi[269]. II. Murad'ın burada aldığı darbe, bu sefer de ölüler ve esirler arasında en önemli komutanlarından bazılarının bulunmasından dolayı daha da büyüktü[270].

Osmanlıların Niş yakınlarındaki bu mağlubiyetinin tarihi olarak genelde 3 Kasım 1443 tarihi verilmektedir[271]. Kış mevsiminin ilerlemiş olması, seferin devam ettirilmesini tabii ki daha da zorlaştırıyordu. Zira henüz önlerinde Trakya'nın ve Makedonya'nın güzel ovaları değil, Balkan Dağları'nın buzla ve karla kaplı dağ geçitleri uzanıyordu. Ancak zafer hevesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun

---

268 Saldırının gece vakti yapıldığına Callimachus, *aynı eser*, s. 490'da ve Kantona, s. 247'de Dlugosz şahitlik etmektedirler. Hunyadi, *aynı eser* ve Aeneas Silvius, *aynı eser*, bundan bahsetmemektedirler ve Thworcz, *aynı eser*, s. 254'te sadece kaçan ordunun geceye kadar kovalandığını anlatmaktadır.

269 Callimachus, *aynı eser* ve bahsedilen diğer kaynaklar. Hunyadi ve Thworcz, Osmanlıların kayıplarını fazla detaylı anlatmamaktadırlar; Aeneas Silvius, sadece 2 bin ölüden bahsetmekte ve Macarların kayıplarını 10 kişi olarak vermektedir; gece vakti yapılan bir saldırı için yine bir delil olabilir.

270 Kantona, *aynı eser*, s. 253'te belirtilmiştir. Sadeddin, s. 110.

271 Örneğin Aeneas Silvius, *aynı eser*, s. 252'de ve Kral Vladislav'ın Venedik doju Francesco Foscari'ye gönderdiği 9 Kasım 1443 tarihli mektubunda bulunmaktadır. Karşılaştırma için bk. Raynaldi, *Annal. Eccles.* t. IX, s. 416'da Mansi. Onun dışında seferin burada anlatılan düzenini kaynaklara uygun, dolayısıyla doğru buluyorum. Katona, *aynı eser*, dolasıyla onu takip eden Hammer, I, 453'te Niş mağlubiyetini Sofya'nın talan edilmesinden önceki zamana atmaktadırlar. Ancak 1) Sofya'nın talanı önemli bütün kaynaklarda bu seferdeki ilk silahlı galibiyet olarak verilmektedir: Callimachus, s. 489; Katona, s. 247'de Dlugosz; Dukas, s. 122; Chalkokondylas, s. 162, hatta Katona'nın hangi sebeplerle özellikle ileri sürdüğü Thworcz, *aynı eser*, s. 253; ayrıca geniş kapsamlı ve bu yüzden kronolojik olarak tam doğru olmayan anlatımında Sofya yolunda talan edilen şehirlerin arasında Niş'i de saymasına rağmen, Sadeddin, *aynı eser*, s. 108'de bunu onaylamaktadır. 2) Ordunun Budin'den Niş'e gelmek için Temmuz'dan Kasım'a kadar dört ay geçirdiğini kabul etmek mümkün değildir. Yürüyüş, Sofya seferi ve ardından Morava'daki hadiselerle geçirildi. Niş'ten birçok kaynakta bu esnada bahsedilmemesi önemli değildir. Zira Hunyadi'nin kendi raporuna göre (Katona, *aynı eser*, s. 252), sadece yakınlardaki büyük bir yerleşim merkezi olduğu için adı geçen bu şehrin çok da yakınlarında gerçekleşmemişti. Sadeddin, *aynı eser*, s. 109'da bu hadiseyi yanlışlıkla Balkan geçitlerindeki saldırıdan sonraki bir zamana atmaktadır.

güneydeki bu doğal kalesini aynı yıl daha sona ermeden aşma planı ve diğer taraftan II. Murad'ın bizzat yönetimi altında yeni bir ordunun yaklaşmakta olduğunun bilinci, Kral Vladislav'ı ve birliklerini ileri gitmeye zorladı. Ordu henüz iyi durumdaydı, çok az darbe almıştı ve Hunyadi'nin zaferlerini duyduktan sonra, Osmanlı'nın baskısından çok geçmeden kurtulma umuduyla her gün Bulgaristan'dan, Sırbistan'dan, Bosna'dan ve Arnavutluk'tan yığınlar hâlinde gelen insanlarla daha da güçleniyordu. Erzak da fazlasıyla mevcuttu; bu Hristiyan ordusunun gelişine sevinen yerliler, gönüllü olarak erzak sağlıyorlardı. Macaristan'dan arabalarla getirilen erzaklara daha dokunulmamıştı bile. Havalar oldukça iyi gidiyordu ve henüz soğuklar başlamamıştı. Geride Osmanlıların Niş'teki mağlubiyetinden sonra artık korkulacak birşey yoktu ve böylece herşey sanki bu zorlu teşebbüsün başarılı olacağını gösteriyordu[272].

Kral Vladislav, Morava Nehri kenarındaki karargâhtan yola çıkarak, önce İzladi Şehri'ne gelerek, şimdi Suluderbend olarak anılan Trajan Kapısı'ndan Balkan Dağları'nın büyük dağ geçitlerine ulaşmak için tekrar batıya yöneldi. Bu geçit, Balkan Dağları'nı aşarak, Bulgaristan'dan Trakya'ya giden ana yollar arasında en uzunu ama o dönemlerde hâlâ izlerini taşıdığı ve yakın zamanlara kadar da korunan eski bir Roma yapısına dayandığı için birçok bakımdan en rahat ana yollardan biridir. İzladi yakınlarında, Bulgar adını aldığı Zlatitsa kaynağının yakınından İhtiman Tepesi'ne kadar uzanmakta, buradan Balkanların batı yamaçları boyunca ilerleyerek, güneyde Bagna üzerinden Meriç Nehri Ovası'na ve Filibe'yle Edirne'ye inmektedir. Asıl zorluklar güney kısmında, ancak Bagna'dan üç dört saat aşağıda, bugün Kızderbend Köyü'nün bulunduğu yerde genişleyen Meriç Ovası'na girişte dir[273]. Doğa böylece bu dağ geçidinin kolayca savunulmasına yardımcı olmaktadır. II. Murad işte bu yüzden ordusunun Niş'te mağlup ol-

272 Bu son seferlerin tamamı Hunyadi'nin Niş mağlubiyetine dair raporlarından alınmıştır: Katona, *aynı eser*, s. 253. Bu kahramanın böyle bir zaferden sonra bile gerçek bir mütevazilik içinde herşeyi kılıcına değil, kaderine bağlamısını görmek çok ilginçtir: "Ama sadece bizzat İmparator Omoretlı [Sultan II. Murad] şimdi şahsen bizden üç dieta (=menzil) uzaktaydı, başka türlü onunla çatışmak mümkün değildir ve olacak olanı Tanrı önceden belirler. Nitekim, hepimiz Tanrı'nın elindeyiz. Tanrı'nın dediği olsun. Bir kez ölünür ve herşeyden önce de inanç için".

273 Karşılaştırma için bk. Felicis Petancii, *Dissertatio de Itineribus Aggrediendi Turcam; Schwandt, Scc. rer. Hung.* I, s. 867-868: "Romalılar şu yolu izlediler: Onların izi bu güne kadar dağların ortasında dikili olan mermer sütunlarda görülür". Petancius, 16. yüzyılın başlarında yazmıştır. Ayrıca: Beaujour, "Voyage Militaire dans l'Empire Othoman", Paris 1829, T. I, s. 454. İzladi, Dukas, s. 122'de adıyla anılmaktadır.

duğunu ve Macarların Kral Vladislav ve korku salan Hunyadi yönetiminde yaklaşmakta olduklarını duyunca, bütün dikkatini buraya verdi.

Anadolu'dan ve Avrupa'dan toplanan bütün birlikleri acilen Suluderbend ve İzladi çift geçidine gönderdi ama komutanlarına aynı zamanda sadece bu önemli yerlerin müdafaasına ağırlık vermelerini ve düşmanı ovaya çekebilecek her türlü saldırıdan uzak durmalarını emretti[274]. Savunmayı kolaylaştırmak ve geçişi bir o kadar zorlaştırmak için, geçitleri ağaç kütüklerinden ve kayalardan oluşan güçlü bir duvarla kapattırdı ve her iki taraftaki tepelere okçularını Macarların geçmek zorunda oldukları yolu oklarıyla tamamen hâkimiyet altında tutacak şekilde yerleştirdi[275]. Ayrıca bu savunma sisteminin, Hristiyanların gerçekten de ovalardan yüksek kesimlere çıkmaya başladıklarında oldukça zorluklar çektikleri mevsimin sertliğinden dolayı da destekleneceğini umuyordu.

Kral Vladislav henüz ovalardayken herşey istenen şekilde devam etti. Ordu, başında Hunyadi ile hâlâ Osmanlı hâkimiyeti altındaysalar ya gönüllü olarak teslim olan ya da kısa bir direnişten sonra Macarların tarafına geçen Bulgarların şehirlerinden ve köylerinden geçti. Halk her yerde özellikle Lehleri sevinçle karşılıyordu, çünkü dilleri hemen aynı boylara ve aynı kökene sahip olduklarını gösteriyordu[276]. Ancak Balkanların dağ geçitlerine girdikçe, yürüyüş o denli zorlaştı ve birliklerin cesareti o denli kırıldı. Yollar gittikçe kötüleşiyordu, soğuklar günden güne artıyordu ve erzak temini çok geçmeden tamamen kesildi. Büyük miktarda para vardı ama bu paralarla artık insanlar ve hayvanlar için gıda maddeleri temin etmek neredeyse mümkün değildi. Birçoğu tepelere ulaşamadan soğuktan, açlıktan ve zayıf düşmekten ötürü öldü[277]. Sadece Hunyadi'nin örnek oluşu ve uyarıları bu sıkıntılar altında daha güçlü olanlara güç, cesaret ve dayanıklılık veriyordu. Sıkıntının en yüksek olduğu bir anda, düşmanın yakın oluşu bir kez daha herkesin umudunu canlandırdı. Zira kar ve buz altında sefalet içinde ölmektense, savaşarak onurlu bir sonu yeğliyor-

274 Sadeddin, s. 109'da "Azlad Sıradağları" açıkça belirtilmektedir. Dukas, s. 122. Chalkokondylas, s. 163-165'e göre II. Murad ancak komutanlarıyla uzun süren müzakereler sonucunda sadece savunma savaşı yürütme kararını almıştır.

275 Callimachus, *aynı eser*, s. 492.

276 Callimachus, *aynı eser*, s. 490.

277 Callimachus, *aynı eser*, s. 491: "İnsanların ve yük hayvanlarının büyük gücü, katlanılamaz soğuk ve bitkinlikle tükendi; kıtlık yüzünden özellikle erzak gerekiyordu ve elde bolca olması gereken para yoktu, bundan, açlığa, umutsuzluk da ekleniyordu".

lardı. Böylece tepelerde Osmanlı öncü birliklerini görür görmez, herkes yeniden canlanmış gibi ve Kral Vladislav'ın sesiyle yeniden cesaretlenerek, son dik yamaçları da tırmandı ve Hunyadi'nin yönetiminde acilen saldırı düzeni aldı. Osmanlıların komutanı [Çandarlızâde, Damad] Mahmud Çelebi bunun farkına vardığı anda, II. Murad'ın emrine uymayarak, yerinden ayrıldı ve ordusunun tamamıyla Macarların üzerine yürüdü.

Hunyadi, askerlerini zorlukla düzen içinde tutuyordu ki, Osmanlı okçular oklarıyla uzaktan ilk saldırıya geçtiler ve anında birçok Macarı yaraladılar. Her iki tarafta bunun üzerine genel muharebe işareti verildiğinde meydana gelen çatışma korkunçtu. Özellikle Lehler, sıkıntının ve çaresizliğin verdiği güçle öfkeyle Osmanlılara saldırdılar, adam adama çatışmada birçoğunu öldürdüler ve saflarını birkaç yerden birden kırdılar. Karışıklık en yüksek noktasına ulaşmış ve kaçış başlamıştı ki, Mahmud Çelebi bizzat alana geldi, askerlerini tehditler, hakaret dolu sözler ve kılıç darbeleriyle tekrar saflarına itti ve en azından bir anlığına muharebe düzenini tekrar oluşturdu. Bunun üzerine Lehler artık insanlara değil, atlarına saldırmaya başladılar, kılıçlarıyla birçoğunu yere düşürdüler ve böylece kaçışı zorlaştırdılar. Mahmud Çelebi'nin çatışma sırasında bir mızrakla yaralanan atı, öfkeyle düşmanların arasına atladı ve Mahmud Çelebi'yi burada sırtından attı. Hiçbir yara almadan yerden kaldırılarak, esir alındı. Bu kaza muharebenin sonucunu belirledi. Komutanlarının öldüğü ya da esir alındığı haberi Osmanlılar arasında yayılır yayılmaz, ordunun kalan kısmı kaçarak daha yüksek dağlara geri çekildi. Lehler ve Macarlar, tırmanmak için silahlarını bırakan kaçakları en dik yamaçlara kadar takip ettiler, büyük bir bölümünü öldürdüler ve ancak kralın emri üzerine gece karanlığı çökmeye başlayınca, birçok zafer işaretiyle orduya geri döndüler. Ertesi sabah Kral Vladislav Osmanlılar tarafından korunan dağ geçidinin hemen önüne karargâh kurdu[278]. 1443 yılının Noel günüydü[279]. Bir gün önce çatışmanın meydana gel-

278 Callimachus, *aynı eser*, s. 491-494'te hadiseyi şahit olarak böyle anlatmaktadır. Bonfinius, *aynı eser*, s. 449'daki şahitlerin sözde sözlü raporlarının da verildiği anlatımı biraz farklıdır. Diğer kaynaklar da yan hadiseler konusunda birbirinden farklılık göstermektedirler. Callimachus ve Bonfinius tarafından Karambus olarak anılan ordu komutanının adı Hunyadi'nin mektuplarında (Katona, *aynı eser*, s. 263) Hasan Bey olarak verilmekte olup, değiştirilmiş haliyle Kasım Bey'in Karambus hâline getirilmiş olması mümkündür.

279 Bu tarih Katona, *aynı eser*, s. 264'te Dlugosz tarafından verilmektedir.

diği tepeye Hunyadi tarafından Kurovitsa Dağı adı verildi[280]. Balkan Dağları'nın buzlu alanlarında böylesine beklenmedik şekilde elde edilen bir zafer, kralın ordusunu yeniden canlandırdı. Genel kanaat, son sağlam yerin de aşılması ve diğer taraftaki ovalarda bu büyük çabaların ödülüne, bu büyük acıların amacına ulaşmak için yola devam edilmesi gerektiği yönündeydi. Osmanlılar üzerine aynı gün yapılan şiddetli bir saldırı, çevredeki tepelerden yağdırılan bir ok yağmuruyla kolayca geri püskürtüldü. Gün geçtikçe artan sıkıntılar karşısında yapılacak her türlü harekâtın boşuna olacağını düşünen Kral Vladislav, hemen geri çekilme yönünde oy kullandı. Ne var ki Hunyadi zaferden bu kadar kolay vazgeçmek istemiyordu ve düşmanın mevziini farkedilmeden ve kolayca aşabilmeyi umduğu bir dağ yolu keşfetti. Vladislav, ordusunun tamamıyla kendisini takip etti. Ancak tepeye tam varmışlardı ki, büyük bir yamaç her türlü ilerlemeyi imkânsız hâle getirdi. Hunyadi buradan sadece iki stadion uzaklıktaki Osmanlıların üzerine birkaç kaya gönderdi ve dağ geçidine bir kez daha saldırmayı denedi ama boşuna. Burada daha fazla oyalanmak sadece ordunun sıkıntısını daha da artırmaya sebep olacağı için acilen geri çekilme kararına katıldı. Yalnızca Despot Georg ve Kardinal Julianus bu çaresiz durumda umutlarını kaybetmemişlerdi ve kralla Hunyadi'yi burada tutmak için ellerinden gelen herşeyi denediler. Yine de mecburiyet karşısında vazgeçmek zorunda kaldılar ve birlikleriyle ordunun peşinden gittiler.

Ordu, dikkatle ve düzenli bir şekilde geri çekildi: En önde eşyalar, daha sonra hafif piyadeler ve en arkada ağır zırhlı süvariler. Bu yürüyüş yine de kısmen yoğun ormanlık bölgelerden geçen karla ve buzla kaplı yollarda, özellikle de eşyaların çokluğu gözönünde bulundurulduğunda, çok yavaş ilerliyordu. Dolayısıyla Osmanlılar, düşmanın geri çekildiğini farkeder etmez, peşlerinden gitmeye vakit buldular, birkaç kez artçı birliklerle her iki tarafın da kayıplar verdiği çatışmalara girdiler ve Macar ordusunu gece gündüz ovalara kadar rahatsız ettiler. Daha aşağılardaki Bulgar ormanlarına tam varmışlardı ki, Osmanlı sipahi birliklerinin tamamı bir kez daha aniden Macarlara saldırdı. Bu hücum hemen geri püskürtüldü ama atlarıyla birlikte bataklıklara saplanan ağır zırhlı süvarilerden 80 kişi, Hunyadi'nin hiç acımadan idam ettirdiği 160 askerini kaçış sırasında kaybeden Osmanlıların eline düştü.

Bundan sonra Macar ordusunun geri çekilmesi daha sessiz ama yine de büyük zorluklar altında Belgrad'a kadar devam etti. Yürüyüşü hızlandırmak için,

280 Katona, s. 263'teki söz konusu mektuptan.

eşyalardan zorunlu olarak gerekmeyen herşey ateşe verildi, ganimet olarak alınan silahların büyük bir kısmı gömüldü ve gereksiz atların ve katırların hepsi öldürüldü. Ordu yorulmuş, tükenmiş ve büyük kayıplar vermiş bir hâlde nihayet Belgrad'a geldi ve burada birkaç gün dinlendikten sonra Budin'e döndü. Budin'de kralın geri döndüğüne dair haberler yayılmaya başlayınca, herkes kralı törenlerle karşılamak için hazırlıklar yaptı. Ruhban sınıfının tamamı resmî bir geçitle kralı karşılamaya çıktı ve ordunun önünde zincirler içindeki Osmanlı komutanları göründüğünde, ruhbanların ardından gelen halkın sevinci sonsuzdu. Esir alınan komutanların arkasından ele geçirilen sancaklar, ganimetlerin kalan kısmı ve nihayet kralın ve komutanı Hunyadi'nin şanı adına zafer naralarıyla havayı dolduran ordu geliyordu. Kral, ettiği bir yeminden dolayı şehre yürüyerek girdi ve saraya çıkmadan önce katedrala giderek, yanında komutanlarıyla birlikte, büyük sıkıntı anlarında gelen yardımlar için Tanrı'ya dua etti[281].

Bu, yaklaşık altı ay kadar süren bu dikkate değer seferin sonuydu[282]. Beklentileri yerine getirmemiş, özellikle de Hristiyan dünyasına bu mücadelede kalıcı maddi bir kazanç getirmemiş olsa da, diğer taraftan manevi bir etki yarattı ve bu mücadelenin sonraki gelişimi için yine de önemli neticeler sağladı. En önemli iki sonucu, öncelikle Türk savaşının Avrupa'da daha büyük bir önem kazanması ve papanın çabalarıyla başlatılan hazırlıkların, aşağıda göreceğimiz gibi, daha büyük bir gayret ve ciddiyetle devam ettirilmesi; ikincisi de hadiselerin gidişatından dolayı cesareti kırılan II. Murad'ın bizzat barış talebinde bulunması oldu.

Avrupa'daki savaşın talihsiz bir şekilde dönmesi, özellikle de yeri doldurulamaz en iyi komutanlarından birçoğunun kaybı, II. Murad'ı derinden sarsmıştı. Balkan Dağları'ndaki karargâhından adeta omuzları çökmüş bir hâlde, Budin'e esarete götürülen Mahmud Çelebi'nin eşi olan kızkardeşinin mâtem kıyafetleri içinde kendisini karşıladığı ve ayaklarına kapanarak, zincirlere vurulan eşini kurtarmak için elinden gelen çabayı göstermesi için yalvardığı[283]

281 Callimachus, *aynı eser*, s. 494-496 diğer kaynaklarla esas olarak aynıdır.

282 "Macaristan'dan çıktıktan beş ay sonra seferi tamamlayıp orduyu krallık ordugâhına götürdü" diyor Thworcz, *aynı eser*, s. 254'te. Burada seferin çıkış noktası önemlidir. Ordu muhtemelen 1444 Şubat'ında Budin'e geri dönmüştür. Gerek bu hususta, gerekse açıklanması gereken diğer yan hususlar hakkında burada fazla birşey söylenememektedir. Bununla ilgili Katona, *aynı eser*, s. 245-270 arasındaki eleştirisel incelemelere tekrar dikkat çekmek isterim.

283 Sadeddin, *aynı eser*, s. 110.

Edirne'ye geri döndü. Kızkardeşine bu konuda sözverdi; ama hâlâ intikam hırsı ve huzur özlemi, savaş ve barış duyguları arasında gidip geliyordu. Avrupalı güçlerin hazırlıklara devam ettiğine dair dedikodular, Karamanoğulları beyinin Anadolu'da tekrar ayaklandığına dair haberler ve yeterli imkânları olmadan her ikisiyle de başarılı bir şekilde baş etme imkânsızlığı, II. Murad'ı sonunda isteksiz de olsa, Kral Vladislav ve müttefikleriyle barış yapmaya zorladı. Yine de bu barış, mevcut şartlar altında büyük fedakârlıklara bağlıydı. Mahmud Çelebi'nin ve yoldaşlarının serbest bırakılmasını istiyorsa, Sırp despotunun da taleplerini ve isteklerini yerine getirmek zorundaydı. Barış müzakereleri sırasında özellikle gözönünde bulundurulması gereken iki nokta bunlardı.

II. Murad, öncelikle Sırp despotunun niyeti hakkında kesin bilgi almak üzere, gizlice ve el altından Mahmud Çelebi'nin serbest bırakılması ve barışın gerçekleştirilmesi için arabuluculuk yapması şartıyla iki oğlunu serbest bırakmayı ve topraklarını geri vermeyi önerdi[284]. II. Murad'ın niyetlerine hâlâ anlaşılır bir şüpheyle yaklaşan Georg, başlangıçta bu teklifi kabul etmeye hevesli görünmüyordu. Ancak bunu farkeden Osmanlı elçileri önerilerini daha ısrarlı bir şekilde sunmaya başladıklarından, zamanla II. Murad'ın bu sefer teklifinde dürüst ve ciddi olduğuna ikna olmak zorunda kaldı. Bu şartlar altında tabii ki belirli bir barış altında kendisine önerilen avantajlar, savaşın devam etmesiyle oluşacak belirsiz bir zafer umudundan ağır bastı. Yine de tek başına harekete geçme cesaretini gösteremedi ve sırrını bu yüzden kral üzerinde en fazla nüfûza sahip olduğunu bildiği Yanoş Hunyadi'yle paylaştı.

Bazı kaynakların ifadelerine göre, Sırp despotu ile Hunyadi, gizli bir anlaşmayla barışın sağlanması yönünde Georg'a Sırbistan'ın tamamıyla birlikte Osmanlıların işgali altındaki serhad kalelerinin geri verilmesi; Hunyadi'ye de Georg'un Kral Sigismund dönemlerinde Macaristan'da sahip olduğu ve zamanla ele geçirdiği şehirlerin, kalelerin ve bölgelerin verilmesi yönünde an-

284 Callimachus, *aynı eser*, s. 500. Osmanlı kaynakların burada yine Batı kaynaklarının tam tersini söylemeleri önemli değildir. Zira Sadeddin, s. 111'e ve seleflerine göre, barış için elini ilk uzatan II. Murad değildi, aksine Sırp despotu barış elini uzattı, vezirleri zengin hediyelerle kendi tarafına çekmeye çalıştı ve gelecek için sadakat ve itaat yeminleri etti. Bizanslılar bu noktada hemfikirdirler. Chalkokondylas, s. 167'de Osmanlı kaynaklarını kullanmaktadır; Dukas, s. 122'de Batılı raporlara uymaktadır. Gerçeğin hangisi olduğu konusunda hiç şüphe yoktur.

laşmaya varmışlardı[285]. Bilgi sahibi ve güvenilir şahitlerse bu şekilde gizli bir anlaşmadan bahsetmemekte olup, sessiz kalışları en azından bu dönemden sonra Despot Georg'un sahip olduğu mülklerden Hunyadi'ye devredilen sadece tek bir yerin adının geçmesiyle haklı çıkartılmaktadır[286]. Sonuçta durum nasıl olursa olsun, kesin olan birşey varsa o da Georg'un Osmanlı elçilerini öncelikle Hunyadi'ye gönderdiği ve bundan böyle Hunyadi'nin Osmanlı padişahı ve kral arasında arabuluculuk yaptığıdır.

Hunyadi, şahsen barışa karşı değildi[287]. Savaşın devam etmesi hâlinde, özellikle de yurtdışından her yerden yardım vaatleri aldığı gözönünde bulundurulursa, silahlarının talihinden şüphe duymamasına rağmen, barışın akla yatkın görülmesi için de birçok sebep vardı. Macaristan'da görünüşe göre huzur tekrar sağlanmıştı ama gerçekte güvenli değildi; Kayser III. Frederik'in komşu ülkelerdeki konumu hâlâ tehdit ediciydi ve mevcut ateşkes anlaşmasına rağmen endişeler yaratıyordu ve neticede tecrübeler yurtdışından gelecek yardımlara güvenilemeyeceğini göstermişti. Silahlar konusundaki talihin bu kadar değişken olması gözönüne alınarak, ikinci bir seferin istedikleri gibi gitmediğini düşündüğünde, Macaristan'ın düşmanlarının bu talihsizlikleri kralı tekrar kovmak için kullanmayacaklarını kim garanti edebilirdi?

Hunyadi, Osmanlı padişahının ve elçilerinin niyetlerinden emin olduktan sonra, krala taleplerini bildirdi ve aynı zamanda göze batan bir askerî kuvvetle Haziran ayında[288] Osmanlı elçilerinin da barış antlaşma-

285 Katona, *aynı eser*, s. 308'de Dlugosz: "Öyleyse Rascia (Sırbistan) Despotu Georg ile Voyvoda Ioannes arasında gizli bir barış antlaşması yapıldı; buna göre Macar Krallığı'yla Türklerin imparatoru arasında şu şartlar altında barış olacaktı: Despot kalelerini ve topraklarını geri alacaktı, Voyvoda Ioannes de, despotun Macaristan'da Kral Albert ve Vladislav'ın armağanı olarak elde ettiği bütün kaleleri, kentleri ve köyleri üstlenecekti". Katona, Georg'un Macaristan'da hibe veya takas usulüyle edindiği mülkler (örneğin daha önce de belirttiğimiz gibi, Belgrad bu şekilde Macaristan'a kalmıştı), Kral Sigismund'un zamanına ait olduklarından, burada bir yanlışlık olduğuna dikkat çekmektedir. Yine de bu, daha sonra da hibelerin olmadığı anlamına gelmez.

286 Katona, *aynı eser*, s. 309. Ne Callimachus, ne Thworcz bu gizli antlaşmadan haberdar değildirler; tıpkı Bonfinius ve Bizanslılar gibi.

287 Callimachus, s. 501: "Türk tarafından getirilen barış imasının hiç de küçümsenmemesi gerektiğini düşündü".

288 Aynı yer: "olabileceği kadar fazla sayıda ve donanımdaki bir orduyla Haziran başında Segedin'e doğru ilerleyeceği konusunda krala tavsiyede bulunur". Katona, *aynı eser*, s. 310'da Dlugosz yanlışlıkla Ağustos ayını belirtmektedir.

sını yapmak üzere gelecekleri Segedin'e gelmesini istedi. Büyük ve iyi teçhiz edilmiş bir ordunun görüntüsü, padişahın elçilerini daha iyi şartlara ikna etmeyi sağlayabilirdi. Kral Vladislav, barış yapma fırsatını sevinçle karşıladı, Papa Vekili Kardinal Julianus'un itirazlarına aldırmadan derhal bütün magnatları Segedin Devlet Meclisi'ne[289] çağırdı ve ikinci sefer için hazır hâle getirilen ordunun hemen yola çıkmasını emretti. Barış konusunda anlaşmaya varılamadığı takdirde, buradan tekrar daha kolay bir şekilde sefere çıkılabileceğini düşünüyordu[290]. Kral Vladislav, belirlenen tarihte Kardinal Julianus ve görkemli bir orduyla Segedin'e geldi. Osmanlı elçileri, Hunyadi ve 100 kişilik bir sipahi birliğiyle daha önce gelmişlerdi. Osmanlılar adına Rum bir devşirme kralın ve toplanan konseyin huzurunda söz aldı. Barışın sağlanması konusunda kısa zamanda anlaşmaya varıldı. Sadece önceden esas olarak uzlaşmaya varılan şartlar konusunda anlaşmazlıklar çıktı. Osmanlılar, Bulgaristan dışında gümüş madenleri ve Sırbistan'da tahkim edilmiş bir dizi şehri istiyorlardı. Vladislav ise herşeyin gerçek sahiplerine geri verilmesinde ısrar ediyordu. Bunun üzerine şu şartlar altında on yıllık bir barış antlaşması yapıldı[291]: 1) Bulgaristan'ın tamamı Osmanlı padişahına ait olacaktır; buna karşın 2) Sırbistan, örneğin Semendire, Güvercinlik, Severin, Sivrihisar (Ostrovitsa), Rudnik, Liaskoviez, Novoberda, vesaire gibi Osmanlıların işgali altında bulunan şehirler ve kalelerle ve Arnavutluk'un daha önce Sırbistan'a ait olan kısmıyla, yani Hersek'le birlikte Georg Brankoviç'e geri verilecektir[292]; Georg Brankoviç de karşılığında gelirlerinin yarısını Osmanlı Devleti'ne vermeyi taahhüt etmektedir[293]; 3) Esirler karşılıklı olarak takas edilecektir; Sırp despotunun oğulları engellenmeden vatanlarına geri döneceklerdir ve Mahmud Çelebi,

289 Thworcz, *aynı eser*, s. 255.

290 Dlugosz, *aynı eser*, s. 311.

291 Callimachus, *aynı eser*, s. 502-503. Thworcz, *aynı eser*, s. 255. Hiçbir kaynakta Segedin Barışı'nın şartları tam olarak verilmemektedir; farklı kaynaklardan biraraya getirmek zorundayız.

292 Dlugosz, *aynı eser*, s. 312'de Sırbistan'a geri verilecek şehirleri, adlarını biraz değiştirerek belirtmektedir: "Golubiecz, Swiderow, Sivrihisar, Surzin, Rosnik, Koperban, Prokopia, Liaskowiecz, Ziolonygrod ve bütün Rascia'nın ve despotesin elinde tuttuğu, Arnavutluk'un o kısmını ebediyen sana versin".

293 Bu şartı sadece Chalcond., s. 167'de vermektedir: "Ve hâsılatlarının yarısını sultana vermeleri".

70 bin duka altını karşılığında özgürlüğüne kavuşacaktır[294]; 4) Tuna Nehri bundan böyle ne Macaristan'a akın etmek için Osmanlılar tarafından, ne de Osmanlı İmparatorluğu'na akın etmek üzere Macarlar tarafından geçilecektir[295]; 5) Eflak, Macaristan'ın himayesinde kalacaktır ve Drakul'un oğulları tekrar serbest bırakılacaklardır; ancak önceki antlaşmalara istinaden Eflak voyvodası tarafından Osmanlı padişahına ödenmesi gereken haraç, bundan böyle de ödenecektir[296]; 6) Osmanlılar tarafından devredilmesi gereken yerler, sekiz gün içinde boşaltılacaktır[297].

Bu şekilde yapılan barış antlaşması, iki dilde hazırlanarak, her iki tarafca, Kral Vladislav'ın *İncil* üzerine, Osmanlı elçilerin *Kur'an* üzerine yeminleriyle kabul edildi. Osmanlılar, kralın kutsal ekmek (Hosti) üzerine yemin etmesini isteseler de, böyle bir hareket kutsal birşeyin kutsallığının bozulmasıyla eş tutuldu ve bu talep şiddetle geri çevrildi[298]. Bu barışın asıl kurucusu olarak kabul edilen Hunyadi'ye daha önce belirttiğimiz Sırp despotuyla aralarındaki gizli anlaşmaya istinaden değil, hizmetlerinin ödülü olarak, Despot Georg'a daha önce sürgünde geçimini sağlaması için bırakılan şehirler ve köyler, gelirleriyle birlikte verildi. Ancak göründüğü kadarıyla bunlardan sadece bazılarını gerçekten kabul etti[299]. Barış karşıtı olan Kardinal Julianus bile barış yapıldıktan sonra zorunluluğa boyun eğdi ve sessizce onay verdi. Barışa ruhunun tamamıyla karşıydı ama şimdilik barışın getirdiği avantajların karşısına nasıl birşeyle çıkacağını bilmiyordu ve herkesin onaylaması karşısında şimdilik her türlü itirazın gereksiz olacağının, dolayısıyla ne yazık ki çok geçmeden meydana gelen daha uygun zamanları beklemek zorunda olduğunun farkındaydı[300].

294 Dlugosz, *aynı eser*, s. 310'da: "Türk tarafından 70 bin florinle fidyeden kurtarıldı; özgürlüğü geri verildi". Callimachus, *aynı eser*, s. 501'de fidyeyi 550 bin duka altını olarak vermektedir.

295 Dukas, s. 122. Chalkokondylas, s. 167.

296 Dukas, s. 122. Chalkokondylas, s. 167: "Daklar (Romenler) daha önce onlarla sultan arasında yapılan antlaşmaların ön gördüğü şekilde sultana karşı vergiye tâbi (vasal) olsunlar ve Paionlar için de daha önce olduğu gibi aynı durum geçerli olsun".

297 Dlugosz, *aynı eser*, s. 313.

298 Callimachus, *aynı eser*, s. 503-504.

299 Callimachus, *aynı eser*, s. 503.

300 Callimachus, *aynı eser*, s. 503: "Julianus'un bile karşı çıkmadığı (10 yıllık) bir barış yapıldı; konuyu candan tasvip etmediği için değil, telafi edilecek bu kadar menfaate umut bağlayacağı için, ya da, herkesin bu kadar onayına sahip olduğu için, kabul edilmesi gereken muhakemeye kapalı olan zihinleri dikkatle gözlemliyordu ve uyarmak için uygun zamanı kolluyordu".

II. Murad için Segedin Barışı zaferlerle dolu yönetimi sırasında aldığı en ağır darbelerden biriydi ve hiçkimse bu barışı Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönem tarihindeki en sevinçli anlarından biri olarak kabul etmeyecektir. Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın gururu bir daha asla burada, Segedin'de, Avrupa'daki en güçlü ve en tehlikeli rakibinin karşısında olduğu kadar kırılmamıştı ve başka hiçbir şekilde bu barışı sağlamak için yapmak zorunda oldukları fedakârlıklar kadar büyük kayıplar veremezlerdi. Zira bir anda tekrar kaybedilen bu kuzey sınır eyaletlerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun umudu ve geleceği yatıyordu. Osmanlı'nın Avrupa'daki hâkimiyeti kalıcı olacak ve daha gelişme aşamasında sönmeyecekse, özellikle burada sağlam adımlar atmak ve bu yöne doğru genişlemek zorundaydı. Segedin'de üzerinde anlaşmaya varılan on yıllık bir barış bu yüzden gerçekten de yerine getirilmiş olsaydı, Osmanlı İmparatorluğu için Avrupa'da bir felaket anlamına gelirdi. Zaten gücünün doruğunda ve en güzel gelişme aşamasında bulunan böyle bir güç için, böyle bir barışın gerek manevi, gerekse siyasi sebeplerden dolayı devam ettirilmesi mümkün değildi. Barış bozulmak zorundaydı ve Osmanlı'nın talih yıldızı, düşmanlarının sadakatsizliğinden dolayı II. Murad'a daha aynı yıl içinde Segedin'de yaşadığı utancın ve küçük düşürülmenin intikamını almak için çok iyi bir fırsat sunmamış olsaydı, Osmanlılar bu barışı kendileri bozmuş olurdu. Osmanlı'nın Avrupa'daki gücünün çok geçmeden gerek manevi, gerekse maddi olarak tekrar yükselmesini ve Segedin Barışı'nda belirtilen süre henüz sona ermeden, Batı'nın güçlerine Bizans'ın imparatorluk tahtından bakarak meydan okumasını sağlayan da bu hadiseydi.

II. Murad, başlangıçta istemese de şartlara uymak zorunda kaldı. Kendini hemen şimdi tekrar ellerinde silahlarla Avrupa'daki düşmanlarının karşısına çıkacak kadar güçlü hissetmiyordu. Ayrıca Anadolu'da kendisine ihtiyaç duyuyorlardı, zira Karamanoğulları beyinin buradaki gücü henüz kırılmamıştı. Böylece Segedin Barışı resmen onaylandıktan sonra, 1444 Temmuz'unun ilk yarısında ordusuyla birlikte Anadolu'ya döndü[301]. Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun bundan sonraki tarihsel anlatımını zamansız bir şekilde kesmemek üzere, II. Murad'ı takib ederek, hemen Anadolu'daki gelişmelere dönüyoruz.

301 Dukas, s. 122. Chalkokondylas, s. 167.

4) Sultan II. Murad'ın Cülusundan Sonra Anadolu'daki Durumlara Bir Bakış. Cüneyd Bey'in Akıbeti ve Karaman Savaşları. Menteşe ve Germiyan Osmanlı İmparatorluğu'na Dahil Ediliyor. Doğu Sınır Eyaletlerinde Türkmenlerle Anlaşmazlıklar. II. Murad'ın Oğlu Mehmed Lehine Tahttan İlk Feragati

Anadolu'daki gelişmeler, II. Murad zamanında Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki durumunu seleflerinin zamanında olduğu kadar etkilemiyordu. Her iki kıta, farklı alanlarda kendilerine özgün bir şekilde gelişmek üzere birbirlerinden ayrılmaya başlamıştı. Osmanlı'nın Avrupa'daki konumu ne kadar sağlamlaşıyor ve genişliyorsa, her iki kıtada Osmanlı'nın gücünü oluşturan unsurların farklılıkları da o denli daha belirli bir şekilde ortaya çıkıyordu.

Anadolu'da Hristiyan halk neredeyse tamamen yok olmuştu ya da Osmanlılarla aynı boydan gelen diğer Müslümanlar arasına öyle karışmış ve kaynaşmıştı ki, bağımsız bir direniş unsuru olarak ortaya çıkmaları mümkün değildi. Avrupa'da ise Osmanlıların karşısında sadece başka boylardan ve başka kökenlerden gelen ve içlerinde direnişin manevi ve dini unsurları daha derinde yatan ve bütün güce sahip olan Hristiyan halklar vardı. Osmanlı padişahlarının her iki kıtadaki hâkimiyetlerini genişletmek ve sağlamlaştırmak için üstesinden gelmeleri gereken savaşın doğasını ve farklı karakterini belirleyen de buydu.

Avrupa'da bu mücadelede özgürlüklerini ve bağımsızlıklarını, mülklerini ve dinlerini, anavatanlarını ve hayatlarını, kısacası kendilerini şimdiki zamana bağlayan ya da geçmişteki anılarından dolayı değer verdikleri bütün kutsal bağlarını riske atmak zorunda olan halklara karşı savaşmak; Anadolu'da ise bir zamanlar güçlü hanedanların kalıntıları olarak ya da talihli maceraperestler olarak uygun şartlar altında hükümdarlık hırslarını tatmin etmek için zaman zaman isyan eden ve silahlarına sarılan beylerle mücadele etmek zorundaydılar. Dolayısıyla Osmanlılara karşı Anadolu'da yürütülen savaş, milli bir karakterden ziyade şahsi bir karaktere sahipti ve Avrupa'daki Türk savaşlarından çok farklı menfaatler söz konusuydu.

Dolayısıyla Osmanlıların Çanakkale Boğazı'nın bu tarafında ve diğer tarafındaki düşmanları arasında amaç, araç ve sebeplerden dolayı da doğal bir ortaklık söz konusu değildi. Kendi çevrelerinde kendi kaderlerine doğru gidi-

yorlardı ve önlerinde bambaşka gelecekler yatıyordu. Zaman zaman her iki tarafın birbirleriyle kurdukları ve onları biraz daha birbirine yaklaştıran siyaset bağları bile zamanla gevşedi ve bağlayıcı gücünü kaybetti. Böyle olmamış olsaydı; doğadan, tarihten ve iç yaşamlarındaki unsurlardan dolayı birbirinden ayrılmış Anadolu ve Avrupa o dönemlerde Osmanlı'nın artan gücüne karşı birlik kurmuş olabilseydi, Osmanlı İmparatorluğu her iki kıtada bu kadar çok sayıda devletin harabeleri üzerinde, böylesine hızlı bir şekilde Avrupa'nın tamamına meydan okuyabilecek güce yükselemezdi. Anadolu halklarında söz konusu olan sadece hükümdarların değişimiydi; onun dışında Doğu Avrupa'daki halkların yeni hükümdarlarına feda etmek zorunda oldukları herşey, yani dinleri, özgürlükleri, mülkleri ve anayasaları esas olarak aynı kaldı.

II. Murad'ın Anadolu'da mücadele etmek zorunda olduğu en inatçı ve en tehlikeli düşmanları İzmir hâkimi Cüneyd Bey ve Karamanoğulları beyleriydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yıldırım Bâyezid'in oğulları arasındaki kardeş kavgalarını ve I. Mehmed'in tek başına iktidarı sırasındaki karışıklıkları kendi lehine kullanmayı bilen cüretkâr maceraperest Cüneyd, son olarak bütün kaderini yukarıda üzücü sonunu anlattığımız Düzmece Mustafa'ya bağlamıştı. Eski mülküne tekrar sahip olma umuduyla Mustafa'nın talih yıldızı dönünce Mustafa'ya ihanet etmiş ve bizim de anlatımımızda kaldığımız nokta olan Ulubad karargâhından İzmir'e geri dönmüştü. Yanındaki yetmiş kişiyle İzmir'e giden yolu iki gün gibi çok kısa bir zamanda katetmişti ve hiçbir yerde ciddi bir direnişle karşılaşmamıştı. Sadece Marmara (Hermon) Nehri'ni geçerken, kendisini ve yanındakileri Düzmece Mustafa'nın çetesine ait olduğunu düşünen ama daha ilk saldırıda geri püskürtülen bir Osmanlı birliğine rastlamıştı. Anavatanı olan İzmir'de gelişi büyük bir sevince sebep oldu. Erkekler, kadınlar, çocuklar kendisini karşılamaya geldiler ve zaferle atalarının sarayına götürdüler[302].

Buraya geldiğinde Düzmece Mustafa'ya ihaneti karşılığında kendisine vaat edilen Aydın sancakbeyliğinin, eski Aydınoğulları beyinin Mustafa adındaki torununun elinde bulunduğunu ve Mustafa'nın sancakbeyliğini sadece silah zoruyla elden bırakmaya niyetli olduğunu öğrendi. Cüneyd Bey bir an bile tereddüt etmeyerek, Çeşme'nin (Eritrea) ve Urla'nın (Klazomen) dağlık bölgelerinde yaşayan, kısa bir süre önce Börklüce Mustafa taraftarlarının

302 Dukas, *aynı eser*, s. 97.

da bulunduğu ve Cüneyd Bey'in babasının da eski zamanlarda dostça ilişkiler sürdürdüğü[303] savaşçı halklar arasından küçük bir ordu topladı ve onları mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde silahlandırdı. Sekiz gün içinde sadece ağaç dallarından kabaca yontulan mızraklarla donatılmış 2 bin kadar hafif yaya ve bozdoğanlar taşıyan 2 bin kadar okçu topladı. Aydın Sancakbeyi Mustafa Bey, bunu haber alır almaz merkezinin bulunduğu Ayasuluğ'dan büyük bir orduyla Cüneyd'e doğru yola çıktı ve Cüneyd de cüretkâr bir şekilde onu karşılamaya çıktı. İki ordu Mesavlion adında bir yerin yakınında bataklık ve ağaçlık bir bölgede karşı karşıya geldiler. Mustafa Bey, saldırı işaretini verdi. Cüneyd Bey, yetenekli askerlerin yokluğunu kendini şiddetle düşman saflarına atmasıyla telafi etti. Birkaç dakika içinde düşman saflarını kırdı. Cüneyd Bey, çatışma sırasında bizzat Mustafa Bey'in üzerine saldırdı ve elindeki bozdoğanla yere düşürdü ve Mustafa burada anında ruhunu teslim etti. Mağlup olan ordu sevinç naraları altında Cüneyd Bey'in tarafına geçti ve Cüneyd Bey buradan derhal zaferle Ayasuluğ'a girerek, rakibinin cesedini gerekli onurlarla atalarının mezarına defnettirdi[304].

Cüneyd Bey, bunun üzerine tekrar Aydın bölgesinin efendisi ve hükümdarı olarak kabul edildi. Ancak bu girişimci ve hükmetme hırsıyla dolu adamın yeniden canlanan gücü II. Murad'ın hiç hoşuna gitmiyordu. Cüneyd'den resmen biat etmesini ve sadakatinin güvencesi olarak oğlunu sarayına göndermesini talep etti. "Emirlerime riayet etmeyi reddettiği takdirde, Allah nasıl uygun görürse kendisine öyle muamele edecekti", diye bildirdi II. Murad kendisine. Cüneyd, gururlu bir şekilde: "Nasıl istiyorsa" diye cevap verdi. "Yalnız başarıyı Allah'ın eline bırakısın"[305]. II. Murad bunun üzerine bu maceraperestin gücünü daha başlangıçta kırmayı uygun buldu. Ayrıca eski Aydınoğulları beyinin Osmanlı sarayında bulunan oğlu İsa Bey de tahriklerde bulunuyordu. Cüneyd Bey Aydın'da istediği gibi hüküm sürdüğü sürece komşu bölgelerin de asla güvende olmayacağını belirtiyordu ve Anadolu'daki Osmanlı sancakbeylerinden gelen raporlar da bu endişeleri onaylıyordu[306].

II. Murad böylece Bizans imparatoruyla bir barış antlaşması yapıp, Avrupa'da kuzeydeki sınır komşularıyla da eski antlaşmaları yeniler yeni-

303 Dukas, s. 97: "Cüneyd'in baba dostları".

304 *Aynı eser*, s. 97-98.

305 Dukas, s. 105.

306 Sadeddin, trad. de Galland, Mcst. d. l. Bibl. d. R. N. 10, 528, t. II, s. 33.

lemez, 1425'te Halil Yahşi Bey yönetiminde birliklerinin en iyi kısmını, Cüneyd Bey'i Osmanlı hükümdarlığını kabul etmeye zorlamak ve sınırlarını belirlemek üzere Anadolu'ya gönderdi. Cüneyd Bey'in birkaç yıl önce öldürdüğü Bâyezid Paşa'nın damadı olarak bu seferde şahsi bir intikam meselesi de olan Halil Yahşi Bey, birlikleriyle Alaşehir yakınlarına kadar geldi ve buradan doğrudan İzmir'e geçmek istedi ki, hiçbir şekilde sinmeyen Cüneyd Bey, tekrar kuzeye yönelerek, Halil Yahşi Bey'i çatışmaya girdikleri Akhisar yakınlarına kadar çekti. Cüneyd Bey önden saldırırken, birliklerden bir kısmıyla düşmana arkadan saldırması planlanan küçük oğlunun dikkatsizliği, Halil Yahşi Bey'e kolay bir zafer kazandırdı[307]. Cüneyd'in Kurt [Hasan] adındaki bu oğlu, kaçarken Osmanlılara esir düştü; Cüneyd Bey, ordusunun kalan kısmıyla İzmir yakınlarında ulaşılması zor dağlara çekildi ve Osmanlıların baskısı altında nihayet Sisam Adası karşısında bulunan İpsili sahil kalesinde sağlam bir konum aldı. Kurt ve yine Osmanlılara esir düşen amcası Hamza Bey, bu arada bağlanarak Edirne'ye götürüldüler ve buradan geçici olarak Gelibolu zindanlarına gönderildiler[308].

Halil Yahşi Bey, Marmara Nehri'ni geçerek hiç duraksamadan hemen Ayasuluğ'a yöneldi ve buradaki halkı tehditler ve vaatler altında Osmanlı padişahına biat etmeye zorladı. Zaferinin ödülü olarak Halil Yahşi Bey'e Aydın sancakbeyliği ve Anadolu beylerbeyi yönetiminde takviye kuvvetleri verildi[309]. Yine de Halil Yahşi Bey, emri altındaki 15 bin kişilik birlikle, özellikle de [Gazi Timurtaşzâde Anadolu Beylerbeyi] Oruç Bey'in savaşı çok gevşek tuttuğu gözönünde bulundurulursa, fazla birşey yapamadı. Cüneyd Bey, İpsili'den sıkça hücumlarda bulunuyordu ve hâlâ gönlünce talan ettiği ve ateşe verdiği çevreye hâkimdi. Ancak kısa bir süre sonra vefat eden Oruç Bey'in halefi olup, gerekli yetkilerle birlikte daha fazla askerî kuvvete de sahip olan [Anadolu Beylerbeyi] Hamza Paşa yönetiminde hadiselerin lehte değişmesiyle çok geçmeden nihai bir sonuca varıldı[310].

İpsili, hemen her yönden sadece deniz tarafından bir geçiş açık kalacak şekilde kuşatıldı. Kısa sürede baskı altında kalan Cüneyd Bey, yerin savun-

307 Detaylı olarak Dukas, s. 106-107. Yılı, Sadeddin, s. 33'de belirtmektedir: Hicrî 829.

308 Dukas, s. 107.

309 Aynı yer ve Sadeddin, *aynı eser*, s. 34.

310 Sadeddin, s. 35'te aynı kaynaklarla çalışmış gibi görünen Dukas'la neredeyse aynıdır; sadece Kurt'un esir alındığı Akhisar Muharebesi'ni önce Hamza Bey'e mâl etmektedir.

masını kardeşi Bâyezid'e bırakarak, Osmanlı'nın ezeli düşmanı Karamanoğulları beyinden yardım ve destek istemek üzere bir gemiye atladı[311]. Ancak Cüneyd Bey'in muhtemelen davasını çoktan kaybettiğini düşünen Karamoğulları beyi, Akdeniz sahillerindeki Anamur (Anemorion) sahil kasabasında yaptığı bir görüşmede, Cüneyd Bey'i ciddi ve güçlü bir şekilde desteklemeye hevesli görünmüyordu. Cüneyd Bey, sadece büyük miktarda para ve 500 kişilik bir yardımcı kıta alabildi ve bu yardımcı kıtayla İpsili'ye döndü. Geri döndükten hemen sonra yaptığı cüretkâr bir hücum, yaklaşık 1000 kişiden oluşan muhafız kıtalarının karşısına 50 bin asker dikebilecek güçteki Osmanlılara karşı son başarısız denemesiydi.

Sadece kalenin zor ulaşılabilen bir tepede oldukça avantajlı konumu ve denizden erzak temininin açık olması, kuşatmayı biraz daha uzattı. Hamza Paşa, II. Murad'a bu olayı sona erdirmek istiyorlarsa, özellikle denizden güçlü bir barikatla erzak teminini kesmeleri gerektiğini bildirdi. Osmanlıların eski dostları olan Cenevizliler, gönüllü olarak yardım etmeyi teklif ettiler. Yukarıda da adı geçen Adorno'nun halefi Percival Palavicini, Sakız Adası'ndaki soydaşlarından üç kadırga kiraladı ve bu kadırgalarla İpsili Limanı'na geldi. Bu gemilerin görüntüsü bile, erzak temini kesilen kalenin kurtulma umudunu kaybeden muhafız kıtalarını çaresizliğe düşürdü. 500 kişilik Karamanlı yardımcı kıtaları ertesi gece kaçmaya çalıştılar ama kaçarken Osmanlılar tarafından yakalandılar ve yarısı öldürüldü. Bu durumda artık hiçbir umudu kalmayan Cüneyd Bey, Hamza Paşa'nın yokluğunda kuşatma ordusunun başında bulunan Halil Yahşi Bey'e, canlı olarak II. Murad'ın huzuruna çıkartılma şartıyla teslim olmayı önerdi. Halil Yahşi Bey, bu öneriyi kabul etti ve yemin ederek, Cüneyd Bey'le kardeşi Bâyezid'e hayatlarını esirgeyeceğini bildirdi. Ancak Cüneyd Bey'in teslim olduğu günün gecesi Ayasuluğ'dan karargâha geri dönen Hamza Paşa, Halil Yahşi Bey'in ettiği yemini kendisi üzerinde bağlayıcı bulmadı ve Cüneyd Bey'i, kardeşi ve ailesinin tamamıyla birlikte kendilerine tahsis edilen çadırda dört cellat tarafından gece uykularında öldürttü. Kesilen başları bu utanç verici zaferin işaretleri olarak Edirne'ye gönderildi ve II. Murad, bu ailenin kanlı bir şekilde yok edilmesini, Cüneyd Bey'in Gelibolu'daki büyük oğlunun ve küçük kardeşinin de hemen idam edilmele-

311 Sadeddin, s. 36'da Cüneyd Bey'in karadan Osmanlı kuşatma ordusunu geçerek Karaman'a ulaştığını söyleyerek, Dukas'a göre farklılık göstermektedir.

rini emrederek taçlandırdı[312]. Aydın sancağının tamamı bunun üzerine tekrar Osmanlı'nın eline geçti.

Osmanlı'nın Anadolu'daki hâkimiyeti için çok daha inatçı ve sonuçları açısından çok daha az tatmin edici bir mücadele, en azından biraz daha milli bir karaktere sahip Karamanoğullarına karşı yapılan savaştı. Zira Karamanoğulları ve Osmanlılar arasında atalarından miras kalan nefret, henüz gücünü kaybetmemişti[313]. II. Murad döneminde de üç defa tekrarlanan Karamanoğulları savaşları, esas olarak daha önceki Osmanlı padişahlarının bu güce karşı yaptıkları savaşlara benziyordu. II. Murad döneminde bu savaşların siyasi açıdan önemlerinin artmasının sebebi, Karamanoğulları beyleriyle Macaristan krallarının Osmanlı tarihçilerin ve Batılı yazarların belki de fazla ağırlık verdikleri bağlantılarıydı. Muhtemelen her iki taraf da II. Murad'ı sindirmek için bu bağlara ihtiyaç duyuyordu ve Macaristan'la Karamanoğulları Beyliği bir bakıma ortak düşmanlarına karşı doğal birer müttefik olduklarından, aralarında bu gibi karşılıklı teşvikler meydana gelmiş olabilir; ancak her iki ülke arasında planlı ve aynı anda harekete geçmek amacıyla kurulan maddi bir ilişkinin, kalıcı bir irtibatın mevcut olduğu mümkün görünmemekte ve kanıtlanamamaktadır[314].

312 Dukas, s. 108, 109. Sadeddin, s. 37-38'de tam tersine Çandarlı Halil Paşa'yı bu cinayetin asıl faili olarak anmaktadır ama kurban olarak sadece babayı ve oğlunu tanımaktadır ve yerin teslimatını, kalede kalan muhafız kıtasının liderlerinin başlarını gördükten sonra yeri teslim etmeye yanaştıklarını söyleyerek, bu hadisenin sonucu olarak vermektedir.

313 *Aynı eser*, s. 108: "Çünkü Karamanlılar Osmanlı'ya karşı düşmanca tutum içindeydiler".

314 Osmanlı kaynakları en fazla Macaristan ve Karaman arasındaki bu bağlantıdan bahsetmektedirler; adeta Macaristan ve Karaman'daki savaşlarının kullanımsallığını dayandırdıkları siyasi bir fikir halini almıştır. Sadeddin, *aynı eser*, s. 75'te Macaristan'la yapılan ilk savaşlarda bu hususta daha çekingen konuşmaktadır: "Bu korkunç sıkışıklıkta ve son derece aciliyet içinde bulunuluyorken imparatorluğu ele geçirmek için Hristiyanlarla İbrahim Bey'in anlaşmış oldukları sanılıyordu", vs. Daha sonra, s. 87'de, daha kesin bir ifade kullanmaktadır: "Uzun zaman önce Hristiyanlarlarla Karaman hanedanının ileri gelenleri Müslümanların İmparatorluğu'na saldırmak için anlaşmışlardı ve diğerleri arasında Macaristan kralı kayıplarının intikamını almak için hiçbir fırsattan yararlanmayı kaçırmıyordu; sultanın İbrahim Bey'e karşı yaptığı son savaş sırasında da aynı şeyi yapmıştı". Bizanslılarda Macaristan ile Karaman arasındaki gizli veya açık anlaşmalar hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır.

II. Murad ne zaman birlikleriyle Avrupa'da kalmak zorunda kaldıysa, silahları ne zaman talihsizliğe düştüyse, Karamanoğulları beyi de tabii ki böyle dönemlerde en büyük başarıyı ve en kolay zaferleri bekleyebildiği için, isyan ediyor ve silahlarına sarılıyordu. II. Murad'ın ilk dönemlerinde Karamanoğulları Beyi [II.] Mehmed Bey, oldukça sessiz kaldı. II. Murad, kendisine bizzat elçiler göndererek, babasının vefat ettiğini ve kendi cülusunu bildirmiş ve bu esnada o dönemlerde mevcut dostluğu yemin altında onaylamıştı[315]. Mehmed Bey, barışı ve edilen yeminleri ilk kez 1426 yılında II. Murad'a karşı isyan bayrağını çeken eski Teke beyinin oğlu Osman Bey'e Antalya Kalesi'ni kuşatmasına yardım ederek bozdu. Antalya önce Firuz Bey ve daha sonra oğlu Hamza Bey tarafından cesurca savunuldu ve Osman Bey, neredeyse ordusunun tamamının yok olduğu ve kızkardeşinin köle olarak götürüldüğü bir baskında hayatını kaybetti[316]. Ancak bu davaya fazlasıyla bulaşmış olan Mehmed Bey[317], savaşı bütün bunlara rağmen kendi adına devam ettirdi ve kaleyi büyük bir orduyla derhal her taraftan kuşattı.

Kuşatma dört, hatta bazılarına göre yedi ay sürmüştü ki, II. Murad kalenin kuşatmasını kaldırmak için bizzat Avrupa'dan buraya geldi. Mehmed Bey bu durumda geri çekilmeden önce genel bir taarruzla en azından son bir kez şansını denemek istedi. Ancak taarruz emrini veremeden, kalenin surlarından atılan bir gülleyle hayatını kaybetti ve bunun üzerine karargâhta çıkan karışıklık, ordunun hemen geri çekilmesine sebep oldu. Mehmed Bey'in oğullarından biri olan [Bengî] Ali Bey, hemen şehre giderek, gönüllü olarak teslim olacağını bildirdi. Diğer oğlu İbrahim Bey ise babasının naaşını da alarak kaçtı. Paha biçilmez ganimetlerle dolu karargâh, Mehmed Bey'i öldüren taştan top gülleyi de zaferle şehre getiren Osmanlıların eline düştü ve Hamza Bey, bu zaferin ebedi hatırası olarak gülleyi demir bir zincirle şehrin kapısına astırdı. Ali Bey ganimetlerin en iyi bölümüyle II. Murad'a gönderildi ve buna karşın II. Murad Hamza Bey'e zengin süslemeli bir hançer, değerli bir eyerle donatılmış bir at, Teke sancakbeyliğini ve Osman Bey'in kızkardeşiyle evlenmesine izin verdi[318]. Ali Bey, II. Murad tarafından onurla karşılandı ve II. Murad'ın kızkardeşlerinden biriyle evlendirilerek, çok önemli bir makam olan Sofya sancakbeyliğini aldı.

315 Dukas, s. 73.

316 Sadeddin, s. 39-42'de geniş kapsamlı olarak verilmiştir.

317 *Aynı eser*, s. 42: "Mehmed Bey zorunluluklarını çok fazla değerlendirmeden Osmanlılarla çok erken savaşa girdi", vs.

318 *Aynı eser*, s. 43-46.

Çok geçmeden Karamanoğulları Mehmed Bey'in diğer iki oğlu İbrahim ve Antalya karargâhında bulunmayan İsa da zorunlu olarak II. Murad'a sığındılar. Henüz hayatta olan amcaları Ali Bey, baba toprağındaki hükümdarlıkta kendilerine rakip çıkıyordu. Bu şekilde yardım talep eden beyleri daima iyi karşılamak ve Osmanlı İmparatorluğu'nun menfaatlerine uygun olduğu takdirde mümkün olduğunca desteklemek Osmanlı devlet kurallarından biriydi. Her iki Karaman beyi bu yüzden II. Murad'ın iki kızkardeşiyle evlendirildi ve İsa Bey, bunun üzerine Avrupa'da bir sancakbeyliğine getirilirken, İbrahim Bey büyük bir yardımcı kıtayla, çok geçmeden amcasını mağlup etmeyi ve babasının mirasını ele geçirmeyi başardığı Karaman'a geri gönderildi. II. Murad, İbrahim Bey'i şimdilik babasının tahtında rahat bırakmayı uygun görüyordu. Sadece geleceği güven altına almak için koyduğu hafif şartlara istinaden, Hamid sancağının Mehmed Bey'in daha önce ele geçirdiği kalelerini geri istedi. İbrahim Bey, bu şartları yerine getirmeyi reddetmedi ve böylece barış ve eski dostluk şimdilik sağlanmış oldu. Bu birinci Karaman savaşının en önemli kazancı tekrar Osmanlı İmparatorluğu'yla tamamen birleşmesi olan Hamid sancağının başına Osmanlı sancakbeyi olarak Şarabdar İlyas Bey getirildi[319].

Karamanoğulları Beyliği ile sonsuza dek yapılan barış, sadece birkaç yıl sürdü. Zira Macaristan savaşının beklendiği gibi gitmediği dönemlerde, 1432 yılında Edirne'ye Karamanoğulları İbrahim Bey'in, mevcut barış antlaşmasına bakmadan, yeniden silahlara sarıldığına, Hamid sancağının tamamını tekrar işgal ettiğine ve Hamid Sancakbeyi İlyas Bey'i zincirlere vurarak yanında götürdüğüne dair rahatsızlık verici haberler ulaştı[320]. Aynı dönemde Dulkadiroğlu Süleyman Bey, II. Murad'a, İbrahim Bey'in kendisine hediye etmeyi düşündüğü en güzel atını çalarak gösterdiği sadakatsizlikten dolayı şikâyette bulunmuştu[321]. II. Murad'ın atı geri almak için attığı adımlar başarısız oldu ve bu yüzden yürütülen müzakereler sırasında İbrahim Bey'in düşmanca niyet-

319 Sadeddin, s. 45-47. Sadeddin'in burada adını verdiği daha eski Osmanlı kaynakları ilk Karaman seferini daha erken bir zamana atmaktadırlar. Daha iyi kaynaklar ise söz konusu yıla, yani Hicrî 830 veya Miladî 1426.

320 *Aynı eser*, s. 75.

321 Sadeddin, *aynı eser*, s. 79-81. Dukas, s. 113'te bu durumu sanki II. Murad atı kendisi için istemiş ve İbrahim Bey'in bunu reddetmesi savaş sebebiymiş gibi göstermektedir; ancak Sadeddin'in kesin bir ifadeyle belirttiği gibi, savaşın asıl sebebi olan Hamid sancağının yeniden işgalinden haberdar değildir. Bu yüzden Hammer'in, I, 445'de bundan hangi sebeple bahsetmediğini anlamıyorum.

leri ortaya çıktığından, II. Murad sadakatsizlik gösteren beyin cezasını silahlarla vermeye karar verdi.

Ordusunun başında bizzat Anadolu'ya geçti, bir süreliğine Bursa'da kaldı ve Akşehir, Konya ve Beyşehir'in arka arkaya teslim olduğu Karamanoğulları topraklarına girdi[322]. Osmanlılar bunun üzerine ülkenin iç kesimlerinden en önemli sınır kalelerine yöneldiler, kaleleri ardı ardına kısa sürede ele geçirdiler ve en güçlü olanları yerle bir ettiler[323]. Karamanoğulları Beyliği'nin tamamı böylece Osmanlı padişahının eline geçmişti ve ülkesini terkederek, Toros Dağları'na kaçan İbrahim Bey, II. Murad'ı zekice yürütülen müzakereler sırasında yumuşatmayı ve barış yapmaya ikna etmeyi bilmemiş olsaydı, kolayca Osmanlıların elinde kalabilirdi. Mevlevî Tarikatı'ndan bilge bir şeyh olan Hamza Bey, II. Murad'a önce kendisi ve İbrahim Bey arasındaki akrabalık bağlarını hatırlattı, gönül zenginliğini ve affetmeyi bir hükümdarın en güzel faziletleri olarak tarif etti ve atalarının mirası olan Karamanoğulları topraklarını kendisine bıraktığı takdirde, İbrahim Bey'in pişmanlığının bir işareti olarak, II. Murad'ın iradesine boyun eğmeye ve Hamid topraklarını derhal terketmeye hazır olduğunu açıkladı. Karamanoğulları topraklarını aslında İbrahim Bey'in kardeşi İsa'ya timar olarak vermeyi düşünen II. Murad, başlangıçta Hamza Bey'in sözlerine ve önerilerine kulak asmadı ama Hamza Bey'in tam zamanında ayaklarına kapanması, II. Murad'ın öfke dolu düşüncelerini yine İbrahim Bey lehine değiştirmesine sebep oldu. İbrahim Bey, Hamid sancağını geri verdi ama Karamaoğulları Beyliği'ne sahip oldu, II. Murad'a kızını verdi ve oğlunu, bundan böyle tamamen Osmanlı padişahının emri altında olacağını tembihleyerek, Osmanlı sarayına gönderdi. Bu şartlar altında II. Murad barışı kabul etti, Karaman'ı terketti ve Bursa'ya geri döndü[324].

322 *Aynı eser*, 81-82. Dukas, s. 114'te Konya'yı fethedilen şehirler arasında belirtmezken, Chalkokondylas, s. 129-130'da en çok Konya'nın fethi üzerinde durmaktadır.

323 Sadeddin, s. 82: "Karaman ülkesinin iç kesimleri mülk hâline getirildikten sonra sınırlardaki kalelere ve güçlü mevzilere yöneldiler, onları zaptettikçe yıktılar".

324 Sadeddin, s. 34. Dukas, s. 114'de II. Murad'ın kızkardeşi olan İbrahim Bey'in eşinin arabuluculuğunun bu barışın yapılmasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Chalkokondylas, s. 130. Hammer'in, I, 446'da Karamanla yapılan barışın şartlarından biri olarak Turgut Bey'in tekrar eski makamına getirilmesini neye dayanarak ileri sürdüğünü bilemiyorum, zira Chalkokondylas, birkaç sayfa sonra bu hadiseyi barıştan tamamen bağımsız olarak anlatmaktadır.

Son Macaristan seferi sırasında meydana gelen üçüncü ve son Karaman savaşı da benzer şekilde başladı ve bitti. İbrahim Bey bu sefer özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kuzeydeki sınır eyaletlerini harap etti, Ankara ve Kütahya'ya kadar açık arazileri talan etti, Beypazarı ve Bolvadin şehirlerini işgal ve kısmen tahrib ederek damadı [Turgutoğlu] Hasan Bey'le birlikte her yerde bağımsız bir bey olarak hüküm sürdü[325]. Bu hadiseler, yukarıda gördüğümüz gibi, II. Murad'ın daha barış resmen onaylanmadan önce Anadolu'ya geçmesine ve Segedin Barışı'nın hızlandırılmasına sebep oldu. II. Murad, Anadolu'da bulabildiği kadar birliği topladıktan ve en büyük oğlu Alâeddin'i Amasya sancağından yanına çağırdıktan sonra, hızlı yürüyüşlerle Karaman'ın kalbine kadar ilerledi, bir kez daha Konya'yı, Larende'yi ve birçok başka şehri talan etti ve bu sefer, yerel halka öfkesini genelde İslâm dinine inanan başka ülkelerde olduğundan daha ağır hissettirdi[326]. Macaristan'la savaşın tekrar başladığına dair beklenmedik haberler, talanlarını durdurdu ve onu istemese de Karaman'la barış yapmaya zorladı. Adamlarıyla birlikte Suriye sınırındaki dağlara çekilen İbrahim Bey, bu fırsatı, sırdaşlarından birini [Server Ağa'yı] ve II. Murad'ın kızkardeşi olan eşini Osmanlı karargâhına göndermek için kullandı ve birkaç müzakereden sonra affedilerek, eski şartları yine geri getiren bir barışa sahip oldu[327].

Böylece Karamanoğulları Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu için bundan böyle de Anadolu'da kalıcı bir şekilde tutunması mümkün olmayan tehlikeli bir güç, padişahların hâkimiyetinin burada sarsılmaz bir sağlamlığa erişebilmesi için ortadan kaldırılması gereken büyük bir engel; bugüne kadar denendiğinden çok daha titiz bir iyileştirmeye ihtiyaç duyan bir yara olmaya devam etti. Bu küçük ülkenin Osmanlı İmparatorluğu'nun artan gücü karşısında ayakta durabilmesi kendi yaşam gücünden kaynaklanmıyordu; sadece Avrupa'daki şartlar padişahlara Anadolu'daki hâkimiyetlerini planlı ve kararlı bir şekilde genişletmelerine ve sağlamlaştırmalarına zaman bırakmadığı ve güçlerinin

325 Sadeddin, s. 105. Dukas, s. 122-123.

326 Sadeddin, s. 106: "Bu Osmanlıların ilk defa bir Müslüman ülkesinde yaptıkları taşkınlık oldu. Konya Şehri yakınlarına kadar herşey yağmalandı ve yıkıldı". Karşılaştırma için bk. Bu seferin Dukas, s. 123'teki anlatımı ve sonu: "Soydaşı Türklere bile zarar vererek Karamanın her şehir ve bölgesini yağmalayarak ve talan ederek döndü". II. Murad Konya'dan biilhassa birçok altın ve gümüş götürmüştür.

327 Sadeddin, s. 107. Dukas, s. 123. Chalkokondylas, s. 167.

ağırlık noktası şimdilik daha çok batıda ve Hristiyan dünyasında yoğunlaştığı için yaşamaya devam ediyordu. Anadolu'da Osmanlı'ya hâlâ düşmanca karşılık veren herşey, yavaş yavaş kendiliğinden ölüyordu ve kendini koruma gücünü kaybettiği ve kendi menfaati açısından herşey üzerinde hüküm süren, herşeyi yeniden canlandıran Osmanlı gücünün kaderine bağlandığı için er veya geç Osmanlı'nın eline düşecekti.

Bu şekilde II. Murad döneminde örneğin Menteşeoğulları ve Germiyanoğulları beylikleri ebediyen Osmanlı İmparatorluğu'na katılmışlardı. Menteşeoğullarının son beyi İlyas Bey, ilk Karaman savaşının gerçekleştiği dönem olan 1425 yılında vefat etti. Yasalara göre halefliği iki oğlu[328] Üveys ve Ahmed'e geçiyordu. Ancak her ikisi de uzun zamandır Osmanlı sarayında yaşıyorlardı ve burada II. Murad babalarının mirasının başına geçmelerini ne denli istemiyorsa, o denli ciddi bir gözetim altında tutuluyorlardı. Babalarının ölüm haberini aldıktan hemen sonra, gizlice anavatanlarına kaçma teşebbüsünde bulundular. Ancak kaçmayı başaramadan ihanete uğradılar ve kaçma teşebbüsleri tutuklanmalarıyla engellendi. Her ikisi de Tokat zindanlarına gönderildiler ve Menteşeoğulları Beyliği'nin başına bir Osmanlı eyaleti olarak Balaban Paşa getirildi ve mülkî idaresi değiştirildi. İki beyzâdenin bir yıl sonra babalarının mirasını geri alma teşebbüsleri başarısız geçti. Her ikisi de zindanlardan başarılı bir şekilde kaçabildiler ama Ahmed takipçilerinden daha sonra kaybolduğu Diyarbakır'e kaçarak ancak zorlukla kurtulabilirken, kardeşi Üveys bir müddet sonra tekrar yakalandı ve dikkatsizliği kaçmalarını sağlayan Tokat sancakbeyiyle birlikte idam edildi. Menteşeoğulları Beyliği bu tarihten sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Anadolu'daki bir bölümü oldu[329].

Birkaç yıl sonra Germiyanoğulları Beyliği daha kolay bir şekilde vasiyet yoluyla* Osmanlı padişahlarının mülkü hâline geldi. Germiyanoğullarının bir zamanlar verimli boyundan gelen son üyesi, ölümünden kısa bir süre önce II. Murad'a bizzat biatlarını bildirmek isteyen yaşlı ve çocuksuz [II.] Yakup Bey'di. Bu amaçla Bursa üzerinden Edirne'ye geldi, II. Murad'ın emri üzerine her yerde büyük bir saygıyla karşılandı ve Osmanlı sarayında kaldığı birkaç gün boyunca çok iyi bir hizmet ve efendisi gibi saygı gösterdiği II. Murad'ın şahsen ilgisini

328 Sadeddin, *aynı eser*, s. 30. Hammer, I, 424'e göre kardeşi Mehmed'in oğullarıydı.

329 Sadeddin, s. 30-33.

* Zinkeisen sehven satın alınarak demektedir (çev.).

gördü. Yaşlı bey, zengin hediyelerle ve böylesine büyük bir saygı görmüş olmaktan dolayı mutlu bir şekilde ülkesine geri döndü ve bir yıl sonra burada vefat etti. Son iradesine göre Edirne'de gördüğü saygının anısına müteşekkir bir şekilde ülkesinin tamamını II. Murad'a bırakmıştı. Umur Bey'in oğlu Osman Çelebi, Germiyan sancağının ilk Osmanlı sancakbeyi oldu[330].

Anadolu'nun diğer bölgelerinde, özellikle kuzeydeki ve doğudaki sınır eyaletlerinde, isyan eden beylerle ve huzursuz Türkmen boylarıyla anlaşmazlıklar II. Murad döneminde de Osmanlı İmparatorluğu'nun ne lehine, ne de aleyhine olmak üzere, eskisi gibi devam etti. Sinop ve Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey, II. Murad'ın tamamen yok etmeyi düşündüğü bağımlı hükümdarlığını, her yıl ödemesi gereken haracın miktarını tamamen Osmanlı padişahının iradesine bırakmasına ve oğlunu padişah kapısında hizmet vermek üzere Osmanlı sarayına göndermeyi vaat etmesine sebep olan utanç verici bir barış antlaşmasıyla sürdürüyordu[331].

Osmanlı İmparatorluğu'nun en doğudaki sınırında, II. Murad'ın hükümdarlığının tamamı boyunca sinsi olduğu kadar gaddar olarak da bilinen Amasya Sancakbeyi [Lala] Yörgüç Paşa, henüz mağlup olmamış beylerin, prenslerin ve Osmanlı İmparatorluğu'nu bu yönden sürekli olarak Tokat ve Amasya civarlarına kadar rahatsız eden Türkmen çetelerinin korkusu olarak kaldı. Sultan II. Murad'a kazandırdığı en önemli iki yer, Osmancık yakınlarındaki Kocakayası Kalesi ve Sinop ile Kastamonu arasındaki Canik Kalesi'ydi.

Kocakayası Kalesi'nde o güne kadar Haydar Bey adında, kalenin doğal sağlamlığına ve iyi bir erzak teminine güvenerek, Osmanlı padişahının bütün himaye taleplerini kibirle geri çeviren bağımsız bir bey hüküm sürüyordu. Yörgüç Paşa, iknayla ve silahlarla başaramadığını, sonunda hile ve rüşvetle başardı. Haydar Bey'in sırdaşı Tayfur'u zengin hediyeler ve gelecek için büyük vaatlerle kalenin erzak depolarını ateşe vermeye ikna etmeyi başardı. Haydar Bey'in gelecek için bütün umutlarını bağladığı bütün erzakları alevlere kurban giderken, Yörgüç Paşa kaleyi dışarıdan kuşattı ve meydana gelen erzak sıkıntısından dolayı Haydar Bey kaleyi kısa bir süre sonra teslim etmek zorunda

330 Sadeddin, s. 59-61.

331 Chalkokondylas, s. 130. Burada Anadolu'daki durumlar hakkında verilen bilgiler tarihi açıdan kesin değildir ve dikkatle kullanılmalıdır. II. Murad'ın hükümdarlığının hemen başında Bolu bölgesini ele geçiren İsfendiyar Bey'le diğer anlaşmazlıklar hakkında Sadeddin, s. 25-27'de daha detaylı bilgiler vermektedir.

kaldı. Ancak II. Murad, Haydar Bey'i inatçılığından dolayı cezalandırmadı, aksine kalenin yerine kendisine büyük bir timar verdi[332].

Sultan Alparslan'ın soyundan gelen Canik komutanı Hüseyin Bey'in direnişi daha azdı. Yörgüç Paşa'nın tek bir ciddi atağı, kaleyi bütün arazileriyle birlikte gönüllü olarak teslim etmesine yetti. Ancak bu gönüllülük başlangıçta kötü ödüllendirildi. Hüseyin Bey, Bursa'da esir tutulurken, Yörgüç Paşa ailesinin tamamını Amasya zindanlarına gönderdi. Ancak iki yıl sonra II. Murad, Hüseyin Bey'in zindandan başarılı bir şekilde kaçtıktan sonra kulu olarak ayaklarına kapandığında II. Murad'a duyduğu güveni Avrupa'da bir sancakbeyliği ve ailesinin Amasya'daki zindandan çıkartılmasıyla ödüllendirdi[333].

Doğu sınır eyaletlerindeki Türkmen çeteleri arasında özellikle Kızılkoca adında yaşlı bir çete reisinin Niksar dolaylarında dolaşan dört oğlu, Osmanlı topraklarına yaptıkları sürekli akınlarla göze batıyorlardı. Osmanlılara düşman Dulkadiroğullarının Türkmen beyleriyle ve Akkoyunlularla anlaşarak, soygunlarını Tokat ve Amasya dolaylarına kadar genişlettiler, inanılmız bir cüretkârlıkla gece gündüz şehirlere ve köylere akın ettiler, her yerde korkunç olaylar gerçekleştirdiler ve ellerine geçen herşeyi, insanları, hayvanları ve taşınabilir malları kendi karargâhlarına taşıdılar. Geldikleri gibi yok olan bu eşkiyalarla silahlarla baş etmek mümkün değildi. Yörgüç Paşa yine de sonunda dört kardeşi haliyle, birçok güzel sözle ve II. Murad'ın kendilerine ülkesinde timar olarak büyük araziler vereceği vaadiyle Amasya'ya getirmeyi başarmıştı ve burada görkemli bir ziyafet sırasında dört kardeşi öldürtürken, yaklaşık 400 kişilik maiyetleri bağlanarak, yakınlarda bulunan bir mağaraya taşındı ve dışarıdan yakılan bir ateşle öldürüldü. Yörgüç Paşa ertesi sabah ordusuyla Çorum Ovası'nda bulunan çetelerine saldırdı, adamlarından orada kalanlarını öldürdü ve büyük sayıda sürülerini sınırdan öbür tarafa geçirdi. Sadece kadınlarla çocuklar esirgendi ve bunlara ülkenin herhangi bir yerine dağılma izni verildi. Daha sonra esir alınarak getirilecek her adam için, Yörgüç Paşa özel bir ödül koydu. Birçok insanın bu şekilde sonu geldi. Bu Türkmenlerin neredeyse boylarının tamamı bir seferde yok edilmişti. Kalanlar, soydaşları olan Akkoyunlu Türkmenlerinin reisi, Karayülük'ün oğlu Habil Bey'e sığındılar[334].

332 Sadeddin, *aynı eser*, s. 54-56.

333 Sadeddin, s. 56-58

334 Sadeddin, s. 47-52: "Bu zamandan beri onlardan bahsedilmedi ve hayatta kalanların hepsi Kara Osman'ın oğlu Habil'in yanına çekildiler".

Yine de en güçlü ve en tehlikeli Türkmen boylarından birinin bu şekilde yok edilmesi amacına tam ulaşmadı. Zira doğu sınır boylarındaki Türkmenler bundan sonra da Osmanlı için düşman bir unsur olmaya devam ettiler ve neredeyse her yıl, bireysel eşkiyalıklar olarak genelde hep aynı karaktere sahip bulundukları ve Anadolu'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun durumlarına atacağımız genel bir bakış için önemsiz olduklarından, burada sessizce atlayacağız önemsiz anlaşmazlıklar meydana geliyordu. Yörgüç Paşa'nın adı, kılıcı ve gaddarlığı, II. Murad döneminde Türkmenleri en azından şimdilik onlara karşı herhangi bir resmî seferin yapılmasını gerektirmeyecek kadar kontrol altında tutuyordu[335].

Son Karaman seferinden sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki huzuru Segedin Barışı'yla; Anadolu'daki huzuru da savaşa hazır bir Osmanlı ordusunun varlığıyla uzun bir süre için güvence altına alınmış gibi görünürken, II. Murad şanının ve geniş topraklarının hükümdarlığını ikinci oğlu, 14 yaşındaki Mehmed'e devretmeye karar verdi[336]. Avrupa'daki hadiselerin farklı bir yön almasına duyduğu anlaşılabilir bir hoşnutsuzluk ve aynı yılın başlarında, 1444'de vefat eden en büyük oğlu Alâeddin'in ölümü karşısında duyduğu üzüntü, II. Murad'ın görünüşe göre uzun zamandır taşıdığı kararı, en az, fazlaya tamah etmeme fazileti, dünyevi görkemlere duyduğu tiksinti ve huzurla yalnızlık içinde bir hayata duyduğu zamansız özlem kadar hızlandırdı. II. Murad o dönemlerde ancak 40 yaşındaydı, dolayısıyla henüz gücünün doruğuna ulaşmıştı ve hüküm sürmenin ne kadar cazip olduğunun ve insanca tutkuların ne kadar güçlü olduğunun hâlâ bilincindeydi.

Ancak kararı kesinleştikten sonra, Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'yı yanına çağırdı, bundan böyle dünyadan uzak, Allah'a hizmet etmek istemesinin sebeplerini açıkladı ve yerine Şehzâde Mehmed'i halef olarak tayin etti. Çandarlı Halil Paşa'nın ve diğer vezirlerin II. Murad'ı bu kararından vazgeçirme çabalarının tamamı boşunaydı. Aynı dönemlerde Manisa sancakbeyliğini yürüten Şehzâde Mehmed, Edirne'ye çağrıldı ve burada devlet büyük-

335 II. Murad sadece bir kez daha, Selanik'in fethinden kısa bir süre önce Karakoyunluların Türkmen beyi Mirza İskender'e karşı birlikler göndermek zorunda kaldı; bu birliklerin görüntüsü bile Mirza'nın geri çekilmesine sebep oldu. Sadeddin, s. 70-72.

336 II. Mehmed ya da İstanbul fatihi Fatih Sultan Mehmed, Hicrî 833 yılı Recep ayının 7. gününde, yani Miladî 1429 yılında doğmuştu. Karşılaştırma için bk. Sadeddin, s. 69.

lerinin huzurunda, II. Murad tarafından bizzat tahta oturtuldu[337]. Çandarlı Halil Paşa, Şehabeddin Paşa ve Saruca Paşa genç padişaha bundan böyle vezir olarak, Molla Hüsrev de kadıasker olarak hizmet edeceklerdi. II. Murad, yalnızlığını kendisiyle paylaşacak dostları olarak İshak Paşa'yı ve Hamza Bey'i seçti ve Menteşe, Saruhan ve Aydın sancaklarının gelirlerini kendi geçimi için tayin etti. Daha sonra, her türlü görkemi üstünden atarak, Manisa'da inzivaya çekildi[338]. Ancak buraya varır varmaz, Macaristan'la ve diğer Hristiyan güçlerle tekrar baş gösteren savaşın Osmanlı İmparatorluğu'na getirdiği tehlike kendisini Avrupa'ya ve yeni faaliyetlere geri çağırdı. Acilen ordusunun başına geçti ve imparatorluğun kurtarıcısı olarak, Varna'da silahlarıyla Osmanlı adının Erdel ovalarında, Balkan geçitlerinde ve Segedin'de yaşadığı utancın intikamını aldı.

5) Kral Vladislav Segedin Barışı'm Bozuyor. Müttefikleriyle İlişkileri. 1424 Tarihli Barıştan Sonra Bizans'taki Durumlara Geriye Dönük Genel Bir Bakış. Bulgaristan Seferi ve Kasım 1444 Varna Savaşı

Segedin Barışı, gereksiz yere fazla hızlı ve kalıcı olmasını sağlayacak şartlar yeterince gözönünde bulundurulmadan yapılmıştı. Dolayısıyla sağlam bir zemine oturtulmamıştı ve Macaristan tarafından olduğu kadar Osmanlı tarafından da yerine getirilmesi mümkün değildi. Zira Macaristan burada tek başına bağımsız bir güç olarak hareket edemezdi ve çoktan Hristiyan dünyasının davası hâline gelen bir davada kendi iradesini yasa hâline getirebilecek durumda değildi. Kral Vladislav ve kahraman komutanı Hunyadi, Hristiyan dünyasının doğudan gelen düşmanına karşı savaşında birer öncü kabul edilmişlerdi ve nihai sonucuna ermek üzere olan, herşeyin zaferin haçın tarafında olacağını gösterdiği bu savaştan bir süreliğine vazgeçebilecek güçte ve cesarette olsalar ve bu barış açısından söz konusu olan gerçekten dürüst bir tutum, sağlam bir kanı ve kalıcılığına içten bir inanç olsa bile, bu savaşta men-

337 Cülus merasiminin Edirne'de yapıldığını Sadeddin, s. 117'de kesin bir dille belirtmektedir. Öyleyse II. Murad son Karaman seferi sırasında Avrupa'ya geri dönmüş olmalı. Gerçi Sadeddin, bu Karaman savaşını son Macaristan seferinden önceki bir zamana atmaktadır.

338 *Aynı eser*, 114-118. II. Murad'ın tahttan feragatinin yılı olarak Hicrî 847 yılı (1444) verilmektedir.

faati olan diğer Avrupa güçleri tarafından şartların zorlamasıyla istemeseler de savaşı devam ettirmeye itilirlerdi.

İşte bu yüzden kötü sonuçları kısa sürede ortaya çıkacak siyasi bir hataydı. Hatta barışı başlatan ve bu barışla doğrudan ilgili iki gücün birbirlerine konumu açısından çok daha büyük bir hataydı. Osmanlıların, özellikle de II. Murad'ın bir kez girdiği yoldan Segedin Barışı'nda öngörüldüğü gibi dönmesinin mümkün olmadığını yukarıda daha önce belirtmiştik. Bulgaristan'ın kuzeydeki dağlık bölgesi Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki doğal sınırı değildi. Kim kendini Osmanlı İmparatorluğu için daha şimdiden böyle bir sınır çizecek kadar güçlü görüyorsa, Osmanlıları en azından Balkan Dağları'nın ötesine kadar geriletmek veya Tuna ve Sava nehirlerinin bataklık ve kullanışsız kıyı şeridine kadar Sırbistan'ı ve Bosna'yı bırakmak ve burada daha sonraki zamanlarda birçok kez denendiği ve yapıldığı gibi, karşısına mızraklardan oluşan bir orman, zırhlı askerlerden oluşan sarsılmaz bir duvar, açık ateşler ve yanan fitiller yerleştirmek zorundaydı. Ne var ki o dönemlerde hiçkimse, Avrupa'nın huzurunun yüzyıllar için bu şekilde yapılacak fedakârlıklarla mümkün olacağını anlayamazdı ve böylece Osmanlılar kaçınılmaz bir zorunluluktan dolayı ilerlemeye devam ederken, zorla yapılan barışa duydukları öfke ve çok geçmeden elde ettikleri zafer, Hristiyan dünyasına karşı savaşlarını sonsuza dek devam etmeye itti.

Diğer taraftan Macaristan, kendisini Avrupa'nın gözünde daha şimdiden büyümesini sağlayan ve kendisine çok önemli bir siyasi konuma oturtan, Hristiyanlığın Osmanlılara karşı savaşının öncüsü hâline getiren kaderiyle geleceğini, Osmanlılar yüzünden güney sınır eyaletlerinde, Erdel'de ve Balkan Dağları'nın geçitlerinde kaybettiklerini ve çektiklerini bile telafi etmeyen bir barışa bağlaması gerektiğini görmekteydi. Ayrıca Kral Vladislav, kibri Hristiyanlığın onuruna savaşarak elde ettiği ve bundan böyle de elde edeceği şana karşı ilgisiz kalmayan genç bir insandı ve yanında kâfirlere karşı savaşta kendi kimliğini, geleceğinin umudunu bulmuş olan bir kahraman olarak Hunyadi vardı. Magnatların ve halkın görünüşe göre bu barışa başlangıçta duydukları sevinç[339], gerçekte doğal ve sağlam bir zemine dayanmıyordu. Aksi hâlde bu

339 Callimachus, *de reb. Wladislai, Lib. III, Schwandt, Scc.* I, s. 503. Katona, *aynı eser*, s. 310'da Dlugosz: "Bu yenilikten Kral Vladislav gibi bütün Macaristan da memnun kaldı. Nitekim Macarların barış bahşetmeye değil, barış istemeye alışık oldukları dönemlerden sonra çok yüzyıl geçmişti ve bu yenilik bir mucizeye benziyordu". Dlugosz'un burada Kral Vladislav, ileride göreceğimiz gibi, Lehistan'a Türk savaşından ve Macaristan'dan dolayı üvey evlat muamelesi yaptığı için, Macaristan aleyhinde yazdığını hemen farkettim.

kadar hızlı, bu kadar kolay bozulamazdı. Tabii ki sonsuz savaştan yorulmuşlardı ve huzur istiyorlardı ama biraz dinlenince ve devletin içteki durumu hakkında da endişe duymaları gerekmeyince, dışarıdan gelen tahrikler'le ve halkta henüz sönmemiş intikam ateşinin de beslediği genel bir Türklere karşı savaşı devam ettirme arzusu yeniden uyandı.

Neticede Papa Vekili Kardinal Julianus Cesarini'nin işi, papanın otoritesine ve Hristiyan dünyasının diğer prenslerinin çoğunun sözlerine dayanarak, Segedin Devlet Meclisi dağıldıktan sadece birkaç hafta sonra, yeminler altında yapılan barışın bozulmasını tavsiye ederken, bu şartlar altında düşünüldüğünden daha kolaydı. Her seferinde kullandığı ve henüz tereddüt içindeki insanlar üzerinde en fazla etkiyi yapıyormuş gibi görünen ana gerekçelerinden biri, özellikle Papa IV. Eugenus'un arabuluculuğuyla Hristiyan güçler tarafından vaat edilen para, askerî kuvvet ve gemi yardımıydı. Bu açıdan verilen sözlerin ve vaatlerin ne kadar gerçek olduğu ve ne kadar gerçeklere dayandığını anlamak için, bu konuda gözönünde bulundurulması gereken daha önceki gelişmelere bakalım.

Kral Vladislav'ın son Türk savaşında vaat edilen ve çok istenen desteği boşuna beklediğini yukarıda belirtmiştik. Ne var ki bu seferin şanlı ve talihli bir biçimde sona ermesi, Hristiyan dünyasının tamamında iyi ve sevinç verici bir yankıya sebep oldu ve Hristiyan prenslerle beylerine yeni bir canlanma getirdi. Her yerden, Fransa, İngiltere, İspanya ve Aragonya krallarından, Milano ve Burgondiya düklerinden, Ceneviz, Venedik ve Floransa cumhuriyetlerinden elçiler, yurduna dönen kralı tebrik etmek ve başarılı olacağına kesin gözüyle baktıklarını ima ederek, onu hemen Osmanlılara karşı yeni bir sefere ikna etmek üzere Budin sarayına geldiler. Tabii ki hepsi kısmen askerî kuvvet ve gemi, kısmen de nakit para şeklinde yardım vaat ediyorlardı[340]. Milano Dükü Philipp Maria Angelo ayrıca ülkesinin bütün kiliselerinde üç günlük bir ayin yaptırdı ve hiç şüphesiz başka prensler de bu örneği takip ettiler[341]. Bu arada Lehistan yeni bir Türk savaşına karşı çıkıyordu. Elçileri aracılığıyla krala açıkça şöyle bir bildiride bulundu: "Birinci seferin tehlikelerinden daha yeni kurtulmuşken, talihini ikinci bir seferle fazla zorlama; Türk savaşı konusunda Lehistan'a danışmadan hiçbir karar alma. Lehistan, krala önce ülkesinde huzurun nasıl sağ-

340 Katona, *aynı eser*, s. 272'de Dlugosz. Callimachus, *aynı eser*, s. 497.

341 Karşılaştırma için bk. Dükün krala yazdığı tuhaf mektup, Katona, *aynı eser*, s. 274-279'da Dlugosz.

lanacağını ve kalıcı bir hâle getirilebileceğini ve daha sonra Türklerle savaşıp, onları nasıl yenebileceğini gösterecektir"[342]. Ayrıca yurtdışında savaşı düşünmeden önce, anavatanında durumların nasıl olduğunu ve orada neler yapılabileceğini görmek için vatanını ziyaret etmesini rica ediyorlardı. Bu, iyi niyetli olanların genel isteğiydi. Zira ülke içinde devlet ricali arasındaki anlaşmazlıklar gittikçe artarak, hükmetme hırsının ve en bayağı tutkuların etkisi altında en kötü hadiselere, cinayetlere ve ölümlere sebep olurken ve böylece herşey sonunda tamamen çözülmeye doğru giderken, dışarıdan da büyük düşmanlardan korkmak zorundaydılar. Tatarlar, Büyük Rusya'nın ve Podolya'nın bir kısmını talan etmişlerdi; Opolya Dükü Boleslas, haklı bir savaş sürdürdüğü bahanesiyle eşkiya çeteleriyle ülkeye akın etmiş ve korkunç şeyler yapmıştı; ayrıca kralın kardeşi, Litvanya Büyük Dükü Kazimir'in Mazovya'ya savaş getirmek istediğine dair dedikodular dolaşıyordu. Lehistan'ın yok olmasını istemiyorsa, yardım, hem de acil yardım gerekliydi[343].

Bu şekilde her yerden baskı altında kalan kral, gerçekten de zor bir duruma düştü. Her yerden gelen elçilerin önünde Hristiyanlığın davasını, kendi davası olan yalnızca bir Lehistan yüzünden terketmeyi ve bırakmayı onurlu ve akıllı bir davranış olarak görmüyordu. Bu yüzden diğer Hristiyan güçlerin elçilerini, en azından isteklerine riayet edeceğine inanmalarını sağlayacak vaatlerle gönderdi ve Lehlere, magnatları derhal Budin'e çağıracağını ve bu yıl için barış ve savaş konusunda yapılacak herşey düzene konulduktan sonra, isteklerini yerine getirebileceğini bildirdi[344].

Sözverilen devlet meclisinin toplanma tarihi olarak derhal Aziz Georgius günü belirlendi ve belirlenen tarihte gerçekten de başlatıldı. Vekillerin, prenslerin, baronların ve soyluların tutumu o dönemlerde Türk savaşının derhal tekrar başlatılması yönündeydi[345]. Yeni bir seferin en önemli destekçileri olan Kardinal Julianus ve Sırp despotu, bu yüzden tahriklerinde tamamen serbest kalarak, kralı ve baronları hemen bir karar verecek raddeye getirdiler. En bü-

342 Dlugosz, *aynı eser*, s. 274.

343 Callimachus, s. 498: "Krallığın hemen yardımına koşulmazsa bütünüyle o kötülükler içine düşeceğini söylüyorlardı".

344 Aynı yer: "...zihninde tek bir krallığın ihtiyacını, bütün Hristiyanların devletininkine ağır basıyor gözükmesin diye".

345 Dlugosz, *aynı eser*, s. 273: "Kral ayrıca Macarların daha büyük bir zafere alışık olmadıklarını ve Türklere karşı savaş yapmaya hevesli olduklarını görüyordu, ne de o zamanın seferini bir şekilde uzatacaklarını".

yük engellerden biri olan Bohemya ve genç Ladislas'ın taraftarlarıyla olan anlaşmazlıklar, güvenli bir şekilde Budin'e getirilen grubunun en soylu temsilcileriyle yapılan iki yıllık bir ateşkes anlaşmasıyla en azından geçici olarak ortadan kaldırıldı. Hatta esirlerin karşılıklı olarak değiştirilmesi ve mütareke hitamında kesin bir barış antlaşmasına varılmadığı takdirde, esirlerin tekrar geri verilmesi hususunda bile anlaşmaya varıldı[346]. Yine de Kayser III. Frederik gerek bu konseye, gerekse burada yapılan herşeye karşı düşmanca bir tutum içindeydi. Zira Kral Vladislav'ın ve taraftarlarının her konuda söz sahibi olacaklarını, dolayısıyla genç taht varisi Ladislas için hiçbir şey yapılamayacağının bilincindeydi. Ayrıca Macaristan'ın son zamanlarda silahlardaki talihine duyduğu haset, kendisini üzerinde konuşulan Türk savaşının doğal bir karşıtı hâline getiriyordu[347]. Ne var ki Budin'de buna kulak asılmıyordu; savaşa oybirliğiyle karar verildi ve savaşa en kısa zamanda girişebilmek için gerekli hazırlıklara başlandı.

Macaristan hazinesi boş olduğundan savaş masraflarını karşılamak için ülkenin her yerinde özel bir Türk vergisi uygulanmaya başlandı ve bu verginin tahsili için bir dizi tahsildar tayin edildi. Savaş hazırlıklarının komutası ve silah, toplar, cephane, atlar, vesaire gibi gerekli savaş ihtiyaçlarının temini Yanoş Hunyadi'ye devredildi. Papa vekili kardinalin vaatlerini istinaden özellikle yurtdışından gelecek yardımlara güveniyorlardı. Genel kanaat, bir kez denizlerde ve karada böylesine güçlü prensler ve milletler tarafından desteklendiler mi, Hristiyanlığın kısa bir süre önce hiçbir yabancı yardım almadan biraraya toplanan küçük bir Haçlı grubu tarafından mağlup edilen düşmanını kolayca tamamen yok edilebilecekleri yönündeydi. Ayrıca en fazla güvendikleri güçlere özel elçiler aracılığıyla Budin'de yapılan hazırlıklardan hemen haberdar etmeyi de ihmal etmediler.

Kral, Macaristan'da hazırlıklar devam ederken, Lehistan'a bizzat gitmeyi düşünüyordu. Ancak çevresindekiler ya Lehler tarafından kendi işlerini düzene sokana kadar orada tutulacağından ya da ailesi tarafından Osmanlılara karşı savaşa bizzat katılmamaya ikna edilebileceğinden korkuyorlardı. Kar-

346 Callimachus, *aynı eser*, s. 499.

347 Dlugosz, *aynı eser*, s. 280: "En çok Roma Kralı Frederik'in ve karşı tarafın canını sıkıyordu bu anlaşma; hem Kral Vladislav'ın yeni ulaştığı mutluluk, hem de Kral Vladislav ve onun yanında olanların kararı olmaksızın hiçbir şey yapılamayacağını düşündüğü Budin'in yeri nedeniyle".

dinal Julianus'a ve Sırp despotuna bu yüzden kralı gitmekten vazgeçirme görevi verildi. Kral çok kolay ikna oldu ve Lehlere gelmediği için adına özür dileyecek elçiler gönderdi. Ayrıca Türk savaşına katılmaktan şu anda vazgeçmesinin, kendisine utanç getireceğini ve doğru davaya ihanet gibi görüneceğini açıkladı; bunu kaçınılmaz olarak yapmak zorundaydı; ayrıca Sultan II. Murad, Hristiyan dünyasındaki hazırlıkları haber aldıktan sonra, ordusuyla tekrar gelmişti ve kendisine kendi topraklarında zamanında dur denmemesi hâlinde, vakit kaybetmeden Macaristan'a akın edebilirdi. Aynı zamanda hem Lehistan'ı, hem de Prusya'daki Alman şövalyeleri yeni Türk savaşına katılmaya çağırdı. İlk sefere katılmadıkları ve kâfirlere karşı savaşmak aslında onların kaderinde olduğu için Alman şövalyelerden bu sefer daha fazla şey bekliyordu. Ama ne Prusya'dan, ne de kralın gelmemesi zaten mevcut karışıklığı ve anarşiyi daha da artıran Lehistan'dan şimdilik hiçbir şey elde edilemedi[348].

Avrupa'nın diğer Hristiyan ülkelerinde her zaman olduğu gibi, Papa IV. Eugenius prenslere ve halklara iyi bir örnek oluşturarak öncülük ediyordu. Kral Vladislav'ı son seferden sonra bir papa vekili aracılığıyla birkaç hediye de göndererek tebrik etmiş ve savaşın devam etmesi hâlinde daha önce sözverdiği yardımı yeniden vaat etmişti[349]. Papa, bu vaatleri yerine getirmek için gerçekten herşeyi yapıyordu. Kendi imkânlarıyla sağlayamadıklarını, her yerde tekrar soğumaya başlayan kutsal savaş hevesini tekrar canlandırarak ve besleyerek, başkalarının yardımıyla elde etmeye çalışıyordu. Anlaşmaya göre, kuzeyde karadan Osmanlı topraklarına akın edilirken, Gelibolu Boğazı'na gidecek ve burada Osmanlı birliklerinin Anadolu'dan Avrupa'ya geçişlerini engelleyecek filonun donatılması papa için çok önemliydi. Donanma için uzun yıllardır hazırlıklar yapılıyordu ama şimdiye kadar büyük bir ilerleme sağlananamamıştı. Zira en önemli unsurlar, yani para ve gemiler eksikti. Papa Eugenius, parayı, daha önce belirtilen ondalık vergisinin yanısıra birçok ülkedeki ruhban sınıfının genelde papalık hazinesine akan gelirlerini Türk savaşının masraflarının

348 Callimachus, *aynı eser*, s. 499-500. Katona, *aynı eser*, s. 288'de Dlugosz.

349 Katona, *aynı eser*, s. 272'de Dlugosz: "Papa IV. Eugenius sadece elçiyi değil hediyeleri de geri gönderir". Bu hediyelerin ne olduğu hiçbir yerde belirtilmemektedir. Papa, kısa bir süre önce krala özel bir teveccüh olarak, aforoz edilmiş yerlerde de ayinlerini çanlarla ilân etmesine ve yanında taşınabilir bir sunak götürmesine izin vermişti. Bu husus hakkındaki tuhaf ferman için bk. Raynaldi, *Ann. Eccles. Edt. Mansi IX*, s. 428.

karşılanması için tahsis ederek temin etmeye çalışıyordu[350]. Gemileri ise deniz güçlerinden talep ediyordu.

Bu taleplerini özellikle Venedik'e defalarca ve başarılı bir şekilde tekrarladı. Daha 1 Ocak 1443'te Venedik'ten Türklere karşı 10 kadırga talep etmişti ve gerçekten de almıştı[351] ama bu kadırgalar o yıl içinde yine de yelken açmadılar. Macaristan seferi 1444 yılı ilkbahar aylarında sona erdikten hemen sonra, papa bu sefer istediği başarıyı gösteren talebini yeniledi. Venedik, II. Murad'la yaptığı barışı ve bu savaşa katılmanın Venedik'e getirebileceği tehlikeleri hiçe sayarak, istenen 10 kadırgayı iyi donanmış bir hâlde ve bütün mürettebatıyla birlikte temin etti[352]. Papanın yardımına güvendiği Burgondiya Dükü Philipp, bu hadiseyi haber alır almaz, hanedanının yaklaşık 50 yıl önce Niğbolu'da yaşadığı utancı hatırlayarak, Venedik'in masrafları kendine ait olmak üzere, kendi limanlarında doğuya gidecek donanmaya katılmak üzere dört

350 Papa IV. Eugenius daha 1443 Mart'ında Türk savaşını sürdürmesi için Lahistan'ın tamamında, Bohemya'da ve buraya ait arazilerde iki yıllığına Petersgroschen vergisini toplamasına izin vermişti (Petersgroschen vergisini toplamasına izin vermişti (Petersgroschen: Lat. Denarius Sancti Petri=Aziz Petrus Vergisi: İlk başlarda Anglosaksonların Vatikan'a bağlılıklarını göstermek için ödemeye karar verdikleri ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinin de 8. yüzyıldan itibaren Vatikan'ın hayır işlerine maddi destek için ödedikleri yıllık vergi. Zamanla kilise vergisi özelliğini kaybederek, 1860 yılından itibaren gönüllü bir bağış özelliğini almıştır. çev.). Bununla ilgili ferman için bk. Raynaldi, Ann. Eccles. Edt. Mansi IX, s. 426: "Papanın özel hizmetkârı Üstad Andrea tarafından ve Polonya ve Bohemya Krallığı'nın temsilcimizde" vb. benzer amaçlı başka bir papalık yazısında: "Prusya'daki Glanesk'te ruhani çevre kilisesi yöneticisinin kutsal sayfasındaki üstat Andrea'nın". *Aynı eser*, s. 427'de Venedik'in Türklere karşı hazırlayacağı filoyu geciktiren para sıkıntısı hakkında şöyle denmektedir: "Ama onun donanma masrafı o kadar çoktu ki kentin ve bölgenin ondalık vergisi ve birçok hükümdarın yardımı gerekir. Kilisenin bütün hazinesinin parasını iletmesi gerekir, güçlerimizi aşar, elimizden geldiği kadar, kilisenin iyi yürekli ve inançlı evlatlarının yardımlarını talep etmeye mecburuz". Bu yazının tarihi, filonun henüz hazır olmadığı 15 Mayıs 1444'tür. Papa aynı zamanda Ragusa başpiskoposunu "inançsızlar tarafından engellenmiş malları nakletmeleri ve güçle ve çalışmayla onlara yardımcı olmaları için, onların zararlarını karşılamada" olarak bütün hayir işleri için bırakılan mirasları ve bütün ceza paralarını Türk savaşı için harcamalda görevlendirmiştir. *Aynı eser*, s. 427.

351 Marino Sanudo, *Vit. de Duchi, Murat. Scc.* XXII, s. 1006.

352 *Aynı eser*, s. 1114: "Ve...Türk'le barış içinde olsun diye, bizim savaşa girmemiz hâlinde karşılaşacağımız tehlikeleri dikkate almaksızın", vb; bu şekilde kadırgalar yine de verilmiştir, "bütün araç gereçleri ve donanımlarıyla".

kadırga donatması ricasıyla Venedik'e 35 bin duka altını değerinde senetler gönderdi[353]. Sayıları 25 civarında olan diğer gemiler[354], papanın kendisi, Ceneviz, vesaire tarafından temin edildi. Aragonya ve Sicilya Kralı Alfonso, papaya bir yıl önce altı kadırga vaat etmişti ama bu kadırgaları tıpkı daha öncekileri gibi boşuna beklediler[355]. 14 Haziran 1444'te, yani Segedin Barışı'ndan sonra, Venedik filosu Doğu Akdeniz'e doğru yelken açtı. Venedik kadırgalarına Luigi Loredano; Burgond dükünün kadırgalarına Monsignore di Beri komutanlık ediyordu ve donanmanın başında papalık makamı tarafından tayin edilen papalık elçisi, kardinal ve Venedik şansölye yardımcısı olan, aslen Floransalı Francesco Condulmer bulunuyordu[356].

Papa Eugenius, şimdilik bu filodan başka birşey başaramadı. Macar ordusunu güçlendirecek askerî birlikler, para sıkıntısından dolayı Batı'da hiçbir yerde bulunamıyordu. Bu hususta özellikle aşağıda göreceğimiz gibi, bu dönemde neredeyse kahramanlığının doruğuna ulaşmış Arnavut lider Georg Kastriota'nın ve Bizans İmparatoru Ioannes Palaeologos'un yardımları bekleniyordu.

Kral Vladislav, Georg Kastriota'yla ya da nâm-ı diğer İskender Bey'le önceki yılın ortalarına doğru mektuplaşarak yakınlık kurmuştu. 1443 Temmuz'unda bir yazıyla tahta çıkışını ve Osmanlılara karşı son zaferlerini tebrik etmiş ve Hristiyanlığın bu düşmanının yıllardır Macaristan, Sırbistan, Bulgaristan ve Bizans İmparatorluğu'na yaşattığı sefaleti etkileyici bir şekilde tasvir ettikten sonra, onu, papa ve Batı'nın prensleriyle silah ittifakına katılmaya çağırmıştı[357].

---

353 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1114: " ve onları Signoria'dan (Venedik Cumhuriyeti) talep etti, o da ona hizmet etmekten memnunluk duydu". Chalkokondylas, VI, 170.

354 Gelibolu'ya gönderilen bu Hristiyan donanmasının sayısı Dukas, XXXII, 123'te verilmiştir. Callimachus, *de rebus Wladislai, L.* III, *aynı eser*, s. 500'de yük gemilerini de sayarak, gemilerin sayısını fazla yüksek, 70 olarak vermektedir.

355 Raynaldi, Annal. Eccles., *aynı eser*, s. 403'te 14 Haziran 1443 tarihli bir yazıdan.

356 Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1114. Raynaldi, *aynı eser*, s. 413'te papanın Bizans imparatoruna gönderdiği bir yazıya göre papa amiralinin ünvanı şöyleydi: Francescus, ünvanı Aziz Clementus presbyter'i (=kilise mütevelli heyeti üyesi) Kardinal. Venediklilerin Kutsal Roma kilisesi kançılarya yardımcısı, vekili, Papalık temsilcisi.

357 Bu mektup şöyle imzalanmıştır: Ex Buda regia nostra III. Nonas Juli MCCCCXLIII: Marino Barletti, De vita et rebus gestis Scandarbegi cet. L. II, fol. 24 v. (Impressum Romae per B. V. yıl belirtilmeden) ve Raynaldi, *aynı eser*, s. 418. Katona, *aynı eser*, s. 300'de bu mektubu gayri ihtiyari 1444 yılına atmaktadır. Harici sebeplerin yanında içeriğinden çıkartılabilecek dahili sebepler de buna karşı çıkmaktadır, çünkü son Macaristan seferi ve sonuçları hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Ama İskender Bey tek başına karar vermek istemedi ve önce soyluları toplantıya çağırarak, onlara kralın mektubunu gösterdi. Savaşa yardımcı kıtalar göndererek katılma hususunda hemen anlaşmaya varıldı; sadece sayıları hakkında farklı sesler yükseldi. Zira Arnavutluk'un bizzat içinde bulunduğu tehlikeleri gözönüne alarak, bazıları 5 bin, kimileri 8 bin, yine başkaları da daha az asker göndermek istiyordu. Ayrıca aynı sebeplerden dolayı, İskender Bey'in bu yardımcı kıtaların başına geçmesine genel olarak karşıydılar. Yine de geceye kadar bu hususu tartıştıktan sonra, özellikle Paulus Dukaşin'un[358] lehte konuşmaları sayesinde, davayı çok daha yüksek bir yardımcı kıta gönderme taraftarı olan İskender Bey'in ellerine bırakmanın daha uygun olacağına karar verildi. İskender Bey böylece krala aynı yılın Ağustos'unda yazdığı bir cevap yazısında, mümkün olan en kısa zamanda bizzat yanına getireceği 30 bin kişiyle kendisini desteklemeye hazır olduğunu bildirdi[359]. Bu birlikler aynı yıl içinde toplandı ve muhtemelen ertesi yılın ilkbaharında yola çıktılar. Ancak Sırp Despotu Georg, belki de Segedin Barışı sırasında Arnavutluk'un tekrar ele geçirdiği kısmı için duyduğu endişeden dolayı, bu birliklerin kendi topraklarından geçmesine izin vermedi ve bu yüzden Kral Vladislav ordusunun en iyi kısmıyla hızlı yürüyüşlerle Bulgaristan'dan Varna'ya doğru ilerlerken, bu birlikler henüz Sırbistan sınırındaydılar[360].

358 Marino Barletti, *aynı eser*, s. 26. Bu fırsatta uydurulan konuşması yayıncının anakronizmlerle dolu beceriksiz bir ilavesidir. Muharebenin Varna'da meydana geleceğini önceden kim bilebilirdi ki?

359 Marino Barletti, *aynı eser*, s. 26 vd. Buradaki mektup şöyle imzalanmıştır: Ex Croia (=Kroya'dan/Akçahisar) pridie nonas Sextiles (=4 Ağustos), MCCCCXLIII (=1443). Katona, *aynı eser*, s. 307'deki yanlışlık burada daha da barizdir. Zira mektupta, Kastriota'nın başarılı sonucu hakkında krala mutlaka birşeyler anlatmış olacağı son seferden tek bir kelimeyle bile bahsedilmemektedir. "Keşke herşeye gücü yeten Tanrı istese, Vladislav" deniyor burada, "bizzat ben bu ünlü savaşa senin için savaşçı gücüyle katkıda bulunabildiğim gibi, bulunacak kadar da sana yüreklilik ve hırs da getirebilsem; Avrupa belki de uzun süre o inançsız Murad tarafından baskı altına alınıp o kasvet içine düşmezdi, başkalarının bir kefareti olarak bu kadar sık tütmezdi savaş alanları Macar kanıyla ve Makedonya'nın her köşesi Epiros kanıyla". Bu mektupların 1444 yılına ait olduklarına dair bir itiraz daha, her ikisinin de Segedin Barışı'nın yapıldığı ve ihlal edildiği ve kralın savaşa katılmaları yönünde bir talebinin mümkün olmadığı döneme ait olması gerekirdi.

360 *Aynı eser*, fol. 27. Burada Georg'un Arnavutların geçmesine izin vermemesinin sebebi olarak, Segedin Barışı sırasında bir zamanlar Sırbistan'a ait Macar şehirlerinin Hunyadi'ye verilmiş olmasından dolayı Macaristan'a, özellikle de Hunyadi'ye karşı nefreti gösterilmektedir.

Budin'de Bizans imparatorunun dolaylı değil, doğrudan katılımına bağlanan umutlar da kırıldı. Bu yönden hiçbir yardım beklenemeyeceğini anlaşılabilir kılmak için ayrıntılara girmeye gerek yoktur. Yine de burada İmparator Ioannes'in, Bizans İmparatorluğu'nun bu gölgesinin kısa süre sonraki tamamen yok oluşundan önce meydana gelen dramda oynadığı role bir göz atmak ilginç olabilir. İmparator Ioannes, aynı dönemlerde Osmanlılara karşı kılıçlarını çeken Batılı prensler nezdinde yardımdan bahsetse de, tüm bunlar sadece prensleri kendi davası için kazanmak ve harekete geçirmek için sahte bir oyun, kendi zayıflığını örtmek için bir kisveydi. Birkaç yıldan beri Türk savaşı lehine batının Hristiyanları arasında meydana gelen genel hareketlilik, Ioannes'in de tabii ki hanedanının ve imparatorluğunun nihayet kurtuluşuna dair yeniden umutlanmasına sebep olmuştu. Osmanlıların Avrupa'dan kovulması, Roma'da olduğu gibi, Bizans'ta da bariz bir şekilde görülebilen, içinde bulundukları zamanın çaresizliğine ve geleceğin sefilliğine gözlerini kapatmak için kullanılan en sevilen düşüncelerden biri hâline gelmişti.

İmparator Ioannes'in Balkan Dağları'na yapılan seferin sona ermesinden sonra elçilerini Budin'i gönderen ve krala tebriklerini ileten ilk kişilerden biri olduğu şaşırtıcı değildi. Bizanslılar, olanlar ve bundan sonra da olması umut edilenlere duydukları sevinci, tarihçi Callimachus'un belki de biraz ironiyle karışık ifadesine göre, ilahi ve insani olan şeyleri birbirine karıştırarak, bütün dünyaya Kral Vladislav'ın Balkan Dağları'nda Mahmud Çelebi'nin özgürlüğünü kaybetmesine sebep olan o parlak zaferi kazandığı saatte, Konstantiniyye'de Makedonya istikametine açılan Edirnekapı'da at üzerinde görkemli bir gencin, beyazlar içinde bir hayaletin ortaya çıktığını ve atıyla sevinçli bir şekilde bir süreliğine burada gezinirken, birden kaybolduğunu ve kimsenin atlının nereye gittiğini bilmediğini ilân ederek gösterdiklerinden daha iyi gözler önüne seremezlerdi. Ne olduğunu bilmedikleri için bu görüntü önceleri endişe uyandırmıştı; ama daha sonra Bizanslıları harekete geçme zamanlarının geldiğine dair uyarmak isteyen bir zafer müjdecisi olduğu şeklinde yorum bulmuştu. Gelecek zamanların tehlikelerine ciddi bir tutumla, erkekçe kuvvetle karşı çıkmak gerekirken, Konstantiniyye'de hâlâ böyle masallarla avunuyorlardı.

Bizanslı elçiler, tabii ki Kral Vladislav Tanrı yardımıyla elde ettiği zaferleri bundan böyle de devam ettirdiği takdirde, imparatorun güneyden getirmeye hazır olduğu yardımdan da bahsediyorlardı[361]. Bu hususta resmen vaat

361 Callimachus, *aynı eser*, s. 497.

edilenlerden ve kesin olarak belirlenenlerden daha fazla bahsedilmemektedir. Sadece Kral Vladislav'ın Budin Devlet Meclisi'nde savaşın devam ettirilmesine dair karar alındıktan sonra, ordusuyla Trakya ve Makedonya sınırlarına vardığında, Bizans imparatoruna güneyden savaşa katılmak için askerî kuvvetlerini hazır tutmasını bildirdiğini biliyoruz[362]. Budin'de Konstantiniyye'de 20 yıldan beri süregelenler gözönünde bulundurulmuş olsaydı, oradan gelecek yardımlara bu kadar bel bağlanmazdı.

1424 yılında yapılan barış antlaşmasından sonraki ilk yıllarda artık neredeyse sadece başkentle ve civarlarıyla sınırlanmış Bizans İmparatorluğu, hoşnut bir faaliyetsizlik içinde uzun zamandır beklenen huzurun tadını çıkartıyordu ve İmparator Ioannes, II. Murad'la kurulan iyi irtibatları sürdürmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Bizans imparatorunun II. Murad'ın 1430 yılında Venedik'le Selanik yüzünden anlaşmazlıklarına zamansız müdahalesi bile, yukarıda belirttiğimiz gibi iki güç arasındaki karşılıklı ilişkileri şimdilik etkilemiyordu. II. Murad'ın geniş topraklarındaki diğer meseleleri, 1422 yılında Konstantiniyye'nin fethine ilişkin terkettiği planları yeniden hayata geçirmesine izin vermiyordu. Böylece Bizans imparatoru acil durumlar için hazırlık yapmaya ve başkentinin savunması için uygun tedbirler alırken gelecek için Osmanlıları Avrupa'dan kovmayı ilk defa ciddi olarak düşünen Batılı güçlerle el altından irtibata geçmeye vakit buldu.

Konstantiniyye'nin bu dönemlerde ani bir baskına dayanabilecek güçte olduğunu, Cenevizlilerin 1432 yılında Konstantiniyye'yi zorla ele geçirme çabaları kanıtlıyordu. Galata'daki Ceneviz kolonisi o dönemlerde Konstantiniyye için rahatsızlık verici ve tehlikeli bir komşu hâline gelmişti, zira haklı olarak II. Murad'ın Bizans İmparatorluğu'na karşı planlarına meyilli olduklarından, hatta destekleyebileceklerinden şüpheleniyorlardı. Bu şartlar altında sürtüşmelerin meydana gelmesi kaçınılmazdı. Bu sefer, gümrüklerle ilgili bazı detayları bilinmeyen anlaşmazlıklar imparatorla ilişkileri koparmak için bahane olarak kullanıldı[363]. Neticede Cenevizliler, 8 bin kişilik bir kara ordusunu taşıyan

362 *Aynı eser*, s. 500.

363 Chalkokondylas, VI, 150: "Bizanslıların imparatoru Ioannes ise Kumerkia'lı Galatis sebebiyle bu tür sebeplerden hareketle Ianiioslara (Cenevizlilere?) karşı savaşıyordu". Tabii ki Galata'da ödemek zorunda kaldıkları gümrük vergisinden dolayı; Latince tercümesinde bu: "propter commercia Galli cujusdam" (=bir Gallialının ticaretlerinden dolayı) olarak değiştirilmiştir!

güçlü bir filoyla Konstantiniyye önlerine geldiler, bir süreliğine surlara saldırdılar, surlara tırmanmayı denediler ama kayıplar vererek geri püskürtüldüler ve hiçbir şey başaramadan İtalya'ya geri döndüler. Konstantiniyye önlerinden ayrılır ayrılmaz, Ioannes Leontaris yönetiminde bir Bizans filosu Galata'ya saldırdı, bir süreliğine bütün erzak teminini kesti, bütün Ceneviz gemilerine saldırdı ve yaklaşık 300 kadar esir aldı. Hadiseler bu raddeye geldikten sonra, barış için müzakerelere başlandı. Gümrük şartları düzene konuldu ve daha zayıf olan Galatalılar, ağır toplarından ötürü yerle bir edilen bir kule için imparatora tazminat olarak 1000 altın ödemek zorunda kaldılar[364].

Çok geçmeden Doğu Kilisesi'nin ve Batı Kilisesi'nin birleştirilmesine dair dikkate deger müzakereler başladı; Bizans imparatoru bu hususta çok dürüst olmasa da, imparatorluğunun muhafazası için büyük kazançlar elde etmeyi umuyordu. Bu meseleyi burada fazla detaylı olarak incelemeyeceğiz; sadece birbirlerinin karşılıklı olarak gözlerini boyamaya çalıştıkları, birbirlerine karşılıklı olarak bu kadar sinsi davrandıkları bu başarısız denemenin, Bizans imparatorunun bir taraftan Batı'yla ve diğer taraftan II. Murad'la ilişkilerini nasıl etkilediğini göstermek istiyoruz. Kiliselerin birleştirilmesinin bölünmeyi ve nefreti daha da artıracağını, dolayısıyla imparatorluğa daha büyük bir felaket getireceğini tahmin ettiği için, babası Manuel'in ölümünden kısa bir süre önce şiddetle karşı çıktığı[365] bu birleşmede İmparator Ioannes'in tek düşüncesinin Osmanlılara karşı Batı'nın, özellikle de papalık makamının yardımını elde etmek olduğu genel olarak bilinmektedir ve bu durumlar hakkında en fazla bilgiye sahip Protovestiyar Francis tarafından da kesin olarak belirtilmektedir[366].

Papa IV. Eugenius, Bizans imparatorunun bu yüzden Cenevizlilerle barış yaptıktan kısa bir süre sonra Roma'ya gönderdiği ilk elçi heyetini sevinçle karşıladı ve elindeki bütün imkânlarla isteklerini yerine getirmeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak bu adımdan haberdar olduktan sonra, Basel Konseyi'nin seçmiş olduğu Karşı Papa V. Felix'le Bizans imparatorunu kendi taraflarına

364 *Aynı eser*, s. 151.

365 Phrantzes, II, c. 13, s. 179, edt. Bonn, İmparator Manuel'in Ioannes'le açıkça: "Çünkü korkarım ki daha büyük bir dini bölünme (Shizma) olacak ve hepsinden kötüsü de inançsızlar nezdinde açığa çıktık" diye itiraf ettiği bir konuşmasını nakletmektedir.

366 *Aynı eser*, s. 178'de imparator Manuel'in düşüncelerine uygun olarak kiliselerin birleştirilmesini İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethinin ana sebebi olarak göstermekte ve Bizans İmparatorluğu'nun çöküşüne üzüntü duymaktadır.

çekmek ve birleşmeyi kendi adlarına yapmak için çaba gösterdiler. Neticede uzun müzakerelerden sonra, her iki taraf, Papa Eugenius ve Basel Konseyi, Bizans imparatorunu meseleyi halletmek için batıya getirmek üzere gemilerini aynı anda Konstantiniyye'ye gönderdiler. Ioannes, Basel Konseyi'nin elçilerini iyi karşıladı ama gelmesini isteyen Romalılar, Venedikliler ve diğer İtalyan devletleriyle bu seyahat hususunda daha önce anlaşmaya vardığını bildirerek, taleplerini geri çevirdi[367]. Bu husus, tabii ki Basel Konseyi'nde temsil edilen Alman prenslerin Bizans imparatoru lehine Türk savaşına duydukları hevesi biraz soğuttu.

İmparator Ioannes, batıya doğru yola çıkmadan önce, II. Murad'ın böyle bir adımı nasıl karşılayacağını bilmek istedi; zira bu seyahatın asıl amacının II. Murad'ın gözünden kaçmayacağını çok iyi biliyordu. Dolayısıyla gönderdiği bir elçi aracılığıyla adeta bir dost ve kardeş gibi, niyeti hakkında bilgi verdi. II. Murad'ın buna olumsuz cevap vereceğine kesin gözüyle bakılıyordu. "Bu seyahati hiçbir şekilde onaylamıyordu; hayatını neden zorlaştırdığını ve ne kazanacağını bir türlü anlamıyordu. Yine de seyahat veya başka amaçlar için paraya ihtiyacı varsa, bu şekilde kendisine yardımcı olmaya hazırdı"[368] diye cevap verdi II. Murad. İmparator Ioannes, yeterince açık olan bu uyarıyı tabii ki anladı ama bu uyarıyı uygun bir şekilde kullanmak ve bu uyarıya riayet etmek için artık çok geçti. Zira imparator, papaya karşı yükümlülüklerinde fazla ileri gitmişti; bu seyahate çıkmak zorundaydı ve II. Murad'a mı kulak asması gerektiği, yoksa Floransa Ruhban Konseyi'ne (Sinod) mi gitmesi gerektiği hususunda yapılan uzun müzakereler de farklı bir sonuç getirmedi.

II. Murad buna öfkelendi ve imparator yola çıktıktan hemen sonra Konstantiniyye'yi kuşatmayı ve mümkünse ele geçirmeyi düşündü. Bütün vezirleri bu düşünceye katıldılar; sadece Veziriazam Çandarlı Halil Paşa karşı çıktı ve sonunda Divân'da üstünlük sağladı. "Konstantiniyye'ye şimdi saldırırsak, imparatorun zorunlu olarak kiliselerin birleşmesini onaylamasına ve böylece Batı'yı kendi tarafına Osmanlılara karşı kazanmasına sebep oluruz; öyleyse Ioannes'in neler yapacağını bekleyelim; birleşme gerçekleşse bile yine Ioannes'le dostluk ve barış içinde yaşayabiliriz; aksi hâlde başka bir karar alı-

367 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 152.

368 Phrantzes, *aynı eser*, s. 179, 180. "Emire (sultana) güya arkadaş ve kardeş olduğunu beyan etmesi için elçi olarak Andronikos Iagros gönderildi".

nabilir ve istediğimizi gönül rahatlığıyla yapabiliriz"[369]. Böylece Konstantiniyye imparatorun yokluğunda da Osmanlılar tarafından esirgendi.

İmparator Ioannes, Papa IV. Eugenius seyahat masraflarını karşılamayı ve İtalya'da kaldığı sürece kendisinin ve maiyetinin geçimini sağlamayı vaat ettikten sonra, nihayet 1438 yılı başlarında kardeşi Dimitrios, Patrik Josephoos, bir dizi başpiskopos ve piskoposla ve bu amaçla Kutsal Dağ'daki manastırlarından Konstantiniyye'ye gelen bir dizi keşişle İtalya'ya gitmek üzere altı kadırgaya bindi. Bunlardan sadece birisi imparatora aitti; üçünü papa, ikisini de Venedik göndermişti[370]. İmparatorun 20 gün (8 Şubat-28 Şubat arasında) kaldığı Venedik'te gördüğü misafirperverlik görkemliydi; buradan Ferrara'ya geçti ve yine olağanüstü bir görkemle törenler arasında karşılandı[371]. Burada imparator ve papa arasındaki ilk görüşme ciddi ve merasim havasındaydı. Papa, imparatorun sarayın kapısına geldiğini haber alır almaz, yarı yolu onu karşılamaya gitti; imparator hemen diz çökmeye yeltendi ama papa kendisini hemen kaldırdı, sarıldı, öpmesi için sağ elini uzattı ve sol tarafına oturttu.

İki kilisenin birleşmesi hususunda bu yıl ve ertesi yıl içinde müzakere edilip, kararlaştırılan hususları sessizce geçeceğiz. Bu zorlu ve kendi içinde imkânsız görülen birleşmenin büyük çabalardan sonra 1439 yılında gerçekleştirildiği genel olarak bilinmektedir. Bizim için burada önemli olan, imparatorun asıl amacı olan Osmanlılara karşı yardım hususunda neler başardığıdır. Yeterli imkânlara sahip olmadığı için Papa IV. Eugenius'un hemen yardım göndermesi mümkün değildi. Dolayısıyla şimdilik sadece vaatlerle yetindi. 1439[372] Eylül'ünün son günlerinden kalan bir yazıda bu yüzden imparatora ertesi yılın Mart ayına kadar bir yıllığına on kadırga ya da daha uygun bulduğu takdirde, altı aylığına 20 kadırga ve bir kara ordusunun donatılması için gerekli parayı göndereceğini ve sadece Macaristan Kralı Albert'in, Arnavutların ve bu ülkelerin diğer Hristiyanlarının değil, mümkünse Alman imparatorunun kendisinin

369 Phrantzes, *aynı eser*, s. 180.

370 Dukas, cp. XXXI, s. 118, Marino Sanudo, Vit. d. Duch., *aynı eser*, s. 1051.

371 Phrantzes, *aynı eser*, s. 181-191'de detaylı olarak verilmiştir. Karşılaştırma için bk. Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1051; tarihler hususunda ikisi de birbirine uygundur. İmparatorun maiyetinde bulunan vekiller, arşidükler ve piskoposlar, bilhassa Marino Sanudo, s. 1054'te verilmektedir.

372 Raynaldi, Annal. Eccles., *aynı eser*, s. 293. Karşılaştırma için bk. Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 155.

de Türk savaşına katılmasını sağlamaya çalışacağını bildirdi. Askerî kuvvet temin edemese bile, en azından gemileri Konstantiniyye'ye gönderecek ve bunu hemen 1440 Mart'ında başaramasa da mutlaka en kısa zamanda gerçekleştirecekti. Şimdilik Konstantiniyye'nin savunması için, imparator başkentine döndükten sonra başlamak üzere, bir yıllığına her ay ödenmek üzere 300 kişilik bir okçu birliğinin ücretini üstleniyordu. Önceden tahmin edilemeyen şartlar, gemilerin gönderilmesini imkânsız hâle getirecek olursa, en azından 300 okçunun ücretlerini ve başkentin ani bir baskına karşı korunması için iki kadırganın masraflarını karşılamaya hazırdı. Bu konuda ciddi olduğunun bir işareti olarak, papa, bunun üzerine bankerleri Medicili Cosmas ve Laurentius'a hemen adı geçen 300 kişilik yardımcı kıtasının ücreti karşılığında 12 bin duka altınını hazır tutma emrini verdi[373].

Papa, bütün bu vaatlerin yerine getirilmesini tabii ki Bizans imparatorunun kiliselerin birleşmesi konusunda dürüst olması ve eve döndükten sonra birleşmeyi mümkün kılmak için elinden gelen çabayı göstermesi şartına bağlamıştı. Ioannes'in, bu hususta gerçekten iyi bir niyete sahip olmuş olsa bile, engelleri ortadan kaldırması biraz zordu. Zira kiliselerin bu şekilde zorla ve çelişkili bir biçimde birleşmesi fikri, Ortodokslar arasında sıcak karşılanmıyor ve çok az gevşek taraftar bulduğu gibi, birçok şiddetli muhalif de buluyordu. Ruhban sınıfı, bilhassa yüksek makamlarda olanlar, şiddetle seslerini yükselttiler ve kolayca anlaşılabileceği gibi, halk onların tarafındaydı. İmparator Ioannes, 1440 Şubat'ında geri döndüğünde bunun hemen farkına vardı. Maiyetiyle birlikte Konstantiniyye'de karaya ayak basar basmaz, halk kendisini karşıladı, Floransa'da asıl galip gelenin kim olduğunu öğrenince hakaretlerde ve sitemlerde bulundu ve Ruhban Konseyi'nin (Sinod) kararlarını imzalayan papa vekillerinin yüzüne dinlerini para için sattıkları; Tanrı'ya saygıyı Tanrısızlığa dönüştürdükleri; böyle birşeyi ilân eden dillerin koparılması gerektiği; böyle birşeyi imzalayan ellerin kesilmesi gerektiği, vesaire gibi şeyler bağırdılar[374]. Çok geçmeden Konstantiniyye'de düzenlenen bilginler toplantısı da meseleyi daha ileri götürmedi. Efes Piskoposu Markos'un [Eugenikos] başını çektiği Rumlar üstünlük sağladılar ve papanın bu amaçla Konstantiniyye'ye gönderdiği Latin vekiller, hiçbir şey başaramadan tekrar geri dönmek zorunda kaldılar[375].

373 Raynaldi, *aynı eser*, s. 293.

374 Dukas, s. 120.

375 Chalkokondylas, s. 156.

Bu şartlar altında papanın vaat ettiği yardımların gelmemesi doğaldı. Vaatlerini yerine getirmek için gerekli imkânlara sahip olmayan papanın elinde artık en azından herşeyi, parayı, gemileri ve askerî kuvvetleri reddetmek için bir bahane vardı. Papa, 1444 Nisan'ında bu amaçla imparatorun kardeşi Despot Konstantin'e yazdığı bir yazıda, Ioannes'in birleşmeyle ilgili meseleyi çok gevşek tuttuğuna dair sitemlerde bulundu ve bu meselede çok daha iyi bir tutum ve niyet gösterdiği için, tahta çıktığı takdirde vaat edilen yardımı kendisine göndereceğini bildirdi[376]. Diğer taraftan bu hadise imparatorun da kiliselerin birleşmesi için herhangi bir adım atma hevesini kırdı ve böylece her iki taraf, hiçbir şey elde edemeden birbirlerini boş sözlerle oyaladılar. İmparator, 1443 yılı ortalarında papaya bir kez daha filoyla ilgili olarak verdiği sözleri hatırlattı; Papa Eugenius, o dönemde Kardinal Francesco tarafından yapılan hazırlıkları ileri sürdü ve kiliselerin birleşmesiyle ilgili meseleyi tekrar hatırlattı[377].

İmparator Ioannes ayrıca II. Murad konusunda bütün bu meselelerde sahte bir oyun oynuyordu. İtalya'dan döndükten hemen sonra II. Murad'a elçiler göndererek, barışın ve eski dostluğun devamı için ricada bulundu; elçileri, imparatorun İtalya'ya dedikodularda söylendiği ve Osmanlı padişahına anlatıldığı gibi, Batı'yla Osmanlılara karşı ittifak kurmak için gitmediğini; amacının sadece İtalyanlarla dini anlaşmazlıklarını düzenlemek olduğunu bildirdiler[378]. O dönemlerde başka meseleleri de olan II. Murad, görünüşe göre şimdilik tatmin olmuştu ama imparatora karşı şimdilik hiçbir şey yapmıyorsa bile, imparatorun daha önce timarlar konusunda tam bir kardeş kavgasına dönüşen anlaşmazlıklara düştüğü en genç kardeşi Dimitrios'u, 1442 yılında Konstantiniyye önlerine geldiği ve surların dışındaki herşeyi harap ederek, şehri ele geçirmeye yeltendiği bir orduyla desteklemeyi de uygun gördü. Dimitrios sonunda hiçbir şey başaramadan geri dönmek zorunda kaldı, daha sonra imparator tarafından esir alındı, Galata'daki Cenevizlilere kaçarak esaretten kur-

376 Raynaldi, *aynı eser*, s. 369; burada ona karşı en fazla gerçekleşmesini istediği vaatlerinin kesinlikle yerine getirileceğini belirtmektedir, "onun (=imparatorun) herbir suçu ve heyecanı yüzünden tamamlayamadılar".

377 İmparatora gönderilen bir yazıdan, Raynaldi, *aynı eser*, s. 419: "Şimdi hangi amaçla, öte yandan, dileklerimiz" deniyor sonunda. "...daha haktanır ve Tanrısal esinle iletilmiş kulaklarla işitsin, herşeye gücü yeten Tanrı, bütün güçle ve özenle nezaret etmek istesin, senin aynı üstün yetkinliğinle: birleşme çalışmasının ne kadar çalışma ve masrafla ortaya çıkarıldığını biliyorsun, sonraki mutlu günlerde genişletilmek üzere".

378 Dukas, s. 120. Chalkokondylas, s. 161.

tuldu ve sonunda kendisine Karadeniz'deki henüz Bizans'a ait şehirleri veren ağabeyiyle tekrar barıştı[379]. Aynı dönemde Midilli Adası Osmanlı donanmasının akınına uğrayarak talan edildi ama adanın birkaç gün boyunca top ateşine tutulan başkenti yine de ele geçirilemedi[380].

Dolayısıyla Kral Vladislav, Bizans imparatorundan kâfirlere karşı savaşta silah ittifakı talep ettiğinde, Bizans imparatorunun içte anlaşmazlıklar, dışa karşı çaresizlik, Osmanlılara karşı cesaret kırıcı bir acizlik ve Batı'nın yardımına bağlanan kibirli bir umuttan başka birşey sunması mümkün değildi. Yeniden yapılması kararlaştırılan Türk seferi için Batı'nın yaptığı hazırlıklar yukarıda anlatılmıştır. Her halükârda Segedin Barışı hadiselere bambaşka bir yön kazandırırken ve bütün umutları neredeyse yok ederken, beklentiler gerçekte yapılanları ve yapılması gerekenleri aşıyordu. Kardinal Julianus, bu açıdan başkalarını kandırmaktan ziyade kandırılan kişi oldu; Batılı güçlerin vaatlerine inanıyordu; onları bu vaatleri yerine getirecek kadar güçlü ve dürüst addediyordu ve kendini adadığı bir davaya kendisini öyle kaptırmıştı ki, hadiseleri uzaktan gerçekte olduklarından ve göründüklerinden çok daha büyük ve farklı bir şekilde görüyordu.

Milano dükünün krala gönderdiği yukarıda adı geçen mektubunda ikinci bir Musa olarak adlandırdığı Kardinal Julianus'un gerçekten dayanabileceği tek şey, papanın Haziran'da Venedik'ten ayrılan ve Çanakkale Boğazı yakınlarına gelmiş olan filosuydu. II. Murad, Segedin'den henüz ayrılmıştı ki, filonun komutanı Kardinal Francesco'nun ve bazı kaptanların mektupları Segedin'e ulaştı: "Hemen savaşa girmek için acele etmeleri gerekiyordu; II. Murad, Karaman'la savaşmak için Anadolu'ya geçmişti; Avrupa bütün Osmanlı birliklerinden yoksun kalmıştı; donanma, düşmanın Anadolu'dan Avrupa'ya geçişini engelleyecekti; az sayıda askerî kuvvetle bu fırsatı iyi kullanarak Osmanlı topraklarını ele geçireceklerdi ve kâfirleri nihayet geldikleri topraklara geri atacaklardı; kral, Hristiyan prenslere vaat ettiklerini ve prenslerin vaatlerini yerine getirmek için nasıl çaba gösterdiklerini unutmamalıydı, vesaire"[381]. Segedin Barışı'ndan kısa bir süre sonra Bizans imparatorunun krala göderdiği mektupta da benzer şeyler yazıyordu. Osmanlılara karşı teşebbüslerini desteklemek için gösterdiği çabalardan; hazırlıklarından; II. Murad'ın râm ettiği ve uzun zamandır altında

379 Phrantzes, II, 18, s. 194; Chalkokondylas, s. 161-162.

380 Chalkokondylas, s. 161; Phrantzes, *aynı eser*, s. 195.

381 Callimachus, de reb. Wladislai, III, 504; Katona, *aynı eser*, s. 317'de Dlugosz.

acı çektikleri boyunduruktan kurtulmak için kralı ikinci bir Mesih gibi bekleyen halklar üzerinde kazandığı nüfûzdan; kralın geçmişteki zaferlerinden ve bu yararsız barışa bağlanmadığı takdirde, gelecekte de elde edeceği kesin olan zaferlerden, vesairede bahsediyordu[382].

Bu gibi uyarılar, kralın ve çevresinin sarsılmaya başlayan tutumları üzerinde etkisiz kalmıyordu ve Kardinal Julianus, kralın ve magnatların huzurunda yaptığı heyecanlı bir konuşmada, bu fırsatı barışın bozulmasını ve savaşın devam ettirilmesini gerektiren sebepleri açıklamak için kullandı. "Hiç düşünmeden böylesine kolayca ortaya atılan barış ve dostluk sözleri" diyordu, "ittifak diye anılmaya lâyık değildirler ve şartları bile yerine getirilmemişken, herhangi bir bağlayıcılığı olamaz; kral, Türklere karşı yalnız başına savaştığı sürece, Türklerle tek başına barış yapma hakkına sahiptir; ama şu anda diğer güçlerin vaat ettikleri ve kendisinin de kabul ettiği yardımlara bağlıdır, dolayısıyla özellikle papaya danışmadan ve onun onayını almadan, tek başına karar veremez; II. Murad barışın şartlarını henüz yerine getirmemiştir ve bu barış hususunda gerçekten de dürüst olup olmadığı şüphelidir; sadece yeniden hazırlıklar yapmak için vakit kazanmak istemiştir; gerçek, herhangi bir güçten daha yüksektir; kral, IĮ. Murad'a karşı barış yükümlülüğü altına girmekten ziyade savaşın devam ettirilmesi konusunda Hristiyan güçlere karşı barış yapmamış mıydı? Ayrıca gelenekler, din ve yaşam tarzı açısından bu kadar farklı insanlara karşı bir yükümlülüğün nasıl bir değeri olabilirdi ki? Hem de sadakat yemini etmenin bile suç olduğu, hatta bu yemini tutmanın daha da büyük bir suç olduğu insanlara karşı? Hangi tarafa, Osmanlıların tarafına mı,

382 Bizans'ın biçimsel stilinde hazırlanan bu ağdalı mektup, şöyle imzalanmıştır: "Tarih: kentimiz Mezistre'de, gün 30 Temmuz, İsa'nın yılı 1414; isim Ioannes Paleologos, Romaioi'in İmparatoru". Katona, *aynı eser*, s. 318-324'te Dlugosz'ta verilmiştir. Aynı yerde şöyle de denmektedir: "Şu birşeyi bildik, zatı şahanenizin olmadığını bilmediğimi(?), onun tarafımızdan ele geçirilen başka yerlerini ve kutsal mekânlarınızı güvenilir kişinin varlığında, açıkça en büyük savaşlara hazırlandık, tuzaklarla, kandırmacalarla değil, her türlü özenle, heyecanla, dikkatle, çalışma ve çabayla, yine, kutsal işi tamamlamak amacıyla en büyük masraflarla, savaş için gerekli herşeyi en uzman kişilerle ve her tür teşebbüsle yerine getirmeyi kararlaştırdık: soylularımızın çoğunu da en büyük tehlikelere maruz bıraktık, Hristiyanların yakın halklarını ve Türklerin tâbilerini, özgürlüklerine (kavuşmaya) ve inancımızın artmasına teşvik ediyoruz, onların hepsi cesaretleriyle, silah ve maddi yardımlarıyla çok iyi hazırlanmışlardır ve zatı şahanenizin gelmesini bekliyorlar, tıpkı çok aziz pederlerin İsa'nın gelişini bekledikleri gibi". Böylesine maddi ve manevi bir sefalet içinde ne kadar kibirli bir konuşma!

yoksa Hristiyan prenslerin tarafına mı geçmesi gerektiği konusunda hiç şüphe yoktu; barışa riayet edildiği takdirde, daha önceki savaşlarda elde edilen bütün zaferler bir anda yok edilecekti ve ebedi utanca düşecekti; barış bozulduğu takdirde, ölümsüz bir şanla birlikte barışla elde edilmek istenen herşey elde edilebilecekti ve Avrupa Osmanlılardan arındırılacaktı; bu uygun fırsat kullanılmalıydı; bu fırsatı kaçırdıkları takdirde, herkes tarafından terkedilmiş bir vaziyette mücadeleyi sonunda kendi ülkesinde şüpheli bir başarıyla yürütmek zorunda kalacaktı". Konuşmasının sonunda papalık makamının hakkını ve gücünü de ileri sürerek ayrıca "Papa Eugenius'tan, ne türde olursa olsun, II. Murad ile yapılan barışı iptal etme ve geçersiz kılma ve bu barışa katılan kralı ve tüm diğerlerini Türklere karşı yeminlerinden resmen ibra etme yetkisini aldığını" ekledi[383].

Bu konuşma istenen etkiyi yarattı. Julianus, konuşmasını tam bitirmişti ki, toplantıya katılanların hepsi şiddetle barışın bozulmasını ve savaşın diğer Hristiyan güçlerle birlikte devam ettirilmesini talep etti. Her türlü direniş, her türlü karşı gerekçe boşuna olurdu. Barışın asıl kurucuları olarak, en fazla direnen ve kısa bir süre önce "düşmanlara akılsızca sadakat yemini etmeleri gerekmediğini ama bir kez yemin edildi mi, bunun bir daha asla bozulmaması gerektiğini" iddia eden Hunyadi ve Sırp despotu bile kendilerini genel heyecana kaptırdılar ve savaş lehinde oy kullandılar. Hunyadi, desteğinin ödülü ve en fazla yiğitliğine güvendikleri savaşa teşvik olarak, kralın elinden birkaç magnat tarafından imzalanan ve savaştan sonra Bulgaristan'ın tamamının krallık olarak kendisine verileceğine dair yazılı bir metin aldı[384]. Barışın bozulmasını haklı çıkartmak için kullanılabilecek tek bahane, Osmanlıların barıştan dolayı kaybettikleri kalelerin bazılarını belirlenen tarihe kadar boşaltmadıkları bahanesiydi. Zira belirlenen sekiz günlük sürenin ye-

383 Bu konuşma, tam özgün olmasa da detaylı olarak Callimachus, *aynı eser*, s. 505-507'de verilmiştir. Papa Eugenius, kâfirlere karşı yemin etme konusunda Kardinal Julianus'un temsil ettiği düşüncesini daha sonra, yine Osmanlı padişahıyla yaptığı barış antlaşmasını bozmasını tavsiye ettiği Arnavut Prensi Arianites'e yazdığı bir mektupta daha bağlayıcı şekilde açıklamıştır. Bu mektupta, edilen yeminin hiçbir bağlayıcılığı olmadığını belirtmektedir, "Tanrı'ya saygı sunması gereken, inanca dini riayet ve yemin, inanca zararla ve Tanrı'ya hakaretle dolu olunca, anlamsız olduğundan". Raynaldi, Annual. Eccles., s. 430'da verilmiştir. Mektup 1444 tarihlidir.

384 Callimachus, *aynı eser*, s. 507-508; Katona, *aynı eser*, s. 324 ve devamında Dlugosz.

rine 20 gün geçmişti ve örneğin Semendire'yle Güvercinlik hâlâ Osmanlıların elindeydi[385].

Kralın ve magnatlarının değişken tutumlarından dolayı kararlarını tekrar değiştirmelerini önlemek amacıyla, Kardinal Julianus ruhlarının selameti, Kutsal Üçleme, Bakire Meryem ve imparatorluğun iki koruyucusu Kral Aziz Stefan ve Ladislas üzerine, aynı yılın Eylül ayına kadar askerî kuvvetleriyle Orsova'ya gelerek, uygun yerlerden Tuna Nehri'ni geçmek ve Türkleri mümkünse aynı yıl içinde Avrupa'dan kovmak için ellerinden geleni yapacaklarına dair yemin ettikleri yazılı bir metin imzalamalarını talep etti. Segedin'de 4 Ağustos'da kral, Hunyadi ve birçok başka magnat tarafından imzalanan ve mühürlenen bu dikkate değer ferman[386], hemen papanın filosunun komutanına, Bizans imparatoruna ve Macaristan'la ittifak hâlinde olan Batı'nın diğer prenslerine gönderildi[387]. Bu karara duyulan sevinç, genel olarak Segedin Barışı'na dair haberler ne kadar olumsuz karşılandıysa, o denli büyüktü. Hiçkimse artık yıl daha sona ermeden Osmanlıların Avrupa'dan kovulacağından şüphe duymuyordu ve Papa IV. Eugenius, hadiselerin nihayet buraya kadar gelmesine duyduğu sevinci yeterince anlatacak söz bulamıyordu[388].

Ne yazık ki o dönemlerde Türklerin Avrupa'dan kovulması meselesiyle ilgili durum o zaman da tıpkı daha sonraki zamanlarda olduğu gibiydi. Bu, gerçekten siyasi bir düşünceye dönüştürülemeyen dindar bir istekti. Tekâmül etmiş düşünceler eksikti ve gözönünde bulundurulması gereken durumlar yeterince elden geçirilmedikleri için, bu davanın kazanılmasını sağlayabilecek imkânlar için kesin bir ölçü yoktu. Özellikle çözülmesi gereken ana mesele, yani kâfirler ko-

385 Callimachus, *aynı eser*, s. 507; Katona, *aynı eser*, s. 331.

386 Bütün imzalarla orijinali için bk. Katona, *aynı eser*, s. 325-380. Hunyadi, imzasında ancak 4 veya 5 Eylül'de Tuna Nehri kenarına gelebileceğini açıkça belirtmiştir.

387 Callimachus, *aynı eser*, s. 508.

388 Örneğin yukarıda bahsedilen Ekim 1444 tarihli, Arnavut Arianites'e gönderilen mektupta, Raynaldi, *aynı eser*, s. 430'da şöyle denmektedir: "Demek ki orada, Tanrı'nın bağışlayıcılığıyla inançlıların şartı sonuçlandırıldı, Yunanistan eyaletinin hemen Türklerin barbarlığından ve zalim tiranlığından kurtulmasını bütünüyle umut edelim, ne de artık Türklerin küstahlıklarından ve öfkelerinden korkabilsinler. Ayrıca, Türklerin gelecek bir zamanda ne kara ne de deniz savaşlarıyla inançlıların bu bölgelerine saldıramayacağını umut edelim; nitekim Gelibolu (Gallipolis) yoluyla geçiş onlara engellenmiş olacak ve hem kara hem deniz yoluyla olan başka geçişler, sonuçta, senin ve diğer inançlıların kentleri, toprakları daha güvenli kalacaklardır".

vulduktan sonra işgal edilecek ülkelere ne olacağı sorusu henüz dile getirilmemişti ve ortaya atılmış olsa bile muhtemelen kolayca cevaplanamazdı. Avrupalı güçler arasında bu konuda şimdi mümkün olmadığı gibi, o zamanlar da asla bir anlaşma mümkün olamazdı. En yakın çözüm olarak, fethedilen topraklar gerçekten Macaristan'a mı bırakılacaktı? Bulgaristan şimdilik Hunyadi'ye sözverilmişti. Ama bu konuda henüz kimseye danışılmamıştı ve örneğin Macaristan'a tek bir parça toprağı bile lâyık görmeyen ve bu yüzden Türk savaşına bile katılmayan Kayser III. Frederik buna ne diyecekti? Bizans İmparatorluğu'nun eski hâline getirilmesini, Bizans imparatorunun hayalini kurduğu ve istediği şekilde genişletilmesini mantıklı olarak hiçkimse düşünmüyordu. Yoksa bu sahipsiz topraklar batıda büyük bir gururla baş kaldıran güçlü Arnavut reislerine mi bırakılmalıydı? Osmanlıların o dönemlerde Avrupa'dan kovulması, o dönemin şartları dâhilinde bir hayaldi ve bu hayalin yerine getirilebileceğine duyulan inanç, muhtemelen kendi güçlerinin ve ortak bir amacın açıkça bilincinde olmaktan ziyade, Osmanlıların silahlarına karşı duyulan korkunun, bariz korkunun doğal olmayan bir ürünüydü. Önce silahlar karar verecekti; daha sonra olacaklarsa belirsiz bir geleceğe bırakılıyordu.

Kardinal Julianus nezdinde edilen yemine rağmen, Segedin'de toplanan ordunun yola çıkışı 20 Eylül'e kadar uzadı. Kral Vladislav, en azından kısmen düzene sokmak istediği Lehistan meselelerinden dolayı ister istemez engellendi. Lehlere, geri döndükten sonra ki, bu çok kısa bir süre olacaktı, bizzat gelmeyi vaat etti. Segedin'den ayrılmadan önceki son günlerde acı gözyaşları döktüğü söylenmektedir; belki bu karar anında düşmana bile borçlu olduğu sadakati ihlal ettiği için duyduğu pişmanlıkla başa çıkamıyordu, belki de ruhuna daha şimdiden karanlık bir gölge düşmüştü[389].

Ordu, bir önceki yıldan çok daha zayıftı, zira barış dedikodularından dolayı gönüllülerin sayısı azalmış, ilkbaharda yapılan hazırlıklarda çok daha az kişi gelmiş ve Lehistan'la Eflak'tan gelen askerlerin büyük bir bölümü barış yapıldıktan sonra geri gönderilmiş ve bu defa hiç gelmemişti. Orduda toplam 15 bin kadar süvari vardı ve piyadelerin sayısı muhtemelen daha da

389 Katona, *aynı eser*, s. 334'te Dlugosz: "Yaklaşık 20 Eylül'de Segedin Kalesi'nden ayrıldı, sonraki günlerde çok gözyaşı döktü; çünkü Türklere karşı üstlenilen baştaki antlaşma ve yemin, savaşa zorluyordu". Callimachus, *aynı eser*, s. 509'da ordunun "undecimo Kalendas Octobris (=20 eylül)" de Segedin'den ayrıldığını söylemektedir.

azdı[390]. Buna karşın herkesin ev eşyalarının yarısını yanında götürdüğü ve birçok gereksiz şeyi savaşa taşıdığı o dönemlerin geleneklerine göre, üzerinde sadece erzak ve cephanenin değil, karargâhta lüks için kullanılan bir sürü gereksiz eşyanın da bulunduğu, söylenene göre 2 binden fazla büyük bir araba dizisi ordunun peşinden geliyordu. Bu husus tabii ki yürüyüşü zorlaştırıyor ve geciktiriyordu, seferin yönü ve üzücü sonucu üzerinde de büyük bir etkiye sahipti.

Ordunun 3 Ekim'de Tuna Nehri'ni aştığı Orsova'dan sonra altı günde Florentin üzerinden Vidin'e gelindiğinde, asıl plana göre orduyla en yakın yoldan Balkan Dağları'nı aşarak 15 gün sonra ulaşılması umut edilen Edirne'ye ve buradan da Kardinal Francesco emrindeki filoyla buluşmak üzere Gelibolu'ya varılacaktı. Ne var ki kış mevsiminin de yakın olduğu ve zayıf ordunun zorda kalmadan önemli kayıplara maruz bırakılmaması gerektiği de gözönüne alınarak, yürüyüşü zorlaştıran arabalarla Balkan Dağları'nın ormanlık geçitlerine girilemeyeceğine karar verildi[391]. Aynı sebeplerden dolayı Kral Vladislav başlangıçta Osmanlıların elinde bulunan tahkim edilmiş yerlerden de kasıtlı olarak kaçındı ve çatışmalarla ganimet arayarak etrafta dolaşarak güçlerini zamanında önce tüketmemeleri için, birliklerini ciddi bir disiplin altında birarada tuttu[392].

Bundan sonraki plan, Tuna Nehri boyunca ilerleyerek, daha uzun ama arabalar için çok daha rahat yolu takip etmek; doğudan Balkan Dağları'nın etrafından dolaşmak, daha sonra Karadeniz'e doğru ilerlemek ve ancak buradan itibaren Doğu Trakya üzerinden Gelibolu'ya yönelmekti. Büyük bir bölümü dağlık ve kısmen de bataklık olan bu yol da zorluklar yaratıyordu ve günlük küçük yürüyüşlerle katedilebiliyordu; yine de ordunun her yönden ani baskınlara karşı koruma görevini de üstlenen arabaları da yanlarında götürmelerine

390 Dlugosz, *aynı eser*, s. 338.

391 Dlugosz, *aynı eser*, s. 336. Callimachus, *aynı eser*, s. 509. Dlugosz, s. 334'te 3 Ekim yerine 3 Kasım demektedir ki, Katona bu yanlışlığı düzeltmiştir.

392 Callimachus, *aynı eser*, s. 509: "Her yandan Türklerin güzergâh yakınındaki çoğu kentlerini ve kalelerini garnizonlarla gözaltında tutmak uygundur, askerleri ganimet peşinde koşturmak değil, düşmanlara saldırmak değil, arazilerde savaş bozgunları yapmak değil katlanılacak olan. Nitekim, Çanakkale Boğazı'ndaki (Hellespontos) deniz kuvvetlerine ulaşmadan önce, istihkâmlarda savaşarak ve çatışmalar yaparak en az zaman ya da kuvvet tüketmeye karar vermişti".

izin veriyordu. Ayrıca bu yol üzerinde ordunun erzak temini de kolaydı ve dağlardan geçen diğer yol üzerinde önceki yılki seferde yeterince tecrübe ettikleri gibi, birçok zorluklarla savaşmak zorunda kalacaklardı[393].

Yürüyüş Niğbolu'da yavaş ama düzenli bir şekilde devam etti. Ne yazık ki burada ordu arasında çevredeki hazinelerin tamamının Niğbolu'da saklandığına dair bir dedikodu dolaşmaya başladı; dolayısıyla Niğbolu'ya uğramadan geçmemek, aksine şehri ele geçirmek gerekiyordu. Kral Vladislav ve komutanları, askerleri bu düşünceden vazgeçirmek için tedbirler alamadan, herkes savunmasız kenar mahallelere akın etti, evleri ateşe verdi ve kapıları kırıp, surları ele geçirmek için teşebbüslerde bulundu. Kral Vladislav yanında yeterince kuşatma topu olmuş olsaydı, muhtemelen genel heyecana kendini kaptırmış ve şehri top ateşine tutmuş olurdu. Ama yanında sadece birkaç küçük top vardı ve bunlarla oldukça güçlü surlara karşı hiçbir şey yapılamazdı. Yine de civardan taze erzak temin etmek için üç gün boyunca şehrin önünde kaldı[394].

Burada beklerken, Eflak Prensi Drakul karargâha geldi ve kralı ordusuyla birlikte geri dönmeye ikna etmek için büyük çaba gösterdi. O dönemlerde Osmanlılarla dostluk içinde yaşamasına ve sefere hiçbir şekilde katılmak istememesine rağmen, bu savaş başarısız olduğu takdirde, ki herşey bunu gösteriyordu, II. Murad'ın öfkesinin önce kendisine ve ülkesine yöneleceğini çok iyi biliyordu. "Bu küçük yığınla" diyordu, "av takımının bile kralın ordusundan daha fazla olduğu Sultan Murad'ı mı yenmek istiyorlardı? Kendi talihsizliğinden bu Türklerin gücünün ne kadar büyük, ne kadar korkunç olduğunu çok iyi biliyordu; savaş en azından birbirine eşit güçlerle başlatılmalıydı ve şu anda sahip oldukları birlikler daha iyi şartlar için saklanmalıydı; herşey istedikleri gibi gidip, düşmanla başa çıkmaları hâlinde bile, kışın kapıda olduğu bu mevsimde hiçbir şey yapamazlardı". Bu ve buna benzer sözler karşısında Kardinal Julianus, düşmanın ortada gözükmediğini, kuzeyden ve güneyden

393 Dlugosz ve Callimachus, *aynı eser*. Beaujour, *Voyage Militaire dans l'Empire Othoman,* vol. I., s. 461'de kralın bu yürüyüşünü stratejik bir ustalık eseri olarak göstermek istemektedir: "Vladislav'ın Bulgaristan'daki yürüyüşü, İstanbul'a yürümek için Balkan'ı geçmek isteyen herkes için bir model oldu. Sıradağların yüksek kesimlerinden ihtiyatsızca yürüyüşe girişmek yerine Vladislav, doğu yamaçlarına yöneldi, kıyı boyunca yürüyüşünü emin kılmak için Karadeniz kıyısındaki temel mevzileri işgal etti, soluna denizi aldı ve sağını eski bir İskit geleneğine göre, arabaların siperliğinde açık bıraktı".

394 Callimachus, s. 509. Katona, *aynı eser*, s. 337'de Dlugosz.

gelecek yardımları ileri sürdü: "Hiçbir yerde kılıca sarılmamız gerekmeyecektir; II. Murad henüz Anadolu'daydı ve bilhassa Çanakkale Boğazı'ndaki filodan dolayı kendi insanlarına yardım etmek için Avrupa'ya geçememekteydi ve İmparator Ioannes, dağlara ulaştıkları anda yardımcı kıtalarıyla kendilerine katılacaktı, vesaire".

Gerçekten de geri dönmeyi düşünmek artık imkânsızdı. Harp divanındaki çoğunluk Julianus'un tarafını tuttu. Kral, kendisini sonuna yaklaştıran bu felakete direnecek güce sahip değildi ve Drakul, şiddetli bir ağız kavgasından sonra zarurete boyun eğmek zorunda kaldı. "Beklenen yardımcı kıtalar hakkında boş umutlara kapılmamalarını dilediğini" ekledi ve oğluna 4 bin atlıyla orduya katılma emri verdi. Ayrıca kraldan gözyaşları içinde, ülkedeki yolları çok iyi bilen kararlı iki genci de en iyi ve en hızlı atlarından ikisiyle birlikte yanına almasını rica etti: "Onları yanından asla ayırma; Tanrı esirgesin, herhangi bir talihsizlik olacak olursa, bu çok işine yarayacaktır"[395].

Aynı dönemde Drakul'un, yaşlı bir Bulgar kadının kehanetlerinin etkisi altında bu şekilde konuştuğuna ve hareket ettiğine dair bir şayia yayılmaya başladığı gözönüne alınırsa, buna benzer sahneler ve tavsiyeler, zaten korkmaya başlamış olan kralı yatıştırmaya ve ordusuna cesaret vermeye yaramıyordu[396].

Ordu, Niğbolu'dan sonra düzenli bir şekilde ve rahatsız edilmeden Bulgaristan ovalarını geçti. Güneye doğru dağlara yaklaştıklarında ve daha zor yollarda düşmanın baskısına uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarında, kral saldırıyı kısmen zorlaştırmak, kısmen de orduyu bir anda tehlikeye atmamak için, ordusunu üç kısma ayırdı. Eflak yardımcı birliklerinden ve 3 bin kişilik bir Macar birliğinden oluşan öncü birlikler Hunyadi'nin emri altındaydılar. Orta saflarda, ordunun her iki bölümüyle hızlı bir şekilde irtibatı sağlanacak şekilde arabalarla bunları korumak için gerekli muhafız kıtaları bulunuyor ve asıl kuvvetler, belirli bir mesafede kralın yönetimi altında arkadan geliyorlardı[397]. Os-

395 Callimachus, *aynı eser*, s. 509-511'de sonunda şöyle demektedir: "Kuşkusuz Drakul yararlı bir tavsiyede bulunmuştu, sadakatle işitilip gözetilmiş olsaydı, tavsiye olarak kalmaktan çok". Dlugosz, *aynı eser*, s. 337-338. Chalkokondylas, VI, 171'de bu durumlardan hiç haberdar olmayarak, Eflak yardımcı kıtasını fazla yüksek, 10 bin kişi olarak vermektedir.

396 Callimachus, *aynı eser*, s. 511.

397 *Aynı eser*, s. 511.

manlılardan hiçbir yerde iz yoktu. II. Murad ve ordusu hakkında hiçbir bilgi yoktu; hâlâ Anadolu'da Karaman savaşıyla meşgul olduğunu düşünüyorlardı; nihai muharebeden birkaç gün önce gerçek durumlar hakkında işte böylesine habersizdiler. Her yerden beklenen yardımcı kıtalar gelmedi. Yukarıda İskender Bey'in Sırp sınırından 30 bin Arnavut'la ne sebeple geçemediğini belirtmiştik. Birazdan İmparator Ioannes'in Konstantiniyye'den neden çıkmaya bile cesaret edemediğini göreceğiz.

Bu arada geriyi emniyete almak ve Osmanlıların oraya buraya dağılmış kalelerde ve kulelerde sağlam bir konum almalarına fırsat vermemek için, Kral Vladislav yolda bunlardan bazılarının surlarını yıktırdı, bazılarını yerle bir etti. Bu esnada onlardan kurtuluşu bekleyen sakin Hristiyan halkın gözünde bile Macarların davasını zedeleyen aşırılıklar meydana geliyordu. Askerler, yok etme hırsıyla birkaç savunmasız Bulgar köyüne saldırdılar, ateşe verdiler ve bilhassa kiliselerini talan ettiler. Kral, bundan dolayı meydana gelen zararı telafi etmeye çalıştı ama bu aşırılıkların her yerde bıraktığı kötü intiba silinemiyordu. Daha sonra Karadeniz'den Tuna Nehri'ne inmek ve buradan Macaristan'a karşı diğer operasyonları desteklemek üzere Kamçık (Panis) Nehri'nde hazır bekleyen bir dizi Osmanlı kayığı kralın emri üzerine ateşe verildi.

Bunun üzerine Karadeniz'e doğru Şumnu, Mahoracz, Bedriç (Petric), Varna, Galata, vesaire[398] gibi Osmanlı'nın elinde bulunan tahkim edilmiş kalelere resmî bir bildiriyle ordunun gelişi haber verildi ve gönüllü olarak teslim olmaya ve ellerinde bulunan Hristiyan köleleri serbest bırakmaya çağrıldılar. Bu talebi direnmeden yerine getirdikleri takdirde, Anadolu'ya serbestçe gitmelerine izin verilecek ve Gelibolu'ya kadar emniyetli bir şekilde götürüleceklerdi. Aksi takdirde kaleler teker teker fethedilecek ve talana izin verilecekti. Kralın adına hazırlanan bildiri şöyle sona eriyordu: "Herşeye kadir olan Tanrı'ya ve efendimiz olan oğlu İsa'ya sizleri ve kendini padişah addeden hükümdarınız Murad'a saldırmaya ve hem bizim, hem de bütün Hristiyanlığın

398 Burada belirtilen yerlerin birçoğunun konumu, yok olduklarından ve o dönemlerin topografyası için gerekli bilgiler mevcut olmadığından, tam olarak tespit edilememektedir. Muhtemelen hepsi Bulgaristan'da Dobruca denilen ve Chalkokondylas'ın, *aynı eser*, s. 172'de "Karadeniz kıyısını, Misya'dan Lovrotikas'ın ülkesini" olarak bildiği bölgede bulunuyorlardı. Bunun hakkında bazı bilgiler, bizim kullanamadığımız ama Hammer, I, 654'te kullanılan 1826 tarihli "Oestreichische militairische Zeitung", s. 170 ve devamında Schels'in "Militairische Berichte über die Schlacht von Varna" adındaki raporunda bulunmaktadır.

düşmanı olarak Tanrı'nın yardımıyla gücümüz yettiği kadarıyla sizi takip etmeye ve sizlerle savaşmaya yemin ettik"[399]. Esir alınan birkaç Osmanlı, bu mesajı şehirlere taşımaları şartıyla serbest bırakıldılar. Şehirlerin birçoğu hemen teslim oldu ve muhafız kıtalarına derhal ayrılma izni verildi. Sadece birkaçı surlarının ve konumlarının gücüne güvenerek, çaresiz bir direniş gösterdiler. En fazla direnmeyi başaran Şumnu ve Bedriç, büyük çaba sarf etmeden bir taarruzda alındılar. Bu esnada 5 bin üzerinde Osmanlı kılıçtan geçirildi ya da kayalardan aşağı atıldı. Burada bulunan bütün Hristiyan köleler özgürlüklerine kavuşturularak, Macaristan'a geri gönderildiler. Ülkenin tamamı bunun üzerine Kral Vladislav'ın tarafına geçti[400].

Bedriç alındıktan hemen sonra Kardinal Francesco'nun mektupları aracılığıyla ilk defa Sultan II. Murad'ın ve ordusunun Anadolu'dan Avrupa'ya geçtiğine dair kesin bir haber alındı. Bütün ülkede bu haber üzerine duyulan korku büyüktü. Daha akıllı olanların tavsiyelerine göre ya hemen geriye döneceklerdi, ya da daha önce ele geçirilen dağ kalelerinde düşmanın gücü ve diğer operasyon planları hakkında kesin bir bilgi alınana kadar sağlam bir konuma geçilmeliydi. Ama Kral Vladislav onları dinlemedi[401], aksine Balkan Dağları'nın en zorlu vadilerini geçerek yola devam etti ve on gün içinde Karadeniz'in düz ovalarına ulaştı. Burada bulunan bütün sahil kaleleri, Şumnu ve Bedriç'in düşmesinden sonra Osmanlılar tarafından acilen terkedilmişti. Bu yüzden Kavarna, Uzunşehir (Makropolis), Kalliakra, Galata, Varna ve civardaki diğer sahil kaleleri herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan işgal edildi.

Hastalıktan, yani sol bacağında bir iltihaplanmadan dolayı geri kalmak zorunda kalan kral, ordusuyla Varna'da rahat bir karargâh tuttu. Gerek arazinin kendisi, gerekse çevre bunun için büyük avantajlar sağlıyordu. Varna, Balkan Dağları'nın doğu eteklerinin en verimli vadilerinden birinin çıkışında iki dağın etekleri arasındadır ve deniz tarafından olduğu kadar kara tarafından da kolayca erzak temini sağlanabilir. Galata kuzey dağ eteklerinde, Uzunşehir

399 Bu manifesto ayrıntılı olarak Katona, *aynı eser*, s. 338-340'ta verilmiştir.

400 Callimachus, *aynı eser*, s. 512.

401 "Kral yine de, dağlık yerler boyunca kendine kolayca takviye ve savunma sağladığı pesechio'dan? düzlüğe iner; böylece kader denilen her neyse o artık önlenemez", Callimachus, *aynı eser*. Hammer, I, 461'de kaynaklara aykırı olarak Osmanlıların Çanakkale Boğazı'nı geçtiklerine dair haberin, orduya ancak Varna'da karargâh kurduktan sonra geldiğini iddia etmektedir.

güney dağ eteklerindedir ve birinci şehirle Varna arasında Varna'yı bu taraftan çok iyi savunan bir bataklık vardır. Sadece güneyden avantajlı bir saldırı yapılabilirdi[402]. Sultan II. Murad'ı ve Osmanlıları Manisa'daki inzivasından Varna Ovası'na kadar takip etmek için, Kral Vladislav'ı ve adamlarını şimdilik olacakları korkuyla beklerken terkediyoruz.

Osmanlılar, belirlenen tarihte olmasa da yapılan barış antlaşmasından dolayı boşaltmaları gereken kaleleri, savaş yeniden başlamadan önce birer birer terketmişlerdi. Kral Vladislav ikinci kez Tuna Nehri'ni geçerken, esirlerden birçoğu, özellikle Sırp despotunun oğulları tekrar serbest bırakılmışlardı. Segedin Barışı'nın bozulduğuna ve Macar ordusunun Osmanlı topraklarında göründüğüne dair haberler genç Sultan II. Mehmed'in sarayına ulaşır ulaşmaz, vezirler yaptıkları bir toplantıdan sonra hemen Manisa'ya bir acil ulak gönderdiler ve Sultan II. Murad'dan bu acil durumda imparatorluğun ve gerçek dinin iyiliği için inzivasından sadece bir seferlik çıkması ve kâfirlere karşı savaşa hazır bekleyen ordunun başına geçmesi için yalvardılar. II. Murad ancak ikinci ve daha etkili ricaya dayanamadı. Manisa'yı terketti ve askerî kuvvetlerin Gelibolu'ya geçişlerini bizzat yönetmek üzere acilen deniz kenarına geldi[403]. Hristiyan filosunun burada bulunmasından dolayı gerçi biraz gecikti ama bunun kendisini sindirmesine izin vermeden, kısa sürede onların etrafından dolaşmanın yolunu buldu ve Gelibolu'nun biraz aşağısında, iddiaya göre Cenevizli gemiler yardımıyla ordusunu Avrupa'ya geçirdi ve burada kalan ve Gelibolu Yarımadası'nda toplanan birlikler burada kendisine katıldılar[404]. Anadolu'dan

402 Callimachus, *aynı eser*, s. 513. Katona, *aynı eser*, s. 341 ve devamında Dlugosz.

403 Sadeddin, trad. manusc. de Galland II, s. 120, 121. Sadeddin, burada sadece Anadolu'da ve Osmanlı ordusunda olanlar için kullanılabilir. Avrupa'da olanlar hakkında çok iyi bilgi sahibi değildi, hatta kimi hadiseleri kasten değiştirmektedir. Sadeddin'e göre bu savaşı asıl çıkartan Karamanoğlu İbrahim Bey'dir; daha sonra Hristiyan ordusunu "süvari kuvvetleri 80 bin askerden oluşuyor ve hepsinin zırhlı"! olmasına rağmen, Belgrad'da Tuna Nehri'nden geçirmektedir ve orduya Niğbolu'da özellikle artçı birliklerden birçok Macar süvarinin esir alındığı bir mağlubiyet yaşatmaktadır, vs. Ayrıca Gelibolu'daki Hristiyan filosunun sayısını da fazla yüksek, 65 gemi olarak belirtmektedir.

404 Osmanlıların bu geçişi ve Cenevizlilerin bu esnada haince yaptıkları yardımlar hakkında en eski kaynaklar bile kesin birşey söyleyememektedirler. Callimachus, s. 512'de ne Cenevizlilerden, ne de başkalarından bahsetmektedir ve sadece genel olarak II. Murad'ın karşıya geçtiğini söylemektedir: "ya hileyle ya da Çanakkale Boğazı'nın çok bükümlü olduğu Gelibolu'nun aşağısında kıyıları koruyan parayla ahlakları bozulmuş gözcüler tarafından tahrip edildi". Katona, *aynı eser*, s. 344'te Dlugosz, Cenevizlilerin

Avrupa'ya geçen Osmanlı ordusu yaklaşık 40 bin kişiden oluşuyordu ama korkudan ve yanlış bilgilerle 100 bin kişi kadar tahmin ediliyordu[405].

Ordusunun güvende olduğundan emin olduktan sonra II. Murad'ın yaptığı ilk şey, Bizans imparatoruna acil bir ulak göndererek, Çanakkale Boğazı'nı başarılı bir şekilde geçtiğini ve imparatorun da en kısa zamanda yardımcı kıtalarıyla yanına gelmesini beklediğini bildirmek oldu. İmparatorluk Divânı ilk anda ne yapacağını şaşırdı. II. Murad'ı destekledikleri takdirde, talihin II. Murad'ın yüzüne gülmemesi hâlinde, en az Osmanlılar kadar tehlikeli olabilecek Macaristan'la aralarının bozulması kaçınılmazdı. Bu yüzden açıkça II. Murad'ın tarafını tutmamayı ve Macaristan'la savaşın sonucu belli olana kadar iyi ilişkileri sürdürmeyi daha uygun gördüler. Şimdilik mümkün olduğunca sessiz kalmaya karar verdiler ve bu yüzden tabii ki ne II. Murad, ne de Kral Vladislav yardımcı kıtalarla desteklenecekti[406].

II. Murad bu arada hiç vakit kaybetmeden, oğlu II. Mehmed'le buluşacağı Edirne'ye doğru yol almıştı. Burada, tıpkı Osmanlı İmparatorluğu'nun

---

yanında Venediklilerden de bahsetmektedir ama geçişi gece vakti ve küçük kayıklarla yaptırır. Yine Katona, *aynı eser*'de Aeneas Silvius, Cenevizlilerden bahsetmektedir ama hadiseyi dedikodu olarak kabul eder ve şunu ekler: "Nitekim kimileri, Ceneviz gemilerinin onlara geçiş sağladığını söylüyorlardı. Yine de bunun bana tehlike oluşturacağını kabul etmiyorum; ne de Hristiyan kanını parayla satacak kadar açgözlü olacakları beni ikna etmiyor, meğerki şeytan onu Yahuda gibi kendine tâbi kılmamış olsun". Bazılarına göre (Dlugosz, *aynı eser*) papanın filosunun erzak eksikliğinden dolayı Osmanlılar gelmeden önce Çanakkale Boğazı'ndan ayrılmışlardır. Thworcz, *aynı eser*, s. 256'da hiçbir şey söylememektedir. Bonfinius, *aynı eser*, s. 461-462'de Callimachus'u takip etmektedir. Chalkokondylas, VI, 173'te papanın filosuna zarar veren ve Marmara Denizi'ne girmesini birkaç gün engelleyen bir fırtınadan bahsetmektedir. Sadeddin, s. 122'ye göre geçiş Osmanlı gemileri üzerinde ve Çandarlı Halil Paşa'nın Avrupa kıyısına kurdurduğu büyük bir topun himayesinde gerçekleşti. Osmanlıların o dönemlerde Hristiyanlar tarafından kısmen bilhassa gemilerde şahsi hizmetler, kısmen de savaş gereksinimleriyle (silahlar, kılıç, yiyecek ve başka türde yardımlar) desteklendiklerini, 1444 yılında papanın bu gibi faaliyetleri aforoz eden resmi bir belgesi kanıtlamaktadır: Raynaldi, Annal. Eccles., *aynı eser*, s. 433.

405 Dlugosz, *aynı eser*, s. 344'te 40 bin kişiden bahsetmektedir. Barlet, Vita Scandarbegi, edt. Rom. fol. 27 v.'de 100 bin kişiden bahsetmekte ve her kişi için geçiş sırasında bir altın ödediğini eklemektedir: "herbir yolcudan altın para alındığında toplamın 100 bin olduğunu söylerler". Buna göre geçiş "dar bir yerde, Marmara ile Karadeniz arasında uzanan alanda" gerçekleşmiştir.

406 Chalkokondylas, VI, 173; VII, 174.

Avrupa'daki diğer eyaletlerinde olduğu gibi, Osmanlı tebaa arasında öncelikli sebebi kuzeyden yaklaşmakta olan Hristiyan ordusuna karşı duyulan korkudan kaynaklanan ve özel durumlardan dolayı daha da artan derinden bir huzursuzluk başgöstermişti. Örneğin bazı bölgelerde, Makedonya'da ve Arnavutluk sınırında, genel olarak başgösteren korku, ülkenin eski efendileri tarafından, Osmanlılar bir kez ülkeden kovulduktan sonra, kaybettikleri şehirleri tekrar geri almak için kullanılırken[407], Edirne'de Acem asıllı bir şeyh ortaya çıkmış, Hristiyanların kazanacağına ve İslâm'ın yok olacağına dair kehanetlerde bulunmuş ve zamanla binlerce taraftar edindikten sonra, yeni bir öğretinin öncüsü olarak burada el üstünde tutulmuş ve diğer tarafta korku salmıştı. Gün geçtikçe büyüyen nüfûzu ancak zorla yok edilebildi ve bu isyan başlamadan ancak zor kullanarak bastırılabildi. Taraftarları hâline gelen yaklaşık 7 bin kadar insan hapse atıldı ve korkunç işkenceler altında idam edildi. Böylece hiçkimse artık açıkça bu yalancı peygamberin tarafına geçmeye cesaret edemez oldu[408]. II. Murad'ın gelişi, bu şartlar altında halkın genel ruh hali üzerinde daha da olumlu bir etki yarattı ve huzursuz insanları biraz olsun cesaretlendirdi.

II. Murad Edirne'de sadece kısa bir süre kaldı. Acil yürüyüşlerle hemen Varna'ya doğru ilerledi ve yedinci günde Macarlardan sadece 4 bin adım uzaklıkta karargâhını kurdu. Gözcüler ve gece vakti Osmanlı karargâhından yükselen alevlerin ışığı, Hristiyan ordusu için düşmanın yakın olduğunun göstergesiydi. Macarların sabah karargâhlarını kurdukları günün akşamı II. Murad da Varna'ya geldi. Ay ışığında yakınlardaki tepelerden Osmanlı ordusu ve gücü kolayca görülebiliyordu. Kral Vladislav derhal nöbetçilerin sayısını iki kat artırdı ve ertesi gün yapılacak muharebe için hazırlıklara başladı[409].

Yolda daha da güçlenen Osmanlı ordusunun bariz üstünlüğü, ordunun tamamında büyük endişeler yarattı ve son anda bile açık alanda muharebeye cesaret edip etmeyecekleri hususunda şüphelere sebep oldu. Karargâh arabalar ve ağır toplar aracılığıyla güvenceye alınmalı mı, alınmamalı mı sorusu sabahın erken saatlerinde toplanan harp şurası tarafından bir kez daha detaylı olarak görüşüldü. Kardinal Julianus, birkaç piskopos ve bir dizi Macar ve Leh magnat, lehte görüş bildirdiler, zira Osmanlıları bu tarafta muharebeye çekerken,

407 *Aynı eser*, VI, 171.

408 Marino Sanudo, *Vit. d. Duchi, Murat. Scc. XXII*, s. 1116. Raynaldi, *aynı eser*, s. 431'de Mansi.

409 Callimachus.

Çanakkale Boğazı'nda bulunan birliklerin böylece Osmanlıları takip ederek, huzursuz etmeye vakitleri olacağını düşünüyorlardı. Hunyadi ise buna kesinlikle karşı çıkıyordu: "Barışı bir kez ihlal ettikten sonra, hendekler ve duvarlar arkasında düşmanın karşısına çıkmak yakışık almaz; aksine önemli olan, ilk anda kendimizi nasıl gösterdiğimizdir; muharebenin sonucu buna bağlıdır; bu gibi düşmanlar karşısında herşey hileye, tereddüte ve sapmalara değil, hareket etme hızımıza ve cüretkârlığımıza bağlıdır; Çanakkale Boğazı'ndaki filonun, süvariler nasıl ki açık denizlerde bir işe yaramayacaksa, karada işe yaramayacak mürettebatından yardım beklemek gülünçtür; parolamız, saldırıya geçelim olmalı; savaşanların sayısı değil, cesaret ve kararlılık sonucu belirleyecektir; en önemlisi de askerleri kendi silahlarından ziyade duvarlara ve arabalara güvenmeye alıştırmamalıyız". Kral Vladislav, hastalığından dolayı hâlâ acı çekmesine ve muharebeyi tamamen iyileşene kadar ertelemeyi daha uygun görmesine rağmen, derhal Hunyadi'nin düşüncesine katıldı. Kardinalin önerisini onaylayan komutanlardan hiçbiri bunun üzerine itiraz etme cesaretini gösteremedi[410].

Hadiseler de artık hiçbir seçime meydan bırakmayacak biçimde gelişmişlerdi. Zira harp şurası daha toplantıyı sona erdirmemişti ki, nöbetçilerden düşmanın muharebe düzeniyle ilerlediği ve yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Kral kendini henüz ordunun başına bizzat geçecek kadar güçlü hissetmediğinden, komutayı Hunyadi devraldı ve acilen orduyu muharebe düzenine geçirdi. Arazi de bu hususta önemli avantajlar sağlıyordu. Osmanlılar gelmeden, herkes yerine yerleşmişti. Açık vadinin düşmanın saldırıya geçmesini daha mümkün kıldığı arka saflara, kısmen bataklığın doğal bir koruma sağlamadığı yerde arka kısımları güvenceye almak, kısmen de geri çekilmek zorunda kaldıkları takdirde güvenli bir sığınak elde etmek için, arabalar ve ağır toplar yerleştirildi. Vadinin orta kısmında, ikinci saflarda, etrafında 500 kişilik Macar ve Leh muhafız kıtasıyla kral duruyordu. Bataklıktan Varna'ya doğru uzanan muharebe hattı, ön saflarda bölünüyordu. Şehre dayanan sağ kanada, arazi burada en az koruma sağladığı, dolayısıyla en tehlikeli yer olduğu için, ordunun en güçlü kısmı yerleştirilmişti: Önde Ban Franko yönetiminde büyük siyah Macar kraliyet sancağı altında Macarlar, daha sonra Eğri (Erlau) Piskoposu Simon von Rozgonyi, Slevonya Banı Matko von Talloci emrindeki kıtalar ve nihayet Kardinal Julianus'un diğer birliklerin arasına yerleştirilen Haçlıları. Sağ kanadın

410 Callimachus, *aynı eser*, s. 513-514.

ayrıca Varadin Piskoposu Johann von Arbi emrindeki Aziz Ladislas birliği ve Leh Lasko Bobnitz (Leko Bobritz) yönetimindeki birlikten oluşan ve bataklığa doğru iç kısımlara 2 bin adım uzaklığa yerleştirilen yedekleri vardı. Bataklığa dayanan ve yakınlardaki tepeler tarafından korunan sol kanat, burada en az tehlike görüldüğü için, sadece beş Macar birliği tarafından oluşturuluyordu ve Hunyadi, diğer safları rahatsız etmeden ve bozmadan, ortaya çıkan tehlikeli bir durumun özel bir koruma gerektirdiği yerlerde kullanmak üzere, 4 bin kişilik Eflak yardımcı kıtasını belirli bir yere yerleştirmedi[411].

II. Murad, ordusunu Macarlara karşı her zamanki Osmanlı ordu düzeninde yerleştirmişti. Sağ kanatta bazı küçük aralıklarla Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa emrindeki Rumeli kıtaları, sol kanatta ise Anadolu Beylerbeyi [Güyegü] Karaca Paşa yönetimindeki Anadolu kıtaları duruyordu. Bunlar, önlerine düşmanın konumunu haber veren ve kısmî saldırılarla düşmanı savaşa tahrik edecek olan 6 bin kadar hafif sipahilerin yerleştirildiği ana hat ya da ön safları oluşturuyorlardı. Ortada, arka saflara yakın bir yerde II Murad ve vezirleri, etrafları önden zemine çakılan demir kazıklarla, arkadan da eşyaları taşıyan develerle korunan yeniçerilerin arasında duruyorlardı[412].

411 Callimachus, *aynı eser*, s. 515. Varna muharebesi hakkında mevcut, kimi zaman çok detaylı birçok rapor arasında tabii ki detaylarda tam bir uyum olamaz. Callimachus, *aynı eser*, s. 514-518'de hatasız olmasa da açık ve nettir. Örneğin Arnavutların geçişini engellemek için ülkesinde kaldığı kanıtlanmış olmasına rağmen, Sırp despotunun çeşitli defalar seferde ve muharebede olduğunu söylemektedir. Schwandt, I, 255-257'de Thworcz ve sonraki Macar tarihçiler Petr. *de Rewa, de Monarchia Regni Hung.* (Schwandt, II, 664-666) ve *Bonfinius rer. ungar. dec.*, III, l. V, s. 460 ve devamında Callimachus'a uymaktadırlar. Katona, *aynı eser*, s. 346-363'te Dlugosz, eleştirisel olmaktan ziyade çok anlatmaktadır ve Hunyadi'yle Macarlara karşı tarafsız değildir. Marino Barletti, Vita Scandarbegi, fol. 27, 28'de dikkatli sonuç çıkartmaktadır ve bazı değerli haberlere sahiptir. Bizanslılar arasında Osmanlı kaynaklarıyla çalışmış gibi görünen Chalkokondylas, VII, 174-179 en detaylısıdır ama yanlışları da vardır. Dukas, s. 124 ve Phrantzes, II, 19, s. 197-200'de sadece kısa bir genel bakış sunmaktadırlar. Sadeddin, *aynı eser*, s. 120-131'de hadiseleri Osmanlı lehine göstermektedir.

412 Osmanlı muharebe düzenini sadece Chalkokondylas, s. 175'te vermektedir. Komutanların isimlerini Sadeddin, s. 123 ve 128'de vermektedir. Hammer'in, bazı güvenilir Osmanlı kaynaklarına göre doğru kabul etmesine rağmen, Turahan Bey'in Rumeli birliklerine komutanlık ettiği iddiası, o dönemlerde bulunduğu Tokat zindanlarından çağrılması için zamanın çok kısa olması yüzünden çürütülmektedir. Ayrıca Neşrî (Sadeddin, s. 129), Turahan Bey'in serbest bırakılmasını Varna Muharebesi'nin sonuçlarından biri olarak göstermektedir. Hammer'in Fransızca tercümesinin ekinde bulunan

Muharebe düzeni her iki tarafta oluşturulur oluşturulmaz, batıda havanın tamamen açık ve denizin tamamen sakin olmasına rağmen, bir fırtına başgösterdi, Hristiyan ordusunun üzerinden geçti ve muharebenin kötü sonuçlanacağının bir işareti olarak, kısa bir süre içinde kralın yakınlarında bulunan Aziz Georg'un sancağının dışında bütün sancakları ve muharebe işaretlerini parçaladı. Daha sonra, o gün Kral Vladislav'ın hayatını kaybetmesinin kötü bir işareti olarak, atının sabah huysuzluk yaptığı ve kral nihayet atına binmeyi başardıktan sonra, savaşa giden bir şövalye için en kötü işaretlerden biri olarak, miğferinin büyük bir gürültüyle yere düştüğü anlatılıyordu.

Göründüğü kadarıyla düşmanın gücü hakkında henüz kesin bilgi sahibi olmayan Osmanlılar, sayı ve konum açısından avantajlı olmalarına rağmen, uzun süre saldırıya cesaret edemediler. İki ordu tam üç saat hareketsizce karşı karşıya durdu. Nihayet 6 bin kişilik Osmanlı sipahi birliği, sağ kanatta bulunan Macarlara en yakın, düşman hatlarını kolayca görebilecekleri en yakın tepelere kadar ilerlediler ve buradan ok atmaya başladılar. Burada komutayı yürüten Ban Franko ve Varadin piskoposu, yine de avantajlı konumlarını bırakmayı düşünmediler. Ban Franko ancak düşmanın süvarileri ovaya indikten sonra saldırı emrini verdi. Osmanlılar bir anda tepelere geri püskürtüldüler ama aynı anda tepelerde, toplanarak Osmanlıları bir kez daha geri püskürten Macarları aynı hızla tekrar vadiye çekilmeye zorlayan birlikler ortaya çıktı.

Osmanlıların geri çekilmesini kesin zafer olarak kabul eden Varadin piskoposu talihsiz bir şekilde o anda yerinden ayrıldı ve Eğri piskoposuyla birlikte nereye gittiğini bilmeden düşmanın arkasından ileri doğru atıldı. Ancak vadiye gelir gelmez, karşılarında düzenli bir hâlde duran Osmanlı muharebe hattını buldular. Bu şartlar altında herhangi bir mücadele mümkün değildi. Hiçkimse düşmanın üstün gücü karşısında tutunamazdı. Bu yüzden daha ilk taarruzda birbirinden ayrılanlar acilen kaçarak kurtulmaya çalıştılar. Bu saldırıya kısmen katılan Drakul'un oğlunun emrindeki Eflaklar, sol kanada atıldı-

Kosova, Niğbolu ve Varna muharebesi planlarının elverişli olmadığını belirtmek isterim; zira kaynaklar yeterince kullanılmadan ve bu gibi durumlarda vazgeçilmez olan güvenilir topoğrafik bir bakış olmadan hazırlanmışlardır. Bu yüzden herbirini tek tek düzeltmek burada fazla detaya girmemize sebep olacak önemli hatalarla doludurlar. Genel olarak her iki tarafın konumlarının gösterildiği bu gibi muharebe planları muharebinin gidişatı için bir değer taşımamaktadır.

lar ve zorlukla kendi birliklerinin yanına kaçabildiler[413]; araziye aşina olmayan Varadin piskoposu, bu karışıklıkta dağlara kaçmaya çalıştı ama Osmanlıların baskısı altında bataklığa girdi ve yanındaki askerlerden birçoğuyla birlikte hayatını kaybederken, Eğri piskoposu bataklığın etrafından dolaşarak Galata yoluna girdi ama tekrar geri dönerek, savaşanların arasında bir daha görünmemek üzere kayboldu.

Bu kaza, Macarların muharebe hattının geri çekilmesine sebep oldu. Tek başlarına dayanmaları mümkün olmayan Franko ve Kardinal Julianus, acilen Aziz Ladislas'ın sancağını taşıyan yedek kıtaları da geri çekilmeye zorlayan Osmanlıların saldırısına uğrayan arabaların arkasına çekildiler. Her iki tarafın da yiğitçe yürüttükleri ve uzun bir süre sonuçsuz kalan mücadele korkunçtu. Lasko, burada mücadele sırasında kahramanca hayatını kaybetti. Birkaç araba devrilmiş ve talan edilmiş ve Osmanlılar arabaların oluşturduğu hattın iç kısmına tam geçmeye çalışıyorlardı ki, tehlikeyi uzaktan farkeden Hunyadi ve Kral Vladislav yanlarındaki askerlerle buraya geldiler ve düşmana arkadan saldırarak 2 bin adım kadar geri püskürttüler. Kral Vladislav, çatışmanın sıcaklığında kaçanların peşinden gitmek istedi ama arabaların yanında kalan Hunyadi, kendisini hemen geri çağırdı.

Başka bir yerde Osmanlılar Ban Franko ve Kardinal Julianus'a saldırıyorlardı. Zaferi kimin kazanacağı şimdi, burada belli olacaktı. Bilhassa Aziz Ladislas'ın kutsal sancağını, milletin koruyucusunun sancağını kurtarmak gerekiyordu. Etrafları bu yüzden savaşanlarla sarılıydı. Krallarının, "Hristiyanların kutsal davası için zafer ya da ölüm!" naralarıyla heyecanlanan Lehler ve Macarlar aslanlar gibi kendilerinden altı kat daha güçlü düşmana karşı savaşıyorlardı. 3 bin Osmanlı kısa bir süre içinde muharebe alanını örttü ama ölenlerin yerine hemen yenileri geldi. Bu çaresiz mücadelede Hristiyanların bu küçük grubunu artık sadece kazanma veya ölme hırsı ayakta tutuyordu.

Cesaretleri ve dayanıklılıkları en azından burada karşılığını aldı. Osmanlıların, sanki bir işaret verilmiş gibi, birden hepsi kaçmaya başladı. Başlarında Kral Vladislav olmak üzere, Macarlar hemen peşlerinden gittiler ve kaçanlara büyük bir mağlubiyet yaşattılar. Bir süre sonra karşı karşıya kaldıkları deve-

413 Callimachus, s. 515'te ve devamında Sırp despotunun muharebede hazır bulunduğunu söyleyerek yaptığı yanlışlıkların, Sırp despotunu Drakul'un Eflak yardımcı kıtalarının başında bulunan oğluyla karıştırmasından kaynaklandığını tahmin ediyorum. En azından Eflaklar bu esnada Dlugosz, s. 349'da kesin olarak belirtilmektedirler.

lerin alışılmadık görüntüsü atların huzursuz olmasını sağlamamış olsaydı ve askerlerin büyük bir bölümü, Osmanlıların peşinden gitmek yerine, ele geçen ganimetlerin üzerine üşüşmeselerdi, bu mağlubiyet daha büyük ve daha kanlı olurdu. Osmanlılar, Tatarların geleneklerine benzer bir biçimde, kaçarken develerin üzerindeki para torbalarını kasten yırtmışlardı ve böylece uzun bir mesafe, Macarların görüntüsüne direnemedikleri kadar altın ve gümüşle örtüldü[414]. Bu hadise, karışıklıkta hiçbir yerde tutunamayan, aksine muharebe alanından ayrılarak dağlardan Trakya'ya, hatta halkın ordunun tamamen yok olduğu dedikodusu üzerine eşyalarıyla birlikte Avrupa'dan ayrılmayı ve Anadolu'ya geçmeyi düşündüğü[415] Edirne'ye kadar kaçanların kurtuluşu oldu. Ölenler arasındaysa Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa da bulunuyordu.

Zafer, tamamen Hristiyanlardan taraftaymış gibi görünüyordu. Zira Kral Vladislav, arabaların yanındaki Osmanlıları geri püskürtürken, Hunyadi aynı anda saldırıya uğrayan sol kanatta ölümcül bir mücadelede sathını savunmayı başarmıştı. Osmanlı sipahileri her yerde mağlup edildiler[416] ama yeniçeriler II. Murad'la birlikte hâlâ sarsılmaz bir biçimde arka saflarda duruyorlardı. Mücadelenin burada yenilenmesi, zaferin burada sonuçlanması gerekti. Kral Vladislav, düşmanı takip ederken, küçük bir asker grubuyla birlikte tek başına yeniçerilerin arasına hücum etmiş ve birkaçını da yere düşürmeyi başarmıştı ki, Hunyadi de diğer birliklerle acilen buraya geldi ve mücadele daha genel bir hal aldı.

II. Murad, bu karar anında zaferden şüphe duymaya başladı ve kaçmaya yeltendi. Yeniçeriler, padişahı ancak zorla kendi aralarında tutabildiler; bu

414 Dlugosz, s. 351: "Bundan öte, altın ve gümüş para yüklü bazı kişiler görüldü deve sürüsü arasında, tıpkı Tatarların eski bir âdetine göre, kendilerini izleyenlerin açıkça farkına vardıkları gibi, saklı torbalardan yere para saçıyorlardı, öyle ki krallık askerleri bunların peşine düşüp gecikeceklerdi".

415 *Aynı eser*, s. 360: "Edirne'ye gelinceye kadar kaçışlarına ara vermediler, orada onun katliamı ve kralın zaferi duyulup bütün Edirne korkuyla sarsılınca bir şekilde kaçmaya, bir şekilde Avrupa'dan Anadolu'ya deniz yoluyla geçmeye büyük çaba gösteriyorlardı".

416 Yine Hristiyanların daha kalabalık taraf olduğunu belirten Sadeddin bile s. 123'te bunu kabul etmektedir: "kâfirler büyük sayıda olduklarından Müslüman süvarisi onların taarruzuna dayanamamıştı". Thworcz, s. 256: "...Türklerin bütün sipahileri sendelemiş ve kaçamaya niyetli olarak". Biraz öncesinde: "Türklerin hareket hâlindeki ordusu, Macar halkının ordusunu sayıca 600'dan (sextenario?) fazla bir sayıda aşıyordu".

zorlu anda atını bile bağladılar[417]. Böylece zorunluluk ve burada nelerin kaybedilebileceğinin bilinci, herşeyi bir ölüm kalım meselesine dönüştürdü. Korkunç bir kan gölü içinde insanlar ve atlar yığınlar hâlinde birbirlerinin üzerine düştüler ve kısa bir süre içinde artık kanla kaplı zeminde değil, ancak ölenlerin cesetleri üzerinde yürünebiliyordu[418]. Zafer uzun süre belirsiz kaldı; ancak silahların talihi burada da inanılmaz yiğitliğin ödülü olarak Hristiyanların tarafındaymış gibi görünüyordu. Yırtılan sancakları havada sallanıyordu ve kralın miğferi savaşanların ilk saflarında sadık bir zafer işareti gibi ışık saçtığı sürece hiçkimse yerinden kımıldamıyordu.

Ama miğfer aniden yok oldu. Vladislav, etrafında bulunan birkaç sadık adamıyla yeniçerilerin son saflarını da aşmıştı ve II. Murad'ın otağının etrafını saran Osmanlıların arasına öyle derinden çekilmişti ki, askerleri kendisini artık göremiyorlardı. Hemen Macarların arasında bir söylenti dolaşmaya başladı: "Kral esir alındı, öldürüldü!" ve en yiğitlerden çoğunun anında savaşı devam ettirme cesareti ve gücü kırıldı[419].

Bu hadise, felaketlerle bu günün sonucunu belirledi. Yeniçerilerden birçoğu kaçmış olmasına rağmen, krallarının ölümünden sonra artık zafer beklemeyen Hristiyanlar da sarsılmaya başladılar. Yeniçeriler bunu farkettikleri anda tekrar toplandılar, direndiler, muharebeyi yenilediler ve kaçanların peşinden gitmeye başladılar. Kral aslında henüz ölmemişti, aksine olağanüstü bir yiğitlikle yoğun karışıklığın içinde neredeyse tek başına savaşıyordu. Kendisini nihayet uzaktan gören ve kralın nasıl bir tehlike

417 Chalkokondylas, s. 178. Phrantzes, s. 199: "Kral (Rigas), emirin (sultanın) çadırının çok yakınına ulaşınca emir kaçmak istedi. Kralın cesurca savaştığını kabul ederek korkmasına rağmen yeniçeriler onu bırakmadı. Demir kelepçelerle atını tuttular ve böylece kaçması mümkün değildi". Tabii ki Sadeddin, s. 124'te hadiseleri farklı anlatmaktadır. Bazı komutanların kaçtığını kabul etmektedir; ama II. Murad'ın kendisi hakkında hemen şu sözleri eklemektedir: "Yinede onların gevşeklikleri onu hiç sarsmadı; o bulunduğu yerde bir kaya gibi sıkı ve sarsılmaz bir şekilde durdu". Daha sonra uzun bir duayla kâfirlere karşı savaşta Tanrı'nın yardımına başvurduğunu söylemektedir.

418 Callimachus, s. 516: "Artık sadece zemin değil savaşırken cesetler de çiğneniyordu; böylece kazanma isteğinin değil, çılgınlığın egemen olduğu şekilde, heyecanlı ruhlarla bastırıyor, ısrar ediyorlardı".

419 Sadeddin, s. 126'ya göre II. Murad, Kral Vladislav'ı birliklerinin başında gördüğünde, yeniçerilerin saflarını kasten açtırmıştı ki, kralı daha kolay yakalayabilsin ve adamlarıyla birlikte öldürebilsin.

içinde olduğunu ve sadece kralın varlığının genel kaçışı ve nihai mağlubiyeti durdurabileceğini farkeden Hunyadi, düşmanların saflarını savaşarak geçti, birkaç sözle krala arkadaki genel durum hakkında bilgi verdi ve hemen adamlarının yanına dönmesini istedi: "Henüz herşey bitmedi; kayıplarımız o kadar küçük ki, ordunun kalanı hemen düzenli bir şekilde geri çekildiği ve arabaların arkasında tekrar toplandığı takdirde, bu kayıpları farketmeyiz bile; sadece ülkelerinin değil, Hristiyanlığın iyiliği ve Avrupa'nın kurtuluşu da tamamen kralın yaşamına ve varlığına bağlıdır"[420]. Ama artık çok geçti. Kral, çatışmanın karışıklığından çıkmak istemedi ya da çıkamadı ve etrafındaki herkesi öldürürken, atı ölümcül bir yara aldı, yere yıkıldı ve kralı öfkeli bir şekilde üzerine gelen, binlerce yarayla öldüren ve kanlı başını zafer işareti olarak karargâhtan geçirerek II. Murad'a götüren yeniçerilerin arasına attı[421].

Bu görüntü Hunyadi'nin bile cesaretini kırdı ve son ana kadar direnen birlikleri korku ve panikle doldurdu. Hunyadi, yanındaki az sayıda Eflakla kralın en azından cesedini kurtarmaya çalıştı ama boşuna. Genel kaçışla birlikte o da sürüklendi. Çökmeye başlayan akşam karanlığı, şimdi bile galiplerle mağluplar arasında savaşın sonucu hakkında belirsizlik yaratıyordu, zira her iki taraf muharebe alanından aynı zamanda ayrıldı. Osmanlılar düzenli bir şekilde karargâhlarına geri dönerlerken, Macarlar gece karanlığında her yerde düşmanlarının olduğunu düşünerek, aynı gece panik hâlinde dağlara ve yakınlardaki ormanlara kaçtılar[422].

---

420 Callimachus, s. 517.

421 Callimachus, s. 517: "Gecikmeksizin, üzerine doğru gelen çok sayıdaki yeniçerileri, okları karşısında saklanmaktan çok, şaşırmış halde". Herşeyi genelde Hunyadi aleyhine gösteren Dlugosz, s. 356 ve devamında sadece krala gönderdiği ulaklardan bahsetmekte ve geri çekilmesini ordunun tamamının kapıldığı korkakça bir kaçış olarak göstermektedir. Chalkokondylas, s. 178, Phrantzes, s. 199 ve Sadeddin, s. 127'de kralın başını kesen yeniçerinin adını vermektedirler. Adı Koca Hızır'dı (Bizanslılarda "Therizis" ve "Hamuzas"), Mora asıllıydı ve II. Murad tarafından yaptıklarının ödülü olarak önce yeniçeri ağalığına ve daha sonra vezirliğe getirildi.

422 Callimachus, 517: "O savaşta her iki taraf da sık sık kaçmak ve kaçmak zorunda bırakmak durumunda kalır, öyle ki bir bakıma zafer, zafer kazananlarca anlaşılamıyordu. Nitekim ilk çatışmadaki kaçışlarında kralın peşine düştüğü Türkler, neredeyse orduyu yenmiş gibi kentlerde dehşet uyandırmıştı, galip düşman savaşmak üzere oralara derhal birlikler gönderecek oldu". Dlugosz, s. 357: "Gece olduğunda her iki taraf da kazandığına inanarak çekip gitti".

Cesaretle son ana kadar direnen Kardinal Julianus, bu şekilde kurtulmaya çalışan ilklerdendi ama boşuna. Segedin Barışı'nın bozulması hususunda en büyük rakiplerinden biri, kardinali ertesi gün yarı çıplak, her yeri yaralarla dolu ve ölüme yakın bir hâlde yakınlardaki bir ormanda yolun kenarında yatarken buldu. Kaçarken kendi adamları tarafından, bu yararsız savaşın başı olarak acımasızca yaralandığı tahmin ediliyordu. Onu bulan rakibi, "Sadâkate ve yemine karşı yapılan birşeyin asla Tanrı'nın iradesi olamayacağı, şimdi meydana çıkıyor" diye bağırdı ve kardinali bu zor saatte hiçbir teselli ve hiçbir yardım olmadan, yaralarının ve suçlu vicdanının acısıyla başbaşa bıraktı[423].

Ordudan kalanlar günlerce Tuna Nehri'ne doğru akın ettiler. Ama sadece çok azı vatan topraklarına ulaşabildiler. Birçoğu daha yolda açlık, sefalet ve yaralarından dolayı hayatlarını kaybettiler; yolu bilmeyen birçoğu batıya ve güneye, özellikle Sırbistan'a, Bosna'ya ve Arnavutluk'a kadar geldiler ve her yerde bu üzücü seferin sonucunu yaydılar[424]. Hunyadi, küçük bir birlikle iki günde Eflak'a vardı ve varlığıyla, kralın ölümünü kendi lehlerine kullanmaları muhtemel olan Macaristan'ın içteki ve dıştaki düşmanlarının muhtemel planlarını ve entrikalarını önlemek için buradan derhal Macaristan'a devam etmek istedi. Ne var ki içinde Hunyadi'ye karşı eskiden kalma bir öfke taşıyan Drakul, üzerine saldırıp, Hunyadi'yi esir aldı ve bir süreliğine ciddi bir gözetim altında tuttu. Ancak Hunyadi, uzun süren müzakerelerden sonra tekrar serbest bırakıldı ve hem barışın işareti olarak, hem de öfkesini dindirmek için, zengin hediyelerle ülkesine gönderildi[425].

Osmanlı karargâhında ertesi sabah bile düşmanın gerçekten geri çekilip çekilmediği, nereye yönelmiş olabileceği ve nerede saklanmış olabileceğinden

423 Callimachus, s. 518'e göre. Dlugosz, s. 360'ta Julianus'un ancak Tuna Nehri'ni geçerken öldürüldüğünü söylemektedir. Ölümü üzerinde asla aydınlatılamayan bir karanlık mevcuttur. Karşılaştırma için bk. Iwanich, Hunyadi'nin Schwandt II, s. 18'de ve Katona, *aynı eser*, s. 379'daki mektupları hakkında.

424 Barletti, *aynı eser*, s. 28'de Macarların ve Lehlerin büyük bir bölümünün İskender Bey tarafından iyi karşılandıkları Arnavutluk'a kadar kaçtıklarına şahitlik etmektedir.

425 Thworcz, *aynı eser*, s. 257, 258. Chalkokondylas, s. 178. Buna göre Drakul, Hunyadi'den intikam almak istiyordu, çünkü Hunyadi kendisini daha önce Macaristan aleyhine II. Murad'la gizli bir anlaşma içinde bulunduğuna dair Kral Vladislav'a şikâyet etmişti. Barletti, *aynı eser*, s. 28'de Hunyadi'nin bu esaretini yanlışlıkla Sırp despotuna mâl etmektedir ve yukarıda bahsedildiği gibi, Macaristan'da Hunyadi'ye bırakılacak Sırp şehirleriyle bağlantılı hâle getirmektedir.

emin değildiler. Cesetlerle örtülü muharebe alanına çöken ölüm sessizliği gönüllerini yatıştırmaya yaramıyordu. Her an Hunyadi'nin yeni birliklerle saldırabileceğinden ve muharebeyi yenileyebileceğinden endişe ediyorlardı. Ancak üçüncü günde, hiçbir yerde hareket görülmeyince arabalara saldırmaya cesaret edebildiler. İlk anda kaçan ve Osmanlı sipahileri tarafından kovalandıktan sonra, bu arada neler olup bittiğinden haberi olmadan tekrar arabaların başına gelen küçük bir grup Macar askeri hemen orada öldürüldü ve eşyalarla dolu 150 araba kolayca galiplerin eline düştü[426].

Ordunun Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa emrindeki bir kısmı bunun üzerine Tuna Nehri'ne kadar iki gün iki gece ülkenin her yerini dolaştı ve kaçanlardan ele geçen herkesi öldürerek, zengin ganimetlerle karargâha geri döndü[427]. II. Murad, kendisini zaten yeterince pahalıya patlamış olan bu zaferin peşinden daha fazla gidecek kadar güçlü hissetmiyordu. Birliklerinin yarısından fazlası, söylenenlere göre 30 binden fazla asker, muharebe alanında kalmıştı ve en iyi komutanlarından biri ölülerin arasındaydı. Hristiyanların kayıpları en azından sayıları açısından daha azdı. Varna'da bulunan yaklaşık 20 bin kadar askerden 5 bin kadarının muharebe alanında ya da kaçarken öldüğü söyleniyordu. Yine de Kral Vladislav'la birlikte komutanlarından en ünlüleri, Kardinal Julianus, Varadin ve Eğri piskoposları, kralın sancağını taşıyan ve yanından ayrılmayan Bathorlu Stefan ve genç Macar soylularıyla Leh soyluları hayatlarını kaybetmişlerdi[428].

426 Callimachus, s. 517: "Ve onlar gece oluncaya kadar savaşmakta ısrar etmişlerdi, her yerde kesinlikle galip geldiklerine inanarak, Hristiyanların geri çekilmiş olmalarından emin olmaksızın, arabalar arasındaki sessizliğin tuzak olduğuna inanıp iki gün ganimetleri yağmalamaktan uzak durdular". Bunun hakkında Dlugosz, s. 359. Sadeddin, s. 127'de Osmanlıların bu korkusundan ve tereddüdünden tabii ki bahsetmemekte, hemen borazan ve davul sesleri arasında Macarların peşinden gittiklerini ve geride bırakılan arabaları talan ettiklerini söylemektedir.

427 Sadeddin, s. 128.

428 Callimachus, 518'de bunu kabul edecek kadar dürüsttür: "Her iki ordu safında ne kadar ölü olduğunun sayısını kolaylıkla vermedi; nitekim vadi boyunca ve bütün tepeler civarında ölümden çok çeşitli firarlar oldu. Çok kişi bataklığa ve göle düşüp boğuldu, orman ve çalılıklara yayılan çok kişi de öldürüldü". Ancak daha sonra anlaşıldığı kadarıyla sayıları tespit etmeye çalışmışlardır. Metinde belirtilenler Petr. de Reva, de Monarchia Regn. Hung., Schwandt II, s. 666'dan alınmıştır; buna göre II. Murad bizzat şöyle demiştir: "Bir daha bu şekilde zafer kazanmak istemem". Dlugosz, s. 362'de Hristiyanların 20 bin kişiden sadece beşte birini kaybettiklerini be-

II. Murad, Macarların ilk saldırısında kaçan, ancak daha sonra zafer haberi üzerine tekrar karargâha dönen komutanlarını ağır bir muhakemeye tâbi tuttu. Suçlular idama mahkûm edildiler, daha az suçlular kadın giysileri içinde karargâhta dolaştırılarak, askerlerin alayına maruz bırakılacaklardı. Sadece zafere duydukları sevincin bu gibi utanç verici görüntülerle zehir olmasını istemeyen en önemli vezirlerin araya girmesiyle bu kararın icrası engellendi[429]. II. Murad, Kral Vladislav'ın kesik başını balla dolu bir kap içinde Varna önlerinde elde edilen zaferin haberiyle birlikte özel bir teveccühün işareti olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti Bursa'ya gönderdi. Onur verici bu hediyenin gelişi, Bursa'da bayram havası yarattı. Halkın tamamı, bu hediyeyi getiren yeniçerileri kapılarda karşılamaya gitti. Kralın başı, Nilüfer Çayı'nda iyice yıkandı, bir mızrağa geçirildi ve zaferin işareti olarak şehrin sokaklarında dolaştırıldı[430].

II. Murad, kralın öldüğü yerde, ordusuyla birlikte Edirne'ye dönmeden önce, uygun bir yazıyla uzun süre burada görülebilen küçük bir anıt yaptırdı[431].

---

lirtmektedir. Karşılaştırma için bk. Thworcz, s. 257. Chalkokondylas, s. 179'da Osmanlıların kayıplarını muhtemelen fazla düşük, sadece 6 bin kişi olarak vermektedir. Bu sayı, göründüğü kadarıyla Osmanlıların kabul ettikleri sayıydı, zira hemen arkasından şunu eklemektedir: "Onların söylediğine göre". Macarlar buna göre biraz daha fazla insan kaybetmişlerdi.

429 Sadeddin, s. 129.

430 *Aynı eser*, s. 130.

431 Callimachus, s. 518. Kralın, Petr. de Reva, s. 665'te verilen aşağıdaki sözde mezar yazısı, tıpkı birçok eserde tarihi gerçeklikler olarak verilen diğer bazı anekdotlar kadar uydurmadır:

"Romalılar Cannae'yi, ben Varna'yı bozgunla işaretledim,
Öğrenin ölümlüler, kutsallığa saygıda kusur etmemeyi.

Papalar bana antlaşmayı bozmayı emretmedikçe,
Pannonia kıyısı İskit boyunduruğuna vurulmasın".

Örneğin daha eski kaynaklardan hiçbiri, bir efekt parçası gibi Varna Muharebesi'nin neredeyse bütün anlatımlarını süsleyen, Sultan II. Murad'ın muharebenin ortasında Segedin'de yapılan barış antlaşmasını, hatta üzerine yemin edilen kutsal ekmeği göğsünden çıkarttığını ve Hristiyanların Tanrısına seslenerek, bu sadakatsizliğin intikamını alacağına dair yemin ettiğini anlatmamaktadır. Ayrıca Hammer'in, I, 463'te bahsettiği gibi, padişahın otağının önünde bir mızrak üzerinde Segedin Antlaşması'nın asılı olduğuna dair hiçbir yerde bir bilgiye rastlayamadım.

Kral Vladislav, Varna'da Hristiyanlığın davası için hayatını kaybettiğinde daha yirminci yaşını doldurmamıştı. Uzun boylu, siyah saçlı, esmer tenli ve asil bir duruşu olan, şövalyelikte mahir, cesur, karakteri açısından insan ve kral olarak yetenekli ve gelecek için kendisinden başka hiçkimsenin yerine getiremeyeceği büyük umutlarla doluydu.

Varna Muharebesi ve Avrupa'daki Hristiyanların büyük umutlar bağladığı bu dikkate değer sefer bu şekilde sona ermişti. Muharebenin tarihi 10 Kasım 1444[432], Aziz Martin Günü'ydü ve gerek askerî açıdan, gerekse siyasi açıdan Osmanlı İmparatorluğu tarihinin en önemli günlerinden biriydi. Askerî açıdan özellikle önemli olan burada da tıpkı Kosova ve Niğbolu savaşlarında olduğu gibi zaferin yeniçeriler vasıtasıyla kazanılması, diğer taraftan ise ağır Avrupa süvari birliklerinin, Osmanlı sipahilerinin ilk şiddetli taarruzunu bir kez atlattılar mı, sipahilere karşı inkâr edilemez bir üstünlük göstermeleriydi. Sonuç olarak Avrupa savaş sanatında Türk savaşında 50 yıldır fazla ilerlemeler gösterilmemişti ve Kosova Ovası'nda çok pahalıya edinilen tecrübelerden henüz önemli bir ders çıkartılmamıştı. Avrupa savaş taktiğinde asıl saldırıyı Osmanlı muharebe düzeninin çekirdeğine, yani arka saflardaki yeniçeri birliklerine yoğunlaştırmayı hâlâ öğrenmemişlerdi ve yeniçeri birliklerinin karşısına sadece zayıflamış güçlerle çıkıyorlardı. Kralın ölümüyle sadece hızlanan Varna mağlubiyetinin asıl sebebi buydu. Yine de Hunyadi karar anında henüz yorulmamış bir yedek birliğe sahip olsaydı ve her taraftan sözverilen ve son ana kadar beklenen yardımcı kıtalar gelseydi, Osmanlıların muharebe hattının neredeyse tamamını bozduktan sonra, Hristiyanların zaferi kazanabilecekleri şüphe götürmemektedir. Hunyadi daha sonra, o dönemlerde Hristiyanlığın tamamını derinden sarsan ve kendi şanına da gölge düşürmeye başlayan bu talihsizliğin ana sebebi olarak bunları bizzat belirtmiştir[433].

---

432 Daha iyi kaynaklara göre, Petr. de Reva, s. 665 ve Phrantzes, s. 197 yanlışlıkla 11 Kasım'ı muharebe tarihi olarak belirtmektedirler. Sadeddin, s. 131'e göre Hicrî 848 yılı Recep ayının 9'uncu günüydü.

433 Schwandt II, s. 17, Epist. I'de Papa IV. Eugenius'e 11 Mayıs 1445 tarihinde yazdığı bir mektupta s. 18'de şöyle denmektedir: "..İşte, düş kırıklığına uğramışçasına bütün yukarı bölgelerin hükümdarının, bu en iyi konuda, bizi en kötü dostlukla cezalandırdığını gördük, demek ki, sözü verilen yedek birliklerin tuzaklar (=insidiae) karşısına koşup geldiğini gördük: kendi evimizde bu anlaşma sonucu kendimizinkini ihmal ettik, kötü bir şekilde de yabancı askerle silahlanmış olduk". Burada belirtilen "insidae" Eflak'taki esaretten kalmadır.

Varna Muharebesi, siyasi açıdan Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişme tarihinde, özellikle felaket getiren sonucunun, Hristiyanlar arasında Osmanlıların Avrupa'dan kovulabileceğine duyulan inancı derinden sarsmış olması ve Avrupa'daki prenslerin ortak düşmana karşı biraraya gelmesine sebep olan zayıf bağları tekrar çözmesi açısından önemli bir rol oynamıştır. Sadece bir zafer, kesin bir zafer istenilen etkiyi yaratabilirdi ve bu bağları gittikçe daha güçlü hâle getirebilirdi. Bunun yerine Varna'da yaşanan mağlubiyetin haberi, Tanrı'nın bir cezası gibi bütün ülkelerde duyulmaya başlandı; Segedin'de *İncil* üzerine edilen yeminin dine saygısızlık derecesinde bozulduğu hatırlanmaya başlandı; sefer başladığında toprağın nasıl her yerde sallandığından[434] bahsediliyordu ve Tanrı'nın burada bariz bir şekilde ortaya çıkan cezasına duyulan korku, papanın uyarılarına rağmen, uzun bir süre için insanların cesaretini kırdı, onları felç etti. Varna Muharebesi'nin dünya tarihi üzerindeki etkisinin tüm kapsamını ancak Hristiyanların o dönemdeki ruh hallerini daha derinden incelediğimiz takdirde anlayabiliriz.

434 Callimachus, 517: "Türklere karşı ikinci sefere karar verilen toplantıdan ayrıldıktan kısa bir süre sonra, toplantıya katılanların herbiri hazırlık yapmak için ayrılıp gittiği zaman, yer şiddetle sarsıldı, alışıldığı gibi binaların bir bölümü değildi yıkılan ama çoğu kent bütünüyle, olağanüstü bir işaret olarak, yerle bir oldu, kimi ırmaklar yataklarını değiştirdi; yaygın bir söylentiye göre, depremin ardından ürünlerin pahalı olması sonucu tohumlar da, tarlalar da değer kaybetmişti".

DOKUZUNCU BÖLÜM

SULTAN II. MURAD'IN 1451 YILINDA ÖLÜMÜNE KADAR MACARİSTAN, YUNANİSTAN VE ARNAVUTLUK SEFERLERİ

1) Macaristan'ın 1448 Tarihli II. Kosova Savaşı'na ve Sultan II. Murad'ın 1451 Yılında Ölümüne Kadar Macaristan'ın Durumu

II. Murad, Varna'daki muharebe alanında kısa bir süre kaldıktan sonra hemen Edirne'ye geri döndü, Edirne'de muharebe sırasında hayatını kaybeden Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa'yı şanına lâyık bir biçimde defnettirdi, yerine Arnavut asıllı Ozguroğlu İsa Bey'i Anadolu beylerbeyliğine getirdi. Varna Muharebesi sırasında Kral Vladislav'a ölüm darbesini vuran yeniçeri Koca Hızır'a büyük arazilerden oluşan bir timar verdi ve ikinci kez oğlu Mehmed lehine tahttan feragat etti. Başta veziriazam olmak üzere, vezirlerinin bu sefer de muhtemelen yaptıkları itirazlar başarısız oldu. II. Murad Anadolu'ya geçti, birkaç gün Bursa'da kaldı ve daha sonra Manisa'daki inzivasına geri döndü[1]. Ne var ki II. Murad doğası gereği çalışmak ve yönetmek için doğmuştu ve dervişler, kadınlar ve çocuklar arasında uzun süre dayanması mümkün değildi. Tahta ve ordusunun başına geçmek için ayağına gelen ilk fırsatı sevinçle karşıladı[2]. Belki de sadece ne kadar vazgeçilmez olduğunu göstermek için tahtını ve ordusunu terketmişti. Zira

1 Chalkokondylas, VIII, 180, 186. Manisa, Dukas, XXXII, 124'te bunu açıkça belirtmektedir.

2 Chalkokondylas, s. 186: "Kısa süre sonra iktidarı terkedip köşesine çekildiği için pişman oldu ve tercih ettiği hayata tahammül edemez bir noktaya ulaştığında iktidarı ele geçirmek için her türlü yolu denedi". Chalkokondylas burada tabii ki sadece kendi görüşlerini veya kaynaklarının görüşlerini belirtmektedir.

genç II. Mehmed, babasının kendisine yüklediği görevlere henüz hazır değildi. Ne vezirlerin güvenine sahipti, ne de Osmanlı İmparatorluğu her yönden tehlike altındayken Edirne'de boşu boşuna vakit geçiren ordusunun sevgisine.

Anlatılanlara göre, ertesi yılın daha başlarında, yeniçeriler arasında II. Murad'ın geri dönmesini en çok isteyen Çandarlı Halil Paşa'nın da belki büyük rol oynadığı bir isyan çıktı[3]. Şiddetle ücretlerinin artırılmasını istiyorlardı ve görünüşe göre istekleri yeterince yerine getirilmediği için —bu tehlikeli birliğin hoşnutsuzluğunu bu şekilde dile getirmesinin ilk örneği olarak— şehrin birkaç yerini birden ateşe verdiler. Edirne'nin büyük bir bölümü, özellikle de değerli mallarla dolu çarşılar, birkaç saat içinde alevlerin kurbanı oldu. Birçok insan alevlerde hayatını kaybetti, taşınabilir mallar ve imparatorluğun her yerinden buraya getirilmiş olan hazineler arasındaki kayıplar paha biçilmezdi. Bununla yetinmeyen yeniçeriler, genç padişahın en iyi danışmanı Hadım Şehabeddin Paşa'dan da intikam almaya yeltendiler. Paşa öfkelerinden sarayın iç kısımlarına kaçarak zorlukla kurtulabilirken, yeniçeriler şehrin dışında bir tepe üzerinde toplandılar ve tehditleriyle halk arasında korku saldılar. Asıl amacı ya da en azından en önemli sonucu II. Murad'ın geri çağrılması olan bu isyan, ücretlerinin yarım akçe kadar yükseltilmesiyle sona erdirildi. Çandarlı Halil Paşa, isyan başlar başlamaz, kendi tarafında olan diğer vezirlerle anlaşma hâlinde el altından Manisa'ya acil bir ulak göndermiş ve geri dönmesi ricasıyla II. Murad'a cereyan eden hadiseleri ve burada kendisine ihtiyaçları olduğunu ve kendisini karşılamak için herşeyin hazır olduğunu bildirmişti. II. Murad, bu sefer tereddüt etmedi ve güvendiği veziriazamının çağrısına uyarak, acilen Avrupa'ya geçti. Çandarlı Halil Paşa, her türlü anlaşmazlıkları ve sürtüşmeleri ortadan kaldırmak için, II. Murad'ın Edirne'ye geleceği gün genç Mehmed'i ava gönderdi ve II. Murad bu şekilde oğlunun yokluğunda yeniçerilerin sevinç nidaları arasında başkente gelip üçüncü kez ve bu sefer ölene kadar tahta oturdu. Mehmed, avdan döndüğünde herşey olup bitmişti bile. Mehmed, zorunluluğa boyun eğdi ve bu fikrin yaratıcısı Çandarlı Halil Paşa'ya kızgın bir şekilde ikinci kez Manisa'ya döndü. Danışmanları ve musahipleri teker teker onurlu bir sürgüne gönderildiler ve Çandarlı Halil Paşa, kendi taraf-

3 Sadeddin, s. 134'te II. Mehmed hakkında şöyle denmektedir: "Büyük veziri Halil Paşa'dan çokça şikâyet etti. Vezirin askerleri kazanarak onların babası Murad lehine olduklarını ilân ettirdiğini söylüyorlar. Gerçekten de entrikayı çeviren o idi ve sonuca da ulaştırmıştı".

tarlarıyla II. Mehmed'in görünüşe göre zamansız elinden almaya çalıştığı eski nüfûzunu tekrar geri kazandı[4].

Huzursuz yeniçerileri yatıştırmak ve savaşmaya, zafere ve ganimete susamış orduyu içteki huzuru sağlamak amacıyla zararsız hâle getirmek için harp gerekiyordu. II. Murad bunu hemen anladı. İyi ama silahları nereye doğrultmalıydı? Bizans'a karşı birşey yapamazdı. Zira İmparator Ioannes, Varna Muharebesi'nden hemen sonra eski dostluk antlaşmasını yenilemek ve II. Murad'ın Macaristan seferi sırasında ikili davranışlarına duyduğu öfkeyi zengin hediyelerle yatıştırmak için çaba göstermişti[5]. Macaristan'a karşı bir sefer şimdilik belki fazla cüretkâr olurdu ve başarılı bir şekilde yürütülmüş olsa bile, kuzeye yapılan son seferler sırasında düşmanlarının yine güçlendiği güney eyaletlerinin fazla başıboş bırakılmasına sebep olurdu. En büyük tehlike şu anda Sparta Despotu Konstantin'in aynı dönemlerde Mora Yarımadası'ndaki gücünü genişlettiği ve Arnavutluk'ta İskender Bey'in Osmanlı'nın en amansız ve en güçlü rakibi olarak ortaya çıktığı Yunanistan'da ve Arnavutluk'ta yatıyordu. Öyleyse II. Murad silahlarını öncelikle buraya yöneltmeliydi. Yunanistan'a ve Mora Yarımadası'na yapılan sefer, Turahan Bey'in lehte konuşmalarından sonra II. Murad Edirne'ye döner dönmez kararlaştırıldı ve ertesi ilkbaharda, yani 1446 yılında başladı. Burada Yunanistan'da ve Arnavutluk'taki durumları, Varna Muharebesi'yle doğrudan bağlantıya sahip Macaristan'la ve Batı'yla ilişkileri daha detaylı olarak inceledikten sonra ele almayı daha uygun bulduk.

Hunyadi, Eflak voyvodasındaki kısa süren esaretinden sonra Macaristan'a geri döndüğünde, herşeyi oldukça huzursuz bir hâlde buldu. Osmanlı İmparatorluğu'na yapılan seferin talihsiz bir biçimde sona ermesi ve Kral Vladislav'ın ölümü, hiç beklenmedik karışıklıklara sebep olmuştu. Kayser III. Frederik'in sarayında yetişen ve Macaristan tacının yasal halefi olan genç Ladislas'a karşı olanlar, kra-

4 Sadeddin, s. 135 ve devamıyla Chalkokondylas, s. 186'nın karşılaştırılması, Osmanlı raporlarıyla Bizans raporları arasında detaylar hakkında farklılıklar olsa bile, hadisenin gidişatı hakkında hiç şüphe bırakmamaktadır. Örneğin Sadeddin'e göre II. Mehmed değil, II. Murad ava gönderilmişti ve yeniçeriler kendisini buradan şehre sevinç gösterileri arasında geri getirmişlerdir. Yine Sadeddin, s. 131-134'teki başka bir efsaneye göre II. Murad Manisa'ya dönmemektedir, aksine tahttan feragat etme isteğini bildirir bildirmez, kendi oğlunun ricaları ve yeniçerilerin talebi üzerine hükümdarlığı hemen devam ettirmektedir.

5 Chalkokondylas, s. 180: "Sultan Murad'ın aklından ona karşı herhangi bir kötülük geçmemesi için hediyelerle sultana yaranmaya çalıştı".

lın ölümü hakkında mümkün olduğunca uzun bir süre şüphe yaratmak için büyük çabalar gösterdiler ve bu amaçla gerçekten de etkisini gösteren birçok dedikodu çıkarttılar. Aylarca Kral Vladislav'ın Varna'da ölmediği, aksine muharebe alanından ayrılarak derhal Lehistan'a geçtiği, sağlığının yerinde olduğu ve kısa bir süre sonra Macaristan'a geri döneceği konuşuldu. Bu dedikodular yeni kral seçimini ve içteki durumlar hakkındaki nihai kararı geciktirdi. Ama sonunda bu sahtekârlık etkisini kaybetmeye ve yerini gerçeğe bırakmaya mahkûmdu. 1445 yılının Yortu Bayramı'nda Peşte'de toplanan devlet meclisinde Kral Vladislav'ın ölümü kesin bir gerçek olarak yeni bir seçim için temel alındı ve Kral Albert'in beş yaşındaki oğlu Ladislas oybirliğiyle kral seçildi[6]. Sadece Kral Vladislav'ın hayatta olduğuna dair dedikoduları tamamen ortadan kaldırmak için, Kayser III. Frederik'e genç Ladislas adına tacı önermeden önce, Kral Ladislas'ın annesi Kraliçe Sofia'dan hadiselerin gerçek durumu hakkında bilgi almak üzere bir elçi heyeti göndermeyi ve bu heyetin sonucunu beklemeyi uygun gördüler. Böylece yılın büyük bir bölümü geçti. Ölen kralın Hederwaralı Palatin Laurentius'un komutası altında Budin'de biraraya toplanan taraftarları, teker teker davalarından vazgeçtiler ve Yanoş Hunyadi, ertesi yılın başında henüz reşit olmayan kralın yerine Macaristan'ın tamamı için kral vekili tayin edildi[7].

Bu şekilde içeride herşeyi yoluna koymaya çalışırlarken, Türk savaşını tekrar başlatmayı ciddi bir biçimde düşünmeleri mümkün değildi. Gerek magnatlarda, gerekse halkta Varna'daki talihsizlikten sonra fazla bir heves görülmüyordu ve yeni bir sefer düzenleyerek, sadece Hristiyanlığın davasının değil, komutan olarak kendi itibarının da intikamını almak zorunda olan Hunyadi, özellikle Eflak Prensi Drakul'dan geri dönerken kendisine yaşattığı utancın intikamını almalıydı. Drakul'un o dönemlerde Boğdan Prensi Dan ile yaşadığı anlaşmazlıklar, bunun için en iyi fırsatı sunuyordu. Hunyadi, Dan'ın tarafına geçti, ordusuyla birlikte Eflak'a akın etti, kısa bir süre içinde ülkenin büyük bir

6 Thworcz, *aynı eser*, s. 258. Katona, *aynı eser*, s. 386-402'de verildiği gibi, nüfûzlu Estergon (Gran) Arşidükü ve Kardinal Dionisus von Zech'e yazdığı uzun bir mektupta olduğu gibi, her fırsatta genç Ladislas adına konuşan ve o dönemlerde Macaristan sarayında bulunan Aeneas Silvius'un bu seçime etkisi muhtemelen büyüktü. Macaristan'ın o dönemlerdeki durumu hakkında oldukça açık bilgiler mevcuttur ama bilhassa Türk tehlikesi olmak üzere, herşey kasten abartılmıştır.

7 Thworcz, *aynı eser*, s. 258'de Hunyadi'nin kral vekili tayinini yanlışlıkla daha Peşte Konseyi zamanına atmaktadır ki, bu yanlış Katona, *aynı eser*, s. 415'de düzeltilmiştir.

bölümünü râm etti, Drakul'u oğluyla birlikte nihai bir muharebede esir aldı ve onun yerine Dan'ı Eflak voyvodalığına getirdi[8].

Bu arada Hunyadi, içte ve dıştaki bu anlaşmazlıklara rağmen, ana hedefini, yani Osmanlılara karşı savaşı asla unutmadı. Daha önce de olduğu gibi, şimdi de özellikle Batı'nın yardımlarına ve papanın Hristiyanlığın tamamı üzerindeki nüfûzuna güveniyordu. Bu amaçla 1445 yılında Papa IV. Eugenius'la sadece yazılı olarak irtibata geçmekle yetinmemiş, Varadin Kilisesi'nin Kanonikus'u olan noteri ve başrahibi Blasius'u bütün yetkilerle donatarak, davayı papa nezdinde sözlü olarak da dile getirip, gelişmeyi hızlandırmak için Roma'ya göndermişti[9]. Ancak ne Hunyadi'nin ricaları, ne başrahibinin anlattıkları IV. Eugenius'u kesin vaatlerde bulunmaya sevketmedi. Papanın şimdilik yapabileceği tek şey, yılın ortalarına doğru bütün Hristiyan dünyasına bir genelge göndermek ve burada kâfirlere karşı savaşa katılacak herkese, prenslere, düklere, kontlara, voyvodalara, baronlara, soylulara ve normal halka tıpkı önceki yıllardaki gibi tamamen günahlarından arınmayı vaat etmekti[10]. Ne var ki sonuçta Segedin'deki

8 Thworcz, *aynı eser*, s. 258. Chalkokondylas, s. 179. Eflak seferi Hunyadi'nin kral vekili tayininden sonraki döneme, dolayısıyla 1446 yılına aittir.

9 Hunyadi'nin buraya ait olan, ancak kaybolan daha önceki mektuplarının mevcut olduğuna işaret eden halihazırdaki ilk mektubu, 11 Mayıs 1445 tarihlidir. Hunyadi'nin "Epistolarum Johannis de Zredna D. Gubernatoris et statuum regni Hungariae nomine exaratarum volumen" başlığı altındaki söz konusu mektup koleksiyonunu açmaktadır. Çağdaşı olan Presbit Paulus von Iwanich'in değerli notlarını da içermektedir ve Schwandt'ın Sec. rer. hungar. adlı eserinin ikinci cildinin başında bulunmaktadır. Burada belirtilen mektupta s. 19'da şöyle denmektedir: "Böylece, güvenle dolu olarak teşvik ediyorum, davet ediyorum, hatırlatıyorum, yakarıyorum ve alçak gönüllülükle ricalarla yöneliyorum, papa hazretlerinin, Hristiyan halka yol göstermekten hiç de aşağı kalmayan uygulamayla Tanrısal öngörünün sunduğu yüce itibarına, nereye kadar, umut var oldukça, güven sahibi oldukça ve güvenle doldukça, Baba yeniden ayağa kalksın, oğulların zahmeti için başlamış olan davayı izlemeye, fethetmenin gerekliliğine yardım ve çaba getirsin, aynı şekilde onların yöneticisi ve cezalandırıcı, yenilgisi yakın olan bu düşüşe destek versin. Bizzat düşman çok sayıdaki birlikleriyle dolu, orada duruyor, bütün sınırları aynı şimşekle sarsıyor, çekip çıkarıldıklarında, gücünden bazen vaz geçiyor, boyun eğiyor".

10 Raynaldi, Annal. Eccles., s. 458. İmza şöyledir: VII. II. Julii 1445. Tuhaf olan, papanın Kardinal Julianus'un ölümünü, sanki bu ölümle Tanrı'nın intikamı en fazla papalık makamını vurduğunu önceden hissetmiş gibi, mümkün olduğunca uzun süre şüpheli göstermeye çalışmasıdır: "Biz, sözü edilen temsilci kardinalin yaşam ya da ölüm kesinliğini kuşkuluyken, onu canlı ve temsilci yerine sayıyoruz", vb.

barışın bozulmasına sebep olan papalık makamının nüfûzu, Varna'daki mağlubiyetten sonra Hristiyan dünyasının gözünde tıpkı Hunyadi'nin şanı ve gücü kadar sarsılmıştı ve böylece papanın uyarıları da tabii ki şimdilik dindarların kalplerinde verimli bir zemin bulamıyordu. Papanın bazı Hristiyan prensleriyle şahsen görüşmesi bile şimdilik başarısız kaldı.

Tüm bunlara rağmen sinmeye hiç niyetli olmayan Hunyadi, ertesi yılın sonlarına doğru ricalarını yeniledi ve noterlerinden bir başkasını, Magister Vincentius'u, benzer bir elçilikle görevlendirdi ama bu elçilik görevinin de sonucu yine aynı oldu[11]. Vincentius, Roma'dan Fransa'ya geçmiş, Kral VII. Charles, Burgond dükü ve geri dönüş yolunda Hunyadi'nin daha önceden yazıştığı birkaç başka prens tarafından onurlarla karşılanmış ama boş sözlerden başka birşey elde edememişti[12].

Hunyadi bu durumda en büyük umudunu hâlâ papanın Varna'daki muharebeden kısa bir süre sonra Çanakkale Boğazı'ndan Karadeniz'e geçen ve en azından kısmen Tuna Nehri üzerinden Niğbolu'ya gelmiş olan filosuna bağlamıştı. Hunyadi, Niğbolu'da filonun komutanları Kardinal Francesco ve Burgond dükünün filosunun kaptanı Gottfried de Beri'yle şahsen biraraya gelmişti ve bu toplantının ana amacı, savaşın devamı hakkında karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmak oldu. Her ikisi de Hunyadi'ye sadece yardımda bulunmayı değil, Hristiyan prenslerde adına konuşmayı da vaat etmişlerdi[13]. Bu taraf-

11 Karşılaştırma için bk. Hunyadi'nin papaya 1445 Kasım'ında gönderdiği mektup, *aynı eser*, s. 20.

12 Hunyadi'nin mektupları hakkında Iwanich, *aynı eser*, s. 21: "O Magister Vincentius yardım istemek için saklı bir şekilde papa hazretlerine gönderilmişti; Burgond düküne ve başka hükümdarlara da gönderildi ama hiçbir şey elde edemedi, sözler dışında". Bu elçilikle ilgili Kral VII. Charles'ın iki mektubu muhafaza edilebilmiştir; biri Hunyadi'ye, diğeri de Estergon arşidüküne ve diğer magnatlara gönderilmiştir. Kral gerçi her ikisinde de Macaristan'a istediği yardımı vermeyi arzu ettiğini belirtmektedir ama Hunyadi'yi ve magnatlarını gelecek için teselli etmek zorunda kalacağını da belirtmektedir. "Ama, heyhat acı!" demektedir. "...eğer eski düşmanlarımızla başlamış olan ateşkes bitiminde sağlam bir barış sükûnet getirmiyorsa; (üzerimize) çullanan savaş, savaşçılarımızın başka yere uzaklaşmalarına izin vermez. Bu yüzden daha önceden bildirilmiş olan krallığın yardımına ilişkin ricalarınıza şimdilik rıza gösteremeyiz". Katona, *aynı eser*, s. 445-447'de Dacherii Spicileg. t. III, s. 787'den alınmıştır.

13 Iwanich, *aynı eser*, s. 20. Hunyadi filonun komutanlarıyla yaptığı bu görüşmeden papaya yazdığı söz konusu mektupta bahsetmektedir ve Kardinal Francesco'nun yazılı olarak birkaç prense başvuracağını belirtmektedir. Daha sonra şu sözleri eklemekte-

tan vaat edilebilen ve elde edilebilen herşey bu kadardı. Zira Burgond filosu aynı dönemde gücünü Karadeniz'deki Ceneviz şehirleriyle boşuna harcıyordu ve bu hadise, Hristiyanların davasına tıpkı Segedin Barışı'nın bozulması gibi kötü bir gölge düşürüyordu. Kaptan Gottfried, anlaşıldığı kadarıyla Doğu Karadeniz (Colchis) yakınlarında Cenevizli korsanların eline düşmüş, Cenevizli Hieronimus Nigri'nin yardımıyla gerçi tekrar serbest kalmıştı ama aldığı bu darbeye duyduğu öfkenin acısını Ceneviz kolonilerinden çıkartmaktan geri durmamıştı. Kefe'ye (Caffa) ve Ceneviz'in diğer kolonilerine ani bir baskın düzenledi, ele geçirdiği herşeyi yağma ve talan etti, Cenevizlilere ait birçok gemiyi ele geçirdi ve her yerde öyle büyük hadiselere sebep oldu ki, Ceneviz doju ve senatosu Burgond düküne gönderdikleri özel bir yazıda bu hususta ağır sitemlerde bulunmak zorunda kaldılar[14]. Hristiyan filosu muhtemelen kısa bir süre sonra dağıldı ve teker teker batıya geri döndü.

Böylece şimdilik deniz güçlerinden de birşey beklenemezdi[15]. Osmanlı padişahlarıyla mümkün olduğunca iyi ilişkiler içinde kalmaya çaba gösteren Ceneviz'in, papanın filosuyla yukarıda belirtilen anlaşmazlıklardan sonra, anlaşılır bir sebeple kâfirlere karşı yapılacak savaşa katılmak istememesinin dışında, Venedik'in

dir: "Ama şimdi, bizzat Efendi Legatus'tan (=temsilci?), hem de çok ünlü Efendi Burgond dükünün komutanı (=Capitaneus?) tarafından büyük bir yardım umudu arzedildiğinden, şimdiki şartlar altında ve aynı zamanda Apostolatus (=havarilik misyonu?) borcu ve baba borcu yüzünden yazıları yenilemeye karar verdim, daha saygıyla papa hazretlerine hem sebatla niyaz etmeye, papa hazretlerinin (Vestra Beatitudo) kaygıyı yenilemesi yüzünden ve bu konularda yardım ve çabalara güven vermesi (yüzünden), öyle ki ben temelde, eğer onu papa hazretlerinden kabul ettiğimde, kaygılarımı özenli çabaya bağlamakta hep daha çok etkin olurum ki o da, ölüm olmadıkça, gerçekten, benim nezdimde son bulmayacaktır". Schwandt II, s. 20.

14 Raynaldi, Ann. Eccles., *aynı eser*, s. 459. Bu yazı, "Janua, 24. Septemb. 1445" olarak imzalanmıştır. Mevcut durumlar anlatıldıktan sonra şöyle devam etmektedir: "Eğer inançsızlara karşı savaş sürdürülüyorsa, her ne olursa olsun savaş yapılmaz, Hristiyanların kentinde yaşayanlar, onların herbiri yaşam ve malını bizim güvenimize teslim etmişlerdir. Bundan başka en büyük haksızlık şudur: Bütün Karadeniz'in korunması 100 yıldan fazla bir süredir Ceneviz'e teslim edilmiştir, o yüzyıllarda bizim tarafımızdan korunmuş gibidir, nerdeyse hiçbir zaman ya da çok ender olarak hiçbir korsan girmeye cesaret edemeyecek şekilde".

15 Kardinal Julianus'un 1446 yılı başlarında Roma'ya döndüğü, Hunyadi'nin geri dönüş için kendisine şans dilediği ve Türk savaşını papa ve kardinal konseyi nezdinde güçlü bir biçimde bizzat savunmasını rica ettiği 21 Şubat 1446 tarihli bir yazısından anlaşılmaktadır (Epist XVI, Schwandt II, s. 30).

de artık savaşa katılma hevesi kalmamıştı. Ertesi yılın hemen başında, 25 Şubat 1446'da Venedik, Konstantiniyye'de bulunan Balyosu Andrea Foscolo aracılığıyla Edirne'de bulunan Osmanlı padişahıyla eski barışı yeni bir antlaşmayla yeniledi[16]. Papanın filosuna sadece iki kadırga gönderen Ragusa'nın bile Türk savaşına katılma hevesi bir yıl önce, 1445 yılında, Sultan II. Murad'ın Ragusa'nın eski koruma antlaşmasını yenilerken, haracın 500 duka altınından 1000 duka altınına yükseltilmesini talep etmesinden dolayı kırılmıştı[17].

Neticede Hunyadi, dışarıdan yardım için verdiği büyük emeklerden sonra, yine yalnız kaldı. Mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla 1446 yılının Nisan ayı için Batı'daki bazı prenslerden beklediği yardımlar gelmedi ve bundan sonra da Hristiyan prenslerde ve halklarda ortak düşmanlarına karşı savaşa dair soğumuş olan heyecanı tekrar uyandırmak için attığı her türlü adım etkisiz kaldı. Buna ayrıca aynı yıl içinde genç Ladislas'ın kral seçilmesinden sonra bile Macaristan tacını ve Macaristan'a ait bazı sınır bölgelerini geri vermeyi reddeden Kayser III. Frederik ile baş gösteren savaş eklenince, Hunyadi'nin Osmanlılara karşı savaş için gerekli hazırlıkları kendi ülkesinde ciddi bir biçimde başlatmasına ne vakti ne de gerekli imkânları kaldı.

Böylece bu açıdan önemli birşey yapılmadan bu yıl ve ertesi yıl geçti[18]. Ancak 1448 yılı başlarında, Kayser Frederik'le barış resmî bir antlaşmayla olmasa da şimdilik güvence altına alındıktan[19] ve içte de herşey huzurlu bir şekilde yürümeye başladıktan sonra, Hunyadi bütün faaliyetlerini Türk savaşının tekrar başlatılmasına yoğunlaştırdı. Papa IV. Eugenius bu arada 23 Şubat 1447'de vefat etmişti ve son zamanlarda kutsal savaş için hiçbir şey yapma-

16 Marino Sanudo, *Vite de' Duchi, Muratori Scrpp. XXII,* s. 1120. Hammer, IX, 227'de verilen antlaşmalar listesinde Venedik'le yapılan bu antlaşma unutulmuştur; s. 281'de 60 ve 61 no.lu antlaşmalar arasında belirtilmelidir.

17 Engel, "Geschichte von Ragusa", s. 171'e göre Hammer, I, 477. Hunyadi, yılın başında Ragusalıları kendi tarafına çekmek için çaba göstermiştir. Karşılaştırma için bk. Ragusalılara gönderilen 20 Şubat 1446 tarihli mektup, Schwandt II, s. 30'da Epist. XV.

18 Katona, *aynı eser*, s. 449 ve 452'de Dlugosz ve Aeneas Silvius'a göre Hunyadi daha 1445 yılında serhad boylarındaki prenslerle catışmaya girmiş ve birkaç kaleyi fetlıetmiştir, ancak bu bilgilerin yanlışlığı Katona tarafından kanıtlanmıştır.

19 Karşılaştırma için bk. Hunyadi'nin bu husus hakkında papa vekiline gönderdiği mektup, Schwandt II, s. 56'da Epist. XXXVIII. Papa V. Nikolas, Kayser III. Frederik ve Macaristan arasındaki barışı bilhassa müttefik güçlerle Türklerin üzerine yürüyebilmek için sağlamaya çalıştı. Karşılaştırma için bk. Bu hususta Ağustos 1447 tarihli mektubu, Raynaldi, *aynı eser*, s. 513.

dığından, Hunyadi, halefi V. Nikolas'tan (Nikolas) daha fazlasını bekliyordu. Ancak V. Nikolas'ın selefinin yolundan sapmaya niyeti yoktu ve doğası gereği kâfirlere ve Hristiyanlığın düşmanlarına karşı bile olsa, savaştan ziyade barış sanatını seviyordu. Hunyadi bu yüzden V. Nikolas papalık makamına getirildikten kısa bir süre sonra magnatlarıyla birlikte yeni papaya sadakat ve bağlılık teminatında bulunup, tebrik etmek için Krakov Dekanı Nikolas'ı Roma'ya gönderdiğinde, gelecekte kâfirlere karşı yapılacak seferde Hristiyanlığın davasına yardımcı olmasını ve katkılarını esirgememesini rica etti. Ne var ki V. Nikolas, Macar elçiye açık vaatlerde bulunmak yerine, Türklere karşı yardım hususunda sadece birkaç belirsiz vaatte bulundu, savaşa katılan herkesin günahlarından arınacağına dair genel bir ferman ve şimdilik böyle bir ünvana çok da hevesli görünmeyen Hunyadi'ye prenslik ünvanını verdi. Hunyadi 1448 Mayıs'ı sonlarında kaleme aldığı bir yazıda papaya kendisine gösterdiği ve haketmek için birşey yapmadığı bu onur için teşekkür etti ama böyle bir ünvana lâyık olabilmek için, özellikle Türklere karşı istediği yardımın gerekli olduğunu açıkça bildirdi[20].

Papa Nikolas'tan bundan sonra herhangi bir hareket gelmedi. Hunyadi'yi göründüğü kadarıyla istikbâle matuf beklentilerle oyaladı ve vakit kazanmak istediği için, seferini en azından ertesi yıla ertelemeye ikna etmeye çalıştı. Ne var ki Hunyadi'nin bunu kabul etmesi mümkün değildi. Hazırlıklarını fazlasıyla ileri götürmüştü ve tehlike kendi gözünde o kadar büyüktü ki, seferi ertelemesi söz konusu olamazdı. Ordusuyla Tuna Nehri kenarına geldiği dönemlerde papaya yazdığı mektupta bu son hususa özellikle dikkat çekti.

20 Schwandt II, s. 49'da Epist. XXXIII. "Bundan dolayı eğer beni ya da daha doğrusu ortak dinimizin durumunu papa hazretleri benim nezdimde onurlandırılmış olmasını isterse, eğer, bunun sonucu biraraya toplanmış alametlerin uzaklaşmaktan çok tarafımdan sıkıca tutulmasını kesinlikle düşünürse: Güç getirsin sonuçlandırmaya ki o da umut için teşvik olur, papa hazretleri sadece hitap ediyor gözükmesin ama hükümdarlık yapıyor da gözüksün diye". Hunyadi aynı zamanda bu amaçla 28 Mayıs ve 24 Haziran tarihli mektuplarla Aragonya ve Napoli Kralı Alfonso'dan da yardım istemişti. Ancak herşey elçilikler, müzakereler ve kibirli vaatlerde kaldı. Karşılaştırma için bk. Schwandt II, s. 45, 47'de Epist. XXIX ve XXXI. Günahlarından arınacağına dair yazı, "VI. Id. April" olarak imzalanmıştır, Raynaldi, Annal. Eccles., *aynı eser*, s. 522; sefere katılacak herkesin "papalık aracılığıyla bahşedilmesi âdeti vardır, Kutsal Topraklar'a ve Efendimiz'in (=İsa) Mezarı'na yardım için ilerleyenlere, o tam bağışlamanın ve günahlardan kurtulmanın".

8 Eylül'de Tuna Nehri kenarındaki Kobi yakınlarındaki karargâhtan papaya yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Kararımı verirken, düşünceli olmaktan ziyade cüretkâr davrandığım fikrinde olarak, beni düşman topraklarına yapacağım akını ertesi yıla ertelemeye ikna etmeye ve bu yüzden istediğim yardımı reddetmeyip, sadece geciktirmeye çalışmanıza gelince, isteğinize itaat etmeyi ve tavsiyelerinizi ve uyarılarınızı dinlemek isterdim; ama ezeli düşmanımız olan Türklerin imparatoru Hristiyanların son birçok mağlubiyetinden cesaret alarak, büyük bir askerî kuvvetle denizden ve karadan sınırlarımıza yaklaştığından ve birkaç yerden topraklarımıza akın etmeyi denediğinden, bu büyük güce karşı koymak ve düşmanın karşısına hazırlıksız çıkmamak için, hemen silahlara sarılmayı daha uygun bulduk. Düşmanımızla açık bir savaş içinde olmasak da, birçok kez tecrübe etmek zorunda olduğumuz gibi, bizi herhangi bir zamanda vurabilecek gizli bir savaşı her an beklemek zorundayız. Savaşa savaşla karşılık vermek zorundayız; Tanrı adına ayağa kalkıyoruz; düşmanımız tarafından aleyhimize kullanılmasın diye zamanın ve fırsatın geçmesini beklemek istemiyoruz. Zorunluluk, bizi bir kez aldığımız karara sadık kalmaya ve başlattığımız savaşı devam ettirmeye itiyor. Saldırımızı hızlı ve güçlü bir biçimde gerçekleştirmek mecburiyetindeyiz, zira saldıran taraf her zaman savunmaya geçen taraftan daha fazla cesarete ve umuda sahiptir. Bu savaşı ertelemiş olsaydık, ertesi yaz yeniden başlatmak için belki aynı güce ve cesarete sahip olacağımızı garanti edemeyeceğimi gözönünde bulundurarak, artık sözlerin değil, icraatların konuşması gerektiğini düşündüğüm için sizlere bu kararı, bu zorunluluğu gösteriyorum. Savaş hep aynı savaş; sadece zamanı farklı; bu yüzden halkımızın sefaletini daha fazla izlemektense, demir ve silahlar altında ölmeyi tercih ederek bu kutsal teşebbüste bulunuyorum. Kaderimi ister talihli bir galip, ister onurla ölen bir kahraman olarak övsünler, bizden sonra gelecek olanlarda şanım mutlaka yaşayacaktır"[21].

Bu yazıda ayrıca papayı son bir kez sefere katılmaya ikna etmeye çalıştı[22]. Ne var ki bununla da tıpkı birkaç gün sonra Tuna Nehri'ni geçtikten ve Sırbis-

21 Schwandt II, s. 51'de epist. XXXIV. İmza: Kowinius kenti yakınında, Tuna'nın sığ yerinde ordu ilerleyişi sırasında kaydedildi, Eylül ayının sekizinci günü, 1448. Devamındaki mektuplardan birinde, s. 55'te bu yer "Villa Kowinii" olarak adlandırılmaktadır. Severin yakınlarında olmalı; zira Thworcz, *aynı eser*, s. 259'a göre Hunyadi burada Tuna Nehri'ni geçmişti.

22 *Aynı eser*, s. 51: "Papa hazretleri başlanan işleri ertelemeyi durduracaktır (?). Kuşkusuz, birçok güçlü askerin yaşamlarını bu sıkıntıda teminat altına almaya karar verdim; bu yüzden papa hazretleri böyle saygın bir güvenceyle, destek verenlere inanç için yardım etmekte gecikmesin".

tan topraklarına girdikten sonra Roma'ya gönderdiği ikinci yazıyla olduğu gibi hiçbir şey başaramadı. Macaristan'ın ve bütün Hristiyanlığın geçmişte Osmanlılardan neler çektiğini dile getirdikten ve bu seferin ve hemen gerçekleştirilmesi gereken bir taarruz savaşının zorunluluğunu açıkladıktan sonra, papaya bu sefere özellikle yardımına güvenerek girdiği hususunda tarizde bulundu. Önemli olan savaşı yürütmek değil, sonunu getirmekti; ama bunun için kendi güçleriyle ülkesinin güçleri yeterli değildi. Burada herkesin menfaatleri, Hristiyanlığın tamamının özgürlüğü söz konusuydu. Papa bunu her zaman aklında tutmalı ve gerekli yardımdan yoksun olduğu için başlattığı işi gevşek tutmasını veya sonunda bundan tamamen vazgeçmesini, Katolik inancın utanç içine gömülmesini ve tamamen yok olmasını, bugüne kadar elde edilenlerin ve bundan sonra da elde edilebileceklerin, düşmanın silahlarına mağlup olmalarından değil de beşerî katkının yetersizliğinden dolayı bir anda yok olmasını engellemek için çaba göstermeliydi. Hristiyan dünyasını kölelikten korumak için şu anda dayanıklılık göstermek gerekiyordu; zira sadece Türklerle değil, Asya'nın tamamıyla savaşmak gerekebilirdi; bir kez başlatıldıktan sonra, davanın ruhuna lâyık olabilmek için, bu savaşın yürütülmesi gerekiyordu; düşman Avrupa'dan kovulana kadar durulmamalıydı; zira sadakat ve inanç üzerine barış yapması artık mümkün değildi; sadece mağlup edildiği takdirde Hristiyanlıkla alay etmeyi bırakacaktı. Müttefik güçlerle kısa sürede zafere ulaşacaklardı, ancak papalık makamının da öncelikle kendilerinden beklemekte haklı oldukları desteğini esirgememesi gerekiyordu, vesaire[23].

Papa V. Nikolas, bunun üzerine herhangi bir şey yapma iradesine ve imkânlarına sahip olmuş olsaydı bile, artık çok geçti. Hunyadi o dönemlerde bahsettiğimiz gibi Sırp topraklarındaydı ve durmadan ilerlemek zorundaydı. Yanında bulunan ve kimileri tarafından yaklaşık 24 bin kişi, başkaları tarafından 40 bin yaya ve 7 bin süvari olarak belirtilen ordunun çekirdeği, Macaristan'dan gelmişti; yeni Eflak Voyvodası Dan, yaklaşık 8 bin kişi göndermişti ve bunun

23 Schwandt II, s. 52 ve devamında Mektup XXXV. Rascia'da, yani Sırbistan'da, halkın taşlık dediği, Tuna kenarı yakınında ordumla ilerlerken yazıldı, 17 Eylül 1448. Burada ayrıca "Savaş sebebi önemsiz değildir, azimli olmayı gerektirir. Düşmanlar sık sık sataşırlar, yenilmezlerse hiçbir zaman vazgeçmezler. Onlarla güvenli bir barış şartı belirlemek mümkün değildir, bu yüzden ısrarla üzerinde durmak ve tasaya son vermek yararlıdır" denmektedir. Hunyadi, aynı tarihlerde benzer bir düşünceyle Venedik Doju Francesco Foscari'ye yazmıştır; Karşılaştırma için bk. *aynı eser*, 55'te Epist. XXXVII.

dışında anlatılanlara göre 2 bin kadar Alman ve Bohemya yardımcı kıtaları vardı. Bu sefer de eşyaları, silahları ve ordunun büyük sayıdaki donanımlarını taşıyan binin üzerinde araba peşlerinden geliyordu. Her arabanın üzerinde bu arabalarla taşınan ağır toplardan sorumlu olan iki kişi bulunuyordu. Macar soylularının en iyileri Hunyadi'nin saflarını süslüyorlardı ve isimleri Varna'daki talihsizliği hatırlatan birçok soylu, Kosova Ovası'nda Varna'da yaşadığı utancın öcünü almak için Hunyadi'nin sancağının peşinden geliyordu[24].

Sırp Despotu Georg, savaşa katılmak üzere özellikle çağrılmıştı ama Hristiyan ordusunun II. Murad'a karşı herhangi bir başarı elde etmek için henüz çok zayıf olduğunu bahane ederek, birliklerini Hunyadi'nin yanına göndermeyi ısrarla reddetmişti. Bu reddin gerçek sebebi tabii ki despotun Hunyadi'ye duyduğu amansız nefreti ve Macaristan'ın yardımıyla topraklarını bir kez geri aldıktan sonra, kendisini, himayesine Macarların ve müttefiklerinin düşmanlığından daha çok değer verdiği Osmanlıların kaderine bağlayan nankör siyasette yatıyordu[25]. Ayrıca II. Murad'a Hunyadi'nin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı planlarını hemen bildirmeyi de ihmal etmedi[26] ve Hunyadi'nin bu yüzden II. Murad'la kendi ülkesinde karşı karşıya gelmek istiyorsa, yürüyüşünü daha da hızlandırması gerekiyordu.

Ancak göründüğü kadarıyla Hunyadi başlangıçta çok yavaş ilerledi. Eylül ayının büyük bir kısmını Tuna Nehri kenarındaki Kobi yakınlarında kurduğu karargâhta geçirdi ve o güne kadar gelmeyen birlikler yavaş yavaş burada toplandılar. Ordunun tamamı nihayet düzenli bir biçimde Severin'de nehri geçti, birkaç gün karşı kıyıda durdu ve 28 Eylül'de güneye doğru hareket etti. Hunyadi'nin Georg'un sadakatsizliğinden dolayı intikam almayı düşündüğü Sırbistan, düşman toprakları gibi muamele gördü. Yol üzerindeki bütün köyler ve şehirler saldırıya uğradılar, talan edildiler ve kısmen ateşle ve kılıçlarıyla tahrip edildiler[27]. Yine de Hunyadi bunun için durmalarına izin vermedi; zira düşmanın yakın oluşu yürüyüşünü hızlandırmasına sebep oldu

24 Thworcz, *aynı eser*, s. 261'de daha düşük bir sayı vermekte ve orduda bulunan en itibarlı magnatların isimlerini belirtmekte olup, sefer hakkında bu kadar bilgi sahibi olmayan ama arabalar ve ağır toplar hakkında bazı ilginç açıklamalarda bulunan Chalkokondylas, s. 188'e kıyasla daha muhtemel görünmektedir.

25 Thworcz, *aynı eser*, s. 259. Chalkokondylas, s. 188.

26 Bu durumu sadece Chalkokondylas, aynı yer'de belirtmektedir. Hunyadi'nin mektuplarında bu husus hakkında hiçbir bilgi bulunmaması ilginçtir.

27 Thworcz, aynı yer. "Sırp Krallığı oraya puod? Onun, aynı sefere çağrılmış olan efendisi gelmemişti, sert bir saldırıyla aradan geçerek düşman topraklarda yol aldı".

ve 20 gün içinde Kosova Ovası'na gelerek, 17 Ekim'de Osmanlıların karşısına karargâh kurdu[28].

Aynı dönemde özellikle Arnavutluk'taki savaşlarla meşgul olan II. Murad, Macar ordusunun gelişini haber alır almaz, Avrupa'dan ve Anadolu'dan toplayabildiği kadar birlikleri yanına çağırmış ve Edirne'den yola çıkarak, Balkan Dağları'nın en batısındaki geçitlerden geçerek, düşmanın en azından dağların hemen ötesinde karşısına çıkabilmek için, acilen Bulgaristan'a gelmişti. Her gün Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinden, Anadolu'nun en ücra köşelerinden, hatta Karaman'dan bile silahlı birliklerin geldiği Sofya, ordunun asıl toplanma yeriydi. II. Murad'ın burada yaptığı bir geçit resminde 150-200 bin arasında asker sıraya dizilmişti. Niğbolu yakınlarında bir Eflak birliğinin Osmanlı sipahilerinden oluşan bir birliğe yenildikleri ve neredeyse tamamen yok edildikleri küçük bir çatışma[29], Kosova Ovası'nda meydana gelecek kanlı sonucun adeta habercisiydi.

II. Murad, düşmanın kuzeyden yaklaşmakta olduğu haberi üzerine, geçit resmini tamamladıktan hemen sonra Sofya'dan yola çıkarak, Kosova'ya yöneldi ve her iki ordu neredeyse aynı zamanda buraya vararak, saflarını muharebe düzenine getirdiler[30]. Burası Osmanlıların 59 yıl önce Sırplara ve Macarlara karşı, düzenli bir muharebede Kral Lazar'ın ve Sultan I. Murad'ın ölümleriyle mühürlenen ilk büyük zaferlerini kazandıkları yer olan Rigomezeu ya da Kosova Ovası'ydı[31]. O zaman olduğu gibi, şimdi de Osmanlı safları aynı düzen-

28 Schwandt II, s. 57'de Epist XXXIX'te Hunyadi Tuna Nehri'nden yola çıkışının ve Kosova Ovası'na varışının tarihlerini bizzat vermektedir. Bu esnada şöyle demektedir: "Sonra giderek herşeyi tedarik edip sonunda düşmanın üstüne öyle bir hızla gitti ki çalışmayı işitmeden önce yerine getiriyor gözüküyorduk".

29 Bu çatışmadan ve Sofya'da yapılan genel bir geçit resminden sadece Osmanlı kaynakları bahsetmektedirler. Karşılaştırma için bk. Sadeddin, trad. de Galland, manusc. II, s. 141-148. Chalkokondylas, s. 189'da Osmanlı ordusunun sayısını 150 bin olarak belirtmektedir ("Yaklaşık beş ve on onbin 150 bin)", dolayısıyla Hammer'in, I, 478'de yanlışlıkla okuduğu gibi 15 bin değil); Thworcz, *aynı eser*, s. 261 ve Katona, T. VI, Paris 2, s. 610'da Aeneas Silvius 200 bin kişi demektedir.

30 Sadeddin, s. 145'te Sultan II. Murad'ın Kosova Ovası'na geliş tarihini Hicrî 852 yılı Şaban ayının 4'üncü gününü, yani Miladî 17 Ekim 1448 olarak vermektedir.

31 Thworcz, s. 260'ta Campus Merulae. Karşılaştırma için bk. s. 260 üst kısım. Bu ovanın burada belirtilildiği gibi 20 bin adım uzunluğunda ve 5 bin adım genişliğindeki büyüklüğü, Schwandt I, s. 869'da Petoncius, de aggrediendo Turco'da verdiği bilgilere uymamaktadır. Zira uzunluğunu 70 bin adım kadar tahmin etmektedir ama genişliğini Priştine'ye ve Üsküp'e giden dağ geçitlerine kadar uzatmaktadır.

deydiler: Ortada vezirleriyle birlikte etrafları yeniçerilerle ve ağır toplarla sarılı olup, üçlü bir savunma hattı, bir duvar, bir sıra deve ve toprağa çakılan kalkanlarla korunmuş bir şekilde II. Murad duruyordu; sağ kanada Anadolu birlikleri ve sol kanada Rumeli birlikleri dizilmişti ve birkaç sipahi birliği kanatları her iki taraftan koruyordu. Birinci safta en yakın eyaletlerden gelen beyler kendi birlikleriyle duruyorlardı ve muharebe hattının en önünde, öncü birlik olarak sadece yaylarla ve mızraklarla hafif silahlı azebler bekliyordu. II. Murad, Varna'daki talandan ders almış olarak, en arka saflarda kurulmuş karargâhın korunması için bu sefer her zamankinden daha fazla tedbir aldı. Karargâhın korunması ve ani bir baskını engellemek için yine sadece yaylarla ve oklarla teçhiz edilmiş hizmetlileri, yani atlardan ve eşyalardan sorumlu birçok insanı yerleştirdi ve bir sipahi birliğine bu amaçla karargâhın yakınına yerleşmelerini emretti[32].

Macarların tarafında Hunyadi, Erdel'den gelen birliklerle ve Macar süvarilerin bir kısmıyla orta saflarda duruyordu; sağ kanada, Hunyadi'nin amcaları ve diğer magnatların yönetimi altında Macar ordusunun kalan kısmı yerleştirilmişti; sol kanatta Dan, 8 bin kişilik Eflak birlikleriyle duruyordu. Hunyadi, muhtemelen sadece muharebe hattını daha fazla genişletmek ve sayıca üstün düşmanına karşı kendi zayıflığını örtmek için, herbiri altın renginde parlayan bir sancak taşıyan ve ilk safları sadece ağır silahlı askerlerden oluşan tek bir hat oluşturacak şekilde dizilen 38 bölüğe ayırdı[33].

---

32 Sadeddin, s. 145'te Kosova Ovası'nda Osmanlı'nın muharebe düzeni hususunda Chalkokondylas, s. 189'a öylesine uymaktadır ki, verdiği bilgilerin yanlış olduğunu kabul ederek, Hammer, I, s. 478'de s. 657'ye eklediği notta belirttiği gibi, Anodulu kıtalarını sol kanada, Rumeli kıtalarını sağ kanada yerleştirsem mi, yerleştirmesem mi diye karar veremiyorum.

33 Chalkokondylas, s. 189. Hunyadi'nin artçı saflara yerleştirdiği söylenen "Vitezides (Viteziler)", Hammer'in, I, 657'de belirttiği gibi, Thworcz, s. 259'da bahsettiği "pixides" olamaz. Zira Thworcz bunları sadece bir nevi ağır top olarak adlandırırken ("ve savaş makinelerinin askerleriyle, pixidum(?) ve başka düşman yaralayan bocurgatların araçlarıyla(?) donanımlı ve dolu kalelerde"), Chalkokondylas bir birlik türünden bahsetmektedir. Chalkokondylas'in Paris baskısında kenarda verilen notu daha kabul edilebilir buluyorum: "Hussarones dediğimiz Bitezidea". Söz konusu tedbir hakkında Thworcz, s. 260'da şöyle demektedir: "Efendi vali aracılığıyla, onun bütün halkına ilişkin olarak sıra oluşturuldu, onu, 38 saf hâlinde sevkediyordu, ortada onların yaldızlı flamaları ya da sancaklarını taşıyorlardı; herbir saf cephede parıldayan silahlarla donanmış olarak duruyordu vb."

Her iki ordu bu şekilde saldırıya hazır hâle getirildikten sonra, muharebeden hemen sonra çıkan bir dedikoduya göre II. Murad, silahlar yerine onurlu ve son derece avantajlı bir barış önermek üzere, Hunyadi'ye en itibarlı sekiz vezirinden oluşan bir elçi heyeti göndermişti. Anlatılanlara göre, savaş masraflarının dışında 100 bin altın tutarında tazminat vaat etmişti. Ancak böyle bir teklif ne o dönemlerdeki durumlara, ne de II. Murad'ın karakterine uygundu ve daha iyi kaynaklarda bahsi geçmediği için, tarafların o dönemlerde tıpkı bugün olduğu gibi, günün hadiselerini suistimal ettikleri diğer uydurmalara aittir[34].

Dönemin en güvenilir şahitleri aksine her iki ordunun daha ilk gün olan 17 Ekim'de çatışmaya başladıklarını anlatmaktadırlar. Ancak o gün meydana gelen çatışmalar, ön saflardaki hafif birliklerin her iki tarafta da kayıplara sebep olan ama muharebenin gidişatı için önemsiz sayılabilecek birkaç öncü çatışmalarıyla sınırlıydı[35]. Macar bir şövalyenin bir Osmanlı'ya meydan okuması üzerine ordu nezdinde yapılan ikili bir mücadele de belirli bir sonuç getirmedi. Mızraklar kırıldı, Macar zırhının ağırlığından dolayı yere düştü, aynı hızla tekrar ayağa kalktı ve her ikisi de Osmanlıların zafer naraları altında kendi insanlarının yanına döndüler[36].

II. Murad, ancak ertesi günün sabahında Rumeli birliklerinden oluşan sol kanadı aralıksız bir saf olarak yavaşça Macarların üzerine yürüttü. Düşman saflarına ok mesafesi kadar yaklaştıklarında, her iki tarafta aynı anda borazan ve davul sesleri altında saldırı işareti verildi ve muharebe başladı. Her iki ordu

34 Hunyadi, bu muharebe üzerine yazdığı bir mektupta bu hususu bizzat belirtmektedir. Thworcz, Chalkokondylas ve Sadeddin, böyle bir elçi heyetinden haberdar değildirler. Sadece Katona, *aynı eser*, s. 607'de Aeneas Silvius bu elçi heyetinden kesin bir ifadeyle bahsetmektedir ve garantörünü bile anmaktadır: "Böylece, benim hazır bulunmamla, krallık zirvesi sırasında, küçük Kont Szilagyius bildirdi, ona Rascia despotesi kayınpederi tarafından o taraflardaki yenilikler kolayca ayrıntılarıyla yazılıyordu". Ancak hemen ardından şunu eklemektedir: "hata yapmaya, aldatmaya, hile yapmaya izin verilir ve hükümdarlar da yalan söyleyebilirler". Ne Sırp despotu, ne de tamamen Kayser III. Frederik lehinde yazan Aeneas Silvius, bu durumlar hakkında güvenilir kaynaklar değildir. Kosova mağlubiyetini bilhassa Hunyadi'nin kibrine ve ölçüsüz kendine güvenine mâl etmektedirler ve bunun delili olarak Sultan II. Murad'ın Hunyadi tarafından kibirle geri çevrilen bu sözde elçi heyeti gösterilmektedir.

35 Thworcz, s. 260: "Her iki tarafın hafif silahlı askerleri, oradan buradan savaş alanına yöneldiler, karşılıklı çatışmayla, ölümlere de yol açarak ayrılıyorlardı". Hunyad. Epist, *aynı eser*, s. 57: "Sonunda savaşın ve kıyımın başlangıçları, altıncı tatil (feria?) günü olan geçen gün (yer aldı)".

36 Chalkokondylas, s. 190.

vahşi birer hayvan gibi birbirlerine saldırdılar; her iki tarafta da aynı yiğitlikle, aynı avantajlarla sürdürülen adam adama bir mücadeleydi. Ancak Osmanlıların daha yoğun safları arasında ölenlerin sayısı, zırhları sayesinde o kadar çok ölümcül yara almayan Hristiyanların sayısından daha büyüktü; daha ilk saldırı sırasında 15 bin Osmanlı'nın yere düşürüldüğü söylenmektedir. Muharebe hattı aynı gün boyunca kanla kaplı zeminde bir oraya bir buraya döndü; her iki tarafın da artık kurtuluşu olmadığı düşünülüyordu ve kaçmaya yelteniyordu ki, aynı hızla tekrar toplandılar ve Osmanlılar silahlarının üstünlüğüyle Macarlarsa cesaretleriyle devam ettiler. Mücadele tekrar başladı ve yeni bir güçle devam ettirildi ama gece karanlığı cesetlerle örtülü muharebe alanına düşerken, hâlâ bir sonuç alınamamıştı. Her iki ordu, yenilmemiş bir şekilde kendi hatlarına geri çekildiler. Yine de gece boyunca kimse durmadı, huzur bulamadı. Karanlıkta artık adam adama savaşmak mümkün olmadığından, gece boyunca her iki taraf ağır toplarını konuşturdu[37]. Osmanlı sipahilerinin bir bölümü, gece karanlığında geri çekilmeye yeltenmişti ki, Hunyadi bunu farkettiği anda onları yolda bekledi ve bu şekilde karargâhlarına geri dönmeye zorladı[38].

Gün ağırmaya başladığında, mücadele tekrar başladı. Önceki gün mücadeleye katılmayan 40 bin kişilik Anadolu birlikleri, II. Murad'a daha başlangıçta oldukça yorulmuş Macar ordusu karşısında üstünlük sağladılar. Hunyadi yine de herşeyi denemeden alandan ayrılmak istemedi ve ilk saldırıyı hemen düşmanın en güçlü kısmına, henüz sarsılmamış Anadolu birliklerine yöneltti. II. Murad, tehlikeyi farkettiği anda Rumeli birliklerinin en iyi bölümünü olan Turahan Bey yönetimindeki Teselyalıları düşmana arkadan saldırmak üzere

37 Hunyad. Epist, *aynı eser*, s. 57: "Bütün gün bizimkilerin yenilemez ruhu ödün vermeden kaldı, ne kadar sert vuruyordu…Hiçkimse karanlığa kadar sığınağa işaret vermedi, sonraki gece çılgınlığa ve silahlara ara verdi, orada, saflar kısa bir süre için her ne kadar dinlense de, yine de güçlü savaş makinalarıyla bütün gece savaşıldı". Daha geniş kapsamlı Thworcz, s. 260'ta her iki tarafın bu günde karargâhlarına geri itildiklerini söylemektedir. Aralarında sadece Osmanlı ordusunun bu gün sadece Rumeli birlikleriyle savaştığını gözönünde bulunduran Chalkokondylas, s. 191'de Macarların adeta kaçtığından bahsetmektedir ama sözlerini yine de şöyle bitirmektedir: "Ve o gün boyunca her ikisi de birbiriyle savaştı. Ancak hiçbiri galip gelmedi". Sadeddin, s. 146'da muharebenin gece boyunca devam ettiğini vurgulamaktadır: "onlar öylesine coşmuşlardı ki gece onları birbirinden ayırmaya muktedir olamadı, silahların altında kalındı ve her iki taraf da avantajlarını büyük bir özenle korudu".

38 Chalkokondylas, s. 192. Burada bilhassa Macar ordusunda bulunan ve sözde babası I. Murad'a isyan eden Şehzâde Savcı'nın oğlu olan bir Osmanlı'nın tavsiyesi üzerine cesaret edilen gece çatışmasının detaylı bir tarifi verilmektedir.

göndermemiş olsaydı, Hunyadi belki de bu birlikler karşısında dayanabilecekti. Her taraftan baskı altında kalan Hunyadi, böylece düşmanın üstünlüğü karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Safları birkaç yerden birden kırıldılar; Macar şövalyeler gösterdikleri çabalardan ve yaralarından yorulmuş bir şekilde zırhlarının ağırlığıyla yığınlar hâlinde yere düştüler ve günün talihsizliğini tamamlamak için, Eflaklar en kritik anda Osmanlıların tarafına geçtiler.

Ama bu sefer ihanetin cezasını önce ihanet edenler çekti. Zafer Osmanlıların tarafındaymış gibi görünmeye başlayınca, II. Murad'la elçiler aracılığıyla irtibata geçmişler ve hizmetlerini sunmuşlardı. Mağlup olmaları hâlinde, II. Murad'ın kendilerini en ağır biçimde vuracak olan intikamından bu şekilde kurtulabileceklerini düşünüyorlardı. II. Murad, onlara saflarını açtı ve teslimiyetlerinin bir işareti olarak ellerinden silahlarını aldı. Yine de onlara henüz güvenmiyor ve bu ihanetin Hunyadi tarafından düşünülen bir savaş hilesinden başka birşey olmadığı kaygısını taşıyordu. Böylece Eflakları güvence altına aldıktan sonra, Rumeli beylerbeyi tarafından 25 bin askerle etraflarını sardırdı ve son adamına kadar hepsini öldürttü. Sırf alay olsun diye onlara daha önce silahlarını geri verdirtmişti; zira Osmanlıların savunmasız insanları öldürmelerini istemiyordu[39].

O vakte kadar dayanmayı başaran az sayıda Macar, mağlubiyetlerini tamamlayan bu hadiseye uzaktan şahit olmuşlardı. Bu hadisenin gerçek anlamını kavrayınca, kaçabilen herkes kaçtı. Hunyadi zorlukla arabaların yanına dönebildi ve burada iddiaya göre yeniçeriler üzerine yeni bir saldırı düzenlemek üzere bulabildiği bütün birlikleri topladı. Gerçekte ise kendi geri çekilişini güvenceye almak istiyordu. Zira birliklerini cesaretlendirip, dayanmalarını söylerken, düşmanı arkadan vurmaya çalışacağı bahanesiyle yoluna devam etti ve yanında sadık adamlarıyla birlikte hiç durmadan Tuna Nehri'ne doğru devam etti[40]. Gece boyunca top ateşine tutulan

39 Muharebenin en detaylı anlatımını veren Chalkokondylas, s. 194'e göre. Thworcz, Sadeddin ve muharebe hakkındaki raporunda Hunyadi, Eflakların ihanetinden ve öldürülmelerinden bahsetmemektedirler.

40 Sadeddin, s. 148'e göre. Hunyadi'nin Kosova muharebe alanından hiç de onurlu olmayan kaçışı, kaynakların birbirlerine uymasından dolayı inkâr edilemez. Kahraman ve komutan olarak edindiği, zirvesine ulaşmış itibarında bir leke olarak kalacaktır. Belki de burada da tıpkı Varna'daki gibi kendini haklı çıkartarak teselli buluyordu: "kabul edilen bozgunun intikamını alabilsin ve o utancı yok edebilsin diye kralın ölümünden sonra bir kimseden geri kalmamanın hiç de günah olmadığını düşünerek". Schwandt Scc. I, s. 517'de Callimachus, de rebus Wladislai.

arabalar[41], ertesi sabah yeniçeriler tarafından ele geçirildiler ve burada bulunan herkes kısa süren çaresiz bir mücadelede Osmanlı kılıçları altında hayatını kaybetti.

Kosova ovalarındaki üç günlük muharebe böyle sonlandı; 40 bin Osmanlı ve 17 bin Macar muharebe alanını örtüyordu[42]; aralarında en eski ve itibarlı hanedanlardan gelen en iyi komutanlar, Varna'da felaketten kurtulan Dalmaçya ve Hırvatistan Banı Franko von Thalowcz, Erdel Voyvodası Emerich von Pelsewcz ve kardeşi Ladislas, Benedikt von Losoncz, güçlü Zech Kardinali Dionisus'un kardeşi Thomas von Zech ve Macar soylularının burada ebedi şan kazanmak isteyen neredeyse bütün gençleri de vardı[43]. Birçoğu kaçarken Sırbistan'da Sırp despotunun birlikleri tarafından yakalandılar, soyuldular ve acımasızca öldürüldüler[44]. Despot böylece ülkesinin birkaç gün önce Hunyadi'nin birliklerinden çektiklerinin intikamını aldı. II. Murad, komutanlarının aksini söylemelerine rağmen, bu sefer de zaferi daha da uzatıp, kaçanları kovalamayı uygun görmedi. Kısmen kuzeye yöneldiği takdirde, Hunyadi'nin geri dönüş yolunu kapatabileceğine dair duyduğu endişe, kısmen de Arnavutluk'taki hadiseler güneyde kalmasına sebep oldular. Bu yüzden sadece ölenleri Morava Nehri kenarına defnettirdi ve zaferle Edirne'ye geri döndü[45].

Hunyadi'nin eve dönüşü çok talihsiz geçti. Kendisini takip eden Türklerden ancak zorluklarla kurtulduktan sonra, ülkesinin topraklarında kendisini

41 Sadeddin, s. 148.

42 Bu sayıları Chalkokondylas, s. 195'te vermektedir. Katona, *aynı eser*, s. 616'da Aeneas Silvius, duyumlara dayanarak sayıyı abartmaktadır: "Macarlar yaklaşık 30 bin ölü verdi, Türkler aynı miktarın üç katı". Gördüslülere gönderdiği bir yazıda II. Murad'ın bizzat Macarların kayıplarını sadece 8 bin olarak verdiği söylenmektedir, Bonfinius, *aynı eser*, s. 475.

43 Thworcz, s. 261'de ölen soyluları isimleriyle anmaktadır; ancak üçüncü muharebe gününü çok kısa ve yetersiz anlatmaktadır. Burada Hunyadi'nin hadisenin çok kısa sözlerle ima edildiği mektuplarını takip etmektedir.

44 Aynı yer: "Nitekim bir süredir Rascialılar (Sırplar) girişte vurdukları kaçakları, yol yorgunu ve silahlardan, bütün garnizonlarından yoksun kaçarken, onları, tıpkı kurtların dehşete düşürdüğü koyunlar gibi, herhangi bir merhamet duygusundan uzak, yağmalıyor, katlediyor, yıkıp öldürüyorlardı".

45 Chalkokondylas, s. 195. Sadeddin, s. 149. Bonfinius, *aynı eser*, s. 474'e göre sadece daha soylu Türkler muharebe alanından alınarak, merasimle defnedildiler. Diğer erlerin cesetlerini II. Murad Şitnitsa Çayı'na attırmıştır ve nehir bunun üzerine öyle kirlenmiştir ki, uzun bir süre içindeki balıklar yenilememiştir.

her yerde aratan Sırp despotundan kaçınmak için dolaylı yollardan ve adamlarından ayrı bir şekilde Belgrad'a gelmeyi başardı ama büyük zorluklardan sonra hedefine neredeyse varmak üzereyken amansız düşmanının eline düştü ve yıl sonuna kadar ciddi bir gözetim altında tutulduğu Semendire'ye getirildi[46]. Kosova'da yaşanan maglubiyetin ve kral vekilinin esir alındığının duyulması üzerine hemen Segedin'de toplanan devlet meclisi, despotla müzakerelere girişti ve ne onurlu, ne de avantajlı olan bir antlaşmayla Hunyadi'nin serbest bırakılmasını sağladı. Despot Georg, başka şeylerin yanında Hunyadi'nin Osmanlılara karşı gelecekte yapacağı seferlerde bir daha asla Sırbistan'dan geçmemesini; Macaristan'daki bir zamanlar Sırbistan'a ait bütün şehirleri ve kaleleri geri vermesini; fidye olarak 100 bin altın ödemesini ve en büyük oğlu Ladislas'ı rehin olarak bırakmasını talep etti[47]. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntı yüzünden Hunyadi'yi ne pahasına olursa olsun geri almak istedikleri için, bu şartları o günlerde kabul etmek zorunda kaldılar. Ama daha sonra Hunyadi Sırp despotunu Hristiyanlığın en büyük düşmanı olarak Papa V. Nikolas'a şikâyet etti ve esareti sırasında zorunlu olarak kabul etmek zorunda kaldığı her türlü yükümlülüğü resmen ve ebediyen iptal eden bir ferman elde etti[48].

Hunyadi'nin Varna'da ve Kosova'daki çifte mağlubiyetten sonra bile Türk savaşı konusunda gösterdiği çaba, V. Nikolas'ın bu hususta ona yardım etmesinin belki de ana sebeplerinden biriydi. Hunyadi, 24 Aralık 1448'de orada bu-

46 Hunyadi'nin kaçışı ve esareti hakkındaki detayları Thworcz, s. 262'de ve Chalkokondylas, s. 196-197'de birbirlerinden biraz farklı da olsa detaylı olarak anlatmaktadırlar. Hunyadi ise Schwandt II, s. 58'de birçok kez dile getirilen mektubunda bu hadiseyi atlamaktadır.

47 Hemen akabinde ele alacağımız papalık fermanındaki şartlar böyledir. Thworcz, s. 162'de sadece Hunyadi'nin oğlunu rehin vermek zorunda olduğunu belirtmektedir ve Chalkokondylas, s. 197 ve Bonfinius, *aynı eser*, s. 475'te bu hadiseyle Hunyadi'nin oğlu Matyas (Mathias) Corvinus ve despotun kızı arasında birçok farklı bilginin mevcut olduğu bir evliliği bağlantılı hâle getirmektedirler.

48 Raynaldi, Annal. Eccles., *aynı eser*, s. 549; bu belgenin tarihi "12 Nisan 1450"dir. Ancak Hunyadi'nin serbest kalması sanki silah zoruyla olmuş gibi de gösterilmektedir. Zira Katona, *aynı eser*, s. 634'te geri döndükten hemen sonra hazırladığı ve "o, yetkilerinin biraraya toplandığı askerlerin güçlenen eliyle, alıkoyulduğumuz Zmideriva kentine karşı ansızın harekete geçerek ve adı geçen hükümdar Georgios'ta büyük dehşet uyandırarak bizi onun ellerinden alıp kurtarmış, krallığımızın yönetimine teslim edilerek büyük bir faziletle ve onun şanıyla dönmüş olduk" olan Kont Georg Marnaviç'e ödül olarak bir dizi şehir devrettiği bir hibe belgesi bulunmaktadır.

lunan magnatlar tarafından sevinçle karşılandığı Segedin'e geldikten sonraki ilk düşüncesi, ilk endişesi kâfirlere karşı savaşı tekrar başlatmak oldu. Magnatlar arasında bu hususta en azından başlangıçta olumlu bir yaklaşım bulduğunu, dolayısıyla desteklerine güvenebileceğini sandığı için, aynı yıl daha sonra ermeden Papa Vekili Dekan Nikolas aracılığıyla Papa V. Nikolas'a başvurarak, verdiği yardım vaatlerini hatırlattı ve bu amaçla diğer Hristiyan prenslerini ikna etmek için nüfûzunu kullanmasını talep etti[49]. 30 Aralık tarihli mektubunda şöyle diyordu: "Kendimizi henüz çaresizliğe kaptırmamalıyız; sadece hemen yeniden başlamalıyız ve düşmanı rahat bırakmamalıyız; Makedonya'da bulunmak zorunda olması zaten yeterince pahalıya patlamıştı; papa vekili de artık Batı'nın prenslerinin kutsal savaşa katılmalarını ve kesin açıklamalarda bulunmalarını talep etmeliydi ve ne kadarını umut edebileceğini en kısa zamanda kendisine bildirmeliydi; başına gelen bu felakette en büyük tesellisi bu olacaktı".

Hunyadi'nin ertesi yılın 24 Ocak tarihli bir mektubundan gerçi Papa Nikolas'ın papa vekiline sürekli olarak tatmin edici vaatlerde bulunduğu anlaşılmaktadır[50] ama genel olarak o dönemlerde de tıpkı eskisi gibi hiçbir şey yapılmıyordu. Papa V. Nikolas, o güne kadar çok az başarıyla yürütülen kâfirlere karşı savaşı şahsen ciddiyetle ve çaba göstererek yürütemeyecek kadar başka işlerle meşguldu ve bu yüzden Hunyadi'ye beklediği desteği vermek yerine, Peşte'de toplanan Hunyadi'ye ve magnatlarına yılın ortalarına doğru Nuntius Valentinus aracılığıyla son mağlubiyetten sonra birlikleriyle ülke sınırları içinde kalmalarının daha uygun bulduğunu bildirdi. Toplanan konsey gerçi bu karara şaşırarak, papalık makamının desteği için ricalarını bu sefer

49 Karşılaştırma için bk. Schwandt II, s. 58'de Epist. XXXIX. Bilhassa magnatlar arasında mevcut birliği övmektedir: "ama özellikle, üzüntülü olmaktan çok, bu kuşkulu bozgun yüzünden öfkelenmiş ruhları. Bu yüzden, yurt savunmasını, yeniden, inanca katmak üzere bize sağduyu gönderildi. Böylece, aranılan bozgunumuzla ortaya çıkan rahatlık düşmanlar için uzun süreli olmasın, gerçekten hareketsiz kalmayalım ve yaşam yoldaşımız oldukça, o düşman tarafından ya intikam ya ölüm karşılığı ödenmedikçe çalışma ve görevi hemen yenileme konusunda görüş birliğine vardık ve karar verdik". Hunyadi, aynı gün daha önce Napoli kralına gönderdiği mektuba benzer bir mektubu Signa Kontu Stefan'a da yazmıştır. Schwandt II, s. 59'da Epist. XL.

50 *Aynı eser*, s. 61'de Epist. XLII: "Daha önce bilgisini aldığımız mektuplarınızdan Yüce Papa Kutsal Efendimiz'in iradesini ve tasasını da iyi düzenlenmiş olarak anlamış olacağımızdan, pederiniz harekete geçmeniz ve başarmanız için gerekenin en iyi şekilde yapılmasında teşviğin eksik olmamasına baksın".

daha yoğun bir biçimde tekrarladılar[51] ama görünüşe göre bu ricalar da papanın ertesi ilkbaharda her yerde kutlanan zafer yılı çerçevesinde önlerindeki Türk tehlikesinden dolayı, Macaristan'ın kâfirlere karşı savaşa katılacak olan bütün krallarını, baronlarını, şövalyelerini ve halkını Roma'ya şahsen gelme zorunluluğundan muaf tuttuğu bir genelge yayınlamasından başka bir işe yaramadı. Bu fırsatta herkesi günahlarından arındıran genel törenin avantajlarından yoksun bırakmamak için, üç gün boyunca Varadin Katedrali'ne ve Macaristan'da bu amaçla detaylı olarak belirtilmeyen diğer kiliselere gittikleri ve oraya yerleştirilen kutulara Roma'ya gidiş geliş ve Roma'da 15 gün kalmak için harcayacakları paranın yarısını nakit olarak bıraktıkları takdirde, günahlarından arınacaklarını bildirdi. Bu davranışları, kâfirlere karşı savaşmak dışında Macaristan'dan ayrılmamaları şartıyla sanki 15 gün boyunca Roma'da Aziz Petrus ve Aziz Paulus kiliselerini, Lateran'ı ve Maria Majoris tapınağını ziyaret etmiş gibi kabul edilecekti[52].

Papa V. Nikolas'ı bu sefer Hristiyanlığın düşmanlarına karşı savaşı desteklemekten alıkoyan para değildi. Birçok Katolik hacı ülkenin her yerinden jübile kutlamaları* sebebiyle Roma'ya geliyorlardı ve papalığın kasasını kıs-

51 24 Haziran 1449 tarihli bir şirkülerdeki imza şöyledir: "Vali, episkoposlar, baronlar ve Macar krallığı ileri gelenleri. Schwandt II, s. 62'de Epist. XLIII: "Ancak, siz papa hazretleri sürekli olarak, bu kuşkulu bozgunun ardından silahları krallığın sınırları içinde tutmamızı dile getiriyor ve hatırlatıyor, bunun amacı ve yerinin haklı olarak daha tatmin edici şekilde anlaşılması gerektiğini yeterince kavramadık. Nitekim burada bizi otium'un (aylaklığın) razı ettiğini görüyoruz, keşke öyle olsa! Hristiyan huzurluluğuna lâyık ama korkulası kalır, bu aylaklığın kendisi, meşguliyet eksikliği, rahat etmek isteği değil tarafımızdan oluşturulmaması gereken, özellikle bu zamanlarda elverişli bir yardım yüzünden bir kenara ayırırsak".

52 Raynaldi, *aynı eser*, s. 548'de verilen bu tuhaf fermanın imzası şöyledir: "Prid. Id. April 1450". Ne var ki Hunyadi papadan 29 Ocak 1450 tarihli bir yazıyla böyle birşey istemişti: Schwandt II, s. 69'da Epist. L. Ancak papanın fermanı önceleri sadece "Episkopos, baronlar, askerler, ileri gelenler ve soylular ile silahlılar" olarak verilmişti; Hunyadi ve magnatlar, daha düşük sınıflı ruhbanları ve her iki cinsiyetten halkı da kapsayacak şekilde genişletilmesini istediler, zira bu şekilde Osmanlılara karşı savaşı yürütmek için daha fazla para toplayabileceklerini umut ediyorlardı. Bu husus hakkında bir dizi mektubu söz konusu koleksiyonda, Epist. LX-LXV, s. 81-87'de bulabilirsiniz. Yine de istenen amaca ulaşılamadı. Iwanich, s. 82'de şöyle demektedir: "bu tarzda, krallığın savunması için, hoşgörülü kimselerden çok para toplanacağını umut ediyordu ama yine de çok az toplanabildi".

* 25 veya 50 senede bir yapılan günah bağışlama senesi kutlamaları (çev.).

men bu kadar çok insanın biraraya gelmesinden dolayı doğal olarak yükseltilen gümrük vergileri, özellikle kısmen de günahlarından arınmak için satın aldıkları belgelere verdikleri paralar ve bağışlarla dolduruyorlardı. V. Nikolas'ın bu paraları ne için kullandığı belliydi. Sanata ve bilime duyduğu aşkı tatmin etmek için kullanıyordu, binalar yaptırıyordu, kitaplar satın alıyordu, bilginleri destekliyordu ama bu paraları kâfirlere karşı savaşmak için birlikler toplamak veya gemiler donatmak için kullanmayı hiç düşünmüyordu[53]. Çok daha sonra, Konstantiniyye'nin düşüşünden kısa bir süre önce, sıkıntının iyice arttığı dönemlerde bu hususta ki fikrini, ileride göreceğimiz gibi, biraz olsun değiştirdi.

Neticede Hunyadi şimdi de tıpkı eskiden olduğu gibi tek başına kaldı ve her taraftan, Bohemya'daki Hussitler, genç Ladislas'ı ve Macaristan tacını hâlâ vermeyi reddeden Kayser III. Frederik'in inatçılığı, vesaire gibi şeyler yüzünden baskı altında tutulduğu gözönünde bulundurulursa, kendisiyle çelişmeyecek olsaydı, II. Murad'la barış yapmak isterdi. Yine de 1449 yılında bu yönde Sırp despotunun aracılık yaptığı müzakereler başlatılmıştı ama müzakereler hiçbir sonuca götürmedi. Zira Despot Georg, Hunyadi bir kez Osmanlılarla barış içinde yaşamaya başladı mı, kendisiyle savaşmaya ve kısmen yaptığı gibi, Semendire'de Hunyadi'ye yaşattığı utancın intikamını almak için zamana ve imkânlara sahip olacağından korkuyordu. Dolayısıyla kendi menfaati açısından bütün bu müzakereleri gerektiği gibi yürütmesi mümkün değildi[54].

---

53 Karşılaştırma için bk. Murat., Scc. III, Pars II, s. 921'de Monetto, Vita Nicol. V.: "Bu yüzden papa bu kadar çok, bu kadar göz alabildiğine ve inanılmaz denebilecek sayıdaki insanın bu iubileum'a (=hacıların günahlarının bağışlanması) katılan, neredeyse gümüş ve altın bolluğuna, sadece çok büyük gelir yüzünden değil, bütün gerekli yiyecek maddelerinin yüksek düzeydeki günlük tüketimi ve bunların herbirinin satışı üzerinden de, ulaşmış oldu". Nikolas'ın bu parayla ne yapmak istediğini daha detaylı bir şekilde öğrenmek isteyenler, devamını okuyabilirler ve bununla Commentario della Vita di Papa Nicola composta da Vespasiano e mandata a Luca Degl' Albizi, Murat. t. XXV, s. 282'den sonrasını karşılaştırabilirler. Papa IV. Eugenius, Bizans imparatoruna iyi niyetini az da olsa göstermek için mirasını 40 bin duka altın karşılığında Floransalı tefecilere rehin bıraktığında papalık kasalarının durumu çok daha vahimdi! Karşılaştırma için bk. Raynaldi, *aynı eser*, s. 281.

54 Bu müzakereler, Schwandt II, s. 68'de Varadin Piskoposu Iohann'ın 20 Ekim 1449 tarihinde Papa V. Nikolas'a gönderdiği bir mektupta belirtilmektedir: "Türkler tarafından yapılan savaşlar ne kadar sürer, ne kadar bekletilir. Nitekim içinde bulunduğumuz böyle zamanlar dikkate alındığında, kısa bir süre önce, onlarla barış ara dö-

Gerek bu yıl, gerekse bir sonraki yıl ne barışla, ne de savaşla[55], sonunda gerçekleştirilemeyen yeni bir Türk savaşı için yapılan gevşek hazırlıklarla geçti. Hunyadi, Sultan II. Murad'ın 1451 yılı başlarında vefatından hemen sonra, diğer Hristiyan prensler gibi, halefi II. Mehmed'e elçiler gönderdi ve iyi ilişkilerin bir işareti olarak, üç yıllık bir ateşkes antlaşması elde etti[56].

2) Sultan II. Murad'm 1446 Yılında Yunanistan ve Mora Seferi. Bu Bölgelerin Önceki Durumu. İmparator Ioannes'in ve II. Murad'm Ölümlerine Kadar Bizans'la Anlaşmazlıklar

Bizans hükümdarlığının Mora Yarımadası'nda ve Helen topraklarının bir kısmında tekrar kurulması, kısa da olsa, çökmekte olan Bizans İmparatorluğu'nun en ilginç dönemlerinden biridir. Bu, II. Murad'ın yukarıda anlatılan Macaristan savaşlarıyla aynı dönemlere denk düşer ve kısmen Macaristan'la yapılan savaşlarla açıklanabiliyordu, kısmen de İmparator Manuel'in genel hiçlik ve çaresizlik dönemlerinde belirli bir faaliyet gösterebilen ve gelecek için umutlar besleyebilen bir genç olan daha küçük oğullarından birinin, Konstantin Dragaş'ın eseriydi. Konstantin, kardeşleri arasında belki atalarının imparatorluğu ve hanedanının kaçınılmaz kaderi hususunda en gerçekçi olanlardan biriydi. Herkesin her yerde eski büyüklüğün harabeleri altına saklanarak, sadece

nemleri müzakere etmek ve taahütte bulunmak üzerinde düşünülecektir; buna karşılık, söyleyeceğim gibi, şimdiye kadar arabulucu ile yanlış uygulamayla sorunu bitirmeden tekrar ettik. Bunun yanısıra, o arabulucu, söylendiğine göre, barışımızla savaşa neden olmaktan korkuyordu". — Thworcz, s. 262'de zamanı daha kesin olarak belirtmeden, Hunyadi'nin despottan intikamını almak için, Sırbistan'ın sınır boylarını talan ettiğini ve birkaç kaleyi işgal ettiğini ve despotun ricaları üzerine magnatlar araya girmemiş olsalardı ve Hunyadi'nin rehin olarak bırakılan oğlunu geri vermemiş olsaydı, daha da ileri gidebileceğini belirtmektedir.

55 Thworcz, s. 265 ve Bonfinius, s. 476'ya göre Hunyadi'nin Türklere karşı Sırbistan'a seferi bu dönemlere aittir. Ne var ki Katona, *aynı eser*, s. 734'te II. Murad'ın burada II. Mehmed'le karıştırıldığını ve bu seferin 1454 yılına dahil edilmesi gerektiğinden, en az dört yıllık kronolojik bir yanlışlığın mevcut olduğunu kanıtlamıştır.

56 Dukas, XXXIV, 131. Hammer, IX, 281'de Engel'in "Geschichte von Ungarn" adlı eserine uyarak, 1449 yılında yapılan yedi yıllık bir ateşkes antlaşmasından bahsetmektedir. Ancak elimdeki kaynaklarda bu hususta bir bilgi bulamadım ve Engel'in neye dayandığını bilmiyorum.

anlık hazlarla tatmin olarak, kaderin kölesi hâline gelmelerine sebep olan bu atalete dayanamıyordu. Savaşmadan yok olmak istemiyordu ve kahraman cesaretinin yok olmaya mahkûm bir hanedana bile son anda şan getireceğine ve hanedanı gelecek nesillerin gözünde haklı çıkartabileceğine inanıyordu.

Bizans İmparatorluğu'nu tekrar yaşatma planı özenli ve zekiceydi; zamanını ve yerini çok iyi seçmişti; planını da kararlılıkla yürütüyordu, ancak Hristiyanların Varna'daki yenilgileri kuzeydeki durumları tamamen değiştirmemiş ve Osmanlı'nın Avrupa'dan tamamen kovulması yönünde beslenen bütün umutları yerle bir etmemiş olsaydı, bu planı çok daha iyi bir derecede, ancak yine de Bizans İmparatorluğu'nun dayandığı unsurların derinden sarsılmış olması sebebiyle bir dereceye kadar gerçekleştirilebilirdi. Konstantin'in bu şartlar altında yine de yaptıkları ve elde ettikleri, daha iyi anlaşılabilmesi için birkaç sözle açıklamak istediğimiz önceki durumlara bağlıydı.

Osmanlıların Mora Yarımadası'na 1423 yılındaki son akınlarının üzerinden 20 yıl geçmişti ve bu süre içinde bu topraklara hiç adım atmamışlardı. Zamanla herşeyi yok etmekle tehdit eden genel çözülme süreci burada da ilerlemişti. Sparta'nın Bizans despotu Theodoros ve burada son zamanlara kadar kalabilen Frenk şövalye ve prens hanedanlarının son üyeleri birbirleriyle sürekli olarak düşmanca karşı karşıya geliyorlardı, çünkü nefret, kıskançlık ve hasetlik duyguları altında en küçük hüküm sürme hırsını tatmin edecek imkânlara sahip değildiler ve bunun dışında Osmanlı'nın son akını sırasında, Bizans'ın gevşek yönetiminden usandıklarını ve bağımsızlıklarını kendi silahlarıyla korumaya niyetli olduklarını kanıtlayan inatçı Arnavut halkıyla da uğraşmak zorundaydılar. Bizans'ın menfaatleri ancak Konstantin'in o dönemlerde Bizans Despotluğu'nun Mora Yarımadası'ndaki başkenti olan Mezistre'ye gelmesiyle tekrar ağırlık kazandı. Burada hüküm süren ve herşeyden bıkarak, dünyevi mutluluğunu manastırda dertsiz tasasız bir hayata değişmeye karar veren Despot Theodoros, Konstantin'i Karadeniz'de Ahyolu (Anchialos), Misivri (Mesembria) ve çevresinde kendisine miras kalan ata topraklarını terketmeye ve bunun yerine Mora Yarımadası'nda başa geçmeye bizzat ikna etmişti. Ağabeyi Ioannes'in Macaristan seyahati sırasında kısa bir süre Konstantiniyye'de hüküm süren[57] Konstantin, bu öneriyi kabul etti ve 1427 yılı sonlarına doğru İmparator Ioannes'le birlikte Mora'ya gitmek üzere gemiye binerek, 27 Aralık'ta Mora'ya

57 Phrantzes, I, c. 40, s. 118, Bonn baskısı.

geldi[58]. Yanlarında bulunan tarihçi Francis, kendi efendisi Despot Konstantin lehine bazı şeyleri gizli tutuyor ve bazı şeyleri tarihi dürüstlüğe lâyık olmayan bir şekilde farklı gösteriyor olsa da, hadiselerin bundan sonraki gidişatı hakkında en iyi bilgileri vermektedir.

İmparator ve kardeşi Mora'ya vardıktan hemen sonra, Theodoros hiç beklenmedik bir şekilde fikrini değiştirmiş, topraklarını yönetme hevesini geri kazanmış ve o güne kadar özellikle çirkinliğinden dolayı kenara atılan ve hayatını zindana çeviren eşiyle tekrar barışmıştı[59]. Konstantin'in hayal kırıklığını telafi etmek için, yarımadanın kuzeyinde yaşayan Frenk asıllı prensler üzerine bir sefer düzenlemeye karar verildi. Bizans imparatoru, yanında bulunan ve Despot Theodoros'dan alabildiği az sayıda askerî kuvvetle Akarnaniya Despotu Karlo Tocco'ya ait Klarentsa önlerine geldi. Çok önemsiz de olsa, bu yer uzun süren bir kuşatmadan sonra yine de ele geçirilemedi. Ancak Despot Karlo da anlaşmazlıkları çok fazla uzatmaya niyetli olmadığından, sonuçta Konstantin'in Karlo'nun kardeşi Leonardo'nun kızıyla evlendiği ve çeyiz olarak da Klarentsa'ya ve prensin bu bölgedeki diğer mülklerine sahip olduğu bir uzlaşmaya vardı[60]. Francis, Konstantin'in yerine Klarentsa'yı teslim alırken, diğer Bizans yetkilileri diğer şehirleri ve kaleleri işgal ettiler. Bir süre sonra, 1428 Haziran'ında Balyabadra önlerindeki karargâhta düğün töreni yapıldı. Zira Konstantin'e timar olmak üzere özellikle bu şehri ele geçirmek istiyorlardı. Ancak Venediklilerin bir muhafız kıtası tuttukları ve papanın da bazı ruhani haklara sahip olduğu Balyabadra[61], iyi savunuldu ve kuşatma hiçbir sonuç getirmeden uzadıkça uzadı. Sadece civardaki üç küçük şehir alındı ve her yıl 500 altın ödeme şartıyla Konstantin'in hâkimiyetini kabul ettiler.

İmparator bunun üzerine yarımadadan ayrıldı ve geçici olarak Klumutzi'ye yerleşen Konstantin'e sadece Vositza'yı ve civarını değil, Tangetus'un batı kısmında ve Messina Körfezi'nde, aslında kendisine emanet edilen reşit olmayan Nikolas Melissenos'un mirası olmasına rağmen üzerinde istediği gibi tasarrufta bulunduğu bazı şehirleri verdi. Manya Kalesi ve yarımadanın iyice güneyinde bulunan Bitylos Limanı dışında, bu bölgede daha o dönemlerde Zarnata, Mantinia, Lipudista, çok önemli üç yer olan Andrusa, Nisi ve Kalamata

58 Phrantzes, II, 1, s. 123.

59 Chalkokondylas, V, 127 Phrantzes'ten daha detaylı.

60 Phrantzes, II, 2, s. 128. Chalkokondylas, s. 128.

61 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 128.

da birçok küçük kale ve yerle birlikte Konstantin'in emrine geçerken, Theodoros kendisine genç Melissenos'un Mora Yarımadası dışında Trakya sahilinde Enez'den Peritherion'a kadar topraklarının da mülkiyetini verdi ve Francis bu yerleri gerçekten de Konstantin adına teslim aldı[62].

Konstantin, böylece Mora Yarımadası'nın gerek güneyinde, gerekse kuzeyinde oldukça sağlam bir şekilde yerleşmesine rağmen, özellikle önem verdiği ve yarımadada kalışının nedeni olan Balyabadra'yı istiyordu. Balyabadra'yı fethetmeyi başardığı takdirde, Mora Yarımadası'nda kalacaktı ve imparatora Karadeniz'deki mülklerini devredecekti; aksi takdirde Konstantiniyye'ye geri dönecek ve Karadeniz'deki timarlarının yanısıra Mora Yarımadası'nda sadece eşinin çeyiz olarak getirdiği yerleri elinde tutacaktı; ağabeyinin kendisine verdiği diğer yerler, özellikle Misinli mirası, geri verilecekti. Böylece bu niyetle 1429 yılında Balyabadra üzerine ikinci bir sefer düzenlendi. İlkinde silahlarla başaramadıklarını, bu defa en azından kısmen hileyle ve ihanetle elde etmeye çalışacaktı. Francis, oraya bir görevle gönderilen Andronikos Laskaris aracılığıyla gerek halk, gerekse büyük nüfûzlu ruhbanlar arasında, Konstantin'in şehirle ilgili planlarını imkânları dahilinde desteklemeye hazır büyük bir taraftar grubu kazanmıştı. Klarentsa'da uzun süren müzakereler yapıldı ve sonunda şehrin teslimatını görüşmek üzere, Balyabadra yakınlarında Bizans taraftarlarının başlarıyla gece vakti bir toplantı yapılmasına karar verildi. Şehrin teslimatı mümkün olmadığı takdirde, kuşatma hemen başlatılacaktı; bu amaçla Konstantin'e yarımadanın güneyinde düşen tüm bölgelerin ve Vositza bölgesinin bütün birlikleri 1 Mart için Klarentsa'ya çağrılmışlardı. Toplantı yapıldı ama kısa sürede Konstantin taraftarlarının henüz belirli bir planları olmadığı ve böyle bir planı gerçekleştirmek için yeterli imkânlara sahip olmadıkları belli oldu. Herşey boş sözlerde kaldı ve bu yüzden Bizans taraftarları hiçbir sonuç elde edilemeden geri gönderildiler.

Şehrin yakınlarına bir kez geldiklerine göre, en azından surların dışındaki Yahudi yerleşim merkezini ani bir baskınla ele geçirmeyi deneyebilirlerdi. Ama bu da olmadı, çünkü hareketleri zamanında şehirden farkedildi. Durumu izlemek için gözcüler gönderilip, hadisenin ne olduğundan emin olduktan sonra alarm verildi ve herkes şiddeti şiddetle defetmek için silahlara sarıldı. Bizanslıların hiç beklemedikleri bir taarruzla Konstantin'in küçük ordusu geri püs-

62 Phrantzes, *aynı eser*, s. 129-133.

kürtüldü. Konstantin, bir okla yaralanan atıyla yere düştü ve Francis tarafından korunmamış olsaydı, muhtemelen anında öldürülürdü. Francis bunun üzerine her yeri yaralarla dolu bir hâlde esir alındı, kaleye götürüldü ve zincire vurularak, iğrenç ve karanlık bir zindana atıldı[63].

Şehir halkı ve Konstantin arasında nihayet bir uzlaşma meydana gelene ve kendisinin de serbest bırakılmasına sebep olana kadar tam 40 gün geçti. Konstantin, aldığı ilk mağlubiyete rağmen şehrin önünden ayrılmamıştı ve şehirde sıkıntı öylesine arttı ki, Konstantin'in geri çekilmesini sağlamak için şehir halkı bizzat ilk adımı attı. Birkaç müzakereden sonra Konstantin'in şimdilik birlikleriyle Klarentsa'ya geri dönmesine karar verildi. Şehrin Malatesta[64] ailesinden Roma'ya, papaya gönderilen başpiskoposunun beklediği yardım Mayıs ayı sonuna kadar gelmediği takdirde, şehri despota teslim edeceklerdi. 5 Mayıs'da yemin altında yapılan bu anlaşmanın güvencesi olarak Balyabadra yakınlarındaki küçük Sarabale (Serravalle) dağ kalesi Konstantin'in elinde kaldı. Konstantin, bunun üzerine askerî kuvvetlerini Slabitsa'ya ve Terkoli bölgesinin sınırlarına kadar geri çekti. Francis'in serbest bırakılması Konstantin tarafından şart koşulmuştu; çok geçmeden karargâha geri döndü, burada Konstantin tarafından sevinçle karşılandı ve çektiği acıların telafisi olarak para, değerli kumaşlardan ve başka değerli eşyalardan oluşan büyük bir hediye aldı[65].

II. Murad, ilk kez tekrar Mora Yarımadası'nın işlerine karıştığında durum böyleydi. Despot Konstantin tam Klarentsa'ya dönmüştü ki, huzuruna bir Osmanlı elçisi geldi ve Balyabadra'nın Osmanlı padişahına haraç ödemek zorunda olan bir şehir olduğunu bildirdi. Dolayısıyla şehri daha fazla kuşatmamalıydı. Aksi takdirde II. Murad derhal üzerine bir ordu gönderecekti. Konstantin'in verdiği cevap şöyleydi: "Sadece Balyabadra'nın söylenenlere göre şehri ele geçirme niyetinde olan Katalanların eline düşmesini engellemek istemiş; bu hususta hem ağabeyinin, hem Osmanlı padişahının, hem de kendi menfaatine göre hareket etmişti, zira her ikisi de ortak düşmanlarının kendi bölgelerinde böylesine önemli bir yeri ele geçirmesine izin veremezdi. Ayrıca bu hususu ve aralarında görüşülmesi gereken diğer hususları görüşmek üzere yakında

63 Phrantzes, *aynı eser*, s. 134-139.

64 Bu ailenin Balyabadra Şehri'yle ve papalık makamıyla bağlantısı için Chalkokondylas, s. 128.

65 Phrantzes, *aynı eser*, s. 144-146.

Francis'i II. Murad'ın yanına gönderecekti". Bu cevapla tatmin olan Osmanlı elçisi Klarentsa'dan ayrıldı.

Bu arada başpiskopos geri dönmeden 1 Haziran tarihi geldi. Konstantin, antlaşmaya uyarak, belirlenen saatte tekrar Balyabadra'ya doğru yola çıktı, yolda hâlâ Centurione hanedanından Akhaya prensine ait olan ve kendisine gönüllü olarak teslim edilen küçük Kamenitsa Şehri'ni ele geçirdi ve 5 Haziran'da büyük bir törenle Balyabadra'ya girdi[66]. Kaleye çekilen İtalyanlar, Bizanslıları tekrar kovmaya çalıştılar ama boşuna. Konstantin, Aziz Nikolas Kilisesi'nde halkın biatlarını kabul etti ve Francis, II. Murad'a bilgi vermek üzere Konstantiniyye üzerinden Osmanlı padişahının yanına gönderildi. Naupaktus'ta ikinci bir Osmanlı elçi heyetiyle ve aynı zamanda İtalya'dan geri dönen Başpiskopos Pandolfo Malatesta'yla karşılaştı. Osmanlı elçi heyeti, Francis'in II. Murad'a bizzat söyleyecekleriyle teselli edildi; Malatesta ise Francis'ten II. Murad'a gönderilme sebebini öğrenmek için çaba gösterirken, Francis de Malatesta'nın papanın yardımıyla bundan böyle Balyabadra hususunda ne yapmayı düşündüğünü öğrenmeye çalıştı. Her ikisinin de çabaları boşunaydı. Francis, Konstantiniyye'ye ve oradan da II. Murad'ın yanına giden seyahatine devam etti. II. Murad, söylediklerini kabul etmedi ve Balyabadra'nın derhal boşaltılmasını istedi. Francis buna tek başına karar veremeyeceğini söyledi; hadiseyi tamamen açıklığa kavuşturmak için kendisiyle birlikte Despot Konstantin'in yanına bir Osmanlı elçisinin gönderilmesini istedi.

Özellikle Selanik önlerindeki gibi, başka yerlerde meşgul olduğundan ve Mora Yarımadası'na bir sefer düzenlemeyi ciddi bir biçimde düşünemeyeceğinden, bu amaçla bir süre sonra, Teselya Sancakbeyi Turahan Bey'le bu hususta bir anlaşmaya varmak üzere Yenişehir'e giden Francis'in işi daha da kolay oldu. Balyabadra böylece 12 aylık bir kuşatmadan sonra açlıktan kırılan kaleyi de eline geçiren Despot Konstantin'in elinde kaldı[67]. Herşey neredeyse sona erdikten sonra, Balyabadra'yı kuşatmadan kurtarmak üzere, 1430 yılı ilkbaharında papanın on kadırgalık bir filosu Yunan sularına geldi. Burada artık yapılacak birşey kalmadığından, önce savunması zayıf Klarentsa'yı ani bir baskınla ele geçirdiler ve Konstantin'in çok geçmeden kolayca 12 bin duka altını karşılığında tekrar İtalya'ya dönmeye ikna ettiği Katalan bir mu-

66 Phrantzes, *aynı eser*, s. 147-149'da detaylı olarak verilmiştir.

67 Phrantzes, *aynı eser*, s. 150-156.

hafız kıtasıyla donattılar. Konstantin bunun üzerine kendini emniyete almak için Klarentsa'nın surlarını yerle bir ettirdi[68].

Böylece 1430 yılında Mora Yarımadası'nın en büyük bölümü Bizanslı prenslerin elindeydi. Zira Konstantin'in Balyabadra önlerine geldiği dönemlerde kardeşi Thomas, Frenk asıllı Akhaya Prensliği'nin başkentine, dana güneydeki Chalandritsa'ya saldırmıştı. Burada hüküm süren, Cenevizli Centurione hanedanından Akhaya Prensi Azen Zaccaria, uzun süre dayanamayacak kadar zayıftı ve bir uzlaşma yaparak kurtarılabilecekleri kurtarmayı yeğledi. Thomas'a kızını verdi ve kendisi öldükten sonra kızının çeyizi olarak, Mora Yarımadası'nda örneğin İthome dolaylarında Misinli'nin iç kesimlerini ve Arkadya sahillerini sözverdi. Thomas, zamanı geldiğinde bu bölgeleri gerçekten devraldı, kendisine karşı yapılacak her türlü entrikayı önlemek için kayınvalidesini hapse attırdı ve ağabeyi Konstantin'le anlaştıktan sonra Kalavrita'ya (Kalabryta) yerleşti[69].

Birkaç Venedikli sahil şehri dışında Balyabadra, Kalavrita ve Mezistre'den Mora Yarımadası'nın tamamında hüküm süren üç kardeş arasında sürekli birlik ve ortak hareket mümkün olmuş olsaydı, o dönemlerde rahatlıkla kuzeyden buraya akın eden Osmanlı'nın karşısına çıkabilecek bir güç oluşturmuş olurlardı. Ama durum böyle değildi. Bizans entrikaları tıpkı yok edilemeyen bir zehir gibi Paleologların bu yeni devletine de nüfûz etmişti ve karşılıklı kavgalar güçlerini zamanından önce tüketti. Durumu anlamak için üç despotu zamanla amansız bir düşmanlığa itecek kadar birbirinden ayıran küçük anlaşmazlıkları burada takip etmemiz gerekmemektedir. Her yerde benzer durumlarda olduğu gibi, kardeş nefreti burada da en adi hüküm sürme hırsı kisvesi altında ortaya çıkmaktadır. 1435 yılında kardeşler artık birbirlerini göremez duruma gelmişlerdi. Thomas ve Konstantin sadece ağabeyleri Theodoros'u Mora Yarımadası'ndan tamamen çıkartmak için birbirlerini tutuyorlardı ve hemen silahlara sarılmak istemedikleri için, en büyük ağabeyleri İmparator Ioannes'ten kimin haklı olduğuna karar vermesini istediler. Konstantin ve Theodoros bu amaçla bizzat Konstantiniyye'ye gelirken, Thomas davayı kendi adına yürütmesi için gerekli yetkilerle birlikte vekilini göndermişti[70].

---

68 Phrantzes, *aynı eser*, s. 156. Chalkokondylas, s. 128'de fidyeyi sadece 5 bin duka altını olarak belirtmektedir.

69 Chalkokondylas, s. 129. Phrantzes, s. 148, 156, 158.

70 Phrantzes, *aynı eser*, s. 161: "O hanedanın Raoul Mihail adını taşıyan ilk arhonu (yöneticisi)".

Ioannes, bu kardeş kavgasında tarafsız bir hakem değildi. Konstantin'in tarafını tutuyordu; onu daha şimdiden halefi olarak görüyor ve ona Theodoros'un Mora'daki despotluğunun tazminatı olarak almak istediği Karadeniz'deki şehirleri vermeyi düşünüyordu. Bizans imparatoru bu yüzden diğer üç kardeşi Thomas'ı, Theodoros'u ve Karadeniz'deki şehirlerin sahibi olan Dimitrios'u Mora'ya geri göndermek istiyordu. Konstantin ve Thomas bunu kesinlikle kabul etmediler, aksine Theodoros'un ve Dimitrios'un imparatorun yanında kalmasını istediler. Bu yüzden Konstantin imparatorun kararını beklemeden 1436 Haziran'ında gemiye binerek, gizlice Mora'ya geri döndü, silahlara sarıldı, kardeşi Theodoros'un topraklarına akın etti, hatta Hristiyan prenslerin bu küçük anlaşmazlıklarında bir şekilde bir rol oynamaktan çok memnun olan II. Murad'dan yardım istemek üzere Francis'i II. Murad'a gönderdi. Francis, herhangi bir başarı sağlamamış gibi görünen misyonundan Mora Yarımadası'na geri döndüğünde, kardeş kavgası iyice kızışmıştı. Theodoros, derhal Konstantiniyye'den ayrılarak kardeşini takip etmiş, birliklerini toplamış ve kendi topraklarını korumak için yola çıkmıştı.

Bu kardeş kavgasının sonucunu detaylı olarak bilmediğimizden, kardeşlerden hangisinin neticede üstünlük sağladığını söyleyemeyiz. Sonuçlar Konstantin aleyhinde görünüyordu, çünkü aynı yıl içinde Bizans imparatoru yetkilileri vasıtasıyla araya girdi ve nihayet üç yıl geçtikten sonra, 1439 yılında Konstantin'in çekilmesini öngören bir uzlaşma meydana getirebildi. Konstantin, Mora Yarımadası'ndan ayrılarak Konstantiniyye'ye geri dönerken, yarımadadaki bütün mülkleri şimdilik kardeşi Thomas'a verildi[71]. Ancak gelecek yıllarda resmî bir anlaşma sağlanabildi. Zira Karadeniz'deki topraklarını Konstantin'e devredip, yerine Mora Yarımadası'ndaki Konstantin'e ait yerleri alacak olan Dimitrios, bunu kabul etmedi ve yukarıda kısaca temas ettiğimiz gibi, bir Osmanlı yardımcı kıtasıyla Konstantiniyye önlerine geldi ve hakkını silahlarla aramaya çalıştı. Hiçbir şey başaramadı ve 1443 Mart'ında nihayet Silivri'yi Konstantin'e devretti.

Herkesi memnun ediyormuş gibi görünen bu antlaşmanın birkaç ay sonra hangi sebeplerden dolayı yeni bir dağılımla tekrar iptal edildiği daima bir Bizans devlet sırrı olarak kalacaktır. Bu belki de o dönemin şartları altında Mora Yarımadası'nda Karadeniz sahillerinden çok daha fazlasının yapılabileceğini

71 Phrantzes, *aynı eser*, s. 161-163.

çok iyi bilen zeki Konstantin'in eseriydi. Bizans imparatorunu sürekli olarak işledi ve sonunda aslında başlangıçta istediğini, yani Mora Yarımadası'nda bağımsız hükümdarlığı elde etti. Böylece yeni bir antlaşmayla Theodoros tekrar Konstantiniyye'ye çağrılarak Silivri'ye gönderildi ve burada, İmparator Ioannes'le timarı hususunda kardeş kavgasına götüren bir kavgaya tutuştuktan bir müddet sonra, 1447 Temmuz'unda vebaya yakalanarak öldü[72]. Konstantin, 10 Ekim 1443'te tekrar Mora Yarımadası'na doğru yola çıktı ve eski mülklerinin büyük bir bölümüyle birlikte Theodoros'un despotluğunun tamamını da devraldı. Sadece küçük Klarentsa bölgesi batı sahillerinin küçük bir kısmıyla birlikte kardeşi Despot Thomas'a kaldı[73].

Konstantin'in Mora Yarımadası'na gelişi böylece II. Murad'ın Macaristan ve Karaman savaşlarından dolayı güney yönünde çok büyük teşebbüslerde bulunamayacak kadar meşgul olduğu dönemlere denk geliyordu. Batı'nın tamamı da sanki Osmanlılara karşı savaşa gitmek istiyormuş gibi görünürken, oldukça büyük imkânlara sahip Konstantin, birşey yapma zamanının geldiğine karar verdi. Hükümdarlığını Kuzey Yunanistan'a doğru genişletmek en yakın düşünceydi ve gerçekten de çok fazla zorluk getirmiyordu. Askerî kuvvetleriyle İsthmus Derbendi'ni geçti, Boötya'ya akın etti, Teselya Sancakbeyi Turahan Bey'in birkaç yıl önce 1434 yılında elinden aldığı[74] İstife'yi işgal etti, Atina Dükü Nerio Acciauoli'yi tehdit ederek ondan her yıl haraç ödeyeceğine dair söz aldı ve hemen kuzeye doğru ilerlemeye devam etti. Dağlık Mezzovo bölgesinin tamamı herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan teslim oldu. Ezelden beri burada yerleşik Ulahlar, Konstantin'e elçiler gönderdiler ve Teselya'da yerleşik Türklere karşı bir sefer düzenlemek için bir Bizanslı lider istediler. Leodoriki ve bu yöndeki birkaç başka şehir, hiç itiraz etmeden Moralı komutanları içeri aldılar ve komşu Pindus Dağları'nın bağımsız Arnavut halkı gönüllü olarak Konstantin'in tarafına geçti[75].

Ne yazık ki, bu şehirlerin gönüllü veya zorla biraraya gelerek kurdukları ve Konstantin'in büyük umutlar beslediği ve büyük planlar kurduğu bu silah ortaklığının sağlam bir bağı, gelecekte sürekliliğini sağlayacak kesin bir güven-

72 Phrantzes, *aynı eser*, s. 203. Chalkokondylas, s. 180.

73 Phrantzes, s. 194-196. Chalkokondylas, s. 168.

74 Phrantzes, s. 159.

75 Konstantin'in Kuzey Yunanistan'a düzenlediği sefer hakkında en iyi bilgi için Chalkokondylas, s. 168.

cesi eksikti. Osmanlılara karşı duyulan korku böylesine farklı unsurları tabii ki bir süreliğine birarada tutabilirdi ama onların kurdukları doğal bir ortaklık, manevi bir birlik değildi ve bu yüzden sadece maddi olarak ve üstün gücünden dolayı değil, birliğinden dolayı da manevi olarak çok daha güçlü bir düşmanın ilk taarruzunda, hadiselerin gidişatından da kolayca anlaşılacağı gibi, herşey tekrar çözülmek zorundaydı.

Konstantin sadece silahlı askerlerinin gücüne güvenmekle kalmayıp, Mora Yarımadası'na döndükten hemen sonra, son surları İmparator Manuel döneminde 1430 yılında Turahan Bey tarafından tamamen yıkılan İsthmus Derbendi'ni sağlamlaştırmaya özen gösterdi[76]. Derbendin tekrar kurulmasını hızlandırmak için tıpkı daha önceleri babası İmparator Manuel gibi, yarımadanın bütün halkını yardıma çağırdı. Kardeşi Thomas bile kendi birliklerini gönderdi ve bu davayla bizzat ilgilendi. Her belediyeye surun kısa bir süre içinde bitirebileceği ve bitirmesi gereken belirli bir kısmı tahsis edildi. Denizin bir tarafından diğerine uzanan, demirden mandallarla tutturulmuş taşlardan oluşan beş arşın genişliğindeki surların beş ana kulesi vardı, bazı yerlerine kapılar açılmıştı ve surun etrafını, her iki taraftan da deniz suyunun girdiği derin ve geniş bir hendek sarıyordu. 1444 Mart'ında herşey tamamlandı ve aynı dönemde Konstantin ordusuyla kuzeye doğru yola çıktı, Livadia'yı ele geçirdi ve doğuda İzdin bölgesine kadar, batıda Agrafa Dağları'nın vadilerine kadar geldi[77]. Ancak kuzeyden Turahanzâde Ömer Bey yönetiminde bir Osmanlı ordusu üzerine gelmeye başlayınca, İsthmus Derbendi'ndeki surlara geri çekildi ve bu seferlik Derbend'e karşı herhangi birşey yapmaya cesaret edemeyen, aksine ganimetlerle yüklenmiş bir hâlde acilen Teselya'ya geri dönen düşmanlarına Theben'i ve Attika'nın tamamını saldırıya açık hâlde bıraktı.

Osmanlıların gelişi, korkak Atina Dükü Nerio'yu öylesine korkuyla doldurmuştu ki, II. Murad'a elçiler göndererek, daha önce ödediği yıllık 30 bin altın tutarındaki haracı yeniden ödeme şartıyla biatlarını bildirdi. Sultan II. Murad, birkaç yıl önce Acciauoli ve Halkondil ailelerinin Atina hükümdarlığı hususundaki anlaşmazlıklarına karışmıştı ve bundan kendine büyük bir avantaj sağla-

76 Phrantzes, *aynı eser*, s. 157.

77 Bu tarih, Dukas, Paris baskısı, s. 198'de Chronicon Breve'de verilmektedir. İsthmus Derbendi'nin tekrar inşası hakkında Chalkokondylas, s. 168-169 ve Sadeddin, trad. manusc. de Galland, II, 138 karşılaştırılmalıdır; Derbend hakkında en sağlıklı bilgi burada bulunabilir.

mıştı[78]. Şimdiyse Ömer Bey Attika'dan ayrılır ayrılmaz, Konstantin, Nerio'dan sadakatsizliğinin intikamını almak için tekrar Atina önlerine geldi. Nerio, Turahan Bey'den yardım ve destek istemek için Yenişehir'e acil bir ulak gönderdi. Ama Turahan Bey, o anda Mora despotuyla tek başına savaşacak kadar güçlü değildi. Bu yüzden önce II. Murad'a ülkeyi bu taraftan tehdit eden tehlikeyi bildirdi. Ne var ki Karaman'ı daha yeni mağlup eden ve şimdi de Macaristan üzerine yürümek için gerekli hazırlıklarla meşgul olan II. Murad, şimdilik birşey yapamayacaktı. Atina böylece çaresiz olduğu kadar yararsız da olan bir direnişten sonra ikinci kez, artık Osmanlılara karşı kaçınılmaz savaş için gerekli hazırlıkları yapacak vakti bulan Konstantin'in eline düştü[79].

Bu savaş, kuzeydeki hadiselerin talihsiz bir şekilde dönmesiyle daha da hızlandırıldı. Varna galibiyeti II. Murad'a hareket alanı yaratırken, Turahan Bey ve Dük Nerio Mora Yarımadası'na mutlaka bir seferin düzenlenmesi gerektiğini anlatıyorlardı. Ayrıca Varna Muharebesi'nden sonra İmparator Ioannes'in Osmanlı Devleti'yle yenilediği barışta Mora Yarımadası'nın despotlarından bahsedilmiyordu. Onlar Osmanlı'nın düşmanları kabul ediliyorlardı. Bu arada yukarıda anlattığımız hadiseler, II. Murad'ın tahttan feragati ve Edirne'de yeniçerilerin ayaklanması Mora'ya düzenlenecek seferi bir yıl kadar geciktirdi. II. Murad ancak 1446 yılı ilkbaharında Mora'ya düzenlenecek sefere katılacak Rumeli ve Anadolu birliklerini Makedonya'da Serez'e çağırdı[80]. Komşu top-

78 Detaylı olarak takip edemeyeceğimiz bu hadiseler hakkında, kendi ailesi de işin içinde olduğundan, en sağlıklı ve en güvenilir kaynak Chalkokondylas, s. 169-170'tir.

79 Chalkokondylas, s. 170. Konstantin bu dönemlerde iç idareyi amaca uygun bir şekilde organize ederek, Mora Yarımadası'ndaki hükümdarlığını sağlamlaştırmaya çalışıyordu. Phrantzes'e örneğin Sparta ve civarının valiliği verildi ve despotun bu tarihçiye bu önemli makamı teslim alırken verdiği öğütler, en azından bunu ciddiye aldığını ve bu hususta iyi niyetli olduğunu kanıtlamaktadır. Karşılaştırma için bk. Phrantzes, *aynı eser*, s. 200-202.

80 Chalkokondylas, *aynı eser*, s. 180. Fallemrayer, "Geschichte der Halbinsel Morea", II, 340'ta bu seferi 1445 yılının sonuna atmaktadır. Varna Muharebesi'nin sonuçlarından dolayı bunun mümkün olmadığını bir kenara bırakacak olursak, kaynakların kesin ifadeleri de buna karşı çıkmaktadır. Phrantzes, s. 200'de Sparta valiliğinin kendisine 1 Eylül 1446 tarihinde (ya da dünyanın oluşumundan itibaren 6955 yılında) verildiğini ve Konstantin'in bu ayın sonunda, 28 Eylül'de gerekli savunma tedbirlerini almak için İsthmus Derbendi'ne doğru yola çıktığını kesin olarak ifade etmektedir. Dukas, s. 198'deki Chronicon breve aynı yılı vermektedir ve Sadeddin, *aynı eser*, s. 140'ta Hicrî 850 yılını belirterek, bu tarihe uymaktadır.

raklardan gelen birliklerle daha da güçlenen ordusunun toplam 60 bin kişiden oluştuğu söyleniyordu ve bilhassa ağır toplar olmak üzere, taarruz aletleriyle çok iyi donatılmıştı[81].

Konstantin, İsthmus Derbendi'nin dışında mücadele etmeyi göze alamıyordu. Düşmanın gelişine dair ilk haberler üzerine kuzeydeki bütün arazileri boşalttı ve Isthmus Derbendi'nin surlarının arkasında sağlam bir konuma geçti ve Mora'daki silahlı bütün birlikleri buraya çağırdı. Aynı dönemde Klarentsa'da kızının Sırp despotuyla düğününü yapan Thomas, büyük bir askerî kuvvetle buraya geldi. Konstantin böylece görüntüsünün bile II. Murad'ı ucuz bir barış yapmasına ve kısa sürede geri dönmesine sebep olabileceğini düşündüğü oldukça büyük bir silahlı kuvvete sahipti.

II. Murad, hiçbir yerde engelle karşılaşmadan, Dük Nerio'nun küçük bir yardımcı kıta hazır tuttuğu Theben üzerinden Mingia civarlarına gelerek, burada İsthmus Derbendi'nin surlarına saldırmak için kullanacağı ağır topları düzene koymak için birkaç gün kaldı. Ancak hazırlıklar ve yürüyüş derken, yaz ayları ve sonbaharın büyük bir bölümü geçmişti ve II. Murad bu yüzden ancak Kasım ayının sonunda[82] İsthmus Derbendi önlerinde karargâh kurabildi. Ordusu, derbendin tamamını bir denizden diğerine kaplıyordu ve Konstantin'in gözcüleri bu yığınlarca birliğin, yük hayvanlarının, develerin ve donanımların görüntüsü karşısında öylesine korkuya kapıldılar ki, aralarından biri panik içinde karargâhına geri döndü ve Konstantin'i yeminler altında hemen barış yapmaya ve İsthmus Derbendi'nde çifte surlarla bile dayanamayacağı bir taarruzun yapılmasına izin vermemeye ikna etmeye çalıştı. Bu korkaklığa kızan Konstantin, gözcüyü anında zincire vurdurdu ama yine de Atinalı tarihçi Halkondil'i elçi olarak II. Murad'a gönderdi ve barış önerdi. Ne var ki şartları böyle büyük bir ordunun başındaki II. Murad tarafından kabul edilmesi mümkün olmayacak kadar yüksekti. Sadece İsthmus Derbendi'nin zarar görmemesini talep etmekle kalmayıp, derbendin daha ötesinde işgal etmiş olduğu ve şimdi Osmanlıların elinde olan bütün arazilerin de geri verilmesini talep ediyordu. II. Murad, böyle bir ta-

81 Ordunun sayısını Chronicon Breve, aynı eserde vermektedir. Sadeddin, s. 139'da II. Murad'ın şöyle düşündüğünü belirtmektedir: "top dökmek için bakır yüklü çok sayıda öküzlerin çektiği araba". Burada belki bir tercüme hatası olabilir; zira topların yolda dökülmüş olması inanılır değildir.

82 Phrantzes, s. 202'ye göre 27 Kasım'da.

lebi cevap vermeye lâyık bile görmedi, aksine Halkondil'i maiyetiyle birlikte esir aldırdı ve Serez'e esarete gönderdi[83].

II. Murad çok geçmeden yanında sadece 6 bin seçkin askeriyle birlikte düşmanın konumu ve savunma tedbirleri hakkında bizzat bilgi almak için Mingia'dan surların altına kadar geldi. Surları beklediğinden daha güçlü buldu ve Turahan Bey'e tam da bu mevsimde, kışın ortasında, anlattıklarına göre daha Osmanlıları görünce kaçan bir düşman beklerken, böylesine zorlu bir teşebbüse çağırdığı için sitem etti. Birkaç gün uzakta beklemesinin sebebi de buydu. Ama beklentileri konusunda hayal kırıklığına uğrayınca, ordusunun tamamının peşinden gelmesini emretti ve tabyalarla surlara saldırıyı başlattı. Surların yakınlarında duran bütün evler ateşe verildiler. Birkaç saat içinde hendeğin tamamı dolduruldu[84]. Osmanlı toplarının üç gün boyunca uzaktan top atışları surların devasa taş yığınları üzerinde hiçbir etki göstermedi. Dördüncü günün akşamında herşey ertesi gün yapılacak ana taarruza hazırlandı. Böyle bir taarruzun kesin işareti, o gece bütün Osmanlı çadırlarının önünde büyük nöbetçi ateşlerinin yakılması ve karargâhın bir ucundan diğerine her zamanki savaş şarkılarının duyulmasıydı. Gündüz kuşatma topları da surların daha yakınına çekilmişlerdi ve Yunanlıları rahat bırakmamak ve ertesi gün için direnişlerini düşürmek için gece boyunca hafif ateşler devam ettirildi.

10 Aralık günü sabahın erken saatlerinde borazan ve davul sesleri genel taarruz işaretini verdi. II. Murad, her zamanki gibi etrafı yeniçerileriyle çevrilmiş bir hâlde orta saflarda duruyordu ve savaşı buradan yönetiyordu. Herkes zafer naraları ve ağır topların sesleri altında surlara saldırdı. Bir kısmına merdivenlerle çıkıldı, daha önce altı oyulan bir diğer kısmı ağır topların gülleri altında çöktü. Açılan gediklerden, bu arada kırılan kapılardan, surların üzerinden, her yerden birden ordunun tamamı, kısa bir süre içinde muhafızlarından yoksun kalan tabyaların iç kısımlarına giriyordu. Yunanlıların büyük bir kısmı anında, birçoğu kaçarken öldürüldü. Kaçabilen herkes yarımadanın iç kesimlerine doğru seğirtiyordu. Komutanların kaçanları durdurma çabaları boşunaydı. Komutanlar da kaçanların dalgasına kapıldı. Gördüs'te bile durmaya cesaret edemediler. Zira burada, tıpkı ülkenin iç kesimlerindeki tüm diğer kalelerde olduğu gibi, erzak

83 Chalkokondylas, s. 181. Chalkokondylas, Phrantzes'in anlaşılabilir sebeplerden dolayı sadece genel olarak değindiği, Konstantin'in despotluğundaki bu üzücü dönemin ana kaynağıdır.

84 Sadeddin, s. 139.

temini ve savunma için hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Birkaç gün bile dayanmaları mümkün olmazdı[85]. Herkes durmadan güneye doğru akın ediyordu. Ordudan kalanlar ancak Lakonya Dağları'nda tekrar toplandı. Ancak burada güvencede olabileceklerine karar veren despotlar Konstantin ve Thomas da herşeyi kaybettiklerine inanıyorlar, ülkeyi ve insanları terketmek istiyorlardı ve gerçekten de II. Murad ordusuyla buraya gelecek olursa, maiyetlerinin bir kısmıyla ve en değerli eşyalarıyla bir gemiye binmeye niyetliydiler[86].

Şanslarına II. Murad asıl kıtalarıyla kuzeyde kaldı ve Turahan Bey'e sadece küçük bir birlikle ve 1000 yeniçeriyle kaçanları kovalama ve ülkenin biraz daha derinlerine girme emrini verdi. Görünen o ki, Turahan Bey de talan edilen, harap edilen ve barbar savaşının kötülüklerinden nasibini alan civardaki bölgelerin dışına çıkamadı[87]. Paha biçilmez ganimetlerle yüklenmiş bir hâlde Turahan Bey birkaç gün sonra tekrar Balyabadra'daki asıl kuvvetlerle biraraya geldi. Zira II. Murad da bu arada hareketsiz kalmamıştı. Taarruzun yapıldığı gün, İsthmus Derbendi'ndeki savunmaya katılarak, burada büyük bir bölümü muhtemelen öldürülen eli silahlı halkı tarafından terkedilmiş, eski Sicyon'un yerine kurulmuş küçük Basilika Kasabası'na saldırdı, talan etti ve bir keşişin yönetimi altında sadece kadınlar ve çocuklar tarafından savunulan kaleyi küçük bir direnişten sonra ele geçirdi. Ertesi gün gece boyunca Kenkrea yakınlarındaki küçük Oksi Dağı'na sığınan 300 Yunan'ın etrafını sardırarak, hepsini öldürttü ve 600 kadar esir üzerinde benzer bir icraatte bulunduktan sonra, doğrudan Balyabadra'ya yöneldi. Burada II. Murad'ın birliklerine direnmeyi göze alan 4 bin kadar insan kalmıştı. Halkın kalanı, II. Murad gelmeden önce şehri terketmiş ve körfezin diğer kıyısında Venediklilerin bölgesine sığınmıştı. Geride kalan erkeklerin ve kadınların sadece küçük bir kısmının sığındığı şehrin aşağı kısmındaki saray daha ilk saldırıda ele geçirildi ve yeniçerilerin başarıyla saldırdıkları kale, yeniçeriler içeri girerken, kuşatılanlar yerlere kızgın

85 Chalkokondylas, s. 183: "Çünkü biliyorlardı ki eğer burada kuşatılırlarsa ele geçirileceklerdi. Çünkü (şehrin) içinde yeterince gıda ve başka ihtiyaç duyulan şeyler yoktu." Biraz daha aşağıda ise: "Çünkü biliyorlardı ki Mora İsthmus Derbendi'nde şeyler (surlar) sultan tarafından imha edilmişti ve şehirlerde ya da akropolislerde silah ve adam bakımından ve kayda değer başka herhangi bir şey kalmamıştı".

86 Aynı yer: "Ve bundan böyle iktidarı ele geçireceklerine dair ümitleri yoktu. Geri dönülmez bir şekilde herşeyin yok olduğuna inanıyorlardı".

87 Dukas, XXXII, 125'e göre, burada adı geçen II. Murad sadece Balyabadra'ya kadar ilerlerken, Turahan Bey en azından Klarentsa yakınlarına kadar gelmişti.

zift dökmek gibi çaresiz bir fikre kapılmamış olsalardı, muhtemelen aynı akıbete uğramış olacaktı. Hile işe yaradı, yeniçeriler panik içinde geri çekildiler, kısmen yıkılan surlar tekrar onarıldı ve kale kurtulmuş oldu. Zira II. Murad, daha önce de belirtildiği gibi çok geçmeden Turahan Bey'le birleşerek, geri dönüş yoluna başladı, İsthmus Derbendi'ni aştı ve acilen kuzeye yöneldi[88].

Bu beklenmedik geri çekilmenin sebebi, kısmen, Kuzey Yunanistan'da baş kaldıran dağ halklarının erzak teminini kolayca kesebilecekleri gözönüne alındığında, talan edilmiş bir ülkede kışı geçirme zorluğuydu, kısmen de aynı dönemlerde Macaristan'ın ve Arnavutluk'un Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tehdit edici konumlarıydı. İsthmus Derbendi'nde kalan bütün tabyalar yerle bir edildi. Özellikle Konstantin'in karargâhının talan edilmesinden ve Turahan Bey'in iç kesimlere akınından köle, değerli kumaşlar ve gümüş eşyalar gibi toplanan ganimetler öylesine çoktu ki, askerler sadece en değerli eşyaları beraberlerinde götürmek istediler ve en güzel kadın köleler yolda çok ucuza satıldılar[89]. Yine de 60 bin üzerinde insanın köle olarak götürüldüğü söylenmektedir[90]. Bu sefer de ne Mora Yarımadası'ndaki şehirlerde, ne de Attika'da veya Boötya'da hiçbir Osmanlı muhafız kıtası bırakılmadı.

Konstantin, çok geçmeden ağır şartlar altında belirsiz bir barış elde etti. Geri dönüş yolunda saldırıya uğrayan ve halkının tamamından yoksun bırakılan Theben, tıpkı İsthmus Derbendi'nden Pindus Dağları'na kadar bölgenin tamamı gibi, Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak edildi, Mora Yarımadası haraca tabii bir bölge gibi muamele gördü ve daha o dönemlerde burada genel bir baş vergisi uygulanmaya başladı[91]. Konstantin, bu yük altında en azından bir-

88 Chalkokondylas, s. 184, 185. II. Murad'ın gidiş ve dönüş yolunda talan ettiği yerlerin arasında Vositza özellikle belirtilmektedir. Balyabadra yakınlarında sadece Kula Kalesi esirgenmişti. Chronicon breve, II. Murad'ın İsthmus Derbendi'ne geliş tarihi olarak 3 Aralık'ı belirtmektedir. Phrantzes, s. 202'de ana taaruzu 10 Aralık diye verir.

89 Sadeddin, s. 140: "Askerler paradan başka şey istemiyorlardı ve en güzel kadınları sadece 300 akçeye satıyorlardı".

90 Dukas, s. 125. Genelde imparatorluğun başka bölgelerine iskân edildiler. Chalkokondylas, s. 184'te bu bağlamda özellikle Basilika halkından bahsetmektedir.

91 Chalkokondylas, s. 185: "Bunların ardından kısa süre sonra anlaşma yaptılar ve bundan böyle Elenler (Yunanlılar) Mora'yı vergi ödemek suretiyle ellerinde tutacaklardı, oysa o zamana kadar özgürdü". Bunun cizye (baş vergisi) olduğunu Sadeddin, s. 136'da açıkça belirtmektedir: "Sultan Murad, çok kalabalık olan bu ada halkına kelle başına vergi koydu".

kaç yıl boyunca son Osmanlı akını sırasında neredeyse tamamen harap edilen ülkesini zekice bir idare ve yumuşak bir yönetimle biraz olsun güçlendirmek için vakit kazandı.

Bu tarihten itibaren buraya hâkim olan sakinlik, hadiselere yeni bir düzen getiren ve II. Murad'a ölümünden kısa bir süre önce Bizans'la ilgili hadiselerde bir kez daha hakemlik görevini üstlenme fırsatını veren İmparator Ioannes'in 1448 yılında ölümüyle sona erdi. Zira imparatorun henüz hayatta olan üç kardeşi arasında Ioannes'in halefliği hususunda ezelden beri bir anlaşmazlık ve kavga vardı ve Ioannes vefat ettiğinde henüz bir karara bağlanmamıştı. Konstantin, kardeşlerin en büyüğü olarak ve Ioannes tarafından bizzat halefi olarak tayin edilmesinden dolayı haleflik üzerinde en büyük hakka sahipti. Daha genç olan Dimitrios, başkent yakınlarında bulunmasından dolayı daha büyük bir avantaja sahipti, imparatorun ölüm haberi üzerinde silahlarına sarıldı, Konstantiniyye kapılarının önüne kadar geldi ve bu fırsatı kullanarak, tahta zorla çıkmak istedi. Ancak Konstantin'in taraftarları başkentte hâlâ en güçlü gruptu. Sadece anneleri ve saray ricali değil, Dimitrios'a şiddetle karşı çıkan ve şehre girmesini adeta engelleyen halkın en büyük bölümü de Konstantin'in tarafını tutuyordu. Hadiselerden haberi olmayan Thomas da tesadüfen Konstantiniyye'ye geldiğinde, hadiseler kritik bir noktaya ulaşmıştı. Hadiselelerin iyice kontrolden çıkmasını önlemek için Konstantin'in taraftarları, durumlar hakkında karar vermek üzere, hadiseyi II. Murad'a taşımayı daha uygun buldular. O tarihlerde başkentte bulunan Francis, bu elçiliği de üstlendi ve yıl sona ermeden, 6 Aralık'da II. Murad'ın yanına gitti ve tabii ki hadiseleri kendi efendisinin menfaatine uygun olarak, öyle bir şekilde sundu ki, II. Murad derhal Konstantin lehine karar verdi ve taraftarlarının aldıkları bütün kararları onayladı. Francis, onurlar ve zengin hediyelerle geri gönderildi ve Konstantiniyye'ye varır varmaz, 6 Ocak 1449'da Konstantin'e Mezistre'deki sarayında törenlerle imparatorluk tacını götüren bir elçi heyeti yola çıktı[92].

Konstantin, bunun üzerine Mora Yarımadası'ndaki işlerini düzene koydu ve 12 Mart'ta halkın sevinç gösterileri altında girdiği Konstantiniyye'ye gitmek üzere yola çıktı. Tabii ki diğer iki kardeşin de bu durumda tazmin ve tatmin edilmeleri gerekiyordu. Bu husus, Mora Yarımadası'ndaki timarların yeniden dağılımının yapılmasını gerektirdi ve bu husuta yeni bir antlaşma yapıldı. Yeni

92 Chalkokondylas, s. 197-198. Phrantzes, III, 1, s. 204, Bonn baskısı.

imparator, Karadeniz'deki şehirleri elinde tuttu ve iki despota, herbirinin bağımsız bir prensliğe sahip olması sağlanacak şekilde, Mora Yarımadası'ndaki yerler verildi: Dimitrios, Lacedaemon ve Gördüs valiliklerini; Thomas ise Balyabadra'yla birlikte Akhaya Prensliği'ni ve batı sahillerini, yani Navarin ve Kalamata'ya kadar Elis ve Mesenya'yı aldı. Bununla biraz olsun tatmin olmuş bir şekilde iki kardeş imparatorun ve toplanan saray ricalinin nezdinde yeminler ederek, bu dağılım antlaşmasını asla bozmamayı ve birbirlerini asla savaşlarla, talanlarla ve düşmanlıkla rahatsız etmemeye yemin ettiler. Ancak bu hususta da yeminin kutsallığı en adi biçimde bozuldu. Mora Yarımadası'nın tamamına sahip olmayı yeğleyen Thomas, Ağustos ayında kardeşinden önce geri dönerek, elinden alınan şehirleri kardeşine karşı ayaklandırdı, bir ordu topladı ve bu orduyla kardeşinin topraklarına saldırdı. Bu toprakların bir bölümünü tam işgal etmişti ki, Konstantiniyye'den ancak Eylül ayında ayrılan Dimitrios, Mora Yarımadası'na geldi, bu sıkıntılı anda Osmanlılara başvurdu ve Osmanlılardan destek alarak, kardeşini geri çekilmeye ve Konstantiniyye'de yemin altında yapılan antlaşmayı yenilemeye zorladı. Kendilerini güvence altına almak için, İmparator Konstantin kavganın arabuluculuğuna seçildi. Thomas, kendisi için kardeşinin kendisine takas usulüyle Kalamata bölgesi ve şehri karşılığında Skarta bölgesini bırakmasından başka birşey elde edemedi. Bu şartlar altında bundan böyle şimdiye kadar birbirlerine nefret, kıskançlık ve sadakatsizlikle karşılık veren kardeşler arasında barış ve dostluk hüküm sürecekti. Her iki taraf, antlaşmanın yerine getirilmesini güvence altına almak için rehineler verdiler. Dimitrios'un yardımına koşan Turahan Bey, geri dönerken İsthmus Derbendi'nde kalan tabyaları da yerler bir ettirdi[93].

II. Murad, Edirne'de verilen bir ziyafet sırasında aniden vefat ettiğinde, Bizans'ın durumu böyleydi. Başkentin çevresi ve Karadeniz'de birkaç yararsız sahil kalesiyle sınırlanmış, etrafı eski zamanların sahte görkemiyle sarılı bir imparatorluk ve Mora Yarımadası'nın dar alanında, her ikisi de utanç verici bir biçimde Osmanlı'ya haraç ödemeye mahkûm ve Osmanlı'nın gücü karşısında her an yok olma tehlikesi altında birbirlerine düşmanca davranan iki kardeş: O dönemlerde hâlâ kibirli bir gururla Bizans İmparatorluğu dedikleri şey buydu.

93 Phrantzes, *aynı eser*, s. 206. Chalkokondylas, s. 198, 200. Ama Turahan Bey'in Mora Yarımadası'na bu son seferini Chalkokondylas II. Mehmed'in hükümdarlığının ilk yıllarına atmaktadır.

3) İskender Bey döneminde Arnavutluk'un durumu. Geçmişi ve II. Murad'la savaşları

Önceleri Skombi Nehri bölgesinde, Draç Şehri'nin üst kısımlarında küçük bir dağ ülkesi olan, ancak zamanla adı güneyde ve kuzeyde komşusu olan eski ve yeni Epir bölgesini kapsayacak şekilde genişletilen Arnavutluk, Konstantiniyye'de Bizans İmparatorluğu'nun tekrar kurulduğu 1261 yılında bir Bizans eyaletiydi ve halkı en azından görünüşte Paleologların uyruğu kabul ediliyordu. Ne var ki Bizans rejimi, ülkesinin doğası gereği ve önceki yüzyıllarda İllirya topraklarında sürekli meydana gelen kavim akınları sırasında kendini savunmanın zorunluluğunu idrak ettiğinden bağımsızlık ruhunu taşıyan bir halk arasında hiçbir zaman tam kök salamadı. Bizans'ın zorbalığı ve Arnavutlar gibi savaşçı bir göçebe halkın atalarından kalan kanunları, siyasi dünya düzeninde her zaman birbirleriyle çelişen iki unsuru temsil etmiştir. Aralarında bir ortaklık söz konusu değildi ve bir zamanlar burada hüküm süren Bizanslı despotların çaresizliğinin, bu dağ insanlarını Doğu Avrupa'nın tarihinde muhtemelen millet olarak çok daha önceleri daha önemli bir konum sağlayacak olan siyasi bir birlik kurmaya ikna etmesi mümkün değildi. Bizans'ın zorba hükümdarlığı, ülkenin doğası ve bu doğanın yarattığı kavim kanunları açısından, burada da tıpkı her yerde olduğu gibi, özellikle de daha sonraki yüzyıllardaki güçsüzlüğü ve manevi hiçliği gözönünde bulundurulursa, çözücü, parçalayıcı bir unsur etkisi yaptı ve ülkenin tamamını ve halkın tamamını siyasi açıdan kapsayacak bir Arnavut toplumunun oluşmasını engelledi. Arnavutluk, kısacası siyasi bağımsızlık için her türlü imkâna sahip olmasına rağmen, asla bağımsız bir ülke statüsünü kazanamamıştır ve bu dönemlerden önceki ve sonraki tarihi, farklı boylar arasında küçük anlaşmazlıklardan ve zaman zaman ülkenin değişik bölgelerinde tutunmaya çalışan ve tabii ki birbirlerine sürekli düşmanca davranan ve asla büyük ve kalıcı birşey bırakmayan yabancı hükümdarların sürekli değişiminden başka birşey değildir.

Arnavutluk, 13. yüzyıl sonlarında Anjou hanedanından Sicilyalı prenslerin elindeydi[94]. 1267 yılında Kral I. Charles, Konstantiniyye'nin kovulan Latin İm-

94 Arnavutluk'un erken dönemlerdeki tarihinin daha detaylı bir anlatımının yeri, tıpkı ülkenin ve halkının daha detaylı ve daha derin eleştirisel incelemelere dayanan tarifi gibi burası değildir. Birinci husus hakkında daha detaylı bilgi için bk. Thunmann, "Untersuchung über die Geschichte der östlichen europäischen Völker", Leipzig 1774'te oldukça değerli bir inceleme olan "Über die Geschichte und Sprache der Albaner und

paratoru II. Balduin'den Korfu'yu ve daha önce işgal ettiği Kanina'yı resmen timar olarak aldı. 1285 yılında oğlu II. Charles, Arnavutluk'taki mülklerinde de halefi oldu ve 1294 yılında Arnavutluk'taki hükümdarlığını Akhaya Prensliği, Atina Düklüğü ve Ulahların Teselya'daki toprakları üzerindeki haklarıyla birlikte küçük oğlu Tarentli Philipp'e devretti. Komnenos hanedanından son Despot Nikiferos'un kızıyla evlenen Philipp, çok geçmeden Arnavutluk'taki mülklerini genişletti ve Romanya despotu ve Draç hâkimi ünvanlarının yanısıra Arnavutluk kralı ünvanını da aldı. 1332 yılında Arnavutluk'un Sicilyalı kısmı, o dönemlerde Akhaya prensi olan kardeşi Johann'a ve üç yıl sonra onun oğlu Charles'a geçti. Charles'ın 1347 yılında Macaristan Kralı Layoş'un emriyle Aversa'da başı kesildiğinde, Arnavutluk'un Frenk kısmı kızının mirası olarak, evlilik bağıyla Kral IV. Philipp'in oğlu Navarralı Ludvik'e geçti. Navarralı Ludvik, Arnavutluk'ta neredeyse hiçliğe kadar inmiş Sicilya hükümdarlığını tekrar kurmaya çalıştı; sadece Arnavutluk'u değil, Zenta'yı da fethetmek istedi ve bu amaçla 600 Navarralı şövalyeden oluşan küçük bir birliği Draç'a gönderdi. Ancak bu teşebbüs başarısız oldu; Ludvik, hiçbir şey başaramadan 1373 yılında vefat etti ve şövalyeleri Draç'ı 6 bin duka altını karşılığında ülkenin en güçlü yerel beylerinden biri olan Zenta hâkimi Kont Georg Balşa'ya sattılar.

Sicilyalıların Arnavutluk'taki mülkleri asla önemli bir bölgeyi kapsamamışlardı. Özellikle 14. yüzyılın başlarından itibaren kuzeyden Sırbistan kralları da ülkenin büyük bir bölümünü işgal etmişlerdi. Sırbistan Kralı Uroş, daha 1319 yılında Arnavutluk kralı ünvanını taşıyordu ve çok geçmeden, 1330 yılında diğer yerlerin yanısıra Ohri'yi de kuşatan ve çevreyi akınlarıyla talan eden Stefan Duşan, öyle büyük fetihlerde bulundu ki, Arnavutluk imparatoru ünvanını aldı. Ancak Arnavutluk'taki Sırp hükümdarlığı da sallantıda ve güvensiz kaldı ve çok geçmeden birkaç sınır bölgesiyle sınırlı kaldı. Özellikle dedesi yaşlı Andronikos'la hükümdarlık kavgası sırasında batı eyaletlerini kendi tarafına çekmeyi başaran ve Bizans'ın menfaatine uygun olarak Arnavutluk'a da yeniden güç kazandıran genç Andronikos, Sırp hükümdarlığının karşısına düşmanca

Walachen". İkinci husus hakkında daha detaylı bilgileri Leake'nin seyahatnamelerinde bulunmaktadır (özellikle dilleri hakkında "Researches in Greece"). Hobhouse, Henry Holland, Hughes (Travels in Greece and Albania, 2 cilt, 8, 2, ed. Londra 1830). Pouqueville ve diğerleri. Yunanistan'ın yakın zaman tarihi hakkında sürekli olarak sürdürdüğüm araştırmalar, Arnavutların tarihi, yayılması ve durumu hakkında "Geschichte Griechenlands" adlı eserimin ikinci bölümünde bazı yeni açıklamalar getirmemi sağlayan bu zengin malzemelere sahip olmamı sağladı.

çıkıyordu. Sırpları Ohri ve çevresinden kovdu ve onlara ait birkaç Arnavutluk şehrini ele geçirdi. Yine de Arnavut halkının asıl çekirdeği olan açık arazilerdeki yerel halk, şimdi de eskisi gibi Bizans hükümdarlarına ve sürekli düşmanlık içinde yaşadıkları valilerine karşı düşmanca tavırlarını sürdürüyordu.

Bizanslılar için 1337 yılı dolaylarında özellikle Belgrad ve Kanina civarlarında, Bizanslılar tarafından daima sözünü tutmayan eşkiyalar olarak görülen atılgan bir Arnavut boyu cüretkâr ve tehlikeli oldu. Bizanslı birlikler tarafından birkaç kez dağlara kadar geri sürüldüler ve en azından görünüşe göre bir süreliğine Bizans hükümdarlığını kabul ettiler; ama aynı hızla tekrar ortaya çıktılar, Bizans topraklarını talan ettiler, birçok önemli şehre saldırdılar, Belgrad'ı, Kanina'yı, Skreparion'u ve Klisura'yı talan ettiler ve Belgrad yakınlarında Timoron dağ kalesini ele geçirdiler. 1338 yılı ilkbaharında Andronikos, bu yüzden yanında Aydın bölgesinden 2 bin kişilik bir Türk yardımcı kıtasıyla Arnavutluk üzerine bir sefer düzenledi. Bunlar, Arnavutluk'a ayak basan ve yerel halk arasına, Hristiyanların düşmanına, daha sonra Osmanlılara karşı amansız bir direniş göstermelerine sebep olan büyük korkuyu salan ilk Türklerdi ama bunlar Osmanoğullarından değildiler. Ülkenin tamamını Draç yakınlarına kadar talan etmekle kalmayıp, bu yeni düşmana henüz alışık olmayan Arnavutları kaçarken en ücra dağ vadilerine kadar kovaladılar, köylerini ateşle ve kılıçla harap ettiler, sayısız sürülerini ve zenginliklerini alıp götürdüler, eli silah tutanları buldukları her yerde öldürdüler ve kadınlarla çocukları köleliğe sürüklediler. Ancak Arnavutların bu mağlubiyeti de ülkedeki Bizans hükümdarlığı için kalıcı sonuçlar bırakmadı. Arnavutlar şimdilik sadakat ve itaat yeminleri ederek boyun eğdiler ama Türk yardımcı kıtaları ganimetleriyle ülkelerine döner dönmez, özellikle Pogoniana ve Livista dolaylarında tekrar toplandılar, silahlara saldırdılar ve ülkenin her yerini talan ettiler.

İmparator Andronikos 1341 yılında vefat ettiğinde, Arnavutluk'taki Bizans hükümdarlığı neredeyse yok olmuştu ve halefi Ioannes Kantakuzenos, en azından görünüşü kurtarmak için, daha şimdiden bazı yerel prensleri vali tayin etmek zorunda kaldı. Bunun nelere mâl olacağı tahmin edilebiliyordu. Kantakuzenos'un Yanya bölgesi için Guini de Spata ve Arta bölgesi için Musacchi Topya (Topia) olmak üzere tayin ettiği iki Arnavut validen Guini de Spata, anında bağımsızlığını ilân etti, Topya'ya saldırarak öldürdü ve kendini bölgesinin hükümdarı ilân etti. 14. yüzyılın ortalarına denk düşen yerel prens hanedanlarının oluşumu, Arnavutluk'un siyasi dönüşüm tarihinde

ana dönemlerden birini temsil eder. Bu oluşumlar, Arnavut boyların, genişletildiğinde kişilerin zenginlik, talih ve şahsi özelliklerinden dolayı tercih edilen reislerin tek başına hükümdarlıklarına sebep olan kanunlarının doğal ve zorunlu bir sonucuydu. Eski zamanların karışıklıklarında bazı eyaletlerin, şehirlerin ve kalelerin bağımsız efendileri hâline gelen bu gibi prenslerin sayısı, o dönemlerde oldukça yüksekti. Daha büyük bölgelerin hükümdarları olarak sadece birkaç aile öne çıkıyordu.

Bu aileler arasında Arnavutluk'un kuzeyinde, Spata'nın güneyde hüküm sürmeye başladığı dönemlerde, muhtemelen Fransız asıllı olup, uzun zamandan beri Arnavutluk'ta bulunan Balşa ailesi görülüyordu. Kont Balşa Üsküb'ü ve Kattaro'ya kadar Aşağı Zenta'yı fethetti ve Kral Stefan Duşan'ın 1356 yılında ölümünden ve halefi Kral Uroş'un çökmesinden sonra, 1368 yılında Arnavutluk'taki Sırp hükümdarlığı neredeyse tamamen sona erdiğinde, üç oğlu Strasimir, Georg ve Balşa'yla hükümdarlığını Yukarı Zenta bölgesini kapsayacak şekilde genişletti. Baba Balşa, ölümünden kısa bir süre önce o dönemlerde Topya hanedanının bir diğer üyesi Karlo Topya'nın işgali altında bulunan Akçahisar'ı (Kroia) ele geçirdi ve üç oğlu, yardımlarıyla sadece Sırp mülklerinin kalanını ve Draç'ı değil, Ergiri Kasrı (Argyropolichna)* ve Kesriye şehirleriyle birlikte Makedonya'nın büyük bir kısmını ve neredeyse Teselya'nın tamamını işgal etmeyi başardıkları yerel bir silah ittifakının başına geçtiler. Akarnaniya'da önce orada hüküm süren Musacchi soyundan Prens Biagio Matarargo'yla yaptıkları bir antlaşma sayesinde sadece büyük sürülerini otlatma hakkını elde ettiler. Ancak bununla tatmin olmayarak, Musacchi'yi bir av sırasında esir aldılar, ülkesine ordularıyla akın ettiler ve kısa bir kuşatmadan sonra Arta'yı fethettiler. Kefalonya Kontu Karlo Tocco'nun Sicilya hükümdarlığının Arnavutluk'taki son kalıntıları olan ve Tarent Prensi İmparator II. Robert tarafından Tocco hanedanına bırakılan mülklerini de zorla ele geçirdiler. Ülkesini savaşmadan bırakmak istemeyen Karlo Tocco, bunun üzerine ordusuyla Balşa'nın komutanı Spata tarafından başka bir Arnavut çetesi kuşatmayı kaldırmak için buraya gelip, Tocco'nun ordusunu neredeyse tamamen yok edene kadar cesaretle savunulan Arta önlerine geldi. Bunun sonucunda Tocco'nun Aetolya ve Akarnaniya'yı zamanla tekrar ele geçirmesini sağlayan uzun süreli bir savaş başladı ve 1376 yılında Ragusa Cumhuriyeti'nin

* Argirokastron/Gjirokastra.

arabuluculuğuyla Karlo Tocco'nun ülkesine sahip olmaya devam etmesini sağlayan ama karşılığında Georg ve Balşa'nın kızkardeşleri Katerina'yla evlenmesine sebep olan bir barışla sonuçlandı.

Böylece neredeyse Arnavutluk'un tamamına sahip olan Balşa hanedanı o dönemlerde Georg'un 1379 yılındaki ölümüne kadar korumayı başardığı hükümdarlığının zirvesindeydi. Gücünün devamlılığını benzer durumlarda olduğu gibi, hükümdarlarının şahsi özelliklerine borçlu olan bu hanedanın çöküşü, hayatta olan en küçük kardeşleri Balşa'yla birlikte başladı. Genç Balşa aynı anda iki güçlü düşmanla savaşmak zorundaydı: Doğuda Osmanlılar ve batıda Venedikliler. 1383 yılında 40 bin Osmanlı Arnavutluk'a akın etti, ülkeyi talan etti ve Balşa'nın gücünü, Belgrad yakınlarında Balşa'nın da hayatını kaybettiği ölümcül bir muharebede yok etti. Halefliğine Strasimir'in oğlu Georg Strasimir Balşa getirildi. O da Osmanlılarla savaşa girdi, talihsiz bir şekilde savaştı ve 1386 yılında Kastioria'yı, Belgrad'ı, Akçahisar'ı (Kruya/Kroia) ve Draç'ı kaybetti ve Draç'ı daha sonra geri de alsa, elinde tutumayacağını düşündüğü için Venediklilere rehin verdi. Oğlu Balşa, Draç'ı daha sonra Venediklilerden geri aldı ama Venedik'le yaptığı ve Venediklilerin tarafında 8 bin kişilik bir Osmanlı yardımcı kıtasının bulunduğu talihsiz bir savaşta birçok başka yeri kaybetti. 1421 yılındaki ölümünden sonra Balşa hanedanının Kuzey Arnavutluk'taki bütün mülkleri, bilhassa Dergos, Bar, Ülgün, Leş ve Budva gibi önemli şehirler, bu mülklere çok fazla sevinemeyen Venediklilerin eline geçti. Bu Arnavut şehirleri, Bizans'ın zorba hükümdarlığını kabul edemedikleri gibi, Venedik rejimini de kabul etmediler, sık sık ayaklandılar ve sonunda Venedik'e sadece Üsküp'ü ve Draç'ı bırakan Sırp despotunun eline geçtiler.

Balşa hanedanının Arnavutluk'taki hükümdarlığı zamanla yok olurken, iki başka yerel hanedan beklenmedik bir şekilde itibar ve önemli bir güç kazandılar: Kuzeyde Kastriotalar, güneyde ise anne tarafından aldıkları Komnenos lakaplı Arianitler (Arianit). Arnavutluk'un Osmanlılara karşı mücadelesinde Georg Kastriota'yla, nâm-ı diğer İskender Bey'le en değerli temsilcisini kazanan ve adeta zirveye tırmanan kahramanlık tarihi aslında bu hanedanlarla başlar. Kahramanlarla dolu bu iki hanedanın yükselişi ve güçlerinin artışı adım adım geriye doğru takip edilememektedir. Tek bildiğimiz, ülkelerinin tarihinde önemli bir unsur olarak ortaya çıktıkları dönemlerde, yani Osmanlıların II. Murad yönetiminde 1423 yılında Arnavutluk'a karşı ilk seferlerinde, Güney Arnavutluk'un neredeyse tamanının Voissa Nehri'nden Amrasya Körfezi'ne kadar Arianitlerin başı Arianites Topya Komnenos'un hâkimiyeti altındayken, Kastriotların

ülkenin bu nehrin kuzeyinde, Venedik sahil şehirleri dışında, Zenta'ya kadar uzanan bölgenin büyük bir kısmında hüküm sürdükleridir.

Arnavutluk'un eskiden Aemathia diye anılan bölgesinden gelen eski bir hanedan olan Kastriotların başında, Georg'un Akçahisar'da yerleşik babası Iohann Kastriota bulunuyordu[95]. Ancak Ariantilerin hanedanı o dönemlerde çok daha güçlüydü ve Osmanlılara karşı savaşlarda "Büyük" lakabını alan başları Topya, milletin asıl kahramanı kabul ediliyordu[96]. Arianitlerin bir kolu, o dönemlerde Topya'nın kardeşlerinden biri olan Andreas'ın oğullarıyla ve torunlarıyla Draç bölgesine kadar büyük bir arazide hüküm sürdüğü ve atalarının Akçahisar ve Petrella şehirlerini kurdukları Kuzey Arnavutluk'a uzanmıştı[97]. Tabii ki Arianitlerin ve Kastriotların dışında, aşağıda göreceğimiz gibi, ancak ortak tehlike anavatanlarını Georg Kastriota yönetiminde ortaklaşa savunmaya zorlayınca kısmen boyun eğen birçok küçük reis de bağımsızlıklarını sürdürüyorlardı. Bilhassa Chimeriotlar o dönemlerde Korfu'nun kuzeyindeki dağlık sahil boylarında kendi prensleri altında tamamen bağımsız bir boydu[98].

Arianitlerin, Kastriotların ve yoldaşlarının II. Murad'ın askerî kuvvetleriyle ilk savaşları çok talihsiz geçti. Evrenosoğlu İsa Bey, 1423 yılında büyük bir orduyla Arnavutluk'a akın etti, açık arazileri talan etti, birçok şehri işgal etti ve gerek Arianites Komnenos'u, gerekse Iohann Kastriota'yı Osmanlı padişahının hükümdarlığını kabul etmeye zorladı[99]. Her ikisi de zorunlu olarak

95 Marino Barletti, *Vita Scandarbegi, Ph. Loniceri Chronicorum Turcicorum Tom.* III, Francof. ad Moen. 1578 baskısında fol.1: "O dönemde Epiros'ta başka küçük krallar ve prensler arasında Iohann Kastriota adlı soylu vardı, başka kentler arasında özellikle Akçahisar'da egemen olan". Ayrıca devamında: "Onun, Aemathia'dan doğma soylu Kastrios soyunun nüfûzlu kişileriyle bağlantılı olduğunu ve aynı şan ve talihle egemen olduğunu iddia edeceğim". Chalkokondylas, s. 132'de Iohann Kastriota, "İvanis Kastriodis"diye anılmaktadır.

96 Barletti, fol. 23: "Bu, o Arianites'tir, Makedonyalılar ve Epiroslular katında 'Büyük' şanıyla anılır ve bilinir. Nitekim gerçekten Türklere karşı Hristiyan ve İncil inancı uğruna büyük ve ünlü işler yaptılar, onlara karşı çeşitli ve büyük çaplı bozgun ve yıkım yaptılar, onlar yaşadığı sürece onların peşinde oldu".

97 Barletti, fol. 23.

98 Aynı yer: Korfu'nun yeri dağlık ve tersti. Savaşçı dememek için, halkı yabanî ve dövüşkendi, halk arasında Chimeriotlar dediğimiz, hiçbir sanat koluyla ya da himayeyle ilgili değiller, doğanın ve yerlerin sunduğu güvenlilikten başka".

99 Sadeddin, s. 28'de sadece genel bilgiler vermektedir ama Miladî 1423 yılına denk gelen Hicrî 827 yılını kesin olarak vermektedir.

II. Murad'ın huzuruna geldiler, biat ettiler ve diğer vasallar gibi hizmetlerini sundular[100]. Dolayısıyla Osmanlıların bu bölgelerdeki hükümdarlıklarının kökeni bu dönemlerde yatmaktadır. Yine de başlangıçta bu hükümdarlık güvensiz ve dalgalıydı. Iohann Kastriota, Osmanlı Devleti'nde uzun bir süre kaldıktan sonra tekrar serbest bırakılınca Arnavutluk'a geri döndü ve II. Murad'la ülkesini geri de alsa, bundan sonraki sadakatinin güvencesi olarak, en genci Georg olan dört oğlunu rehin olarak Osmanlı'ya göndermek zorunda kaldığı bir barış yaptı[101]. Ülkesiyle irtibatını hiç kesmemiş olan Arianites, uygun bir zamanda kaçarak kurtuldu, kendi insanları tarafından sevinçle karşılandı, silahlara sarıldı ve Osmanlılara ölüm kalım savaşı ilân etti. Kurtuluş çağrısı o dönemlerde Arnavutluk'un bütün vadilerinde yankılanıyordu. Halk ayaklandı, Osmanlılar tarafından işgal edilmiş şehirlere saldırdı, Türk adını taşıyan herkesi öldürdü ve kendi dağlarını aşarak, Osmanlı topraklarına akın etti.

Aynı dönemde askerî kuvvetlerinin en iyi bölümlerine Macaristan ve Karaman seferleri için ihtiyaç duyan II. Murad, ancak 1435 yılında Arnavutluk'un râm edilmesini tekrar düşünebildi. Evrenosoğlu Ali Bey'e Makedonya'da bulabildiği bütün birliklerle Arnavutluk'a akın etme, ülkeyi râm etme ve Arianites'i esir alana kadar geri dönmeme emri verildi[102]. Ali Bey, bu teşebbüsün başarısını efendisinin isteği doğrultusunda planlı bir seferle güvence altına almayı bilemedi. Ülkeyi harap etti, köyleri ve pazaryerlerini ateşe verdi, savunmasız halkı öldürdü ya da köleliğe sürükledi ve bu harap olmuş ülkede daha fazla kalamayacağından, zorunlu olarak geri dönmek zorunda kaldı. O tarihe kadar Ali Bey'le her türlü karşılaşmadan kasıtlı olarak kaçınan Arianites, Ali Bey'e ancak şimdi tuzak kurdu, birlikleriyle yol üzerindeki tepeleri ve geçitleri işgal etti ve direnmek için biraraya gelemeden, ganimetlerle yüklü Osmanlı ordusuna saldırdı. Ordunun büyük bölümü anında öldürüldü ve ancak küçük bir bölümü Ali Bey'le bir-

100 Chalkokondylas, V, s. 123: "Bunlardan İvan, sultanın sarayına geldi ve sultanla birlikte seferde yer aldı ve üstelik de orduda yönetici sıfatına sahipti. Arianites Komnenos ise baba iktidarını kaybedince sultanın sarayına gitti ve orada sultanın yanında kaldı". Chalkokondylas, bu erken ilişkiler hakkında Barletti'den ve Osmanlı tarihçilerden daha kesin ve nettir.

101 Barletti, *aynı eser*, fol. 2

102 Chalkokondylas, s. 133: "Ona Arnavutların ülkesine gitmesini, orayı tahrip etmesini ve Komnenos'un çocuğunu esir ederek ona canlı getirmesini emretti".

likte dolaylı yollardan güneydeki dağ geçitlerini geçerek Osmanlı topraklarına kaçabildi[103].

Arianites'in şanının bir o kadar daha artıran bu mağlubiyet, ülkenin diğer bölümlerinde de isyanın çıkması için bir işaret oldu. Depas adında Osmanlılar tarafından daha önceki zamanlarda ülkeden kovulan başka bir komutan geri döndü, Argyropolichna[104] dolaylarında yerleşik Arnavutların başına geçti ve burada bırakılan bir yeniçeri muhafız kıtasının koruması altında, civardaki bütün Osmanlıların sığınağı hâline gelen bu şehrin önüne geldi. Arnavutların burada gördükleri direniş o denli büyüktü. Turahan Bey, beklenmedik bir şekilde şehri kuşatmadan kurtarmak için Teselya'dan buraya gelmemiş olsaydı, Arnavutlar şehri muhtemelen ele geçireceklerdi. Argyropolichna'nın içinde bulunduğu sıkıntıyı haber alır almaz, kış ortasında (1435-1436 yıllarını birbirine bağlayan kış mevsimi) elindeki bütün birliklerle Arnavutluk'a doğru yola çıkmış, büyük zorluklar altında dağlardan geçen yolu iki günde aşmış ve düşmanın varlığını farkedemeden Arnavutlara şehir önlerindeki karargâhlarında saldırmıştı. Böyle bir durumda tabii ki düzenli bir mücadele, etkili bir direniş düşünülemezdi. Binden fazla Arnavut anında öldürüldü; Depas, canlı olarak Osmanlıların eline geçti ve teker teker yakalanan birçok başka Arnavut reis, Turahan Bey tarafından büyük işkencelerle idam edildi.

Bu tarihten itibaren güneyde Osmanlı hükümdarlığı yeniden kurulurken[105], kuzey Kastriota'yla yapılan barıştan dolayı baskıcı bir tâbiyet altında tutuluyordu. II. Murad, Iohann Kastriota'nın ölümünden sonra ülkesinin tamamına el koyduğunda ve sadece Akçahisar'a değil, Kuzey Arnavutluk'un diğer şehirlerinden çoğuna da güçlü Osmanlı muhafız kıtaları gönderdiğinde, bu tâbiyet daha baskıcı, daha dayanılmaz hâle geldi. Daha önceki savaşlar-

103 Chalkokondylas, s. 133: "Burada Komnenos'un oğlu Arianites kayda değer başarılar göstererek büyük şöhret kazandı". Sadeddin, s. 85'te bu seferden bahsetmektedir ama tam tersine sanki Ali Bey zaferi kazanmış ve paha biçilmez ganimetleri ele geçirmiş gibi.

104 Chalkokondylas, s. 134'teki "Argiropolihin", bugünkü Argirokastron'dur. Bu yüzden Bizanslılarda kelimenin küçültülmüş hali olan "polihin" kelimesini "kastron" kelimesinin tercümesi olarak yer almaktadır, örneğin Chalkokondylas, s. 202'de: Neokastron ve Siderokastron yerine Neopolihni (Yenişehir), Sideropolihni (Demirhisar) . Ergiri Kasrı (Argirokastron) o dönemlerde Osmanlıların Güney Arnavutluk'ta asıl zaferiydi.

105 Chalkokondylas, s. 134: "Böylece sultandan ayrılmış olan Arnavutlar tekrar esaret altına girdiler".

dan dolayı güçleri tükenmiş halkın çaresizliği şimdilik Arnavutluk'un bu sadakatsiz ve kansız fethini gerçekleştirmek için avantaj sağlıyordu[106]. Yine de işgalcilere karşı direniş, milli bir karaktere bürünmüştü ve kısmen hâlâ Bizanslı Rumların oturduğu, eskiden beri despot bir rejime alışık şehirlerde özgürlük hissi artık eskisi kadar güçlü olmasa ve Osmanlı silahlarıyla dizginlense de, dağlardaki asıl Arnavut halk arasında yine de canlıydı ve zamanın baskısı altında kendi gücünün bilincinde gittikçe güçleniyordu. Bilhassa bu açıdan İskender Bey'in ortaya çıktığı dönemlerde Arnavutluk'taki ruh halini tespit etmek çok önemlidir. Bu ruh hali, İskender Bey'in başlattığı ve neredeyse bir insan ömrü boyunca başarılı bir şekilde yürüttüğü direnişin, isyanın imkânlarını sağlıyordu.

Bu kahraman halk kitlesi içinden sivrilmesini sağlayan şahsi özelliklere sahip Georg Kastriota, münferit bir görüntü değildi. Öncüsü Arianitler olmuştu ve halkının genel harekâtı kendisini, Avrupa'daki Hristiyanların Osmanlı'ya karşı verdikleri mücadelerinin tarihinde yükseklere taşıdı. Daha sonraki zamanların hayranlığı ve bugüne kadar yaşamaya devam eden kahramanlık şarkılarıyla masalımsı efsanelere dönüşen önceki yaşamı birkaç sözle özetlenebilir[107].

Babasının itaatinin rehinesi olarak II. Murad'ın sarayında yetiştirilen Georg Kastriota, çocukluğunda diğer üç ağabeyiyle birlikte zorla Müslümanlığa geçirildi, kendisine İskender Bey adı verildi ve ruhunun ve yeteneklerinin erken gelişiminden dolayı kısa sürede II. Murad'ın teveccühüne nâil oldu, hatta

106 Barletti, *aynı eser*, fol. 6: "Tiran, krallığın halefiymiş gibi hiç oyalanmadan Akçahisar'ı ve başka kentleri işgal amacıyla çok güçlü bir destek gücü gönderdi. Böylece, her yerin mülkiyeti kansız olarak zaptedildi, ne halkların tükenmiş güçleri özgürlüğü koruyup kollamaya yeterli olacağından ne de çocuklarını elinde bulunduran Osmanlı'ya Ioannes konusundaki hukuku geri çevireceklerdi". Chalkokondylas, s. 132.

107 İskender Bey'in hayatı ve hikâyesi hakkında örneğin Pussendorf (Stadea 1684), Du Poncet (Paris 1709, 12), Biammi (Brescia 1742), nadir olan ama Paris Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan "Cronica del esforcado Principe y Capitan Jorge Castrioto etc. tratuzide de lengua portuguesa en Castellano por Joan Ochoa de Lesalde", Madrid 1592; örneğin Sansovino'nun koleksiyonu (Venedik 1582) ve Bulgaris'in yeni Yunanca eseri gibi, hepsi elimde bulunan sayısız yazıları, dikkatlice inceledikten sonra, sonunda Marino Barletti'nin, de vita et gestis Scandarbegi Ll. XIII'ünün, Bizanslılarda bulunan imalarla kıyaslandığında, ne yazık ki Osmanlı tarihinin bu bölümü için hep ana kaynak olarak kalacağına ama dikkatli kullanılması gerektiğine karar verdim.

güvenini kazandı[108]. Özellikle dil öğrenme, savaş talimatları ve savaşçı faziletleri açısından yaşıtlarının çok üstündeydi. Görünüşe göre sarayda Arnavutlar lehine dolaşan ve birçok Arnavut'un yüksek makamlara gelmesine sebep olan bir önyargı da Georg lehine çalışmıştı. Bu halktan olağanüstü genç adamları Divân-ı Hümâyûn'un daha yüksek hizmetleri için yetiştirmek ve onur makamlarına getirerek, onları erkenden Osmanlı İmparatorluğu'na bağlamak çoktan devlet geleneği hâline gelmişti[109]. Böylece daha genç yaşta sancakbeyliğine getirilen İskender Bey'e bir komutanlık verildi ve 5 bin sipahinin başında II. Murad ve komutanlarıyla bilhassa Macaristan seferine katıldı. Ne var ki ne efendisinin teveccühü, ne de silahlarının her yerde kendisini takip eden talihi, anavatanında geçirdiği çocukluğunu, anavatanının kaybettiği bağımsızlığını ve hanedanının gittikçe azalan büyüklüğünü unutturamadı.

Bu bağımsızlığı günün birinde tekrar geri getirmek, hanedanının büyüklüğünü tekrar geri kazanmak zorunda olduğu fikri, görünüşe göre ruhunu çok erken yaşlarda kemirmeye başlayan ve II. Murad, babasından kalan mirasa zorla el koyduğunda iyice olgunlaşan bir fikirdi. Çocukluğundan beri taşımakta olduğu görkemli boyunduruğun utancı hiç bu kadar büyük olmamıştı; anavatanının sefaleti hiç bu kadar ruhuna çökmemişti. Özgürlük ve hükümdarlık arzusuna şimdi bir de II. Murad'ın kölelikte bile hanedanını yok etmeye yemin etmiş gibi insanlık dışı bir gaddarlıkla muamele etmesine duyduğu öfke ekleniyordu. Bir Sırp prensesi olan yaşlı annesi Voisava, Ioannes'in ölümünden hemen sonra hayatta kalan tek kızı Mamiza ile birlikte çok az bir parayla Akçahisar'dan sürüldü ve çok geçmeden yaşının ve acılarının yükü altında hayata veda etti. II. Murad'ın çok daha büyük bir şüpheyle yaklaştığı üç ağabeyi, II. Murad'ın emri üzerine gizlice zehirlenerek ortadan kaldırıldılar[110]. Sadece Georg efendisinin gözlerinde teveccühüne lâyık görüldü ve günün birinde babasının mirasının geri verileceğine dair vaatler aldı ama şimdilik, hizmetlerinin vazgeçilmez olduğu bahanesiyle yeni onurlarla II. Murad'ın sarayına bağlanıyordu.

---

108 Chalkokondylas, s. 185'de "Ona çocuk gibi davranarak" sözlere eklediği saygısız anlam, en azından Barletti'nin İskender Bey'in gençliğine dair anlatımında onaylanmamaktadır

109 Osmanlı İmparatorluğu'nda en yüksek makamlara kadar yükselen Arnavutlar, çok erken zamanlarda görülmektedir. I. Mehmed döneminde çok nüfûzlu olan Bâyezid Paşa da doğuştan Arnavut'tu.

110 Barletti, fol. 6 v.: "İskender Bey önce kardeşlerini (=ağabeylerini) gizlice düzenlediği tuzaklarla öldürüp ortadan kaldırdı".

Georg, acısını ve Osmanlılara duyduğu nefreti ebedi sadakat ve itaat yeminleri altında gizleyecek kadar kontrollüydü ve en azından başlangıçta Divân-ı Hümâyûn'nun hizmetindeki çabalarını iki kat artırarak, düşüncelerinin dürüstlüğüne duyulabilecek her türlü şüpheyi ortadan kaldırmayı biliyordu. Ancak gün geçtikçe özellikle ordu üzerinde büyüyen nüfûzuna duyulan haset ve kıskançlık, saraydaki konumunu gün geçtikçe daha zor ve sonunda iyice tutunulamaz hâle getiriyordu. Açıkça haince niyetler beslemekle ve gizli entrikalar çevirmekle itham edildi. Sadece Arnavutluk'un hükümdarlığını tekrar ele geçirmekle kalmayıp, Osmanlı Devleti'nde de en yüksek gücü ele geçirmeye çalıştığı söyleniyordu. II. Murad bizzat şüphelenmeye başladı ama büyük bir nüfûza sahip olduğu için, Georg'u zorla ortadan kaldırmaya cesaret edemedi. Bu yüzden başlangıçta Georg'u kendinden mümkün olduğunca uzaklaştırmaya çalıştı ve sonunda bu şekilde sonunu bulacağı umuduyla ordusuyla Sırbistan'a ve Macaristan'a gönderdi ama Georg buradan genelde muzaffer bir şekilde ve yeni şan kazanmış hâlde geri döndü. Yigitliğinin tek ödülü sadece her taraftan gelen yeni ithamlar olmuştu.

Bu şartlar altında Georg Kastriota'nın ruhundaki anavatanı kurtarma ve babasının devletini tekrar kurma planı gittikçe daha kesin bir biçim alıyordu. Bu planı gerçekleştirmekte soydaşlarının yardımına güvenebilirdi. Arnavutluk'la sürekli irtibat hâlinde olduğundan, orada Osmanlılara karşı hüküm süren ruh hâlinden haberdardı. Ülkenin ileri gelenleri birçok kez gizlice gelmesini ve hükümdarlığı ele almasını talep etmişlerdi; bunun için herşey hazırdı, halk onu kolları açık karşılayacaktı ve her türlü yardımda bulunacaktı. Ne var ki henüz maskesini çıkartmaya cesaret edemiyordu, her türlü talebi geri çeviriyordu ve planını gerçekleştirebileceği uygun bir anı bekliyordu ve çok geçmeden gerçekten de istediği gibi bir fırsat doğdu.

İskender Bey, her zamanki gibi 1443 yılında da Macaristan'a karşı yukarıda anlatılan seferlere katıldı. Osmanlıların ilk mağlubiyetlerine ve Hunyadi'nin görkemli zaferlerine şahit oldu ve bütün Müslümanların o dönemlerde Hristiyanların gücü karşısında titremesine sebep olan genel korkuyu, uzun zamandır kurduğu planı gerçekleştirmek için en uygun fırsat olarak gördü. Yeğeni Hamza gibi, en güvendiği sırdaşlarıyla birlikte II. Murad'ın baş kâtibini esir almayı, zincire vurmayı başardı ve efendisi adına Akçahisar komutanına halefi olarak kaleyi ve civarını derhal İskender Bey'e teslim etmesini emreden bir ferman yazmaya zorladı. Bu yazıyı aldıktan sonra, İskender Bey kâtibi yere serdi, eline düşen bütün Osmanlıları öl-

dürdü ve yanında sadece II. Murad'ın ordusunda hizmet veren 300 Arnavut'la kaçarak, vatanına doğru yola çıktı[111]. Hızlı yol alarak yedi gün içinde Makedonya ve Arnavutluk arasındaki sınırı çizen dağların arasındaki Yukarı Debre'ye ulaştı; gece vakti orada yerleşik savaşçı boyun reisleriyle bundan sonra yapılacak adımları kararlaştırdı; az sayıda askerî kuvvetlerini bu kadar kısa bir zamanda mümkün olduğunca güçlendirdi ve bütün yollarını önceden işgal ettirdiği Akçahisar'a doğru yola çıktı. Şüphe uyandırmamak için sadece küçük bir grupla ilerledi ve 600 kişilik birliklerine kendisini yavaşça takip etmeleri emrini verdi. Kalenin komutasını eline geçirene kadar civardaki ormanlarda saklanacaklardı ve ancak ondan sonra şehre girip, Osmanlı muhafız kıtalarını öldüreceklerdi.

Herşey istediği gibi gitti. Akçahisar'ın Osmanlı komutanı İskender Bey'e derhal komutayı devretti ve birlikleri gece vakti hiç ses çıkarmadan şehre girerek, korkunç bir kan gölüyle muhafız kıtalarını ve İskender Bey'in şahsen himayesine aldığı birkaç kişi dışında bütün Osmanlı halkını katlettiler. Saldırı, Akçahisar'dan başlayarak birkaç gün içinde bütün ülkeye yayıldı. Her yerde silahlara sarılıyorlardı, her yerde Osmanlı kıtaları ya kovuluyor ya da öldürülüyordu ve dağlarda özgürlük çağrıları yankılanıyordu. Osmanlılar sadece iyi tahkim edilmiş büyük şehirlerde daha bir süre dayanabildiler. Kastriota, burada kalanların karşısına da başarıyla çıkabilmek için, Makedonya'dan gelecek bir Osmanlı ordusunun geçebileceği doğu dağ geçitlerinin tamamını işgal ettirdikten sonra, ülkenin kendi tarafına geçecek bütün prenslerini Akçahisar'da yapılacak genel bir toplantıya çağırdı. Buraya ilk gelen ve anavatanlarının kurtuluşunda silah ittifakı yapmaya hazır olduklarını bildirenler, Musacchi ve Stresii gibi ünlü eski hanedanlardan enişteleri, Stefan Çernoviç ve hepsi daha sonra komşu dağlardan silahlı halkın da katıldığı birliklerini buraya getiren Kuzey Arnavutluk'un diğer reisleriydi. Böylece birkaç gün içinde Akçahisar'da 12 bin kadar silahlı insan toplandı ve sefer hemen başlatıldı.

Kalelerinin surlarının arkasında bile Osmanlılardan artık ciddi ve uzun süreli bir direniş beklenemezdi. Petrella, Petralba, Stellusia birbiri ardından nere-

111 Barletti l. I, s. 6-9. İskender Bey'in daha o dönemlerde Hunyadi'yle anlaştığı ve birlikte hareket ettiği iddiası, o zamanlar çok yaygın bir inanıştı ama Barletti tarafından da şüpheyle karşılanmaktadır. Bu hususta sadece eski Osmanlı kaynaklarını takip eden Sadeddin, s. 91'de hadiseyi tabii ki çok farklı anlatmaktadır. Buna göre II. Murad İskender Bey'i bizzat Akçahisar'a göndermişti ki, bu şekilde daha sonra gerçekleşen ihanetiyle padişahın kendisine gösterdiği güven arasındaki tezat çok daha ağır görünmektedir.

deyse hiçbir kılıç darbesine gerek kalmadan teslim oldular. Bu esnada Arnavutlar herhangi bir şiddete başvurmadılar. Muhafız kıtalarının serbestçe gitmesine izin verildi. Osmanlı padişahının intikamından korkarak gitmek istemediklerinde, ülkede kalmalarına izin verildi. Az olmakla beraber bunlardan birkaçı gönüllü olarak Hristiyanlığı kabul etti ve vaftiz oldu. Çoğunluğuysa inançlarını ve atalarının yaşam tarzını devam ettirdi ve sıkıntı içinde olanlara resmî yardım yapıldı[112]. Kastriota, Petrella'nın muhafız kıtalarına para, erzak ve atlar vererek, sınıra kadar güvenli bir şekilde götürülmelerini sağladı. Kastriota'nın silahlarına ve cömertliğine direnen tek şehir, Arnavutluk ve Makedonya sınırında Yukarı Debre'nin dağlarında konumundan dolayı korunan Svetigrad dağ kalesiydi. Saldırıya uğradı ama ele geçirilemedi. Bu yüzden Kastriota ordusunun sadece bir bölümünü, 2 bin kadar akseri kalenin surları önünde bıraktı ve Akçahisar'a geri dönerek, kış mevsimi başlanmış olduğundan birliklerinin büyük bir bölümünü evlerine gönderdi. Macaristan savaşıyla meşgul olan II. Murad, ordusunun çekirdeğiyle Hunyadi'nin Balkan Dağları'ndan geçişini engellemek zorunda olduğundan, bu mevsimde Osmanlılar tarafından herhangi bir tehlike söz konusu olamazdı. Makedonya'dan buraya gelerek, Sevtigrad'ı kuşatmadan kurtarmaya çalışan küçük bir birlik, İskender Bey 100 atlıyla üzerlerine yürüdüğünde hemen geri çekildi. Sınırı aşarak, bu birliği takip etti, Osmanlı topraklarının bir bölümünü talan etti ve ganimetleri yüklenerek kış karargâhına geri döndü.

Kastriota, dönüşünün üzerinden daha otuz gün geçmemişti ki, babasından miras kalan bütün toprakları ele geçirmiş oldu. Yine de bununla tatmin olmayarak, 1444 yılı başlarında muzaffer silahlarını bu bölgenin dışına taşıdı. Kırmızı zemin üzerinde iki başlı siyah bir kartaldan oluşan sancağının görüldüğü her yerde silahlı halk yığınlar hâlinde yanına geldi[113], zaferle Osmanlı-

112 Bu hadiseleri Barletti'nin geniş kapsamlı anlatımıyla aktarmak, bu eserin amacının dışındadır. Sadece ana aşamaları ve bu kurtuluş savaşının bazı önemli noktalarını aktarabiliriz. Bu önemli hadiselerden biri, İskender Bey'in fethettiği yerlerin muhafız kıtalarına muamelesiydi. Örneğin Stellusia muhafız kıtası hakkında Barletti I, fol 15 v.'de şöyle denmektedir: "Kimi işlenen suç yüzünden Osmanlı'nın korkusuyla eve dönmek istemedi, kimi de vaftiz oldu: diğerleri özgür iradelerine bırakıldı, yine de kamu tarafından kimsenin geçimi geri çevrilmedi".

113 Barletti II, fol. 21: "Orada oturanlar ve Epiros soyundan olan diğerleri, çok geçmeden Murad'ın anısını bir köşeye atıp yeni lideri ve eskiden iyi bilinen sancakları ve kartalları (nitekim siyah renkli iki başlı kartallarla belirginleşmiş kırmızı sancaklar o halkın alametiydi, İskender Bey taşıyordu) gerçekten isteyerek izliyorlardı".

lar tarafından neredeyse tamamen terkedilmiş şehirlere ve köylere götürdü ve Kastriota'ya ülkenin efendisi ve kurtarıcısı olarak saygı gösterilerinde bulundu. İskender Bey, bu arada yeni kurduğu hükümdarlığını sürekli olacak şekilde sağlamlaştırmak ve II. Murad'la kaçınılmaz savaşa hazırlanmak için büyük bir faaliyet gösterdi. Ülkeyi bizzat gezdi, her yerde şehirlerin savunulması için gerekli hazırlıkları yaptı, dağlarda en önemli geçitleri ve kaleleri birliklerle donattı ve zaman zaman düşman topraklarına akın etti.

Kastriota herşeye rağmen henüz Osmanlılara karşı savaşmak istemiyordu. Bu yüzden özellikle Güney Arnavutluk'taki prensler olmak üzere bütün komşu prenslere çağrıda bulundu, onları silah ittifakına ve o dönemlerde Venediklilerin elinde bulunan ve tarafsız bir yer olarak kabul edilebilecek Leş'e toplantıya çağırdı[114]. Güney ve Kuzey Arnavutluk'un bütün prensleri bu çağrıya uydular ve belirlenen zamanda Leş'e geldiler. En başta kayınpederi kahraman Arianites Topya; sonra oğulları ve yeğenleriyle birlikte kardeşi Andreas; kardeşleriyle birlikte Akçahisar ve Lissus arasındaki bölgede hüküm süren Balşa hanedanından Georg Stresius; eski ve güçlü Musacchi hanedanının birkaç üyesi; aralarından Paulus'un Drina'nın ötesinde Sırbistan sınırına kadar uzanan bölgenin hükümdarı olarak her yerde büyük itibar gören Nikolas ve Paulus Dukaşin ve nihayet daha küçük prenslerden Dagniolu Zacharias; dört oğlu ve Dergos dolaylarından birkaç başka kale komutanıyla birlikte Peter Span; oğulları Iohann ve Georg ile birlikte Karadağ'dan Stefan Çernoviç, hatta yanlarında birçok başka Arnavut reisle birlikte Venedik'in Arnavutluk'taki mülklerinin Venedikli valileri, Kastriota'yı başkomutan olarak kabul etmeye ve birlikleriyle desteklemeye hazır bir vaziyette buraya toplandılar. Arianites, ayrıca savaşın yürütülmesi için her yıl büyük bir para tutarı vermeye hazır olan ilk kişiydi ve onun örneğini takip eden diğer reisler herbiri imkânları dahilinde belirli tutarlar vaat ettiklerinden, sonunda İskender Bey her yıl 200 bin duka altını tutarında bir gelire sahipti. Önceki savaşlardan ve Türklerin hükümdarlığından dolayı tükenmiş kendi bölgesinde sadece Selita ve San Nikolas arasında, Draç'ın üst kısmında bulunan Campupescupi tuz madenlerinin gelir-

114 Barletti II, fol. 22'de İskender Bey'in bu konsey için özellikle Arnavutluk'ta hiçbir şehri seçmediğini belirtmektedir, "kıskançlık ya da başka red nedeni olmasın diye" ve hemen ardından Leş hakkında: "yer o iş için uygun olmayan bir yer olarak gözükmedi, hem rahatlığı, hem de Venediklilerin herkese eşit mesafedeki çok makbul ve kabul edilir imparatorlukları (=cumhuriyeti) nedeniyle".

lerine güvenebiliyordu. Venedik yıllık bir ödemede bulunmak istemedi ama İskender Bey'i her gün erzak ve savaş aletleri temin ederek destekledi.

İlkbaharda savaşmak için yola çıktığı ordu, toplam 8 bin atlı ve 7 bin yayadan, şimdilik çok üstün bir güce sahip düşmanının gücünü kırmaya yeteceğini düşündüğü seçkin bir gruptan oluşuyordu. Leş'te toplanan birliklerin kalanı kısmen tahkim edilmiş yerleri savunmak için kullanılıyordu, kısmen de yerlerine geri gönderildi. İskender Bey, 15 bin kişilik ordusuyla düşmanı hemen burada, ülkenin sınırında karşılamak üzere Aşağı Debre'nin dar geçitlerine yerleşti. 3 bin kişi ormanlara saklandı ve kendilerine ancak asıl kıtalarla çatışmaya girdikten ve muharebe hattının tamamını savaşa çektikten sonra çıkıp, Osmanlı'ya arkadan saldırma emri verildi. İskender Bey bu şekilde savaş hazırlıklarını tam bitirmişti ki, Ali Paşa yönetiminde 40 bin Osmanlı yakınlarda karargâh kurdu. Kısa ve kanlı geçen ve Arnavutlar lehine sonuçlanan muharebe ertesi sabah başladı. Osmanlılar ilk taarruza bile dayanamadılar. Sol ve sağ kanat neredeyse aynı anda çekildiler, bunun sadece bir hile olduğunu düşünen Arnavutlar peşlerinden gelmediği için, tekrar düzene girdiler ve yine savaşmaya giriştiler ama her iki taraftan saldırıya uğrayarak, ikinci kez geri püskürtüldüler ve büyük bir kısmı ya hemen ya da kaçarken öldü. Sadece kuvvetlerinin çekirdeğinin ortasında duran Ali Paşa, son ana kadar geri çekilmedi. Ancak etrafındaki askerleri sadece 300 kişi kalana kadar öldürüldükten sonra, kaçarak kendini kurtardı. Söylenenlere göre, 22 bin kadar Osmanlı muharebe alanını örtüyordu. 2 bin kadar Osmanlı zincire vuruldu, esir olarak götürüldü ve zafer işareti olarak paha biçilmez ganimetlerin arasında 24 Osmanlı sancağı vardı. Günün kalanını ve ertesi geceyi İskender Bey şehirde geçirdi, Osmanlı sınır boylarını talan ettirdi ve zaferle Akçahisar'a geri döndü[115].

İskender Bey'in açık muharebede bu ilk belirleyici zaferi, II. Murad'ın Segedin Barışı'nın bozulmasından dolayı, o dönemlerde büyük bir kısmı henüz Anadolu'da bulunan gücünün tamamını yeniden Macaristan'a yöneltmeye zorladığı dönemlere denk gelmekteydi. Osmanlıların Arnavutluk'taki savaşı, İskender Bey'in gücünü daha başlangıçta kırmak için gerekli ciddiyetle yürütmeleri bu yüzden imkânsızdı. İskender Bey aksine gücünü iç kesimlerde güçlendirip sağlamlaştırmaya ve faaliyetlerinin itibarıyla birlikte nüfûzunu da yurtdışına kadar yaymaya vakit buldu. Yukarıda Ali Paşa'nın mağlubiyetin-

115 Barletti II, fol. 30-33. Sadeddin, s. 91-92'de gerçi bu mağlubiyeti İdris'e göre anlatmaktadır ama birkaç yıl erkene, Hicrî 842 (1438-1439) yılına atmaktadır.

den kısa bir süre sonra Kral Vladislav'ın İskender Bey'le irtibata geçtiğini ve bunun için toplanan prensler konseyinde yapılan birkaç müzakereden sonra, Varna'da talihsiz bir biçimde sona eren sefer için 30 bin kişilik bir yardımcı kıta sözü aldığını anlatmıştık. Ne yazık ki, İskender Bey Varna Ovası'nda varlığıyla zaferi Hristiyanlar lehine çevirmiş olacağı muhakkak olan bu yardımcı kıtasıyla ancak Sırbistan sınırına kadar gelebildi; Despot Georg tarafından geçişi engellendiği için, yılın sonuna kadar burada kaldı; Varna'da yaşanan mağlubiyetin haberi üzerine despotun sadakatsizliğine kızarak, Sırbistan'ın büyük bir bölümünü ateşle ve kılıçla talan etti ve nihayet hiçbir şey başaramadan Arnavutluk'un iç kesimlerine geri döndü[116].

Sırp despotunun bu esnada İskender Bey'e karşı gösterdiği düşmanlık, durumların doğasından kaynaklanıyordu ve sebebi sadece Georg'un Hunyadi'ye ve Kral Vladislav'a duyduğu büyük nefret değildi. Bu Arnavut liderinin aniden yükselen gücü, Hristiyan güçlerin gözünde sadece Avrupa'da gittikçe ilerleyen Osmanlılara karşı yeni bir kale gibi görülse de, komşu ülkeler genel olarak Hristiyanlığın davası için ne kadar iyi olursa olsun, bu gücün eninde sonunda kendi sınırlarını büyük bir tehlikeye sokacağını kolayca görebiliyorlardı. Venedik ve Sırp despotu, bu yüzden bu gücü zamanında kıracak bir set çekme hususunda en büyük menfaatlere sahiptiler; her ikisi de çok geçmeden İskender Bey'le zorunlu olarak kendi gücünün gelişimini ve faaliyetlerini ister istemez etkileyen ve konumunu zorlaştıran gergin ve düşmanca bir ilişki içine girdiler.

Diğer taraftan İskender Bey ve yoldaşları Batı'nın prensleri tarafından da destekleniyorlardı. Özellikle Papa IV. Eugenius son yıllarda Arnavutları kutsal bir gayretle bağrına basmıştı. Ne var ki burada da katkısı iyi niyetin ve mutlak gücünün içinde bulunduğu çaresizliğin dışına çıkamıyordu. Örneğin 1444 Ekim'inde gönderdiği özel bir yazıda Arianites'i cesaretlendirmeye çalışıyordu; kardinaller Julianus ve Francesco yönetiminde düzenlenen seferlerin başarılarıyla teselli bulmasını istiyordu; Arianites'le kâfirlere karşı savaşacak herkesi kutsuyordu; kutsal savaşta taşıması için kutsanmış bir sancak gönderiyordu ve tıpkı birkaç ay önce Kral Vladislav'a yaptığı gibi, Osmanlılarla zorunlu olarak yaptığı her türlü antlaşmalardaki yükümlülüklerinden ve ettiği yeminler-

116 Barletti II, fol. 39: "Yine de acı her yanda cezalandırılmadan kalmasın diye ve Georgios'un kurnazlığının bir şekilde intikamını almak için hemen saldırgan bir orduyla despot ve düşman alana dalarak enine boyuna tahrip etti, her yeri ateşe verdi".

den muaf tutuyordu[117]. Aynı dönemde papanın çıkarttığı başka bir genelge, Arianites'i savaşta şahsi hizmetleri veya para ve altı ay boyunca birliklerle destekleyen herkesin, günahlarından tamamen arınacağını bildiriyordu[118].

Ancak ertesi yıl olan 1445 yılında, II. Murad, İskender Bey'in barışçı yollarla hükümdarlığını tanımasını boşuna denedikten sonra[119], tekrar başlayan bu savaş Osmanlılar için yine önceki yıl gibi talihsiz bir şekilde sonuçlandı. Firuz Paşa, açık tek geçit olan Mocrea Geçidi'ni kullanarak Makedonya'dan 9 bin askerle Arnavutluk topraklarına girdi; İskender Bey'in sadece 2 bin kişiyle kurduğu tuzağa düştü; korkunç bir katliamda adamlarının büyük bir bölümünü kaybetti ve kalanlarla ancak büyük zorluklar altında, Osmanlı topraklarına kadar kendisini takip eden ve geçtikleri her yeri kılıçlarıyla ve ateşle harap eden, talan eden ve herkesi öldüren takipçilerinden kurtulabildi. Çok geçmeden Mustafa Paşa yönetiminde aynı geçitten Arnavutluk'a akın eden çok daha güçlü bir Osmanlı birliğinin akıbeti de daha iyi olmadı. Birkaç gün boyunca sınır boylarında her yeri talan ettikten sonra, karargâhlarında Arnavutların saldırısına uğradılar ve neredeyse tamamen yok edildiler. 5 bin Osmanlı muharebe alanını örtüyordu ve sadece 300 kişi yaralı bir hâlde esir alındı ve civardan toplanan bütün ganimetlerin toplandığı karargâh, galiplerin eline geçti.

II. Murad, bu mağlubiyetten sonra Makedonya'daki komutanlarına şimdilik sadece sınır boylarının savunmasıyla ilgilenmelerini ve yeni bir seferin başarısını

117 Bu yazı Raynaldi, Annal. Eccles., *aynı eser*, s. 430'de Non. Oct.(=7 Ekim) 1444 olarak imzalanmıştır. Burada kendisine başka şeylerin yanısıra özellikle şunları göndermiştir: "Kilisenin bayrağı, onun yetkisi altında kilisenin ve inancın düşmanlarını, umut etmemiz gerektiği gibi, yere serecek ve çatışmalarda üstün geleceksin. Gerçekten bu bayrak, cesaretini ve hakimiyetinin güçlerini artıracak, eğer, kesinlikle inandığımız ve umut ettiğimiz gibi, dine ve inanca bağlılığın verdiği samimiyetle, zaman gerektirdikçe, ona sahip çıkarsan. Mektupların aracılığıyla bize, senin ve mevkiinin yanıbaşındaki tehlikeyi önlemek nedeniyle işaret ettiğin için, inançsızlarla barış yapmış gibi gözükmüştün, belli antlaşmalarla, yükümlülüklerle ve yeminle, bizi, daha canlılıkla Türklere ve inançsızlara karşı savaşı yeniden ortaya koymada güç sahibi olasın diye, papalık yetkisiyle hazır bulunanların belli yönünde ve bu tarzdaki antlaşmalarla, yükümlülüklerle ve yeminle, aynı doğrultuda ne varsa onunla, ifade ettiklerimiz için sahip olmayı istediklerimizi, bütünüyle çözüyoruz, serbest bırakıyoruz vb".

118 Roma, S. Pietro, yıl 1444, III. Non Octob. (=5 Ekim) olarak imzalanmış bu belge: Raynaldi, *aynı eser*, s. 432.

119 Barletti III, fol. 40-43'te Sultan II. Murad ve İskender Bey arasında gerçekliğini garanti edemeyeceğimiz bir yazışmadan bahsetmektedir

yeterli askerî kuvvetlerle güvence altına alacak duruma gelene kadar Arnavutluk'a akın etmemelerini emretti. Mustafa Paşa, bu emre uygun olarak küçük bir orduyla Makedonya dağ geçitlerinde nöbet tutarken, İskender Bey ülkesinin diğer tarafında Venedik'le daha önce de belirttiğimiz gibi, Venedik'in Kastriota'nın büyümekte olan gücüne duyduğu kıskançlıktan kaynaklanan ve aşağıda anlatacağımız nefret dolu karışıklıklara sebep olan bir kavgaya çekildi.

Dagnio hâkimi Lukas Zacharias, o dönemlerde komşularından biri olan ve Zacharias herhangi bir mirasçı bırakmadığı için, küçük ülkesinde halefliği konusunda herkesten önce davranmak isteyen Lukas Dukaşin'in haince saldırısına uğramış ve öldürülmüştü. Yaşlı dul eşi, Dagnio halkının himayesi altında Üsküb'e kaçabildi ve kendisiyle ülkesinin tamamını Venediklilerin himayesine verdi. Venedik bunu tabii ki müteşekkir bir şekilde kabul ederek, Dagnio'yu ve buraya ait diğer yerleri birlikleriyle derhal işgal etmişti. İskender Bey'e karşı ülkenin iç kesimlerinde bu şekilde sağlam bir yer edinmekten daha uygun birşey olamazdı. İskender Bey, bu rahatsız edici ve tehlikeli komşuluğu kabul etmek istemiyordu ve Venediklilerin sadece kendisine ait bu prenslik üzerinde hiçbir hakları olmadığını belirtti. Zira öldürülen prens daha hayattayken kendisiyle bir vasiyetname hazırlamıştı ve bu vasiyetnameye göre ikisinden hangisi daha önce ölürse, ülkesi diğerine kalacaktı. Tabii ki bu gibi itirazlar, sözde haklarından gönüllü olarak vazgeçmektense, silahlarıyla son ana kadar savunmayı yeğleyen Venedik üzerinde etkisiz kaldı.

Bunun sonucunda çıkan savaşın yeri burası değildir. Bu eserin amacı için sadece Osmanlıların doğu sınır boylarındaki tutumu üzerinde etkili olduğu derecede önemlidir, zira İskender Bey, bunun üzerine Makedonya sınır boylarında sadece küçük bir gözetim birliği bırakarak, asıl kuvvetleriyle batıya yöneldi, Dagnio'yu her taraftan kuşattı ve kuşatma sırasında ihtiyaç duymadığı birliklerle, şehri kuşatmadan kurtarmak için Üsküp'ten buraya gelen Venediklileri yolda karşılamak üzere Drina Nehri'ni geçti. Muharebe adı geçen nehrin yakınlarında meydana geldi, sert ve kanlı geçti ama sonunda Şebenikli Daniel Yuriç yönetiminde yaklaşık 13 bin askerle muharebeye giren Venediklilerin aleyhine sonuçlandı[120].

İskender Bey bu zaferle yine de büyük bir başarı elde etmedi, zira Dagnio'nun Venedikli muhafız kıtası hâlâ kararlı bir direniş gösteriyordu ve halkı da ne

120 Barletti, III, fol. 47-56.

sözlerle ne de tehditlerle hedefine yaklaşmayı umut ettiği müzakerelere ikna edilebiliyordu. Böylece kuşatma başırısız bir şekilde devam ediyordu. İskender Bey'in yeğeni Hamza, Dergos dolaylarını talan etti ve doğuda Mustafa Paşa'nın ikinci kez daha büyük bir orduyla sınırı geçtiği dönemlerde, Venedikliler tarafından ayaklandırılarak, 25 bin askerle Arnavtuluk'a akın eden Bosna Dükü Stefan'la çatışmaya girdi. Bilhassa İskender Bey'in yokluğunu ve batıdaki durumların karışıklığını hesaba katan Osmanlıların ülkeye girdiklerine dair ilk haber üzerine Kastriota kuşatma ordusunun komutanlığını yeğenine devretti ve daha önce de belirttiğimiz gibi, sadece yaklaşık 5 bin kişilik bir birliğin dar geçitleri kontrol altında tuttuğu doğu sınır boylarına geri döndü. Ancak İskender Bey'in yerinden ayrıldığı duyulur duyulmaz, Üsküp'ten gelen Venedikliler, İskender Bey'in tekrar kurdurduğu Balesium sınır kalesine saldırdılar ve neredeyse hiç direnişle karşılaşmadan yerle bir ettiler.

Böylece İskender Bey'in batıdaki gücü gün geçtikçe daha büyük bir tehlikeye girerken, doğuda Mustafa Paşa yönetimindeki Osmanlılara karşı yeniden kazandığı parlak bir zaferle gücü büyüyordu. İskender Bey'in 6 bin kadar askeriyle iki kat üstün düşmanın karşısına çıkma cüretkârlığını gösterdiği muharebe, Yukarı Debre Dağları'nda Barletius tarafından Oronocho diye adlandırılan yüksek bir vadide meydana geldi. Cesur bir Arnavut olan Paulus Manessi ve bir Osmanlı komutanı arasında yapılan ikili karşılaşma Arnavut'un lehine sonuçlandı. Bu hadise, Osmanlıların ve komutanlarının cesaretini kırmaya başladı ve catışma başladığında, Osmanlı safları her yerde geri çekildi. Kaçacak zaman bile bulamadılar. Arnavutlar, öfkeli bir şekilde üzerlerine saldırdılar, anında 10 bin kadar askeri öldürdüler, 15 sancağı ele geçirdiler ama sadece 72 esir aldılar. Anlaşılan o ki, sadece iyi bir fidye getirecek insanları hayatta bırakmak, Arnavutlarda savaş geleneklerinden biriydi. Bu sefer, hepsi esir düşen ve daha sonra 25 bin duka altını karşılığında tekrar serbest bırakılan Mustafa Paşa ve komutanlarından onikisi bu durumdaydı[121].

Bu galibiyet, batıda Venediklilerle yapılan savaş üzerinde de etkisini gösterdi. Zira Balesium'un yerle bir edilmesine çok öfkelenen İskender Bey, ara-

121 Barletti l, IV, fol. 56-60. İskender Bey'in bu zaferi hakkında şunları eklemektedir: "Bilmiyorum, Murad ile olan bütün savaşta daha güzel ve daha elverişli Tanrılar yer aldı mı; öyle gözalıcı oldu hepsinin o günkü yaptıkları, komutan değil, asker değil, herhangi bir bölük komutanı değil önceden daha yüklü özel ve aynı zamanda kamu övgülerinin toplandığı".

larından sadece 3000 kişinin geçitleri korumak için geride bırakıldığı muzaffer birlikleriyle muharebe alanından hemen Dagnio'ya geri döndü, Drina Nehri'ni ikinci kez geçti, Venedik topraklarını talan etti, köyleri işgal etti, şehirleri zorladı ve böylece sonunda Venedikli valilerin, barışın zorunlu olduğuna ikna etmek üzere, Venedik'e acil ulaklar göndermelerine sebep oldu. Yaklaşan kış mevsimi sıkıntıyı daha da artırıyordu ve Venedik Senatosu'nu daha ılımlı hâle getirdi. Dagnio bu arada kış ayları boyunca bile başarıyla direndi. Ancak düzenli kuşatmanın yeniden başlatılmasına izin veren ilkbahar mevsimi daha başlamadan, Venedikli elçiler İskender Bey'in karargâhına geldiler ve onurlu bir barış teklifinde bulundular. Büyük onurlarla karşılandılar ve kısa süren müzakerelerden sonra amaçlarına ulaştılar. Venediklilerin ısrarcı oldukları tek şartı, Dagnio'nun çevresiyle birlikte bir kez kendilerine verildiği için bundan böyle de Venedik'e ait olmasıydı. II. Murad'la yeniden bütün gücünü yoğunlaştırmasını gerektirecek bir savaşa girmek zorunda kalacağını tahmin eden İskender Bey, bu şartı hemen kabul etti. Venedik Senatosu'nun tazminat olarak Arnavutluk'ta kendisine önerdiği Venedik topraklarından bir kısmını gururla geri çevirdi, çünkü Venedik'le iyi ilişkiler içinde olmak, şimdilik devletini bu yönde genişletmekten daha önemliydi. Kuşatma derhal kaldırıldı ve Dagnio Venedik ellerinde kaldı[122]. Bu yumuşakbaşlılığın ödülü olarak, İskender Bey'e çok geçmeden Venedik Senatosu tarafından kendisi ve gelecek nesilleri için Venedik vatandaşlığı verildi, soylular sınıfına dahil edildi ve Venedik'in Arnavutluk'ta ve İllirya'daki mülklerinin başkomutanlığına getirildi[123].

İskender Bey, Osmanlılarla savaşmak zorunda olduğu sürece bu tabii ki sadece bir onur ünvanıydı. Zira Dagnio'dan yola çıkarak, hemen yeniden doğu sınırına geri dönmüş, burada ordusunu üç bölüme ayırmış ve Osmanlı topraklarını değişik yönlerde talan etmiş ve ateşe vermişti. Daha sonra her zamanki gibi geçitlerde 3 bin asker bırakarak, kalan birlikleri eve gönderdi ve kışı ordusunun küçük bir bölümüyle Akçahisar'da geçirdi. Burada bulmayı umut ettiği huzur çok kısa sürdü. Zira Mustafa Paşa'nın mağlubiyeti, Venedik'le yapılan barış ve Arnavutların Makedonya'daki son talanları duyulur duyulmaz, II.

122 Barletti, IV, fol. 60-62. Hammer'in, I, 485'te Venedik Cumhuriyeti'yle yapılan barışın, II. Murad'ın, İskender Bey barış yapmak "zorunda" kalacak şekilde, gelişiyle hızlandırıldığını iddia etmesi yanlıştır. Bu barış, Mustafa çoktan yenildikten sonra söz konusu olmuştur ve ilk adım Venediklilerden gelmiştir.

123 Barletti, IV, fol. 62 vd.

Murad Arnavutluk üzerine sadece Hunyadi'ye karşı 1448 yılında düzenlenen seferden dolayı bir yıl geciken yeni bir sefer düzenlemeye karar vermişti.

Bu defa II. Murad'ın bizzat yönetimi altında İskender Bey'in gücünü kıracak olan ordu, 1449 yılında Edirne'de toplandı ve 90 bin atlı ve 40 bin yaya olmak üzere 120-150 bin kişi arasında olduğu söyleniyordu. II. Murad'ın böyle bir askerî kuvvetle sadece sınır bölgelerini talan etmekle kalmayacağı, aksine dağların doğusundaki tahkim edilmiş her yeri ele geçireceği ve daha sonra ülkenin iç kesimlerine akın edeceği tahmin edilebiliyordu. İskender Bey bu yüzden bu defa ülkenin iç kesimlerindeki şehirlerin ve kalelerin savunmasına özel bir önem verdi. Bilhassa Akçahisar'ın savunması için çaba gösteriliyordu. Burada bulunan muhafız kıtaları 1300 kişilik bir kuvvetle takviye edilirken, savunmasız halkın tamamı, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar şehirden uzaklaştırıldılar. İskender Bey'in en cesur komutanlarından biri olan Uranakontes'i bıraktığı Akçahisar'ın dışında bir süre önce Osmanlılar tarafından boşaltılan Svetigrad Kalesi şimdilik en önemli yerlerden birini temsil ediyordu, zira II. Murad'ın ilk saldırıyı buraya yapması bekleniyordu. İskender Bey bu yüzden buraya bizzat geldi, muhafız kıtalarını takviye etti, bunun dışında yerin savunulması için yapılması gereken herşeyi yaptı ve burada da silah taşıyabilecek durumda olmayan halkın tamamını uzaklaştırdı ve komutayı saçlarını Türk savaşında ağırtan kahraman Petrus Parlatus'a devretti. Benzer şekilde ülkenin daha az önemli kalelerini de savunması için hazırlıklar yapıldı. İskender Bey, gerektiğinde düşmanı açık alanda her yerde karşılamak üzere, yanına seyyar kıtalardan oluşan sadece 10 bin asker aldı. Bu birlikler, ordunun Venedik savaşında ün kazanan çekirdeğini oluşturuyordu[124]. Bu seçkin birliklerle Akçahisar yakınlarında düşmanı beklemeye başladı.

124 Barletti IV, fol. 64: "Kastriota dikkatini askerî birlikleri ayırmaya vermişken, herşeyden önce 10 bin kişiyi -onlar kendisiyle birlikte kısa bir süre önce Venediklilere karşı Oronchio yakınında liyakat kazanmıştı- kendisi için seçti, onları, yerlerin elverişliliği fırsat verdikçe, daha serbest bir savaşta barbarlara karşı yer almaları için". Barletti'nin dördüncü cildinin kalanı ve beşinci cildinin tamamı 1449 tarihli sefere ithaf edilmiştir. Chalkokondylas, s. 185'te bu seferi II. Murad'ın 1446 yılında Mora'ya akınından sonraki bir zamana atmaktadır; ancak hadiselerin gidişatı ve Barletti'nin fol. 70 ve devamındaki kesin ifadesi bu husus hakkında hiçbir şüpheye meydan vermemektedir. Chalkokondylas, bu hususta ayrıca çok hassastır ve tahkim edilmiş şehirlerdeki savunmasız halkın İyonyen sahilindeki Venedik bölgesine götürülerek emniyete alındığını bilhassa belirtmektedir.

Bu arada II. Murad'ın öncü birliklerini oluşturan 40 bin kişilik hafif sipahiler, hızlı yürüyüşlerle Arnavutluk'a akın ettiler ve hiçbir engelle karşılaşmadan Svetigrad'a kadar ilerlediler. İskender Bey, 4 bin atlı ve 1000 yayayla onları karşılamaya gitti, asıl kuvvetler gelmeden saldırdı ve ağır bir çatışmada onları neredeyse tamamen mağlup etti. Ama bu ilk galibiyeti seferin sonucunu belirlemeye yetmedi, zira hemen ardından, 14 Mayıs'ta II. Murad asıl kuvvetleriyle buraya geldi ve Svetigrad'ı kuşattı. Bu kuşatmanın detayları burada genel olarak önemli değildir. İskender Bey, gerçi birçok çatışmada Osmanlılara önemli ölçüde zarar verirken, içeride kalenin muhafız kıtaları kahramanca direndiler ama sonunda her iki taraf da II. Murad'ın üstünlüğü karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Büyük bir sıkıntıya düşen Parlatus teslim oldu ve gerek kendisi, gerekse muhafız kıtaları için silahlarıyla serbestçe kaleden ayrılma iznini elde etti ve halkı kalmaları veya göç etmeleri açısından serbest bıraktı. II. Murad bu özgürlüğü sadece halkın bundan böyle surların içinde yaşamalarına izin vermeyip, hepsini surların dışındaki kenar mahallelere yerleştirerek sınırladı.

II. Murad, bunun üzerine hemen ülkenin iç kesimlerine devam etmek yerine, Temmuz ayının sonunda aniden karargâhı topladı, Svetigrad'da güçlü bir muhafız kıtası bıraktı ve geldiği gibi hızla Edirne'ye geri döndü[125]. Belki bu sefer sırasında yaşadığı büyük kayıplar da geri dönmesinde önemli bir rol oynamıştı. Zira bu sefer sırasında 30 bin üzerinde Osmanlı'nın hayatlarını kaybettiği söyleniyordu ve İskender Bey, geri dönüş yolunda birlikleriyle Osmanlı'nın artçı birliklerine birçok kez saldırdı ve birçok insanı öldürdü. Daha sonra askerî kuvvetlerinin tamamını oluşturan yaklaşık 20 bin askeri ki, bunların arasında 3 bin atlı da vardı, dışarıdan yardım alamadan Osmanlı muhafız kıtalarını kovmak üzere, hemen Svetigrad'a yöneldi. Eylül ayında başlatılan kuşatma, bir ay sürdü, her iki tarafta da birçok insanın kaybına sebep oldu ama hiçbir sonuca götürmedi. İskender Bey, Ekim ayının sonunda 500 askerini kaybettikten sonra hiçbir şey başaramadan geri çekilmek zorunda kaldı ve sessizce Akçahisar'a geri döndü[126].

II. Murad, İskender Bey'e ertesi yıl Arnavutluk'a yeniden bir sefer düzenlemekten vazgeçmeyecek kadar kızgındı ve Arnavutluk'un tamamının ele geçi-

125 Chalkokondylas, s. 185'te daha bu sefer sırasında II. Murad'ın Akçahisar'a yaptığı başarısız bir saldırıdan bahsetmektedir; ancak aynı hadiseyi iki yıl arayla tekrar anlattığı kesindir.

126 Barletti l. VI, fol. 91-96.

rilmesine o denli ağırlık veriyordu. Bu yüzden Arnavutluk'ta bütün kış ülkenin kalelerini iyi bir savunma durumuna geçirmek ve uzun süreli bir kuşatma için yeterli erzak depolamak için geçirildi. Venedikliler, o dönemlerde II. Murad'la barış içinde yaşamalarına rağmen, İskender Bey'i gizlice para ve erzak yardımlarıyla destekliyorlardı. Zira Osmanlıların Arnavutluk'taki hükümdarlıkları onlar için Georg Kastriota'nın büyüyen gücünden çok daha tehlikeli görünüyordu ve buna karşın Venedik'e daha çok bağlanmak ve Barletius'un dediği gibi, Venedik'in himayesi altında bu savaşı yürütmek, ancak Georg Kastriota'nın menfaatine olurdu[127].

II. Murad'ın bu arada Arnavutluk'a düzenlenecek ikinci bir sefer için topladığı ordu, bir önceki yıl toplanan ordudan daha güçlü olduğu söyleniyordu. Zira öncü birliklerin dışında, sözde 160 bin asker toplanmıştı ve ordu, her türlü ağır top ve kuşatma aletleriyle dolu sonsuz bir katar oluşturuyordu. Bu seferin ana hedefi, Akçahisar'ın fethiydi. Bu yüzden İskender Bey de bütün askerî kuvvetlerini bu noktada yoğunlaştırdı. Zira sınır boylarında yararsız bir mücadele güçlerini zamanından önce tüketmekten başka bir işe yaramazdı ve öncü birliklere galip gelmiş olsa bile, arkadan gelen Osmanlı silahlarına ülkenin iç kesimlerine giden yolu açmış olurdu. Dolayısıyla düşman yaklaşmaya başlar başlamaz, her yerde hasat edilmemiş tarlaları bizzat harap etti ve yaklaşık 8 bin kişiden oluşan birlikleriyle Akçahisar'dan 4 bin adım uzaklıkta bir tepede sağlam bir konuma geçti. 1450 yılı Nisan ayının ilk günlerinde II. Murad'ın ordusunun öncü birlikleri hiçbir engelle karşılaşmadan Akçahisar surlarının önlerine kadar geldi ve yaklaşık üç hafta sonra II. Murad şehrin etrafındaki ovaların her tarafını çadırlarıyla donattı.

Hemen başlayan kuşatmanın gidişatı, esas olarak bir yıl önceki Svetigrad kuşatmasına benziyordu. Sadece sonucu farklı oldu ve Arnavutlar lehine sonuçlandı. II. Murad'ın serbest geçiş hakkı ve 200 bin akçe karşılığında kalenin komutanını teslim olma çağırısını Uranakontes kibirle ve kararlılıkla geri

127 Barletti l. VI, s. 98. Burada ülkede sadece üç aylık erzak temin edilebildiğini belirttikten sonra, şöyle devam etmektedir: "Yine de yük, Venedikli çiftçiler ve tüccarlar tarafından gizlice taşınır; nitekim o yıllarda Osmanlı'yla babaları arasında barış yapılmıştı. Ama ben her zaman İskender Bey'e bizzat senatonun isteğiyle olan para yardımını öğreniyorum ve hemen hemen yaşadığı bütün sürece bizzat onun Venedik'in yönlendirmesiyle savaşmış olduğunu ve savaşların ününü, şanını, bütün zaferlerini o Cumhuriyet'e yüklemiş olduğunu".

çevirdi; İskender Bey'in dışarıdan neredeyse her gün Osmanlı karargâhına yaptığı saldırılar, Osmanlılar aleyhine sonuçlanıyordu ve orduyu gittikçe zayıflatıyor ve moralini bozuyordu ve Sultan II. Murad'ın surlara büyük taş gülleleri attığı ağır toplar neredeyse tamamen etkisiz kaldı. Son olarak surların altında bir lağımla şehre girmeyi denediler; ama planları keşfedildi ve zamanında kolayca engellendi. II. Murad, bunun üzerine tekrar müzakerelere başladı, Uranakontes'i ikinci kez parlak öneriler aracılığıyla ihanete ve kendi tarafına geçmeye ikna etmeye çalıştı ve İskender Bey'e elçiler aracılığıyla avantajlı ve onurlu olmayan bir barış yapmayı önerdi. Zira Arnavutluk'un bundan böyle Osmanlı İmparatorluğu'nun haraca tabii bir eyaleti olduğunun işareti olarak, yıllık 10 bin duka altını tutarında bir haraç talep ediyordu. Kış mevsimi yaklaştığından ve Osmanlı ordusunun böylesine az imkânları olan bir ülkede erzak temini gün geçtikçe zorlaştığından, İskender Bey'in bu gibi taleplere kulak asmasına gerek yoktu. Yaşadığım sürece, diye bildirdi II. Murad'a, hiçkimse Arnavutluk'un haraç ödediğini ne duyacak, ne görecekti; böyle bir utancı asla taşıyamazdı. Bu sözlerinde ciddi olduğunun bir işaret olarak, Osmanlı elçilerini birlikleriyle takip etti, üç kez Osmanlı karargâhına saldırdı ve birçok insanı öldürdü.

Seferin bu şekilde yön değiştirmesinden hoşnut kalmayan II. Murad, hasta ve hayattan bıkmış bir şekilde, kuşatmayı başlattıktan beş ay sonra geri çekildi. İskender Bey, sürekli çatışmalar altında orduyu sınırın ötesine kadar takip etti ve halkın ve muhafız kıtalarının büyük sevinç gösterileri altında girdiği Akçahisar'a geri döndü. Uranakontes'e sadakatinin ve yiğitliğinin ödülü olarak altın, gümüş ve değerli elbiselerin yanısıra, Aemathia bölgesinin valiliği ve mülk olarak dört köy verildi. Yurtdışında, Avrupa'nın tamamında, özellikle de Osmanlıların en büyük tehdidi altında bulunan şehirlerde, Arnavutluk'taki bu savaşın sonucu hayranlığa ve büyük sevinçlere sebep oldu. İskender Bey'i tebrik etmek ve Hristiyanlık adına bu savaşı sürdürmesini sağlamak için her yerden insanlar geldi. Birçoğu en azından bu defa boş ellerle gelmiyorlardı. Papa V. Nikolas, Macaristan Kralı Ladislas, Burgond dükü ve Aragonya Kralı Alfonso, İskender Bey'e nakit olarak büyük paralar gönderdiler ve Aragonya kralı ayrıca 300 bin ölçek tahıl ve 100 bin ölçek arpa gönderdi. Akçahisar, bilhassa Batılı zanaatkârların yardımıyla acilen onarıldı ve yeniden tahkim edildi. Sultan II. Murad'ın silahlarını ertesi yıl tekrar Arnavutluk'a yönlendireceği, o

dönemlerde sadece II. Murad'ın çok geçmeden gerçekleşen vefatıyla şimdilik ortadan kaldırılabilecek, kolay anlaşılır bir endişeydi[128].

4) Sultan II. Murad'ın Vefatı. İçerideki İdaresi ve Karakteri

II. Murad'ın Edirne'de geçirdiği son günleri ve ölümü hakkında değişik bilgiler bulunmaktadır. Bizanslı tarihçilere göre, Arnavutluk'a düzenlenen son sefere duyduğu hoşnutsuzluğu, 1450 yılının sonunda oğlu II. Mehmed'in Dulkadiroğulları Beyi Süleyman Bey'in beş kızından en güzeliyle evlenmesi vesilesiyle verilen ziyafetlerle geçiştirmeye çalışıyordu. Daha sonra, yanında sadece en güvendiği danışmanları ve musahipleriyle birlikte, ziyafetlerin sarhoşluğundan ve hareketli bir hükümdarlığın yüklerinden biraz huzur bulmak için, şehir yakınlarında Meriç Nehri üzerinde küçük bir adaya çekilmişti. Bu ada, anlaşıldığı kadarıyla ezelden beri en sevdiği yerlerden biriydi. Burada bir dizi muhteşem binalar, özellikle de her mevsim kullanılabilecek hamamlar ve köşkler yaptırmıştı ve aynı zamanda seçkin hayvanlardan oluşan ve adanın otlaklarında çok iyi beslenen sürülerinden bir bölümünü buraya getirtmişti. Sultan II. Murad, böyle kırlarda yaşamaya büyük bir eğilim gösteriyordu; hatta bazı zevklere çok fazla meyilli olduğu da söyleniyordu; en azından Bizanslı tarihçiler erken ölümünün sebebi olarak bunu iddia etmektedirler. Zira bu adada bir ay kadar ya kalmış ya kalmamıştı ki, bir içki ziyafetinin ortasında felç geçirdi ve kimilerine göre anında, kimilerine göre de bir daha ayılamadan, dört gün sonra ruhunu teslim etmişti[129].

Osmanlı tarihçileri, II. Murad'ın ölümüyle ilgili bu durumlardan ya haberdar değildiler ya da bundan kasten bahsetmiyorlardı. Onlara göre II. Murad, adadan Edirne'ye geri dönerken bir gün karşılaştığı fanatik bir dervişin, ölümünün yakın olduğu kehanetinde bulunmasından dolayı duyduğu büyük korkudan ölmüştü. Bu dervişin Mevlevî Tarikatı'nın bir mensubu olduğu ve

128 Barletti l. VI, fol. 98-119'da 1450 tarihli seferi detaylı olarak anlatmaktadır ama inanılmaz yanlışlıklarla doludur. Örneğin II. Murad'ı daha geri dönüş yolunda ve Arnavutluk'ta vefat ettirip, II. Mehmed'e babasının naaşını Edirne'ye geri getirtmekteyken, diğer kaynakların hepsi II. Mehmed'in babasının vefatı sırasında henüz Anadolu'da olduğunda hemfikirdirler. Chalkokondylas, s. 187'de Akçahisar kuşatması hakkında ilginç bilgiler vermektedir.

129 Dukas, XXXIII, 128'e göre. Chalkokondylas, VII, 198'de hemen öldüğünü söylemektedir: "Şölende (eğlencede) aşırı içkiden öldü". Onun dışında II. Murad'ın şaraba düşkünlüğünden hiçbir yerde bahsedilmemektedir.

30 yıl önce II. Murad'ın Düzmece Mustafa'yı mağlup edeceği kehanetinde bulunan ünlü Şeyh Mehmed Buharî'nin öğrencisi olduğu anlaşılınca, bu ölüm haberinin II. Murad üzerinde bıraktığı etki daha da büyük oldu. Şimdi de bu dervişin sözlerini kaçınılmaz kaderinin işareti olarak kabul etti ve ölümcül bir hastalığa yakalanarak, ruhunun ve imparatorluğunun kalıcı refahı için duyduğu sorumluluğun yükü altında üç gün sonra vefat etti[130]. Ölüm tarihi olarak genelde Hicrî 855 yılının Muharrem ayının üçü ya da 5 Şubat 1451 tarihi verilmektedir[131]. II. Murad, öldüğünde henüz gençliğinin doruğundaydı, zira 50 yaşını henüz geçmemişti ve 30 yıl, 6 ay ve 6 gün hüküm sürmüştü[132]. Ölümü, tıpkı I. Mehmed'in ölümü gibi, oğlu II. Mehmed Edirne'ye gelene kadar kasten gizli tutuldu, zira bilhassa ordu arasında sadece yeni padişahın engellemeyi başaracağı huzursuzlukların çıkmasından korkuluyordu. Acil ulaklarla Manisa'dan buraya çağrılan Şehzâde Mehmed, 16 Muharrem günü Edirne'ye geldi. II. Murad'ın bu sırrı bilen en yakın hizmetlilerinin dışında, hiçkimse buraya geldiğini veya babasının vefat ettiğini anlamadan, üç gün boyunca sarayda kaldı. Ancak herşey hazırlandıktan ve tamamlandıktan sonra, II. Murad'ın vefatı ve II. Mehmed'in cülusu aynı anda ilân edildi. Herşey huzur içinde geçti[133]. II. Mehmed'in ilk düşüncesi II. Murad'ın törenlerle defnedilmesiydi. Büyük bir görkemle Anadolu'ya götürüldü ve Bursa'da yaptırdığı caminin yanında, yakınında birkaç yıl önce Amasya sancakbeyi olarak hayata veda eden en büyük ve en sevdiği oğlu Alâeddin'in yattığı türbede defnedildi[134].

---

130 Sadeddin, s. 152 vd. Ancak Sadeddin, II. Mehmed'in Bizanslılar tarafından II. Murad'ın ölümüyle neredeyse aynı zamana denk düşürülen düğününü Hicrî 853 olarak belirtmektedir

131 Dukas, s. 128'de yanlışlıkla 3 Şubat demektedir

132 Sadeddin, s. 156. Chalkokondylas, s. 198'de II. Murad'ın hükümdarlığını 32 yıl olarak belirtmektedir. II. Murad'ın yaşı hakkında Batı'da erken zamanlarda büyük yanlışlara düşülmüştür. Barletti, *aynı eser*, fol. 118'de II. Murad'dan daima hayata bezmiş bir yaşlı olarak bahsetmekte ve yaşı hakkındaki farklı görüşlere rağmen, hiçkimsenin II. Murad'ı 85 yaşından daha genç kabul etmediğini eklemektedir!

133 Chalkokondylas, aynı yer'de II. Mehmed Edirne'ye gelmeden önce Çandarlı Halil Paşa tarafından derhal bastırılan bir yeniçeri ayaklanmasından bahsetmektedir ama diğer kaynaklardan hiçbirinde böyle birşey yoktur

134 Sadeddin, s. 154-156. Tabii ki Dukas, s. 126'da II. Mehmed'in gelişini tamamen farklı anlatmaktadır. Buna göre Edirne'de sarayda üç gün saklanmamış, aksine Edirne'de herşey kendisini karşılamaya hazır hâle getirilene kadar Gelibolu'da beklemiştir. Daha sonra saray ricalinin tamamı halkla birlikte kendisini Edirne'nin çok önünde karşılamaya gelmiş ve geçit resmi altında sevinç gösterileriyle sarayına kadar götürmüştür.

Sultan II. Murad'ın 30 yıllık hükümdarlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tarihinin en önemli dönemlerinden biridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ana yönler olan güney, batı ve kuzeye doğru Yunanistan'da, Arnavutluk'ta ve Macaristan'da kalıcı fetihlerle maddi olarak genişlemesi, bütüne bakıldığında gerçi çok önemli değildi; ama II. Murad zaferleri ve bu zaferlerden sonra gösterdiği güvenli ve ılımlı tutumuyla Batı'da ve Hristiyanlığın tamamında çok daha büyük manevi bir güç kazanmıştı. Varna ve Kosova zaferleri bu açıdan belki de Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya tarihi açısından gelişiminin en belirleyici anları kabul edilebilirler; zira bu zaferlerle Hristiyan dünyasının bu en güçlü düşmanına karşı ortak çabalarının hiçliği ortaya çıkıyordu ve bu yüzden daha sonraki zamanlarda da kendisini hissettiren manevi etkisi, maddi kazancından çok daha önemliydi. II. Murad, birkaç parlak silahlı faaliyet için imparatorluğun geleceğini riske atabilen ve plansız hareket eden bir fatih olmuş olsaydı, bu maddi kazanç da en azından şimdilik çok daha büyük olmuş olurdu. Ne var ki II. Murad aksine bütün teşebbüslerinde dikkatli ve ölçülü bir şekilde hareket ediyordu, hiçbir şeyi aceleye getirmiyordu ve bakışlarını daima her yöne çeviriyordu ve bu yüzden silahların şanını akıllı bir siyaset ve içerideki gelişimi dışa doğru genişlemeyle karşılıklı olarak uygun bir orantıda tutmasını bilen Osmanlı padişahları arasında onurlu bir yere sahiptir. Ne yazık ki, içeride idaresi hakkında sadece çok belirsiz bilgilere sahip olduğumuzdan, bu açıdan faaliyetleri hakkında yeterli bir açıklama getirememekteyiz. Gerek yerel, gerekse yabancı tarihçiler bu erken dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun iç yaşamına, Osmanlı silahlarının ilerleyişiyle kolayca bağlantılı hâle getirilebilecek dışarıdaki tarihine gösterdikleri kadar özen göstermemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun II. Murad'ın hükümdarlığı sırasındaki iç siyaseti hususunda münferit olaylardan ziyade genel sonuçlara bağlıyız.

Aksini düşünmemizi sağlayacak herhangi bir gösterge olmadığından, Yıldırım Bâyezid'in talihsiz hükümdarlığından ve bunu takip eden kardeş kavgalarından sonra, I. Mehmed'in yeniden sağlamayı başardığı Osmanlı İmparatorluğu'nun iç refahının II. Murad döneminde de iyi bir şekilde devam ettiğine dair ayrıca bir delil gerekmemektedir. Diğer taraftan, II. Murad'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu ve idaresi üzerindeki nüfûzunun yaratıcı olmaktan çok, muhafaza edici olduğu da şüphe götürmemektedir. Bu dönemlerde mevcut olanları derinden değiştirecek büyük ıslahlar yapılmamış ve yeni kurumlar oluşturulmamıştır. Ancak II. Murad'ın halefinin uzun sü-

reli hükümdarlığı bu açıdan da kendi içinde ayrı bir dönemi oluşturmaktadır. Kısmen gördüğümüz ve kısmen de ileride açıklayacağımız gibi, yeniçerilerin ne asıl oluşumu, ne de daha sonraki ıslahları II. Murad'a ait olmamasına rağmen, II. Murad bilhassa ordunun belirli bir organizasyonu için çaba göstermiştir. Özellikle daha iyi bir karargâh düzeni, birliklerin oluşumu, disiplini ve erzak temini açısından ordu için genel olarak yaptıklarını, bu hususu daha detaylı olarak inceleyeceğimiz ileriki kısımlarda ele alacağız.

II. Murad, tıpkı ataları gibi, Osmanlı hükümdarlığına nerede olursa olsun adeta süreklilik ve dayanıklılık mührünü vuran dini yapılar, hayır işleri ve halka hizmet amaçlı resmî binaların kuruluşuna büyük bir özen göstermiş ve hazinesinin büyük bir bölümünü harcamıştır. Birçok camii, hastane, medrese, tekke, imaret ve kervansaray, bugün bile dindarlığının ve cömertliğinin şahitleridir. Osmanlı İmparatorluğu'nun iki başkentine, Edirne'ye ve Bursa'ya da özen göstermiştir. Bilhassa Edirne'de yaptırdığı Üç Şerefeli Cami, Osmanlı mimarisinin en olağanüstü eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Camii, adını dört minaresinden birinde üç merdivenle donatılmış üç şerefeden almıştır[135]. II. Murad'ın Edirne'de yaptırdığı diğer binalar, medresesiyle birlikte ikinci bir cami, bir imaret ve bir kervansaray, Mevlevî Tarikatı için bir dergâh ve Üç Şerefeli Camii'nin yanında zengin vakıflarıyla bir Darülhadis'tir[136]. II. Murad ayrıca Bursa'da kendisinin ve ailesinin türbeleriyle çevrili medreseli ve kervansaraylı bir camii yaptırmıştır. Dini amaçlı ve hayır işleri için kullanılan bu binaların yanısıra, II. Murad ayrıca büyük harcamalar yaparak üç köprü yaptırmıştır. Birincisi Ergene Nehri üzerindeki Uzunköprü, ikincisi Selanik'ten Yenişehir'e giden yoldaki bataklığın üzerinden geçen köprü ve üçüncüsü Ankara yakınlarındadır[137].

Osmanlı padişahlarının ırsî bir fazileti olan hayırseverliği II. Murad da ihmal etmemiştir. Her yıl fakirlere dağıtılmak üzere Mekke'ye belirli bir para gönderen I. Mehmed'i örnek alarak, Ankara yakınlarında bu amaçla ayrı bir idareye sahip olan bir dizi köyün gelirlerini bu amaç için tahsis etti ve Mekke'de yerleşik, Peygamber soyundan gelen şeriflere verilmek üzere buna her yıl 1000 akçe ekledi[138]. Bunun dışında II. Murad, tarihinin yanlış anlaşılması ve bilhassa

135 Sadeddin, s. 149'da bunu detaylı olarak anlatmaktadır. Bu anlatım Hammer'in, I, 490'daki kendi görüşlerine dayanan tarifle karşılaştırılmalıdır.

136 Sadeddin, s. 151.

137 *Aynı eser*, s. 152.

138 *Aynı eser*, s. 152.

Babasının ilk hükümdarlık yıllarında çıkan huzursuzluklardan ders alan II. Mehmed, kendi ailesinin üyelerine daha sert davrandı. Daha çok küçük yaşta, hayatta olan tek kardeşi Ahmed, ertesi gün II. Mehmed'in emri üzerine boğduruldu ve II. Murad'ın naaşıyla birlikte törenlerle defnedilmek üzere Bursa'ya gönderildi[2]. Küçük Ahmed'in Sinop hâkimi İsfendiyar Bey'in kızı olan annesi saraydan çıkartıldı ve daha sonra Anadolu beylerbeyi olan İshak Paşa'yla zorla evlendirildi. II. Murad'ın henüz hayatta olan ikinci eşi, Sırp Despotu Georg'un kızı [Mara] da aynı akıbete uğradı. Ancak olacakları önceden tahmin eden ve bu yüzden II. Murad'ın ölüm haberi üzerine, taziyelerini bildirerek, kızını geri istemek üzere Edirne'ye derhal bir elçi heyeti gönderen despotun intikam alabileceğine duyduğu korku, Despot Georg'un Hunyadi'yle kolayca barışabileceği ve yeniden Osmanlı İmparatorluğu'na akın etmeye ikna edebileceği de düşünülünce, II. Mehmed'i daha da sindiriyordu. Bu yüzden despotun isteğine uygun olarak, sadece üvey annesini onurlu bir biçimde göndermeyi kabul etmekle kalmayıp, hediyelere boğarak görkemli bir maiyetle kendisine belirli bir ikamet yeri ve padişahın hazinesinden geçimi için yeterli miktarda gelir de verilen Sırbistan'a kadar götürülmesini sağladı. Bu fırsatta Sırbistan ve Osmanlı Devleti arasında mevcut barış ve dostluk antlaşması da yenilendi[3].

İyice alışana kadar ve hükümdarlığını içeride yeterince sağlamlaştırana kadar, şimdilik Osmanlı İmparatorluğu'nun komşu ülkeleriyle ve daha uzaktaki düşmanlarıyla II. Murad'ın kendisine kısmen miras bıraktığı iyi ilişkileri mümkün olduğunca devam ettirmek ve muhafaza etmek, genel olarak II. Mehmed'in akıllıca yürüttüğü bir siyasetti. Örneğin Eflak ve Bulgaristan prensleri, Sakız ve Midilli adalarının beyleri, Rodos Şövalyeleri'nin üstad-ı azamı ve Galata'nın Cenevizlileri gibi, çoğunlukla haraca tabii komşu sınır ülkelerinin ve komşu adaların genç padişaha tebriklerle ve uygun hediyelerle biatlarını sunmak için acele eden küçük prenslerinin ve beylerinin elçileri, iyi karşılandılar ve mevcut antlaşmalar hiçbir zorluk çıkarılmadan onaylandı[4].

Göründüğü kadarıyla bu hadiseler Batı'nın daha büyük güçlerini yakın gelecek açısından rahatlattı. Tıpkı Konstantiniyye'de olduğu gibi, Batı'da da II. Murad'ın

2 Osmanlı tarihçilerinin kullandıkları resmi dille bu gibi şiddet olaylarının üstü zekice örtülüyordu: "Sultan Mehmed kardeşini devletin hayrı için öldürttü" diyor Sadeddin, s. 156'da.

3 Dukas, s. 129-130 Phrantzes l., III, c. 1, s. 213 Chalkokondylas, s. 199.

4 Dukas, s. 131.

vefatına dair haberler oldukça aceleci bir sevinç yaratmıştı. Zira II. Mehmed'in iki kez Manisa'ya geri gönderilmesi, kendisine uzun zaman önce babasının çizdiği zafer ve fetih yolunda ilerlemesi mümkün olmayan beceriksiz bir çocuk olduğuna dair bir itibar kazandırmıştı. Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunda kendi içinde, genç hükümdarının çaresizliği sayesinde yok olacağına dair hayal, tekrar kök salmaya başladı ve Batılı güçler, Hristiyanlığın bu düşmanının silah zoruyla Anadolu'ya kovulması hususunu gerçekten ciddiye alıyorlarsa, kararlılıkla, birlik içinde ve hızlı bir biçimde hareket etmeleri gereken bir anda, Hristiyan dünyasının güçlerini bir kez daha felç etti.

Ne var ki kendi işleriyle fazlasıyla meşgul olan bu güçlerin çoğu, zaten şimdilik Osmanlı'ya karşı bir harekette bulunmayı düşünmüyorlardı. Ragusa, bir kez daha gönüllü olarak haracı yükseltmeyi önerdi ve haracı böylece 1000 duka altınından 1500 duka altınına yükseldi. Venedik, Osmanlı Devleti'yle barış içinde yaşıyordu ve sıkıntıda olmadığı sürece bu barışı bozmak için hevesli olmadığı gibi, hiçbir sebep de göremiyordu. Macaristan'ın iç işleriyle ve Kayser III. Frederik'in düşmanca tutumundan dolayı zaten yeterince meşgul olan Hunyadi, bunun kendisine en azından bu taraftan bir süreliğine huzur sağlamak için iyi bir fırsat olduğunu düşünüyordu ve bu amaçla Edirne'ye elçiler göndererek, daha önce de belirttiğimiz gibi, üç yıllığına bir ateşkes antlaşması elde etti[5]. Macaristan sessiz kaldığı sürece, Türk savaşı için talepler ve tahrikler asla eksik olmasa da, Avrupa'daki Hristiyan prenslerden zaten bir hareket beklenemezdi. O dönemlerde örneğin sözü ve yazısıyla kâfirlerin en heyecanlı ve en fanatik rakiplerinden biri olan Tolentinli Francesco Filelfo, Fransa Kralı VII. Charles'ı Milano'dan gönderdiği uzun bir yazıyla Osmanlılara karşı yapılacak savaşa daha aktif ve bizzat katılmaya ikna etmeye çalıştı[6]. II. Murad'ın

5 Dukas, XXXIV, 131. Macar yazarlar ve diger Batı kaynakları, Macaristan'ın gelecek yıllarda sessiz kalmasıyla lehte bir görüş olan böyle bir ateşkes antlaşmasından haberdar değildirler. Buna karşın, Katona, *aynı eser*, XIII, P. 2, s. 761'de Dlugosz'a göre aynı dönemlerde sözde Düzmece Mustafa'nın Davud adında bir oğlu olan ve Hristiyanlığı seçen Osmanlı kökenli bir maceraperest, Macaristan'da ve Lehistan'da eşkiyalıklar yapmış ve bilhassa Kral Kazimir'i bir Türk seferi düzenlemeye ikna etmek için büyük çabalar göstermiştir. Ancak bu hadisenin önemli sonuçları olmamıştır ve başka bir yerde de bahsedilmemektedir.

6 Francisci Philelphi, Epist. Paris. 1513, L. VIII, fol. 159-173 v. Mektuptaki imza şöyledir: "Milano, XIII Kalend. Mart. (=16 Mart) 1451" ve tabii ki birçok yanlışlık ve değiştirmelerle Osmanlı tarihine kısa bir bakış içermektedir.

ölümünden kısa bir süre sonra, 1451 Şubat'ında yazılan ama amacına tabii ki hiç ulaşamayan bu yazı, o dönemlerde Osmanlı padişahlarının gücü ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki konumu hakkındaki tutumların, önyargıların ve yanlış düşüncelerin bir ifadesi olarak kabul edilebileceğinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki tarihinin en olağandışı belgelerinden birini temsil etmektedir.

Filelfo'un düşüncelerine göre, İtalya'nın parçalanmışlığı ve Avrupa'nın diğer ülkelerinin çaresizliği karşısında Fransa, o dönemlerde Osmanlıların en çok korkacakları ve Osmanlı'ya karşı genel bir savaş sırasında diğer Hristiyan ülkelerin başına geçmesi gereken güçtü[7]. Filelfo, böyle bir savaşın zorunluluğunu, yararını ve kolaylığını anlatmakta zorlanmamıştı; zira onun gözünde Osmanlı'nın gücü çoktan tükenmiş ve tamamen yok olmak üzereydi; 60 bin kadar askeri bile toplayamazlardı; ordusunun zayıflığına, bugüne kadar hiç silah taşımamış, bilgiye ve tecrübeye sahip olmayan ve hayatını sadece zevküsefa içinde şarapla ve kadınlarla geçiren hükümdarlarının, zayıf ve kibirli bir gencin çaresizliği de eklendiğinden, Osmanlılara karşı genel bir zaferin elde edileceğinden şüphe duyulmamalıydı; ayrıca Osmanlı'nın en ünlü komutanları da Macaristan'la yapılan savaşlarda hayatlarını kaybetmişlerdi, vesaire[8]. Francesco Filelfo kısacası zamanın ve durumların Fransa'da

7 Bu dikkat çekici yazının bazı çarpıcı yerlerini burada aktarmaktan edemeyeceğim. Örneğin fol. 161'de şöyle denmektedir: "Ama Türkler bu dönemde İtalya güçlerinin, eskiden olduğu gibi, aralarında karşılıklı kin, nefret ve savaşlarla kıyasıya çatıştıklarının farkında olduklarından, sadece Frenkler kalmıştı geriye çekindikleri. Çünkü bu kadar çok sayıda ün kazanmış (olaydan) sonra onların Hristiyanlar arasında hiçbir düşmanları olmamasından korktuklarını işitmişlerdi. Bundan dolayı Frenklerin faziletinin yararsız nitelikte olamayacağını, ayrıca intikam almak için haklı sebepleri olduğunu bildiklerinden, en büyük kötülüğün kısa bir süre sonra kendi içinde ortaya çıkacağını düşünürler, özellikle o aynı kral, çok talihli olan sen de, savaşın çok güçlü komutanı, kalelerin en ihtiyatlısı imparatorda, kuşkusuz en iyi adamda, insanlar ve aynı zamanda Tanrı katında çok aziz olan".

8 *Aynı eser*, fol. 168: "Ve acil olarak öğrenmen için, Kral Karol, Türklerin sahip oldukları gücü, Asya'da güçlükle 60.000'e ulaşır. Avrupa'da işgal ettiği eyaletlerdeki güçleri de 40.000'e ulaşır. Ve ne de bütün bu askerlerin hepsi Türk'tür ama Hristiyanların sayısı çok yüksektir, Türk bunlara kibirlilikle hükmeder ya da daha çok isteksizce sefere gönderir". Hunyadi'nin zaferleriyle bu ordu yine de birçok konuda engellenmiştir. "Türklerin gücü öyle tükenmiş, öyle kırılmıştı ki, zaferle ilgili hiçbir kuşku yoktu, o da gelecekte daha kesin olabilirdi, ordunun zayıf oluşuna imparatorun güçsüzlüğü eklendi... Kuşku duyar mısın yoksa zarar görmeden ve çok güçlü (kalarak) Türklerin geri kalanlarıyla çarpışmaktan, ki ürkek ve çekingen geyikler gibidirler ve çok titiz komutana ve

Osmanlılara karşı en parlak başarıları umut edebilecekleri bir sefer başlatmak için hiç bu kadar uygun olmadığından emindi. Böyle bir seferin planı hemen tasarlandı. Rüzgâr uygun olduğu takdirde, Tarent'ten yola çıkarak, bir günde Osmanlıların yok olmasından daha büyük bir isteği olmayan Despot Dimitrios'un 10 bin okçu ve 40 bin atlıyla krala katılmaya hazır olduğu Mora Yarımadası'na bir ordu çıkartılabilirdi. Böyle bir askerî kuvvetle Osmanlı İmparatorluğu'na giden bütün yollar açıktı; ya da Brendisi'den yola çıkarak, Drac'a geçilirse, adı bile Osmanlıları korkutmaya yeten güçlü Arnavut Prensi Arianites[9] yanlarında olacaktı; İtalya'daki prensler kendi aralarında kavga hâlinde olsalar bile, ilahi bir varlık gibi saygı gösterdikleri Papa V. Nikolas'ın Hristiyanlığın başında bulunduğu gözönüne alınırsa, hiçbiri böyle bir teşebbüsü engellemeye cesaret edemezdi; ayrıca çok geçmeden aralarındaki kavgayı bir kenara bırakacakları ve böyle bir kutsal işe katılmayı reddetmeyecekleri umut edilebilirdi; bunun için dönemin kahramanı olan Milano Dükü Franceco Sforza'nın krala katılması yeterliydi ve diğer prenslere örnek olmak için bunu mutlaka yapacaktı. Kral, istediği takdirde karadan Almanya'dan ve Macaristan'dan geçen yolu da seçebilirdi; Tuna Nehri ve Karadeniz kıyılarına kadar bütün halklar, bütün prensler böyle bir durumda kendisine katılacaklardı. Osmanlılardan bir direnişin gelebileceği düşünülemezdi bile; hiç ber engelle karşılaşmadan Konstantiniyye önlerine kadar gelecekler ve burada Bizans imparatoruyla birleşerek[10], sadece Osmanlıları Avrupa'dan kovmakla kalmayıp, Anadolu'ya da geçecekler ve burada Arapların gücünü ebediyen kıracaklardı; sadece bu fırsatı kullanmak zorundaydılar ve Hristiyanlığın bu düşmanlarına yaşadıkları mağlubiyetten dolayı zayıflamış güçlerini yeniden kuvvetlendirmeye vakit bırakmamak için acele edilmeliydi. Kral, yokluğunda İngilizlerin yeniden Fransa'ya saldırabilecekleri endişesiyle vazgeçmemeliydi; İngilizler, eski düşmanlıklarını unutup, bu

---

çok aptal çocuğa aynı şekilde gözüksünler? O, nitekim 20 yaşında ve eline silah almadı, ne yanlış olmayan birşey tanıyıp bildi ne de işitti. Hep içki, hep zevküsefa".

9 Bu dönemlerde İskender Bey'in değil, Batılı kaynaklarda ister karıştırılarak, ister eski faaliyetlerinin anısına Arianites'in Arnavutların asıl kahramanı olarak anıldığını belirtmek isterim.

10 *Aynı eser*, fol. 170, v. "İmparator Konstantinus'un kendisi de, dindar ve yüce ruhlu olarak, onun doğu imparatorluğunun bütün geri kalanlarıyla sana sadece seferde eşlik etmeyecek, isteyerek ve muhteşem bir şekilde eşlik edecektir. Konstantinopolis İmparatorluğu'nun adı bütün Asya'da kutsal sayılır ve saygı görür".

kutsal sefere katılacak ve kâfirlere karşı savaş söz konusu olduğunda, daima Fransa krallarıyla atalarını örnek alacak kadar dindar ve dinine düşkün bir milletti. "Öyleyse kralım" diyordu sonunda, "İsa'yı rehberin ve örnek savaşçın olarak kabul et ve dindarlığın ve hayırseverliğine dayanarak, bütün düşüncelerini bu zorunlu, böylesine onurlu ve şanlı savaşa yönelt. Sadece kendi suçumuzdan dolayı Hristiyanlığın ışığını bu kadar karartan, kaba ve eğitimsiz bir halkla, bir eşkiya çetesiyle, kendilerine gösterilen nefrete ve hor görülmelerine karşın yine de korkak ve sinsi hayvanlar gibi, biraraya toplanmış satılık ve ahlaksız bir köleler topluluğuna karşı savaşacaksın"[11].

Bu ünlü hukukçu bu gibi siyasi hayallerle Hristiyan prensleri uyuşukluklarından uyandırmak ve Osmanlıları Avrupa'dan kovmak istiyordu! Kendi içinde o dönemlerin Avrupa'sının siyasi durumunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun maddi ve manevi gücünü ve Sultan II. Mehmed'in şahsiyeti hususunda tamamen yanlış bir anlayışa dayanan iyi niyetli çabaları, tabii ki sonuçsuz kaldı. Osmanlılara karşı yapılacak bir Haçlı Seferi'nin başında Hristiyanlığın davası için kahramanlık ünvanını almaya gitmek için, uzun süren savaşlardan dolayı tükenmiş ve parçalanmış ülkesini, sürekli karışıklıklar altında tesadüflerin eline bırakacak son kişi Kral VII. Charles'dı. Ayrıca o dönemlerde kimin yardımına güvenebilirdi ki? Bizans İmparatoru Konstantin, gerçi II. Murad'ın vefatından kısa bir süre sonra Papa V. Nikolas'a yeniden yardım için başvurmuştu ama papa şimdilik birşey yapmak istemiyordu ve gelecek için muhtemel yardımını her zamanki gibi, Bizans imparatorunun yeterince çaba göstermediği iki kilisenin birleşmesine bağlıyordu[12]. Papalık makamının bu gevşekliği, kâfirlere karşı savaş hevesleri neredeyse tamamen soğumuş olan Batı prensleri üzerinde tabii ki olumsuz bir etki yapıyordu.

Ancak ertesi yıl olan 1452'de III. Frederik'in Roma'da imparatorluk tacını giydiği törende Osmanlılara karşı genel bir Haçlı Seferi'nin zorunluluğunu ciddiyetle dile getirildi. Aeneas Silvius, bu amaçla Kayser adına, papanın ve burada toplanan kardinallerin önünde, kâfirlerin uzun zamandır Hristiyanlığa

11 *Aynı eser*, fol. 172 v. Mektupta, Konstantiniyye'nin düşüşünden kısa bir süre öncesine kadar Osmanlılar hakkında ne kadar büyük yanılgılara sahip olduklarını çok iyi gösterdikleri için, burada aktaramadığımız için üzüldüğümüz bu gibi birçok yanlış görüş mevcuttur.

12 Karşılaştırma için bk. Papanın kaysere gönderdiği Ekim 1451 tarihli mektup, Raynaldi, Annal. Eccles., *aynı eser*, s. 564-566.

getirdikleri sefalete ve bugüne kadar Osmanlıların büyüyen gücüne gösterilen ilgisizliğe işaret ederek[13] yaptığı uzun bir konuşmada, Kayser'in Osmanlılara karşı bir sefer düzenlemeye hazır ve kararlı olduğunu ve bu hususta, güçlü sözünün inançlıları bu kutsal teşebbüs için kazanmaya ve başarılı geçeceğini önceden garanti etmeye yetecek papalık makamının katılımına ve arabuluculuğuna güvendiğini açıkladı[14]. Ne var ki başka bir zamanda ve başka şartlar altında çok önemli sonuçlar doğuracak olan bu önemli adımla da şimdilik kibirli temenniler ve boş vaatlerden başka birşey elde edilemedi. Kayser III. Frederik Almanya'ya döndü ve kendi ülkesinde Avusturya'yla, Bohemya'yla ve Macaristan'la anlaşmazlıklardan oluşan huzursuzluklar altında, verdiği sözü çok geçmeden unuttu ve Papa Nikolas, buna benzer geniş kapsamlı ve masraflı teşebbüslere duyduğu hoşnutsuzluk sebebiyle beklenebileceği gibi, hadiseyi sessizce kendi gidişatına bıraktı. Bu öneriyi zaten kesin bir soğuklukla karşılamıştı ve çok geçmeden bu seferin asıl amacının Kayser'in bu önemsiz Roma seferine daha yüksek siyasi bir önem, genel bir ilgi kazandırmak olduğunu anladı ve belirli bir karşı açıklamadan, önerinin kendisini, papalık makamının isteklerine ve niyetlerine uygun olarak onaylayıp, öte taraftan diğer Hristiyan krallara ve prenslere danışmayı gerekli görerek, kaçınmayı bildi.

Kısacası batı ülkelerindeki Hristiyan güçlerin çaresizliği, ilgisizliği ve faaliyetsizliği, II. Mehmed'e hükümdarlığının ilk yıllarında bu taraftan huzur sağladı ve en önemli addettiği hususlara, yani Bizans İmparatorluğu'nu yok etmeye ve Anadolu'da ayaklanan küçük beyleri râm etmeye yoğunlaşması için tamamen serbestlik sağladı. Arnavutluk bile ilk zamanlarda huzursuzluk çıkartmıyordu; zira aşağıda göreceğimiz gibi, Arnavutluk'taki savaş, komutanları tarafından değişken bir başarıyla devam ettirilirken, İskender Bey ve Dukaşin kardeşler Paulus ve Nikolas arasında sonunda Papa V. Nikolas'ın arabuluculuk yapmak zorunda kaldığı yararsız bir anlaşmazlık, ülkenin güçlerini en olumsuz şekilde felç ediyordu[15].

---

13 Bilhassa bu noktayı Aeneas Silvius konuşması sırasında acıyla vurgulamaktadır: "Ah, bizim büyük ihmalimiz! Asya'yı ve Afrika'yı yitirdik, Avrupa ayaklar altında çiğneniyor. Niçin? Hararet soğuyor, yardımseverlik ısınıyor. Eyvah azap! Müslümanların (=Saraceni) kurnazlık tutkusu bizim inanca olan şevkimizden fazla. Hristiyanların hakaretlerini görüyoruz ve susuyoruz, dinimiz eziliyor, yerden yere vuruluyor ve gözlerimizi çeviriyoruz".

14 Bu konuşma Raynaldi, *aynı eser*, s. 590-593'te verilmektedir.

15 Bunun üzerine papanın çıkarttığı bir sirküler, Raynaldi, *aynı eser*, s. 604'te bulunmaktadır. Romae, 14552 XIII Kalend august diye imzalanmıştır.

Osmanlı tarihçilerin iddia ettikleri gibi[16], II. Murad imparatorluğun geleceği hakkında oğluna verdiği diğer tavsiyelerin yanısıra, vasiyetnamesinde Konstantiniyye'yi mümkün olduğunca çabuk fethetmesini ve Bizans İmparatorluğu'nun bu gölgesini bir an önce yok etmesini istediğini belirtmesine rağmen, II. Mehmed bu hususta da acele etmiyordu ve bir kez kabul ettiği siyasete uygun olarak, önce İmparator Konstantin'le iyi ilişkiler içinde kalmaya çalışıyordu. Bu ihtiyatın, bu kendini geri çekmenin zayıflık olarak algılandığı Konstantiniyye'de II. Murad'ın ölümü üzerine tabii ki çok erken, Karaman sınırlarından Batı'nın uzaktaki ülkelerine kadar yankılanan bir sevinç dalgası baş gösterdi ve Bizanslılar kendilerini halefine karşı oldukça kararlı bir tutum içine girecek ve neredeyse tehditkâr bir dil kullanacak kadar güçlü hissediyorlardı.

Bu sevinç dalgasına kendilerini kaptırmayarak, durumlara ve geleceğe daha derin bir bakış atan ve II. Murad'ın ölümüyle büyük bir üzüntüye kapılan insanlar da vardı. Örneğin Protovestiyar ve tarihçi Francis[17], II. Murad'ın savaştan ziyade barış isteyen ve başkente karşı kötü niyetler beslemeyen tecrübeli bir adam olduğunu; halefininse çocukluğundan beri Hristiyan adını taşıyan herşeyden nefret eden ve hor gören bir genç olduğunu ve birçok kez bir kez tahta çıktı mı, Bizans İmparatorluğu'nu, hatta Hristiyan dünyasının tamamını temelinden yok edeceğine dair tehditlerde bulunduğunu söylüyordu. Zaten sıkıntı içinde olan başkentin durumundan artık ne beklenebilirdi ki? İmparator Konstantin daha yeni tahta çıkmıştı ve Mora Yarımadası'ndaki savaşlardan, askerlerinden ve sarayından dolayı imparatorluğun gelirlerinden büyük bir borç yükünü ödemek zorundaydı; savaşa hazırlanmak için bilhassa huzura ve barışa ihtiyacı vardı. Ya o cüretkâr genç, başkente hemen saldırmaya karar verecek olursa, ne olacaktı?

Bu soruya tatmin edici ve teselli edici bir cevap verebilecek en son kişi İmparator Konstantin'di. Komşu ülkelerdeki diğer Hristiyan prensler gibi, II. Murad'ın vefatından hemen sonra II. Mehmed'e elçiler göndermek, taziyelerini bildirmek ve tebriklerini göndermek için acele etti ve mevcut antlaşmaların onaylanmasını rica etti. Dukas'ın ifadesine göre, II. Mehmed bunun üzerine Allah ve Resulü, *Kur'an*, melekler ve başmelekler üzerine yemin ederek eski barış antlaşmasını onayladı; hayatı boyunca ne başkente ne de imparato-

16 Sadeddin, s. 161.

17 Phrantzes, III, 1, s. 211.

run yakınlarındaki diğer mülklerine saldırıda bulunmayacağına dair kutsal bir vaatte bulundu ve bunun dışında nasıl ki babası İmparator Ioannes'le dostluk içinde yaşadıysa, Bizans imparatoruyla dostluk ilişkisi içinde yaşamak istediğini açıkladı. Bu hususta dürüst olduğunun göstergesi olarak, sözde o dönemlerde Bizans sarayında yaşayan ve Edirne'de bir zamanlar hüküm süren Süleyman Çelebi'nin torunu olduğu söylenen Orhan adında bir Osmanlı şehzâdesinin geçimini sağlamak üzere, imparatora Karasu Nehri kenarındaki şehirlerin gelirlerinden yıllık 300 bin akçe tutarında bir gelir tahsis etti. Bu şehzâdenin hikâyesi ve o dönemlerdeki konumu tam açık değildir. Kesin olan tek şey, imparatorun bu yıllık ücreti resmen istediği ve muhtemelen Şehzâde Orhan'dan tehlikeli bir rakip olarak çekinen II. Mehmed'in bu parayı Orhan'ın Konstantiniyye'de tutulması ve burada uygun bir şekilde gözetim altında kalması şartıyla vermiş olmasıdır. Ne var ki çok geçmeden imparator ve II. Mehmed arasında bu hususta en azından Konstantiniyye'nin düşüşüyle sonuçlanan kopma için bir bahane olarak kullanılan nefret dolu anlaşmazlıklar meydana geldi[18].

Bizans'ın durumlarının bu şekilde düzene konulduğu dönemlerde, Mora Yarımadası'ndan Despot Dimitrios'un da bir elçisi Edirne'ye geldi ve Avrupa'nın diğer küçük prensleri gibi, biatlarını sunması karşılığında güvensiz bir barış elde etti.

Avrupa'da kendini bu şekilde her yönden güvence altına almış olan II. Mehmed, artık bütün dikkatini Anadolu'daki durumlara verebilecekti. Osmanlı İmparatorluğu'nun her gerçek veya görünüşteki krizinde olduğu gibi, Anadolu'da II. Murad'ın ölüm haberi üzerine Karamanoğulları Beyi İbrahim yine kibirli başını kaldırmıştı. Bu seferki planı, mümkün olduğunca Batı Anadolu'nun tamamını ele geçirmekti ve II. Mehmed, bundan haberdar olduğunda, bunu gerçekleştirmek için ilk adımlarını başarıyla atmıştı bile. İbrahim Bey Germiyan'a, Menteşe'ye ve Aydın'a sözde bu toprakların eski beylerinin oğulları veya halefleri olduğu iddia edilen üç genci[19] bu topraklara göndermiş ve kendi adına birkaç şehri ve kaleyi işgal ettirmişti; ordu gücüyle Osmanlı topraklarına bizzat akın etmişti ve bu dönemlerde Anadolu beylerbeyi olan İsa

18 Dukas, s. 130. Chalkokondylas, s. 199'da imparatorla yapılan bu barışı genel sözlerle açıklamakta ve o dönemlerde Anadolu sahillerinin de kendisine verildiğini eklemektedir. Ama bu hususa başka hiçbir yerde değinilmemektedir.

19 Sadeddin'in burada kullandığımız Fransızca el yazması tercümesine göre bunlar İbrahim Bey'in kendi oğullarıdır.

Bey, II. Mehmed'den nasıl davranacağına dair gerekli emirleri almadan, İbrahim Bey'e karşı herhangi bir harekette bulunmak istemediğinden, gittikçe ilerliyordu. II. Mehmed, bu faaliyetsizliğe son derece kızarak, İsa Bey'i derhal görevinden aldı ve Karamanoğulları İbrahim Bey'in isyanını silahlarıyla mümkün olduğunca kısa bir zamanda durdurmak üzere, İshak Paşa'yı beylerbeyi olarak Anadolu'ya gönderdi. İshak Paşa'nın gelişi bile Karamanoğulları beyinin geri çekilmesine yetti. Osmanlı topraklarında işgal ettiği bütün yerler teker teker boşaltıldı ve İshak Paşa, herhangi bir kılıç darbesine gerek kalmadan Akşehir'e ve Beyşehir'e kadar geldi. Her zamanki gibi Toros Dağları'na geri çekilen İbrahim Bey, yazılı olarak af ve barış istedi.

İbrahim Bey'in itaat ve teslimiyet vaatleri ve belki de bunlara eklediği hediyeler II. Mehmed'in haklı öfkesini dindirdi ve İbrahim Bey'in kızını II. Mehmed'in haremine yollaması, bundan böyle savaşlarda birliklerini göndermesi ve sahip olduğu toprakları sadece II. Mehmed'in babası II. Murad'ın bir hediyesi olarak kabul etmesi şartıyla Osmanlı elçileri aracılığıyla barış yapıldı. İshak Paşa, barış antlaşması yapıldıktan sonra, uzun zamandır haraca tâbi olup, Karamanoğullarının tarafına geçen Menteşeoğlu İlyas Bey'i de ülkesinden kovdu ve II. Mehmed'in emri üzerine, bu tarihten itibaren, o zamana kadar Anadolu beylerbeyinin ikameti olan Ankara yerine Anadolu beylerbeyinin ikameti hâline gelecek Kütahya'ya yerleşti[20]. Karamanoğullarıyla yapılan barış, o dönemlerde II. Mehmed ve Bizans imparatoru arasında baş gösteren ve sebepleri, Bizans'ın bundan sonra inceleyeceğimiz son akıbetleriyle yakın ilişki içinde olan gerginliklerden dolayı hızlandırıldı.

2) İmparator Konstantin'le yapılan barışın bozulması. Konstantiniyye kuşatması ve fethi

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki varlığı ve devamı, o dönemlerdeki şartlar altında kesinlikle Konstantiniyye'ye sahip olmaya bağlı değildi. Bizans tahtı, bu yüzden Bizans İmparatorluğu yeniden ayağa kalkmadan ve Osmanlılar, fethettikleri yerleri geri vermek zorunda kalmadan çok uzun yıllar aynı çaresizlik içinde devam edebilirdi. Osmanlıların Avrupa'daki hükümdar-

20 Sadeddin, s. 159-161. Bizanslılar'a (Dukas, XXXIV, 131 ve Chalkokondylas, s. 199) göre, Sadeddin kesin olarak söylemese de, II. Mehmed Karaman'la savaşmak için bizzat Anadolu'ya geçti.

lıkları daha o dönemlerde çok daha sağlam temeller üzerine kurulmuştu ve son imparatorunun çaresiz kibri, rahatsızlık verici bu komşusuyla sürekli anlaşmazlıklarını nihai bir darbeyle sona erdirmesine sebep olmamış olsaydı, II. Mehmed belki de bir zamanlar böylesine güçlü bir imparatorluğun çürük kalıntılarını tamamen yok etmeyi düşünmezdi bile.

II. Mehmed, Karaman'la savaşmak üzere ordusunun çekirdeğini Anadolu'ya gönderir göndermez, İmparator Konstantin kendisine karşı düşmanca bir tutum aldı ve oldukça tehditkâr bir dille konuşmaya başladı. Osmanlı İmparatorluğu'na yeniden elçiler gönderdi, vaat edilen 300 bin altının henüz ödenmediğine dair şikâyette bulundu ve bundan böyle iki katına çıkartılmasını talep etti. II. Mehmed'i bu esnada biraz da sindirmek için, bu aptalca talebin sebebi olarak, kendisi gibi Orhan Gazi'nin soyunda gelen Şehzâde Orhan'ın, kendisini efendileri ve padişahları olarak kabul eden ve kendisine büyük saygı gösteren çok sayıda taraftar bulduğunu açıkladı; dolayısıyla kendisinden istenenleri yerine getirmek için çok paraya ihtiyacı vardı; böylece Osmanlı padişahı ya bir kez ödemeyi kabul ettiği yıllık ücreti iki katına çıkartacaktı ya da imparatora Orhan'ı serbest bırakma izni verecekti; bu şehzâdeyi gözetim altında tutmak zaten yeterince rahatsızlık verici bir durumdu; bir de geçimini kendi hazinesinden ödeyemezdi. Bizans parasını seven ve her türlü anlaşmazlıktan kaçınmayı yeğlediği için bir Rum dostu olan Çandarlı Halil Paşa, gönderilme amaçlarını kendisine açıkladıklarında imparatorun elçilerine oldukça kaba sözlerle böyle bir talebin saçmalığını anlattı ve II. Mehmed'in öfkesi karşısında kendilerini neyin beklediğini açıkladı, kendi çaresizliklerini gerçeğin ışığında gösterdi ve Şehzâde Orhan'ı serbest bırakıp, Macaristan'ı da II. Mehmed'e karşı ayaklandırsalar bile, hiçbir şey başaramayacaklarını, aksine henüz ellerinde bulunan herşeylerini kaybedeceklerini anlattı. II. Mehmed, kendisine ve öfkesine daha hâkimdi, Bizans elçilerini iyi karşıladı, konuşmalarını sakince dinledi ve çok geçmeden Edirne'ye geri döneceğini – görüşme Anadolu'da Karaman seferi sırasında yapılıyordu – burada taleplerini tekrar dinleyeceğini ve bütün isteklerini yerine getirmeye çalışacağını bildirdi. Bizanslılar, bunun üzerine Çandarlı Halil Paşa'nın iyi niyetli uyarılarını unuttular ve sevinç içinde Konstantiniyye'ye geri döndüler. II. Mehmed ise Karaman'la hızlı bir şekilde barış yaptı ve hemen peşlerinden gitti[21].

21 Hepsi, Dukas, s. 131-133'te detaylı olarak verilmiştir.

Edirne'de yapılacak görüşmeden artık bahsedilmiyordu bile. Zira II. Mehmed bundan böyle ne imparatorla ne de elçileriyle barış içinde irtibat kurmak istemiyordu ve Edirne'ye gelir gelmez, Karasu Nehri'ndeki şehirlere bundan böyle vergilerini, imparatorun sadece bir yıl kadar gümrük vergilerini topladıktan sonra buradan zorla kovulan[22] tahsildarlarına vermelerini kesinlikle yasaklayarak düşmanlığını açıkça göstermeye başladı. Daha sonra 1451 yılı bitmeden, kış mevsiminin başında Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinden, Anadolu'dan ve Avrupa'dan hisar yapımı için gerekli zanaatkârları, duvarcıları, marangozları, kireççileri, demircileri, vesaireyi haberciler aracılığıyla biraraya toplattırdı ve ertesi ilkbaharda, Konstantiniyye surlarının neredeyse hemen önünde, Asomata adında bir yerin hemen yakınında kurulacak bir hisar için Boğaz'ın Avrupa yakasına gelmelerini emretti. Burasını Boğaz'ın en dar yeri olduğu, dolayısıyla kısmen Karadeniz'den şehre girişlere ve çıkışlara kolayca hâkim olunabileceği, kısmen de bu şekilde birliklerin Anadolu'dan Avrupa'ya geçişleri eskisinden daha iyi bir koruma altında olacağı için seçmişti. Bunun dışında tabii ki imparatoru ve başkentini de sindirmek istiyordu[23].

Bu açıdan hisarın inşaatına dair dedikodular bile büyük bir etki yarattı. Sadece Konstantiniyye'de değil, civarında, adalarda, Anadolu'da, Avrupa'da, kısacası Hristiyanlığın kurtuluşu bu başkentten beklenildiği her yerde bu hisarın inşaatı Bizans İmparatorluğu'nun tamamen yok olacağının bir işareti olarak algılandığı için, büyük bir korkuya kapıldılar. Sadece Bizans imparatorunun devlet ricali arasında henüz cesaretini kaybetmeyen bir grup vardı. Bunların başında Konstantin bizzat bulunuyordu ve II. Mehmed, 1452 yılında zanaatkârlarıyla gelerek, inşaata başladığında, silah zoruyla direnmek zorunda oldukları ve saldıran taraf olarak savaşı başlatmalarını önerdi. Daha sakin kafalar, bu cüretkâr öneriye karşı çıktılar ve padişahın gerçekten ne istediğini anlayana kadar beklemeyi önerdiler. Hisarını bir kez kurdu mu, ne kadar yakına

22 Dukas, s. 133.

23 Bu hisarın inşasından bütün kaynaklar bahsetmektedir. Dukas, s. 133; Chalkokondylas, VIII, 201; Phrantzes, III, 3, s. 233, Bonn baskısı. Sadeddin, s. 163'te tabii ki bu hadiseyi Bizanslılardan farklı anlatmaktadır. Buna göre II. Mehmed önce Bizans imparatorundan izin istemiş ve imparatorun buna karşı çıkmak için bir sebebi olmadığına, ancak hisarın inşa edileceği bölge kendisine değil, Frenklere ait olduğuna ve Frenklerle anlaşmazlıklara düşebileceği için, hisarı yaptırmasını tavsiye etmediğine dair bir cevap aldı. II. Mehmed, bunu dert etmediğini bildirdi ve inşaata başlandı. Sadeddin'e göre inşaatta 5 bin kişi çalıştı ve tamamlamak için dört ay harcandı.

kurduysa, o denli daha rahat elinden alabilecek ve yok edebileceklerdi[24]. Tereddüt içinde ve daha sakin olanlar üstünlük sağladılar ve sonunda bu hadiseyle müzakerelerde bulunarak başedip edemeyeceklerini anlamaya karar verdiler. İmparator Konstantin böylece üçüncü kez II Mehmed'e elçi gönderdi ve şunları söyletti: "Edirne'nin fethi üzerinden neredeyse 100 yıl geçti ve atalarından hiçbiri bugüne kadar başkent yakınlarına böyle bir hisar kurmaya cesaret edemedi; II. Mehmed barışın ortasında bu şekilde erzak teminlerini kesmek, açlığa mahkûm etmek ve gümrük vergilerinden yoksun bırakmak istiyordu; bunu yapmamalıydı; imparator, babasının zamanından beri süregelen barışı ve dostluğu muhafaza etmek istiyordu ve ne kadar yüksek olursa olsun, haraç ödemeye hazırdı". II. Mehmed buna şöyle cevap verdi: "Şehir surlarının dışındaki her yerde Osmanlılar yaşadığından ve Bizanslılar da burada güvenle kalamadıklarından, hisarı kurmayı düşündüğü yer uzun zamandan beri kendi mülkiyetine geçmiştir. Macaristan savaşı sırasında Frenk gemileri Çanakkale Boğazı'nda Gelibolu'dan geçişini engellemeye çalıştıklarında babası II. Murad'ın ne büyük bir tehlike altında kaldığını hatırlamıyor muydu? O dönemlerde çocuk olarak Konstantiniyye'deydi ve imparator ile tebaasının Osmanlıların sıkıntısına nasıl sevindiklerini görmüştü. Babası, Anadolu tarafında uzun zaman önce kurulan hisarın tam karşısına batı tarafına da bir hisar yapmaya yemin etmişti; bu ana kadar zaman bulamadığı bu eseri şimdi Allah'ın yardımıyla tamamlamak istiyordu. Kendi topraklarında uygun gördüğü birşeyi yapma hakkına sahip değil miydi? Atalarının yapamadığını kendisi şimdi yapmak istiyordu ve kolayca da yapıyordu; İmparator bu yüzden elçiler göndererek kendisini rahatsız etmekten vazgeçmeliydi; zira bundan böyle bu gibi taleplere huzuruna gelen herkesi tutuklatacak ve canlı canlı derisini yüzdürecekti"[25].

Bu korkunç haber, Konstantiniyye'nin tamamını müthiş bir karışıklığa itti. Halk, ağlayarak ve sızlayarak sokaklara döküldü ve meydanlarda toplandı, kiliselere akın etti ve hayalinde şehrin çöküşünü görerek, herşeyin kaybedildiğini düşünmeye başladı. İmparator Konstantin, bu sıkıntılı günlerde bile cesaretini kaybetmedi ve güçlü düşmanı karşısında son ana kadar onurunu korumayı bildi. Diğer taraftan II. Mehmed teşebbüsünden vazgeçmiyordu. Anadolu'dan ve Avrupa'dan malzemeler ve gerekli zanaatkârlar toplandık-

24 Phrantzes, *aynı eser*, s. 233: "Şehri inşa etse de onu kolaylıkla ele geçireceğiz. Çünkü biz ona (şehre) daha yakınız".

25 Dukas, s. 134-135.

tan sonra, Edirne'den bizzat buraya geldi, kendi gözleri önünde hisarın temelini attırdı, inşaat planlarını hazırladı ve işleri, inşaatı kısmen masrafları kendilerine ait olmak üzere tamamlamakla görevlendirilen vezirleri ve paşaları arasında bölüştürdü. İnşaat işçileri yavaş yavaş, yerleşim bölgelerine göre, hazır bulunmalarından sorumlu olan kadılarının rehberliği altında buraya geldiler. Padişahın inşaata yardımda bulunma emrine uymayı reddedenler, anında ölüm cezasına çarptırıldı. İnşaatta kullanılan taşların büyük bir kısmı, Konstantiniyye yakınlarındaki harabelerden elde edildiler ve bunun dışında gerekli herşey hazır bulunduğundan, inşaat çok hızlı bir şekilde ilerliyordu. Konstantiniyye'de bu arada fanatik bir grup toplandı, taarruzda bulundu ve kendi başına padişahın zanaatkârlarını muhafız kıtalarıyla birlikte öldürmeye veya kovmaya yeltendi. Bu cüretkâr saldırı herşeyin daha da kötüye gitmesine sebep oldu. Zira grubun tamamı Osmanlıların eline düştü ve son adamına kadar idam edilirken, II. Mehmed tedbirler alarak, Bizanslıların surların dışındaki bütün mülklerini askerlerine talan ettirdi ve henüz yeni filizlenmiş olan tarlalarında inşaatta kullanılan atların ve yük hayvanlarının otlatılmalarına izin verdi.

İmparator Konstantin, acı şikâyetlerde bulunmaya başladı ve II. Mehmed'den en azından tarlaları ve kenar mahalleleri için bir muhafız kıtası rica etti. Ne var ki II. Mehmed bu isteğe cevap bile vermedi, aksine hayvanlarını Bizanslıların tarlalarında otlatmayı uygun gördükleri her an adamlarını koruyacak nöbetçiler yerleştirdi. Bundan sonra sürtüşmelerin çıkması kaçınılmazdı. Zira nefsi müdafaa, herkesi mülkünü mümkün olduğunca korumaya iter. Böylece örneğin bir gün bir Konstantiniyyeli zayıf bir koruma altında tarlalarında otlayan bir dizi atı ele geçirdi; Türkler, atları kurtarmak için geldiler, çatışma çıktı, her iki tarafta birkaç insan öldü ve bu hadiseden haberdar olan II. Mehmed, şehir kapılarının önüne kadar her yeri talan eden ve işe gitmek üzere yola çıkan tarla işçilerinden 40 kadarını öldüren güçlü bir birliği şehrin üzerine gönderdi. Savaş resmen başlamıştı ve barışçıl bir uzlaşma artık mümkün değildi. İmparator bu yüzden şehrin kapılarını kapattırdı, şehirde bulunan bütün Osmanlıları hapse attırdı ama üç gün sonra tekrar serbest bıraktı, serbestçe gitmelerine izin verdi ve II. Mehmed'e yeminler altında yapılan barış antlaşmasını ihlal ederek, barış yerine savaş istiyorsa, adamlarıyla birlikte son ana kadar kendini savunmaya kararlı olduğunu bildirdi; ancak şimdi bile barış için elini uzatmaya hazırdı; II. Mehmed

bunu kabul etmek istemiyorsa, adil bir yargıç olan Tanrı bundan böyle aralarında karar verecekti. Buna da hiçbir cevap gelmedi[26].

Anlatılan bu anlaşmazlıklar altında bu arada yeni hisar üç ay içinde tamamlandı. Alters Phonea önlerinde, Sostenion'un alt kısmına, Yıldırım Bâyezid tarafından Anadolu tarafında inşa ettirilen Güzelcehisar'ın tam karşısına, Boğaz'ın beş stadiona kadar daraldığı yere kurulmuştu. 25 ayak kalınlığındaki surları, herbirinin açısında kara tarafına doğru iki ve aralarında en yüksek olanı denize doğru olmak üzere birer kulenin bulunduğu bir üçgen şeklinde yükseliyordu. Duvarlarının kalınlığı otuz ayak kadardı ve çatıları kurşunla kaplıydı. Ayrıca 300 kilo ağırlığında taş gülleler fırlatan ağır toplar da hemen buraya getirildi ve buraya 400 kişilik bir muhafız kıtası yerleştirildi. Hisarın komutanı Firuz Ağa'ya bundan böyle hangi millete ait olursa olsun, ister Venediklilere, ister Cenevizlilere, ister Bizanslılara, ister Karadeniz'deki kolonilere, hatta Osmanlı padişahının kendi uyruğuna bile ait olsa, yelkenlerini toplayıp, belirlenen gümrük vergisini ödemediği sürece buradan hiçbir geminin geçmesine izin vermeme emri verildi; herhangi bir gemi buna direndiği takdirde, anında batırılacaktı[27].

Hadiseler buraya kadar geldikten sonra, İmparator Konstantin'in tabii ki şehrin savunması için çaba göstermekten ve şimdilik alabileceğini düşündüğü her yerden yardım istemekten başka bir çaresi kalmadı. Muhafız kıtası, altı ay önce devletin zayıf gücü ve imparatorun boş hazinesinin izin verdiği oranda takviye edilmişti; çevredeki halk zamanla şehre taşınmıştı ve bulunabilen her yerdeki hububat başarılı bir şekilde getirilerek depolanmıştı. Ama bunlardan hiçbiri, gelecekte kendilerini bekleyen kuşatmaya yetmiyordu. Birliklere ve güvenli bir erzak teminine ihtiyaçları vardı ve bunun için yardım gerekiyordu. Yılın hemen başında İmparator bu amaçla Mora Yarımadası'nın despotları olan kardeşlerine başvurmuştu[28]. II. Mehmed, bu prenslerin kendi ül-

26 Dukas, s. 135-137.

27 Hisarın inşası hakkında detaylar için bk. Dukas, s. 138 ve Chalkokondylas, VII, 202; Phrantzes, III, 3, s. 234. Surların kalınlığı ve birkaç başka yan husus hakkında tabii ki farklılıklar vardır.

28 Mora Yarımadası'na gönderilen elçi heyeti hakkında kapsamlı bir anlatım için bk. Phrantzes, III, 223-232. İmparatorluğu kurtarmak için olmasa bile, onur içinde yok olmak için yapılabilecek herşeyi yapmak söz konusuyken, Bizanslıların hâlâ nasıl küçük şeylerle uğraştıkları burada ortaya çıkıyor.

kelerinde yeterince meşgul olmalarını sağlamamış olsa bile, bu taraftan fazla yardım beklenemeyeceği kesindi. Zira isteseler bile ne büyük bir yardımcı kıta temin edebilecek ne de Konstantiniyye'ye geçmek için gerekli gemileri temin edebilecek ve ödeyecek durumdaydılar. Dimitrios'un Kral VII. Charles'ı karşılamaya gideceği 10 bin okçu ve 40 bin atlı, II. Mehmed'in aynı yıl içinde Mora Yarımadası'na yaptığı seferle de kanıtlandığı gibi, bilgin Francesco Filelfo'nun gülünç bir uydurmasıydı.

II. Mehmed, Bizans imparatorunun kardeşlerini Osmanlı'ya karşı mücadelesine katılmaya teşvik ettiğini farkeder etmez, Mora'nın bütün yollarına aşina Teselya Sancakbeyi Turahan Bey'e oğulları Ahmed ve Ömer'le birlikte güçlü bir ordunun başında olarak güneye doğru hareket etme ve despotları kış boyunca imparatora ve başkentine yardıma gelmelerini engelleyecek şekilde meşgul etme emrini verdi. 1 Eylül'de II. Mehmed Boğaz'dan Edirne'ye döndü ve 1 Ekim'de Turahan Bey seferini başlattı. Birkaç gün içinde, yeniden kurulan İsthmus Derbendi'ne geldi, ilk taarruzda geçti, kendisine de pahalıya patlayan bir çatışmada, kaçan birçok insanı öldürdü ve hiçbir engelle karşılaşmadan Mora Yarımadası'nın iç kesimlerine ulaştı. Gördüs bir kez daha ele geçirildi ve yerle bir edildi; Arkadya'nın tamamı çöle çevrildi ve Mesine'den Mantinia'ya kadar her yer talan ve harap edildi. Sadece daha güçlü kalelerin surlarında bu defa da herşeyi yok eden bu dalganın gücü kırıldı. Özellikle Siderokastron dağ kalesine boşuna saldırdılar ve Turahan Bey kış ortasında daha güneydeki kanyonlara girmek istemediğinden, ordusunu birkaç bölüme ayırdı ve geri döndü. Bu arada kuzeyde dağılan Bizans ordusu İsthmus Derbendi'nde yeniden toplanmıştı ve Mateos Ananes yönetiminde geri dönen Osmanlılara eski Mycena yakınlarındaki dağ geçitlerinde tuzak kurdu. Osmanlı ordusunun Turahan Bey'in oğlu Ahmed yönetimindeki bölümü beklenmedik bu tuzağa düştü ve ölümcül bir çatışmada kısmen öldürüldü, kısmen de esir alındı. Ahmed Bey, esirlerin arasındaydı ve zincirlere vurularak Mezistre'ye Dimitrios'un yanına gönderildi ve burada bir süreliğine zindana atıldı. Turahan Bey, birliklerinin kalanıyla, çok sayıda köleyle ve paha biçilmez ganimetlerle hiçbir engelle karşılaşmadan ertesi yılın başlarında İsthmus Derbendi üzerinden Teselya'ya döndü[29].

Bu Osmanlı akını despotun zaten zayıf olan gücünü daha da zayıflatmıştı ve İmparator Konstantin'in buradan yardım alma umutlarını tamamen kır-

29 Chalkokondylas, s. 202; Phrantzes, III, 3, s. 235.

mıştı. Artık bütün yardımı sadece Batı'dan, papadan ve diğer Hristiyan prenslerden bekliyordu. Ama buradan da başlangıçta neredeyse hiçbir şey elde edemedi. İmparatorun ve başkentinin sıkıntılarını çok iyi biliyorlardı ama yine de elçilerini soğuk ve ilgisiz bir şekilde karşıladılar ve her zamanki gibi boş vaatlerle geri gönderdiler[30]. İmparatorun herkesten önce başvurduğu Papa V. Nikolas para, gemiler ve birlikler sözverdi ama aynı zamanda imkânlarının tek başına birşey yapmaya el vermediğini açıkladı. İmparator bu yüzden öncelikle Batı'nın diğer prenslerine başvurmalı ve adını kullanarak, onlardan yardım istemeliydi; papalık makamının yapabilecekleri ve yapmaya hazır oldukları daha sonra ortak bir seferin çekirdeğini ve zeminini oluşturabilirdi. Bizans elçileri bu olumsuz cevapla, bunun üzerine derhal Batı'nın diğer prenslerinden ve beylerinden yardım isteyen imparatorun yanına geri döndüler. Birkaç genel ve gelecek için vaatler içeren cevap, bununla şimdilik elde edilen tek şeydi. Bu arada zaman azalıyor, sıkıntı artıyordu ve imparator kendini tamamen papanın kollarına attı ve diğer Hristiyan güçler nezdindeki adımlarının başarısız olduğunu bildirerek, en azından daha önce verdiği sözleri kendisinden esirgememesini istedi[31].

---

30 Raynaldi, *aynı eser*, s. 609'da Aeneas Silvius şöyle demektedir: "Kendi güçlerine güvenemeyen Yunanlar, Latinlerin maddi kaynaklarına bağlanmışlardı, gözyaşlarıyla yardım umut ederek. Ah, utanç! Hükümdarlarımızın kulakları sağır olmuştu, gözleri kör; onlar, Yunanistan düşerken dinin devrilen diğer tarafını görmediler, herbir tarafı ya nerfretlerle ya kayırmalarla meşgul edilip, kamu sağlığının ihmal edildiğine inanırım daha çok".

31 Bu durumlar hakkında en net bilgiyi, Papa V. Nikolas, Manetti, Vita Nicolai V, l. III, Murat. Scc. III, P. II, s. 935'te bulunan ve ölümünden kısa bir süre önce kardinellere sunulan vasiyetnamesinde vermiştir. Diğer hususların yanısıra burada şöyle denmektedir: "Böylece, demek ki, samimi ve yetkin zihnimizin bu niyeti üzerinde ısrarla durarak, sağlanan destek yüzünden duyulan şükran duygusuyla bize gelen İmparator Konstantinos'un sözcülerine, açık seçik bir cevapla bütün savunmamızın bir bölümünde para, bir bölümünde üçer kürekçinin çektiği gemiler, bir bölümünde kara ordusu aracılığıyla hazır ve yakında olacağını ifade ettik ve yardımcı birliklerimizin yabanilerin ve barbar halkların o inatçı kuşatmasını enselerinden kaldırmaya ve uzaklaştırmaya yeterli olmadığını düşündüğümüz için, başka Hristiyan desteklerinin ricasında düşüncesini ve zihnini bütünüyle değiştirmesini, yardımlarımızın, bütün diğer yardımların sağlam temelleri gibi kesin ve gerçek olarak her zaman donatımlı olduğunu anlamasını, böylece bizim adımızla başka hükümdarlara ve devletlere bildirmesini önerdik". İmparator bunu gerçekten de yapmıştı. Devamında şöyle denmektedir: "ama sözcüler genel bir cevap ilettiklerinden konu sonuçlanmaksızın bize geri geldi".

Ne yazık ki yine kiliselerin birleştirilmesine dair artık zamanaşımına uğramış yararsız tartışmalar tekrar söz konusu edildi ve herşey yeniden zorlaştırıldı ve geciktirildi. Papa, imparatorun resmen ve halkın önünde papanın adının Konstantiniyye'nin en önemli kiliselerinde kullanılan dualara dahil edileceğini ve Floransa Konsili'nin kararlarına gösterdiği sadakatten dolayı makamından alınan Patrik Gregorius'un tekrar eski makamına getirileceğini açıklamasında ısrar etti. Yardım ve kurtuluş beklediği tek yeri burası olan İmparator Konstantin, şimdi bile buna itiraz eden halktan, özellikle de ruhban sınıfından yükselen seslere rağmen, daha fazla direnmeye cesaret edemedi. Yine uzun süren müzakereler başladı ve sonunda hadiseyi tamamen çözüme ulaştırmak için papanın vekilini Konstantiniyye'ye göndermesine karar verildi. Papa vekili olarak, birliğin Floransa Konsili'nde[32] en ateşli savunucularından biri olan Sabino Piskoposu Kardinal İsidorus, 1452 Kasım'ında Konstantiniyye'ye geldi. İmparator ve yüksek makamlı ruhbanlar ve saraya dahil olan herkes, kardinali gerçek sevinçten ziyade zoraki bir sevinçle karşıladılar ve birkaç görüşmeden ve anlaşmazlıktan sonra düşüncelerini törenler arasında yapılacak bir eylemle açıklamayı kabul ettiler.

İmparator ve saray ricali, senato ve ruhban sınıfı bu amaçla 12 Aralık'ta Ayasofya Kilisesi'nde toplandılar; Kardinal İsidorus, ateşli bir konuşmada tekrar birliğe çağrıda bulundu; dualar, birliğin esaslarına uygun olarak Papa V. Nikolas'ın ve Patrik Gregorius'un adıyla okundu ve bu birlikle ilgili kararların Türk tehlikesinden kurtulduklarında tekrar gözden geçirilmesi şartıyla kiliselerin tekrar birleştirileceğine dair yeminler edildi. Ezelden beri kiliselerin birleşmesine fanatik bir çabayla karşı çıkan düşük rütbeli ruhbanlar ve tarikatlar, bu törene katılmadılar. Bu yüzden imparator ve taraftarları kalplerindeki korkuyla kiliselerin birleşmesi lehinde yeminlerini ederlerken, yığınlar hâlinde keşişler, haykırışlar ve Latinlere karşı hakaretler altında sokaklara çıktılar, birleşmeye en fazla karşı çıkan Gennadius'un çekildiği Pantokrator Manastırı'na doğru akın ettiler, şiddetle dışarı çıkmasını istediler ve ne yapmaları gerektiğini sordular. Gennadius'un yazılı cevabı şöyleydi: "Talihsiz Bizanslılar, yanlışlarınız sizi nereye götürdü? Tanrı'yı terkettiniz ve umudunuzu bu Frenklerin gücüne bağladınız ve kendinizle birlikte şehrinizi de yok olmaya mahkûm mu ettiniz? Tanrı beni korusun! Huzurunda yemin ederim ki, böyle bir utançta

32 Chalkokondylas l. VI, s. 155. Dukas, XXXI, 119. Papaya Konstantiniyye'nin düştüğünü haber veren kişiyle aynıdır.

benim payım yoktur! Ne yaptığınızı iyi düşünün, siz talihsizler! Şehrinizle birlikte atalarınızın size bıraktığı inancı da kaybediyorsunuz ve kâfirliği kabul ediyorsunuz. Yargılandığınızda, vay halinize! Vesaire...". Fanatik grup, bu ruhani beyannameyle tekrar şehrin sokaklarında dolaşmaya başladı ve ruhban konsilinin kararlarını ve şimdi ya da gelecekte bu kararlara katılacak herkesi lanetledi. Avam takımının büyük bir kısmı her zamanki gibi keşişlerden yanaydı, peşlerinden gitti, birliği ve taraftarlarını lanetleyerek meyhanelere doluştu ve şehri tek başına kurtaracak kadar güçlü olan Meryem Ana'nın onuruna şarap bardaklarını boşalttı; bunun için Latinlere ve onların inancına ihtiyaçları yoktu! Karışıklıklar bu şekilde uzun bir süre devam etti ve istemeseler de birliğe katılanları sindirdi. Çoğu yeni dualardan dolayı kutsallığı bozulduğu ve kirlendiği için kutsal ekmeği yemeye bile cesaret edemiyordu; şehrin içinde bulunduğu tehlike bir geçsin, o zaman Tanrı'yı terkedip etmedikleri belli olacaktı nasıl olsa. Bu ve buna benzer konuşmalarla birlik taraftarları, katedralde meydana gelen herşeyi olmamış kabul eden ve kendilerine karşı ayaklandırılan avam takımını sakinleştirmeye çalıştılar[33].

Başkent halkı, bu hayırsız bölünme altında, bu sıkıntılı anlarda aslında ihtiyacı olan manevi duruşunu ve gücünü iyice kaybetti. Henotiklerin –birlik taraftarlarına bu ad veriliyordu– dürüst olmayışı, sadakatsizlikleri öyle bariz ve öylesine açık bir şekilde görülüyordu ki, Kardinal İsidorus

33 Bu durumlar hakkında en net bilgiyi Dukas, s. 141-144'te vermektedir. Karşılaştırma için bk. Lonicerus T. II, s. 84'te Leonardi di Chiensis, de urbis Constantinopoleos jactura captivitateque historia. Kütüphane araştırmacıları için burada bu yazıdan sadece 60 adet olarak basılan ve bu yüzden neredeyse hiç bilinmeyen bir baskının mevcut olduğunu hatırlatmak isterim; başlığı şöyledir: "De capta a Mehemethe II. Constantinopoli Leonardi Chiensis et Godofridi Langi narrationes sibi invicem collatae. Accessere Isidori Cardinalis e duplici monumento Epistola et Ducae super urbe capta deletoque Christianorum in Oriente imperio Monodia. Recensebat et notis illustrasat J. Bapt. L'Ecuy, Doctor Sorbonicus, Abbas Praemonstrati. Lutetiae Parisorum, Sumptibus Legati apud Regem Christianissimum. 1823. 4". Bu baskının sebebi, Nürnberg'de Gottfried Lange'nin adını taşıyan, ancak daha detaylı olarak incelendiğinde Leonardi Chiensis'in elden geçmiş bir eseri olduğu farkedilen bir taslağın satın alınmasıydı. Baskının tamamı bu arada çok yararsız bir çalışmadır, çünkü ekteki notlar bilimsel bir değere sahip değildirler. Ön kapakta II. Mehmed'in bir resmi bulunmaktadır, ancak tarihi değerinin tespit edilmesini sağlayan hiçbir açıklama yoktur. Kitap, Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Yine de Lonicerus'un daha geniş kapsamlı eserinden yararlanmayı tercih etmekteyim.

bile bu birliğe inanmıyordu ve iki tarafın, birbirlerini şehrin kâfirlerin eline düşmesinden sorumlu olmakla suçlamasından başka birşey elde edilemiyordu. Gözlerini kapayıp ısrarla şehidler verdikleri birliğe karşı çıktıkları için Tanrı'nın cezasına çarptırıldıklarını söylüyordu Henotikler; Şizmatikler ise Latinler yüzünden inancımızı inkâr ettiğimiz için Tanrı bizi cezalandırıyor, diyorlardı[34].

Bu birlik bu arada en önemli amacı, yani papanın yardımları için biraz olsun başarılı olmuştu. Şehrin içinde bulunduğu sıkıntıyı her gün kendi gözleriyle gören Kardinal İsidorus, imparatorun Papa V. Nikolas nezdindeki ricalarını biraz gevşek ve tereddütlü ve biraz da vicdan azabı çekerek de olsa desteklemekten kaçınamadı[35]. Böylece papanın sadece 10 kadırga temin etmekle kalmayıp, diğer güçlerden ikisini de aynı sayıda gemiyle destek vermeye ikna etmeyi başardı: Venedik Cumhuriyeti'ni ve aynı yıl içinde ayrıca Cenevizlilerin Doğu Akdeniz'deki mülkleri için yardım çağrısında bulundukları Napoli ve Sicilya Kralı Alfonso'yu[36]. Batı'nın Bizans'ı ve Konstantiniyye'deki Bizans tahtını kurtarmayı düşündükleri gücün tamamı buydu! Hem de kış ortasında. Bu küçük filo, Venedikli Jakopo Loredano yönetiminde biraraya toplanıp, yola çıkmaya hazır hâle gelene kadar ilkbahar geldi. Venedik, kendi ülkesinde sadece beş kadırga hazırlayabildi; diğer beş kadırga Dalmaçya'dan ve Kandiye'den filoya katılacaklardı. Bu da yeni bir gecikme, yeni bir zaman kaybı anlamına geliyordu ve beklenen şey gerçekleşti: Konstantiniyye 29 Mayıs 1453'te Osmanlıların eline düştü ve iki gün sonra papanın filosu ancak Eğriboz'a demir attı[37]! Zaten bu az sayıda gemiden oluşan Batı filosu Bizans İmparatorluğu'nu

34 Leonardi Chiensis, *aynı eser*, s. 85. Dukas, s. 144.

35 Dukas, s. 143: "Greklerin hilelerinin ve entrikalarının doğal olarak yabancısı olmayarak kardinal onların her türlü niyetini ve gönüllerinden geçenleri ortaya çıkardı. Ancak soydaşları olduğu için büyük bir istekle şehre yardım etmeye koştu".

36 Ceneviz dooxesinin ve senatosunun bu husus hakkında Kral Alfonso'ya gönderdikleri bir yazı, Raynaldi, Annal. Eccles, *aynı eser*, s. 605'te bulunmaktadır. Burada, imparatorun elçiler aracılığıyla kraldan yardım istediğini de belirtmektedir: "Biz imparatorun tavsiyesini sık sık ve tekrar tekrar övdük, çünkü Roma papasından sonra tüm umudu majestelerine yönelmişti".

37 Papanın, daha doğrusu müttefik donanmanın gemi sayısı, Marino Sanudo, Vite de' Duchi, Muratori Scrpp. XXII, s. 1148'de kesin olarak verilmektedir. Hazırlıkların Konstantiniyye'nin düşüşünden kısa bir süre öncesine kadar uzadığını, papa vekili olarak papalık filosunun hazırlıklarıyla görevlendirilen Ragusa Arşidükü Jacob'a ancak 27 Nisan 1453 tarihinde verilen ve Raynaldi, *aynı eser*, s. 610'da bulunan vekâletname

hiçbir şekilde kurtaramazdı; Konstantiniyye'nin fethini belki bir gün, hatta bir saat bile geciktiremezdi; ama hiç mücadele etmediği, hatta Çanakkale Boğazı'na bile gelemeden tekrar geri döndüğü için, ne o zamanki nesil, ne de daha sonrakiler Batı güçlerini haklı olarak asla affedemediler. Bu, Hristiyanlığın İslâm'ın yeniden canlanan gücüne karşı mücadele tarihinde silinemez bir leke olarak kalmıştır.

Bizans İmparatorluğu'nu sona erdiren felaketi yerinde izlemek için tekrar Konstantiniyye'ye dönüyoruz. İmparator Konstantin, Batı'dan gelecek yardımı boşuna beklerken, mümkün olduğunca en geç ertesi ilkbaharda beklediği taarruzu karşılamak için hazırlıklarını sürdürüyordu. Erzak temini kış boyunca büyük çabalar altında devam ettirildi. Buğdayı, şarabı, yağı ve diğer gıda maddeleri adalardan ve Ege Denizi'nin kıyı şehirlerinden geliyordu. Sakız Adası'na mürettebatıyla birlikte dört büyük ticaret gemisinin gelmesi bekleniyordu; bunlardan biri Mora'dan gelecekti. Bilhassa adalarda mücadelenin sonucu heyecanla bekleniyordu. Son ana kadar burada umutlar ve endişeler farklı görüşler arasında dağılmıştı. Kimileri Konstantiniyye'nin düşüşünü kesin ve kaçınılmaz görüyordu; kimileri II. Mehmed'in tıpkı babası ve dedesi gibi hiçbir şey başaramadan çekileceğini iddia ediyordu[38]. Şehirde korku gün geçtikçe artıyordu. Bilhassa soylu sınıfından kaybedecek çok fazla şeyi olan ve avam takımından hayatını riske atmak istemeyen aileler göç ediyorlardı[39] ve kapıların önündeki Osmanlıların eline düşeceklerinden korkmamış olsalardı, bu göçler muhtemelen daha sık görülürdü.

Kış boyunca şehrin savunması için de birçok hazırlık yapılmıştı. Kaleler iyi durumdaydı ya da acilen tekrar onarıldılar. Ne yazık ki, şehirde eli silah tutan insanların, 111 stadyon genişliğindeki surlara orantısı çok küçüktü. İmparatorun emri üzerine yapılan hassas bir sayıma göre şehirde 4973 yerli ve

kanıtlamaktadır. Memorie historiche di cio, che hanno operato li sommi Pontifici nelle guerre contro i Turchi dal primo passaggio di questi in Europa fino all' anno 1684, raccolte da Domenico Bernino, Roma 1685'te bu husus hakkında bilgi aranmamalıdır. Papalık makamının Batı'nın Osmanlı'nın büyüyen gücü karşısındaki mücadelesindeki rolü, Roma'da "con lizensa de' Superiori' (Üstlerin izniyle)" basılan bir kitapta tabii ki sadece iyi taraftan gösterilebilir. Yazarının en iyisini ya bilmediği ya da kasten belirtmek istemediği bir kitaptır.

38 Dukas, XXXVI, 144.

39 Phrantzes, *aym eser*, s. 241.

2 bin yabancı bulunuyordu[40]. İmparator, bu sonuç karşısında öyle paniğe kapıldı ki, açığa çıktığı takdirde zaten mevcut olan cesaretsizliği daha da artıracağı endişesiyle bu sonucun gizli tutulmasını emretti. Esas araçlar, yani insan ve para eksik olduğundan muhafız kıtalarının takviye edilmesi düşünülemezdi bile. Sadece en acil harcamaları karşılamak için bile İmparator Konstantin kiliselerin gümüşlerini aldırmak ve sikkelere çevirmek zorundaydı. Francis, tıpkı bir zamanlar açlıktan kutsal ekmeği yiyen Davud gibi büyük bir sıkıntıya düştüklerini ve imparator, şehir kurtulduktan sonra alınanların dört katını geri vermeyi vaat ettiği için, bunun bir kilise soygunu olarak görülmemesi gerektiğini söylüyordu[41]. Ne var ki muhafız kıtaları sonunda göründüğü kadarıyla bilhassa limanda demirli gemilerin mürettebatının yardımıyla takviye edildi ve böylece silah altında yaklaşık 6 bin Rum ile çoğunluğu Cenevizliler ve Venedikliler olmak üzere, 2 bin yabancı toplandı[42].

Konstantiniyye o dönemlerde kara tarafında çifte surla çevriliydi. İç kısımdaki surlar en yüksek ve en güçlü surlardı; dış kısımda bulunan daha zayıf surlar ise taş döşeli geniş bir hendekle korunuyordu. Savunma planı hakkında uzun bir görüşmeden sonra, birlikler dış surlara yerleştirildiler; zira hatırladıkları kadarıyla bu şekilde bir zamanlar II. Murad'ın saldırısı geri püskürtülmüştü[43]. Deniz tarafında da imkânlar dahilinde uygun bir savunma hazırlandı. İmparatorun gerçi kendi gemileri yoktu ama tesadüfen burada olan veya limana giren bütün gemilere hemen el koydurdu ve limanın girişini Galata'dan doğruca kilisenin surlarına kadar uzanan demir bir zincirle kapattırdı. Bu zincirin iç kısmına aralarında üç büyük Venedik ticaret gemisinin, üç Cenevizli ve üç Kandiyeli kadırganın ve Fransa, İspanya ve Kidonya'dan daha küçük gemilerin bulunduğu 15-20 gemilik filoyu yerleştirdi[44]. Cenevizlilerin gemileriyle aynı zamanda en iyi komutanlarından ve deniz kahramanlarından biri

40 Phrantzes, s. 240'a göre. İmparator tarafından sayımı yapmakla bizzat görevlendirildiğinden kendisine burada tamamen güvenebiliriz. Chalkokondylas, s. 206'da Konstantiniyye'nin büyüklüğünü 111 stadionla belirtmektedir ve şunu eklemektedir: "Adamlar (askerler) şehrin değişik noktalarına dağıtıldıkları için kent her yerde yeterince muhkem değildi".

41 Phrantzes, s. 256. Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1150.

42 Batı kaynaklarında genel olarak geçen bilgi, örneğin Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1150.

43 Chalkokondylas, VIII, 203.

44 Phrantzes, s. 238. Chalkokondylas, s. 208. Dukas, XXXVIII, 149.

olan Longo lakaplı Giovanni Giustiniani de buraya gelerek, 300 iyi donatılmış askeri burada karaya çıkarttı ve imparatorun ricası üzerine bir başkomutanlık üstlendi[45].

Böylece uzun süreli bir kuşatma için en azından biraz olsun hazırlanmışlardı ki, II. Mehmed ordusuyla ve büyük bir filoyla karadan ve denizden saldırmaya başladı. Yukarıda belirtilen hisarın 1452 yılında tamamlanmasından sonra, şehrin çevresinde Osmanlılarla anlaşmazlıklar hiç bitmemişti ve bu yüzden kara tarafından her türlü irtibat neredeyse tamamen kesilmişti. Hiç beklenmedik zamanlarda Osmanlı birlikleri varoşlara saldırmışlar, evleri talan etmişler, direnenleri öldürmüşler ve savunmasız halkı köleliğe sürüklemişlerdi[46]. Ama ne bu yıl içinde, ne de kış boyunca önemli darbeler vurulmamıştı. II. Mehmed, Eylül ayında Edirne'ye geri dönmüş; burada gece gündüz Konstantiniyye'nin fethiyle ilgili planlarla ve hazırlıklarla ugraşmış ve zamanla Anadolu'da ve Avrupa'da toplayabildiği bütün birlikleri Boğaz kıyılarına toplamış; gemiler yaptırmış; kendi gözetimi altında, kısa bir süre önce çok az para aldığı için Konstantiniyye'den kaçan Macar bir dökümcüye, kısmen çok büyük kuşatma topları döktürmüştü ve hisarın önünde yelkenlerini toplayıp, belirlenen gümrük vergisini ödemeden hiçbir Frenk gemisinin Boğaz'dan geçmemesine dikkat ediyordu. Ciddi emirlere rağmen, bu gümrük vergisinden kaçmayı deneyen Venedikli bir ticaret gemisi, bunu pahalıya ödedi. Gemisi tek bir mermiyle parçalandı ve batırıldı; mürettebatı gerçi bir barkayla karaya çıkıp kendini kurtarabildi ama burada hemen Osmanlıların eline düştü ve zincirlere vurularak, II. Mehmed'in o dönemlerde bulunduğu Dimetoka'ya götürüldü. II. Mehmed, 30 kişiden oluşan mürettebatı derhal idam ettirdi, kaptanlarını kazığa oturttu ve cesetleri gömülmeden yol kenarında bırakıldı ve burada çok geçmeden tarihçi Dukas cesetleri kendi gözleriyle gördü[47].

Ocak ayında herşey Konstantiniyye'ye doğru yola çıkmaya hazırdı. Hedefine ulaşma hırsıyla yanıp tutuşan ve bu yüzden geceleri huzur ve uyku

45 Phrantzes, s. 241. Dukas, s. 149.

46 Phrantzes, s. 234.

47 Dukas, s. 138-140. Burada ayrıca daha sonra kuşatmada kullanılan büyük topla Edirne'de yapılan ilk denemeler hakkında notlar bulunmaktadır. Chalkokondylas, s. 204'te Urban adındaki bu dökümcünün Eflak olduğunu söylemektedir ve bu bilgi Katona, *aynı eser*, s. 924'te Macaristan'ı Konstantiniyye'nin fethinde Osmanlılara yardım ettiğine dair iddialardan kurtarmak için kullanılmaktadır.

bulamayan II. Mehmed, her yerdeydi, herşeyle bizzat ilgilendi, kendi eliyle Konstantiniyye'nin ceşitli kalelerine yapılacak saldırıların planını hazırladı, kendisi ve teşebbüsü hakkında neler konuşulduğunu kendi kulaklarıyla duymak için, geceleri tebdili kıyafet içinde Edirne sokaklarını dolaştı. Bu gece gezilerinde kendisini tanıyan, kendisine selam verenlerin vay canına! Onları hemen öldürüyordu. II. Mehmed, çok büyük bir enerjiye, nadir bir faaliyete sahip, büyük planlarla dolu şüpheci bir tirandı. Bizanslıların direnişinden ziyade veziriazamı, Rum dostu Çandarlı Halil Paşa'nın ihanetinden korkuyordu. Düşüncelerinden emin olmak ve denemek için Çandarlı Halil Paşa'yı bir gece aniden yanına çağırttı. Çandarlı Halil Paşa, çağrısına titreyerek cevap verdi ve elinde altın dolu bir kapla, yatak odasında kendisini giyinik bir vaziyette bekleyen II. Mehmed'in huzuruna çıktı. Veziriazamın elindeki kaba bakarak: "Bununla ne yapacaksın?" diye sordu. "Senin parana ihtiyacım yok ve sana bundan fazlasını da verebilirim; bana İstanbul'u getir". Çandarlı Halil Paşa, korkarak II. Mehmed için malını mülkünü ve kanını feda etmeye hazır olduğunu bildirdi. "Öyleyse gördüğün gibi bütün gece yatağımda dönüp duruyorum; ruhum huzur bulamıyor, gözüme uyku girmiyor; şimdi karşımda söylediklerine sadakatsizlik etmemek için, altına veya gümüşe kapılma! Cesaretle ve dirençle Bizanslılara karşı savaşalım; Allah'ın yardımı ve Peygamber'in duasıyla şehirlerini ele geçireceğiz". Çandarlı Halil Paşa, bu uyarıyı anlamıştı ve akıbeti hakkında huzur içinde evine döndü[48].

İlkbahar başlayınca II. Mehmed birliklerini ve gemilerini teker teker Konstantiniyye'ye doğru yola çıkardı. Büyük kuşatma makineleri ve ağır toplar büyük çabalar altında buraya getirildiler. 12 karış büyüklüğündeki ağzından 500 kilo ağırlığında çok büyük taş güllesi fırlatan büyük topla Edirne'den Konstantiniyye'ye giden iki günlük yol, Şubat'tan Mart'a kadar tam iki ay içinde katedildi; zira önce topun geçeceği yolu açmak için önden büyük bir lağımcılar birliğinin gitmesi gerekiyordu. Topun önüne 50 çift öküz koşulmuştu ve topu dengede tutmak için yanında 200 kişi gidiyordu. Bu devasa topun iki ya-

48 Dukas, s. 140-141'de sonunda II. Mehmed hakkında şöyle denmektedir: "Basitçe söylemek gerekirse gece her türlü ön hazırlığı planlıyor ve sabah da basiretli bir şekilde ve kurnazca herşeyi denetleyerek emirler veriyordu". Sadeddin, s. 164'e göre Bizans imparatorundan rüşvet alan Çandarlı Halil Paşa, hisarın inşası sırasında II. Mehmed'i barış yapmaya ikna etmeye çalışmıştı.

nına yerleştirilen iki daha küçük ama yine de oldukça büyük ebatlarda iki top daha aynı zamanda Konstantiniyye önlerine getirildi[49]. Öncü birliklerin başında [Dayı] Karaca Bey bulunuyordu. Onun görevi, önce Karadeniz ve Marmara kıyılarında hâlâ Bizans'ın elinde bulunan bütün yerleri almaktı. Misivri, Ahyolu, Vize ve bu yönde birkaç daha küçük sahil kalesi; Konstantiniyye yakınlarındaki Epibatai ve üç saat uzaklıkta, Silivri yakınlarındaki Ayastefanos Kalesi daha ilk taarruzda kolayca alındı. Buraya sığınmış olan halk, muhafız kıtaları ve yerliler köleliğe gittiler; direnenler anında öldürüldüler. Sadece Silivri direniyordu[50].

II. Mehmed, Edirne'de büyük bir geçit resmini tamamladıktan ve birliklerine heyecanlı bir konuşmada seferin amacını açıkladıktan sonra[51], Nisan ayının ilk günlerinde, asıl kuvvetleriyle bizzat geldi. 10 Nisan'da yaptırdığı bir sayımda, surların önündeki silahlı insanların sayısı 258 bin kişiydi. Artçı birlikler ve yaşlısı genci, ganimetlerden pay kapmak için her yerden gelerek askerî kuvvetlerin peşine takılan halk bu sayıya dahil bile değildi. Askerî kuvvetlerin yanında ayrıca onları hayır dualarıyla Konstantiniyye surlarının önüne kadar takip eden ama daha sonra kısmen evlerine geri dönen birçok derviş, şeyh ve sözde şerifler vardı. Kısacası kuşatma birliklerinin sayısı genelde 300 bin kişi olarak verilmektedir ki, bu sayı kimilerine göre az göründüğü için 400 bine kadar yükseltilmiştir. Atların ve topları taşımak ama daha ziyade ordunun er-

49 Topun Konstantiniyye önlerine gelişini bütün yazarlar anlatmaktadırlar: Dukas, s. 145, Chalkokondylas, s. 204, Phrantzes, s. 236, 238, Leonardi Chiensis, s. 87, Sadeddin, s. 165. Tabii ki büyüklüğü, kalibresi ve en büyük topun götürülmesine hizmet eden insanların ve yük hayvanlarının sayısı hakkında farklılıklar vardır. Ama abartılar muhtemelen erken başlamıştır. Birkaç açıklayıcı bilgiyi Hammer, I, 666'da vermektedir. Yine de kaynaklarda farklı bilgiler bulmaktayım. Chalkokondylas'a göre örneğin büyük topun yanındaki daha küçük toplar 2-3 talent değil, yarın talent büyüklüğündeydi. Buna karşın 2 talentin üzerinde gülleler atan iki top vardı. Chalkokondylas, en büyük topun attığı güllelerin ağırlığını 3 talent olarak belirtmektedir, yani her zaman inanılandan çok daha az. Bu gülleler siyah taştan yapılmıştı ve Karadeniz kıyılarından alınıyordu. Bugün bile Çanakkale Boğazı'nın kalelerinde, bilhassa Sultaniyye Kalesi'nde 24-26 ½ zoll büyüklügünde çapa sahip taşlar fırlatan topların bulunduğu bilinmektedir. Karşılaştırma için bk. Abercromby Trant, of a journey through Greece in 1830. With the remarks upon the actual state of naval and military power of the Ottoman Empire. Londra 1830, s. 431 vd.

50 Dukas, s. 145. Phrantzes, s. 236.

51 Sadeddin, s. 166.

zak teminini sağlamak için kullanılan yük hayvanlarının sayısı bunun iki katı olarak verilmektedir[52].

Karargâh, daire şeklinde bir denizden diğerine bütün araziyi kaplıyordu. Ortada II. Mehmed, devlet ricaliyle, yeniçerileriyle ve iki büyük topla duruyordu; sağ tarafta Anadolu ordusunun safları Altın Kapı'ya kadar uzanıyorlardı; sol taraftaysa Rumeli birlikleri aynı uzaklıkta Odun Kapı'ya kadar uzanıyorlardı. Zağanos Paşa emrindeki bir yedek kıta karşı kıyıya Galata'nın alt kısmına yerleştirildi. Büyük ana top, önce sağ kanatta Kaligaria Kapısı'nın (Eğrikapı'nın) yanında duruyordu ama burada fazla işe yaramadığı için, sol kanada, asıl saldırının yapıldığı Saint Romanos Kapısı'na (Topkapı'ya) yerleştirildi. Daha küçük toplar surlar boyunca dağıtıldılar[53].

Kara ordusu geldikten birkaç gün sonra, 15 Nisan'da deniz tarafından Osmanlı filosu da Konstantiniyye surlarının önünde toplandı. Karadeniz limanlarında, İzmit'te ve Marmara Denizi'nde inşa edilmiş ve mürettebatla donatılmıştı ve 18 üç kürekliden, 48 iki kürekliden ve birliklerin taşınması, kuşatma donanımı ve erzak temini gibi işler için kullanılan yük gemilerinden oluşan daha küçük araçlardan oluşuyordu. Genel bir sayımda 420 kadar gemi sayıldı[54]. Bulgar devşirmesi olan Kaptanıderya Baltaoğlu [Süleyman Bey], yuka-

52 10 Nisan tarihli sayım Phrantzes, s. 240'ta belirtilmektedir. Buna göre II. Mehmed 2 Nisan'da şehrin önüne geldi; Dukas, s. 148'e göre kuşatma ancak 6 Nisan'da resmen başladı. Şehrin önüne gelen ve ordunun listelerinde adı geçmeyen halkın sayısı hakkında s. 147'de şöyle demektedir: "Sayılamayacak kadar çok olan yazılmayan şeyleri kim anlatabilir? Çünkü kötü haberi duyan herkes şehrin bir ucundan öbür ucuna koşuyordu ve sadece yaşlarından dolayı yürüyemeyen bebekler ve ihtiyarlıktan dolayı yaşlılar da yerlerine çakılı kaldılar". Ordunun sayısı konusunda en yüksek sayıyı veren Chalkokondylas, s. 203'tedir: "Söylendiğine göre ordu yaklaşık olarak kırk tane onbin (400 bin) dolayındaydı". Leonardi Chiensis s. 86'da II. Mehmed'in "300 binden fazla savaşçıyla" geldiğini ve bunun büyük bir bölümünün sipahilerden oluştuğunu belirtmekte olup, Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1148'de bunu onaylamaktadır. Dukas, ordunun sayısı hakkında iki farklı bilgi vermektedir; bir kez s. 150'de Chalkokondylas gibi 400 bin ve daha sonra Phrantzes gibi 250 kişi.

53 Chalkokondylas, s. 203 ve Dukas, s. 148 karargâhın düzeni hakkında hemfikirdirler. Büyük topun yerleştirilmesini Leonardi Chiensis, s. 87'de en kesin olarak anlatmaktadır. Birçok eserde bulunan haritaları burada gözardı etmek istiyoruz. İstanbul'un fethiyle ilgili bir plan, Hammer'in Fransızca tercümesinde bulunmaktadır ama çok da güvenilir değildir.

54 Phrantzes, s. 240. Genelde gemilerin sayısı biraz daha düşük, yani 375 olarak verilmektedir, örneğin Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1148.

rıda belirttiğimiz zincirden dolayı limana giremedikleri için başta çok yararlı olmayan bu filonun başkomutanlığını yapıyordu.

Bu yüzden ilk taarruz kara tarafından yapıldı. Her yer günde yedi kez taş gülleri surlara fırlatan ve her sabah mücadelenin devamını müjdeleyen büyük topun sesi altında titriyordu; birçok yerde tabyalar ve kuleler sallanmaya başlamıştı bile; kuşatma altındakiler dış surlardan ayrılmak zorunda kaldılar ama şehrin içinde hâlâ kiliselerin birleşmesine dair anlaşmazlıklar devam ediyordu ve tıpkı bir lanet gibi, hiçbir tesellisi olmayan, kendi içinde parçalanmış ve bütün dünya tarafından terkedilmiş bir halkın kaderi üzerinde hâlâ bölünmeler ve tarafların birbirlerine duydukları nefret hüküm sürüyordu. Henotikler de dahil papazların elinden kutsal ekmeği alanlar, en korkunç kilise cezalarına çarptırılıyorlardı, lanetleniyorlardı ve mezara kadar takip ediliyorlardı. Henotik papazlar tarafından defnedilen cenazeler bile kabul edilmiyordu ve bu yüzden defalarca isyanlar çıktı. Önceki yıl 12 Aralık'ta dualar Latin geleneklerine göre yapıldıktan sonra, Ayasofya Kilisesi lanetlenmişti. Tek bir insan bile artık oraya ayak basmaya cesaret edemiyordu; hiçbir ışık sunaklarını aydınlatmıyordu, hiçbir dua duyulmuyor, hiçbir kutsal ayin yapılmıyordu. Gennadios bu arada manastırdaki hücresinden Henotiklere sözleriyle ve yazılarıyla saldırıyordu ve en ateşli taraftarlarından biri olan Arşidük Lukas Notaras, fanatik dikkatsizliğinin etkisi altında öyle ileri gitmişti ki, açık bir şekilde Latinlerin miğferlerini şehrin ortasında görmek yerine, Osmanlı padişahının sarığını bin kez görmeyi yeğlediğini açıklıyordu[55]. Bu gibi liderlerin yönetiminde böyle bir halkın, yok oluşa doğru giderken içinde bulunduğu korkunç çaresizlik olmamış olsa da, kurtulması mümkün değildi; ne akıl verilebilirdi, ne de yardım.

Yine de direniş, II. Mehmed'in beklediğinden daha çaresiz, daha talihliydi. Şehri gece gündüz top ateşine tutuyordu; yeniçeriler beyaz ve kırmızı keçeden yapılmış bir örtünün altında surlara kadar ilerlediler, merdivenler ve tekerlekler üzerinde yürüyen kuşatma kuleleri yardımıyla kısmen surlara tırmandılar ve hendekleri doldurdular; Novobrda madenlerinden gelen lağımcılar lağım döşediler ve Saint Romanos Kapısı'nın kulesi top atışlarıyla yerle bir edildi ama tüm bunlar yine de hiçbir başarı getirmedi. Gedikler açıldıkları gibi tekrar kapatıldılar; yeniçerilerin saldırısı cesaretle geri püskürtüldü ve birçok insanın

55 Dukas, s. 146-149: "Şehirde Latin şapkasının yerine Türk başlığının hâkim olduğunu görmek daha iyidir".

hayatına mâl oldu; lağımlar, Rum ateşiyle doldurulan karşı lağımlar sayesinde yok edildi ve arada bulunan herkes, korkunç bir şekilde öldü ve Saint Romanos Kapısı'nın kulesi, benzer birşeyi ne görmüş ne duymuş olan II. Mehmed'i şaşırtacak şekilde, bir gecede tekrar inşa edildi[56]. Bu ilk mücadelelerin başarısı bilhassa daha önce de belirttiğimiz gibi, İmparator Konstantin tarafından Saint Romanos Kapısı'nda kara tarafından savunmanın başkomutanlığını verdiği ve hizmetlerinin karşılığı olarak daha başlangıçta bir imparatorluk fermanıyla Midilli Adası'nı devrettiği Cenevizli Giovanni Giustiniani'nin yorulmak bilmeyen hareketliliğinin, tecrübesinin ve şahsi cesaretinin eseriydi.

Diğer tarafta ilk başarısız saldırılardan dolayı cesaretini neredeyse tamamen kaybeden II. Mehmed, gün geçtikçe sadece kara tarafından kuşatmayla hiçbir şey yapılamayacağına ve denizden de aynı zamanda bir filoyla harekete geçmek gerektiğine kanaat getiriyordu. Burada da catışmalar meydana gelmişti bile. Sakız Adası'ndan uzun zamandır gelmesi beklenen üç yük gemisi, Mora'dan gelerek kendilerine katılan Bizans gemisiyle, birkaç saat süren kanlı bir çatışmadan sonra, neredeyse hiç kayıp vermeden Osmanlı filosunun bir bölümünü geçmişti ve gece vakti Konstantiniyye Limanı'na demir atmayı başardı. Osmanlılara, denizlerdeki bu ilk mağlubiyet pahalıya mâl oldu. Bu esnada 12 bin asker ve birkaç gemi kaybettikleri söyleniyordu ve II. Mehmed bu hadiseye öyle kızdı ki, kıyıdan gemilerinin geri çekildiğini görünce, çatışma sırasında atıyla denize girip beline kadar suyun içinde, hakaretler ve lanetler arasında, dayanmaları ve tekrar toplanmaları için bağırıyordu. II. Mehmed'in bile bunu başaramamasının cezasını filonun komutanı çekti. II. Mehmed, ilk öfke anında komutanın kazığa çakılmasını istedi. Ancak yeniçerilerin araya girmesiyle hayatı kurtuldu. Makamından alındı, zincire vuruldu ve malı mülkü yeniçerilere dağıtıldı[57].

56 Phrantzes, s. 242-247. Chalkokondylas, s. 204-205. Dukas, s. 157. Leonardi Chiensis, Marino Sanudo, *aynı eser*ler, İstanbul kuşatmasının ve fethinin daha detaylı bir anlatımı burada mümkün değildir; ayrı bir küçük eserin konusu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun genel tarihinin izin vermediği oldukça ilginç incelemelere sebep olabilir. Ana aşamalarını belirtmekteyiz ve her zaman belirtilen kaynakları detaylı olarak vermeye de gerek görmüyoruz.

57 Phrantzes, s. 247-250. Chalkokondylas, s. 206 ve Sadeddin, s. 168, bu çatışmadan kurtulan sadece iki gemiden bahsetmektedirler. Dukas, s. 151-152, Phrantzes'in yanısıra en detaylı kaynak. Burada Osmanlı filosunun komutanı hakkında da bilgi vermektedir.

Bu talihsiz çatışma yine de meyvelerini verdi. Zira limana sahip olmak, II. Mehmed'e bundan böyle kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görünmeye başladı ve zinciri kırmayı başaramadıkları için, filonun bir kısmını Galata'nın arkasındaki tepenin üzerinden, limanın bulunduğu yere taşımaya karar verdi. Bu oldukça zorlu harekât, beklentilerin aksine başarılı oldu ve bir gece içinde tamamlandı. Sert kütüklerden bir yol hazırlandı, bunlar ziftle kaplandı, gemiler bunların üzerine yerleştirildi ve yavaşça itildi. Bu şekilde akşamdan sabaha kadar 70-80 gemi limanın yakınına getirildi[58]. Bu cüretkâr teşebbüsü gerektiği şekilde desteklemek için, Zağanos Paşa'nın yakınlarda bulunan karargâhının dışında kıyıya ayrıca düşmanın her türlü saldırısını kolayca geri püskürtecek ağır toplar yerleştirildi.

Yine de Galata'daki Cenevizlilerin isteselerdi bu teşebbüsü engelleyebilecekleri genel olarak kabul edilen bir kanıydı[59]. Ne var ki Cenevizliler Konstantiniyye'nin düşüşünden sonra kendilerini bekleyenleri tahmin edebilecek olmalarına rağmen, hariçten kasten mümkün olduğunca tarafsız kaldılar. Ceneviz'den gerçi 500 kişilik bir takviye kuvvet almışlardı ve acil durumlar için mümkün olduğunca hazırlık yapıyorlardı[60] ama kuşatma başlamadan önce II. Mehmed'le eski ve uzun zamandan beri mevcut antlaşmaları yenilemek için Edirne'ye elçi göndermişlerdi. II. Mehmed, her zamanki gibi barış ve dostluk içinde kalacaklarına dair güvence verdi ama karşılığında Konstantiniyye'ye hiçbir şekilde yardımcı olmamalarını talep etti. Bu husus karşılıklı olarak yemin altına alındı ve Cenevizliler buna en azından zahiren riayet ettiler. Zira II. Mehmed'in sonunda bir zamanlar kendilerinin de başına gelenden daha fazla bir başarı elde edemeyeceğini, yani hiçbir şey elde edemeden geri çekilmek zorunda kalacağını düşü-

58 Phrantzes, s. 250-251. Dukas, s. 152. Chalkokondylas, s. 205. Gemileri bu şekilde nakletme planının II. Mehmed'e ait olduğunu Sadeddin, s. 170'de özellikle belirtmektedir. İpsala'da birkaç yıl önce İstanbul'un fethi hakkında yazılan bir akademik yazıda (Historiolam, quae inscribitur Constantinopolitane civitatis expugnacio e Cod. Chart. Bibl. Templi Cathed. Stregnes. descriptam, p.p. L. Thyselius, İpsala 1835), s. 5'te gemilerin bu amaçla imal edilen arabalar üzerinde taşındığı belirtilmektedir ama bu husus, Phrantzes'in ifadesine göre pek mümkün değildir.

59 Marino Sanudo, Vite de' Duchi, *aynı eser*, s. 1148: "Kimilerine göre, Pera'dakiler, Türklerin gemileri çekmelerini, isteseydiler yasaklarlardı ama istemediler, yakın kıyıdaki o büyük öfke üstlerine gelmesin diye".

60 Dukas, s. 149. Hammer, I, 528'de bu 500 Cenevizliyi yanlışlıkla Giovanni Giustiniani'nin Konstantiniyye'ye getirdiği birliklerin arasında saymaktadır.

nüyorlardı. Ancak sonucun farklı olabileceğini anladıklarında ve Osmanlı padişahının dostlukları konusundaki dürüstlüğüne karşı haklı olarak duymaya başladıkları bir şüphe gelecek için endişe duymalarına sebep olunca, Osmanlılara farkettirmeden başkenti el altından desteklemeye başladılar. Bizanslılara her türlü şekilde, bilhassa topların kullanılması için yağ ve erzak temin ederek yardımcı olurken, sadece geceleri gizlice Konstantiniyye'ye tüm gün boyunca orada kalan ve ertesi gece başka bir birlikle değiştirilen bir birlik gönderiyorlardı; böylece yakınlarda bulunan Osmanlılar her seferinde aynı adamları görüyorlardı ve şüpheye kapılmaları imkânsızdı[61].

Yine de Galatalıların bu şartlar altında gemilerin limana indirilmesini engellemek için hiçbir şey yapamamaları gayet açıktı. Sabah, Konstantiniyye'de limanın karşısından Osmanlı filosunu gördüklerinde yaşanılan korku büyüktü. Liman tarafı bugüne kadar hiç savunulmadığından, acilen muhafız kıtalarının bir kısmının buraya çekilmesi gerekti ve bu hareket tabii ki kara tarafındaki savunma hattını zayıflattı. Askerî kuvvetlerin yeniden dağılımı kaçınılmazdı.

Kara tarafında Saint Romanos Kapısı önlerindeki ana cephenin komutanlığı 400 Cenevizli ve Bizanslılarla Giovanni Giustiniani'de kaldı ve Giustiniani maiyetinde bulunan tarihçi Francis ve akrabalarından biri olan Komnenos hanedanından Franciscus Toledo'yla birlikte, diğer pozisyonları belirlemediği ve kendisine ihtiyaç duyulan her yerde tavsiyeleri ve faaliyetleriyle yardımcı olmadığı zamanlarda, bizzat Saint Romanos Kapısı yakınlarında bulunuyordu. Saint Romanos Kapısı'nın sol tarafında Altın Kapı'ya kadar Mauritius Cataneo ve bilgin bir matematikçi olan Theophil Paleologos yönetiminde 200-300 Bizanslı duruyordu. Osmanlıların saldırıları burada çok yoğun olduğundan, en tehlikeli cephelerden biri olan sağ tarafta Myriandron Kapısı'ndaki (Mevlanakapı) bir sonraki mevki, küçük bir Ceneviz birliğiyle Paolo, Antonio ve Troilo Bochiardi kardeşler tarafından inanılmaz bir cesaretle savunuluyordu. Bunu Kaligaria Kapısı'nda (Eğrikapı) Alman mühendis Iohannes Grant tarafından desteklenen ve en iyi okçulardan biri olan Theodor Karsitos emrindeki Bizanslılar takip ediyordu; suya doğru ilk mevki olan Kynegion (Sarayburnu) Kapısı'nda Kardinal İsidorus; Kardinal İsidorus tarafından tekrar inşa ettirilen Anemas Kulesi'nin bulunduğu Odun Kapı'da bir Cenevizli birliğiyle Hierony-

61 Dukas, s. 150, 155. Karşılaştırma için bk. Sauli, della colonia dei Genovesi in Galata libri sei. Torino 1831. T. III, s. 148 vd.

mus İtalianus ve Leonardus de Langasco duruyorlardı; Tekfur Sarayı çevresi, Balyos Girolamo Minotto emrindeki Venediklilere emanet edilmişti; limanda ise Arşidük Lukas Notaras ve Kandiye'den buraya gelen kadırgaların mürettebatı duruyordu. Limanın girişinde suyun ortasında duran kulenin savunması, aynı zamanda tam karşıda surlara yerleştirilen 350 kişinin de komutanlığını yapan Gabriel Trevisano yönetiminde 50 Venedikli'ye bırakıldı. Katalanların konsolosu Pietro Guliano, doğuda Bukoleon Sarayı'ndan Hipodrom civarlarına kadar yerleştirilen birliklerin komutanlığını üstlenmişti; Venedikli Contanero, Hiposomatia Sarayı'na kadar en az endişe duyulan güney tarafındaki birlikleri yönetiyordu ve Odun Kapısı'nda bu çemberdeki son mevki, Cenevizli Manuel emrinde 200 okçu ve sapancı tarafından korunuyordu. Şehrin iç kısımlarında Dimitrios Kantakuzenos ve Nikiferos Paleologos emrinde, nerede yardım gerekiyorsa, oraya giden 700 kişilik küçük bir yardımcı kuvvet kalmıştı. Gerek surlara, gerekse şehrin farklı noktalarına, birlikleri varlıkları ve dualarıyla cesaretlendirecek papazlar ve keşişler yerleştirilmişti. Limandaki gemiler Venedikli Andrea Dirjo komutasındaydı[62].

Zincirin iç kısmında bulunan filo, sekiz büyük kadırga ve yaklaşık 20 daha küçük gemiden oluşuyordu. Limanın önünde bekleyen Osmanlılarla hiçbir şekilde kıyas kabul etmemesine rağmen, bilhassa Giustiniani'nin sözlerine dayanarak, Osmanlı'nın gemilerine ve şehri bu taraftan ateş altında tutmak için topları yerleştirmek üzere kurdukları sete en kısa zamanda bir saldırı yapmayı uygun buldular. Gemilere gece vakti saldırılacak ve Rum ateşiyle yakılacaklardı. Venedikli bir gemi kaptanı olan Iacopo Cocco, 40 kararlı adamla birlikte bu darbeyi yapmayı üstlendi; planları oldukça iyiydi ve karanlık bir gece tarafından destekleniyordu. Bunun için gerekli olan üç Venedikli yelkenli, farkedilmeden Osmanlı gemilerinin yanına kadar geldiler; ama tam gemileri ateşe vermeye yeltendikleri anda nöbetçiler alarm verdi ve Galata'daki

62 Birliklerin bu şekildeki dağılımı hakkında Phrantzes, s. 252-256'da ve Leonardi Chiensis, s. 93-94'te birbirlerini tamamlamaktadırlar. Hammer'in Fransızca tercümesinde daha önce de belirttiğimiz harita öylesine inmalkârlıkla yapılmış ki, Giovanni Giustiniani iki kişiye bölünmektedir. Bir seferinde Giustiniani adı altında Saint Romanos Kapısı'ndaki birliklerin komutanı olarak görünmektedir; daha sonra Iohannes Longus olarak yedeklerin başında. Ancak Longo, Giustiniani'nin sadece lakabıdır. Bu haritalar hazırlanırken kaynaklara bakılmamıştır bile ve bu yüzden yanlışlarla doludurlar. Örneğin limanın önündeki zincir yanlış yere çizilmiştir, vs. Ayrıca gemilerin komutanının adı da Leonardi Chiensis'e göre burada belirtildiği gibi Dinio değil, Dirjo'dur.

Cenevizliler tarafından güya önceden haberdar edilen Osmanlı filosu, Venediklilere saldırdı. Gemilerinden birisi bir topla batırıldı ve yüzerek kaçmaya çalışan 33 kişilik mürettebatı Osmanlıların eline düştü. Kadırgalarının sadece ateş alan birisi yandı. II. Mehmed, esirleri hemen ertesi sabah şehrin gözü önünde idam ettirdi ve muhafız kıtasının bu kanlı infaza duyduğu öfke öyle büyük oldu ki, zindanlarda bulunan yaklaşık 260 Osmanlı'yı surlara sürüklediler ve burada katlettiler[63]. Muhafız kıtasının cesaretini tamamen kıran bu hadise ne yazık ki birlikler arasında anlaşmazlıklara ve düşmanlıklara da sebep oldu. Cenevizliler, bu darbenin sadece Venedikliler yüzünden ve Cocco'nun tecrübesizliği yüzünden başarısız olduğunu iddia ediyorlardı; bu yüzden ağır konuşmalar ve sürtüşmeler meydana geldi ve imparator bizzat müdahale etmek zorunda kalarak, ancak uzun konuşmalardan sonra her iki tarafı da biraz olsun rahatlatabildi.

Kuşatmanın kırkıncı gününde durumlar böyleydi. Dört kule top ateşiyle yıkılmış, birçok tabya yerle bir edilmiş ve surun büyük bir bölümü yıkılmak üzereydi. Top ateşi sürekli devam ediyordu ve şehrin erzak teminini tamamen kesmek ve umutlarını tamamen kırmak için, II. Mehmed ayrıca Galata'ya da bir batarya kurdurdu ve buradan Haliç'te bulunan bütün gemilere hiçbir ayrım yapmadan ateş açtırdı. Galata Limanı'nda hiçbir faaliyette bulunmadan demir atmış bir vaziyette duran Cenevizli bir ticaret gemisi de batırıldı ve Galatalılar bunun üzerine II. Mehmed nezdinde şikâyette bulunduklarında, boş sözlerle gönderildiler. Şehirde bu arada sıkıntıyla birlikte huzursuzluk da artıyordu ve muhafız kıtalarının ruh hali oldukça tehlikeli bir nitelik almaya başladı. Osmanlıların ateşi azaldığında, birlikler yığınlarla surları terkediyor ve evlerine geri dönüyordu. "Yiyecek ve içecek birşeyleri olmayan kadınlarımızı ve çocuklarımızı düşünmek zorundayız" diye cevap verdiler, imparator onları bu yüzden sorguya çektiğinde. Çeşitli yerlerde yapılacak ekmek dağıtımlarıyla bu sıkıntıyı atlatmaya çalıştılar ama gizli provokatörler tarafından tahrik edilen huzursuz mırıltılar devam ediyordu ve kimi zaman imparatora karşı bariz hakaretlere dönüşüyordu[64].

63 Phrantzes, s. 256-258. Dukas, s. 156. Chalkokondylas, s. 205. Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1148. Marino Sanudo ve Dukas ihanetin suçunu Galata'daki Cenevizlileri yüklemek istiyorlar. Leonardi Chinsis, s. 92'de şöyle sormaktadır: "Suçlamak ne kadar doğru? Susmalıyım".

64 Phrantzes, s. 258-262.

II. Mehmed bu arada Galata'dan Kinegion Kapısı'na doğru, fıçılardan üzerinde beş kişinin rahatlıkla şehre doğru ilerleyebildiği bir köprü yaptırdı[65]. Herşey artık sona doğru ilerliyordu. 24 Mayıs'ta ana taarruzun karadan ve denizden aynı anda yapılacağı gün olarak 29 Mayıs tarihi tam belirlenmişti ki, Osmanlı karargâhında şehri kuşatmadan kurtarmak için İtalya'dan bir donanma ve Macaristan'dan Yanoş Hunyadi yönetiminde bir ordunun yaklaşmakta olduğuna dair yanlış bir dedikodu yayıldı. İlk panikte ordu neredeyse bütün cesaretini kaybetti ve kendisi de oldukça büyük bir endişe duymaya başlayan II. Mehmed'e sesli bir şekilde endişelerini dile getirdi. Çandarlı Halil Paşa, birkaç veziri kendi tarafına çekerek, Divân'da hemen geri çekilme tavsiyesinde bulundu. Ancak Zağanos Paşa bu korkakça tavsiyeye şiddetle karşı çıktı, yayılan dedikodunun boş ve kötü niyetli bir uydurma olduğunu söyledi ve direnip taarruzun daha da hızlandırılmasında ısrar etti. Zafer onun tarafındaydı; ama son darbeye başlamadan önce, imparatorun bir kez daha şehri gönüllü olarak teslim etmesini sağlamak için bir deneme yapılacaktı[66]. II. Mehmed bu yüzden daha aynı gün imparatora maiyeti ve hazineleriyle serbest geçiş teklif etti; halk kalabilirdi ve Osmanlılar tarafından hiçbir kötülük görmeyecekti. İmparatorun buna cevabı anında geldi: Şehri teslim etmek ne onun, ne de halkının elindeydi; yine de barış yapmaya ve imkânları dahilinde kendisinden istenen her türlü haracı ödemeye hazırdı[67]. Son söz söylenmişti; taarruza karar verildi ve 27 Mayıs akşamı orduya resmen bildirildi.

Yaklaşan taarruzun işareti olarak bütün gece ve ertesi gün Osmanlı karagâhında bir uçtan diğerine meşaleler ve nöbetçi ateşleri yandı; 28 Mayıs

65 Dukas, s. 157.

66 Phrantzes, s. 263-268. Sadeddin, s. 168'de Zağanos Paşa'yla birlikte bilhassa şeyhlerin kuşatmanın kaldırılmasına itiraz ettiklerini belirtmektedir.

67 Dukas, s. 157-158'e göre. Bu son barış önerileri hakkında farklı raporlar mevcuttur. Chalkokondylas, s. 207'ye göre bütün bunlar Osmanlı padişahının yanında bulunan Sinop hâkimi İsfendiyar Bey'in, imparatorun her yıl 100 bin altın haraç ödemesini sağlamaya yönelik bir entrikasıydı. Sadeddin, s. 167'de haraç karşılığında barış önerisinin Konstantiniyye dışındaki bütün yerlerin, II. Mehmed'e ait olacağı şartiyla imparator tarafından önerildiğini ve II. Mehmed tarafından reddedildiğini belirtirken, Phrantzes, III, 9, s. 292'de aksine imparatora Konstantiniyye dışında belirli bir bölgeyi verme önerisinde bulunduğunu kanıtlayıyormuş gibi görünen sözlerinden bahsetmektedir. Aynı şekilde Dukas, s. 155'te daha önceki müzakerelerde II. Mehmed'in imparatora şehri teslim ettiği takdirde, kendisine Mora Yarımadası'nı vereceğini ve kardeşlerine başka yerler tahsis edeceğini belirttiğini söylenmektedir.

oruçla, yedi kez alınan abdestle ve namazla geçirildi ve akşam saatlerinde II. Mehmed etrafına toplanan birlikleri nezdinde heyecanlı bir konuşma yaptı ve askerlerini ertesi gün için cesaretlendirerek, ödül olarak galiplere paha biçilmez ganimetler, şehidlere cennetin güzelliklerini vaat etti. Orduda herkes bu konuşmayı tek bir ağızdan tekbir getirerek karşıladı: "Lâilahe ilallah Muhammedün Resulullah!". Bu tekbir tıpkı gök gürültüsü gibi, yaklaşan bir fırtına gibi surlarda yankılandı. Korkunç ve korkutucu derecede huşu içinde bir andı. Şehrin muhafız kıtası gayri ihtiyari Osmanlıların tekbirine her yerde yankılanan daha korkunç bir feryâd ile cevap verdi: "Tanrım, Tanrım, tehditlerini bizim üzerimizde gerçekleştirme; bizi bu düşmanın elinden kurtar![68]".

Üç gündür taarruzun 29 Mayıs'ta yapılacağı belliydi. Osmanlı karargâhındaki nöbetçi ateşleri, genel hareketlilik ve bağrışlar, yakında olan felaketin habercileriydiler adeta. Bu günlerde bile sadece birlikler arasında değil, liderleri arasında bile anlaşmazlıklar ve düşmalıklar meydana geliyordu: Giovanni Giustiniani ve Lukas Notaras, her ikisinin de üzerinde tasarrufta bulunmak istedikleri birkaç top yüzünden karşılıklı olarak en ağır suçlamalarda bulunuyorlar, en büyük hakaretleri ediyorlardı. İmparator büyük zorluklardan sonra nihayet ikisini de barıştırmayı başardı. Giustiniani, bütün muhafız kıtalarının ruhuydu; herkesin gözü onda, herkesin umudu ona bağlıydı; bu en sıkıntılı dönemde bile onun çabalarından, tecrübelerinden, yorulmak bilmeyen hareketliliğinden şehrin kurtuluşu bekleniyordu[69]. Surlar, ana mevkilerde neredeyse tamamen onarılmıştı; düşmanın henüz keşfedemediği ve gözlemediği bir çıkış yolunu hazır tutmak için, uzun zamandır örülü duran Kerkoporta adında bir yeraltı kapısı duvarı yıkılarak tekrar açıldı ve buraya birlikler yerleştirildi. Böylece düşmanın dinlenmeye fırsat bırakmadığı surlar boyunca herkes son mücadele için hazırlıklar yaparken, imparator şehir içinde keşişlere ve papazlara ayinler yaptırıyordu, aziz resimlerini taşıtıyordu ve yaklaşmakta olan yok oluşun önlenmesi için dualar okutuyordu. Savunmasız halk, kadınlar ve çocuklar peşlerinden gidiyordu ve ellerini birleştirerek, şehrin muhafazası ve insanların kurtuluşu için gökyüzüne dualar gönderiyorlardı.

Her yönden baskı altında kalan İmparator Konstantin, son ana kadar metanetini kaybetmedi ve cesareti kırılan herkese karakter gücünün ve soylu

68 Phrantzes, s. 269, 270; Dukas, s. 158.

69 Phrantzes, s. 263: "Herkesin hayranlık duyduğu ve şehrin kurtarıcısı ve halaskârı olarak adlandırdığı kişinin eserleri ve başarıları".

tevekkülün bir örneği olarak yol gösteriyordu. Taarruzun yapılacağı günün akşamı saray ricalini, yok olmak üzere olan imparatorluğunun büyüklerini, birliklerin komutanlarını ve surlarda nöbet tutmak için ihtiyaç duyulmayan halkı etrafına topladı ve uzun bir konuşmayla cesaretlendirdi, Osmanlı padişahının sadakatsizliğini hatırlattı ve imparatorluğun, başkenti ve insanlarının varlığı için yapılacak bu mücadelede gösterecekleri cesaretin ve dayanıklılığın en güzel ödülü olarak Tanrı'nın yardımını vaat etti[70]. Sözleri tarif edilemez bir etki bıraktı. Sanki yeniden güçlenmiş gibi herkes cesurca dayanmaya sözverdi; gözyaşları altında dağıldılar ve herkes yerine geri döndü. İmparator, Ayasofya Kilisesi'ne gitti, burada maiyetiyle birlikte kutsal ekmeği kabul etti ve burada bulunan herkese resmen veda etti. Sonunda gönlü buna dayanmadı; gözyaşlarını tutamadı ve bir anlığına acısı galip geldi ama kendini hemen toparladı, buradan ayrıldı ve dışarı çıkarak atına atladı ve yanındaki çok az kişiyle çeşitli nöbetçi noktalarını bizzat gezdi.

Kısa ve güzel bir yaz gecesiydi. İmparator, gezisini limana bakan kara tarafındaki son mevki olan Eğrikapı'da tamamladığında gün ağarmaya başladı. Gece boyunca buradaki nöbetçi kulelerinde Osmanlıların şehrin daha da yakınına ittikleri topların ve kuşatma aletlerinin sesleri yankılanmıştı[71]. Bir gün önce, 28 Mayıs'ta II. Mehmed birliklerini kara tarafında ana taarruz için ikiye bölmüştü. II. Mehmed'in bizzat emri altında bulunan 10 bin yeniçeri ve 100 bin sipahi orta saflarda duruyordu ve Saint Romanos Kapısı'ndaki ana cepheye karşı hareket edeceklerdi; sol tarafta denize kadar 50 bin kişiyle birleşiyorlardı; sağ tarafa Altın Kapı civarlarına kadar ordunun ikinci bölümünü oluşturan 100 bin üzerinde asker yerleştirilmişti. Gece boyunca ayrıca gemileri ve top barkalarını kıyıya yaklaştırmak için çalışmalar yapılmıştı. Odun Kapısı'ndan Güzel Kapı diye adlandırılan kapıya kadar uzanan hat üzerine 80 adet iki kürekli yerleştirilmişti ve buradan itibaren diğer gemiler, uzanabildikleri yere kadar çift sıra hâlinde şehrin etrafını sarıyorlardı. Kuşatma altındakiler de askerî kuvvetlerini gece boyunca ana taarruzların yapılması muhtemel olan birkaç noktada yoğunlaştırmışlardı. Giustiniani, Saint Romanos Kapısı'nda 3 bin kişiyle dış surlara kadar ilerlemişti; Lukas Notaras, 500 kişiyle Tekfur Sarayı karargâhını

70 İmparatorun konuşması Phrantzes, s. 271-279'da detaylı olarak verilmektedir. Phrantzes, burada gerçekleri söyleyebilecek konumdaydı; yine de bazı hususlar daha sonraki uydurmalarına ve süslemelerine dayanabilir.

71 Phrantzes, s. 260.

koruyordu ve liman tarafında Odun Kapısı'ndan Güzel Kapı'ya kadar 500'ün üzerinde okçu ve sapancı duruyordu. Surların kalanına sadece az sayıda muhafız kıtası yerleştirilmişti, zira her nöbetçi kulesinde ve her kulenin yanında sadece tek bir kişi bulunuyordu[72].

Taarruz başladığında gün daha ağarmamıştı, yıldızlar hâlâ parlıyordu. Osmanlıların, II. Mehmed'in kasten önden gönderdiği ordunun en zayıf birliklerinden oluşan ilk safları hemen geri püskürtüldüler. Osmanlılar kısmen tırmanmayı başardıkları surlardan yığınlar hâlinde yere itildiler, kuşatma aletleri parçalandı ve bu felaket dolu günün ilk zaferi Bizanslıların ve müttefiklerinin lehine sonuçlandı. Ama hemen ardından yeni saflar geldi, bir denizden diğerine uzanan karargâh birden hareketlenerek, sanki bir işaret verilmiş gibi surlara yöneldi ve taarruz her yönden aynı anda korkunç naralar altında yeniden başladı. Kuşatma altındakiler bu çaresiz mücadelede tam iki saat boyunca, kendilerinden 100 kat daha güçlü düşmanlarına direnmeyi başardılar. Her iki tarafta kayıplar büyüktü: Osmanlılar tarafında surların önünde gittikçe daha büyük yığınlar hâlinde toplanan ölülerin sayısı açısından; Bizanslılar tarafındaysa boşalan saflarını yeni savaşçılarla doldurma imkânsızlığı açısından. Yine de nihai zaferin umudu hâlâ Bizanslıların tarafındaydı. Sonsuz bir sevinçle yeniçerilerin yeniden geri çekildiklerini gördüler. Ama II. Mehmed bu görüntüye dayanamadı, yeniçerileri ellerinde demirli kırbaçlar bulunan zabitleri aracılığıyla zorla surlara doğru itti ve böylece taarruz özellikle iki noktada, Saint Romanos Kapısı'nda ve Tekfur Sarayı karargâhında üçüncü kez yenilendi. Kuşatma altındakilerin cesareti iyice kırıldı; ayakları titremeye başladı; sadece en cesurları yerlerinden kımıldamadılar; Dimitrios Kantakuzenos ve Theophilos Paleologos, aslanlar misali dövüşerek Osmanlıların yoğun saflarına saldırdılar ve bir kez daha surlardan aşağı ittiler.

Talihleri o anda döndü. Günün kahramanı, herkesin umudu Giustiniani, çatışma sırasında ağır yaralandı, cesaretini kaybetti ve o anda yerinden ayrıldı. Ne silah arkadaşlarının sözleri, ne ikna çabaları, hatta imparatorun yalvarmaları bile Giustiniani'yi geri getirmeye yetmedi. "Kardeşim" diye seslenir Konstantin arkasından, "Dayan ve bizi bu sıkıntılı anda yalnız bırakma; bu şehrin kurtuluşu senin omuzlarında; yerine geri dön; nereye gidiyorsun?". Giustiniani, soğuk ve cesareti kırılmış bir şekilde, neredeyse panik hâlinde: "Tanrı'nın

72 Dukas, s. 159-160.

bu Türkleri göndereceği yere!" diye cevap verdi ve bu sözlerle denize doğru koşarak, gemiye atladı ve yaralarını sardırmak üzere Galata'ya geçti[73]. Bu talihsizliğin yarattığı paniğe birlikler arasında düşman tarafından hemen farkedilen ve kullanılan bir karışıklık eklendi. Zağanos Paşa, bir yeniçeri birliğinin başına geçerek, Saint Romanos Kapısı civarlarında surlara saldırdı. Bir anda herkes dış surlardan iç surlara doğru geri çekilmeye başladı; korkunç bir kalabalıkta birçok insan ezildi ve çiğnendi; artık hiçkimse direniş göstermiyordu; Hasan adında dev gibi bir yeniçeri, surlara tırmanan ilk kişi oldu; başkaları da onu hemen takip etti ve aralarında Hasan'ın da bulunduğu ilk grup, sonuna kadar direnen az sayıda Cenevizli tarafından öldürülürken, asıl kuvvetler, kapı büyük bir ceset yığınıyla kapalı olduğu için, büyük topun surlarda açtığı gedikten şehre girdiler. Şehrin bir ucundan diğerine anında büyük bir feryat dalgası yayıldı: "Şehir düştü; düşmanın sancağı surlarda, kalede dalgalanıyor!". İmparator Konstantin bunu duyar duymaz, birkaç sadık adamıyla birlikte şehre akın eden Osmanlıların arasına daldı, kılıcıyla ulaşabildiği herkesi öldürdü ve her tarafı yara içinde mücadeleyi bir süre neredeyse tek başına devam ettirdi.

Ama artık herşey bitmişti; artık hiçkimse impartoru dinlemiyordu; henüz hayatta olan herkes, surlardan ayrılarak şehrin iç kısımlarına doğru kaçarak, kiliselere ve manastırlara sığındı, zira surların diğer kısımlarında da bütün birlikler geri püskürtülmüştü. Bundan önce sadece 50 kişilik bir yeniçeri birliği iyi gözetilmeyen Kerkoporta'dan içeri girmişti ve kendilerini takip edenler için Tekfur Sarayı sarayına giden yolu açmıştı. Çatışmalar burada da sıcak ve kanlı geçti ama kısa sürdü; Bizanslıların çoğu anında öldüler; birçoğu çaresizlik içinde gözleri kapalı surlardan atladılar ve böylece kemikleri parçalanarak ölüme gittiler ve Lukas Notaras, kalan insanlarla acilen şehrin iç kesimlerine doğru geri çekildi ve evine kapandı. En uzun direniş deniz tarafında sürdü. Zira kısmen limanda bulunan gemiler merdivenlerle donatılmış düşman gemilerinin limana girmelerini engelliyordu; kısmen de Osmanlılar hemen sur-

73 Giustiniani'nin yaralanması ve geri çekilmesi hakkında kaynaklar birbirine uymamaktadır. Phrantzes, s. 283'e göre sağ ayağından okla yaralanmış; Dukas, s. 160 ve Chalkokondylas, s. 209'a göre elinden bir mermiyle yaralanmıştı. Ayrıca Dukas'a göre bu talihsizlik taarruzun hemen başında, gün doğmadan gerçekleşirken, burada bulunan Phrantzes, en azından iki saattir mücadele edildiğini belirtmektedir. Leonardi Chiensis, s. 98'de daha farklı bir şöy söylemektedir: "Bunlar arasında kentin kötü kaderi sonucu, heyhat, Giovanni Giustiniani okla koltuk altından yaralanır: Deneyimsiz bir genç, kanının akmasıyla hayatını kaybetmek korkusuyla, titrer".

ların önünde sağlam bir konum alamadıkları için bu tarafta savunma daha kolaydı. Ancak şehrin düştüğüne dair felaket haberi buraya kadar da geldikten sonra, liman ve surlar bu taraftan Osmanlılara açıldı.

İmparator Konstantin bu arada Saint Romanos Kapısı'nda tek başına bir grup Osmanlı'ya karşı savaşıyordu. Hanedanının talihsizliğinden ve bu günün utancından sonra yaşamak istemiyordu ve yerinden bir adım bile kımıldamıyordu. Ancak ölümünün bu kâfirlerin kılıçlarıyla değil, bir Hristiyanın elinden olmasını yeğliyordu. "Burada hiç Hristiyan yok mu?" diye bağırdı acı bir çaresizlik içinde, ellerinden ve bacaklarından kanlar akarken ve sadık adamları etrafını ceset olarak çevrelerken; "burada başımı kesecek hiçkimse yok mu?". Tam o anda üç yeniçeri aynı anda üzerine geldi; biri yüzünü parçalarken, diğeri başını böldü ve üçüncüsü ensesine ölüm darbesini vurdu. İmparator, daha önce üzerinden kim olduğunu gösteren her türlü işareti çıkarttığı için, cesedi ölenlerin arasında tanınmadan kaldı[74]. O dönemlerde ancak 40 yaşlarında olan ve imparatorluğunun içinde bulunduğu talihsizliğine adeta yüzyılların üzücü bir mirası gibi tahammülünden dolayı hanedanının büyük fertleri arasında yerini lâyık bir biçimde alan son Bizans İmparatoru Konstantin Dragaş'ın sonu böyle gerçekleşti. Yanında Franciscus Toledo, Theophilos Paleologos, Dimitrios Kantakuzenos ve birçok başka kişi kahramanca ölmüşlerdi.

Şehrin içinde katliam devam ediyordu. Osmanlılar, muhafız kıtalarının en az 50 bin kişi civarında olması gerektiğine inanarak, karşılarına çıkan herkesi öldürdüler. Ancak bu hatalarını anladıktan sonra, halkı zincirlere vurup, köle olarak götürmeyi yeğlediler. Esir alınmaktan kurtulmak için herkes, erkekler ve kadınlar, keşişler ve rahibeler, birkaç saniye içinde dolan Ayasofya Kilisesi'ne akın ettiler. Ayasofya'nın Henotikler tarafından kutsallığının bozulduğunu artık kimse düşünmüyordu! Sadece hayatlarını ve özgürlüklerini kurtamak istiyorlardı. Zira eski bir kehanete göre, halk arasında Türklerin sadece Büyük Konstantin sütununa kadar gelebileceklerine dair yaygın bir inanç dolaşıyordu. Burada Osmanlıların karşısına halktan bilinmeyen bir insana bir kılıç verilecekti ve bu bilinmeyen kişi bu kılıçla Osmanlıları şehirden

74 Phrantzes, s. 283 vd.; Dukas, s. 160 vd.; Chalkokondylas, s. 109 vd. birbirlerini şehrin fethi hakkındaki anlatımlarında tamamlamaktadırlar. Raporlarındaki ana farklılıklar taarruzun zamanıdır. Dukas herşeyi fazla erken başlatmaktadır; Sadeddin, s. 171'de taarruzu aynı şekilde gece vaktine almasına rağmen, buna göre imparator gün doğmadan ölmüştür ve bu da Phrantzes'in hesaplamalarına uygun değildir.

ve Avrupa'dan kovacak, Anadolu'nun iç kesimlerine kadar gönderecekti. Boş hayaller! Ganimete susamış yeniçeri yığınları kiliseye kadar ilerlediler, kapalı kapıları baltalarla parçaladılar, canlı olarak orada bulunan herkesi zincirlere vurarak karargâhlarına götürdüler, daha sonra kiliseyi zeminlerine ve sunakların altına kadar karıştırdılar, işlerine yaramayan herşeyi parçaladılar, gözlerinde değerli olan herşeyi yanlarına aldılar ve vahşi bir öfkeyle bu kutsal yerde birçok kötülükler yaptılar. İsa resminin bulunduğu haç, sunağın üzerinden indirildi, başına bir yeniçeri başlığı geçirildi ve hakaretle: "Hristiyanların Tanrısı işte bu!" denilerek sokaklarda gezdirildi[75].

Ayasofya Kilisesi'nden sonra talanlar ve soygunlar kısa sürede bütün şehre yayıldı. Evlerde veya sokaklarda Osmanlıların eline düşen herkes, anında zincire vuruldu ve karargâha gönderildi. Şehrin düşüşünün bu kadar yakın olduğundan belki de habersiz 29 Mayıs'a denk gelen Azize Theodosia Bayramı'nı kutlamak üzere ellerinde mumlarla merasim kıyafetleri içinde merasim alayına çıkan bir grup erkek ve kadın, aynı akıbete uğradı. Toplam 60 bin kişinin üzerinde insanın köle edildiği söylenir. Sadece gemilere veya Galata'ya kaçmayı başaranlar şimdilik kurtuldular. Ama sadece çok azı bu kadar talihli olabildi; zira bütün gemiler şehrin düştüğünü haber alır almaz, öyle bir karışıklık içinde kaçtılar ki, ilk panik anında birçok kişinin bindiği bazı gemiler, bu yükün altında battı; birçoğu neredeyse boş hâlde denize açıldı[76].

Galata'daki Cenevizliler de genel panik havasına kapılmışlardı. Osmanlıların Konstantiniyye'den buraya ulaşan zafer naralarını duyduklarında, halkın tamamı gemilere doğru kaçmaya başladı; kaçanların çoğu malını mülkünü geride bıraktı; bazıları gerçi hazinelerini yanlarına aldılar ama hiçbir yere sığdıramadılar ve çaresizlik içinde denize attılar. Bizzat Galata'ya gelen Zağanos Paşa, genel kaçışı durdurmaya çalıştı. Galata halkına padişahın başı üzerine ne kendilerine, ne de şehirlerine bir zarar gelmeyeceğine dair yemin etti; II. Mehmed aksine Bizans imparatoruyla yaptıkları antlaşmalarda kendilerine tanınan hakları ve imtiyazları, daha da iyi şartlar altında vermeye hazırdı; yapmaları gereken tek şey, II. Mehmed'in öfkesini kabartacak başka şartlar iste-

75 Dukas, s. 163-164. Phrantzes, s. 289-290. Ayasofya'dan yapılan hareketler hakkında Kardinal İsidorus'un Papa V. Nikolas'a yazdığı raporda birçok bilgi bulunmaktadır; Raynaldi, *aynı eser*, s. 613, İtalyanca Sansovino'nun koleksiyonu (Historia universale de' Turchi), s. 243 vd.

76 Chalkokondylas, s. 210, 212. Dukas, s. 166.

memek olacaktı. Boşuna! İnsanlarla dolu beş gemi limandan ayrıldı; liderleri ve mürettebatları bile limandan ayrılan beş gemiye kaçtığı için, diğerleri geride kalmak zorunda kaldılar. Hâlâ burada bulunan halkın bu durumda başka bir çaresi kalmadı. Kısa bir görüşmeden sonra, II. Mehmed'e şehrin anahtarlarını teslim etmek, biatlarını sunmak ve barış istemek için acele ettiler. II. Mehmed, elçilerini iyi karşıladı, anahtarları aldı, kısa bir süre sonra daha ileride tekrar ele alacağımız resmî bir antlaşma aracılığıyla Galatalıların hak ve imtiyazlarını onayladı ama aynı zamanda İtalya tarafından desteklenerek, tekrar ayrılmayı düşünebileceklerinden endişe ederek, kara tarafındaki surlarını yıkmalarını emretti[77].

II. Mehmed ancak 29 Mayıs gününün öğle saatlerinde ordusu şehri tamamen ele geçirdikten sonra, etrafı herbiri dev gibi muhafız kıtalarıyla sarılı olarak Konstantiniyye'ye girdi. Ayasofya Kilisesi'ne girdi, hâlâ bu kutsal mekânı harap etmekle meşgul askerleri dışarı attırdı ve yüksek sunağın üzerinde namazını kıldı. Bundan sonraki ilk sorusu, imparatorun akıbetini öğrenmek oldu. Zira hâlâ savaş sırasında ölmeyip, ya hâlâ şehirde olduğuna ya da gemilerle kaçmayı başardığına dair dedikodular dolaşıyordu. II. Mehmed'in bu yüzden ilk olarak sorguladığı Lukas Notaras, bu konuda birşey söyleyemiyordu ya da söylemek istemiyordu. Yine de kısa bir süre sonra, imparatorun ayağındaki ayakkabılardan tanınan cesedi iki yeniçeri tarafından öldüğü yerde bulundu ve imparatorun kanlar içindeki başı, II. Mehmed'in önüne getirildi. Gün boyunca imparatorun başının Augusteon'daki Porphyr sütununun üzerinde sergilenmesini sağladı ama daha sonra temizlenmiş ve samanla doldurulmuş bir şekilde zafer işareti olarak Anadolu'daki beylere göndermek üzere, akşam olunca yerinden çıkarttırdı. İmparatorun sadece bedeni defnedilmek üzere oradaki Hristiyanlara bırakıldı[78].

II. Mehmed, o gün zorba doğasını dizginlemeyi başardı. Ancak ertesi gün, öfkesinden veya siyasetinden dolayı ölüme mahkûm ettiği herkes üzerinde kanlı bir infaza girişti. Gösterdiği sahte yakınlıkla ihanete varacak kadar korkak olan Lukas Notaras'tan imparatorun sarayındaki bütün yüksek makamlı kişilerin listesini aldı, bu talihsizlerden bulabildiği kadarını, herbirine 1000 akçe

77 Dukas, s. 167. Chalkokondylas, s. 212. Cenevizlilerle o dönemlerde yapılan antlaşma için bk. Hammer, I, 675.

78 Dukas, s. 168-169. Phrantzes, s. 290-291.

ödeyerek satın aldı, daha sonra bir yerde toplattı ve acımasızca öldürttü. Eşleri ve çocukları kısmen haremine dahil edildiler, kısmen gözetim altında tutulmak üzere Edirne'ye gönderildiler. Ne boyun eğmesi, ne de hazineleri Lukas Notaras'ı ve ailesini kurtarabildi. 14 yaşında güzel bir çocuk olan oğlunu teslim etmeyi reddetmesine yol açan gururuna öfkelenen II. Mehmed, ailesiyle birlikte getirilmesini emretti ve gözleri önünde önce oğullarını, sonra da kendisini idam ettirdi[79].

Aynı akıbete Venedik Balyosu Girolamo Minotto ve oğluyla Katalan konsolosu Pietro Guliano ve iki oğlu gibi şehrin savunmasında önemli bir rol oynayan birçok Batılı da uğradı[80]. Esir düşen 47 kadar başka Venedikli soyluya Zağanos Paşa'nın arabuluculuğuyla büyük bir fidye karşılığında hayatlarını ve özgürlüklerini satın alma izni verildi. Birçoğu 1000-2000 duka altını arasında fidye ödediler; Jacopo Contareno'dan 7 bin duka altını talep edildi[81]. Tedbili kıyafet içinde Galata'da köle olarak satılan Kardinal İsidorus da bu şekilde Batı'ya geri dönebildi. Daha başta kaçan Giustiniani sadece Sakız Adası'na kadar gelebildi ve yaralarından ziyade Konstantiniyye'nin düşüşüne duyduğu üzüntüden vefat etti[82]. Bizans İmparatorluğu'na böylesine üzücü bir son getiren bu savaşın en azından dolaylı olarak sebebi olan Şehzâde Orhan, keşiş kıyafetleri içinde kaçmaya çalıştı ama ihanete uğrayarak, son anda sığındığı güvensiz kuleden çaresizlik içinde aşağı atladı[83].

Altın, gümüş, değerli elbiseler, zengin kumaşlar, bilhassa değerini bilmedikleri için yeniçeriler tarafından yok pahasına satılan değerli taşlardan oluşan ganimetler paha biçilmezdi. Halkokondil'in kesin ifadesine göre altınlar bile bakır karşılığında satıldılar ve değeri tahmin edilemez resimler ve süslemelerle bezenmiş en nadir kitaplar, satışa çıkartıldıkları düşük fiyat karşılığında onları satın alacak kimse çıkmadığı için, yığınlar hâlinde ateşlere atıldılar[84]. Bu esnada bilhassa Venedik, Ceneviz, Ankona, vesaire gibi deniz güçlerinden gelen ve uzun zamandır Konstantiniyye'de yerleşik Batılı tüccarların zarar-

79 Dukas, s. 170-172'de geniş kapsamlı. Karşılaştırma için bk. Phrantzes, s. 291-293.

80 Phrantzes, s. 293. Leonardi Chiensis, s. 101.

81 Leonardi Chiensis, s. 101. Marino Sanudo, *aynı eser*, s. 1150 vd. Burada esir alınan ve daha sonra fidye karşılığında serbest bırakılan Venedikliler bilhassa anılmaktadır.

82 Leonardi Chiensis, s. 99. Chalkokondylas, s. 211.

83 Chalkokondylas, s. 211'e göre; Dukas, s. 169'de biraz farklı.

84 Dukas, s. 176. Chalkokondylas, s. 211.

ları çok yüksekti. Sadece Venediklilerin zararı 200 bin duka altını olarak tahmin ediliyordu[85].

Üç gün boyunca her ev ve her bahçe arandıktan, karıştırıldıktan ve talan edildikten sonra, Fatih Sultan Mehmed birliklerinin talan hırsını kesin bir fermanla durdurdu. Ordu karargâha geri döndü, donanmaya gemilerin yükü altında neredeyse batacağı ganimetin en iyi bölümüyle limanlarına geri dönmeleri emredildi ve şehre girişler ağır cezalarla yasaklandı[86]. Issızlaşan sokaklar ve terkedilen evler bunun üzerine korkunç bir ölüm sessizliğine büründüler. Herşey talan edilmiş ve boştu; hiçbir yerde herhangi bir canlı hareket etmiyordu, hiçbir yerde tek bir ses bile çıkmıyordu. Ama II. Mehmed burada Bizans İmparatorluğu'nun bir zamanlar büyüklüğünün anıtkabrini yaptırmaya niyetli değildi; İstanbul harabeye dönüşmemeliydi. Aksine olağanüstü ruhunu şimdi meşgul eden ilk ve en önemli düşüncesi, burada bin yıllık tarihin getirdiklerinden farklı olarak, başka temeller üzerinde ve başka yasalara göre yeni ve canlı bir hayat yaratmaktı. Bu düşüncenin gerçekleştirilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki gelişiminde bir sonraki yüzyılın akışında bizleri Osmanlı gücünün ve büyüklüğünün zirvelerine kadar taşıyacak tek bir büyük dönemin başlangıcına götürecektir.

85 Marino Sanudo, s. 1151.

86 Sadeddin, s. 172. Dukas, s. 172.

İLK KİTABA İLİŞKİN SON DEĞERLENDİRMELER

Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk Dönemlerinde İç Siyasetine Dair Genel Görüşler. Sürekliliğinin Maddi ve Manevi Güvenceleri ve Batı'yla İlişkileri

Niyetimiz, harici tarihini şimdiye kadar açıkladığımız Osmanlı İmparatorluğu'nun çocukluk dönemindeki iç yaşamını burada detaylı olarak ele almak değildir. Zira bu iç yaşamının farklı unsurlarla ve farklı yönlerde bu iç yaşama uygun bir resim çizmemizi sağlayan yapısal kesinliğe ve sağlamlığa ulaşan gelişimi, daha sonraki dönemlere aittir ve bu yüzden en azından kullanımsal açıdan kaçınmamız gereken tekrarlara düşmemize sebep olurdu. Bu husus bilhassa tam anlamıyla devlet mekânizması ve Fatih Sultan Mehmed'in uzun süren hükümdarlığının önemli bir dönemi temsil ettiği ve Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun yasaları ve idaresi için geçerlidir. Yine de gerek Fatih Sultan Mehmed, gerekse halefleri, bir zamanlar Avrupa'da herkesin karşısında titrediği Osmanlı gücünün gururlu devlet yapısını sadece ataları tarafından kurulan temeller üzerinde devam ettirdiler. Bu hususta daha önce de bu eserde bazı imalarda bulunmuştuk. Burada bu temellerin doğasını ve niteliğini daha detaylı olarak ele almayı uygun görüyoruz. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devletler birliğine katılması sırasında doğru değerlendirilmesi ve daha sonraki dönemlerinin daha iyi anlaşılması buna bağlıdır.

Ertuğrul Gazi'nin Anadolu'da dolaştığı zamanlardan İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun en eski tarihinin dikkatli bir şekilde incelenmesi, Osmanlıların Avrupa'da sadece

karargâh kurduklarına ve kolayca Anadolu'ya geri gönderilebileceklerine dair birçok kez tekrarlanan ve bir atasözü hâline gelen önermeyi, bizim görüşümüze göre, kökenleri genelde önceki zamanların daha sonraki şartlar ve mevcut durumların etkisi altında yanlış kavranmasında ve değerlendirmesinde yatan ezeli önyargılar kategorisine dahil etmek için yeterlidir. Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran ve sağlamlaştıran unsurlar sadece tesadüflerin lehte oluşu ya da sadece talihin cüretkâr bir fatihin silahlarına gülmesi değildi; Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Gazi'nin Bizans'ın Çanakkale Boğazı'nda harabeye dönüşmüş kalelerine zafer işaretlerini diktiği günlerden, Fatih Sultan Mehmed'in ilk kez Ayasofya'nın yüksek sunağı üzerinde namazını kıldığı ana kadar Osmanlı İmparatorluğu tarihine bir kez daha göz gezdirdiğimizde, Asya'nın fetihler yapan hiçbir göçebe halkının Osmanlılar kadar Anadolu'da ve Avrupa'daki hükümdarlıklarını böyle bir özenle ve yöntemle genişletmeyi ve sağlamlaştırmayı başaramadığı kanısına varırız. Zira hükümdarları baştan beri plansız fatihler değildiler; halkın tamamında olduğu gibi, hükümdarlarının da ruhunda başka hiçbir Asyalı dünya fatihi boyunda bulunmayan ve onları baştan beri adeta iki büyük imparatorluğun, Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin ve Avrupa'da Bizans İmparatorluğu'nun harabeleri üzerinde yeni bir devletin kurucuları hâline getiren savaşçı yeteneklerinin üstünlüğünün yanısıra düzenleyici bir içgüdü, yok edici gücün yanında yaratıcı bir güç de yatıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Timur'un dünya akınının getirdiği felaketlere bile dayanmasını sağlayan gençliğinin gücü ve devamlılığının garantisi, 1) sınırlarını planlı fetihlerle sistematik olarak genişletmesine; 2) ilk hükümdarların bu fetihleri şartlara ve ihtiyaçlara uygun olarak belirlenmiş tedbirler ve kurumlar aracılığıyla güvence altına alma biçimlerine ve 3) baştan beri Osmanlı devlet yapısının manevi temelini oluşturan ve gelişimini ilerlettikçe, her bölümüne esas yaşam prensibi olarak nüfûz eden ve burada tutunan dini unsurun önceliğine dayanmaktadır. Kısmen daha önce verdiğimiz, kısmen de eserin devamında yeri geldiğinde vereceğimiz detaylara fazla girmeden, bu üç noktayı ele alacağız. Bilhassa birinci nokta açısından, bu kitapta verilen bilgiler, bu noktayı tekrar incelememizi gereksiz kılmaktadır.

Osmanlı'nın Avrupa'daki ilk düzenli seferlerinin bireysel olarak ele alındıklarında kimi zaman plansız ve karışık eşkiyalıklar ve talan seferlerine benzedikleri doğrudur; eyaletler kazanmışlar ve bunları tekrar kaybetmişlerdir;

Macaristan'a ve Erdel'e akın etmişler, burada kısa bir süre kalmışlar ve kayıplar vererek tekrar kovulmuşlardır; Mora Yarımadası İsthmus Derbendi'nden Taygetus'un yarlarına kadar defalarca Osmanlıların akınlarına maruz kalmıştı ve İstanbul'un fethedildiği dönemlerde bile Mora Yarımadası'nda Osmanlıların sabit bir yerleşimi yoktu; ama bütünü gözönüne aldığımızda, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyümesinin neredeyse düzenli olarak genişletilen dairelerle gerçekleştiğini inkâr edemeyiz; her geçen yılla birlikte içeride gücünü kaybetmeden haricen genişleyen bir boya benzemektedir. Her iki unsur aksine birbirlerini değişken bir biçimde destekleyerek, hassas bir bağlantı içindedir. Manevi ve maddi bütünlük, Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığının ilk dönemlerinde yaşam prensibi hâline gelmiştir; gücü ve üstünlüğü, bilhassa Anadolu'daki diğer beyliklere kıyasla bu yaşam prensibine dayanmaktadır. Baştan beri daha önce elde edilen güvenli bir temele dayanmayan, sağlam bir üsse sahip olmayan hiçbir yeni fetih yapılmamıştır ve Osmanlılar ancak Anadolu'daki hükümdarlıkları sağlam bir zemine oturtulduktan sonra Çanakkale Boğazı'nı geçmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun genişletilmesinde çok erken zamanlarda silahların şiddetine zeki bir siyaset de eklenmiştir. Zira ilk hükümdarları sadece savaş kahramanları olmakla kalmamış, aynı zamanda siyasetçileri de olmuşlar ve silahlarıyla hüküm süremedikleri yerde, nüfûzlarını kullanarak hüküm sürmeyi çok iyi bilmişlerdir. Osmanlı'nın ilk devlet prensiplerinden biri, bir zamanlar Bizans İmparatorluğu'na dahil ikinci ve üçüncü sınıf Hristiyan prenslerinin küçük hesaplar peşindeki anlaşmazlıklarına müdahale etmek, zayıfları güçlülere karşı korumak, kendi tarafına çekmek, Divân-ı Hümâyûn'un menfaatlerine bağlamak ve zamanı geldiğinde ve herhangi bir tehlike söz konusu olmadığında bunları yok etmekti. Bu sayede bu eserde gördüğümüz gibi Yunanistan'ın, Arnavutluk'un, Mora Yarımadası'nın, adaların, vesairenin despotları arasında, Osmanlıların ister arabulucu olarak, ister hakem olarak dahil olmadıkları hiçbir anlaşmazlık yoktu; kısa zamanda Anadolu beyliklerini ve Bizans hanedanını kapsayacak şekilde genişletilen bu siyasetin doğal sonucu, Osmanlı Devleti'nin birçok durumda silah zoruyla kalıcı bir hâkimiyetin yolunu açan, sistematik olarak genişletilmiş bir himaye sistemiydi. Osmanlıların bu himaye sistemindeki en tehlikeli rakipleri, bilhassa Bizans İmparatorluğu'nun batı eyaletlerinde başlangıçta deniz gücü olarak ortaya çıkabildiği her yerde zaferi genelde kazanan Venedik'ti. İç kesimler gittikçe Osmanlıların eline geçerken, Venedik bu

şekilde örneğin Arnavutluk'un, Dalmaçya'nın, Yunanistan'ın, vesairenin kıyı şehirlerinin büyük bir bölümünü kazandı. Kısacası Bizans İmparatorluğu'nun çürümüş zemini üzerinde Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu'nun oluşumu ve genişlemesi, buraya çadırlarını kuran savaşçı bir göçebe halkın tesadüfler ve silahların talihiyle desteklenen geçici bir yerleşimi olarak kabul edilemeyecek kadar planlı bir fethin ve en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş bir siyasetin sonucuydu.

Osmanlı'nın Avrupa'daki hükümdarlığı ilk zamanlarda fetihlerinin planlı oluşuyla güvence altına alınmış olmasından ziyade, koruması altında bu yeni devletin iç yaşamının kısa zamanda verimli bir şekilde gelişmesine sebep olan siyasi prensiplerin ve kurumların kesinliğiyle daha da güvence altına alınmıştı. Osmanlılar bu açıdan da çöken imparatorlukların üzerine yeni devletler inşa eden devletlerin çoğuna kıyasla üstündürler. Bu halkın, Avrupa'ya geçişinde örneğin hükümdarın konumu, fethedilen toprakların dağılımı, hüküm süren boyun tebaa ile ilişkisi, idarenin türü, vesaire gibi, devletin organizasyonu konusunda belirleyici ilişkilerde, uygulamada herşeyin kolayca düzenlenmesini ve değiştirilmesini sağlayan belirli kuralların mevcut olması oldukça önemliydi. Askerî timar sistemi, Osmanlı devlet düzeninin spekülatif devlet bilgeliğinin değil, milletin gelenekleri ve ezeli tarihinin sonucu olarak daha sonraki yapısal gelişimini sürekli olarak şekillendiren mevcut temeliydi. Sonunda bu sürekliliğinden dolayı gücünü kaybetmiş de olsa, başlangıçta halkın savaşçı, uzaklara ilerlemek isteyen ruhunun belirli kurallarla dizginlenmesi gerektiği dönemlerde asıl muhafaza edici unsur, Osmanlı İmparatorluğu'nun sürekliliğinin ve genişlemesinin en kesin güvencesiydi.

İlk devlet kurumlarında kuralların ve biçimlerin kesinliği, Osmanlılara râm ettikleri ülkelerde, herşey tam bir çözülme içinde yok olmaya ne kadar yaklaşıyorsa, o denli büyük bir maddi ve manevi ağırlık kazandırdı. Bizans İmparatorluğu'nun zamanı çoktan geçmişti ve Konstantiniyye'deki imparatorların yüzyılların sefaleti altında harap olmuş eyaletlerine veremediğini, şimdi Osmanlıların elinden almak zorundaydılar: yeni bir halk, yeni bir düzen ve düzenli bir idare. Osmanlıların Avrupa'daki hükümdarlıklarının bu açıdan aydınlık ve karanlık taraflarını ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki harici tarihinin devamı bu durumları daha geniş bir kapsamda ele almamıza izin verdiğinde uygun bir biçimde vurgulayabiliriz. Zira bu açıdan sorulabile-

cek birçok soru, ancak daha sonraki dönemlere ait gerçekler yardımıyla yeterli derecede açıklanabilir ve cevaplanabilir.

Bu durumlara, bilhassa yerel halkın sadece maddi olarak değil, dini ve manevi açıdan da Müslümanlığın etkisi altında zamanla değişimi ve Hristiyan unsurun Osmanlı halkına kıyasla konumuna dair çok önemli soruyu da buna dahil ediyoruz. Bu açıdan en ilginç ve en olağanüstü görüntüler, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'un fethi sırasında henüz râm edilmemiş eyaletlerinde görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, halkın değişimi bu dönemlerde çok önemli ilerlemeler kaydetmişti bile. Zira Avrupalıların Anadolu'ya yerleştirilmeleri ve Osmanlı kolonilerinin fethedilen topraklarda iskân edilmesi, Osmanlıların Gelibolu'ya yerleşmelerinden sonra, bir yüzyıl içinde meyvelerini vermeye başlayan bir sistem hâline getirilmişti. Râm edilen Hristiyan halkın çekirdeğini oluşturan, yeni yetişen genç nesil, devletin ve padişahın hizmetine uygun olarak zorla yeniçeri ocağına ve saraya çekilmişti. Zekice bir kurama dayanan ve uygulamada en büyük ciddiyet ve bilinçle yürütülen ve Osmanlıların sadece bedenler üzerinde değil, râm edilen halkın ruhu üzerinde de sonsuz bir güç elde etmelerini sağlayan kulluk sistemi, güçlerinin temel dayanaklarından biriydi. Bu durumların daha sonraki zamanlarda daha katı yapısal gelişimini, oluşum dönemlerinden bildiklerimizle biraraya getirmek için bu hususu daha sonra tekrar ele alacağız. Osmanlı İmparatorluğu'nun en eski kaynaklarında, özellikle de Bizans kaynaklarında, bu hususta birçok öğretici ve ilginç bilgiler ve açıklamalar bulabiliyoruz; ancak bireysel olarak kesin bir görüntü vermemektedirler ve değerlerini ancak daha sonra yeri geldiğinde açıklayacağımız gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet ve savaş sisteminin bir bütün olarak gösterilmesiyle kazanabilirler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun iç yaşamına hizmet eden belirli kurumların planlı olarak genişletilmeleri ve sistematik olarak sağlamlaştırılmaları ve bu gücün dışavurumunun yanısıra Osmanlı gücünün Avrupa'da Hristiyanlara karşı kendini kabul ettirmesini sağlayan en temel dayanaklarından biri olarak dini unsurların önceliğini de belirtmiştik. İslâm'ın manevi gücü kısmen Müslümanların fanatik heyecanına, kısmen de halkın tamamının zorunluluk yasaları gibi riayet ettiği dini yaşam biçiminin kesinliğine dayanıyordu. Osmanlılar arasında güçlenen İslâm, her iki açıdan Hristiyanlık karşısında kesin bir üstünlüğe sahipti. Osmanlılar, Avrupa dünyasını kölelik bağlarıyla yasalarına bağlamak için, inançlarının bütün gücüyle kılıca sarıldıklarında Batı üzerinde Haçlı Seferleri

sırasında hüküm süren Hristiyan fanatizmi çoktan sona ermişti. Tehlike her gün bütün Hristiyanlığın gözünün önündeydi ama ne ruhani, ne de dünyevi hükümdarları, soğumuş olan fanatizmi Avrupa'yı ortak bir Haçlı Seferi'yle en tehlikeli düşmanına karşı ayaklandıracak kadar alevlendirmeyi başaramadılar. Dini menfaatler o dönemlerde fazlasıyla siyasi amaçların altındaydı ve bu dini ve siyasi parçalanmışlık altında Hristiyan dünyasının İslâm'ın biçimsel katılığının ve kesinliğinin sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun manevi gücünü oluşturan birliğe ve bütünlüğe ulşaması mümkün değildi.

Kanaatimize göre, Müslümanlıkla Hristiyanlık arasındaki en temel farklılıklardan biri, Müslümanlıkta dini yaşamın ve sadece topluluğun değil, bireyin de Tanrı'ya hizmetinin biçimsel kesinliği Peygamber'in kendi eseriyken ve kendisinin de yaptığı gibi, Müslümanlar tarafından da öğretisinin fikriyle sıkı bir bağlantı içindeyken, Hristiyanlıkta dini vecibelerin harici biçiminin peygamberleri tarafından belirlenmeyip, varlığıyla başlangıçta doğrudan ve zorunlu kılan bir bağlantı içinde bulunmaması, dolayısıyla zamanla başka otoriteler altında yaşama geçirilmesi ve kesinlik kazanmasıydı. Bu husus her iki dinin dünya tarihi açısından gelişimleri üzerinde çok önemli bir rol oynamıştır ve bu dinlerden birine mensup halkların siyasi ve toplumsal yaşamlarının farklılıklarını belirlemiştir. Osmanlı'nın Avrupa topraklarına ayak basmasıyla bu husus bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Osmanlıların Avrupa Hristiyan dünyasına konumları, hadiselerin doğası gereği tabii ki sadece düşmanca bir konum olabilirdi. Yine de Segedin Barışı'nın ihlali, Hristiyan güçlerin Osmanlılara karşı düşmanca konumlarını ebediyen belirleyip, adeta Avrupa devletler hukukunun esası durumuna getirmemiş olsaydı, bu iki dünyayı birbirinden ayıran unsurların farklılığında bile Osmanlı İmparatorluğu'nu çoçukluk döneminde Avrupa devletler birliğiyle daha kesin ve daha sürekli bir ilişki içine çekmek mümkün olabilirdi. Bu barışın ihlali siyasi açıdan aslında çok büyük bir önem taşımıyordu. Esas önemli olan bu barışın nasıl bozulduğuydu. Zira her iki tarafın da bu barışa riayet etmelerinin mümkün olmadığını bu kitapta daha önce de belirtmiştik. En önemli hususlardan biri, Kardinal Julianus'un daha o zamanlar, toplanan devlet meclisinde dünyanın önünde ve düşüncelerle insanların ruh hali üzerinde en fazla güce sahip olan bir gücün otoritesi, yani papanın otoritesi altında, Osmanlılarla sadakata ve inanca dayalı olarak yapılan antlaşmaların bile bağlayıcı bir güce sahip olamayacağı esasını getirmesidir. Böylece halkların halklarla ilişkilerinde

en kutsal kabul edilen şeyler, Hristiyan dünyasının Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerinde tamamen ortadan kaldırıldı ve yok edildi; Osmanlı'nın Avrupa devletler birliğiyle kurabileceği manevi bağlar, şiddet kullanılarak yok edildiler ve Batılı güçlerin Doğu'nun Avrupa topraklarındaki temsilcileriyle sürekli mücadele etme zorunluluğu, Osmanlı İmparatorluğu tarihini gelecek yüzyıllarda şekillendiren bir kural hâline geldi. Bu mücadele çok uzun ve çok zorluydu ve doğası gereği Avrupa devletlerinin yaşamını derinden etkileyecekti, çünkü sonucu sadece silahların maddi gücüyle değil, aynı zamanda ruhun manevi gücüyle de belirlenecekti. Bunlardan hangisinin bir anlık üstünlük yerine nihai zaferi belirlediğini ileride hep beraber göreceğiz.

DİZİN*

A

Abaka Han, İlhanlı hükümdarı 42-43
Abdurrahman Gazi, Orhan Gazi devri ümerasından 70, 73, 77-79
Abel Rémusat, Tarihçi 20
Absuyu (Hypsu) 69
Acciauoli ailesi 556
Acem 512
Acheis, Bulgar şehri 128
Acheloos Nehri 429
Aclan Bey, Karesioğulları beyi 88
Acys, Tuna boyundaki kale 116
Adalar Denizi (Archipel) 344, 348-349, 415
Ademanides Kuleleri 181
âdet 104, 255
Adriyatik 104, 109, 121, 123, 170, 178-179
Aemathia, Arnavutluk'ta bir bölge 569, 587
Aeneas Silvius 528, 539, 598-599
Aetolya 567
Afganlar 267
Afrika 4, 6, 129, 299-300, 599
Afrikalı Araplar 130
Agrafa Dağları 556
Ahelos 107
Ahi Hasan, Şeyh Edebali'nin yeğeni 74
ahiler 184
Ahlat 35, 38, 46
Ahmed Bey, I. Mehmed devri ümerasından 352-353
Ahmed Han bin Ebu Nasr, Karahanlı hükümdarı 21
Ahmed, Menteşeoğlu İlyas Bey'in oğlu 480
Ahmed, Şehzâde, II. Murad'ın oğlu 594
Ahmed, Teselya sancakbeyi Turahan Bey'in oğlu 608
Ahyolu (Anchialos) 311, 548, 617
Aigospotamos (Rabetos veya Bontos), Çanakkale havalisinde bir kale 166
Aitolia 410
Akarnaniya 123, 139, 429-430, 549, 567
Akça Koca, Kocaeli sancakbeyi 70, 77-78, 91-92
Akçahisar (Kroia) 492, 567-569, 571-578, 583-588
Akçay Ovası 262

* Osmanlı, Osmanlılar ve Osmanlı İmparatorluğu kelimeleri çok sık geçtiği için dizine alınmamıştır

akçe 97, 169, 200, 286, 356, 365, 389, 401, 445, 526, 586, 591, 601, 632
Akdeniz 32, 34, 312, 342-346, 349, 407, 411, 414, 416-417, 427-428, 474, 491, 612
Akhaya (Akhaia) Prensliği 111, 136-137, 553, 563, 565
Akhaya 138
Akhaya eyaleti 114
Akhaya prensi/prensleri 136, 337, 406, 408, 565
Akhaya ve Mora Prensliği 133, 135
Akhisar 69, 302
Akhisar Muharebesi 473
akıncı/akıncılar 100, 250, 297, 386, 435
Akonites, Tekirdağ'ın kuzeyinde 142
Akova 69
akropoli 206
akropolisler 560
Aksaray 34, 39-40, 260, 262, 294
Akşehir 186, 190, 260, 262, 280, 282, 287, 294, 300, 301, 318, 340-341, 478, 602
Aktimur, Osman Gazi'nin yeğeni 68
Akyazı 69, 77
Alacahisar (Kruşevac) 404, 434, 457
Alacahisar Kalesi 435
Aladdinoğlu Ovası 330
Alâeddin Keykubad I., Türkiye Selçuklu sultanı 34-36, 45, 48-50
Alâeddin Keykubad II., Türkiye Selçuklu sultanı 39
Alâeddin Keykubad III., Türkiye Selçuklu sultanı 55-56, 58-59, 94
Alâeddin, II. Murad'ın oğlu 479, 483, 589
Alâeddin, Osman Gazi'nin oğlu 62, 92-96, 100-101, 164
Alanlar 109
Alanya 294
Alarich, Barbar şefi 107-109
Alaşehir (Philadelphia) 32, 44, 71, 208-209, 258, 314-315, 473
Albanon dağ kasabası 139
Albert, Macar kralı 352, 438-441, 453, 466, 497, 528
Aleksander, Bulgar Kralı Şişman'ın oğlu, Aydın sancakbeyi 339-340, 358
Aleksios Komnenos I., Bizans imparatoru 31-32, 131
Alessio (Leş) 407, 408, 568, 577-578
Alfonso/Alfons, Aragonya, Napoli ve Sicilya kralı 491, 533, 587, 612
Ali Bey, Alâeddin, Karamanoğulları beyi 185-188, 259, 261-262
Ali Bey, Bengî, Karamanoğulları beyi, 476-477
Ali Bey, Evrenosoğlu 423, 432, 435, 570-571, 578
Ali Bey, Firuzzâde, İznik komutanı 399
Ali Bey, Hadımağası 278
Ali Bey, Kara, Kara Timurtaş Paşa'nın babası 79, 87
Ali Bey, Sarı Timurtaş Paşa'nın oğlu 358, 381
Ali Paşa, Çandarlı, Veziriazam 187, 191-192, 195, 197, 213-214, 255, 276, 284-287, 316-318, 320, 325
Aliağa (Kymai) 338
Alman 222, 247, 497, 622
Alman esirleri 232
Alman İmparatorluğu 217, 405
Alman prensler 217, 496
Alman şövalyeleri 230, 456, 489
Alman yardımcı kıtalar 221, 536
Almanya 221, 225, 456, 597, 599

Alp Dağları 450
Alparslan, Büyük Selçuklu sultanı 25-26, 30-31, 482
Alsas 221
Altay Dağları 9-12, 14-15, 18
Alters Phonea, Rumeli Hisarı havalisinde 607
altın 13, 24-25, 37, 74, 76, 94, 108, 115, 148, 152, 158, 162, 168, 176, 206, 208, 220, 231, 234, 252, 255, 265, 288, 293, 349, 382, 385, 393, 399, 425, 479, 495, 511, 517, 538, 539, 543, 546, 549, 556, 587, 616, 625
Altın (Hrisea) Hisar 206
Altın Dağları 12
Altın Kapı 210-211, 395-396, 618, 622, 627
Amalfi, İtalyan deniz devleti 132
Amasya 34, 36-37, 99, 296, 303, 306, 317-318, 353-354, 359, 368, 370, 372, 438, 479, 481-482, 589
Amid 35, 267
amiral 148, 220, 226, 228-229, 345-346, 347, 361, 428, 491
amiral gemisi 347
Amrasya Körfezi 568
Amur Nehri 11
Anabolu (Napoli di Romania) 133-134, 345, 407, 414
Anadolu 4, 19, 22, 25, 30-34, 43-47, 49-50, 59, 61-63, 72, 75, 81, 91-92, 101, 133, 137-143, 145-150, 153-154, 157-158, 160, 165, 171-173, 175, 177-178, 183-186, 188-190, 194, 196, 198-199, 201, 205, 207-210, 214-215, 218, 222, 225, 236, 238-239, 243, 245, 247, 253-259, 262, 265-267, 271-273, 276, 280, 284-285, 287, 291, 295, 299, 301-303, 305-307, 309-311, 313-315, 321-322, 325-328, 331-333, 337, 339-340, 342-343, 352, 354-355, 359-360, 362-363, 366, 368-371, 378, 383, 385, 386, 388, 394, 398, 401-403, 419-420, 425, 428, 430, 432, 435, 450, 454, 461, 465, 469-472, 475, 478-481, 483, 489, 500, 507-511, 537-538, 540, 557, 578, 588-589, 595, 597, 599, 602-605, 607, 615, 631-632, 635-637, 639
Anadolu beylerbeyi 261, 278, 399, 473, 514, 517, 525, 596, 601
Anadolu beyleri 264, 294
Anadolu eyaletleri 80
Anadolu ordusu 187, 618
Anadolu sahilleri 105
Anadolu Türkleri 155
Anadolu Yarımadası 71
Anadoluhisarı (Güzelcehisar/Hieron) 144, 287
Anahor 88
Anamur (Anemorion) 36, 474
Anaphe Adası 137
Anastasiopolis 390
Anastasios I., İmparator 111-113, 116
anayasa 140
Andıra (Andros) Adası 136, 343
Andıra beyi 343-344
Andranida, Mora şehirlerinden 134
Andrea Dirjo, Venedikli, İstanbul müdafiilerinden 623
Andrea Donato, Venedikli dük 424
Andrea Foscolo, Konstantıniyye'deki Venedik balyosu 532
Andrea Foscolo, Proveditor, I. Mehmed'e gönderilen Venedik elçisi 345, 348,
Andrea Foscolo, Venedik amirallerinden 411

Andrea Mocenigo, Venedikli amiral 416
Andreas, Arianit hanedanından 569, 577
Andronikos II., İmparator 50, 63-64, 69, 72, 80, 138, 141, 565
Andronikos III., İmparator 73, 80-81, 138, 140-141, 143, 565-566
Andronikos IV., İmparator 179-181, 205-208, 212, 216, 239
Andronikos Iagros, Bizanslı elçi 496
Andronikos Laskaris, Konstantin'in adamı 550
Andronikos, İmparator Manuel'in oğlu, Selanik valisi 335-337, 364, 409-410, 419
Andrusa 549
Anemas Kulesi 181, 205-206, 622
Angelokoma (İnegöl) 58
Angelos Philommates, Filolog 391
Anglosaksonlar 490
Ani 24, 457
Anjou hanedanı 564
Ankara 34, 38-39, 184, 190, 199, 261-262, 273-275, 286, 288, 292, 294-295, 300-301, 303, 308, 316-317, 319, 321-322, 328, 341, 417, 479, 591, 602
Ankara eyaleti 48
Ankara Mağlubiyeti 256
Ankara Ovası 329, 337
Ankara Savaşı 203, 247, 264, 279-280, 289, 291, 302, 310, 312, 362, 371-372, 469
Anna, İmparatoriçe 148-149, 153, 155
Ant kavmi 112
Antakya (Antiochia) 26, 31, 34, 39
Antalya 34, 35, 39, 294, 476, 477
Antiparos 137
Apamea, Küçük Çekmece dolayları 149
Apikridion 181
Apokaukos, Bizanslı büyük amiral 148
Apostolatus (=havarilik misyonu?) borcu 531
Apulya 131
Arabistan 24
Aragonya 491, 533
Aragonya kralı/kralları 486, 587
Aral Gölü 10, 19
Aranites, Arnavut prensi 502
Aranitiler, Komnenos lakablı 568, 572
Arap savaşı 122
Arap topluluğu 129-130
Arap/Araplar 9, 20, 122, 126
Aras (Araxes) Nehri 32, 267
Arba 121
Argentara Dağı 173
Argirokastron (Argyropolichna) 567, 571
Argolis 409
Argun Han, İlhanlı hükümdarı 43
Arhos (Argos) 105, 107, 134-135, 250, 252, 407
Arianites Topya Komnenos, Büyük, Arnavutluk'taki yerel prenslerden 503, 568-571, 577, 579-580, 597
Arianitler Arap filosu 129
Arkadios, İmparator 108
Arkadya 45, 107, 134, 553, 608
Armutlu 88
Arnavut reisleri 196
Arnavut/Arnavutlar 139-140, 288, 351, 372, 383, 413, 491, 503-504, 508, 525, 548, 555, 564, 566-568, 571-573, 575-579, 582, 586
Arnavutluk 123, 177, 193, 205, 248, 254, 343, 402, 407, 411, 427, 429, 431,

454, 460, 467, 492, 512, 520, 527, 537, 542, 561, 564, 566-572, 574-581, 583-588, 590, 599, 637, 638
Arnavutluk kralı 565
Arnavutluk muharebesi 413
Arnavutluk prensi 189
Arnavutluk şehirleri 408
Arras duvar kâğıtları, Büyük İskender'in faaliyetlerinin gösterildiği 233
Arslan, Selçuk Bey'in oğlu 22
Arta 429, 566-567
Artuklu hanedanı 35
asil ruhban sınıfı 357
Aspalathus, Dalmaçya'da liman şeri 121
Astrahan 267
Asya 4, 9, 10-17, 20, 22, 24, 26, 49, 63, 72, 101, 113, 119, 122, 147, 253, 266, 268, 271-272, 274, 297, 300, 315, 373, 535, 596-597, 599, 636
Asya Türkleri 18
Atilla, Avrupa Hun hükümdarı 108-109
Atina 105, 114, 135, 210, 254, 557
Atina dükü/düklüğü 133, 136-137, 555-565
Atina hükümdarlığı 556
atlı birliği 100, 152, 228, 278
atlı ve yaya birlikler 101
Atolya 138-139, 429
Attika 134, 136, 210, 254, 556-557, 561
Aurelianus, İmparator 106
Avar hanı 116, 118-119
Avar/Avarlar 12, 13, 115, 117, 119-120
Aversa 565
Avlonya (Aulona/Valona) 131-132, 411
Avnik 273
Avrethisar 174
Avrupa 5, 9, 13, 63-64, 66, 74, 81, 91, 98, 101, 103, 107, 109, 113, 122, 129, 131-134, 137, 139, 140, 144-145, 147, 149, 152-158, 160, 162-163, 165, 170, 172-174, 176-178, 180-184, 186, 189-191, 193-194, 197, 199, 201, 203-206, 208-209, 214, 217, 222, 225, 232, 236, 238, 247, 256-257, 261, 266-267, 271, 274, 280, 284, 285, 291-292, 295, 299, 300-302, 304, 310-311, 313, 318-329, 332-333, 337-338, 342, 349, 355, 358-363, 368, 370-371, 373, 377-386, 388-389, 391, 398, 403, 420, 425, 427, 431, 435, 440, 452, 454, 461, 464, 469-472, 476-477, 479, 482-485, 489, 492-494, 500, 502-504, 507, 509-512, 517, 519, 523-524, 526, 535, 537, 548, 564, 572, 579, 587, 590, 595-599, 601-602, 604-605, 615, 631, 634-636, 638-641
Avrupa devletleri 3, 104, 407
Avrupa halkları 3
Avusturya 1, 5, 97, 221, 456, 599
Avusturya dükü 352
Ayanköy 77
Ayaslovina, Gelibolu havalisinde bir kale 159
Ayasofya 610, 619, 627, 630-632, 636
Ayastefanos Kalesi 617
Ayasuluğ (Efes/Selçuk) 32, 44, 71, 142, 258, 298, 300, 313-316, 339, 359, 472-474
Ayazmend 89
Aydın 257, 276, 278, 294, 297-298, 305, 308-309, 313, 322, 328, 356, 358, 387, 471, 473, 475, 484, 566, 601
Aydın beyi 148
Aydın sancağı 309

Aydın sancakbeyi 472
Aydınoğulları 70, 143, 185, 194, 214, 259, 264-265, 269, 308, 313, 471
Aydınoğulları beyi/beyleri 44, 258, 294, 472
Aydoğdu, Gündüz Alp'in oğlu 65, 67
Aydos 77, 79-80, 172
Aydos komutanı 78
Aykut Alp, Osman Gazi dönemi ümerasından 62
Azak 13, 267
Azen Zaccaria, Cenevizli Akhaya prensi 553
azep/azepler 100, 276, 386-387, 538
azepler ağası 197
Azerbaycan 27-28, 31, 46
aziz 86, 156, 221, 396, 422, 425, 626
Aziz Dimitrios 422, 425
Aziz Georg 515
Aziz Paulus 545
Aziz Andreas 125
Aziz Dimitrios Kilisesi 426
Aziz Ladislas 514, 516
Aziz Martin 310, 523
Aziz Mikail Kilisesi 430
Aziz Moccius Kilisesi 210
Aziz Nikolas Kilisesi 552
Aziz Paulus Kilisesi 545
Aziz Petrus Kilisesi 545
Aziz Petrus Vergisi 490
Aziz, Selahaddin Eyyubî'nin torunu 35
Aziz/Havari Petrus 339, 490, 545
Azize Theodora 425
Azize Theodosia Bayramı 631
Azizler Kilisesi 210
Azlad Sıradağları 461
Azrak Nehri 36

B

Baalbek 270
Baba İlyas, Babaî lideri 37
Baba İshak, Babaî lideri 37
Badracık (Neopatras) 249
Bagna 460
Bağdat 22-24, 26-28, 267, 268, 270
Bahçesaray 42
Balaban Bey, I. Murad devri ümerasından 197, 276
Balaban Bey, Yıldırım Bâyezid devri ümerasından 276
Balaban Paşa, II. Murad devri ümerasından 480
Balaban, Osman Gazi devri ümerasından 68
Balabancık Kalesi 68, 73
Balasagun 26
Balduin II., Latin imparatoru 38, 564-565
Balesium Kalesi 582
Balıkesir 89, 305
Balkan Dağları 41, 105, 113, 122-123, 127, 129, 131, 138, 172, 191, 194, 321-322, 330, 362, 457, 459, 460, 463-464, 485, 493, 505, 509, 537, 576
Balkan geçitleri 484
Balkız/Temaşalık (Cyzicus) harabeleri 156
Balşa ailesi/hanedanı 567-568, 577
Balşa Strazimiero (III. Georg Balşa), Georg Strasimir'in oğlu 408, 427, 568
Balşa, I. Georg Balşa'nın oğlu 567-568
Balyabadra 45, 129-130, 134, 408, 549-550, 552-553, 560-561, 563
Balyabadra Kalesi 409
Balyabadra Şehri 125, 343, 551
balyos 623
Bapheus (Baphaeon) 64, 79

Bar (Antivari) 220-221, 230, 408, 568
Barak Bey, Çelebi Mehmed devri ümerasından 330
barış anlaşması/antlaşmaları 5, 127, 260, 343, 348-349, 401
Barletius, Tarihçi 582, 586
Barnabas de Cornelia 389
baronlar 410, 545
Barzam Kalesi 25
Basel Konseyi 433, 495-496
Basileios I., İmparator 121
Basileios II., İmparator 126, 128-129
Basilika Kasabası 560
Basiliskos, İmparator Zenon'un rakibi 110
başpiskopos 552
Batı Gotları 111
Batı Hakanlığı 14-15, 19
Batı Kilisesi 453, 495
Batılı prensler 212, 235, 493
Batılı tarihçiler 592
Batılı ticaret gemileri 143
Batılı yazarlar 10, 44
Bavyera 217, 227, 230
Bavyera yardımcı kıtaları 221
Bayan Han, Avar hanı 118
Bâyezid I., Yıldırım 96, 138, 175, 180, 182, 184-185, 187, 190, 194-195, 197-198, 203-217, 219, 222, 224-241, 243, 247-250, 253-266, 268-269, 271-289, 291-298, 300-302, 309-313, 315, 325, 332, 338-340, 362-363, 371-373, 380, 383, 404, 419, 471, 474, 590, 607
Bâyezid Paşa, Amasyalı, Vezir 304, 318, 330, 332, 341, 359-360, 367-370, 372-373, 377, 379, 381-383, 391, 473, 573
Bâyezid, Sofu, Çelebi Mehmed'in hocası 296-297
Bâyezid, Cüneyd Bey'in kardeşi 315, 339, 474
Bâyezid Bey, Kötürüm, Candaroğulları beyi 258-259, 264-265, 294
Baykal Gölü 10, 16
Bedriç (Petric) 508
Behisni 266, 270
Behram Şah, Gur hükümdarı 28
Bekla 121
Bektaşî Tarikatı 98-99
Beled-i Yunus (Madenos/Batanos) 67
Belgrad Barışı 5
Belh 26
Belh valisi 29
Benedikt von Losoncz, Macar komutan 542
Benefşe (Monemvasia) 132, 135
Benefşe beyi 212
Benefşe dağ kalesi 365
Bergama(Pergamos) 89-91, 315, 338
Bergy beyi 233
Berkuk, Memlük sultanı 268
Berkyaruk, Büyük Selçuklu sultanı 27, 34
Berrhoae/Beroia (Karaferye) 42, 128, 141, 174, 249-250, 326
Berry dükü 241
Besasiri 23-24
beyaz ipek 246
beylerbeyi 167, 173, 187-188, 195, 197, 260-261, 266, 278, 359, 399, 403, 433, 450, 473, 514, 517, 521, 525, 541, 594, 601-602
Beypazarı 294, 307, 317, 479
Beyşehir 186, 340, 478, 602
Biagio Matarargo, Prens, Musacchilerden 567

Bidena, Tuna'nın kenarındaki Bulgar şehri 128
Biga (Pegae/Bipha) 160, 171, 184, 369
Biga kadısı 388
Bigados (Epibatos) 144
Bilecik (Belokoma) 57-58, 61-62, 95, 151, 201
Bilecik beyi 56-57
Bilecik kadıaskeri 97-98
Bilecik komutanı 57
Biminacium Şehri 113
binbaşı (tribuno) 97
Bitinya 31, 44, 49-50, 61-66, 70-72, 77, 81, 85-88, 96, 124, 155, 211
Bitylos Limanı 549
Bizans 14, 23, 33, 34, 41, 50, 54, 64, 68-72, 77-78, 82-85, 105, 109, 117, 125, 146, 149, 155, 165, 173-174, 179, 181-182, 198, 203, 205-207, 210-211, 213, 216, 236, 238, 240, 242-243, 246-247, 300, 312, 325-327, 333, 336-337, 341-342, 354-355, 362-365, 367, 374, 377, 379, 380, 383, 390-391, 397, 407, 409-410, 412-414, 416, 419, 438, 453-454, 456, 469, 472, 484, 496, 498, 500-501, 503, 511, 527, 546, 549, 550, 553-555, 562, 565-566, 568, 593, 597-598, 601, 603, 609, 616-617, 620, 630-631, 639
Bizans anayasası 140
Bizans darphanesi 156
Bizans despotu 548
Bizans donanması 130
Bizans filosu 73, 495
Bizans hanedanı 177
Bizans hazinesi 156, 244
Bizans İmparatorluğu 3, 13, 22, 24-25, 31, 43-44, 62, 76, 81, 88, 95, 104, 110-112, 116, 118-124, 127-134, 137-141, 144, 147, 150, 152, 154, 156, 157-158, 162, 166, 167, 169, 170, 172, 178, 183, 208-209, 212, 218-219, 232, 241, 245, 252, 254, 256-258, 310-311, 334-335, 368, 370, 378, 382, 401, 406, 417, 427, 491, 493-495, 504, 547-548, 563-564, 599, 600, 602, 604, 612-613, 633-634, 636-638
Bizans imparatoru 13-14, 23, 31-32, 69, 210, 216, 453, 491, 598, 630
Bizans kıyafetleri ve başlıkları 95
Bizans muhafız kıtaları 88, 311
Bizans piyadeleri 65, 97
Bizans prensi 302
Bizans saray gelenekleri 152
Bizans saray tercümanı 366
Bizans silahları 122, 127
Bizans tacı 208
Bizans tahtı 18, 32, 209, 602
Bizans tarihçileri 42, 49, 180, 254, 335
Bizans tercümanı 393
Bizans valileri 138
Bizans-Helen unsuru 126
Bizanslı Helenler 109, 113
Bizanslı komutanlar 127
Bizanslı papazlar ve keşişler 127
Bizanslı ruhbanlar 126
Bizanslı tarihçi/tarihçiler 37, 80, 86, 160, 209, 288, 588, 592
Bizanslılar 14, 29, 54, 58, 73-74, 122, 143, 152-153, 167, 174, 203, 240, 247-248, 276, 311, 317, 327-328, 362, 397-399, 406, 465-466, 493, 514, 566, 589, 600, 602-603, 605, 610, 622, 628
Bizya (Vize) 155, 172-173, 329, 617
Blasius, Varadin Kilisesi'nin noteri ve başrahibi 529

Bodonitza kontu 135
Bodrum (Petronion) 339
Boemund, Tarent prensi, Guiscard'ın oğlu 131-132
Boetya 114
Boğdan 139, 174, 193, 450, 454, 456
Boğdan prensi 528
Bohemya 193, 440, 456, 488, 490, 599
Bohemya yardımcı kıtaları 536
Bolayır 161, 163
Bolovina (Apollonia) 67, 174
Bolu 56, 296-297, 303, 481
Bolu Dağları 305
Bolvadin 479
Bonifacius, Montferrat kontu 133-134
Bononia 116, 453
Bosna 189-190, 203, 205, 214-215, 217, 236, 351, 405, 439, 460, 485, 520
Bosna Banatı 237
Bosna dükü 582
Bosna kralı 170, 193, 195-196, 237, 442
Bosna Krallığı 238
Boucicaut, Fransız mareşal 218-220, 223, 225-226, 230, 232-233, 240, 242-246, 256, 312, 408
boy beyleri 11
Bozcaada (Tenedos) 124, 243, 345, 347-348
bozdoğan 231
Böotya 132, 134-136, 555, 561
Börklüce Mustafa, Şeyh Bedreddin'in dailerinden 354-361, 471
Braşov (Kronstadt) 402, 432, 436
Braşov piskoposu 454
Brehappe Kalesi 223
Brendisi 597
Brienne kontu 136
Buccicaldo Bey, Cenovalı 409
Budin (Buda) 221-222, 236, 442, 452, 455, 457, 459, 464, 486-488, 493-494, 528
Budizm 17, 20
Budva (Budua) 408, 568
Buğra Han Harun, Karahanlı hükümdarı 19, 22
Buhara 10, 19, 21-22, 26, 266
Buhara şeyhi 286
Bukoleon Sarayı 623
Bulgar akını 121, 127
Bulgar birliği/birlikleri 41, 121
Bulgar devşirmesi 618
Bulgar eyaleti 129
Bulgar kolonisi 127
Bulgar kralı 175-176, 189-190
Bulgar prensi 189
Bulgar sınır eyaletleri 122
Bulgar topluluğu 111, 127
Bulgar/Bulgarlar 41, 112, 122, 126-129, 158, 173, 191-193, 196, 207, 215, 288, 337, 358, 460, 463, 507-508
Bulgaristan 122, 128-129, 134, 140, 169, 176-178, 191-194, 200, 203, 215, 218, 222, 225, 266, 455, 458, 460, 467, 484-485, 491-492, 502, 504, 506-508, 537
Bulgaristan kralı 41, 214
Bulgaristan prensleri 261, 594
Bumin (Thu-men), Göktürk kağanı 12
Burgaz (Lüleburgaz) 166
Burgond 217, 491, 531
Burgond dükü/dükleri 220, 234, 241, 486, 530, 587
Burgondiya dükü 486, 490
Burgonya 230
Burla (Burlak) 174

Bursa VI, 49, 54, 58, 61-63, 65-70, 73-74, 90-92, 95, 105, 144, 164, 172, 177, 180, 182, 185, 188, 198, 200-201, 204, 210-211, 230, 232-233, 236, 256-257, 259, 261-262, 272, 278, 282-283, 286-288, 292-295, 302, 305-309, 312, 315-318, 322-324, 326, 328-329, 332, 337-338, 340, 354, 368, 370, 373, 375, 378, 381, 384-385, 396, 399-401, 478, 480, 482, 522, 525, 589, 591, 594
Bursa kadısı 200
Bursa komutanı 67, 74
Bursa Sarayı 288, 381
Bursa surları 49
Bussiolo, Balyabadra civarında bir kale 409
Buthrotum Şehri 132
Bükreş 6
Bükreş Barışı 5
Büveyhileri 23
Büyük Altay Dağları 10
Büyük Çekmece (Rhegum) 146
Büyük Eflak 138
Büyük Han 13-14, 39, 40-41
Büyük İskender 233, 295
Büyük Okyanus 13
Büyük Rusya 267, 487
Büyük Tatar Hanı 267

C

Caber Kalesi 46
Callimachus, Tarihçi 493
Calopitari, Balyabadra civarında 409
camii/camiiler 21, 36, 56, 58, 62, 80, 86, 101, 163-164, 198, 201, 204, 209, 211, 249, 254-255, 283, 286-287, 293, 304, 310, 323-324, 338, 354, 373-375, 403-404, 426, 431, 589, 591
Campupescupi tuz madenleri 577
Candaroğulları 44, 185, 258, 264
Canik 215, 265, 340, 353
Canik Kalesi 481
Canik komutanı 482
Cannae 522
capitano al golfo (=körfez kaptanı) 414
Carasia 160
Castel di Ferro, Balyabadra civarında bir kale 409
Celaleddin Mengüberti, Harizmşah 35
Cend 22
Ceneviz Cumhuriyeti 242, 342
Ceneviz dooxesi 612
Ceneviz gemileri 385
Ceneviz hanedanları 342
Ceneviz kolonisi/kolonileri 494, 531
Ceneviz şehirleri 531
Ceneviz/Cenevizliler 132, 137, 158, 243, 245, 312, 349, 389-390, 474, 486, 491, 494-495, 511, 614, 621-622, 624, 631, 633
Cenevizli gemiler 510
Cenevizli korsanlar 531
Cenevizli prens 182
Cengiz Han, Moğol hanı 17, 35, 46, 262, 278
Cenova 234
Centurione hanedanı 552-553
cephanelik 85
Cermen 9, 111
Ceyhun Nehri 13, 19-20, 22, 25-26
Cezayir 5
Champagne dükleri 134
Charles I., Arnavutluk hükümdarı 564
Charles II., Arnavutluk hükümdarı 565
Charles V., Fransa kralı 178-179

Charles VI., Fransa kralı 217-219, 224, 233-234, 241, 245, 247
Charles VII., Fransa kralı 530, 595, 598, 608
Charles, Anjoulu 135
Charles, Akhaya Prensi Johann'ın oğlu 565
Chateaumorand beyi 244-245, 247, 256
Chersonesos, Trakya'da kale 113, 115, 145, 162, 166
Chietta 163
Chimeriotlar, Arnavut boylarından 569
Chios (Sakız) Adası 32, 71, 74, 137, 210, 234, 300, 339, 342, 356, 357, 359, 474, 594, 613, 620, 633
Chrisopolis 105
Christopolis 154, 390
Cibal 23
Cilly kontu 217, 227, 230-231
Cimerotalar 569
cizye 561
Claudian, Şair 108
Claudius, İmparator 106
Colonia (Şebinkarahisar) 34
Comte de la Marche, Fransız şövalye 220
Coronens (Kronştad?) 402
Cosmas, Medicili, Banker 498
Couchy beyi 228
Cuma hutbeleri 93
cülus 207
Cüneyd Bey, İzmir hâkimi 308, 313-316, 328, 337-340, 362, 364-365, 379-380, 383, 385, 387-388, 402, 470-474
Çağatay 10
Çağatay dili 17
Çağatay Han, Cengiz Han'ın oğlu 17
Çağatay hanı 278
Çakonya 409
Çalı Bey, Kapudan 344-345, 347
Çamurlu Ovası 331-333
Çanakkale Boğazı (Hellespontos) 44, 49, 106, 130-131, 141-145, 147, 149, 154-157, 162-163, 165, 167, 172, 174, 176, 184, 210, 224, 242, 266, 344-345, 348, 388, 407, 414-415, 420, 428, 455, 458, 470, 500, 505, 507, 509-511, 513, 530, 605, 613, 617, 636-637
Çandarlı Ali Paşa, Veziriazam 187, 191-192, 195, 197, 213-214, 255, 276, 284-287, 316-318, 320, 325
Çandarlı Halil Paşa, Veziriazam 475, 483-484, 496, 511, 526, 589, 593, 603, 616, 625
Çandarlı İbrahim Paşa, Veziriazam 325-326, 368-369, 372, 377, 381, 384
Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa, Kadı, Kadıasker, Vezir 97-98, 174, 182, 186-187, 200, 212
Çankırı 266, 352-353
Çan-Si eyaleti 10
Çarşamba (Tripolis) 38, 71, 260
Çatalca (Pharsala/Çatalburgaz) 114, 167, 249
Çavdarhisar (Oynaşhisarı) 70
Çemişgezek 36
Çen-Si eyaleti 10
Çeşme (Eritrea) 471
Çete-hezâr (Razgrad/Hezargrad) 192
Çimpe 159
Çimpe Kalesi 157-158, 160-161
Çin hükümdarlığı 11
Çin İmparatorluğu 9-11, 14, 18, 283
Çinli/Çinliler 10-17, 19-20
Çirmen Kalesi 172
Çorlu 161-162, 166

Çorum Ovası 482
Çubukabad Ovası 275

D

Daçya (Dacia) 106, 109-110, 128, 350
Daçya Ripensis eyaleti 107, 121
Dagnio hâkimi 581
Dağıstan 29
Dakibyza 84
Daklar (Romenler) 468
Dalmaçya 118-121, 123, 126, 129, 231, 406-408, 411-412, 612, 638
Dalmaçya ve Hırvatistan banı 351, 542
Damad Çandarlızâde Mahmud Çelebi 462, 464-465, 467, 493
Dan II., Eflak prensi 350
Dan III., Boğdan ve Eflak prensi, 528-529, 535, 538
Danışmentliler 32
Daniel Yuriç, Sebenikolu, Venedikli komutan 581
Dardanya 109, 113, 115, 120, 128
Darende 266
Dargan/Dardağan (Tâz/Drâz Ali) Kalesi 67, 85
Darıca 84
Davia Şehri 412-413
Davud Paşa, Rumeli beylerbeyi 514, 521
Davud, Düzmece Mustafa'nın oğlu olduğu iddia edilen maceraperest 595
Davud, Süleyman Şah'ın oğlu 31
Dayı Karaca Bey, II. Mehmed devri ümerasından 617
de Laroche ailesi, Atina Düklüğü'nün sahibi Fransız aile 136
Debeltus 127
Debre 575-576, 578
Debre Dağları 582
Decius, İmparator 105
Delfi düşesi 249
Delfino Venier, Venedik elçisi 345
Delhi 268
Deli Paşa, II. Murad devri ümerasından 403
Demetrias, Teselya'da bir şehir 114, 130
Demirhisar (Sideropolihni) 571
Demirkapı 191
Dende, Geyve havalisinde kale 69
deniz korsanları 111
denizlerin genel kaptanı 415
Denizli (Laodicea) 32
Depas, Arnavut beylerinden 571
Derbent (İsthmus) 105, 107, 113-114, 117, 133, 250
derebeylik 136
Dergos (Drivasto) 408, 568, 577, 582
Derippos, Atinalı tarihçi 105
Derkon, Karadeniz kıyısında 112
derviş 201, 357, 396, 617
Despot Dağı (Rodop Dağları) 173
devlet meclisi 467, 486, 494
Diadora, Dalmaçya'da şehir 121
Dijon 220-221, 234
Dimetoka (Didymotechon) 81, 141, 143, 148-149, 167, 172, 181, 615
Dimitrios, Bonifacius'un halefi, Selanik kralı 134
Dimitrios Kantakuzenos, Bizans elçisi 391
Dimitrios Kantakuzenos, Despot, Ioannes'in kardeşi, 497, 499, 554, 562-563, 597, 601, 608, 623, 628, 630
Dimitrios Laskaris Leondarios, Selanik komutanı 311, 364, 368, 377, 379, 381, 383-384
Diokletian 120

Dionisus, Zech kardinali 528, 542
Divân-ı Hümâyûn/Divân 177, 195, 214, 284, 347, 373, 381, 400, 450, 496, 511, 573-574, 625, 637
Divriği 266
Diyarbakır 36, 38, 267, 295
Diyarbakır beyi 35, 263, 268, 271
Diyarbakır valisi 277
Diyarbekir hâkimi 353
doğal afetler 114
Doğan Bey, Niğbolu müdafii 192, 224-225
Doğu Akdeniz 312, 342, 344-345, 349, 407, 411, 414, 416-417, 427, 428, 491, 612
Doğu Avrupa 101, 103, 131-132, 139-140, 454, 471, 564
Doğu Gotları 110-111
Doğu Hakanlığı 14, 16, 18-19
Doğu İran 267
Doğu Karadeniz 44, 531
Doğu Karluk Hakanlığı 15
Doğu Karlukları 18
Doğu Kilisesi 453, 495
Doğu Roma İmparatorluğu 108, 109, 111-112, 133
Doğu Trakya 109, 505
Doğu Türk boyları 17
Domaniç 49, 51
Domaniç Dağı 54, 58, 61, 76, 91, 305
Domaniç Geçidi 305
Don Nehri 9, 267
donanma 148, 454, 490, 500, 625
Dömeke (Domokos/Domakia) 249
Draç 109, 119, 128-129, 131-132, 205, 407, 411, 564-569, 577
drahmi 159, 176
Drama 174
Drava (Drau) Nehri 121, 236-237, 352, 448
Drina Nehri 236, 577, 581, 583
Dritşasa 192
Drizipara 118
duka 176, 202, 234, 254-255, 270, 285, 343, 347, 374, 389, 401, 404-405, 407-408, 410-411, 415, 418, 427-428, 439, 468, 491, 498, 532, 546, 552-553, 565, 577, 582, 587, 595, 633-634
Dukas, Tarihçi 151, 288, 293, 382, 388, 420, 427, 600, 615
Dukaşin kardeşler 599
Dulcigno (Ülgün) 342, 408, 568
Dulkadiroğlu/Dulkadiroğulları 263, 329, 354, 477, 588
Dulkadiroğulları beyi 309
Dursun Bey, Karesioğlu Aclan Bey'in oğlu 88-90
düğün 57, 185, 311, 549
Düğüncüler Köyü 323
dük 131, 418, 424, 431, 443, 557, 558
Dündar Bey, Osman Gazi'nin amcası 46, 64
düşes 249

E

Ebu Nasır Şeyh Mahmud, Memlük sultanı 354
Ebu'l-Kasım Mahmud, Büyük Selçuklu sultanı 28
Ebubekir Mirza, Miranşah'ın oğlu 276
Ebubekir Mirza, Timur'un yeğeni 293
Ece [Halil] Bey, Karesi ümerasından 90, 157, 159, 161
Eceova 161
Edessa (Vodena) 128
Edincik (Aydıncık/Cycicus) 89, 156

Edirne 81, 127, 166-173, 177-178, 185, 191, 200-201, 204, 209, 236, 287, 292, 302, 307, 310, 313, 321-324, 329-330, 332-334, 337, 343, 348, 352, 360, 362, 365, 368, 370, 373, 377, 380, 382-384, 389-391, 399, 401, 403, 414, 420, 426-427, 429, 431, 435-437, 446, 457, 460, 465, 473-474, 477, 480-481, 483-484, 505, 511-512, 517, 522, 525-527, 532, 537, 542, 557, 563, 584-585, 588-589, 591, 593-595, 601, 603-606, 608, 615-617, 621, 633
Edirne Barışı 5
Edirne Muharebesi 107, 385
Edirne zindanları 419
Edirnekapı 493
Edremit (Adramyttium) 66, 89
Edrenos (Orhaneli) 53, 67, 74
Efdal, Samsat beyi 35
Efes 32, 44, 328
Efes piskoposu 498
Eflak 138-139, 170, 174, 193, 203, 205, 214, 222, 237, 276, 288, 311, 321, 332, 350, 363, 366, 379, 390, 403, 429, 431-432, 435-437, 454, 468, 504, 506-507, 520, 523, 527-529, 535, 537-538, 615
Eflak göçleri 131
Eflak prensi 261, 264, 320, 337, 360, 594
Eflak voyvodalığı 529
Eflak voyvodası 217, 320, 337, 402, 435-437, 468, 527, 535
Eflak yardımcı kıtası 514
Eflaklar 138-140, 227, 366, 402, 515-516, 541
Ege Denizi 32, 71-72, 104, 106, 109, 129-131, 136-137, 143, 148, 455, 458, 613
Eğirdir 190
Eğri (Erlau) 515-516, 521
Eğri Kapı (Kaligaria Kapısı) 618, 622, 627
Eğri piskoposu 513, 515-516, 521
Eğriboz 129, 133, 136, 148, 210, 242, 248, 343, 345, 347, 407, 412, 415, 417, 428, 612
Eğriboz hanedanı 135
Eğriboz Limanı 344
Eğrigöz 185
Eğrigöz Hisarı 437
Eksotrohos, Heteriarkos, Bizanslı komutan 82, 84
Elbistan 34
el-Cezire Hâkimi 35
elçi/elçiler 13-14, 48, 150-152, 158, 161-162, 176, 180, 184-185, 187, 211, 215, 217-219, 238, 240-242, 265, 272, 295-296, 299, 326, 334, 337, 343, 345, 348, 352, 366-367, 378, 379, 384-386, 391-392, 401, 403, 405, 409-410, 412, 414, 419, 421, 428, 430, 432-434, 437, 439, 440-441, 445-446, 451-452, 465, 467, 476, 486, 488-489, 493, 495-496, 499, 528, 539, 541, 547, 552, 555-556, 558, 562, 583, 587, 594-595, 600, 602-603, 605, 607, 612, 621
Elis 107, 134, 563
Elizabeth, Macaristan kraliçesi 452, 454
el-Kaim bi-Emrillah, Halife 23, 26
el-Minşar (Ulukışla) 34, 35
Elvan Bey, I. Mehmed'in çaşnigirbaşısı 368
Emerich von Pelsewcz, Erdel voyvodası 542

Emir Sultan (Şeyh Mehmed Buharî), 286, 293, 396-397, 589
Emir Süyüncük, Timur'un komutanlarından 293
Emir Şah, Timur'un Harizm valisi 294
emirü'l-müminîn 24
emirü'l-ümera 23
Enez 42, 49, 158, 167, 550
Enez Kalesi 41
Enez Körfezi 174
Enisla (Yeniköy) 350
Ennakosia 145
Eperitler, Slav halklarından 125
Epidamnus 110, 114
Epir 106-109, 111-113, 115, 117, 120-121, 123, 128-129, 131-132, 135, 138-140, 429-430, 564
Epir despotu 134
Epiros 492, 569, 576
episkoposlar 545
Erdel 402, 432, 435, 450, 485, 538, 637
Erdel Belgradı (Weissenburg) 448
Erdel Belgradı piskoposu 448
Erdel dükü 447
Erdel ovaları 484
Erdel voyvodası 458, 542
Ereğli (Karadeniz Ereğlisi) 44
Ereğli(Marmara Ereğlisi/Heraklea) 110, 113-114
Ergene Nehri 591
Ergiri Kasrı (Argyropolichna/ Argirokastron) 567, 571
Ermeni Dağı 51-52, 61, 76, 91, 305
Ermenibeli 49, 50, 54-55
Ermenipazarı 77
Ermenistan 24-25, 34, 38-40, 46, 267, 269, 300, 309
Ermenistan beyi 35
Ernst, İstirya dükü 352
Ertuğrul Gazi/Bey 46-55, 75, 91, 96, 163, 635
Ertuğrul Çelebi, Yıldırım Bayezid'in oğlu 258, 269-271
Erzincan 35-36, 38-39, 43, 46, 267, 269, 273, 300
Erzincan hâkimi 353
Erzincan sancakbeyi 353
Erzurum 38-39, 47, 300
Erzurum meliki 34
Eski Foça 300
Eski Sogdiana (Sughuda) 11
Eski Zağra 168
Eskihisar 84
Eskişehir 52, 55, 62, 70
Eskişehir beyi 53
Estergon (Gran) 530
Estergon (Gran) Arşidükü 528
Estergon başpiskoposu 231
eşkıya/eşkıyalar 304, 308, 321, 482, 487, 566, 598
eşkiyalıklar 483, 595, 636
Eu kontu 218, 220, 230, 232
Eugenius IV., Papa 452-453, 455, 489-491, 495-497, 499, 502-503, 523, 529, 532, 546, 579
Evangelizm 357
Evrenos Bey 90, 157, 167-168, 174, 194, 197, 205, 237, 250, 253-254, 276, 318-319, 322, 329-331
Evrenosoğlu 406, 423, 432, 569-570
Evrenosoğlu Ali Bey 423, 432, 435, 570-571, 578
Evripos (Euripos) 49
Eynebey Subaşı, Osmanlı ümerasından, 197, 305-306

F

Fantino Micheli, Venedikli, denizlerin genel kaptanı 415
Fars 22, 262, 267
Fatıma, Sultan Mesud'un kız kardeşi 28
Fatma, Yıldırım Bâyezid'in kızı 302, 311
Felenlik 303
Felix V., Papa 495
feodal yasalar 135
Ferecik 174
Ferideddin el-Kâtip, Şair 28
Ferigen Kenti 250
Ferrara 245, 497
Ferraud, Balyabadra'daki Fransız konsolosu 45
Fetret Devri 371, 419
Fırat Nehri 24-25, 34, 36, 46-47, 51, 75, 266
fidye 25, 35, 74, 78, 146, 192, 232, 233, 543, 582, 633
Filibe 165, 167-170, 173, 193, 215, 226, 330, 373, 403, 457, 460
Filistin 112
filo 31, 72, 79, 85, 129, 142, 144, 146, 210, 327, 343-346, 380, 385, 415, 420, 612, 618, 623-624
firkateyn 299
Firuz Ağa, Rumelihisarı komutanı 607
Firuz Bey, Antalya sancakbeyi 259, 476
Firuz Bey, II. Murad devri ümerasından 402-403, 451
Firuz Bey, Rumeli beylerbeyi, Yıldırım Bâyezid devri ümerasından 276, 278, 316
Firuz Bey, Yıldırım Bâyezid'in hadımağası 282
Firuz Paşa, II. Murad devri ümerasından 580
Firuzşah, Hindistan hükümdarı 268
Firuzzâde Ali Bey 399
Floransa 245, 443, 486, 498
Floransa Konsili 610
Floransa Ruhban Konseyi 496
Florent de Hainau, İsabella'nın kocası 135
Foça 32, 143, 145, 300, 339, 342, 384-385, 390
Fokea (=Eğriboz'un karşısındaki Yunanistan toprakları) 248
Franceco Sforza, Milano dükü 597
Francesco Condulmer, Floransalı kardinal, Papalık donanması komutanı 491, 499-500, 505, 509, 530, 579
Francesco Filelfo, 595-596, 608
Francesco Foscari, Venedik doju 459, 535
Francesco Foscari, Venedikli elçi 343
Francis (Phrantzes), Bizanslı protovestiyar ve tarihçi 49-50, 495, 549-552, 554, 562, 600, 614, 622
Franciscus Toledo, İstanbul müdafiilerinden 622, 630
Francovilla ya da Nagy-Olosz, Macaristan'da 215
frank 234
Franko von Thalowcz, Dalmaçya ve Hırvatistan banı 513, 515-516, 542
Fransa 5-6, 135, 179, 218, 224-226, 229, 232-234, 242, 244, 247, 310, 438, 456, 486, 530, 596-598, 614
Fransa connetablesi 220, 222
Fransa kralı 178, 217, 219, 235, 241, 245, 312, 595
Fransa şansölyesi 245
Fransız kumaşları 233

Fransız süvarileri 227
Fransız şövalyeleri 222, 227
Frederik III., Kayser 456, 466, 488, 504, 527-528, 532, 539, 546, 595, 598-599
Frederik, Hohenzollern kontu ve Alman başprioru 217
Frederik, Sicilya kralı 136
Frenk asıllı prensler 549
Frenk feodal yasalar 135
Frenk okçular 389
Frenk paralı askerler 37
Frenk prensler 336
Frenk prenslikleri 134
Frenk şövalye topluluğu 134
Frenk/Frenkler 21, 35, 38, 41, 120, 131, 133, 137-140, 201, 388, 548, 553, 565, 596, 604-605, 610, 615
Frigya 25, 44
Ftia 410

G

Gabriel Trevisano, Venedikli, İstanbul müdafiilerinden 623
Galata Limanı 243, 624
Galata/Galatalılar 158, 181, 342, 494-495, 500, 508-509, 516, 594, 614, 618, 621-625, 629, 631, 633
Galatalı Cenevizliler 145
Galatya 44, 305
Galatyalı 184
Galesus Dağı 316
Galikos 425
Gallenius, İmparator 105-106
Gallus, İmparator 105
Galya 21
Ganj Nehri 268
Gara, Palatin 227
Gardiki 412
Gazi Çelebi, II. Mesud'un oğlu 43-44
Gazi Fazıl, Karesi ümerasından 157, 159, 161
Gazneli Mahmud, Sultan 22
Gazneliler 22-23
Gebze 84, 354
Gelasel Kalesi 316-317, 322
Gelibolu 49, 157, 160-163, 166, 174-175, 210, 218, 225, 232, 242, 307, 343-344, 346-347, 380-386, 388-391, 399, 414-416, 420, 428, 437, 473-474, 489, 491, 503, 505, 508, 589, 605, 639
Gelibolu beyi 159
Gelibolu Deniz Muharebesi 333, 361, 411
Gelibolu Limanı 345, 348
Gelibolu Yarımadası 379, 510
Gelibolu Zaferi 349
gemi/gemiler 41, 71, 85, 124, 145-146, 148, 298-300, 329, 388, 390, 416, 444, 486, 489, 491, 510, 546, 607, 609, 612, 615, 618, 620-621, 623, 627, 629, 632
Gemlik (Kibotos) 74, 87, 293
Gennadius, Bizanslı din adamı 610
Genserich, Vandal şeflerinden 110
Geoffrey, Geoffrey de Billehardouin oğlu 135
Geoffrey de Billehardouin (Gottfried von Billehardouin), Balyabadra'nın Frenk hâkimi 135
Georg [Balşa II.], I. Georg Balşa'nın oğlu, 567-568
Georg Balşa[I.], Kont, Zenta hâkimi 565, 567
Georg Brankoviç, Sırp despotu 404, 433-435, 437, 442-443, 457, 463, 465-468, 492, 536, 543, 546, 579, 594

Georg Kastriota (İskender Bey) Arnavutluk hâkimi 196, 431, 483, 491-492, 508, 520, 527, 564, 567-570, 572-587, 597, 599
Georg Strasimir Balşa, Strasimir'in oğlu 411, 568
Georg, Peter Span'ın oğlu 577
George Strazimiero, III. Georg Balşa'nın akrabası 427
Gepidler 109, 115
Germana Şehri 113
Germe Hisarı (Heksamilion) 412
Germiyan şehirleri 186
Germiyanoğulları 44, 268, 294, 302, 306, 315-316, 339-341, 480
Germiyanoğulları beyi 185, 309, 398, 400
Gevale Kalesi 318
Geyve (Kavaia) 69
Gıyaseddin Keyhüsrev I., Türkiye Selçuklu sultanı 33-34
Gıyaseddin Keyhüsrev II., Türkiye Selçuklu sultanı 36-39
Gıyaseddin Keyhüsrev III., Türkiye Selçuklu sultanı 42-43
Gilan beyi 267
Gilyos/Kilyos (Karaağaç) 89, 186
Giovanni Adorno, Yeni Foça'nın Cenevizli podestası 385, 388-390, 474
Giovanni Giustiniani, Longo, Cenevizli, İstanbul müdafiilerinden 615, 620-623, 626-629, 633
Giovanni Ultramarion, Chateaumorand beyi 244
Girit 131, 136
Girit Adası 130
Giritli muhafız alayı 393
Girolamo Minotto, Venedik balyosu, İstanbul müdafiilerinden 623, 633
Gobi Çölü 16
Gomphi 114
Got kolonileri 107, 109
Got kralı 115
Got/Gotlar 106-107, 109, 111
Got-Germen unsuru 111
Gottfried de Beri, Burgond filosu kaptanı 530
Gök Tanrı 20
Göklerin Ruhu 20
Göklerin Tanrısı 20
Göktürk Devleti 14-16
Göktürk Hakanlığı 14
Göktürkler 9, 12-13, 15
Göl Kapısı 392
Gölyazı (Galyas) 89
Gördüs (Korintos) 105, 107, 114, 125, 130, 133-136, 250-252, 409, 559, 563, 608
Gördüs Boğazı 335
Gördüs Derbendi 249, 335
Gördüs Körfezi 132
Göynük 56, 86, 256, 310
Gözleroğlu, Türkmen çetesi reisi 304
Gregor, Sırp prenslerinden 437-438
Gregorius, Patrik 610
Guillaume, Geoffrey de Billehardouin oğlu 135
Guillaume de Champlitte (Wilhelm von Champlitte), Champagne dükü 134-135
Guillaume de la Tremouille, Fransız şövalye 220, 230
Guillaume de Munte, Üstad-ı azam, İzmir hâkimi 298
Guini de Spata, Arnavutluk'taki yerel prenslerden, Bizans'ın Yanya valisi 566
Gur boyu 28

Gümülcine (Poros/Kumutzena?) 142, 168
gümüş 37, 76, 94, 97, 168, 176, 204-206, 231, 234-235, 293, 393, 425, 467, 479, 517, 546, 561, 587, 633
Gümüş Göl Kapısı 392
gümüş kupalar 144
Gümüşlü Kümbet 75
Gündoğdu, Süleyman Şah'ın oğlu 46
Gündüz Alp, Osman Gazi'nin kardeşi 53-54, 62, 65
Güney Epir 111
Güney Hun Hakanlığı 11
Güney ve Kuzey Hakanlığı 11
Gürcistan 24-25, 267-269, 300
Gürcistan Beyi 268
Güvercinlik (Golubac/ Golubiecz) Kalesi 215, 238, 405, 433, 435, 467, 503
Güyegü Karaca Paşa, Anadolu beylerbeyi 514, 517, 525
Güzel Kapı 627-628

H

Habil Bey, Kara Yülük Osman Bey'in oğlu 482
Habur Nehri 32
Hacı Bektaş 98-99
Hacı İlbey 89-90, 157, 161, 166-167, 171
Hacı İvaz Paşa 337-338
Haç 170
Haçlı Seferi/Seferleri 131-132, 179, 219-220, 224, 241, 312, 453, 455-456, 598, 639-640
Haçlı şövalye 251
Haçlılar 28, 35, 456
Hadım Şehabeddin Paşa 446, 450, 484, 526
hadımağası 278, 282
Hadrianos, Bizans'ın Bursa komutanı 67
Hadrianos, Bizans'ın Edirne komutanı 167
hafif Osmanlı kıtaları 226
hafif Osmanlı okçuları 197
hafif piyade 82
Halep 22, 34-35, 37, 46, 48, 270
Halep emiri 31
Haliç 624
halife 24, 26, 100
Halife Devleti 23-24
Halil Bey, Şirvan hâkimi 354
Halil Hayreddin Paşa, Çandarlı, Kara, Kadı, Kazasker, Vezir 97-98, 174, 182, 186-187, 200, 212
Halil Paşa, Çandarlı, Veziriazam 475, 483-484, 496, 511, 526, 589, 593, 603, 616, 625
Halil Yahşi Bey, II. Murad devri ümerasından 473-474
Halil, Timur'un oğlu 276
Halis Çayı 186
Halkidikya (Kalkidik) Yarımadası 155, 381
Halkondil (Chalkokondylas), Atinalı tarihçi 49, 59, 558-559, 592
Halkondil ailesi 556
Hama 270
Hama valisi 36
hamam 209, 426
Hamid bölgesi 257
Hamid hükümdarı 187
Hamid sancağı 259, 282, 294, 477
Hamid sancakbeyi 477
Hamidoğulları 44, 188, 194, 300
Hamidoğulları beyi 185
Hamidoğulları şehirleri 186

Hamza Bey, Firuz Bey'in oğlu, Teke sancakbeyi 476
Hamza Bey, Mevlevî şeyhi, Karamanoğlu'nun elçisi 478
Hamza Bey/Paşa, Bâyezid Paşa'nın kardeşi, Anadolu beylerbeyi 383, 473-474
Hamza Bey/Paşa, İzmiroğlu 330, 387, 473
Hamza Paşa, II. Murad'ın lalası 353-354, 484
Hamza, İskender Bey'in yeğeni 574, 582
han 13
Hannibal 78
haraç 25, 28-29, 31, 38, 64, 87, 89, 106, 108, 115, 121-122, 125, 173, 176, 205-209, 214, 254-255, 295, 300, 337, 343, 349-350, 353, 384, 401, 404, 430-431, 439, 451, 455, 468, 551, 555, 563, 587, 605, 625
Harizm 10, 23, 30, 267
Harizm şahı/şahları 27-29
Harizm valisi 294
Harizmli paralı askerler 37
Harmankaya 56
Harmankaya Kalesi 53
Harput 36
Harput Dağları 263
Harran 35-37
Hasan Ağa, Yeniçeri Ağası 322-323, 331
Hasan Alp, Osman Gazi'nin silah arkadaşlarından 62
Hasan Bey, Alparslan'ın oğlu 353
Hasan Bey, II. Murad devri ümerasından 404
Hasan Bey, Melik Ahmed oğlu 353
Hasan Bey, Turgutoğlu 479
Hasan, Yeniçeri 629
Haşşişî/Haşşişîler 27-28
Haydar Bey, Kocakayası Kalesi beyi 481-482
Hayrabolu (Chariopolis) 161, 162, 172
Hazar Denizi 9, 13, 19, 267
hazine/hazineler 41-42, 46, 57, 268, 385
Helen 114, 125-126, 140, 547
Helena, Soula düşesi 136
Helenler 109, 113
Hellas 49, 105-106, 113, 115, 117-118, 123-125, 127-128, 131, 134, 249, 406
Hellespontos 505
Hemadan 23
Henotikler 612, 619, 630
Henri de Bar, Fransız şövalye 220-221, 230
Henri, Flandernli, Konstantiniyye imparatoru 134
Henry IV., Kral 246-247
Herakleios, İmparator 119-121
Herat 23, 26, 29
Hereke 79, 354
Herkül sütunları 300
Herkül, Karlo Tocco'nun gayrimeşruoğlu 429, 431
Hermann II., Cilly kontu 217, 230-231
Hermanstadt (Şibin) 436, 448-449
Hersek 193, 467
Hersek birlikleri 196
Herullar, Barbar kavimlerinden 109
Heugueville, Fransız şövalye 220
Hırsova 192
Hırvat boyu 120
Hırvatistan 123-124, 126, 453
Hırvatistan banı 351, 542
Hırvatlar 119
Hızır Bey, İsfendiyar Bey'in oğlu 353

Hızırşah Bey, Saruhanoğulları beyi 309
Hiana-Wu-Ti, Çin imparatoru 11
Hieronimus Nigri, Cenevizli 531
Hieronymus İtalianus, İstanbul müdafiilerinden 622
Himalaya Dağları 9
Hindistan 28, 268, 300
Hindu Nehri 268
Hint-Cermen ırkları 9
Hipodrom 623
Hiposomatia Sarayı 623
Horasan 22-23, 25-29, 35, 46, 266-267
Hortaites Manastırı 423
Hriostos Anesti (İsa'nın dirilişi) 168
Hristiyan köle 49
Hristiyan mistisizmi 356
Hristiyan ordusu 195, 512
Hristiyan prensler 268, 357, 547, 600
Hristiyan/Hristiyanlar 80, 98-99, 103, 153, 168, 178, 193, 195, 200, 213, 221, 224-228, 231-232, 238, 241, 243, 245, 247-248, 250-251, 268-269, 298-299, 302, 312, 346-349, 352, 355-358, 361, 411, 416, 421, 425-427, 436, 447, 453-456, 460-461, 464, 470, 475, 480, 484-487, 489, 490-491, 493, 500-502, 508-512, 515-518, 521-524, 529-532, 534-536, 540, 544-545, 547-548, 554, 566, 569, 572, 574, 579, 590, 592, 595-596, 598-600, 609, 630-632, 637, 639-641
Hristiyanlık 3, 20-21, 40, 120, 127, 153, 216, 217, 218, 219, 240-242, 302, 312, 349, 355, 397, 447, 452, 453, 454, 485, 487, 488, 491, 508, 519, 523, 528, 529, 533, 535, 543, 545, 576, 579, 587, 590, 595, 597-598, 604, 613, 639-640
Hrvoje, Voyvoda, 238, 351
Hugo, Brienne kontu 136
Hulagü, Moğol hanı 40
Hulvan, İran'da bir şehir 23
Humus 26, 270
Hun hakanı 115
Hun Hakanlığı 11
Hun hanları 20
Hun kavmi 109
Hun/Hunlar 9-12, 15-16, 107, 109, 113
Hunyadi, Yanoş (Ioannes), Macar kralı 429, 441, 443, 447-452, 454-455, 457-468, 484-485, 488, 492, 502-504, 507, 513-514, 516-517, 519-521, 523, 527-547, 574-576, 579, 584, 594-596, 625
Hus 440
Hussitler 546
Hüdâvendigâr sancağı 92
Hüseyin Bey, Canik komutanı 482
Hüseyin Bey, Hamidoğulları beyi 185-186
Hüseyin Mirza, Timur'un torunu 294
Hüseyin, Emir, Horasan ve Maveraünnehir beyi 266
Hypsu (Absuyu) 69
Hz. Davud 614
Hz. İbrahim 19
Hz. Meryem 229, 398, 503, 611
Hz. Musa 500
Hz. Ömer 100

I

Iacopo Cocco, Venedikli kaptan 623
Ilgaz (Ilgaro) Dağı 353
Ioannes Laskaris IV., İmparator 40

Ioannes Anagnosta, Biznaslı tarihçi 425, 427
Ioannes Dukas Vatatzes III., İznik Rum imparatoru 32, 37-38, 137
Ioannes Kantakuzenos VI., İmparator, Tarihçi 82, 84-85, 138, 140-141, 144-155, 158-162, 241-242, 391, 438, 566, 623, 628, 630
Ioannes Kastrios, İskender Bey'in babası 569, 572, 573
Ioannes Komnenos II., İmparator 32
Ioannes Paleologos V., İmparator 147, 155, 158, 165, 178, 181, 205-210, 325
Ioannes Tzimiskes I., İmparator 127, 130
Ioannes VII., İmparator 181, 205-208, 212, 216, 239-240, 244, 254-256, 310-311, 325, 327
Ioannes VIII., İmparator 302, 378, 335, 377-379, 382, 391, 397, 401, 410, 413-414, 419, 453, 491, 493-499, 501, 507-508, 527, 547-548, 553-555, 557, 562, 601
Ioannes, Signa piskoposu 453
Iohann Kastriota, İskender Bey'in babası 569-571
Iohann, Peter Span'ın oğlu 577
Iohann, Varadin psikoposu 546
Iohannes Grant, Alman mühendis 622
Irak 27-28, 267
iaşe 260
İbrahim Bey, Karamanoğlu 435, 475-479, 510, 601-602
İbrahim Paşa, Çandarlı, Veziriazam 325-326, 368-369, 372, 377, 381, 384
İbrahim, Şirvan beyi/hanı 277, 295
İkaria Adası 137
İkizce (Eğrice?) 55
ikona fırtınası 122
İlhan Ahmed Celayir, Celayirli hükümdarı 268, 271
ilk Osmanlı parası 94
İllirya 105-106, 108-115, 117, 120, 126, 139, 147, 564, 583
İllirya ve Teselya beyi 320
İllyricum eyaleti 108
İlyas Bey, Menteşeoğlu 314, 602
İlyas Bey, Şarabdar 318, 398-400, 477, 480
İlyas Peygamber 52
imaret 86, 374, 591
imparatoriçe 150
İmparatorluk Divânı 511
İmralı Adası 70
İmroz 124, 365
İnaloğlu, Türkmen çetesi reisi 304
İnceğiz 174, 327
İncil 468, 524, 569
İnebahtı (Lepanto) Kalesi 408
İnegöl 55, 58, 62
İnegöl beyi 54
İngiliz şövalyeler 217
İngiltere 5, 179, 247, 486
İnönü 49, 62
İnönü beyi 53
ipek 132, 242
ipek kaftanlar 144, 423
İpsala 161-162, 167, 174, 621
İpsili, Sisam Adası karşısında 473-474
İran Körfezi 22-23
İran Selçuklu Devleti 22-23, 26-27, 30, 32
İran Selçukluları 30
İran/İranlılar 9, 14, 20, 24, 28, 114, 267, 300
İrene, İmparatoriçe 124
İrnek, Atilla'nın oğlu 109
İrtiş Nehri 13-14, 18

İsa Bey, Aydınoğlu 472
İsa Bey, Evrenosoğlu 406, 569
İsa Bey, Karamanoğlu Mehmed Bey'in oğlu 477
İsa Bey, Ozguroğlu 525, 601-602
İsa Bey, Yıldırım Bâyezid devri ümerasından 276
İsa Çelebi, Yıldırım Bâyezid'in oğlu 276, 279, 295, 301-303, 305-309, 313
İsabella, Akhaya Dükü Guillaume'nin kızı 135
İsabella, Son Atina dükünün kızı 136
İsakçı 350
İsavriya 44
İsfahan 22-23, 26, 31, 267
İsfendiyar Bey, Candaroğlu, Sinop ve Kastamonu hâkimi 258, 264-265, 294, 320, 340, 352-353, 360, 363, 402, 481, 594, 625
İsfendiyaroğulları 44, 264, 303, 308, 403
İsficab hanları 26
İshak Bey (Firuzzâde), 404, 434, 436-439, 443, 446, 448, 484
İshak Bey, Çelebi Mehmed devri Yukarı Bosna sancakbeyi 351
İshak Paşa, Anadolu beylerbeyi 594, 602
İsidorus, Kardinal 610-612, 622, 631, 633
İskeçe (İsketa) 174
İskender Bey (Georg Kastriota), Arnavutluk hâkimi 196, 431, 483, 491-492, 508, 520, 527, 564, 568, 567-570, 572-587, 597, 599
İskender, Büyük 233, 295
İskender, Kara, Türkmen beyi 354
İskender, Mirza, Timur'un torunu, Ömer Şeyh'in oğlu 276
İskire (Skiros) Adası 71, 106, 136
İskit çölü 50
İskit/İskitler 279, 314, 506, 522
İskra Nehri 331
İslâm 9, 15, 20-21, 27, 29, 36, 56, 86, 92-93, 98, 164, 249, 298, 355, 360-361, 372, 379-380, 384, 403-404, 479, 512, 613, 639-640
İslâm bilginleri 36
İslâm hukuku 56, 92
İslâm kanunları 92
İstanbul 4, 42, 81, 96, 107, 145, 166, 172-173, 211, 221, 309, 311, 366, 427, 483, 495, 506, 592-593, 616, 618, 620-621, 634, 635, 637, 639
İstanbul Boğazı 19, 71, 77-78, 85, 88, 287, 295
İstanbul Limanı 344
İstanköy (Kos) Adası 137
İstendil (Tenos) Adası 136
İsthmus Derbendi 412-413, 555-558, 560, 561, 563, 608, 637
İstife (Thebes) 107, 555
İstirya (Stiriya/Steietmark) 121, 227, 351
İstirya dükü 352
İstirya yardımcı kıtaları 217
İstmus 336
İsviçre 221
İşkodra (Scutari) 408
İtalya 114, 131, 163, 178, 180, 193, 245, 342, 420, 436, 453, 495, 497, 499, 552, 596-597, 625, 632
İtalyan 95, 217, 288, 431, 496
İtalyan deniz devletleri 132
İtburnu 52
İvaz Paşa, Hacı 337-338
İyon Adaları 111, 234
İyon Denizi 104, 129, 131, 136

İyon suları 130
İyonya şehirleri 142
İzdin (Zeitouni) 249, 311, 325, 556
İzladi Geçidi 191, 461
İzladi Şehri 460
İzmir 32, 44, 142, 149, 258, 295, 298-299, 300, 309, 314-315, 339, 344, 385, 388, 473
İzmir beyi 308, 313, 328
İzmir hâkimi 337, 362, 364, 471
İzmir Körfezi 356
İzmit 31, 62-66, 68-70, 73, 80, 86, 92, 105, 143, 144, 618
İzmit komutanı 78
İzmit Körfezi 77, 79, 88, 162, 354, 374
İznik 31-32, 37-38, 49, 62-64, 66-70, 72-73, 77, 79, 81, 85-87, 92, 105, 137-138, 143-144, 243, 293-294, 399-400
İznik kadılığı 356
İznik kadısı 360
İznik kalesi 306
İznik Rum imparatoru 34-35, 50, 134
İznik Sarayı 40
İzvornik 236
İzzeddin Keykavus I., Türkiye Selçuklu sultanı 34-35, 37
İzzeddin Keykavus II., Türkiye Selçuklu sultanı 39-42
İzzeddin Kılıç Arslan II., Türkiye Selçuklu Sultanı 33
İzzeddin Kılıç Arslan III., Türkiye Selçuklu Sultanı 34

J

Jacob, Papa vekili, Ragusa arşidükü 612
Jacobus de Bononia, Fransisken 453
Jacopo Contareno, Venedikli soylu 633
Jacques de Helly, Fransız şövalye 233
Jakob de Lusignan, Kıbrıs kralı 234
Jakob Krispo, Nakşa dükü 343-344
Jakopo Dandolo, Venedik elçisi 419
Jakopo Loredano, Venedikli kaptan 612
Jalomita/Yalomitza (Vasap) 449, 451-452
Janos Zovany (Ioannes Zowanos), Belgrad komutanı 443-445
Jean de Chastelmorant, Fransız elçi 233
Jean de Vienne, Fransız amiral 220, 226, 228-229
Jean, Burgond dükünün oğlu, Revers kontu 217-220, 222
Johann Galeazzo Visconti, Milano dükü 225, 245
Johann Marotto, Dalmaçya ve Hırvatistan banı 351
Johann von Arbi, Varadin piskoposu 514
Johann von Maroth, Macar komutan 215, 236
Johann, Macar, Gara palatini 351
Josephoos, Patrik 497
Juan-Juanlar 13
Julianus Cesarini, Papa vekili, Kardinal 452, 454, 457, 463, 467-468, 486-489, 500, 501-504, 506-507, 512-513, 516, 520-521, 529, 531, 579, 640
Jüstinyenopolis 113
Jüstinos I., İmparator 112
Jüstinos II., İmparator 13-14, 115
Jüstinyenos I., İmparator 13, 113-115
Jüstinyenos Rhinotetmos II., İmparator 122

K

Kadı Burhaneddin 262-263
kadıasker 199-200, 355, 360, 484
kadırga 179, 242, 245, 344, 347-348, 410, 412, 414-416, 418, 422, 474, 490-491, 497, 532, 612, 623
Kadir Han Yusuf, Karahanlı hükümdarı 21
Kafkaslar 9
kaftan 24, 76, 157, 235
Kahire 26, 218
Kalabriya 131
Kalakonia, Bizanslı komutan 159
Kalamata 134, 549, 563
Kalavrita (Kalabryta) 553
kale 25, 29, 35, 41, 46, 53, 54, 55, 66-68, 70, 132, 157, 158, 159, 160, 161, 166, 167, 172, 192, 194, 217, 238, 267, 272, 273, 308, 314, 316, 317, 318, 322, 349, 350, 351, 395, 405, 408, 409, 415, 418, 435, 436-438, 441, 450, 476, 481, 504, 508, 549, 561, 575, 584, 617
Kalecik 352-353
Kalem Bey, Karesi beyi 44
Kaligaria Kapısı (Eğri Kapı) 618, 622, 627
Kalliakra Kalesi 509
Kalopoulos, Gelibolu'nun Bizanslı komutanı 159
Kaloyan (Kaloyuannis), Bizanslı komutan 79-80
kalyatalar 347
Kamaç, Emir, Belh valisi 29
Kamçık (Panis) Nehri 508
Kamenitsa Şehri 552
Kamil Muhammed, Melek, Eyyubîlerin el-Cezire hâkimi 35
Kamil, Uygurların yerleşim alanlarından 16
Kanalit 120
Kananus, Tarihçi 396
Kandıra kaleleri 77
Kandil Çamı 55
Kandiye 130, 168, 343, 407, 414-415, 417-418, 612, 623
Kandiyeli/Kandiyeliler 346-347, 614
Kanina 565-566
Kantakuzen Stavromitis, Bizanslı vali 406
Kapadokya 25, 32-33
Kapılı Derbend 191
Kaplıca Kalesi 68, 73
kaplıcalar 62, 69
kaptanıderya 618
Kapucuk 69
Kara (İlci) Han, Göktürk kağanı 13
Kara Abdurrahman, Orhan Gazi dönemi ümerasından 79
Kara Devletşah, Timur'un valisi 303
Kara Mürsel, Orhan Gazi devri ümerasından 79
Kara Subaşı, Cüneyd Bey'in babası 314
Kara Timurtaş Paşa, Kara, Rumeli Beylerbeyi 87, 172, 177, 187-188, 195, 197, 200, 204, 261-262, 266, 278, 297
Kara Yusuf, Karakoyunlu beyi 268, 271-272, 353-354
Kara Yülük Osman Bey, Akkoyunlu beyi 263, 270, 277, 295, 353-354, 482
Karaağaç (Gilyos/Kilyos) 89, 186
Karabağ 267, 271-273
Karaburun (Stylarion) 359, 361
Karaburun Dağı 356, 358
Karaca (Karatzia) Bey, Arnavutluk seferi kumandanı 429

Karaca Bey, Dayı, II. Mehmed devri ümerasından 617
Karaca Bey, Orhan Gazi devri ümerasından 77
Karaca Paşa, Güyegü, Anadolu beylerbeyi 514, 517, 525
Karacahisar (Melangeia) 49, 55-56, 58, 61-62, 94
Karacahisar beyi 55
Karacahisar Kalesi 70
Karaçepüş 69
Karadeniz 13, 35, 42, 44, 77, 88, 104-105, 109, 112-113, 117-118, 123, 166, 170, 172, 176, 216, 266-267, 311, 329, 334, 340, 344, 379, 401, 500, 505-506, 508-509, 511, 530-531, 548, 550, 554, 563, 597, 604, 607, 617-618
Karaferye (Berrhoae/Beroia) 42, 128, 141, 174, 249-250, 326
Karagöz, Sakarya vadisinde kale 69
Karahıtaylar (Kitanlar) 28-29
Karahisar 49, 294, 304, 353
Karakas, Ermeni şehri 34
Karaman 32, 186-187, 256-257, 260-262, 279, 294-295, 305, 307-308, 340-342, 399, 432, 470, 474-475, 477-480, 483, 500, 508, 537, 555, 557, 600, 602
Karaman seferi/seferleri 188, 435, 484, 570, 603
Karamanoğulları beyi 165, 185-186, 259-260, 318, 320, 337-338, 340-341, 374, 476, 601
Karamanoğulları Beyliği 44, 259, 262, 475, 477-479
Karamanoğulları beyzâdesi 294
Karasu (Athyras) Hisarı 144
Karasu (Struma/Strymon) Nehri 122, 124, 311, 401, 406, 601, 604
Karatigin, Sakarya vadisinde 69, 85
kardeş katli 204
kardinal 452, 454, 457, 463, 467-468, 486-488, 491, 499, 500-506, 509, 512-513, 516, 520-521, 528-531, 610-612, 622, 631, 633, 640
Karesi Bölgesi 61, 77
Karesi sancağı 293, 306
Karesi toprakları 144, 307
Karınova (Karnobâd) 172
Karınova Geçidi 191
Karinya (Krain) 352
Karinyola (Kärnthen) 352
Karlo Tocco [I.], Yanya dükü, 429, 567-568
Karlo Tocco [II.], Leonardo'nun oğlu, Yanya dükü, 429-431, 549
Karlo Topya, Arnavutluk'taki yerel prenslerden 567
Karlofça 5
Karluk Batı Hakanlığı 19
Karluk Devleti 16
Karluk Hakanlığı 15
Karluk hanları 16
Karluklar 9, 14-15, 18-19
Karluklar (Hoei-heler/ Hoei-tseu/ Hoei-hu/ Youan-he/ Ou-hu/Oui-ke/Ou-ki) 14-16
Karol, Kral 596
Karpat Dağları 119
Karpatlar 120
Kars Kalesi 267
Kartal 354
Karya 44, 50
Kasım Bey/Karambus, Osmanlı ümerasından 462
Kasım, Kastamonu hâkimi İsfendiyar Bey'in oğlu 340, 352-353

Kasım, Şehzâde, Yıldırım Bâyezid'in oğlu 302, 311
Kassandra (Kassandria) 106, 113, 142, 414-416
Kastamonu 42-44, 214, 257-258, 264-265, 303, 308-309, 353
Kastamonu beyi 259, 294, 320
Kastamonu hâkimi 340, 352, 360, 363, 402, 481
Kastamonu seferi 265
Kastioria 196, 568
Kastriotalar 568
Kaşgar 29
Kaşgar sultanı 26
katalan/katalonlar 136, 141, 346-347, 551-552
Katalan konsolosu 623, 633
Katalan süvarisi 65
Katarina, Georg ve Balşa'nın kız kardeşleri 568
Katasigo, Balyabadra havalisinde kale 409
kâtip 28
Katolik hacı 545
Kattaro 567
Kavala 174
kavim göçleri 138
kavimler göçü 3, 9
Kaya Bey (Kaya Alp), Süleyman Şah'ın babası 46
Kayı boyu 45
kayser 5, 456, 466, 488, 504, 527-528, 532, 539, 546, 595, 598-599
Kayseri 25, 33-34, 38-40, 48, 262, 264, 266, 274, 300
Kazimir, Kral 440, 487, 595
Kazova Yaylası 304
Kefalonya 130-131, 136, 429
Kefalonya kontu 567
Kefe (Caffa) 531
Kelt savaşları 105
Kemah Kalesi 272-273, 295
Kemah (Kumah) 266
Kenchrea (Şehri) 71, 105, 335
Kenkrea 560
Keresteci, İznik'in kuzeyinde 69
Kerkoporta 626, 629
Kerpe (Karpathos) Adası 71
Kesriye (Kastoria) 131, 139
Kesriye (Kastoria) Denizi 113
Kesriye şehirleri 567
Kestel 67, 303
Keşan Kalesi 167
keşiş/keşişler 150, 285, 357, 397, 610, 623, 630, 633
Khi-tan hanedanı 17
Kıbrıs 218
Kıbrıs adası 129
Kıbrıs kralı 149, 234, 312, 454
Kıbrıslı Frenkler 35
Kılıç Arslan I., Türkiye Selçuklu sultanı 31-32
Kınıklı 310
Kıpçak Hanı 267
Kıpçak ve Kırım Tatarlarının hanı 41
Kırgız boyu/Hakas/ Kia-kia-ssular 18
Kırgızlar 18-19
Kırın 41, 163
Kırım hanı/hanları 42-43
Kırk Şehit Kilisesi 210
Kırkkilise (Kırklareli) 172
Kırşehir 274, 318
kışlalar 62
Kızanlık Geçidi 191
Kızderbend Köyü 460
Kızıl Adalar (Prens Adaları) 71
Kızılağaç 172
Kızılağaç Yenicesi 390

Kızılca Tuzla 89
Kidonya 614
Kiliki 69
Kilikya 25, 44, 259
kilise hukuku 135
kilise/kiliseler 80, 92, 204, 425-426, 453, 490, 614, 619
Kimolos Adası 137
Kinegion Kapısı 625
Kirman 22-23
Kirmastı 89
Kissos, Tekirdağ havalisinde 142
Kite Kalesi 67
Kite komutanı 67
Kite Ovası 92
Klarentsa (Şehri) 549-553, 555, 558, 560
Klazomenai 32
Klisura 566
Kliucz 351
Klodwig, Frenk şeflerinden 21
Klopa, Selanik yakınlarında 148
Klumutzi 549
Kroia (Akçahisar) 492, 567-569, 571-578, 583-588
Kruşevac (Alacahisar) 404, 434, 457
Kobi, Tuna Nehri kenarında 534, 536
Koca Hızır, Yeniçeri 519, 525
Kocaeli 69, 78, 81, 91
Kocaeli sancakbeyi 92
Kocakayası Kalesi 481
Koçhisar (Trikokia) 69
Komnenos hanedanı 335, 565, 622
Komnenos soyu 132
Konrapa 77
Konstans II., İmparator 121, 129
Konstantin Dragaş XI., Sparta despotu, Bizans imparatoru, 499, 527, 547-563, 597-598, 600, 602-610, 613-614, 620, 626, 628-630
Konstantin Dragaş, Köstendil hâkimi 173-174, 194, 212-213
Konstantin, Bulgaristan kralı 41
Konstantiniyye 13, 25, 31-32, 34, 38, 40-42, 50, 62-63, 70, 73-74, 77-81, 83-86, 88, 104, 110, 114-116, 119, 121, 127-131, 133, 135-138, 143-146, 148-150, 154-157, 159, 162, 169, 172-174, 178-180, 182-183, 205-213, 216, 218, 225-226, 231, 238-240, 243-245, 247, 251, 254-256, 271, 285, 287, 302, 306-307, 310, 313, 321-323, 325-329, 334-336, 354, 364-367, 369, 377, 379, 381-382, 384, 386, 390-392, 394-396, 398-402, 407, 410, 412, 416, 423, 427, 453, 457, 493-499, 508, 532, 546, 548, 550, 552-555, 562-564, 594, 597-598, 600-606, 608, 610, 612-618, 620-622, 625, 631-633, 638
Konstantinopolis 255-256, 311, 354, 597
Konstantinopolis hükümdarı 70, 134, 325
Konstantinos I., Büyük, İmparator 104, 210
Konstantinos Dukas X., İmparator 131
Konstantinos Kopronimus V., İmparator 122, 124
Konstantinos Monomakhos IX., İmparator 23
Konstantinos Pogonatos IV., İmparator 121, 129
Konstantinos Porphyrogennetos VII., İmparator 119, 130
Konstanz Konseyi 351
Kont (Comes?) Szilagyius 539

Kontanero, Venedikli, İstanbul müdafilerinden 623
Kontofres, Bizans'ın Bitinya valisi 81-82
Konur Alp, Sultanönü sancakbeyi 70, 77-78, 92
Konur Kalesi 159, 161
Konya 31-36, 38-40, 43-45, 47, 94, 188-189, 196, 256-257, 259, 261-262, 276, 278, 294, 315, 337-338, 341, 478-479
Konya Muharebesi 183
Konya Ovası 187
Konya sultanları 28
Konya surları 340
Koperban, Sırp şehri 467
Korfu (Corcyra/Corfu) 131, 136, 407, 565, 569
Korfu Kalesi 132
Korkud Ali 47
Koron 134, 136, 250, 407, 409, 411, 414-415
korsan 248
korsan gemisi 143
Kosogol Gölü 10
Kosova 192, 196, 207, 278, 515, 539, 541-543, 590
Kosova Meydan Muharebesi 165, 189, 198-199, 214, 218, 257, 276, 330
Kosova Ovası (Rigomezeu) 194, 196, 199, 203-204, 523, 536-538
Kosova savaşı 523
Kosova zaferi 199, 590
Koyunhisar 64, 79
Kök Tengri 20
Köke 20
köle/köleler 20, 24, 29, 49, 55, 71, 106, 111, 113, 128, 150, 157, 168, 172, 176, 194, 200, 205, 210-211, 219, 253, 269, 279, 325, 344, 364, 380, 396, 413, 424-425, 431, 435, 445, 448, 451, 476, 509, 561, 598, 630-631, 633
Köpekoğlu, Türkmen çete reisi 304
Köprühisar 64
Körfez ikinci kaptanı 414
Köse Mihal, Mihaloğullarının atası 53, 56-57, 70, 74, 86
Köstendil 173
Köstendil beyi 194
Krakov 440-441, 443, 445, 533
kral 132, 170-171, 175-176, 179, 189, 193, 196, 198, 204, 215-219, 221-223, 225-228, 230-231, 233-234, 237-238, 241, 246-248, 250, 350-351, 405-406, 432-435, 439-443, 445-447, 449-453, 455-468, 484-489, 491-494, 500, 503-513, 515-523, 525, 527-528, 530, 537, 564-565, 567, 579, 595-598, 608, 612
Kral Aziz Stefan 503
kraliçe 427, 452, 454, 528
Kraliyet Kütüphanesi 611
Kratova 204
Krispo ailesi 344
Krissa Limanı 132
Krissos Şehri 379
Kristof, Braşov piskoposu 454
Kubadiye 36
Kubadoğlu, Timur'un valisi 303
Kuban 267
Kubuklea (Lüblüce), Uludağ eteklerinde kale 69
Kudüs 218
Kudüslü Haşişiler kanun kitabı 135
Kula 450
Kula Kalesi 561
Kulaca Kalesi 55
Kumköy (Panidos) Kasabası 211, 311

Kumral Abdal Tekkesi 52
Kumral Abdal, Şeyh 51
Kumutzena (bugünkü Gümülcine?) 142
Kur'an 9, 21, 47, 200, 255, 380, 396, 468, 600
Kurd, Azepler ağası 197
Kurovitsa Dağı 463
kurt başı 13
Kurt Hasan, Cüneyd'in oğlu 473
Kutalmış, İsrail Bey'in oğlu ve Selçuk Bey'in torunu 30-21
Kutbeddin, II. Kılıç Arslan'ın oğlu 33-34
Kutbeddin, Timur'un sırdaşı 295
Kutsal Bakire Kilisesi 147
Kutsal Bakire Manastırı 365
Kutsal Dağ 379, 497
kutsal ekmek (Hosti) 468
Kutsal Mezar 218, 222
Kutsal Topraklar 217-218, 533
Kuzey Afrika 6
Kuzey Arnavutluk 431, 568-569, 571, 575, 577
Kuzey Bitinya 65
Kuzey Çin 10
Kuzey Frigya 44
Kuzey Hakanlığı 11
Kuzey Hunlar 11
Kuzey Makedonya 123, 205
Kuzey Teselya 121
Kuzey Yunanistan 106, 109, 113, 130, 134, 555, 561
Küçük Altay Dağları 9, 10
Küçük Kaynarca Barışı 5
Küçük Niğbolu 215
Küçük ve Büyük Rusya 267
Kürdistan 23, 267
Kütahya 51, 54, 185, 188, 194, 292-294, 296-297, 302, 306, 315, 479, 602
Kütahya Ovası 187
Kynegion (Sarayburnu) Kapısı 622
Kysnycapol Kalesi 450

L

La Comète, Tuna kalelerinden 223
La Quaire, Tuna kalelerinden 223
La Torre del Bosco, Balyabadra havalisindeki kalelerden 409
Lacedaemon 135, 563
Ladislas, Erdel Voyvodası Emerich von Pelsewcz' in kardeşi 542
Ladislas, Macar kralı 407, 456, 488, 527-528, 532, 543, 546, 587
Ladislas, Napoli kralı 237-238, 408
lağımcılar 282, 423, 616, 619
Lakonya Dağları 560
Lala Şahin Paşa 167-168, 170-174, 177, 190, 200
Lala Yörgüç Paşa, Amasya sancakbeyi 354, 481-483
Lapseki (Lampsakus) 321, 342, 349, 385, 388
Larende 260, 262, 294, 479
Larissa (Yenişehir) 52, 61-62, 64, 66, 110, 114, 128, 131, 133, 190, 201, 216, 249, 259, 285, 306, 309, 318, 552, 557, 571, 591
Lasko Bobnitz (Leko Bobritz), Leh komutan 514, 516
Latin İmparatorluğu 131
Latin imparatoru 564
Latin vekiller 498
Latin/Latinler 133, 135-136, 139-140, 251, 418, 421, 612, 619
Laurentius, Banker 498, 528
Laurentius, Palatin, Hederwaralı 528

Layoş, Macaristan kralı 170-171, 179, 565
Lazar, Sırp kralı 173, 175-176, 189, 190, 193-198, 204, 276, 329, 537
Lechaon 105
Lefke (Osmaneli) 69
Leh magnat 512
Leh yardımcı kuvvetleri 447
Leh/Lehler 193, 441-442, 457, 462, 488, 512-513, 516, 521
Lehistan 5, 193, 441, 446, 455-456, 485-489, 504, 528, 595
Lehistan kralı 440
Leo, Filozof, İmparator 210
Leodoriki Şehri 555
Leon VI., İmparator 130
Leon (Yaşlı Leon) II., İmparator 109
Leonardo, Karlo'nun kardeşi 429, 549
Leonardus de Langasco, Cenevizli, İstanbul müdafiilerinden 622
Leondari 412, 253
Lesbos/Metelino (Midilli) 136-137, 143, 145, 210, 243, 378-379, 383, 594
Leş (Alessio) 407, 408, 568, 577-578
Leuctra kalesi 135
Liaskoviez, Sırp şehri 467
Lidya 44, 50, 143
Likaonya (Lycaonien) 34
liman 79, 121, 149, 243, 298, 380, 385, 408, 416, 628, 630
Limni 106, 210, 311
Limni Adası 130, 310
Lipudista 549
Lissus 577
Litvanya 447, 454, 456
Litvanya büyük dükü 487
Livadia 556
Livista 566
Lombardiya 129, 221
Lopadion (Ulubad) 67, 306, 315, 471
Lorraine 221
Louis, Orleans dükü 241
Lovrotikas 508
Ludvik, Navarralı, Kral IV. Philipp'in oğlu 565
Luerni, Balyabadra havalisindeki kalelerden 409
Luigi Loredano, Venedikli kaptan 491
Lukas Dukaşin 581
Lukas Notaras, Bizanslı arşidük 401, 619, 623, 626-627, 629, 632-633
Lukas Zacharias, Dagnio hâkimi 577, 581
Lulue, Ermenistan'da bir şehir 35
Luppus, Kral 440
Lüblüce (Kubuklea), Uludağ eteklerinde kale 69

M

Macar elçiler 215, 219
Macar esirleri 232
Macar karargâhı 224
Macar kıtaları 226
Macar kralı 5, 440
Macar magnat 512
Macar ordusu 438, 540
Macar paralı askerleri 226
Macar soyluları 521
Macar süvariler 439
Macar şövalyeler 541
Macar yardımcı kıtaları 350
Macar/Macarlar 171, 193, 196, 198, 222, 227-228, 230, 232, 237, 248, 288, 351, 405, 432-433, 435, 439, 440-443, 446, 448-449, 451, 456, 462-463, 466, 468, 491-492, 507, 510, 513-514, 516-517, 519, 522, 533, 536-539, 542, 545, 595, 615

Macaristan 13, 193, 203, 217-219, 221, 231, 233, 236-237, 312, 351-352, 402, 404-405, 429, 431-433, 435-437, 439-448, 450-456, 458, 460, 464-466, 468, 475, 477, 484-485, 488-489, 492, 503-504, 508-509, 511, 520, 525, 528, 530, 532, 535-536, 543, 545-548, 555, 557, 561, 574, 576, 578, 590, 595-597, 599, 603, 605, 615, 625, 637
Macaristan kralı 170, 179, 215, 234, 350, 407-408, 438, 497, 565, 587
Macaristan seferi 479, 490-491, 527, 570, 573
magnatlar 446, 455, 485, 544-545, 547
Mâhân, Horasan havalisinde 46
Mahmud Bedreddin, Şeyh, Simavna kadısı 355-356, 359-360, 362, 372, 374
Mahmud Çelebi, Damad, Çandarlızâde 462, 464-465, 467, 493
Mahmud Han, Çağatay hanı 278
Mahmud, Gazneli, Sultan 22
Mahmud, Şehzâde, Çelebi Mehmed'in oğlu 370
Mahmud, Şeyh, Orhan Gazi devri meşayihinden 74
Mainotlar 126
Makedonya 41, 63, 71, 81, 105-110, 112-113, 115, 117, 122-125, 127-128, 131, 133-134, 138-139, 141, 149, 154, 169-170, 174, 176-178, 196, 205, 212, 216, 248, 250, 254, 311, 325, 364, 381-382, 390, 410, 459, 492-494, 512, 544, 557, 567, 570, 575-576, 580-581, 583
Makedonyalı imparator 121, 126, 129
Makropolis (Uzunşehir) 509
Mal Hatun, Osman Gazi'nin eşi 52-54
Malatesta ailesi 551
Malatesta kontunun kızı 335
Malatya 32-34, 39, 43, 266, 269
Malatya komutanı 270
Malazgirt Kalesi 25
Malkara (Migalgaria) 161, 166, 174, 178
Maltepe 82
Mamalos, İzmir yakınlarında kıyı kulesi 314
Mamiza, İskender Bey'in kızkardeşi 573
manastır 86
Manastır Şehri 177
Manisa 44, 309, 357-359, 483, 484, 510, 525-527, 589, 593, 595
Mansur, Kutalmış'ın oğlu 31
Mantinia 549, 608
Manuel II., Bizans imparatoru 179, 182-183, 206-213, 216, 238-241, 244-245, 254, 302, 307, 310-311, 321, 325-327, 329, 334-337, 343, 363-367, 370, 378, 380, 382, 384, 386, 391-393, 397-399, 401, 412, 495, 547, 556
Manuel Komnenos I., İmparator 33
Manuel Tarhaniyotis, Kantakuzenos'un akrabası 84
Manuel, Cenevizli, İstanbul müdafiilerinden 623
Manya (Maina) 135, 409, 549
Manyas 89
Mara, II. Murad'ın eşi 434, 594
Maraga 23
Maraş 266
Marcianopolis 117
mareşal 219-220, 223, 225-226, 230, 232-233, 240, 242-246, 256, 312, 408
Maria Majoris Tapınağı 545

Maria, İmparator Yaşlı Andronikos'un kızkardeşi 69
Maria, Kaloyan'ın kızkardeşi 80
Maria, Kantakuzenos'un Orhan Gazi ile evlenen kızı 152
Maria, Yıldırım Bâyezid'in eşi 205
Marienzell, Macaristan'daki hac şehri 171
Marino Sanudo, Nakşa dükü 137
Markos, Efes piskoposu 498
Marmara (Hermon) Nehri 471, 473
Marmara Denizi 31, 75, 112-113, 144, 315, 334, 511, 617-618
Marmara, İznik yakınlarında 64
Maronia 174, 390
Mateos Kantakuzenos, Kantakuzenos'un oğlu 154-155
Mateos Laskaris, Bizans elçisi 391
Mateos Ananes, Bizanslı komutan 608
Matko von Talloci, Slevonya banı 513
Matyas (Mathias) Corvinus, Hunyadi'ni oğlu 543
Mauritius Cataneo, İstanbul müdafiilerinden 622
Maveraünnehir 19, 20, 25-26, 28
Maveraünnehir beyi 266
Mavrikios, İmparator 116, 118, 210
Mayonya 44
Mazenderan 267
Mazovya 487
meclis 238, 467, 486, 494
Mediasch, Eflak şehirlerinden 436
Mehmed I., Çelebi 279, 281, 282, 291, 296-297, 301-310, 313, 315-322, 324-334, 337-340, 342-345, 348-356, 358-375, 377-379, 381, 384, 386, 391-392, 400, 412, 419, 429, 471
Mehmed II., 4, 7, 96, 99, 354, 382, 470, 483, 510-511, 525-527, 547, 563, 573, 588-591, 593-595, 598-608, 611, 613, 615-621, 624-628, 631, 632-636
Mehmed Bey, Karamanoğlu beyzadesi 259, 262, 294
Mehmed Bey, Karamanoğulları beyi 319, 341, 476-477
Mehmed Bey, Mihaloğlu 331
Mehmed Cezerî, Yıldırım Bâyezid devri ulemasından 293
Mehmed Tapar, Büyük Selçuklu sultanı 27
Mehmed, Menteşeoğlu İlyas Bey'in kardeşi 480
Mehmed, Yıldırım Bâyezid'in oğlu 276, 278
Mekece 69
Mekke 26, 374, 591
mektep 101
Melangeia (Karacahisar) 49, 55-56, 58, 61-62, 94
Melas Nehri 69
Melek Gurgin, Gürcistan beyi 268
Melek Hatun, I. Murad'ın kızı 185
Melik Eşref, Eyyubî beylerinden, 35
Melik Kamil, Eyyubi hükümdarı 36
Melikşah, Büyük Selçuklu sultanı 25-27, 31
Melikşah, Türkiye Selçuklu sultanı 32
Melos (Mylos) 344
Memlük sultanı 268, 354
Memnon, Karlo Tocco'nun gayrimeşru oğlu 429-431
Menderes 38, 71
Menderes kıyıları 65
Menderes Nehri 34, 65, 315-316
Menderes ve Sakarya boyları 50
Menemen (Mainomenos) Ovası 338
Menteşe sahilleri 339
Menteşeoğlu 602

Menteşeoğulları 44, 70, 185, 194, 214, 264-265, 268, 308, 339
Menteşeoğulları beyi 258, 309, 314
Menteşeoğulları Beyliği 480
Menteşeoğulları beyzâdeleri 294
Meriç (Maritza) Nehri 123, 155, 161-162, 167-169, 171, 174, 181, 194, 330, 373, 588
Meriç boyu 166
Meriç Deltası 148
Meriç Nehri Ovası 460
Merv 29-30
Meryem Ana Manastırı 392
Meryem Ana'nın sancağı 226, 230
Mesavlion 315, 472
mescid/mescidler 80, 86, 164
Mesena 155
Mesenya 134, 409, 563
Mesih 501
Mesine 608
Messina Körfezi 549
Mesud bin Salih, Artuklu hanedanından, Diyarbakır beyi 35
Mesud I., Türkiye Selçuklu sultanı 32-33
Mesud II., Türkiye Selçuklu sultanı 42-43
Mesud, Irak Selçuklu sultanı 28
Mète Nehri 223
Mete, Hun hükümdarı 11
Meteores Manastırı 430
Metropolis 114
Mevlana Celaleddin Rûmî (Molla Hünkâr) 51-53
Mevlevî Tarikatı 52, 478, 588, 591
Mezid Bey, Vidin beyi 304, 403, 448-449
Mezistre (Mistra) 251-252, 365, 412, 501, 548, 553, 562, 608
Mezopotamya 35
Mezopotamya kaleleri 267
Mezotinya 81-82, 85
Mısır 5, 36, 185, 263, 354
Mısır halifesi 23
Mısır hükümdarı 36
Mısır sultanı 218
Michaelis Günü 232
Midilli (Lesbos/Metelino) 136-137, 143, 145, 210, 243, 378-379, 383, 594
Midilli prensi 242
Midilli ve Sakız prensleri 339
Migdonia 154
Mihail III., İmparator 125, 127, 129
Mihail V., İmparator 129
Mihail Angelus II., Epir despotu 134
Mihail Dukas VII. (Mihail Parapinakes), İmparator 25, 131
Mihail Paleologos VIII., İmparator 40, 50, 63
Mihail Pyllis, Bizanslı tercüman 393-394
Mihaliç 89, 293, 386
Mihaloğlu 322, 331, 386-387, 394, 400
Mihaloğulları 53
Mikail Bey, Selçuk Bey'in oğlu 22-23
Milano 500, 595
Milano dükü 225, 245, 486, 597
Milas 300
Milingler, Slav halklarından 125
Milo Adası 137
Miloş Obiliç (Kobiloviç), I. Murad'ı şehid eden Sırp 198
Mingia 558-559
Minnet Bey, Yıldırım Bâyezid devri ümerasından 278
Miranşah, Timur'un oğlu 276

Mircea, Eflak voyvodası 214, 217, 227, 237, 320, 350, 365, 431
Mirza İskender, Karakoyunlu beyi 483
Mirza Muhammed Sultan, Timur'un torunu 276, 292-294
Misia halkı 161
Misinli (Messene) 166, 550, 553
Misivri (Mesembria) 166, 365, 377, 401, 548, 617
Misya 44, 88, 508
Mitoniç, Osmanlı elçisi 428
Mitroviçe Kasabası 236
Mitylene Adası 137
Mocrea Geçidi 580
Modon (Methone) 130, 134, 136, 234, 247, 250, 407, 409, 411, 414-415
Moezya, Plevne ve Tırnova bölgesi Balkanları 105-111, 113, 115-116, 120-122, 128, 147, 155, 158, 161
Moğol akını 253, 256, 301
Moğol hanı 40, 265-266
Moğol istilası 17, 30, 38
Moğol kuvveti 48
Moğol tehlikesi 38
Moğollar 10, 17, 30, 37-39, 41, 46, 70
Molla Hünkâr (Mevlana Celaleddin Rûmî) 51-53
Molla Hüsrev 484
Monferrat kontunun kızı 335
Monsignore di Beri, Burgond kadırgaları kaptanı 491
Montbeliard Kontluğu 221
Montferrat kontu 133-134
Monturel 220
Mora (Peloponnesos/Peloponezya) 45, 253-254, 454, 519, 549, 558, 560, 584, 613, 620
Mora Despotluğu 252
Mora Prensliği 133, 135
Mora seferi 547
Mora Yarımadası 49, 107-108, 111, 117-118, 122-126, 128, 130, 132, 134, 136, 180, 212, 236, 239, 245, 247-251, 311, 325, 334-337, 365, 379, 401, 406-407, 409, 412-413, 527, 547-548, 550-557, 561-563, 597, 600-601, 607-608, 625, 637
Moralı esirler 343
Morava Nehri 194, 330, 458-460, 542
Moskova 267
Mouzalon, Heteriarkos (Häteriarch), Bizanslı komutan 65
Mudanya Körfezi 70, 87, 145
Mudurnu (Modrene) 56, 86
Mugiseddin Tuğrulşah, Erzurum meliki, II. Kılıç Arslan'ın oğlu 34
muhafız kıtası/kıtaları 57, 69, 85, 88, 132, 167, 169, 184, 189, 194, 223-224, 250, 253, 269, 281, 311, 315, 335, 339, 385, 396-397, 415, 418, 420, 423, 438, 507, 549, 561, 571, 576, 581, 584-585, 606-607, 614, 617, 626-628
Muhammed bin Anuştigin Garça, Harezmşahların atası 27
Muhammed Sultan, Mirza, Timur'un torunu 276, 292-294
Muhiddin, II. Kılıç Arslan'ın oğlu 34
Muhyiddin-i Arabî 47
Mukan Han, Göktürk kağanı 13-14
Murad I., 58, 92-93, 96, 99, 164-169, 171-178, 180-202, 204-205, 207, 218, 234, 248, 256-257, 266, 276, 338, 373, 419, 537, 540
Murad I. Camii 338
Murad II., 353, 359, 361, 368, 370, 377-382, 384-398, 399-406, 410-415, 417-418, 420-421, 423-440, 442-447, 450-

452, 457, 459, 460-462, 464-465, 469-472, 474-485, 489-490, 492, 494-496, 499-502, 506-512, 514, 517-522, 525-527, 532, 536-539, 541-542, 546-547, 551-552, 554-564, 568-578, 580, 582-598, 600-602, 605, 614
Murat Dağı 61
Musa Çelebi, Yıldırım Bâyezid'in oğlu 180, 276, 278, 281, 283, 301-302, 306, 319-332, 334, 337-338, 355, 360, 371, 373
Musa Han, Karahanlı hükümdarı 21
Musa, Selçuk Bey'in oğlu 22
Musacchi hanedanı 575
Musacchi soyu 567
Musacchi Topya (Topia), Arnavutluk'taki yerel prenslerden, Bizans'ın Arta valisi 566
Mustafa Bey, Aydınoğlu 471-472
Mustafa Bey, Yıldırım Bâyezid devri ümerasından 278
Mustafa Paşa, II. Murad devri ümerasından 580-583
Mustafa, Börklüce, Şeyh Bedreddin'in dailerinden 354-361, 471
Mustafa, Düzmece, Yıldırım Bâyezid'in oğlu 276, 279, 281, 346, 361-367, 374, 377-391, 398-402, 412, 471, 589, 595
Mustafa, Karamanoğulları beyinin oğlu 341
Mustafa, Şehzâde, Çelebi Mehmed'in oğlu 370, 398-402
Musul 23, 26, 28, 32
Mutahharten, Erzincan Beyi 269, 271-272, 277, 294-295
Muzaffer, Melik, Hama valisi 36
Mürted (Keos/Zia) Adası 136
müsellem 100
Müslüman medreseleri 29
Müslüman mistisizmi 356
Müslüman/Müslümanlar 15, 21, 24, 27, 29, 56, 153, 209, 213, 215, 228, 269, 355-357, 394, 449, 470, 479, 517, 640
Müsterşid, Bağdat halifesi 28
müşavirler 89
Mycena 608
Mykonos Adası 136
Myriandron Kapısı (Mevlanakapı) 622

N

Nadir Geçidi/Derbendi 191
Naglazinze 215
Nahcivan 267, 271
Nakşa 344-345, 407
Nakşa Düklüğü 137
Nakşa dükü 343
Napoli 133, 242, 407, 544
Napoli kralı 237, 533
Napoli ve Sicilya kralı 612
Nasır İlig Han, Karahanlı hükümdarı 19
Nasırüddin Bey, Dulkadiroğulları beyi 263
Nasreddin Berkyaruk, II. Kılıç Arslan'ın oğlu 34
Naupaktus 552
Anabolu (Anabolu/Napoli di Romania) 133-134, 345, 407, 414
Navarin 563
Navarralı şövalye 565
Nazerenler 251
Negro, Cenevizli 321
Neokastron 571
Neopolihni (Yenişehir) 571
Nerio Acciauoli, Atina dükü 555-558
Nevers kontu 234

Niccolo Giorgio, Venedik elçisi 414
Nif (Nymphaeon) Şehri 339, 437
Nifcehisar 69
Niğbolu (Nicopolis) 175, 191-192, 214-215, 221, 223-227, 231, 233, 235, 238, 241, 248, 268, 364, 432, 438, 490, 506-507, 510, 515, 523, 530, 537
Niğbolu Meydan Muharebesi 203, 217, 232, 236, 523
Niğbolu sancakbeyliği 340
Niğbolu Zaferi 213, 236-237, 250, 286
Niğde 260
Niketiatos Kalesi 84
Nikiferos Gregoras, Tarihçi 72, 146-147, 151
Nikiferos Kantakuzenos, Bizanslı komutan 84
Nikiferos Paleologos 623
Nikiferos, Komnenos hanedanından, Despot 565
Nikiferos Phokas II., İmparator 127, 130, 138
Nikolas V., Papa 532-533, 535, 543-546, 587, 597-599, 609-610, 612, 631
Nikolas Dukaşin, Arnavutluk'taki yerel beylerden 577, 599
Nikolas Melissenos 549
Nikolas Peterfy, Macar komutanı 351
Nikolas von Wylaak, Erdel voyvodası 458
Nikolas, Krakov dekanı, Papa vekili 533, 544
Nikopolis (Preveze) 111, 127-129
Niksar 34, 303, 482
Nilüfer (Holofira/Nenufar), Orhan Gazi'nin eşi 58
Nilüfer Çayı 67-68, 522
Nisa şehri 30
Nisi 549
Niş (Nissa) 175-176, 330, 458-459, 460
Nişabur 23, 26, 29-30
Nizamiyye Medreseleri 27
Nizamülmülk, Büyük Selçuklu veziri 26-27, 31
Noel günü 233, 462
Nomisma 244
Norman akınları 132
Normanlar 131-132
Notre Dame Katedrali 218
Notre Dame Kilisesi 233
Novoberda (Novobrdo) 439, 446-467
Nuntius Valentinus, Papanın elçisi 544
Nur Buhara, Buhara yakınlarında 22
Nürnberg 217, 611
Nürnberg kale kontu 231

O

Obsa Gölü 10
Odun Kapısı 395-396, 618, 622-623, 627-628
Oğuz beyleri 22
Oğuz Han 19
Oğuzlar (Goz/Gûzlar/Kiu-Su/ Ku-su) 15, 19-21, 29
Oğuzların Kayı boyu 45
Ohotskik (Tunguz) Denizi 9
Ohri 196, 328, 565-566
ok 78, 90, 228, 235, 349, 423, 439, 463, 515, 539
okçu 82, 197, 242, 244-245, 276, 389, 422, 472, 498, 597, 608, 623, 628
Oksi Dağı 560
onbaşı (caporale) 97
Opsara, Dalmaçya şehirlerinden 121
Opsikion (Obsequium) 122
Orbelos yarı 194

ordu erzakları 97
ordu komutanları 69, 90, 166, 195, 275, 369, 400
Orhan Gazi 54, 58, 62, 64, 67, 69-70, 73-75, 77-94, 96-101, 140, 143-145, 147-158, 161-164, 183-184, 199, 207, 288, 354, 603, 636
Orhan, Süleyman Çelebi'nin torunu 601, 603, 633
Orhan, Şehzâde, Süleyman Çelebi'nin oğlu 326
Orhaneli (Edrenos) 53, 67, 74
Orleans dükü 241
Oronchio 582, 584
Orsova 222-223, 405, 503, 505
Orta Asya 9, 10, 12-14, 16, 18, 20
Orta Asya Türk boyları 17
Orta Asya Türk devletleri 15
Orta Asya Türkleri 11
Ortodoks Kilisesi 179, 312
Oruç Bey, Sarı Timurtaş Paşa'nın oğlu 381, 473
Osman Bey, Kara Yülük, Akkoyunlu beyi 263, 270, 277, 295, 353-354, 482
Osman Bey, Teke beyinin oğlu 476
Osman Çelebi, Timurtaşzâde Umur Bey'in oğlu 438, 451, 481
Osman Gazi 9, 22, 35, 43-45, 47, 51-59, 61-70, 73-74, 76-77, 79, 86, 88, 90-92, 94, 98, 163, 288, 339, 356
Osman Gazi'nin türbesi 75
Osmancık 265, 296, 481
Osmaneli (Lefke) 69
Osmanlıca 17
Ostrovitsa (Sivrihisar) 190, 294, 307, 318, 467
Otrar 283
Oxus Nehri 9
Ömer Bey, II. Murad devri ümerasından 451
Ömer Bey, Mal Hatun'un babası 52
Ömer Bey, Turahanzâde 556, 557, 608
Ömer Şeyh, Timur'un oğlu 276
örf 249
örfi yasama 92
Öta Dağı 113
Özbek Han 17
Özbek/Özbekler 17
Özü (Dinyeper) Nehri 267

P

Paflagonya 44, 50, 65, 264, 266
pagan 120
Pahimeres (Pachymeres), Tarihçi 50, 63
Palaga 236
Palatin Gara 227
Paleolog hanedanı 208, 213
Paleolog Theodosios Kantakuzenos, İmparator Manuel'in amcası 241
Paleolog/Paleologlar 137, 140, 149, 241, 370
Paleologos Lachynes, Bizans elçisi 378
Pamfilya 34, 44, 50
Panagia 142
Pandolfo Malatesta, Başpiskopos 552
Panidos (Kumköy) Kasabası 211, 311
Pannonia 522
Pantokrator Manastırı 610
Paolo, Antonio ve Troilo Bochiardi kardeşler, İstanbul müdafiileri 622
papa 217-218, 455, 489, 490-491, 497-498, 529-534, 544-546, 598, 612
papa vekili 454, 457, 467, 486, 544
papalık 135, 140, 179, 453-454, 489, 490-491, 495, 502, 529, 530, 533,

535, 543-544, 546, 551, 580, 599, 609, 612
Para (Paros) 137
para tacirleri 179
paralı asker teşkilatı 97
paralı asker/askerler 37, 97, 106, 139, 217
Paris 17, 44-45, 47-48, 82, 98, 150-151, 197-198, 218, 221, 233, 242, 245-247, 250, 269, 310, 344, 409, 422, 430, 460, 537-538, 556, 595
Paris Kraliyet Kütüphanesi 381, 438, 572
pars kürkleri 144
Pasifik Okyanusu 9
Paskalya 168
Paşa Yiğit Bey, Akıncı beylerinden 194, 205
patrik 497, 610
Paulus Dukaşin, Arnavutluk'taki yerel beylerden 492, 577, 599
Paulus Mamonas, Benefşe beyi 212
Paulus Manessi, Arnavut 582
Paulus von Iwanich, Presbit 529
Peçenekler 127, 131
Peloponnesos/Peloponezya (Mora) 45, 253-254, 454, 519, 549, 558, 560, 584, 613, 620
Pencik 200
Pendik 354
Pentedaktylos 125
Pera 206, 243, 621
Percival Palavicini, Yeni Foça'nın Cenevizli podestası 474
Peritheorion Kalesi 49, 390, 550
Perivleptos Manastırı 378
Pernicum, Tuna'nın kenarındaki Bulgar şehri 128
Pers satraplar 150
Peşte 528, 544
Peter Span, Arnavutluk'taki yerel beylerden 577
Peter von Pereny, Macar komutan 215
Petralba 575
Petrella 569, 575-576
Petrus Parlatus, Arnavut komutan 584
Peygamber 24, 29, 37, 52, 75, 100, 254, 281, 356, 358, 370, 396, 436, 512, 591, 616, 640
Peygamber sancağı 100
Peygamber'in kanunları 75
Peygamber'in sözleri 75
Pfalz elektörü 230
Phasiana (Van Gölü'nün kuzeyi) 48
Philadelphia (Alaşehir) 32, 44, 71, 208-209, 258, 314-315, 473
Philibert de Naillac, Rodos Şövalyeleri üstad-ı azamı 217
Philipp IV., Kral 565
Philipp Maria Angelo, Milano dükü 486
Philipp, Anjoulu Charles'in oğlu 135
Philipp, Burgondiya dükü 490
Philipp, Savoylu 135
Philipp, Tarentli 565
Philippe d'Artois, Fransa connetablesi 222, 226
Philippe de Bar, Fransız şövalye 220, 230
Phillippe d'Artois 220
Philokrene (Tavşancıl) 82-85
Phokas, İmparator 119
Phokis arşidükü 249
Pholoe Dağı yaylaları 107
Pınar (Pigi) 206
Pınarhisar 89, 172
Pietro Guliano, Katalan konsolosu 623, 633

Pietro Loredano, Venedikli amiral 344-348, 361, 414
Pietro Zeno, Andıra beyi 343, 408
Pindus Dağı/Dağları 138, 430, 555, 561
Pir Muhammed, Mirza, Timur'un torunu, Ömer Şeyh'in oğlu 276
Pir Ömer, Kara Yusuf'un Erzincan sancakbeyi 353
Pirlepe (Prilip/Pirliha) 177
Pisa 132
Pisidya 44
piskopos 426, 448
piyade/piyadeler 25, 81-82, 96-98, 101, 210, 463
Pladikos, Vulk Brankoviç'in atası 196
Platanea Şehri 414-415
Platea Şehri 114
Plati Adası 327
Ploçnik/Ploşnik Bozgunu 190
Podolya 487
Pogoniana 566
Polonya 440, 456, 490
Polonya Konseyi 446
Polybolos, Tekirdağ'ın kuzeyinde 142
Polykanndros Adası 137
Porsuk Çayı 49
Pregadiler 409
prens 10, 71, 174, 189, 276, 350, 365, 530, 548, 566-567, 581
Prens Adaları (Kızıl Adalar) 71
prenses 153, 435
Presga, Tuna'nın kenarındaki Bulgar şehri 128
Prevadi (Pravadi/Provadia) 191
Preveze (Nikopolis) 111, 127-129
Prinene 44
Priştine 537
Prokopia, Sırp şehri 467
Prokopios, Filistinli (Kaisareialı) 112-115
Protestanlar 440
Provanslılar 346-347
Prusya 456, 489-490
putperest 29, 126

R

Rabetos veya Bontos (Aigospotamos), Çanakkale havalisindeki bir kale 166
Radkersburg 352
Ragusa 121, 129, 234, 490, 532, 595
Ragusa arşidükü 612
Ragusa Cumhuriyeti 202, 567DİĞER CİLTLERDE "DUBROVNİK"
rahibeler 630
rahip/rahipler 150, 222, 225, 397
Rahova kuşatması 223
Raissus, Yukarı Moezya'da 106
Rakka 36
Raoul Mihail, Despot Thomas'ın vekili 553
Rascia (Sırbistan) despotu 466
Rascia despotesi 539
Ratiaria Şehri 113, 116, 128
Renault de Roye, Fransız şövalye 220
Reniero Acciajouli, Floransalı 136
rettor 424
Revers dükü 220, 230
Revers kontu 220-221, 223, 232
Rey 23, 25, 28, 30-31, 267
Rhaedestus (Tekirdağ) 113, 142, 161-162
Rhyndacum (Ulubad Suyu) 67, 293
Ritzion Kalesi 84
Robert II., İmparator, Tarent Prensi 567
Robert Guiscard, Norman, Apulya ve Kalabriya dükü 131-132

Rodop (Despot) Dağları 138, 173-174
Rodos 32, 71, 129, 210, 218, 234
Rodos filosu 231
Rodos Şövalyeleri 149, 217, 231, 242-243, 251-252, 298-299, 339-340, 594
Rodos Şövalyeleri Üstad-ı azamı 217
Rodoslu Nazerenler (Nazireoslar) 251
Roger Deslau, Katalan liderlerinden 136
Roger, Sicilya kralı 132
Roma filosu 106
Roma gemileri 106
Roma İmparatorluğu 3, 14, 105-106, 108-109, 111-112, 133
Roma İmparatorluğu tarihi 104
Roma Kilisesi 120
Roma lejyonları 107
Romalı kadınlar 78
Romalı ruhbanlar 126
Romalılar 37, 145, 367, 396, 460, 496, 522
Roman Diyojen, İmparator 25
Romania Boğazı 414
Romanos I., İmparator 126
Romanya despotu 565
Rudnik (Rosnik) 467
Rufinus, İmparator 107
Ruha 35
Ruhban Konseyi 496, 498
ruhban sınıfı 464, 498, 610
ruhban/ruhbanlar 126, 357, 464, 489, 496, 498, 550, 610-611
Rum askerleri 40
Rum ateşi 129
Rum beyler 56
Rum halkı 80
Rum kale beyleri 61
Rum keşiş 285
Rum Ortodoks Kilisesi 179
Rum rahibeler 396
Rum vali 64
Rum ve İtalyan gelenekleri 95
Rum/Rumlar 32, 34-35, 37-38, 40, 49-50, 56, 58, 61-62, 64, 78, 80, 83-85, 95, 129, 133-134, 137-138, 148, 153-154, 157, 160, 167-168, 170, 179, 181, 183, 201, 208-209, 221, 223, 283, 285, 288, 302, 366, 396, 413, 467, 498, 603, 614, 616, 620, 623
Rumeli beylerbeyi 187, 195, 197, 278, 403, 433, 450, 514, 521, 541
Rumeli birlikleri 538, 618
Rumeli eyaletleri 320
Rumeli kıtaları 276, 331, 514
Rumeli piyadesi 387
Rus prensesi 335
Rusçuk 191, 350
Ruslar 127
Rusya 163, 267, 487
Rusya Savaşı 5
Rükneddin Kılıç Arslan IV., Türkiye Selçuklu sultanı 39-40, 42
Rükneddin Süleyman Şah II., Türkiye Selçuklu sultanı 34
Rüstem Paşa, Kara, Karamanlı hukuk bilgini 200
Rüstemdar 267
rüşvet 181, 255, 281, 284, 389, 434, 616

S

Sabinianus, İllirya başkomutanı 110
Sabino piskoposu 610
Sabulistan 267
Saint Paul, Fransız şövalye 220
Saint Romanos Kapısı (Topkapı) 618-620, 622-623, 627-630

Sakarya Nehri 49-51, 54, 56, 61, 63-64, 77, 86, 88, 317
Sakız (Chios) Adası 32, 71, 74, 137, 210, 234, 300, 339, 342, 356, 357, 359, 474, 594, 613, 620, 633
Sakız prensleri 339
Saksonyalı 21, 288
Saldaga Kalesi 116
Saltuk (Çanak Han/Kara Han), Karahanlı hükümdarı 21
Samakov 172-173, 175
Samandıra (Semendra) 77-79
Sâmânî hanedanı 19
Samaria Kulesi 424
Sampi beyleri 220
Samsat (Samosata) 35
Samsun 215, 265, 353
Samuel, Bulgar kralı 127, 128
San Marco 428
San Marko Aslanı 407
San Marko bayrağı 345
San Nikolas 577
San Petro Kilisesi'nin sunağı 219
sancakbeyi 62, 92, 100, 180, 249, 253, 258-259, 271, 305, 309, 314, 351, 353, 358-359, 364, 368, 433, 477, 481, 589
sancak-şerif 100
Santorin 137
Sarabale (Serravalle) dağ kalesi 551
saray/saraylar 13, 24, 34, 40, 70, 86, 88-89, 93, 98, 104, 110, 116, 143, 152-153, 169, 172-173, 180, 187, 200-201, 206, 211-213, 216-220, 227-228, 233, 235, 240, 242, 245-246, 261, 268, 272-273, 281, 285, 288-289, 294-296, 307, 311, 319, 337, 350, 352-353, 366-367, 369, 373, 377, 381-382, 384, 390-393, 400, 403, 413, 419, 429, 431, 434-435, 437-438, 451-452, 471-472, 478, 480-481, 486, 497, 510, 526-528, 560, 562-563, 570, 572-574, 589, 593-594, 600-601, 610, 627, 629, 632
Sarayevo (Vrhbosnie) Kalesi 351
Sarazen 229
Sard 32, 39, 71, 315
Sardika 113, 128, 178
Sarı Timurtaş Paşa 260, 278, 305-306, 313, 381
Sarmatlar 109
Sarubatu Savcı Bey, Osman Gazi'nin kardeşi 54-55
Saruca Paşa 197, 434, 484
Saruhan sancağı 306, 309
Saruhanoğulları 44, 70, 143, 147, 155, 194, 214, 259, 264, 268, 308
Saruhanoğulları beyi 149, 258, 309
Sarukia, Uludağ eteklerinde 56
Sasani hükümdarı 14
satranç 280
Sava Nehri 117, 121, 236-237, 443-444, 448, 485
Savcı, Şehzâde, I. Murad'ın oğlu 180-182, 186, 201, 203-205, 540
Savoy dükleri 136
Sayan Dağları 9
Schiltberger, Bavyeralı içoğlan 221, 227-228, 232, 236
Schossburg, Eflak şehirlerinden 436
Scios Adası 242
Scombi Nehri 139
Scutari (İşkodra) 408
Sebenico (Şebenik) 407
Segedin 445, 466, 504, 522, 524, 529, 543-544

Segedin Barışı 429, 467, 469, 479, 483-485, 491-492, 500, 503, 510, 520, 531, 578, 592, 640
Segedin Devlet Meclisi 467, 486
Seine Nehri 233
Selahaddin, Eyyubî hükümdarı 33, 35-36
Selanik 105-106, 110, 115, 120, 121, 129-131, 134, 138, 142, 148, 177, 179, 182, 216, 252, 311, 325-326, 335-337, 358, 360-362, 365, 402-403, 406, 409-421, 426-429, 432, 483, 494, 552, 591
Selanik komutanı 364, 379
Selanik Krallığı 133
Selanik valiliği 208
Selçuk Bey, Selçukluların atası 22-23, 30
Selçuklu Devleti 22-37, 39-40, 42-45, 47-50, 54, 56, 59, 76, 88, 636
Selçuklu soyu 264
Selçuklu sultanı 23, 25, 27, 34, 45, 48, 58, 94
Selçuklu ve Türkmen kökenli beyler 301
Selçuklu/Selçuklular 15, 17, 19, 20, 22, 41, 91, 259, 262
Selenga Nehri 11, 15-16
Selim I, Yavuz, Sultan 100, 374
Selita 577
Semadirek 124, 142
Semendire 405, 434-439, 441, 443, 445, 448, 457, 467, 503, 543, 546
Semerkand 26, 28, 266, 268
Sencer Şah, Büyük Selçuklu sultanı 28-30
Sencer Şah, II. Kılıç Arslan'ın oğlu 34
Serez 174-177, 182, 205, 212-213, 360-361, 420, 557, 559
Serez karargâhı 248
serhad 340, 433, 465, 532
Sermylia harabeleri 142
Serravalle 409, 551
Server Ağa, Karamanoğlu İbrahim Bey'in elçisi 479
Servia 128
Severin (Saint-Severin) Kalesi 350, 467, 534, 536
Sevtigrad 576
Seydişehir 186, 340
Seyhun Nehri 13, 19, 20
Seyitgazi 340
Sırbistan kralı 212, 217, 433, 435, 565
Sırbistan prensi 329
Sırbistan (Rascia/Trivalon) 120, 123-124, 126-127, 140, 148, 169, 175-178, 190, 193-194, 200-205, 214-215, 266, 312, 325, 330, 337, 369, 402-405, 429, 434, 436-439, 441, 443, 460, 465-467, 485, 491-492, 520, 535, 536, 539, 542-543, 547, 574, 577, 579, 594
Sırp barışı 203
Sırp despotu 442, 455, 457, 465, 487, 492, 502, 536, 539, 579, 594
Sırp devşirme 339, 358
Sırp kralı 173, 175, 189, 197, 330, 337
Sırp prensi 321, 331
Sırp prensesi 287, 434, 573
Sırp süvarileri 197
Sırp yardımcı kıtaları 187, 189, 227, 276
Sırp/Sırplar 119-121, 158, 171, 176, 184, 193-196, 198, 215, 284, 288, 293, 320, 325, 329, 402, 404-405, 437-438, 467, 468, 489, 508, 510, 514, 516, 520, 535, 542-543, 546, 558, 565-568
Sırpsındığı 171
Sibirya 10, 13

Sicilya Adası 130, 242, 567
Sicilya kralı 132, 136, 491, 612
Sicilya Krallığı 135
Sicilyalı/Sicilyalılar 346-347, 564-565
Sicistan 23
Sicyon 560
Siderokastron 571, 608
Sideropolihni (Demirhisar) 571
Sigismund, Macar kralı 193, 215-219, 221-223, 225-228, 230-231, 234, 237-238, 248, 250, 350-351, 405-406, 408, 432-435, 438, 440-442, 453, 465-466
Signa kontu 544
Signa piskoposu 453
Siklat Adaları 210
Siklatlar 32, 49, 71, 129-130, 133, 137, 210
silahlar 108, 110, 176, 187, 235, 272, 307, 344, 420, 443, 504, 511, 534, 539
Silistre (Silistria/Dorystolon) 116, 175, 191, 214-215, 360, 402
Silistre Kalesi 192
Silivri (Selymbria) 112-113, 142, 152, 216, 239, 240, 254, 554-555, 617
Silvestro Morosini, Venedikli kaptan 427
Simav 185
Simeon, Bulgar kralı 127
Simon von Kymonia, Hünyadi Yanoş'un arkadaşı 449
Simon von Rozgonyi, Eğri piskoposu, 513
Sinan Bey, Rumeli beylerbeyi 403-404, 429-431, 433
Sinan Bey, Tırhala subaşısı 330
Sinan, Şeyhî, Şair, 341
Sinan, Vidin sancakbeyi 433
Sincar 23
Sinçeou/Batı Şehri 16
Singidon 113, 117
Sinop 35, 44, 258, 294, 320, 363, 481
Sinop beyi 43
Sinop hâkimi 594, 625
Sinop Şehri 265
sipahi birliği 142, 388, 515, 538
sipahi/sipahiler 100-101, 142, 171, 194, 201, 227-228, 262, 340, 388, 400, 463, 467, 515, 517, 521, 538, 585, 627
sipahioğlanı birliği 201
Siphanto Adası 137
Sire de Vergy 235
Sirem (Syrmium) 116-117, 215
Sirmiya 236-237
Sisam (Samos) Adası 71, 130, 137, 357, 359, 473
Sistan 267
Sitnica (Şitnitsa) Çayı 196
Şitnitsa Nehri 542
Sivas 33-36, 38-39, 43, 262, 264, 266, 269, 270, 274, 304-305
Sivas katliamı 271
Sivas Ovası 273
Sivrihisar (Ostrovitsa) 190, 294, 307, 318, 467
Siyasetnâme 27
Skarta bölgesi 563
Skiros (İskire) Adası 71, 106, 136
Skombi Nehri bölgesi 564
Skopelos Adası 136
Skreparion 566
Slabitsa 551
Slav akınları 112, 118
Slav boyları 117, 126
Slav kolonileri 123
Slav ordusu 112
Slav savaşları 118
Slav toplulukları 116, 119

Slav yerleşimleri 124
Slav/Slavlar 109, 111, 115, 121-122, 125-126, 138, 174, 250
Slevonya 236, 448
Slevonya banı 513
Sofya 178, 225-226, 330-331, 450, 457-459, 537
Sofya sancakbeyliği 476
Sokol (Sokko) 351
Solakzâde 254
Sonko Manarvitius, Macar komutan 215
Sostenion 607
Soucy beyi 220-221, 226, 230
Soula düşesi 136
Söğüt (Thebasion) 50-51, 53-56, 62, 75
Spalatro dükü 351
Spalatro şehri 408
Sparta 105, 107, 180, 186, 212, 248-252, 335-337, 527, 548, 557
Sparta despotu 248-251, 335-337, 527, 548
Sperchius kıyıları 128
St. Denny keşişi 224
St. Dennys Katedrali 221
Stefan Çernoviç, Arnavut resilerinden 575, 577
Stefan Dabiça, Bosna kralı 215, 237
Stefan Duşan, Sırp kralı 565, 567
Stefan Lazareviç, Sırp kralı 204-205, 212, 237, 276-278, 287, 321, 329-331, 337, 404, 434
Stefan Lazkoviç, Macar komutan 227
Stefan Losonzo, Macar komutan 350
Stefan Tvrtko (Terarlko) II., Bosna kralı 351, 582
Stefan Uroş V., Sırp kralı 170, 565, 567
Stefan, Bathorlu, Macar 521
Stefan, Signa kontu 544
Stefanos, Balyabadra arşiveki 409
Stellusia 575-576
Stilicho, İmparator 107
Stiriya/Steietmark (İstirya) 121, 227, 351
Stitya 122
Stobi 110
Strasimir, I. Georg Balşa'nın oğlu 567-568
Stresii hanedanı 575
Struma/Strymon (Karasu) Nehri 122, 124, 311, 401, 406, 601, 604
Stylaryos (Karaburun) Dağı 358
Subaşı 197, 305, 314
Sultaniye 267, 269
Sultaniyye Kalesi 617
Sultanönü 49-50, 54, 56, 61, 76, 88, 91
Sultanönü sancakbeyi 92
Suluca Karahöyük Köyü 99
Suluderbend 191, 194, 460-461
Sungurtekin, Ertuğrul Gazi'nin kardeşi 46
Suriye 22, 25-26, 28, 30, 33, 185, 312, 479
Suriye seferi 271
Suriye ve Mısır sultanları 185
Surzin, Sırp şehri 467
Süleyman Bey II., Candaroğullarının Kastamonu şubesinin beyi 258, 264
Süleyman Bey, Baltaoğlu, Kaptanıderya 618
Süleyman Bey, Dulkadiroğlu 329, 354, 477, 588
Süleyman Çelebi, Yıldırım Bayezid'in oğlu 203, 258, 265, 276, 278-279, 292, 295, 301-302, 307, 309-311, 313-326, 328, 332, 334, 343, 349, 371, 373, 601

Süleyman Paşa, Şehzade, Orhan Gazi'nin oğlu 58, 85-87, 90, 92-93, 96, 154-163, 165-167, 636
Süleyman Şah I., Türkiye Selçuklu sultanı 27, 31, 42
Süleyman Şah, Ertuğrul Gazi'nin babası, 35, 45-46, 51
Süleyman, Aclan Bey'in oğlu 89
Süleyman, Saruhanoğlu 149
Sünni 92
Sürmeli Çukur (Sürmeli Keykubad Vadisi) 47
süvari/süvariler 25, 65, 79, 83, 100-101, 141-142, 152, 199, 228, 248, 278-279, 306, 317-318, 321, 323, 332, 357, 432, 439, 456, 463, 504, 510, 513, 515, 517, 523, 535, 538
Süzebolu 172
Svetigrad 576, 584-586
Swiderow 467
Sylla 105
Szent İmre (St. Emerich) Köyü 448-449
Şah Hüseyin, Timur'un komutanlarından 276
Şahin Paşa, Lala 167-168, 170-174, 177, 190, 200
Şahruh, Timur'un oğlu 276, 280, 354
Şam 22, 26, 218, 270, 294
Şam emirleri 31
Şarabdar İlyas Bey 318, 398-400, 477, 480
Şark Meselesi 6
Şarkî Karahisar 304, 353
Şarlman 21
Şebenik (Sebenico) 407
Şebinkarahisar (Colonia) 34
Şehabeddin Paşa, Hadım 446, 450, 484, 526
Şehirköy 194, 330, 457
şehzâde 58, 93-94, 154-155, 163, 167, 175, 180, 182, 185, 187, 190, 194-195, 197-198, 201, 203-205, 269, 271, 281, 309, 326, 353, 368, 370, 377-378, 398-399, 400, 402, 483, 540, 589, 601, 603, 633
Şemseddin Fenarî, Fıkıh bilgini 293
Şeyh Bedreddin isyanı 361, 363
Şeyh Edebali 52-53, 54, 62, 74
Şeyh Mahmud 74, 354
Şeyh Mahmud Bedreddin, Simavna kadısı 355-356, 359-360, 362, 372, 374
Şeyh Mahmud, Orhan Gazi devri meşayihinden 74
Şeyh Mehmed Buharî (Emir Sultan) 286, 293, 396-397, 589
Şeyh Nureddin, Timur'un valisi 293
Şibin (Hermanstadt) 436, 448-449
Sivinion (Şibin) 449
Şin (Schynen) 109
Şiraz 267
Şirvan beyi 267, 277, 354
Şirvan hanı 295
Şişman, Bulgar kralı 175-176, 189, 190-193, 214, 215, 339
Sitnica (Şitnitsa) Çayı 196
Şitnitsa Nehri 542
şövalye yamağı 244
şövalyeler 135, 217-218, 220, 222, 223, 225-226, 228-229, 232, 234, 245, 252, 299, 339, 410, 541
Şumnu 191-192, 508-509

T

Tabaristan 23
Talas 26
taler 247
Tangetus 549

Tangnu Dağları 10
Taraklı 86, 256
Taraklı Çayı 56
Taraklı Yenicesi (Taraklı) 293, 310
Tarent 567, 597
Tarent prensi 132
Tarsus 39, 129
Taşöz Adası 335
Tatar akını 294, 297-298, 374
Tatar birliği 41
Tatar boyu 262
Tatar çeteleri 279, 294, 296
Tatar karargâhı 295
Tatar reisi 316
Tatar süvarileri 187, 294
Tatar ve Türkmen beyleri 354
Tatar ve Türkmen paralı askerler 186
Tatar/Tatarlar 10, 184, 221, 278, 299, 333, 355, 441, 487
Tauresium Şehri 113
Tavşancıl (Philokrene) 82-85
Tavşanlı 185
Tavuslu 192
Tayfur, Haydar Bey'in sırdaşı 481
Taygetus 122, 125-126, 135, 637
Tâz/Drâz Ali (Dargan/Dardağan) Kalesi 67, 85
Tebriz 267, 269, 271
Tegea 105
Teke 294, 339, 476
Teke sancağı 259, 294
Tekeoğulları beyi 44, 188
Tekfur Sarayı 181, 392, 623, 627-629
Tekfurpınarı 69
Tekgömlekliler 358
Tekirdağ (Rhaedestus) 113, 142, 161-162
Telbaşir 35
Temnos Dağı 49
Tengri-kutu 20
Teodora, Kantakuzenos'un Orhan Gazi ile evlenen kızı 151
Terbuniat 120
tercüman 366, 392, 393
tercüme 430, 558
Terek 267
Terken Hatun, Melikşah'ın eşi 27
Terkoli bölgesi 551
Terkos 401
Termopiller 105, 107-108, 110, 112-114, 133, 249
Teselya 41, 106-110, 112-113, 117, 121-125, 127-128, 131, 133-134, 136, 140, 248-250, 311, 325, 334, 406, 410, 556, 565, 567, 571
Teselya beyi 320
Teselya Dağları 138-139, 326
Teselya sancakbeyi 412, 552, 555, 608
Teselya şehirleri 114, 379
Teselyalı Eflaklar 139
teşkilat kanunu 91
Tetrangurium, Dalmaçya şehirlerinden 121
Thang hanedanı 16
Thebae 114
Thebasion (Söğüt) 50-51, 53-56, 62, 75
Theben 114, 129, 132, 136, 556, 558, 561
Theben ve Atina Düklüğü 133
Thebenli 132
Theodomir, Doğu Gotları kralı 109
Theodor 180
Theodor Karsitos, Bizanslı komutan, İstanbul müdafiilerinden 622
Theodora, Kantakuzenos'un Orhan Gazi ile evlenen kızı 152
Theodorich, Büyük, Doğu Gotların hükümdarı 110-111

Theodoros I., Sparta despotu, V. Ioannes'in oğlu, 180, 212-213, 248-249, 252, 311, 335-336
Theodoros II., Sparta despotu, Manuel'in oğlu 335, 409, 454, 548-550, 553-555
Theodoros Laskaris I., İznik Rum imparatoru 34-35
Theodoros Laskaris II., İznik Rum imparatoru 39
Theodoros, Epir despotu 134
Theodosios I., İmparator 107
Theodosios (Genç Theodosios) II., İmparator 108
Theodosios Kantakuzenos, Paleolog, İmparator Manuel'in amcası 241
Theoktistos, Romalı komutan 125
Theologos Koraks, Bizans saray tercümanı 366-367, 378, 392, 394
Theophilos Paleologos, İstanbul müdafiilerinden 622, 628, 630
Thomas Kantakuzen, Gerog Brankoviç'in eniştesi 438
Thomas von Zech, Zech Kardinali Dionisus'un kardeşi 542
Thomas, Despot, Manuel'in oğlu 335, 553-556, 558, 560, 562-563
Thomas, Noter, Loredano'nun adamı 346
Thu-ki-çi, Bir Türk boyu 15
Tımışvar Banatı 351, 435
Tımışvar kontu 447
Tırhala (Trikkala) 89, 114, 131, 248-249, 330
Tırhala Subaşısı 330
Tırnova (Tarnovo) 191
Tiberios I., İmparator 116
Tibet 10, 13
Tibetliler 18
ticaret 70, 132, 143, 202, 211, 245, 312-313, 390, 613, 614
ticaret gemisi/gemileri 344, 615, 624
Tiflis 267
timar 49, 66-69, 78, 94, 96-98, 135, 200-201, 258, 429, 478, 482, 525, 549, 565
timar beyi 79
timar sahibi 101
timar sistemi 91, 638
timarlı beyleri 100
timarlı sipahiler 101
Timoron dağ kalesi 566
Timur 247, 256, 265-283, 289, 291-303, 306, 310, 312-314, 339, 354, 371, 413, 636
Timur'un elçileri 273
Timurtaş Paşa, Gazi, Sarı 260, 278, 305-306, 313, 381
Timurtaş Paşa, Kara, Rumeli Beylerbeyi 87, 172, 177, 187-188, 195, 197, 200, 204, 261-262, 266, 278, 297
Timurtaşzâde Evrenos Bey, Musa Çelebi'nin maiyetindeki ümeradan 331
Tiran 572
Tire 71, 258
Tisa (Theiss) Nehri 448
Tiva 410
Tocco hanedanı 567
Tokat 34, 264, 274-275, 296, 303-307, 316-318, 322, 329, 480-482, 514
Tokat ve Amasya zindanları 438
Tokat zindanları 386
Toktamış, Altınorda hanı 267
Tomi, Karadeniz kıyılarında 118
Toperos Şehri 115
Topkapı (Saint Romanos Kapısı) 618-620, 622-623, 627-630
Toprak Tanrısı (Po-Tengri) 20

Topya hanedanı 567
Torlak Kemal, Şeyh Bedreddin'in dailerinden 357, 359-360
Toros Dağları 341, 478, 602
Toscana 443
Tosya 303, 352-353
Totila, Got kralı 115
Trabzon 34
Trabzon hâkimi 335
Tragrienses 412
Trajan Kapısı 460
Trakya 41, 49, 63, 71, 81, 105-111, 113-118, 121-127, 138, 141-142, 145, 147, 149, 152, 155-160, 162, 166, 170, 174-175, 178, 191, 211, 218, 225, 311, 320, 359, 364, 373, 382, 459-460, 494, 505, 517, 550
Tralles 50
Transalpler 450
Trau Şehri 408
Trayan, İmparator 106
Trayanopolis 141
Trebellius Pollio, Tarihçi 105
Triaditza, Bulgar şehri 128, 178
Trigleia (Zeytinbağı) 73-74
Trigonion 423
Trikokia (Koçhisar) 69
Tripoliçe 413
Tropaeum kaleleri 117
Trudeluda, Delfi düşesi 249
Truva 145
Tuguran Bey, Tatar reisi 316
Tuğrul Bey, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu 23-25
Tuğrul, İran Selçukluları'nın son hükümdarı 30
Tuna eyaletleri 109, 116
Tuna geçitleri 114
Tuna kaleleri 116, 192, 215, 223
Tuna kıyıları 109
Tuna Nehri 13, 19, 104, 106-119, 121-123, 128-129, 139, 177, 186, 205, 214, 221-222, 225-226, 230-231, 236-238, 250, 268, 320-321, 350-351, 364, 390, 403, 405, 432, 434-436, 438, 443-445, 449-451, 457, 468, 485, 503, 505, 508, 510, 520-521, 530, 533-537, 541, 597
Tunca Nehri 172, 390
Tunguz (Ohotskik) Denizi 9
Tunguz ve Moğol kökenli kavimler 11
Turahan Bey, Teselya sancakbeyi 406, 412-413, 514, 527, 540, 552, 555-557, 559-561, 563, 571, 608
Turfan 16
Turgut Alp, Osman Gazi devri ümerasından 58, 62, 74
Turgut Bey, Türkmen beyi 400, 478
Turlotas Manastırı 357, 359
Turnus, Karlo Tocco'nun gayrimeşru oğlu 429
Tus 30
Tus valisi 23
Tutuş, Melikşah'ın kardeşi 26
tuz madenleri 577
Tuzpazarı 69
Türk amiral gemisi 347
Türk beyleri 66, 88, 145
Türk boyu/boyları 14-15, 17, 21-22, 145
Türk Devleti/Devletleri 13, 15, 45
Türk efsaneleri 19
Türk esirleri 226
Türk filosu 142, 344
Türk göçebe boyları 20
Türk hakanlığı 14
Türk hükümdarı 241
Türk kadısı 209

Türk kale beyleri 61
Türk komutanları 50, 143
Türk korsan gemisi 143
Türk korsanları 141
Türk Mezarı 46
Türk paralı askeri 147
Türk piyadeleri 98
Türk savaşı/savaşları 50, 179, 455, 486, 490, 493, 543, 547, 595
Türk sipahi birliği 142
Türk tarihçileri 159
Türk yayaları 143
Türk/Türkler 4, 10, 12, 18, 20, 31, 44, 54, 61, 70-72, 81, 146, 148, 163, 176, 183, 221, 223, 235, 237-238, 244, 256, 327, 345-346, 349, 351-352, 357-358, 361, 366, 388, 392, 396, 405, 411-412, 414-415, 430, 440-441, 446, 448, 451, 453-454, 464, 466, 468, 470, 485, 487-489, 496, 498, 500, 504, 519, 523, 531-532, 542, 546, 566, 570, 584, 596, 606, 610, 619
Türkçe 12, 17, 20, 58, 211
Türkistan 10, 25
Türkiye Selçuklu Devleti 22, 27, 30-33, 36-37, 39, 42-45, 48-50, 54, 59, 88, 636
Türkiye Selçuklu sultanı 56
Türkmen beyleri 354-355
Türkmen çetesi 304
Türkmen hükümdarları 353
Türkmen kökenli beyler 301
Türkmen ve Tatar çeteleri 296
Türkmen yardımcı kıtaları 277
Türkmen/Türkmenler 19, 21, 29, 98, 186-187, 323, 481-483
Tvrtko I., Bosna kralı 189, 212
Tvrtko II., Bosna kralı 351, 442, 439

U

Ulahlar 555, 565
Ulpiana Şehri 113
Ulubad (Lopadion) 67, 306, 315, 471
Ulubad Gölü 67, 89
Ulubad karargâhı 387
Ulubad komutanı 67
Ulubad Nehri 385
Ulubad Suyu (Rhyndacum) 67, 293
Uludağ 44, 53, 56, 61, 69, 76, 88, 386
Uludağ etekleri 74
Ulukışla (el-Minşar) 34, 35
Umur Bey, Aydın beyi 44, 142, 148, 149, 152, 314-315
Umur Bey, Sarı Timurtaş Paşa'nın oğlu 354, 381, 387, 481
Ural Dağları 9
Uranakontes, İskender Bey'in komutanı 584, 586-587
Urban V., Papa 178-179
Urban, Macar top döküm ustası 615
Urfa (Edessa) 35-37
Urla (Klazomen) 471
Ustrumca (Strumnitza/Strumica) 128
Utraquistler 440
Uygur/Uygurlar (Kao-Çang) 9, 16-18, 20
Uygurca 17
Uz 29
Uzunköprü, Ergene Nehri üzerinde 591
Uzunşehir (Makropolis) 509
üç kürekli 72, 162
Üç Şerefeli Camii 591
Ülgün (Dulcigno) 342, 408, 568
Üsküdar 81-82, 85, 150, 154, 326, 329
Üsküp 205, 342, 408, 434, 439, 537, 567-568, 581-582

üstad-ı azam 217, 231, 298, 339-340, 456, 594
Üveys, Menteşe oğlu İlyas Bey'in oğlu 480

V

Vaiada (Paskalya öncesi Pazar) 168
Valens, İmparator 107
vali/valiler 22-23, 29, 31, 42, 63-65, 70, 72, 81, 108, 136, 138, 182, 270, 283, 293, 303, 314, 336, 406, 443, 538, 566, 577, 583
Vandal akınları 111
Vandallar 110-111
Varadin Katedrali 545
Varadin piskoposu 515-516, 521
Vardar (Axios) 168, 426
Vardar Nehri 128, 174, 177, 212, 425
Vardar Ovası 176, 429-430
Varna 311, 492, 508-509, 512-513, 515, 521, 528, 530, 536, 538, 541-543, 548
Varna Muharebesi 377, 514, 522, 523, 524-525, 527, 557
Varna Ovası 510, 579
Varna Savaşı 484
Varna zaferi 590
Varsaklar 187
Vasap (Jalomita/Yalomitza) 449, 451-452
vasiliko 198
Vaspurakan 23-24
veba 11, 72, 86, 106, 122, 222, 378, 444
Veligosti (Leondari) Şehri 253, 412
Venedik 132, 137, 179, 180, 218, 231, 234, 245, 247, 312, 345, 348, 382, 405-414, 418, 420, 422, 438, 459, 486, 490, 494, 497, 500, 532, 568-569, 572, 577-578, 581, 584, 586, 595, 614, 637-638
Venedik aristokrasisi 136
Venedik balyosu 633
Venedik bayrağı 344
Venedik beyleri 417
Venedik Cumhuriyeti (Signoria) 1, 5, 136, 149, 178, 242, 333, 342-343, 347, 349, 402, 428, 491, 579, 583, 612
Venedik doju 535
Venedik elçileri 242, 346, 419
Venedik filosu 231, 415-416, 427, 491
Venedik gemileri 344
Venedik kadırgaları 415
Venedik Senatosu 178, 583
Venedikli asilzâdeler 137
Venedikli elçiler 583
Venedikli para tacirleri 179
Venedikli şövalyeler 137
Venedikli tarihçiler 413
Venedikli ticaret gemileri 344
Venerianus, Romalı kaptan 106
vergi 72, 87, 97, 100, 107-108, 156, 200, 220, 285, 293, 307, 335, 405, 442, 454, 468, 488-490, 494, 546, 561, 604-605, 607, 615
veziriazam 200, 525
Vidin 205, 214-215, 433, 436, 505
Vidin beyi 448
Vidin surları 223
Villa Kowinii 534
Vincentius, Magister, Macar elçi 530
Vindobona 109
Vişegrad 351
Vize (Bizya) 155, 172-173, 329, 617
Vlad Drakul, Eflak prensi 402-403, 431-432, 435-436, 468, 506-507, 515-516, 520, 528-529

Vladislav, Macar kralı 440-443, 445-447, 449-452, 455-468, 484-486, 488-489, 491-494, 500, 504-506, 508-513, 515-518, 520-523, 525, 527-528, 579
Voisava, İskender Bey'in annesi 573
Voissa Nehri 568
Volga Nehri 13, 267
Vositza 409, 549, 561
Vostitsa bölgesi 550
voyvoda 237-238, 431, 447, 466
Vrangos, Vulk Brankoviç'in babası 196
Vrhbosnie (Sarayevo) Kalesi 351
Vulk Brankoviç, Kral Lazar'ın yeğeni 195-196
Walter, Brienneli 136

Y

Yağıbasan, II. Kılıç Arslan'ın enişteşi 33
Yahşi Bey, I. Murad ve Yıldırım Bâyezid devri ümerasından 191, 194, 278
Yahudi dönmesi 357
Yahudi yerleşim merkezi 550
Yahya, Kara, Kastamonu ve İsfendiyaroğulları Beyliği'nin eski beyinin yeğeni 303
Yakub Bey II., Germiyanoğlu 259, 294, 306, 340, 480
Yakub Bey, Ankara komutanı 275
Yakub Bey, Firuzbey-oğlu 305, 316-317, 321-322, 328-329
Yakub Paşa, Yıldırım Bâyezid devri ümerasından 250, 253
Yakub, Şehzâde, I. Murad'ın küçük oğlu 187, 194, 197, 203-204
Yakup Bey, Osmanlı ordu komutanı 451
Yalova 73, 77, 79-80, 85, 306
Yanbolu 172
Yanoş (Ioannes) Hunyadi, Macar kralı 429, 441, 443, 447-452, 454-455, 457-468, 484-485, 488, 492, 502-504, 507, 513-514, 516-517, 519-521, 523, 527-547, 574-576, 579, 584, 594-596, 625
Yanya (Yanina) 131, 337, 410, 429, 431-432, 566
Yanya dükü 430
yardımcı kıtalar 187, 189, 210, 217, 227, 276, 350-351, 474, 536, 566
Yarhisar 58, 62
Yarhisar beyi 57
Yassı Çemen 35
yay 78, 80, 305, 332, 417
yaya 345
yaya birlikler 101
yaya kıtası 226
Yedikule Kalesi 418
yelkenli 148, 623
Yeni Epir 121, 128
Yeni Foça 300, 384-385, 390
Yenice Kızılağaç 172
Yenice-i Vardar 426
yeniçeri 200, 227, 276, 331, 387, 400, 423, 519, 523, 525, 571, 589, 627, 629-632, 639
yeniçeri ağası 96, 322
yeniçeri ocağı 98-100
yeniçeri teşkilatı 100
Yeniköy (Enisla) 350
Yenisey 16
Yenişehir (Larissa) 52, 61-62, 64, 66, 110, 114, 128, 131, 133, 190, 201, 216, 249, 259, 285, 306, 309, 318, 552, 557, 571, 591
Yergöğü 350
Yeşil Camii 373-375

Yeşil İmaret 373
Yıldırım Bâyezid, 96, 138, 175, 180, 182, 184-185, 187, 190, 194-195, 197-198, 203-217, 219, 222, 224-241, 243, 247-250, 253-266, 268-269, 271-289, 291-298, 300-302, 309-313, 315, 325, 332, 338-340, 362-363, 371-373, 380, 383, 404, 419, 471, 474, 590, 607
Yortu Bayramı 528
Yörgüç Paşa, Lala, Amasya sancakbeyi 354, 481-483
Yukarı Amur Nehri 11
Yukarı Asya 20
Yukarı Debre 575-576
Yukarı Debre Dağları 582
Yukarı Ermenistan 46
Yukarı Moezya 106, 109, 120, 128
Yukarı Sakarya boyları 190
Yukarı Tuna boyları 118
Yukarı Zenta bölgesi 567
Yumurta Tacı 38
Yunan adaları 134, 136
Yunan anakarası 343
Yunan suları 106
Yunanca 92, 97, 410, 572
Yunanistan 49, 63, 71, 106-109, 111, 113-116, 124, 129, 130-134, 136, 139, 144, 163, 236, 241, 245, 247-248, 250, 271, 292, 373, 402, 411, 414, 429, 503, 527, 547, 555, 561, 565, 590, 609, 637, 638
Yundhisar 62
Yusuf Harizmî, Alparslan'ı şehid eden Harezmli komutan 25
Yusuf, Kara, Karakoyunlu beyi 268, 271-272, 353-354
Yusuf, Şehzâde, Çelebi Mehmed'in oğlu 370
Yusuf (Dimitrios), Şehzâde, Yıldırım Bayezid'in oğlu 302
yüzbaşı (zenturion) 97

Z

Zaber Han, Hun beyi 115
Zaccaria Centurione, Cenevizli Akhaya Prensi 408-409
Zagora 127
Zağanos Paşa, II. Mehmed devri ümerasından 618, 621, 625, 629, 631, 633
Zağra 168
Zaklumit 120
Zara 407, 414
Zarnata 549
Zeitouni (İzdin) 249, 311, 325, 556
Zemarkos, Bizans elçisi 14
Zenon, İmparator 110
Zenta (Zante/Zakynthos) Adası 111, 130, 136, 429, 567, 569
Zenta hâkimi 565
Zeynelabidin [Alâeddin Ali], Kadı Burhaneddin'in oğlu 263
Zeytinbağı (Trigleia) 73-74
Zeytinbağı Limanı 145
Zihne (Zchna) 174
Ziolonygrod, Sırp şehri 467
Zipferstulıl (Zipinio), Macar şehri 432
Ziştovi 191, 214-215
Zlatitsa 460
Zmideriva kenti 543
Zurta Nehri 112